

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَعَارِفِ الْقُرْآنِ

مع

اِسْتِطْرَاجِہٖ قِلَادۃً
مُفَقِّہِ مُحَمَّدِ تَقِیُّ عَمَّادِی مَلِکَ

مُفَقِّہِ فَخْرِ الشَّیخِ مُحَمَّدِ

تألیف

وَمُتَرَجِمِ شَافِعِی حَسَنِ طَرَفَةِ اِضَافَاتِ

لَقَدْ اَوْفَرَ اللَّهُ تَرْجُمَہٗ

۱۔ مَخَالِصُہٗ تَفْسِیْرُہٗ بِطَرِیْقِ کَثِیْرِ اَقْرَاضِ اَیَاتِہٖ

۲۔ مَخَالِصُہٗ کَثِیْرَہٗ تَفْسِیْرُہٗ اَیَاتِہٖ وَتَفْسِیْرُہٗ

۳۔ بِطَرِیْقِ کَثِیْرٍ مِّنْ اَیَاتِہٖ وَتَفْسِیْرُہٗ اَیَاتِہٖ

۴۔ مَخَالِصُہٗ کَثِیْرَہٗ تَفْسِیْرُہٗ اَیَاتِہٖ وَتَفْسِیْرُہٗ

مَدْرَسَةُ اَلْاِسْلَامِ
مَدْرَسَةُ اَلْاِسْلَامِ

مَدْرَسَةُ اَلْاِسْلَامِ

0321-8001855

جماعت اشاعت التوحید والسنہ کے علماء کرام
کی تصانیف کو سکین کر کے PDF فارمیٹ
میں علماء طلباء اور عوام کو پیش کرنا ہمارا مشن
اور محنت ہے۔ مطالعہ کرتے وقت ہمیں

دعاؤں میں یاد رکھیں

نوٹ

کتاب میں لکھے گئے مسائل کے ساتھ متفق ہونا
ضروری نہیں ہمارا کام کتاب کو سکین کرنا ہے

مولانا عبدالمکریم، مولانا اکرام گل، مفتی ابو حنیان قندلار حسن ماہر

0314_9958550

وائس ایپ گروپ

مکتبہ

اشاعت التوحید والسنة

زیر نظام

ابو معاذ خٹک

ابو عتبان مفتی فدا الرحمن عابد

0314_9958550

محقق جدید ایڈیشن

معارف القرآن

پہنتو

جلد ④

تالیف

مفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع رحمۃ اللہ علیہ

مع

آسان ترجمہ قرآن

حضرت مولانا مفتی محمد تقی عثمانی صاحب مدظلہ

مترجم

حضرت مولانا شاہ فیصل صاحب

فاضل وفاق المدارس امداد العلوم وجامعہ اسلامیہ چارسدہ

خصوصیات مع تسہیلات و اضافات

- ① ہر عبارت کے پہلے حاشیہ کنہی حوالہ و رکول ② آسان ترجمہ قرآن از مفتی محمد تقی عثمانی مدظلہ ③ لکھی لکھی اور روانہ ترجمہ ④ دغلامہ تفسیر پہ مینع کنہی قرآنی آیاتونہ لیکل ⑤ پہ حاشیہ کنہی دغیر تفسیر شدہ آیاتونہ تفسیر ⑥ د عربی او فارسی د اشعارو پہ پہنتو کنہی ترجمہ ⑦ د اختلاف پہ صورت کنہی یوسفزی پہنتو سرہ قندھاری الفاظ لیکل

فیصل کتب خانہ (مدینہ مارکیٹ)

محله جنگی قصہ خوانی بازار پشینور {۰۳۲۱-۹۰۹۱۸۳۵}

د جہاب حقوق صرف ناشر سرہ محفوظ دی

د کتاب نوم : معارف القرآن پښتو محقق ایډیشن

مؤلف : حضرت مولانا مفتی محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ علیہ
مفتی اعظم پاکستان

خوړونکي : فیصل کتب خانہ محلہ جنگی

موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د ملاویدو پټي : د فیصل کتب خانې نه سوا

مکتبه روغالیول جلال آباد

مکتبه رحیمی خوست

نعمت کتب خانہ کابل

مداقت کتب خانہ قندهار و کابل

علی کتب خانہ گردیز

مکتبه علمیه اکوړه خټک

دینی کتب خانہ تیمرگره

شیخ الہند کتب خانہ خوست

فلاح کتب خانہ جلال آباد

مکتبه فریدیہ خوست

دیوبند کتب خانہ خوست

جدید رشیدیہ کتب خانہ کابل

مکتبه خواجه عبداللہ انصاری غزنی

مکتبه نعمانیہ غزنی

مکتبه رحمانیہ قندهار

دعوت کتب خانہ جلال آباد

تقوی کتب خانہ جلال آباد

فہرست مضامین

صفحہ	مضمون	شمیرہ
	پارہ نمبر [۱۶]	
۱۰	خلاصہ تفسیر	
۱۱	معارف او مسائل	
۱۴	د مسکین تعریف	
۱۶	د موریلار دنیکی فائدہ اولاد ته په پیرو پیرو رسی	
۱۶	پغمبری بلاغت ، او د ادب د لحاظ ساتلو یو مثال	
۱۷	خضر ؑ ژوندې دې او که وفات شوې دې	
۲۱	د ذوالقرنین پرمې سفر	
۲۲	ذوالقرنین څوک وو؟ په کومه زمانه کښې او کوم ملک کښې وو؟	
۲۲	ذوالقرنین یې ورته ولې وئیلې دی	
۳۲	دگرانو لفظونو معنی	
۳۳	د یاجوج ماجوج باره کښې د احادیثو روایات	
۳۸	هغه نتائج کوم چې د احادیثو او روایاتو څخه حاصل شوی دی	
۴۴	د ذوالقرنین تردې وخته پورې موجود دې؟ او که ترقیامته پورې به وی؟ یا که هغه مات شوې دې	
۵۴	د ریا کاری خرابې نتیجې او په دې باندې د حدیث پاک سخت وعید	
۵۵	د سورة کھف ځینې فضیلتونه او خاصیتونه	
۵۵	یو ډیر ضروری نصیحت	
۶۱	په دعا کښې خپله حاجت مندی ښکاره کول مستحب دی	
۶۱	د پیغمبرانو ﷺ په مال کښې میراث نه چلیږی	
۶۸	د مرگ د خواهش کولو حکم	
۶۸	د خاموشۍ روژه نیول په اسلامی شریعت کښې منسوخ شو	
۶۹	سړی سره نزدیکی کولو نه بغیر د ښځې ماشوم پیدا کیدل خلاف د عقل نه دی	
۷۹	د صدیق تعریف	
۷۹	خپلو مشرانو ته د نصیحت کولو طریقه او آداب	
۸۲	د اصلاح کوونکي فرض دادی چې د اصلاح کار د خپل بال بچ څخه شروع کړی	
۸۷	فائدہ از بیان القرآن	
	د قرآن پاک د تلاوت کولو په وخت بکاء کول یعنی سترگو کښې او ښکې راویستل د انبیاء کرامو	
۸۸	سنت دی	
۹۵	شان ترول	
۱۲۰	د ادب په مقام کښې پېزار او ښکل د ادب تقاضا ده	
۱۲۱	د قرآن کریم د اوريدو آداب	
۱۲۷	پرمې دعا	

شماره	مضمون	صفحہ
۱۲۷	دوینہ دعا ::	۱۲۷
۱۲۷	دریمہ دعا ::	۱۲۷
۱۲۸	خلورمہ دعا ::	۱۲۸
۱۲۹	صالحان ملگری پہ عبادت کنبی ہم مددگار وی ::	۱۲۹
۱۳۳	آیا وحی یو غیر نبی تہ ہم راتلہ شی ::	۱۳۳
۱۳۴	د ام موسیٰ ؑ نوم ::	۱۳۴
۱۳۵	د موسیٰ ؑ مفصلہ واقعہ ::	۱۳۵
۱۳۶	حدیث الفتون ::	۱۳۶
۱۵۱	د موسیٰ ؑ ددی مذکورہ قصی حاصل شوی نتائج او عبرتونه او اہم فوائد ::	۱۵۱
۱۵۱	د فرعون احمقانہ تدبیر او پدی باندی د اللہ ﷻ حیران کن رد عمل ::	۱۵۱
۱۵۲	د موسیٰ ؑ پہ موربی بی باندی یو معجزانہ انعام او د فرعونی تدبیر یو بل انتقام ::	۱۵۲
۱۵۲	د کار یگرو او تاجرانو دپارہ یو زیری ::	۱۵۲
۱۵۲	د فرعونی سری قتل چي د موسیٰ ؑ دلاسه اوشو نو ددی تہ څنگہ خطا او وئیلې شوه ::	۱۵۲
۱۵۳	د کمزورو مدد او د مخلوق خدمت کول د دنیا او آخرت دپارہ مفید او نافع دی ::	۱۵۳
۱۵۳	د دوؤ پیغمبرانو مینځ کنبی د مالک او مزدور معاملہ ددی حکمتونه او عجیبہ فوائد ::	۱۵۳
۱۵۴	چا تہ دیو عہدی او ملازمت ورکولو دپارہ یو بہترین دستور العمل ::	۱۵۴
۱۵۵	د ساحرانو او پیغمبرانو پہ معاملاتو کنبی ښکارہ فرق ::	۱۵۵
۱۵۵	د فرعونی جادوگرانو د جادو حقیقت ::	۱۵۵
۱۵۵	قبائلی تقسیم ترد معاشرتی معاملاتو حده پورې څہ بد کار نہ دې ::	۱۵۵
۱۵۶	جماعتی انتظام دپارہ خلیفہ او نائب مقررول ::	۱۵۶
۱۵۶	د مسلمانانو پہ جماعت کنبی د تفرقی څخہ د بچ کیدو دپارہ لوی څخہ لوی بدی وختی طور سره برداش کیدی شی ::	۱۵۶
۱۵۶	د پیغمبرانہ دعوت یو اہم اصول ::	۱۵۶
۱۵۹	موسیٰ ؑ ولي ویریدو ؟ ::	۱۵۹
۱۶۰	موسیٰ ؑ فرعون تہ د ایمان دبلنې سره د ابلنہ ہم ورکړہ چي بنی اسرائیل دې د معاشی مصیبت نہ خلاص کړی ::	۱۶۰
۱۶۰	اللہ تعالیٰ هر څیز پیدا کړو او بیا د هر یو وجود مناسبې ہدایت ورته اوکړو چي پہ ہغې سره خپل کار کنبی لگیا شو ::	۱۶۰
۱۶۵	دہرانسان پہ خمبیر کنبی نطفې سره د ہغہ ځانې ښاؤرہ ہم گډہ وی چرتہ بہ چي ہغہ دفن کیږی ::	۱۶۵
۱۶۶	فائدہ ::	۱۶۶
۱۶۶	د جادو حقیقت ددی قسمونه او شرعی حکمونه ::	۱۶۶
۱۷۲	جادوگرو تہ د موسیٰ ؑ پیغمبرانہ خطاب ::	۱۷۲
۱۷۴	د فرعونی جادوگرو مسلمانیدل او پہ سجده پریوتل ::	۱۷۴
۱۷۶	فرعون دبی بی آسیہ ښہ انجام ::	۱۷۶
۱۷۶	د فرعونی جادوگرانو یو عجیبہ شان انقلاب ::	۱۷۶

شماره	مضمون	صفحہ
۱۷۹	دمصر نہ د کوچ گولوپہ وخت کنبی دینی اسرائیلو خنی حالات ددوی اود فرعونی لبس کر شمیر:	۱۷۹
۱۸۴	دموسی ﷺ خخہ د عجلت کولو سوال او پە دې کنبی حکمت:	۱۸۴
۱۸۵	سامری خوک وو؟	۱۸۵
۱۸۶	د کافرانو مال مسلمانانو دپارہ پە کوم صورت کنبی حلال دې:	۱۸۶
۱۸۷	یوہ اہمہ فائدہ:	۱۸۷
۱۹۱	د دوو پیغمبرانو ﷺ درایی اختلاف او دواړہ طرفونو ته د حقوالی امکان:	۱۹۱
۱۹۵	د سامری پە سزا کنبی یو لطیفہ:	۱۹۵
۱۹۹	د آیتونو ربط:	۱۹۹
۲۱۰	د خپلې بی بی ضرور اخراجات پورہ کول هغې د خاوند ذمہ داری ده:	۲۱۰
۲۱۲	پہ دنیا کنبی د کافرانو اوبد کارو د ژوند د تریخوالی اوتنگوالی حقیقت:	۲۱۲
۲۱۷	د دښمنانو د ضررونو نه د خان ساتلو علاج دادې چې صبر کولی او الله تعالی یادولې شی:	۲۱۷
۲۱۹	خپل بال بچ او متعلقین ته د مونځ دپابندنی تاکیدې اود دې حکمت:	۲۱۹
۲۱۹	خوک چې پە مونځ او د الله تعالی پە عبادت کنبی لگیا شی الله تعالی ورته د روزی معاملہ آسانوی:	۲۱۹

پارہ نمبر [۱۷]

۲۲۵	د سورة انبیاء غوره والی:	۲۲۵
۲۲۶	قرآن عظیم الشان عربو دپارہ یو عزت او فخر دې:	۲۲۶
۲۴۷	مرگ څه څیز دې؟	۲۴۷
۲۴۸	د دنیا هر تکلیف او راحت کنبی یو آزمینبت وی:	۲۴۸
۲۴۹	قیامت کنبی د اعمالو تلل او د دې دپارہ تله:	۲۴۹
۲۵۰	د عملونو د تول صورت:	۲۵۰
۲۵۰	د عملونو حساب کتاب کول:	۲۵۰
۲۵۹	د ابراهیم ﷺ خبره دروغ نه وه بلکه یوہ کنایه وه، د دې تفصیل او تحقیق:	۲۵۹
۲۶۰	حدیث پاک کنبی ابراهیم ﷺ ته د دریو دروغو د نسبت حقیقت:	۲۶۰
۲۶۱	د ابراهیم ﷺ د دریو دروغو باره کنبی راغلی حدیث پاک ته غلط وئیل جهالت دې:	۲۶۱
۲۶۲	تیرشوی حدیث کنبی یو ډیر زیات ضروری هدايت او د عمل د اخلاص د باریکی بیان:	۲۶۲
۲۶۳	ابراہیم ﷺ دپارہ د نمرود اور گلزار جوړیدل او پە دې کنبی حقیقت:	۲۶۳
۲۷۰	چې قاضی یوہ فیصلہ او کړې نو آیا هغه ماتولې یا بدلولې شی:	۲۷۰
۲۷۱	د اجتهاد پە بنیاد د دوو مجتہدانو هغه دواړہ فیصلې به صحیح وی چې یو بل نه مخالف وی او که یو به پە کنبی پە غلطه وی؟	۲۷۱
۲۷۲	که د یو کس خناور د بل کس خان و مال ته څه نقصان اورسوی نو د فقہې تر مخه د دې څه فیصلہ پکار ده؟	۲۷۲
۲۷۳	د غرونو او مارغانو تسبیح وئیل:	۲۷۳
۲۷۳	فائدہ:	۲۷۳

شماره	مضمون	صفحہ
۲۷۳	داؤد ؑ تہ د زغرو جو پولو فن دالہ ﷺ د طرفہ ور کرې شو:	۲۷۳
۲۷۳	خلقو د فائدې رسولو کار یگری بنه خیز او د پیغمبرانو ﷺ کار دې	۲۷۴
۲۷۴	هوا د سلیمان ؑ تابع گر خولې شوې وه او د دې متعلق نور مسائل:	۲۷۵
۲۷۵	پیریان او شیطانان د سلیمان ؑ په قابو کښې:	۲۷۶
۲۷۶	د ایوب ؑ قیصه:	۲۷۸
۲۷۸	د ایوب ؑ دعا کول د صبر خلاف نه دی:	۲۷۹
۲۷۹	د ذوالکفل پیغمبر وو که ولی؟ د هغوی یوه عجیبه شان واقعہ:	۲۸۳
۲۸۳	د یونس ؑ قیصه:	۲۸۵
۲۸۵	د یونس ؑ دعا په هره زمانه کښې هر چا دپاره د هر مقصد دپاره قبوله ده:	۳۰۰
۳۰۰	د سورة خصوصیات:	۳۰۱
۳۰۱	د قیامت زلزله به کله وی؟	۳۰۶
۳۰۶	د مور په خټه کښې د انسان د پیدا کیدو درجې او مختلف حالات:	۳۰۸
۳۰۸	د انسان د ابتدائی پیدائش نه پس د عمر مختلف مراحل او حالات:	۳۱۵
۳۱۵	د ټولو مخلوقاتو فرمانبرداره کیدلو حقیقت:	۳۱۸
۳۱۸	جنتیانو ته د بنګرو اچولو حکمت:	۳۱۹
۳۱۹	یو تعارض او دهغې جواب:	۳۱۹
۳۱۹	د رېښمو جامې د نارینو دپاره حرامې دی:	۳۱۹
۳۱۹	په جنت کښې د رېښمو وونه:	۳۱۹
۳۱۹	په دنیا کښې د رېښمو استعمالونکې په جنت کښې د دې نه محروم:	۳۱۹
۳۱۹	د حدیث مقصد:	۳۲۲
۳۲۲	د مکې په حرم کښې د ټولو مسلمانانو د یوشان حق مطلب څه دي:	۳۲۵
۳۲۵	د بیت الله شریف د جوړولو آغاز:	۳۲۹
۳۲۹	د حج په کارونو کښې د ترتیب درجه:	۳۳۰
۳۳۰	یو سوال او د هغې جواب:	۳۴۱
۳۴۱	د عبادت خاص صورتونه اصل مقصود نه دی بلکه د زړه اخلاص او حکم منل مقصود دی:	۳۴۴
۳۴۴	کافرانو سره د جهاد کولو رومې حکم:	۳۴۵
۳۴۵	د جهاد او قتال یو حکمت:	۳۴۶
۳۴۶	د خلفاء راشدینو باره کښې د قران کریم پېشنګوټی او دهغې ښکاره کیدل:	۳۵۰
۳۵۰	د عبرت او دسترگو غړولو په خاطر په زمکه کښې سفر او گرځیدل د دین مقصد دي:	۳۵۰
۳۵۰	د آخرت ورځ به زر کاله وی؟ د دې جملې څه مطلب دي:	۳۵۱
۳۵۱	د یو شبهې جواب:	۳۶۸
۳۶۸	د شرك اوبت پرستې یو مثال:	۳۷۱
۳۷۱	د سورة حج سجده تلاوت:	۳۷۲
۳۷۲	فائده:	۳۷۲
۳۷۲	د محمد ﷺ امت د الله ﷻ غوره کرې شوې امت دي:	

شماره	مضمون	صفحہ
-------	-------	------

پارہ نمبر [۱۸]

۳۷۲	د سورة مؤمنون فضائل او خصوصیتونه :	۳۷۲
۳۷۸	فلاح خہ خیز دې : دا چرته او څنگه حاصلېږي :	۳۷۸
۳۷۹	د کامل مؤمن هغه اوه صفتونه چه په دې آیتونو کېښي د دنیا او آخرت د فلاح وعده پرې شوې ده :	۳۷۹
۳۸۰	په مونځ کېښي د خشوع د ضرورت درجه ، ،	۳۸۰
۳۸۰	د کامل مؤمن دویم صفت	۳۸۰
۳۸۰	دریم صفت ، ،	۳۸۰
۳۸۱	څلورم صفت	۳۸۱
۳۸۱	پنځم صفت	۳۸۱
۳۸۲	شپږم صفت ، ،	۳۸۲
۳۸۲	اووم صفت	۳۸۲
۳۸۷	د انساني پیدائش اوه پورې ، ،	۳۸۷
۳۸۷	د حضرت ابن عباس <small>رضی اللہ عنہ</small> نه یوه عجیبه لطیفه :	۳۸۷
۳۸۸	[د انساني پیدائش آخری مقام ، یعنی ساه او ژوند پکښي پیدا کول :	۳۸۸
۳۸۸	حقیقي او حیواني روح :	۳۸۸
۳۹۰	انسانانو ته د اوبو رسولو قدرتي عجیبه او نا آشنا انتظام :	۳۹۰
۴۱۵	د ماسختن مونځ نه پس د قیصو وښلو بندیز او خاص هدايتونه :	۴۱۵
۴۱۶	د مکې مکرمې په خلقو د قاطي عذاب او د رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> په دعا سره دهغي ترې پورته کیدل :	۴۱۶
۴۳۱	په محشر کېښي د مؤمنانو او کافرانو په حالاتو کېښي فرق	۴۳۱
۴۳۳	د عملونو تللو طریقه :	۴۳۳
۴۳۷	د سورة نور خصوصیات : *	۴۳۷
۴۳۹	زنا یو لوی جرم دې او نور ډیر جرمونه پکښي راجمع دی ځکه په اسلام کېښي د دې سزا هم د ټولو نه لویه مقرر شویده ، ،	۴۳۹
۴۴۰	سل درې وهل ناواده کړی [نارینه او زنانه] د پاره خاص دی د واده کړی بنده سزا سنگساری ده :	۴۴۰
۴۴۴	[یو ضروري خبرداري] :	۴۴۴
۴۴۴	د زنا په سزا کېښي پورې په پورې درجي :	۴۴۴
۴۴۴	په اسلامي قانون کېښي د کوم جرم سزا چه سخته وی د هغي د ثبوت د پاره شرطونه هم سخت اینوي شويدي	۴۴۴
۴۴۵	د یو نارینه یا ځناور سره د بد کارني کولو حکم :	۴۴۵
۴۴۵	په اسلام کېښي اول حکم دادې چه د چا په جرم دې پرده واچولې شی لیکن کله چه معامله په گواهي سره ثابته شی نو بیا د مجرمانو پوره شرمول هم حکمت گر خولي شويدي :	۴۴۵
۴۴۶	د زنا په باره کېښي دویم حکم	۴۴۶
۴۵۰	د زنا په باره کېښي دریم حکم دادې چه په دروغه تور پورې کول جرم دې اود هغي شرعي حد :	۴۵۰
۴۵۰	یوه شبه او د هغي جواب	۴۵۰

صفحہ	شعبہ
۴۵۰	محسنات خوک زنانه کیدی شی:
۴۵۳	زنا سرہ تہرون لرونکو خیزونو کنبی خلورم حکم د لعان دی:
۴۶۴	د افک او بہتان قیصہ:
۴۷۰	د حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا خصوصی غورہ والی او کمالونہ اود افک د قیصہ خہ پاتی برخہ:
۴۷۳	د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا خو خصوصیتونہ:
۴۷۵	پہ قوم کنبی چہ یو کس بی وقوفی او کپری:
۴۷۶	مسئلہ:
۴۷۷	یوہ اہمہ او ضروری خبرداری:
۴۷۸	یوہ شبہ او جواب:
۴۷۸	د بی حیا کارونو بندولو قرآنی نظام او یو زیات ضروری تدبیر چہ د ہغی شاتہ د غورخولو
۴۷۹	نتیجہ دا دہ چہ نن صبا بی حیائی زیاتی شوی:
۴۸۱	صحابہ کراموتہ د اوچتو اخلاقو تعلیم ورکول:
۴۸۳	یو دیر ضروری خبرداری:
۴۸۳	د اجازت غوبستلو او بویل سرہ د ملاقات اداب د چاکورتہ د داخلیدونہ وړاند اجازت حاصلول:
۴۸۵	خپل مینځ کنبی د زیست روزگار کولو پہ بارہ کنبی د قرآن کریم د بنودلو طریقو یو ضروری باب
۴۸۵	د چا ملاقات لہ چہ ورخی نو اول اجازت اخلی بی اجازتہ د چا پہ کور کنبی مہ ورتو وخی:
۴۸۷	د اجازت غوبستو حکمتونہ او پکنبی د لوی شان نییگرې:
۴۸۹	د اجازت غوبستو مسنون طریقہ:
۴۹۲	ضروری خبرداری:
۴۹۲	د اجازت غوبستو پہ بارہ کنبی خو نورې مسئلې:
۴۹۵	د تیلیفون پہ بارہ کنبی خنې مسئلې:
۴۹۷	شیپ حکم د ښځو د پردې احکام:
۴۹۹	بیحیایو د مخې نیولو او د پاکیزگی یو زیات مقصودی باب د زنانو پردہ کول دی:
۴۹۹	بی پردې هلکانو ته په قصد سرہ نظر کول ہم دا حکم لری:
۵۰۰	پردی نارینه ته زنانو لره نظر کول ہم حرام دی تفصیل ئی دا دی:
۵۰۲	د پردې د حکمونو استثنا:
۵۰۵	خبرداری:
۵۰۵	د کالی آواز پردو نارینو ته آوړول جائز نہ دی:
۵۰۵	د زنانو د آواز مسئلہ:
۵۰۶	د بہر وتو پہ موقعہ خوشبوئی پہ خان پورې کول:
۵۰۷	دولی برقعہ پہ سر کړې د زنانه بہرته وتل ہم ناروا دی:
۵۰۸	د نکاح خینې حکمونہ:
۵۱۴	نکاح کول واجب دی او کہ سنت او کہ مختلفو حالتونو کنبی ئی حکم مختلف کیږی:
۵۲۳	د معاشیاتو دفن یوہ اہمہ مسئلہ او د ہغی پہ بارہ کنبی قرآنی فیصلہ:
	د نور تعریف:

شماره	مضمون	صفحه
۵۲۳	د مؤمن نور	۵۲۳
۵۲۵	د رسول الله صلی الله علیه وسلم نور	۵۲۵
۵۲۵	د زیتونو د تیلو برکتونه	۵۲۵
۵۲۲	مساجد یعنی جماتونه د الله ﷻ کورونه دی ، د دې تعظیم واجب دې	۵۲۲
۵۲۲	د رفع مساجد معنی	۵۲۲
۵۲۸	د جماتونو ځنې فضیلتونه	۵۲۸
۵۲۹	د جماتونو پنځلس آد بونه	۵۲۹
۵۳۰	کوم ځایونه او مکانونه چه د الله تعالی د ذکر د قرآن او د دین تعلیم د پاره مخصوص وی هغه	۵۳۰
۵۳۰	هم د جوماتونو په حکم کښې دی	۵۳۰
۵۳۱	په ، اذن الله ان ترفع ، کښې د اذن د لفظ خاص حکمت	۵۳۱
۵۴۱	اکثر صحابه کرام تجارت پیشه وو	۵۴۱
۵۴۱	د کامیابیدو او مراد موندو څلور شرطونه	۵۴۱
۵۴۴	یوه عجیبه واقعه	۵۴۴
۵۴۲	شان ترول	۵۴۲
۵۵۰	دې آیت نه د خلفائې راشدینو د خلافت او د دې ثبوت چه دوی ﷺ د الله تعالی په ترم مقبول دی	۵۵۰
۵۵۳	د ډیر تردې خپلوانو د پاره په خاص وختونو کښې د اجازت غوښتنو حکم	۵۵۳
۵۵۳	قرآن کریم د پاکیزه زیست روزگار کولو تعلیم ورکړې دې	۵۵۳
۵۵۲	د زنانو د ستر پردې د حکمونو تاکید او د هغې ځنې یو استثناء	۵۵۲
۵۲۱	کورونو ته ورتوتو نه پس ځنې حکمونه او د زیست روزگار کولو طریقې	۵۲۱
۵۲۲	خاص د رسول الله [ص] د مجلس او د عام زیست روزگار کولو ځنې طریقې او حکمونه	۵۲۲
۵۲۲	یو سوال او جواب	۵۲۲
۵۲۲	(أمرهایم) نه څه مراد دې ؟	۵۲۲
۵۲۳	د احکم د رسول الله ﷺ مجلس مبارک سره خصوصیت لری او که عام دې ؟	۵۲۳
۵۲۴	خبردارې	۵۲۴
۵۲۵	سورة فرقان	۵۲۵
۵۲۲	د سورت خصوصیتونه	۵۲۲
۵۷۲	د مخلوقاتو ځنې په هر یو څیز کښې خاص خاص حکمتونه	۵۷۲
	په مخلوق کښې د معاشی یو رنگی نشتوالی په لوی حکمت باندې بنا دې	

قَالَ	اَلَمْ اَقُلْ لَّكَ	اِنَّكَ	لَنْ تَسْتَطِيعَ	مَعِيَ صَبْرًا
هغه اوونیل آیا مانه وو نیلی تاته چه بیشکه ته اهرگز طاقت نشی لرلی ما سره د صبر کولو				
خضر ورته	اوونیل چه ما درته	اوراندې ونیلی نه وو چه ستا آشنا	زما سره گزاره نشی کیدی	
قَالَ	اِنْ سَأَلْتُكَ	عَنْ شَيْءٍ	بَعْدَهَا	فَلَا تُصِيبْنِي
اوونیل موسی که تپوس اوکړو ما ستا نه په باره دیوخیز کنبی پس ددې نه انوبیا مه ملگری کوه ما				
اموسی او فرمائیل	بسه که د دې نه پس ما ستا نه	دخه خیز په باره کنبی تپوس اوکړو نو بیا	ما خان سره مه	
قَدْ بَلَغْتَ	مِنْ لَّدُنِّي عَذْرًا	فَاَنْطَلَقَا	حَتَّىٰ	اِذَا آتَيْنَا
اوس خوا اور سیدو تاته د طرفه زما نه عذر انوبیا روان شو دواړه تردې پورې چه کله ورغلل دواړه				
ملگری کوه بیشکه	زما په باره کنبی به ته معذوره نې بیا دواړه روان شول	تردې چه یو کلی ته راغلل		
اَهْلَ قَرْيَةٍ	اِسْتَطَعْنَا	اَهْلَهَا	فَاَبْوَا	
ا خلقو دیو کلی ته نو خوراک او غوښتو دواړو داوسیدو نکو دهغه کلی نه				
خو هغوی انکار اوکړو	ادوی وېږي شوی وو نو د هغوی نه ئې روتن او غښتله	چه مونږ مسافریو میل مستیا را کړئ	خو هغوی	
اَنْ يُضَيِّفُوهُمْ	فَوَجَدَا	فِيهَا	جِدَارًا	
ا چه میل مستیا ورکړی هغوی دغه دواړو ته انوبیا موندو دې دواړو په دغه کلی کنبی				
یو دیوال	د دوی د میل مستیا نه انکار اوکړو	خو د دې نه پس دې دواړو په هغه کلی کنبی یو دیوال بیاموندلو		
لُرِيدُ	اَنْ يَنْقُصَ	فَاَقَامَهُ	قَالَ	لَوْ شِئْتُ
انزدي ووجه چه راپریوزی نو هغه او درولو هغه دیوال اوونیل موسی که اراده کړې وې				
چه غورزیدو ته ور نژدې وو نو	خضر علیهم السلام هغه دیوال نیغ کړو نو موسی او فرمائیل که تا			
لَا تَخْذُتْ	عَلَيْهِ اَجْرًا	قَالَ	هَذَا	فِرَاقُ بَيْنِي
ا نو خامخا اخستی شوه تا په دې کار مزدوری اوونیل خضر دا جدائی ده په مینځ زما کنبی				
غوښتې وې نو په دې دیوال نیغولو به دې لږ ډیر اجر اخستی وې	خضر او فرمائیل دا زما او ستا په			
وَبَيْنِكَ	سَأْنُكَ	بِتَاوِيلِ	مَا	لَمْ تَسْتَطِعْ
او په مینځ ستا کنبی او خبر به درکړم خه تاته په حقیقت دهغې کارونو چه طاقت اونه لرلې شو تا				
مینځ کنبی د جدائی موقع ده	اوس زه تا دهغه واقعاتو په حقیقت باندې خبروم	چه تا دهغې د برداشت		
عَلَيْهِ	صَبْرًا			
په هغې باندې د صبر کولو				
کولو صبر نه لرلو				

آسان ترجمه قرآن

هغه او فرمائیل: آیا ما تا سوته نه وو و نیلی چه ته ما سره په اوسیدو باندې صبر نه هی کولی؟ موسی علیه السلام او فرمائیل: که زه اوس ستا نه غه خبره او تپوسم نو تا سو ما د خان سره مه ساته. یقیناً ته زما د

طرف نه د عذر حدته اور سيدې پس هغوی دواړه بيا روان شو. تر دې چه يو کلي ته اور سيدل نو د هغه حالتې د اوسيدونکو نه ئې خوراک او غوښتلو نو هغوی د دوی د ميلمستيا نه انکار او کړو. بيا هغوی يو ديوال بيا موندلو چه راغورځيدلو، نو خضر عليه السلام هغه برابر کړو موسی عليه السلام او فرمائيل : که تا هوښتلي نو په دې کار بالدي په دې څه اجرت اخستلي وي هغه او فرمائيل : پس زما او ستا تر مينځه د بيلتون وخت راغلو. اوس زه تاته د هغه خبرو حقيقت بيا نوم چه په هغې بالدي تاته صبر اوله شو.

خلاصه تفسير

﴿ قَالَ أَمَأَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴾ [دې بزرگ او فرمائيل چه ايا ما تاته نه وو ونيلي چه ته به ماسره صبر ونه کړې شي] ﴿ قَالَ ﴾ موسی [او فرمائيل] چه خير داخل بيا معافي وکړه ليکن ﴿ إِنَّ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَ هَذَا فَلَا تُصِجْنِي ﴾ [که ددې خل نه پس ماستا نه دڅه خبرې متعلق تپوس وکړو نو ته بيا مادخان سره مه ساته] ﴿ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي ﴾ بيشکه ته به زما د طرف نه [انتهاد] ﴿ عَذْرَا ﴾ [عذرت رسيدلې شي] په دې خل حضرت موسی [او فرمائيل] د هير عذر پيش نه کړو ددې نه معلومېږي چه دا سوال دوی قصدا دخپل پيغمبرانه حيثيت مطابق کړې وو ﴿ قَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ الْأَنْبِيَاءِ ﴾ [بيا دواړه] وړاندې ﴿ عَلَيَّ إِذَا آتَى الْأَهْلَ قَرْيَةً اسْتَظَعْنَا أَهْلَهَا ﴾ [تر دې چه د يو کلی خلقو ته راغلل نو ددغې کلی دخلقو نه ئې خوراک و غوښتلو] چه مونږ ميلمانه يو ﴿ قَالُوا أَنْ يُضَيِّقُوا عَلَيْكُمْ ﴾ [نو هغوی ددوی د ميلمستيا کولو نه انکار وکړو] ﴿ فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدَانِ أَنْ يُتَّقِصَ فَأَقَامَهُ ﴾ په دې کښې دوی هلته يو دوال وليدو کوم چه غورځيدو ﴿ قَالَ ﴾ نو دې بزرگ هغه [دلاس په اشاره سره په طور د خرق عادت] نيغ کړو [موسی] و فرمائيل چه ﴿ لَوْ شِئْتَ لَتَمَشَّطْنَا عَلَيْهِ أَهْرَارًا ﴾ که تا غوښتلې نو په دې [کار] به د اجرت اخستې وو [چه دا وخت به پرې زمونږ کار هم شوي وو او ددوی د بد خوښي صلاح به هم شوي وه] ﴿ قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ ﴾ [دې بزرگ وونيل اوس زما اوستا د جدا کيدو وخت دې] لکه چه تا په خپله دا شرط ايښودی وو ﴿ سَأَلْتُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴾ [اوس زه ددې خيزونو حقيقت تاته بښايم چه تاته صبر اونه شو] لکه چه په راتلونکو ايتونو کښې ددې بيان راروان دې.

معارف او مسائل

﴿ أَهْلَ قَرْيَةٍ ﴾ په کوم کلی چې دا دواړه بزرگان يعني موسی [او خضر] تير شوي وو او هغوی ئې د ميلمستيا کولو نه منع کړې وو دا کلي د ابن عباس [رضي الله عنه] د روايت مطابق انطاكيه او د ابن سيرين [رضي الله عنه] د روايت مطابق ايکه وو، د ابو هريره [رضي الله عنه] نه منقول دی چې داد اندلس يو کلي وو [مظهری] (۱) والله اعلم.

(۱) تفسير المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۵] و تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۲۶]

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ

ا ہرچہ ہفہ کشتی وہ انوہ ہفہ ا دیو خو غربانانو کسانو ا چہ کار بہ کوؤ ہغوی ا

ا ہفہ بیرہ اکومہ چہ ما ماتہ کرہ ا د خہ غربانانو وہ چہ ہغوی بہ پہ ہغی بہ دریاب

فِي الْبَحْرِ فَأَرْدَتْ أَنْ أَعْيِبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ

بہ دریاب کنبی انوارادہ اوکرہ ما ا چہ خذ عیب ژنہ کرم ہفہ ا اوؤ ا وړاندې دہغوی ا یو بادشاہ

کنبی کار کولونو ما د دې وجې د ہغی د خرابولو ارادہ اوکرہ چہ د ہغوی نہ وړاندې یو بادشاہ

تَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ

ا چہ اخستلہ بہ ئی ا ہرہ کشتی ا پہ زور ا او ہرچہ ووہفہ ہلک ا نوؤ ا مور پلار دہفہ ا مومنان

وو ہفہ بہ ہرہ روغہ بیرئ پہ زور سرہ اخستلہ ا اوہفہ ہلک اکوم چہ ما قتل کرو ا دہفہ مور پلار مومنان

تَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ

ا چہ اخستلہ بہ ئی ا ہرہ کشتی ا پہ زور ا او ہرچہ ووہفہ ہلک ا نوؤ ا مور پلار دہفہ ا مومنان

وو ہفہ بہ ہرہ یو بیرئ پہ زور سرہ اخستلہ ا اوہفہ ہلک اکوم چہ ما قتل کرو ا دہفہ مور پلار مومنان

فَخَشِينَا أَنْ يُرْهَقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا

ا نوویریدو مونہ چہ تنگ بہ کری ہغوی لہ ا پہ سرکشئ خپلی سرہ ا او پہ کفر خپل سرہ

وو نو مونہ تہ معلومہ شوہ چہ پہ دغہ دواړہ مور پلار بہ دغہ ہلک د سرکشئ او کفر اثر اوکری

فَأَرْدْنَا أَنْ نَبْدِلَ هُمَا أَنْ يَبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ

نوارادہ اوکرہ مونہ ا چہ بدل ورکری ہغوی تہ ا رب دہغوی ا بہتر ا پہ پاکئ کنبی ا اوزیات نزدې

نو مونہ ارادہ اوکرہ چہ د دہ پہ خائې بہ ورته الله تعالی داسې اولاد ورکری چہ زیات پاکان اوزیات

رُحْمًا وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ

پہ لحاظ دصلہ رحمئ سرہ ا او ہرچہ ووہفہ دیوال ا نوؤ ہفہ ا ددوؤ ہلکانو ا یتیمانو

مینہ ناک بہ وی ا او باقی پاتې شو ہفہ دیوال اکوم چہ مونہ نیغ کرو ا نو ہفہ پہ بنار کنبی د دوو

فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا

پہ دغہ بنار کنبی ا او وہ لاندې دہغی دیوال نہ ا خزانہ ا ددغہ دواړو ا اوؤ ا پلار دہغوی

یتیمانو ہلکانو وړا ا د ہغی د لاندې د دغہ دواړو خزانہ وہ ا چہ د ہغوی پلار خنبہ کری وہ ا د دہغوی

صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا

نیک سړې انوارادہ اوکرہ ا رب ستا ا چہ اورسیرې دواړہ اقوت خپل تہ ا اوراوباسی دواړہ اخزانہ خپلہ

دواړو پلار نیک وړا نو ستا رب دا ارادہ اوکرہ چہ دواړہ بالغان شی نو دغہ خزانہ بہ راؤباسی

رَحْمَةً	مِّن رَّبِّكَ	وَمَا فَعَلْتُهُ	عَنْ أَمْرِي	ذَلِكَ	تَأْوِيلُ
داکار رحمت ووا	دطرفہ درب ستا	اونہ دی کری ماداکارا	پہ اختیار خپل سرہ	دادی	حقیقت
دا هرڅه ستا	درب په مهرباني کيدل	او دا کارونه ما	په خپل حکم نه دی کری	دا دهغه واقعاتو	حقیقت
مَا	لَمْ تَسْطِعْ	عَلَيْهِ	صَبْرًا		
	ا	دهغه کارا	چه طاقت اونشو ستا	په هغی باندی	
	وو د کومو	په برداشت کولو	چه تا صبر نشو کولی		

آسان ترجمه قرآن

هر چه د کشتی خبره ده، هغه د څه غریبانانو خلقو وه چه په دریاب کېن ئې مزدوری کوله، نو ما اراده اوکړه چه په هغې کېن یو عیب پیدا کړم، (ځکه) چه دهغوی نه وړاندې یو بادشاه وو چا چه په هره (مزیداره) کشتی په زېردستی خپله قبضه کېن اخستله، او د هک معامله دا وه چه د هغه مور پلار مومنان وو، او مونږ ته د دې خبرې ویره وه چه دا هکله هغوی دواړه په سرکشی او کفر کېن اخته نه کړی، پس مونږ دا اوغوښتله چه د هغوی رب هغوی ته د دې هک په بدل کېن داسې اولاد ورکړی کوم چه په پاکوالی کېن هم د ټولو نه غوره وی، او په ښه سلوک کېن هم د هغه نه زیات وی، پاتې هو دا دیوال، نو هغه په دې ښهر کېن د اوسیدونکو دوو یتیمانو هلکانو وو، او دهغې نه لاندې دهغوی خزانه ښخه وه او دهغوی پلار یو لیک سړی وو، په دې وجه ستا رب اوغوښتله چه دا دواړه هلکان خپلې خوانې ته اورسیږی، او خپله خزانه راوباسی، دا هرڅه ستا درب درحمت په وجه باندې هوې دی، او ما هیڅ کار په خپله راتې باندې نه دی کړی دا وو مقصد د هغه خبرو په کوم باندې چه تا صبر اونکړی هو.

خلاصه تفسیر

﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ﴾ [هغه کومه کشتی وه چه پس دیو خو غریبو سرو وه] چه ددې په ذریعه به ئې ﴿يَعْمَلُونَ فِي الْبُحْرِ﴾ [په دریاب کېنې محنت مزدوری کوله] اوبه دې ئې گذاره روانه وه ﴿فَارْذَتْ أَنْ أَهْبَتْهَا﴾ [پس ما غوښتل چه دا عیبناکه کړم او] وجه ددې داوه چه [نیوله] که ما په ظاهره کشتی بې عیبه کړې نه وې ﴿وَكَانَ وِزَارُهُمْ مِّلْكٌ لِأَخِيذٍ كُلِّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾ وړاندې طرف ددوی یو [ظالم] بادشاه وو چر هره روغه کشتی بې زوره نو دا کشتی به ئې ترې هم اخستې وه او ددې غریبانو د مزدوری اسره به ختمه شوې وه په دې وجه په ماتولو کېنې ئې دا مصلحت وو ﴿وَأَمَّا الْفُلُ فَكَانَ لِأَبْنَيْ مُؤْمِنٍ﴾ [اوپاتې شو هغه هک پس دده مور اوپلار ایماندار وو] او که دې لوی شوې وې نو کافر ظالم به وو او دمور اوپلار دده سره ډیر محبت وو ﴿فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا﴾ [پس مونږ سره ویره پیدا شوه چه دې په دوی دواړو دسرکشی او کفر اثر وانه چوی] یعنی دخوی په محبت کېنې دوی هم په بې دینۍ کېنې دده سره نه شی ﴿فَارْذْنَا﴾ [پس مونږ ته دا منظور شوه چه] دده خبره ختمه کړې شی بیا ﴿أَنْ يُسَلِّطَهُمَا بُحْرًا مَّحِيدًا﴾ [دده په بدله کېنې ددوی پروردگار دوی لره داسې اولاد ورکړی] خواه هک وی او که جینی ﴿فَبْنَاهُ زَكَاةً﴾ [کوم چه په پاکیزگۍ] یعنی دین [کېنې دده نه غوره وی] ﴿وَأَقْرَبَ رَحْمَةً﴾ [او] اومور اوپلار سره [په محبت

کولو کنبی دده نه زیات وی ﴿وَأَمَّا الْهَٰذِرُ فَكَانَ يُحْمَلُونَ فِي الْمَدِينَةِ﴾ او پاتی شو دیوال پس هغه د دوو یتیمانو هلکانو وو کوم چه په دې ښار کنبی دی ﴿وَكَانَتْ تَحْتَهُ كَٰزِمًا﴾ او ددې دیوال لاند ددوی څه مال ښخ وو [کوم چه دوی ته دپلار نه په میراث کنبی رسیدلې دې ﴿وَكَانَ أَبُوهُمَا﴾ او ددوی پلار] کوم چه مړ شوي دې هغه ﴿صَالِحًا﴾ [نو نیک سړې وو] دده دنیکی په برکت سره دده د اولاد مال الله تعالی محفوظ ساتل وغوښتل که دا دیوال اوس راغورزیدلې وې نو خلقو به دامال لوټ کړې وو او غالباً چه کوم سړې ددې یتیمانو سرپرست وو هغه ته به ددې خزانی علم وو خو دلته به موجود نه وو چه انتظام یې کړې وې ﴿فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَٰزِمًا مِنْ رَبِّكَ﴾ [په دې وجه ستا رب په خپله مهربانی سره وغوښتل چه دغه دواړه دخپلې خوانی عمرته اورسیږي او خپله ښځه خزانه راوباسی او] داتول کارونه ما دالله تعالی په حکم سره کړی دی په دې کنبی ﴿وَمَا فَعَلْنَاهُ عَنْ أَمْرِ ذٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَنْطَلِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ [هیڅ کار ما په خپله رای نه دې کړې دادې حقیقت دهغو خبرو په کومو چه ستا نه صبرونه شو] او مادرتنه دوعدي مطابق وښودلې نو حضرت موسی عليه السلام د حضرت خضر عليه السلام نه رخصت شو.

معارف او مسائل

﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ﴾ د کعب احبار عليه السلام نه روایت دې چې دغه کشتی د لسو مسکینانو رونرو وه چې پنځه په کنبی شل گډه وو او پنځه دغه مزدور کار وو چې د ټولو د خرڅ انتظام به یې کولو، مزدووی یې همدغه د کشتی مانرگی توب وو چې کشتی به یې چلوله او ددې کرایه به یې حاصلوله.

د مسکین تعریف: ځینې حضراتو مسکین هغه چاته وئیلی دی چې بالکل ورسره هیڅ نه وی، خو ددې آیت نه معلوم شو چې د مسکین صحیح تعریف دادې چې د ضرورت اصلی نه زیات مال ورسره د نصاب په اندازه نه وی، او چې ددې څخه کم مال وی نو هغه هم د مسکین په تعریف کنبی داخل دی ولې چې ددې خلقو کم از کم معلومه مال خو کشتی وه چې قیمت به یې د نصاب نه کم نه جوړیدو، خو په هغې باندې ددوی صرف ضروری حاجتونه پوره کیدې شو ځکه ورته الله تعالی مسکینان او فرمائیل، [مظهري].^(۱)

﴿مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾ بغوی رحمته الله علیه د ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت نقل کړې چې دا کشتی په کوم طرف چې روانه وه هلته به یو ظالم بادشاه د خلقونه کشتی په زور اخستی،^(۲) ځکه په کنبی خضر عليه السلام دغه نقص راوستو چې ددې مسکینانو د روزی دغه ذریعه هم د دوی په لاس کنبی پاتې شی دانانې روم ډیر ښه فرمائیلی دی چې:

گر خضر در بحر کشتی راشکست صد درستی در شکست خضر هست

[که حضرت خضر په دریاب کنبی کشتی ماته کړه نو سل درستگی د خضر په ماتولو کنبی وې] ﴿وَأَمَّا الْفُلُّ﴾ خضر عليه السلام چې کوم ماشوم وژلې وو، د هغې حقیقت یې دا بیان کړو چې ددغه هلك په طبیعت کنبی کفر او د والدینو نه خلاف سرکشی وه، والدین یې نیکان او ښه خلق وو، خضر عليه السلام او فرمائیل چې که د اهلك لوټې شی نو دغه نیکان والدین به په تکلیف کنبی واچوی او

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۶]

(۲) تفسیر البغوی تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۱۹۱]

پريشانه کوی به ئې ، په کفر کښې اخته کيدو سره به والدين هم په فتنه کښې واچوی چې دهغوئ ايمان به هم ځکه په خطره کښې شې چې خوښې سره ډيره مينه لري .
﴿فَارْزُقْنَا أَنْ يُبَيِّنَ لَهُمْ أَمْرَهُمْ هَذَا وَآيَاتِهِمْ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رَحْمَةً﴾ يعنی ځکه مونږ اراده اوکړه چې الله ﷻ ددې هلك په بدل کښې دده مور پلار ته زيات غوره اولاد ورکړي چې په عملونو او اخلاقو کښې پاک هم وي او د مور پلار حقوق هم پوره کوي .

دلته خشينا او اردنا دواړه د جمعې متکلم صيغې استعمال شوې دي . ددې يوه وجه داده چې ددې نسبت خضر ﷺ او الله ﷻ دواړو ته شوې وو او داهم کيدې شې چې يواځې خضر ﷺ خپل ځان ته منسوب کړې وې چې مراد ترې د خضر ﷺ دعا کول وي ، ولې چې د اولاد ورکولو معامله خو خالصه د الله ﷻ سره تعلق لري ، چې ورسره په کښې بل هيڅوک نشي شريکيدې .
او دلته دا شبه کول صحيح نه دي چې که دالله ﷻ په علم کښې د خبره وه چې دا هلك به کافر وي او مور پلار به گمراه کړي ، نو بيا دا واقعه دالله ﷻ د علم مطابق هم داسې واقع کيدل ضروري وو ، ځکه چې دالله ﷻ د علم څخه خلاف هيڅ يو کار نشي کيدې .

جواب دادې چې د الله ﷻ په علم کښې په دې تعليق او شرط سره وه چې دې کله بالغ شې نو کافر به وي ، او د نورو مسلمانانو دپاره به هم خطره وي . بيا چونکه ددې د بلوغت څخه وړاندې قتل کړې شونو کومه واقعه چې اوشوه هغه د الله ﷻ د علم څخه خلاف نه ده . [مظهری] (۱)
ابن ابی شيبه رحمته ، ابن المنذر رحمته او ابن ابی حاتم رحمته په روايت د عطيه رحمته نقل کړی دی چې د مقتول هلك مور پلار ته الله ﷻ دهغه په بدل کښې يوه جينئ ورکړه چې هغې نه يو پيغمبر پيدا شو . (۲) او د ابن عباس رحمته د روايت مطابق دوه پيغمبران ترې پيدا شول . ځينې رواياتو کښې راغلی دی چې دهغې نه پيدا کيدونکی پيغمبر په ذريعه باندې الله ﷻ يو لوڼي امت ته هدايت اوکړو . (۳)

﴿وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزُ لَهُمَا﴾ ديوال لاندې دغه ښځه خزانه د ابی الدرداء رحمته د روايت مطابق نبی کریم ﷺ دسرو سپينو زرو ذخيره خودلې ده [ترمذی ، حاکم ورته صحيح وئيلي دي ، مظهری] . (۴)
د ابن عباس رحمته د روايت مطابق دا دسرو زرو يوه تختی وه چې په دې باندې دا لاندې د نصيحت کلمې ليکلي شوې وې . دا روايت عثمان بن عفان رحمته مرفوعا د نبی کریم ﷺ نه هم نقل کړې دې . [قرطبی] .

① بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

② تعجب په هغه چا دې چې په تقدير ايمان لري بيا ولې نور غمونه کوي .

③ تعجب په هغه چا دې چې پدې خبره ايمان لري چې د روزئ ذمه دار الله ﷻ دې بيا د ضرورت نه زيات مشقت او په عبث کوشش کښې ولې اخته کيږي .

④ تعجب په هغه چا دې چې په مرگ ايمان لري نو بيا ولې د خدا خوشحالي او مستی ژوند تيروي ؟
⑤ تعجب په هغه چا دې چې د آخرت د حساب ايمان لري بيا د غفلت او بې پرواهي نه

(۱) تفسير المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۵۹]

(۲) تفسير ابن ابی حاتم رقم الحديث: [۱۳۹۸۱، ج: ۹، ص: ۲۲۷]

(۳) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۳۷] والكشاف [ج: ۱، ص: ۷۲۰]

(۴) جامع الترمذی ابواب التفسير ، باب تفسير سورة الكهف [ج: ۲، ص: ۱۱۸]

ژوند څنگه تیروی.

① تعجب په هغه چا دي چې دنيا او ددي انقلاب پيژنی بيا ولي ددي نه په تسلي کښینی.

② لا اله الا الله محمد رسول الله (۱)

د مورېلار د نېکمرغه اولاد ته په پېرو پېرو دسې: «وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا» دې کښې اشاره ده چې د یتیمانو ماشومانو دپاره د ښځې خزانې د حفاظت انتظام د خضر (عليه السلام) په ذریعه ځکه اوکړې شو چې ددغې ماشومانو پلار، څوک نیک سړې او د الله (ج) په نزد یو مقبول بنده وو. ځکه الله (ج) دهغه د مراد پوره کولو او اولاد ته ښې د فائدي رسولو انتظام اوکړو.

محمد بن منکدر (عليه السلام) فرمائی چې الله (ج) د یو بنده د نیکنۍ او صلاحیت په وجه دهغه د اولاد دهغه د خاندان او د خواوښا کورونو حفاظت کوی. [مظهری: ۱].

د قرطبي (رحمته الله علیه) په حواله شبلی (رحمته الله علیه) به فرمائیل چې زه ددې ښار او پوره علاقې دپاره امان یم. کله چې هغوی وفات شو نو د دفن کیدې نه سمدستی روستو د دیلم کافران د دجلې نه راپورې وتل او په بغداد ښې قبضه اوکړه. خلقو به وئیل چې په مونږ باندې دوه مصیبتونه راغلل، یو د شبلی (رحمته الله علیه) وفات او بل د دیلمیانو قبضه [مظهری ص ۲۹/ ج ۱۱].

تفسیر مظهری کښې راغلی دی چې په دې آیت مبارک کښې دې خبرې ته هم اشاره ده چې خلق دې هم د علماء کرامو، صالحانو د اولاد لحاظ ساتی، په هغوی دې شفقت کوی، ترڅو چې په کفر او ناکاره کارونو کښې اخته شوی نه وی. (۲)

«أَنْ يَتْلُقَ أَشَدُّهُمَا» لفظ د «أَشَدُّ» د شدة جمع ده، چې مراد ترې قوت دي. په کوم عمر کښې چې انسان په خپل پوره قوت او د ښه او بد پيژندو قادر شی، د امام ابی حنیفه (رحمته الله علیه) په نزد دا پنځویشو کالو عمر دي. د ځینو په نزد د څلوېښتو کالو عمر دي. لکه قرآن کریم فرمائی چې: «وَحَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً» (۳) [مظهری: ۵].

په خبرې بلاغت، او د ادب د لحاظ ساتلو پرمهال: دې مثال باندې د پوهیدو دپاره اول په دې خبره پوهیدل پکار دی چې په دنیا کښې هیڅ ښه یا خراب کار د الله (ج) د خوښې او ارادې نه بغیر نشی کیدې. خیر او شر ټول الله (ج) پیدا کړې دي او دهغه د رضا او ارادې تابع دي. شریا خراب څیزونه اگر چې خاص کسانو دپاره ضرر شر او خراب بللې شی خود ټول جهان د مزاج دپاره ټول ضروري او د الله (ج) د پیداوښت په اعتبار سره ټول خیر وی، او ټول په حکمت باندې بنا وی.

کوئی برائت قدرت کے کارخانے میں

[د الله (ج) د قدرت په کارخانه کښې هیڅ یو څیز خراب نشته دي]

خلاصه داده چې کوم آفت یا حادثه، دنیا کښې راپېښیږي هغه د الله (ج) د خوښې او ارادې نه

(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۳۸] وکنز العمال رقم الحديث: [۱۱۸۹] ومجمع الزوائد (بإختصار) رقم الحديث [۱۱۱۵۱]

(۲) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۶۰]

(۳) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۶۰]

(۴) ترجمه: تر دې چې کله ځوانی ته اورسې او د څلوېښتو کالو شوی.

(۵) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۶۰]

بغير نشی کیدی . هم دغه وجه ده چې د هر خير او شر نسبت الله ﷻ ته کيږي ، خو حقيقت داده چې د الله ﷻ د پيداوښت په لحاظ سره هيڅ يو شر ، شره وي . په دې نسبت د ادب تقاضا داده چې د شر نسبت الله ﷻ ته اونه کړي شي لکه قرآن عظيم الشان د ابراهيم ﷺ کلمات داسې نقل کوي چې : ﴿وَالَّذِي هُوَ يُطْعَمُنِي وَيُسْقِينِي وَإِذَا أَمَرْتُ لَهُمْ يُطِيعُونِ﴾ دې کلماتو کښې د ادب دا سبق ورکړې شوې دې چې خوړولو ، څکولو او د شفاء ورکولو نسبت ئې الله ﷻ ته کړې دې او په مينځ کښې د رنځور کيدو نسبت ئې خپل خان ته کړې دې . ﴿وَإِذَا أَمَرْتُ لَهُمْ يُطِيعُونِ﴾ او کله چې زه بيمار شم نو الله ﷻ مې جوړوي او صحت راکوي . داسې ئې او نه فرمايل چې الله ﷻ مې ناجوره کړي نو شفاء هم هغه راکوي .

اوس د خضر ﷺ په کلام باندې غور او کړنې ، هغوی کله چې د کشتنې ماتولو اراده اوکړه نو هر کله چې دهغې ښکاره صورت د خرابۍ وو ځکه ئې دهغې نسبت خپل خان ته اوکړو او وې فرمايل چې : ﴿فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا﴾ بيا د هلك د وژلو او ددې هلك د وژلو په بدله کښې ئې دغې نه د زيات غوره اولاد ورکولو بيان اوکړو ، نو په دې کښې وژل په ظاهره خراب کار ښکاريدو او په بدل کښې ئې اولاد ورکول يوه ښيگړه او ښه کار وو نو داسې مشترک کار ئې د جمع متکلم په صيغې سره بيان کړو لکه فرماتي چې : ﴿فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا﴾ په دې شان ئې دظاهري شر نسبت خپل طرفته او د خير نسبت ئې الله ﷻ ته اوکړو . په دريمه واقعې کښې هر کله چې سراسري خير او ښيگړه وه کوم چې د يتيمانو مال محفوظ کول وو نو دهغې سراسري نسبت ئې هم الله ﷻ ته داسې اوکړو چې : ﴿فَأَرَادَ رَبُّكَ﴾ [ستا سرب اراده اوکړه] .

خضر ﷻ ژوندي دې او که وفات شوې دې : قرآن عظيم الشان کښې کومه واقعې چې د خضر ﷻ بيان شوې ده هغه دې سره هيڅ تعلق نه لري چې ددې واقعې نه پس خضر ﷻ ژوندي پاتې شو او که وفات شو ، ځکه قرآن عظيم الشان او سنت کښې دې باره ښکاره خبره نه ده کړې . ځينې رواياتو او آثارو نه د خضر ﷻ ژوندي پاتې کيدل معلومېږي ، ځينې رواياتو کښې ددې برعکس دی . پدې بنا د عالمانو رائي هميشه په دې کښې مختلفې دي . د خضر ﷻ ژوندي پاتې کيدو منونکي په هغې روايت سره دليل نيسي چې حاکم په مستدرک کښې د انس ﷺ نه نقل کړې دې چې کله نبي کریم ﷺ وفات شونو د تورې ، سپينې ، ږيرې خاوند يو سړي په دغې جمع کښې د خلقو مينځ ته دننه راغلو او په ژړا شو ، بيا صحابه کرامو ﷺ ته ئې او فرمايل چې :

﴿إِنَّ فِي اللَّهِ حَزَاءً مِنْ كُلِّ مُصِيبَةٍ وَهُوَ مِنْ كُلِّ فَاتٍ وَخَلْقًا مِنْ كُلِّ هَالِكٍ فَإِنَّ اللَّهَ فَالُهُمْ وَأَلِيَهُمْ فَأَرْغَبُوا وَانظُرُوا إِلَيْكُمْ فِي الْهَلَاءِ فَانظُرُوا فَإِنَّمَا الْمَعَامُ لَمْ يَجِدْ﴾ .

[د الله تعالی په دربار کښې په هر مصيبت سره صبر کول دی او د هر تلونکي خيز بدله ده او هم هغه قائم مقام د هر هلاکيدونکي خيز دې ځکه هم هغه ته ماتې [رجوع] کوي او هم د هغه طرفته شوق لري ځکه چې بې نصيبه هم هغه څوک دې چې د مصيبت د ثواب نه محروم پاتې شي] دې نه پس دغه کس ددغې مجلس نه چې رخصت شو نو ابوبکر صديق ﷺ او علي ﷺ او فرمايل چې دا خضر ﷻ دې .^(۱) دا روايت امام جزري ﷺ په حصن حصين کښې هم نقل

(۱) المستدرک للحاکم رقم الحديث : [۱۳۶۵] و دلائل النبوة للبيهقي رقم الحديث [۳۲۵۳]

کړې دې چې صرف صحيح السند روايتونه ئې په کښې درج کول شرط کړی دی .
د صحيح مسلم په يو حديث پاك کښې راغلی دی چې دجال به د مدينې منورې نژدې يو ځانې ته راوړسی نو مدينې منورې نه به داسې يو سړې دهغه مقابلې ته راوځي چې ددغې زمانې به ټولو انسانانو کښې به زيات غوره وي يا د زيات غورو خلقو کښې به وي . ابو اسحاق رضي الله عنه او فرمايل چې دغه بنده به خضر عليه السلام وي . [قرطبي] .^(۱)

او ابن ابی الدنيا په کتاب الهوائف کښې سند سره نقل کړی دی چې علي عليه السلام ، خضر عليه السلام سره ملاقات او کړو ، خضر عليه السلام ورته داسې يو دعا او خودله چې دهر مونځ نه پس ئې لولی نو لوني ثواب به ئې کيږي . او بخښه او رحمت به دده دپاره وي . دعا داده :

﴿يَا مَنْ لَا يَسْأَلُهُ سَمْعٌ عَنْ سَمْعٍ وَيَا مَنْ لَا تَغْلُظُهُ الْمَسَائِلُ وَيَا مَنْ لَا يَهْرَمُ مِنَ الْحَاحِ الْمَلْحِينَ أَذْلَقِي بِرَدْعِهَا وَحَلَاوَةِ مَغْطَرَتِهَا﴾ ^(۲) [اې هغه ذاته ا چې د يو کلام آوريدل ئې د بل کلام د آوريدو نه نه منع کوي او انې هغه ذاته ا چې په يو وخت سوالونو کښې ورته څه غلطی نه لگي او اې هغه ذاته ا چې د زارئي په سوال کولو او په بيابيا ونيلو سره ته نه تنگيږي ما ته د خپلې عفوې او کوم مزه راوځکي او د خپلې بخښنې خوږوالي راته نصيب کړي]

او بيا هم په دغه کتاب کښې ، هم دا واقعه او هم دا دعا او د خضر عليه السلام سره د ملاقات واقعه ئې د فاروق اعظم عليه السلام سره هم نقل کړې ده . [قرطبي] .^(۳)

دغه شان د امت په دا ولياء کرامو کښې د خضر عليه السلام بې شميره واقعات منقول دي .
څوک چې د خضر عليه السلام ژوندی پاتې کيدل نه مني ، د هغوي لوڼې دليل هغه حديث پاك دې چې د عبدالله بن عمر رضي الله عنه نه په صحيح مسلم کښې منقول دي . هغوي رضي الله عنه فرمائي چې يو ځل نبي کریم صلي الله عليه وسلم د خپل ژوند په آخر کښې مونږ ته دماستخن دمونځ جمع راکړه . د سلام گرځولو نه پس اودريدل او داکلمات ئې اوفرمايل چې :

﴿إِنَّهُ يَتَكَلَّمُ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ فَإِنْ طَلَّ رَأْسُ مَائَةِ سَنَةٍ مِنْهَا لَا يَبْقَى مِنْهُ عِلٌّ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَحَدٌ﴾

[ايا تاسو خپله داشپه وينی چې ددې نه د سلو کالو تيريدو نه پس به هيڅوک په هغوي کښې ژوندی پاتې نشي کوم چې نن په زمکه دی]

ابن عمر رضي الله عنه ددې روايت په نقل کولو سره اوفرمايل چې ددې روايت په باره کښې خلق مختلفې خبرې کوي ، خود نبي کریم صلي الله عليه وسلم مراد دا وو چې په سلو کالو تيريدو سره نسل ختم شي . مسلم شريف کښې هم دا روايت تقريبا هم په دې الفاظو سره منقول دي ،^(۴) ليکن علامه قرطبي رحمته الله عليه ددې روايت د نقل کولو نه پس اوفرمايل چې په دې کښې هغې خلقو دپاره څه دليل نشته چې د خضر عليه السلام ژوند ته باطل وائي . ولې چې دې روايت کښې بنيادمو دپاره دعموم الفاظ راغلي دي چې تاکيد ئې هم شوې دې خو بيا هم دې باره کښې نص ښکاره نه دي چې عموما ټولو ته شامل وي ، ځکه چې په بنيادمو کښې خو عيسی عليه السلام هم داخل دي چې وفات شوې يا وژلې شوې نه دي ، په دې بنا ښکاره خبره داده چې په علی الارض کښې الف

^(۱) صحيح مسلم کتاب الفتن، باب ذکر الدجال [ج: ۲، ص: ۱۰۲] و تفسير القرطبي [ج: ۱۱، ص: ۱۴۳]

^(۲) تفسير القرطبي [ج: ۱۱، ص: ۱۴۳] والهوائف لابن ابی الدنيا [ج: ۱، ص: ۲۹]

^(۳) تفسير القرطبي [ج: ۱۱، ص: ۱۴۳] والهوائف لابن ابی الدنيا [ج: ۱، ص: ۲۹]

^(۴) صحيح مسلم کتاب الفضائل، باب معنى قوله صلى الله عليه وسلم رأس مائة سنة إلخ [ج: ۲، ص: ۳۱۰]

لام عہدی دے او د الارض نہ مراد د عربو زمکہ دہ ، توله زمکہ ترے مراد نہ دہ چے د یاجوج ماجوج زمکہ مشرقی علاقے او جزیرے پہ کنبے شاملے نہ دی د کومو نومونه چے عربو آوری دلی ہم نہ دی ، دا تحقیق د علامہ قرطبی دے (۱)

دا شان خینی حضراتو د ختم نبوت مسئلہ د خضر ؑ د ژوندی پاتے کیدو سره بے جوړه گنرلې ده، ددې جواب بالکل ښکاره داسې دې چې څنگه د عیسیٰ ؑ ژوندی پاتې کیدل ختم نبوت سره بې جوړه نه دی دغسې د خضر ؑ ژوندی پاتې کیدل هم ختم نبوت سره بې سمونه نه دی. خینی حضراتو د خضر ؑ په ژوندی پاتې کیدو باندې دا شبهه کړې ده چې که هغوی ؑ د نبی کریم ﷺ په زمانه مبارکه کنبې وې نو د نبی کریم ﷺ په خدمت کنبې به د خضر ؑ حاضریدل ضروری وو چې د نبی کریم ﷺ په تابعدارۍ کنبې ئې اسلامي خدمتونه شروع کړې وې ، ځکه چې په حدیث پاک کنبې راغلی دی چې : ﴿لو کان موسیٰ حیالاً وسمعہ الا اثمایی﴾ (۲) یعنی که موسیٰ ؑ ژوندی وې نو هغوی ؑ به هم زما تابعدارۍ کوله. ځکه چې کله زه پیغمبر شوم نو د موسیٰ ؑ دین منسوخ شو. خو دا څه لرې خبره نه ده چې د خضر ؑ ژوند او پیغمبرۍ د عامو پیغمبرانو د شریعت نه مختلفه وی دوی ته چونکه د الله ﷻ د طرفه تګوینی خدمتونه سپارلې شوی دی ، او د عامو پیغمبرانو د کار نه بیل د مخلوق په خدمت باندې مقرر دی ، اوس دا څه لرې خبره نه ده چې د نبی کریم ﷺ د پیغمبر کیدو نه پس ئې په شریعت محمدی ﷺ باندې عمل کول شروع کړې وی . [والله اعلم].

ابو حیان ؑ په تفسیر بحیر محیط کنبې د ډیرو بزرگانو واقعات داسې نقل کړی دي چې هغوی ؑ خضر ؑ سره ملاقاتونه کړی دی ، خو ورسره ئې دا هم فرمائیلی دی چې :

﴿والجمهور علی الہ مات [بحر محیط]﴾ (۳) او جمهور علماء کرام دا موقف لری چې خضر ؑ وفات شوې دې .

تفسیر مظهری کنبې قاضی ثناء الله پاتې پتی ﷺ فرمائیلی دی چې د ټولو اشکالو حل پدې کنبې دې څنگه چې سید احمد سرهندي مجدد الف ثانی ﷺ فرمائیلی دی چې ما پخپله خضر ؑ نه دا معامله د کشف په حالت کنبې معلومه کړه ، خضر ؑ او فرمائیل چې زه او الیاس ؑ دواړه ژوندی یو ، لیکن الله ﷻ مونږ ته دا قدرت را کړې دې چې د ژوندو په شکل کنبې د خلقو مدد په مختلفو صورتونو کنبې کوؤ . (۴) [والله سبحانه وتعالى اعلم].

دا خبره مې رومبې هم لیکلې ده چې د خضر ؑ په ژوند یا وفات باندې زموږ څه اعتقاد یا عملی مسئله تعلق نه لری څنگه چې قرآن عظیم الشان اوسنت کنبې ددې وضاحت او نه کړې شو او هم په دې وجه په دې کنبې د زیات بحث او تحقیق کولو ضرورت هم نشته ، مونږ دپاره د یو طرفه یقین لرل هم ضروری نه دی ، خو هر کله چې مسئله په عوامو کنبې روانه ده ځکه څه دغه خینی خیزونه مې بیان کړل .

(۱) تفسیر القرطبی [ج: ۱۱ ص: ۴۱، ۴۲]

(۲) مصنف ابن ابی شیبہ (إلا باختلاف یسیر فی الألفاظ) [ج: ۶ ص: ۲۶۸] و کنز العمال رقم الحدیث: [۱۰۱۰]

(۳) تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۷۶]

(۴) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۶۲]

وَيَسْأَلُونَكَ

ا او تپوس کوی دا خلق ستانه

ا او دوی ستانه د ذوالقرنین په باره

عَنْ ذِي الْقُرْنَيْنِ قُلْ سَأَلْتُهَا عَلَيْهِ مِنْهُ ذِكْرًا اِنَّا

په باره د ذوالقرنین کښې اورته او وایه ا زړه واورم ا تاسوته ا په باره دهغه کښې ا څه حال ا بیشکه مونږ کښې تپوس کوی ا ته ا ورته ا او وایه چه زه به تاسوته دهغه ا د ژوند ا څه حالات بیان کړم ا مونږ هغه ته

مَكْنًا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا

طاقت ورکړې ووا هغه ته ا په زمکه کښې ا او ورکړې و و مونږ هغه ته ا د هر څیز نه ا وسائل په زمکه کښې بادشاهی ورکړې وه ا او هغه ته مو د هر هغه څیز نه سامان ورکړې و و ا چه ضرورت ورته پېښېدې

فَاتَّبَعَهُ سَبَبًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ

نوروان شو ا مغرب ته ا په یولار ا تردې پورې ا چه کله ا اورسیدو هغه ا ځانې د ویدو د نمرته نو هغه ا مغرب طرف ته ا روان شو ا تردې چه هغه ځانې ته اورسیدو چرته چه نمر د ویدلو

وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا

نوبیا ئې موندو هغه نمره ا چه د ویدو پورې ا په چینه کښې ا د تورو خټو او وې موندو ا هلته دهغه چینی سره څه گوری چه هغه نمر د تورو خټو په یوه چینه کښې د ویدو پورې ا او دهغې ا چینی ا سره ئې څه خلق بیا مندل

قَوْمًا قُلْنَا يَا الْقُرْنَيْنِ اِمَّا اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّا اَنْ تَنْجِذَ فِيهِمْ

یو قوم ا او وئیل مونږ ذوالقرنین ا یا خو به ته عذاب ورکوي ا دوی ته ا او یا به اختیار وې ته ا په دوی کښې ا دهغه خلقو به پاره کښې ا مونږ ورته او وئیل یا خو ته ا دوی ته ا عذاب ورکړه او یا دوی سره ښه سلوک

حَسَنًا قَالِ اَمَّا مِنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ

ښه طریقه ا او وئیل هغه ا هر چه وی ا هغه څوک ا چه ظلم ئې کړې وی ا نوزرده چه او کړه ا هغه ا ذوالقرنین ا او وئیل چا چه ا په شرک کولو سره په خپل ځان ا ظلم او کړو ا نوزرده چه

نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ اِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ

ا عذاب به ورکړو مونږ هغه ته ا بیا به واپس کړې شی ا رب خپل ته ا نو هغه به عذاب ورکړی هغه ته مونږ به ورته عذاب ورکړو ا او بیا به خپل رب ته واپس شی ا نو هغه به ورته ا دهغه د عمل مطابق ا

عَذَابًا لِّكَرَّهٍ وَاَمَّا مَنْ اَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنٰی

عذاب سخت او هر چه وی هغه څوک ا چه ایمان ئې راوړ و او عمل ئې او کړ و نیک ا نو هغه لره جزاء نیکه ده سخت عذاب ورکړی ا او چا چه ایمان راوړلو او نیک عمل ئې او کړ و ا نو دهغه د پاره ښکلی بدله ده

وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا

او وایو به مونږ ا هغه ته ا په کار خپل کښې ا آسان ا کار ا

او مونږ به هغه ته په خپلو کارونو کښې د آسان کار او وایو

آسان ترجمہ قرآن

او دا خلق ستانہ د ذوالقرنین پہ بارہ کنہ تپوس کوی. او وایہ چہ: زہ دھفہ لہ شان حال تاسو تہ بیانونم واقعہ دا دہ چہ مونہ ہفہ تہ پہ زمکہ کنہ اقتدار ورکری وو. او ہفہ تہ مو دہر کار وسائل ورکری وو. چہ دھفہ پہ نتیجہ کنہ ہفہ پہ یو لارہ بالندی روان شو. تردی چہ کلہ د لمر د شورخیدلو خانی تہ اورسیدلو. نو ہفہ تہ ہنکارہ شو چہ ہفہ دیو دکلل پہ شان پہ (کوری) چہنی کنہ دوپیپی اوہلتہ ہفوی تہ یوقوم ملاؤ شو (مونہ) (ہفوی تہ) او وئیل: ای ذوالقرنینہ! (تاسرہ دہ لاری دی) یا خو دی خلقو تہ سزا ورکری. او یا دی خلقو پہ معاملہ کنہ نرمی اختیار کری ہفہ او وئیل: پہ دوی کنہ چہ عوک د ظلم لارہ اختیار کری. ہفہ تہ خو بہ مونہ سزا ورکوو. بیآ بہ ہفہ خیل رب تہ اورسولی ہی او ہفہ بہ دہ تہ سخت عذاب ورکری. البتہ عوک چہ ایمان راوری. او نیل عمل کوی. نو ہفہ بہ دہدی پہ طور دہنہ انجام مستحق وی. او مونہ بہ ہم ہفہ تہ دخیل حکم ورکولو پہ وخت د آسانخ خبرہ کوو.

خلاصہ تفسیر

ذوالقرنین دومین سفر: ﴿وَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ﴾ [او دا خلق تانہ د ذوالقرنین د حال تپوس کوی] ددی تپوس وجہ ئی دا لیکلی دہ چہ ددہ تاریخ قریب قریب و رک وو او پہ دی وجہ ددی قصی چہ کوم کارونہ پہ قرآن کنہی ذکر نہ دی چہ ہفہ داصل قصی نہ زیاتی وو ددی کارونو متعلق تر نہ پوری پہ تاریخ والو کنہی سخت اختلاف دی پہ دی وجہ دمکی قریشو د مدینہ منورہ دیہودو پہ مشورہ ددی قصی دتپوس انتخاب کری وو پہ دی وجہ ددی قصی تفصیلات کوم چہ پہ قرآن کنہی ذکر دی دغہ د نبی کریم ﷺ د نبوت واضح دلیل دی ﴿قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا﴾ [تہ و وایہ چہ زہ بہ ددی ذکر اوس ستاسو پہ وړاندی بیان کرم] وړاندی داللہ تعالیٰ دطرف نہ ددی قصی شروع وشوہ چہ ذوالقرنین یو داسی جلیل القدر بادشاہ تیر شو دی چہ ﴿إِنَّمَا مَكْنَلُهُ فِي الْأَرْضِ وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾ [مونہ دہ تہ پہ مخ د زمکی حکومت ورکری وو او مونہ دہ تہ دھر قسم سامان] پورہ [ورکری وو] چہ پہ دی سرہ دی خپلی شاہی منصوبی پورہ کری شی [چنانچہ ہفہ] پہ ارادہ دفتحود مغرب ملک تہ ﴿فَأَتَيْنَاهُ سَبَبًا﴾ [پہ یوہ لارہ روان شو] اوسفر ئی شروع کرو ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ﴾ [تردی پوری چہ کلہ] پہ مخہ روان وو فتح ئی کولی [دنمر پریوتو موقع] یعنی پہ مغرب کنہی دابادو انتہائی سر [تہ اورسیدو] ﴿وَجَدَهَا تُغْرِبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ﴾ نو نمر دہ تہ پہ تورو اوبو کنہی پریوتونکی ہنکارہ شو [مراد ددی نہ غالباً سمندر دی چہ ددی اوبہ اکثر و خایونو کنہی توری پہ نظر راخی او نمر اگر چہ حقیقت کنہی پہ سمندر کنہی نہ پریوخی مگر د سمندر نہ وړاندی نظر نہ خی نو پہ سمندر کنہی] پریوتونکی معلومی پی ﴿وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا﴾ او پہ دی موقع یوقوم دوی ولیدو [چہ ددوی پہ کافر کیدو راتلونکی ایت] [امامن ظلم] دلالت کوی [مونہ] پہ صورت دالہام یا دھفہ زمانی دیغمبر پہ واسطہ سرہ ﴿فَلَمَّا يَذَّاقُوا الْقُرْنَيْنِ﴾ [دا وئیل چہ لے ذوالقرنینہ] ددی قوم پہ بارہ کنہی تاتہ دہ اختیارہ دی [خواہ] دوی تہ د اول نہ دقتل وغیرہ پہ ذریعہ ﴿إِنَّمَا أَنْتَ مُعَذِّبٌ وَإِنَّمَا أَنْتَ تَخَذُ فِيهِمْ حُسْنًا﴾ [کہ غواری سزا ورکریہ او کہ غواری ددوی پہ بارہ کنہی دنرمی معاملہ اختیار کریہ] یعنی دوی تہ د ایمان دعوت ورکریہ بیا کہ ونہ منی نو قتل ئی کریہ بغیر

دتبلیغ او دعوت ورکولو نه ئې اول دقتل کولو اختیار شاید ځکه ورکړې وو چه دوی ته به ددی نه وړاندې په څه ذریعه سره دایمان دعوت رسیدلې وی لیکن دبل صورت یعنی اول دعوت بیا دقتل غوره والې ئې په اشاره بیان کړو چه دا دویم صورت ئې په اتخاذ حسن کولو سره تعبیر کړو ﴿قَالَ﴾ [ذوالقرنین عرض وکړو چه] زه دویم صورت اختیارووم اول دوی ته دایمان دعوت ورکوم [لیکن] دایمان د دعوت نه پس ﴿أَمَّا مَنْ ظَلَمَ﴾ [چه کوم ظالمان] یعنی کافران [پاتې شی] ﴿سَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ ذَلِی رِبِّهِ﴾ پس دوی ته به مونږ [د قتل وغیره] سزا ورکوؤ او دا به د دنیا سزا وی، بیا به هغه [پس د مرگ نه] خپل حقیقی [مالک ته ورسولې شی] ﴿فَبِعَذِّبِهِ عَذَابًا لِّئَلَّا یُکْرَهُ﴾ بیا به هغه دده له [ددوزخ] سخته سزا ورکړی ﴿وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَتَمَّ صَلَاتَهُ﴾ او کوم سړې [چه دایمان ددعوت نه پس] ایمان راوړی اونیک عمل وکړی نو دده دپاره به [په آخرت کښې هم] ﴿جَزَاءً مِّنْ عَمَلِهِ﴾ [په بدله کښې ښیگره وی چه به ورته ملاؤ شی] ﴿وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرٍ آتٍ﴾ او مونږ به هم [په دنیا کښې] [په خپل سلوک کولو کښې] ده ته اسانه [اونر مه] [خبره وایو] یعنی په دوی به څه عملی سختی خو څه کوې زبانی او قولی سختی به پرې هم نه شی کولې.

معارف او مسائل

﴿يَسْأَلُونَكَ﴾ [دغه خلق تاسو ﷺ نه سوال کوی] د روایتونو نه معلومیږي چې دغه سوال کوونکی خلق د مکې مکرمې قریش وو. دوی ته یهودو دا درې سوالات په دې غرض خودلی وو چې د نبی کریم ﷺ پیغمبری او په حقه کیدل په دې سره معلوم کړی یعنی نبی کریم ﷺ نه امتحان واخلی. هغه درې سوالونه دا وو، یو د روح باره کښې، دویم د اصحاب کهف باره کښې، دریم د ذی القرنین باره کښې. د اول سوال جواب د تیر شوی سورت په آخر کښې ورکړې شوي دي. د اصحاب کهف قصه اوس اوس تیره شوه. او د دریم سوال دا وو چې ذی القرنین څوک وو او څه حالات ورته رامنځ ته شو؟ [بحر محیط].^(۱)

ذوالقرنین څوک وو؟ په هکله زمانه هېم او هوم ملک هېم وو؟ ذوالقرنین هم ورته ولې ولېم ده :: د ذوالقرنین نوم ذوالقرنین ولې دې، په دې کښې بې شمیره اقوال او سخت اختلافات دي. ځینې د ذی القرنین ددې نوم وجه دا ښائی چې دوه زلفې به ئې وې، ځینې وائی چې د مشرق او مغرب ملکونو باندې حکمران وو، ځینې وائی چې په سر باندې ئې داسې دوه ښې وې لکه چې ښکرونه وی، ځینې روایتونو کښې راځي چې د سره په دواړو طرفونو ئې د گذار ښې وې او داسې نور هم اقوال شته دي. [والله اعلم].

دلته دومره ټاکلې شوې ده چې قرآن عظیم الشان د هغه نوم ذوالقرنین نه دې ایښې بلکه دا نوم د یهودو خودلې شوې دې ولې چې دغلته په دغې نوم باندې مشهور وو، د ذوالقرنین صرف دومره قدرې بیان راغلې دې چې: هغه یونیک انصافداره بادشاه وو چې مشرق او مغرب ته رسیدلې وو او ددې ترمنځه ملکونه ئې فتح کړي وو. په دغې ملکونو باندې ئې د انصاف بادشاهی کړې وه. دخپلو مقصدونو پوره کولو دپاره ورته الله ﷻ هر قسم سامان ورکړې وو. دوی درې اطرافو ته سفر کړې وو او علاقې ئې فتحې کړې وې. د مشرق، مغرب

تر آخره پورې ، او شمال جنوب پورې د لوړو غرونو سفرونه ئې کړي وو. دغه ځانې کښې دوی د دوو غرونو مابین والا لاره د یو مضبوطې اوسپنې نه جوړ دیوال په ذریعه بنده کړې شوې وه چې د هغې په وجه ددغې علاقې خلق د یاجوج ماجوج د تباہی جوړولو نه حفاظت کښې شول. د یهودو په دې جواب تسلی اوشوه او نور سوالونه ئې په کښې راپورته نه کړل ځکه چې پخپله یهودو د هغې ضرورت محسوس نه کړو. بل طرفته قرآن عظیم الشان د تاریخونو او قیصو صرف هغه اړخ بیانوی چې د دین یا د دنیا څه فائده ورپورې تړلې وی یا په ضروري څیز باندې پوهیدل پرې څه موقوف وي.

یعنی نه خویهودو ددې سوالونو راپورته کول څه ضروري او گټور چې ذوالقرنین نوم ئې ولې وو، په کومه زمانه او کوم ملک کښې وو؟ اونه قرآن عظیم الشان دا څیزونه او خودل او نه چرته په صحیح حدیث کښې ددې تفصیلونه بیان کړي شوي دي. داسې هم نه ده چې گنې د قرآن عظیم الشان په یو آیت مبارک باندې پوهیدل چرته ددې څیزونو په علم باندې موقوف وي ، ځکه خو پخوانو بزرگانو صحابه کرام رضی اللہ عنہم او تابعینو هم دې پسي څه خاص مخه نه ده کړې اوس معامله صرف د تاریخي روایاتو اود موجوده تورات ، انجیل پاتې ده ، دغه خبره ښکاره ده چې موجوده تورات او انجیل د مسلسل ردوبدل او تحریف په وجه ددې حیثیت د یو آسماني کتاب نه دې پریخودې شوې ، بلکه ددې حیثیت زیات نه نه زیات د یو تاریخ کیدې شي. نو د پخواني زمانې تاریخي روایتونه خو اکثر په اسرائیلي بې سنده قصو باندې مشتمل دي. هیڅ زمانه کښې په دې باندې د عقل خاوندانو او هوښیارانو خلقو اعتماد نه دې پاتې شوې. دې باره د کښې د مفسرینو لیکل هم ددغې تاریخي روایتونو مجموعه دی چې په کښې بې شمیره اختلافات موجود دي. د یورپ خلقو په دې زمانه کښې ، تاریخ ته لوټې اهمیت ورکړې دي ، ددې په تحقیق او لټنه کښې بیشکه چې د یرې خوارنې کار اخلي ، د زړونځنیو معلومولو دپاره ئې کنستل او کړل ، ددغې ځایونو نه ئې زاړه لیکونه راجمع کړل. د هغې په ذریعه ئې د پخوانو واقعاتو حقیقت ته په رسیدو سره هغه کارونه سرته اوسول چې په تیره شوې زمانه کښې چرته هم نه ووشو. بیا ددغې حاصل کړې شوو نځنیو او لیکلو په مدد خو د څه واقع تائید حاصلیدې شي خو د هغې په مدد سره پوره واقع نه شي لوستلې کیدې. په دې وجه خو ددې دپاره تاریخي روایات بنیاد جوړ کړې شوي دي او په دغه معاملاتو کښې د پخواني تاریخ حالت اوس ذکر کړې شو چې د یو قصې نه زیات حیثیت نه لري. د تفسیر قدیم او جدید عالمانو هم پخپلو کتابونو کښې دغسې روایتونه ، په تاریخي حیثیت سره نقل کړي دي. چې په صحیح کیدو باندې ئې څه قرآني مقصد موقوف نه دی. اوس دلته هم په دغې حیثیت سره د ضرورت په اندازه لیکلې شي ، ددې واقعي پوره تحقیق او لټون مولانا حفظ الرحمن صاحب په خپل کتاب قصص القرآن کښې لیکلې دي. د تاریخ شوقین صاحبان ئې هلته کتلې شي.

ځینې روایتونو کښې راغلي دي چې په دنیا څلور بادشاهان داسې تیر شوي دي چې په ټوله دنیا ئې بادشاهی کړې ده په هغوی کښې دوه مؤمنان دي ، سلیمان عليه السلام او ذوالقرنین او دوه کافران نمرود او بخت نصر دی خو عجیبه خبره داده چې د ذوالقرنین په نوم د دنیا گټر کسان مشهور شوي دي اوبله عجیبه خبره داده چې د هرې زمانې ذی القرنین سره د سکندر لقب هم شامل دي.

د عیسیٰ ﷺ نه تقریباً درې سوه کاله آگاهو رومې یوبادشاه داسې تیر شوې دې چې د سکندر په نوم مشهور وو. هغه د سکندر یونانی او مقدونی او رومی په لقبونو سره یادېږي. دهغه وزیر ارسطو وؤ او دارا سره ئې جنگ شوې وو. هغه ئې وژلې وو او دهغه ملک ئې فتح کړې وو. د سکندر په نوم مشهور شوې دا آخری سرې وو او په دنیا کې ئې زیاتې قیصې مشهورې دي. او ځینې خلقو ده ته هم هغه ذوالقرنین وئیلی دي چې بیان قرآن عظیم الشان کېږي راغلي دي. خو دا بالکل غلط ځکه دي چې دغه کس آتش پرست او مشرک وو. او قرآن عظیم الشان کېږي بیان شوی ذوالقرنین باره کېږي ټول په دې متفق دي چې دا مؤمن نیک سرې وو. څنگه چې د قرآن عظیم الشان ښکاره بیانونه هم په دې باندې گواه دي اگر چې دې باره کېږي د علماء کرامو اختلاف دې چې دې پیغمبر وو او که نه وو؟

حافظ ابن کثیر رحمته الله په البدایه والنهایه کېږي د ابن عساکر رحمته الله په حواله دده پوره نسب نامه لیکلې ده چې په آخر کېږي ابراهیم رحمته الله سره یو ځای کېږي او وې فرمائیل چې دا هم هغه سکندر دې چې د یونانی مصری مقدونی په نومونو سره مشهور وؤ او پخپل نوم ئې اسکندریه ښار هم آباد کړې وو. او د روم تاریخ هم دده د زمانې نه راروان دې، دې د سکندر ذی القرنین اول نه ډیره زمانه پس تیر شوې دې چې دوؤ زرو کلونو نه زیاته بللې شی، دارا لره ئې وژلې وو، د فارس په بادشاهانو ئې فتح بیا موندې وه، خو دا سرې مشرک وو، او دا سخته غلطی ده چې څوک ورته هغه ذوالقرنین وائی کوم چې په قرآن عظیم الشان کېږي بیان شوي دي، د ابن کثیر الفاظ دادی:

فأما ذوالقرنین الثانی فهو اسکندر بن فیلس بن مصریم بن برس بن سبطون بن رومی بن نعلی بن یونان بن یافث بن بونه بن شرخون بن رومه بن شریح بن توفیل بن رومی بن الاصغر بن یقر بن العیص بن اسحاق بن ابراهیم الخلیل رحمته الله کذا نسبه الحافظ ابن عساکر فی تاریخ المقدونی اليونانی المصری بآنی الاسکندریة الذین یؤرخ بآیامه الروم متأخراً عن الاول بدهر طویل وکان هذا قبل المسیح بنحو من ثلثمائة سنة وکان ارسطاطاليس الفيلسوف وزیرة وهو الذي قتل دارا وذل ملوک الفرس واطاع ارضهم وانما نهمننا علیه لان کثیرا من الناس یعتقد انهما واحد وان المذكور فی القرآن هو الذي کان ارسطاطاليس وزیرة فبقیه سبب ذالك عطاکه یروفساد عریض طویل فان الاول کان عبداً مؤمناً صالحاً وملكاً عادلاً وکان وزیرة المخضروانه کان نبیاً علی ما قررناه قبل هذا واما الثانی فکان مشرکاً و وزیرة فیلسوفاً وقد کان بین زمانهما ازید من الفی سنة فاین هذا من هذا لا یتویان ولا یشتهیان الاعلی غبی لا یعرف حقائق الامور [الهدایة والنهایة ص: ۱۰۶ ج: ۲].

د حدیث پاک او تاریخ دامام ابن کثیر رحمته الله د دې تحقیق نه یو خو دا مغالطه ختمه شوه چې دا سکندر، کوم چې د مسیح رحمته الله نه درې سوه کاله وړاندې تیر شو دې، دارا و د فارس بادشاهانو سره ئې جنگونه شوي دي او اسکندریه ښار ئې آباد کړې دې. دا هغه ذوالقرنین نه دي چې په قرآن عظیم الشان کېږي ئې ذکر راغلي دي. د غلطی ځینې لویو و مفسرینو هم کړي ده. ابوحیان په بحر محیط کېږي او علامه آلوسی رحمته الله په روح المعانی کېږي هم ده ته هغه ذوالقرنین وئیلی دي چې بیان ئې په قرآن عظیم الشان کېږي راغلي دي. (۱)

(۱) نور تفصیل دپاره اوگورئ: - تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۴۸۷] و روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۳۸۹، ۳۹۰]

بله خبره داده چې د «وَالْهَٰكِنَ كَيْفًا» نه معلومېږي چې د ابن كثير رحمہ اللہ په نزد دده پیغمبر کیدل غوره ښکاری، اگر چې د جمهورو په نزد غوره قول هغه دې چې پخپله ابن كثير رحمہ اللہ په روایت د ابی الطفل د علی رضی اللہ عنہ نه نقل کړې دې چې نه خو هغه ښی وو او نه فرشته وو بلکه نیک اودینداره مسلمان وو. هم دغه وجې نه بعضو علماؤ دا توجیه کړې ده چې «وَالْهَٰكِنَ كَيْفًا» کښې ضمیر ذی القرنین ته نه بلکه حضر رضی اللہ عنہ ته راجع دې، او هم دا حق ته نزدې خبره ده. اوس مسئله داده چې په قرآن عظیم الشان کښې بیان شوې ذوالقرنین څوک دې او په کومه زمانه کښې تیر شوې دې. ددې باره کښې د علماء کرامو اقوال ډیر مختلف دي. د ابن كثير رحمہ اللہ په نزد دده زمانه د اسکندریه یوناني، مقدونی نه دوه زره کاله د ابراهیم رضی اللہ عنہ زمانه ده چې وزیر ئې خضر رضی اللہ عنہ وو. ابن كثير رحمہ اللہ په البدایه والنهایه نومې کتاب کښې د پخوانو بزرگانو دا روایت هم نقل کړې دې چې ذوالقرنین کله حج ته پیاده راوړسیدو نو ابراهیم رضی اللہ عنہ ئې استقبال دپاره دمکې مکرمې نه بهر راووتلو. دعائې هم ورته اوکړه او څه وصیتونه او نصیحتونه ئې ورته کړي وو. [البدایه والنهایه ص/۱۰۸ ج/۲]. او په تفسیر ابن كثير کښې د ازرقی په حواله نقل شوی دی چې هغوی ابراهیم رضی اللہ عنہ سره یوځانې طواف کړې وو او بیاني قرباني کړې وه. (۱)

او ابو ریحان البیرونی پخپل کتاب الآثار الباقیة عن القرون الخالیة کښې لیکلی دی چې قرآن عظیم الشان کښې دایبان شوې ذوالقرنین ابوبکر بن سمی بن عمر بن افریقيس حمیری دې چې د زمکې مشارق او مغارب ئې فتح کړې وه اوتبع حمیری یمنی په خپلو اشعارو کښې پرې داسې فخر کړې دې چې:

ملکا علاقی الارض طیر مبعود

قد کان ذوالقرنین جدی مسلماً

اسباب ملکا من کریم سید

بلغ المشارق والمغارب یعتفی

ترجمه: بیشکه زما نیکه ذوالقرنین مسلمان وو بادشاه وو په زمکه کښې یې اوچت مقام حاصل کړې وو او څه لرې نه دې د هغوی د سلطنت حدود مشرق او مغرب ته رسیدلي وو د سلطنت اسباب ئې د هغه ذات څخه غوستل چې کریم دې اودې پخپله سردار وو.

دا روایت بحر محیط کښې ابو حیان نقل کړې دې، (۲) ابن كثير رحمہ اللہ هم په البدایه والنهایه کښې ددې د نقل کولو نه پس فرماتلی دی چې دا د یمن د تبع خاندان ځینې رومې تبع دې اودا هم هغه سرې دې چې د بیر سبع باره کښې ئې د ابراهیم رضی اللہ عنہ په حق کښې فیصله ورکړې وه. [البدایه والنهایه ص/۱۰۵ ج/۲]. دې ټولو روایتونو کښې د ذوالقرنین د شخصیت، نوم او نسب باره کښې اگر که اختلاف شته دې خو زمانه ئې د ابراهیم رضی اللہ عنہ زمانه خودلې شوې ده.

مولانا حفظ الرحمان رحمہ اللہ هم پخپل کتاب قصص القرآن کښې چې د ذوالقرنین متعلق په پوره تفصیل سره بحث کړې دې دهغې خلاصه داده چې قرآن پاک کښې ذکر شوي. ذوالقرنین د فارس هغه بادشاه دې چې یهودیان ورته خورس، یونانیان ورته سائرس، او فارسبان [فارس والا] ورته گورش، او عرب ورته کیخسرو وائی. زمانه ئې د ابراهیم رضی اللہ عنہ نه ډیره روستو دښی

(۱) تفسیر ابن كثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۱۸۹]

(۲) تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۸۶] وروح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۳۸۶]

اسرائيلو د پيغمبرانو ځيني دانيال عليه السلام زمانه خودلې شوېده . او دا د سکندر مقدوني زمانې سره نژدې ده . کوم چې دارالره وژلې وو . خود ابن کثير رحمه الله پشان مولانا موصوف رحمه الله هم ښه په سخته ددې انکار کړې دې چې ذوالقرنين هغه سکندر مقدوني نشي کيدې چې دکوم وزير ارسطو وو ، ولې چې هغه مشرک آتش پرست وو . او دې مؤمن صالح وو .

د مولانا موصوف رحمه الله د تحقيق خلاصه داده چې په سورة بنی اسرائيلو کښې د بنی اسرائيلو د دوه کرته غټ شر او فساد راولاړولو بيان چې کړې شوې دې نود اول خل بيان **﴿بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا اُولٰٓئِيْ هٰٓؤُلَاءِ مِمَّا سَوَّاهُمْ﴾** ستاسو د فساد په سزا کښې به درباندي مونږ خپل څه داسې بنديگان مسلط کړو چې د ډير طاقت او رعب داب مالکان به وي هغوی به ستاسو په کورنو داخل شي . ددې نه مراد بخت نصر او دهغه مدد کوونکي دي ، چا چې په بيت المقدس کښې څلويښت زره او په ځينو روايتونو کښې اويان زره بنی اسرائيل اووژل . او د يو لاکونه زيات بنی اسرائيل نې د گډو چيلو پشان ځان سره بابل ته بوتلل . او ورپسې قرآن عظيم الشان فرماني چې : **﴿ثُمَّ دَرَأٰهُمْ فِيْ الْوَادِيْ الْمَوْتِ﴾** بيا واپس کړل مونږ ستاسو غلبه کيدل په هغوی باندي .

دا واقعه د کيخسرو او خورس بادشاه د لاسه شوې وه چې نيک مؤمن وو . د د بخت نصر مقابله اوکړه دهغه قيد کړی بنی اسرائيل نې دهغه د قبضې نه راخلاص کړل . او دوباره نې فلسطين کښې آباد کړل . دهغه وران کړې بيت المقدس نې دوباره آباد کړو ، د بيت المقدس نه اوړلې ضروري سامان نې دوباره د بنی اسرائيلو په قبضه کښې ورکړو ، هم دا کس بنی اسرائيلو ته خلاصي ورکوونکې ثابت شو .

دا خبره قياس ته نژدې ده چې د مدینې منورې يهوديانو چې کوم سوالونه د پيغمبري د آزمینېت په غرض د مکې قريشو دپاره ټاکلې وو ، په دې کښې ذوالقرنين ته دا خصوصيت هم حاصل وو چې يهودو به د د لره خپل نجات ورکوونکې منلو او د د عزت به نې کولو .
مولانا حفظ الرحمان رحمه الله پخپل دې تحقيق باندي د موجوده تورات په حواله د بنی اسرائيلو د پيشنگويانو او تاريخي روايتونو نه په دې باندي کافي دليلونه پيش کړې دي . څوک چې زيات تحقيق کول غواړي نو هغوی دې ددغې کتاب مطالعه اوکړي . ددې ټولو روايتونو ذکر کولونه زمونږ مقصد صرف دا وو چې د ذوالقرنين د شخصيت او د د د زمانې په باره کښې د امت د عالمانو او د تاريخ او تفسير د امامانو اقوال مخې ته راشي . زما مقصد پدې کښې غوره قول ټاکل نه دی ، ولې چې قرآن عظيم الشان او احاديث مبارکه چې يو څيز نه وي ټاکلې نود . هغې ټاکلې زمونږ ذمه داری نه ده ، په دې کښې چې کوم يو قول غوره او صحيح او گرځولې شي نود قرآن عظيم الشان مقصد په هر حال کښې حاصل دې . (والله سبحانه وتعالى اعلم)

اوس ددې آيتونو تفسير ملاحظه کړئ :

﴿قُلْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ ذِكْرًا﴾ دغه خبره دغور قابله ده چې قران پاک دلته کښې د **﴿ذِكْرًا﴾** د مختصر او يو لفظ په ځانې **﴿قِنَّهُ ذِكْرًا﴾** دوه الفاظ اختيار کړل که سوچ اوکړي نو دې ته اشاره ده چې قرآن عظيم الشان د ذوالقرنين د ټولې قيصې او ددې د تاريخ بيانولو وعده نه ده کړې بلکه ددې دڅه حصې بيانول نې او فرمايل چې حرف - من په منه کښې او د ذکر ا تنوين د عربيت د قاعدو تر مخې گواه دی . مونږ چې د ذوالقرنين دنوم نسب او زمانې وغيره په باره

کڻسې چې کوم بحث نقل کړې دې قرآن مجيد هغې لره غير ضروري او گنړلو او د هغې پريخودل نې روميې ښکاره کړل.

﴿وَأَتَيْنَهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا﴾ عربي لغت کښې هر هغه خيز ته سبب وئيلې شي چې په هغې سره په مقصد حاصلولو کښې مدد اخستې شي، په دې کښې آلات او مادي وسائل هم شامل دي، او علم بصيرت او تجربه وغيره هم. [بحر محيط] (۱) د ﴿مِنْ كُلِّ شَيْءٍ﴾ نه مراد هغه ټول خيزونه دي چې د حکومت د انتظامي ضرورت دپاره د يوبادشاه او حکمران پکار پري، مراد دادې چې الله ﷻ ذوالقرنين ته ټول هغه انتظامات او خيزونه برابر کړي وو چې د انصاف خورولو، د دنيا دامن او د ملکونو د فتح کولو دپاره ئې چې ضرورت وو.

﴿فَأَتَتْهُ سُبُبًا﴾ مراد دادې نه دوي ته خو هريو سامان د دنيا هرې علاقې ته د رسيدو ورکړې شوې وو ليکن هغوي د ټولو نه روميې چې مغرب ته د سفر د سامان نه کار واخستلو.

﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ﴾ مطلب دادې چې د جانب مغرب داسې يو مقام ته اورسيدو چې ورپسې نوره آبادي نه وه.

﴿فِي غَيْبٍ غَمِيَّةٍ﴾ د ﴿غَمِيَّةٍ﴾ لغوي معنی توره بونسته [تور دلدل] يا ختې دي، مراد ترې هغه اوبه دي چې وړاندې توره خټه وي او د هغې په وجه داوبو رنگ هم تور ښکاري. اوبه دې کښې د نمر د وييدو مطلب دادې چې گويا کښې هم په دې کښې د وييرې، ځکه چې دغه ځانې نه وړاندې بله څه داسې آبادي نه وه چې ورسره د اصلي حقيقت معلومات وي.

﴿وَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا﴾ [دغې تورې چينې سره ئې يو قوم اوليدو] د آيت مبارک د راتلونکې برخې نه معلومېږي چې دغه قوم کافر وو ځکه په ورپسې آيتونو کښې الله ﷻ ذوالقرنين ته دا اختيار ورکړو چې دوي ته د کفر سزا هم ورکولې شي او که غواړي نو ښيگړه هم ورسره کولې شي چې روميې د بلنې او تبليغ او وعظ و نصيحت په ذريعه اسلام او ايمان قبلولو ته ئې تيار کړي بيان منونکو ته ئې جزا او انکار کوونکو ته ئې سزا ورکړې، ددې په جواب کښې ذوالقرنين هم دويم صورت تجويز کړو چې اول به ئې صراط مستقيم ته د راتلو کوشش کوي، بيا به په کفر باندې قائم پاتې کيدونکو ته سزا ورکوو، ايمان راوړونکو اونيك عمل کوونکو ته به ښه بدله ورکوو.

﴿فَلَمَّا يَدْرِ الْفُرْقَانِ﴾ دې نه معلومېږي چې دا ذوالقرنين ته الله ﷻ پخپله خطاب کړې دې. که ذوالقرنين پيغمبر او منلې شي نو بيا خو په دې کښې هيڅ اشکال نشته چې دا خطاب به ورته د وحی په ذريعه شوې وي. که د هغوي نبوت وو او نه منلې شي نو بيا به د خطاب د قلنا او يا ذاالقرنين صورت دا وي چې دخپلې زمانې د پيغمبر په ذريعه به ورته شوې وي. ځنگه چې په روايتونو کښې راغلي دي چې خضر ﷺ به دوي سره وو، دې نه علاوه دا مطلب ئې هم کيدني شي چې دا لغوي وحی وي. وحی د رسالت او نبوت نه وي لکه ځنگه چې د موسی ﷺ موربي بي دپاره قرآن پاک کښې د اوحينا الفاظ راغلي دي حالانکه د هغوي د نبی يا رسول کيدلو هيڅ احتمال نشته.

لیکن ابو حیان رحمہ اللہ پہ تفسیر بحیر محیط کنبی فرمائیلى دی چې ذوالقرنین ته ددغې قوم د وژلو حکم بغیر دوحی نبوت نه نشی کیدی، بنا په دې خبره به داسې جوړیږی چې یاخو پخپله ذوالقرنین پیغمبر اومنلې شی یا د خپلې زمانې پیغمبر په ذریعه ورته دغه حکم کول اومنلې شی (۱) [والله اعلم].

ثُمَّ	اتَّبَعَهُ	سَبَّيْنًا
ابیا	ا	روان شو (مشرق ته) په بله لار
ابیا ذوالقرنین په یوه بله لار روان شو		
حَتَّىٰ	إِذَا	بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ
تردې پورې	اچه کله	ا اورسیدو هغه ا ځانې د راختلو دنمر ته ابیا موندو هغه نمر ا چه راخیژی
تردې چه د مشرق آخری حد ته اورسیدو نو څه گوری نمر په داسې خلقو راخیژی چه د هغوی اومر په		
عَلَىٰ قَوْمٍ	لَمْ	يَجْعَلْ لَهُمْ مِّنْ دُونِهَا سِتْرًا
ا په یو داسې قوم باندې اچه نه وه جوړه کړې مونږ ا دپاره د هغوی ا لاندې دهغې (نمر نه) ا څه پرده		
مینځ کنبی مونږ هډو څه پرده نه وه گرځولې (بلکه نمر به په هغوی باندې مخامخ لگیدلو)		
كَذَٰلِكَ	وَقَدْ	أَحْطَيْنَا بِمَا كَدَّبَتْهُ خُبْرًا
دارنگې حال وو (دهغوی ا اوا حاطه کړې وه مونږ ا په هغه څه ا چه وو دهغوی سره ا په حیثیت دخبر دارئی		
هم دغه شان وه او د هغه (ذوالقرنین) سره چه (د حکومت د ضروریاتو کوم) څیزونه وو هغه مونږ ته معلوم وو		

آسان ترجمه قرآن

د دې نه پس هغه په یو بله لاره پسې روان شو. تردې چه کله د نمر د راختلو ځانې ته اورسیدلو نو هغه اوکتل چه هغه په یو داسې قوم باندې راخیژی چاته چه مونږ د هغه (د گرمی) نه د بچ کیدو دپاره څه پرده نه وه وړکړې اقعه هم داسې او شوه. او ذوالقرنین سره چه څه (سازو سامان) وو دهغې مونږ ته خبر وو.

خلاصه تفسیر

[ابیا] چه مغربی ملکونه یې فتح کړل نو د مشرقی ملکونو دفتح کولو په اراده سره مشرق طرف ته ﴿ثُمَّ اتَّبَعَهُ سَبَّيْنًا﴾ [په یوه لاره روان شو ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ﴾ تردې چه نمر ختو موقعې ته] یعنی د مشرق انتهای ابادیو ته [اورسیدو ﴿وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ يَجْعَلْ لَهُمْ مِّنْ دُونِهَا سِتْرًا﴾ نو نمر یې په یو داسې قوم ختونکې ولیدو د کومو دپاره چه مونږ د نمر نه د پخوا څه پرده نه وه ایخوډې] یعنی دلته یو داسې قوم اباد وو کوم چه دغر مونه دخان بچ کولو دپاره دخیمې وغیره جوړولو سره عادت نه وو بلکه چه شاید کېږي به یې هم نه اغوستې د څاروو په شان به په ډاگه میدان کنبی اوسیدل ﴿كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا﴾] دا قصه دغه شان ده او د ذوالقرنین سره چه څه [سامان وغیره] وو مونږ ته دهغې پوره خبر دې [په دې کنبی د نبوت د امتحان دپاره د ذوالقرنین متعلق سوال کوونکو ته په دې باندې خبر دارې دې چه دا مونږ چه څه بنایو

(۱) تفصیل دپاره اوگورئ :- تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۸۸]

دا ددغه علم او خبر په بنياد دی دعامو تاريخي قصو په شان نه دی ددې دپاره چه دنبوت محمدی ﷺ حقوالی واضح شی .

معارف او مسائل

ذوالقرنین چې مشرق طرفته یو آباد شوې قوم اولیدو نو دهغوی حال قرآن عظیم الشان داسې بیانوی چې دنمر دغرمونو نه ئې د ځان ساتلو دپاره څه سامان ، مکان ، خیمه او لباس وغیره نه لرلو . خو ددوی د مذهب عملونو وغیره څه بیان ئې او نه کړو . دایبان ئې هم اونه کړو چې ذوالقرنین دوی سره څه اوکړل ؟

ښکاره خبره داده چې ذوالقرنین دوی سره هم هغسې عمل اوکړو کوم چې ئې مغرب طرف والو خلقو سره کړې وو ، ددې دبیانونولو ضرورت ځکه اوشوگنرلې چې په تیره واقعہ باندې قیاس کولو سره ئې ددې علم هم کیدې شی [بحر محیط دابن عطیہ رحمه الله نه] .^(۱)

ثُمَّ اتَّبَعَهُ سَبَّأٌ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ	
بيا اروان شواغرونوته په بله لار اتردي پورې چه کله اورسيدو هغه مينځ د دوو غرونو ته	
بيا هغه په بله لار روان شو تردې چه هغه د دوو غرونو مينځ کښې ځانې ته اورسيدو [چه دره ورته وائې]	
وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا	
نوياموندو هغه اخواه ددغه دواړو غرونو نه څه خلق چه نژدې نه وو چه پوهه شي په څه خبره نودهغي نه اخوا ئې داسې خلق بيا موندلو چه قريب نه وو چه په څه خبره باندې پوهه شوی وو	
قَالُوا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّا يٰجُوجَ وَمَٰجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ	
اووئيل هغوی ائې ذوالقرنین ايشکه ياجوج اوماجوج افساد کونکی دی په زمکه کښې	
هغوی اووئيل اې ذوالقرنین ياجوج اوماجوج په دې زمکه کښې ډير خرابې کوي اومونږ دهغوی د مقابلې دس نه لرو	
فَهَلْ يَجْعَلْ لَكَ خَرْجًا عَلٰى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا	
ا نوآيا مقرر کړو مونږ تالره ا تګس محصول ا په دې کار چه ته جوړ کړې ا په مينځ زمونږ	
نوآيا مونږ ستا دپاره څه چنده راجمع کړو چه ته زمونږ او دهغوی په مينځ کښې څه بند جوړ کړې	
وَيَبْنِيَهُمْ سَدًّا ۚ قَالَ مَا مَلَكْتِيْ فِيْهِ	
اوپه مينځ دهغوی کښې ايوبند ا اووئيل هغه هغه څه چه اختيار را کړې دې ماته په هغې کښې	
ذوالقرنین اووئيل الله تعالى چه ماته کوم مال دولت را کړې دې هغه ډير ښه دې	
رَبِّ خَيْرٌ فَاَعِيْنُوْنِيْ بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ	
رب زما [هغه] کافی دې پس امداد اوکړې زما په محنت سره اچي جوړ کړم زه ا په مينځ ستاسو	
لزاما ستاسو چندي ته څه ضرورت نشته البته ما سره د متو په زور سره مدد اوکړئ نوزه به ستاسو	

(۱) تفسير البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۹۰]

وَبَيْنَهُمْ	رَدْمًا ۝ اَتُوْنِ زُبْرَ الْحَدِيْدِ ۝ حَتّٰى	اِذَا
او ٲه مينځ دهغوى ڪنبى ايو ديوال ابتدا ا راوړنى ماته ا تختى د اوسپنى ا تردى پورې ا	چه ڪله	
او د هغوى ٲه مينځ ڪنبى يو ديوال اووهم بس ماته د اوسپنى ټكرې راكوى اهغوى وركول شروع كړل		
سَاوٰى	بَيْنَ الصَّدَقَيْنِ ۝ قَالَ	اِنْخُودًا ۝ حَتّٰى اِذَا
اهغه برابر كړو ا مينځ د دواړو غرونو ا نو اووئيل هغه ا چه اوٲوگى اور ا تردى پورې ا	كله چه	
تردى چه د دواړو غرونو ٲه مينځ ڪنبى ئې برابر كړونو هغه حكم او كړو چه ٲوك ٲه اووهن تردى چه		
جَعَلَهُ	نَارًا ۝ قَالَ	اَتُوْنِ ۝ اُفْرِغْ عَلَيْهِ
هغه اوگرځوى ا د اوسپنى ديوال ا پشان د اور اووئيل ذوالقرنين ا راوړنى ماته ا چه واپروم څه ا ٲه دې باندي		
ئې د اور غوندي سور كړلو ا دې نه ٲس ذوالقرنين اووئيل چه ا اوس ا وئيلي شوي تانبه راوړى چه زه		
قِطْرًا ۝	فَمَا اسْطَاعُوْا	اَنْ يَّظْهَرُوْهُ
ا ويلي كړې شوي تانبا ا	نونه طاقت لري اياجوج ماجوج ا	چه وراوخيژى ٲه هغې باندي
د دې دٲاسه و اچوم ا نو هغوى اياجوج ماجوج ا به د دې طاقت نه لري چه د دې دٲاسه راوخيژى		
وَمَا اسْتَطَاعُوْا	لَهٗ ۝ نَقْبًا ۝ قَالَ	هٰذَا رَحْمَةٌ
ا اونه طاقت لري اهغوى ا ٲه هغې ڪنبى ا دسورى كولو اووئيل ا ذوالقرنين ا ا دا ا	رحمت دې	
اونه به د طاقت لرلى شى چه ٲه دې ڪنبى سوري او كړى ا د دې تكميل نه ا ٲس هغه اووئيل دا ا جوړولا		
مِّنْ رَّيِّ ۝	فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ رَّبِّىْ ۝ جَعَلَهُ	دَكَّآءً ۝ وَكَانَ
ا د طرفه درب زما انوهر ڪله ا چه راشى ا وعده درب زما ا كړې به دې لره ا ذرى ذرى ا اوده		
زما درب مهربانى ده ا اخوا ڪله چه زما درب وعده ا چه قيامت دې راشى نو دا ا ديوالا به ذرى ذرى كړى		
وَعْدُ رَّبِّىْ ۝ حَقًّا ۝		
وعده درب زما ا حقه ا		
او زما درب وعده ا د قيامت ا رشتينى ده		

آسان ترجمه قرآن

د دې نه ٲس په يو بله لار روان شو. تردى چه ڪله هغه د دوه غرونو تر مينځه اور سیدلو نو د هغه غرونو نه مخكښ څه خلق ملاؤ شو چه د هغوى په باره ڪنډاسې معلوميد ه چه هغوى په هيڅ خبره بالدي نه ٲوهيدى هغوى اووئيل: اي ذوالقرنينه اياجوج او ماجوج په دې زمكه ڪنډ فساد كولى خلق دى. نو آيا موږ تاته څه مال دركولى شو. چه د هغې په بدل ڪنډ تاسو زمونږ او د هغوى تر مينځه يو ديوال جوړ كړئ؟ ذوالقرنين اووئيل: الله چه ماته كوم اقتدار راكړې دې همدا (زما دٲاره) بهتري. لهذا تاسو د لاسونو خټو په طاقت سره زما مدد او كړئ. نوره به ستاسو او ددوى په مينځ ڪنډ يو مضبوط ديوال جوړ كړم. ماله د اوسپنى څادرې راوړئ. تردى چه ڪله هغوى (د مينځ خالى ځاى ٲټ كړو) د دواړو غرونو سره نه ئې يو بل سره ملاو كړل نووې وئيل چه: اوس اور كړم كړئ. تردى چه ڪله ئې دا (ديوال) سور

انکار کرو نو وې وټول چه: ويلې شوې تانبه راوړئ، اوس په ئې په دې باندې واړوم. پس (دغه ديوال داسې جوړ شو چه) يا جوج ما جوج نه په هغې باندې دغتلو طاقت لولو اوله ئې په هغې کښې سوري جوړولې شو، ذوالقرنين او وټول: دا زما درب رحمت دې (چه هغه د داسې ديوال جوړولو توفيق را کړو) بيا چه زما رب د کوم وخت وعده کړې ده چه کله هغه وخت راشي نو هغه به دا (ديوال) راغورځولو باندې زمکې سره براهو کړي او زما درب وعده بالکل رشتيا ده.

خلاصه تفسير

[بيا مشرق او مغرب يې فتح کړل ﴿لَمَّا أَتَبْنَا سَبَإً﴾] [په يوه بله لار روان شول] [په قرآن کښې ددې طرف نوم نه دې اخستې شوې مگر زياته ابادي شمال طرف ته ده په دې وجه تفسير ليکونکو داسې د شمال ملکونو سفر وگنړلو تاريخي شهادتونه هم ددې تائيد کوي ﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا﴾] [تر دې چه کله داسې قوم ته کوم چه ددوه غرونو په مينځ کښې وو اورسيدو نو ددې غرونو نه يې دې طرف ته يو قوم وليدو کوم چه] [د ژبې او لغت نه ناخبره د وحشيانه ژوند په وجه سره ﴿لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا﴾] [په څه خبره باندې پوهيدو ته نژدې هم نه رسيدل] [ددې الفاظونه د معلومېږي چه صرف د ژبې نه ناخبره نه وو ځکه چه څه پوه او عقل په کښې وي نو دغیر اهل زبانو په خبرو هم څه په اشارو کنايو سره پوهيدې شي بلکه وحشيانه ژوند دپوهې او عقل نه هم لرې ساتلی وو مگر بيا هم شايد چه دچا ترجمان په واسطه سره ﴿قَالُوا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّا يَا جُوبَ وَمَا جُوبُ﴾] [دوی عرض وکړو اے ذوالقرنينه ديا جوج ما جوج قوم] [کوم چه ددې کنډاو نه اخوا اوسې زمونږ] [په دې زمکه] [کله کله راشي ﴿مُفِيدُونَ فِي الْأَرْضِ﴾] [لوي فساد کوي] [يعنې قتلونه او لوټ مارکوي او په مونږ کښې ددوی د مقابلې طاقت نشته ﴿قُلْ تَجْعَلْ لَكُمْ غُرَجًا عَلَيَّ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا﴾] [ايا مونږ خلق تاله چنده وکړو او څه رقم جمع کړو په دې شرط چه ته زمونږ او ددوی په مينځ کښې څه بند واچوي] [چه دوی بيا دې طرف ته نه شي راتلې ﴿قَالَ مَا مَكْنِيَ فِيهِ رَبِّي﴾] [ذوالقرنين جواب ورکړو چه په کوم مال کښې زما رب ماته] [د تصرف کولو] [اختيار را کړې دې ﴿غَيْرَ مُسْتَوِيٍّ بِشَوْقَةٍ﴾] [هغه ډير څه دی] [په دې وجه دچندې جمع کولو او مال را کولو ضرورت نشته البته] [دلاسو پښو په طاقت] [يعنې محنت مزدورئ] [سره زما مدد وکړئ] ﴿أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا﴾] [نوزه به ستاسو او ددوی په مينځ کښې ښه مضبوط ديوال جوړ کړم] [ښه نو ﴿أَتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ﴾] [تاسو خلق ماله د اوسپنې خادرونه] [چادرونه] [راوړئ چه] [قيمت به يې مونږ ورکړو ظاهره داده چه ددې اوسپنې د ديوال جوړولو دپاره به يې نور هم د ضرورت خيزونه راغوښتلي وي مگر دلته په دې وحشی ملک کښې دټولونه زيات کمياب شي د اوسپنې خادرونه وو په دې وجه ددې په ذکر کولو يې بس وکړو چه ټول سامان جمع شو نو ددواړو غرونو په مينځ کښې د اوسپنې د ديوال جوړولو کار شروع شو ﴿حَتَّىٰ إِذَا﴾] [تر دې چه هرکله] [دديوال ردې] [تختي] [يې په يوې بلې دپاسه ايښودې] [ددې] [دواړو غرونو ﴿سَاوِي بَيْنَ الْعَدَفَيْنِ﴾] [دسرونو مينځ] [خلا] [ته] [دغرونو په] [برابرسو] ﴿قَالَ انْفُخُوا﴾] [نو حکم يې وکړو چه پوکې ورکړي] [پوکي ورکول شروع شول ﴿حَتَّىٰ إِذَا﴾] [تر دې چه کله يې] [په پوکو ورکولو سره] [دغه ديوال] [د اوسپنې ﴿جَعَلَهُ نَارًا﴾] [له سره سور انکار کړو] ﴿قَالَ أَتُونِي أَقْرَبْ عَلَيْهِمْ قَطْرًا﴾] [نو حکم يې وکړو چه اوس ماته ويلې کړې تانبه راوړې] [چه د وړاندې نه به يې تياره

کړې وه [چه په دې ې واچوم] نو دغه ویلې شوې تانبه راوړې شوه او دپاسه ې پرې ورواړله چه ددیوال په ټولو درزونو کښې دننه لاره شې او ټول دیوال یوه تخته شې ددې اوږد والې او پلنوالې خدای ته معلوم دې [نو] ددې د دنگوالی [جگوالی] او بنوښې الی په وجه ﴿فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا﴾ [نه یا جوج ماجوج په دې شې اونه په دې کښې] د ډیر سختوالی په سبب څه [سورې کولې شې ذوالقرنین] هرکله چه دادیوال تیار ولیدو چه ددې تیارول څه اسان کارنه وو نو په طور دشکرې ﴿قَالَ هَذَا خُمَةٌ مِنْ رَبِّي﴾ [وونیل چه دا زما د رب یو رحمت دې] په ماهم چه زما په لاسو داکار وشو او ددې قوم دپاره هم کومو لره چه یا جوج ماجوج ازارول ﴿فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي﴾ [بیا څه وخت چه د رب څه وعده راشی] یعنی ددې دفنا کیدو وخت راشی ﴿فَعَلَهُ دَكَاةً﴾ [نو دې لره به وغورزوی] د زمکې سره به برابر به ې کړې ﴿وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا﴾ [او زما د رب وعده حقه ده] او په خپل وخت به خامخا واقع کړې.

معارف او مسائل

د هرانو لغظونو معنی: [اِنَّ السَّادِّينَ] په عربی کښې هر هغه څیز ته ونیلې کړې چې بندیز جوړېږي. که هغه دیوال وی او که غروی قدرتی وی او که د مخلوق جوړ کړې شوې وی، دلته د سدين څخه مراد دوه غرونه دی چې د یاجوج ماجوج په لاره کښې رکاوټ وو، خو بیا هم ددغې دواړو مینځ کښې درې وې چې په هغې به یې حملې کولې چې هغه لره ذو القرنین بنده کړه.

[زُبُرُ الْحَدِيدِ] زبر د زبره جمع ده، چې معنی یې تختی یا خادر ده، دلته ترې مراد د اوسپنې ټکړې دی چې ددغې درې دبندولو دپاره په دیوال کښې دخښتو او کانرو په ځانې استعمالول وو. [الصَّدَفَيْنِ] د دوو غرونو دواړه طرفونه چې یو تر بله سره مخامخ وی.

[إِقْطَرًا] د اکثرو مفسرینو په نزد د دې معنی ویلې شوې تانبه ده، ځینې مفسرینو ددې معنی ویلې کړې اوسپنه یا قلعي کړې ده [قرطبی] (۱)

[دَكَاةً] په ذره ذره کیدو سره زمکې سره زمکه کیدل.

یاجوج ماجوج څوک دی او کوم ځایې دی؟ سد ذی القرنین چرته دې؟ په اسرائیلی روایتونو او تاریخی قصو کښې ددې متعلق ډیرې هوائی او عجیبه خبرې مشهورې دی، چې ځینې مفسرینو حضراتو هم په تاریخی حیثیت سره نقل کړې دی. خو هغه پخپله ددوئ په نزد هم اعتباری نه دی، قرآن پاک ددې لنډه شان حال په اجمالی ډول بیان کړې دې او رسول کریم ﷺ د ضرورت په مطابق د تفصیلاتو څخه هم خپل امت خبر کړو، ایمان راوړلو او عقیدې لرې کولو دپاره څو څیز کافی دې. څومره څیز کافی دې څومره چې حالات چې مفسرینو او تاریخ دانو بیان کړې دی هغه صحیح او قرینو، قیاسونو باندې بنا دی. ددې د صحیحوالی یا غلطوالی هیڅ اثر په قرآنی ارشاد باندې نه پریوزی.

زه اول هغه حدیث پاک نقل کوم چې په دې باره کښې د محدثینو په نزد صحیح یا قابل اعتماد دی بیا ورپسې د ضرورت مطابق تاریخی روایات هم لیکلی شې.

۱۰ ماجوج ماجوج باره هغه ۱۱ اهادنور و اهاد دقران و سنت د تصریحاتو څخه دومره خبره خوبې شېبې ثابته ده چې یا جوج ماجوج هم د انسانانو قومونه دی، د عامو انسانانو پشان د نوح عليه السلام په اولاد کښې دی ولې چې قرآن پاک په ښکاره لفظونو سره فرمائی چې: **وَجَعَلْنَا دُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ** [یعنی د نوح عليه السلام د طوفان څخه وروستو څومره انسانان چې په زمکه باندې پاتې دي هغه ټول دنوح عليه السلام په اولاد کښې دي، د تاریخي روایتونو په دې اتفاق دي چې یا جوج ماجوج د یافث په اولاد کښې دی، (۱) دیو ضعیف حدیث څخه هم ددې تائید کيږي. ددوی نور حالات د سمعان بن نواس رضی الله عنه د حدیث مبارک څخه کيږي چې په دې باره کښې ټولو څخه زیات تفصیلی او صحیح دي. په صحیح مسلم او د حدیث په ټولو مستند کتابونو کښې نقل کړې شوې دي، او محدثینو ورته صحیح وئیلی دي، پدې باره کښې د دجال ښکاره کیدل، د عیسی عليه السلام نازلیدل او د یا جوج ماجوج وغیره پوره تفصیل راغلې دي ددغې پوره حدیث ترجمه د اشان ده.

نواس بن سمعان رضی الله عنه فرمائیلي دي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله و سلم یو ځل د صبا په وخت د دجال یاد کړنه او کړه چې دهغه سپکوالې او ذلیلوالې ترې معلومېږي، [مثلاً دا چې کانړې دي] او ځینې خبرې یې داسې او فرمائیلي چې دا ترې معلومیدل چې دهغه فتنه سخته او لویه ده، مثلاً دا چې ورسره به جنت او دوزخ هم وی، او نور خلاف عادت څیزونه به ترې صادرېږي. په دغه بیان سره [په مونږ داسې ویره راغله چې] گویا چې دجال اوس د کهجورو په پنږغالی کښې دي، رسول کریم صلی الله علیه و آله و سلم او فرمایل چې: ستاسو په باره کښې چې زه څومره ویرېږم په هغې کښې د دجال د فتنې په نسبت نورو فتنو نه زیاته ویره ده ځکه پکار ده چې که دجال زما په موجودگي کښې ښکاره شو نو زه به پخپله دهغه مقابله کوم او که زما څخه وروستو ښکاره شو نو هر څوک به د خپل طاقت په جوړ د هغه د مغلوب کولو کوشش کوي. زما په غیر موجودگي کښې به الله تعالی د هر مسلمان ناصر او مددگار وي. [دهغه نخبه داده چې] څلمې نوجوان به وی چې ویښته به یې الوزی، یوه سترگه به یې پر وته راوتلی وی او بله سترگه به یې کانړې وی، څنگه چې په نورو روایتونو کښې دی، او که زه په بدشکلي کښې دهغه پشان څوک ښودلې شم نو هغه عبدالعزی بن قطن دي، [د جاهلیت په زمانه کښې د دې خزاغه یو بدشکله سړی وو] او که په تاسو کښې په چا مسلمان باندې دجال پیښ شي نو پکار دی چې هغه د سورة کهف رومي سره او وائی [په دې به د دجال فتنې څخه محفوظ شي] دجال به د عراق او شام مینځ کښې راښکاره کيږي او د هر طرفه به فساد راولاړوي، ایي دالله تعالی بندگانو! دهغه په مقابله کښې کلک اوسی.

مونږ عرض او کړو چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هغه به په زمکه کښې څومره موده پاتې کيږي؟ نبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم او فرمایل چې:

څلویښت ورځې به پاتې کيږي، خو رومي ورځ به د یو کال برابره وی، دویمه ورځ به دیوې میاشتې برابره وی، دریمه ورځ به دیوې هفتې هومره وی او نورې به د عامو ورځو په برابره وی مونږ عرض او کړو ای د الله رسول ه کومه ورځ چې به د یو کال برابر وی نو آیا مونږ به په

(۱) مجمع الزوائد رقم الحديث: [۹۳۲] کتاب العلم باب فی علم النسب، و کنز العمال رقم الحديث: [۳۴۳۹]

هغه ڪنبي صرف د يوې ورځي مونڇونه ڪوو؟ نبي ڪريم ﷺ اوفرمائيل نه: بلڪه په اندازه سره به د يو کال پوره مونڇونه ڪوئ. بيا مونڇو عرض اوکړو چې يارسول الله ﷺ! هغه به د زمکې سفر په څومره تيزښي سره ڪوي؟ وې فرمائيل چې دهې ورځې پشان به تيز روان وي چې ورپسې موافقه هوا لگيدلې وي. نو د جال به په يو داسې قوم راشي چې د خپلو باطلو عقيدو بلنه به ورته ګوي، هغوئ به پرې ايمان راوړي، بيا به هغه ورځو ته حکم اوکړي نو هغه به پرې باران راوړوي، او زمکې ته به حکم ورکړي نو هغه به شنه، زرغونه او ښيرازه شي. اومانښام چې کورونو ته دغه څاروي واپس راځي نو دهغې قبونه به دهغې څخه ډير لوړ وي، او غلانيځې به يې د پيښو څخه ډکې وي. تشي به يې ډک وي، بيا به د جال په بل قوم ورشي چې د کفر او گمراهۍ بلنه به ورکوي. ليکن هغوئ به يې خبره او نه مني، دې به ترې نااميده واپس شي، په دغې قوم به قحط راشي، خوار به شي، شاري صحراگانو باندې به د جال تيريري. نو دغه زمکې ته به وائي چې خپلې خزاني راوښاسه، او د جال پسې به داسې رو اني وي لکه څنگه چې د شاتو مچۍ خپل بادشاه پسې روانې وي. بيا به د جال داسې ګس راوښلي چې ښه ځوان به وي. هغه به په تورې سره دوه ټکري کړي، دغه دوه ټکري به په دويمره فاصله ڪنبي يو بل څخه پريوزي چې څومره غشي ويشتونکي د خپلې نخښې نه لرې وي. چې د جال يې راوښلي نو هغه به د جال په دغه کار باندې خاندی، ده ته به راشي، په دې دوران ڪنبي به الله ﷻ عيسي ﷺ په دې شان نازل کړي چې دوه رنگدار څادرونه به يې په بدن مبارک باندې وي، د دمشق د مشرق طرفته په سپينه مناره به داسې راکوزيږي چې دواړه لاسونه به يې د فرښتو په وزرو باندې اېښودي وي، چې سر ښکته کړي نو د اوبو څاڅکي به ترې راوتوي شي. چې سر مبارک پورته کړي نو بيا به هم د سپينو ملغلرو پشان د اوبو څاڅکي ترې راټوټيږي، کوم کافر ته چې د ساه، هوا رسي نو هم په ځاني به مري کيږي، د هغوئ ﷻ د ساه هوا به دومره لرې پورې رفتار کوي څومره يې چې نظر لرې ځي. عيسي ﷺ به د جال تلاش کوي، په، باب الله، ڪنبي به يې راايسار کړي، هم دغه ځاي ڪنبي به يې اووژني، بيا به عيسي ﷺ خلقو ته راشي او د شفقت په وجه به دهغوئ په مخونو باندې لاس مبارک راکاږي او ورته به د جنت د اعلي درجو زيرې آوړوي. هم په دې دوران ڪنبي به الله ﷻ حکم اوکړي چې زه د خپلو بندگانو ځينې داسې خلق بهر ته راوښاسم چې هيڅوک به يې د مقابلې طاقت نه لري، تاسو مسلمانان راجمع کړئ او ګوه طور ته ورسره لاړ شئ. عيسي ﷺ به هم دا شان اوکړي. او الله ﷻ به ياجوج ماجوج راخلاص کړي هغوئ به د زيات تلو په وجه دهرې لورې نه راښوئيدونکي ښکاري، ددوئ رومبي ډله به د بحيرة طبر نه تيريږي، ددې ټولې او به به داسې په ځکلو سره خلاصي کړي چې هغه به ليدونکو ته داسې ښکاري چې گويا چې دغه ځايي ڪنبي هډو اوبه نه وې.

عيسي ﷺ به سره د خپلو ملګرو په ګوه طور باندې پناه واخلي او نور مسلمانان به په خپلو قلعه گانو ڪنبي او محفوظ ځايونو ڪنبي پناه واخلي. د خوراک ځکاک سامان به ورسره وي خو چې کم شي نو د غوايه يو سر به خلقو ته د سلو دينارو څخه زيات غوره ښکاري، عيسي ﷺ او نور مسلمانان به د تکليف لرې کولو دپاره د الله ﷻ نه سوالونه اوکړي، الله ﷻ به يې دعاگانې قبولې کړي، په ياجوج ماجوج به د ويا په شکل ڪنبي څه رنځ، بيماري راولي او

يا جوج ماجوج به ټول په ټوله په لړ ساعت كېنې مړه شي ، بيا به عيسى عليه السلام سره د ملگرو د كوه طور نه راكوز شي نو يو ليشت زمكه به هم د يا جوج ماجوج د كال بوټونو ان عشونو نه خالي وي ، سخته بد بوټي به ترې خوره شوي وي . بيا به عيسى عليه السلام او ددوي ملگري ددې مصيبت لري كولو دپاره د الله تعالى څخه دعا او كړي ، الله تعالى به غټ غټ مارغان را وليږي چې څټونه به يې لكه د اوبسانو پشان وي ، ځينې روايتونو كېنې راځي چې سمندر كېنې به يې وراورغوځوي ، بيا به الله تعالى باران او وروي ، هيڅ يو ښار او ځنگل به داسې نه وي چرته چې به باران نه وي شوې ، ټوله زمكه به او وينځلې شي او د شيشې پشان به صفا شي ، بيا به الله تعالى زمكې ته حكم او كړي چې د خپلې خيټې نه گلونه او ميوې را وټوكوه ، او بيا خپل بركتونه ښكاره كړه ، نو يو انار به د يوې ډلې د خوراك دپاره كافي كيږي ، او خلق به ځان باندې د سويري كولو دپاره ددې پوستكۍ د چترۍ په ځانې استعمالوي ، پټ به هم دومره بركتي شي چې د يوې اوبې پټ به د يو ډير لوټې ډلې دپاره كافي كيږي او د يوې غوا پټ به د يوې قبيلې د ټولو خلقو دپاره كافي كيږي . د يوې چيلۍ پټ به ټولې رورولۍ دپاره كافي كيږي . دغه وخت به الله تعالى يوه ښكلې هوا او چلوي ، د دهغې په وجه به د ټولو مسلمانانو د ترخونو لاندې يوه خاصه بيماري ښكاره شي چې ټول به دهغې نه وفات شي . صرف داسې وړانكاري كافران به په مخ د زمكې پاتې شي لكه د ځناورو به ښه په ډاگه حرامكاري لژنا كوي . په دغې خلقو به قيامت راشي ، د حضرت عبدالرحمان بن يزيد په روايت كېنې د يا جوج ماجوج د قيصي زيات تفصيل داسې راغلي دي .

چې کله د بحیره طبریه نه پورې اووخی نو د بیت المقدس په غریباندي به یاجوج او ماجوج ور اوخیږي او وائی به چې مونږ په مخ د زمکې باندې ټول خلق وژولی دی ، گوری اوس د آسمان مخلوق هم ختموؤ ، چنانچه خپل غشی به آسمان طرفته ورولی ، هغه به د الله ﷻ په حکم په وینو سره دوئ ته واپس راشی ، دا بې قوفه مخلوق به خوشحاله شی چې گنی آسمانی مخلوق هم مونږ ختم کړو .

دغه شان د دجال په قبضه کښې د ابی سعید خدری رضی الله عنه په روایت کښې دا اضافه هم شته چې دجال به د مدینې منورې نه لرې پاتې کیږي چې د مدینې منورې په لارو به یې راتلل هم ممکن نه وي ، هغه به مدینې منورې ته نژدې یوې ښوره زمکې ته راشي ، دغه وخت به یو سړي دجال ته راشي چې هغه به ددغې وخت زیات ښه سړي وي ، هغه به دجال ته داسې اوواښي چې زما یقین دې چې ته هغه دجال یې د کوم چې راته رسول کریم صلی الله علیه و آله خبر راکړې وو. ددې په اوريدو به اوواښي چې ایې خلقو! راته اوواښي چې که زه دا سړي اووژنم او بیا یې ژوندې کړم نو زما په خدایې کښې به تاسو بیا شک کوئ؟ هغوئ به اوواښي چې نه. نو دې به هغه سړي اووژني او بیا به ئې راژوندې کړي ، هغه به دجال ته اوواښي چې اوس مې ستا په دجالي باندې یقین زیات شو ، دې دجال به یې بیا د وژولو اراده کوي خو داسې به نشي کولی [صحیح مسلم] (۱)

په صحیح بخاری او مسلم کښې د ابی سعید خدری رضی الله عنه څخه روایت دې چې رسول کریم صلی الله علیه و آله او فرماښل چې د قیامت په ورځ به الله تعالی آدم عليه السلام ته فرمائي چې تاسو د خپل ذریت یعنی اولاد ځینې بعث النار یعنی جهنمی خلق راپورته کړی ، هغوی به عرض او کړی چې ای ربه ! هغه

(١) صحيح مسلم كتاب الفتن، باب ذكر الدجال [ج: ٢، ص: ٤٠٠، ٤٠٢]

خوک دی؟ نو حکم به اوشی ۱ په یو زر کښي یو کم زر جهنمیان دی صرف یو په کښي جنتی دی، صحابه کرامو عرض اوکړو چې ای دالله رسوله! په مونږ کښي به هغه جنتی خوک وی؟ نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې غم مه کوئی، خکه چې دا یو کم زر به په تاسو کښي یو، او په یاجوج ماجوج کښي د زرو په نسبت وی (۱) او په مستدرک د حاکم کښي د عبدالله بن عمر رضی الله عنه په روایت کښي رسول کریم ﷺ فرمائیلی دی چې الله ﷻ ټول انسانان لس حصي او گرځول په دوی کښي نهه حصي د یاجوج ماجوج دی، او په پاتې یوه حصه کښي د ټولې دنیا انسانان دی (روح المعانی) (۲)

ابن کثیر په البدایه والنهایه کښي ددې روایتونو د بیانولو نه پس لیکلی دی چې دې نه معلومه شوه چې د یاجوج ماجوج شمیر د ټولې انسانی آبادۍ نه بی حده زیات دي. په مسند احمد او ابوداؤد کښي په صحیح اسنادو سره د ابوهریره رضی الله عنه په روایت رسول کریم ﷺ فرمائیلی دی چې عیسیٰ ﷺ به د خپلو رانا زلیدو نه تر څلویښتو کالو پورې په زمکه باندې پاتې کیږي (۳) د مسلم په روایت کښي دغه زمانه اووه کاله بنودلې شوې ده، خو حافظ په فتح الباری کښي دې ته مؤول یا مرجوح وئیلی دی او څلویښت کاله زمانه یې صحیح گرځولي ده (۴) اود احادیثو د تصریح په جوړ دغه ټوله زمانه د امن و امان او د برکتونو د ښکاره کیدو بللې ده، ولې چې د انسانانو خپل مینځ کښي به هیڅ بغض او دښمنی بالکل نه وی، دوه انسانان به خپل مینځ کښي جنگ یا دښمنی نه کوی. [مسلم و احمد] (۵) په حواله د بخاری رحمه الله د ابی سعید خدری رضی الله عنه په روایت کښي رسول کریم ﷺ فرمائیلی دی چې د بیت الله شریف حج او عمره به د یاجوج ماجوج د ښکاره کیدو نه پس هم جاری وی. [تفسیر مظهری] (۶)

بخاری او مسلم د ام المؤمنین زینب بنت جحش رضی الله عنها څخه روایت کړې دي چې رسول کریم ﷺ [یوه ورځ] د خوب څخه را بیدار شو په داسې حالت کښي چې مخ مبارک یې سور کیدلو او خلې مبارکې نه یې دا جملې راختلې:

[لا اله الا الله للحرب من شرقا اقترب فتح اليوم من ردم ياجوج ماجوج مثل هذه وحلق تسعين] (۱) دالله ﷻ نه بغیر بل هیڅوک د عبادت لائق نشته دي، خرابی ده د عربودپاره د هغې شر نه چې نزدې راغلي دي نن ورځ د یاجوج ماجوج په ردم یعنی دیوال کښي دومره سوري شوې دي او گوتې مبارکې یې د لس کم سلو په شمیر غټه کړې قتي او مسواکې گوتې یو ځانې کولو نه یې کړئ [حلقه] جوړه کړه! (۲)

(۱) صحیح البخاری کتاب الأنبياء باب قصة ياج و ماجوج [ج: ۱ ص: ۱۷۴] و صحیح مسلم کتاب الإيمان، باب بيان كون هذه الأمة نصف أهل الجنة [ج: ۱ ص: ۱۱۷، ۱۱۸]

(۲) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱ ص: ۱۱۵] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۸۶۴۱] کتاب الفتن والملاحم باب واما حديث أبي عوانة

(۳) سنن ابوداؤد، کتاب الملاحم، باب خروج الدجال [ج: ۲ ص: ۵۹۳] و مسند احمد رقم الحديث: [۲۳۳۲۷]

(۴) تفصیل دپاره اوگورنی: فتح الباری ج: ۱ ص: ۲۴۹، کتاب الأنبياء باب نزول عیسی ابن مریم.

(۵) صحیح مسلم کتاب الفتن، باب ذکر الدجال [ج: ۲ ص: ۴۰۳]

(۶) صحیح البخاری کتاب الماسک، باب قول الله تعالى جعل الله الکعبة الخ [ج: ۱ ص: ۲۱۶]

ام المؤمنین رضی اللہ عنہا فرمائیلی دی چې په دې ارشاد باندې مونږ عرض او کړو چې یا رسول ﷺ ! آیا مونږ په داسې حال کې هلکیدی شو ، کله چې به په مونږ کېنې نیکان خلق موجود وی ؟ نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې او ، هلکیدی شئ ، کله چې خبث یعنی شریکات شی ، هم داشان په صحیحینو کېنې هم د ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه نقل دی لکه چې په بدایه والنهایه د ابن کثیر کېنې راغلی دی ، (۱) او د یاجوج ماجوج کېنې د کړۍ دوو گوتو مبارکو هومره سورې کیدل خپلې حقیقې معنی کېنې هم کیدې شی ، او مجازی هم ، ذی القرنین د جوړ کړی بندیز د کمزوری کیدو په معنی کېنې هم کیدې شی [ابن کثیر ابو حیان]

مسند احمد ، ترمذی او ابن ماجه کېنې د ابوهریره رضی اللہ عنہ په روایت نقل شوی دی چې نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې یاجوج ماجوج هره ورځ د ذی القرنین هغه بند کنی تر دې پورې چې کله یې دومره اوکنی چې د بلې غاړې رنډا په کېنې ښکاره شی نو دوئ او وائی چې دا به صباله پوره کړو ، او دا به سورې کړو ، خو صبا چې راشی نو د الله ﷻ په حکم بیا هغه سورې مکمل بند شوي وی ، او دیوال بیا خپل اصلی حالت ته راغلي وی داسې به تر هغې وخت پورې کیږي چې الله ﷻ ته تر څو پورې د یاجوج ماجوج ایسا زول منظور وی او کله یې چې الله ﷻ دغه ځانی نه دخلاصولو اراده او فرمائی نو آخری حده پورې کنستلو نه پس به وائی چې که الله ﷻ او غوښتل نو صباله به ترې اووځو . د الله ﷻ د نوم په برکت به صباله دوئ دغه سورې مکمل آزاد کړي او په دغې لار به ترې راپورې اووځي . (۲)

ترمذی دا روایت د ابو عوانه ، هغه د قتاده څخه ، هغه د ابورافع څخه ، هغه د ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه نقل کولو سره فرمائیلی دی چې [غریب لانعرفه الامن هذا الوجه] (۳) [یعنی دا حدیث صرف په دې سند سره پیژنو] ابن کثیر رحمہ اللہ پخپل تفسیر کېنې ددې روایت د نقل کولو څخه وروستو فرمائیلی دی چې : [اسنادہ جید قوی ولکن فی رفعہ نکارۃ] (۴) [اسناد یې جید او قوی دی لیکن د رسول کریم ﷺ نه ددې په مرفوع کولو کېنې یا رسول کریم ﷺ ته یې په منسوب کولو کېنې یو قسم اجنبیت معلومیږي]

او ابن کثیر په البدایه والنهایه کېنې ددې حدیث پاک باره کېنې فرمائیلی دی چې که دا خبره صحیح او منلې شی چې دا حدیث پاک مرفوع نه دی بلکه د کعب احبار روایت دی ، نو بیا خو خبره صفا شوه چې دا څه اعتباری څیز نه دی او که دا روایت د رسول کریم ﷺ ارشاد او گرځولې شی او د راوی وهم څخه محفوظ او گرځولې شی نو بیا به ددې مطلب داوی چې یاجوج ماجوج د سد یعنی بند د کنستلو د اعمل به هغه وخت شروع کیږي چې ددوئ د راوتلو وخت نژدې راشی ، او د قرآن پاک دا ارشاد چې په دې دیوال کېنې سورې نشی کیدې ، داد هغه وخت حال دی چې کله د ذوالقرنین دا تعمیر کړي وو ځکه څه تعارض او بې سمونی پاتې نشوه ، دارنگ و نیلې شی چې د نقب نه مراد د دیوال هه کنډاؤ او سورې دي چې پورې

(۱) صحیح البخاری کتاب الفتن باب باج و ماجوج [ج: ۲ ص: ۱۰۵۶] و صحیح مسلم کتاب الفتن و اشراط الساعة [ج: ۲ ص: ۳۸۸]

(۲) مسند احمد رقم الحديث: [۱۰۲۲۲] و سنن ابن ماجه، ابواب الفتن، باب فتنة الدجال إلخ [ج: ۲ ص: ۲۹۹]

(۳) جامع الترمذی ابواب التفسیر، باب و من سورة الکہف (باختلاف يسير في الألفاظ) [ج: ۲ ص: ۱۶۸]

(۴) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۱۹۸]

راپورې او وځي، او په دې روايت کښې دا خبره ښکاره شوې ده چې داسورې پورې راپورې نه او وځي [بداية ص ۱۲/ج ۲]

حافظ ابن حجر رحمته الله په فتح الباري کښې دا حديث پاک د عبد بن حميد او د ابن حبان په حواله هم نقل کړې دې او فرمايلى يې دى چې ددې ټولو روايت د قتاده رحمته الله څخه دې او په دې کښې د بعضو د سند، رجال د صحيح بخارى دى، او په دې يې هم څه شبه نه ده کړې چې دا حديث پاک مرفوع دې، او په حواله د ابن عربى يې بيان کړې چل په دې حديث پاک کښې درې اهلى آيتونه، يعنى معجزې دى، اوله دا چې الله تعالى ددوئ د ذهنونو مخه دې خواراونه روله چې شپه ورځ، په مخه باندې د کنستو کار جارى اوساتى گنى داسې لويې قوم دپاره څه مشکل وو چې دشپې ورځې خواړى کول يې جدا جدا ټاکلې وې، دويمه دا چې ددوئ ذهنونه يې دې نه واړول چې دې باندې د پورته ختلو کوشش او کړې او دې دپاره د آلاتو څخه مدد واخلې، ځکه چې د وهب بن منبه د روايت څخه هم معلومېږي چې دا خلق کرونده گراو کارېگر دى، د هر قسم آلاتو خاوندان دى، ددوئ په زمکو کښې مختلف قسم ونې دى، دوئ دپاره دا څه گران نه وو چې دې ته د پورته ختلو ذريعه او وسيلې يې برابرې کړې وې، دريمه دا چې ټوله موده ددوئ په زړونو کښې دا خبره رانشى چې انشاء الله او وائى اودا کلمه به هغه وخت ددوئ په خله راځي کله چې ددوئ د راوتلو ټاکلې وخت راشي. (۱)

ابن عربى رحمته الله فرمايلى دى چې ددې حديث پاک څخه دا هم معلومېږي چې په ياجوج ماجوج کښې څه خلق داسې هم دى چې د الله تعالى وجود او دهغه خوبنه او اراده مني، او دا هم کيدې شي چې بې د څه عقيدې نه ددوى په ژبه باندې الله تعالى دا کلمه جارى کړي او دهغه په برکت سره يې کار روان شي. [اشراط الساعة د سيد محمد ص ۱۵۴] خو ښکاره خبره داده چې دوئ ته هم د پيغمبرانو عليهم السلام بلنه رسيدلې ده گنى د قرآني نص تر مخه دوئ لره دجهنم عذاب ورکول به نه وو لکه قران کریم فرمائي چې [وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ تَبْعَثَ رَسُولًا] (۲) معلومه شوه چې د ايمان بلنه دوئ ته هم رسيدلې ده خو دوئ په کفر باندې کلک وو، پدوئ کښې به ځينې خلق داسې هم وو چې دالله تعالى د شته والى او دهغه د ارادې او خوبنې منونکى به وو، اگر چې صرف دومره عقیده، ايمان دپاره کافي نه ده، تر څو چې په پيغمبري او آخرت باندې ايمان نه وي، په هر حال د انشاء الله کلمه وئيل د کفر څخه هم لرې خبره نه ده.

هغه نفاق هوم چې د اهل بيوت او رواياتو څخه حاصل شوه ده: په بيان شوو احاديثو کښې د ياجوج ماجوج په باره کښې چې کومې خبرې در رسول کریم صلی الله علیه و آله د بيان څخه ثابتې شوې د هغې بيان دا دى: ① ياجوج ماجوج د عامو انسانانو پشان انسانان دى چې د نوح عليه السلام په اولاد کښې دى، جمهور محدثينو او تاريخ دانانو دوئ لره د يافث بن نوح عليه السلام په اولاد کښې بولي او داهم ښکاره ده چې د يافث بن نوح عليه السلام اولاد د نوح عليه السلام د زمانې نه د ذى القرنين تر زمانې پورې تر لرې لرې په مختلفو قبيلو، مختلفو قومونو او مختلفو آباديانو کښې خور شوې وو، کوم قومونه چې ياجوج ماجوج بللې شي ضرورى نه ده چې هغه ټول په ټوله ذى القرنين د ديوال نه اخوا گير

(۱) فتح الباري کتاب الفتن باب ماجوج وماجوج [ج: ۲۰ ص: ۱۶۸]

(۲) ترجمه: او مونږ سزا نه ورکوؤ تر کومې چې يو رسول اونه لېرو.

پاتې شوی وی، دهغې څه قبلې او قومونه د ذی القرنین د دیوال څخه دې غاړې ته هم پاتې وی، البته په دوی کښې هغه کسان د دیوال نه اخوا گیر کړې شو کوم چې فسادیان او د خلقو وژونکي وو. تاریخ دانان دغې خلقو ته عام طور ترک، مغل یا منگول وائی خو په دوی کښې یاجوج ماجوج صرف دهغې خلقو نوم دې چې ځنګلیان، بې سړی توبه، او وینې ځکونې ظالمان خلق دی، کوم چې د انساني ژوند تیروولو عادت نه شو، هم ددغې برادری مغل، ترک یا منګولیان چې د انساني ژوند تیروولو عادت شو هغوی ددغې نوم څخه خارج دی.

⑤ د حدیث نمبر ۲ په حواله د یاجوج ماجوج شمیر د دنیا د ټولو انسانانو د شمیر څخه څو چنده زیات دي، کم نا کم لس چنده د انسانانو نه زیات دي.

⑥ د حدیث نمبر ۱ په حواله د یاجوج ماجوج کوم قومونه او قبیلې چې د سد ذی القرنین نه اخوا گیر او بند ساتلې شوی دي، هغوی به بالکل قیامت نژدې پورې هلته وی، د مهدی عليه السلام د دراتلو، د دجال د راوتلو او د عیسی عليه السلام د نازلیدو نه پس کله چې هغوی عليهم السلام د جال او وژنی نویا به یاجوج ماجوج راوځي.

⑦ د یاجوج ماجوج د راخلاصیدو په وخت به د ذی القرنین جوړ کړې شوې بند او دیوال تباہ شي او زمکې سره به زمکه شي، لکه قرآن کریم فرمائی چې [جَعَلَهُ دُكَاۗءَ] دغه وخت به د یاجوج ماجوج بې پناه قومونه په یو وخت د غرونو سرونو څخه په داسې تیزی سره راکوزیږي او خلقو ته به داسې ښکاری چې گویا دوی په خویه زمکه راروان دي، دغه بې شمیره وحشی انسانان به په عامه انساني آبادیانو او په ټوله زمکه داسې ورخواره شي چې څوک به یې د مقابلې دپاره طاقت نشي لرلې، دغه وخت به عیسی عليه السلام سره دخپلو ملګرو په ګوه طور باندې پناه واخلي، د نورې دنیا عام خلق به په قلعه ګانو کښې یا محفوظ ځایونو کښې پناه واخلي چرته چې دغسې ځایونه دي، چې د خوراک ځکاک سامان دغې خلقو سره ختم شي نو دژوند ضروریات به ډیر زیات ګران شي نورې ټولې انساني آبادۍ به دغه وحشی قومونه ختم کړي او دریابونه به هم په ځکلو سره اوچ کړي [بحواله حدیث نمبر ۱]

⑧ حدیث نمبر ۱: په حواله د حدیث نمبر ۱ د عیسی عليه السلام او ددوی د ملګرو په دعا سره به د مولخانو پشان دغه بې شمیره قومونه په یو وخت هلاک کړې شي، د هغوی مړو څخه به ټوله زمکه ډکه شي، د هغوی د بدبوئی نه به په زمکه باندې د انسانانو اوسیدل ډیر زیات ګران شي.

⑨ حدیث نمبر ۱: د حدیث نمبر ۱ په حواله د عیسی عليه السلام او د هغوی د ملګرو په دعا سره به دغه مړي په سمندر کښې لاهو یا غائب کړې شي، او په دنیا کښې به ښه زیات باران اوشي چې ټوله زمکه به اووینځي او صفا به شي.

⑩ دې څخه وروستو به تقریبا خلویښت کاله د امن دور وی، زمکه به خپل برکتونه رابرسیره کړي، هیڅوک به غریب او محتاج پاتې نشي، هیڅ څوک به بل ته څه تکلیف نه ورکوي سکون، آرم او راحت به عام شي [بحواله حدیث نمبر ۳]

⑪ حدیث نمبر ۲: د حدیث نمبر ۲ په حواله به د امن په زمانه کښې د بیت الله شریف حج او عمره جاری پاتې کیږي.

① په مسلم کښې د ابو هريره رضي الله عنه د نقل شوی روایت مطابق به عیسی عليه السلام د حج یا عمرې په غرض د حجاز په سفر تشریف اوړې وی او څنگه چې د نورو روایتونو د حدیث څخه ثابته ده، هغوی به بیا په مدینه منوره کښې وفات شی، او په روضه اقدس کښې به دفن کړې شی.

② رسول کریم صلی الله علیه و آله ته د هغوی په آخره زمانه کښې د وحی په ذریعه خوب کښې اوبښودلې شو چې په سد ذی القرنین کښې یو سورې شوې دې چې هغې لره یې عربو دپاره دشر او فتنې زمانه نڅښه او گرځوله په دغه دیوال کښې دسوری کیدل ځینې محدثینو هم په حقیقت باندې محمول کړی دی او ځینوې ترې د استعارې او مجاز په حیثیت دا مطلب اختسې دی چې اوس سد ذی القرنین کمزورې شوې دې د یاجوج ماجوج د راوتلو وخت نژدې شوې دې، دهغې نڅښې به دا وی چې عرب قوم به دتنزل او کمزورۍ په طرف روان وی، والله اعلم.

③ د عیسی عليه السلام د نازلیدو څخه وروستو به په زمکه باندې هغوی څلویښت کاله ایسار وی.

هدایت نمبر ۲. دې څخه مخکښې د مهدی عليه السلام زمانه به هم څلویښت کاله وی په څه زمانه کښې به دا دواړه په یو ځای او په جمع سره شریک کار کوی، سید شریف برزنجی په خپل کتاب اشراط الساعة ص ۱۴۵ کښې لیکلی دی چې عیسی عليه السلام به د دجال د وژلو اود امن قائمیدو څخه وروستو نور هم ژوندي وی چې ټول دغه ایساریدل به یې پنځه څلویښت کاله جوړېږي او په صفحه ۱۱۲ کښې یې لیکلی دی چې مهدی عليه السلام به د عیسی عليه السلام نه څه دپاسه دیرش کاله مخکښې څرگندېږي او ټوله زمانه د ایساریدو به یې څلویښت کاله جوړېږي، په دې شان ددې دواړو یوځای کار کول به پنځه یا اووه کاله وی، ددغې دواړو زمانو خصوصیت به داوی چې په ټوله زمکه به د عدل او انصاف حکومت وی، زمکه به خپل برکتونه او خزانی رابرسیره کړي، هیڅوک به فقیر او حاجت مند پاتې نشی، دخلقو مینځ کښې به بالکل بغض او دښمنی نه وی، البته د مهدی عليه السلام په آخری زمانه کښې به د لوی دجال لویه فتنه سوا د مکې او مدینې او بیت المقدس او کوه طور څخه په ټوله دنیا کښې خوره شی د دجال قیام او فساد به صرف څلویښت ورځې وی، رومبۍ ورځ به د یو کال، دویمه د یوې میاشتې، دریمه د یوې هفتې په شان هومره پاتې وی او پاتې نورې ورځې به دعامو ورځو پشان وی. ددغې اوږدوالی شان به دا وی چې په حقیقت کښې به دغه ورځې اوږدولې شی ولې چې په آخر زمانه کښې به تقریباً ټول واقعات د عادت نه خلاف او معجزې وی او داسې هم کیدې شی چې شپه او ورځ خو په د خپل معمول مطابق وی خو دا د حدیث څخه ثابته ده چې دجال به لوڼې ساحر او جادو وی په دې وجه کیدې شی چې د هغه د سحر د اثر د وجې به دعام مخلوق په نظر کښې د شپې او ورځې دا بدلیلدل نه ښکاره کیږي هغوی به دا هم یوه ورځ وینی او گنري په حدیث کښې چې راغلی دی چې په دغه ورځ به د عامو ورځو اندازه لگوي او مونځونه به کوي په دې سره هم دې تائید کیږي چې په حقیقت کښې به د شپو ورځو بدلیلدل واقع کیږي البته خلقو ته به ددې بدلیلدل نه محسوسېږي که داسې نه وي بلکه حقیقت کښې هم یوه ورځ وي نو دشرعی قاعدو مطابق په دې کښې به صرف پنځه مونځونه کل راتلل او د کال مونځونه کول به په کښې نه راتلل، خلاصه داده چې د دجال ټوله زمانه به په دې شان څلویښت ورځې وی.

دې پسې به عیسی عليه السلام نازل شی او دجال به اووښنی، او په دې شان به دافتنه ختمه شی، خو زر تر زره به ورپسې یاجوج ماجوج راوځي چې ټوله دنیا کښې به فساد، قتل او لوټ مار شروع

کری، خو ددوی زمانه به هم خو ورځې وی بیا به د عیسی عليه السلام د ملگرو په دعا سره په یو وخت ټول هلاک کری.

غرض دا چې د مهدی عليه السلام د زمانې په آخره کښې او د عیسی عليه السلام د زمانې په شروع کښې به دغه فتنې د دجال او یاجوج ماجوج وی، چې د ټولې زمکې خلق به منتشر کری، ددغې خو ورځو د فتنې نه مخکښې او وروستو به په ټوله دنیا کښې د عدل او انصاف او امن او آرام زمانه وی، د عیسی عليه السلام په زمانه کښې به د اسلام څخه سوا بل څه کلمه او مذهب په زمکه باندې پاتې نشی، زمکه به خپلې خزاني رابهر کری، هیڅوک به په دنیا کښې حاجت مند او فقیر پاتې نشی. درندگان او زهرجن ځناور به هم چاته تکلیف نه ورکوی.

د یاجوج ماجوج د سد ذی القرنین په باره کښې دا هغه معلومات دی چې قرآن پاک او احادیثو کښې راغلی دی، په دې باندې عقیده لرل ضروری او مخالفت یې کول جائز نه دی، باقی پاتې جغرافیائی یا تاریخی بحث کول چې سد ذی القرنین په کوم ځانې کښې واقع دې او قوم د یاجوج ماجوج کوم یو قوم دې او په دې وخت کښې هغوی په کوم ځانې کښې اوسېږي اگر چې په دې باندې نه خو څو اسلامی عقیده موقوف ده او نه د قرآن د څه آیت مطلب باندې پوهیدل په دې باندې موقوف دی خو د مخالفینو اعتراضونو جواب اود نور بصیرت دپاره دامت عالمانو د دې بحث چیرلې دې د دې څه حصه نقل کولې شی.

امام قرطبی رحمته الله پخپل تفسیر کښې د سدی په حواله نقل کری دی چې د یاجوج ماجوج یوویشت قبیلې د ذی القرنین د دیوال څخه هغه بل طرفته دې سره ایسار کړې شو، یوه قبيله ترې صرف دې طرفته پاتې شوه، ورپسې قرطبی رحمته الله فرمایلې دی چې د ترکو په باره کښې د رسول کریم صلی الله علیه و آله کړې خبرې یاجوج ماجوج سره ملاویرې، او په آخری زمانه کښې د مسلمانانو سره ددوی جنگ راتلل د صحیح مسلم په حدیث پاک کښې دی، بیا یې فرمایلې دی چې په دې زمانه کښې د ترکو زیات گنر شمیر خلق د مسلمانانو مقابلې ته راوتلی دی چې صحیح شمیر یې یوازې الله تعالی ته معلوم دې، هم هغه یې ددوی د شر څخه خلاصولې شی، داسې ښکاری چې یا خو پخپله هم دوی یاجوج ماجوج دی یا کم از کم ددوی پیښرو دی کنه [قرطبی ص ۵۸، ج ۱/۱۸]

د امام قرطبی رحمته الله زمانه شپږمې صدې هجری ده په کومه کښې چې د تاتاریانو فتنه پیدا شوې وه، او اسلامی خلافت یې تباہ و برباد کړې وو، په تاریخ اسلام کښې دافتنه مشهوره اولویه فتنه ده او د اشان مشهوره ده چې تاتاریان د مغول ترکو دنسل څه دی، خو امام قرطبی رحمته الله دوی لره د یاجوج ماجوج پشان او دهغوی پیښرو بللی دی، ددوی فتنه یې د یاجوج ماجوج دراتلو فتنه نه ده ښودلې، کومه چې د قیامت لویه نڅنه ده، ځکه چې د صحیح مسلم په تیر شوی حدیث پاک کښې دا په ښکاره بیان شوی دی چې ددوی راوتل به د عیسی عليه السلام د نازلیدو څخه وروستو هم ددوی عليه السلام په زمانه کښې وی.

هم دغه وجه ده چې علامه آلوسی رحمته الله پخپل تفسیر روح المعانی کښې په هغه خلقو باندې سخت رد کړې دې کومو چې تاتاریانو ته یاجوج ماجوج وئیلې دی بلکه داسې یې فرمایلې دی چې داسې خیال کول ښکاره گمراهی ده اود حدیث پاک د نصونو مخالفت کول دی، البته دوی هم فرمایلې دی چې د تاتاریانو فتنه د یاجوج ماجوج د فتنې پشان ضرورده [روح ص ۲۲، ج ۱/۱۶]

دې څخه ثابته شوه چې د موجوده زمانې ځينې تاريخ دانان روس يا چين دواړو خلقو ته يا جوج ماجوج وائي نو دا ځکه غلطه خبره او گمراهي او بنسکاره د حديثونو څخه صفا انکار دې چې د يا جوج ماجوج خبر ، قرآن و حديث کښې د قيامت د يو داسې نځينې په ډول بيان شوې دې چې دوي به د حضرت عيسى عليه السلام د نازلیدو نه پس راوځي . البته د روسيانو او چينيانو فتنه د يا جوج ماجوج پشان گرځول به څه غلط نه وي .

د اووم اقليم په نهمه حصه کښې مغرب طرفته د ترکو هغه قبيلې هم شته دي چې قنجاق او چرکس ورته وائي ، او مشرق طرفته د يا جوج ماجوج آباديانې دي چې ددې دواړو مينځ کښې کوه قاف د بيلتون کولو کار ورکوي د کوم بيان چې اوس اوس په دې کتاب کښې داسې شوې چې هغه د بحر محيط څخه شروع کيږي کوم چې د څلورم اقليم مشرق کښې واقع دې ، او دې سره د قطب طرفته د اقليم تر اخره پورې رسيدلې دې ، بيا د بحر محيط څخه په جدا کيدو د قطبي مغرب په خوا کښې د مغرب طرفته کور شوې د سمونيل څخه قطبي مغرب طرفته تلې دې ، او د غر ددې لړۍ په مينځ کښې سد سکندري واقع دې چې د اووم اقليم د نهمې حصې په مينځ کښې رازي د کوم بيان چې مونږ هم اوس اوکړو ، او قرآن کریم يې هم خبره کړې ده .

او عبدالله ، خردازبه په خپل کتاب د جغرافي کښې د عباسي خليفه واثق بالله هغه خوب نقل کړې دې په کوم کښې چې هغه د سد سکندري پرانستل ليدلې وو ، هغه زر راوينښ شو او د حال معلومات دپاره يې د سلام ترجمان اوليرلو ، هغه په واپسې کښې ددغې سد حالات او صفتونه بيان کړي ، [مقدمه ابن خلدون ص ۱۷۹]

د عباسي خليفه واثق بالله د سد ذی القرنين د تحقيق باره کښې د يو ډلې ليږلې د تحقيق کولو نه پس د هغې راتلل ، ابن کثير رحمه الله هم په البدايه والنهايه کښې بيان کړې دی ، او د ايې بيان کړی دی چې دغه ديوال د اوسپنې جوړ دې ، پدې کښې لوي لوي دروازې هم شته چې ورته جندري لگيدلي دي ، اودا شمال مشرق طرفته واقع دې ، او تفسير کبير او طبري چې دا واقعه بيان کړه نو داسې يې هم ورسره ليکلې دي چې څوک ددې ديوال معائنه اوکړي او واپس ترې راتلل غواړي نو لار نشودونکې يې داسې صحرائي ميدانونو ته اورسوي چې د سمرقند په برابرې کښې دي [تفسير کبير ج ۵ ص ۵۱۳]

حضرت الاستاذ حجة الاسلام سيدی مولانا انور شاه کشميري قدس سره رحمه الله په خپل کتاب عقيدة الاسلام في حياة عيسى عليه السلام کښې اگر چې د يا جوج ماجوج او سد ذی القرنين حال په ضمنې ډول بيان کړې دې خو دغه بيان يې د تحقيق او روايت په اعلى پيمانه باندې پوره دې ، هغوی ليکلې دي چې د فساديانو او ځنگلي انسانانو د لوت مار او وژلو نه د بچ کولو دپاره په زمکه باندې ډير سدونه جوړ کړي شوي دي کوم چې مختلفو بادشاهانو ، په مختلفو زمانو کښې په مختلفو مقاماتو باندې جوړ کړي دي ، په دې لار کښې د ټولو څخه زيات لوي او زيات مشهور د چين ديوال دې چې ابو حيان اندلسي رحمه الله ددې اوږدوالي دولس سوه ميله خودلې دې اودانې خودلې دي چې ددې جوړونکې د چين بادشاه فغفور دې اودانې هم خودلې دي چې ددې د جوړولو تاريخ د آدم عليه السلام د را کوزيدو څخه درې زره څلور سوه او شپته [۳۴۶۰] پس دې ، او دې ته مغل خلق اتکووه د ترکو خلق بورقوکه ، وائي ، او فرمائيلي يې

دی چې د اشان نور هم گټر دیوالونه او سدونه په مختلفو مقاماتو باندې موندې شی .
زمونږ خواجه مولانا حفظ الرحمن سیوهاروری پخپل کتاب قصص القرآن کښې د حضرت
شیخ ددې بیان تاریخی وضاحت په ډیر تفصیل او تحقیق سره لیکلې دې چې خلاصه یې داده :
د یاجوج ماجوج لوټ مار او د شر فساد دائره دومره لویه وه چې یو طرفته د کاکیشیا څخه
نسکته او سیدونکی دهغوئ د زور او ظلم څخه تنگ وو او بل طرفته د تبت او چین خلق به هم
هر وخت دهغوئ نه ډیر تنگ وو ، هم ددغې یاجوج ماجوج د شر او فساد د بچ کیدو دپاره په
مختلفو زمانو کښې په مختلفو مقاماتو باندې گټر بندونه جوړ کړي شوي دي ، پدې کښې د
ټولو څخه لویې بند د چین دیوال دې چې بیان یې اوس اوشو .

بل دویم سد په وسط ایشیا کښې بخارا کښې او ترمذ ته نژدې واقع دې ، چې دهغې د واقع
کیدو ځانې نوم دریند دې ، دا بند د مشهور مغل بادشاه تیمور لنگ په زمانه کښې موجود
وو او د روم د بادشاه خاص درباری سیلا برجر جرمنی هم ددې بیان پخپل کتاب کښې کړې
دې او د اندلس د بادشاه د کستیل ریباز کلا فچوی هم پخپلې سفرنامه کښې ددې ذکر کړې
دې ، دې په کال ۱۴۰۳ کښې چې د خپل بادشاه د سفیر په ډول د تیمور په خدمت کښې
حاضر شو نو هغه په دې ځانې تیر شوې وو ، هغه لیکي چې :

د باب الحديد سد د موصل په هغه لار کښې دې چې د سمرقند او هندوستان مینځ کښې دې
[تفسیر جواهر القرآن طنطاوی ، جلد ۹/ ص ۱۹۸]

دریم د روس په علاقه داغستان کښې واقع دې ، دا هم د دریند او باب الابواب ، په نوم سره
مشهور دې ، یا قوت حموی په معجم البلدان کښې ادريسی په جغرافیه کښې او بستانی په
دائرة المعارف کښې ددې حالات په ډیر مشکل سره لیکلي دي دهغې خلاصه داده :

په داغستان کښې دریند یو روسی ښار دې او دا ښار د بحر خزر [کاسپین] په مغرب طرفته
دې ، ددې عرض البلد ۳-۴۳ قطبی طرفته او طول البلد ۱۵-۴۸ مشرق طرفته دې ، او دې
ته د انوشیروان دریند هم وئیلې شی ، او د باب الابواب په نوم زیات مشهور دې .

څلورم سد هم ددې باب الابواب نه مغرب طرفته ته د کاکیشیا په ډیرو اوچتو حصو کښې دې
، کوم ځایې کښې چې د دوو غرونو په مینځ کښې یوه دره ده چې د دره داریال په نوم مشهوره
ده ، په دې ځانې کښې د اخلورم سد چې دې ته د قفقاز یا جبل قوقا یا دکوه قاف سد وئیلې
کیږي ، بستانی ددې متعلق لیکلی دی چې :

او هم دې [سد باب الابواب] ته نژدې یو بل سد دې ، چې د مغرب طرفته تلې دې ، غالباً چې
دا به اهل فارس د شمالی بربرانو څخه د حفاظت دپاره جوړ کړې وی ، ځکه چې ددې د بانی
صحیح حال معلوم نشو ، ځینو ددې نسبت سکندر ته کړې دې ، او ځینو کسری او نوشیروان
طرفته ، او یا قوت وائی چې تانبه ویلې کړې شوې ده او ددې تعمیر کړې شوې دې ، [دائرة
المعارف جلد ۷- ص ۷۵۱ ، معجم البلدان جلد ۸- ص ۱۹]

دا ټول دیوالونه هم په شمال کښې دي ، او تقریباً هم د یو ضرورت دپاره جوړ شوي دي ، نو په
دې کښې سد ذوالقرنین کوم یو دې ، ددې په متعین کولو کښې اشکال واقع کیږي ، او ټولو
څخه لوی اختلاط ددې دواړو سدونو په معامله کښې راپېښ شوې دې ، ځکه چې د دواړو
مقاماتو نوم دریند دې ، او دواړو ځایونو د سد هم موجود دی ، مذکور الصدر څلورو سدونو

کښې چې دیوار چین د ټولو څخه زیات لوې او قدیم دي، ددې مطابق د ذوالقرنین خو هډو څوک قائل هم نه دی، او دا خود شمال په ځانې په مشرق اقصی کښې دي، او قرآن کریم اشاره کړې ده چې دا په شمال کښې دي.

اوس معامله د دریو دیوالونو پاتې شوه، چې هم په شمال کښې دی په دې باندې عام طور سره مؤرخین مسعودی، اصطخری، حموی وغیره دې دیوال ته سد ذوالقرنین وائی. اودا داغستان یا د کاکیشیا په علاقه د باب الابواب په دربنده کښې په بحر خزر باندې واقع ده، د بخارا او ترمذی دربنده ته چې کومو مؤرخینو سد ذوالقرنین وئیلی دی هغه غالباً لفظ د دربنده اشتراک په وجه سره په دې کښې اختلاط شوې دي، اوس تقریباً ددې محل وقوع متعین شوې دي چې د علاقه داغستان کاکیشیا په دربنده باب الابواب کښې یا ددې څخه هم پورته په جبل قفقاز یا کوه قاف باندې اوچته علاقه ده، او په دې دواړو ځایونو کښې د سد کیدل د مؤرخینو په نزد ثابت دی.

په دې دواړو کښې حضرت الاستاذ مولانا سید انور شاه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ قدس سره په عقیده الاسلام کښې د کوه قاف قفقاز سد ته ترجیح ورکړې ده چې دا سد ذوالقرنین جوړ کړې وو [عقیده الاسلام ص ۲۹۷]

سد ذوالقرنین تر دې وخته پورې موجود دي؟ او که تر قیامت پورې به وي؟ یا که هغه مات شوې دي نننۍ دور کښې د یورپ د تاریخ او جغرافیه ماهرین دا خبره نه مني چې په دې وخت کښې شمالي دیوار کښې څوک موجود هم شته. اونه دا مني چې گني اوس هم د یاجوج وماجوج لاره بند ده. په دې وجه ځینې اهل اسلام مؤرخینو هم دا وئیل شروع کړی دی چې د یاجوج وماجوج د راوتلو وخت کوم چې په قرآن پاک کښې ذکر دي هغه شوې دي، ځینو په شپږمې صدۍ هجري کښې چې کوم طوفان د تاتار قوم په وجه راوتې وو د هغې مصداق دوی گړځولی دی. ځینو خو تر دې پورې وئیلی دي چې دا یاجوج وماجوج قوم روس، چین او اهل یورپ دی، او دې سره یې دا معامله ختمه کړې ده، مگر پورته د روح المعانی حوالې سره بیان شوی دی چې د ابالکل غلط دی، د صحیح احادیثو د انکار څخه بغیر هیڅوک دا نشي وئیلې چې د یاجوج وماجوج کوم خروج ته چې قرآن پاک د قیامت نڅښه وئیلې ده، او د کومې متعلق چې د صحیح مسلم حدیث نواس بن سمعان وغیره کښې دي په هغې کښې ددې تصریح شوې ده چې دا واقع د دجال د خروج او د عیسی عليه السلام د راکوزیدو او د دجال قتل نه پس ده چې راپېښېږي به هغه تیره شویده، ځکه چې خروج د دجال او د عیسی عليه السلام د راکوزیدل تر اوسه پورې نه دی شوی. د حضرت الاستاذ حجة الاسلام علامه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ تحقیق دي باره کښې دادي چې د اهل یورپ داوینا هډو څه حیثیت نه لري چې مونږ ټوله دنیا تلاش کړه، مونږ ته ددې دیوال معلومات نشته دي، ځکه چې اول خو پخپله ددې خلقو دا تصریحات موجود دي چې سیاحت او تحقیق کښې د ډیرې ترقۍ باوجود نن هم ډیر داسې ځنگلونه او دریابونه او جزیرې شته دي چې د هغې مونږ ته علم نشته دي. دا هم د احتمال څخه څه لري خبره نه ده چې اوس هم هغه دیوال موجود دي خو د غرونو غورزیدو او خپلو یو بل سره د ملاویدو په وجه ددې څخه یو غر جوړ شوې وي، لیکن قطعی نص ددې خلاف نشته دي چې د قیامت څخه وړاندې دا سد مات شي، یا څه په بله لري لار باندې یاجوج او ماجوج دي طرفته راشي.

په دې سد ذوالقرنین باندې تر قیامتہ پورې د باقی پاتې کیدو خو د ټولو څخه لوی دلیل د قرآن دا الفاظ دی چې (فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّیْ جَعَلَهُ دُکَّاءً) یعنی د ذوالقرنین دا قول چې کله زما ذرب وعده راشی (یعنی د یاجوج ماجوج د راوتلو وخت راشی) نو الله ﷻ به دا دیوال ذره ذره کړی او زمکې سره به یې برابر کړی. دې آیت مبارک کښې د (وَعْدُ رَبِّیْ) مفهوم لره دې حضراتو قیامت گرځولې دي، حالانکه د قرآن پاک الفاظ دي باره کښې بالکل قطعې نه دي، ځکه چې د (وَعْدُ رَبِّیْ) واضح مفهوم دادې چې د یاجوج وماج د بند ساتلو دپاره چې کومه لار ذوالقرنین بنده کړې ده، داڅه ضروري نه دی چې همیشه به داشان وی، کله چې الله ﷻ او غواړی نو ددوی لاره به خلاصه کړی او دا دیوال به او غورزیږي، ددې دپاره دا ضروري نه دی چې دا دې ګڼی قیامت ته نژدې وی، چنانچه مفسرینو د (وَعْدُ رَبِّیْ) مفهوم کښې دواړه احتمالونه ذکر کړي دي، تفسیر بحر محیط کښې دی چې (والوعد یحتمل ان یراد به یوم القیامة وان یراد به وقت خروج یاجوج وماجوج) (۱)

ددې تحقیق داهم کیدې شې چې دیوال وران شوې وی او لاره خالی شوی وی، او د یاجوج وماجوج د حملو آغاز شوې وی، که دا آغاز د شپږمې صدمې د تاتاری فتنې څخه او ګڼلې شې یا د اهل یورپ او روس او چین په غلبې سره، خو ښکاره خبره دا ده چې ددې سرمایه دارو ملکونو خروج او فساد ته هغه فساد نه شی وئیلې ځکه دا د آئین او قانون په دائره کښې کیږي. او ددې باره کښې خو قرآن او حدیث کښې ذکر دی چې دا قتل او فساد به داشان وی چې دې سره ټوله انساني آبادی تباہ شي، بلکه بیا به ددې حاصل داسې چې ددې مفسدو یعنی یاجوج او ماجوج څه قومونه سرمایه دار جوړشو، اسلامي ملکونو دپاره بیشکه دا یوه عظیمه فتنه ده، اوس هم ددوی حیواناني قومونه د قتل وفساد څخه سوا بل څه نه پیژني، هغوی تقدیری طور سره دې طرفته رانغلل، او ددوی ګڼ شمیر به قیامت ته نژدې رانښکاره شي.

دویم استدلال د ترمذی او مسند احمد ددې حدیث څخه کیږي چې کوم کښې دا ذکر شوی دی چې یاجوج او ماجوج روزانه دا دیوال راکڼي، اول خوا بن کثیر دې حدیث پاک ته معلول وئیلې دی، بله په دې کښې څه داسې وضاحت نشته دې چې په کومه ورځ به یاجوج او ماجوج د انشاء الله په برکت سره دا کڼی نو دابه قیامت ته نژدې زمانه وی. او ددې هم په دې حدیث پاک کښې څه دلیل نشته دې چې ټول یاجوج ماجوج به ددې دیوال شاته ولاړ وي، که ددوی څه جماعتونه یا قومونه په بله لري لاره باندې دې طرفته راشي، لکه څنګه چې نن سبا د طاقتور بحري جهازونو په ذریعه داشان کیدل څه لري نه دی، او ځینو مؤرخینو لیکلی دی چې یاجوج ماجوج ته د اوږد بحري سفر کولو څخه پس دې طرفته د راتلو لاره ملاؤ شوه. نو پدې حدیث پاک کښې ددې هم څه نفی نشته دي.

خلاصه داده چې قرآن او سنت کښې څه داسې صریح او قطعې دلیل نشته دې چې دهغې څخه دا ثابت وی چې سد ذوالقرنین به قیامت پورې باقی وی. یا ددوی ابتدائی او معمولی حملې به د قیامت څخه مخکښې ددې طرف په انسانانو باندې نه وی. البته هغه خطرناکه او خرابه حمله چې هغې سره به پوره انساني آبادی تباہ شي، ددې وخت به بالکل قیامت ته نژدې وی، د

(۱) تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۹۶] ترجمه: د وعدې نه د قیامت ورځ هم مراد اخستي شي. او د یاجوج وماجوج د راوتلو وخت هم مراد اخستي شي.

کومی ذکر چي بار بار راغلي دي ، حاصل دادې چي د قرآن او سنت د نصوصو به بناء باندې قطعي فيصله نشي کولي چي سد يا جوج و ما جوج مات شوې دي ، او لاره خالي شوې ده ، او نه دا وئيلي شي چي د قرآن او سنت تر مخه ددې تر قيامته پورې قائم پاتې کيدل ضروري دي ، احتمال دواړو کښي دي ، والله سبحانه و تعالی اعلم ،

وَعْدُ رَبِّي حَقًّا	وَلَرَّكْنَا	بَعْضُهُمْ	يَوْمَئِذٍ	يَوْمَئِذٍ
وعدہ د رب زما حقہ او پرې به ږدو مونږا بعضي دهغوئ نه ا په دغه ورځ اچہ د سمندر د چپو پشان به ننوځي				
او زما د رب وعدہ ا د قيامت رشتيني ده ا او مونږ به هغه ورځ هغوی د يو بل سره گډوډ کړو				
فِي بَعْضٍ	وَنُفِخَ	فِي الصُّورِ	فَجَمَعْنَاهُمْ	
په بعضي نورو کښي ا او پوکي به او وهلي شي ا په شپيلی کښي ا نور ا جمع به کړو مونږ هغوئ لره ا				
او ا په دغه ورځ به ا په شپيلی کښي پوک و هلي شي نو مونږ به ا دوی ټول ا په جمع کولو سره ا جمع کړو				
جَمْعًا	وَعَرَضْنَا	جَهَنَّمَ	يَوْمَئِذٍ	لِّلْكَافِرِينَ
ټول او مخي ته به راوړلو مونږ ا دوزخ ا په دغه ورځ ا دپاره د کافرانو ا په وړاندې کولو سره ا هغه کافران				
..... او مونږ به د قيامت په ورځ جهنم کافرانو ته مخامخ کړو ا هغه کافران اچہ په دنيا کښي ا				
كَانَتْ	أَعْيُنُهُمْ	فِي غِطَاءٍ	عَنْ ذِكْرِئِ	وَكَانُوا
چہ وې ا سترگي دهغوئ ا په پرده کښي ا د یاد زمانه ا او و هغوئ ا چہ طاقت ئي نه لرلو ا				
دهغوی سترگي زما د یاد ا توحید ا نه په پرده کښي وې ا اود ا خپلو گناهونو په وجه ئي ا د اور ښو طاقت				
سَمْعًا				
داودريدو ا				
نه لرلو ا ځکه چہ اوریدو استعداد ئي تباہ کړې وو ا				

آسان ترجمه قرآن

اوپه هغه ورځ به مونږ دهغوی داسي حالت کړو چہ هغوی به د چوپه شان يو بل سره جنگيوي او هيلی به پوک و هلي شي نو مونږ ټول به پوکائي جمع کړو. او هغه ورځ به مونږ دوزخ هغه کافرانو ته ښکاره مخامخ کړو. د چا په سترگو باندې چہ (په دنيا کښي) زما د نصيحت د طرف نه پرده پرته وه، او چہ د اوریدلو صلاحيت ئي نه لرلو.

خلاصہ تفسیر

﴿وَلَرَّكْنَا بَعْضُهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي بَعْضٍ﴾ [او مونږ به په دغه ورځ] يعنی کله چہ ددې ديوال دنړيدو وعدہ شوې ورځ راشي او يا جوج ما جوج راوځي نو په دغه ورځ به مونږ [ددوی داحالت کړو چہ يو بل کښي به گډ و شي] ځکه چہ دوی به ډير زيات وی او په يو وخت به راوځي او ديو بل نه به د وړاند کيدو فکر کوي [او] دابه قيامت ته په نژدې زمانه کښي وی بيا به څه موده پس د قيامت سامان شروع شي يو وار به اولنئ شپيلی ووهلي شي چہ په هغې به ټول عالم فنا شي بيا به ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ﴾ [شپيلی] دوباره [پوک و هلي شي] چہ ټول به پرې ژوندی شي ﴿فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا﴾ [بيا به مونږ ټولو لره يو يو] په ميدان دحشر کښي [جمع کړو] ﴿وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ

يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ ۖ اَوْ دوزخ لره به په دغه ورځ کافرانو ته مخامخ پيش کړو ﴿اَلَّذِينَ كَانَتْ اٰفِنْتُهُمْ﴾ د کومو په سترگو چه [په دنيا کښې ﴿فِي غَطَاوَعْنَ﴾] زمونږ د یادونه [يعنی د حق دين ليدلو نه] پردې پرته وې او [لکه څنگه چه دوی حق نه لیدو دغه شان دې لره ﴿وَكَاٰنُوا لَا يَسْتَلْقُونَ﴾] دغو اوړیدو هم نه [يعنی د حق معلومولو ذریعې د لیدو او اوړیدو ټولې لارې یې بندې کړې وې].

معارف او مسائل

﴿بَعْضُهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُورُ فِي بَعْضٍ﴾ ښکاره خبره داده چې د ﴿بَعْضُهُمْ﴾ ضمير ياجوجو ماجوج ته راجع دې، خپل مينځ کښې د گډوډ کيدو د دوی حال چې بيان شوې دې، ددې ښکاره مطلب دادې چې کله ورته لار خلاصه شي او دغرونو نه زمکې ته په تادې راروان وي او راکوزيرې به نو د گنډې په وجه به يو بل کښې ورننوتی شان برينی، مفسرينو نور احتمالات هم ليکلي دي. ﴿فَبَعْضُهُمْ﴾ دلته د ﴿هُم﴾ ضمير عام مخلوق پيريانو او بنيادمو ته راجع دې، مراد ئې دادې چې په ميدان حشر کښې به ټول مکلف مخلوق پيريان او بنيادم راجمع کړې شي.

سَمْعًا ۖ اَفْحَسِبَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا اَنْ يَّتَّخِذُوْا عِبَادِيْ	داودريدو آيا گمان کوی هغه کسان چه کفر ئې کړې دې چه جوړ کړی هغوی بندگان زما
مِنْ دُوْنِيْ اَوْلِيَاءَ ۚ اِنَّا اَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِيْنَ نَزْلًا ۝	نه لرلو ځکه چه اوړيدو استعداد ئې تباہ کړې وو آيا کافران ددې نه پس هم دا گمان کوی چه زما
اَمَّا سَآزِمَانَا ۖ دُوْستَانَا ۖ بِيْشَكَّةَ مُوْنًا ۖ تِيَارَ کَرِيْ دِيْ ۖ دُوْخ ۖ دِپَارَه ۖ د کافرانو ا ميلستيا	عبادت پرېردی اوزما بندگان د خپلو ځانونو دپاره کارساز جوړ کړی مونږ د کافرانو د ميلستيا دپاره
قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْاَخْسَرِيْنَ اَعْمَالًا ۝	ورته اووايه آيا مونږ خبر درکړو تاسو ته په زيات نقصان موندونکو خلقو باندې په لحاظ د عمل سره
الَّذِيْنَ ضَلَّ سَبِيْلُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ	جهنم تيار کړې دې ته ورته اووايه آيا زه تاسو ته دهغه چا خبر درکړم چه په خپل عمل کښې زيات تاوانيان دی
يَخْسِبُوْنَ اَلَهُمْ يُحْسِنُوْنَ ۚ صُنْعًا ۚ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا	ا دا هغه خلق دی چه ضائع دی کوششونه دهغوی په ژوند د دنيا کښې او هغوی
اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا	دا هغه خلق دی چه د دوی کوششونه په دنيا وی ژوند کښې ضائع شول او دوی اوس هم په خپلو اعمالو
بِآيٰتِ رَبِّهِمْ وَلِقَاۤىٕهِمْ فَمِطَّتْ اَعْمَالُهُمْ ۚ فَلَا يُقِيْمُوْنَ	گمان کوی چه بيشکه هغوی (ښه) ټيک ټيک کوی هر کار دا هغه کسان دی چه انکار ئې اوکړو
اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا	د نيکو گمان کوی چه دوی ښه کارونه کوی دا هغه خلق دی چه د خپل رب
اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا	په دوی کوششونه په دنيا وی ژوند کښې ضائع شول او دوی اوس هم په خپلو اعمالو
اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا	دا هغه خلق دی چه د دوی کوششونه په دنيا وی ژوند کښې ضائع شول او دوی اوس هم په خپلو اعمالو

لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزَنَّاۥ ذٰلِكَ جَزَاۤؤُهُمْ جَهَنَّمَۙ بِيۡمَا كَفَرُوۡۤا

هغوی دپاره ایه ورځ د قیامت اخه وزن ادا بدله د دوی دوزخ دی ایه سبب دهغی اچہ کفر او کړو دوی د قیامت په ورځ دهغی د تول دپاره تله نه لگوو دا جهنم د دوی د کفر په وجه د دوی سزا ده

وَ اتَّخَذُوۡۤا اٰیٰتِیْ وَرُسُلِیْ هُزُوًاۙ اِنَّ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡۤا

ا او اونیول دوی ایتونه زما ا اورسولان زما ا په توقو سره ا بیشکه هغه کسان ا چه ایمان نی راوړو او په دې چه زما په آیاتونو او په پیغمبرانو پورې به نی توقې کولې ا بیشکه کومو کسانو چه ایمان راوړې دې

وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ کَانَتْ لَهُمْ جَنَّٰتُ الْفِرْدَوْسِۙ نَزْلًاۙ خٰلِدِیۡنَ

او عمل نی او کړو نیک ا وی به ا دپاره دهغوی ا باغونه د فردوس ا میلستیا همیشه به وی ا اونیک عملونه نی کړی دی ا د دوی د میلستیا دپاره د فردوس باغونه دی ا دوی به په هغی کښې

فِیۡهَا لَا یَبْغُوۡنَ عَنْهَاۙ جُوۡلًاۙ

په هغی کښې انه به طلب کوی ا دهغی نه ا وتل ابل خانی ته ا

همیشه دپاره وی ا دهغی نه د وتلو خواهش به نه کوی ا

آسان ترجمه قرآن

کومو خلقو چه کفر خوښ کړې دې آیا هغوی بیا هم دا گنډی چه زما نه علاوه زما د بندگانو نه خپل مددکاران جوړ کړی؟ یقین ساتئ چه مونږ د داسې کافرانو دپاره د جهنم میلستیا تیاره کړې ده. او وایه چه: آیا مونږ تاسو ته اوبڼایو چه کوم خلق دی چه په خپلو اعمالو کښ دیر زیات ناکام دی؟ دا هغه خلق دی چه په دنیاوی ژوند کښ دهغوی کوششونه د نیغې لارې نه خطا هوی دی او هغوی دا گنډله چه هغوی دیر به کار کوی. دا هم هغه خلق دی چا چه دخپل مالک د آیتونو او هغه ته د پېش کیدو نه انکار او کړو، په دې وجه د هغوی ټول اعمال پر باد شو. پس د قیامت په ورځ باندې به مونږ دهغوی هېڅ وزن نه شمار کوو. دا ده د جهنم په شکل کښ دهغوی سزا، ځکه چه هغوی کفر اختیار کړې وو، او زما د آیتونو او پیغمبرانو نه ئې ټوکه جوړه کړې وه. (بل طرف ته) کومو خلقو چه ایمان راوړلو، او چا چه لیک عملونه او کړل د هغوی د میلستیا دپاره به بیشکه د فردوس باغونه وی. چه په هغی کښې به هغوی همیشه اوسېږي (او) هغوی به دهغه خانی نه بل خانی ته تلل نه غواړی.

خلاصه تفسیر

﴿الْحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [ایا بیا هم دا کافران خیال کوی چه] ما پرېږدی او ﴿أَنْ يَّتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِ آلِهَاتٍ﴾ [زما بندگانو لره] یعنی کوم چه زما مملوک او محکوم دی په اختیار یا اضطرار سره هغوی لره خپل کار ساز [یعنی معبود او حاجت روا جوړ کړی چې بنسکاره شرک او کفر دې] ﴿إِنَّا آَعْتَدْنَا لَهُمْ جَهَنَّمَ لَنُكْفِرَنَّهُمْ نَزْلًا﴾ [مونږ د کافرانو د میلستیا دپاره دوزخ تیار کړې دې] میلستیا ې ورته به طور د سپکوالی او حقارت وونیله [او که چرې] دوی په خپلو هغو عملونو نازېږی کوم چه دوی نیک او غوره گنډی او دهغوی په سبب سره دوی خپل خانونه د عذاب نه ازاد او محفوظ گنډی [ته] دوی ته ﴿قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا﴾ [و وایه چه

ایا مونہ تاسوتہ داسی خلق و بنایو کوم چہ دعملونو پہ اعتبار سرہ بلکل پہ تاوان کنہی دی ﴿الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهَوْنَ﴾ دا ہغہ خلق دی دکومو چہ پہ دنیا کنہی کړې محنت [کوم چہ نیک کارونه ې کړی وو] تول عبث شول او دغه [پہ وجہ دناپوهی] ﴿وَهُمْ يُحْسِنُونَ صُلَاهُمْ﴾ [دې خیال کنہی دی چہ دوی ښہ کارونه کړی دی] وړاند ددغو خلقو مصداق پہ داسی عنوان سرہ ښائی پہ کوم سرہ چہ ددوی دمحنت ضائع کیدو وجہ ہم معلومیږی او بیا ددې عملونو دحبطہ کیدو وضاحت ہم طور دتفریع فرمائی یعنی ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ﴾ [دا ہغہ خلق دی کومو چہ دخپل رب دایتونو او دہ سرہ دملاویدو نہ] یعنی دقیامت نہ [انکار کړې دې پس] پہ دې وجہ [ددوی تول] نیک ﴿لَقَبَطُوا عَنْ آيَاتِهِمْ﴾ [عملونہ عبث شول] ﴿فَلَا يُؤْمِرُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرَأَاهُمْ﴾ نو دقیامت پہ ورځ بہ مونہ ددوی [دنیکو عملونو] دپارہ یوہ ذرہ وزن ہم قائم نہ کړو [بلکہ] ﴿ذَٰلِكَ جَزَاءُ هُمُ جَهَنَّمَ﴾ [ددوی سزا بہ ہغہ وی] کومہ چہ برہ ذکرشوه [یعنی دوزخ] ﴿يَمَّا كَفَرُوا﴾ خکہ چہ دوی کفر کړې وو او [ددې کفر یو شاخ دا وو چہ] ﴿وَاتَّخَذُوا آبِيئًا وَّرُسُلًا هُزُوًا﴾ [زما دایتونو او پیغمبرانو نہ مسخرې جوړې کړې وې] وړاند ددوی پہ مقابلہ کنہی د مؤمنانو حال بیانوی چہ ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا﴾ [بیشکہ کوم خلق چہ ایمان راوړی او هغوی نیک کار وکړی ددوی دمیللمستیا دپارہ بہ دفر دوس] یعنی جنت [باغونہ وی] ﴿غُلِيلَيْنِ فِيهَا﴾ چہ دوی بہ پہ کنہی ہمیشہ او سپړی [نہ بہ ترې دوی لره څوک ویستونکې وی] ﴿لَا يَدْخُلُونَ عَنْهَا جُولًا﴾ [اونہ بہ دوی ددغه ځای نہ چرته بل ځای تہ تلل وغواړی]

معارف او مسائل

﴿الْحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِ آلِهَاتٍ﴾ تفسیر بحر محیط کنہی راغلی دی چې دلته پہ عبارت کنہی حذف دې یعنی ﴿لِيَجْزِيَهمَ لَعْنًا وَيَنْتَفِعُونَ بِذَٰلِكَ الْإِثْمِ﴾ (۱) او مطلب ې دادې چې آیا دا کفر کوونکی چا چې زما پہ ځانې زما بندگان خپل معبودان او کارساز جوړ کړی دی دا گنہی چې دوی لره معبودان او کارساز جوړول بہ ورته څه نفع ورکړی او دوی بہ ددې نہ څ فائدہ پورته کړی . او دا استفهام انکاری دی ، حاصل ې دادې چې داسې گنہل غلط دی او جهالت دې .

دلته د ﴿عِبَادِي﴾ نہ مراد فرښتې او هغہ پیغمبران دی دکومو چې خلقو پہ دنیا کنہی عبادت کړې دې . او هغوی ې د الله ﷻ شریکان گرځولی وو لکه عزیز ﷺ او مسیح ﷺ ، د فرښتو عبادت کوونکی ځینې عرب خلق وو ، عزیز ﷺ لره یہودیانو او مسیح ﷺ نصرانیانو پہ خدائي کنہی شریک گرځولی وو ، خکہ پہ دې آیت مبارک کنہی د ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ نہ دکافرانو ہم دا فرقې مراد دی . او کومو ځینې مفسرینو چې د ﴿عِبَادِي﴾ نہ مراد شیطان اخستی دی نو د ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ نہ بہ مراد هغہ کافران وی چې دپیریانو او شیطان عبادت کوی ، ځینې مفسرینو دلته د ﴿عِبَادِي﴾ نہ مراد عام مخلوق او مملوک اخستی دی چې پہ کنہی تول باطل معبودان بتان او ستوری وغیرہ ہم شامل دی . دتفسیر پہ خلاصہ کنہی محکوم او مملوک لفظ نہ ہم دې طرفته

(۱) تفسیر البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۱ ص: ۱۹۵]

اشاره ده او په بحر محیط وغيره کښې هم رومي تفسیر غوره گرځولې شوې دي^(۱)، والله اعلم
 ﴿أُولَئِكَ﴾ دا د ولی جمع ده، په عربی کښې ډیرو معنو دپاره استعمالیږي، دلته ددې نه مراد
 کارساز او حاجت روا دې چې د معبود برحق خاص صفت دي، مقصود ترې دوی لره معبودان
 گرځول دي.

﴿بِالْأَحْمَرِینَ أَغْمَلَا﴾ دلته رومي دوه آیتونه د خپل عام مفهوم په اعتبار سره هر هغه کس یا
 ډلې ته شاملیږي چې څه عملونه په نیک گنړلو سره په هغې کښې خواږی او کوشش کوی خود
 الله ﷻ په نزد دهغوئ خواږی برباده او عمل نې بیکاره وی. قرطبی رحمه الله فرمائیلي دي چې دا
 صورت د دوو څیزونو په پیدا کيږي. یو دا چې عقیده نې خرابه وی او بل دا چې په عمل کښې
 نې ریاکاری وی^(۲)، مطلب دا شو چې د چا عقیده خرابه وی او ایمان نې صحیح نه وی که هغه
 هر څومره نیک عملونه کوی او خواږی په کښې هم کوی خو په آخرت کښې به بیکاره او برباد
 وی. دغه شان کوم نیک عمل چې د مخلوق د خوشحالولو او هغوئ ته د خودلو په غرض کولې
 شی نو هغه هم د عمل د ثواب نه بې نصیبه دي، ددې عام مفهوم په اعتبار سره ځینې
 صحابه کرامو رضی الله عنهم دې نه مراد خوارج او ځینې مفسرینو ترې معتزله او روافض وغيره
 اخستې دي. خو دې پسې آیت مبارک کښې د ښکاره کړې شوی دی چې دلته ترې مراد هغه
 کافران دي چې د الله ﷻ د آیتونو او د قیامت او آخرت نه منکرو وی.

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَاءِهِ﴾ په دې وجه قرطبی رحمه الله ابی حیان او مظهری وغيره کښې دا
 غوره گنړلې شوی دی چې اصل مراد دلته هغه کافران دي چې د الله ﷻ د قیامت او د حساب
 کتاب نه منکرو وی، خود صورت په لحاظ هغه خلق هم ترې مراد اخستل څه لرې خبره نه ده
 چې دهغوئ عملونه د هغوئ خرابو عقیدو برباد کړي وی او د هغوئ خواږی برباد شوی دی.
 نو ځینې صحابه کرامو رضی الله عنهم علی رضی الله عنه او سعد رضی الله عنه چې هم دغسې اقوال نقل کړي شوي
 دي نو د هغه هم دغه مطلب دي. [قرطبی].^(۳)

﴿فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ یعنی د دوی عملونه چې په ښکاره خو به لوښې معلومیږي خود
 حساب په میزان کښې به د هغې هیڅ وزن نه وي ولې چې د دوی کفر او شرک کولو دې لره
 بې کاره اوبې وزنه کړي دي.

صحیح بخاری او صحیح مسلم کښې د ابوهریره رضی الله عنه د روایت تر مخه نبی کریم ﷺ
 او فرمائیل چې د قیامت په ورځ به یو کس لوړ دنگ او خورب [چاغ] راشي چې د الله ﷻ په
 نزد به په تول کښې د ماشی د وزر هومره هم نه وي، او وې فرمائیل چې ددې خبرې تصدیق
 کولو دپاره تاسو د قرآن عظیم الشان دا آیت مبارک اولولئ ﴿فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾^(۴).

(۱) تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۴ ص: ۴۹۵] و تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۶۵] و روح المعانی [ج: ۱۱ ص: ۴۱۹]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۶۵]

(۳) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۶۶] و تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۷۳].

(۴) صحیح البخاری کتاب التفسیر، باب سورة الكهف قول الله تعالى اولئك الذين كفروا الآية إلخ [ج: ۲ ص: ۶۹۱] و صحیح مسلم کتاب صفات المنافقين، باب صفة القيامة إلخ [ج: ۲ ص: ۳۷۰]

او ابو سعيد خدری رضی اللہ عنہ فرمائیلی دی چې د قیامت په ورځ به داسې عملونه راوړې شی چې د جوړې په اعتبار سره به د تهامه د غرونو هومره وی خو په میزان عدل کښې به دهغې هیڅ وزن نه وی. [قرطبی].^(۱)

﴿جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ﴾ د فردوس معنی شین، زرغن خیرازه باغ ده، اختلاف په دې کښې دې چې دا الفاظ عربی دي او که عجمی؟ څوک چې ورته عجمی وائی نو هغې کښې هم بل اختلاف داسې دي چې څوک ئې فارسی څوک ئې رومی او څوک ئې سریانی گنړی. د صحیح بخاری او مسلم په حدیث پاک کښې راغلی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې کله تاسو د الله ﷻ نه غواړئ نو جنت الفردوس ترې غواړئ، ولې چې دا په جنت کښې دټولو نه اعلی او زیاته غوره درجه ده. ددې دپاسه د رحمن عرش دي او هم دي نه د جنت ټول نهرونه راوځي. [قرطبی].^(۲)

﴿لَا يَنْفُونَ عَنْهَا جِوَلًا﴾ مقصد ئې دا خودل دی چې د جنت دا مقام دوی دپاره نه ختمیدونکې د همیشه نعمت دي، ولې چې د الله ﷻ د حکم مطابق جنت ته ورننوتی خلق به تر هیچرې نشي اوبښکلي. مگر دلته یو خطر د انساني فطرت مطابق داسې دچا په زړه کښې راتلې شوه چې خاص په یو ځای کښې پاتې کیدو او استوگنې کولو سره خلق تنگیږي او دغه ځایې نه څه بل ځایې ته د تلو خواش لری، که د جنت نه دبهر وتلو دپاره ورته اجازت ورنکړې شی نو ځان به په قید او بند کښې محسوسوی، ځکه په دې آیت مبارک کښې جواب ورکړې شو چې په نورو ځایونو باندې جنت قیاس کول جهالت دي. ولې چې هر کله څوک جنت ته ورشی نو د دنیا لیدلې کتلې او استعمال کړی اعلی نعمتونه به ورته هم عبث او بې کاره معلوم شی، او دا خیال به ئې هیڅکله هم نه رازی چې دغه ځایې نه بل خوا لاړشی؟

فِيهَا	لَا يَنْفُونَ	عَنْهَا	جِوَلًا	قُلْ	لَوْ كَانَ	الْبَحْرُ
په هغې کښې	انه به طلب کوی	دهغې نه	او تل ابل ځایې ته	اورته او وایه	که چرې شی	د دریابا
همیشه دپاره وی	دهغې نه د وتلو خواش به نه کوی	ته ورته او وایه	که چرته د سمندر اوبه			
وَمَدَادًا	لِكَلِمَةٍ	رَبِّي	لَنفِدَ الْبَحْرُ	قَبْلَ	أَنْ تَنْفَدَ	
سیاهی	د دفتونو لیکلو	د رب زما	نو ختم به شی	د دریاب	مخکښې ددې نه	چه ختم شی
زما د رب	د دفتونو لیکلو	دپاره سیاهی شی	نو د سمندر اوبه به زما د رب	د دفتونو لیکلو نه		
كَلِمَتُ رَبِّي	وَلَوْ جُنُا	بِشَيْءٍ	مَدَدًا	قُلْ		
صفتونه	د رب زما	او اگر که راوړو مونږ	په شان دهغې دریاب	سیاهی	نور	اورته او وایه
وړاندې ختمې شی	اگر چه مونږ	د نور و دفتونو لیکلو	دپاره	د دې پشان	نوره سیاهی	راوړو ته او وایه
إِنَّمَا	أَنَابَشَرٌ	مِثْلُكُمْ	يُؤْتَى	إِلَى	أَتَمَّا	إِلَهُ
بیشکه	چه زه انسان یم	په شان ستاسو	چه وحی کیری	ماته	اچې بیشکه	معبود ستاسو
بیشکه زه	ستاسو پشان یو	انسان یم	اخوا	ماته	وحی کولې شی	چه ستاسو د عبادت مستحق صرف

(۱) تفسیر القرطبی [ج: ۱۱ ص: ۶۶، ۶۷]

(۲) صحیح البخاری کتاب الجهاد، باب درجات المجاهدين فی سبیل الله [ج: ۱ ص: ۳۹۱]

وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا
يو دی نوهغه څوک ا چه وی ا چه امید لری ا دملاقات ا درب خپل ا نوهغه دی عمل کوی ا عمل نیک
یو الله دی ا نو څوک چه د خپل رب د ملاقات یقین ساتی ا هغه دی نیک عمل کوی
وَلَا يَشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا
اونه دی شریکوی ا په عبادت ا درب خپل کښی ا هیڅوک ا
اود خپل رب په عبادت کښی دی ا ورسره ا هیڅوک نه شریکوی

آسان ترجمه قرآن

(ای پيغمبره! خلقو ته) اووايه چه: که زما درب دخبرو د ليکلو دپاره سمندر سیاہی شی، نو زما درب خبرې به ختمې شوی نه وی چه دهغې نه مخکښ به سمندر ختم شی، اگر که دهغه سمندر د کس پوره کولو دپاره هم دغه شان یو بل سمندر ولې رانورلې شی. اووايه چه: زه هم ستاسو په شان انسان یم، (خو) په ما باندې دا وحی راځی چه ستاسو د ټولو معبود یو دی، لهذا د چا چه خپل مالک سره د ملاویدو امید وی، هغه له پکار دی چه هغه نیک عمل او کړی، او د خپل مالک په عبادت کښ څوک هم شریک نه کړی.

خلاصه تفسیر

﴿قُلْ لَوْ كَانَتِ الْبُحْرُومِ أَذًا لَّكَسْتُ رَبِّي﴾ [ته خلقو ته ووايه چه که زما درب دخبرو] يعنی هغه کلمې او عبارتونه کوم چه د الله تعالی په صفتونو او کمالونو دلالت کوی او په دې سره د الله تعالی دکمالونو او صفتونو څوک بیانول غواړی نو داسې کلمو لره [دليکلو دپاره] د [سمندر] اوبه [سیاهی شی] او په دې سره ليکل شروع کړی ﴿لَتَقْدِرُ الْبُحْرُومُ قَبْلَ أَنْ تَنْقُذَ كَلِمَتِي رَبِّي﴾ [نو زما درب دخبرو ختمیدونه وړاندې به سمندر ختم شی] او ټولې خبرې به ونه ليکلې شی ﴿وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَذًاءً﴾ [اگر که ددې سمندر په شان یو بل سمندر] ددې [مدد دپاره مونږ راولو] نویسا به هم دغه خبرې ختمې نه شی او دویم سمندر به هم ختم شی معلومه شوه چه د الله تعالی کلمې غیر متناهی دی دده نه سوا چه کومو څیزونو لره کافرانو دالله تعالی شریک منلی دی په دغو کښې یو هم داسې نه شته په دې وجه خدائی او رب والې دده ذات سره مخصوص دی په دې وجه دې خلقو ته [ته] داهم ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ﴾ [ووايه چه زه خو ستاسو په شان بشریم] نه دخدایي دعویدار یم نه دفرشته والی البته [ماته] دالله تعالی دطرف نه ﴿يُوحِي إِلَيَّ﴾ [وحی راځی] چې ﴿إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ﴾ [ستاسو معبود برحق یو معبود دی] ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ﴾ [نو کوم سړی چه دخپل رب سره د ملاویدو ارزو لری] او دهغه محبوب جوړیدل غواړی [نو] مالره د رسول ومنی زما دشریعت موافق ﴿فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يَشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ [نیک کار دکوی او دخپل رب په عبادت کښې دڅوک نه شریکوی]

معارف او مسائل

د سورة كهف په آخری آیت مبارك کښې د ﴿وَلَا يَشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ شان نزول کم چې په روایتونو کښې دحدیث راغلي دي دهغې نه دا معلومیږی چی دلته دشرک نه مراد شرک خفی یعنی ریائی ده.

امام حاکم په مستدرک کښي د عبدالله بن عباس رضي الله عنه نه داروايت نقل کړېدې او ورته ئي په شرط د شيخينو صحيح فرمائيلي دي، روايت دادې چې د مسلمانانو ځيني يو سړي به د الله ﷻ په لار کښي جهاد کولو. دې سره سره د هغه دا خواهش هم وو چې پخلو کښي د هغه بهادري او غازي توب ښکاره شي، د هغه باره کښي دا آيت مبارک نازل شو. (۱)

اولية د ابن ابی حاتم او ابن ابی الدنيا په کتاب الاخلاص کښي د طاؤس نه نقل کړي دي چې يو صحابي رضي الله عنه نبي کریم ﷺ ته دا خبره اوکړه چې زه څه وخت کښي د يونيک کار يا عبادت کولو دپاره اودريږم، په دې سره خومې نيت د الله ﷻ رضا حاصلول وي خو ورسره مې زړه دا غواړي چې زما عمل دې خلق هم اوويني، نبي کریم ﷺ په دې آوريدو باندي خاموش پاتي شو تر هغې چې دا آيت مبارک نازل شو. (۲)

او په ابی نعیم او تاريخ ابن عساکر کښي په روايت د ابن عباس رضي الله عنه نقل کړې شوې دي چې کله به جندب بن زهير صحابي رضي الله عنه مونځ کولو يا به ئي روژه نيوله يا به ئي خيرات کولو نو کتل به ئي که چا به ئي تعريف کولو نو دغه صحابي رضي الله عنه به په هغې خوشحاليده او دغه نيک عمل به ئي نور هم زيات کولو، په دې باندي دا آيت مبارک نازل شو. (۳) خلاصه ددې ټولو روايتونو دا ده چې په دې آيت مبارک کښي د کوم شرک نه منع کړې شوې ده هغه دريا کارئ شرک خفي دي، بله دا چې يونيک عمل کول اگر چې د الله ﷻ د رضا حاصلولو په نيت وي نو ورسره څه ذاتي او نفساني خواهش هم وي او شهرت حاصلول غواړي نو دا هم يو قسم شرک خفي دي چې د انسان عمل لره برباد بلکه ضرر رسوونکي جوړوي.

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چې هغوی رضي الله عنه د نبي کریم ﷺ په خدمت کښي عرض اوکړو چې څه څه وخت پخپل کور کښي مونځ يعني نقل مونځ کوم نو ناڅاپه يو سړي راباندي راشي، نو څه خوشحاله شم چې ښه شوه چې څه ئي په دې حال باندي اوليدم، (نو آيا دا رياء شوه؟) نبي کریم ﷺ او فرمايل چې اې ابا هريره رضي الله عنه! الله ﷻ دې درباندي رحمت اوکړي ستا دغه وخت دوه اجرونه شي، يو د پټ عمل کولو چې روميې نه دي کولو بل د ښکاره عمل، چې ددغه سړي په راننوتو سره هغه ته ښکاره شو. (۴)

او په صحيح مسلم کښي د ابی ذر غفاري رضي الله عنه نه روايت دي چې نبي کریم ﷺ نه تپوس او شو چې دداسې کس باره کښي راته او فرمايئ چې نيک عمل کوي بيا د خلقو نه په هغې باندي خپل تعريف او صفت کول واوري؟

نبي کریم ﷺ او فرمايل چې «تلك عاجل بهري المؤمن» [دا خو مؤمن دپاره نقد زيري دي] يعني الله ﷻ ته دده نيک عمل قبول شو او ددغې نيک عمل کولو په برکت ئي د خلقو په څلو باندي دده تعريف کول جاري کړل. (۵)

(۱) المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۳۶۱]

(۲) تفسير ابن ابی حاتم رقم الحديث: [۱۶۰۶۹]

(۳) معرفة الصحابة لأبي نعیم رقم الحديث: [۱۶۹۶] باب الجیم

(۴) جامع الترمذی، ابواب الزهد باب عمل السر [ج: ۲، ص: ۶۶]

(۵) صحيح مسلم کتاب البر الخ، باب إذا إثنی علی الصالح الخ [ج: ۲، ص: ۳۳۴]

تفسير مظهری کنبی ددې دواړو قسمو ظاهري اختلافاتو جوړښت داسې راوستې شوې دې چې د رومبو روایتونو باره کنبی چې آیت مبارک نازل شوې دې د هغې صورت دادې چې الله ﷻ د رضا حاصلولو د نیت سره ئې دخپلې مشهورتیا او د بندگانو د خوشحالولو نیت هم ورسره شریک کړی تر دې چې تعریف ئې خلق او کړی نو دغې نیک عمل کنبی نوره هم اضافه او کړی نو دایقینا زیاده چې شرک خفی ورته وئیلې شی (۱)

خو ورپسې روایتونه دترمذی او مسلم د هغې صورت باره کنبی دی چې دخپلې مشهورتیا او تعریف کولونیت ئې نه وی ، ناگهانه په داسې یو کار الله ﷻ برابر کړی چې خلق ئې تعریف او کړی نو دغه صورت دریا نه بلکه دمومن دپاره نقد زیرې دې.

دریا هارون خدایم نتیجې او په دې باندې د حدیث پاک مفت ومهد: د محمود بن لبید رضی الله عنه د روایت مطابق نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمایل چې ستاسو په باره کنبی زما سخته ویره د شرک اصغر نه ده . صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض او کړو چې یارسول الله صلی الله علیه و آله ! شرک اصغر څه څیز دې ؟ نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمایل چې ریا ده . [احمد په خپل مسند کنبی] (۲)

او بیهقی په شعب الایمان کنبی ددې حدیث پاک د نقل کولونه پس پدې کنبی دا زیاتوالې هم نقل کړې دې چې د قیامت په ورځ کله چې به الله ﷻ د بندگانو د عملونو جزا ورکوی نوریا کارو خلقو ته به وائی چې تاسو د خپلو عملونو دجزا اخستلو دپاره هغې خلقوته ورشئ دچا د خودلو دپاره چې تاسو دا عمل کړې وو . بیا اوگورئ چې هغوی سره تاسو دپاره څه جزا شته دې اوکله نه ؟ د ابی هریره رضی الله عنه نه روایت دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمایل چې زه په شریکانو کنبی د شریکیدو نه زیات بې پروا او زیات پورته یم . څوک چې څه عمل کوی بیا په هغې کنبی ما سره څوک بل هم شریکوی . نوزه هغه ټول عمل هم دغه شریک ته پریردم .

او یو روایت کنبی دی چې زه ددغې عمل نه ویزاره یم ، زه خودغه عمل خالص هم هغه چا ته سپارم څوک چې ماسره شریک گرځولی وو . [مسلم] (۳)

عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه روایت دې چې هغوی د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه دا واوړیدل چې څوک نیک عمل په خلقو کنبی د شهرت حاصلولو دپاره کوی نو الله ﷻ ورسره هم دغسې کوی چې په خلقو کنبی ئې ذلیل او سپک کړی . [احمد ، بیهقی شعب الایمان ، د تفسیر مظهری نه] (۴)

تفسیر مظهری کنبی راغلی دی چې حسن بصری رضی الله عنه نه د اخلاص او ریا باره کنبی سوال اوکړې شو نو هغوی رضی الله عنهم او فرمایل چې د اخلاص تقاضا داده چې ستاسو خپل نیک اوښه عملونه پټ پاتې کیدل خوښ وی او د خرابو عملونو پټ پاتې کیدل مو خوښ نه وی ، بیا که الله ﷻ ستاسو عملونه خلقو ته ښکاره کړل نو تاسو دا وایئ چې یا الله ﷻ ! دا ټول ستا فضل او احسان دې . زما دکوشش او عمل په کنبی څه دخل نشته . (۵)

(۱) تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۷۶، ۷۷]

(۲) مسند احمد رقم الحديث: [۲۲۵۲۳]

(۳) صحيح مسلم كتاب الزهد، باب تحريم الرياء [ج: ۲ ص: ۴۱۱]

(۴) مسند احمد، مسند عبدالله بن عمرو رضى الله عنه رقم الحديث: [۶۲۲۰] و شعب الإيمان للبيهقي

الخامس والأربعون من شعب الإيمان رقم الحديث: [۶۵۵۳]

(۵) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۷۱]

او حکیم ترمذی د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ نہ روایت کړې دې چې یو ځل نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د شرک بیان داسې او فرمائیل چې: «هو فیکم الخلل من دہیب اللیل» [شرک په تاسو کېنې داسې غلې داخلېږي څنګه چې د میږې راتلل بې آوازې وي] او وې فرمائیل چې زه تاسو ته یو داسې کار اوښایم چې تاسو هغه کار او کړئ نو د شرک اصغر او شرک اکبر نه به محفوظ پاتې شئ. هغه دا چې تاسو روزانه دا دعا درې ځل وائې: «اللهم الی اعدک من ان اهرک بک وانا اعلم واستغفرک لیا لا اعلم» (۱)

سورة هفف ففتونه او هاففتونه: ابو الدرداء رضی اللہ عنہ نه روایت دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې چا د سورة کھف رومبې لس آیتونه یاد اولرل نو هغه به د جال د فتنې نه محفوظ پاتې کیږي، [مسلم، احمد، ابوداود، نسائی] (۲)

او د انس رضی اللہ عنہ نه روایت دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې چا د سورة کھف د شروع او د آخر آیتونه اولوستل نو هغه دپاره به یونورشی، د هغه د قدم نه واخله تر سره پورې او چا چې پوره سورة اولوستلو نو هغه دپاره به د زمکې نه تر آسمانه پورې نورشی [ابن السنی و احمد یخپل مسند کېنې] (۳)

او د ابی سعید رضی اللہ عنہ نه روایت دې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې چا چې د جمعی په ورځ ټول سورة کھف اولوستلو نو تر بلې جمعی پورې به هغه دپاره نورشی. [حاکم روایت کړو صحیح ئې ورته او وئیل او بیهقی په دعوات کېنې روایت کړو] [مظهری] (۴)

او عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ ته یوکس او وئیل چې په زړه کېنې مې اراده وی چې په آخره شپه کېنې رابیدار شم او مونځ او کړم، خو خوب راباندې غلبه او کړی. ابن عباس رضی اللہ عنہ ورته او فرمائیل چې کله تاسو اوډه کیدو دپاره بستري ته ورشئ نو د سورة کھف آخری آیتونه لولئ: «قُلْ لَوْ کَانَ الْبَرْزِیْمُ اِذَا» نه تر آخر د سورة پورې، نوڅه وخت چې دبیداریدو اراه کوي هم هغه وخت به بیدار یږي. [رواه الثعلبی] (۵)

او مسند دارمی کېنې راغلی دی چې زر بن حبیش رضی اللہ عنہ، حضرت عبده ته اوخودل چې څوک د سورة کھف د آخری آیتونه اولولی او اوډه شی نوڅه وخت چې دبیداریدو نیت کوي هغه وخت به بیدار یږي، عبده وائی چې ما بیا بیا تجربه او کړه واقعی هم دغسې کیږي. (۶)

۹۹۹ هجری: ابن عربی فرمائیلی دی چې زمونږ شیخ طرطوشی رحمۃ اللہ علیہ به فرمائیل چې ستاسو د عزیز عمر وختونه دخپلې زمانې د خلقو سره په مقابل کېنې او خپلو دوستانو سره هم په ملاقاتونو کېنې تیر نشی، گورنئ الله تعالی خپل بیان په دې آیت مبارک باندې ختم کړې

(۱) مجمع الزوائد رقم الحديث [۱۷۶۷۰] و و کنز العمال رقم الحديث: [۷۵۴۲]. ترجمه: اي الله جل شانہ زه تاسره پناه غواړم ددې نه چې زه تالره شریک جوړ کړم که هغه ماته معلوم وی او چې کوم شرک زما په خطا کېنې اوشی زه دهغي هم ستا نه بخښنه غواړم.

(۲) صحيح مسلم كتاب فضائل القرآن إلخ، باب فضل سورة الكهف و آية الكرسي [ج: ۱ ص: ۲۷۱] و سنن ابوداود، كتاب الملاحم، باب خروج الدجال [ج: ۲ ص: ۵۹۳]

(۳) مسند احمد رقم الحديث: [۱۵۰۷۳] حديث معاذ بن انس رضی الله عنه.

(۴) المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۳۴۹] و تفسير المظهری [ج: ۶ ص: ۷۹]

(۵) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۷۴]

(۶) سنن الدارمی رقم الحديث [۳۴۶۹] كتاب فضائل القرآن، باب في فضل سورة الكهف.

دي چي: ﴿لَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُفْرِكْ بَعْدَ إِذْ رَبَّهُ بِعَدَاةٍ﴾ [خوڪ چه د خپل رب د ملاقات يقين ساتي | هغه دي نيك عمل كوي اود خپل رب په عبادت كښي دي [ورسره] هيڅوك نه شريكوي] [قرطبي]. (۱)

الحمد لله حمدا كثيرا طيبا مباركة فيه ، نن په اتمه ذيقعد ۱۳۹۰ د زيارت يعنى زيارت په ورځ د څانښت په وخت كښي د سورة كهف دا تفسير مكمل شو. او دا دالله ﷻ فضل او كرم دي چې په دي كښي د قرآن پاك د نيم څخه زيات پوره شو. او د عمر شپږ اويام [۷۶] كال روان دي. او بدني كمزوري سره سره د دوو كالو راسي مختلفو مرضونو هم را گير كړي يم ، او خيالات هم ډير زيات دي ، دا الله ﷻ ته څه گران نه دي چې دهغه په فضل سره د قرآن پاك باقى حصه هم مكمل شي ، وما ذلك على بعزير

آياتونه	سورة مريم مكية وهى ثمان وتسعون اية وست ركوعات	ركوع گاني
	﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾	
⑤	شروع كوم په نوم د الله چه ډير مهربان زيات رحم كونكي دي	⑥
كَهَيْعَصَ ۖ ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكْرِیَّا ۖ اِذْ	كه ى ع ص دا ذكر دي د نعمت درب ستا په بنده خپل زكريا باندي كله چي	
كَانَ يَعْصِيَ ۖ اِذْ	كانه ، ها ، يا ، عين ، ص ، دا ستا درب دهغه احسان ذكر دي كوم چه هغه په خپل بنده حضرت زكريا باندي كړي وو.	
نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ۖ قَالَ رَبِّ اِنِّیْ	اواز او كړو هغه رب خپل ته آواز پټ او ټیږ هغه اي ربه زما بيشكه زه چي يم	
وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّیْ وَاسْتَعَلَ الرَّاسُ شَيْبًا	څه وخت چه هغه خپل رب ته پټ اواز او كړو او عرض ئي او كړو چه اي زما ربه زما د بدن هډوكي	
كَمْزُورٍ شَوْا ۖ هَدُوْكِي ۖ زَمَا ۖ اَوْ سَپِيْنَه شَعْلَه شَوْه ۖ وَیَخْتَه دَسْر ۖ زَمَا ۖ اَوْ جَوِي دَبُوْد اَوَالِیْ نَه ۖ	كمزوري شوا هډوكي زما او سپينه شعله شوه ويخته دسر [زما] دوجي دبود اوالی نه	
وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَاۤیْكَ رَبِّ شَقِيًّا ۖ وَانِّیْ	ضعیف شوی دی او د سرویخته مي د بود او توب په وجه سپين شوی دی	
اَوْ نَه یَم زَه ۖ [پاتې شوي] ۖ اَوْ غَوْبَتْلُو ددعا سره ستانه ۖ اَوْ ربه زما ۖ نامرداه ۖ اَوْ بيشكه زه		
اَوْ ربه زه كله هم ستانه په دعا غوستلو كښي نامرده شوي هم نه يم ۖ اوزه د خپل مرگ نه پس د خپلو		
خَفْتُ الْمَوَالِی ۖ مِنْ وَرَآئِیْ وَكَانَتْ اُمْرَآئِیْ عَاقِرًا فَهَبْ لِّیْ	برېږم [دبد عملی] دخپلو روڼو عزيزانو نه ورستوزما اوده بنځه زما شنده نوراكړه ماته	
وَارثَانَوْنَه ۖ یَرِیْزِم ۖ اَوْ زما بي بي شنده ده ۖ انو ماته د خپل طرفه يو وارث راكړه چه [په نبوت كښي]		

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۷۴] واحكام القرآن لابن العربي (باختلاف اسم الشيخ) [ج: ۵، ص: ۳۶۰]

مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا ۖ	وَيَرْثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ ۖ	وَأَجْعَلْهُ
د طرفہ ستانہ یو وارث چی وارث شی زما او وارث شی دا اولاد دی یعقوب او جو پر گھر ہفہ		
رَبِّ	رَحِيمًا ۖ	يُزَكِّيَّا ۖ
اے ربہ زما غورہ انسان ای زکریا بیشکہ مونہ زیری در کوڑ تالہ دیو ہلک		
إِسْمُهُ يُحْيَىٰ ۖ	لَمْ يَجْعَلْ	لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ۖ
چی نوم د ہفہ بہ یحیی وی نہ دی گر خولی مونہ دہ لہ مخکسی ددی نہ پہ نوم کنبی شریک خوگ		
قَالَ	رَبِّ	أَلَيْ يَكُونُ لِي
او وئیل ہفہ ای ربہ زما اٹرنک بہ شی زما ہلک اودہ نبخہ زما شنہ		
وَقَدْ بَلَغْتُ	مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ۖ	قَالَ
اور سیدلی یم زہ د زور والی نہ وج والی تہ او وئیل فریستی ہم دارنگی بہ کیری وئیلی دی		
رَبُّكَ هُوَ	عَلَىٰ هَٰئِنٍ	وَقَدْ خَلَقْتُكَ
رب ستا چی دا کار پہ ماباند آسان دی او بیشکہ پیدا کری نی ماتہ مخکسی ددی نہ او نہ وی تہ		
شَيْئًا ۖ	قَالَ رَبِّ	اجْعَلْ لِّي آيَةً ۖ
ہیخ خیز او وئیل زکریا ای ربہ زما مقرر کرہ مالہ یوہ نبہ او وئیل اللہ چی نبہ ستا [دادہ]		
أَلَا نُنَكِّمُ	النَّاسَ	ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ۖ
چی تہ بہ خبری نشی کولی خلقو سرہ درے شبی ورخی پرلہ پسی نور او وئو ہفہ		
عَلَىٰ قَوْمِهِ	مِنَ الْإِصْرَابِ	فَأُولَٰئِی الْيَهُودُ
پہ قوم خپل باندی د عبادت خانہ نہ نو اشارہ نی او کرہ ہغوی تہ چی تسبیح واین سحر		
وَعَشِيًّا ۖ	لِيَحْيَىٰ	خُذِ
او مابنام ای یحیی اونیسہ دا کتاب مضبوط او ورکرو مونہ ہفہ تہ حکم		
		تَسْبِيحٍ وَآيٍ

صَيِّيًا ۝	وَحَنَانًا ۝	مِّنْ لَّدُنَّا ۝	وَزَكُوۡةً ۝	وَكَانَ ۝	تَقِيًّا ۝	وَبَرًّا ۝
په وړو کوالی کښی او نرموالی دزړه دخپل طرفنه او پاکۍ او وږ هغه پرهیزگاره او نیک وو						
په وړو کوالی کښی او وږ هغه او وږ هغه او وږ هغه او وږ هغه او وږ هغه او وږ هغه						
يُوَالِدِيۡهِ ۝	وَلَمْ يَكُنْ ۝	جَبَّارًا عَصِيًّا ۝	وَسَلَّمَ ۝	عَلَيْهِ ۝	يَوْمَ ۝	
د مور او پلار خپل دپاره او نه وږ هغه سرکشه نافرمانه او سلام وو په هغه باند په کومه ورځ						
اود خپل مور پلار په حق کښی دیر نیک وو او سرکش او نافرمانه نه وو او په هغه دې سلام وی په کومه						
وُلِدَ ۝	وَيَوْمَ ۝	يَمُوتُ ۝	وَيَوْمَ ۝	يَبْعَثُ ۝		
چی پیدا کړې شو هغه او په کومه ورځ چی به مری هغه او په کومه ورځ چی به راپاسولې شی						
ورځ چې پیدا شو او په کومه ورځ چې به مری او په کومه ورځ چې به دوباره ژوندي راپاخولې شی						
حَيًّا ۝						
ژوندي						

آسان ترجمه قرآن

کله چې د تلکړه ده د هغه رحمت کوم چه ستار په خپل بنده زکریا علیه السلام باندې کړې وو. دا دهغه وخت خبره ده چه کله هغه خپل رب په ورو اواز سره راوبلو. هغه وئیلې وو چه: ای زما ربه ا زما هېوکې کمزوری شوی دی، او سر مې د بودا والی نه سپین شوې دې، او پرق وهی او زما ربه ا زه ستا نه په غوښتلو باندې چرته هم نامراده نه یم پاتې شوې او زما د خپل ځان نه روستو د خپلو تر پورانو نه ویره ده، او زما ښځه هندې ده، لهداته خاص د خپل طرف نه ماته یو داسې وارث را کړه. چه زما هم وارث وی، او د یعقوب (علیه السلام) میراث هم یوسی. او ای ربه ا هغه داسې کړه چه (خپله تاته) غوره وی. (آواز راغلو چه) ای زکریا! مونږ تاته د یو داسې هلک زیږې درکوو چه د هغه نوم به یحیی وی. د دې نه مخکښ مونږ د دې نوم یو سړې هم نه دې پیدا کړې زکریا او وئیل: زما ربه ا زما به څو څنګه کیږې په داسې حال کښ چه زما ښځه هندې ده، او زه د بودا والی دې حال ته رارسیدلې یم چه زما بدن تپ شوې دې وی وئیل: هم دغه شان به کیږې. ستار پرمائیلې دی چه دا خو زما دپاره معمولی خبره ده. او د دې نه مخکښ ماته پیدا کړې وی چه ته هیڅ هم نه وي. زکریا علیه السلام عرض او کړو ای زما ربه ا زما دپاره څه نښه مقرر کړه، الله پاک او فرمائیل: ستا دپاره نښه دا ده چه ته به د صحت مند کیدو باوجود درې هڅې د خلقو سره خبرې نه شي کولې. پس هغه د عبادت کاه نه د خپل قوم مخې ته راغلو، او هغوی ته ئې په اشارې سره هدايت او کړو چه تاسو سحر مأنهام د الله پاک تسبیح کوئ. (بیا چه یحیی پیدا کیدو نه پس لوئې هو نو مونږ هغه ته او وئیل) ای یحیی! کتاب په مضبوطیا سره اونیسه. او مونږ په وړو کوالی کښ هغه ته پوهه هم ورکړې وه او خاص دخپل طرف نه د زړه نرمی او پاکیزگی هم، او هغه ډیر پرهیزگار وو. او دخپل مور پلار خدمت کولکې، نه سرکش و نه نافرمان. او (الله پاک د طرف نه) سلام دې په هغه باندې په هغه ورځ هم په کومه ورځ باندې چه هغه پیدا شو او په هغه ورځ هم په

کومه ورغ چه په هغه باندې مرگ راځي. او په هغه ورغ هم په کومه ورغ چه په هغه دوباره اوچتولې شي.

خلاصه تفسیر

﴿كَلِمَةً مِّنْ﴾ [كهيعص] ددې معنی خو الله تعالى ته معلومه ده داروانه قصه چه ده ﴿وَنُفِرَ رَحْمَةً مِّنْ رَبِّكَ عَبْدًا ذَكِيًّا﴾ [دا تذکره ده د مهرباني فرمائيلو ستا رب په خپل [مقبول [بنده] حضرت [زکريا] په حال [باندې] ﴿إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ يَذَّكَّرُ عَنِّي﴾ کله چه دوی خپل پروردگار ته په پټه باند اواز وکړو [چه په دې کبسي دا ﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي﴾ [عرض ي وکړو چه اے زما پروردگار زما هډوکي [په وجه دبودا والي] کمزوری شوی دی او زما ﴿وَأَسْتَغْلِي رَأْسًا﴾ [دسړپه وينتوسپينو والي خپور شوې دې] [يعنی ټول وينسته مې سپين شوی دی او ددې حالت مقتضا داده چه زه په دې حالت کبسي د اولاد درخواست ونه کړم مگر چونکه ستا قدرت او رحمت لوي کامل دې] [او] زه ددې قدرت او رحمت دظهور سره عادت شوې يم چنانچه ددې نه وړاند چرې هم ﴿وَلَمَّا كُنْتُ بِدَعَايِكَ رَبِّ شَقِيًّا﴾ [ستانه دڅه شی په غوښتو کبسي اي زما ربه ناکامه شوې نه يم] په دې بنا دلري نه لري مقصود دطلب کول هم څه باک نه لري [او] ددې طلب کولو مرجح خاص دې چه ﴿وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ قَدَائِمٍ﴾ [زه دخپل خان] دمرگ [نه پس] دخپلو [رشته دارانو] دطرف [نه] دا [ویره لرم] چه زما دمرضی مطابق به دشریعت او دین خدمت په ځای رانه وړی ددې کار دپاره د اولاد طلب ضروری شوې دې چه په ده کبسي خاص خاص صفتونه وموندې شی په کومو سره چه ترې ددین دخدمت توقع کيدې شی [او] چونکه زما دبودا کيدو سره ﴿وَكَاثِرَ امْرَأَتِي عَاقِرًا﴾ [زما ښځه] هم [شنده ده] دکومې چه سره دروغ والي اولاد نه دې شوي په دې عاداتی اسباب د اولاد کيدو هم نشته [پس] په دې صورت کبسي ﴿فَقَهَبْنِي مِنْ لَدُنْكَ﴾ [ته مالره خاص دخپل طرف نه] [يعنی بې د واسطې دعاداتی اسبابو نه] ﴿وَلِيًّا﴾ [يو داسې وارث] [يعنی ځوی] [راکړې چه هغه] زما په علمونو کبسي ﴿يُؤْتِنِي﴾ [زما وارث جوړشی] ﴿وَيَرْثُ مِنِّي﴾ [او] زما دنیکه [يعقوب] [دخاندان] په ميراثی علمونو کبسي هغوی [وارث جوړشی] [يعنی تير او وروستی ټول علمونه هغه ته حاصل وی] [او] په وجه دباعمله کيدو ﴿وَأَفْعَلَهُ رَبِّي غِيًّا﴾ ده [لره اے زما ربه] خپل [غوره] او مقبول [بنده جوړکړې] [يعنی چه عالم هم وی او عمل کوونکي هم دالله تعالى ارشاد ورته په واسطه دملاکتو اوشو چه ﴿يُزَكِّيَّا﴾ [اے زکريا] ﴿إِنَّا نَبِّئُكَ بِفُلَانَةٍ مِّنْهُنَّ﴾ [مونږ تاته د يوځونی خو شخبري درکوو چه نوم به ي يحيی وی چه ددې نه وړاندې] په خاصو صفتونو کبسي [به] ﴿لَمْ يَجْعَلْ لَهُ مِن قَبْلُ سَمِيًّا﴾ [مونږ چالره ده هم صفت نه وی جوړکړې] [يعنی دکوم علم او عمل چه ته دعا کوې هغه به ددې ځونی ته خامخا ورکړو او په دې دپاسه به ورته څه نور خاص صفتونه هم ورکړو مثلاً دالله تعالى دويرې نه په خاص درجه سره دزړه نرميدل وغيره چونکه ددعا په دې قبلیدو کبسي څه خاص کیفیت ي دبچی کيدونه وو ښودلې په دې وجه ددې دتپوس دپاره [زکريا] ﴿قَالَ رَبِّ أَلَيْسَ لِي غُلَامٌ﴾ [عرض وکړو چه اے زما ربه اولاد به څنگه وشي] ﴿وَكَاثِرَ امْرَأَتِي عَاقِرًا﴾ حال دادې چه زما بی بی شنده ده او [دې خوا] ﴿وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا﴾ [زه دزور والی انتهای درجې ته رسيدلې يم] پس معلومه نه ده چه مونږ به ځوانان شو یا به مالره بله نکاح کول وی او یا به په موجوده حالت کبسي اولاد وشي ﴿قَالَ كَذَلِكُ﴾ [ارشاد ورته وشو چه

حالت [موجوده] به هم دغه شان وی [او بیابانه اولاد اوشی اے زکریا علیه السلام] ﴿قَالَ رَبُّكَ﴾ [ستا در ب وینا ده چه] ﴿هُوَ عَلِيُّ هَئِن﴾ [دا] کار [ماتہ دیر اسان دی او] داخه کوی ددی نه لوی کار می کړې دی مثلاً ﴿وَلَمَّا خَلَّوْكَ مِنْ قَبْلُ﴾ [ماتالره پیدا کړو حال دادې چه] [دپیدائش نه وړاند] ﴿وَلَمَّا خَلَّوْكَ مِنْ قَبْلُ﴾ [ته هیڅ هم نه وې] [دغه شان دعادتی اسبابونه هم څه شې نه وو هر کله چه وړک لره موجود کول اسان دی نو دیو موجود نه بل موجود کول څه مشکل دی؟ دا ټول ارشاد دامید قوی کولو دپاره وو نه چه د شک لري کولو دپاره ځکه چه د زکریا علیه السلام هیڅ شک نه وو کله چه د ﴿قَالَ﴾ [زکریا] قوی امید پیدا شو نو دوی [عرض وکړو ﴿رَبِّ﴾ چه اے زما ربه] په وعده خو می اطمینان وشو اوس ددی وعدې نزدې کیدل دحمل کیدو هم ﴿اجْعَلْ لِّي آيَةً﴾ [څه نښه زما دپاره مقرر کړئ] چه زیات شکر وکړم او په خپله هم وقوع په ظاهری احساساتو سره وی ﴿قَالَ﴾ [ارشاد ورته وشو چه] ﴿اَيْتُكَ اَلَا تُكَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا﴾ [ستا] هغه [نښه داده چه ته به درې شپې] او درې ورځې [دخلقو سره خبرې] اترې [نه شې کولې حال دادې چه روغ جوړ په یئ] څه بیماری وغیره به درباندي نه وی او په دې وجه سره به دالله تعالی په ذکر سره قدرت وی نو دالله تعالی په اذن سره دزکریا علیه السلام بی بی حامله شوه او دالله تعالی دخبر مطابق دزکریا علیه السلام ژبه وتړلې شوه

﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْغَوَابِ﴾ [پس دحجرې نه خپل قوم ته راغلو] ﴿فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ﴾ او دوی ته ی په اشاره وونیل [ځکه چه په ژبه خو ی خبرې نه شوې کولې] ﴿أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا﴾ [چه تاسو خلق سحر او ماښام داخدي پاکي بیانوی] دا تسبیح او امر په تسبیح سره خویا دمعمول مطابق وو همیشه به ی تذکیرا په ژبه سره کولو نن ی په اشاره سره وونیل یای ددی نوی نعمت په شکریه کښې په خپله هم تسبیح زیاته وفرمائیل او نوروته ی هم په دې طور سره امر وفرمائیلو غرض بیا یحیی علیه السلام پیدا شو او دپوهې عمر ته اورسیدو نو ده ته حکم وشو چه ﴿يَا حَيُّ﴾ [اے یحیی] ﴿عَذِّبَ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ﴾ کتاب لره چه په هغه وخت کښې هم دغه کتاب شریعت وو او د انجیل نزول وروسته شوی وو [مضبوط ونیسه] یعنی په خاص کوشش سره پرې عمل کوه ﴿وَأَتَيْنَهُ الْمَلَكُ مِثْلَ﴾ [اومونې ده لره] دده [په وړوکوالی کښې] ددین ﴿وَحَسْبًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكَاةً﴾ [پوهه او خاص دخپل طرف نه دزړه دنرمیدو] صفت [اوپاکیزگی] داخلاقو [ورکړې وه] په حکم کښې علم طرف ته او په حنان او په زکوات کښې داخلاقو طرف ته اشاره وشوه [او] وړاند د ظاهری اعمالو طرف ته اشاره فرمانی چه ﴿وَكَانَ تَكْوِيًّا وَتَزَاوَالِدِيًّا﴾ [هغه دیر پرهیزگار او دخپل مور اوپلار خدمت گذار وو] په دې کښې دحقوق الله او حقوق العباد دواړو طرف ته اشاره وشوه [او هغه] دخلقو سره ﴿وَلَمَّا يَكُنْ جَسَّارًا عَمِيًّا﴾ [سرکشی کوونکی] یادالله تعالی نافرمانی کوونکې [نه وو او] دالله تعالی داسې لوی مرتبې والا او عزتمند وو چه دده په حق کښې د الله تعالی دطرف نه دا ارشاد کیږی چه ﴿وَسَلَّمَ عَلَيْهِ﴾ [ده ته د] دالله تعالی [سلام ورسپړی] ﴿يَوْمَ مَوْلَدِهِ وَيَوْمَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ نَبْعَتِ حَبَاةٍ﴾ په کومه ورځ چه دې پیدا شو او په کومه ورځ چه دې وفات کیږی او په کومه ورځ چه [په قیامت کښې] ژوندي پورته کیږی [

معارف او مسائل

د سورة كهف نه پس سورة مريم ايڅودل شايد په دې وجه وي چې څنگه سورة كهف په ډيرو عجيبه واقعاتو باندې مشتمل وو هغسې په سورة مريم كښې هم نا آشنا واقعات بيان شوي دي. (روح المعاني) (۱) «كَيْفَ صَ» د احروف مقطعات او د مشتباهاتو ځينې دي، چې سوا د الله نه يې بل هيڅوك هم علم نه لري ځكه نې لتون پسې لگيدل هم ښه خبره نه ده. «يَذَّاءُ عَفِيًّا» دې نه معلومه شوه چې دعا په غلي آواز كښې په پټه كول زيات غوره دي د سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه په روايت نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمائيلې دي چې: «ان خير الذكر الغنى وخير الرزق ما يكفى» ازيات غوره ذكر په رو آواز سر كول دي او زيات غوره رزق هغه دې چې كار پرې روان وي (قرطبي) (۲) «إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا» د هډوكو د كمزورتيا بيان نې ځكه او كړو چې هم په دې باندې بدن اډانه وي او ددې كمزورى كيدل د بدن كمزورى كيدل دي، د اشتعال لفظى معنى لمبه كيدل دي، دلته د لمبه كيدو نه مراد سپين ويښته اخستې شوي دي چې په ټول سر باندې سپينوالي خور شوې دي.

په دعا كښې خپله حاجت مندې بڼه كوله مستحب ده: دلته ددعا كولو نه مخكښې زكريا عليه السلام خپله كمزورى او ضعيفى بيان كړه يوه وجه خو نې هغه ده چې د تفسير په خلاصه كښې ورته داسې اشاره ده چې د حالاتو تقاضا خو دا وه چې د اولاد خواش او نه لرم. امام قرطبي په خپل تفسير كښې دويمه وجه داهم بيان كړې شوې ده چې ددعا غوښتو په وخت د خپلې ضعيفي، بد حالئ اوتنه حاجت مندئ بيان كول ددعا قبلیدو دپاره ډيره نژدې خبره ده. په دې وجه علماء كرامو فرمائيلې دي چې انسان لره ددعا كولو نه وړاندې د الله تعالى دنعمتونو او دخپلې حاجت مندئ بيان كول پكار دي. (۳)

«الْوَالِي» دمولى جمع ده، په عربى ژبه كښې دا لفظ د ډيرو معنو دپاره استعمالېږي، په هغې كښې يوه معنى نې تربوران او خپل عصبه دى او دلته ترې هم دغه مراد دى. د پيغمبرانو عليهم السلام په مال كښې ميراث نه چلېږي: «يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ» د جمهورو علماء كرامو په اتفاق سره دلته ترې مالى ميراث مراد ځكه نه دې چې اول خو دا ثابته نه ده چې گنې زكريا عليه السلام د ډير مال دولت خاوند وو چې دهغې فكر به گنې ورسره وو، بله دا چې دهغې فكرونه كول د پيغمبر دشان سره ښايږي. دې نه علاوه يو صحيح حديث پاك داسې دې په كوم كښې چې د صحابه كرامو رضي الله عنهم اجماع ثابته ده. هغې كښې داسې بيان راغلي دي.

ان العلماء ورثة الانبياء وان الانبياء لم يورثوا دينارا ولا درهما انما ورثوا العلم فمن اخذه اخذ بحظ وافرا [رواه احمد وابوداؤد وابن ماجة والترمذي] (۴)	بيشكه علماء وارثان دي د انبياء كرامو ځكه چې انبياء كرامو <small>عليهم السلام</small> د دينارونو او درهمونو وراثت نه پرېږدي بلكه دهغوئ وراثت علم دې، چا چې علم حاصل كړو هغه ډير لوټي دولت حاصل كړو.
--	--

(۱) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۵۷]

(۲) مجمع الزوائد رقم الحديث: (۱۶۷۹۵) و تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۷۶]

(۳) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۷۷]

(۴) (۱) مسند احمد، باقي احاديث ابى الدرداء رضي الله عنه رقم الحديث: (۲۳۴۷)، و سنن ابوداؤد، كتاب العلم، باب فضل العلم [ج: ۲ ص: ۱۵۷] و جامع الترمذي، كتاب العلم باب ما جاء في فضل الفقه على العبادة [ج: ۲ ص: ۹۷، ۹۸]

دا حديث پاك د شيعه گانو په كتابونو ، كافى ، كلينى وغيره كښې هم موجود دې . او په صحيح بخارى كښې د عائشه صديقه (رضي الله عنها) نه روايت دې چې نبى كريم (صلى الله عليه وسلم) او فرمايل چې :
«لَا ثَوْتَ وَمَا تَرَكَنا صَدَقَةً» ^(۱) (مونږ [پيغمبران] مالى ميراث نه پرېږدو بلكه زموږ نه پاتې مال ټول صدقه وى)

پخپله هم په دې آيت مبارك كښې د **«يُؤْتِي»** نه پس **«وَيُؤْتِي مِنْ آلِ يَعْقُوبَ»** راوړل ددې دليل دې چې مالى ميراث ترې مراد نه دې ځكه چې كوم هلك د پيدائش دعا كيږي د هغه آل يعقوب دپاه مالى وارث جوړيدل په ظاهره ممكن نه دى ځكه چې د آل يعقوب وارثان ددوى قريبي عصبات وى . او هم دا موالى دى د كوم ذكر چې په دې آيت مبارك كښې راغلې دې ، هغه بيشكه په قرابت او عصوبت كښې حضرت يحيى (عليه السلام) ته نژدې ده . چې كله اقرب موجود وى او وراثت بل ته ملاويږي نو دا د وراثت د اصولو څخه خلاف دى .

نور روح المعانى كښې د شيعاگانو د كتابونو په حواله داهم نقل شوى دى : **«روى الكليني فى الكافي عن ابى البخارى عن ابى عبد الله قال ان سليمان ورث داود وان محمدا (صلى الله عليه وسلم) ورث سليمان»** ^(۲)
دانسكاره خبره ده چې دا احتمال او امكان هيچرې نه شو كيدي چې گنى محمد (صلى الله عليه وسلم) به د سليمان (عليه السلام) مالى وارث جوړ شي . بلكه دې نه د پيغمبري د علمونو وارث كيدل مراد دى . دې نه دا هم معلومه شوه چې **«ورث سليمان داود»** ^(۳) كښې هم مالى ميراث وړل مراد نه دى . **«لَمْ يُعْقَلْ لَهُ مِنْ قَبْلِ سَيِّئًا»** دسمى معنى د يونوم خاوند كيدل اود چا په پشان كيدل دى ، دلته كه رومبى معنى ترې واخستې شى نو مطلب ئې واضح داسې دې چې په يحيى نوم باندې بل څوك نه دې تير شوې .

د نوم دې ځانگړى توب كښې د هغوى ځينې خاص صفتونو كښې ځانگړى توب ته هم اشاره ده ځكه ئې په دې خاص صفت سره اوبللو .
او كه دويمه معنى ئې مراد واخستې شى نو مطلب به ئې دا راوځي چې د دوى (عليهم السلام) ځينې خاص صفتونه او حالات داسې دى چې په پخوانو انبياء كرامو كښې په دغې صفتونو سره موصوف بل نبي نه وو . يعنى په دې ځينې خاص صفتونو كښې بې مثله وو ، لكه حصور ، وغيره وو ، په دې بنا ددې څخه دا نه معلوميږي چې يحيى (عليه السلام) گنى د ټولو پيغمبرانو (عليهم السلام) نه مطلقا زيات غوره وو ځكه چې د خليل الله (عليه السلام) او كلیم الله (عليه السلام) د هغوى نه زيات غوره كيدل مشهوره او منلې شوې خبره ده . [مظهرى] ^(۴)

«عَجَبًا» داد عتو څخه مشتق دې چې ددې اصلى معنى اثر قبلول دى ، ددې څخه مراد هډوكو او چيدل دى .

[سَوِيًّا] معنى ئې روغ جوړ ده ، دا لفظ په دې وجه زيات كړې شو چې د زكريا (عليه السلام) چا سره خبرې نه كول د څه رنځ بيماري په وجه نه وو بلكه د معجزې په طور د بى بى د حامله كيدو يوه

^(۱) صحيح البخارى كتاب المغازي ، باب حديث بنى نظير [ج: ۴، ص: ۵۷۵]

^(۲) روح المعانى تحت هذه الآية [ج: ۱۶، ص: ۱۶]

^(۳) ترجمه: - او داؤد د سليمان قائم مقام جوړ شو .

^(۴) تفسير المظهرى تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۸۵، ۸۶]

نخبنه وه، نودالله ﷻ ذکر او عبادت باندې دغه درې واړه ورځې د هغوی ﷻ ژبه مبارکه چلیده. «خَنَاتَا» ددې لفظی معنی زړه نرمیدل او رحمت او شفقت کول دی کوم چې یحیی ﷺ ته په امتیازی او خصوصی ډول ورکړې شوی وو.

حَيَّاءُ وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا	ژوندې او بیان کړه په دې کتاب کښې [واقعہ د] مريم کله چې هغه یو طرفته لاره د اهل خپل نه
اِثْنَيْ عَشَرَ مِائَتًا	اثنی نبی کتاب [یعنی قرآن] کښې دمريم هم ذکر او کړه څه وخت چې دکور دخلقو نه جدا شو
مَكَانًا شَرْقِيًّا فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا	یو ځانې ته چې نمر خاته طرف وو او جوړه نې کړه طرفه ددوی ته یوه پرده نو اولیرو مونږه
إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا قَالَتْ	دنمر خاته اړخ یو مکان ته لاره نو دخلقو دمخې نه نې پرده او کړه نومونږ ورته خپله خاص فرېسته اولیرله
إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ غَوَاً ثُمَّ إِذَا أَنَا فِي الْيَتَامَىٰ فَكَرِهْتُ	هغې ته روح خپل نو شکل جوړ کړو هغه فرېستي هغې [مريم] ته انسان پوره او وئیل مريم
أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا	چې دهغې په وړاندې دسم دم بنيادم په شان ښکاره شوه هغې او وئیل چې
إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ غَوَاً ثُمَّ إِذَا أَنَا فِي الْيَتَامَىٰ فَكَرِهْتُ	زه بېشکه زه پناه غواړم په رحمن سره ستا نه که نې ته بريدونکي دالله نه
قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا	زه تاته درحمان [په نامه] پناه غواړم که ته دالله ﷻ نه ويريرې
قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ	او وې هغه فرېستي بېشکه زه استازې يم درب ستا چې درکړم تاته هلك پاک [صالح]
قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ	فرېستي او وئیل چې زه ستا درب رالیرلې شوې فرېسته يم چې زه تاته یو پاکیزه هلك درکړم
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ	او وئیل مريم څنگه به پیدا شی زما هلك حال دا چې گوتی نه دی راوړی ماته هیڅ یو انسان
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ	هغې او وئیل چې زما لا څنگه هلك کیدیشی حال دادې چې نه راله بنيادم لاس راوړې دې
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ	اونه يم زه زناکاره [ښځه] او وئیل فرېستي هم دغسې به کيرې فرمائیلی دی رب ستا دا کار
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ	اونه زه بدکاره يم فرېستي او وئیل چې دغسې به کيرې ستارب فرمائیلی دی دا کار
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ	عليه هين ولا تجعله آية للناس
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ	په ماباند اسان دې او کوو دا کار دپاره ددې چې او گرځوو هغه هلك یوه نښه دپاره دخلقو
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ ماته دیراسان دې اودا ځکه چې مونږ داخلقو دپاره یو نخبنه او [ذریعه د]
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ	وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ	او رحمت دخپل طرفنه او دې دا کار خامخا کیدونکې
وَلَمْ يَمَسَّ يَدَايَ وَلَا يَمَسُّنِي بَشَرٌ	رحمت جوړ کړو اودایوه فیصله شوې خبره ده

آسان ترجمہ قرآن

اوپہ دی کتاب کین د مریحہ ہم تذکرہ اوکرہ۔ دہفہ وخت تذکرہ چہ کلہ ہفہ د خپل کور د خلقون پیلیدو سرہ ہفہ طرف ته لارہ کوم چہ د مشرق طرف ته واقع وو۔ بیا هغی دہفہ خلقو او خپل مینخ کین پورہ پرده و اچولہ په دې موقع باندې مونږ هغی ته خپل روح (یعنی پورہ فرشته) راولیپولہ چہ د هغی مخکین د پومکمل انسان په شکل باندې ظاهر شو مریحہ او وئیل: زه ستانه در حین ذات پناه غواړم، که په تا کین د الله پاک ویره وی (نو د دې ځای ته څه) فرشتې او وئیل: زه خو ستا در ب رالیپولې شوې (فرشته) یم، (او د دې دپاره راغلې یم) چہ تاته یو پاک هلک در کرم مریحہ او وئیل: زما په هلک څنگه پیدا شی، حال دا چہ ماته هیڅ بشر لاس نه دې راوړلې، او نه زه بدکاره زنانه یم؟ فرشتې او وئیل: هم دغه شان به کیږی. ستا رب فرمائیلې دی چہ: دازما دپاره معمولی خبره ده، او مونږ دا کار د دې دپاره کوو چہ هغه هلک د خلقو دپاره (د خپل قدرت) یو لږښه کړو، او دخپل طرف ته در حیت مظاهره او کړو او دا خبره پوره طریقې سره فیصله شوې ده.

خلاصہ تفسیر

[او] اے محمد ﷺ ﴿وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ﴾ [په دې کتاب] یعنی قرآن په دې خاص حصه یعنی سورة [کنبې د] حضرت [مریم] ؑ [قصه ذکر کړه] چہ دغه د حضرت زکریا ؑ د دې ذکر شوې قصې سره خاص مناسبت لری او دغه هغه وخت شوه ﴿إِذَا تَبَيَّنَتْ مِنْ أَهْلِهَا﴾ [کله چہ هغه د خپل کور والونه جدا] شوه ﴿مَكَانًا شَرْقِيًّا﴾ [په یو داسې مکان کنبې کوم چہ مشرق طرف ته وو] د غسل دپاره ﴿فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا﴾ [لاره بیا دې د] کورد [خلقونه] په مینخ کنبې [پرده وغورزوله] چہ ددوی نه پناه غسل وکړی [پس] په دغه حالت کنبې ﴿فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا﴾ [مونږ خپله فرېسته] جبرائیل ؑ [ولېږلو او هغه] فرېسته [ددې په وړاند] په لاسو پښو صورت او شکل کنبې ﴿فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا﴾ [یو پوره سړې جوړشو ښکاره شو] چونکه حضرت مریم ؑ ده لره انسان او گنرلو په دې وجه ویریده ﴿قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ نَذِيرًا﴾ [فرمائیل چہ زه خواتانه په خپل خدای پناه غواړم که ته] څه [خدای نه ویرېږی] نو د دې ځای نه به لرې شې ﴿قَالَ﴾ [فرېستې وویل چہ] زه بشر نه یم چہ ته ما نه ویرېږې بلکه ﴿إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ﴾ [زه خو ستا رب رالیپولې شوې] فرېسته [یم] په دې وجه راغلې یم ﴿لَا هَبْ لَكَ غُلَامًا زَكِيًّا﴾ [چہ تاته یو پاکیزه هلک در کرم] یعنی چہ ستا خپل یا گریوان کنبې به پوکې وکرم چہ دهغې په اثر به سره ستا حمل شی او هلک به دوشی [هغې] په تعجب سره ﴿قَالَتْ﴾ [فرمائیل] نه چہ په انکار سره ﴿أَلَمْ يَكُنْ لِي غُلَامٌ﴾ [چہ زما هلک به څنگه وشي حال دا دې چہ] د دې عادتې شرط خو دسړی سره یو ځای کیدل دی او هغه بلکل نشته ځکه چہ ﴿وَلَمْ يَتَّخِذْ بَشَرًا﴾ [مالره هیڅ بشر لاس قدر نه دې راوړې] یعنی نه مې نکاح شوې ده ﴿وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا﴾ [که تاته زه بدکاره یم فرېستې وویل چہ] بس بغیر دچا بشر دلاس دروړونه [هم دغسې] [به وشي] او زه دخپل طرف نه نه وایم بلکه ﴿قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّئٌ﴾ [ستا رب ارشاد فرمائیلې دې چہ دا خبره] چہ بغیر د عادتې اسبابونه بچې پیدا کړم [ماته اسانه ده او] داهم فرمائی چہ مونږ بغیر د عادتې اسبابونه ﴿وَلَمْ نُعَمِّرْكُم مِّنْ يَوْمَ ذَلَّلْنَاهُ﴾ [په دې خاص طور سره ځکه دې

پیدا کړو چه مونږ دې بچی لره دخلقو دپاره یوه نښه [د قدرت [جوړه کړو او] دارنگ دده په ذریعه خلقو ته د هدایت موندو دپاره ﴿وَرَحْمَةً مِنَّا﴾] ده لره باعث درحمت جوړ کړو او دا] بې پلاره بچی پیدا کیدل ﴿وَكَانَ أَمْرًا مِّنْهُنَّ﴾] یوه مقرر شوې خبره ده [چه خامخا به کیږي.

معارف او مسائل

﴿النِّدْنُ﴾ نېذ نه مشتق دې چې معنی ئې لرې اچول او غورزول دی ، په دې بنا د انتباز معنی دخلقو دگنړی نه یو خواته لرې تلل دی . ﴿مَكَانًا شَرْقِيًّا﴾ [یعنی کور کښې دننه دختیز اړخ یو گټ ته لاره] گټ ته تلل په څه غرض وو؟ په دې کښې مختلف احتمالونه او اقوال دی . ځینی وئیلی دی چې غسل کولو دپاره گټ ته ورغلې وه ، ځینو وئیلی دی چې دخپل عادت مطابق د الله ﷻ په عبادت کښې د مشغولیدو دپاره دکوټکۍ دختیز طرفته یو گټ ئې نیولې وو . قرطبی رحمه الله دغه دویم احتمال زیات ښه بللې دې ، د ابن عباس رضی الله عنهما نه منقول دی چې نصاری چې د ختیز طرف تعظیم کوی او هغه ئې قبله جوړه کړې ده نو ددې وجه هم دغه ده . ﴿فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا﴾ روح نه مراد د جمهورو په نزد جبرائیل دې . او ځینو وئیلی دی چې پخپله عیسی ﷺ تر مراد دې ، الله ﷻ بی بی مریم ته د هغې نه دپیدا کیدونکي ماشوم یعنی عیسی ﷺ په شکل کښې دهغې مخې ته راوستو خو رومیې قول غوره دې ځکه چې ورپسې کلماتو نه ئې تاکید کیږي .

﴿فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا﴾ اصلی صورت او شکل کښې فرښتې لره لیدل د انسان د وس نه بهر ځکه دی چې دهغې هیبت پرې راځی څنگه چې په نبی کریم ﷺ باندې په غار حرا کښې او ددې نه روستو هیبت راغلې وو . په دې خاطر جبرائیل ﷺ بی بی مریم ته په انسانی شکل کښې رامخامخ شوې وو . بی بی مریم علیها السلام چې یو پردې سرې په پرده کښې داخلیدونکې اولیدو اراده ئې ورته خرابه معلومه شوه ځکه ئې او فرمائیل :

﴿إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ نَقِيًّا﴾ [زه درحمان پناه غواړم تانه که الله ﷻ نه ویریدونکې ئې] ځینو روایتونو کښې راغلی دی چې جبرائیل ﷺ دغه کلمه واوریده نو د الله ﷻ د نوم مبارک د تعظیم په خاطر څه قدرې پشا شو .

﴿إِنْ كُنْتَ نَقِيًّا﴾ دا کلمه عموماً په داسې موقعه وئیلی شی لکه چې یو مجبور فریادی د یو ظالم د زور نه دځان خلاصولو دپاره ئې ورشئ مطلب داچې که ته مؤمن ئې نو په ما باندې ظلم مه کوه . ستا ایمان ددې ظلم نه د ایسارولو دپاره کافی کیدل پکار دی . دلته هم مطلب دادې چې تاله مناسب دی چې الله ﷻ نه ویرېږې او غلط قدم او چتولو نه ځان اوساتې

خلاصه داده چې ﴿إِنْ كُنْتَ نَقِيًّا﴾ د پناه غوښتو شرط نه دې . بلکه دپناه غوښتو دموثر کیدو شرط ، د شوق پیدا کولو دپاره دې . او ځینو مفسرینو فرمائیلی دی چې دا کلمه د مبالغې په ډول راوړلې شوې ده چې که ته متقی هم یئ بیا هم تانه د الله ﷻ پناه غواړم او که ددې خلاف وی نو معامله ښکاره ده . [مظهري] (۱)

(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۹۰]

(۲) تفسیر المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۸۸]

﴿لَا هَبْ لَكَ﴾ دلته د اولاد ورکول ځکه جبرائیل عليه السلام خان ته منسوب کړی دی چی الله تعالی هغه دې کار دپاره لیرلې وو چې په گریوان کښې وټه پوک وهل به د اولاد ورکولو ذریعه جوړه شی اگر چې دا ورکول په اصل کښې د الله تعالی کار دې.

وَرَحْمَةً	وَمِنَّا	وَكَانَ أَمْرًا	مَّقْضِيًّا ۝	فَهَمَلَتْهُ
او رحمت د خپل طرفنه او دې دا کار خامخا کیدونکې نو امیدواره شوه مريم په هلك سره				
رحمت جوړه کړو او دايوه فيصله شوې خبره د			نودهغې بچۍ په گيډه شو نو د خپل حمل سره يولرې	
فَأَنْتَبَذَتْ	بِهِ	مَكَانًا	قَصِيًّا ۝	فَاجَاءَهَا
نو لاره يوې ددې ته مريم دغه حمل سره يو ځانې ته چې لرې وړ پس راوسته هغه				
..... ځانې ته لاره نود زيرون دردونو.....			دکهجورې يوې ونې ته راوستله	
الْمَخَاضُ	إِلَى جُذْعِ النَّخْلَةِ	قَالَتْ	يَا لَيْتَنِي	
دردونو دېچې دپيدا کيدلو تنې دونې دکجورې ته او ونيل هغې افسوس دې په ماباندې				
او هغې او ونيل چې هانې افسوس که زه ددې نه پخوا مړه شوې				
مِنْ	قَبْلَ هَذَا	وَكُنْتُ	نَسِيًّا مَنِيًّا ۝	فَنَادَاهَا
چې مړه وې زه وړاندې ددې نه او وې زه هيره دزړونونه وتلې نو فرېستې اواز اوکړو هغې ته				
او هيره تيره شوې وې بيا فرېستې ورته دلاندې نه اړخ ته اواز اوکړو چې هيڅ غم مه				
مِنْ تَحْتِهَا	أَلَا تَحْزَنِي	قَدْ جَعَلَ	رَبُّكَ	تَحْتَكِ سَرِيًّا ۝
دښکته طرف دهغې نه چې مه غمژنه کيږه پيدا کړی ده رب ستا ښکته طرف ستانه يوه چينه				
کوه ستار ب ستا در پښو لاندې يوه چينه را پيدا کړې ده				
وَهَزَيْتِي	إِلَيْكَ	بِجُذْعِ النَّخْلَةِ	تُسْقِطُ	عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا ۝
او اوخوزه ته ځان خپل ته تنه دونې دکجورې را اوبه غورزوې تاته کجورې تازه				
اود کهجورې دابوتې خپل ځان ته راوځنډه ددې نه به درته تازه کهجور راو غورزوې				
فَكُلْنِ	وَأَشْرِنِي	وَقَرِّي عَيْنًا	فَأَمَّا	تَرَيْنِ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا ۝
پس خوره او ځکه او پخې کړه سترگې نوکه چرې او ليدلو تا دانسانانو نه يو کس				
نو ته خوره اوڅښه او خپلې سترگې ادخونې په ديدن ايخوه او که چرته يو بنياد اووينې				
فَقُولِي	إِنِّي نَذَرْتُ	لِلرَّحْمَنِ	صَوْمًا	فَلَنْ أَكَلِمَ
نو اووايه [ورته] ته چې بيشکه نذر منلې دې ما دپاره درحمن دروژې انوهرگز به خبری نه کوم زه				
نو [په اشارت] ورته اووايه چې مادر حمان <small>عليه السلام</small> په نامه دروژې نذر منلې دې نوزه نن دهیچا بنيادم				
الْيَوْمَ	إِنْ شِئَاءَ			
نن ورځ ديو انسان سره				
سره خبرې اترې نه کوم				

آسان ترجمہ قرآن

ہیاداسی اوشوہ چہ مریم پہ ہفہ مامور سرہ حاملہ شوہ۔ (اوکلہ چہ د ولادت وخت لزدی ہو) نو ہفہ ہفہ واخستلو اود خلقو نہ جدا لری خائے تہ لارہ۔ ہیاد زہپولو درد ہفہ د کججوری پوی اولی تہ اورسولہ۔ ہفہ اووئیل: کاش چہ زہ ددی نہ ممکن مرہ وی۔ اود مرگ نہ پس ہورہ ہو وی ایہا فرشتی ہفہ تہ دلاندی یو خائے تہ آواز اوکرو چہ غم مہ کوہ۔ ستار بستانہ لاندی یو چہنہ پیدا کری دہ۔ اود کججوری تنہ خپل طرف تہ اوخوڑوہ۔ دہفہ تہ بہ تہ تاپاندی تازہ کججوری راوخور خپوی۔ اوس خورہ۔ او خکہ۔ اوستوگپی یفہ کرہ او کہ پہ خلقو کنش خوک راتلونکی ولینے نو (پہ اشاری سرہ) وایہ چہ: مانن در حین ذات دپارہ درووی لیت کری دی۔ پہ دی وجہ زہ بہ دہیخ انسان سرہ ہم خوری نہ کور۔

خلاصہ تفسیر

[ایہا] ددی خبر نہ پس جبرائیل علیہ السلام ددی پہ گریوان کنبی پوکے وکرو چہ پہ دی سرہ [ددی] ہلک پہ گیدہ شو [ایہا] کلہ چہ پہ خپل وخت باندی حضرت مریم علیہا السلام تہ دبچی دیدا کیدو نبی معلومی شوے نو ﴿فَحَمَلَتْهُ﴾ [ددی حمل سرہ] دخپل کورنہ ﴿فَالْتَبَذَتْ بِهَا مَغَائِقِبَآ﴾ [چرنہ لری خائے تہ] خنگل یاغرہ تہ [جدا لارہ بیہا] کلہ چہ درد شروع شونو ﴿فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جُذُعِ النَّخْلَةِ﴾ [دبچی کیدو ددر پہ وجہ سرہ د کججوری اونے تہ راغلہ] چہ ددی پہ سہارہ پاخی کنینی اوس حالت دا وو چہ نہ خوک ملگری شتہ او نہ خہ سامان د راحت او ضرورت شتہ او ددر دونو نہ بی ارامہ او دبچی کیدو د بدنای خپال اخر اویریدہ ﴿قَالَتْ يَلَيْتُنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا﴾ [وی وئیل کاش زہ ددی] حالت [نہ ورائدی مرہ وی] ﴿وَكُنْتُ نَسِيًّا نَسِيًّا﴾ او داسی ورکہ شوی وی چہ دچا یادہ ہم نہ وی پس [دغہ وخت دخدای تعالیٰ پہ حکم سرہ حضرت [جبرائیل] علیہ السلام راورسیدو او ددی د احترام پہ وجہ مخامخ رانغلو بلکہ پہ کوم مقام کنبی چہ حضرت مریم علیہا السلام وہ ددغہ نہ لاند پہ یو پناہ خائے کنبی راغلو او ہفہ [دی تہ] ددغہ ﴿فَتَأْتِيهَا مِنْ تَحْتِهَا﴾ [لاندی خائے تہ اواز وکرو] چہ دا حضرت مریم علیہا السلام وپیژندو چہ دا ہم دہغی فربتی اواز دی کومہ چہ اول بنکارہ شوے وہ [چہ تہ] دبے سروسامانی نہ یا بد نامی نہ ﴿الْأَحْزَنِي﴾ [مہ غمزنہ کیہہ] خکہ چہ دبے سروسامانی خو دا انتظام شوے دی چہ ﴿فَدَجَلَ رَبُّكَ تَحْتِكَ سِرِّيَّ﴾ [ستار بستانہ] پہ [لاندی] مکان [یونہر پیدا کری دی] چہ پہ لیدو او اوبو خنبلو سرہ د طبیعت بنہ وی دارنگ د روالمعانی د روایت مطابق دادغہ وخت ترپی شوے ہم وہ او دطبی مسئلی مطابق د گرمو خیزونو استعمال دبچی کیدو نہ ورائدی یا روستو بچی کیدل ہم اسانوی او طبیعت ہم بنہ کوی او پہ اوبو کنبی کہ ہم گرموالی وی لکہ دا کثرو چینوپہ اوبو کنبی چہ وی نو نور زیاتی موافق وی دمزاج سرہ دارنگ کججوری چہ غذا پہ کنبی ہم دیرہ دہ وینہ زیاتوی قوی کونگی دگردی ملا او جوړونو دہ نو پہ دی وجہ دخلو بستی دبنخی دپارہ دتولو خورا کونو او دوايانونہ غورہ دہ او دگرموالی پہ وجہ چہ پہ دی کنبی کوم دضرر احتمال دی نو اول خو دادہ چہ پہ لونده کنبی حرارت کم وی دویم پہ اوبو سرہ ددی اصلاح کیہی دریم ددی ضرر ہلہ بنکارہ کیہی چہ پہ اندامونو کنبی کمزوری وی ورنہ ہیخ شی ہم دخہ ناخہ ضرر نہ خالی نہ وی دارنگ دخرق عادت کرامت بنکارہ کیدل داللہ تعالیٰ پہ نزد د مقبولیت دعلامی پہ وجہ سرہ سبب د روحانی خوشحالی وی ﴿وَهَزَىٰ إِلَيْكَ بِجُذُعِ النَّخْلَةِ﴾ [اوددی کججوری تنی لہہ] ونیسہ

﴿لَقِطَ عَلَيْكَ رَطْبًا جَنِيًّا﴾ [خپل طرف ته یې وخوړ وه ددې نه به تاته ترو تازه کجورې راوغورزیږي] چه په دې سره به تاته دمیوې په خوړلو جسماني لذت او په طور دخرق عادت دمیوې په راتلو کښې روحاني لذت جمع شی [بیا] دې میوې لره ﴿فَكُلْ وَاشْرَبْ﴾ [خوره او] دغه اوبه [څښه او] ﴿وَقَرَىٰ عَيْنًا﴾ سترگې یخې کړه [یعنی دبچی په لیدو او په خوړلو څښلو او دالله تعالیٰ په نزد دقبولیت په نښو خوشحاله شه] [بیا] کله چه د بدنایي داحتمال موقع راشی یعنی څوک په دې قصه باندې خبرشی نو دهغې دا انتظام شوې دې چه ﴿فَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَاهُ رَبُّهُ إِذْ عَصَىٰ﴾ [که ته په بنیادمو کښې څوک هم] تاته راتلونکې او اعتراض کوونکې [ووينې نو] ته څه مه وایه بلکه په اشاره ده ته ﴿فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا﴾ [ووايه چه ما دالله تعالیٰ دپاره] د داسې [روژې نذر منلې دې] چه خبرې په کښې بندې دی [پس] په دې وجه [زه نن] ټوله ورځ ﴿فَلَمَّا أَكَلَمَ الْيَوْمَ النَّاسَ﴾ [دچاسرې سره خبرې نه کوم] او دخدایي تتعالیٰ په ذکر او دعا کښې مشغولیدل خو بله خبره ده پس ته دغه هومره جواب ورکړه بې فکره شه الله تعالیٰ به دا نوې پیدا شوې خوش بخت بچی په خپله گویا نه کړی چه په دې معجزه ښکاره کیدو به ستا دپاکدامنی او پاکوالی دلیل وشي غرض د هر یو غم علاج وشو بې فکره اوسه.

معارف او مسائل

دمرگ د غم په خواشني کولو حکم: د مرگ دغه خواهش کول که ددنیا د غم په وجه وو نو د حال غلبه به د دهغې عذر بللې شی، چې انسان باندې د هر طرفه ذمه داری نه وی او که ددین د غم په وجه وو چې خلق به مې بدنانه کړی او کیدې شی چې زه پرې صبر اونه کړې شم. اوبې صبرنی په گناه کښې به اخته شم، که مړه شم نو دغې گناه نه به خلاصه شم، نو دغسې خواهش لرل څه دگناه خبره نه ده. پاتې شوه دا خبره چې مریم بی بی ته ددې وئیلو حکم اوشو چې انسانانو سره خبرې مه کوه بلکه هغوی ته وایه چې ماد خبرو کولونه روژه نیولې ده. او دا مې منښته کړې ده. حالانکه هغې خو منښته نه وه کړې. ددې جواب دادې چې هم ددې څخه ددې حکم مفهوم هم واضح شو چې تاسو نذر هم منی او دا ښکاره کوئی هم.

د خاموشۍ روژه نیول په اسلامي تربیت کښې منسوخ شو: اسلام نه مخکښې دخاموشۍ روژه نیول اسلامي عبادت کښې شامل وو. یعنی سحر نه تر ماښامه پورې د خبرو اترو نه روژه نیول هم د ثواب کار وو. کله چې اسلام راغلو نو دا منسوخ شو. او دا لازم شو چې خرابو خبرواترو، کنخلو، بدوړودو، دروغ وئیلو، غیبت کولو وغیره نه دې پرهیز کولی شی عامې خبرې اترې پریخودل په اسلام کښې څه عبادت پاتې نشو، ځکه ددې منښته منل هم جائز نه دی.

﴿لَمَّا رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ مَرْفُوعًا لَا يَتِمُّ بَعْدَ احْتِلَامٍ وَلَا صَبَاتٍ يَوْمَ إِلَى اللَّيْلِ﴾ (۱) وحسنه السيوطي والعزيمى (۱) پلار مړې چې بالغ شی نو یتیم نه حسابیږي، یعنی د یتیم احکام پر نه جاری کیږي او نه د صبا نه تر ماښامه پورې خاموش پاتې کیدل څه عبادت دې] او دخائیکون [دبچی] د درد دپاره د اوبو او کهجورو استعمال په طبی لحاظ سره هم مفید دی، اود خوراک ځکاک حکم ورکول په ظاهره د مباحوالی دپاره استعمالیږي. [والله اعلم].

(۱) سنن ابوداود، کتاب الوصایا، باب ماجاء متي ينقطع الیم [ج: ۲، ص: ۱۱]

سڙي مړه نژدېکته هولو نه بهير د هغې ماشوم پداهېدل خلاف معمول نه دی . بغير د سږي د يو ځاني کيدو نه د ښځې حمله د اړه کيدل او بچي راوړل د عادت نه خلاف معجزه ده ، خلاف عادت څيزونو کښې که هر څومره لرې والي وي نو څه بديت خو ئې لا څه کوي چې د معجزې ښه په ډاگه کيدل دی . او په دې کښې زيات لرې والي هم ځکه نشته چې د طب او حکمت کتابونو دا په ډاگه کړې ده چې څنگه د ښځې په مني کښې د غوټه کيدو اثر قبولولو سره د اثر کولو طاقت هم شته . په دې وجه درجا په مرض کښې د اندامونو څه نامکمل صورت هم جوړېږي . څنگه چې په قانون کښې هم دا خبره په ډاگه شوې ده . نو که دا غوټه کوونکې قوت نور هم زيات شي نو دا به زياته لرې خبره نه وي . (بيان القرآن) (۱)

دلته بي بي مريم ته د کهجورو د تنې خوزولو حکم کښې دا حکمت معلومېږي چې د روزي حاصلولو دپاره د کوشش کولو سبق ترې حاصل شي ، په دې کښې مقصود دا خودل دی چې د روزي په حاصلولو کښې کوشش او خواري کول د توکل خلاف نه دی ، گني الله ترې بي خوزولو هم کهجوري راغورزولې شي . (روح المعاني) (۲)

﴿ثُمَّ﴾ په لغت کښې ورکوتې نهر ته وئيلې شي . په دې موقعه الله ﷻ يو ورکوتې نهر بي د څه واسطې خاص په خپل قدرت سره جاري کړو ، يا د جبرائيل ﷺ په ذريعه ئې چينه جاري کړه . دې باره کښې دواړه قسمه روايتونه شته دي . دلته ددې خبرې لحاظ هم ساتل پکار دی چې د مريم عليها السلام دپاره د تسلي سامان بيانولو په وخت ئې اول د اوبو بيان اوکړو او بيا د کهجورو بيان ئې اوکړو خو ددې د استعمال په بيان کښې ي اول د خوراک کولو حکم او فرمائيلو هله ئې د اوبو څکلو حکم داسې او فرمائيل چې : ﴿فَكُلِي وَاشْرَبِي﴾ .

ددې وجه غالبا داده چې انسان دخپل فطري عادت مطابق د اوبو انتظام اول کوي هله پسته دخوراک دخيز انتظام کوي ، خصوصاً په هغه صورت کښې چې په يو خوراک ورته دتندې لگيدلو يقين وي . څوکه چې داستعمال وخت راشي نو اول خوراک کوي او بيا اوبه څکي . (روح المعاني) (۳)

الْيَوْمَ	إِنْسِيًّا	فَأَتَتْ	بِهِ	قَوْمَهَا	تَحْمِلُهُ
نن ورځ	د يو انسان سره	نور اغله	سره ددغه بچي	قوم خپل ته	چې راغستې ئې وؤ هغه
سره خبرې اترې نه کوم	بيا هغې ماشوم په غير کښې	واخستو او خپل قوم ته ورغله			
قَالُوا	يَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا	يَا خُتَاهُورُونَ	مَا كَانَ		
اوونيل خلقو	اے مريم بيشکه راغلي ته يو کار ناگاره ته اے خور دهارون نه وؤ	هغوي ورته	اوونيل چې اې مريم تاديږ بدگار کړې دي ئې دهارون خوري		
أَمْ لَكِ	أَمْرًا سَوْءٌ وَمَا كَانَتْ	أُمْلِكِ	بَغِيًّا	فَأَشَارَتْ	
پلار ستا سږي دبدئي اوندوه	مور ستا بدکاره	نو اشاره اوکړه هغې			
ستا پلار څه خراب سږي نه وو	اونه ستا مور بدکاره وه	په دې باندي مريم دماشوم طرفته اشاره اوکړه			

(۱) بيان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۵۰، ۶]

(۲) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۸۵]

(۳) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۸۵]

إِلَيْهِ ۖ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ

هغه بچي ته | او وٺيل خلقو | څنگه | خبري او کړو مونږه | دهغه چاسره | چي دي هغه | په زانگو کښي | پروت | هغوي او وٺيل چي مونږ په زانگو کښي پروت ماشوم سره څنگه خبري او کړو

صَبِيًّا ۖ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ ۖ آتَنِي الْكِتَابَ ۖ وَجَعَلَنِي

يو ماشوم | او وٺيل ماشوم | بيشکه زه بنده دالله يم | هغه را کړو ماته کتاب | او جوړني کړم زه عيسي عليه السلام | او وٺيل چي بيشکه زه دالله عليه السلام بنده يم هغه ماله کتاب را کړي دي | او زه ئي نبي جوړ کړي يم

نَبِيًّا ۖ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ ۖ وَأَوْصَانِي

نبي | او وي گرځولم زه | برکتی | هر چرته چي | يم زه | او حکم ئي او کړو ماته | او زه ئي برکتی کړي يم په هر ځاني کښي چي زه يم او هغه ماته دموښ کولو او دزکوة ورکولو

بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ ۖ مَا دُمْتُ حَيًّا ۖ وَبَرًّا

په مانځه سره | او په زکاة سره | ترڅو چي يم زه | ژوندي | او جوړني کړم زه نيکي کونکي حکم را کړي دي ترڅو پوري چي ژوندي يم او زه دخپلي مور خدمت گزار جوړ کړي يم او سرکش

بِوَالِدَيَّ ۖ وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ۖ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ

دمورخپلي سره | او گرځولي ئي نه يم زه | سرکشه | بدبخته | او سلام دي | په ماباند | په کومه ورځ | اوبدبخت ئي نه يم پيدا کړي او په ماباندي سلام دي په کومه ورځ چي زه پيدا شوي يم

وُلِدْتُ ۖ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ۖ

چي پيدا شوم زه | او په کومه ورځ | چي به مرم زه | او په کومه ورځ | چي به راپاخولي کيږم زه | ژوندي | او په کومه ورځ چي به زه مړ کيږم | او په کومه ورځ چي به زه دوباره ژوندي کولي شم

آسان ترجمه قرآن

بيا هغه دهلي ماشوم سره خپل قوم ته راغله، هغوي او وټيل چه: اي مريم! تارا تگ کړي دي يو غلط کار ته. اي د هارون خور! نه خو ستا پلار بد سړي وو، نه ستا مور بد کاره زناله وه! په دي باندې مريم دهغه ماشوم طرف ته اشاره او کړه: خلقو او وټيل چه: مونږ د ځانگو ماشوم سره څنگه خبري او کړو؟ (په دي باندې) ماشوم خبري هروغ کړي چه: زه دالله پاک بنده يم. هغه ماته کتاب را کړي دي، او ئي ئي جوړ کړي يم او چرته هم چه زه اوسېږم، زه ئي مبارک کړي يم، او ترڅو چه ژوندي يم، ماته ئي دموښ او زکوة حکم را کړي دي او زه ئي دخپلي مور فرمانبردار کړي يم، او سرکش سخت زړه والا ئي نه يم جوړ کړي. او (دالله پاک د طرف له) سلامتي ده په ما باندې په هغه ورځ هم چه کله زه پيدا شوم، او په هغه ورځ هم په کومه ورځ چه به زه مرم، او په هغه ورځ هم چه کله به زه دوباره ژوندي کولو سره پاسولي شم.

خلاصه تفسير

غرض د بي بي مريم په دي خبرو تسلي وشوه او حضرت عيسي عليه السلام پيدا شو ﴿فَأَنشَأَ بِهِ قَوْمَهَا﴾ [بيا ده لره په غيږ کښي را اخستي] دهغه ځان نه کلي طرف ته راغله او [خپل قوم

ته ئې راوړو خلقو چه وليدل چه ددې [خو دسره واده نه دې شوې نو دا بچې دکومه دې بدگمانه شول ﴿قَالُوا لِمَ تَمَزُّنَ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا قُرْآنًا﴾] وي ونيل اے مريم تاخو لوي دغضب کار وکړو [يعنی نعوذ بالله بدکاری د وکړه اوبدکاری چه هر څوک وکړی بڼه نه ده لیکن ستا نه داسې کار کيدل زیاته دغضب خبره ده ځکه چه ﴿يَا نُوحُ هَارُونَ﴾] اے دهارون خور [ستاسو په خاندان کښې چرې داسې چانه دی کړی چنانچه] ﴿مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ﴾] ستا پلار څه ناکاره سړې نه وو [چه گوند دهغه نه دا اثر په تا کښې راغې ﴿وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا﴾] او نه ستا مور بدکاره وه [چه دهغې نه دا اثر په تا کښې راغې بیا هارون چه ستا د رشتې ورور دې چه نوم ئې دهغې هارون نبي په نوم باندې ایښودې شوې دې هغه خومره بڼه سړې دې غرض دچاچه خاندان پاک صفا وی دهغوی نه دا حرکت کيدل خومره دغضب خبره ده [بی بی مريمې] داتول تقرير واوړیدو هيڅ جواب ئې ورنه کړو بلکه ﴿فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ﴾] [بچې طرف ته ئې اشاره وکړه] چه ده ته ووايي څه چه ونيل غواړی دې به جواب درکړی [دغه خلق] پوه شول چه دامونې سره مسخرې کوی

﴿قَالُوا كَيْفَ نَكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا﴾] [داسې گویانه شول چه مونږ دداسې سړی سره څنگه خبرې وکړو چه لا دغیرې بچې دې] [ځکه چه خبرې دهغه سړی سره کيدې شی کوم چه هغه هم خبرې کولې شی پس هرکله چه دې بچې دې او په خبرو قادر نه دې نو دده سره به څه خبرې وکړو په دې کښې [هغه بچې] په خپله ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ﴾] [خبرې وکړې چه زه دالله تعالی] خاص بنده یم نه الله یم لکه جاهلان نصارا مې گنړی اونه غیر مقبول یم لکه چه یهود به مې گنړی او د بنده توب او بیاد خاص کیدو مې دانښې دی چه ﴿أَلَسِنِي الْكِتَابَ﴾] [هغه ماته کتاب] [يعنی [انجیل راکړو] یعنی اگر چه اننده به ئې راکوی مگر په وجه دیقینی کیدو داسې دې لکه چه ئې راکړې وی ﴿وَجَعَلْنِي نَبِيًّا﴾] [او هغه مالره نبي جوړکړو] یعنی جوړپه مې کړی ﴿وَجَعَلْنِي مُبْرَكًا﴾] [او مالره ئې برکت والا جوړکړو] یعنی زمانه به خلقوته ددین نفع ورسیرې ﴿أَيَّنَ مَا كُنْتُ﴾] [چه کوم خای هم یم] زمانه به برکت رسیږې دغه نفع ددین دتبلیغ ده خواه که څوک ئې قبلوی او که نه ئې قبلوی دوی خو نفع ورسوله ﴿وَأَوْصِيَنِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ﴾] [او هغه ماته دمانځه او زکوات حکم راکړې دې ترخوږوړې چه زه] په نیا کښې ﴿مَا فَضَّلْتُ حَيًّا﴾] [ژوندې یم] او ظاهره ده چه اسمان ته دتلو نه پس مکلف نه دې پاتې شوې او دادلل دې دبنده والی لکه چه نور دلیلونه دی دخصوصیت ﴿وَيَا أَيُّهَا الْبَرُّ﴾] [اوزه ئې دخپلې مور خدمت گار جوړکړې یم] او چونکه دې بې پلاره پیدا شوې دې په دې وجه ئې دمور تخصیص وکړو ﴿وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا﴾] [او هغه زه سر کشه بد بخته نه یم جوړ کړې] چه دخالق دحقونو دادا کولو نه یادمور دحقونو دادا کولو نه سرکشی وکړم یادحقونو او عملونو په پریښودو سره بدبختی واخلم ﴿وَاللَّهُ عَلَيَّ يَوْمَئِذٍ شَهِيدٌ﴾] [اوپه ما باندې] دالله تعالی دطرف نه سلام په کومه ورځ چه پیدا شوم ﴿وَيَوْمَ أُفَوَّتُ﴾] [اوپه کومه ورځ چه به [مړم] هغه قیامت ته نژدې زمانه ده پس د راکوزیدو داسمان نه مزکې ته ﴿وَيَوْمَ أُهْبِطُ﴾] [او په کوم ورځ چه] په قیامت کښې [ژوندې پورته کړې شم] او دالله تعالی سلام دلیل دې دخاص بنده والی

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۖ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ۝

دغه | عيسى [خوني] دمريم دي | او داده خبره | حقه | هغه | اچي په هغې کښي | خلق شک کوي
دا عيسى ابن مريم ووا | دا هغه رښتيا حقيقت دي | په کوم کښي چي خلق شک کوي

مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَّتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ ۚ سُبْحٰنَهُ ۚ اِذَا قَضٰى اَمْرًا

نه بنائي الله لره | اچي اونيسي | خوني | پاک دي هغه | کله چي | هغه حکم اوکړي | ديو کار
دالله سره نه بنائي | چي هغه دي خان دپاره اولاد اونيسي | هغه پاک دي | کله چي ديو کار فيصله

فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۚ وَاِنَّ اللّٰهَ رَبِّيْ

نوبيشکه | هغه وائي | هغه کار ته | موجود شه | نو هغه موجود شي | او بي شکه الله | رب زما دي
اوکړي | نو دومره ورته او وائي چي موجود شه | نو هغه کار موجود شي | اوبيشکه الله زما هم رب دي

وَرَبَّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ۚ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ۝ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ

اورب ستاسو دي | پس عبادت کوئ د هغه | دا | لار ده | نيغه | نو اختلاف اوکړو
او ستاسو هم رب دي | نو صرف د هغه عبادت کوئ | هم دغه [د شريعت] سمه لار ده | بيا د اهل کتابو ډلي

مِنْ بَيْنِهِمْ ۖ قَوِيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا

ډلو | په منځ خپل کښي | نو تباهي ده | دپاره د هغه کسانو | چي کفر ئي اوکړو |
په خپل مينځ کښي سره مختلف شوي | نو هغه خلقو دپاره افسوس دي | اچي په لويه ورځ [د قيامت] د الله

مِنْ مَّشْهَدٍ ۚ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝ اَسْمِعْ يَّهْمُ وَاَبْصُرْ

د حاضریدو | دورځي لوني نه | څه ښه اوریدونکی به وي هغوی | او څه ښه لیدونکی به وي |
د حاضرئ نه ئي انکار کړي دي | په کومه ورځ چي به دوی مونږ ته واپس راشي | (په دغه ورځ به) څومره

يَوْمَ يَأْتُوْنَآ لٰكِنَ الظّٰلِمُوْنَ الْيَوْمَ فِي ضَلٰلٍ

په کومه ورځ | اچي به هغوی راځي مونږ ته | لیکن دا ظالمان | نن ورځ (په دنیا کښي) | (په گمراهي)
ښه اوریدونکی اولیدونکی وي | خونن ورځ (په دنیا کښي) | ظالمان په ښکاره گمراهي کښي دي

مُتَّبِعِيْنَ ۝ وَاَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ ۚ اِذْ قَضٰى

ښکاره کښي [پراته دي] | او اوږوه دوی | دورځي د افسوس نه | کله چي | فيصله کړي شي |
اوته دوی د افسوس د ورځي [د عذاب] نه اووږوه | کله چي به آخری فيصله اوکړي شي

الْاَمْرُ ۚ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ ۚ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝ اِنَّا

کار [د حساب کتاب] | حال دا چي دوی | په غفلت کښي دي | او دوی | ایمان نه راوړي | بيشکه
..... [خو] دوی په غفلت کښي پراته دي | اودوی [اوس] ایمان نه راوړي | بيشکه مونږ به

نَحْنُ	نَرِثُ	الْأَرْضَ	وَمَنْ	عَلَيْهَا	وَالَّذِينَ
هم مونږه په ميراث کښي اوږو زمکه اوهغه څه چي په دې زمکې باند دي او خاص مونږ ته به					
زمکه او په دې باندې چي څوک اوسيدې دهغي وارثان ي او هم مونږ طرفته به دوي راواپس کولي شي					
يُورِثُونَهُ					
واپس کولي شي					

آسان ترجمه قرآن

دا دې عيسى بن مريم (د هغوی) په باره کښ حق خبره دا ده: چه خلق پکښ شک کوي د الله پاک دا شان نه دي چه هغه ځان له څوئي اوليس، د هغه ذات پاک دي، چه کله هغه د يو کار فيصله او فرمائي نو هغې ته وائي چه: "اوشه" پس هغه اوشي. او (اي پيغمبره! خلقو ته اووايه چه: الله پاک زما هم رب دي، او ستاسو هم رب دي، په دې وجه د هغه عبادت کوئ. هم دا نيغه لاره ده. بيا هم په هغوی کښ مختلفو ډلو اختلاف جوړ کړې دي، نو چه کله يوه زبردست ورځ اوويني، هغه ورځ به د هغوی لويه تياهي وي چا چه کفر کړې دي په کومه ورځ باندې چه دوي مونږ ته راهي، هغه ورځ به دوي څومره اوريدونکي او کتونکي جوړ شي! خو دا ظالمان لن په ښکاره گمراهي کښ پراته دي. او (اي پيغمبره!) هغوی د دې افسوس دورځي نه او يروه چه کله د هرې خبرې آخری فيصله اوشي او حال دا چه دا خلق (دې وخت کښ) په غفلت کښ دي، او ايمان نه راوړي. يقين او کره چه زمکه او په هغې باندې د ټولو اوسيدونکو وارثان به مونږ يو، او ز مونږ طرف ته به ټول واپس کولي شي.

خلاصه تفسير

﴿ذَلِكَ عِيسَى﴾ [دادي عيسى] ﴿ابْنُ مَرْيَمَ﴾ [خوئ دمريم] د کوم خبرې او حالاتو چه ذکر شول چه په دې سره معلوميدې چه دي د هغه مقبول بنده دي نه داسې لکه چه عيسايانو د بنديگانو د فهرست نه خارج کړې دي او خدايي ته ي رسولي دي او نه داسې لکه چه يهوديانو د مقبوليت نه خارج کړې دي او قسم قسم تهمتونه ي پرې لکولي دي [زه] بلکل ﴿قَوْلَ الْحَقِّ﴾ [الذي] رښتوني خبرې وایم چه په دې کښي دا [افراط او تفريط کوونکي] ﴿فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ [خلق جگړه کوي] چنانچه د يهودو او انصارو اقوال بره معلوم شول او چونکه د يهودو قول ظاهرا هم موجب دنقص د نبوت وو کوم چه بدها بطل دي په دې وجه ي د دې رد طرف ته په دې موقع توجه ونه فرمائيله په خلاف د قول دنصارو نه چه ظاهرا ثابتوونکي دزياتوالي دکمال وو چه د نبوت سره ي دخداي خوئ کيدل ثابتول دي په دې وجه وړاندې د دې رد فرمائي چه د دې نچور دادي چه په دې کښي د الله تعالی دنقص ثابتول د توحيد نه دانکار به وجه لازميدې حال دادي چه ﴿مَا كَانَ لِلَّهِ﴾ [د الله تعالی شان داسې نه دي چه هغه] چالره ﴿أَنْ يُّتخذَ مِنْ وَلَدٍ﴾ [اولاد جوړ کړي هغه] بلکل ﴿سُوءَ﴾ [پاک دي] ځکه چه د هغه شان دادي چه ﴿إِذَا أَمَرْنَا لُوطَ﴾ [لوط] له گڼ لگڼ لگڼ ﴿لَهُ كُنْ لَمْ يَكُنْ﴾ [هغه کله يوکار کول وغواړي نو بس دومره ورته وفرمائي چه وشه پس هغه وشي] او د داسې کمال په واسطه د اولاد کيدل عقلا نقص دي [او] ته د توحيد ثابتولو دپاره خلقو ته ووايه چه مشرکان ي هم واوړي چه ﴿مَا نُرِيكَ اللَّهُ رَبِّي وَرَبَّكُمْ﴾ [بيشکه الله تعالی زما هم

رب دي او ستاسو هم رب دي پس [صرف ﴿فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ﴾] دهغه عبادت کوي [او] [دا] توحيد سره ددي عقلی او نقلی دليلونو دقائميدونه پس بيا هم ﴿فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ﴾ [مختلفو ډلو] په دي باره کښې [ديو بل سره اختلاف جوړ کړې دي] يعنی دتوحيد نه ي انکار وکړو او قسم قسم مذهبونه ي ايجاد کړل ﴿قَوْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [پس ددي کافرانو دپاره ديوي لوي] درنې [ورځې د راتلونو لويه خرابي] کيدونکې [ده] مراد ددي نه دقيامت ورځ ده چه دا ورځ زر کاله اوږده او دهیبتناکې کيدو په وجه به ډيره عظيمه وي ﴿مِنْ مَّشَاهِدٍ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ [په کومه ورځ چه داخل] دحساب او جزاء دپاره [زمونږ خوا ته راشي] په دغه ورځ به ﴿أَنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ وَأَبْعَرُ يَوْمًا تُؤْتَىٰ﴾ [څنگه اوريدونکي اوليدونکي شي] ځکه چه دقيامت په ورځ به دحقيقتونه دنظر په وړاندې شي او ټولې غلطۍ به رفع شي ﴿لَكِنَّ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ [ليکن] دظالمان نن [په دنيا کښې] څنگه په ښکاره غلطۍ کښې [اخته] ﴿وَأَنذَرَهُمْ يَوْمَ الْحُسْرَىٰ﴾ [دی او ته دي خلقو لره دافسوس کولو دورځې نه اوير وه] ﴿إِذْ قُبِضَ الْأَمْرُ﴾ [کله چه] دجنت او دوزخ [اخري فيصله وکړې شي] چه ددي ذکر په حديث شريف کښې دي چه جنت او دوزخ والاوته به مرگ وښودې شي ذبح به کړې شي او دواړو جنتيانو او دوزخيانو ته به دهميشه هميشه په دي حال کښې دژوندۍ پاتې کيدو حکم واوړلې شي رواه الشيخان والترمذي ﴿وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ﴾ [او دغه وخت بي حده افسوس کول ظاهره] خبره ده [او دغه خلق] نن په دنيا کښې [په غفلت کښې] پراته دي ﴿وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ [او دغه خلق ايمان نه راوړي] ليکن اخريوه ورځ به مړه شي ﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَحْنُ أَلْبَسْنَا لُحُوفَ أَرْضٍ وَمَنْ عَلَيْهَا﴾ [او دټولې مزکې او په مزکه داوسيدونکو وارث] يعنی اخري مالک ﴿وَالْيَنَّا يُرْجَعُونَ﴾ [مونږ به يو او دوی ټول به مونږ ته واپس کړې شي] بيا به دخپل کفر او شرک سزا وځکي.

معارف او مسائل

﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ د عيسى عليه السلام باره کښې ديهودو او نصرانيانو خيالونو کښې دزياتي او کمی داحاطل وو چې نصرانيانو تردي حده پورې لوني او گنرلو چې د الله ﷻ خونې ټي ورته اوويلو او يهودو ټي دومره سپکاوي اوکړو چې د يوسف نجار ناجائز اولاد ټي اوبللو [معاذ الله] الله ﷻ ددي دواړو قسمو غلطو خلقو غلطيانې اوخودلې ادې صحيح شان ټي دي آيتونو کښې واضح کړو [قرطبي] (۱)

﴿قَوْلَ الْحَقِّ﴾ چې دلام په زور شي نو واضح ترکيب نحوی به ټي داسې وي ﴿أَقُولُ قَوْلَ الْحَقِّ﴾ او په ځينې قرآتونو کښې ﴿قَوْلَ الْحَقِّ﴾ په پيښ دلام سره راغلې دي دې صورت کښې به ټي مطلب دا وي چې عيسى عليه السلام پخپله قول حق ځکه دي چې د دوی ﷻ پيدا کيدل به د واسطې ظاهري سبب نه صرف د الله ﷻ په قول سره شوی دی څنگه چې هم په دي بنا باندې ورته د کلمه الله لقب ورکړې شوې دي [قرطبي] (۱)

﴿يَوْمَ الْحُسْرَىٰ﴾ دقيامت ورځې ته ﴿يَوْمَ الْحُسْرَىٰ﴾ ځکه وئيلې شوی دی چې جهنميان به دا ارمان کوی چې که هغوی نيکاک مؤمنان وي نو ورته به جنت ملاؤ شوې وو چې اوس دجهنم په عذاب

(۱) تفسير القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۰۵]

(۲) تفسير القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۰۵]

کڻي ڳير دی. او ٻيو خاص قسم ارمان به د جنتيانو هم وی، څنگه چې طبرانی او ابو یعلیٰ به روایت د معاذ رضی الله عنه دا حدیث پاک روایت کړې دي چې رسول کریم ﷺ او فرماښل چې جنتیان به په هېڅ څیز باندې افسوس نه کوی صرف په هغه لمحاتو به کوی کوم چې د الله ﷻ د ذکر څخه بغیر تیر شوی وی. (۱)

اوبغوی د ابوهریره رضی الله عنه نه روایت نقل کړې دي چې نبی کریم ﷺ او فرماښل چې هر مړ کیدونکې به ارمان او پښیمانی کوی، صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض او کړو چې ددې به څه وجه وی؟ نبی کریم ﷺ او فرماښل چې نیک عملونه کوونکي به په دې ارمان کوی چې نور زیات نیک عملونه مو کړي وي چې د جنت درجې ورته ددې نه زیاتې حاصلې شوې وي. او بدکار خلق به په دې ارمان کوی چې هغوئ د خپلې بدرکاری نه ولي منع نشو. [مظهری] (۲)

يُرْجَعُونَ ۝ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِبْرَاهِيْمَ ۚ اِلهَ كَانَ صِدِّيقًا

واپس کولې شي او یاد کړه | په کتاب کښی | ابراهیم | بیشکه هغه | وژ | یو رښتني انسان

..... اوت په دې کتاب [قرآن] کښی د ابراهیم رضی الله عنه ذکر او کړه | بیشکه هغه ډیر رښتونې نبی وو

نَبِيًّا ۚ اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ يَا بُتِّ لِمَ تَعْبُدُ مَا

اویو نبی وژ | کله چی | او وئیل هغه | پلار خپل ته | اے پلاره | ولې ته عبادت کوي | دهغه څه

..... کله چې هغه پلار ته او وئیل | انې زما بابا جان ته ولې د داسې څیز عبادت کوي | چې نه آوری

لَا يَسْمَعُ ۚ وَلَا يُبْصِرُ ۚ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ۚ يَا بُتِّ اِنِّي

چی نه آوری | اونه وینی | اونه لرې کولې شي | ستانه | څه څیز | اے پلاره | بیشکه زه چی یم

اونه وینی | اونه ستانه څه تکلیف لرې کولې شي | ای زما بابا جان به بیشکه ماته هغه علم

قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمُ يَأْتِكَ ۚ فَاتَّبِعْنِيْ

په تحقیق سره راغلي دي ماته | علم [وحی] | هغه | چی نه دي راغلي تاته | نو تابعداری او کړه زما

نصیب دي | چې هغه تاته نه دي نصیب شوي | نو زما تابعداری او کړه

اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ۚ يَا بُتِّ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ ۚ اِنَّ الشَّيْطَانَ

چی اوبښایم تاته | لاره | نیغه | اے پلاره | عبادت مه کوه ته | د شیطان | بیشکه شیطان

زه به درته برابره لار اوبښایم | انې زما پلاره د شیطان عبادت مه کوه | بیشکه شیطان

كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ۚ يَا بُتِّ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يَّمْسَكَ

دي | رحمان لره | نافرمانه | اے پلاره | بیشکه زه | بریرم | چی اوبه رسیږی تاته

د رحمان نافرمان دي | . انې زما بابا جان ماسره دا ویره ده چې چرته به تاباندې د رحمان د طرفه عذاب

(۱) المعجم الكبير للطبرانی رقم الحديث: (۱۶۶۰۸)

(۲) جامع الترمذي، کتاب الزهد باب ماجاء في ذهاب البصر [ج: ۲، ص: ۶۶] و تفسیر المظهری تحت هذه الآية

[ج: ۶، ص: ۹۷]

عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونُ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ۚ قَالَ أَرَأَيْتَ

عذاب | درحمان نه | نوشي به ته | د شيطان | ملگري | اووئيل پلار | آيا مخ اړونکي نې
رانسي | نونه به د شيطان ملگري پاتي شي | اپلار ورته | اووئيل چې ښه ابراهيم ګڼي ته زما د معبودانو نه

أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ ۚ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهَ لَا رُحْمَ لَكَ

ته | د معبودانو زمانه | اے ابراهيم | که چرې | منع نه شوې ته | نوزه به په کانړو اوولم تا
مخ اړونکي يې | که ته | د خپلو خبرونه | منع نه شوې | نوزه به دې په کانړو اوولم

وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ۚ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ ۖ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ

او جدا شه زما نه | ديره موده | اووئيل ابراهيم | سلام دې وي | په تاباند | زه به ښه غواړم | ستا دپاره
اوزما د مخي نه هميشه دپاره لرې شه | ابراهيم اووئيل چې په تا دې سلام وي زه به ستا دپاره دخپل

رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ۚ وَأَعْتَزَلْتُمْ

درب خپل نه | بيشکه الله | دې | په ماباند | دير مهربان | اوزه جدا کيږم ستاسو نه
رب نه بخښنه غواړم | بيشکه هغه په ما دير مهربان دې | اوزه تاسو او تاسو چې د الله ښه سوا کوم

وَمَا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۚ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ

او دهغي نه چې رابلې نې تاسو | ماسوا دالله نه | اوزه رابلم | رب خپل | اميد دې
بتان رابلې دهغي نه په دده کيږم | اوزه خپل رب رابلم | اميد دې چې زه به دخپل رب نه په غوښتلو

أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ۚ فَلَمَّا

چې نه به شم زه | په رابللو درب خپل سره | بدبخته | نو هر کله چې | په جدا شو دهغوی نه
کښې محروم پاتي نشم | بيا چې ابراهيم ښه دهغه خلقو نه او دهغوی د معبودانو نه په دده شو

وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۚ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ

او دهغي بتانونه | چې هغوی نې عبادت کولو | ماسوا دالله نه | نو ورکړل مونږه | هغه ته | اسحاق
..... نو مونږ ورته اسحاق ښه | خوي | اواد هغه نه | يعقوب ښه | انمسي

وَيَعْقُوبَ ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ۚ وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا

او يعقوب | او هريو | او گرځولو مونږه | پيغمبر | او ورکړو مونږه | هغوی ته | درحمت خپل نه
ورکړل | او په دواړو کښې مو هريو ښې جوړ کړو | او مونږ په دوی باندې خپل رحمت کړې وو

وَجَعَلْنَا لَهُم لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ۚ

او ورکړو مونږه | هغوی ته | رښتني شهرت | او چت |

او ددوی ذکر خير مو دير او چت کړې دې |

آسان ترجمہ قرآن

او پہ دی کتاب کنہ د ابراہیم علیہ السلام ہم تذکرہ او کرہ. بیشک ہفہ دیر رشتہنی نی وو. یاد کرہ
 چہ کلہ ہفہ خپل پلار تہ وٹیلې وو چہ ای پلارہ تہ د داسې خیزونو عبادت ولې کوی چہ نہ اوری. نہ
 ویلی. او نہ ستا څہ په کار راتلې شی؟ ای پلارہ! ماته یو داسې علم راغلی دی کوم چہ تاسره نشته. په
 دې وچہ زما خبرہ اومنه. زہ به تاته نیغہ لار او بنایم ای پلارہ! د شیطان عبادت مه کوہ. یقین اوساته
 چہ شیطان د رحمن ذات نافرمان دی. ای پلارہ! زما ویرہ ده چہ د رحمن ذات د طرف نہ تا څہ عذاب
 راوړیسی. چہ د هغې په نتیجہ کنہ به تہ د شیطان ملګرې شی د هغوی پلار او وٹیل: ای ابراہیمہ! آیاتہ
 زما د خدا یا نو نہ بیزار ئې؟ یاد ساتہ. کہ تہ منع نہ شوې نوزہ به تا په کانرو اولولم او اوس تہ د همیشه
 دپارہ زمانہ لرې شه. ابراہیم علیہ السلام او فرمائیل: زہ تاته (درخصت) سلام کوم زہ به دخپل رب
 نہ ستاد بخښنی دعا کوم. بیشک ہفہ په ما باندې دیر مهربان دی. او زہ تاسو نہ ہم بیلیم. او د الله
 پاک نہ سوا چہ تاسو د کومو کومو خیزونو عبادت کوئ. د هغې نہ ہم. او زہ به خپل رب راہلم. او زما
 پورہ امید دی چہ زہ به دخپل رب په رابللو باندې نامراد پاتې نہ شم. پس چہ کلہ ہفہ د هغوی نہ او د
 هفہ (بتانو) نہ جدا شو کوم چہ به هغوی د الله پاک نہ سوا رابلل. نو مونږ هفہ تہ د اسحق او یعقوب (په
 شان) اولاد ورکړو. او ټول مو نبيان جوړ کړل. او هفہ تہ مو خپل رحمت ورکړو. او د اوچتي درجې نیک
 نامی مو ورکړہ.

خلاصہ تفسیر

[او] اے محمد ﷺ ﴿وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ﴾ [تہ پہ دی کتاب] یعنی قرآن [کنبی] [خلقتو تہ
 د حضرت] [ابراہیم] قصہ [ذکر کرہ] چہ دوی تہ د توحید او رسالت مسئلہ زیاتہ واضعہ
 شی ﴿إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا﴾ [هفہ] [پہ هر قول او فعل کنبی] [لوی رښتونې] وو او ﴿نَبِيًّا﴾ [پیغمبر
 وو] او هفہ قصہ د کومې چہ ذکر کول دلتہ مقصود دی هفہ وخت شوې وه ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ﴾ [کلہ
 چہ دوی خپل پلار تہ] کوم چہ مشرک وو [وویل] ﴿يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ
 شَيْئًا﴾ چہ اے پلارہ تہ د داسې خیز ولې عبادت کوی کوم چہ نہ څہ اوزی او نہ څہ وینی او نہ
 ستا په څہ کار راتلې شی [مراد ترې بتان دی حال دا دې چہ څوک وینی اوزی او پکار هم راخی
 مگر چہ واجب الجود نہ وی بیا هم لاتق د عبادت نہ دې نو چہ بیا ددې صفتونو نہ خالی وی
 هفہ خو پہ درجہ اولی به د عبادت لاتق نہ وی ﴿يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ﴾ [اے زما
 پلارہ ماته داسې علم راسیدلې دی کوم چہ تاته نہ دې راغلی] مراد ددې نہ وحی ده چہ پہ دې
 کنبی د غلطی احتمال دسره نہ شی کیدې پس زہ چہ څہ وایم قطعاً حق دی هر کلہ چہ خبرہ
 داسې ده ﴿فَأْتَبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا﴾ [نو تہ زما په خبرہ باندې څہ زہ به تاته نیغہ لارہ وښایم]
 او هفہ توحید دې ﴿يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ﴾ [اے زما پلارہ تہ د شیطان عبادت مه کوہ] یعنی
 شیطان او دده عبادت لره خو تہ ہم بد گنرې او په بت پرستی کنبی شیطان پرستی لازمه ده چہ
 هفہ په خلقو دا کار کوی او دچا داسې اطاعت کول چہ د حق تعالیٰ په مقابلہ کنبی هم د هفہ
 تعلیم لره حق گنرې دا عبادت دې پس په بت پرستی کنبی شیطان پرستی شوه او ﴿إِنَّ
 الشَّيْطَانَ﴾ [بیشک شیطان د] حضرت ﴿كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا﴾ [رحمان نافرمانی کوونکې دی]

نو دي بيا كله داطاعت لائق كيدي شي ﴿يَا بَنِي آدَمَ﴾ [اے زما پلاره زه ويريم] او دغه ويره زما يقيني ده ﴿أَنْ يَّمْسُكَ عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ﴾ [چه په تا درحمان دطرف نه خه عذاب راپري نه وځي] خواه په دنيا كښي يا په اخرت كښي [بيا به ته] په عذاب كښي ﴿فَتَكُونُ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا﴾ [دشيطان ملگري شي] يعنى كله چه په اطاعت كښي دده ملگري كيږي نو په نفس عذاب كښي به هم دده سره يئ اكر چه په دنيا كښي دشيطان عذاب نشته او دشيطان دي ملگرتيا او په عذاب كښي شركت لره څوك خپل خير غوښتونكي نه خوښوي

دحضرت ابراهيم عليه السلام داتول نصيحت چه ې واوړيدو نو ﴿قَالَ أَرَأَيْتَ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ يُبْرَاهِيمُ﴾ [پلار جواب ورکړو چه ايا ته زما دمعبودانونه گرځيدلي يئ اے ابراهيمه] او په دي وجه سره ما هم منع کوي ياد ساته ﴿لَبِئْسَ لَمُتَلَكِّهٖ لَزْمَتُكَ﴾ [که ته] دي بتانونه دبدو وييلو نه او زما ددوي د عبادت نه دمنع کولو نه [واپس نه شوې نوزه به خامخا تاپه گټو باندې سنگسار کړم] پس ته ددي نه واپس شه ﴿وَالْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ [او هميشه هميشه دپاره زما] سره دداسې وينا [نه په ډډه شه] ﴿قَالَ﴾ ابراهيم [او وييل] بڼه ده ﴿سَلَّمَ عَلَيْكَ﴾ [زما سلام واخله] اوس تاته خه وييل اوړول ېې فاندې دي ﴿سَأَسْأَلُكَ رَبِّي﴾ [اوس زه تادپاره دخپل رب نه دبڅښني] داسې درخواست کوم [چه تاته هدايت وکړي چه مغفرت پرې مرتب كيږي]

﴿إِنَّهُ كَانَ فِي حَقِّيًّا﴾ [بيشکه هغه په ما ډير مهربان دي] په دي وجه به هغه ته عرض وکړم چه قبلول يانه قبلول ې دواړه په مختلف اعتبار سره رحمت او مهرباني ده [او] ته اوستا دمذهب خلق چه هرکله زما حق خبره هم نه مني نو په تاسو كښي پاتې كيدل هم فضول دي په دي وجه ﴿وَأَعْتَرِلْكُمْ مِمَّا تَدْعُونَ مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾ [زه تاسونه او دكومو چه تاسو دخدای نه سوا عبادت کوي دهغوی نه] په بدن هم [په ډډه كيږم] لکه چه په زړه سره درنه دوراندې نه په ډډه یم يعنى دلته اوسېږم هم نه [او] په اطمینان سره جدا کيږم ﴿وَأَذْعُوزَاتِي﴾ [دخپل رب عبادت به کوم] ځکه چه دلته اوسېږم نو تاسو به په دي كښي ماسره مزاحمت کوي ﴿عَسَىٰ الْأَكْثُونَ بِدُعَايِهِمْ شَقِيًّا﴾ يعنى يقين [اميد دي چه دخپل رب په عبادت کولو سره به زه محروم نه شم] لکه بت پرست [چه دخپلو باطلو معبودانو عبادت کوي او محرومه كيږي] غرض ددي خبرو نه پس ددوي نه داسې جدا شو چه دشام ملك ته لارو هجرت ې وکړو ﴿فَلَمَّا اعْتَرَلَکُمْ مِمَّا يَفْتَدُونَ مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾ [پس هرکله چه ددي خلقونه او دكومو چه دغو خلقو د خدای نه سوا عبادت کولو دهغوی نه] داسې جدا شو ﴿وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ﴾ نو مونږ ده ته اسحق عليه السلام خوي او [يعقوب] عليه السلام نمسي [ورکړل] کوم چه دملگرتيا دپاره دده دبت پرست ورور ولي نه په ډيرو درجو غوره وو ﴿وَوَكَّلْنَا آلَ يِسَٰه﴾ [اومونږ] په دي دواړو كښي [هر يو لره نبي جوړ کړو او دي ټولو ته مونږ] قسم قسم کمالات ورکړل ﴿وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا﴾ [دخپل رحمت حصه مو ورکړه] او په راتلونکو نسلونو كښي ﴿وَجَعَلْنَا لَهُم لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا﴾ [مونږ ددوي نوم نيك او اوچت کړلو] چه ټول ې په تعظيم او صفت سره ذکر کوي او داسحق عليه السلام نه ورومبي اسماعيل عليه السلام ورته هم په دي صفتونو سره ورکړي شوي وو.

معارف او مسائل

صديق تعريف: ﴿صَدِيقًا نَبِيًّا﴾ صديق د صاد په زیر سره د قرآن عظیم الشان یو اصطلاحی لفظ دی، ددې په معنی او تعریف کښې د علماء کرامو مختلف اقوال دي، څوک هغه ته صديق وائی چې ټول عمر ئې څه دروغ نه وی وئیلی، څوک هغه چاته صديق وائی چې په وئیلو او د عمل په هر یو څیز کښې رښیتنې وی. یعنې د زړه او د عقیدې په جوړه ژبې او هر عمل هم دغه حال ئې وی. روح المعانی او مظهری وغیره هم دا آخری معنی غوره کړې ده. (۱) او بیا صديق د درجو په لحاظ سره خپل مینځ کښې فرق داسې لری چې هر پیغمبر سره لازم دادی چې هغه صديق وی. خو داسې نه ده چې هر صديق به پیغمبر وی. لکه بی بی مريم ته چې قرآن عظیم الشان صديقه وئیلی دی. حالانکه هغه پیغمبره نه وه ولې چې د جمهور امت په نزد ښځه چرته پیغمبره نه ده پاتې شوې.

خپلو مترانو ته د نصیحت کولو طریقه او آداب: خپل پلار ته ﴿يَا أَبَتِ﴾ وئیل د عربی لغت په اعتبار سره ډیر د آدب او مینې لفظ دی، د خلیل الله ﷺ خپل پلار ته داسې وئیل ددې خبرې دلیل دی چې ابراهیم ﷺ ته الله ﷻ ټول اړخیز ښه صفات او کمالات ورکړي وو او د ابراهیم ﷺ د اوچتې حوصلې زبردست دلیل داسې دی چې پلار ئې یواځې په شرک، کفر او گمراهۍ کښې اخته نه وو بلکه نور خلق هم په دې مرض کښې اخته کول، حالانکه ابراهیم ﷺ خالص هم ددې د ورکولو دپاره پیدا کړې شوې وو، لیکن بیا ئې هم د هرې یوې جملې په اول سر کښې ﴿يَا أَبَتِ﴾ لفظ راوړلې دی چې د مینې او آدب لفظ دی. د کفر او گمراهۍ نسبت ئې ورته او نیکو څکه چې دې کښې دهغه سپکاوي وو. صرف د بتانو د بې وسۍ او بې حسۍ ښکاره کول ئې او کړل چې پخپله ئې خپل غلط کردار ته مخه شی. بله جمله کښې ئې د الله ﷻ د ورکړې خاص نعمت یادگیرنه او کړه کوم ئې چې د پیغمبري د عملونو په شکل کښې ورکړې وو. دریمه او څلورمه جمله کښې د شرک او کفر په نتیجه کښې د راتلونکي خراب انجام نه ئې اوویرولو. خو سره ددې پلار ئې بیا هم د ابراهیم ﷺ د نرمۍ او خوږ والی د په گذارش د څه غور کولو په ځانې ورته په سختۍ سره د سنگسارولو او وژلو دهمکي ورکړه اود کورنه د وتلو حکم ئې ورکړو. ابراهیم ﷺ ورته په ﴿يَا أَبَتِ﴾ غوندې د مینې په لفظ سره خطاب اوکړو چې د عرف مطابق د هغې جواب په ﴿يُتَى﴾ سره ورکول پکار وو. خو د هغې په ځانې ورته په سخته او ویل چې ﴿يَا اِبْرَاهِيمُ﴾. بیا هم ابراهیم ﷺ د ټولې ناروغۍ او ضد کوم جواب چې ورته او فرمائیلو هغه هم د آوريدو او یاد لرلو جوگه دی. وې فرمائیل چې:

﴿سَلَامٌ عَلَيْكَ﴾ دلته د سلام دوه مطلبه راوځي، یو دا چې سلام مقاطعه وی یعنې ورسره د نور پاتې کیدو په شریفانه او په مهذب طریقې سره خبر ورکول وی څنگه چې په پښتو کښې هم داسې وئیلې شی چې زما درته سلام دی او بیا ترې جدا شی، څنگه چې قرآن عظیم الشان د نیکانو او مقبول بندګانو په صفت کښې هم فرمائیلی دی چې: ﴿وَإِذَا حَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ یعنې کله چې جاهلان خلق دوی سره جاهلانه خبرې کوی نو دوی هغوی سره د خبرو اترو په

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۹۶، ۹۷]

خاتمي ورته د سلام لفظ وائی. د داسې سلام مطلب دا وی چې په تړون پریکولو کښې مې درسره څه بدې کول غرض نه دی بلکه هم ستا د زړه مراد پوره کول مې غرض دی. د دې سلام کولوبل مطلب دا هم کیدې شی چې دغه سلام دې عرفی او رسمی سلام وی څنگه چې عموماً خلق ته په یوبل باندې خپل مینځ کښې اچوی. خو په دې کښې د فقهي اشکال راپورته کیږي چې یو کافراو مشرک باندې په اول سر کښې سلام اچول د حدیث تر مخه منع کړې شوی دی. لکه بخاری شریف او مسلم شریف کښې د ابی هریره رضی الله عنه نه روایت دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمایل چې «لا تبدؤا الیهود والنصری بالسلام»^(۱) (یعنی یهود او نصاری ته ابتداء سلام مه کوئ) خو بل طرفته د حدیث د روایتونو مطابق په داسې ډله باندې په اول سر کښې سلام اچول د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه ثابت دی په کومه کښې چې مسلمانان او کافران په شریکه موجود وی، په صحیح بخاری او مسلم کښې د اسامه رضی الله عنه نه نقل کړې شوی روایت کښې هم دغه شان راغلی دی.^(۲)

په دې وجه د فقهاء امت ددې په جواز او عدم جواز کښې اختلاف شو، د ځینو صحابه کرامو، تابعینو او ائمه مجتهدینو د قول او عمل څخه ددې جواز ثابت دې او د ځینو څخه عدم جواز او ددې تفصیل قرطبی په احکام القرآن کښې ددې ایت مبارک لاندې بیان کړې دې. او امام نخعی دا فیصله کړې ده چې که ستاسو د یو دیني یا دنیاوی ضرورت له کبله یو کافر یهودی یا نصرانی سره ملاویدل وی نو هغه په باندې سلام کولو کښې ابتداء کول څه باق نشته دې. او بې ضرورته په سلام کښې د ابتداء کولو څخه بچ کیدل پکار دی. په دې کښې د مذکوره دواړو احادیثو تطبیق کیږي. والله اعلم [قرطبی]^(۳)

«سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي» دلته هم هغسې اشکار راپیښیږي چې یو کافر دپاره بخښنه غوښتل د شریعت تر مخه ناروا دی. نبی کریم صلی الله علیه و آله خپل تره ابو طالب ته فرمایلې وو چې «والله لا استغفرون لله ما له اله عنه» [قسم مې په الله صلی الله علیه و آله وی چې زه تر هغه پورې ستا دپاره دبخښنې دعا غواړم چې تر څو پورې منع کړې شوې نه یم] نو پدې دا آیت مبارک نازل شو چې: «مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ» [پيغمبر صلی الله علیه و آله او مؤمنانودپاره جائز نه دی چې مشرکانو دپاره دې بخښنه غواړي]^(۴) نو ددې آیت په نازلیدو سره نبی کریم صلی الله علیه و آله دخپل تره دپاره بخښنه غوښتل پریخودل. په دې بنا ددې اشکال جواب داسې شو چې ابراهیم عليه السلام خپل پلار سره دهغه دپاره دبخښنې غوښتو وعده هغه وخت کړې وه چې دې نه منع کړې شوې نه وو نو په سورة ممتحنه کښې الله تعالی پخپله دا واقعه په استثناء سره فرمایلې ده اطلاع یې ورکړې ده چې «أَلَا قَوْلُ ابْنِ مَرْيَمَ

(۱) صحیح مسلم کتاب السلام، باب النہی عن ابتداء اهل الکتاب بالسلام [بخ: ج ۲: ص ۲۱۳]

(۲) صحیح البخاری کتاب الإسیذان، باب التسليم في مجلس فيه اختلاط من المسلمين والمشرکین

[ج: ۲: ص ۱۹۲] و صحیح مسلم کتاب الجهاد، باب لقي النبي صلى الله عليه وسلم [بخ: ج ۲: ص ۱۰۹]

(۳) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱: ص ۱۱۲]

(۴) صحیح البخاری کتاب الجنائز، باب إذا قال المشرک عند الموت لا إله إلا الله [ج: ۱: ص ۱۸۱] و صحیح مسلم کتاب الإيمان، باب الدلیل علی صحة إسلام من حضره الموت [بخ: ج: ۱: ص ۱۰]

لَا اسْتَفْعِرُونَ لَكَ) (۱) او ددي نه زيات ښکاره بيان په سورة توبه کښي «مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ» نه پس په بل آيت مبارک کښي فرمائي چې: «وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ الْإِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ» (۲) چې دهغې نه معلومه شوه چې دغه وعده د ابراهيم عليه السلام خپل پلار سره د هغه وخت ده چې ابراهيم عليه السلام ته دا معلومه نه وه چې پلار به مې په کفر باندې کلک پاتې شي، خو کله چې دا حقيقت ورته ښکاره شونو ابراهيم عليه السلام ددي نه هم لاس واخستو او د خپلې بيزارنې اعلان ئې دخپل پلار نه اوکړو.

«وَأَعِزَّنَا لَكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي» يو خوا خو ابراهيم عليه السلام دخپل پلار د ادب او مينې ډير زيات لحاظ اوساتلو چې بيان ئې اوشو، بل خوا ئې دا ښکاره کول هم ضروري او گټورل چې د حق په ښکاره کولو کښي به ابراهيم عليه السلام هيڅ قسم سستی يا کمزوري ښکاره نه کړي. نو دپلار هغه حکم ئې په سرستړگو سره منظور کړو چې پلار ئې د ابراهيم عليه السلام دکور کلی نه د اوبښکلو دپاره کړې وو. او ورسره دائي هم په ښکاره کړل چې زه ستاسو دبتانو نه ويزاره يم، صرف خپل رب لره بلم.

«فَلَمَّا أَعِزَّنَا لَهُمْ وَمَا يَقْبِذُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ» ددي جملې څخه په وړاندې جمله کښي د ابراهيم عليه السلام دا قول راغلې دې چې زما دا اميد دې چې زه به د خپل پروردگار څخه په دعا کولو کښي نامراده او ناکامه نشم. اودا ښکاره خبره ده چې دکور او دخاندان څخه د جدائي څخه وروستو د جدائي د وحشت وغيره د اثراتو څخه د بچ کيدو دپاره دعا مراد وه. دې مذکوره جمله کښي ددي دعا قبلیدل داشان بيان شوی دی چې کله ابراهيم عليه السلام د الله جل جلاله دپاره خپل کور، خاندان او دهغوئ معبودان پرېښودل نو الله جل جلاله ددي بدله داشان ورکړه چې دوئ ته يو زوئې ورکړو چې نوم يې اسحاق عليه السلام وو. او دې سره سره يې ددي هم ذکر او فرمائيل چې دده عمر به زيات وي او دې به صاحب اولاد وي. يعنې دې سره يې د يعقوب په لفظ زياتولو سره دا او فرمائيل. او د زوې ورکړه ددي خبرې دليل دې چې ددي څخه يې مخکښي نکاح شوې وه، نو ددي حاصل داشو چې د پلار دخاندان څخه بهتري ورته يو مستقل خاندان ورکړو چې په کښي انبياء او صالحان وو.

وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا	وَإِذْ كُنَّا فِي الْكِتَابِ
او ورکړو مونږو هغوئ ته رښتني شهرت او چت او بيان اوکړه په کتاب کښي	
او ددوئ ذکر خير مو ډير او چت کړې دې او [محبوبه] ته په دې کتاب [قرآن] کښي	

(۱) ترجمه: ليکن د ابراهيم دومره خبره پلار سره شوې وه چې زه به ستا دپاره بخښنه ضرور غواړم.
(۲) د سورة توبه آيت نمبر ۱۱۳ اور آيت نمبر ۱۱۴ ترجمه داده:-- پيغمبر لره او نورو مسلمانانو لره جائز نه دی چې مشرکانو دپاره دبخښني دعاء او غواړی اگر که هغه رشته دار ولې نه وی، سره ددي چې دا امر واضح شوې دې چې دا دوزخيان دی. او ابراهيم دخپل خوئي دپاره دبخښني دعا غوښتل صرف او صرف د وعدي په وجه وه چې وعده يې ورسره کړې وه، او بيا چې کله دا واضح شوه چې هغه خو دالله تعالي دښمن دې نو بيا يې ورسره تعلق پرېښودو، واقعي خبره ده چې ابراهيم ډير رحيم المزاج او حلیم الطبع وو.

مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا وَنَادَيْنَاهُ

دموسی | بیشکه هغه | وؤ | خالص کړې شوې | او وؤ | رسول | نبی | او آواز او کړو مونږ هغه ته
دموسی ذکر هم او کړه | بیشکه هغه د الله ﷻ خاص بنده اور رسول اونبی وو | او مونږ هغه ته دکوه طور

مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ

د طرفه | دکوه طور | ایسی نه | او رانزدې کړو مونږ هغه | دراز په خبرو کولو سره
د نبی طرفته آواز کړې وو | او هغه ته دراز د خبرو کولو په وجه خپل نژدیکت ورکړې وو |

وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا وَاذْكُرْ

او ورکړو مونږ | هغه ته | درحمت خپل نه | رور دهغه | هارون | په حیثیت نبی | او بیان او کړه
او هغه ته مود خپلې مهربانۍ په وجه دهغه رور هارون ﷻ د نبی په حیثیت ورکړې وو | او | محبوبه | ته

فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا

په کتاب کښی | د اسماعیل | بیشکه هغه | وؤ | رښتینی | دوعدي | او وؤ | رسول |
په دې کتاب اقران | کښی د اسماعیل ﷻ ذکر هم او کړه | بیشکه هغه دوعدي | دیرارښتونی وو او رسول

نَبِيًّا وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ

نبی | او وؤ هغه | چی حکم به ئې کولو | خپل کوروالو ته | دمانځه | او د زکاة

اونبی وو | او هغه به دخپل کور خلقو ته دمونځ ادا کولو او د زکوة ورکولو حکم کولو

وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ

او وؤ هغه | په نزد رب خپل | خوښ کړې شوې | او بیان او کړه | په کتاب کښی |

اود خپل رب په نزد دیر غوره وو | او ته په دې کتاب اقران | کښی د ادریس

إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا

د ادریس | بیشکه هغه | وؤ | رښتینی انسان | او نبی | او پورته کړې وؤ مونږ هغه | مقام
ذکر هم او کړه | بیشکه هغه دیر رښتونی نبی وو | او مونږ هغه دیرې اوچتې مرتبې ته

عَلَيْنَا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

لور ته | دا کسان چی دی | دا هغه کسان دی | چی انعام او کړو | الله | په حقوی باند |

رسولې وو | دا هغه پیغمبران دی په کومو چی الله ﷻ په پیغمبرانو کښی | خصوصی | انعام کړې وو

مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ

چی د پیغمبرانو نه وؤ | د اولاد د آدم نه وو | او د نسل | دهغه چانه وؤ | چی سواره کړی وؤ مونږه |
یعنی د آدم ﷻ په اولاد کښی اود هغه چانه چی مونږ نوح ﷻ سره | په بیری کښی | سواره کړی وو

مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَٰءِيلَ وَمِمَّنْ

د نوح سره | او د اولاد د ابراهیم نه وو | او د اسرائیل د نسل نه وؤ | او دهغه کسانو نه وؤ |

او څه په کښی د ابراهیم ﷻ او یعقوب د نسل نه وو | او د اتولا په هغه خلقو کښی وو چی مونږ ورته هدایت کړې

هَدَيْنَا	وَاجْتَبَيْنَا	إِذَا نُنْتَلَىٰ	عَلَيْهِمْ
چی لار بنودلی وه ورته مونږه او خوښ کړی وو مونږه کله چی به لوستلې کیدل په هغوی باندې	وو او مونږ غوره کړی وو هر کله چی به دهغوی په مخکښي د رحمان آیتونه اولوستلې شو		
آيَةُ الرَّحْمَنِ	خَرُّوا	سُجَّدًا	وَبُكْيَا
آیتونه د رحمن نو پریوتل به په سجده په ژړا ژړا			
نو په سجده به پریوتل او ژړیدل به			

آسان ترجمه قرآن

او په دې کتاب کښ د موسی علیه السلام هم تذکره او کړه. بیشکه هغه د الله پاک منتخب کړې شوي بند وو. او رسول او نبی وو. مونږ هغه لره د کوه طور د نبي طرف نه راوبللو او هغه له موخپل راز دار جوړولو سره هغه ته خپل قرب ورکړو. او مونږ د هغه ورور هارون علیه السلام نبي کولو سره په خپل رحمت باندې هغه ته (يو مددگار) ورکړو. او په دې کتاب کښ د اسمعيل علیه السلام هم تذکره او کړه. بیشکه هغه د وعدې رشتينې وو او رسول او نبی وو. او هغه به د خپل کور خلقو ته هم د مانځه او د زکوة حکم کولو. او د خپل رب په نزد غوره وو. او په دې کتاب کښ د ادریس علیه السلام تذکره هم او کړه. بیشکه هغه ډیر رشتينې نبي وو. او مونږ هغوی ته اوچتوالي ورکړې وو او په يو اوچت مقام باندې مورسولي وو د آدم علیه السلام په اولاد کښ دا هغه انبياء علیه السلام دی چه په هغوی باندې الله پاک انعام فرمائيلې دي. او په دوی کښ څه د هغه خلقو په اولاد کښ دی کوم چه مونږ د نوح علیه السلام سره (په کشتي کښ) سواره کړی وو. او څه د ابراهيم او اسراييل (يعقوب علیه السلام) په اولاد کښ دی. اودا ټول دهغه خلقو نه دی چاته چه مونږ هدايت ورکړې وو. او (د خپل دين دپاره مو) منتخب کړل. چه کله به دهغوی مخي ته زما آيتونه لوستلې کيدل نو هغوی به په ژړا ژړا باندې په سجده کښ پریوتل.

خلاصه تفسیر

﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مُوسَى﴾ [او په دې کتاب] یعنی قرآن [کښې د موسی] ﷺ [هم ذکر وکړه] یعنی خلقو ته یې واوروه که نه وی نو په کتاب کښې ذکر کونکې خو په حقیقت کښې الله تعالی دې ﴿إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا﴾ [هغه بیشکه د الله تعالی خاص کړې شوي] بنده [وو] ﴿وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾ او هغه رسول هم وو نبي هم وو ﴿وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الْعُورِ الْأَيْمَنِ﴾ او مونږ هغه ته د کوه طور په نښی اړخ کښې اواز ورکړو ﴿وَقَرْنَاهُ نُوحًا﴾ او مونږ هغه لره د راز دخبرو کولو دپاره مقرب جوړ کړو ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا﴾ او مونږ هغه ته په خپل رحمت [او عنایت] سره ﴿أَعَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا﴾ دهغه ورور هارون ﷺ لره نبي جوړ کړې ورکړو [یعنی دهغه ددرخواست مطابق مونږ ده ته نبوت ورکړو چه دده مدد وکړی] ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إسماعِيلَ﴾ [او په دې کتاب کښې د اسماعیل] ﷺ [هم ذکر وکړه] ﴿إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ﴾ بیشکه هغه د وعدې [لوی] [رښتونی] وو ﴿وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾ او هغه رسول هم وو نبي هم وو ﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ﴾ او خپلو تعلقداروانو ته به یې د مونځ او زکوات [خصوصاً او د نورو احکامو هم عموماً] حکم کولو ﴿وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْغُوبًا﴾ او دې دخپل پروردگار په نزد غوره کړې شوي وو ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إدریسَ﴾ [او په دې

کتاب کنبی د ادریس [عليه السلام] هم ذکر وکړه ﴿إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾ بيشکه هغه لوی رښتونې نبی وو او ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ مونږ ده لره [په کمالاتو کنبې [اوچتې مرتبې ته ورسولو دا] حضرات دکومو چه د سوره دشروع نه تردې پورې ذکر وشو د زکريا [عليه السلام] نه تر ادریس [عليه السلام] پورې دا ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ﴾ هغه خلق دی په کومو چه الله تعالی پرې [خاص ﴿أَنعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾] انعام فرمائيلې دې [چنانچه د نبوت نه لوی به بل کوم يو نعمت وی ﴿مِنَ النَّبِيِّينَ﴾] د نورو پیغمبرانو [عليهم السلام] څنې چه دا وصف په دې ټولو ذکر کنبې مشترک دې [دا ټول ﴿مِنَ ذُرِّيَةِ آدَمَ﴾] د آدم [عليه السلام] دنسل نه او [څنې په دوی کنبې ﴿وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَنُوءًا﴾] دهغو خلقو دنسل نه] کومو لره چه مونږ د نوح [عليه السلام] سره [په کشتی کنبې [سواره کړی وو] چنانچه بغیر د ادریس [عليه السلام] نه چه هغه دنوح [عليه السلام] د نیکونو نه وو په باقی ټولو کنبې دا وصف شته [او] څنې په دوی کنبې ﴿وَمِمَّنْ ذُرِّيَةُ إِبْرَاهِيمَ﴾] د ابراهیم [عليه السلام] [او یعقوب [عليه السلام] دنسل نه] وو چنانچه زکريا [عليه السلام]، یحیی [عليه السلام]، عیسی [عليه السلام]، اوموسی [عليه السلام] ددواړو داوладنه وو او اسحاق [عليه السلام]، اسماعیل [عليه السلام]، او یعقوب [عليه السلام] صرف د حضرت ابراهیم [عليه السلام] د اولاد نه وو [او] دا ټول حضرات ﴿وَمِمَّنْ﴾] دهغو خلقو نه] وو ﴿هَدَيْنَاهُ وَاجْتَبَيْنَاهُ﴾] کوموته چه مونږ هدایت وفرمائيلو او مقبول موجود کړل [او باجود ددې مقبولیت او حاصلوالی ددې ټولو ذکر شوو حضراتو د بندگۍ دا حال ووچه ﴿إِذْ أَتْنَاهُ عَلَيْهِمْ﴾] کله به ددوی په وړاندې حضرت ﴿أَيُّهَا الرَّحْمَنُ﴾] رحمان ایتونه لوستي کیدل نو] ددیرې عاجزی انکسار او انقیاد د اظهار دپاره ﴿عَزَّوَجَلَّ وَبُكِّيًّا﴾] به سجده کوونکی او ژړیدونکی [په مزکه [پریوتل]

معارف او مسائل

[كَانَ مُخْلَصًا] مخلص هغه چاته وئيلې کيږي چې الله ﷻ خپل ځان دپاره خالص کړې وی او هغوی سوا دالله ﷻ څخه دبل چا پسې مخه نه اوړي او خپل ځانونه اوټول خواهشات يې دالله ﷻ دپاره مخصوص کړي وی. داشان خصوصاً د پیغمبرانو ﷺ وی لکه د قرآن کریم په یو بل ځانې کنبې ارشاد دې چې ﴿إِنَّا اخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةِ ذِكْرِي الدَّارَةِ﴾ [مونږ دوی مخصوص کړی دی دیو خاص کار د دار آخرت د یادولو دپاره] د امت کاملانو ته هم ددې مقام یو درجه ملاویرې کوم چې دپیغمبرانو علیهم السلام په لار روان وی، دهغوی نخښه داوی چې په قدرتی طور سره دگناهونو او بدو څخه ساتلې شی، اودالله ﷻ په حفاظت کنبې وی.

[مِنَ جَانِبِ الطُّورِ] طور یو غر دې چې په شام ملک کنبې دې او دا د مصر او مدین مینځ کنبې دې. او نن هم په دغه نوم باندې مشهور دې. دې غر لره هم الله ﷻ په ډیرو څیزونو کنبې خصوصیت او اهمیت ورکړې دې.

[الْأَيْمَنِ] د کوه طور ښې طرف د یعقوب [عليه السلام] په اعتبار سره داسې ښودلې شوې دې چې کله هغوی ﷺ د کوه طور خواته اورسیدل نو کوه طور یې ښی طرفته وو.

[نَجِيًّا] دوه په دوه څه خاص خبرو کولو ته مناجاة وئيلې شی. او په داسې شان کلام چې چا سره کولي شی هغه ته نجی وئيلې شی.

[وَوَهَبْنَاهُ مِنْ رَحْمَتِنَا آخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا] د هغه لفظی معنی ورکول دی، موسی [عليه السلام] دا دعا کړې وه چې هارون [عليه السلام] دې زما د مددگار په حیثیت پیغمبر جوړ کړې شی، الله ﷻ دغه دعا قبوله کړه

خکه په وهبنا لفظ سره يې دا بيان اوشو. مطلب يې دادې چې مونږ هارون عليه السلام، موسی عليه السلام ته ورکړو او هم په دې وجه هارون عليه السلام ته هبة الله هم وئيلې شې، (مظهري^۱)

[وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إسماعيلَ] ۱ بنسکاره خبره هم داده چې دې څخه مراد د ابراهيم عليه السلام ځويې اسماعيل عليه السلام دې، د والد او ورور ابراهيم او اسحاق عليه السلام سره د دوي د بيان نه کولو مطلب دا معلومېږي چې ددوي څه خاص شان ترې بنسکاره شې. چنانچه ددوي عليه السلام مينځ د موسی عليه السلام بيان راغلې دې. بله دا چې دلته څومره پيغمبران عليه السلام بيان شوي دي دهغوي د پيغمبري او يادگيرنې ترتيب يو شان نه دې، چنانچه د ادریس عليه السلام ذکر د ټولو څخه وروستو شوې دې مگر زمانه يې د ټولو څخه وړاندې ده.

[كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ] د لوظ پوره کول، داسې يو ښه عادت دې چې هر شريف انسان يې ضروري گنږي او دهغې الهه کار کول پور ذيل حرکت گنږلې شې، يو حديث مبارك کښې راغلی دی چې وعد خلافي کول د منافقت نخښه ده، ځکه دالله عليه السلام هر يو رسول عليه السلام صاد الوعد يعنی د وعدې ريښتوني وو، د کلام په دې سلسله کښې د خاص خاص پيغمبران عليه السلام د يادولو سره څه يو خاص صفت هم بيان کړې شوې دې. ددې مطلب دا نه دې چې گنې دغه صفت په نورو پيغمبران عليه السلام کښې نه وو بلکه دې خبرې ته اشاره ده چې په دغې پيغمبرا کښې دا خاص صفت په يو ځانله شان سره وو لکه د موسی عليه السلام چې مخلص کيدل دهغوي خاص صفت په دې شان سره گرځولې شوې دې چې دا صفت په ټولو پيغمبران عليه السلام کښې په عام طور سره موجود وو مگر په موسی عليه السلام کښې په يو ځانله حيثيت سره موجود وو.

اسماعيل عليه السلام په يو ځانله شان سره د وعدې ريښتوني بللې شوې دې اگر چې ټول پيغمبران عليه السلام په عام طور سره د وعدې ريښتوني وو، چنانچه اسماعيل عليه السلام او بنده سره خپله کړې وعده په ښه شان سره پور کړې ده، الله عليه السلام سره يې دا وعده کړې وه چې خپل ځان به د ذبح کيدو دپاره پيش کوی او په هغې به صبر کوی او هم دغسې يې اوکړل. يو سړی سره يې په يو ځايي کښې د ملاقات کولو وعده اوکړه چې هغه به دغه ټاکلی وخت راونه رسيدو نو دهغه په انتظار کښې يې تر درې ورځو پورې او په ځينې روايتونو کښې تر درې کالو پورې هلته په انتظار باندې ولاړ وو (مظهري^۲)

دغه شان د ترمذی شريف په حواله د عبدالله بن ابی الخمساء رضي الله عنه په روايت په يو ځاني باندې د رسول کریم عليه السلام د دريو ورځو پورې ايساريدل بيان شوی دی، چرته چې يو کس سره يې د ملاقات کولو وعده کړې وه. (قرطبي^۳)

د وعدې د پوره کولو ضرورت او هغې درجه: د وعدې پوره کول د پيغمبران عليه السلام او نیکانو خلقو يو خاص صفت دې او د ټولو شريفانو انسانانو عادت دې چې دهغې نه الهه کار کول د فاسقانو، فاجرانو او رذيلانو خلقو عادت دې، چنانچه نبی کریم عليه السلام فرمائيلی دی چې [العدة دين]^۴ يعنی وعده قرض دې. يعنی څنگه چې قرض ادا کول په انسان باندې لازم دی

^۱ (تفسير المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۰۱])

^۲ (تفسير المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۰۲])

^۳ (تفسير القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۱۵] و سنن ابوداود، کتاب الأدب، باب في العدة [ج: ۲ ص: ۳۳۶])

^۴ (المعجم الكبير للطبرانی رقم الحديث: [۳۶۷])

دغه شان د وعدې پوره کول هم لازمی دی، په یو بل حدیث پاک کښې په داسې الفاظو سره راغلی دی چې او ای المؤمن واجباً یعنی د مؤمن وعده واجب ده. (۱)
په دې بنا د فقهاء کرامو په دې باندې اتفاق دې چې د وعدې فرض کیدل او د وعدې د پوره کولو د واجبیدلو مطلب دادې چې د شرعی عذر نه بغیر ددې نه پوره کول د گناه کار دي، خو ددې مطلب دا هم نه دي چې د عدالت په ذریعه به په زبردستی سر ددې د پوره کولو انتظام کولې شی، بلکه د فقهاء کرامو په اصطلاح کښې د د وعدې پوره کول دنانه واجب بللې شی، قضاء نه اقرطبی وغیره. (۲)

د اصلاح هوونهم فرض دادې چې د اصلاح کار د خپل بال بچ څخه شروع کړي. (وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ) د اسماعیل (علیه السلام) یو خصوصی صفت داشان بیان شوې دې چې هغوی (علیهم السلام) به خپل بال بچ ته د مونځ او زکوة حکم کولو، دلته داسوال پیدا کیږي چې هر کله دا کار خود هر یو مؤمن مسلمان په ذمه واجب دي چې خپل بال بچ ته به د نیکو کارونو هدایت او بنسودنه کوی، چنانچه په قرآن کریم کښې ټولو مؤمنانو ته عام حکم داسې دي چې:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَتَأْتُوا الْفُسْكَرَ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا) ای مؤمنانو خپل ځانونه او خپل اولاد د اور څخه اوساتي! نو دې کښې د اسماعیل (علیه السلام) خصوصیت څه شو؟ جواب یې هغه دي چې وړاندې تیر شو، یعنی دا حکم واقعی چې ټولو مؤمنانو ته عام دي خو اسماعیل (علیه السلام) په جدا حیثیت سره ددې کوشش کولو، څنگه چې رسول کریم (صلی الله علیه و آله) هم دخپلې کورنۍ خلق دالله (جل جلاله) د عذاب څخه په خصوصیت سره ویرولی ووولې چې ورته دالله (جل جلاله) د طرفنه د (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) حکم راغلي وو. (۳)

دویمه خبره قابل غور داده چې ټول پیغمبران (صلی الله علیه و آله) د ټول قوم د هدایت دپاره رالیرلې شوی وو، هغوی (علیهم السلام) د قوم هر غړی ته دالله (جل جلاله) پیغام رسوی او دالله (جل جلاله) د حکم یې پابند کوی، نو په خصوصیت سره خپل اولاد ته د بلنې ورکولو پابند کول یې د احکمت لری چې د بلنې کار دي د خپلې کورنۍ څخه شروع کوی ځکه چې دا نسبتاً آسان هم وی او نگرانی یې هر وخت کولې شی. کله چې هغوی څخه خاص رنگ اختیار کړی او په دغې رنگ باندې پاڅه شی نو یو دینی ماحول پیدا کیدو سره بلنه عام کول او د نورو د اصلاح کول مضبوطیږي ولي چې د خلقو د اصلاح دپاره د ټولو څخه زیات تاثیر لرونکې څیز یو دینی ماحول پیدا کول دي، چنانچه تجربه گواه ده چې هره نیکي او بدی د بنسودلو پوهولو او ازدکړې ورکولو په ځانې د ماحول په ذریعه اکثر خورېږي او وده کوی.

(وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ) ادريس (علیه السلام) دنوح (علیه السلام) څخه یو زر کاله مخکښې ددوی (علیهم السلام) په نیکونو کښې دې (روح المعانی بحواله مستدرک حاکم) (۴) دوی د آدم (علیه السلام) نه پس اولنې نبي او رسول دی چې پرې الله (جل جلاله) دیرش صحیفې نازلې کړې (کما فی الحدیث ابی ذر زمخشری) (۵) او ادريس

(۱) کنز العمال رقم الحديث: [۶۸۷۲]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۱۵]

(۳) صحیح ابن حبان رقم الحديث: [۶۶۵۹] ودلائل النبوة للبيهقي رقم الحديث: [۱۸۶]

(۴) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۰۵] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۹۷۲]

(۵) تفسیر کشاف تحت هذه الآية [ج: ۱ ص: ۹]

﴿۱﴾ د ټولو څخه اول انسان دې چې ورته دمعجزې په طور علم نجوم او حساب ورکړې شوي وو [بحر محیط] (۱) او د ټولو څخه اول انسان دې چې په قلم سره یې لیکل او جامې گنډل روان کړل، دې څخه به مخکې خلقو عام طور د خناورو څرمن د اغوستلو دپاره استعمالوله، د ټولو څخه اول هم د وې د میچ، تول طریقې رابښکلې، وسله هم اول د وې راوېنځله د وې چې کله وسله تیاره کړه نو د قاییل اولاد سره یې جهاد او کړو اېکړو [بحر محیط، مظهری روح] (۲)

[وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا] (مونږ ادریس ﷺ لوړ مقام ته پورته کړو) مطلب یې دادې چې د نبوت، رسالت او د الله ﷻ د نږدیکت خاص مقام ورکړې شو. او په بعضې روایتونو کې چې دې نه آسمان ته خپژول مراد اخستې شوی دی، دهغې باره کې چې ابن کثیر رحمه الله فرمایلې دی چې:

[هذا من اخبار كعب الاحبار الاسرائيليات وفي بعضه نكارة] ۱ داد کعب بن احبار داسرائیلی روایتونو څخه دي او ددې په ځینو روایتونو کې نکارت او اجنبیت دي.

او دقرآن کریم الفاظ په هر حال په دې باره کې ښکاره نه دي چې دې څخه مراد ددرجو بلند وال دي او که دهغوئ ﷻ آسمان ته ژوندې خپژل مراد دی؟ داشان دقرآن کریم تفسیر کول هم په دې باندې څه دارومدار نه لري. [بیان القرآن] (۳)

هغه از بیان القرآن: درسول کریم ﷺ په تعریف کې فرق او خپل مینځ کې یې نسبت د رسول کریم ﷺ او نبی په تعریف کې ډیر اقوال دي، په مختلفو قرآني آیتونو کې په غور کولو سره چې کومه خبره د احقر په نزد ثابتې شوه هغه داده چې ددې دواړو مینځ کې نسبت د عموم خصوص من وجه دي، رسول کریم هغه چې چې مخاطبینو ته نوې شریعت اورسوی خواه دغه شریعت پخپله ددغې رسول ﷺ په اعتبار سره هم نوې وی لکه تورات وغیره شو، یا یوازې د هغه ﷻ د امت په اعتبار سره نوې وی لکه د اسماعیل ﷻ شریعت چې په اصل کې هم د ابراهیم ﷻ زور شریعت وو، خو چې کوم قوم جرهم ته اسماعیل ﷻ لیرلې شوې وو هغوئ ته وړاندې ددغې شریعت علم نه وو، هم د اسماعیل ﷻ په ذریعه ورته ددې علم او شو په دې لحاظ هر رسول به نبی نه وی لکه فرېسټې شوې چې رسولان خو دی لیکن نبیان نه دی یا لکه د عیسی ﷻ هغه استاذی چې رسولان خو وو مگر نبیان نه وو، چنانچه د هغوئ باره کې قرآن کریم فرمائی چې: [اُجَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ] (۴)

نبی هغه دي چې وحی ورته راځي خواه هغه ته نوې شریعت ورکړې شوې وی یا د پخوانی شریعت پرچار کوی، څنگه چې د بنی اسرائیلو اکثر پیغمبرانو ﷺ به د موسی ﷻ د شریعت تبلیغ کولو، دې څخه معلومه شوه چې په یو اعتبار سره رسول عام شو یا خو به صاحب د وحی وی یا به د بل چا استاذی وی، صاحب وحی به نه وی.

او په بل اعتبار سره نبی عام داسې شو چې صاحب دوحی به وی یا خو به خپل نوې شریعت چلوی یا به د بل پیغمبر شریعت چلوی، کله چې رسول کریم ﷺ لفظ دواړه یو ځای استعمال شې نو په دې کې څه مشکل نشته لکه چې قرآن کریم چې په دې اوسنو آیتونو

(۱) تفسیر البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۳۴]

(۲) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۰۵] و تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۱۷]

(۳) تفسیر بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۱]

کڻي فرمائي ڇي: [وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا]، او چرته ڇي ديوبل په مقابله کڻي استعمال شي نو نبي نه به مراد هغه پيغمبر وي ڇي د بل پيغمبر شريعت چلوي او رسول به هغه پيغمبر وي ڇي هم خپل مستقل شريعت چلوي لکه قرآن کريم فرمائي ڇي: [وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ] [أُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ] دي څخه مراد صرف اديس عليه السلام دي.

[وَمِمَّنْ خَلَقْنَا مَع نُوحٍ] دي څخه مراد صرف ابراهيم عليه السلام دي. [وَمِنْ ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ] دي څخه مراد اسماعيل عليه السلام، اسحاق عليه السلام او يعقوب عليه السلام دي. [وَأَسْرَأْنَاهُ] دي څخه مراد موسي عليه السلام، هارون عليه السلام، زكريا عليه السلام، يحيي عليه السلام او عيسي عليه السلام دي.

[إِذَا تَنَادَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرَوْا سُجَّدًا وَّيَكْتُمُونَ] په تيرو شوو آيتونو کڻي دڅو بزرگانو پيغمبرانو عليه السلام بيان په خاص طور رسه کړې شوې دي ڇي په کڻي د هغوي د شان لوې والي بيان کړې شوې دي، هر کله څي د پيغمبرانو عليه السلام د شان د لوې والي په وجه د عوامو د طرفه د حد څخه زيات خطر وه لکه يهودو څي عزيز عليه السلام ته او نصاراؤ عيسي عليه السلام ته خداي ونييل. ځکه ددغي ټولو پيغمبرانو عليه السلام د بيان کولو نه پس په دي آيت مبارک کڻي د هغوي عليه السلام داشان بيان کړې شوې دي ڇي د الله عز وجل په مخکڻي سجده کوي، د هغه نه ويريدونکي وو ڇي د زياتي، کمی په درميانه حال کڻي پاتې شو. [بيان القرآن] (۱)

دقرآن پاک د تلاوت کولو په وخت بکاء کول يعني سترگو کڻي اوبڼي داوستل د انبياء کرامو سنت ده. دي څخه معلومه شوه څي دقرآن کريم د آيتونو د تلاوت کولو په وخت د بکاء شان پيدا کولو يوشه او دپيغمبرانو عليه السلام صفت دي، چنانچه درسول کريم عليه السلام صحابه کرامو تابعينو او دالله عز وجل د اولياء کرامو څخه په دي باره کڻي دير واقعات نقل شوي دي.

امام قرطبي رحمته الله فرمايلي دي څي علماء کرام داخبره مستحب گرځولي ده څي د آيت دسجدي مناسب دعا کول په دغي سجده کڻي اوکړې شي مثلاً د سورة سجده په سجده سهوا کڻي دي داسي دعا کوي: (۱) [اللهم اجعلني من الساجدين لوجهك الموحين بحمدك واعوذ بك ان اكون من المستكبرين عن امرك] او د [سبحن الذي] په سجده کڻي دي دا دعا کوي (۲) [اللهم اجعلني من الباكين اليك الخاشعين] او ددي آيت [خَرَوْا سُجَّدًا] په سجده کڻي دي دا دعا کوي: (۳) [اللهم اجعلني من عبادك المنعم عليهم المهدين لك الباكين عند تلاوة ايتك] [قرطبي] (۴)

(۱) تفسير بيان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۱]

(۲) ترجمه:- اي الله تعالي ما دهغه خلقونه اوگرزوي کوم څي ستا ذات ته سجده کوي، حمد سره ستا پاکي پياوړي، او تاسره پناه غواړم ددي خبرې نه څي زه دهغه خلقونه شم کوم څي ستاد حکم نه تحکیر کوي.

(۳) ترجمه:- اي الله تعالي ما دهغه خلقونه اوگرزوي کوم څي ستا غي ته زاري، ستا دپاره خشوع کونکي دي.

(۴) ترجمه:- اي الله تعالي ما دهغه بندگانو نه اوگرزوي څي په هغوي باندي انعام کړې شوې دي، او هدايت ورته شوې دي، ستا ذات ته سجده کوي، ستا دآيتونو دتلاوت په وخت کڻي زاري.

(۵) تفسير القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۲۱]

آيَةُ الرَّحْمَنِ	خَرُّوا	سُجَّدًا	وَبُكْيًا	فَخَلَفَ	مِنْ بَعْدِهِمْ
آيتونه درحمن	انو پريوتل به	په سجدہ	په ژړا ژړا	بيا راغلل	اروستو دهغوئ نه
نو په سجدہ به پريوتل	او ژړيدل به	بيا دهغوئ نه پس ځينې داسې نا اهلہ جانشين شول		
خَلَفَ	أَصَاغُوا	الصَّلَاةَ	وَالْبُعَا	الشَّهَوَاتِ	
داسې بد عملہ جانشينان	چي ضائع کړو هغوي	مونځ	اوروان شو	په خواهشاتو پسې	
.....	چي مونځونه ئي ضائع کړل	اود خواهشاتو تابعداري ئي شروع کړه			
فَسَوْفَ	يَلْقَوْنَ	غَيًّا	إِلَّا مَنْ	تَابَ	
نوزر ده	چي مخ به شي هغوي	دگمراهي دانجام سره	مگر	هغه څوک	چي توبه ئي اوويستله
نوديرزر به دگمراهي سزا بيا مومي	البته چا چي توبه اوويستله			
وَأَمِنْ	وَعَمِلَ	صَالِحًا	فَأُولَٰئِكَ	يَدْخُلُونَ	
او ايمان ئي راوړو	او عمل ئي اوکړو	نيک	نو دغه کسان چي دي	دا ځليري به هغوي	
او ايمان ئي راوړو	اونيک عملونه ئي اوکړل	دا خلق به جنت ته داځليري		
الْجَنَّةِ	وَلَا يُظْلَمُونَ	شَيْئًا	جَنَّتِ	عَدْنٍ	الَّتِي
جنت ته	اونه به پرې کيږي ظلم	هيڅ	جنتونه دي	دهميشه اوسيدو	هغه
او په دوي به هيڅ ظلم نه شي کيدې	د هميشه اوسيدو په باغونو کښي به وي	هغه چي رحمان			
وَعَدَ الرَّحْمَنُ	عِبَادَهُ	بِالْغَيْبِ	إِنَّهُ	كَانَ	
چي وعده کړې ده رحمن [دهغي]	د بندگانو خپلو سره	په غيبو	بيشکه شان دادي	چي ده	
ئې د خپلو بندگانو سره غائبانه وعده کړې ده	بيشکه دهغه وعده			
وَعْدُهُ	مَا تَيَّمَنَّا	لَا يَسْمَعُونَ	فِيهَا	كَفَّوْا	إِلَّا
وعده دهغه	پوره کيدونکي	نه به اوري هغوي	په هغي کښي	څه فضول خبره	مگر
خامخا پوره کيدونکي ده	په هغي کښي به فضول خبره نه اوري	سلام لفظ به وي	چي يو بل ته به		
سَلَامًا	وَلَهُمْ	يَرْزُقُهُمْ	فِيهَا	بُكَرَةً	وَعَشِيًّا
دسلامتيا خبره	اووي به دپاره دهغوي	رزق دهغوي	په هغي کښي	صبا	بيگاه
د ملاقات په وخت کښي وائي	او هغوي ته به په کښي سحر ماښام روزي ورکولې شي				
تِلْكَ	الْجَنَّةُ	الَّتِي	نُورُ	مِنْ عِبَادِنَا	مَنْ
دادي	جنت	هغه	چي په ميراث کښي به ئي ورکوو مونږه	د بندگانو خپلو نه	هغه چاته
دا هغه جنت دي چي په خپلو بندگانو کښي به ئي مونږ هغه څوک وارث جوړوو					
كَانَ	تَقِيًّا				
چي وي هغه	پرهيزگار				
چي پرهيزگار وي					

آسان ترجمہ قرآن

بیا دھوی نہ پس داسی خلق د هغوی په خاڼې راغلل چه مونځونه ئې پرېاد کړل، او په خپل نفسان خواشیاو پسې او لگیدل. پس د هغوی گمراهی په ډیره ژر د هغوی مخې ته راځي خو کومو خلقو چه توبه اویستله، او ایمان ئې راوړلو، او نیک عمل ئې او کړو، نو داسی خلق به جنت ته داخل شی، او په هغوی به لېوالم هم نه کیږي. (د هغوی داخله به) داسی د همیشه والی باغونو ته (کیږي) د کومو چه رحمن ذات د هغوی د لیدلو نه بغیر هغوی سره وعده فرمائیلې ده. یقیناً د هغه وعده داسی ده چه دوی به هغې ته ضرور ورسېږي هغوی به په دې کښ دسلامتی د خبرو له علاوه هیچ لغوه خبره نه اوری او د هغوی رزق به هغوی ته سحر او ماینام ملاویږي دا دې هغه جنت چه د هغې وارثان به مونږ په خپلو بندگانو کښ هغه شوک جوړوو چه پر هیز کاروی.

خلاصه تفسیر

[بیا ددوی] ذکرشو [نه پس] خنې ﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ﴾ [داسی نا امله پیدا شول کومو چه مونځ پرېاد کړو] خواه اعتقاداً چه نکاري وکړو یا عملاً چه په ادا کولو کښې یا ضروری حقونو او ادبو کښې ئې کوتاهی وکړه ﴿وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ﴾ [او] په انسانی ناجائزو [خواشونو پسې شول] کوم چه د ضروری اطاعت نه غافله کوونکی وو ﴿فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا﴾ [پس دا خلق به ډیر زر] په آخرت کښې [خرابی ووينی] خواه همیشه وی یا غیر همیشه ﴿إِلَّا مَنْ﴾ [البته مگر کومو چه] کفر او نافرمانی نه ﴿ثَابَّ﴾ [توبه وکړه] او مطلب د کفر نه د توبه کولو دادې ﴿وَأَمَّنَ﴾ چه ایمان [ئې راوړو او] د نافرمانی نه توبه کول دادی چه ﴿وَعَمِلَ صَالِحًا﴾ [نیک کارونه ئې وکړل] ﴿فَأُولَٰئِكَ﴾ پس دا خلق [بغیر د خرابی لیدو] ﴿يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ﴾ [جنت ته ځي او] د جزا ملاویدو په وخت کښې به ﴿وَلَا يَظْلَمُونَ شَيْئًا﴾ [د دوی ذره نقصان ونه کړې شی] یعنی د نیک عمل جزا به ورته ملاؤ شی یعنی ﴿جَنَّتِ عَذَابَ﴾ [د همیشه پاتې کیدو باغونو کښې] په وی ﴿الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ﴾ [د کومو چه رحمن د خپلو بندگانو سره غائبانه وعده فرمائیلې ده] او ﴿إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًا﴾ [دې وعده شوی څیز ته به دا خلق ضرور ورسېږي] ﴿لَا يَتَمَنَّوْنَ فِيهَا الْفَوَا﴾ په دې [جنت] کښې به دغه خلق څه فضول خبره وانه وری [ځکه چه هلته به فضول خبره دسره نه وی] ﴿إِلَّا﴾ [بغیر] د فرېستو او دیوبل ﴿سَلَامًا﴾ [د سلام] کولو [نه] او ظاهره ده چه په سلام سره ډیره خوشحالی او راحت رسېږي نو دغه فضول نه دې ﴿وَلَهُمْ فِيهَا مَنَازِلٌ مُّتَقَرَّبَةً﴾ [او دوی ته به سحر ماینام خوراک ملاویږي] یعنی داخو به په معین طور سره وی او هسې هم که بل وخت غواړي ملاویږي به ﴿تِلْكَ الْجَنَّةُ﴾ [دا جنت] د کوم چه ذکر وشو ﴿الَّتِي تُورَثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًا﴾ [داسی دې چه مونږ به په خپلو بندگانو کښې دې مالکان داسی خلق جوړ کړو کوم چه داخدا ئې نه ویریدونکی وی] کوم چه مبنی دایمان او نیک عمل ده.

معارف او مسائل

[خَلَفَ] په غړوندی د لام سره د خراب جانشین او د ناکاره اولاد معنی ورکوي، او د لام په زور سره [خَلَفَ] د ښه جانشین او د ښه اولاد معنی ورکوي [مظهري] (۱)

مجاهد فرمائيلى دى چې د ابه د قيامت په نزدي زمانه كښې وى كله چې به د امت نيكان خلق ختم شي يعنى مونځونو نه به د خلقو مخه واړوي او نافرمانى او ناكاره كارونه كول به په ښكاره كول شروع كړي

بې وخته د جمعې څخه بغير مونځونه كول د مونځ خرابو او لويه گناه ده: [أَصَاغُوا الصَّلَاةَ] د جمهورو مفسرينو عبد الله بن مسعود، نخعی، قاسم، مجاهد، ابراهيم، عمر بن عبد العزيز په نزد د مونځ خرابول او بربادول څخه مراد د خپل خپل وخت نه دهغي وروستو ادا كول دى او ځينې حضراتو ويلي دي چې دا مونځ په آدابو كښې او شرطونو كښې كوتاهي كول د مونځ په بربادولو كښې شامل دى. او ځينې حضرات فرمائيلى دي چې خانله پخپل كور كښې فرض مونځ ادا كول او جمعې ته نه حاضریدل ترې مراد دى.

[قرطبي، بحر محيط: ۱]

فاروق اعظم رضي الله عنه د خپل حكومت ټولو حاكمانو ته دا هدايت ليكلي ليرلي وو چې:

[ان اهم امركم عندي الصلوة فمن ضيعها فهو لما سواها اضيع] [موطا امام مالك: ۲]

[استاسو په ټولو كارونو كښې زما په نزد ډير زيات ضروري كار مونځ دى، څوك چې مونځ ضائع كوي نو هغه به نور ديني حكمونه ددې څخه زيات ضائع كوي]

حذيفه رضي الله عنه كله چې داسې يو سړي اوليدو چې د مونځ په آدابو او په پوره شان د اركانو په ادا كولو كښې كوتاهي كوله، تپوس يې ترې او كړو چې ته كله راسې په دې شان سره مونځ كوي؟ وي وويل چې څلوېښتو كالو راسې حذيفه رضي الله عنه ورته اوويل چې بيا خوتا يو مونځ هم نه دې كړې، كه ددې پشان مونځونو كولو په حالت كښې مړ شوي نو اوگنډه چې د محمد صلى الله عليه وسلم د فطرت نه په خلاف مړ شوي. [۲]

د ترمذي شريف په حواله د ابى مسعود انصاري رضي الله عنه څخه روايت دې چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم او فرمايل چې: دهغه چا مونځ نه كيږي چې اقامت په كښې نه وي، مراد ترې دادې چې څوك د ركوع او سجدي په حالت كښې ټول اندامونه برابر وي د ركوع په پورته كيدو او د دواړو سجدو تر مينځه په كيناستلو كښې د پوره او دريدو او پوره كيناستلو خيال نه ساتي نو دهغه مونځ نه كيږي.

خلاصه دا شوه چې چا په اودس او په پاكوالى حاصلولو كښې كوتاهي او كړه ياد مونځ په ركوع سجده كښې يا ددې دواړو مينځ كښې په اودريدو او په كيناستو كښې د جلدې څخه كار واخستو نو هغه مونځ برباد كړو.

حسن رضي الله عنه د اصاعت الصلوة او اتباع شهوات په باره كښې او فرمايل چې چې ددې مطلب مسجدونه شارول او په صنعت، تجارت او لذتونو او خواهشونو كښې اخته كيدل دي.

امام قرطبي رحمته الله ددې روايتونو د نقل كولو څخه وروستو او فرمايل چې په نن دور كښې داسې عالمان او نيكان خلق هم شته چې د مونځونو د آدابو نه غافله، صرف نقل او حركت كوي داد شپږمې صدئ هجرئى حال و چې په كښې دغسې خلق ډير كم ليدلې شي. خون

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج ۱۱ ص ۱۲۲] او تفسير البحر المحيط تحت هذه الآية [ج ۸ ص ۳۶]

(۲) موطا مالك رقم الحديث [۶] كتاب وقوت الصلاة.

(۳) سنن النسائي، كتاب السهو، باب تطفيف الصلاة [ج ۱ ص ۹۳]

دغه صورت حال د مونځ کوونکو عام شوې دې. **الاما شاء الله. نعوذ بالله من شرور انفسنا واعمالنا** [وَاتَّبِعُوا الشَّوْهَاتِ] د شهوات څخه مراد د دنیا هغه مزې دي چې انسان لره د الله ﷻ د یاد او مونځ څخه غافله کوي. **علی** فرمائیلي دي چې د ښکلی مکانونو جوړول، او په داسې ښکلو سورلو باندې سورلی کول چې خلق یې په تماشا شې او داسې اعلی جامې استعمالول چې نورو خلقو نه ورته ځان جدا ښکاري دا ټول په بیان شوو شهواتو کېښې داخل دي [قرطبي: ۱].

اَفَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا په عربی ژبه کېښې د [غی] د رشاد الله مطلب لري، یعنې رشاد هر څیر ښیگرې ته وئیلې شی، او [غی] هر شر او خرابۍ ته وئیلې شی، **عبدالله بن مسعود** **علیه السلام** څخه نقل دی چې [غی] د جهنم د یو غار نوم دې چې په کېښې د ټول جهنم څخه زیات قسما قسم عذابونه راجمع دي.

ابن عباس **علیه السلام** فرمائی چې [غی] د جهنم د غار نوم دې، چې جهنم ترې پناه غواړي، دا غار الله ﷻ د هغه زناکارو دپاره تیار کړې دې چې زنا کاري یې خپل عادت جوړ کړې وي. او هر وخت په دې کېښې اخته وي. دغه شان شرابي او دغه شان سودخور دپاره هم دې چې دغه ناکاره عادت یې عمل جوړ کړې وي. او په هیڅ وخت کېښې ترې ډډه نه کوي، دغه شان دغه غار، د موریلار د نافرمانو او په دروغه دگواهي ورکوونکو خلقو دپاره او هغې ښځې دپاره دې چې د بل چا ماشوم خپل ماشوم جوړوي. [قرطبي: ۲].

اَلَا يَتَذَكَّرُونَ فَيَنْهَافُوا لغو څخه مراد باطل او عبث کلام، کنخل کول او زیان رسوونکي کلام کول دي، چې جنتیان به دې څخه پاک او صفا اوسپړي، دهغوئ غوږونو ته به داسې څه خبره نه وررسي چې هغوئ ته پرې غم تکلیف وي.

اَلَا سَلَامًا دا استثنا منقطع ده، مطلب یې دا دې چې هلته به د جنتیانو غوږونو ته داسې خبره وررسي چې سلامتی، ښیگرې او خوشحالی کېښې به یې زیاتوالې راولي، په داسې کېښې اصطلاح سلام هم داخل دې کوم به چې جنتیان خپل مینځ کېښې په یو بل باندې او د الله ﷻ فرېښتي به په دوی ټولو باندې اچوي [قرطبي: ۲].

وَلَهُمْ فِيهَا نِكَاحٌ وَعَشْيَا په جنت کېښې د نمر دراختلو او غروب او د شپې او د ورځې د بدلیدو انتظام خو به نه وي او همیشه دپاره به په کېښې رنرا وي، خو د شپې او ورځې مینځ کېښې فرق کول دپاره به خاص نخښې وي چې دهغې په حساب به ورته صبا مابنام روزی وررسولې شی. دا خبره واضحه ده چې جنتیانو ته به هم هر یو څیز د هغوئ په خوښه، بې د څه مهلت څخه ورکولې شی. **وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ** اعلان عام دې. خو د صبا او مابنام تخصیص کول د انساني عادت او فطرت په بنا باندې دی چې هغه د صبا مابنام د خوراک کولو عادت لري، عربی وائی چې چاته د صبا مابنام پوره خوراکه ملاوېږي نو هغه د آرام او عیش خاوند دې.

انس بن مالک **رضی الله عنه** د دې آیت مبارک په تلاوت کولو سره او فرمائیل چې دې څخه معلومیږي

(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۱۲۵]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۲۵]

(۳) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۲۶]

چي د مؤمنانو خوراک به ورځ کښي دوه ځل وي ، يعني صبا او ماښام .
 بعضي حضراتو د صبا او ماښام نه عامه معنی داسي اخستې ده چي جنتيانو ته به د هغوي په
 خوښه هر وخت د هغوي روزي ملاويږي څنگه چي د شپي ورځي څخه ، يادي مشرق ، مغرب
 څخه عامه معنی مراد اخستې شي يعني د شپي ورځي څخه مراد هر وخت او د مشرق ، مغرب
 څخه مراد هر ځاني اخستې شي (قرطبي) (۱)

كَانَ تَقِيًّا ۝ وَمَا نُنَزِّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۚ لَهُ مَا
چي وي هغه پرهيزگار او نه نازلېږو مونږه مگر په حکم درب ستا هغه لره دی هر هغه څه
چي پرهيزگار و او (جبرئيل او وئيل) مونږ د خپل رب د حکم نه بغير نه نازلېږو چي زمونږ په وړاندي
بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ ۚ
څه زمونږ په وړاند دی او هغه څه چي روستو زمونږ نه دی او هغه څه چي په منځ ددې کښي دی
څي دی او څه چي زمونږ نه شاته دی او څه چي د دې په مينځ کښي دی هغه ټول د هغه ملکيت دي
وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ۚ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
اونه دي رب ستا هيرونکي رب د آسمانونو دي او د زمکي دي
اوستار ب (هيڅ) خبره هيرونکي نه دي هغه د آسمانونو او د زمکي او څه چي د دې دواړو په مينځ
وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۖ
او دهغې چي په منځ ددې دواړو کښي دی نو بندگانې کوه دهغه او صبر کوه په عبادت دهغه
کښي دی د ټولو خيزونو رب دي نو د هغه عبادت کوه او هم د هغه په عبادت ټينگ ولاړ اوسېږه
هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ۚ وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ إِذَا مَا مِثُّ
آيا ته پوهيږي چي هغه لره شته شريك په نوم او وائي انسان آيا هر کله چي مرشم زه
آيا تاته د هغه (الله سره په خدايي کښي) څوک همنام معلوم دي؟ او انسان وائي چي آيا هر کله زه مرشم
لَسَوْفَ أَخْرِجُ حَيًّا ۚ أَوْلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَكَا خَلَقْنَاهُ
نو راوبه ويستلې شم زه ژوندي آيا نه يادوي انسان چي بيشکه مونږه پيدا کړې دي هغه
نولابيا به هم ژوندي ادقبرنه راويستې شم آيا انسان دا نه يادوي چي د دې نه وړاندي په هغه وخت کښي
مِنْ قَبْلُ وَلَكُمْ شَيْئًا ۚ قُورَيْكُ لَنَحْشُرَنَّهُمْ
مخکښي ددې نه اونه وو هغه هيڅ څيز نو قسم دي په رب ستا چي ضرور به مونږه راجمع کړو دوي
مونږ دي پيدا کړو چي لاهيڅ څيز هم نه وو نو ستا په رب مي قسم دي چي مونږ به دوي

(۱) تفسير القرطبي [ج ۱۱: ص ۱۲۷]

وَالشَّيَاطِينِ	ثُمَّ	لَنُخْضِرَنَّ لَهُمْ	حَوْلَ جَهَنَّمَ	جِثْيًا
او شيطانان	بيا	به خامخا حاضر کرو دوى	چاپيره ددوڅ نه	په زنگنانو پراته پرمخې
او شيطانان خامخا راجمع کوو	بيا به دوى د دوزخ نه گير چاپيره حاضر ووا	چې په گوډو به اغور زیدلی	پراته وى	
ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ	مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ	أَيُّهُمْ	أَشَدُّ	
بيا	به اوباسو مونږه	دهرې دلى نه	هر هغه سرې ددوى	چې هغه زيات سخت وى
بيا به دهرې يوې دلى نه هغه کسان بيل کړو چې د رحمان نه په سرکشی کولو کبې د ټولو نه وړاندې				
عَلَى الرَّحْمَنِ	عِتْيًا	ثُمَّ لَنَعْنُ	أَعْلَمُ	بِالَّذِينَ هُمْ
په مقابله د رحمن کبې	په لحاظ دسرکشی سره	بيا	مونږه	په پيژنو هغه کسان
چې هغوى وو	بيا مونږ هغه څوک ښه پيژنو چې دې دوزخ ته د داخلیدو زيات			
أُولَى	بِهَا	صِلِيًّا	وَأَنْ مِّنْكُمْ	إِلَّا
ښه مستحق دى	د دغه دوزخ	په لحاظ دغور زولو	او نشته هيڅوک په تاسو کبې	مگر
قابل دى	او په تاسو کبې به هريو کس په هغې	د دوزخ باندې د پل صراط په ذريعه		
وَأَرْدُهَا	كَانَ	عَلَى رَبِّكَ	حَتْمًا	مَقْضِيًّا
تيريدونکې دې په دوزخ	دې	داکارا	په رب ستا باندې	يقينى
تيريدونکې وى	دا ستاسو په رب باندې يقينى فيصله شوې	خبره ده چې خامخا به پوره کيرى	بيا	
لَنَجْزِي	الَّذِينَ اتَّقَوْا	وَنَذَرُ	الظَّالِمِينَ	فِيهَا
به بچ کړو مونږه	هغه خلق	چې متقيان وو	او پرې به ږدو	ظالمان خلق
په هغې کبې	به مونږ هغه کسان بچ کړو چې پرهيزگاران دى	او ظالمان به په کبې دننه په گوډو		
جِثْيًا				
پرمخې اغور زیدلی				
غور زیدلی پريږدو				

اسان ترجمه قرآن

او (فرشتې تاته داسې وائې چې) مونږ دخپل رب دحکم نه بهر نه را کولىږو څه چې زمونږ مخې ته دى، اوڅه چې زمونږ هااته دى اوڅه چې دهغې ترمينځه دى، هغه ټول د هغه ملکيت دى. اوستا رب د هيدولو والا نه دى. هغه د آسمانولو او زمکو هم مالک دى او کوم مخلوقات چې د دې ترمينځه دى، دهغې هم. لهذا ته د هغه عبادت کوو، او دهغه په عبادت باندې مضبوط اوسيدو آيا ستا په علم کيږي هل داسې څوک هته چې دهغه په هان صفات لري؟ او (کافى انسان دا وائې چې: کله به مړ شم نو آيا رهنما به زه دوباره وولدى کولى هم؟ آيا دې انسان ته دا خبره نه رايادېږي چې مونږ دې هغه وخت پيدا کړي وو

چه کوم وخت دې هيڅ هم نه وو؟ پس قسم دې ستا په رب باندې مونږ په دوتی او د دوتی سره ټول هېڅنګل ضرور جمع کوو. بیا په دوتی د دوتی نه کور چلېږه داسې راولو چه دوی په زنگونانو باندې پریوتلې وې. بیا په د هغوی په هره ډله کښ هغه خلق راوباسو کوم چه در حین ذات سره په سر کشي کولو کښ زیات سخت وو بیا دا خبره مونږ ته په معلومه ده چه هغه کوم خلق دی چه د ټولو له مخکښ دوتی ته د داخلولو زیات مستحق دی او په تلسو کښ داسې څوک نشته چه په هغې (دوتی) کې تیریدل نه وې. ددې خبرې الله پاک حتی طور دمه اخستلې ده بیا چه کومو خلقو تقوی اختیار کړې ده. هغوی ته خو به مونږ خلاصې ورکړو. او کوم چه قائلان دی. هغوی به په داسې حالت کښ پریږدو چه هغوی په هغې (دوتی) کښ په زنگونانو پریوتلې پراته وې.

خلاصه تفسیر

عَنْ قَوْلِهِ بِه صحیح بخاری کښې حدیث دې چه نبی کریم ﷺ حضرت جبرائیل علیه السلام ته دا ارزو ظاهره کړه چه لږ زیات راڅه په دې باندې دا آیت نازل شو [او] مونږ ست د درخواست د جبرائیل علیه السلام د طرف نه جواب درکوو واوړه هغه دادي چه ﴿وَمَا تَسْأَلُ إِلَّا بِمَرْثَكٍ﴾ [مونږه] یعنی فرېستي [بغیر ست د رب د حکم نه وقتا فوقتا نه شو راتلې دهغه] په ملکیت کښې [دی] زمونږ په وړاند ټول څیزونه [مکان وی او که زمان مکانی وی او که زمانی وی] [او] دغه شان ﴿لَهُمَا بَيْنَ يَدَيْنَا وَمَا خَلَقْنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ﴾ [زمونږ وړاند ټول څیزونه او څه څیزونه چه ددوی په مینځ کښې دی] د وړاند مکان کوم چه مخامخ وی او د شا کوم چه شا طرف ته وی او ددوی په مینځ کښې کوم چه دا سړې دې په کښې او وړاندې زمانه کومه چه تیره شوې ده او وروستو کومه چه راروانه ده ددوی په مینځ کښې کومه زمانه حال ده ﴿وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا﴾ [او ستا رب هیرونکې نه دې] [مطلب دادي چه دا ټول کارونه ورته د وړاند نه معلوم دی غرض دا چه مونږ ټکوننا او تشریعا د حکم مسخر یو په خپله رای سره دیوځای نه بل ځای ته یا کله چه مونږ غواړو چرته تلې راتلې نه شو لیکن کله چه زمونږ لیرول مصلحت وی نو حق تعالی مونږه لیرې دا احتمال نشته چه شاید دڅه مصلحت په وخت کښې ې هیر شی ﴿رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [هغه رب دې د اسمانونو او د زمکې] ﴿وَمَا يَنْتَهَمَا﴾ او دهغو ټولو څیزونو کوم چه ددوی په مینځ کښې دی پس [هرکله چه داسې حاکم او مالک دې] ﴿فَأَعِذْهُ﴾ نواله مخاطبه [ته دهغه عبادت] او اطاعت [کوه] یو ځل نیم نه بلکه ﴿وَأَعِظْهُ بِوَعْدِهِ﴾ [دهغه په عبادت باند قائم وسیره] او که دهغه عبادت نه کوي نو چرته د بل چا عبادت به کوي ﴿هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا﴾ [نو ایا ته چالره دهغه هم صفته پیژني؟] یعنی هیڅوک دهغه په صفت کښې شریک نه شته نو لایق د عبادت هم څوک نشته پس دهغه عبادت کول ضروری شو [وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ إِذَا مَا مِثْلُ نَفْسٍ أُخْرِجَ حَيًّا] [انسان] داخرت نه منکر [داوانی چه زه هرکله مړ شم نو ایا بیا به ژوندې د قبر نه راویستلې شم] [الله تعالی جواب ورکوی چه] ﴿أَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ﴾ [ایا] دا [انسان] په دې خبره باندې نه پوهیږی چه مونږ ده لره ددې نه وړاند [د عدم نه وجود ته] [راوړې دې] ﴿وَكُنْزُكَ شَتَّى﴾ [اودې] [هغه وخت] [هیڅ هم نه وو] هرکله چه دداسې حالت نه ژوند ته راوستل اسان دی نو دوباره ژوند ورکول څه په درجه اولی اسان دی ﴿فَوَرَّكَ﴾ [پس قسم دې ستا په رب چه مونږ

به دوی لره [په قیامت کښې ژوندی کړو او په موقف د ﴿لَنُخْضِرُنَّهُمْ﴾ حشر کښې به یې جمع کړو او ددوی سره ﴿وَالشَّاطِطِينَ﴾ [شیطانانو لره هم] کوم چه په دنیا کښې به ددوی سره اوسیدل او غلطي خبرې به یې ورته بنودلې لکه چه په بل ایت کښې دی [قال قرینه رینا ما اطمینتہ] (١) ﴿لَنُخْضِرُنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثَاءً﴾ [بیا به دوی] تولو [لره ددوږخ چارچاپیره په دې حالت کښې حاضر کړو چه] دهیبت نه به [چه په زنگونو پریوتی وی] ﴿لَنُكَلِّفُنَّهُمْ﴾ [بیا دا] دې کفارو د ﴿مِنْ كُلِّ شَيْعَةٍ﴾ [هرې دلې نه به] لکه یهود نصارا او مجوس او بت پرست ﴿أَلَهُمْ أَشْدُّ عَلَى الرَّعْمَنِ عِثَاءً﴾ [هغو خلقو لره جدا کړو کوم چه به دوی کښې زیات دالله تعالی نه سرکشی کونکی وو] چه دوی لره دنورونه اول دوزخ ته داخل کړو [بیا] دانه ده چه دوی لره په جدا کولو کښې مونږ ته دڅه تحقیقاتو کولو ضرورت پریوخی ځکه چه [مونږ] په خپله ﴿لَمَّا كُنُا اَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمَا اُولٰٓئِهٖمَا صِلٰٓیٰہٗ﴾ [داسې خلقو لره ښه پیژنو کوم چه دوزخ ته دتلو زیات] یعنی اول [مستحق دی] پس په خپل علم سره به داسې خلقو لره جدا کړو اول دوی لره بیا نورو کفارو لره دوزخ ته داخل کړو او دا ترتیب صرف په اولیت کښې دې او په نه وروستو والی کښې خو ټول برابر دی او دجهنم وجود داسې یقینی دی چه دابه ټولو مؤمنانو او کافرانو ته وښودې شی کفارو ته په طور ددخول او عذاب ابدی دپاره او مؤمنانو ته په طور دپورې وتو په بل صراط او دزیادت دشکر او خوشحالی دپاره چه دا وینی او جنت ته ورسیرې نو زیات شکر به وکړی او خوشحاله به شی [او] ځنې گناهکارانو لره به دلې سزا دپاره کوم چه په حقیقت کښې پاکوالې دې ددې عامو لیدو خبر ورکولې شی چه ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ اِلَآءُ وَدُفْعًا﴾ [په تاسو کښې هیڅوک هم نشته چه په دې باند به تیرنه شی] څوک په ننوتو سره او څوک په تیریدو سره [دا] دوعدې موافق ﴿كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَاقًا مِّنْ حَیْثَآءٍ﴾ [ستا درب په اعتبار سره] په طور دلازم [موکد] ده چه [خامخابه] پوره شی بیا [په دې جهنم باند په تیروسره داسې مه گنړی چه په دې کښې مؤمن او کافر برابر دی بلکه] ﴿لَمَّا نَفَتْ اِلَیْهِمُ النِّفَاۗثُ﴾ [بیا] مونږ به هغو خلقو له نجات ورکړو کوم چه دخدای نه ویریدل [ایمان یې راوړې وو خواه اول سره نه نجات بیا مومی لکه مؤمنان کاملان او که خواه وروستو دڅه تکلیف تیرولو نه لکه ناقصه مؤمنان ﴿وَنُكَذِّرُ الطَّٰغِیِّیْنَ فِیْہَا جِثَآءً﴾ [او ظالمانو] یعنی کافرانو [لره به په دې کښې] دهمیشه دپاره [داسې حالت کښې پاتې کړو چه] ددیر رنج او غم نه به [په زنگونو پریوخی]

معارف او مسائل

﴿وَاصْطَلٰٓیْزِیْعًا دَیْبًا﴾ په مشقت او تکلیف باندې کلک پاتې کیدل د اصطبار معنی ده، دې کښې اشاره شوه چې په عبادت باندې همیشوالې کول او کلک پرې پاتې کیدل مشقت غواړی چې عبادت کوونکی لره دې دپاره تیار اوسیدل پکار دی. ﴿قُلْ لَّعَلَّكُمْ لَهٗ سَمِیْعًا﴾ د ﴿نَمِیْنٍ﴾ مشهور معنی دنوم شریک ده. او دا عجیبه اتفاق دې چې مشرکانو او بت پرستو اگر چې په عبادت کښې دیر انسانان، فرښتې او کانړی او بتان الله سره شریک گرځولی وو او ټولو ته ئې اله یعنی معبود وئیلی دی خو داسې هیچرې نه دی

(١) ترجمه: د پوره آیت مبارک ترجمه داده: هغه شیطان چې دوی سره اوسیدو، هغه به اوواي چې ای زموږ پروردگاره ما خودوی نه وو گمراه کړی بلکه دې خو پخپله په گمراه کښې وو.

شوی چې یو باطل معبود د الله ﷻ په نوم بللې شوې وی ، دا یو تکوینی او تقدیری خبره وه چې په دنیا کېنې هېڅ یو بت یا باطل معبود ته الله ﷻ نه دې وئیلې شوې ، نو ددې معنی په لحاظ سره هم ددې آیت مبارک مضمون داسې واضح دې چې په دنیا کېنې هېڅوک د الله ﷻ په نوم نیشته .

اکثر مفسرینو ، مجاهد رحمہ اللہ ، ابن جبیر رحمہ اللہ ، قتاده رحمہ اللہ او ابن عباس رحمہ اللہ نه دلته ددې لفظ معنی مثل او شبیه منقول ده . مطلب ددې هم واضح داسې دې چې په صفتونو د کمال کېنې د الله ﷻ پشان هېڅوک نشته .

﴿لَقَدْ نَعَزْنَا نَفْسًا شَاطِئِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرْنَهُمْ﴾ دلته ﴿وَالشَّيْطَانُ﴾ سره لگیدلې واؤ په معنی د مع دې ، مراد دادې چې هر کافر به هم د هغه د شیطان سره په زنځیر کېنې تړلې شوې وی راپورته کولې شی ، دې صورت کېنې به دا صرف د کافرانو د راپورته کولو بیان وی ، که دې نه عام مطلب دا واخستې شی چې مؤمنان او کافران ټول به شیطانانو سره یو ځانې کولې شی ، په دې بنا شیطانانو سره د ټولو حشر به په دې شان وی چې کافران خوبه سره د خپلو شیطانانو په زنځیرونو کېنې تړلې حاضرولې شی او د مؤمنانو د حشر میدان به هم دغه ځانې وی جدا به نه وی پدې اعتبار سره به شیطانان یعنی هم په دغې میدان کېنې به ټولو سره یو ځانې راجمع وی [قرطبی] (۱)

﴿حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثَا﴾ د حشر د شروع کیدو په وخت به مؤمنان ، کافران ، نیک بختان او بد بختان ټول د جهنم نه گیر چاپیره راجمع کولې شی او په ټولو به هیبت وی ، ټول به پخپلو گوډو ورغورزیدلې وی ، بیا به مؤمنان او نیک بختان د جهنم نه په پورې باسلو جنت کېنې داخل کړې شی ، چې د جهنم نه په خلاصی موندو باندې همیشه دپاره پوره خوشحاله شی ددین په مخالفت کوونکو باندې خوشحاله او د الله ﷻ زیات شکر کولې پرې نصیب شی .

﴿ثُمَّ لَنُزَعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ﴾ په اصل لغت کېنې شیعة لفظ د خاص بنده یا د خاص عقیدې خلقو دپاره استعمالولې شی ، ځکه په معنی د فرقې یعنی ډلې هم استعمالیږي ، مراد به د آیت مبارک داوی چې د کافرانو په مختلفو فرقو کېنې زیات سرکش خلق به په چوڼې کولو سره دټولو نه وړاندې کولې شی . ځینې مفسرینو فرمائیلې دی چې جهنم ته د کافرانو ورننویستل به په دې شان وی چې ټولو نه اول به ئې زیات مجرمان وروستې شی بیا به درجه په درجه دجرمونو د کم والی په لحاظ وروستې شی [مظهری] (۲)

﴿فَلَا تَنْكُمُ الْأُولَئِهَا﴾ [یعنی هېڅ یو انسان که مومن وی که کافر داسې به نه وی چې په جهنم باندې به د هغه اوریدل نه وی] دلته د ورود نه مراد دخول نه دې بلکه عبور دې . لکه چې د ابن مسعود رضی اللہ عنہ په یو روایت کېنې لفظ د مرور هم راغلې دې . او که دخول مراد واخستې شی نو مومنانو متقیانو دخول به داشان وی چې جهنم به ددوی دپاره یخ او د سلامتیا والا جوړ شی . دوی ته به ددې هېڅ تکلیف نه وی ، لکه د ابی سمیه په روایت کېنې دی چې نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم چې فرمائیلې دی: هېڅوک نیک یا فاجر به پاتې نشی چې په اول سر

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۳۲]

(۲) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۱۰ و ۱۱۱]

کڻسې به جهنم ته نه وي ور داخل شوي خو مؤمنان متقيانو دپاره به يځ اوسلامتيا والا جوړ شي. څنگه چې ابراهيم عليه السلام دپاره د نمرود اور چې برد اوسلام جوړ کړې شوې وو، دې څخه وروستو به مؤمنان ددغه ځاني څخه نجات ملاو شي او جنت ته به بوتلې شي، (هم دا معنی د آيت ددې جملې ده. لَمْ نَجْعَلِ لَهُمْ لِقَاءَ رَبِّهِمْ اِلَّا جَنَّتْ) دا مضمون د ابن عباس رضي الله عنه څخه هم منقول دي، او قرآن کریم کښې چې کوم لفظ، وروډ، راغلې دي که د هغې معنی دخول واخستلې شي نو دخول به په طور د عبور وي، په دې وجه دي کښې هيڅ تضاد نشته دي.

جِئْنَا	وَإِذَا	نُتِلَىٰ	عَلَيْهِمْ	أَيُّهَا	بَيِّنَاتٍ
اېرمخي غورزیدلی او کله چې الوستلې کېږي اې په دې خلقو باندې ایتونه زمونږ اچي واضحه او ښکاره دي غورزیدلی پري او هر کله چې دوی ته زمونږ ښکاره آیاتونه واورولی شي انود هغې په اوریدو دایمان					
قَالَ	الَّذِينَ	كَفَرُوا	لِلَّذِينَ	أَمَنُوا	أَيُّ
نو وائی ا هغه کسان ا چې انکار ئي کړي دي ا هغه کسانوته ا چې ایمان ئي راوړي دي ا کومه يوه راپو په ځاني ا کافران مومنانوته وائی ا چې په امون را د دواړو					
الْفَرِيقَيْنِ	خَيْرٌ	مَّقَامًا	وَأَحْسَنُ	نَدِيًّا	
ددې دواړو ډلونه ا بهتره ده ا په لحاظ دمقام سره ا اوزیات شاندار دي ا په لحاظ دمجلس ډلو ا د کافرانو او مسلمانانو ا کښې د چا ځاني بهتر دي ا اود چا مجلس ډیر ښائسته دي					
وَكَمْ	أَهْلَكْنَا	قَبْلَهُمْ	مِّنْ قَرْنٍ	هُمُ	أَحْسَنُ
اوڅومره ا هلاک کړي دي مونږ ا مخکښي ددوی نه ا د قومونونه اچي هغوی ازیات ښه وو ا په لحاظ دسامانونو اود دوی نه وړاندې مونږ څومره ډیر امتونه هلاک کړي وو ا چې اددوی نه ا په سازو سامان اوظاهري شکل					
وَرِيعًا	قُلْ	مَنْ كَانَ	فِي الضَّلَالَةِ		
او په لحاظ دظاهري شان وشوکت سره ا ورته اووايه ا هغه څوک چې وي ا په گمراهي کښې ا صورت کښې ډیر ښه وو ا (اښې محبوبه) ته ورته اووايه څوک چې په گمراهي کښې دي					
فَلِمَدَدُ	لَهُ	الرَّحْمَنُ	مَدَدًا	حَتَّىٰ	إِذَا رَأَوْا
نو مهلت ورکوي ا هغه ته ا رحمان ا په مهلت ورکولو سره ا تردې پوري ا کله چې ا اووینی ا نورحمان ^{الله} ا هغوی ته پوره مهلت ورکوي ا ... تردې چې کله هغه څيز ا ووينی دکوم څيز					
مَا	يُوعَدُونَ	إِمَّا الْعَذَابَ	وَأَمَّا السَّاعَةَ		
هغه څيز ا چې وعده ئي شوې ده ا دهغوی سره ا يا که عذاب وي ا اويا که ا قیامت وي ا چې ورسره وعده شوې ده ا يا په دنيا کښې ا عذاب ا پري راشي ا اويا قیامت ا پري راشي ا					
فَسَيَعْلَمُونَ	مَنْ	هُوَ	شَرٌّ	مَّكَانًا	
نو معلومه به شي هغوی ته ا چې څوک دي ا هغه ا چې ناکاره دي ا په لحاظ دخاني سره ا نوبيا به ورته معلومه شي چې څوک د ځاني په اعتبار سره خراب دي ا اود چا لښکر کمزوري دي					

وَأَضْعَفُ	جُنْدًا ۛ	وَيَزِيدُ اللَّهُ	الَّذِينَ	اهْتَدَوْا هُدًى ۛ
او ډير کمزوري دي په لحاظ دلنکر سره او زیاتوی الله هغه کسان چی په نیغه لاره دی هدایت کښی				
او الله ﷻ هدایت یافته خلق په هدایت کښی نور هم زیاتوی				
وَالْبَقِيَّةُ	الضَّالِّحَاتُ	خَيْرٌ	عِنْدَ رَبِّكَ	ثَوَابًا
او باقی پاتی کیدونکی نیکیانی بهتری دی په نیز درب ستا په اعتبار دجزا سره				
او هغه نیک عملونه چې باقی پاتی کیدونکی دی ستا درب په نیز د ثواب				
وَأَخَيْرٌ	مَرَدًا ۛ			
او بهتری دی په اعتبار دواپس ورتلو سره				
او د انجام په اعتبار سره بهتر دی				

آسان ترجمه قرآن

او کله چه د هغوی مخي ته زمونږ ښکاره ښکاره آيتونه تلاوت کولې هي نو کافران خلق مومنانو ته وائي چه: او بښايښ په مونږ دواړو ډلو کښ دچا مقام زيات غوره دي او دچا مجلس زيات غوره دي؟ او (دي ته نه گوري چه) د هغوی نه مخکښ مونږ غوره نسلونه هلاک کړي دي، کوم چه په خپل سازو سامان او ظاهري شوها کښ ډير غوره وو. او وايه چه: کوم خلق په گمراهي کښ پريوتل نو د هغوی دپاره مناسب دا ده چه رحمن ذات هغوی ته ښه مهلت ورکړي، تر دې چه دا خلق هغه خيز په خپلو سترگو باندې وليږي په کوم سره چه هغوی ته ويره ورکولې هي که هغه (د دې دنيا) عذاب وي، يا قيامت، نو هغه وخت به هغوی ته پته اولگي چه بدترين مقام دچا دي، اولنکو دچا ډير کمزوري وو. او کومو خلقو چه نېغه لاره اختيار کړي ده، الله پاک هغوی ته په هدايت کښ ترقی ورکوي، او کوم نيک اعمال چه باقي پاتي کيدونکي دي، د هغې بدله هم د الله پاک په نزد غوره ملاويږي، او د هغې (مجموعي) انجام به هم غوره وي.

خلاصه تفسير

﴿وَإِذَا تَنَادَّوْا عَلَيْهِمْ يُنَادِيكُمُ الْمَلَكُ﴾ [او کله چه ددې منکرانو خلقو په وړاند زمونږ] هغه [ښکاره ښکاره آيتونه لوستلې شي] په کومو کښي چه د مومنانو په حق باند کيدل او د کفارو په باطله باند کيدل ذکر وي ﴿قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ [نوداکافران خلق مسلمانانو ته وائي چه] داووايي په مونږ ﴿أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ﴾ [دواړو فرقو کښي] يعني په مونږ او په تاسو کښي په دنيا کښي ﴿غَيْرَ مُقَامًا وَأَخْسَنُ نَدِيًّا﴾ [مکان دچا زيات ښه دي او محفل دچا غوره دي] يعني ظاهره ده چه کورني او مجلسي سازو سامان او په اهل او په مددگارانو کښي مونږ زيات يو دا خو مقدمه محسوسه ده او دويمه مقدمه ده عرفی ده چه انعام او احسان او ورکړه د نعمت د هغه سړي دپاره وي کوم چه دورکونکي په نزد محبوب او غوره وي ددې دواړو مقدمونه ثابته شوه چه مونږ دالله تعالی محبوب او مقبول يو او تاسو مغضوب او مخذول یی وړاند الله تعالی يو جواب الزامي او يو تحقيقي ورکوي اول جواب خو دادي چه داخل داسې خبره کوي [او] دانه گوري چه ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ﴾ [مونږ ددوی نه وړاندې ډيري داسي داسي ډلې] په هيبت ناکو سزاگانو سره چه په يقين سره عذاب وو [هلاکي کړي دي] ﴿هُمُ أَخْسَنُ أَثَنًا وَرَفِيًّا﴾

کومې چه په سامان او نمائش کښې ددوی نه هم [دیرې زیاتې] [بڼې وې] ددې نه معلومه شوه چه دویمه مقدمه غلطه ده بلکه په څه حکمت او مصلحت سره ددنیا نعمت مبعوض او مردود ته هم ورکولې شی وړاند دویم جواب دې چه اے پیغمبر ﷺ ﴿قُلْ مَنْ كَانَ فِي الْعِلْقَةِ﴾ [ته وفرمائنه چه کوم خلق په گمراهۍ کښې دی] یعنی تاسو ﴿فَلْيَمْدُ ذَلِكَ الرَّحْمَنُ مَدًّا﴾ [نو الله تعالی دوی ته مهلت ورکوی اوږد] یعنی په دې دنیوی نعمت کښې دا حکمت دې چه مهلت ورکوی حجت پرې پوره کوی لکه چه په بل ایت کښې دی ﴿أَوَلَمْ نَعْمَرْكُمْ مَا يُتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرْ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا الْعَذَابَ لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَجِيزَةٍ﴾ (۱) او دمهلت یوڅو ورځې دې ﴿حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ﴾ [نزدې چه دکوم شی ددوی سره وعده شوې ده کله چه هغه لره وویښی خواه عذاب لره] په دنیا کښې ﴿وَأَمَّا السَّاعَةُ﴾ [خواه قیامت لره] په بل عالم کښې [پس] دغه وخت ﴿فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ تَرَكَا وَأَضْعَفُ جُنْدًا﴾ [دوی ته به معلومه شی چه بدمکان دچا دې اومددگاران دچاکمزوری دی] یعنی په دنیا کښې چه کوم خپل اهل او مجلس لره خپل مددگار گنړی او فخر پرې کوی هلته به معلومه شی چه په دوی کښې څومره زور دې ځکه چه هلته به دهیچا دسره څه زور نه وی هم دې ته یې اضعف فرمائلی وه [او] دمسلمانانو دا حال دې چه ﴿وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى﴾ [الله تعالی هدایت والوته] په دنیا کښې خو [هدایت زیاتوی] یعنی اصل سرمایه داده چه که دده سره څه زور نه وی هیڅ ضرر نشته [او] په آخرت کښې به ظاهره شی چه ﴿وَالْبَقِيَّةُ الصَّالِحَاتُ غَيْرَ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَغَيْرَ مَرْدَأَةٍ﴾ [کوم نیک کارونه همیشه باقی پاتی کیدونکی دی هغه ستا د رب په نزد په ثواب کښې هم غوره دی او په انجام کښې هم غوره دی] پس دوی ته به په ثواب کښې لوی لوی نعمتونه ملاؤ شی چه مکان او باغونه هر څه به په کښې وی او انجام ددې عملونو همیشوالې او دوام والې دې ددې نعمتونو نه پس به په هر شان او هر قسم سره دمسلمانانو اخری حالت غوره وی او اعتبار هم اخر لره دې

معارف او مسائل

﴿غَيْرَ مَقَامًا وَأَحْسَنُ لِدِينًا﴾ دلته کافرانو دمسلمانانو غلطولو دپاره دوه څیزونه پیش کړل ، اول ددنیا مال ، دولت او سازوسامان اوبل دخدمتگارانو دبدبه اودله ، چې په ظاهر دمسلمانانو په نسبت کافرانو ته دازیات حاصل وو ، اوهم دا دوه څیزونه دی چې انسان ته د نشې کار ورکوی ، اوددوی فخر اولوئی عقل مند ، ذهنی خلق هم په غلطو لارو باندې واچوی ، دپخوانی دور ، دلویولویو سرمایه دارو اودحکومت اوسلطنت دخواندانو د عبرتناک تاریخ نه په غافله کیدلو سره خپل موجوده حال لره خپل ذاتی کمال اودهیمیشه راحت په هغوی باندې ضباطوی ، سوا دهغې خلقونه چې دقرآن کریم دتعلیم په جوړ ددنیا مال ، دولت ، عزت اومرتبه په هیڅ شان سره خپل ذاتی کمال یا دهمیشه ملگري نه گنړی . په دې باندې دالله ﷻ شکر په ژبې سره هم ادا کوی اودهغه د ورکړی نعمت په لگولو کښې هم دهغه دحکمونو پابندی کوی . اودهغې دفنا کیدو یا دکمیدو خطرې نه هم هیڅ وخت نه غافله کیږی نو داسې خلق ددې شر نه په امن کښې پاتې کیږی . څنگه چې پیغمبران ﷺ دی ، سلیمان ﷺ او داؤد ﷺ او په صحابه کرامو ﷺ کښې دیر غنیان صحابه کرام ﷺ دغه

(۱) ترجمه: -آیا مونږ تاته دومره عمر نه وو درکړې چې څوک پوهیدل هغه به پوهه شوی وی.

شان په امت کښې په لکونو اولیاء او نیکان خلق چې الله ﷻ ورته د دنیا مال، دولت هم نه ورکړې وو او د دین دولت او خپله ویره ئې ورته هم ډیره زیاته ورکړې وه.

قرآن عظیم الشان د کافرانو غلطی په دې شان سره لرې کړه چې د دنیا خو ورځي نعمت او دولت نه خو د الله ﷻ په نزد د مقبول کیدو نخښه گرځیدې شی او نه هم په دنیا کښې د څه ذاتی کمال نخښه گنرلې شی. ولې چې په دنیا کښې دا څیزونه بې عقله جاهلانو ته د عقل مندو او هوښیارانو نه زیات په گوتو ورځي. پخوانې تاریخ او گورئ نو دا حقیقت به درته ښکاره شی چې داسې داسې خو لا څه کوي ددې نه هم زیات څومره دولتونه او نور د بدبو څیزونه په ډیرو ډیرو په زمکه پراته لیدلې شوی دی. د خادمانو او درعب داب د نور څیزونو، دوستانو او نیک خوهانو ډیر والی حقیقت هم اول خو په دنیا کښې ښکاره کیږي چې په تنگ وخت کښې هیڅ پکار نه راځي. بیا که په دنیا کښې هم په مخه باندي خدمت هم کوی نو تر کومې به داسې کوی آخر به ختم شی نو دې نه پس به په میدان محشر کښې څوک ملگري وی؟

﴿وَالْبَقِيَّةُ الصَّالِحَاتُ حَزَنًا عِنْدَ رَبِّكَ تَوَاتًا وَعَيْزًا مَرَدًّا﴾ د ﴿وَالْبَقِيَّةُ الصَّالِحَاتُ﴾ په تفسر کښې مختلف اقوال دی چې تفصیل ئې په سورة کهف کښې تیر شوې دي. غور قول دادې چې دې نه مراد هغه ټول عبادات او نیک کارونه دی چې فائدې ئې باقی پاتې کیدونکي دی، د مراد لفظ معنی مرجع ده، مراد ترې انجام او آخری حالت دې په دې بنا د ټول آیت مبارک مراد داسې واضح دي چې نیک عملونه اصلی دولت دي چې ثواب ئې ډیر او انجام ئې د همیشه راحت دي.

وَحَيْرٌ	مَرَدًّا	أَفْرَعَيْتَ	الَّذِي	كَفَرٌ
او بهترې دي په اعتبار دواپس ورتلو سره آیا نو تا اولیدو هغه سړي چی انکار ئې کړي دي				
او د انجام په اعتبار سره بهتر دی آیا تا هغه سړي لیدلې دي چې زمونږ د حکمونو نه ئې انکار کړي دي				
بِأَيَّتِنَا	وَقَالَ	لَا أُوتِنَنَّ	مَالًا وَوَلَدًا	أَطْلَمَ
د ایتونو زمونږ نه اووې وویل خامخا به راکړي کیږي ماته مال او اولاد آیا خبر شوې دي ده ته				
او دا وائی چې ماته به په آخرت کښې هم که چرته وی مال او اولاد راکولې شی آیا ده ته د غیبو				
الْغَيْبِ	أَوِ اتَّخَذَ	عِنْدَ الرَّحْمَنِ	عَهْدًا	كَلَامًا
د غیبو یا ئې اخستی ده د رحمن نه وعده هرگز نه لیکو به مونږه هغه څه				
خبرې معلومې دي او که ده د رحمان نه څه وعده اخیستې ده؟ هرگز داسې نه ده څه چې دي				
يَقُولُ	وَنَهْدٌ	لَهُ	مِنَ الْعَذَابِ	مَذًّا
چې وائی ئې دي او زیات به کړو مونږ دپاره دهغه عذاب په زیاتولو سره				
وائی مونږ هغه د فرشتو په ذریعه لیکو او ده په عذاب کښې به عذاب زیاتوالی کوو				
وَكَلِمَةً	مَا	يَقُولُ	وَيَأْتِينَا	قُرْدًا
او مونږ به میراث اخلو ده نه دهغه څه چې وائی ئې دي او راځي به مونږ ته یوازې				
اودې چې د کوم مال او اولاد ذکر کوی مونږ به هغه هم په میراث کښې اوړو اودې به مونږ ته یوازې راځي				

وَإِخْذُوا	مِنْ دُونِ اللَّهِ	إِلَهَةً	لِيَكُونُوا	لَهُمْ
او نيولی دی دې خلقو	ماسوا دالله نه	انور خدايان	دپاره ددې چی شی هغوی	دپاره ددوی
اودوی دالله نه	سوا خان دپاره	نور معبودان جوړ کړی دی	اچې ددوی دپاره	دعزت باعث وی
عِزًّا	كَلَامًا	سَيَكْفُرُونَ	بِعِبَادَتِهِمْ	وَيَكُونُونَ
مددگاران	هرگز نه	انکار به اوکړی هغوی	دعبادت ددوی نه	اوشی به
هیڅکله نه دوی به	دیر زر ددوی	دعبادت نه انکار اوکړی	اوددوی مخالفین	ادوشمنان
دشمنان	[مخالفان]			

آسان ترجمه قرآن

آیاتا هغه سړي هم لیدلي دي چا چه زمونږ د آیتونو منلو نه انکار کړي دي، او دائي ونيلي وو چه: ماته به مال او اولاد په آخرت کېن هم ضرور ملاویږي آیا هغه په عالم غیب کېن کتلي دي، یا هغه درحی ذات نه څه وعده اخستلي ده؟ هرگز داسې نه ده څه چه دي وائی، مونږ به هغه هم لیکو، او دده په عذاب کېن به اضافه اوکړو. او د کوم (مال او اولاد) چه دې حواله ورکوی، دهغې به مونږ وارثان یو، او دې به مونږ ته یواځې راشی. او دې خلقو دالله پاک نه سوا نور معبودان جوړ کړی دی چه هغوی ددوی ملاکې هی دا ټولې ظلمي خبرې دی ا هغوی خو په ددوی دعبادت نه هم انکار اوکړی، او الله به ددوی مخالف هی.

خلاصه تفسیر

اے محمد ﷺ ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا﴾ [آیاتا] حالت د [دهغه سړی لره ولیدو کوم چه زمونږ دایتونو سره] د کومو چه دا حق دې چه ایمان پرې راوړی چه ایتونه دبعث دوباره ژوندی کیدلو په کېنې هم دی [کفر کوی او] په مسخرو سره ﴿وَقَالَ﴾ [وانی چه ماته به] په آخرت کېنې ﴿لَأَوْتِلَنَّ مَالًا وَلَوْلَاكَ﴾ [مال او اولاد ملاویږي] مطلب دادې چه دده حالت هم دتعجب قابل دې وړند ددې رد دې چه ﴿أَطْلَعْتُ النَّفْسَ أَمَّا الْخَدُّ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾ [ایا داسرې په غیبو خبر شوې دې یاده دالله تعالی سره څه عهد] ددې خبرې [کړې دې] یعنی ددې دعوی علم ورته بې دواسطې داسبابونه شوې دې چه علم غیب دې پایه واسطه داسبابو شوې دې بیا چونکه دغه دعوی عقلی حکم خو دې نه بلکه نقلی امر دې په دې وجه صرف دلیل نقلی چه اخبار خداوندی دې ددې دلیل کیدیشی پس دواړه طریقې معدومي دی اوله خو عقلا هم ناممکنه ده او دویمه هډو واقع شوې نه ده ﴿كَلَامًا﴾ [هرگز نه ده] محض غلطه وائی او ﴿سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ﴾ [مونږ دده ونيلي شوی هم لیکو] او په وخت به دسزا ورکړو چه ﴿وَنُمَدُّلُهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا﴾ [دده دپاره به عذاب زیاتولې شی] ﴿وَنُورُّهُ مَا يَقُولُ﴾ او دده د ونيلي شوو خیزونو به مونږ مالکان پاتې شو یعنی دوی به ددنیا نه مړه شی او په مالونو او اولاد باند به ددوی څه اختیار پاتې نه شی مونږ به دټولو مالکان شو او په قیامت کېنې به ورله مونږ ورنه کړو بلکه ﴿وَيَأْتِنَا قُرْءَانًا﴾ [دوی به مونږ ته] [د مال او اولاد نه] تن تنها راشی ﴿وَأَخْذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهَةً﴾ او دې خلقو خدای لره پرېښودې دې اونورو لره ې معبودان جوړ کړی دی ﴿لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا﴾ چه ددوی دپاره دغه [دالله تعالی په

نزد [باعث دعزت وی] لکه چه په دې ایت کښې ې قصه ده [يَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا] (۱) ﴿كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِوَسَادَتِهِمْ﴾ پس داسې [به هرگز ونه شی بلکه دغه خویه] په قیامت کښې پخپله ددوی د عبادت نه منکر شی لکه د سورة یونس په دریمه رکوع کښې چه تیر شوی دی [قَالَ مُرْكَأُوهُمْ مَا كُنْتُمْ لَنَا تَعْبُدُونَ] (۲) [او] الله ﴿وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ حِذَاقًا﴾ [ددوی به مخالف شی] په وینا سره هم لکه چه تیر شول او په حال سره هم چه په خای دعزت به سبب د ذلت شی په دې معبودانو کښې به بتان هم وی پس ددوی خبرې کول لکه چه دیکلرون مقتضاده په مثل دخبرو کولو په ښکاره اندامونو سره څه بعیده او عجیبه نه ده.

معارف او مسائل

﴿لَا وَتَيْنَ مَا لَوْ كُنَّا﴾ بخاری شریف او مسلم شریف کښې د خباب بن الارت رضی الله عنه نه روایت دې چې په عاص بن وائل باندې د دوی رضی الله عنه څه قرض وو، دوی رضی الله عنه د هغې غوښتلو دپاره ورغلل هغه ورته اوونیل چې زه ستاسو قرض تر هغې پورې نه درکوم تر څو چې تاسو محمد صلی الله علیه و آله سره د کفر او انکار معامله اونه کړئ. دوی رضی الله عنه جواب ورکړو چې زه خو داسې نشم کولې تر څو چې ته د مرگ نه پس بیا راژوندې شی. عاص بن وائل اوونیل چې ښه ده نو د مرگ نه پس به زه بیا هم ژوندې کیږم؟ که داسې اوشوه نو قرض به دې هم هغه وخت خلاص کړم کله چې بیا ژوندې شم، ځکه چې هغه وخت به هم ماسره مال او اولاد وی [قرطبی] (۱) قرآن عظیم الشان ددغې کم عقل په جواب کښې وفرمائیل چې ده ته دا څنگه معلوم شو چې د دوباره ژوندی کیدو په وخت به هم ده سره مال او اولاد وی؟ لکه فرمائی چې:

﴿أَعْلَمُ الْغَيْبِ﴾ [آیا ده د غیب دخبرو په پلټنې کولو سره معلوم کړی دی].

﴿لَمَّا أَخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾ [یا درحمان، الله ﷻ نه ئې د مال، اولاد دپاره څه دغسې لوظ اخستې دې] اودا ښکاره ده چې دغسې هیڅ خبره نه ده شوې. بیا ئې څنگه د شگو معلونه جوړ کړل. ﴿وَنُرِئُهُ مَا يَقُولُ﴾ او په آخرت کښې خولا څه کوي چې په دنیا کښې به ترې هر څه مال، اولاد هم مونږ ته پاتې شی. په آخرت کښې به دده وارثان هم مونږ یو، یعنی دغه مال، اولاد به آخر په دنیا کښې ترې واخستې شی، او دې به تش لاس مونږ ته واپس راځي.

﴿وَيَأْتِنَا قُرْآنًا﴾ اود قیامت په ورځ به یواځې زمونږ په دربار کښې حاضرېږي نه به ورسره څه اولاد وی اونه به ورسره څه مال وی.

﴿وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ حِذَاقًا﴾ یعنی دا خپله جوړ کړی بتان او باطل معبودان دکومو عبادت به ئې چې په په دې غرض کولو چې په محشر کښې به ئې مددگار شی، الله به ئې گویا کړی هغه به وائی چې یا الله! دوی ته عذاب او سزا ورکړې چې ستا په پریښودو ئې مونږ معبودان جوړ کړی وو. [قرطبی] (۲)

(۱) ترجمه: او وائی چې دوی الله تعالی جل شانہ ته زمونږ سفارشیان دی.

(۲) او ددوی هغه شریکان به او وائی چې تاسو زمونږ عبادت نه کولو.

(صحیح البخاری کتاب البیوع، باب ذکر القین والحداد [ج: ۱ ص: ۲۸۰] و صحیح مسلم کتاب صفة المنافقین، باب صفة القيامة والجنة والنار [ج: ۲ ص: ۲۷۰] و تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۴۵، ۱۴۶]

(تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۴۸]

ضَدَّاهُ	اَلْمُرْتَدَّ	اَنَا	اَرْسَلْنَا الشَّيْطٰنِ	عَلٰى الْكٰفِرِيْنَ
دشمنان [مخالقان] آيات نه گوري ته چي بيشكه ليرلي دي مونږه شيطانان كافرانو ته اني محبوبه آيات نه گوري چي مونږ شيطانان په كافرانو باندې ورپرېښي [مسلط كړي] دي			
تَوَزَّاهُمْ	اَزَاهُمْ	فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ	اَلْاِمَّا	نَعُدُّ
چي تيزوي هغوي لره په تيزولو سره انو تلوارمه كوه ته په دوي باند ايشكه شمارو مونږه ورځي	[چي هغوي] [كفر او گناه ته] ښه تيزوي انو ته په دوي د عذاب راتلو تلوارمه كوه مونږ پخپله ددوي كارونه			
لَهُمْ	عَذَابٌ	يَوْمَ	نُحْشُرُ	اِلَى الرَّحْمٰنِ
دپاره ددوي په شمارولو سره هغه ورځ چي جمع به كړو مونږه پرهيڅ گاران رحمان ته	شميرو په كومه ورځ چي به مونږ ټول پرهيڅ گاران ډلي ډلي رحمان ته [دمبلستيا			
وَفْدَاهُ	وَسَوْقٌ	اَلْمُجْرِمِيْنَ	اِلَى جَهَنَّمَ	وَرْدَاهُ
ډلي ډلي او اوبه شړو مونږه نافرمان خلق دوزخ ته پشان دتې ځناورو	دپاره جمع كړو او مجرمان به اوږې تېرې دوزخ ته او شړو			
لَا يَمْلِكُوْنَ	اَلشَّفَاعَةَ	اِلَّا مَنِ	اَتَّخَذَ	عِنْدَ الرَّحْمٰنِ
اختيار به نه لري خلق دسفارش مگر هغه څوك چي اخستي نې وي د رحمان	د هغه چا نه سوا د سفارش اختيار به هيچا ته نه وي چي د رحمان نه شي اجازت غوښتي وي			
عَهْدَاهُ	اجازت نامه [وعدده]			

آسان ترجمه قرآن

(اي پيغمبر ۱۸) آياتاته معلومه نه ده چه مونږ په كافرانو باندې شيطانان پرېځودلي دي كوم چه هغوي پراړ تيزوي؟ لهذا ته د هغوي په معامله كېن خلق مه كوه. مونږ خو د هغوي دپاره شمير كوو. (هغه ورځ مه هڅوه) په كومه ورځ چه به مونږ ټول متقيان خلق د رحمن ذات سره ميلمانه جمع كړو. او مجرمان به تېرې د ځناورو په شان د دوزخ طرف ته بوځو خلقو ته به د چا د سفارش هيڅ اختيار نه وي. سوا دهغه خلقو ته چا چه د رحمن ذات له څه اجازت حاصل كړي وي.

خلاصه تفسير

ته چه ددوي په گمراهي باندغم كوي نو ﴿اَلْمُرْتَدَّ اَنَا اَرْسَلْنَا الشَّيْطٰنِ عَلٰى الْكٰفِرِيْنَ﴾ [اياتاته معلومه نه ده چه مونږ شيطانانو لره په كافرانو باند] دپاره ازماښ [ورپرېښودى دي] ﴿تَوَزَّاهُمْ اَزَاهُمْ﴾ چه هغوي دوي لره [په كفر او گمراهي] [ښه رپارا وي] اولمسوى بيا چه په خپل اختيار سره دخپل بد خواه په لمسه كښې راشي دهغه ولي غم كوي [پس] بيا چه شيطانان ابتلاء په دوي مسلط شول او مستحق له په تلوارې په سزا وركولو كښې ازمينست نه شي پاتي كيدې نو [ته ددوي دپاره] د عذاب په درخواست كښې ﴿فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ﴾ [تلوار مه كوه] ﴿اِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَذَابًا﴾ مونږ ددوي خبرې [په كومه چه به سزا وي] [په خپله شميرو] او دغه سزا به په هغه ورځ واقع

کیري ﴿يَوْمَ نُخَيِّرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَلَدَا﴾ [په کومه ورځ چه مونږ متقيانو لره درحمن] دار النعيم [طرف ته میلمانه جوړ کړی جمع کړو] ﴿وَلَنُؤَفِّيَهُمْ أَجْرَهُمْ وَنُؤَفِّيهِمْ أَجْرَهُمْ﴾ او مجرمان دوزخ طرف ته تړی وشړو] او څوک به ددوی سفارش کوونکې هم نه وی ځکه چه هلته ﴿لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ﴾ [به دچا دسفارش اختیار نه وی] ﴿إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾ مگر چاچه درحمن نه اجازت اخستی وی [هغه انبیاء عليهم السلام او صالحان دی او اجازت خاص دې د مؤمنانو سره پس کفار محل دشفاعت نه شول .

معارف او مسائل

[تَوَفَّاهُمْ أَزْوَاجًا] عربي لغت کښې [هَذَا] [أَزْوَاجًا] [قُرْآنًا] [حَضْرًا] ټول په یو معنی کښې دی . یعنی یو کار دپاره راپاره کول او راغولول یې معنی ده . د سپکوالی ، سختوالی ، کمی ، زیاتۍ ، په لحاظ سره په دې کښې فرق شته دې ، نو د [أَزْوَاجًا] معنی په پوره قوت تدبیر او تحریک سره څوک یو کار دپاره تیارول ، او په هغې باندې مجبوره کول معنی لری . د آیت معنی دا شوه چې دغه شیطانان یې بدو عملونو ته راپاروی اود هغې خوبیانې هغوی ته ښائی او په خرابیانو باندې یې نظر کولو ته نه پریږدی .

[إِنَّمَا نُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا] مطلب د ادې چې تاسو عليهم السلام ددوی د عذاب په باره کښې جلدی مه کوئ ځکه چې دا خوبه زر کیدونکی وی ولې چې مونږ ددوی د شمیر ورځې او په دنیا کښې ورکړې موده دیره زرختموونکی یو چې ددې څخه پس به خالص په عذاب کښې وی .
[نُعَذِّبُهُمْ] [مونږ ددوی دپاره شمیرو] مطلب دادې چې ددوی هیڅ یو څیز آزاد نه دې ، ددوی د عمر شمیرلې شوی دې ، ددوی هر یوه ساه ، ددوی هر یو نقل و حرکت ددوی هر یو قدم ، ددوی مزی ، ددوی د ژوند یو یو ساعت مونږ شمیرو ، ددې شمیر په پوره کیدو سره به پرې زر ترزره عذاب شروع شی .

مامون الرشید یو ځل د سورة مريم تلاوت کولو ، کله چې دې آیت مبارک ته راوړسیدو نو په مجلس کښې د حاضر و عالمانو او فقهاء کرامو ځینې یې ابن سماء عليه السلام ته اشاره او کړه چې ددې باره کښې څه وایې ، هغوی عرض او کړو چې هر کله زمونږ ساگانې شمیرلې شوی دی ، په دې باندې زیاتوالې نشی کیدې نو دابه څومره زر ختمې شی ؟ لکه یو شاعر وائی چې :

حيوتك انفاست تعد فكلما
مضي نفس منك انتقصت به جزا
استا د ژوند ساگانې شمیرلې شوی دی چې په یو ساه اخستو سره ستا د ژوند یوه یوه حصه ختمیږي

وئیلې شی چې په یو یو شواروز کښې انسان څلویښت زره ساگانې اخلی [قرطبی] (۱)
او ځینو حضراتو فرمائیلی دی چې :

وكيف يفرح بالدينيا ولذتها
فتى بعد عليه اللفظ والنفس
په دنیا او ددې په مزو کښې هغه څوک څنگه اخته او بې فکره پاتې کیدې شی چې الفاظ او ساگانې یې شمیرلې شی [روح] (۲)

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۵۰]

(۲) تفسیر روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۳۵]

[يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَلَدًا] وفد يوداسي راتلونکي ډلې ته وائی چې يو لويې بادشاه يا امير ته په قدر او عزت سره ورځي. د حديثو په ځينو روايتونو کښې راغلي دي چې دا خلق به په سورلو سواره وررسيږي چې د هر چا سورلي به هم هغه وي کومه چې به يې په دنيا کښې خوښوله، ځينې حضراتو فرمايلي دي چې ددوي عملونه به ددوي دزړه پورې دسورلو صورت اختيار کړي، د حديثو دا روايتونه روح المعاني او قرطبي نقل کړي دي. (۱)

[إِلَى جَهَنَّمَ وَدَا] ورد اوبو ته د تلو معنی ورکوي، او ښکاره ده چې هم د تندي په وخت څوک انسان يا ځناور د اوبو گودر ته ورځي، ځکه ددې ترجمه تېرې او کړې شوه.

[الْأَمِينُ] اَلْعِنْدَ الرَّحْمَنِ عِنْدَ [ابن عباس] فرمايلي دي چې د عهد څخه مراد د لا الا اله گواهي ورکول دي، ځينو حضراتو فرمايلي دي چې د عهد څخه مراد حفظ د کتاب الله دي، خلاصه داده چې د شفاعت کولو حق به هريو ته نه ملاويږي، سوا دهغې خلقو څخه چې د ايمان په لوظ باندې مضبوط پاتې شوي وي (روح). (۲)

عَهْدًا	وَقَالُوا	اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا	لَقَدْ جِئْتُمُ
اجازت نامه [وعده]	او وائی دوي	چې نيولې دي رحمان	خونې بيشکه چې راتگ اوکړل تاسو
.....	او [دا خلق] وائی چې رحمان ځان دپاره اولاد نيولې دي	تاسو ډيره خرابه خبره کړې ده	[نزدې ده
شَيْئًا	إِذَا	تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ	
يو څيز ته	چې ډير بد دي	ا قريبه ده چې آسمانونه	اوشليږي ددې خبرې نه
.....	چې په دې وينا باندې آسمانونه اوشليږي	ا اوزمکه څيري شي	
وَتَنْشَقُّ	الْأَرْضُ	وَتَخْرُ الْجِبَالُ هَذَا	أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ
او اچوي	زمکه	اورا پرېوزي غرونه	اوتوي توتي چې رااوبللو دوي
.....	او غرونه ريزه ريزه راوغورزيږي	ځکه چې هغوي درحمان دپاره خونې	
وَلَدًا	وَمَا يَكْفِي	لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا	إِنْ كُلُّ مَنْ
خونې	اونه ښائي	دپاره درحمان چې اونيسی خونې	نه دي ټول هغه څوک
.....	گرځولي دي حال دا چې درحمان دپاره څوک خونې جوړول مناسب نه دي	چې څوک هم په	
فِي السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ إِلَّا	أَتَى الرَّحْمَنُ عَبْدًا	
چې په آسمانونو کښې دي	اوپه زمکه کښې دي مگر	راتلونکي دي رحمان ته	په حيثيت دبنده
.....	آسمانونو اوپه زمکه کښې موجود دي هريو به رحمان ته دبنده په حيثيت حاضرېږي		
لَقَدْ أَحْضَرَهُمْ	وَعَذَهُمْ	عَذَابًا	وَكَلَّاهُمْ
بيشکه احاطه کړې ده	الله دهغوي	او شمارلي ني دي هغوي	په شمارلو سره او هغوي ټول
.....	هغه داټول څيزونه احاطه کړي دي او ښه ئې شميرلي دي	او هريو به ورته دقيامت په ورځ	

(۱) تفسير روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۳۵] وكثر العمال رقم الحديث: [۴۵۰۴] وصف الجنة لابن ابي الدنيا رقم الحديث [۶]
(۲) تفسير روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۳۷]

اَتِيهِ	يَوْمَ الْقِيَمَةِ	قُرْدًا	۵	اِنَّ الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا
راتلونکي دى هغه ته په ورځ قيامت يوازې بيشکه هغه کسان چي ايمان ني راوړو					
ايکي يوازې حاضريري بيشکه کومو کسانو چي ايمان راوړې دي					
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	سَيَجْعَلُ	لَهُمُ	الرَّحْمٰنُ	وَدَّآ	۵
او عمل ني اوکړو نيك اوبه گرځوي دپاره دهغوي رحمان محبت په زړونو دخلقو کښي					
او نيك عملونه ني کړي دي رحمان به دهغوي دپاره دخلقو په زړونو کښي محبت پيدا کوي					
فَاَنبَا	يَسِّرُنَهٗ	بِلِسَانِكَ	لِتُبَيِّنَ	بِهٖ	
پس بيشکه آسان کړو مونږه دا کلام په ژبه ستا دپاره ددي چي ته زيري ورکړي په دې سره					
نو مونږ دا قرآن ستا په ژبه ځکه آسان کړې دي چي ته ددي په ذريعه پر هيز گارانوته زيري ورکړي					
الْمُتَّقِيْنَ	وَتُنْذِرَ	بِهٖ	قَوْمًا	لَدَّآ	۵
پر هيز گارو خلقو ته او ويروي ته په دې سره قوم ضد يان او څومره ډير هلاک کړل مونږه					
او ددي په ذريعه جگړه مار خلق او ويروي او مونږ ددي خلقونه وړاندي څومره ډيري ډلي هلاکي کړي					
قَبْلَهُمْ	مِّنْ قَرْنٍ	هَلْ تُحِشُّ	مِنْهُمْ	مِّنْ أَحَدٍ	أَوْ تَسْمَعُ
مخکښي ددوي نه قومونه آيا محسوسوي ته دهغوي نه يو کس يا اوړي ته					
دي نو ايانن ته په هغوي کښي څوک باقي پاتې وينې يا دهغوي					
لَهُمْ	رِكَازًا				
هغوي لره څه کشار گنگوسه					
گنگوسي قدر له اوړي نه بلکه ټول خاوره سره خاورې شو					

آسان ترجمه قرآن

او دا خلق والي چه در حنن ذات اولاد دي | داسي خبره کونکو | حقيقت دا دي چه تاسو ډير سخت حرکت کړي دي. هېڅ لري نه ده چه د دي په وجه آسمان اوږي، او غرونه ذره ذره کيدو سړه راږيوي. چه دي خلقو در حنن ذات دپاره د اولاد کيدو دعوي کړي ده. حال دا چه در حنن ذات دا هان نه دي چه دهغه دي اولاد وي په آسمانو او زمکه کښي چه څومره خلق دي. په هغوي کښي څوک هم داسي نهغه چه در حنن ذات په حضور کښي تابعدار رانشي يقين ساتي چه هغه په ټولو احاطه کړي ده او مونږ هغوي به همار کړي دي. او د قيامت په ورځ به هغوي کښي پوښ کس هغه ته پواځي راهي بيشکه کومو خلقو چه ايمان راوړي دي او هغوي ليک اعمال کړي دي. رحنن ذات به د هغوي دپاره په زړونو کښي محبت پيدا کړي پس | اي پيغمبره | مونږ دا قرآن کريم ستا په ژبه آسان کړي دي چه ته د دي په ذريعه متقيانو خلقو ته زيري ورکړي. او هم د دي په ذريعه هغه خلق او پړوي کوم چه د خدا د وحي نه جهگري ته تيار دي. د دوي نه مخکښ مونږ څومره قومونه هلاک کړي دي. آيات په هغوي کښي د چا احساس کوي. يا په هغوي کښي ته د چا کشاري هم اوړي.

خلاصہ تفسیر

﴿وَقَالُوا﴾ [اودا] کافران [خلق وائی چه] [نَعُوذُ بِاللّٰهِ] ﴿الْمُحْذَرُ الرَّحْمٰنُ وَلَدَا﴾ الله تعالى اولاد هم نیولی دی [چنانچه نصاره په کثرت سره اویهود په قلت سره او دغریو مشرکان په دی فاسده عقیده کنسې اخته وو الله تعالى فرمائی چه [تاسو دا] خبره چه وکړه ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا اِذَا﴾ داسې سخت حرکت مووکړو ﴿تَكَاذُ السَّمٰوٰتِ يَنْتَظِرْنَ مِنْهُ وَتَنْشُقُّ الْاَرْضُ﴾ چه ددی په سبب څه لرې نه ده چه اسمان خیرې شی او دمزکې تکرې والوژی ﴿وَنُحِرُّ الْجِبَالُ هَدَا﴾ او غرونه مات شی او راوغورزیږی ﴿اَنْ دَعَا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدَا﴾ په دی خبره چه داخلق الله تعالى طرف ته اولاد نسبت کوی ﴿وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَّعْبُدَ وَلَدَا﴾ حال دادې چه دالله تعالى شان نه دی چه هغه اولاد اختیار کړی ﴿اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّا اَتَى الرَّحْمٰنِ عَبْدًا﴾ ځکه چه څومره څه په اسمانونو کنسې اوپه مزکه کنسې دی ټول دالله تعالى په وړاند به غلامان حاضرېږی [او ﴿لَقَدْ اَخْضَعْنَاهُمْ﴾ هغه ټول لره] دخپل قدرت [په گیر کنسې راوستی دی او] په خپل علم سره ﴿وَعَدْنَاهُمْ عَذَابًا﴾ [ټول ې شمیر کنسې دی] دا حالت خو ددوی فی الحال دی ﴿وَكُلُّهُمْ اَتَتْهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِرَاةٌ﴾ او دقیامت په ورځ به دوی ټول هغه ته ایکی یوازی حاضری شی [چه هر سرې به دالله تعالى محتاج او محکوم وی پس که دالله تعالى اولاد وی نو د الله تعالى شان به وجوب د وجود اولوازاماتو دوجوب سره موصوف پکار دی الله تعالى داصفتونو دی کوم چه ذکر شول عموم دقدرت عموم دعلم اود غیر خو خدادا صفتونه دی محتاجی تابعداری کوم چه ضد دی دوجوب بیا دضدینو اجتماع څنگه کیدی شی ﴿اِنَّ الْاٰتِيْنَ اَمَنَّا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ﴾ [بیشکه کوم خلق چه ایمان راوړی او نیک عملونه وکړی الله تعالى به] دوی ته علاوه داخرت دذکر شوو نعمتونو نه په دنیا کنسې دانعمت ورکړی چه ﴿سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا﴾ [ددوی دپاره] دخلقو په زړونو کنسې [محبت پیداکړی پس] ته دوی ته دا خوشخبری ورکړه ځکه چه ﴿فَلَا يَمَسُّهُ اَسَآءٌ﴾ [مونږ دی قرآن لره ستا په ژبه] عربی: کنسې ځکه اسان کړې دی ﴿يَتَّبِعُهُ الْمُتَّقِيْنَ﴾ چه ته په دی سره پرهیزکارانو ته خوشخبری واوړوي او] دارنگه ﴿وَنُنذِرُ بِهِ قَوْمًا لَّدَا﴾ [په دی سره جگړالو خلقو ته ویره ورکړې او] ددی ویرې په څیزونو کنسې ددنیا دعذاب یو مضمون داهم ده چه ﴿وَكَمْ اَفْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قُرْبٍ﴾ [مونږ ددوی نه وړاند ډیرې ډلې] په عذاب او قهر سره [هلاک کړی دی] پس ﴿فَلْئِيسَ مِنْهُمْ مَنْ اَخْبَر﴾ [ایا په دوی کنسې چالره وینې] ﴿اَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ كُرَّآءٌ﴾ یا په دوی کنسې دچا څه کشار اوړي [داکنایه ده دې نام و نشان کیدو نه پس کفار ددی عذاب ددنیا هم مستحق دی اگر چه په څه مصلحت سره دچا کافر دپاره ددی وقوع نه وی مگر د فکر کولو قابل خودی

معارف او مسائل

﴿وَنُحِرُّ الْجِبَالُ هَدَا﴾ ددی آیتونو څخه دا معلومه شوه چې په زمکه، غرونو او ددی په ټولو څیزونو کنسې یو خاص قسم عقل او شعور موجود دی، اگر چې هغه تر دی حده پورې نه وی په کوم باندې چې دالله ﷻ حکمونه مرتب کیږی، دا هم هغه عقل او شعور دی چې د کوم په وجه د دنیا هر څیز دالله ﷻ د نوم تسبیح کوی، لکه پخپله قرآن کریم فرمائی چې ﴿اَوَ اَنْ قُلْنَا لِلْاَنْبِیَآءِ اَعْبُدُوْا﴾ [هیڅ یو څیز په دنیا کنسې داسې نشته دی چې دالله ﷻ د حمد سره به تسبیح نه کوی] چنانچه ددغه څیزونو هم دغه شعور او فهم دی کوم چې د قرآن کریم په دی آیتونو کنسې داسې

بيان شوي دي چې د الله ﷻ په شريك گرځولو خصوصاً هغه دپاره په اولاد گرځولو سره زمكه او غرونه وغيره سخت ويريری . عبد الله بن عباس رضي الله عنه فرمايلى دى چې د پيريانو او بنيادمو څخه علاوه ټول مخلوقات الله ﷻ سره د شريك گرځولو څخه ډير زيات ويريری او دا خطر ه محسوسوى چې ذره ذره به شى (روح المعاني) ^(۱) [وَعَذَابُهُمْ عَذَابًا] الله ﷻ دټولو انسانانو د ذات او عملونو پوره پوره علم لري ، ددوى ساگانې ، ددوى قدمونه ، ددوى نمرې ، او گوټونه د الله ﷻ په نزد په شمير دي ، چې دهغې څخه زياتيدلې نشي .

[سَيَعْلَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدًا] (په ايمان او نيك عمل باندې كلك ولاړ خلقو دپاره د الله ﷻ دوستي او محبت بنا كوي) يعنى كله چې ايمان او نيك عمل مكمل وي او د بهرنو عوراضو څخه خالى وي نو دهغې خصوصيت دادې چې د نيكانو صالحانو تر مينځه په خپل مينځ كېنې هم مينه محبت پيدا كېږي او دنورو خلقو او ټولو مخلوقاتو په زړونو كېنې دوى سره الله ﷻ مينه محبت كوي . بخارى او ترمذى وغيره د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت نقل كړې دي چې رسول كريم ﷺ او فرمايلى : الله ﷻ چې يو بنده خوښ كړى نو جبرائيل عليه السلام ته فرمائى چې زه فلانى بنده سره محبت كوم ته ورسره هم محبت كوه ، جبرائيل عليه السلام په ټولو آسمانونو كېنې ددې اعلان كوي نو ټول آسماني مخلوق ورسره محبت كول شروع كړي تر دې چې دغه محبت زمكې ته رانېسته شى ، او وي فرمايلى چې دقرآن پاك دا آيت مبارك پرې گواهه دي چې : [إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَعْلَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وِدًا] ^(۲) .

او هرم بن حيان رضي الله عنه فرمائى چې څوك د زړه د اخلاصه په مكمل شان سره الله ﷻ ته متوجه شى نو الله ﷻ د ټولو ايماندارو زړونه هغه ته رامات كړي . (قرطبي) ^(۳)

كله چې ابراهيم عليه السلام خپله بى بى هاجره او د غيږې تې روډونكې ماشوم خوي اسماعيل عليه السلام د مكې مكرمې د اوچو غرونو مينځ كېنې په شگلنه زمكه كېنې د الله ﷻ په حكم سره پريښودو او شام ته دواپس تلو اراده يې او فرمائيله نو هغوى دپاره يې هم داسې دعا او فرمائيله چې : [فَأَجْعَلِ الْبَقَّةَ مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهَا] اي الله ﷻ زما دې بى آسري بال بچ ته د څه خلقو زړونه رامات كړي نو د زرگونو كلونو تيريډو باوجود د الله ﷻ د مكې اود مكې د خلقو دپاره د ټولې دنيا د خلقو زړونه رامات كړي دي ، د دنيا د گوت گوت څخه خلق په ډيرو محنتونو او مشقتونو سره د ټول عمر جمع كړې پنگه خرچ كوي او دغه ځانې ته د حج او عمرې دپاره ځانونه رارسوي . او د ټولې دنيا خيزونه دغه ځانې هر وخت په بازارونو كېنې ملاويږي .

[أَوْكُنْهُمْ لَهُمْ كِرَاءًا] د ركزا معنى هغه غلې آواز دي چې په مطلب يې څوك نه پوهيږي لكه د څنكدن په وخت كېنې چې څنگه آواز وي ، د آيت مبارك مطلب دادې چې دا ټول دحکومت اوبادشاهي د رعب او طاقت قوت او خاوندان كله چې د الله ﷻ په عذاب كېنې راگير او فنا كړي شونو دهغوى شان داسې شو چې دهغوى څه غلې آواز او حس حركت هم نشي اوريدلې

(۱) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۸۰]

(۲) جامع الترمذی ، ابواب التفسير باب سورة مريم [ج: ۲ ص: ۱۸۹] و صحيح البخاري كتاب الأدب ، باب المقة من الله تعالى عزوجل [ج: ۲ ص: ۸۹۴] و صحيح مسلم كتاب البر الخ، باب إذا أحب الله عبدا [ج: ۲ ص: ۳۳۱]

(۳) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۱۶۱]

آياتونه	سورة طه مكيه وهى مائة وخمس وثلاثون آيات وثمان ركوعات	ركوع كاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
②	شروع كوم په نوم د الله چه دير مهربان زيات رحم كونكي دي	①
	د الله په نوم شروع كوم چه دير مهربان اوزيات رحم كونكي دي	

ددې سورة بل نوم سورة كلیم دي ، (كما ذكر السخاوی) او ددې وجه داده چې په دې كښې د كلیم الله موسى ﷺ واقعه تفصیل سره ذكر شوې ده .

مسند دارمی كښې ابوهريره رضي الله عنه خخه روايت دي چې رسول كريم ﷺ او فرماييل چې الله ﷻ د زمكې او آسمانونو پيدا كولو خخه دوه زره وړاندې سورة طه او سورة يس او وييل . (يعني فرستو ته يې واړول) نو فرستو او وييل چې خوش نصيبه او مبارك دي هغه امت چې په كوم باندې به دا سورتونه نازلېږي ، او مباركې دي هغه سينې چې دا به حفظ كوي ، او مباركې دي هغه ژبې چې ددې تلاوت به كوي . (۱) هم دا هغه مبارك سورة دي چې دې (سورة) د نبی كريم ﷺ د قتل اراده كوونكې عمر بن خطاب رضي الله عنه په ايمان قبلولو او د نبی كريم په قدمونو كښې په پريوتلو مجبوره كړو ، او دا واقعه د سيرت په كتابونو كښې مشهوره ده .

د ابن اسحاق روايت داشان دي چې عمر بن خطاب رضي الله عنه يوه ورځ توره واخستله او د نبی كريم ﷺ د قتل په اراده د كوره اووتلو لاره كښې يې نعيم بن عبد الله سره ملاقات اوشو . تپوس يې ترې او كړو چې چرته روان يې ؟ عمر بن خطاب رضي الله عنه او وييل چې دهغه گمراه سړی په قتل پسې رو ان يم چا چې په قريشو كښې اختلاف پيدا كړي دي او ددوي دين او مذهب ته يې بدرد وئيلي دي . دوي خخه بې قوفان جوړ كړل ، او ددوي بتانو ته بدرد او وييل . نعيم ورته او وييل چې اي عمره ستا نفس ته په دهو كه كښې اچولي يې . آيا ته په دې نه پوهيږې چې كه ته محمد ﷺ قتل كړې نو دهغه قبيله بنو عبد مناف به گني تا ژوندې پريږدي او ته په زمكه باندې به تگ كوي . كه په تا كښې عقل وي نو ته د خپلې خور او اوبنې خبر واخله هغه مسلمانان شوي دي او د محمد ﷺ د دين تابع شوي دي . دې خبرې په عمر بن خطاب باندې ډير اثر او كړو او هم ددې خايې خخه د خپلې خور او اوبنې كور ته روان شو . دهغوئ په كور كښې خباب بن ارت صحابي رضي الله عنه موجود وو او هغوئ ته يې د قرآن پاك سورة طه خودلو او دا په يو صحيفه كښې ليكلي شوې وو .

كله دوي ته معلوم شو چې عمر بن خطاب رضي الله عنه را روان دي نو خباب د كور په يوه كمره كښې يا يو گوت كښې پټ شو ، او خور يې هغه پانږې د خپل پتون لاندې پټې كړې . خو عمر بن خطاب رضي الله عنه د خباب بن ارت او د هغه د لوستلو آواز اوږيدلو وو . تپوس يې او كړو چې دا د لوستلو آواز څنگه وو كوم چې ما واړيدو ؟ هغوئ (خو خبره د رغه دغه كولو دپاره) او وييل چې هيڅ نه . مگر ابن خطاب رضي الله عنه خبره واضحه كړه چې زه خبر شوې يم چې تاسو دواړو د محمد ﷺ تابع شوي او مسلمانان شوي يې . دې وينا سره پخپل آوبنې سعيد بن زيد باندې يې حمله او كړه . دده خور چې كله د اوكتل نو زړ د خپل خاوند بچ كولو دپاره راغله ، عمر بن

خطاب ﷺ هغه هم او وهله او زخمی یې کړه.

کله چې خبره دومره حد ته اورسیده نو خور او آؤنښی دواړو ورته اووئیل چې واؤره مونږ دواړه مسلمانان شوی یو. په الله ﷻ او دهغه په رسول ﷺ باندې مونږ ایمان راؤړې دې. اوس ته چې ته څې کوي نو هغه اوکړه. د خور د زخم څخه وینه روانه وه، کله چې عمر بن خطاب ﷺ دا اوکتل نولر پښیمانه شو او خور ته یې اووئیل چې ماته هغه صحیفې اوښایه کومې چې تاسو وئیلې چې زه هم اوگورم چې محمد ﷺ څه تعلیم ورکوي؟ عمر بن خطاب ﷺ لیک لوست والا انسان وو ځکه یې صحیفې د لوستلو دپاره غوښتلې وې. خور ورته اووئیل چې مونږ ویریږو چې هسې نه ته دا اوشلوي او ددې بې ادبۍ او نه کړې، عمر بن خطاب ﷺ ورته دخپلو بتانو قسم اوکړو چې دا به د وئیلو نه پس تاسو ته واپس کړم. دده خور چې کله دا اوکتل نولر شان امید یې پیدا شو چې کیدیشی عمر هم مسلمان شی. ورته اووئیل چې اې روره ته نجس او ناپاک یې او دې صحیفې ته د پاک سړي څخه علاوه بل کس لاس نشي لگولې. که ته دا کتل غواړې نو اول غسل اوکړه. عمر ﷺ غسل اوکړو، بیا ورته دا صحیفه حواله کړې شوه اوپه دې کښې سورة طه لیکلې شوې وو. ددې دشروع حصه د تلاوت کولو نه پس عمر ﷺ اووئیل چې دا خو ډیر ښه او محترم کلام دې. خباب بن ارت ﷺ چې په کور کښې پټ وو دا ټول هر څه اؤریدل، د عمر ﷺ دې الفاظو اؤریدو سره راؤوتلو او وې وئیل چې اې عمره زه دالله ﷻ درحمت څخه دا امید ساتم چې ته الله ﷻ د نبي کریم دعا دپاره منتخب کړې یې. ځکه چې پرون ما د سول کریم ﷺ څخه د ادعا واوریدله چې [اللهم اید الاعلام بابي الحکم بن هشام او بعمر بن الخطاب] اې الله ﷻ! اسلام ته تقویت او تائید ورکړه دابولحکم بن هشام [یعنی ابوجهل] یا دعمر بن خطاب په ذریعه [مطلب داوو چې په دې دواړو کښې یو مسلمان شی نو د مسلمانانو دا کمزوري جماعت به ژوندې شی. بیا خباب اووئیل چې اې عمر بن خطاب ته دا موقع غنیمت اوگټه، عمر بن خطاب خباب ته اووئیل چې ما محمد ﷺ ته بوځه، [قرطبي] (پوراندې دهغه د نبي کریم ﷺ په خدمت کښې حاضریدل او اسلام قبول مسهوره واقعه ده.

طه	مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ إِلَّا
طه	نه دې نازل کړې مونږه په تاباندې دا قرآن چې ته په مشقت کښې پریوزې مگر مونږ د اقران مجید دې دپاره نه دې نازل کړې چې ته دې په مشقت کښې اخته شي بلکه دا خو هغه
تَذَكُّرًا	لِّمَن يَخْشَىٰ تَنزِيلًا مِّمَّنْ
دا خو یوه یادگیرنه ده دپاره دهغه چا چې پریږي نازل شوې دې دطرفه دهغه ذات نه دچا دپاره نصیحت دې چې پریږي دهغه اربا دطرفه نازل کړې شوې دې	
خَلَقَ	الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَىٰ الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ
چې پیدانې کړه زمکه او آسمانونه اوچت هغه رحمان په عرش باندې چې زمکه او دنگ آسمانونه ئې پیداکړي دی هغه رحمان چه دهغه حکومت په عرش	

(تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۱۶۳، ۱۶۴] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: (۶۸۹۷) ودلائل النبوة للبيهقي رقم الحديث: [۵۱۹].

اَسْتَوٰی ۝	کَہ	مَا	فِي السَّمٰوٰتِ	وَمَا	فِي الْاَرْضِ	وَمَا
قائم دی	ا	ہفہ لره دی	ا	ہفہ خہ	ا	چی پہ آسمانونو کنسی دی
باندی قائم دی	ا	ہر ہفہ خہ دہفہ دی	ا	کوم چی پہ آسمانونو کنسی دی	ا	او کوم چی پہ زمکہ کنسی دی
يٰۤاَيُّهَا	وَمَا	تَحْتَ	الْاَرۡضِ ۝	وَاِنَّ	تَجۡهَرُ	
چی پہ منخ ددی دوارو کنسی دی	ا	او ہفہ	ا	چی لاند	ا	دخاورونہ دی
خہ چی ددی دوارو پہ مینخ کنسی دی	ا	او خہ چی	ا	د زمکہ نہ بنکتہ	ا	پراتہ دی
بِالْقَوْلِ فَاَنۡتَہٗ	يَعْلَمُ	السِّرَّ	وَآخۡفٰی ۝	اَللّٰہُ	لَا اِلٰہَ	
خبرہ ایس بیشکہ	ا	ہفہ پوہیری	ا	پہ رو خبرہ	ا	اوپہ زیاتہ پت خبرہ
خبری او کپی نو ہفہ پہ پتو خبرو	ا	اوپہ بنہ پتو	ا	رازونو باندی ہم پوہیری	ا	ا
اِلَّا	ہُوَ	کَہ	اَلْاَسۡمَآءُ	الْحُسۡنٰی ۝		
مگر	ا	ہم ہفہ دی	ا	ہفہ لره دی	ا	نومونہ
سوا بل خوک	ا	عبادت لائق نشتہ	ا	ہم دہفہ بنہ بنہ نومونونہ دی		

آسان ترجمہ قرآن

طہ، مونہ پہ تا باندی قرآن کریم ددی دپارہ نہ دی نازل کپی چہ تہ تکلیف اوچت کپی خودا دہفہ چا دپارہ یو نصیحت دی چہ ویر پیری، داد ہفہ ذات د طرف نہ لپو لپو نازل لپی ہی چا چہ زمکہ او اوچت اوچت آسمانونہ پیدا کری دی، او ہفہ د دیر رحمت والا پہ عرش باندی استواء کپی دہ، پہ آسمانونو او زمکہ کنسی چہ خہ دی، او خہ چہ د ہفہ پہ مینخ کنسی دی، ہفہ تول د ہفہ ملکیت دی، او د زمکہ نہ لاندی چہ خہ دی ہفہ ہم او کہ تہ یو خبرہ اوچت آواز سرہ کپی (یا پتہ) نو ہفہ پہ مزہ وٹولی شو ی خبرو، بلکہ پہ زیاتو پتو خبرو باندی ہم عالم دی اللہ پاک ہفہ ذات دی چہ د ہفہ نہ سوا ہی خوک معبود نہشتہ، ہم د ہفہ طورہ نومونہ دی۔

خلاصہ تفسیر

﴿طہ﴾ [طہ] ددی معنی خو اللہ تعالیٰ تہ معلومہ دہ ﴿مَا اَنۡزَلۡنَا عَلَیۡکَ الْقُرۡاٰنَ لِیَشۡقٰی﴾ [مونہ پہ تا قرآن] مجید [ددی دپارہ نازل نہ کرو چہ تہ پہ تکلیف کنسی پریوخی ﴿اَلَا تَذٰکُرُ﴾ بلکہ دداسی سری دنصیحت دپارہ [نازل کرو ﴿لَیۡسَ یَشۡقٰی﴾ [کوم چہ] داللہ تعالیٰ نہ [ویر پیری داد ہفہ] ذات ﴿تَنۡزِیۡلًا مِّمَّنۡ خَلَقَ الْاَرۡضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰی﴾ [د طرف نہ نازل شو ی دی کوم چہ مزکی لره او پور تہ آسمانونو لره پیدا کرل] او ﴿الرَّحۡمٰنُ عَلَی الْعَرۡشِ﴾ [ہفہ لو ی رحمت والا پہ عرش] چہ مشابہ دی دتخت د حکومت سرہ داسی ﴿اَسْتَوٰی﴾ [قائم] او جلوہ فرما [دی] کوم چہ ددا دشان سرہ لایق وی او ہفہ داسی دی چہ ﴿لَہٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرۡضِ وَمَا بَیۡنَہُمَا﴾ [دہفہ پہ ملکیت کنسی دی خہ خیزونہ چہ پہ آسمانونو کنسی او خہ خیزونہ چہ پہ زمکہ کنسی دی او خہ خیزونہ چہ ددی دوارو پہ مینخ کنسی دی] یعنی داسمان نہ لاند او د زمکہ نہ دپاسہ ﴿وَمَا تَحۡتَ الْاَرۡضِ﴾ [او خہ خیزونہ چہ زمکہ لاندی دی] یعنی د زمکہ دننہ چہ کومہ لعدہ ختہ دہ چہ ثری

ورته وائی څه شې چې دهغې نه لاند دې مراد دا دې چې کوم څیزونه چې دمزکې په وېخ کېنې دې دا خو دالله تعالی قدرت او سلطنت وو [او] دعلم یې داشان دې چې ﴿وَأَنْ تَجْهَرُوا بِالْقَوْلِ﴾ [که نه] له مخاطبه [په چغه خبره کوي نو] دهغه په اوزید کېنې څه شبهه ده؟ [هغه خو] داسې دې چې ﴿فَلْيَأْتِكُمُ الْيَتِيمَ﴾ [په پټه وئیلې شوې خبرې لري او] بلکه ﴿وَأَغْفِي﴾ [ددې نه هم زیاتې پټې خبرې لره] یعنی کومه چې لاپه زړه کېنې ده [پیژنی] ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ دغه [الله تعالی داسې دې چې دهغه نه سوا هیڅ معبود] مستحق دعبادت [نشته] ﴿لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى﴾ [دهغه] ډیر [ښه ښه نومونه دي] کوم چې په صفتونو او کمالونو دلالت کوي پس قران دداسې ذات جامع الصفات دطرف نه نازل کړې شوې دې او په یقین سره حق دې.

معارف او مسائل

﴿طه﴾ ددې لفظ په تفسیر کېنې د عالمانو ډیر اقوال دي، ابن عباس رضی الله عنه ددې معنی یا رجل او ابن عمر رضی الله عنه یا حبیبی منقول ده. د حدیث پاک د ځینې روایتونو نه معلومیږي چې ﴿طه﴾ او یاسین د نبی اکرم صلی الله علیه و آله د نومونو ځینې نومونه دي. او بې غباره خبره هغه ده چې صدیق اکبر رضی الله عنه او جمهورو عالمانو کړې ده. هغه داسې چې ﴿طه﴾ او یاسین هم هغسې حروف مقطعات دي چې په متشابهاتو کېنې حسابیږي او د نورو سورتونو په اول سر کېنې لکه الم، وغیره راغلی دي. دا داسې رازونه دي چې د الله جل جلاله نه سوا بل هیڅوک ئې په معنی نه پوهیږي.

﴿مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى﴾. ﴿لَتَشْقَى﴾ د شقاء نه مشتق دې، معنی ئې خواری مشقت کول او تکلیف پورته کول دي، د قرآن عظیم الشان د نزول په شروع کېنې نبی اکرم صلی الله علیه و آله او صحابه کرام رضی الله عنهم به ټوله شپه عبادت کولو. او د تهجدو په مونځ کېنې به د قرآن عظیم الشان په تلاوت کېنې مشغول اوسیدل، تر دې پورې چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله قدمونه مبارک به اوپرسیدل، (۱) او ټوله ورځ به ئې په دې فکر کېنې تیروله چې کافران به په څه شان هدایت بیا مومي. او د قرآن کریم بلنه به خپله کړي.

دې آیت مبارک کېنې نبی اکرم صلی الله علیه و آله ته ددې دواړو قسمو مشقتونو نه بچ کولو دپاره ئې ارشاد وفرمائیلو چې مونږ دریاندي قرآن پاک دې دپاره نه دې نازل کړې چې ځان په مشقت کېنې او تکلیف کېنې واچوي، ټوله شپه د وینې پاتې کیدو او د قرآن عظیم الشان په تلاوت کېنې د مشغول پاتې کیدو ضرورت نشته.

نو ددې آیت مبارک د نازلیدو نه پس د نبی اکرم صلی الله علیه و آله دا معمول جوړ شو چې په اول د شپې کېنې به ئې آرام فرمائیلو او په آخر د شپې کېنې به ئې تهجد کول.

په دې شان دې آیت مبارک کېنې ئې دې طرفته هم اشاره وفرمائیلې چې ستاسو صلی الله علیه و آله فرض صرف د تبلیغ او د بللو کار کول دي، کله چې دې دغه خپل فرض ادا کړل نو بیا ددې فکر کول ستاسو صلی الله علیه و آله په ذمه نه دی چې چا په کېنې ایمان راوړي او چا بلنه قبوله نکړي. (۲) قرطبي.

(۱) مجمع الزوائد رقم الحديث: (۱۱۱۶۵)

(۲) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۱۶۷]

﴿الْأَتَذَكِّرُ لَأَن يَخْشَى﴾ ابن کثیر رحمہ اللہ (۱) فرمائیلى دى چې د قرآن عظيم الشان د نازلیدو او په اوله زمانه کښې ټوله شپه په تهجد او تلاوت کښې د مشغول پاتې کیدو په وجه ځینې کافرانو په مسلمانانو باندې دا آوازونه کول شروع کړل چې په خلقو باندې قرآن عظیم الشان څه نازل شو چې یو مصیبت پرې راغلو. ولې چې نه خو د شپې آرام شته او نه د ورځې.

دې آیت مبارک کښې الله ﷻ اشاره او فرمائیله چې دا جاهلان بد نصیبه، د حقیقتونو پر نه ناخبره په څه پوهیږي چې قرآن عظیم الشان او ددې په ذریعه د الله ﷻ ورکړې شوې علم سراسرې خیر او خوش قسمی ده دې لره مصیبت گنړلو والا بې خبره او احمق دی. د صحیحینو په حواله د امیر معاویه رضی اللہ عنہ په روایت راغلی دی چې نبی اکرم ﷺ او فرمائیل:

﴿مَنْ يَرِ اللَّهَ بَعْدَ غَيْرِ ابْقَاهُ فِي الدِّينِ﴾ [الله تعالی چې چا سره نښیگره کول غواړي نو هغه ته د دین علم پوهه ورکړی]. (۲)

په دې مقام ابن کثیر رحمہ اللہ یو بل صحیح حدیث پاک هم نقل کړې دې چې عالمانو د پاره لوڼې زیرې دې، دا حدیث پاک طبرانی رحمہ اللہ د ثعلبه بن الحکم رضی اللہ عنہ نه روایت کړې دې. ابن کثیر او فرمائیل چې ددې اسناد جید دې، حدیث پاک دادې چې:

﴿قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى لِلْعُلَمَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِذَا قُعِدَ عَلَى كُرْسِيهِ لِقَضَاءِ عِبَادِهِ أَنْ لَمْ أَجْعَلْ عَلَى وَحْكُمَتِي فَيَكْمُرُوا أَلَا أَنَا أَرِيدُ أَنْ أَغْفِرَ لَكُمْ عَلَى مَا كَانَ مِنْكُمْ وَلَا أَبَالِي﴾ (۳) [نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې کله د قیامت په ورځ الله ﷻ د خلقو د عملونو فیصله کولو د پاره پخپله کرسی باندې تشریف فرما شی نو عالمانو ته به او فرمائی چې ما خپل علم او حکمت ستاسو په سینو کښې دې د پاره اچولې وو چې ستاسو بخښنه او کرم، د هغه خطاگانو باوجود کومې چې ستاسو څخه شوی دی او زما په دې هیڅ پرواه نشته دې] [ابن کثیر ص ۱۴۱ ج ۳]

خو ښکاره خبره داده چې دلته د عالمانو څخه مراد هغه عالمان دی چې په کښې قرآنی علامت خشية الله موجوده ده. نو په دې آیت مبارک کښې د ﴿لَأَن يَخْشَى﴾ لفظ هم دې ته اشاره کوی او چې په چا کښې دا نخښه نه وی، هغه ددې حقدار نه دې. [والله اعلم]

﴿عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾ په عرش باندې د استواء بې غباره مطلب هم هغه دې چې د جمهورو پخوانو علماؤ نه داسې منقول دې چې ددې حقیقت او کیفیت هیچاته معلوم نه دې. داد متشابهاتو ځینې دې، دې باره کښې صرف دومره قدرې عقیده لرل دی چې استواء علی العرش حق دی. دهغې کیفیت به د الله ﷻ د شان سره مناسب او مطابق وی چې د دنیا هیڅوک هم دهغې په درک نشی پوهیږي.

﴿وَمَاتَحْتَ الثَّرَى﴾ ثری، نوجنې لوندې خاورې ته وئیلې شی چې د زمکې د کنستو په موقع ترې راوؤځي، د مخلوقاتو علم خو صرف ثری پورې ختم شی، ددې ثری نه لاندې څه دی، ددې علم الله ﷻ نه سوا بل چاته نشته.

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۲۷۲]

(۲) صحیح البخاري کتاب العلم باب العلم قبل القول والعمل [ج: ۱ ص: ۱۶]

(۳) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۲۷۲] والمعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [۱۳۶۶] وجمع الزوائد رقم الحديث: [۵۲۷]

ددې نوى تحقيق ، دنوى آلاتو او د سائنس انتھائى ترقى باوجود د نن نه څو کاله وړاندې ددې زمکې په برمه کولو سره د يو طرفه تربل طرف پورې د وتو کوشش تر څه مودې پورې جارى وو خو ددې ټولو تحقيقاتو او سخت کوششونو نتيجه په اخبارونو کښې د ټولو مخې ته راغلې ده ، چې صرف تر شپږو ميلو پورې دغې نوؤ آلاتو کار او کړې شو. د هغې نه پس د کانري داسې يو پرده ثابته شوه چې هلته د کنستلو ټول آلات او نوى سائنسى ټول فکرونه بالکل پاتې شو ، صرف تر شپږو ميلو پورې انسان دغه هومره قدرې عمل حاصل کړې شو ، حالانکه د زمکې قطر په زرگونو ميله دي. ددې اقرار کولو نه سوا بل څه علاج نشته چې دا عقیده ولرو چې د ماتحت الثرى علم خالص د الله ﷻ يو مخصوص صفت دي.

﴿يَعْلَمُ الْغُيُوبَ﴾ د ﴿الْبَاطِنِ﴾ نه مراد هغه څيز دي چې په زړه کښې پټ ساتلې شوې وي ، او چاته ښکاره کړې شوې نه وي. اود اخفى نه مراد هغه خبره ده چې د چاپه زړه کښې هم لانه وي راغلې ، دې نه پس چرته بل وخت په زړه کښې راشي. الله ﷻ ددې ټولو څيزونو نه خبردار دي چې د انسان په زړه کښې اوس څه دي او بيا به په کښې څه وي. د صبا يا د اوس نه پس معامله خو داسې وي چې انسان پرې پخپله هم نه وي خبر چې زما په زړه کښې به څه راځي. [قرطبي] (۱)

إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ۝ وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثٌ	مگر هم هغه دي هغه لره دي نومونه نيك [بڼه] او ايا راغلي دي تاته خبر
مُوسَى ۝ إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا	سوا بل څوك د عبادت لائق نشته هم د هغه ښه ښه نومونه دي او آياتا ته د موسى د واقعي خبر راغلي دي
دَمُوسَى ۝ كَلَّمَهُ فِي أَوَّلَيْدِهِ هُوَ ۝ وَأَوَّلَيْدِهِ هُوَ ۝ خَلَّى بِي بِي تَه ۝ لَو وَخْت تِير كَرِي ۝ [دلته]	د موسى كله چې اوليدو هغه اور نو اووئيل هغه خپلې بې بې ته لږ وخت تير كړئ [دلته]
هَر كَلَمَةٍ هُوَ ۝ وَأَوَّلَيْدِهِ هُوَ ۝ خَلَّى بِي بِي تَه ۝ لَو وَخْت تِير كَرِي ۝ [دلته]	هر كله چې هغه اور اوليدو نو خپلې بې بې ته اووئيل چې تاسو دلته ايسار شئ
إِنِّي أَنسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ	بيشكه زه چې يم اوليدو ما اور دې دپاره چې زه راوړم تاسو ته دهغه اور نه يوه لڼه
بِيشكه ما اور اوليدلو كيدې شى چې زه ترې نه ستاسو دپاره يوه شغله راوړم	
أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ۝ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ	يا بيا مومم زه په اور باندې دلاري پته نو هر كله چې راغې هغه اور ته اواز او كړې شو
يا داوړ په خوا كښې دلاري درك اولگوم نو كله چې هلته اور سيدو نو اواز ورته او شو	
يُؤْتِي ۝ أَنَا رَبُّكَ فَأَخْلَعُ نَعْلَيْكَ ۝ إِنَّكَ	چې اے موسى بيشكه زه چې يم زه رب ستا يم نو او باسه پيزار خپل بيشكه ته
چې انې موسى بيشكه څه ستا پروردگار يم نو ته خپلې دواړه پڼرې او باسه بيشكه ته په يو پاكي	
بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۝ وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا	په ميدان پاك كښې نې د طوى او ما غوره كړې نې ته نو غوږ كېږده هغې ته
ميدان يعنې په طوى كښې اولارې نې اوما ته منتخب كړې نې نو څه حكم چې درته كولى شى هغه واوړه	

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۱۷۰] والمستدرك للحاكم (بإختصار) رقم الحديث: [۳۳۸۷]

يُؤْمِنُ	إِنِّي	أَنَا اللَّهُ	لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا
چی وحی کبری تاته بیشکه زه چی یم زه الله یم نشته دی لائق دعبادت مگر زه یم			
بیشکه هم زه سنا الله پروردیگارایم زمانه سوا بل معبود نشته دی			
فَاعْبُدْنِي	وَأَقِمِ الصَّلَاةَ	لِذِكْرِي	إِنَّ السَّاعَةَ
نوعبادت کوه زما اوقائم کره مونخ دپاره دیاد زما بیشکه وخت دقیامت ضرور راتلونکی دی			
نو زما عبادت کوه او زما دیاد دپاره مونخونه کوه بیشکه قیامت راتلونکی دی			
أَكَادُ	أَخْفِيهَا	لِتَجْزَى	كُلُّ نَفْسٍ بِمَا
زه غوارم چی پت او ساتم دغه وخت دپاره ددی چی بدله ورکړې شی هر نفس ته دهغه عملونو			
خه غوارم چی هغه پت اوساتم چی هر کس ته د خپل کوشش			
تَسْعَى	فَلَا يَصُدُّكَ	عَنْهَا	مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا
چی کوی نې هغه نو منع دې نکړی تا ددغه وخت د تیاری نه هغه څوک چی ایمان نه راوړی په هغې			
بدله ملاؤشی نو هغه څوک چی ایمان نه راوړی اودخپلو خواهاشاتو تابعداری کوی			
وَأَنذَرُ	هُوَ	فَتَرَدَّى	
اوتابعداری نې اوکړه دخواهاشاتو خپلو گنی هلاک به شي تدا			
چرته تا ددې احقی لاری نه منع نکړی گنی ته به هلاک شي			

آسان ترجمه قرآن

او (ای پیغمبر!) آیا تاته د موسی علیه السلام واقعہ رارسیدلې ده؟ دا دهغه وخت خبره ده چه کله هغوی یو اور اولیدو نو هغوی خپل کور والوته او وئیل: تاسو هم دلته ایسار شئ. ما یو اور لیدلې دي. کیدې شي چه زه دهغې نه تاسو ته غه شغلہ راوړم. یا هغه اور سړه ماته د لارې پټه ملاؤ شي. نو کله چه هغه اور ته نژدې اور سیدو نو هغه ته آواز وکړې هو چه: ای موسی! یقین اوکړه چه زه ستا رب یم اوس ته خپلې ټنرې (پېژان) اوباسه. ته دا وخت د طوی په مقدس وادی کښې ئې. او ماته (د نبوت دپاره) منتخب کړې ئې. لهذا کومه خبره چه دوسی په ذریعہ وئیلې شي هغه په غور سړه واوړه. حقیقت دادې چه هر زه الله یم. زما نه سوا هیڅوک معبود نشته. په دې وجه زما عبادت کوه. او زما دیاد ساتلو دپاره مونخ قائموه. یقین اوساته چه قیامت راتلونکې دي. زه هغه (وخت) پټ ساتل غوارم. چه هر سړی ته دهغه د کړی عمل بدل ملاؤ شي لهذا یو داسې سړی دي تا دهغې نه بالکل غافل نه کړی چه په هغې باندې ایمان نه لری. او په خپلو خواهاشاتو پسې روان وی کښې په هلاکت کښ به پریوځي.

خلاصه تفسیر

[اے] محمد ﷺ ﴿وَهَلْ أُنَبِّئُكَ حَدِيثُ مُوسَى﴾ [ایا تا ته د موسی] ﷺ دقصي [خبر رسیدلې دي] یعنی هغه داوړیدو قابل دي چه په هغې کښې دتوحید او نبوت متعلق علوم دی چه تبلیغ ئې نفع ورکوونکې دي هغه قصه داده چه ﴿إِذْ أَنَا نَازِلٌ﴾ [هرکله هغوی] دمدین نه په راتلو کښې یوه شپه چه ساره یعنی یخ په کښې هم وو اولاره نژې هم ورکه شوې وه په کوه طور باندې [یو

اور وليدو [چه په واقع کښې هغه نور وو مگر شکل يې د اور په شان وو ﴿فَقَالَ لِأَهْلِهِ﴾] پس خپل کور والوته يې [چه صرف بې بې وه يا خادم وغيره هم] و فرمائيل چه تاسو دلته ﴿امْكُثُوا﴾ [وسپړئ] يعنې په ما پسې مه راځئ ځکه چه داځو احتمال نه وو چه بغير ددوي نه به هغوی وړاند سفر وکړي ﴿إِنِّي أَنَا أَنَا﴾ [مايو اور ليدلې دې] زه هلته خم ﴿لَعَلِّي أَيْتُكُمْ مِنْهَا﴾ [شاید زه ددغي نه تاسو لره څه لمبه] په لرگي وغيره لگولې [راوړم] چه ديځنې علاج وشي [يا] هلته ﴿وَأَوْحَىٰ عَلَى النَّارِ هَذِي﴾ [داور په خوا کښې دلارې پته] بسودونکې څوک سرې هم [ماته ملاؤ شي ﴿فَلَمَّا آتَتْهَا﴾] پس دې چه هرکله دې [اور] ته اور سيدونو [ده ته دالله تعالی دطرف نه ﴿تَوَدَّىٰ مُنْمَوْنِي﴾] اواز وشو چه اے موسی ﴿إِنِّي أَنَا رَبُّكَ﴾ زه ستا رب یم ﴿فَاغْلَمَ قَعْلِكَ﴾ [پس ته خپل پزار او باسه] ځکه چه ﴿إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى﴾ واکا اغترتک [ته په يو پاک ميدان يعنې طوی کښې يې] داددغي ميدان نوم دې ﴿فَأَسْمِعْ﴾ [اوماتالره] دښې جوړولو دپاره منجمله دنورو خلقونه [منتخب فرمائيلې دې پس] داوخت [چه] څه ﴿لَمَّا يُوْحَىٰ﴾ [وحی کيدې شي دې لره] په غوره سره [واوړه] هغه داده چه ﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا﴾ [زه الله تعالی یم زمانه سوا څوک معبود] دعبادت لایق [نشته ﴿فَاعْبُدْنِي﴾] نو ته زما عبادت کوه ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ او خما د یادو دپاره مونځ کوه [دویمه خبره دا واوړه چه ﴿إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ﴾] بیشکه قیامت راتلونکې دې زه دې لره [دتول مخلوق نه ﴿أَكَاذُغِيهَا﴾] پټ ساتم [او قیامت به ځکه راځي ﴿يُنْجِزِي كُلَّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ﴾] چه هر سرې ته دده دعمل بدله ملاؤشي پس [هرکله چه قیامت راتلل يقيني دی نو [تالره ددقیامت] دپاره دتیاریدو ﴿فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا مَنُ الْيَوْمِينَ﴾] نه داسې سرې منع نه کړی کوم چه په ده ایمان نه لری او په خپلو [نفسانی ﴿وَاللَّهُ هُوَ لَمْ تَرْدِي﴾] خواهشونو چلیږي [يعنې ته دداسې سرې په اثر سره دقیامت دپاره دتیارۍ کولو نه بې فکره نه شي [هسې نه چه ته] ددې بې فکري په وجه [تباه نه شي]

معارف او مسائل

﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى﴾ په تیرو شوؤ آیتونو کښې د قرآن کریم د لوی والی او دهغې په ضمن کښې د رسول کریم ﷺ بیان شوې وو ، ورپسې هم په دغه مناسب سره د موسی ﷺ قیصه بیان کړې شوه چې د پیغمبري او دېلني د فرض ادا کولو په لار کښې چې کوم مشکلات او تکلیفونه دی او پخوانو پیغمبرانو ﷺ برداشت کړی دی نو هغه رسول کریم ته هم معلوم شي چې روميې څخه یې هغې دپاره ذهن جوړ شي او ددې دپاره ښه حجت تیار پاتې کیږي لکه په بل آیت مبارک کښې راغلی دی : ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ مِنْ آتِنَا مَا نَقُوتُ بِهِ فَوَدَّكَ﴾ [تاسو ته د پیغمبرانو ﷺ قیصې ځکه بیانوو چې ستاسو زړه مضبوط او د پیغمبري د پیټی پورته کولو دپاره تیار شي]

دلته د موسی ﷺ بیان شوې چې قیصه داسې شروع شوه چې مدین ته په رسیدو باندې موسی ﷺ هر کله چې شعيب عليه السلام سره داتو، لسو کالو دپاره ایسار شو او هغوی چې دهغوی خدمت به کوی نو د تفسیر بحر محیط د روایت مطابق موسی

چې ورسره لس کاله پوره کرل نو شعيب عليه السلام نه شي تلو دپاره رخصت او غوښتلو چې هلته خپلې موربې بې او خوربې بې سره ملاقات او کړی ځکه چې اوس یې هغه ویره هم پاتې ن

نشوه چي سپيان به ئي د يو فرعونى په وژلو گرفتار کښي کړي ، شعيب عليه السلام څه مال سامان ورکړ او دخپلې بي بي سره يې رخصت ورکړو ، کومه چي يې ورته په نکاح ورکړې وه په لاره کښي دشام دبادشاهانو د خطرې په وجه عامه لاري پرېښوده ، او په بي بي روه لارو باندې روان شو ، دغه موسم د بيخني وو ورسره بي بي اولاد پيدا کولو ته داسې نژدې وه چي صرف د سبا بيگه خبره په کښي وه ، په دغه وړک شوې لارې باندې دکوه طور مغرب او بنی طرف باندې ورغلو ، په دغه تياره شپه کښي چي واوړې هم وريدي ، د بي بي د اولاد د پيدا کيدو درد يې شروع شو ، خو په کانړو وهلو سره يې اور حاصل کړو . د حيرانتيا او د پريشانۍ په دغه حالت کښي يې په کوه طور باندې بل اور اوليدو چي په حقيقت کښي نور وو . کور والو ته يې او فرمائيل چي ورځم چي دغه اور تاسو ته راوړم يا څوک واقف هلته بيا اووینم چي د لارې تپوس ترې اوکړم ، د کور والو څخه مراد يې بي بي وه او د ځينو روايتونو څخه معلوم يږي چي څوک خادم ورسره هم راغلي وو ، چي هغه هم په دغې خطاب کښي داخل دي ، په ځينو روايتونو کښي راغلي دي چي څه ملگري د سفر هم ورسره وو چي د لارې غلطيدو په وجه ترې وړک شوی وو [بحر محيط] (۱)

[قُلْنَا أَتْهَآ] کله چي هغه ليدلی اور ته راوړسيدو [په مسند احمد وغيره کښي د وهب بن منبه د روايت مطابق کله چي دغه اور ته موسی عليه السلام نژدې وراوړسيدو ننداره يې داسې ښکاره شوه چي اور د شني ونې د پاسه لمبې وهلي او سره دهغې ددغه ونې څخه څه څانگه پانړه نه سوځيده بلکه دنورو نسبت زياته شنه او ښکلې ښکاريده ، دوي عليه السلام په تماشه او انتظار يې کولو چي دې اور نه څه سرو ته که يا څه شغله په څه شان سره ورته حاصله شي نو تر ديره وخته پورې به دغه شان څه اونه شو ، موسی عليه السلام بيا د وښو تيلي رايو ځانې کړل ، او هغې نه يې د لمبې اخستلو دپاره ورته تردې کړل خو هغه اور ترې په روستو شو ، او ځينو روايتونو کښي راغلي دي چي اور دوي عليه السلام ته مخه اوکړه دوي عليه السلام ترې ويريډل او دهغې څخه په تماشه شو ، خلاصه داده چي اور حاصلولو مطلب يې چي پوره نه شو نو په دغه عجيبه اور باندې حيرانه شو چي په دې کښي ورته يو غيبي آواز راغلو [روح] (۲) دا واقعه موسی عليه السلام ته د غر په لمنه کښي راپيښه شوه چي ددوي بنی طرفته وو او ددغه ځانې نوم طوی وو .

[ثَوْدِي مَوْسَىٰ ۖ اِلٰى اٰكَارِيكَ فَاغْلَمَ لَعَلَّكَ] بحر محيط ، روح المعاني (۱) وغيره کښي دي چي موسی عليه السلام دغه آواز پدې شان واوړيدو چي هر طرف نه راتلو ، د يو خاص طرف څخه نه راتلو ، ددې اوړيدل هم صرف په غوږونو نه وو بلکه په ټولو اندامونو سره يې واوړيدل چي د يوې معجزې شان يې لرلو ، ددغه آواز حاصل دا وو چي کوم څيز تاسو اوگنړئ دا په حقيقت کښي اور نه دي بلکه دالله تعالى يوه تجلی ده ، او په دې کښي يې او فرمائيل چي هم زه ستا رب یم ، دلته داسوال پيدا کيږي چي موسی عليه السلام پوهه شو چي دا د پروردگار آواز دي ؟ ددې اصلي جواب دادې چي هم الله تعالى ددوي عليه السلام په زړه کښي دا يقين واچولو چي دا هم دالله تعالى آواز دي گني

(۱) تفسير البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۶۳]

(۲) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۶۶، ۱۶۷] وكتاب الزهد لأحمد بن حنبل رحمه الله عليه رقم الحديث [۳۱۸]

(۳) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۶۸]

نور د لیلونه یې د احم و و چې شنه اونه کښې اور بلید و ، د هغې د سوځولو په ځانې یې هغه نوره هم شنه تازه او ښکلې کړې وه هم د عامو آوازونو پشان د یو خاص طرفه نه راتلو بلکه د هر طرفه په یو یوشان راتلو ، دغه آواز یوازې غوږونو مبارکو نه بلکه هغه ټولو اندامونو یې هم واوړیدو ، د کومو کار چې اوړیدل نه دی ځکه یې تسلی وه چې دا آواز یقینا د الله ﷻ دې.

موسیٰ ﷺ ه الله عز لفظی هلام یې واسطې واوړیدو: روح المعانی په حواله د مسند احمد روایت کړې دې چې کله موسیٰ ﷺ ته په [موسیٰ] سره آواز اوشو نو هغوی ﷺ لیک او وئیل او عرض یې اوکړو چې زه آواز اؤرم خو د آواز کوونکې ځانې راته معلوم نه دې جواب اوشو چې زه ستاسو ﷺ څخه پورته ، وړاندې ، روستو او درسره یم ، بیا ئې عرض اوکړو چې دا کلام تاسو پخپله کوئ ، او که ستاسو رالیږلې څوک فرېسته یې کوی نو جواب راغلو چې زه پخپله دا کلام کوم.

د روح صاحب فرمائیلی دی چې دې څخه معلومه شوه چې موسیٰ ﷺ دا کلام لفظی یې د واسطې د فرېستو څخه پخپله اوړیدلې دې ځکه چې د اهل سنت والجماعة څخه یوې ډلې مسلك هم دادي چې کلاک لفظی هم د قدیم کیدو باوجود اوړیدلې شی . څوک چې په دې باندې د حدوث شبه کوی نو ددې جواب دهغوی د طرفه دادي چې کلام لفظی هغه وخت حادث وی چې کله په مادی ژبې سره ادا کړې شی ، کوم دپاره چې جسامت شرط دې ، د اوشان د اوړیدو دپاره صرف غوږونه مخصوص دی.

موسیٰ ﷺ چې څنگه واوړیدل چې آواز د یو خاص طرف څخه نه راتلو ، یوازې په غوږونو نه بلکه په ټول اندامونو یې واوړیدلو نو دا ددې خبرې دلیل دې چې دا صورت د حدوث یعنی حادثوالی نه پاک دې [والله اعلم] (۱)

ه ادب به مقام هېږ پزار اوبهل ه ادب تقاضا ده :: [فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ] د پیزار اوبښکلو حکم ورته ځکه اوشو چې دغه مقام د ادب وو او د ادب تقاضا داده چې پیزار اوبښکلی شی ، او د ځینې روایتونو مطابق د پیزار اوبښکلو حکم ورته ځکه اوشو چې دمردار ځناور د څرمنې څخه جوړ شوي وو. (۲)

علی ﷺ ، حسن بصری ﷺ او ابن جریج ﷺ څخه اوله وجه منقول ده ، هغوی دپیزار اوبښکلو مصلحت دا ښودلې دې چې د هغوی پښې مبارکې ددغه وادی د برکتی خاورو څخه نیغ په نیغه برکت حاصل کړی .

ځینې حضراتو فرمائیلی دی چې دا حکم ورته د عاجزی ، خاکساری او د تواضع د صورت جوړولو په غرض اوشو لکه چې پخوانو بزرگانو دبیت الله شریف د طواف کولو په وخت دغه شان کول ، په یو حدیث پاک کښې راغلی دی چې رسول کریم ﷺ یو ځل بشیر بن خصاص ﷺ د قبرونو په مینځ کښې سره د پیزاره په گرځیدو اولیدو نو وې فرمائیل چې [اذا كنت في مثل هذا المكان فاعلم أنك تعلمك] [کله چې ته داسې عزت مند ځایې کښې تیرېږې نو خپل پیزار

(۱) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۶۸، ۱۶۹]

(۲) جامع الترمذی ، کتاب اللباس باب ماجاء في لبس الصوف [ج: ۱ ص: ۳۰۳]

اوباسی) (۱) پاک پیزار سره مونخ ادا کول ټول فقهاء په اتفاق سره درست بولی رسول کریم ﷺ او صحابه کرامو رضی اللہ عنہم څخه پاک پیزار سره مونخ کول په صحیح روایتونو سره ثابت هم دی، (۲) مگر عام عادت او سنت څخه دا معلومیږي چې پیزار به یې اوبسکلي وو، او مونخ به یې کولو ولې چې دا تواضع سره نزدې خبره ده [قرطبي] (۳)

[اِنَّكَ بِالْوَالِدَيْنِ الْفُقْدَيْنِ طَوِيٌّ] الله ﷻ د زمکې خاص خاص حصې ځانله او د شرافت خاوندانې جوړې کړې دي، لکه بیت الله شریف، مسجد اقصی او مسجد نبوی شو. دغه شان طوی نومي وادی هم په دغه پاکو مقاماتو کښې ده کومه چې د کوه طور په لمن کښې ده [قرطبي] (۴)

ه قرآن هدیهم ه آوریدو آهابه: [فَاسْتَجِبْ لِمَا يُوْعَىٰ] د وهب بن منبه څخه منقول دی چې د قرآن کریم د آوریدو یو ادب دا هم دی چې انسان خپل ټول اندامونه د فضول حرکت کولو څخه بند کړي چې هیڅ یو اندام یې په بل هیڅ یو کار کښې مشغول نه وي، نظر دې ښکته لري او د خیال ټوله مخه دې په کلام الله باندې پوهیدو ته لري او څوک چې په داسې ادب سره کلام آوري نو الله ﷻ ورته په هغې باندې د پوهیدو توفیق ورکوي [قرطبي] (۵)

[اِنِّىۤ اَنَا اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاَعْبُدْنِىْ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِىۤ] په دې کلام کښې موسى ﷺ ته د دین د ټولو اصولو تعلیم ورکړې شو چې هغه د توحید رسالت او آخرت تعلیم دي، نو: [فَاسْتَجِبْ لِمَا يُوْعَىٰ] کښې رسالت ته اشاره ده او د [فَاَعْبُدْنِىْ] معنی داده چې یوازې هم زما عبادت کوه اوزما څخه بغیر د بل هیچا عبادت مه کوه، دا د توحید مضمون شو، ورپسې په [اِنَّ السَّاعَةَ اَتَتْ] کښې د آخرت بیان دي په [فَاَعْبُدْنِىْ] کښې اگر چې د مونخ کول حکم هم داخل دي خو جدا بیانولو کښې یې حکمت داده چې په ټولو عبادتونو کښې د مونخ زیات غوروالې اولویه درجه ښکاره کړې شی د حدیث پاک تر مخه دې ته د دین ستن او دایمان نور وئیلې شوې دي او د مونخ پرېښودل د کافرانو نخبه گرځولې شوې ده.

[وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرِىۤ] دا مطلب لري چې مونخ د الله ﷻ د ذکر روح دي او دا خبره هم ده چې مونخ د اول څخه تر آخره پورې سراسر د الله ﷻ ذکر دي چې په زړه سره هم کیږي او په نورو اندامونو سره هم، ځکه خو په مونخ کښې د الله ﷻ د ذکر څخه غفلت نه دی کول پکار او ددې په مفهوم کښې دا هم داخل دی چې د خوب د غلبې یا په څه کار کښې د اخته کیدو په وجه چا څخه مونخ پاتې یا هیر شی او وخت یې اووتلو نو د خوب څخه په را بیداریدو یا په را یادیدو دې همدغه وخت هغه مونخ قضا ادا کړي څنگه چې د حدیث شریف د ځینې روایتونو څخه هم معلومیږي. (۶)

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۷۳] و سنن ابن ماجه، (بإختصار) ابواب الجنائز، باب ماجاء خلع النعلین فی المقابر [ص: ۱۱۴]

(۲) سنن ابوداود، کتاب الصلاة، باب الصلاة فی النعل [ج: ۱ ص: ۱۰۴]

(۳) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۷۴]

(۴) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۷۵]

(۵) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۱۷۶] و روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۷۱].

(۶) ترجمه: ددې سلسلې یو حدیث پاک په صحیح مسلم کتاب الصلاة، باب قضاء الصلاة الفائتة [ج: ۱ ص: ۲۴۱] کښې اوکړی.

[اَلَاذُغْفِيْهَا] (يعنى دقيامت معامله دتول مخلوق څخه تر دې چې د پيغمبرانو او فرښتو څخه هم پټه ساتل غواړم) او په اکاد کښې دې ته هم اشاره ده چې قیامت او آخرت ته په فکر راگرځولو سره ایمان او نیک عمل ته د خلقو شوق راپورته کول که غرض نه وي نو د قیامت د راتلولو خبره خو به یې هم هغه نه وي ښکاره کړې څنگه یې چې په [اِنَّ السَّاعَةَ اَتَتْهَا] سره ښکاره کړې ده. مقصد ددې څخه د قیامت د راتلو په پټ ساتلو کښې مبالغه کول دی.

[لَنَجْزِيَنَّكَ لِيْسَ بِمَا تَسْتَفِي] (د پاره ددې چې هر چا ته د خپل عمل بدله ورکړې شي) که ددې جملې تعلق [اَتَتْهَا] سره او گنرلې شي نو معنی یې ښکاره داسې جوړیږي چې د قیامت د راتلو حکمت او مصلحت دادې چې دنیا خو دارالجزاء نه دې دلته د نیک او بد عمل بدله چاته نشي ورکولې او که چاته ورکړې شي نو هغه پوره نه وي بلکه د قیامت د بدلې یو مثال دې، په دې بنا ضروری شوه چې داسې څه وخت راشي په کوم کښې چې د هر نیک او بد عمل پوره سزا ورکړې شي. او که تعلق یې [اَلَاذُغْفِيْهَا] سره او گنرلې شي نو په دې بنا به یې معنی داسې هم کیدې شي چې د قیامت او مرگ د وخت او د نیتې په پټو ساتلو کښې حکمت دادې چې هر څوک پخپل خپل عمل او کوشش کښې اخته اوسي، خپل خانی قیامت یعنی مرگ او تول جهانې قیامت یعنی د حشر ورځ لرې اونه گنري او غافله ترې پاتې نشي. (روح)

[فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا] په دې کښې موسی عليه السلام سره په خطاب کولو خبردارې ورکړې شوې دې چې داسې دې اونه کړې د کافرانو او بې ایمانو په وټیلو سره د قیامت په معامله کښې د غفلت څخه کار وانخلي چې ستاسو عليه السلام د هلاکیدو سبب جوړ شي.

هر کله چې نبی معصوم یعنی د گناه څخه پاک وي او د غمسي غفلت او بې پروایۍ دهغه څخه نشي کیدې ځکه دوی عليه السلام ته ددې خطاب کولو مراد امت او عام مخلوق ته آوړول دی، چې هر کله پيغمبر عليه السلام ته داسې تاکید کولې شي نو مونږ له ځکه ددې زیات غم کول پکار دی.

وَاللّٰهُمَّ	هُوَ	فَتَرَدٰى	وَمَا تِلْكَ	بِمِثْرِكَ
او تابداری نې او کړه د خواهاشتو خپلو گنې هلاک به شي ته او څه دی دغه په نې لاس ستا کښې				
چرته تا ددې حقې لارې نه منع نکړې گنې ته به هلاک شې او انې موسی داسې په نې لاس کښې				
يُوسٰى	قَالَ	هٰى	عَصٰى	اَلَوْكُوْا عَلَيْهَا
اے موسی او ویل موسی دا همسا زما ده زه تکیه وهم په دې باندې او راځندم پانې				
څه څیز دی؟ موسی او ویل دا زما همسا ده زه په دې باندې تکیه وهم او خپلو چیلو				
بِهَا	عَلٰى غَمَمٍ	وَلٰى	فِيْهَا	مَا رُبَّ
په دې سره گدو خپلو ته او دې زما دپاره په دې کښې ضروری کارونه نور هم دیر				
دپاره پرې پانې راځندم او زما دپاره په دې کښې نورې هم دیر فاندې دی څه به درته یوه یوه شمارم				
قَالَ	اَلْقِهَا	يُوسٰى	فَاَلْقٰهَا	فَاِذَا
او ویل الله او غورزوه دا اې موسی نو وي غورزوله هغه نو یو دم شو هغه مار				
الله ورته او فرمائیل چې انې موسی دا او غورخوه چه هغه او غورخول نونا گهانه هغه مار وو چه				

تَسْعَى ۝	قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ ۝	سَنُعِيدُهَا
چی مندی نی وهلی او نیل الله او نیسه دا او مد بیریه اوبه گرزوؤ مونو دغه همسا		
مندی نی وهلی نواله تعالی او فرمائیل چی دا او نیسه او بیریه مه مونو دا اوس		
سَبْرَتَهَا الْأُولَى ۝	وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخَرُّجَ	
شکل خپل اومبی ته اوجوخت گره لاس خپل ترخ خپل ته ارا اوبه وخی		
بیا داوول په شان (همسا) گر خرو اونه خپل لاس په خپل ترخ کنبی ورکړه هغه به بغیر دغه عیب نه سپین		
بِضَاءٍ	مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ	أَيُّهُ أُخْرَى ۝
نک سپین خلید ونکی بغیر دغه خرابی نه [دا] یوه نښه ده بله دپاره ددی چی اوبنایو تاته		
پرقیدونکی راوخی دا دویمه نښه ده ددی دپاره چی مونو تاته خپلی لوئی		
مِنْ أَيْتِنَا الْكُبْرَى ۝	إِذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ۝	
دنبو خپلونه لوئی اوس لار شه فرعون ته بیشکه هغه سرکشه شوی دی		
لوئی نخښی اوبنایو اوس ته فرعون ته ورشه خکه چی هغه ډیر سرکشه شوی دی		

آسان ترجمه قرآن

او ای موسی! دا ستا په ښی لاس کښ څه دی؟ موسی علیه السلام عرض او کړو: دا زما همسا ده زه په دې تکیه لگوم. او زه په دې سره خپلو گډو پیزو باندې (داوئی نه) پانرې راځنډم. او په دې سره زما نور ضروریات هم پوره کیږی. وې فرمائیل: موسی! دا او غورځو. پس هغوی هغه او غورځوله. پس بیا څه ووا هغه ناڅاپه یو مندی وهونکی مار جوړ شو. الله پاک او فرمائیل: دا اولیسه، او ویریه مه. مونو په دا په خپل اصل حالت باندې واپس کړو او خپل لاس په خپل ترخ کښ ورکړه. هغه په دغه بيمارۍ نه بهیر سپین راوخی. دا (ستا د نبوت) بله یوه نښه ده. (دا مونو په دې وجه کوو) چه د خپلو لویو نښو نه تاته څه اوبنایو. (اوس) فرعون ته لار شه. هغه په سرکشۍ کښ د حد نه تیر شوی دی.

غلامه تفسیر

[او] حق تعالی حضرت موسی عليه السلام ته د احم و فرمائیل چه ﴿وَمَا لِكَ بِمُوسَىٰ﴾ [داستا په ښی لاس کښ څه شې دې اے موسی ﴿قَالَ هِيَ عَصَايَ﴾ ده وویل چه دا زما همسا ده] ﴿أَتَوَكُّا عَلَيْهَا﴾ [دې ته تکیه لگوم] ﴿وَأَهْلُ بِهَا عَلَىٰ غَمٍّ﴾ او کله [په دې سره په خپلو گډو نه] داوونو [پانرې راځنډم] ﴿وَلَقِيْنَاهُمَا رَبُّنَا أُخْرَىٰ﴾ او په دې کښی زما نور کارونه هم دی [مثلا په اوږه ې کیږدم سامان ورته زوړند کړم یا موذی خاوران پرې دفع کوم وغیره وغیره] ﴿قَالَ﴾ ارشاد ورته وشو چه دې [همسا [لره] مزکې ته ﴿الْقَاهَا مُوسَىٰ﴾] و غورزه اے موسی ﴿قَالَ لَقَاهَا فَرَادَاهُنَّ﴾ پس ده هغې لره [په مزکه] و غورزوله نو یکدم هغه [دالله تعالی په قدرت سره] ﴿حَيَّةٌ تَسْعَى﴾ [یومنده وهونکی مار جوړ شو] حضرت موسی عليه السلام ترې ویریدو ﴿قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ﴾ ارشاد ورته وشو چه دا ونیسه او ویریه مه مونو به اوس [دنیولو سره] ﴿سَنُعِيدُهَا سِوَرَتَهَا الْأُولَىٰ﴾ [دا په خپل اولنی حالت باند کړو] یعنی دابه بیا همسا جوړه شی او تاته به هیڅ نقصان ونه

رسپري يوه معجزه خو داشوه [او] دويمه معجزه درلره دركولې كښې چه ﴿وَالْمُؤَيَّدُ﴾ [ته خپل بنسې لاس لره] ﴿إِلَىٰ جَنَاحِكَ﴾ په خپل كينر [ترخ كښې دننه كړه] بياي راوباسه ﴿تَخْرُجُ بِمُضَاءٍ مِنْ غَيْرِ نُورٍ﴾ [دابه بغير دڅه عيب نه] يعنې بغير دڅه مرض برگی وغيره نه نهايت [سپين راوځي] ﴿آيَةُ الْغُرَىٰ﴾ [دا دويمه نښه] زمونږ د قدرت او ستا دنبوت [شوه] او دا حكم د همسا د غورزولو او لاس په ترخ كښې دوركولو په دې وجه دې ﴿لِيُرِيَنَّكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَىٰ﴾ [چه مونږ تاته خپلې] قدرت [دلويو نښونه ځنې نښې وښايو] نو اوس دانښې واخله ﴿إِنَّمَا إِلَهُ الْغُلَامِ﴾ [ته فرعون ته لارښه هغه ډير دځندنه وتې دې] چه د خدايي دعوه كوي ته ده ته دتوحيد تبليغ وكړه او كه په نبوت كښې شك كوي نو همدغه معجزې ورته اوښايه

معارف او مسائل

﴿وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَىٰ﴾ رب العالمين چې موسى ﷺ نه تپوس او كړو چې په بنسې لاس كښې دې څه دى؟ نو داد الله ﷻ د طرفنه په موسى ﷺ باندې خپله خاص مهرباني څرگندول وو چې هغه دروند اثر ددوي نه لرې كړى كوم چې د عجيبه او حيراؤنكو نندارو ليدلو او د الله ﷻ د كلام په آوريدو سره د موسى ﷺ په طبيعت باندې شوي وو. داسې فرماييل چې په لاس كښې دې څه دى، د خطاب يو دوستانه انداز وو، دې نه علاوه په دې سوال كښې يو حكمت دا هم وو چې موسى ﷺ دا خپله همسا يو لښته او گنډى، هسې نه د معجزې په ډول كله چې دې نه مار جوړ شي نو د موسى ﷺ دا خيال راشي چې د همسا په خيال ما دشپې په تياره كښې هم دغه مار خان سره راخستې وو.

﴿قَالَ هِيَ غَصَايَ﴾ موسى ﷺ نه صرف دا تپوس شوي وو چې په لاس كښې دې څه دى؟ ددې لنډ جواب دومره قدرې كافى وو چې دا همسا ده. خو د ضرورت نه زيات داسې جواب وركول چې دا زما همسا ده، په دې باندې زه ادا نړه كيږم [تكيه كوم]، خپلو چيلو ته پرې د ونونه پاتړې راځنډم او نور ډير كارونه ددې نه اخلم، الله ﷻ سره د خپل عشق او محبت ښكاره كول وو، ولي چې مهربان محبوب سره اوږدو خبرو كولو سره مزې، خوندونه او فائدي اخستل وي، خو ورسره ئې د ادب لحاظ هم داسې اوساتلو چې څلورمه خبره ئې په لنډو ختمه كړه چې زياته آزادي ورسره هم اونه كړى او د حد نه زياتې خبرې كولو سره ئې كلام اوږد نشي، ددې دويمې مقتضا باندې عمل كولو دپاره يې آخر كښې اختصار او كړو چې ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا رَبَّ الْغُرَىٰ﴾ [زه ددې نه نور هم ډير كارونه اخلم خو تفصيل ئې بيان نه كړو] لروح و مظهرى (۱)

تفسير قرطبي كښې ددې آيت مبارك نه دا مسئله راؤښكلې شوې ده چې د ضرورت او مصلحت ښيگړې په بنا باندې داسې كول هم جائز دى چې يو ناپوښتلي خبره په جواب كښې راوستې شي.

مسئله: دې آيت مبارك نه يوه مسئله دا معلومه شوه چې همسا په لاس كښې گرځول د پيغمبرانو ﷺ سنت دى، نو بنسې اكرم ﷺ به هم خان سره همسا گرځوله چې په كښې يې

(۱) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۷۶] و تفسير المظهرى [ج: ۶ ص: ۱۲۳]

شميره دينى او دنيوى فائدي دي . [قرطبي] (۱)

﴿فَإِذَا هِيَ خَاةٌ تُنسِفُ﴾ موسى ﷺ چې د الله ﷻ په حكم هغه د خپل لاس همسا په زمكه باندې راواچوله نو مار ترې جوړ شو . ددې مار باره كښې قرآن عظيم الشان بل خاني كښې فرماني چې ﴿كَانَهَا جَانٌ﴾ دا په عربى ژبه كښې وړوكى او نرى مارت ته ونيلى كيږي . اوبل خاني كښې فرماني چې ﴿كَانَهَا لُتَمَانٌ﴾ د لُتَمَان معنى ده بلا او غټ مار . دې آيت مبارك كښې د [خَاةٌ] لفظ راغلې دې ، دا عام دې ، هر وړوكى او غټ مارت ته حيه ونيلى كيږي . دې دواړو آيتونو كښې تطبيق دا سې كيدې شى چې مار په شروع كښې نرې او بيا به غټ مار يعنى اژدها وه . جَان يعنى وړوكى مار ، دا په دې مناسبت سره او ونيلى شو چې د تيز تلو په حساب سره وړه اژدها وه يعنى د عام عادت خلاف چې غټه اژدها تيزه نشي تلې او دا ډيره په تيزۍ سره روانه وه ، او په آيت مبارك كښې لفظ (كَانَهَا) كښې هم ورته اشاره شوې ده . او دلته پدې آيت مبارك كښې ورته حيه او ونيلى شو چې غټ او نرى مار دواړو ته ونيلى شى . (۲)

﴿وَالطَّمْرُ يَدُكَ إِلَى جَنَاحِكَ﴾ جناح په اصل كښې د خاورو پښو او وزر ته ونيلى شى دلته په ترخ كښې دا اس وركولو حكم شوې دې . چې دا دويمه معجزه موسى ﷺ ته په دې شان ورنكړې شى چې خپل ترخ نه بيرته لاس راوباسى نو لكه د نمر به خليږي . د ابن عباس رضه نه د ﴿تَحْمُرُ يَتَخَاءُ﴾ هم دا تفسير منقول دې [مظهري] (۳)

﴿إِنَّمَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ﴾ هر كله چې الله ﷻ خپل پيغمبر ﷺ ته د دوؤ معجزو وسله وركړه نو حكم ئې ورته او فرماتيلو چې فرعون ته ورشه هغه ډير زيات سر كشه شوې دې .

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَتْرُقْ أَمْرِي	اوويل موسى اړه زما فراخه كړي زما دپاره سينه زما او آسان كړي ماته كار زما
موسى دعا وكړه اتي زما پروردیگاره زما سينه پرانيزه او زما كار آسان كړه	
وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي وَاجْعَلْ لِّي	او پرانيزه غوټه د ژبې زما چې پوهيږي خلق په خبره زما او مقرر كړه زما سره
او زما د ژبې لغنت لرې كړه چې خلق زما په خبره ښه پوهيږي او زما د كور په خلقو	
وَزَيِّرًا مِّنْ أَهْلِي هَرُونَ أَخِي أَشَدُّ بِهِ أَزْيًى	يو مددگار اوزير د خاندان زما نه هارون زما مضبوطه كړه په هغه سره شا زما
كښې زما يو مددگار جوړ كړه يعنى هارون چې زما زور دې دهغه په ذريعه زما ملا مضبوطه كړه	

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۱۸۸]

(۲) تفسير المظهري [ج: ۶، ص: ۱۳۴]

(۳) تفسير المظهري [ج: ۶، ص: ۱۳۵]

وَإِشْرَكُهُ	فِي أَمْرِي ۖ كُنِيَ	لَسْتَ بِكَ	كَثِيرًا ۖ
او شريك كړه هغه په كار زما كښى دپاره ددې چې مونږ پاكي بيان كړو ستا ډيره			
او هغه راسره په دې كار ادنبوت كښې شريك كړه چې مونږ ستا ډيره ډيره پاكي بيانوو			
وَنَذِّكُرَكَ	كَثِيرًا ۖ إِنَّكَ	كُنْتَ	بِنَا
او مونږ ذكر كوو ستا ډير بيشكه ته خاص هم ته په حال زمونږ باند ليدونكې خبردار نې			
او مونږ تا ډير ډير يادوو بيشكه ته زمونږ حالات گوري وينې ستا نه زمونږ يو حركت هم پټ نه دې			

آسان ترجمه قرآن

مونږي عليه السلام او فرما ئيل: اې زما دپاره زما سينه پرانيږه، او زما دپاره زما كار آسان كړه، او زما په وېه كېن چه كومه غوټه ده، هغه لرې كړه، چه خلق زما په خبره پاندي پوهه شي. او زما دپاره زما د خاندان يو سړي مددگار مقرر كړه يعنې هارون عليه السلام چه زما ورور دې، دهغه په ذريعه زما طاقت مضبوط كړه. او هغه ما سره شريك كړه، چه مونږ په كثرت سره ستا تسميح او كړو، او په كثرت سره ستا ذكر او كړو. بيشكه ته زمونږ ښه ليدونكې ئې.

خلاصه تفسير

كله چه حضرت موسى عليه السلام ته معلومه شوه چه زه ئې پيغمبر كرم او فرعون ته مې ليرې نو دغه وخت ئې ددې عظيم منصب د مشكلاتو د اسانۍ دپاره درخواست وكړو او **﴿قَالَ رَبِّ﴾** [عرض ئې وكړو چه اے زما ربه **﴿إِنِّي أَخَافُ صَدْرِي﴾**] زما حوصله [نوره زياته] فراخه كړې [چه په تبليغ كښې راباندې تنگوالي يا زما په دروغ ژن كولو او مخالفت كولو راباندې سختي نه راځي **﴿وَيَتَوَلَّى أَمْرِي﴾**] [او زما] دا [كار] تبليغ [اسان كړې] چه دتبليغ اسباب راته جمع او منع كړونكې دتبليغ رانه لرې شي **﴿وَإِخْلَعْ عُقُدَةً قَيْنَ لِسَانِي﴾** [او زما دژبې نه غوټه] [دتوالی] [لرې كړې] **﴿يَتَفَقَّهُوا قَوْلِي﴾** چه خلق زما په خبره پوه شي **﴿وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي﴾** او زما دپاره زما په خاندان كښې يو معاون مقرر كړې يعنې **﴿هَارُونَ أَخِي﴾** [هارون] عليه السلام [لره چه زما ورور دې] **﴿وَأَشَدُّ بِهٖ لَذِيذٌ﴾** دده په ذريعه سره زما قوت لره مستحكم كړې **﴿وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِي﴾** او ده لره هم [ددې تبليغ] [په كار كښې شريك كړې] يعنې ده لره هم ښې جوړ كړې او په تبليغ ئې ماموره كړې چه مونږ دواړه تبليغ كوو او زما زړه ته قوت ورسېږي **﴿كُنِيَ لَسْتُ بِكَ كَثِيرًا﴾** [چه مونږ دواړه] [يوځای] دعوت او تبليغ په وخت ستا ښه په كثرت سره پاكي [دشرك او نقائصو كښې نه] بيان كړو او **﴿وَنَذِّكُرَكَ كَثِيرًا﴾** [ستا] دكمال دصفتونو [ښه ډير ذكر وكړو] ځكه چه تبليغ كړونكې دوه تنه وي نو دهر يو بيان دبل په تائيد سره ډير او زيات وي **﴿إِنَّكَ كُنْتَ﴾** [بيشكه ته مونږ لره] او زمونږ حال لره **﴿بِنَا بَصِيرًا﴾** [ښه وينې] په دې حالت سره زمونږ احتياج ددې كار چه ديو بل مددگار شو تاته ښه معلوم دې **﴿قَالَ﴾** [ارشاد وشو چه ستاسو] هريو [درخواست] كوم چه په رب اهرم لى الخ كښې مذكور دې **﴿فَكَذَّبْتَ بِكُفْرٍ﴾** [منظور كړې شو اې موسى عليه السلام]

خلاصہ تفسیر

کله چې موسی ﷺ ته الله ﷻ سره د کلام کولو خاص شرف حاصل شو او د نبوت او رسالت په مرتبې ورکولو سره سرفراز شونو پخپل ذات او طاقت باندې تکیه کول ئې پریځودل او پخپله ئې الله ﷻ ته ماتې او کره ځکه چې ددې لوڼې منصب ذمه دارئى هم د الله ﷻ په مدد سره پوره کیدېشې او په موسی ﷺ باندې د راتلونکو مصیبتونو او سختو راتلل لازمی دی چې دهغې د برداشت کولو حوصله او توفیق هم الله ﷻ ورکوی، ځکه ئې دغه وخت پنځه قسمه دعاگانې او کړې.

دومې دعا: ﴿رَبِّ انْصُرْنِي صَدْرِي﴾ [زما سینه فراخه کړې] په دې کښې داسې فراخی پیدا کړې چې د پیغمبري عملونو وزن او چټولې شی او دایمان د بلنې په لار کښې د خلقو د طرفه چې کوم نقصان او تاوان راته رارسې یا خلق راته بدرد وائی نو دهغې د برداشت کولو توفیق غواړم.

دويمه دعا: بله دعا دا وه چې ﴿وَيَنْتِزِلْ أَمْرِي﴾ [زما کار آسان کړې] دا قسم پوهه او زیرکتیا هم د پیغمبري نتیجه وه چې د یو کار گرانوالي او آسانوالي د ظاهري تدبیرونو او انتظامونو تابع نه وی بلکه د الله ﷻ کار دې چې مشکل نه مشکل کار آسانوی، هم دغه وجه ده چې په یو آیت مبارک کښې مسلمانانو نه ددې دعا غوښتنه شوېده چې:

﴿اللهم العطف بنا فإني نسير كل عسير فان تيسر كل عسير عليك يسير﴾ یا الله ﷻ پخپلې مهربانۍ سره ماته هر مشکل کار آسان کړې ولې چې هر مشکل کار آسانول هم ستا په په قبضه کښې دی. (۱)

درېمه دعا: درېمه دعا داده چې ﴿وَاحْلِلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي﴾ [زما د ژبې غټه پرانیځې] خلاصه کړې چې خلق مې په خبره پوهیږي د ژبې مبارکې د غوټې واقع داسې وه چې موسی ﷺ د پینو رودلو انتظام د فرعون د طرفه هم د موسی ﷺ د موربې بی په ذریعه شوې وو. او فرعون به ددې به بدل کښې ورته وظیفه ورکوله. هرکله چې موسی ﷺ د تې رودولو نه خلاص شونو فرعون او دده بی بی آسیه موسی ﷺ خپل خوځې جوړ کړې وو، او د موسی ﷺ ټوله پالنه ئې پخپله کوله. دې د وران کښې داسې اوشو چې یو ځل موسی ﷺ د فرعون ږیره اونیوه او په مخ ئې خپیره هم ورکړه، او ځینې روایتونو کښې راغلی دی چې په هغه لښته ئې اووهلو چې کومې سره موسی ﷺ په وړوکوالی کښې لوبې کولې. فرعون په دې غصه شو او د موسی ﷺ د وژلو اراده ئې اوکړه. آسیه بی بی ورته اووئیل چې بادشاه سلامت تاسو د یو ماشوم په کار دومره مه غصه کیږئ ځکه چې هغه خو په څه نه پوهیږي. گنې تاسو په موسی ﷺ باندې آزمینیت اوکړئ. په دې غرض ئې یو پلیټ د خروټکو اوبل د ملغلرو ډک ئې د موسی ﷺ مخې ته کیځودو خیال ئې دا وو چې ماشوم خو د څه قیمت ته نه گوري بلکه په ظاهري رنگ او ښائست باندې دهوکه کیږي. خودا ماشوم عام ماشوم نه وو بلکه پیغمبر جوړیدونکې وو. خپل لاس مبارک ئې ملغلرو طرفته وراوږد کړو. جبرائیل ﷺ ئې لاس مبارک سکر وټکو طرفته وراوږد کړو او موسی ﷺ سکر وټکه په لاس کښې راواخسته او په خله مبارکه کښې ئې واچوله او ژیه مبارکه ئې اوسوزیده. او دې سره د فرعون یقین راغلو چې د موسی ﷺ دغه عمل څه د شیطان په غرض نه وو بلکه د

ماشومتوب او ناپوهی په وجه وو. دې واقعي سره د موسی عليه السلام په ژبه مبارکه کښې تکلیف پیدا شو. چې قرآن پاک ورته عقده یعنی او موسی عليه السلام ددې [عقده او غوټې] پرانستلو او ښه کیدو دعا د الله عز وجل څخه غوښتلې وه. [مظهري و قرطبي].^(۱)

اولې دوه دعاگانې خو عام وی چې د الله عز وجل څخه یې په ټولو کارونو کښې د مدد دپاره غوښتلې وې. دریمه دعا کښې دخپلې یوې خاص کمزورۍ د ازالې دعا کړې وه چې درسالت اودعوت دپاره د ژبې فصاحت او بلاغت هم یو ضروری څیز دې. مخکښې یو بل آیت مبارک کښې فرمائی چې د موسی عليه السلام د دا ټولې دعاگانې قبولې شوې، او هغه دا چې د ژبې لکنت به یې هم ختم شوې وی، او پخپله موسی عليه السلام چې د هارون عليه السلام په حقله دا دعا کړې وه چې هغه ماسره په رسالت کښې شریک کړه نو په هغې کښې یې او فرمائیل چې هُوَ أَقْصَمُ مِنِّي لِسَانًا [یعنی هارون عليه السلام زما څخه خبره صفا کوی] ددې څخه معلومیږي چې لږ لکنت یې اوس هم په ژبه مبارکه کښې وو. او فرعون چې په موسی عليه السلام باندې کوم عیب اولگولو په هغې کښې یې دا هم او وئیل چې: (وَلَا يَكْذُوبِينَ) [خبرې هم صفا نشی کولې].

ځینې حضراتو ددې جواب دا ورکړې دې چې موسی عليه السلام پخپله خپله دعا کښې دومره خبره کړې وه چې د ژبې غوټه ئې لرې شې چې خلق زما په خبر باندې پوهیږي. دومره لکنت یې لرې شو باقي څه فرق په کښې پاتې وو خو ددې دعا دقبولیت خلاف نه دې.

څلورمه دعا: (وَاجْعَلْ لِي فِرْعَوْنَ أَهْلًا) [یعنی زما د کورنۍ نه زما یو ملاتړ جوړ کړې] رومبې درې دعاگانې د موسی عليه السلام د خپل ذات باره کښې وې او دا څلورمه دعا ئې د پیغمبرنۍ د ذمه داریانو پوره کولو دپاره د ذریعو راجمع کولو په غرض وه. هغې کښې ټولو نه لویه ذریعه ئې دا څرگنده کړه چې ماسره دې زما په کورنۍ کښې څوک ملګري او مددګار وی. وزیر په لغت کښې پیتی پورته کوونکی ته وئیلې شې. نو دبادشاه وزیر هغه څوک وی چې د بادشاه په ذمه داریو پوره کولو کښې پوره مدد کوی دې نه موسی عليه السلام د عقل کامل والې معلومیږي چې د یو کار او تحریک چلولو نه مخکښې دټولو نه اول څیز د انسان مددګاران او مدد کوونکی وی. که هغه دطبیعت خلق ملاؤشی نو ورته نور ټول کارونه آسانېږي. که دغه خلق غلط او د طبیعت نه خلاف وی نو ټول اسباب او سامان هم بیکاره شې. نن صباد حکومتونو د خرابیدو اسباب هم دا ثابت شوی دی چې مدد کوونکی، وزیران، مشران، دحکومت خراب یا نااهله وی.

په دې وجه نبی اکرم صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی چې الله عز وجل کله چاته څه حکومت یا امیری، سرداری اوسپاری اودهغه ښه کار کول ورته منظور وی نو نیک وزیران ورته ورکړي چې دهغه مدد کوی که څه کار ترې هیر شې نو وزیر ئې ورته یادوی. او کوم کار چې کوی وزیر ورسره په کښې لاس مدد کوی، [نسائی دقاسم بن محمد نه روایت کړو].^(۲)

دې دعا کښې چې موسی عليه السلام وزیر او غوښتلو او دې کښې یې د (أَهْلِي) قید اولگولو چې هغه هم ددوئ عليه السلام د کورنۍ او اقاربو څخه وی، ولې چې داسې کس دسره د اول نه بلد وی او

(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۱۹۴] و تفسیر المظهري [ج: ۶، ص: ۱۳۶]

(۲) سنن النسائي كتاب البيعة باب وزير الإمام [ج: ۲، ص: ۱۸۶]

د یو بل په طبیعتونو باندې پوهیږی. او یو بل سره نې طبیعتونه لگی هم، اودې سره په کار کښې مدد ملاویږی. خو دې کښې شرط دادې چې دغه کس په خلقو کښې د قابلیت په بنیاد ټاکلې شوې وی. صرف د خپلوئ په بنیاد نه وی اخستی شوې. نن صبا د دیندارنۍ او اخلاص څه لحاظ نشته. ځکه یو امیر سره صرف خپل خپلوان وزیران او نائبان وی خو دې ته په ښه سترگه نشی کتلې، که د دیندارنۍ او قابلیت په بنیاد اخستل وی نو بیا د خپلو خپلوانو، د حکومت غړی جوړل وی څه بدیت نه لری بلکه د مهماتو د تکمیل دپاره زیات غوره دی. د نبی اکرم ﷺ نه پس هم هغه حضرات خلفاء راشدین ﷺ جوړ شوی دی چې د پیغمبر ﷺ د کورنۍ مبارکې سره نې تعلق او خپلوی هم لرله.

موسی ﷺ پخپله دعا کښې رومې یوه عامه خبره او کړه چې زما د خاندان او اهل خینې وی، بیا ښې په گوته کړو چې هغه زما رور هارون ﷺ دې چالره چې خپل وزیر جوړول غواړم، دپاره ددې چې د پیغمبري په کارونو کښې پرې طاقت بیا مومم.

هارون ﷺ د موسی ﷺ نه درې یا څلور کاله مشر وو او درې کاله وړاندې ترې وفات شوې وو. کله چې موسی ﷺ دا دعا غوښتله نو هارون ﷺ په مصر کښې وو، چې د موسی ﷺ په دعا سره پیغمبر جوړ کړې شو نو د فرښتې په ذریعه هم په مصر کښې ورته ددې خبر ورکړې شو، کله چې موسی ﷺ په مصر کښې د فرعون د تبلیغ دپاره ولیږلې شونو په مصر کښې هارون ته دا هدايت او کړې شو چې د مصر نه بهر دې دهغوئ استقبال او کړی او هم دغسې اوشو. [قرطبی].

﴿وَأَنذِرْكَ فِي أَمْرٍ﴾ موسی ﷺ هم دا اختیار لرلو چې هارون ﷺ خپل وزیر جوړ کړی وی خود برکت حاصلولو په غرض یې دادعا د الله ﷻ نه او غوښتله، البته د هغوئ ﷺ پیغمبر جوړیدل نې هم غوښتل چې خپل اختیار کښې نې نه وو ځکه نې دا دعا مستقله او کړه چې زما د پیغمبري په کار کښې نې هم شریک کړې. آخر کښې نې او فرمائیل چې:

صالحان مظهر به مبادت هبم هم مده هارون ﷺ :: ﴿كُنْ لَكَ كَبِيرًا وَتَذَكَّرْ كَبِيرًا﴾ [هارون ﷺ چې زما وزیر او په پیغمبري کښې شریک جوړ کړې شی نو فائده به نې دا وی چې مونږ به ستا تسبیح او ذکر دیر دیر کوږا.

دلته دا سوال پیدا کیږی چې تسبیح او ذکر خو په یواځې ځان هم کیدی شی د بل چا دخل په دې کښې څنگه کیدی شی؟ لیکن په غور کولو سره معلومیږی چې په ذکر او تسبیح کښې هم د یو سازگار چاپیریال (ماحول) او د خدائی ملگرو لوئ دخل وی. د چا ملگری چې الله والا نه وی هغه دومره عبادت نشی کولې خومره هغه کولې شی د چا ماحول چې د الله والا وی او ذکر یې مشغله وی دې نه معلومه شوه چې څوک د الله ﷻ په ذکر کښې مشغولیدل غواړی نو د یو سازگار چاپیریال لتون هم هغې دپاره پکار دي.

تر دې پورې چې دعاگانې ختمې شوې، په آخر کښې ورته الله ﷻ ددې ټولو دعاگانو د قبلیدو زیرې په دې شان ورکړو.

﴿قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يٰمُوسَى﴾ [ستا سو ټول غوښتلې څیزونه درکړې شول].

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يٰمُوسَىٰ ۖ وَلَقَدْ مَنَّآ عَلَىٰكَ

او ونييل الله | در ڪري شوه تاته | غوڻي تنه ستا | اي موسي | او احسان او ڪرو مونڙ | په تاباندي

الله تعالى | تاجي شه او غوڻي تنه هغه تاته در ڪري شو | او مونڙ | ددي نه مخڪڻي | په تاباندي

مَرَّةً أُخْرَىٰ ۖ اِذْ اَوْحَيْنَا اِلَىٰ اُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ۖ

يو ځل | بيا | ياد ڪره ڪله چي | اشاره او ڪره مونڙ | مور ستا ته | هغه چي د وحي په ذريعه ڪيدي شي

يو بل ځل هم احسان ڪري وواچي ستا مور ته مو د هغي خبري الهام او ڪرو چي د الهام قابله وه

اِنْ اَقْدَفِيْهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِ فِيْهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ

چي واچوه دي | په صندوق ڪڍي | او واچوه دغه صندوق | په درياب ڪڍي | نو اوبه غور زوي هغه صندوق لره

يعني داچي موسي په يو صندوق ڪڍي واچوه | او بيا هغه [صندوق] په درياب ڪڍي لاهو ڪره | نو درياب

الْيَمِّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوِّيْ وَعَدُوْلُهُ ۖ وَاَلْقَيْتُ

درياب | په غاره باندي | چي را اوبه نيسي ده لره | دشمن زما | او دشمن دهغه | او واچوه ما

به ئي په خپله غاري ته راولي | او هغه څوڪ به اوني سي چي زما هم دشمن دي | او دده هم دشمن دي

عَلَيْكَ فَحَبَّةً مِّمَّنْ ۖ وَلِتُصْنَعَ اِلَىٰ عَيْنِي ۖ اِذْ

په تاباندي | محبت | د خپل طرفه | او چي تربيت اوشي ستا | وړاند دسترگو زما | ياد ڪره ڪله چي

اوما په تاباندي د خپل طرفه د خلقو مينه پيدا ڪري وه | او داچي خاص زما په نگرانن ڪڍي ستا پالنه اوشي هر ڪله چي

تَمِثِّيْ اَخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ اَدْلٰكُمْ عَلٰى مَنْ يَّكْفُلُهُ ۖ

روانه وه | خور ستا | نو وي ونييل هغي | آيا زه اوبنبايم تاسو ته | هغه څوڪ | چي پالنه او ڪري دده

ستا خور ورغله او وي ونييل | چي آيا زه درته دداسي خلقو خبر در ڪرم چي هغوي به ئي | اڀره بنه | پالنه او ڪري

فَرَجَعْنَاكَ اِلَىٰ اُمِّكَ كَيٰ نَنْظُرَ عَيْنَهَا

دغه شان واپس راوستي مونڙ ته | مور ستا ته | دپاره ددي | چي بيخي شي | سترگي دهغي |

نو مونڙ ته خپلي مور ته بيا ورواپس ڪري | چي دهغي سترگي درباندي بيخي شي

وَلَا تَحْزَنْ ۖ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَّكَ

او غمڙنه نسي | او مڙ ڪرو تا | يو سري | نو خلاص ڪري مونڙ ته | ددي غم نه | او آزمائيلي مونڙ ته

او غمڙن ڪيري نه | او تايو سري قتل ڪري ووا | نو تاته مي ددغه غم نه نجات در ڪرو | اونه مو په قسم قسم

فَتَوَّانَا ۖ فَلْيُثَرِّبْ فِيْ اَهْلِ مَدْيَنَ ۖ ثُمَّ جِئْ

په آزمڻي سري | او وخت تير ڪرو تا | دير ڪلونه | په خلقو د مدين ڪڍي | بيا [اوس] | راغلي ته

امتحانونو ڪڍي | اوچولي | نو ته | ڇو ڪاله د مدين په خلقو ڪڍي پاتي شوي | بيا اتي موسي | ته په

عَلَىٰ قَدَرٍ يُّوَسَىٰ ۖ وَاَصْطَنَعْتَكَ لِنَفْسِيْ ۖ اِذْ هَبْ اَنْتَ

په تيك انداز | اي موسي | او جوڙ ڪري مانه | دپاره دگار خپل | لار شه | ته

خپل مقرر وخت دلته راغلي | اوبيا ما ته د خپل خان دپاره متخب ڪري | نو اوس ته اوستا

وَآخُوكَ	بِآيَتِي	وَلَا تَنِيَا	فِي ذِكْرِي	إِذْهَبَا
اور ور ستا په نبو زما سره او مه کوي سستی په يادولو زما کښی لاړ شی دواړه				
رور اهارونا زما په نبو (معجزاتو) سره لاړشی اوزما په ذکر کښی سستی مه کوئی تاسو دواړه				
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ	إِنَّهُ	طَغَىٰ	فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا	
فرعون ته بیشکه هغه سرکشی کړی ده نو او کړی دواړه هغه ته خبره نرمه				
فرعون ته لاړشی ځکه چې هغه په خپله سرکشی کښی د حد نه تیر شوې دې نو هغه سره نرمې خبرې او کړنې				
لَعَلَّهُ	يَتَذَكَّرُ	أَوْ يَخْشَىٰ		
کیدې شی چې هغه نصیحت قبول کړی یا اویرېږی				
کیدې شی چه نصیحت قبول کړی یا ازما دنیولونه اویرېږی				

آسان ترجمه قرآن

الله پاک او فرمائیل: ای موسی! تا چه څه غوښتلې دی، تاته درکړې شو. او ما په تا باندې یو کړت مخکښ هم احسان کړې وو. چه کله مونږ ستا مور ته دوسی په ذریعه هغه خبره کړې وه، کومه چه اوس دوسی په ذریعه (تاته) بیانونې شی چه دا (ماشوم) په صندوق کېن کيږده، بیا صندوق په دریاب لاهو کړه، بیا په دریاب دې غاړې ته واچوی. چه د هغې په نتیجه کېن به یو داسې سړې دا (ماشوم) اوچت کړی چه زما په هم دشمن وی، او دده هم او ما دخپل طرف نه په تا باندې یو محبوبیت نازل کړې وو، او دا هرڅه مې په دې وجه کړې وو چه ته زما په نگرانی کېن پرورش بیا مومې دهغه وخت تصور او کړه چه کله ستا خور د کور نه روانیږی، او (د فرعون خادمانو ته) دا وائی چه: آیا زه تاسو ته دهغه (زنانه) پته درکړم چه دا ماشوم او پالی؟ دغه شان مونږ ته خپلې مور ته راواپس کړې، چه د هغې ستوگنې پخې وې او هغه غمونه نه وی، او تا یو سړې وژلې وو بیا مونږ تاته دهغه غم نه خلاصې درکړو، او په تا باندې مو ډیر ازیمینتونه او کړل بیا ته ډیر وکولو پورې په مدین والو کېن اوسیدلې، ددې نه پس ای موسی! ته په یو داسې وخت کېن دلته راغلې کوم چه د مخکښ نه مقدر وو او ما ته خاص دخپل ځان دپاره جوړ کړې ئې. ته اوستا ورور دواړه زما دلخښو سره لاړ شی، او زما په ذکر کولو کېن سستی مه کوئ دواړه فرعون ته لاړ شی، هغه د حد نه وتلې دې، دواړه لاړ شی او هغه سره په نرمې باندې خبرې کوئ، کیدې شی چه هغه نصیحت قبول کړی، یا (دالله پاک نه) اویرېږی.

خلاصه تفسیر

﴿وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰ﴾ [مونږ خویل وار هم] ددې نه وړاند بې درخواسته [په تا احسان کړې دې] ﴿إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ﴾ کله چه مونږ ستا مور ته هغه خبره په الهام سره وښودله کومه چه [په وجه ددې چه ډیر مهمت بالشان وه] [الهام سره دښودلو] قابله [وه] ﴿أَلَمْ أَقْنِ فَيْسُوفِي النَّاسُوتَ﴾ هغه [دا چه موسی] [لره دجلادیانو دلاسو نه دبیج کولو دپاره] [په یو صندوق کېنې کيږده] ﴿فَأَقِمْ وَفِي الْيَمِينِ﴾ بیا ده [لره] سره د صندوق [دریاب ته] [دکوم یو شاخ چه دفرعون محل ته هم تلې وو] [وغورزو] ﴿فَلْيُلْغِ الْهُمَّ بِالسَّاحِلِ﴾ سره د صندوق نه د کنارې خواته راوړی

بیا دریاب به ده لره ﴿يَاأَخْذُهُ عَدُوِّي وَعَدُوْلُهُ﴾ کوم چه [دکفر کولو په وجه] زما هم دښمن دي او دده هم دښمن دي [خواه فی الحال په وجه ددي چه ټول بجی یې قتلول خواه ائنده به دده په خاص طور سره دښمن وی] او [کله چه صندوق ونيوي شو او ته نرتري راوستلې شو] ﴿وَالْقَيْتُ عَلَيْكَ حُبَّةٌ مِّثْقَالُ﴾ نو [ماستا] دمخ [دپاسه دخپل طرف نه یو اثر دمحببت وغورزولو] ددي دپاره چه څوک تاوینی اومینه درسره کوی ﴿وَلَتُعْصِمَنَّ عَلَى عَيْبِي﴾ [او ددي دپاره چه ته زمايه] خاصه [نگرانی کنې پرورش بیا مومي] داد هغه وخت قصه ده ﴿إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ﴾ [کله چه ستا خور] ستا په تلاش کنې دفرعون کورته [راتله راغله بیا چه ته یې ولیدې خان یې نا اشنا کرو] ﴿فَقُولُ﴾ [فرمائیل] کله چه تا دیوی دانی پی هم نه څښل ﴿هَلْ أَذْكَرٌ عَلَى مَنْ﴾ [ایا زه تاسوته داسې څوک ونه ښایم کوم چه ده لره] په ښه شان ﴿يَكْفُلُ﴾ [پرورش وکړی] نودغه خلق چونکه ددي په تلاش کنې وو دا خبره یې منظور کړه او ستا خور راغله ستا مور یې راوستله [بیا] په دې تدبیر سره ﴿فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ﴾ [مونږ ته خپلې مورته بیا ورسولې ددي دپاره چه دهغې سترگې یخې شی او غم نه کوی] لکه چه لږ وخت پورې ستا په جدایی غمژنه وه [او] چه لوې شوی نو یو بل احسان مو دریاند وکړو چه ﴿وَقَتَلْتَ نَفْسًا﴾ [تا] په غلطۍ سره یو سړي [مړ کړلو] چه قصه یې په سوره قصص کنې ده او چه مړ دکړو نو ویریدې دعذاب نه هم انتقام دویرې نه هم ﴿فَقَبَّلْنَاهُ مِنَ الْقَبْرِ﴾ [بیا مونږ تالره ددي غم نه نجات] درکړو [دعذاب دویرې نه خو داسې چه د استغفار توفیق مو درکړو او قبول مو کړو او دویرې دانتقام نه داسې چه دمصر نه مومدین ته ورسولې] او [مدین ته درسیدو پورې] ﴿وَقَتَّلْنَا قُتُوْبًا﴾ [مونږ تالره په سختو سختو محنتونو کنې واچولو] او بیا مو درله ددي نه خلاصې درکړو چه ذکر یې په سوره قصص کنې دي چه خلاصې ورکول هم احسان دي او پخپله ازمانش هم په وجه ددي چه دغه سبب دي دحاصلیدو دښواخلاکو او دغوره خاصیتونو دا مستقل احسان دي

[بیا] مدین ته اورسیدې او ﴿فَقَلَّبْتُ يَمِيْنِي فِي أَهْلِ مَدْيَنَ﴾ [مدین والو کنې څو کاله پاتې شوې] ﴿لَمْ يَلِدْ عَلَى قَدَرٍ﴾ بیا په یو خاص وخت باند کوم چه زما په علم کنې ستا دنبوت او ماسره دخبرو مقدر وو [ته] دلته [راغلي] ﴿يُحْسِنُ﴾ [او اے موسی] [او] دلته په راتلو ﴿وَأَضَلُّنَاكَ لِتُفْسِدَ﴾ [ماتالره دخپل خان دا] نبی کولو [دپاره منتخب کړو] پس اوس ﴿إِذْ هَبْ أَكْتَ وَأُخُوْكَ بِأَيِّ﴾ [ته او ستا ورور دواړه زما ښې] یعنی معجزې چه په اصل کنې دوه معجزې دي یو همسا بل سپین لاس او په هره یوه کنې د اعجاز وجهې بې شمیره دي [واخلی] دکومي موقعي دپاره چه درته حکم کړی [لار شی] ﴿وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِ﴾ [او زما په یادولو کنې] خواه په خلوت کنې وی خواه دتبلیغ په وخت کنې [سستی مه کوی] اوس ورته دتلو موقع ښودلې شی چه ﴿إِذْ هَبَّا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى﴾ [دواړه فرعون ته لار شی] هغه ډیر سرکشه شوې دي بیا [چه هغه ته ورشی] ﴿فَقُولَا لَهُ قَوْلَا لَيْسَا﴾ [په نرمۍ ورسره خبرې کوی] ﴿لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى﴾ شاید هغه [په رغبت سره] نصیحت قبول کړی یا [یا دالله تعالی دعذاب نه] ویرېږی [او په دې سره ومنی]

معارف او مسائل

[وَلَقَدْ مَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَى] موسی عليه السلام باندې چې کوم انعامات او عنايات شوي وو، چې الله تعالى سره د کلام کولو شرف ورکړې شو، نبوت او رسالت ورکړې شو، خاص معجزې ورکړې شوې،

دې سره سره الله ﷻ ورته دې ځانې کښې خپل هغه نعمتونه هم ورياد کړل چې د پیدائش نه تر دې وخت پورې په دوی ﷻ باندې شوی وو. او مسلسل آزموینتونو او لویو لویو خطرو سره د مخ کیدو باوجود الله ﷻ ددوی ﷻ حفاظت او کړو. ددې کومو نعمتونو ذکر چې راروان دې ددې واقع کیدل د زمانې اعتبار سره دی. دې ځای کښې چې چرته د اخری لفظ دې دپاره استعمال شوې دې ددې معنی دا نه ده چې دا نعمتونه ددې څخه وروستو دی، بلکه اخری لفظ کله د نورو په معنی کښې هم استعمالیږي. او په دې کښې د مقدم او مؤخر هیڅ مفهوم نه وی. دلته هم دا لفظ په دې معنی کښې دې. [روح] (۱) د موسی ﷻ دا پوره قصه به د حدیث پاک حوالې سره مخکښې راشی.

[إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ] یعنی کله چې مونږ ددوی مور بی بی ته وحی اولیږله دیو داسې معاملې چې صرف په وحی سره معلومیدې شوه، هغه دا چې د فرعون کسانو ته دا ذمه واری حواله شوې وه چې د بنی اسرائیلو ماشومان به یې قتل کول. دهغوئ د بچ کیدو دپاره ددوی مور بی بی ته د وحی په ذریعه اووئیلې شو چې دوی په یو تابوت کښې بند کړئ او په دریاب کښې ټپ او غورزوئ. او دا ویره دې نه کوی چې گنی دې به هلاک شی. مونږ به دده حفاظت کوو، او بیا به یې تاته واپس کړو. داسکاره خبره ده چې دا خبرې د عقل او قیاس نه دی بلکه دالله ﷻ وعده او ددوی ﷻ حفاظت ډیر ښکلي انتظام کول صرف د هغه لوئې ذات د طرفه کیدې شی

آیا وحی یو غیر نبی ته هم راتلې شی ::

حقیقت دا دې چې د وحی د لفظ لغوی معنی داسې پټه خبره ده کومه چې صرف مخاطب ته معلومه وی او نورو ته ددې خبر نه وی، ددې لغوی معنی اعتبار سره وحی د چا دپاره مخصوص نه ده. نبی، رسول بلکه تر ځناورو پورې په دې کښې شاملیدې شی.

[وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ] دې کښې د شاتو مچو ته د وحی په ذریعه تعلیم ورکول هم په دې معنی کښې دی او په دې ایت مبارک کښې [وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ] هم د لغوی معنی اعتبار سره ده، دې څخه ددوی نبی یا رسول کیدل لازم نه دی. لکه څنگه چې مریم بی بی ته دالله ﷻ ارشادات اورسیدل او د امت د جمهورو په اتفاق سره دا نه نبی وه او نه رسوله وه. دا شان لغوی وحی عام طور سره د الهام په معنی کښې وی چې الله ﷻ دیو کس په زړه کښې یو مضمون واچوی. او هغه په دې بادي مطمئن کړی چې دا دالله ﷻ د طرفه دی. لکه څنگه چې اولیاء الله ته د شان الهامات کیږي. بلکه ابو حیان او ځینې نورو عالمانو وئیلی دی چې د شان وحی کله کله د یو فرښتې په ذریعه هم کیدې شی. لکه څنگه چې د مریم په واقع کښې ددې تشریح شته دې چې جبرائیل ﷻ انسانی شکل جوړ کړو او ددې تلقین یې ورته او فرمائیل خو ددې تعلق صرف د هغه کس ذات سره وی چې چاته دا وحی کیږي. د مخلوق اصلاح او دعوت او تبلیغ سره ددې هیڅ تعلق نشته دې. په خلاف د وحی د نبوت چې ددې مقصد دا وی چې د مخلوق اصلاح اوشی او په دعوت او تبلیغ باندې مامور کول دی. دده په ذمه دا لازم دی چې هغه پخپله وحی باندې پخپله هم ایمان راوړي او نورو لره هم ددې پابند جوړ کړی چې ددوی نبوت اومنی او د

خپلې وحی د منلو پابند ئی جوړ کړی او څوک یې چې نه منی نو هغه کافر او ګرځوی.
د وحی الهام یعنی وحی لغوی او وحی نبوت یعنی وحی اصطلاحی مینځ کښې هم دا فرق دې.
چې وحی لغوی همیشه څخه جاری ده او همیشه به وی، او وحی نبوت په حضرت محمد ﷺ باندې ختمه شوي ده. د ځینې بزرگانو په کلام کښې هم دې ته وحی تشریعی او غیر تشریعی عنوان سره تعبیر کړې دې. او د نبوت دعوه کوونکی قادیانی د شیخ محی الدین ابن عربی علیه السلام ځینې عبارتونو ګرځه د خپلې دعوي د نبوت په جواز کښې دلیل پیش کړې دې او دا دعوی په خپله د ابن عربی علیه السلام د تصریحاتو سره باطل دې. ددې مسئلې مکمل بحث زما یو کتاب ختم نبوت کښې تفصیل سره ذکر شوي دې.

ه ام موسى: نوم: روح المعانی کښې دی چې ددې مشهور نوم یوحاند دې، او په اتقان کښې ددې نوم لحيانه بنت یصمد بن لادی لیکلې شوې دې. او ځینو ددې نوم بارحا، ځینو بازخت بنودلې دې. ځینې تعویذونه کوونکی ددوی د نوم عجیبه خصوصیات بیانوي. صاحب روح المعانی فرمائی چې مونږ ته ددې هیڅ بنیاد معلوم نشو او غالب دادی چې دا د خرافاتو څخه دی. (۱)

[قُلْ لِّقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ] دې ځایې کښې لفظ یم په معنی د دریاب دې چې په ظاهره ددې څخه د دریابې نیل مراد دې. آیت مبارک کښې یو حکم د موسی علیه السلام مور بی بی ته ورکړې شوې دې چې دا ماشوم په صندوق کښې ګیر کړه او دریاب کښې یې او غورزووه. دویم حکم د امر په صیغه کښې دریاب ته دې چې دا صندوق یو غاړې ته راوړه.

[قُلْ لِّقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ] دریاب چونکه په ظاهره بی حس او بی شعوره دې، په دې وجه دې ته د حکم کولو مفهوم په پوهه کښې نه رازی. په دې وجه ځینو حضراتو دا وئیلی دی چې دې ځانې کښې صیغه د امر استعمال شوې ده خو ددې څخه مراد حکم نه دې بلکه خبر ورکول دی چې دریاب به دا غاړې ته راوړی. خو د محققینو علماء کرامو په نزد د امر په ظاهر کښې هم امر او حکم دې. او ددې مخاطب دریاب دې. ځکه چې ددوی په نزد د دنیا هریو مخلوق، ونې، کانږی بی عقله او بی شعوره نه دی بلکه ټولو کښې عقل او فهم موجود دې. او هم ددې عقل او فهم په وجه دا ټول څیزونه د قرآن پاک د تصریح مطابق د الله ﷻ تسبیح کښې مشغول دی. خو دا فرق ضروری دې چې انسانان، جنات او فرشتو څخه علاوه په یو مخلوق کښې هم عقل او شعور دومره مکمل نه دې چې دهغې په وجه پرې د حلال او حرام حکم اولگولې شی، مولانا رومی علیه السلام فرمائی چې:

خاک و باد و آب آتش بنده اند بامن و تو مرده باحق زنده اند (۲)

[يَا عَذْرَاءُ عَذُولِي وَعَذُولِي] یعنی د اتابوت او په دې کښې بند شوي ماشوم به د سمندر د غاړې څخه داسې کس پورته کوی چې هغه زما هم دښمن دی او د موسی علیه السلام هم ددې څخه مراد فرعون دې. د فرعون د کفر په وجه خو ښکاره د الله ﷻ دښمن وو. مګر د موسی علیه السلام دښمن ورته

(۱) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۱۸۷]

(۲) ترجمه: غاړه، هوا، اوبه او اور (هور) ټول د الله تعالی تابع دي، زه او ته دا مړه ګنډوڅو د الله تعالی په نزد دا ژوندي دي.

وئیل، دا خبره قابل غور ده ځکه چې هغه وخت کښې خو فرعون د موسی علیه السلام دښمن نه وو بلکه د هغوی علیهم السلام په پرورش باندې یې ډیر خرچ کولو. بیا ده ته د موسی علیه السلام دښمن وئیل خو یا د انجام په اعتبار سره دې، او فرعون د [موسی علیه السلام] دښمن کیدل دالله جل جلاله په علم کښې وو. او که دا اووئیلې شی چې د فرعون د ذات تعلق هم په دغه وخت کښې د دښمن وو. هغه د موسی علیه السلام تربیت صرف د خپلې بی بی آسیه په وجه کړې وو. او کله چې ورته په دې کښې هم شک پیدا شو نو د هغه د قتل حکم یې ورکړې وو. خو داسې د آسیه په عقل مندنې سره اونشو. [روح، مظهری] (۱)

[وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي] دې ځانې کښې لفظ د محبت مصدر د محبوبیت په معنی کښې دې او مطلب یې دادې چې الله جل جلاله فرمائی چې دا زموږ عنایت او رحمت وو چې ستا په وجود کښې مو د محبوبیت شان ایښودې وو چې تا څوک هم اوویني نو تاسره به محبت کوی. د ابن عباس رضی الله عنهما او عکرمه څخه هم دا تفسیر منقول دې [مظهری] (۲)

[وَلَتَنْصَبْ عَلَى عَيْنِي] دې ځایې کښې د صنعت د لفظ څخه مراد ښه تربیت دې. لکه په عربو کښې د صَنَعْتُ قَرِيْبٌ محاوره هم په دې معنی کښې مشهوره ده چې ما دخپل آس ښه تربیت اوکړو. او [عَلَى عَيْنِي] څخه مراد علی حفظی دې یعنی الله جل جلاله اراده فرمائیلې وه چې دموسی علیه السلام بهترین تربیت دالله جل جلاله په نگرانی کښې براه راست اوشو. په دې وجه د مصدر ټولو څخه لوی شخصیت یعنی د فرعون په کور کښې دا کار داسې اوشو چې هغه ددې څخه خبر نه وو چې څه د خپله لاسه د خپل دښمن پرورش کوم. [مظهری] (۳)

[إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ] د موسی علیه السلام د خور تابوت پسې تلل او ددې څخه روستو قصه چې دهغې اجمال په دې آیت مبارکه کښې راغلې دې او دهغې په آخر کښې فرمائی چې [وَقَتُّكَ قَتُونًا] یعنی مونږ ستا از مینت بار بار اوکړو [قاله ابن عباس رضی الله عنهما] یا مونږ ته بار بار په از مینت کښې اخته کړې [قاله الضحاک] ددې پوره تفصیل په سنن نسائی کښې یو اوږد حدیث پاک کښې د ابن عباس رضی الله عنهما په روایت سره راغلې دې هغه دادې:

ه موسی علیه السلام مفصله واقعه: د حدیث الفتون په نوم سره یو اوږد حدیث د سنن نسائی په کتاب تفسیر کښې د ابن عباس رضی الله عنهما روایت سره نقل دې او ابن کثیر رحمته الله په خپل تفسیر کښې دا پوره نقل کړې دې او بیانی فرمائیلې دی چې ابن عباس رضی الله عنهما دا روایت مرفوع یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم بیان ګرځولې دې. او ابن کثیر رحمته الله هم د حدیث د مرفوع باره کښې فرمائیلې دی چې: [وصدق ذلك عندی] یعنی ددې حدیث پاک مرفوع کیدل زما په نزد درست دی. بیایې ددې دپاره یو دلیل هم بیان کړې دې، خو ددې څخه وروستویې فرمائیلې دی چې ابن جریر او ابن ابی حاتم هم دا پخپلو تفسیرونو کښې دا روایت نقل کړې دې. خو هغه موقوف یعنی د ابن عباس رضی الله عنهما خپل کلام دې. د مرفوع حدیث جملې په دې کښې لږې ډیرې راغلې دي، داسې معلومېږي چې ابن عباس رضی الله عنهما دا روایت د کعب اخبار رحمته الله څخه اخستی دې لکه څنګه چې په

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۱۳۹] و روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۶، ص: ۱۸۸، ۱۸۹]

(۲) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۱۶۰]

(۳) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۱۶۰]

ډيرو موقعو باندې داسې شوی دی. خود ابن کثیر پشان ناقد حدیث او د نسائی پشان امام حدیث دا مرفوع گنړی. او چا چې دا مرفوع نه دې منلې هغوی هم ددې په مضمون باندې څه نکیر نه کوی او پخپله ددې اکثره حصه خود قرآن پاک په آیتونو کښې راغلې ده. په دې وجه دپوره حدیث پاک ترجمه لیکلې کیږي چې په هغې کښې د موسی عليه السلام د قصې په ضمن کښې ډیرې علمی او عملی فائدې هم شته.

هذه الفتون: په د سند امام نسائی قاسم بن ابی ایوب فرمائی چې ماته سعید بن جبیر خبر راکړو چې ما د عبدالله بن عباس رضي الله عنه څخه ددې آیت مبارک د تفسیر باره کښې تپوس او کړو چې د موسی عليه السلام باره کښې دې: [وَلَقَدْ فَتَنَّا] چې په دې کښې د فتون څخه څه مراد دی؟ ابن عباس رضي الله عنه او فرمائیل چې ددې واقع دیره اوږده ده. صبا سحر راشه نو درته به یې اووایم. کله چې صباشو نوزه د ابن عباس رضي الله عنه په خدمت کښې حاضر شوم دې دپاره چې کومه وعده یې ماسره مخکښې ورځ کړې وه چې هغه پوره کړی. ابن عباس رضي الله عنه او فرمائیل چې واوړه [یوه ورځ] د فرعون او دده د درباریانو په مینځ کښې د یوې خبرې ذکر او شو چې الله تعالى آدم عليه السلام سره کومه وعده کړې ده چې دهغه په اولاد کښې به پیغمبران او نبیان پیدا کوم. ځینې درباریانو یې اووئیل چې بنی اسرائیل خو ددې منتظر دی. او په دې کښې هغوی هیڅ شک نه کوی چې په دوئ کښې به یو رسول او نبی پیدا کیږي. او اول اول ددې خلقو دا خیال وو چې د انبی یوسف بن یعقوب عليه السلام دې، کله چې هغه وفات شو نو وې وئیل چې ابراهیم عليه السلام سره کومه وعده شوې وه دې دهغې مصداق نه دې. ابل نبی یا رسول به پیدا کیږي چې دا وعده به پوره کوی. فرعون چې کله دا واوړیدل نو ورسره فکر پیدا شو چې که په بنی اسرائیلو کښې چې زما غلامان دی رسول یا نبی پیدا شونو هغه به دوئ زما څخه آزاد کړي. په دې وجه یې په مجلس کښې د حاضر و خلقو څخه تپوس او کړو چې ددې څخه د بچ کیدو څه لاره راته اوسئ. دې خلقو خپلو کښې مشورې کول شروع کړې او آخر ټول په دې متفق شو چې بنی اسرائیلو کښې کوم یو هلك پیدا کیږي هغه دې ذبح کړي شی ددې دپاره دې سپاهیان مقرر کړې شو چې لاسونو کښې ورسره چرې وی او هغوی به د بنی اسرائیلو یو یو کور ته تلل او کتل به یې چې هلته به یې څوک هلك لیدو نو هغه به یې ذبح کولو.

ددې معاملې د جاری ساتلو څخه څه وخت وروستو ورته خیال راغلو چې بنی اسرائیل خو زمونږ ټول خدمت کوی، که د قتل کولو دا سلسله جاری اوساتلې شوه نو ددوئ بوډا خو به مړه شی او ددوئ بچی چې قتل شی نو راتلونکی وخت کښې به په بنی اسرائیلو کښې څوک سرې پاتې نشي چې زمونږ خدمت او کړي. او ددې په نتیجه کښې به مونږ خپل ټول کارونه پخپله کوو. په دې وجه دا حکم او شو چې یو کال کښې کوم ماشومان پیدا کیږي نو هغه دې پرېښودې شی. او بل کال چې کوم ماشومان پیدا کیږي نو هغه دې ذبح کړي شی. دغه شان به په بنی اسرائیلو کښې څه ځوانان پاتې شی چې د خپلو بوډاگانو ځانې به واخلي. او ددوی شمیر به هم دومره ډیر نه وي چې د فرعون حکومت دپاره خطره پیدا کړي. دا خبره د ټولو خوښه شوه او هم دا قانون یې نافذ کړو. اوس دالله تعالى د قدرت او حکمت ظاهریدل داشان او شو چې د موسی عليه السلام مور بې بی په هغه کال حامله شوه کوم کال چې د ماشومانو د ژوندی پرېښودو کال وو. په دې کښې هارون عليه السلام پیدا شو چې د فرعونی قانون مطابق دده دپاره هیڅ خطر نه وه.

راتلونگې کال د ماشومانو د قتل کولو کال وو ، کله چې موسی عليه السلام رحم ته راغلو نو مور بی بی سره یې غم پیدا شو چې که دا ماشوم پیدا شی نو دې به قتل کوی . ابن عباس رضی الله عنه کله چې دې ځانې پورې قصه او کړه نو وې فرمائیل چې ای جبیر فتون یعنی د آزمینت دا رومبی موقع ده چې موسی عليه السلام لا دنیا ته راغلې هم نه دې چې د هغه د قتل منصوبه تیاره وه . هغه وخت کښې الله تعالی ددوئ عليه السلام مور بی بی ته د وحی په ذریعه تسلی ورکړه چې : [وَلَا تَحْزَنْ وَلَا تَأْمُرْنِي بِالْآرَادَةِ إِلَيْكَ وَجَاهِلُونَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ] [یعنی ته هیڅ غم او فکر مه کوه (مونږ به دده حفاظت کوو او خو ورځې د جدا اوسیدو څخه وروستو] تاته به یې واپس کړو او بیا به دوئ پخپلو رسولانو کښې داخل کړو] کله چې موسی عليه السلام پیدا شو نو دده مور بی بی ته الله تعالی حکم او کړو چې دې په یو تابوت کښې بند کړه او د نیل په دریاب کښې یې او غورزو . دموسی عليه السلام مور بی بی دا حکم پوره کړو . کله چې دې تابوت دریاب کښې غوزار کړو نو شیطان ددې په زړه کښې وسوسه و اچوله چې دا تا څه او کړل ، دا چې که چرې تا سره وې او ذبح شوې هم وې نو پخپلو لاسونو به دې دده کفن دفن کړې وو نو تسلی خو به درته وه کڼه . اوس به دې د دریاب څناور او خوری . (دموسی عليه السلام مور بی بی په دې غم او فکر کښې وه چې) د دریاب چپو دا تابوت په داسې کانډې باندې اودرولو چې هلته به د فرعون وینځې لامبلو دپاره تلې . هغوی چې دا تابوت اولیدو نو راپورته یې کړو او د دې د پرانستلو اراده یې او کړه خو په هغوی کښې یو کسې او وئیل چې که چرې په دې کښې څه مال وی او مونږ دا پرانستو نو د فرعون ښځه به په شک کښې شی چې مونږ ددې څخه څه پټ کړی دی ، بیا که مونږ ورته هر څه او وایو خو د هغې به یقین نه راځی . په دې په اتفاق سره دا فیصله او کړه چې دا تابوت نه پرانیزو بلکه د فرعون دښځې مخکښې به یې پرانیزو .

کله چې د فرعون ښځې دا تابوت پرانستو نو څه گوری چې په دې کښې یو هلك دې او دده په کتلو سره ددې هغه سره محبت پیدا شو . او داسې محبت یې ددې څخه وړاندې بل ماشوم سره نه وو شوې . اودا په حقیقت کښې دالله تعالی د ارشاد ظهور وو چې [وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي] . بل طرفته د موسی عليه السلام مور بی بی د شیطان د وسوسې په وجه د الله تعالی هغه وعده هیره کړه او حالت یې دا شو چې [وَأَضْمَهُ فَوُادِئَ مُوسَىٰ لِرُغْمَا] [یعنی د موسی عليه السلام د مور بی بی زړه د هرې خوشحالی او هر خیال څخه خالی شو .] صرف د موسی عليه السلام فکر ورسره مل شو] کوم پولیس چې د هلکانو په قتل کولو باندې د فرعون په کور کښې په دیوتی وو او هغوی خبر شونو هغوی چرې په لاس د فرعون کور ته ورغلل چې دا هلك مونږ ته را کړئ چې قتل یې کړو . ابن عباس رضی الله عنه چې کله دې ځانې ته راؤرسیدو نو ابن جبیر ته مخاطب شو چې ای جبیر د فتون یعنی د آزمینت دویمه واقعه دا ده .

د فرعون ښځې هغه لښکریانو ته او وئیل چې صبر او کړنې صرف په دې یو هلك سره د بنی اسرائیلو طاقت نه زیاتېږی . زه فرعون ته ورځم او ددې ماشوم د معاف کولو سوال ترې کوم . که فرعون دې او بڅښلو نو دا به ډیره ښه وی ، گنې بیا چې تاسو څه کوئ نو او کړنې ستاسو معامله کښې به مداخلت نه کوم او دا ماشوم به تاسو ته حواله کړم . دې څخه وروستو دا فرعون ته ورغله او ورته ئې او وئیل چې دا ماشوم زما دسترگو تور دې . فرعون ورته او وئیل چې دا خو صحیح ده چې دا ستا د سترگو تور دې خو ما ته دده هیڅ ضرورت نشته دې .

دې څخه وروستو ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چې نبی کریم ﷺ او فرماښل چې قسم مې دې وي په هغه ذات چې دهغه قسم کولې شي که فرعون په هغه وخت کښې موسی عليه السلام ته د خپلې بي بي پشان د سترگو تور ونيولې وې نو الله ﷻ به هغه ته هم هدايت نصيب کړې وې لکه څنگه چې بي بي دده بي بي ته نصيب کړو.

ابهر حال د ښځې په وينا فرعون هغه ماشوم ته جان بخشی او کړه اوس د فرعون ښځې دده د پښو [شودو] ورکولو دپاره نژدې څخه ښځې راوېبللې. ټولو دا غوښتل چې موسی عليه السلام ته د پښو [شودو] ورکولو خدمت په خپل سر واخلې خو موسی عليه السلام به د چا تې يعنی سينه نه اخستله [وَحَرَمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ] (۱) اوس د فرعون ښځې سره د فکر شو چې هر کله دې د چا پي نه اخلې نو دې به ژوندې څنگه پاتې شي، په دې وجه يې خپلو وينځو اونو کرانو ته ورکړو چې دې بازار ته بوځي او د خلقو ډلې ته يې بوځني چې کيديشي چرته ديوي ښځې پي قبول کړي. بل طرفته د موسی عليه السلام مور بي بي خپلې لور ته او ونيول چې لږ بهر او گوره او تلاش او کړه او خلقو څخه تپوسونه او کړه چې هغه تابوت او ماشوم څه شو؟ هغه ژوندې دې که د درياب ځناورو خورلې دې؟ تر دې وخته پورې هغې ته د الله ﷻ هغه وعده ياده نه وه چې کومه ورسره الله ﷻ د حمل په حالت کښې د موسی عليه السلام د حفاظت باره کښې کړې وه او چې دې به درته واپس کوم. کله چې د موسی عليه السلام خور بهر لاړه [نو د الله ﷻ د قدرت دا نظاره يې او کتله چې] د فرعون وينځو دا ماشوم گرځولو چې داسې ښځه تلاش کړي چې دهغې پي دې واخلې. هر کله چې يې دا نظاره او کتله نو وې کتل چې د ماشوم د هيچا پي نه اخلې او دا وينځې پرېشانې دي نو ورته يې او ونيول چې زه تاسو ته يو کور ښاييم، او زما اميد دې چې دې به دهغې پي ضرور واخلې. او هغه به ډير په محبت سره دده پالنه کوي. دې آوريدو سره هغه وينځو د شک په بنياد دا ښځه [يعنی د موسی عليه السلام خور] او ونيوله چې شايد دا ددې ماشوم مور يا خپل پيژني چې دومره په يقين سره دا خبره کوي چې هغه کور والا دده همدرد او خيرخواه دی. (نو خور يې ډيره پرېشانه شوه)

کله چې ابن عباس رضي الله عنه دې ځانې ته را ورسيدو نو وې فرماښل چې دا دريمه واقعه د فتون ده. په هغه وخت کښې د موسی عليه السلام خور بي بي خپلې خبرې ته بل رنگ ورکړو چې زما مطلب وو چې هغه کورنۍ به دده خيرخواه وي يعنی د فرعون دربار ته په آسانه رسي او هغوی ته به ددې ښه بدله ملاويږي. نو په دې وجه به هغوی ددې بچې سره ښه محبت کوي او پالنه به يې کوي. دې آوريدو سره وينځو هغه پرېښوده. دا واپس کور ته لاړه او مور بي بي ته يې دا قصه بيان کړه. هغه دې سره هغه ځانې ته لاړه کوم ځانې کښې چې هغه وينځې را جمع شوې وې. د وينځو په وينا سره دې ماشوم خپله غيږه کښې واخستو، موسی عليه السلام زرد هغې سينې ته نژدې شو او پي روډل لږول يې شروع کړل تر دې چې ښه مور شو. دا زيرې د فرعون ښځې ته اورسيدو چې دې ته د پي ورکولو والا ملاؤ شوه. د فرعون ښځې د موسی عليه السلام مور بي بي راوېبلله. هغه راغله او وې کتل چې د فرعون ښځه زما حاجت او ضرورت محسوسوي نو لږ د خودارثي څخه يې کار واخستو. د فرعون ښځې او ونيول چې ته دې ځانې کښې اوسيږه او دې ماشوم ته پي

(۱) ترجمه:- او مونږ د اول نه په موسی عليه السلام باندې د پي ځکونکو نه بنديز لگولي وو.

ورکوه خکه چې زما دې ماشوم سر دیر زیات محبت دې اودې زه دخپلو سترگو خخه اخرا کولې نشم. د موسی عليه السلام مور بی بی ورته اووئیل چې زه خپل کور نشم پرینودلې خکه چې زما په غیبه کښې یو بل ماشوم هم دې او هغه ته هم پئ ورکوم. زه هغه څنگه پریرېدم. خو که ته په دې باندې راضی یې چې دا ماشوم ماته حواله کړې او دې خان سره په کور کښې اوساتم او ده ته پئ ورکوم، اودا وعده کوم چې د دې ماشوم په پرورش کښې به څه هیڅ قسمه غفلت نه کوم. دغه وخت کښې د موسی عليه السلام مور بی بی ته د الله تعالی هغه وعده هم وریاد شوه چې په کومې کښې یې ورته فرمائیلی وو چې دې به مونږ څو ورځې پس دوباره تاته واپس کړو. په دې هغې په خپله خبره زور ورکړو. د فرعون بنځې د مجبورۍ د وجې دهغې خبره اومنله او مور یې هم په هغه ورځ موسی عليه السلام خپل کور ته راوستلو. او الله تعالی دهغه پرورش په خاص طریقې سره اوکړو. کله چې په موسی عليه السلام کښې لږ قوت راغلو نو د فرعون بنځې ددوئ عليه السلام مور بی بی ته اووئیل چې دا ماشوم ماته راوړله [خکه چې دده څخه بغیر زه ناقلا ره یم] اود فرعون بنځې خپلو ټولو درباریانو ته حکم اوکړو چې دا ماشوم نن زموږ کور ته راروان دې. تاسو کښې هیڅوک دهغه د اکرام کولو او هدیه ورکولو څخه پاتې نشی. او زه به پخپله ددې نگرانی کوم چې په تاسو کښې څوک په دې حکم باندې عمل کوی. او ددې نتیجه دا شوه چې کله موسی عليه السلام خپلې مور بی بی سره د کور څخه اووتلو نو هم په هغه وخت په هغوئ عليه السلام باندې د تحفو او هدیو باران شو تر دې چې کله د فرعون بنځې ته اورسیدو نو هغې ورته دخپله طرفه خاص تحفې او هدېې ورکړې. د فرعون بنځې چې دوئ عليه السلام اولیدو نو دیره خوشحاله شوه او هغه ټولې تحفې یې د موسی عليه السلام مور بی بی ته ورکړې. دې څخه وروستو د فرعون بنځې اووئیل چې زه دې فرعون ته ورولم. هغه به دوئ عليه السلام ته انعامات او تحفې ورکوی. کله چې دې موسی عليه السلام فرعون ته وروستو نو فرعون دې پخپله غیبه کښې واخستلو. موسی عليه السلام دهغه پیره اونیوله او زمکې طرفته راښکله. هغه وخت کښې دربار کښې خلقو اووئیل چې تا اوکتل چې الله تعالی خپل نبی ابراهیم عليه السلام سره کومه وعده کړې وه چې بنی اسرائیلو کښې به یو پیغمبر پیدا کوم چې هغه به ستاد مال وارث وی. او په تا باندې به غالب شی. دا وعده څنگه پوره شوه.

فرعون ته خبردارې ملاؤ شو او په هغه وخت یې هغه سپاهیان راؤبلل کوم چې په هلکانو قتل کولو باندې مامور وو چې دې ذبح کړئ. ابن عباس رضی الله تعالی عنهما چې کله دې ځانې ته راؤرسیدو نو ابن جبیر ته یې اووئیل چې دا څلورمه واقعه دفتون یعنی آزمیښت ده چې بیا دمرگ وریځې په سر شوې. د فرعون بنځې اووئیل چې تا خودا ماشوم ماته راکړې دې بیا په دې څه خبره راغله. ته نه گوری چې دا هلك د خپل عمل څخه دا څرگندوی اودا دعوی کوی چې دې به ما زمکه راگوزار او په ما باندې به غالب شی. د فرعون بنځې اووئیل چې ته زما یوه خبره اومنه هغې سره به زما اوستا فیصله هم اوشی او حق به هم واضح شی [چې دې ماشوم دا کار د وړوکوالی دې خبرئ په وجه کړې دې او که په قصد یې کړې دې] ته د اور دوه سکروتې او دوه موتیان [ملغلرې] راؤغواړه او دواړه دده په مخکښې کیږده، که ده موتیانو طرفته لاس وراوړد کړو او اور یې پرینودو نو بیا ته پوهه شه چې دده دا کار په قصد کړې دې، او که دده موتیانو په ځانې د اور سکروتې په لاس کښې راواخستی نو ستا به یقین اوشی چې دا کار یې څه په عقل اوشعور سره نه دې کړې خکه چې یو عاقل انسان د اور سکروتې په لاس کښې نه اخلی.

[فرعون دې خبرې ته تيار شو] دوه د اور سکروټې او دوه ملغلرې د موسی عليه السلام په مخکښې کيښودې شول نو موسی عليه السلام د اور سکروټې اوچتې کړې [ځينې نورو رواياتو کښې دې چې موسی عليه السلام موتيانو طرفته لاس وراوړدول غوښتل خو جبرائيل عليه السلام ددوی عليه السلام لاس مبارک د اور سکروټو طرفته بوتلو] کله چې فرعون د اوکتل نوزر يې دهغه د لاسه سکروټې واخستې چې هسې نه دې اوسوزی. [اوس يې د خپلې بې بې خبره او منله] هغې ورته اووئيل چې اوس درته د واقعي حقيقت معلوم شو. داشان الله تعالى موسی عليه السلام دمرگ څخه بچ کړو ځکه چې الله تعالى ده ته د نور کار ذمه واری ورکونکې وو.

[داشان موسی عليه السلام د فرعون په شاهي اکرام او شاهي خرچ باندې د خپلې مور بې بې په نگراني کښې او پرورش کښې وو تر دې چې ځوان شو]

ددوی عليه السلام دا شاهي اکرام او اعزاز چې اوکتلو نو د فرعون په خلقو کښې دهغه ظلم او جبر همت پاتې نشو چې به يې په بنی اسرائيلو باندې کولو او چې ددې څخه وړاندې آل فرعون په بنی اسرائيلو باندې کولو. يوه ورځ موسی عليه السلام د ښار په يوه حصه کښې روان وو، څه گوري چې دوه کسان خپلو کښې په جنگ دی چې يو فرعونی دې او بل بنی اسرائيلي. اسرائيلی چې کله موسی عليه السلام اوليدو نو مدد يې ترې او غوښتلو. موسی عليه السلام ته د فرعونی په ظلم باندې ډيره غصه ورغله ځکه چې هغه ته معلومه وه چې موسی عليه السلام په شاهي دربار کښې څومره عزت او قدر دې او بيا هم دې په دې بنی اسرائيلي باندې ظلم کوی حالاکه ده ته معلومه ده چې موسی عليه السلام د بنی اسرائيلو حفاظت کوی. او خلقو ته خو صرف دا معلومه وه چې د موسی عليه السلام تعلق خو بنی اسرائيلو سره صرف د رضاعت او پي ځکلو په وجه دې. او دا هم ممکن ده چې موسی عليه السلام ته الله تعالى دا خودلی وی چې دوی عليه السلام ته کومه ښځه پي ورکوی دا دده خپله مور بې بې ده او دې بنی اسرائيلي دې.

غرض دا چې موسی عليه السلام په غصه شو او دا فرعونی يې په سوک او وهلو او هغه ددې په وجه مړ شو. خو اتفاق دا وو چې هغه ځانې کښې د موسی عليه السلام او دهغه بل کس څخه سوا بل څوک موجود نه وو، فرعونی خو قتل شو او اسرائيلی سړی څخه يې څه انديښنه نه وه چې گنې دې به مخبرې اوکړی.

کله چې دا فرعون د موسی عليه السلام د لاسه مړ شو نو موسی عليه السلام او فرمائيل چې [هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُبِينٌ] يعنی دا کار د شيطان د طرفه او شو هغه ښکاره دښمن او گمراه کوونکې دې. ابيا يې دا الله تعالى په دربار کښې غرض اوکړو چې [رَبِّ اِنِّی ظَلَمْتُ نَفْسِی فَاغْفِرْ لِیْ فَاغْفَرَ لَهُ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیْمُ] يعنی اې زما ربه ما پخپل ځان باندې ظلم اوکړو او د فرعونی قتل زما څخه په خطاب اوشو ما ته معافی اوکړه. الله تعالى معاف کړو ځکه چې هم هغه ذات معاف کوونکې او رحمت والا دې.

موسی عليه السلام ددې واقعي څخه وروستو به ډير په ويره تپوسونه کول چې اېه دې قتل باندې د آل فرعون څه رد عمل دې او دا خبر د فرعون دربار ته اورسيدو که نه! معلومه شوه چې فرعون ته دا معلومه شوه چې يو اسرائيلي يو فرعونی قتل کړې دې، په دې وجه د اسرائيليانو څخه دې ددې بدله واخستې شی. او دې معامله کښې دې هغه ته مهلت ورنکړې شی. فرعون اووئيل چې دده قاتل تلاش کړئ او سره د ثبوته يې پيش کړئ. ځکه اگر چې بادشاه ستاسو دې خو

دا دهغه دپاره مناسب نه دی چې بغیر د څه شهادت او ثبوت څخه چا څخه قصاص واخلی. تاسو دهغه قاتل تلاش کړئ او ثبوت پیش کړئ. زه به ضرور ستاسو بدله اخلم. آل فرعون چې کله دا واړیدل نو کوڅو او بازارونو کښې خواره شو چې ددې قتل معلومات اوکړی. خو ددې څه معلومات نه کیدل.

ناڅاپه واقعہ دا پیښه شوه چې په بله ورځ موسی عليه السلام د کور څخه اووتلو او هم هغه اسرائیلی یې اوکتلو چې یو فرعونى سره په جنگ دي. او بیا اسرائیلی موسی عليه السلام څخه مدد طلب کړو. خو موسی عليه السلام په تیره شوې واقعہ باندې هم ډیر خفه وو. او کله چې یې اوکتل چې دا اسرائیلی بیا بل کس سره په جنگ دي نو ډیر خفه شو چې هم ددې سړی غلطی ده معلومېږي چې جنگ کول ددې سړی عادت دي. خو بیا هم موسی عليه السلام اراده اوکړه چې هغه فرعونى کس په دې اسرائیلی د حملې کولو څخه منع کړي. خو اسرائیلی ته یې د زجر په طور اووئیل چې تا پرون هم جنگ کړې وو او نن بیا په جنگ یې، هم ته ظالم یې. اسرائیلی چې موسی عليه السلام ته اوکتل چې ډیر په غصه کښې دي لکه څنگه چې پرون په غصه کښې وو، نو د موسی عليه السلام الفاظو سره ورته شک شو چې هسې نه نن ما قتل نه کړی. نو زړ یې د خلې څخه اووتل چې ته دا غواړې چې ما قتل کړې لکه څنگه چې دي پرون هغه کس قتل کړې وو.

ددې خبرو اترو څخه وروستو دوی دواړه د بل څخه جدا شو، خو کوم خلق چې د قاتل په تلاش کښې وو دي اسرائیلی هغوی ته اووئیل چې یو پخپله موسی عليه السلام ته اووئیل چې تا پرون سړی قتل کړې دي. دا خبره د فرعون دربار ته زرتزره اورسولې شوه. فرعون د موسی عليه السلام قتل کولو پسې خپل سپاهیان اولیرل. دې سپاهیانو ته معلومه وه چې هغه به زمونږ څخه چرته بچ شی ډیر په اطمینان سره د ښار په لویه لاره د موسی عليه السلام په تلاش کښې روان وو. د موسی عليه السلام په متبعینو کښې یو کس د ښار په لرې یوه حصه کښې اوسیدو هغه ته معلومه شوه چې د فرعون سپاهیان د موسی عليه السلام د قتل کولو دپاره په تلاش کښې دي. هغه په کوڅو کوڅو لاړو او موسی عليه السلام ته یې ددې خبر ورکړو.

دې ځانې ته چې اورسیدو نو ابن عباس رضي الله عنه ابن جبیر ته اووئیل چې ای جبیر دا پنځمه واقعہ د فتون یعنی از میشت ده چې مرګ یې په سرو لارو وخوا الله ج ورته ددې څخه هم نجات ورکړو. کله چې موسی عليه السلام دا خبر واړیدو نو زرتزره د ښار نه اووتلو او مدین طرفته روان شو. تر دې وخته پورې دوی عليه السلام په شاهي پرورش کښې وو او څه محنت مشقت یې نه ووکړې. مصر څخه چې اووتل نو او دریدل ځکه چې ورته لار هم نه وه معلومه. خو پخپل رب باندې یې بهروسه وه چې عَسَىٰ رَبِّيْٓ اَنْ يَّهْدِيَنِيْ سَوَاءَ السَّبِيلِ [یعنی امید دي چې زما رب راته نیغه لار اوښائی کله چې د مدین ښار ته نزدې شو نو د ښار څخه بهر یې په یو کوهی باندې ډیر خلق راجمع اولیدل چې خپلو ځناورو ته یې اوبه ورکولې. څه گوری چې دوه جینکي یو طرفته ولاړې دي او خپلې چیلې ورسره دي. موسی عليه السلام ددې ښځو څخه تپوس اوکړو چې تاسو ولې ولاړې یې؟ هغوی ورته اووئیل چې مونږ کښې ددې خلقو سره د مقابلې او مزاحمت طاقت نشته دي په دې وجه مونږ انتظار کوو چې کله دا ټول فارغ شی نو کومې اوبه چې پاتې شی هغه مونږ استعمال کښې راولو.

موسی ﷺ چي دهغوي دا شرافت اوليدونو پخپله يې دهغوي دپاره د کوهي څخه اوبه راويستل شروع کړل. الله ﷻ ورته قوت او طاقت ورکړې وو، دير زر دهغوي چيلو اوبه او څکلې دا بنځې خپلو چيلو سره خپل کور ته لاړې، او موسی ﷺ ديوني لاندې په سوري کښناستو او الله ﷻ څخه يې دعا اوکړه چې [رَبِّ اِنِّیْ لِمَا اَنْزَلْتَ اِلَیْ مِنْ غَیْرِ نَفِیْسٍ] يعنی اې ربه څه محتاج یم دهغه نعمت کوم چې ته ما ته رالېږي. مطلب دا وو چې د خوراک ځکاک او ځاني څه انتظام اوشي. دا جينکي چې کله کور ته د وخت څخه مخکښې اورسيدلې حالانکه مخکښې به يې ډير وخت لگيدو، نو ددوي پلار ډير حيران شو او تپوس يې ترې اوکړو چې نن خو څه نوې خبره ده. جينکو ورته د موسی ﷺ د اوبه راويستلو او اوبو څکلو قصه بيان کړه. پلار يوي ته حکم اوکړو چې تاسو سره دا احسان چا کړې دې هغه راوله هغې راوستلو. پلار يې د موسی ﷺ څخه دهغوي حالات معلوم کړل او وې فرمائيل چې [لَا تَخْشَ تَجَوُّتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ] يعنی ته دخپل زړه څخه ويره اوباسه تاته د ظالمانو څخه نجات ملاؤ شوې دې. نه مونږ د فرعون په سلطنت کښې يو او نه په مونږ باندې حکم کولې شي.

اوس دې دواړو جينکو کښې يوي خپل پلار ته او وئيل چې [يَا بَنِي اسْتَأْجِرْهُ اِنَّ غَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرَ الْقَوِيَّ الْاَمِيْنُ] يعنی اې باباجانه دې خپل ځان سره نوکر کړه ځکه چې دې د نوکري دپاره بهترين کس دې، قوي هم دې او امانت دار هم دې. پلار چې يې کله دا خبره واوريدو نو په غيرت کښې راغلو چې زما لور ته دا څنگه معلومه شوه چې دې قوي هم دې و امين هم. تپوس يې اوکړو چې تاته دده قوت څنگه معلومات اوشو او تاته څنگه معلومه شوه چې دې امانت دار دې. جينې ورته او وئيل چې کله دده د کوهي څخه اوبه راويستلې نوراته دده د قوت اندازه اوشوه ځکه چې دده د ټولو شپونکو څخه مخکښې خپل کار تر سره کړو. ددوي ﷻ د برابرۍ بل څوک نه وو. اود امانت حال يې راته هغه وخت معلوم شو چې کله ما دې راؤبللو نو په اول نظر چې کله دوي ته معلومه شو چې څه يوه بنځه ذات یم نوزريې خپل سر لاندې کړو او تر هغه وخته پورې يې سر لاندې وو ترڅو چې مې ورته ستاسو پيغام نه وورسولي. دې څخه وروستو ئې او وئيل چې ما پسې روستو روستو رازه او د روستو څخه ماته لاره ښايه اودا خبره صرف په هغه کس کښې کيدې شي چې امانت دار وي. پلار يې دخپلې لور په دې عقلمنده خبره ډير خوشحاله شو او ددې تصديق يې اوکړو. او پخپله ورته هم دهغوي ﷻ باره د قوت او امانت يقين اوشو. [دالله ﷻ رسول شعیب ﷺ] په وخت کښې موسی ﷺ ته او وئيل چې آيا تاته دا منظور ده چې څه تاته په دې دواړو کښې يوه لور په نکاح کړم. خو شرط به په کښې دا وي چې ته به مونږ سره اته کاله مزدوري کوې، او که تا لس کاله پوره کول نو دا به ستا اختيار وي او بهتر به وي. خو په تا باندې دا پابندی نه لگوؤ هسې نه چې ته په مشقت کښې شي. موسی ﷺ دا منظور کړل او ددې په وجه په موسی ﷺ باندې اته کاله خدمت کښې لازم شو. اوباقی دوه کاله اختياري وو. الله ﷻ په خپل پيغمبر موسی ﷺ باندې هغه لس کاله وعده پوره کړه.

سعید بن جبیر رضی اللہ عنہ فرمائي چې يو ځل ماته يو نصراني عالم ملاؤ شو، هغه زما څخه تپوس اوکړو چې آيا تاته معلومه ده چې موسی ﷺ په دوؤ نيتو کښې کومه يوه نيت په پوره کړه. ما ورته او وئيل چې ما ته ددې علم نشته دې ځکه چې تر دغه وخت پورې ما د ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه دا حديث نه وو اوريدلې. دې څخه وروستو زه ابن عباس رضی اللہ عنہ سره ملاؤ شوم نو دهغوي څخه

مې ٽپوس او ڪړو. هغوي او فرماڻيل چي اته ڪاله نيته يي پوره ڪول خو په موسى عليه السلام باندې واجب وو، په دې ڪنبي د ڪمي ڪولو څه احتمال نه وو. او په دې هم پوهيدل پکار دي چي الله تعالی ته د خپل نبی عليه السلام اختياری وعده پوره ڪول هم منظور وو، ځکه يي د لسو کالو ميعاد پوره ڪړو. دې څخه وروستو زما دې نصراني عالم سره بيا ملاقات اوشو نو هغه ته مې دا خبر ورکړو، هغه او وښل چي تا د چا څخه دا خبره اوريدلې ده هغه ستا څخه زيات لوي عالم دې. ما او وښل چي آؤ بيشکه هغه ډير لوي عالم او مونږ ټولو څخه افضل دې.

اد لسو کالو د خدمت موده پوره ڪولو څخه وروستو ڪله چي [موسى عليه السلام د خپلې بي بي سره د شعيب عليه السلام د وطن څخه رخصت شو نو په لاره ڪنبي سخته يخني وه، شپه تياره وه، لار ورته معلومه نه وه، د بي بي وسې په دې حالت ڪنبي يي په ڪوه طور باندې اور اوليدو. بيا هلته ورغلو، ډيري عجيبه نندارې يي اوليدلې، د عصا او يد پيضا معجزه ورکړې شوه، اودې سره سره ورته د نبوت او رسالت منصب هم ورکړې شو، ادا ټوله قصه په قرآن ڪنبي مخڪنبي تيره شوې ده [موسى عليه السلام سره فکر شو چي زه د فرعون په دربار ڪنبي يو مفرور گرځولي شوې يم، ما څخه د قبطي د قصاص اخستلو حکم شوې دې. او راته دا حکم اوشو چي هغه ته ورشه او د رسالت پيغام ورته اورسوه. خپله ژبه ڪنبي د لگنت عذر هم ورته وو، نو د الله تعالی په دربار ڪنبي يي عرض او ڪړو. چي يا الله ما سره زما زور هم معاون جوړ ڪړه الله تعالی ددوي عليه السلام فرمائش مطابق ددوي زور هارون عليه السلام ددوي سره په رسالت ڪنبي شريک ڪړو او ورته يي وحى اوليرله او دا حکم ورته اوشو چي د مصر بنار څخه بهر د موسى عليه السلام استقبال او ڪړه. ددې مطابق موسى عليه السلام هلته اورسيدو. هارون عليه السلام سره يي ملاقات اوشو. دواړو زورنږه د الله تعالی د حکم مطابق فرعون ته د حق دعوت ورکولو دپاره دهغه دربار ته اورسيدل، څه وخت پوري خو هغوي ته دربار ته د حاضريدو موقع ورنکړې شوه، دواړه په دروازه ڪنبي ايسار وو، بيا په ډيرو پردو ڪنبي لارل او ورته د حاضري اجازت ملاؤ شو. او دواړو فرعون ته او وښل چي [اِنَّا سُوْلَاٰ رَبِّكَ] يعنى مونږ دواړه ستا د رب د طرفه قاصدان او پيغمبران يو.

فرعون ٽپوس او ڪړو چي [فَمَنْ رَّبُّكُمْ] يعنى تاسو او وايي چي ستاسو رب څو ڪو دې؟ موسى عليه السلام او هارون عليه السلام هغه خبره او ڪړه د کومې چي قرآن پاك پخپله هم ذکر ڪړې دې [رَبُّنَا الَّذِيْ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ حَلْقَهُ لَمْ هٰذِي] په دې باندې فرعون او وښل چي تاسو دواړه څه غواړئ؟ او دې سره يي د قبطي واقعہ هم ذکر ڪړه او په موسى عليه السلام باندې الزام اولگولو. او خپل کور ڪنبي يي دهغه د پرورش په هغه باندې احسان هم او ڪړو [موسى عليه السلام ورته د دواړو خبرو هغه جواب ورکړو چي کوم په قرآن ڪنبي ذکر شوې دې. [يعنى د مقتول باره ڪنبي يي د خپلې خطا اعتراف او ڪړو او د ناواقفيت عذريي ورته پيش ڪړو او په کور د پرورش کولو احسان باره ڪنبي يي ورته او وښل چي تا ټول بنى اسرائيل خپل غلامان جوړ ڪړي دي. او په هغوي باندې دې رنگ په رنگ ظلمونه ڪوي. ددې په نتيجه ڪنبي زه د تقدير مطابق ستا کور ته راوستي شوم، او څه چي الله تعالی ته منظور وو هغه اوشو. په دې ڪنبي ستا هيڅ احسان نشته دې. بيا موسى عليه السلام فرعون ته مخاطب شو او ورته يي او وښل چي آيا ته په دې باندې راضى يي چي په الله تعالی باندې ايمان راوړي او بنى اسرائيل دخپلې غلامۍ څخه آزاد ڪړي. فرعون ددې څخه انکار او ڪړو او ورته يي او وښل چي که تاسره د خپل رب څه نخښه وي نو هغه راته اوبښايه. موسى عليه السلام خپله

همسا په زمکه او غورزوله نو دهغي څخه لويه بلا يعنى اژدها جوړه شوه ، چې خوله يې وازه وه او فرعون طرفته روانه شوه . فرعون وپريدو او دخپل تخت لاندې پټ شو ، او موسى عليه السلام څخه يې پناه او غوښتله چې دا راايساره کړه . موسى عليه السلام هغه رااونيوله ، بيا يې خپل ترخ کښې لاس وراو منډلو او هغه يې راوښکلو نو هغه خليدو ، دا فرعون ته يې دويمه معجزه ښکاره کړه ، بيا يې دوباره خپل ترخ کښې لاس ورکړ نو هغه خپل اصلی حالت کښې شو . فرعون ډير زيات پريشانه شو او خپلو درباريانو سره يې مشوره اوکړه [چې تاسو گورنئ چې دا څه قصه ده او مونږ ته څه کول پکار دی] درباريانو ورته په جمع او وئيل چې [هيڅ فکره مه کوه] دا دواړه جادوگران دی او دخپل جادو په ذريعه تاددې ملک څخه ويستل غواړي او ستا بهترين مذهب او دين ختمول غواړي [چې دهغوئ په نظر کښې د فرعون عبادت کول وو] تاسو ددوئ هيڅ خبره مه منئ . [او هيڅ فکر مه کوئ] ځکه چې ستا په ملک کښې لوي لوي جادوگران موجود دی ، ته هغوئ راوئبله او دخپل جادو په ذريعه به په هغوئ باندې غالب شئ . فرعون دخپل ملک په ټولو ښارونو کښې اعلان اوکړو چې څومره کسان په جادو کښې ماهر دی هغوئ دې دربار ته حاضر شئ . د ټول ملک جادوگران راجمع شو . هغوئ فرعون څخه تپوس اوکړو چې ته چا سره په جادو کښې زمونږ مقابلې کول غواړي هغه څه عمل کوي . هغه ورته او وئيل چې هغه دخپلې همسا څخه مار جوړوي ، جادوگرانو ورته ډير په بې فکري سره او وئيل چې دا خو څه خبره نه ده . دلرگو او همساگانو څخه د مارانو جوړولو کوم فن چې مونږ ته راځي دهغي څوک مقابلې نشي کولي . خودا خبره د مخکښې صفا کړه که چرې مونږ ورباندې غالب شو نو مونږ ته به څه ملاويږي . فرعون او وئيل چې که تاسو غالب شونئ نو زما د خاندان حصه او مقربينو څخه به اوگرځي . او تاسو ته به هغه هر څه ملاويږي چې تاسو يې غواړئ . جادوگرانو د مقابلې کولو دپاره موسى عليه السلام سره وخت او ځايې مقرر کړو او دخپل اختړه ورځ يې د څانښت وخت مقرر کړو . ابن جبیر رحمته الله فرمائي چې ابن عباس رضي الله عنهما ما ته وفرمائيل چې ددوئ يوم الزينه يعنى د اختر ورځ چې په دې کښې الله تعالى موسى عليه السلام ته په دوي غلبه ورکړه هغه د عاشورې يعنى دمحرم لسم تاريخ وو . کله چې ټول خلق په يو لوي ميدان کښې راجمع شو نو د فرعون خلقو خپلو کښې يو بل ته او وئيل چې [لَعَلَّائِهُمْ السَّعْرَانِ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ] يعنى مونږ ته پکار دی چې مونږ دې ځايې کښې پاتې شو که دا ساحر يعنى موسى عليه السلام او هارون عليه السلام په مونږ باندې غالب راشي نو مونږ هم په ده باندې ايمان راوړو ددوئ دا خبرې دې حضراتو سره د خدا او توقو په طور وي . [دا غالب گمان وو چې مونږ به غالب راځو] د مقابلې ميدان ښه ښانسته کړې شو . جادوگرانو موسى عليه السلام ته خطابداوکړو چې اول ته څه راواچوه [يعنى خپل سحر او ښايه] يا که مونږ شروع اوکړو . موسى عليه السلام او وئيل چې تاسو شروع اوکړئ . خپل جادو او ښاي . دې خلقو خپل لرگي ا ورسئ په زمکه باندې راگوزارې کړې او وې وئيل چې [هَؤُلَاءِ فِرْعَوْنُ ابْنُ الْفَلْيُونَ] يعنى د فرعون په خاطر مونږ به غالب راځو . [دلرگي ا ورسئ داسې ښکاريدې لکه چې روانې وې] ددې په کتلو سره په موسى عليه السلام يو ويړه شان راغله . [فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُّوسَى] الله تعالى موسى عليه السلام ته د وحى په ذريعه حکم وفرمائيل چې خپله عصا گوزاره کړه . موسى عليه السلام خپله عصا گوزاره کړه نو دهغي څخه يوه اژدها او بلا جوړه شوه

چي ځلي يې وازه وه ، دې اژدها او بلا هغه هرڅه تير کړل کوم چې هغه جادوگرانو د رسواو لرگو څخه جوړ کړي وو .

فرعونى جادوگران د فن ماهر وو ، کله چې يې دا قصه او کتله نو ددوى يقين اوشو چې د موسى عليه السلام د عصا د اثر په جادو سره نه دې بلکه دالله ﷻ د طرفه دې . په دې وجه جادوگرو هم په هغه وخت اعلان او کړو چې مونږ په الله ﷻ باندې او د موسى عليه السلام په راوړي دين باندې ايمان راوړو ، او مونږ د خپل پومبو خيالاتو او عقائد څخه توبه کوو . داشان الله ﷻ د فرعون اودهغه د ملگر ملا ماته کړه او هغوى چې کوم چل جوړ کړې وو هغه ناکام شو . [فَقُلْوا هَٰؤُلَاءِ وَانْقَلِبُوا صَفْرٰۤیْنَ] فرعون دده ملگرى مغلوب شو او ذلت او رسوائى سره د ميدان څخه واپس شو .

په کوم وخت کښې چې دا مقابله روانه وه نو د فرعون ښځې زړې جامې واغوستې او الله ﷻ څخه يې د موسى عليه السلام د مدد دپاره دعا کوله . او د آل فرعون خلقو دا گڼل چې گنى دا د فرعون د حالت په وجه پرېشانه ده او د هغه دپاره دعا کوي حالانکه ټول غم او فکر د موسى عليه السلام دپاره وو او هم دهغه د غالب کيدو دپاره يې دعا کوله دې نه پس چې کله به موسى عليه السلام څه معجزه ښودله او د الله ﷻ د طرفه به په ورباندې حجت ختم شو نو هم په هغه وخت به يې وعده کوله چې بنى اسرائيل به تا سره اوليږم . خو کله چې به د موسى عليه السلام په دعا سره هغه عذاب لرې شو نو د خپلې وعده خلاف به يې اوکړل . اودا به ئې ووئيل چې ستا رب څه بله نښه ښودلې شى . دا سلسله روانه وه چې الله ﷻ د فرعون په قوم باندې طوفان ، د مولخانو عذاب ، په جامو کښې د سپرو کيدو عذاب او په لوښو کښې او په خوراک کښې د چيند خانو او وينې وغيره عذابونه مسلط کړل . اودا ټول قرآن کریم د آيات مفصلات په عنوان سره بيان کړى دى . او د فرعون دا حال وو چې کله به پرې عذاب راغلو او ددې د مقابلې کولو توان به په کښې نه وو نو موسى عليه السلام ته به يې سوال اوکړو چې دا عذاب لرې کړه نو مونږ وعده کوو چې بنى اسرائيلو ته به ازادى ورکړو . بيا کله چې به عذاب ختم شو نو وعده خلافى به يې اوکړه . تر دې چې الله ﷻ موسى عليه السلام ته حکم او فرمائيلو چې خپل قوم بنى اسرائيل خان سره واخله او مصر څخه اوځه موسى عليه السلام دا ټول خان سره واخستل او د شپې په وخت کښې د مصر څخه اووتلو . کله چې سحر فرعون ته ددې معلومات اوشو نو خپل فوج يې را جمع کړو او ددوى په تعاقب کښې يې اوليږلو ، بل طرفته الله ﷻ هغه درياب ته حکم او فرمائيلو کوم چې د موسى عليه السلام او بنى اسرائيلو لار کښې راتلو چې کله موسى عليه السلام تا په عصا باندې اووهى نو په درياب کښې دولس لارې جوړيدل پکار دى چې په دې د بنى اسرائيلو دولس قبيلې تيرې شى . او کله چې دا [قبيلې] تيرې شى نو ددوى په تعاقب کښې چې کوم خلق راروان دى په هغوى باندې بيا يو ځانې کيدل پکار دى .

کله چې موسى عليه السلام درياب ته نژدې اورسيدو نو دا ورته ياد نه وو چې درياب به د عصا وهلو سره به په دې کښې لارې پيدا شى . او ددوى قوم دوى ﷻ ته فریاد اوکړو چې [اِنَّا لَنَدْرُکُوْنَ] يعنى مونږ خو گير شو . [ځکه چې فرعون يې اوليدو چې د وروستو څخه راروان وو او مخکښې درياب وو] نو په دې وخت کښې موسى عليه السلام ته دالله ﷻ وعده ياده شوه چې درياب په عصا سره وهلو سره به دې کښې لارې پيدا شى . او زړ يې درياب په عصا باندې اووهلو . دا هغه وخت وو چې د بنى اسرائيلو د وروستو حصې فوج سره د فرعون پومبو حصه يوځانې

شوي وه. د موسی ﷺ معجزې سره دریاب په عصا وهلو سره د الله ﷻ د وعدې مطابق دولس لارې په کښې جوړې شوې او موسی ﷺ او ټول بنی اسرائیل په دې لارې تیر شو. کله چې د فرعون فوج لارې او کتلې نو خپل آسونه او پیادل فوج یې ددوی په تعاقب کښې دریاب کښې داخل کړل، نو د دریاب مختلفې ټکرې د الله ﷻ په امر سره یو ځایې شوې. کله چې موسی ﷺ او بنی اسرائیل بل طرفته پورې وتل نو ددوی ﷻ اصحابو او وئیل چې مونږ سره دا فکر دې چې هسې نه دوی سره فرعون نه وی غرق شوې او خپل ځان یې بچ کړې وی. نو موسی ﷺ دعا او فرمائیله چې مونږ باندې د فرعون هلاکت واضح کړه. د الله ﷻ قدرت د فرعون لاش د دریاب څخه بهر راگوزار کړو. او ټولو په خپلو سترگو دهغه د هلاکت حال اولیدو.

دې څخه وروستو په لارې کښې بنی اسرائیل موسی ﷺ سره په یو داسې قوم باندې تیر شو چې هغوی پخپلو لاسو د جوړ کړې بتانو عبادت کولو. نو دې بنی اسرائیلو موسی ﷺ ته او وئیل چې [يٰمُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ إِنَّ هَؤُلَاءِ مَتَّبِعُوا مَا هُمْ فِيهِ] یعنی ایې موسی ﷺ مونږ دپاره هم یو داسې معبود جوړ کړه لکه څنگه چې دوی جوړ کړي دي. موسی ﷺ ورته او وئیل چې تاسو خو ډیر عجیبه قوم یې چې دجهالت خبرې کوئ. دا کوم خلق چې د بتانو عبادت کوي ددوی عبادت تباہ کیدونکې دې. [موسی ﷺ] او فرمائیل چې تاسو د خپل رب دومره زیاتې معجزې او انعامات او کتل اوبیا هم ستاسو د جاهلاتو خیالات بدل نشو. دې وئیلو سره موسی ﷺ سره د خپلو ملګر مخکښې لارو او یوځایې کښې یې پراو واچولو او دې فرمائیل چې تاسو ټول دې ځایې کښې ایسار شئ. څه رب ته ورځم، دیرش ورځې پس به واپس راځم. اوزما څخه وروستو به هارون ﷺ زما خلیفه اونائب وی. په هر کار کښې د هغه خبره منئ.

موسی ﷺ ددوی څخه لارو او کوه طور ته یې تشریف یووړ. او دالله ﷻ د ارشاد مطابق یې مسلسل دیرش روژې اونیولې چې ددې څخه وروستو دالله ﷻ د کلام څخه مستفید شی. خومسلسل دیرش روژو نیولو سره د خپلې څخه چې کومه بد بوئی خیرې [نو هغه دموسی ﷺ] د خولې مبارکې څخه هم ختلونو [په دې وجه ورسره فکر شو چې دې بدبوئی سره به دالله ﷻ سره څنگه کلام کوم او دا خو نامناسب دی، نو غر په وښو باندې یې مسواک اوکړو او خوله یې صفا کړه. کله چې دحق دربار کښې حاضر نو دالله ﷻ دطرفه ورته ارشاد او شو چې تا افطار ولې کړې دې [او الله ﷻ ته معلوم وو چې موسی ﷺ څه خورلی ځکلی نه دی بلکه صرف خوله یې صفا کړې ده او دې ته یې د پیغمبرانه امتیاز په لحاظ سره افطار او وئیل] موسی ﷺ په دې حقیقت د پوهیدو څخه وروستو عرض اوکړو چې ای زما ربه! زما دخیال راغلو چې تا سره د کلام کولو دپاره دخپلې خولې بد بوئی صفا کړم. حکم او شو چې ای موسی ﷺ تا ته څه معلومه ده چې دروژه دار دخولې دغه بوئی ما ته مشکو خوشبو څخه زیاته محبوب ده. اوس ته واپس لاړشه اولس روژې نورې اونیسو اوبیا ماته راشه، موسی ﷺ دحکم تعمیل اوکړو.

بل طرفته کله چې د موسی ﷺ قوم بنی اسرائیلو دا اوکتل چې موسی ﷺ د دیرشو ورځو پوره کیدو باوجود هم واپس رانغلل نو ډیر خفه شو، بل خوا هارون ﷺ دموسی ﷺ دتللو څخه وروستو قوم ته یو تقریر اوکړو چې تاسو د فرعون د خلقو څخه ډیر څیزونه د قرض په طور غوښتلې وو، هغه تاسو سره دی، یا هغوی تاسو سره څه امانت ایښودی دی، او هغه تاسو ځان سره راوړی دی، اگر چې ستاسو به هم ډیر څیزونه د فرعون قوم سره امانت او قرض

اينبودي وو ، او ستاسو داگمان دي چي مونږ دا څيزونه د خپلو هغه څيزونو په بدله کښي ځان سره اينبودي دي کوم چي مونږ هغوي سره اينبودي وو ، خو دا حلال نه گنږم چي تاسو دهغوي امانتونه او قرضونه پخپل استعمال کښي راولئ . او مونږ دا واپس کولي هم نشو . په دي وجه يوه کنده يي اوويستله او حکم يي او فرمائيلو چي دا څيزونه که زيورات يعني کالي وي او که نور څيزونه وي ټول په دي کنده کښي واچوئ . [دي خلقو ددي حکم تعميل اوکړو] هارون ددي ټول سامان ته اور واچولو او دا ټول اوسوزيدو ، او وي فرمائيل چي اوس نه دا ستاسو اونه د هغوي.

دوي سره سامري نومي يو داسي کس وو چي دهغه تعلق داسي قوم سره وو چي هغوي به د غوا عبادت کولو . دده تعلق د نبي اسرائيلو سره نه وو . خو کله چي موسي عليه السلام او بني اسرائيل د مصر څخه اووتل نو دي هم ورسره روان شو ، اتفاقي طور ده يوه عجيبه واقعه اوليده ، ده د [جبرائيل عليه السلام] يو اثر اوليدو [يعني چي کوم ځاني کښي به يي قدم اينبودو نو هغه ځاني کښي به يو ژوند او لوندوالي پيدا کيدو] ده دهغي څخه يو موټي ښاؤره راواخستله او دا يي په لاس کښي وه چي هارون عليه السلام سره يي ملاقات اوشو ، د هارون عليه السلام خيال راغلو چي دده په لاس کښي د فرعوني کالي وغيره دي ، ده ته يي اووئيل چي څنگه ټولو خلقو دي کنده کښي هر څه اچولي دي ته هم دي کښي دا واچوه . ده اووئيل چي دا خو د رسول [يعني جبرائيل عليه السلام] د قدم ښاؤره ده او هغه تاسو د درياب څخه راپورې ويستي يي . او زه دا په دي کښي نه اچوم سوا ددي څخه چي تاسو دعا او فرمائي چي دا څه د څه مقصد دپاره اچوم چي هغه مقصد پوره شي . هارون عليه السلام ورسره د دعا وعده اوکړه . نو ده هغه موټي د ښاؤرې او غورزولو . د وعدې مطابق هارون عليه السلام دعا او فرمائيله چي يا الله دا سامري چي څه غواړي هغه پوره کړي . هرکله چي هارون عليه السلام دعا او فرمائيله نو ده اووئيل چي څه دا غواړم چي دا سره زر ، چاندي ، اوسپنه ، پيتل او څه چي په دي کنده کښي دي ، ددي څخه يو د غوا بچي [سخي] جوړ شي . هارون عليه السلام دعا کړي وه او هغه قبوله شوې هم وه . په دي کښي چي څه تانبا او پيتل وغيره غورزولي شوي وو ، ددي څخه يو د غوا بچي [سخي] جوړ شو او په دي کښي روح نه وو خود غوا پشان آواز به يي کولو . ابن عباس رضي الله عنه ددي روايت د نقل کولو په وخت او فرمائيل چي والله هغه څه د ژوندي آواز نه وو بلکه هوا به ددي روستي باندې داخلیده او مخکښي حصه باندې به ترې وتله نو دهغي څخه به دا آواز پيدا کيدو .

دي عجيبه واقعي کتلو سره د بني اسرائيلو قوم په ډيرو فرقو کښي تقسيم شو . يوې فرقې سامري څخه تپوس اوکړو چي دا څه دي ؟ نو هغه ورته اووئيل چي دا ستاسو خدائي دي خو موسي عليه السلام غلط شوې دي او بله لاره يي اختيار کړې ده . يوې فرقې اووئيل چي مونږ د موسي عليه السلام د راتلو پورې د سامري ددي خبرې تکذيب نشو کولي . که واقعي دا زمونږ خدائي وي نو هسي نه چي دده په مخالفت کولو سره مونږ گناهگار شو . او که دي خدائي نه وي نو مونږ د موسي عليه السلام د قول تصديق کوؤ .

يوې بلې فرقې اووئيل چي دا ټول شيطاني دهوکه ده ، دا زمونږ خدائي نه دي . نه مونږ په ده باندې ايمان راوړلي شو او نه دده تصديق کولي شو . د يوې بلې فرقې په زړه دي خبرې ځاني اونيو لو او هغوي د سامري خبره اومنله او دا [سخي] يي خپل خدائي اومنلو .

هارون ؑ کله چې دا فساد اوليدو نو وې فرماييل چې [يَقُولُ اِنَّمَا فَتَنَّاهُ وَانْ رَّيْتُمْ الرَّحْمٰنَ فَاَتَّبِعُوْنِيْ وَاطِيعُوْا اَمْرِيْ] يعنې زما قوم ته تاسو په فتنه کښې اخته شوي ، بيشکه ستاسو رب او خدای خو رحمن ذات دې ، تاسو زما تابعداري او کړنې او زما حکم او مني . دوی ترې تپوس او کړو چې دا اووايه چې په موسی ؑ باندې څه اوشو چې د ديرشو ورځو وعده يې کړې وه او وعده خلافی يې اوکړه او اوس خو د هغه څلويښت ورځې پوره کيږي . په دوی کښې څو بې وقوفانو او وئيل چې موسی ؑ څخه خپل رب هير شوې دې د هغه په تلاش کښې دې .

بل طرفته کله چې دموسی ؑ څلويښت ورځې پوره شوې او الله ﷻ سره يې خبرې اوکړې نو الله ﷻ ورته ددې فتنه خبر ورکړو چې ستا قوم پدې کښې اخته شوې دې . [فَرَجَعَ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا] موسی ؑ د هغه ځايې څخه ډير په غصه او د افسوس په حالت کښې واپس شو . او چې کله راغلو نو هغه خبرې يې اوکړې کومې چې تاسو په قرآن کښې وايي : [وَالْقٰى اَلْوَاۡءَ وَاَخَذَ بِرَاۡسِ اُخْبِهٖ يُخْرِۡهُ اِلَيْهٖ] يعنې موسی ؑ د ډيرې غصه څخه خپل رور هارون ؑ دسر د ويښتو څخه اوونيولو او هغه الواح د تورات چې د کوه طور څخه يې راوړي وو هغه يې ورته په لاسونو کښې کيښودې ، او چې کله يې غصه سره شوه نو د خپل رور عذريې معلوم کړو او هغه يې قبول کړو ، او د هغه دپاره يې دالله ﷻ څخه استغفار او غوښتلو . بيا سامري ته ورغلو او ورته يې اووئيل چې تا داسې حرکت ولې اوکړو ، هغه جواب ورکړو چې [فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَكْمَرِ الرَّسْمِ] يعنې ما د رسول (د جبرائيل ؑ) د قدمونو خاورې راپورته کړې وې ، او څه په دې پوهه شوې ووم چې دا په کوم خيز باندې واچولې شى نو په هغې کښې به دژوند آثار راپيدا کيږي . خو ما د خبره ستاسو څخه پټه کړې وه . [فَقَبَضْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلْتُ لِيْ نَفْسِيْ] يعنې ما دا خاوره (په کالو وغيره باندې واچوله) زما نفس ماته دا کار بنائسته کړې وو .

[قَالَ فَاذْهَبْ فَاِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ لَا مَوْتَۤا وَنَظْرًا اِلٰى اَهْلِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَّنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْبِفَنَّهٗ فِي الْيَوْمِ ثَنًى] يعنې موسی ؑ سامري ته اووئيل چې اوس ستا سزا داده چې ته به ټول عمر دا وايې چې ما ته دې څوک لاس نه راوړي ، اگنې هغه به هم په عذاب کښې راگير شي او ستا دپاره يوه موده مقرر ده چې دهغې خلاف به نشې کولې ، او په ژوند کښې به درياندې د اعداب وي . او خپل هغه معبود ته اوگوره چې تايې عبادت کړې دې ، مونږ به هغه اوسيزو او دهغه ايره به په درياب کښې واچوو . که چرې دې خدای وې نو مونږ ته به په دې عمل باندې قدرت نه وو حاصل شوې .

په هغه وخت کښې بنی اسرائیلو په دې باندې پوهه شو چې مونږ په فتنه کښې اخته شوي وو . او ټولو دهغه جماعت تائيد اوکړو کوم چې د هارون ؑ خبره منلې وه . [يعنې دې زمونږ خدای نشي کيدې] کله چې بنی اسرائیلو ته معلومه شوه چې مونږ څو گناه کړې ده نو موسی ؑ ته يې اووئيل چې د خپل رب څخه دعا او غواړه چې زمونږ دپاره د توبې دروازه بېرته کړي او زمونږ توبه قبوله کړي .

موسی ؑ د خپل قوم داسې اويا صالحان يعنې نيکان منتخب کړل چې په ټول قوم کښې نيکان وو . او د سختې عبادت يې هم نه وو کړې . او په دې انتخاب يې ډير د احتياط څخه کار واخستلو دا اويا کسان صالحان يې ځان سره واخستل او کوه طور ته روان شو ، چې الله ﷻ ته ددوی د توبې باره کښې عرض اوکړي . کله چې موسی ؑ کوه طور ته اورسيدو نو په زمکه

زلزلہ راغلہ . او دې سره موسیٰ عليه السلام ډیر خفه شو . په دې وجه عرض یې او کړو چې [رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَلَآ اَيُّ اٰهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الشُّعْرَاءُ مِنَّا] یعنی ای ربه ! که ته دوی هلاکول غواړي نو دا وفد به دې دراتلو څخه وړاندې هلاک کړي وي او زه به دې هم ورسره هلاک کړي وي ، آیا نه مونږ په دې وجه هلاکوي چې په مونږ کښې څه بې وقوفانو گناه کړې ده . او ددې زلزلي اصل وجه دا وه چې پدې وفد کښې اوس هم داسې خلق شامل وو چې هغوی دسخی عبادت کړې وو او د هغوی په زړونو کښې دسخی دعبادت اهمیت وو او اگر چې موسیٰ عليه السلام ښه تفتیش او تحقیق کړې وو .

دموسیٰ عليه السلام ددې دعا په جواب کښې ارشاد او شو چې : [وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَاكُنْ بِاِلٰدِيْنَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِاٰيَاتِنَا يُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الَّذِيْ يَمْدُوْنَ لَهُ مَكْتُوْبًا عِنْدَ هُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْاِنْجِيلِ] یعنی الله تعالى او فرمائیل چې زما رحمت خو ټولو دپاره ده ، او زړه چې زه دخپل رحمت [پروانه] اولیکم دهغه خلقو دپاره چې تقوی اختیاروی او زکاة ورکوی او چې زموږ په آیتونو باندې ایمان راوړي ، او چې اتباع کوی دهغه رسول چې امی دی او دده ذکر په تورات کښې او انجیل کښې هم دوی ته ملاویږي .

دې آوړیدو سره موسیٰ عليه السلام عرض او کړو چې ای زما ربه ! ماستا څخه دخپل قوم دتوبې باره کښې عرض کړې وو ، اوتامه د قوم څخه علاوه دبل قوم باره کښې د رحمت باره کښې او فرمائیل ، بیا تا ولې زما پیدائش مؤخر نه کړو چې زه دې هم دهغه نبی په امت مرحومه کښې پیدا کړې وي ، په دې باندې دالله تعالى د طرفه د بنی اسرائیلو د توبې دقبليدو یوه بله طریقه ارشاد او فرمائیلې شوه ، [او هغه دا چې] ددوی د توبې قبليدو یو صورت دې چې په دوی کښې هر کس خپلو متعلقینو څخه پلاریا زوی چې چا سره ملاؤ شی نو هغه دې په تور باندې قتل کړی ، په هغه ځانې کښې کوم ځانې کښې چې دسخی عبادت شوې وو .

دې وخت کښې دموسیٰ عليه السلام هغه ملگری چې موسیٰ عليه السلام ته معلوم نه وو او دوی یې بې قصوره گنړلی وو خو په حقیقت کښې د هغوی په زړونو کښې دسخی دعبادت جذبه اوس هم وه . هغوی هم په خپل زړه کښې ډیر پښیمانه شو ، او هغوی هم په دې سخت حکم باندې عمل او کړو کوم چې ددوی دتوبې دکفارې دپاره نافذ شوې ووایعنی دخپلو عزیزانو اورشته دارو قتلول او کله چې هغوی په دې باندې عمل او کړو نو الله تعالى د قاتل اومقتول دواړو گناه معاف کړه . دې څخه وروستو موسیٰ عليه السلام د تورات هغه الواح راواخستې کومې چې یې دلاسه ایښودې وې او ارض مقدس یعنی شام طرفته راغلو . اودوی په لار کښې په یو داسې قوم باندې تیر شو چې په هغوی باندې د جبارینو قبضه وه ، اود هغوی شکل و صورت ډیر هیبت ناک وو ، او دوی ته دهغوی د ظلم او بربریت ډیرې قصې او کړې شوې . [موسیٰ عليه السلام دې ښارته داخلیدل غوښتل خو کله چې بنی اسرائیلو ددې خلقو عجیبه عجیبه حالات واوریدل نو ویریدل او] وې وئیل چې په دې ښار کښې خو ډیر جبارین او ظالمان خلق دی او مونږ کښې ددوی د مقابله کولو همت نشته دي . او مونږ دې ښار ته تر هغه وخته پورې نه داخلېږو تر څو چې په دې کښې دا جبارین موجود وي . خو چرې دوی ددې ځانې نه اووخی نو بیا مونږ دې ته داخلیدو دپار تیار یو .

[قَالَ رَجُلٌ مِّنَ الَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ] ددې روایت په راویانو کښې یو یزید بن هارون هم دي . دهغه څخه تپوس او شو چې آیا ابن عباس رضی الله عنه ددې آیت مبارک قراءت هم داشان کړې دي نو هغه اووئیل

چې آو، ابن عباس رضی اللہ عنہ د اشان کړې دې د [رَجُلٍ مِنَ الدِّينِ يَخَافُونَ] څخه مراد د جبارین د قوم دوه کسان دی ددې ښار څخه راغلی وو او په موسی عليه السلام باندې یې ایمان راوړې وو. هغوی چې د بنی اسرائیلو دا پریشانی او فکر مندی او کتلہ نو وې و نیل چې مونږ ته دخپل قوم د حالاتو ښه خبر دې، تاسو ددوی د جسامت او غټو بدنونو او ددوی د ډیر شمیر څخه ویریرې، حقیقت دادې چې په دوی کښې د زړه قوت نشته دې، اونه په دوی کښې د مقابلې کولو قوت شته دې، تاسو خو لږ ددې ښار دروازي پورې لار شئ گورئ چې دوی څنگه وسله غورزوي او تاسو به په دوی باندې غالب شئ.

او ځینو د [رَجُلٍ مِنَ الدِّينِ يَخَافُونَ] تفسیر داسې کړې چې د موسی عليه السلام په قوم کښې دا دوه کسان د بنی اسرائیلو وو. [قَالُوا يَمْوَسَّىٰ آلَ الْكَلْبِ الَّذِي اٰمَنَّا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ اَلَيْتَ وَرَيْكَ فَمَا تِلْكَ اَلَا هُمْ اَقْعُدُونَ] یعنی بنی اسرائیلو ددې دواړو کسانو د نصیحت آوړیدو څخه پس بیا هم او و نیل چې ای موسی عليه السلام مونږ به دې ښار تر هغه وخته پورې نه داخليږو تر څو چې جبارین په دې کښې موجود وي، که ته دوی سره مقابله کول غواړې نو ته او ستا رب دې لار شئ او دوی سره دې جنگ او کړی مونږ به دلته ناست یو.

موسی عليه السلام د الله تعالى د بې شمیره انعاماتو کولو باوجود د خپل قوم دا سرکشی کتلہ، خو ډیر د صبر مظاهره یې کوله. کله یې هم ددوی دپاره بد دعا اونه کړه. دې وخت کښې موسی عليه السلام ددوی د خراب او سخت جواب په وجه ډیر زیات خفه شو، او ددوی دپاره یې بد دعا او کړه. ددوی په حق یې د فاسقین الفاظ استعمال کړل. الله تعالى د موسی عليه السلام دعا قبوله کړه او ددوی نوم یې فاسقین کښودو. اودا خلق یې ددې مقدس زمکې څخه څلویښت کاله محروم کړل. او پدې کښې وسیع میدان کښې دوی داسې قید کړل چې سحر نه تر ماښامه پورې به یې سفر او کړو خو هیڅ قرار ورته نه وو.

خو چونکه د الله تعالى نبي موسی عليه السلام هم دوی سره وو نو پدې باندې ددوی د سزا په دوران کښې الله تعالى د موسی عليه السلام په برکت سره خپل انعامات جاری اوساتل، دوی به په دې میدان تیه کښې چې کوم طرفته تلل نو ددوی په سرونو باندې به وریځ وه، ددوی خوراک دپاره یې من او سلوی نازل کړی وو، ددوی جامې به معجزانه انداز سره نه گنده کیدې اونه به شلیدې. او دوی ته یو مربع کانري ورکړې وو او موسی عليه السلام ته یې حکم کړې وو چې کله دوی ته د اوبو ضرورت شي نو دا کانري په خپله عصا باندې اووه نو دې څخه به دولس چیني روانې شي. د کانري هر طرف څخه به درې درې چیني روانې وې. اود بنی اسرائیلو په دولس قومونو کښې دا چیني متعین کیدو نه پس تقسیم کړې شوې وې چې خپلو کښې په دې جنگ اونه کړی، او کله چې به دې خلقو مزل کول او یو ځانې کښې به یې پراو واچولونو دا کانري به هلته موجود وو [قرطبي].

ابن عباس رضی اللہ عنہ دا حدیث مبارک مرفوع کړې دې او د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد یې گرځولې دې، او زما په نزد دا درست دې، ځکه چې معاویه رضی اللہ عنہ د ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه دا حدیث د روایت په وخت کښې آوړیدلې دې. اودا خبره یې منکره او غلطه گرځولې ده چې موسی عليه السلام چې کوم

قبطی قتل کړې وو او د فرعون قوم ته هغه معلوم نه وو نو دهغه مخبري دې بل فرعونى سرې کړې وه. کوم سره چې بله ورځ دا اسرائیلي په جگړه وو. وجه دا وه چې دې فرعونى ته خو ددې پرونى د قتل د واقعي علم نه وو، هغه به دده مخبري څنگه کوله، ددې معلومات خو صرف ددې جنگ کولو والا اسرائیلي ته وو.

کله چې معاویه دهغوئ ددې حدیث څخه انکار او کړو نو ابن عباس رضی الله عنه په غصه شو، او معاویه رضی الله عنه یې د لاس څخه اووښلولو او سعد بن مالک زهرى رضی الله عنه ته یې بوتلو، او هغه ته یې اووښل چې ای ابو اسحاق آیا تاته دا یاد دی چې کله مونږ ته نبی کریم صلی الله علیه و آله د قتل موسی علیه السلام باره کښې حدیث مبارک بیان فرمائیلې وو، ددې راز ښکاره کولو والا او فرعون ته مخبري کولو والا سرې اسرائیلي وو او که فرعونى؟ سعد بن مالک اووښل چې هغه فرعونى وو ځکه چې هغه د اسرائیلي څخه آوریډلى وو چې پرون کومه دقتل واقع شوې وه هغه د موسی علیه السلام دلاسه شوې وه. او هغه فرعون ته ددې خبرې گواهی ورکړه. امام نسائی رحمته الله دا پوره اوږد حدیث پاک په خپل کتاب سنن کبری کښې په کتاب التفسیر کښې نقل کړې دي. ^(۱)

اودا پوره حدیث پاک ابن جریر طبری په خپل تفسیر کښې او ابن ابی حاتم هم په خپل تفسیر کښې هم ددې زید بن هارون په سند سره نقل کړې دي او وئیلې یې دي چې دا حدیث پاک مرفوع نه دي بلکه د ابن عباس رضی الله عنه خپل کلام دي، او دا هغه د کعب بن احبار دهغه د اسرائیلي روایاتو څخه اخستې دي چې دهغې نقل کول او بیانول یې جائز گرځولی دی. خو په دې حدیث پاک کښې ځینې ځینې ځایونو کښې د مرفوع حدیث جملې هم شته دي. امام ابن کثیر رحمته الله پخپل تفسیر کښې دا پوره حدیث مبارک او په دې باندې مذکور الصدر تحقیق او تصدیق لیکلو څخه وروستو لیکي چې زمونږ شیخ ابوالحجاج مزى به هم د ابن جریر او ابن ابی حاتم پشان داروایت موقوف د ابن عباس رضی الله عنه کلام گرځولو. انتهى [تفسیر ابن کثیر از ۱۴۸ تا ۱۵۳ ج: ۲]

د موسی علیه السلام ددې مدهوره قصې حاصل شوي نتائج او عبرتونه او اهم فوائد: قرآن پاک د موسی علیه السلام قصې دومره اهتمام کړې دي چې په اکثر و سورتونو کښې ددې څه نه څه ذکر کیږي. اوددې وجه داده چې دا قصه په ډیرو عبرتونو، حکمتونو او دالله جل جلاله په ډیرو عجیبه عجیبه قدرتونو باندې مشتمله ده. اودې سره د انسان ایمان تازه کیږي. او په دې کښې عملی او اخلاقی هدایتونه هم بې شمیره دي. نو دې ځانې کښې دا قصه ډیر په تفصیل سره راغلې ده نو مناسب دی چې ددې لاندې په عبرتونو او حکمتونو او هدایتونو باندې مشتمل څه بحث اوشی.

د فرعون احمقانه تدبیر او بده باندې ه الله جل جلاله هیران هن ده عمل: کله چې فرعون ته دا معلومه شوه چې بنی اسرائیلو کښې به یو هلك پیدا کیږي چې هغه به د فرعون دسلطنت دزوال سبب جوړیږي نو داسرائیلي هلکانو د قتل کولو حکم یې جاری کړو. او بیایې د خپل سلطنت د ذاتی مصلحت دپاره یو کال د ماشوماتو دقتل کولو او بل کال دنه قتل کولو حکم اوکړو. الله جل جلاله په دې باندې قادر وو چې موسی علیه السلام یې په هغه کال پیدا کړې وې چې په کوم کال ماشومان نه قتل کیدل. خو الله جل جلاله ته دا منظور وو چې دې احمق دا کوم تدبیر کړې دي هم دا په ده باندې الته کړي او دده څخه ښه بې وقوف جوړ کړي. په دې وجه یې موسی علیه السلام په هغه کال پیدا کړو.

کوم چې د ماشومانو د قتل کولو کال وو، او خپلې حکمت بالغه سره يې صورت حال داسې جوړ کړو چې د موسی (عليه السلام) پرورش هم د دې ظالم او جابر په کور کېنې او کړی. فرعون او دده ښځې موسی (عليه السلام) سره د محبت په وجه او پاللو. د ټول ښار اسرائیلي ماشومان د موسی (عليه السلام) په شک کېنې قتل کیدل. او موسی (عليه السلام) د فرعون په کور کېنې ډیر په عزت او احترام سره د فرعون په خرچ پرورش کیدلو.

در به بندو دشمن اندر خانه بود حيلة فرعون زين افسانه بود^(۱)

د موسی (عليه السلام) په مور بې بی باندې یو معجزانه انعام او د فرعونې تدبیر یو بل انتظام. که موسی (عليه السلام) د نورو ماشومانو پشان د بل چا پټ قبول کړې وې نو بیا به د دوی (عليه السلام) پرورش د فرعون په کور کېنې ډیر په احترام او عزت سره کیدو خو د موسی (عليه السلام) مور بې بی به د دوی (عليه السلام) په جداوالی باندې ډیره پریشانه وه او موسی (عليه السلام) ته د یوې کافرې ښځې پټ ملاویدل. الله (ج) خپل پیغمبر (عليه السلام) د کافرې ښځې د پټیو څخه هم بچ کړو او دده مور بې بی يې هم د جداوالی د عذاب څخه بچ کړه. او بچ کیدل هم داسې چې د فرعون کورنۍ به د دې ښه احسان مند او شکر گزار وو او دې ته به يې تحفی او هدیی ورکولې. او هم د خپل بچی په پرورش ورته د فرعون د دربار څخه معاوضه ملاویدله او د عام ملازمانو پشان د فرعون په کور کېنې هم نه اوسیدله. [فَتَبَوَّكُ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَلِيقِينَ].^(۲)

معارف و او تاجرانو د پاره یو زلمی :: یو حدیث پاک کېنې راغلی دی چې رسول کریم او فرمائیل چې کوم یو کاریگر په خپل کسب کېنې په نیک نیت سره د ثواب نیت او کړی نو دهغه مثال د موسی (عليه السلام) د مور بې بی پشان دي، چې خپل بچی ته يې پټ ورکول او په دې يې د نورو څخه معاوضه اخسته. [ابن کثیر]^(۳) مطلب دادې چې کله یو گلکار مسجد، نانقاه، مدرسه یا بل څه د خیر ښیکرې د ادارې تعمیر کوی، نو که دده نیت صرف د مزدورۍ او گټې وی نو دده ته به صرف دا ملاویری او که دا نیت او کړی چې دا تعمیرونه په نیک کار کېنې استعمالیږي او دې سره به دین والو ته فائده وی او دې ته يې په نورو تعمیرونو باندې ترجیح ورکړه نو دده ته به د ام موسی (عليه السلام) پشان مزدوری هم ملاویری او دیني فائده به ورته هم ملاویری. د الله (ج) خاص بندگانو ته د محبوبیت یو شان عطا کیږي چې څوک دوی وینی نو محبت ورسره کوی: [وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي] دې کېنې يې دې طرفته اشاره او فرمائیل چې الله (ج) خپلو خاص بندگانو ته د محبوبیت یو شان عطا کوی او چې دا اوگوری نو خپل پردی، دوست دښمن ده سره محبت کوی. د انبیاء (عليهم السلام) یو ډیر اوچت مقام دي، ډیرو اولیاء کرامو کېنې د دې محبوبیت مشاهده کړې شویده.

د فرعونې مړه قتل چې د موسی (عليه السلام) د لاسه اوښوونه ته څخه خطا او ولیم شوه: موسی (عليه السلام) یو فرعونۍ کس اولیدو چې یو اسرائیلي سره په جنگ دي نو هغه فرعونۍ کافر يې په سوک او وهلو او هغه مړ شو، نو دې ته موسی (عليه السلام) پخپله هم د شیطان عمل او وئیلو او د الله (ج) څخه يې د خطا

^(۱) ترجمه: - دروزه یی بنده کړه حالانکه دښمن یی په کور دننه وو، د فرعون حيله داشان قصه یا ردوغ خبره وه.

^(۲) ترجمه: - څه لوڼې شان دي دالله تعالي جل شانہ چې د ټولو پیدا کوونکو نه ډیر غور دي.

^(۳) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۲۸۱] ومصنف ابن أبي شيبة، بالفاظ مختلفة رقم الحديث [۱۹۵۳۲]

معافی او غوښتلہ او هغه ورته معاف شوه.

خو دې ځايي کښې يو فقهي مسئله پيدا کيږي چې د افرعوني کس يو کافرو او دده سره د موسی عليه السلام څه معاهده د صلحې هم نه وه او نه دې د کافرو په فهرست کښې داخلولې شي چې دهغوئ د مال او ځان حفاظت په مسلمانانو باندې واجب وي. دا خو يو حربي کافرو او دده حکم په اسلامي شريعت کښې دا دې چې دې مباح الدح دې، دده قتل کول څه گناه نه ده، بيا دې ته عمل شيطان او خطا په کوم بنياد باندې او وئيلې شو.

د تفسير په عامو کتابونو کښې دې سوال څخه چا تعرض نه دې کړې. احقر چې کله د سيدی حکيم الامت مولانا تھانوي رحمۃ اللہ علیہ په حکم سره د احکام القرآن په تصنيف کښې مشغول وو او په هغې کښې دا واقعه زير تحرير راغله نو حضرت ددې سوال جواب دا ورکړې وو، اگر چې دې فرعوني سړی سره نيغ په نيغه څه ښکاره معاهده د صلح يا ذمي نه وه خو خوچونکه نه په هغه وخت کښې د موسی عليه السلام حکومت وو نه او نه ددې فرعوني سړی، بلکه دواړه د فرعون د حکومت کسان وو او د يو بل د طرفه مطمئن وو، دا يو قسم عملي معاهده وه، د فرعوني په قتل ددې عملي معاهدې خلاف ورزی اوشوه، نو په دې وجه دا خطا او گرځولې شوه، او دا خطا چونکه په قصد نه وه بلکه يو اتفاقي کار وو نو په دې وجه دا د موسی عليه السلام د عصمت او نبوت خلاف نه ده.

سيدی حکيم الامت هم په دې وجه فرمايلى وو چې په مشترکه هندوستان کښې چې مسلمانان او هندوان يو ځاني اوسيدلى او دواړه د انگريز په حکومت کښې اوسيدلى، د يو مسلمان دپاره دا جائز نه دی چې د يو هندو په مال او ځان باندې ظلم او کړي.

د همزورو مدد او د مخلوق خدمت کول د دنيا او آخرت دپاره مفيد او نافع ده. موسی عليه السلام د مدين د ښار څخه بهر په يو کوهي باندې دوه زنانه داسې اوليدلې چې د کمزورۍ په وجه يې خپل چيلو ته اوبه نه شوې ورکولې، دغه زنانه بالکل دوئ نه پيژندې. او موسی عليه السلام مسافرو، خود کمزورو او ضعيفانو سره مدد کول او دهغوئ خدمت کول د شرافت تقاضا او د الله تعالی په نزد يو خوښ عمل وو، ځکه يې هغوئ دپاره خواړی او کره او دهغوئ چيلو ته يې اوبه ورکړې، ددې اجر او ثواب خو الله تعالی سره لوی دې، په دنيا کښې هم الله تعالی دې عمل لره د موسی عليه السلام د مسافري په دې بې کسی او بې وس کښې داسې پکار راوستو چې راتلونکې ژوندې يې هم د هغوئ دشان مطابق ښايسته شو، د شعیب عليه السلام د خدمت او څومولۍ شرف ورته حاصل شو، د خوانيد نه پس کوم کار کول يې چې دموربى بى په ذمه وو الله تعالی د غريبۍ په حالت کښې هغه د يو پيغمبر د لاسه پوره کړو.

د دوؤ پيغمبرانو مېنځ هېم د مالک او مزدور معامله هم د حکمتونه او مجبه هواله. موسی عليه السلام د شعیب عليه السلام په کور کښې چې ميلمه شو نو د فرعوني سپاهيانو څخه په امن کښې شو، شعیب عليه السلام د خپلې لور بى بى په مشوره هغوئ عليه السلام نه د مزدورۍ کار اخستل او غوښتل په دې کښې د الله تعالی لوی حکمتونه او د الله تعالی د مخلوق دپاره لوی شان او هدايات دی.

① اول دا چې شعیب عليه السلام پيغمبر وو، پخپل کور باندې يو غريب الوطن مسافر هم داسې د څه کار اخستلو، څه زماني دپاره ميلمه ساتلې شو ليکن غالب گمان داسې دې چې هغوئ عليه السلام د پيغمبرانه زیرکتيا په وجه د موسی عليه السلام بلند همتی معلومه کړې وه او په دې پوهه شوې وو

چې هم داسې میلستیا به تر څه زمانې پورې قبوله نه کړې او که بل خوا لار شې نو تکلیف به ورته پېښ شې، ځکه یې ورسره بې تکلفۍ او کره، پدې کښې نورو دپاره هم دا هدایت دې چې د چا په کور کښې بې مقصده میلحه کیدل او په هغوی باندې بوج جوړیدل د شرافت څخه خلاف دی.

⑦ دویم حکمت په دې کښې دا وو چې الله ﷻ موسی ﷺ ته نبوت اورسالت ورکول غوښتل، او ددې دپاره نه څه مجاهده کول شرط وی او نه په دې څه عمل او مجاهدې سره دا حاصلولی شې، دا خو صرف دالله ﷻ د طرفه یو انعام او عطیه وی. خو دالله ﷻ عادت شریفه دادې چې هغه خپلو پغمبرانو لره د مجاهدې، محنت او مشقت دور څخه تیروی. او دا د انساني اخلاقو ذریعه او دنورو د اصلاح سبب جوړیږي. د موسی ﷺ ژوند تر دغه وخت پورې ډیر شاهانه انداز سره په اکرام او اعزاز کښې تیر شوې وو. او ددې څخه وروستو دوی ﷻ دالله ﷻ مخلوق دپاره هادی او مصلح جوړیدل وو. شعيب ﷺ سره په مزدوری کول د دوی ﷻ اخلاقی تربیت دپاره وو. عارف شیرازی هم ددې باره کښې وئیلی دی چې:

شبان وادی ایمن گهے بمراد که چند سال بجاں خدمت شعيب کند^(۱)

⑧ دریم دا چې دوی څخه کوم خدمت واخستې شو هغه چیلې څرول وو، دا یوه عجیبه خبره ده چې دا کار د انبیاء ﷺ څخه اخستې شوې دې، شاید په دې کښې راز دا وی چې چیلې یو داسې ځناور دې چې د رمې لریور څخه مخکښې وروستو تښتی او په دې شپونکۍ ته ډیره غصه ورزی. ددې غصې په نتیجه کښې که دې دا تښتیدونکې چیلې نظر انداز کړې نو چیلې څخه به لاس وینځی، هغه به د شرمخ خوراک جوړیږي، او دې هغه خپله مرضۍ باندې وهی نو هغه کمزورې کیږي او داسې کمزورې کیږي چې لږه یې هم اووهی نو پښه یې ماتیري، په دې شپونکۍ د ډیر صبر مظاهره کوی. د عام مخلوق سره هم دالله ﷻ د انبیاء کرامو ﷺ هم دا حال وی، چې په دې انبیاء ﷺ نه دوی نظر انداز کولې شې او نه دوی باندې تشدد کولې شې، نو صبر او حلم ددوی ﷺ ښه طریقه وی.

چاته دیو ممدې او ملازمت ورهولو دپاره یو بهترین دستور العمل دې قصه کښې چې د شعيب لور لویی خپل پلار ته دا مشوره ورکړه چې دې خان سره ملازم کړه، ددې مشورې دلیل یې دا بیان کړو چې بهترین اجیر هغه کس وی چې هغه قوی هم وی او امین هم وی. د قوی څخه مراد دا دې چې کوم کار ده حواله کیږي ده کښې دهغې د کولو قوت وی، او د امین څخه مراد دادې چې دده مخکښې ژوند دده په امانت او دیانت باندې شاهد وی. نن صبا چې په مختلفو ملازمتونو کښې سرکاری او غیر سرکاری عهدو دپاره کوم د انتخاب اصول جوړیږي او په درخواست ورکوونکۍ کښې دا اوصاف کتلې شې نو، که غور او کړهښی ټول په ټوله پدې دوؤ لفظونو کښې جمع دی. بلکه دده په تفصیلی شرطونو کښې هم دا جامعیت عام طور سره نه وی ځکه چې امانت او دیانت خو څوک په څه کښې شماری هم نه، صرف دعلمی قابلیت ډگری دده دپاره معیار گرځولې شې، او نن صبا چې په سرکاری او غیر سرکاری نظام کښې

(۱) ترجمه:- پس حضرت موسی علیه السلام هغه وخت خپل مقصد ته رسي کله چې یو غوکاله د زړه نه د حضرت شعيب علیه السلام خدمت کوی.

کومی خرابی دی هغه ددی اصولو د نظر انداز کولو په وجه دی. هر کله چې یو قابل او عاقل کس کښې امانت او دیانت نه وی نو بیا هغه د کار غل وی، درشوت دپاره هم داسې داسې لارې راوېاسی چې دې هیڅ قانون ته په ګوتو نه ورځی. هم دې څیز نن د دنیا ډیر سرکاری او غیر سرکاری ادارې تباہ کړی دی، اسلامی نظام کښې په دې وجه دې ته ډیر زیات اهمیت ورکړې شوې دي، او ددې برکات دنیا تر صدو پورې کتلې دي.

د ماهرانو او پوهانو په معاملاتو هېڅ بهاره هرق: فرعون چې کوم جادوګران جمع کړی وو او دده مخکښې ددې کار د کولو دپاره د پوره ملک او قوم خطر اېښودې شوې وه، ددې تقاضا دا وه چې په دې کار باندې پوهه شی چې دا خدمت کول دی، خو هلته د خدمت کولو څخه وړاندې سودا بازی شروع شوه چې مونږ ته به څه ملایوېږي.

ددې په مقابلې کښې د ټولو نبیانو ﷺ دا اعلان وی چې [وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ] یعنی زه ستاسو څخه ددې خدمت بدله نه اخلم، او د انبیاء ﷺ په تبلیغ کولو کښې ددوی د استغناء ډیر دخل وی. هر کله چې علماء دین، اهل فتوی، اهل خطابت او د وعظ او خدمت انتظام په بیت المال کښې پاتې نشو نو دوی خپل تعلیم او وعظ باندې په تنخواه اخستلو مجبوره شو، اگر چې دا متاخرینو فقهاء کرامو د مجبوری په درجه کښې جائز کړې شوی دی، خو په دې کښې څه شک نشته دې چې ددې معاوضې نه اخستلو اثر په تبلیغ، دعوت او د خلقو په اصلاح باندې ډیر زیات خراب اوشو، او دوی ته ددې کوششونو ډیره کمه فائده حاصلېږي.

د فرعون جادوګرانو د جادو حقیقت: دې خلقو د خپلو لرګو او رسو څخه په ظاهره ماران جوړ کړی وو یا که واقعی هغه ماران وو. ددې متعلق د قرآن پاک د الفاظو [يُخِيلُ إِلَهُكُمْ] په مانا کښې ددې حقیقت کښې ماران نه وو بلکه دا یو قسم مسمریزم وو، چې دې سره یې د خلقو خیالاتو کښې بدلون راوستې وو او په دوی باندې یې نظر بندې کړې وه، او حاضرینو ته هغه روان ماران معلومیدل.

ددې څخه دا نه لازمیږي چې جادو سره د یو څیز حقیقت نشي بدلیدې، دومره معلومیږي چې ددې جادوګرانو جادو په حقیقت کښې د بدلون په درجه کښې نه وی.

فصلیسم لړه د معاشرتي معاملاتو حده پورې څه به هواره ده: اسلام وطنی، لسانی، نسبی او قبیلو په بنیاد قومیت بدلولو باندې ډیره بدله منلې ده، او دداسې بیلګوونو په ختمونو باندې یې په هر قدم او هر کار کښې ګوشش کړې دي، بلکه د اسلامی سیاست سنگ بنیاد هم د اسلامی دیني قومیت دي چې په کښې عربی، حبشی، فارسی او هندي او سندھی ټول د یو قوم غړی دي، چنانچه نبی کریم ﷺ په مدینه منوره کښې د اسلامی حکومت د بنیاد اېښودو دپاره د ټولو څخه رومې کار دا اوکړو چې د انصارو او مهاجرینو مینځ کښې یې یورنګی او رور ولی قائمه کړه، او د حجة الوداع په موقع یې تر قیامته پورې دا دستور العمل ورکړې دي چې علاقائی، نسبی او لسانی بیلګوونه ټول تباہ دی ځکه چې اسلام ختم کړی دی، لیکن په معاشرتي معاملو کښې تر یو حده پورې دا جدا ځکه زغملې شوې دي چې د مختلفو قبیلو مختلفو وطنونو د خوراک، ځواک او د استوګنې طریقې جدا جدا وی چې د هغې په خلاف کول سخت تکلیف جوړ شی.

موسی ﷺ چې کوم بنی اسرائیلو سره دمصر څخه وتلي وو دهغوی دولس قبیلې وې ، الله ﷻ ددې قبیلو امتیاز لره معاشرتی معامله کښې جائز اوساتلو ، او په درباب کښې یې چې کومې لارې جوړې کړې وې هغه هم دولس وې چې هرې قبیلې دپاره جدا جدا لاره وه ، داشان په واده تیه کښې چې کوم کانړی څخه د معجزې په طور د اوبو دولس چینې راوتلې وې هغه هم دولس وې ، چې دخپلو خپل مینځ کښې مزاحمت نه وې ، هره قبیله خپلې خپلې حاصلې کړې ، والله اعلم .

جماعتی انتظام دپاره خلیفه او نائب مقررول : کله چې موسی ﷺ د خپل قوم څخه د یوې میاشتي دپاره کوه طور کښې د عبادت کولو اراده اوفرمائیله نو هارون ﷺ یې خپل خلیفه او نائب مقرر چې ما په عدم موجودګۍ کښې ټول دده اطاعت کوئ چې ستاسو خپل مینځ کښې اختلاف او شر پیدا نشی . ددې څخه معلومه شوه چې کله دیو جماعت یا خاندان مشر په سفر ځی نو د انبیاء کرامو سنت دادی چې څوک خپل قائم مقام او خلیفه جوړ کړی چې د هغه نظم و ضبط قائم اوساتی .

مسلمانانو په جماعت کښې د تفرقه څخه د بچ هېډو دپاره لوی خطه لوی بدی وختی طور سره برهانی هېډی

هم : د موسی ﷺ په غیر حاضری کښې چې په بنی اسرائیلو کښې د سختی د عبادت کولو کومه فتنه راپورته شوه ، او په دوی کښې درې فرقې پیدا شوې ، هارون ﷺ خو ټولو ته د حق دعوت ورکړو مگر د موسی ﷺ د راتلو پورې یې یوې فرقې سره هم ښکاره اجتناب او بیزارۍ او خانله والې اختیار نه کړو ، په دې باندې موسی ﷺ خفه شو ، نودوی ورته عذر پیش کړو چې چرې ما تشدد اختیار کړې وې نو بنی اسرائیل به تقسیم شوې وې ، او په دوی کښې به تفرقه پیدا شوې وې [الَّذِي خَشِيَ أَنْ يَقُولَ فَرَّقْتُ بَيْنَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي] یعنی ما په دې وجه د یوې فرقې څخه هم د جدائی او بیزارۍ اظهار اونه کړو چې هسې نه تاسو واپس راشی اوما باندې دا الزام او لګوی چې ما بنی اسرائیلو کښې تفرقه پیدا کړه او زما د هدايت پابندی دې اونه کړه .

موسی ﷺ هم دهغوی عذر ته غلط اونه وئیل بلکه صحیح یې اومنل اودهغوی دپاره یې د بخښنې دعا اوفرمائیله ، ددې څخه دا هدايت معلومېږی چې که په مسلمانانو کښې د تفرقې ختمولو دپاره وختی طور سره په یوه معامله نرمی او کړې شی نو دا صحیح ده . والله سبحانه وتعالی اعلم .

دموسی ﷺ دقصې چې کوم آیتونه پورته لیکلي شوی دی دهغې په آخر کښې د موسی ﷺ او هارون ﷺ فرعون ته د هدايت دپاره د لیرلو حکم په یو خاص هدايت سره شوې دې ، [فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى] .

د پیغمبرانه مودت یو اهم اصول : دا بیان شوی دی چې مخالف فریق که هر څومره سرکشه او د غلط څخه غلطو عقیدو او خیالاتو حامل وی ، په اصلاح کوونکو او هدايت ورکوونکو باندې دا لازم دی چې هغه سره هم د همدردۍ او خوخواۍ په انداز کښې خبرې اوکړی . ددې نتیجه دا کیدی شی چې مخاطب په غور او فکر کولو مجبوره شی ، اودهغوی په زړه کښې د الله ﷻ ویره پیدا شی .

فرعون چې د خدای دعویدار او جبار او ظالم دې ، او د خپل ذات د حفاظت دپاره د بنی اسرائیلو د زرګونو ماشومانو قاتل دې ، هغوی طرفته هم الله ﷻ خپل خاص بندګان پیغمبران لیرې ، او هغوی ﷺ ته دا هدايت نامه ورکوی چې هغه [فرعون] سره نرمه خبره کوه ، چې

ورته د غور او فکر کولو موقع ملاؤ شی. او دا په دې وجه دی چې د الله ﷻ په علم کښې وو چې فرعون دخپلې سرکشی او گمراهۍ څخه منع کیدو والا نه دي خو خپل پیغمبران یې ددې اصول پابند کول چې ددې په وجه دالله ﷻ مخلوق په سوچ او فکر کولو مجبور شی او دالله ﷻ دویرې طرفته راشی. فرعون هدایت قبلوی که نه قبلوی خو اصول قائم ساتل پکار دی چې د هدایت او اصلاح ذریعه جوړه شی.

نن صبا ډیر علماء کرام خپلو کښې اختلاف لری او دیو بل خلاف د ژبې استعمال غلط کوی او په یو بل باندې الزامونه لگوی او دې ته د اسلام خدمت وائی، دوی لره پکار دی چې پدې باندې ډیر غور او فکر اوکړی.

لَعَلَّه	يَتَذَكَّرُ	أَوْ يَخْشَى ۝	قَالَ	رَبَّنَا	إِنَّا
کیدې شی چې هغه	انصیحت قبول کړی	یا اویرېږی	اووئیل دواړو	ای ربه زمونږ	بیشکه مونږه
کیدې شی چه نصیحت قبول کړی	یا ازما دنیولونه	اویرېږی	دواړو اووئیل چې	انې زمونږه ربه	مونږ
نَخَافُ	أَنْ يَقْرُطَ	عَلَيْنَا	أَوْ	أَنْ يَطْغَى ۝	قَالَ
یرېږو	چې هغه به ظلم اوکړی	په مونږ باندې	یا	دا چې سرکشی به اوکړی	اووئیل الله
یرېږو	چې چرته په مونږ باندې زیاتې	اونکړې	یا دا چه زیات سرکشه شی	الله ﷻ	اوفرمائیل
لَا نَخَافُكَ	إِنِّي	مَعَكُمْ	أَسْمِعُ	وَأَرَى ۝	فَأَتِيَهُ
مه یرېږی دواړه	بیشکه زه	ستاسو سره یم	اورم	اووینم	نو ورشی دواړه هغه ته
تاسو دواړه مه یرېږی	زه ستاسو ملگري یم	زه هر څه وینم	گورم	نو دواړه هغه ته ورشی
فَقُولَا	إِنَّا	رَسُولَا	رَبِّكَ	فَارْسِلْ	مَعَنَا
او ورته اووایی	بیشکه مونږه	دواړه رسولان یو	درب ستا	نو اولیره	مونږ سره
او ورته اووایی چې مونږ دواړه ستا	درب رالیرلې شوی یو	نو ته مونږ سره		
بَنِي إِسْرَءِيلَ ۝	وَلَا تُعَذِّبْهُمْ	قَدْ جُنُكَ	بَايَةَ		
بنی اسرائیل	او مه ورکوه تکلیفونه دوی لره	راغلی یو مونږ تاته	په ښې سره		
بنی اسرائیل پرېږده	چه شام ته لاړ شو	او هغوی ته	انور تکلیفونه مه رسوه	مونږ تاته ستا درب	
مِنْ رَبِّكَ ۝	وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ	إِنَّمَا	الْهُدَى ۝	إِنَّا	
د طرفه درب ستانه	او سلامتیا ده	په هغه چا	چې تابعداری نې اوکړه	ادنیغې لارې	بیشکه مونږه چې یو
د طرفه یوه ښه راوړې ده	او سلامتیا دې په هغه چا وی	چې په سمه لار روان شی	بیشکه مونږه خو		
قَدْ أَوْحَى	إِلَيْنَا	أَنَّ الْعَذَابَ	عَلَى مَنْ	كَذَّبَ	وَكُوِّلَ ۝
وحی شوی ده	مونږ ته	چې بیشکه عذاب	په هغه چا دي	چې دروغ نې اوگنږو	او مخ نې واپلو
وحی شوې ده	چې	د هغه	عذاب هغه چا دپاره	مقرر دي	چې پیغمبر
دروغون گنږی اود	حق	نه مخ گرزوی			
قَالَ	كَمَنْ	رَبُّكُمَا	يُؤْتَايَ ۝	قَالَ	رَبَّنَا
انوا	اووئیل فرعون	څوک دي	رب ستاسو ددواړو	ای موسی	اووئیل موسی
فرعون اووئیل چې ستاسو رب څوک دي	ای موسی	۱۹	موسی ﷻ	اوفرمائیل چې	زمونږ رب

الَّذِيْ اَعْطٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدٰى ۝

هغه دې اچي ورنې کړو | هر څيز ته | شکل د هغه | بيا يې ورته لار اوښودله دگزران |

هغه دې اچي هر څيز ته يې د هغه صورت ورکړې دې | او بيا يې ورته سمه لار خودلې ده |

آسان ترجمه قرآن

دواړو اووئيل: اي زمونږ ربه! مونږ سره ويره ده چه چرته هغه په مونږ باندې زياتې اولنګړې، يا چرته سرکشي ته تيار نه شي، الله پاک او فرمائيل: وپريږئ مه، زه تاسو سره يم، آورم هم، او وينم هم اوس هغه ته لار شي، او اوايي چه مونږ دواړه ستا درب پيغمبران يو، په دې وجه بنی اسرائيل مونږ سره اوليږه، او هغوی ته تکليفونه مه ورکوه، مونږ تاته ستا درب د طرف نه لږه راوړې ده، او سلامتی دهغه چا دپاره ده چه د هدايت تابعداری اوکړې، په مونږ باندې دا وحی نازله کړې شوې ده چه عذاب به په هغه چا باندې وي چه (حق) دروغون او گنډې، او مخ واړوي. (د دې ټولو خبرو اوریدلو نه پس) فرعون اووئيل: موسی! ستاسو د دواړو رب څوک دې؟ موسی علیه السلام او فرمائيل: زمونږ رب هغه دې چا چه هر يو څيز ته پیدائش ورکړو کوم چه دهغه مناسب وو، بيا يې (دهغه) رهنمائي هم او فرمائيله.

خلاصه تفسیر

هر کله چه داحکم دواړو صاحبانو ته ورسیدو ﴿قَالَ رَبَّنَا﴾ نو دواړه [عرض وکړو چه اے زمونږ پروردگار] مونږ دتبليغ دپاره حاضر یو لیکن ﴿إِنَّا خَافُ﴾ [زمونږ ویره ده چه] هسې نه ﴿أَنْ يَّفْرُقَ عَلَيْنَا﴾ [هغه په مونږ دتبليغ نه وړاند] زیاتې ونه کړي [چه تبليغ پاتې شي] [یادا چه] عین دتبليغ په وخت په خپل کفر کښي ﴿أَوَأَنْ يَّظُنُّ﴾ [زیات شرارت شروع نه کړي] چه په خپل بکواس کولو کښي په خپله هم تبليغ وانه وری اونور هم اوړیدو ته پرې نه ږدي چه تبليغ به دنه تبليغ سره برابر شي ﴿قَالَ﴾ [ارشاد وشو شو چه] ددې خبرې نه مطلق ﴿لَا تَخَافَا﴾ [ویره مه کوئ] ځکه چه ﴿إِنِّي مَعَكُمْ أَنَّمْ وَأَزِي﴾ [زه ستا دواړو سره یم هر څه اوزم اووینم] زه به ستاسو حفاظت کوم او په هغه به رعب واچوم چه تاسو به پوره تبليغ وکړې شی لکه چه په بل ایت کښي دی [نعمل لکما سلطانا] ﴿قَائِيَهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ﴾ [پس تاسو] بې خوف او خطر [هغه ته لارشی او] هغه ته [ووايي چه مونږ دواړه ستا دپروردگار رالیږلي شوی یو] چه مونږ يې نبیان جوړ کړي رالیږلي یو [پس] ته زمونږ خبره ومنه دعقیدې په اصلاح کښي هم چه دتوحید تصدیق وکړه او داخلاقو په اصلاح کښي هم چه دظلم وغیره نه منع شه او ﴿فَارْزِيلُ مَعَنَا﴾ [بنی اسرائیلو لره] په کومو چه ته ناحق ظلم کوې دخپل ظلم نه ازاد کړه [مونږ سره یې راپریږده] چه کوم خای غواړي او څنگه غواړي وسپړي ﴿وَلَا تُعْذِرُهُمْ﴾ او دوی ته تکلیف مه رسوه او [مونږ] چه دنبوت دعوی کوو نو داخالی دخلې خبره نه ده بلکه مونږ ﴿قَدْ جِئْتُكَ بِآيَةٍ﴾ [تاته ستا درب دطرف نه] دخپل نبوت [نښه] یعنی معجزه هم [راوړې ده او] دتصدیق او حق قبلولو فائده به په دې قاعده کلیه سره معلومه شي چه ﴿وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مَنِ اتَّبَعْتُ﴾ [دداسې سړی دپاره] دعذاب الهی نه [سلامتی ده کوم چه په] ینغه [لاره خي] او ددروغون کولو او حق رد کولو دپه باره کښي ﴿إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا﴾ [مونږ ته داحکم راغلې دې چه]

د قهر ﴿أَنَّ الْعَذَابَ عَلَى﴾ د الله تعالى [عذاب] [به په هغه سړی وی کوم چه] حق لره ﴿مَنْ كَذَّبَ﴾ [دروغزن کړی او] ددې نه ﴿وَتَوَلَّى﴾ [مخ واړوی] غرض دادې چه لارشی او دا ټول مضمون هغه ته بیان کړی نو دواړه حضرات لارل داهر څه ئې ورته وویل ﴿قَالَ﴾ [هغه وویل چه بیا] [داخو ووايي] چه ﴿فَمَنْ رَّبُّكَ﴾ [ستاسو دواړو رب څوک دې] [کوم چه تاسو وایی چه مونږ ئې رالېږي یو] ﴿يُمْنُونُ﴾ [اے موسی] په جواب کښې ﴿قَالَ﴾ [موسی] وویل چه زمونږ ﴿رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ حَلْقَهُ﴾ [دواړو بلکه دټولو] [رب هغه دې چا چه هر شی له دهغه مناسب شکل صورت ورکړو بیا] په دوی کښې چه کوم د روح لرونکی څیزونه وو هغوته ئې ﴿لَعَلَّهذِي﴾ [دهغوی دنفع او مصلحت طرف ته] [ئې لار وښوده] [چنانچه هر یو ځناور خپل مناسب خوراک جوړه او خای وغیره لتوی پس هغه زمونږ رب دې].

معارف او مسائل

موسی ﷺ ولم یبرهه : ﴿إِنَّمَا تُخَافُ﴾ موسی ﷺ او هارون ﷺ په دغې موقعه د الله ﷻ په وړاندې دوه قسمه ویره ښکاره کړه ، یو په ﴿أَنْ يَقْرَظَ﴾ لفظ سره چی اصلی معنی ئې د حد نه پورې وتل دی ، مطلب ئې دا شو چی کیدې شی چی فرعون زمونږ د خبرې د آوریډو نه مخکښې په مونږ باندې راسورشی . بله ویره ئې په ﴿أَنْ يَطْلُبَ﴾ لفظ سره بیان کړه ، ددې مطلب دادې چی کیدې شی چی هغه ددې نه زیات سرکشی راواخلی او ستا په شان کښې نامناسبې خبرې د خلې نه اوباسی .

دلته یو سوال دا پیدا کیږی چی کله موسی ﷺ ته پیغمبری ورکړې شوه نو هغه وخت ئې دا خواست کړې وو چی زما روړ هارون ﷺ دې هم ماسره په پیغمبرئی کښې شریک کړې شی ، دغه خواست ئې منظور شو نو الله ﷻ ورته داسې او فرمائیل چې : ﴿سَشُدُّ عَضْكَ بِأُحْجُكَ وَنَجْعَلُ لَكَ سُلْطٰنًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا﴾ دې سره دا تسلی ئې هم ورکړه چی ستاسو خواست مې سراسری قبول کړو ، یعنی ستاسو غوښتلی څیزونه مې ټول درکړل . ﴿فَدَاوَيْتُ سُوْلَكَ يٰمُؤْمِنُوْهُ﴾ په دغه غوښتلی څیزونو کښې یو د شرح صدر هم وو ، دهغې حاصل دا وو چی د مخالف نه زړه تنگی او ویره هم نه وی .

د الله ﷻ ددې وعدو څخه وروستو بیا ویره کول او ددې ښکاره کول ولې کوی ؟ ددې یو جواب خو دادې چی رومبئ وعده ورسره الله ﷻ د غلبې ورکولو داسې او کړه چی دغه مخالف خلق تاسو ته نشی رارسیدلې ، دغه غلبه د حجت او دلیل غلبه هم کیدې شوه او مادی غلبه هم کیدې شوه . نو دا خیال کیدې شو چی د اغلبه خوبه هله وی چی دغه خلق د دوی ﷻ نه واوری او معجزرې او وینی مگر خطر دواړه چی هسې نه د کلام آوریډو نه مخکښې راباندې حمله او کړی . او شرح صدر دپاره دا ضروری نه ده چی طبعی ویره دې هم د هغوی نه وی .

دویمه خبره داده چی د ټولو پیغمبرانو ﷺ دا طریقه ده چی د ویرې د څیزونو نه هغوی ﷺ طبعی ویره کوی سره ددې نه چی د الله ﷻ په وعدو ئې پوره ایمان او یقین وی . پخپله موسی ﷺ هم د هغې مارد نیولو نه ویریدو کوم چی هم ددوی ﷻ د لاس دهمسا نه جوړ کړې شوې وو . او الله ﷻ ورته او فرمائیل چې ﴿لَا تَخَفْ﴾ [مه ویرېږئ] او دغه شان د ویرې په ټولو موقعو کښې هم دغسې کیدل چې طبعی او بشری ویرې به ئې محسوسولې بیا الله ﷻ د زیری

په ذریعہ هم لرې کړې نو ددې واقعي آیتونو کښې: ﴿فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ﴾ (۱) او ﴿فَأَصْبَحَ رَأًى الْمَدِينَةِ خَائِفًا﴾ (۲) او ﴿فَأَوْحَىٰ فِي نَفْسِهِ مِيقَاتُ مُوسَىٰ﴾ (۳) په دې مضمون باندې گواه دی. خاتم الانبیاء ﷺ ددې انسانی ویرې په وجه مدینې منورې ته او ځینې صحابه کرامو ﷺ رومې حبشې ته او بیا مدینې منورې ته هجرت کړې وو. غزوه احزاب کښې ددې ویرې نه د بچ کیدو دپاره خندق او کنستې شو. سره ددې چې د الله ﷻ د طرفه د مدد کولو وعده شوې وه. مطلب دا چې د الله ﷻ په وعده باندې خو ددوی ټولو پوره یقین وولیکن طبعی او انسانی ویره پیغمبرانو ﷺ سره هم وی. ځکه چې هغوی ﷺ هم انسانان وی او ورسره بې سمونه نه وی.

﴿إِنِّي مَعَكُمْ أَنَّمَا وَأَرْى﴾ الله ﷻ او فرمائیل چې زه ستاسو دواړو سره یم. هرڅه به آؤرم او وینم به دمعیت نه مراد مدد کول دی چې دهغې پوره حقیقت او شان دانسان په پوهه کښې نشی راتلې.

موسیٰ ﷺ فرمونه: ایمان د بلنې سره د الله ﷻ هم ورته چې بنی اسرائیل دې د معاشی مصیبت نه خلاصی هڅه. دې نه معلومه شوه چې څنګه پیغمبران ﷺ خلقوته د ایمان د هدایت ورکولو ذمه دار دی دغه شان خپل امت ته د دنیوی او معاشی مصیبتونو نه ټی آزادول هم ددوی ﷺ په ذمه دارۍ کښې داخل دی. نو قرآن عظیم الشان کښې د موسیٰ فرعون ته په بلنه ورکولو کښې دواړه څیزونه شامل دی. اول په الله ﷻ باندې ایمان راوړل او دویم بنی اسرائیل آزادول او خصوصاً په دې آیت مبارک کښې دغه دویم جز بیان شوې دې.

الله تعالیٰ هر څیز پداهڅو او بیا د هر یو وجود مناسب تم هدایت ورته اوکړو چې په هغې سره خپل کار هم اچا شو. ددې تفصیل دادې چې یو هدایت د پیغمبرانو ﷺ دې کوم چې د هغوی ﷺ وظیفه او فرض منصبی دې. دا هغه خاص قسم هدایت دې چې مخاطب ټی د عقل خاوندان انسانان او پیریان دی. بل قسم تکوینی هدایت دې چې هر یو مخلوق لره شامل دې نو الله ﷻ اور، اوبه، بیاوړې او ددې د گډون نه جوړ شوو ټولو څیزونو ته یو خاص قسم ادراک او شعور ورکړې دې چې اگرکه د بنیادمو او د پیریانو پشان خونه دې په کوم باندې چې حلال او حرام پیژندل اړه لری، بیا هم د ادراک او شعور نه بالکل خالی نه وی او الله ﷻ هر یو څیز ته ددغې ادراک او شعور په سمون هدایت اوکړو هر یو ته ټی خپله وظیفه خودلې ده چې دهغې په بنا خپل خپل کار کښې لگیا دی. لکه زمکه، آسمان، نمر، سپوږمۍ او هر قسم گرځنده او په ځانې ځانېې ولاړ ستوری پخپل خپل کار کښې داسې لگیا دی چې د یو منت او سیکنډ فرق هم په کښې نه رازی. اونه د وینسته د سر هومره د الله ﷻ د حکم نه سر غړی، البته کله خالص د الله ﷻ په حکم د اور نه گلزار جوړ شی لکه ابراهیم ﷺ دپاره او کله اوبه د اور کار کوی لکه طوفان نوح د کوم باره کښې چې الله ﷻ پخپله فرمائی چې: ﴿أَفَرَأَوْا أَنفُسَهُمْ أَنفُسَهُمْ﴾ (۴)

پیدا کیدونکی ماشوم ته سمسدتۍ خالص الله ﷻ او خودل چې د خپلې مورد سینې نه دې خپله خوراکه حاصله کړی. د ټی رودلو چل هم ورته خاص الله ﷻ او خودلو، خپلې لوږې،

(۱) ترجمه:-- پس موسیٰ علیه السلام هلته نه راوتلو د ویرې او وحشت په حالت کښې.
(۲) ترجمه:-- بیا په موسیٰ علیه السلام باندې په دې ښار کښې صبا شو د ویرې او وحشت په حالت کښې.
(۳) ترجمه:-- پس دموسیٰ علیه السلام په زړه کښې لږه شان ویره پیدا شوه.
(۴) ترجمه:-- هغه غرق شو او په دوزخ کښې داخل شو.

تندی، گرمی او یخنی باندې دغه شان پخپل رنځ درد باندې د ژړا په ذریعه ښکاره کول او د نورو خبرولو چل ورته هم خالص الله ﷻ او خودلو چې بل هیڅ مخلوق ورته نشو خودلې. خلاصه دا شوه چې د الله ﷻ د طرفه یو عام تکوینی هدایت د هر یو مخلوق دپاره دې چې هم دهغې په جوړ کار کوی او دهغې د خلاف کولو هیڅ طاقت نشی لرلې. بل خاص هدایت د عقل خاوندانو، پیریانو او بنیادمو دپاره دې چې هغه تکوینی او جبری نه دې بلکه اختیاری دی ځکه پرې ثواب او عذاب بنا کیږي.

په ﴿اعْطَى كُلَّ شَيْءٍ حَلْفَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ کښې رومبې قسم هدایت بیان کړې شوی دې، موسی ﷺ فرعون ته هم رومبې د رب العالمین هغه کار او خودلو چې ټول مخلوق لره شامل دې او د هغې پاره کښې هیڅوک داسې نشی وئیلې چې دا کار مونږ یا بل انسان کړې دې. فرعون ددې هیڅ جواب ورنکړې شو هسې یو غر بل غرنې او ویشتلو او یو سوال ئې د موسی ﷺ نه په دې خیال او کړو چې کله ددغې حقیقی جواب د موسی ﷺ د خلې مبارکې نه عوام واوړی نو هغوی ﷻ نه به ځکه بدگمانی شی چې هغوی به تیر شوؤ ټول بیت پرستو خلقو ته گمراه او جهنمیان او فرمائی نو د عوامو خله به ورته جوړه شی چې گورنی چې دومره بې شمیره ټولو خلقو ته گمراه او جهنمیان وائی او صرف خپل ځان او نور کسان په حقه او جنتیان گنرلې او په دې شان به زمونږ مقصد پوره شی، خود الله ﷻ پیغمبر موسی ﷺ ددې داسې حکیمانه جواب ورکړو چې ورسره د فرعون ټوله منصوبه ښاؤرې ایرې شوه.

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى ۝ قَالَ عَلَّمَهَا عِنْدَ رَبِّي	او نیل فرعون نو څه دې حال [د خلقو] تیرو شوؤ [پخوانو] او نیل موسی علم دهغوی زما درب سره
فرعون او نیل د تیرو قومو نو څه حال شو؟ ... موسی ﷺ او فرمائیل چې دهغې علم خو زما رب سره	
فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى ۝ الَّذِي	په کتاب کښې محفوظ دې نه خطا کیږي رب زما او نه ئې هیرېږي هغه رب
اپه لوح محفوظ کښې درج دې زما رب نه غلطی کوی او نه ترې څه هیرېږي [الله] هغه ذات دې	
جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا ۖ وَاسْلَكْ لَكُمْ	چې جوړه ئې کړه ستاسو دپاره زمکه یو فرش او راوښې ئې کړې ستاسو دپاره
چې زمکه ئې ستاسو دپاره فرش گرځولې ده او ستاسو دپاره ئې په هغې لارې جوړې	
فِيهَا سُبُلًا ۖ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ۖ فَخَرَجْنَا	په هغې کښې لارې او نازلې ئې کړې د آسمان نه اوبه نور او ویشتل مونږه
کړې دی اود آسمان نه ئې اوبه راوړولې دی بیا مونږ په هغې سره قسم قسم	
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن ثَمَرِهَا إِذَا تُخْرِجُوا	په هغې اوبو سره دیر قسمونه د بوټو مختلف مختلف خورئ او خورئ
شینکن رازرغون کړی دې [پخپله ئې] خورئ او خپل خاړوی په کښې خړوئ	

أَنعَامَكُمْ	إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّبَىٰ
خاروی خیل	بیشک به دی کنی د عاقلانو دپاره دپاره د خاوندانو د عقل
وَمِنْهَا	وَفِيهَا نَعِيدُكُمْ
د دی زمکې نه	پیدا کړی یی مونږه تاسو او هم په دی زمکه کنی واپس کوو تاسو
وَمِنْهَا	نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ۚ وَلَقَدْ آرَيْنَهُ
او د دی زمکې نه	به راوباسو تاسو یو ځل بیا یعنی دوباره او اوبنودلې مونږه فرعون ته
أَلَيْنَا	كُلُّهَا فَكَذَّبَ وَآلِي ۚ قَالَ أَجِئْتَنَا
ننې خپلې	تولې خو هغه دروغ او گنډلې او انکار نې او کړو او وویل هغه آیا راغلې نې ته مونږ ته
لِنُخْرِجَکَ	مِنْ أَرْضِنَا بِسُحْرِكَ یُوسَىٰ ۚ فَلَنَأْتِيَنَّكَ
چی اوباسې مونږه	د زمکې زموږ نه په جادو خپل سره ای موسی نو رابه وړو مونږه تاته
لِنُخْرِجَکَ	مِنْهُ قَدْ جَعَلْنَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا
جادو	په شان د دې نو مقرر کړه په منځ زموږ او منځ خپل کنی ځانې دوعدي
لَا تُخْلِفُهُ	نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ۚ قَالَ
چی نه به کوو	مخالفت دهغې نه مونږه اونه نه یو ځانې هوار او وویل موسی
مَوْعِدُكُمْ	يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخَشِّرَ النَّاسَ ضُغًى ۚ
وخت دوعدي ستاسو	ورځ د میلی ده او راجمع دې کړې شی خلق په وخت دځانیت کنی
	بڼه ده تاسو سره د میلی ورځ نیته شوه اودا چې خلق دې د ځانیت په وخت نښې راجمع شی

اسان ترجمه کړان

فرعون او وویل: ښه بیا دهغه قومونو څه معامله شوه کوم چه مخکښ کړ شوې دی؟ موسی علیه السلام او فرما کړل: د هغوی علم زما د رب سره په یو کتاب کښ محفوظ دي. زما رب نه غلطې کوی او نه ترې هډه کیږی. دا الله هغه ذات دی چه د زمکې نه نې ستاسو دپاره فرش جوړ کړو. او په هغې کښ نې ستاسو دپاره لارې جوړې کړې. او د آسمان نه نې اوبه راوړولې او بیا مونږ د هغې په ذریعه قسم قسم مختلف

نباتات را و ویستل. خپله هم خورئ، او خپل څاروی هم خورئ. یقیناً په دې ټولو خبرو کښ د عقل والو دپاره ډیرې لږنې دي. هم د دې زمکې نه مونږ تاسو پیدا کړی وئ. هم دې ته به تاسو واپس بوځو، او هم د دې نه به مو یو کورت بیا راوباسو. حقیقت دا دې چه مونږ هغه فرعون ته خپلې ټولې لږنې او ټولې خوږه به تکل پې کولو او الکار ئې کولو. وې وئیل: ای موسی! آیا ته د دې دپاره راغلې ئې چه مونږ دخپل جادو په ذریعه زمونږ د زمکې نه اوباسې؟ پس مونږ به هم ستا د مقابلې دپاره دغه شان جادو راوړو. اوس ته په یو فراخه میدان کښ ستا او زمونږ تر مینځه د مقابلې داسې وخت مقرر کړه چه د هغې خلاف ورزی نه مونږ او کړو، او نه ته. موسی علیه السلام او وئیل: تاسو سره دهغې ورځې نیته ده په کومه ورځ چه جشن مانځلې ئې او دا هم نیته ده چه د ځانیت په وخت دې خلق را جمع کړې ئې.

خلاصه تفسیر

[فرعون] په دې شبهه وکړه چه [ان العذاب علی من کذب وتولی او] **﴿قَالَ قَسَايَ الْفُرُونَ الْأُولَى﴾** [وې وئیل چه ښه نو د وړاندینو خلقو څه حال شو؟] کومو چه انبیاء **﴿﴾** دروغژن کړی دی په دوی څه قسم عذاب نازل شو؟ **﴿قَالَ﴾** [موسی] **﴿﴾** [وفرمانیل] چه مادا دعوی نه ده کړې چه دغه وعده شوې عذاب په دنیا کښې راتلل ضروری دی بلکه کله خوپه دنیا کښې هم راځی او په اخرت کښې خو به خامخا وی چنانچه **﴿عَلَّمَهَا عُنْدَ رَبِّیْ فِیْ کُتُبٍ﴾** [د دغو خلقو] د بدو عملونو [علم زما د پروردگار سره په کتاب] د عملونو [کښې] محفوظ [دې] [اگر چه هغه ته د کتاب څه حاجت نه شته مگر دځنې حکمتونو په بنا سره ئې داسې کړی دی غرض دا چې الله **﴿﴾** ته دهغوی اعمال معلوم دی زما رب داسې پوهیدونکې دې چه **﴿لَا یُضِلُّ رَبِّیْ وَلَا یَنْسِی﴾** [نه غلطی کړی اونه ترې هیرېږی] پس دهغوی د عملونو صحیح صحیح علم هغه ته معلوم دې مگر د عذاب دپاره ئې وخت مقرر کړې دې هرکله چه هغه وخت راشی دغه عذاب به په دوی جاری کړې شی پس په دنیا کښې په نه عذابولو سره دانه لازمېږی چه کفر او دروغژن کول سبب د عذاب نه دی تر دې پورې د حضرت موسی **﴿﴾** تقریر وشو وړاند الله تعالی دخپل ربوبیت د شان څه تفصیل بیانوی چه ذکر ئې اجمالاً د حضرت موسی **﴿﴾** په دې کلام کښې وو [ربنا الذی اعطی الخ علمها عند ربی الخ] چنانچه ارشاد دې چه **﴿الَّذِیْ جَعَلَ لَکُمُ الْأَرْضَ﴾** [هغه رب] داسې دې کوم چه تاسو لره مزکه [په مثل د **﴿مَهْدًا﴾**] فرش جوړه کړه [چه ارام پرې کوی **﴿وَسَلَّکُمْ فِیْهَا سُبُلًا﴾**] او په دې [مزکه] [کښې ئې ستاسو] د تللو [دپاره لارې جوړې کړې **﴿وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾**] او د اسمان نه ئې اوبه وورولې **﴿فَأَخْرَجْنَا مِنْ أَزْوَاجٍ مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى﴾**] بیا مونږ په دې [اوبو] [سره مختلف قسم شنه بوتی پیدا کړل] او تاسوته مو اجازت درکړو چه **﴿کُلُوا وَارْعَوْا﴾** [خوری په خپله] هم **﴿الْعَامَ کُمْ﴾** [او خپلو څاروولره] هم [خروی **﴿إِنَّ فِیْ ذَٰلِكَ لَآیَاتٍ لِّأُولِی النُّعْیٰ﴾**] په دې ټولو] ذکر شوو [خیزونو کښې د هو ښیارانو دپاره] د الله تعالی په قدرت باند دلیل نیولو [ښې دی] اولکه څنگه چه شنه بوتی د مزکې نه راوباسی دغه شان **﴿مِنْهَا خَلَقْنٰکُمْ﴾** [مونږ تاسو لره د دې مزکې نه] په اول کښې [پیدا کړی] لکه چه حضرت ادم **﴿﴾** د خاورونه پیدا کړې شو پس دده په واسطه سره د ټولو ماده بعیده خاوره شوه **﴿وَفِیْهَا نُعِیدْکُمْ﴾** [اوبه دې کښې به مونږ تاسو لره] پس د مرگ نه [بوځو] چنانچه هریو مرده په هر حالت کښې چه وی لیکن اخر که هر څومره موده پس وی خو د خاوره سره به خامخا ملاوېږی [او] د قیامت

په ورځ به ﴿وَمِنْهَا نُخْرِجُكَ تَارَةً أُخْرَى﴾ [دوباره ددې خاورونه مونږ تاسرلره راوباسو] لکه څنگه چې اول ځل مونږ تاسو لره ددې نه پيدا کړی وی

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا آيَاتِنَا كُلَّهَا﴾ [اومونږ ده] فرعون [ته خپلې] هغه [ټولې نښې وښودلې] کومې چې حضرت موسی عليه السلام ته ورکړې شوې وې ﴿فَكَذَّبَ وَأَبَى﴾ [پس هغه دروغژنې کړې او انکارې وکړو] او ﴿قَالَ﴾ [ويې ونيل چې] ﴿أَجِئْتُكَ بِرَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ يُخْرِجُكَ بِمُؤْمِنِي﴾ [اے موسی عليه السلام] ته مونږ ته [ددې دعوي سره] ځکه راغلي چې مونږ لره زمونږ دملک نه [په زرو دخپل جادو سره وپاسې او په خپله عوام وغولوې خپل تابعداري کړې او مشرې شي] ﴿فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِمُؤْمِنِينَ فَنُجَلِّلُكَ﴾ [پس اوس مونږ هم ستا په مقابله کښې داسې جادو لره راوړو ته زمونږ او په خپل مينځ کښې يوه وعده مقرر کړه] ﴿لَا تُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَكُتُ مَكَانًا سُوًى﴾ [چې نه به يې مونږ خلاف کوو اونه به يې ته خلاف کوې په يو هوار ميدان کښې] [چې ټول خلق يې وويني] ﴿قَالَ﴾ [موسى عليه السلام] [و فرمايل ستاسو د] مقابلي د [وعدې وخت هغه ورځ ده په کوم کښې چې] ستاسو [ميله وي] ﴿مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخَشِّرَ النَّاسَ لِمُتَعَمَّرَةٍ﴾ [او په کومه کښې چې خلق دخانست په وخت کښې جمع کيږي] او دا ظاهره خبره ده چې دميلي موقع اکثر به هوار مزکه کښې وي په دې سره به د مکان سوي شرط هم پوره شي

معارف او مسائل

﴿قَالَ عَلَيْهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى﴾ فرعون لعين د پخوانو امتونو د انجام سوال کړې وو که ددې په جواب کښې موسی عليه السلام هغوی ته په ښکاره گمراه او جهنميان وئيلې وې نو د فرعون به دې ته ځله جوړه شوې وه چې دوي عليه السلام خو يواځې مونږ ته نه بلکه ددنيا ټولو خلقو ته گمراه او جهنميان وائي. او په دې سره يې د عوامو په زړونو کښې شک غورزولې شو. خو موسی عليه السلام داسې د حکمت نه ډک جواب ورکړ چې چې خبره يې هم پوره او فرعون ته دا موقعه هم ملاؤ نشو چې دوي عليه السلام خلقو ته په گوته کړي وي فرمايل چې ددې علم څمارب سره دې چې دهغوی به څه انجام وي؟ ځکه چې زما رب نه نه غلطی کيږي او نه ترې هير کيږي. د غلطی مراد دادې چې اراده يې د يو کار کولو وي او اوکړي بل کار. او د هيرې مطلب ښکاره دې.

﴿أَفَوَاجِدُكُمْ تُهَابٍ شَتَّى﴾ دلته د ازواج لفظ د قسما قسم معنی ورکوي. شتي د شيت جمع ده، چې د مختلف او بيل بيل معنی ورکوي. مراد داشو چې د بوټو د ومر بې شميره قسمونه يې پيدا کړل چې ددې په ټولو قسمونو باندې د انسان علم نشي راجا پيره کيدې، بيا هرې زرغونې او بوټي کښې په هر گل، ميوه کښې او د ونو بوټو په پوستکو وغېره کښې يې داسې داسې خاصيتونه ايڅودې دي چې د علم طب او ډاکټري ماهران حيران دي، او د زرگونو کلونو تحقيقاتو باوجود هم څوک دعوی نشي کولې چې دغه ټول ليکل او تحقيق بالکل آخری خبره ده. لهدا د ونو بوټو مختلف قسمونه د انسان او د انسان د ساتلو څارو او څنگلي ځناورو خوراکه يا دارو وي. ددې دلرگونه انسان د مکانونو آبادولو کار اخلي او د کورني استعمال گټر څيزونه دې نه جوړ وي. ﴿فَتَبَرَّكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ (۱)

(۱) ترجمه: - پس څه لوڼي شان دې دالله تعالي جل شانہ چې د ټولو پيدا کوونکو نه ډير غوره دې.

خکه ئې په آخر کښې او فرمائيل چې: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَى﴾ [په دې کښې د الله ﷻ د کامل قدرت نځښې دې چې عقل مندو خلقو د پناه نهې د نهيته جمع ده، ددې معنی عقل په دې وجه ده چې دا انسان لره د خرابو او ضروري کارونو نه ایساروی.

ه هر انسان په خمیر هېښ نطفې سره د هغه ځانې ښاؤره هم ښه وی چرته به چې هغه دهن هېږي: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاهُ﴾ دمنها ضمیر زمکې ته راجع دې، معنی ئې دا شوه چې مونږ تاسو د زمکې د خاؤرې نه پیدا کړئ. ددې مخاطب ټول بنیادم دی حالانکه د عامو بنیادمو پیدا کیدل د خاؤرې نه نه دی، بلکه د نطفې نه دی، سوا د آدم ﷺ نه چې هغوی نیغ په نیغه د ښاؤرې نه پیدا شوي وو، نو خطاب به ټولو بنیانو ته په دې شان وی چې هر کله ستاسو اصل او د ټولو پلار آدم ﷺ وو او دهغوی پیدا کیدل د ښاؤرې نه وو نو داسې شوه چې تاسو ټول گویا که د ښاؤرې نه پیدا یئ، ځینې حضرات فرمائی چې هره نطفه هم د ښاؤرې نه پیدا کیږي نو ددې نه د بنیادمو پیدا کیدل په حقیقت کښې د ښاؤرې نه پیدا کیدل دی، امام قرطبي رحمه الله فرمائی چې د قرآن عظیم الشان د الفاظو نه ښکاره خبره هم داده چې هر انسان د ښاؤرې نه پیدا شوی دې. او ځینو حضراتو فرمائيلي دي چې دهر انسان په پیدا کیدو کښې الله ﷻ په خپل کامل قدرت سره ښاؤره شاملوی، ځکه ئې دهر انسان پیدا کیدل نیغ په نیغه د ښاؤرې نه اوبلل. امام قرطبي رحمه الله فرمائی چې قرآن عظیم الشان په ښکاره ټکو کښې فرمائی چې انسان د ښاؤرې نه پیدا دې، دابې هریره ﷺ په روایت سره استدلال کړې دې چې نبی اکرم ﷺ فرمائيلي دي چې په هر پیدا کیدونکي انسان باندې د مور په رحم کښې دهغه ځانې ښاؤره اوشیندلې شي چرته چې دهغه ښخیدل وی. (۱) دا حدیث پاک د ابو نعیم د ابن سیرین په تذکره کښې روایت کړې فرمائيلي ئې دي چې دا حدیث پاک غریب دې، د حدیث پاک د عون نه مونږ نه دې لیکلې د حدیث پاک مگر د حدیث د عاصم بن نبیل نه او دې د اوچتي مرتبي ثقه عالمانو د بصري ځینې دي.

او دداسې مضمون یو روایت د عبد الله بن مسعود ﷺ نه هم منقول دې او عطاء خراساني رحمه الله فرمائيلي دي چې کله په رحم کښې نطفه ځانې اونیسی نو ددې نه د پیدا کیدونکي انسان په پیدا کیدو باندې چې کومه فرېسته مقرر وی هغه لاره شي او دهغه ځانې نه راوړلې ښاؤره په دې کښې گډه کړي چرته چې دې ښخیدل وی. په دې بنا د انسان پیدا کیدل د نطفې او ښاؤرې دواړو نه وی او هم په دې آیت مبارک سره ئې دلیل نیولې دي چې: ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاهُ وَفِيهَا نُعِيدُهُ﴾ (قرطبي) (۲).

تفسیر مظهری کښې د عبد الله بن مسعود نه روایت دې چې فرمائيلي دي چې دهر پیدا کیدونکي ماشوم په نوم انافا کښې د ښاؤرې څه برخه اچولې شي کله چې مړشي نو هم په دغه زمکه کښې ښخولې شي. دا روایت خطیب نقل کړې دې او فرمائيلي ئې دي چې دا حدیث پاک غریب دې، او ابن جوزي دا په موضوعاتو کښې حساب کړې دې. خو شیخ محدث میرزا محمد حارثی بد خشی فرمائيلي دي چې ددې حدیث پاک گنډ شواهد د ابن عمر ﷺ،

(۱) حلیۃ الأولیاء [ج: ۲ ص: ۲۸۰]

(۲) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۲۹۰]

ابن عباس رضي الله عنه ، ابي سعد خدری رضي الله عنه او ابي هريره رضي الله عنه نه منقول دی . چې ورسره د اروايت قوی کيږي ، ځکه دا حديث پاک د حسن نه کم نه دي (مظهري^۱)

﴿مَكَانًا مِّنْهُ﴾ د موسی عليه السلام اود جادوگرو د مقابلې دپاره فرعون داسې ځانې پخپله تجويز کړو چې فرعونيانو ، موسی عليه السلام او بنی اسرائیلو دپاره ورته مزل يو شان وی چې هيڅ يوې ډلې ته دلري تلو تکليف پيښ نشي ، موسی عليه السلام د قبوله کړه او د ورځې او وخت ټاکل ئې داسې او کړل چې :

﴿مَوْعِدَ كُنُوزِ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخْشِرَ النَّاسَ فُتًى﴾ يعنی دا مقابله دزينت په ورځ پکار ده چې هغه يا خو د اختر يا د ميلې ورځ کيدې شي ، په دې کښې اختلاف دي چې دا کومه ورځ وه ، ځينو وئيلي دي چې د فرعونيانو د اختر څه ورځ مقرر وه چې بسکلي جامې به ئې واغوستي او دښار نه به بهر وتل ، ځينې وائي چې هغه د نيروز ورځ وه ، څوک وائي چې دا د خالي ورځ وه ، کومه به چې دې خلقو بزرگه ورځ گنرله . ځينې وائي چې دا د عاشورې ورځ وه .

فاته : موسی عليه السلام د ورځې او وخت ټاکلو کښې د لوڼې حکمت نه کار داسې واخستو چې ورځ ئې دهغوئ د اختر ځکه مقرر کړه چې په دې کښې لوي واړه د هرې طبقې خلقو راجمع کيدل د مخکښې څخه مقرر وو ، ددې لازمی نتيجه دا وه چې د راغونډه به ډيره گنډه شي او د ښار ټول خلق په دې شامل شي . او د ضحې يعنی د څانښت وخت ئې ځکه غوره کړو چې دا د نمر د راختلو څخه وروستو وی او په دې يو مصلحت دا دي چې ټول خلق د خپلو ضرورياتو څخه فارغ شي او راتگ ورته آسان شي ، دويم حکمت په کښې دادې چې درنرا ښکاريدو په اعتبار سره په ټوله ورځ کښې زيات غوره ځکه هم دي چې داسې وخت کښې ډير په دلجمعي سره او سکون سره کارونه کيږي . او دداسې وخت د اجتماع څخه چې خلق خواره شي نو خبره تر لرې لرې پورې اورسيږي . نو په دغه ورځ کله چې موسی عليه السلام د الله جل جلاله فضل سره په فرعوني جادوگرو باندې بر راغلو هم په دغه ورځ تر لرې لرې نو ټول ښار کښې بلکه تر لرې لرې پورې ئې شورښت او شو .

د جادو حقيقت ددې قسمونه او نمر من قسمونه : دامضمون په پوره تفصيل سره سورة بقره کښې د هاروت او ماروت په قيصه کښې بيان شوې دي هم هغه ځانې کښې دي او کتلې شي .

فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ	فَجَمَعَ	كَيْدَهُ	ثُمَّ	أَتَى
نو واپس شو	فرعون	او راجمع ئې کړل	[اسباب] دمکر فريب خپل	بيا
غرض دا چې فرعون واپس شو	نو خپل دمکر سامان ئې ټول راغونډ کړو	نو بيا موسی <small>عليه السلام</small> هغه خلقو		
قَالَ لَهُمْ	مُوسَى	وَيَلَّكُمُ	لَا تَفْتَرُوا	عَلَى اللَّهِ
او وئيل هغوی ته	موسی	هلاکت دي تاسو دپاره	مه تر ئې	په الله باندې
ته او وئيل چې هلاک شئ	تاسو په الله <small>جل جلاله</small> باندې د درغو بهتانونه مه تر ئې		

(۱) تفسير المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۶۶]

فَيُسْحِتْكُمْ بِعَذَابٍ وَقَدْ خَابَ مَنْ افْتَرَىٰ

گنی هلاک به کری تاسو | په عذاب سره | اونا مراده شو | هغه څوک | چې دروغ نې جوړ کړل |
گنی هغه به تاسو په عذاب سره هلاک کړی | او څوک چې دروغ جوړوی هغه نامراده پاتې شوی دي

فَتَنَّا زُعْرًا أَمْرُهُمْ يُبْنِيهِمْ وَأَسْرُوا

نواختلاف راغي دهغوی | په کار خپل کښی | په منځ خپل کښی | او پتې پتې نې شروع کړې |
بيا هغوی په خپل مينځ کښې په خپله خبره کښې په جنگ شو | او پتې مشورې نې او کړې

التَّجْوَىٰ ۝ قَالُوا إِن هَٰذِهِنَّ لَكَايِرٌ يُرِيدْنَ أَنْ يَخْرُجْكُمْ

دغوږ خبری | او وئیل هغوی | دا دواړه | جادوگران دی | غواړی دوی دواړه | چې اوباسی تاسو |
بيا نې او وئیل چې دا دواړه روڼه هم جادوگر دی | اودا غواړی چې تاسو دخپل ملک

مِّنْ أَرْضِكُمْ بِسَحْرِهِمَّا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَىٰ

د زمکې ستاسو نه | په جادو خپل سره | او ختمې کړی | لارې [د ژوند] ستاسو | غوره
نه د جادو په ذریعه اوباسی | اوستاسو به ترینه لاره چاره ورانه کړی | نو ټول سره رايوځانې

فَاجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ اتُّوْا صَفًّا وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ

نو راجمع کړی | تدبیرونه خپل | بیا راشی | قطار قطار [په اتفاق] | او کامیاب شو | نن ورځ
شی | اود خپل فن مظاهره او کړئی | انوبیا قطار قطار راشی | ځکه چې نن به هغه څوک میدان گنی

مَنْ اسْتَعْلَىٰ ۝ قَالُوا يُوْسَىٰ ۝ إِمَّا أَنْ تُلْقَىٰ

هغه څوک | چې غالب شو | او وئیل [جادوگرانو] | ای موسی | یا به ته غورزوي [همساخپله] |
چې غالب راشی | هغوی [جادوگرو] او وئیل چې اتي موسی یا خو ته رومي خپله [همسا] او غورزوه او

وَأَمَّا أَنْ تُلْوَْنَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ۝ قَالَ بَلْ

او یا به شو مونږه | اول | هغه څوک | چې غورزوي [جادو خپل] | او وئیل موسی | بلکه
یا نې هم مونږ رومي غورزو | موسی او وئیل چې تاسو اول او غورزونی

الْقَوَا ۝ فَإِذَا جَبَّالَهُمُ وَعَصِيَّهُمُ يُخَيِّلُ إِلَيْهِ

او غورزونې تاسو | نو فورا | رسی دهغوی | او همساگانې دهغوی | په خیال کښی راتلې هغه ته |
نوناگهانه دهغوی رسی او همساگانې دموسی په خیال کښی د جادو په زور سره

مِنْ سِحْرِهِمْ أَكْهَأَ ۝ تَسْعَىٰ ۝ فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ

دوجي د جادو دهغوی نه | داسې لکه چې هغه | [ماران دی] منډی وهی | نو او موندله | په زړه خپل کښی
داسې ښکاره شوې لکه چې منډی وهی | په دې باندې موسی په خپل زړه کښی

خِيفَةً مُّوسَىٰ ۝ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ۝ وَأَلْقِ

پره | موسی | او وئیل مونږه | مه پریږه | بیشکه ته | هم ته | به غالب شي | او او غورزوه
ویره محسوس کړه | مونږ ورته او وئیل چې مه ویرېږی هم ته به بری بیا مومي | او داستا

مَا	فِي يَمِينِكَ	تَلَقَّفْ مَا	صَنَعُوا
هغه څه چي په نښي لاس ستا کښي دي تير به کړي هغه څيزونه چي جوړ کړي دي دوي			
په نښي لاس کښي چي [همسا] ده او غورزوه ددوي جوړ کړي ټول څيزونه به تير کړي			
إِنَّمَا	صَنَعُوا	كَيْدُ	سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ
بيشکه هغه څه چي جوړ کړي دي دوي مکر [فريب] د جادوگر دي او بري نه شي موندې			
دوي چي څه جوړ کړي دي دا خوش د جادو فريب دي او جادوگر چي هر ځاني ته لارښي نو			
السَّاحِرُ	حَيْثُ أَتَى ۵	فَالْقَى	السَّحَرَةَ سُجَّدًا قَالُوا
جادوگر په هر شان سره چي راشي پس او غورزولي شو جادوگران سجده کونکي وي ونيل			
کاميابيدې نشي بيا جادوگر په سجده پريوتل او دائي او ونيل چي			
أَمَّا	رَبُّ هَارُونَ وَمُوسَى ۵	قَالَ	أَمَنْتُمْ لَهُ
ايمان راوړو مونږ په رب د هارون او موسي او ونيل فرعون ايمان راوړلو تاسو په هغه باند			
مونږ خود هارون ۵ او موسي ۵ په رب باندې ايمان راوړو فرعون او ونيل زما د اجازت نه وړاندې			
قَبْلَ	أَنْ أَدْنِ	لَكُمْ	إِنَّهُ لَكَيْدٌ كَرِيمٌ
مخکښي ددې نه چي اجازت کړي ووما تاسو ته بيشکه چي هغه خامخا مشر دي ستاسو			
تاسو په ده ايمان راوړو بيشکه چي داستاسو هغه مشر [استاد] دي			
الَّذِي	عَلَّمَكُمْ	السَّحَرَ	فَلَا قِطْعَنَ أَيْدِيَكُمْ
هغه [مشر] چي ښودلي نې دي تاسو ته جادو نو خامخا پريکوم زه لاسونه ستاسو			
چي تاسو ته نې هم جادو خودلي دي نو اوس زه ستاسو لاس او پښي ادل بدل پريکوم			
وَأَرْجَلَكُمْ	مِنْ خِلَافٍ	وَلَا وَصَلَبَكُمْ	فِي جُدُوعِ النَّخْلِ
او څپي ستاسو ادلي بدلي او خامخا په سولي کوم تاسو په تنو کښي د کجورو			
او دکه جورو ونو کښي مو په سولي څيړوم او دابه درته معلوم شي چي په			
وَلَتَعْلَمَنَّ	أَيُّنَا	أَشَدُّ عَذَابًا	وَأَبْقَى ۵
او پته به اولگي تاسو ته چي کوم يو زموږ نه زيات سخت دي په لحاظ د عذاب سره او باقي پاتي کيدونکي دي			
مونږ دواړو کښي د چا عذاب سخت دي او زيات پاتي کيدونکي دي هغوي [جادوگرو] ورته			
قَالُوا	لَنْ نُؤْيِرَكَ	عَلَى مَا	جَاءَنَا
او ونيل جادوگرانو هر گز به ترجيع درنه کړو تالره په هغې باند چي راغلي دي مونږ ته			
او ونيل چي مونږ به تا هيڅ کله غوره نه کړو دهغې ښکاره دليلونو نه پس چي مونږ ته راغلي دي			
مِنَ الْبَيِّنَاتِ	وَالَّذِي	قَطَرْنَا	فَاقْضِ مَا أَنْتَ
دروښانه ښونو نه قسم دي په هغه ذات چي پيدا کړي نې يو مونږ پس اوکړه هغه څه چي ته			
او دهغې الله ۵ په مقابله کښي چي مونږ نې پيدا کړي يو ته چي هر څه فيصله کول غواړي			

قَاضٍ ۖ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۚ إِنَّمَا آمَنَّا

کونکي ني | بيشکه | ته فيصله کولي شي | ددي ژوند | دنيا | بيشکه مونږه | ايمان راوړي دي
هغه او کړه | ته خوبس ددي دنيا په حقله | چي څه غواړي هغه | کولي شي | مونږ خو پخپل رب ايمان راوړو

بِرِّيتَنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطِيئَتَنَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا

په رب خپل | دپاره دددي چي اوبسي | مونږ لږه | خطاگانې زمونږه | او هغه | چي مجبوره کړي | یو نا مونږه
چي هغه زمونږ گناهونه معاف کړي | او کوم د جادو کولو په باره کښي چه تا په مونږ کوم زياتي کړي دي

عَلَيْهِ مِنَ السَّحَرِ ۖ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَى ۖ إِنَّهُ

په هغي باند | چه جادو دي | او الله | بهتر دي | او باقی پاتي کيدونکي دي | بيشکه شان دادي
هغه | هم راته اوبخښي | او الله ﷻ هر چانه غوره دي | اوباقې پاتي کيدونکي دي | ياد ساتن

مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ

چي څوک ورشي | رب خپل ته | په حيثيت دمجرم | نو بيشکه | دپاره دهغه | دوزخ دي | چي نه به مري
چي څوک خپل رب ته د مجرم په حيثيت راشي | نو بيشکه هغه دپاره جهنم دي | چي نه به په کښي مري

فِيهَا وَلَا يَحْيَى ۖ وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ

په هغي کښي | او نه به ژوندي اوسي | او څوک چي ورشي هغه ته | په حيثيت دمومن | چي کړي شي وي
او نه به رغيږي | او څوک چي ورته ايماندار ورشي | چي دنیکي کارونه شي کړي وي

الصَّالِحَاتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَى ۖ جَنَّ

نيک عملونه | نو دغه کسان چي دي | دي دهغوی دپاره | مرتبي | اوچتي | باغونه دي
نوداسي خلقو دپاره اوچتي اوچتي درجي مقرر دي |يعني | د هميشه استوگني باغونه

عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ

دهميشه استوگني | چي بهيږي به | لاندي د ونود هغي نه | انهرونه | هميشه به وي | په هغي کښي
چي دهغي لاندي به ولي بهيږي | دوي به په کښي تل تر تله اوسيري | چه د وتو ويږه به شي نه وي

وَذَٰلِكَ جَزَاؤُا مَنْ تَزَكَّىٰ ۖ

او دا جزا ده | دهغه چا | چي پاکوالي شي اختيار کړو |
او هم دغه انعام دي د هغه چا چي پاک شوا

آسان ترجمه قرآن

پس فرعون (خپل ځاني ته) واپس لاړو، او هغه خپل ټول تدبېرونه راجمع کړل، بيا (د مقابلې دپاره) راغلو موسى عليه السلام هغوی (يعني جادوگرو ته) او وئيل: افسوس دي په تاسو باندې، په الله پاک باندې بهتان مه کړئ. کهنې هغه به په يو سخت عذاب باندې تاسو ختم کړي، او څوک چه بهتان کړي، هغه نامراده کيږي. په دې باندې د هغوی په خپله رائي قائمولو باندې اختلاف هو، او پتي پتي خبرې شي هروم کړي. (آخر دا چه) هغوی او وئيل چه: دا دواړه (يعني موسى او هارون عليهم السلام)

جادوگر دی او دوی طواری چه تاسو دخپلې زمکې نه اوباسی. او ستاسو بهترینه (دیني) طریقه ختمه کړی. لهذا خپل ټول تدبیرونه مضبوط کړئ. بیا صف تړلو سره راهی. او یقین لرئ چه څوک لن غالب هو کامیاب به هم هغه ته ملاوېږي. جادوگرو او وئیل: ای موسی! یا خو ته (خپله همسا مخکښ) او غورځو. یا به مونږ په غورځولو کېن رومی شو؟ موسی علیه السلام او فرمائیل: نه بلکه هم تاسو او غورځوئ. پس بیا ناڅاپه د هغوی (غورځولې شوې) رسق او همساګانې د هغوی د جادو په نتیجه کېن موسی علیه السلام ته داسې محسوس شوې کویا منډې وې. په دې باندې موسی علیه السلام ته په زړه کېن وپړه محسوس شوه. مونږ او وئیل: وپړېږه مه. یقین ساته چه هم ته به غالب کیږي او کومه (همسا) چه ستا په ښی لاس کېن ده. دا (په زمکه) باندې او غورځو. دې خلقو چه کومه کار پکړی کړي ده. دا به هغه ټول تیز کړي. د هغوی ټوله کار پکړی د جادو د پوکر تپ نه سوا هیڅ نه دی. او جادوگر چه هر چرته لار شي. هغه به نه کامیابېږي پس (هم دغه شان اوشوه) او ټول جادوگر په سجده کېن او غورځولې شو. وې وئیل چه: مونږ د هارون او موسی په رب باندې ایمان راوړو. فرعون او وئیل: تاسو په هغه باندې زما د اجازت نه مخکښ ایمان راوړلو. زما یقین دې چه دې (یعنی موسی علیه السلام) ستاسو مشر دې چا چه تاسو ته جادو ښودلې دې. اوس ما هم کلکه اراده کړې ده چه ستاسو لاس خپې به د مخالف طرف نه پرې کوم. او تاسو به د کهجورو په ټنډو باندې په سولې کوم. او تاسو ته به یقین معلومه شي چه په مونږ دواړو کېن د چا عذاب زیات سخت او ډیر وخته پورې پاتې کیدونکې دې. جادوگرو او وئیل: قسم په هغه ذات چا چه مونږ پیدا کړو او مونږ مخې ته چه کوم روښانه نښې راځي دی. په هغې باندې به مونږ تاته هرگز تر جیح درنکړو اوس چه ته څه کولې شي. او کړه. ته چه هر څه کوي. هغه به هم د دې دنیا د ووند دپاره وی. مونږ خو په خپل رب باندې ایمان راوړي دې. چه هغه زموږ گناهونه معاف کړي. او د جادو هغه کار هم په کوم باندې چا تا مونږ مجبور کړو. او الله پاک د ټولو نه غوره او همیشه باقی پاتې کیدونکې دې. حقیقت دا دې چه کوم انسان خپل رب ته مجرم راهی. د هغه دپاره جهنم دې چه په هغې کېن په هغه نه مری او نه به ووندې وی او څوک چه هغه ته مومن راهی چه لیک عملونه ئې هم کړي وی. نو د هم داسې خلقو دپاره او چټي درجې دی. هغه د همیشوالي باخونه چه لاندې به ترې نه لهروله بهیږي. چه په هغې کېن به همیشه اوسېږي او دا بدله ده دهغه چا چه پاک ئې اختیار کړه.

خلاصه تفسیر

[غرض] چه داي واوریدل [فرعون] د دربار نه خپل ځای ته ﴿قَتُولِ فِرْعَوْنَ﴾ واپس شو بیا [د خپل مکر] یعنی جادو ﴿لَقَدْ كُنْتُمْ كُفَّارًا﴾ [سامان جمع کول شروع کړل بیا] د ټولو سره هغه میدان ته د کوم ځای چه وعده شوې وه [راغلو] دغه وخت ﴿قَالَ لَهُمْ مُوسَى﴾ [موسی] ﴿ادْعُوا﴾ [دغو] جادوگرو خلقوته وئیل چه ﴿وَلَكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ [ای کم بختی راخستو په الله تعالی دروغ مه جوړوئ] چه دهغه د وجود یا توحید نه انکار وکړی یاد هغه ظاهر وکړو معجزوته سحر ووايي ﴿فَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ﴾ [چرته به الله تعالی تاسولره په څه قسم سزا سره بلکه نیست و نابود کړی] ﴿وَكُنَّا مِنْ الْغَمِّ﴾ او څوک چه دروغ جوړوی هغه [آخر] ناکامه

کیرې ﴿فَتَنَّا زَعْوَاهُمْ يَتْنُهُمْ﴾ پس جادو گروا دا خبره واوړیده ددې دواړو حضراتو په باره کښې [دیو بل سره په خپله رای کښې اختلاف شروع کړو ﴿وَأَسْمُوا السَّمَوٰی﴾ او پتې خبرې یې شروع کړې] اخر ټول متفق شول ﴿قَالُوا اِنْ هٰذِهِنَّ لَسَجْرٰتٌ یُّرِیْدُنَّ﴾ [وې وئیل چه پیشکه دادواړه جادوگران دی ددوی مطلب دادې چه] د [خپل جادو] په زور سره ﴿اَنْ یُّخْرِجَکُمْ مِنْ اَرْضِکُمْ یُخْرِجُهَا﴾ [تاسولره ستاسو دمزکې نه بهر کړی ﴿وَيَذٰهُبَا بِطَرَفِیْکُمُ الْمُثُلٰی﴾ او ستاسو بشکلی] مذهبی [طریقه ورانه کړی ﴿فَأَجْمِعُوا کُیْدَکُمْ﴾ نو اوس تاسو په جمع دخپل تدبیر انتظام وکړی ﴿ثُمَّ اتَّوٰصَفَا﴾ اوبیا صفونه برابر کړی] مقابله ته [راشی ﴿وَقَدْ اَفْلَحَ الْیَوْمَ مَنْ اَسْتَعٰی﴾ او نن هغه کامیاب دې کوم چه غالب شو] ﴿قَالُوا یٰمُوسٰی﴾ بیا [دوی] موسی ؑ ته [وئیل چه اے موسی] ﴿اِمَا اَنْ تُلْقٰی وَاِمَا اَنْ تَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰی﴾ یا خوبه [ته] خپله همسا موسی ؑ [اوراند غورزوې او که اول مونږ غورزونکی شو] ﴿قَالَ بَلِ اَلْقُوا﴾ دیر په بې پرواهۍ سره یې [اوفرمانیل ناتاسو وړاند غورزوې] نو هغوی خپلې رسی او همسا گانې وغورزولې او نظر بندی یې وکړه ﴿فَاِذَا جِبَالُهُمْ وَعِصْبُهُمْ جَبَلٌ اِلَیْهِ مِنْ یَمِیْنِهِمْ﴾ [پس یکدم ددوی رسی او همسا گانې ددوی په نظر بندی سره دموسی] ﴿اَلْقٰی﴾ [په خیال کښې داسې معلومې شوې لکه] دمارانو په شان ﴿اَنَّهُنَّ اَصْحٰبُ﴾ [روان وی منډې وهی پس موسی] ﴿فَاَوْجَسَ فِیْ نَفْسِهٖ خِیْفَةً مُّوسٰی﴾ [په زړه کښې لږ شان وویږیدو] چه هرکله په لیدو کښې دا رسی او همسا گانې هم ماران معلومېږی او زما همسا هم د ډیرونه دیرماران جوړه شی نو لیدونکی خوبه دواړه خیزونه یو شان گنړی نو په حق او باطل کښې به فرق څنگه وکړی او دا ویره طبعی وه که نه وی نو دحضرت موسی ؑ یقین وو چه هرکله الله تعالی دا حکم کړې دې نو ددې دټولو لوړو ژورو په یې هم انتظام کړې وی او دخپل رالېلې شوی پیغمبر به پوره مدد کوی او دا ویره طبعی کوم چه د وسوسې په درجه کښې وه دکمال د شان منافی نه ده غرض هرکله چه ورله دا ویره راغله نو دغه وخت ﴿قُلْنَا لَا تَخَفْ اِنَّکَ اَنْتَ الْاَعْلٰی﴾ [مونږ وئیل ته ویرېږه مه ته به غالب یې او] صورت یې دادې چه ﴿وَالْقٰی مَآیَ یَمِیْنِکَ﴾ [ستاپه ښی لاس کښې چه] همسا [ده دغه وغورز وه دې خلقو چه څه] تماشه [جوړه کړې ده دا] همسا [به] ﴿تَلَقَّیْ مَآ صَنَعُوْا اِنَّمَا صَنَعُوْا کُیْدٌ یُّبِیْنُ﴾ ټول هر څه تیر کړی دا څه چه جوړ شوی دی دجادوگرانو تماشه ده ﴿وَلَا یُلٰیِلُ السَّآحِرُ حَیْثُ اَتٰی﴾ او جادوگر چرته چه ځی [دمعجزې په مقابله کښې چرته] [نه شی کامیابیډې] دموسی ؑ تسلی وشوه چه اوس به فرق ښه معلوم شی نو دوی همسا وغورزوله او هغې واقعی چه ټول تیر کړل ﴿قَالِقِی السَّحَرَةُ سُجَّدًا﴾ [پس جادوگران] چه دا دسحر نه اوچت کارې ولیدو نو پوه شول چه دابیشکه معجزه ده او فورا ټول [په سجده پریوتل] او په اوچت اواز سره یې ﴿قَالُوا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰی﴾ [وئیل چه مونږ خو ایمان راوړو هارون او موسی] ﴿په رب باند فرعون] چه د واقعه ولیده نو جادوگران یې وویړول ﴿قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ قَبْلَ اَنْ اٰذَنْ لَّکُمْ﴾ [وئیل چه بغیر ددې نه چه زه تاسوته اجازت وکړم] یعنی زما دمرضی خلاف [تاسو په موسی] ایمان راوړو واقعی [معلومېږی چه] ﴿اِنَّهٗ لَکَیْزٌ کُذِّبَ﴾ [دغه] په سحر کښې [ستاسو هم مشر] استاذ [دې] ﴿عَلَّیْکُمُ الشَّجَرُ﴾ چه ده تاسوته سحر ښودلې دې [اوشاگردانو او استاذ سازش کولو سره جنګ زرگری کړې دې چه] تاسوته ریاست حاصل شی [پس] اوس به حقیقت معلوم شی ﴿فَلَا قَلْبَیْنِ اَیَّدَیْکُمْ وَاَزَجَلْکُمْ فِیْنِ

بِإِلَافٍ) [زه ستا دتولو لاسونه پښې پریکوم دیو طرف لاس او دیو طرف پښه] «وَلَا صَلَیْنُکُمْ فِی جُدُوعِ الثُّغُلِ» او تاسو ټول به د کجورو په اونیو پورې زوړندوم [چه ټول ې وویښی او عبرت حاصل کړی «وَلَتَعْلَمُنَّ»] او دابه هم تاسو ته معلومه شی چه په مونږ دواړو کښې [یعنی په ما او په رب د موسی علیه السلام کښې] «إِنَّمَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَى» [دچا عذاب زیات سخت او ډیر وخت پاتې کیدونکې دې] «قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلَى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَیْتِ» دې خلقو صفا جواب ورکړو چه مونږ تالره چرې نه غوره کوو په مقابله دهغو دلیلونو کښې کوم چه مونږ ته ملاوشوی دی «وَالَّذِیْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَكَلْتَ قَاضٍ» او په مقابله دهغه ذات کښې چاچه مونږ پیدا کړی یو ته چه څه کول غواړې [ښه په ارت مت ې] وکړه «إِنَّمَا تُقْضِیْ هَذِهِ الْحَیْوةَ الدُّنْیَا» ته بغیر ددې نه چه د دنیا په دې ژوند کښې څه وکړې اوته نور کولې هم څه شې «إِنَّمَا آمَنَ بَرِئْنَا» پس مونږ خو په خپل پروردگار ایمان راوړو چه «لِیَغْفِرَ لَنَا غَطِیْنَا» زموږ تیر گناهونه [کفر وغیره] معاف کړی «وَمَا أَلْزَمْنَا عَلَیْهِ مِنَ الْیَحْیَ» او تاچه کوم [مقدمه د] جادو په مونږ په زبردستی وکړو داهم معاف کړی «وَاللّٰهُ» او الله تعالی [په اعتبار د ذات او صفتونو هم تانه «خَبِرٌ»] په ډیر دروجو غوره دې او په اعتبار د ثواب او عذاب هم «وَأَبْقَى» [زیات باقی پاتې کیدونکې دې] او تاته نه غوره والې نصیب دې او نه بقاء نو ستا به څه انعام وی چه تاي مونږ سره وعده کړې وه او څه به د عذاب وی چه اوس ترې مونږ ویروې او الله تعالی د چاچه ثواب او عذاب باقی پاتې کیدونکې دی دهغه قانون دادې چه «إِنَّهُ مَنْ» [کوم سړې] د بغاوت [مجرم شی] یعنی کافر شی «يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا» [خپل رب ته حاضر شی] «فَلَنْ لَهُ جَهَنَّمُ» پس دده دپاره دوزخ [مقرر دې] «لَا یَمُوتُ فِیْهَا» په دې کښې به نه مری «وَلَا یَحْیٰی» او نه به ژوندې وی [نه مړه کیدل خو ظاهر دی اونه ژوندی کیدل داچه د ژوند آرام به ورته نه وی «وَمَنْ یَّاتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ»] او کوم سړې چه دده ته مومن کیدو سره حاضر شی چه نیک کارې هم کړې وی «فَأُولَئِکَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰی» پس دداسې خلقو دپاره لوی او چټې درجې دی «جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرٰی مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ» یعنی دهمیشه وسیدو باغونه چه لاند به ترینه نهرونه بهیرې «غُلٰدِیْنٍ فِیْهَا» او هغوی به په دې کښې همیشه همیشه وسیږې او کوم سړې چه [د کفر او گناه نه «وَذَٰلِکَ جَزَآؤُا مَنْ تَزٰوٰی»] پاک شو دهغه دا انعام دې [پس ددې قانون موافق مونږ کفر لره پریښودو او ایمان مو اختیار کړو]

معارف او مسائل

[قَصَّةُ کَمْدَةَ] فرعون خپل کید یعنی چل داسې او کړو چې د موسی علیه السلام د مقابلې دپاره یې ساحران راجمع کړل او د هغوی دپاره یې ټول سامانونه هم، ابن عباس رضی الله عنهما څخه منقول دی چې ددغې ساحرانو شمیر دوه اویا وو، او نور اقوال دهغوی د شمیر متعلق ډیر دی. د څلورو سوؤ نه تر د نهو لکو پورې دهغوی شمیر ښودلې شوې دې. او دې ټولو کښې مشر شمعون وو، داسې هم وئیلې شوی دی چې ددوی مشر یوړوند سړې وو [قرطبی، والله اعلم].
جادوهر ته د موسی علیه السلام په میرانه خطاب: د جادوگرو د معجزو سره د مقابلې شروع کیدو څخه وړاندې موسی علیه السلام جادو ته د نصیحت څخه ډکې خبرې او کړې او هغوی یې د الله تعالی د

عذاب خخه او ویرول هغه الفاظ دا وو چې [وَلَكُمْ لَا تَقْتُلُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْجَنَكُمْ بِهِ] باندې د دروغو تور مه پورې کونئ چې هغه سره په خدایې کښې گنې فرعون یا بل څوک شریک دې ، که تاسو دغسې او کرل نو په عذاب کښې به تاسو تباہ کړئ او ستاسو بیخ بنیاد به اوباسی ، څوک چې په الله ﷻ باندې د دروغو تور پورې کوي دهغه انجام به نامراده وی او بې نصیبی به وی .

ښکاره خبره ده چې کوم خلق د فرعون د شیطاني طاقت ، رعب ، ساز و سامان او خادمانو په ډاډگیرنه کوم خلق چې مقابلي دپاره رامخکښې کړې شوی وو ، په هغوی باندې د نصیحت اثر کیدل ډیره لرې خبره وه . خو هر کله چې پیغمبران ﷺ سره د الله ﷻ یو پټ طاقت او رعب وی دهغوی ساده خبرې په زړونو باندې د غشی او نشتر کار ورکوي . د موسی ﷺ د دغې نصیحت په آوړیدو د جادوگرو په ډله کښې سخت اختلاف راوړل شو ، یوه زلزله شان پرې راغله ، ډیرو په کښې او وئیل چې داسې خبرې خو یو جادوگر هم نشي کولې ، دا خود الله ﷻ د طرفه معلومیږي ، ځکه ځینو او وئیل چې ددې مقابله کول مناسب نه دی او ځینې پخپله خبره او گمراهی باندې کلک ولاړ پاتې شو ، نو د [فَتَنَّا زَعْوًا أَمْ لَهُمْ بَيْنَهُمْ] هم دغه مطلب دې ، بیا ددې اختلاف دپاره یې پټې پټې مشورې او مصلحتونه کول شروع شو ، لکه الله ﷻ فرماني چې : [وَأَمَّا الْفُتُو] خو آخر اکثریت په یو راتې باندې اتفاق او شو او مقابلي کولو باندې کلک پاتې شو او داسې ئې او وئیل چې :

[إِنَّ هَذِهِ لَسُجُورٌ يَّرْتَدُّنَ عَنْ يَمْنِكُمْ بِسُجُورِهِمْ وَأَيُّهَا بَطْرَيْتُمْ الْمَثَلِ] [دا دواړه جادوگران دی غواړئ چې د خپل جادو په زور سره فرعون او فرعونیان د خپلې زمکې یعنی مصر خخه اوباسی او پخپله پرې قبضه او کړئ] او ستاسو هغه طریقه د مینځه اوباسی چې د ټولو خخه ښکلي او زیاته بهتره ده .

[مَثَلِ] د امثل [اسم تفضیل] مؤنث دې چې معنی یې زیاته لوړه او زیاته غوره ده ، مطلب دا وو چې ستاسو دپاره د فرعون خدائی او اختیارات منل د ټولو ډیره زیاته غوره لاره ده خودا خلق یې د مینځه اوړی او خپل دین او مذهب خورول غواړي ، او د [طَرِيقَةً] لفظ یو معنی داهم کیدې شی چې دقوم سردارانو او نمائنده گانو ته وئیلې شی ، د ابن عباس رضی الله عنهما او علی رضی الله عنهما خخه دلته د طریقه تفسیر هم دا منقول دې ، مطلب دا چې دوی ﷺ ستاسو دقوم سردارانو او عزتمند خلق ختمول غواړي نو تاسو ته پکار دی چې د مقابلي دپاره خپل پوره تدبیر او طاقت استعمال کړئ او ټول جادوگر صفتونه جوړ کړئ او په یو ځل د هغه سره مقابله او کړئ [فَأَجْمَعُوا كَمَا كُنْتُمْ اتِّفَاقًا] صف بندی کول ، په مَدَّ مقابل باندې یو خاص اثر او رعب لری ځکه یې ددې بندوبست او کړو .

د جادوگرو پخپل جادو باندې ډیر زیات اعتبار وو ځکه یې په بې پروایۍ سره موسی ﷺ ته او وئیل چې د مقابلي شروع تاسو کوئ او که مونږ او کړو؟ موسی ﷺ ورته په جواب کښې

۱ [د نافع مدنی رحمه الله وغیره په قرآت کښې إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَسُجُورٌ] منقول دې دا په ظاهره د عربی ژبې د نحوې د قاعدې خلاف دې ، خود دې جواب دا دې چې د عربو په ځینو لغاتو کښې دا صورت هم جائز دې [افصله قرطبی]

اوفرماڻيل ڇي: [بَلِّغُوا] ڇي اول تاسو د جادو پري او همساگاني او غورزوئي. د موسي ﷺ په داسان جواب ورکولو کښي ډير حکمتونه دي. ① اول حکمت په کښي خپل شرافت ښودل وو، هغه داسي ڇي هغوي ورته د مقابلي کولو دپاره اووښل او دوي ورته هم د مقابلي کولو دپاره اووښل. د هغوي مطلب حوصله او ښه پوره ډاډگيرنه ښودل وو. ② بل دا ڇي د موسي ﷺ مقابله اوږده نشي بلکه زر تر زره د گټلو يا باڼيلو معلومات اوشي. يعني هغوي ڇي ټول جادوگري او ټول زور ختم کړي نو په يو ځل به هغه د معجزې په ذريعه ختم کړي، نو جادوگرانو اول شروع اوکره خپل ډير پري او همساگاني يي په زمکه باندې په يو وخت ورگډاري کړي ڇي ټولي د مارانو په شان په شکل کښي رواني او په منډه ښکاريږي.

[يُخِيلُ إِلَيْهِمْ مِنْ مِغْرِهِمْ أَنْهَائُنَّ] دې څخه معلومه شوه ڇي د فرعوني جادوگرانو جادو يو قسم نظر بندي وه ڇي د مسمريزم په ذريعه هم کولي شي، ولي ڇي کتونکو ته دغه پري او همساگاني منډي وهونکي ښکاريږل او په حقيقت کښي ماران نه وو جوړ شوي او جادو هم داسان وي.

[فَأَوْحَىٰ فِي نَفْسِهِ خِيفَةَ مُوسَىٰ] موسي ﷺ ڇي دغه صورت حال اوليدو نو ويره پري راغله ڇي په زړه کښي يي پټه او ساتله او چاته يي ښکاره نه کړه، که دا ويره د موسي ﷺ خپل خان دپاره وه نو دا د بشريت او انسانيت تقاضا ده ڇي پيغمبري سره يي سمونه نه وه، خو ښکاريږي داسي ڇي هغوي سره د خپل خان ويره نه وه بلکه دا ويره ورسره شوه ڇي تماش گير ډيرزيات وو او په دوي باندې يي د جادوگرانو غلبه محسوسه کړه او دا خيال يي راغلو ڇي د پيغمبري د بلني مقصد به پوره نشي څنگه ڇي د الله ﷻ د ارشاد څخه معلومېږي ڇي په کښي هغوي ﷺ ته د جادوگر څخه نه غالب کيدل تسلي ورکړي شوه او وي وښل ڇي هم تاسو به غالب کيږي لکه الله ﷻ فرمائي ڇي: [لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ الْأَعْلَىٰ].

[وَأَلْقَىٰ مَا فِي يَمِينِكَ] موسي ﷺ ته په ذريعه د وحی سره خطاب اوشو ڇي ستاسو لاس کښي ڇي څه خيز دي هغه گذار کړي دي څخه مراد اگر ڇي همسا وه خو ددي نوم يي څکه نه دي اخستي ڇي اشاره په کښي دي خبرې ته ده ڇي د جادوگرو د جادو هيڅ حقيقت نشته، پروا مه کوئ، او څه ڇي درسره په لاس کښي دي هغه گذار کړي نو د هغوي ټول ماران به تير کړي يعني اوخوري، نو دغه شان اوشوه د موسي ﷺ همسا څخه اژدها جوړه شوه او د جادوگرو ټول ماران يي تير کړل.

د فرموني جادوگرو مسلمانېدل او په سجده پرېوتل: کله ڇي د موسي ﷺ همسا څخه اژدها جوړه شوه او د جادو ټول سامان يي اوخورو نو دغه ماهر جادوگران په دې پوهه شو ڇي دا کار د جادو نشي کيدې بلکه بيشکه د امعجزه ده ڇي خالص د الله ﷻ په قدرت سره ښکاريږي، څکه په سجده پرېوتل او اعلان يي اوکړو ڇي مونږ د هارون ﷺ او د موسي ﷺ په رب باندې ايمان راوړي دي، چنانچه د حديث مبارك د ځيني روايتونو مطابق د دغه جادوگرانو تر هغي پورې د سجدې څخه سرونه پورته نشو ترڅو ڇي ورته قدرت جنت او دوزخ نه وو ښکاره کړي، (په روايت د عبدالله بن حميد ابن ابي حاتم او ابن المنذر از عکرمه ﷺ روح)، (۱)

(۱) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۲۳۰] و تفسير ابن ابي حاتم رقم الحديث (۱۶۳۶۹)

[قَالَ امْتَحِنْنَاهُ قَبْلَ أَنْ أَدْنِيَ لَكُمْ] کله چي الله ﷻ فرعون لره ددي عظيم الشان جماعت وړاندې بنه په بنسکاره شرمنده کړو نو واري يې خطا شو او ساحرانو ته يې اووئيل چي زما د اجازت څخه بغير مو څنگه په ده باندې ايمان راوړو ، په دې سره يې خلقو ته دابنسکاره کول غرض وو چي زما د اجازت څخه بغير د جادوگرو هيڅ قول او فعل اعتباري نه دې خو دداسي بنسکاره معجزې څخه وروستو د عقل هيڅ يو خاوند د چا ضرورت نه محسوسوي . ځکه يې بيا په جادوگرو باندې تور پورې کړو چي تاسو ټول په جادو کښې د موسي ﷺ شاگردان يې ، او دا خپله ناکامي منل ستاسو مينځ کښې شريکه ترلې منصوبه ده .

[فَلَا تَقْلَعَنَّ أَيدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافِ] بيا يې جادوگرانو ته سخته غصه اوکره چي ستاسو لاسونه پښې به په دې شان سره پريکړم چي پښې لاس گسه پښه يا گس لاس پښې پښه به درڅخه پريکړم ، او په فرعوني قانون کښې سزا ورکولو هم دا طريقه وه ، يا کيدې شي چي دوي لره د عبرت يوه نمونه جوړول وو .

[وَأَوْصِيَتْكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ] يعنې دپښو لاسونو پريکولو څخه پس به تاسو د کهجورو په ونو کښې داسي په سولئ کوم چي تر هغې پورې به په ونو کښې زوړوند لرلئ شي چي د لوږې تندې مړه شي .

[قَالُوا لَنْ نَبْرُكَ عَلَى مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيْتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا] جادوگرو چي د فرعون د اسخته دهمکي واوريد او د سختې سزا ورکولو اعلان واوريدل نو دخپل ايمان د مضبوطوالي ثبوت يې په داسي طريقه ورکړو چي مونږ تا ته يا ستا څه خبرې ته په هغه بنسکاره دليلونو او معجزو باندې ترجيح نشو درکولې چي د موسي ﷺ په ذريعه زمونږ مخې ته راغلي دي .

عکرمه ﷺ فرمائيلي دي چي جادوگران په سجده پريوتل نو الله ﷻ ورته دجنت هغه لوړ مقامات او نعمتونه وربنسکاره کړل کوم چي دوي ته به ورکولې شو ځکه يې اووئل چي دداسي بنسکاره دليلونو څخه پس مونږ ستا خبره نشو منلې [قرطبي] (۱)

دغه شان د کائناتو د خالق او د آسمانونو د رب په پريښودو سره مونږ تارب نشو منلې [فَأَنفِصْ مَا آَلَتْ قَارِبُ] او چي څنگه دې زړه غواړي زمونږ په باره کښې هغه شان اوکره او څه چي غواړي هغه سزا راکړه .

[إِنَّمَا تُقْضَىٰ هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا] يعنې که تاراته سزا هم راکړه نو هغه به صرف ددې دنيا د خو ورځو ژوند سره تعلق ساتي ، دمرگ څخه وروستو به ستا په مونږ وس نه رسي ، ليکن دالله ﷻ په قبضه کښې دمرگ څخه وړاندې هم او دمرگ څخه پس به هم يو ، دهغه د سزا فکر دهر څه نه وړاندې دې

[وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ] جادوگرو اوس فرعون ته دابنسکاره کول غوښتل چي په جادو کولو باندې مونږ تا مجبوره کړي يو ، گني ددې بي فائدې کار خواته به مونږ نه وو ورغلي ، اوس مونږ ايمان راوړو نو الله ﷻ ته به ددغه جادو کولو گناه څخه د معافي سوال کوو ، دلته دا يو سوال پيدا کيږي چي هر کله دغه جادوگر په خپله خوښه مقابلې ته راغلي وو او ددغه مقابلې سودا بازی يې هم فرعون سره داسي کړې وه چي زمونږ د بر راتلو په صورت کښې به

مونڙ ته څه انعام راځي؟ نو په فرعون باندې دا الزام لگول څنگه صحيح ځي؟ څي وې ونيل چې مونږ دې په جادو کولو مجبورې کړي وو. ددې جواب دادې چې اگر که دوي په اول کښې پخپله خوښه څکه مقابلې ته راغلي وو چې فرعون څخه يې د انعام موندلو لالچ لرلو، هر کله چې محسوسه شوه چې د معجزې د مقابلې کولو طاقت نشي لرلې نو دغه وخت فرعون مجبور کړل، بل جواب يې دا بيان شوي دي چې د جادوگري زده کول فرعون جبري کړي وو، ځکه هر څوک د جادو په زده کولو باندې مجبور وو (روح).^(۱)

فرعون به يې بې آسپه به انعام: په تفسير قرطبي کښې راغلي دي چې ددغه مقابلې په باره کښې به د فرعون بې بي په مخه خان خبرولو، د موسي عليه السلام او هارون عليه السلام په کاميابيدو باندې چې خبر شوه نو هغې اعلان او کړو چې ما هم د موسي عليه السلام او هارون عليه السلام په رب باندې ايمان راوړې دي، کله چې فرعون ته معلومه شوه نو حکم يې او کړو چې يو غټ کانري راواخلي او په هغې باندې يې ورگزار کړي. آسپه چې دا اوليدل نو آسمان ته يې اوکتل، الله تعالى ته يې فرياد او کړو، الله تعالى د هغې روح د کانري د راگزاريدو څخه وړاندې وړاندې قبض کړو نو دغه کانري يې بې ساه کالبوت باندې راگزار کړو.^(۲)

د فرعون جادوگرانو يو عجيبه شان انقلاب: [اِنَّهٗ مِّنْ يَّاتِ رَبَّهٖ مُّجْرِمًا] تر [ذٰلِكَ جَزَاۤءُ مَنۡ كُذِّبَ] خالص اسلام عقيدو او آخرت سره تعلق لرونکي دا کلمې او حقيقتونه د هغې جادوگرانو دخلو څخه ادا کيږي کوم چې اوس اوس مسلمانانو شوي وو، او د اسلامي عقيدو او عملونو هيڅ تعليم يې نه وو حاصل کړې. دا ټول د موسي عليه السلام برکت او ددوي عليه السلام د اخلاص اثر وو چې الله تعالى پرې زرتريزه ددين ټول حقيقتونه داسې ښکاره کړل چې د هغې په مقابله کښې يې نه د خان پرواه لرله او نه د سختې سزا او تکليف ملایدو څخه ويريدل، گوياد ايمان سره سره ورته د ولايت هغه مقام هم حاصل شو کوم چې نور خلق د ټول عمر په مجاهدو او يا رياضتونو سره په مشکله حاصلولي شي. [فَتَبَرَّكَ اللهُ أَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ] ^(۳)

وَذٰلِكَ جَزَاۤءُ مَنۡ	تَزٰىىٰ	وَلَقَدْ اَوْحَيْنَاۤ اِلٰى مُّوْسٰى	وَذٰلِكَ جَزَاۤءُ مَنۡ
او دا جزا ده	د هغه چا	چې پاکوالي نې اختيار کړو	او بيشکه وحى او کړه مونږ موسي ته
او هم دغه انعام دي	د هغه چا چې پاک شو	او مونږ موسي <small>عليه السلام</small> ته خپله وحى اوليرله	چې زما بندگان
اَنْ اَسْرِ	بِعِبَادِيۡ	فَاَضْرَبَ لَهُمْ	طَرِيقًا فِى الْبَحْرِ يَبَسًا
چې بوزه دښې	بندگان زما	او جوړه کړه	دپاره دهغوئ لاره په درياب کښې وچه
شپه په شپه دمصر نه بهر بوزه	بيا ورله په سمندر کښې	د همسا په وهلو	يوه اوچه لار جوړه کړه
لَا تَخَفْ	دَرَكًا	وَلَا تَخْشَىٰ	فَاتَّبِعْهُمْ
نه دي وي يره تاته	د درسيډو	د فرعون نه	او نه دي راشي يره په تا پس وراورسيډو په هغوى پسې
مه دچا	د رالاندې کولو ويړه کوه	او مه نوره ويړه	په زړه کښې ساته نو فرعون

(۱) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۲۳۳]

(۲) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۲۲۵]

(۳) ترجمه: - پس څه لوڼي شان دي دالله تعالي جل شانه چې د ټولو پيدا کوونکو نه ډير غوره دي.

فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَفَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ۝

فرعون | سره دلبرو خپلوانو پټ کړی هغوی لره | دریاب | هغه چی پټ ئې کړل هغوی ورپسې خپلې لښکرې روانې کړئ | نو د دریاب چپې په دوئی راوختلې | او دوئی ئې پټ کړل ایغنی د وې

وَأَصْلَ فِرْعَوْنُ قَوْمُهُ وَمَا هَدَىٰ ۝ لِيَبْنِيَ إِسْرَءِيلَ

اوبې لارې کړې وې | فرعون | قوم خپل | او نه ئې وه ورته بنودلی نیغه لار | ای بنی اسرائیلو ئې کړل | او فرعون خو خپل قوم گمراه کړې وو | او سمه لار ئې ورته خودلې نه وه | ائې بنی اسرائیلو

قَدْ أَتَجَبْنَاكُمْ مِّنْ عَذَابِكُمْ ۝ وَعَدُّنَاكُمْ

مونږ تاسو ستاسو د دشمن نه خلاص کړئ | او وعده او کره مونږ تاسو سره | په طرف خلاصې درکړو مونږ تاسو ته | د دشمن ستاسو نه | او مونږ د کوه طور بنی طرفته تاسو سره

الطُّورِ الْآيَمَنِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰی ۝

دکوه طور | بنی | او نازل کړل مونږه | په تاسو باندې | من [ترنجبین] | او سلوی [مېرانا] | ادتورات درکولو | وعده او کره | او مونږ په تاسو باندې من او سلوی نازل کړل کړو | او حکم مو او کړو چې

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا

خورئ | د پاکو خیزونو | هغونه | چی درکړی دی مونږ تاسو ته | او سرکشۍ مه کوئ | کوم پاکیزه خیزونه مونږ تاسو ته درکړی دی هغه خورئ | او په دې کښې له حد نه مه تیرېږئ

فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِيَّ ۝ وَمَنْ يَحْلِلْ

په [خوراک د] هغې کښې | گنی واقع به شی | په تاسو باند | غضب زما | او هغه خوک چی واقع شو | گنی په تاسو باندې به زما غضب نازل شی | او په چا چې زما غضب نازل شو

عَلَيْهِ غَضَبِيَّ فَقَدْ هَوٰی ۝ وَإِنِّي لَفَقَّارٌ

په هغه باند | غضب زما | نو یقینا هغه هلاک شو | او بیشکه زه | خامخا ډیر بښونکې یم | نو هغه هلاک شو | | او زه به ضرور د هغه چا بښونکې یم |

لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ

هغه چا لره | چی توبه ئې اووېستله | او ایمان ئې راوړو | او عمل ئې اوکړو نیک | بیا چه ایمان راوړی | او نیک عمل اوکړی | او بیا په سمه لار قائم پاتې شی

أَهْتَدٰی ۝

په نیغه لار روان شو |

آسان ترجمه قرآن

او مونږ حضرت موسی علیه السلام ته وای راوړلو له چه : ته زما پندګان د ځان سره واخله اړد شهې روان شه ، بیا هغوی دپاره په سمندر کښ یو اوچه لار داسې جوړه کړه چه ده تاسو ته (د دشمن) د لېولو وړه

وی، او نه بله څه ویره وی. پس فرعون د خپلو لښکرو سره په هغوی پسې شو نو د سمندر کوم (ویدونکي) غیز چه هغوی پټ کړل، هغې بڼه برابر پټ کړل او فرعون خپل قوم په غلظه لاره روان کړو. او هغوی ته ئې نیغه لاره او نه ښودله. اې بنی اسرائیلو! مونږ تاسو ته ستاسو د دشمن نه خلاصی درکړو. او تاسو نه مو د کومه طور ښی طرف ته دراتلو وعده واخستله، او په تاسو مو من او سلوی نازل کړل. کوم پاک رزق چه مونږ تاسو ته درکړې دې هغه خوږی، او په هغې کښ سرکش مه کوئ چه دهغې په نتیجه کښ به په تاسو باندې زما غضب نازل شی. او په چا باندې چه زما غضب نازل شی، هغه په تباهی کښ غورځیږی او دا هم حقیقت دې چه کوم انسان ایمان راوړی، او لیک عمل او کړی، او بیا په نیغه لاره باندې قائم وی نو زه هغه ته ډیر پخښنه کولکې یم.

خلاصه تفسیر

[او] کله چه فرعون په دې ایمان رانه وړو او تر یوې زمانې پورې مختلفې معاملې او واقعات کیدل دغه وخت ﴿وَلَقَدْ اَوْحَيْنَا اِلٰی مُوسٰی﴾ [مونږ موسی] ؑ [ته وحی ولیږله] ﴿اَنْ اَنْزِلْ بِعِبَادِيْ﴾ چه زما [دې] [بندگانو لره] یعنی بنی اسرائیلو لره دمصرنه [شپه په شپه] بهر [بوڅه] او لرې لار شی چه دفرعون دظلم او سختو نه دوی خلاص شی [بیا] په لاره کښې چه درله دریاب راشی نو ﴿فَاَغْرِبْ لَهُمْ﴾ [ددوی دپاره په دریاب کښې] همسا ووهه ﴿طَرِيقًا اِلَی الْخُرُوْیِّ﴾ [اوچه لاره جوړه کړه] یعنی همسا ووهه چه اوچه لار په کښې جوړه شی ﴿لَا تُخَفُّ دَرَكًا﴾ [نه به تاسو سره دچا دتعاقب ویره وی] ځکه چه څوک په تاسو پسې تعاقب کوی هغوی به کامیاب نه شی اگر که تعاقب وکړی ﴿وَلَا تُخْشٰی﴾ [او نه دبل قسم] مثلاً دغرقیدو وغیره [ویره وی] بلکه په امن او په اطمینان سره به پوریوخی نو حضرت موسی ؑ دحکم موافق دوی لره شپه په شپه دمصرنه وویستل او سحر په مصر کښې خبر مشهور شو ﴿فَاَتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِمُتَّبِعِهِ﴾ [پس فرعون سره دخپل لښکرو په دوی پسې روان شو] او بنی اسرائیل دالله تعالی دوعدې موافق په دریاب پورې وتل او لا د دریاب لارې په خپل حالت وې لکه چه په بل ایت کښې دی [واترك البحر رهوا انهم جند مغرقون] ^(۱) فرعونیانو د تلواری نه څه وړاند وروستو ونه کتل په دغولارو وړ روان شول کله چه ټول دریاب ته دننه شول ﴿فَفَشَّيْهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَآغِیْهُمْ﴾ [نو] دغه وخت دخلور وارو طرفونو نه د [دریاب] اوبه راغونډې شوې [په دوی داسې راغونډې شوې څنگه چه راغونډې شوې] او ټول غرق شول ﴿وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَآ هَدٰی﴾ [او فرعون خپل قوم په بده لار روان کړې وونیکه لارې دوی ته ونه ښوده] دکومې چه دده دعوی وه [وما اهدیکم الا سبیل الرشاد] ^(۲) او په بده لار کیدل خو ظاهره ده چه په دنیا کښې ې هم نقصان وشو چه ټول هلاک شول او داخرت هم ځکه چه جهنم ته لارل لکه چه په بل ایت کښې دی [ادخلوا ال فرعون اشد العذاب] ^(۳) بیا بنی اسرائیلو ته دفرعون د تعاقب او په دریاب کښې دغرقیدونه د نجات نه پس نور نعمتونه ورکړې شول مثلاً تورات ورکړې شو او من اوسلوی دا نعمتونه مو

^(۱) ترجمه:- او ته دادریاب د سکون په حالت کښې پریرده دده ټول لښکر به دوب کړې شی.

^(۲) ترجمه:- او زه تاته حقیقت کښې د مصحلت طریقه ښایم.

^(۳) ترجمه:- فرعونیانو په سخت اوور کښې ور داخل کړه.

ورکړل مونږ بنی اسرائیلو ته وویل چه **﴿يٰۤاَيُّهَا اِسْرٰٓئِيْلُ﴾** [اے بنی اسرائیلو] وگورئ [مونږه] تاسو ته څنگه څنگه نعمتونونه درکړل چه **﴿قَدْ اٰمَنَّا بِكُمْ قَبْلَ عٰدُوْكُمْ﴾** [تاسولره مو] دداسې لوی [دبښمن نه خلاصې درکړو] **﴿وَوَعَدْنٰكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنِ﴾** او مونږ تاسوسره [یعنی ستاسو دپیغمبرسره ستاسو دنفع دپاره] دکوه طوربنی طرف ته دراتلو [او هلته دراتلونو] پس دتورات ورکولو [وعده وکړه او] په وادی تیه کښې **﴿وَنَزَّلْنَا عَلَیْکُمُ الْسَّنَّ وَالسَّلٰوٰی﴾** [مونږ په تاسو من او سلوی نازل کړل] او اجازت مودر کړو چه **﴿کُلُوْا مِنْ طَیِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰکُمْ﴾** [زمونږ کوم پاک خیزونه] شرعا هم چه حلال دی او طبعاً هم چه خوندناک دی [تاسوله درکړی دی دا خورئ] **﴿وَلَا تَطْغَوْا فِیْهِ﴾** او په [خوراک د] دې کښې دحد [شرعی] نه مه تیریرئ [مثلاً داسې چه په حرامه یې حاصل کړئ لکه چه په الدر کښې دی یاې دخوراک نه پس گناه کوئ] **﴿فَیَحْلُ عَلَیْکُمْ غَضَبِیْ﴾** [هسې نه چه زما غضب په تاسو واقع شی] **﴿وَمَنْ یَّحْلِلْ عَلَیْهِ غَضَبِیْ فَقَدْ هَوٰی﴾** او په چا چه زما غضب واقع شی هغه بالکل تباه شو او [دارنگ ددې سره داهم ده چه] **﴿وَاِنِیْ لَنَفَّٰرٍ لِّنَسْنِ﴾** [زه دداسې خلقو دپاره لوی بڅښنې والا هم یم کوم چه] دکفر او نافرمانۍ نه **﴿ثَابَّ وَاَمِّنْ وَعَمِلْ صٰلِحًا﴾** [توبه وکړئ او ایمان راوړئ او نیک عمل کوئ] **﴿ثُمَّ اَهْتَدٰی﴾** [بیا] په دې لار [قائم] هم [پاتې شی] یعنی په ایمان او نیک عمل همیشوالې کوی دا مضمون مونږ بنی اسرائیلو ته ونیلې وو چه یاد گیرنه دنعمت او امر په شکر او منع دمعصیت نه او وعده وعیده په خپله دینی نعمت دې.

معارف او مسائل

﴿وَلَقَدْ اَوْحَيْنَا اِلٰی مُّوْسٰی﴾ کله چې د حق او باطل اود معجزې او جادو تر مینځه د مقابلي فیصله اوکړې شوه اود فرعون او فرعونیانو ملا ورسره ماته شوه، او بنی اسرائیلو د موسی **﴿عَلٰی هٰرُونَ﴾** رهنمائی کښې راجمع شو نوبیا ورته دغه ځانې نه د هجرت کولو حکم ملاویرې خو هر کله چې د فرعون د ورپسې ورتلو او مخ ته دریباب راتلو خطر ه موجوده وه ځکه ددغې دواړو بابت کښې موسی **﴿عَلٰی﴾** ته تسلی ورکړې شوه چې کله دریباب په همسا اووهی نو هغې کښې به دولس لارې پیدا شی. او روستونو نه د فرعون دایسارولو ویره به مو ختمه شی. څنگه چې دا واقعه په تفصیل سره د حدیث فتون لاندې په تفصیل سره تیره شوې ده.

موسی **﴿عَلٰی﴾** چې کله دریباب په خپلې همسا مبارکې اووهلونو په کښې داسې دولس اوچې کلکې لارې جوړې شوې چې ددې مینځ کښې د اوبو غرونه لکه د بحر منجمد پشان ولاړ وو. اولکه د شیشې په شان داسې رنړا وو چې یوبل خپل ملگری لیدل. او یوبل سره به ئې خبرې هم کولې شوې. او هیچا سره د خپلو ملگرو غم پاتې نشو. [قرطبی] (۱)

د مصر نه د هجرت کولو په وخت کښې د بنی اسرائیلو ځمک حالات ددوئ او د فرسونو لښکر شمیر د تفسیر روح المعانی مطابق موسی **﴿عَلٰی﴾** د شپې په اوله حصه کښې بنی اسرائیلو ځان سره کړل او د مصر نه بحر قلزم ته روان شو. بنی اسرائیلو د مخکې نه دا خبر خور کړې وو چې زمونږ اختر دې د اختر مناولو دپاره بهر اوځو او په دې غرض ئې د قبطیانو نه کالی هم په سوال غوښتلې وو چې واپس شی نو دوئ ته به خپل کالی ورکړی. دغه وخت د بنی اسرائیلو

شمير شپږ لاکهه او درې زره وو. او په يو روايت کښې شپږ لاکهه او يا زره وو. دا اسرائيلي روايات دي چې په دې مبالغه کيدې شي خودومره خبره د قرآن کري داشارو او د حديث پاک د رواياتو څخه ثابته ده چې ددوي دولس قبيلې وې، او د هر قبيلې شمير د يريزات وو، دا هم د الله ﷻ د قدرت يوه لويه مشاهده وه. بيا چې کله دا حضرات د يوسف ﷺ په زمانه کښې مصر ته راغلل نو نو د دولس روڼه وو، اوس د دولس روڼو د دولس قبيلې گڼ شمير د مصر څخه اووتل، چې د شپږو لاکهو څخه زيات وو. کله چې فرعون ته ددوي د وتلو معلومات اوشو نو خپل فوج يې راجمع کړو، چې په دې اويا زره تور آسونه هم وو، او دلښکر څخه وړاندې اويا لاکهه سواره وو، کله چې د وروستو څخه يې دا فوجي سيلاب او د مخکښې څخه يې د قلزم درياب اوليدو نو ويريدل، پورته او موسی ﷺ ته يې فریاد اوکړو [اَنَا لَمَذْرُكُونَ] يعنې مونږ خوا نيولې شو، موسی ﷺ ورته تسلی ورکړه چې اِنْ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِيْنِي يعنې زما رب ماسره دې. هغه به ماته لار ښائي. [۱۳۰]

بيا د الله ﷻ په حکم سره ئې درياب په همسا اووهلو چې په کښې دولس اوچي لارې جوړې شوې. د بنی اسرائیلو دولس قبيلې په دغې لارو لارل تير شو، د فرعون لښکر چې دغه ځانې ته راوړسيدو او دا حيرانوونکي ننداره ئې اوکتله نو اوپسڅيدو چې دوي دپاره په درياب کښې لارې څنگه جوړې شوې. خو فرعون ورته اووئيل چې د اتول هر څه زما د هيبت دا ننداره وه چې زما په ليدو سره درياب هم په تپه او دريدو او دولس لارې په کښې جوړې شوې. او سمدستي وړاندې شو او خپل آس ئې په دغه دريابي اوبو کښې ورکوز کړو او لښکر ته ئې اووئيل چې راځئ راپسې، کله چې ټول لښکر په دغو دريابي اوبو کښې ورگډ شونو الله ﷻ درياب ته دروانيدو او بهيدو حکم اوکړو. د درياب دغه او دريدلې ټولې حصې پرې رايوځانې شوې: ﴿فَقَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ﴾ (روح المعاني: ۱)

﴿وَوَعَدْنٰكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنِ﴾ چې فرعون نه خلاص شواو درياب نه پورې وتل نو الله ﷻ موسی ﷺ او دهغوي په واسطه بنی اسرائیلو سره دا وعده او فرمائيل چې دوي دې دکوه طور بنی طرفته لاړ شي، موسی ﷺ ته به تورات ورکړې شي او بنی اسرائیل به پخپله هم الله ﷻ سره د موسی ﷺ خبرې او کلام کول اووينی.

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَیْکُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوٰی﴾ داد هغه وخت واقع ده چې بنی اسرائیلو د درياب نه پورې وتل او مخ په وړاندې روان وو، په دې دوران کښې ورته يو پاک ښار کښې د داخليدو حکم اوشو، دوي ئې خلاف ورزي اوکړه ځکه دهغې په سزا کښې د ميدان تپه قيديان جوړ کړې شو. دې ځانې نه څلويښتو کالو پورې بهر اونه وتلې شو. خو بيا هم موسی ﷺ د برکته په دوي باندې دغه قسما قسم انعامات جاري وو نو دمن وسلوی خوراکه ورته په دغه موقعه ورکولې شوه.

وَمَا أَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يٰمُوسٰی ؕ قَالَ

په نيغه لار روان شو | او څه خيز | راگړندې کړې ته | د قوم ستانه | اي موسی | اووئيل موسی

..... او موسی ﷺ دا ته ولي د خپل قوم نه په تلوار را مخکښې شوې | موسی ﷺ اووئيل

هُمُ أَوْلَاءُ عَلَى الْآثَرِ وَعَجَلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى ۝

هغوی | دغه دی | چه روستو زما روان دی | او په تلوار راغلم زه | تاته | ای ربه | چی راضی شی ته
زما ربه هغه ټول ما پسې ارا روان دی | او ما ستا طرفته دراتلو تلوار خکه او کړه | چې ته خوشحاله شی

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ

او وویل الله | نویښکه مونږه | په امتحان کښی و اچولو | قوم ستا | روستو ستا نه |
الله تعالی او فرمائیل چې مونږ ستا قوم ستا اد راتلوا نه پس په امتحان کښی اچولی دی | او هغوی خو

وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ۝ فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ

او گمراهه کړل هغوی لره | سامری | نو واپس راغی | موسی | قوم خپل ته | سخت غصه
سامری گمراهه کړی دی | نو موسی دغصې او افسوس په حالت کښی خپل قوم ته واپس راغلو

أَسْفَاءَ قَالَ يَقَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ

افسوس کروونکي | او وویل موسی | ای قومه زما | آیا نه وه کړی تاسو سره | رب ستاسو |
..... او وی فرمائیل ائی زما قومه آیا ستاسو رب تاسو سره یوښه وعده نه وه کړې

وَعْدًا حَسَنًا أَفْطَالَ عَلَيْكُمْ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ

وعده | نیکه | آیا ورده شوه | په تاسو باند | زمانه | یا | غواړئ تاسو | چی راشی
بیا آیا په تاسو باندې ډیر زیات وخت تیر شوی وو | یا دامو خوښه ده چې په تاسو دي

عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ۝

په تاسو باندې | غضب | د طرفه درب ستاسو | چی خلاف او کړو تاسو | د وعدې زما |
ستاسو درب غضب خامخاه راشی | نو خکه مو ماسره د پخې وعدې کولو نه مخالفت او کړو

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا

او وویل هغوی | چی خلاف نه دي کړي مونږه | د وعدې ستا | په اختیار خپل سره | لیکن مونږه
هغوی ورته او وویل چې مونږ تاسره د خپلې وعدې نه په خپله خوښه او پریدلې نه یو | خو خبره داده

حُتِلْنَا أَوْزَارًا مِّنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَلِكَ

بار کړې شوی ووز | په پیتو | د کالو د خلقو | نو او غورزول مونږه هغه | نو دارنگی
چې په مونږ باندې د اقبطی قوم اپاتې شوی | کالی درانه شوی وو | نو مونږ هغه او غورزول | نو دغه شان

أَلْقَى السَّامِرِيُّ ۝ فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ

او غورزول | سامری | هم | نو رااوووستو هغه | دپاره دهغوی | یو سخي | یوه جوسه | چې ووز هغه لره
سامری هم او غورزول | انوبیا | سامری | هغې خلقو ته یو سخي رابښکاره کړو | چې هغه تش کالبوت وو

خَوَارٍ فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَى فَنَسِيَ ۝

اواز | دسخي | نو او وویل هغوی | دادې | معبود ستاسو | او معبود | دموسی | نو هغه هیر کړی دی
خو اواز به ئې کولو | نو هغوی | بنی اسرائیلوا | او وویل چې هم دا ستاسو معبود دي | او د موسی هم معبود دي خو

أَفَلَا يَرَوْنَ	أَلَا يَرْجِعُ	إِلَيْهِمْ قَوْلًا	وَلَا يَمْلِكُ	لَهُمْ
آیا نه گوری دوی چي جواب نه ورکوی دوی ته د خبرې اونه اختیار لری دپاره ددوی				
موسی <small>عليه السلام</small> هیر کړو آیا داخلق نه گوری چي هغه بت دهنوی د خبرې جواب نه ورکوی اونه هغوی ته				
ضَرًا	وَلَا نَفْعًا			
دنقصان اونه دنفعی				
دنقصان رسولو اختیار لری اونه دنفع ورکولو				

آسان ترجمه قرآن

او [کله چه موسی علیه السلام کوه طور ته د خپل قوم نه مخکې راغلو نو الله پاک هغوی ته وفرمائیل:] ای موسی! ته د خپل قوم نه مخکې په ټولنډی ولې راغلي؟ هغوی وفرمائیل: هغوی ما پېسي هاته راروان دی، او اې زه تاته په تندې ځکه راغلم چه ته خوشحاله شي. الله پاک وفرمائیل: بیا ستا دراتلو نه پس مونږ ستا قوم په فتنه کېن غورځولي دي او سامری هغه گمراه کړي دي. پس موسی علیه السلام په غم او غصه کېن خپل قوم ته واپس شو، وې وئیل: اې زما د قوم خلقو! آیا ستاسو رب تاسو سره غوره وعده نه وې کړې؟ نو آیا په تاسو باندې څه اوږده موده تیره شوې وې یا که تاسو هم دا غوښتنه چه په تاسو باندې ستاسو رب د طرف نه غضب نازل شي، او په دې وجه تاسو ما سره وعده خلاقی او کړه؟ وې وئیل: مونږ په خپل اختیار باندې تاسو سره وعده خلاقی نه وې کړې، بلکه داسې او شوه چه مونږ د خلقو د کالو هوج اوچت کړې وو، په دې وجه مونږ هغه او غورځول، بیا دغه شان سامری هم څه او غورځول او د خلقو مخې ته ئې یوسغي جوړولو سره راویستلو، یو بدن وو چه آواز به ترې نه راوتلو، خلقو او وئیل چه: دا ستاسو معبود دي او د موسی علیه السلام هم معبود دي، خو د موسی علیه السلام نه هیڅ هوی دی. آیا هغوی ته دا په نظر نه راتله چه هغه د هغوی د هیڅ خبرې جواب نه ورکوی اونه هغوی ته څه نفع یا نقصان رسولي شي؟

خلاصه تفسیر

[او] کله چه الله تعالی ته تورات ورکول منظور شو نو حضرت موسی عليه السلام ته ئې په کوه طور باند دتلو حکم وفرمائیل او قوم ته ئې هم یعنی خنو ته دځان سره د راوستو حکم وشو لکه چه په فتح المنان کېنې دی دباب نولسم دسفر خروج نه حضرت موسی عليه السلام په شوق کېنې دټولو نه اول یوازي ورسیدو او نور خلق په خپل ځای پاتي شول دطور دتلو اراده ئې هم ونه کړه الله تعالی دحضرت موسی عليه السلام نه تپوس او کړو چه ﴿وَمَا أَغْنَىٰ عَنْكَ قَوْمُكَ يٰمُوسَىٰ﴾ [اے موسی ستا دقوم نه وړاندې دزر راتلو څه سبب وو دوی] دخپل گمان موافق ﴿قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَكْرَىٰ﴾ [عرض وکړو چه خلق دغه دی په ما پېسي وروستو وروستو] راروان [دی او زه] دټولو نه وړاند [تاته] یعنی هغه ځای ته کوم ځای چه دخبرو او خطاب تا وعده فرمائیلې ده ﴿وَوَعَدْتُكَ﴾ [په تلوار ځکه راغلم] ﴿لِيُزَيِّنَ﴾ چه ته [زیات] خوشحاله شي [ځکه چه دحکم په منلو کېنې وړاند کیدل زیات موجب د خوشنودی وی] ﴿قَالَ فَإِنَّا أَقْدَقْنَا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ﴾ [ارشاد وشو چه ستا قوم خو مونږ ستا] دراتلو [نه پس په یوه بلا کېنې اخته کړو] ﴿وَأَضَلُّهُمْ السَّامِرِيُّ﴾ او هغوی لره سامری گمراه کړل [چه بیان ئې وړاند راخی] [فاخرج لهم عجلا أخر] او فتننا کېنې

الله تعالى دا ابتلاء خپل طرف ته ځکه منسوبه کړه چه خالق دهر فعل هغه دي ورته اصل نسبت د دي فعل سامري طرف ته دي کوم لره چه ي په [اضلهم السامري] کښي ظاهر کړو [غرض موسى] پس دپوره کيدو دمودي نه ﴿فَرَجَّهٖ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضَبَانَ اَيْفَا هٗ﴾ [دغصبي او خفگان نه دك خپل قوم طرف ته واپس راغلي] او ﴿قَالَ يٰقَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعَدًا حَسَنًا﴾ وي فرمايل چه اے زما قومه ايا تاسو سره ستاسو رب يوه ښه [او رښتوني] وعده نه وه کړې [چه مونږ په تاسو ته يو کتاب د احکامو درکړو نو ددي کتاب دپاره خو په تاسو انتظار واجب وو] ﴿اَفَطَّالٌ عَلَيْكُمْ الْعَهْدُ﴾ [ايا په تاسو] دمقرر ميعاد نه ډيره [زياته زمانه تيري شوې وه] چه ددي دملويدو نه نا اميده شوي په دي وجه مودخپل طرف نه يو عبادت ايجاد کړو [يا] سره ددي چه نا اميده شوي نه وي ﴿اَمَّا رَدُّهُمْ اَنْ يَّجِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّنْ رَبِّكُمْ﴾ [ستاسو دا خوښه شوه چه په تاسو ستاسو د رب غضب واقع شي] ﴿فَاَخْلَفْتُمْ مَّوْعِدِيْ﴾ په دي وجه تاسو چه ماسره کومه وعده کړې وه [چه ستا دواپس راتلو پورې به څه نوې کار نه کوو او ستا دنائب هارون] به منو ﴿قَالُوْا مَا اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا﴾ دهغي نه موخلاف وکړو هغوی ووئيل چه مونږ کومه وعده دي ويل سره کړې وه دهغي نه مونږ په خپل اختيار خلاف نه دي کړې [دا معنی نه ده چه چاپه زور په دوی دا کار وکړو بلکه مطلب دادي چه کومه راي مونږ په اول کښي چه ذهن مو خالي وو اختيار کړې وه دهغي خلاف د سامري کار زمونږ دپاره منشاء د اشتباه جوړشو چه مونږ هغه وړاند راي یعنی توحيد اختيار نه کړو بلکه راي بدله شوه اگر چه په دي هم عمل په اختيار سره وشو چنانچه وړاند ووئيلي شو ﴿وَلَكِنَّا نَحْنُ اَوَّلٰٓا قِيَمِ زَيْنَةِ الْقَوْمِ﴾ [او ليکن د قوم] قبضي [کالي په مونږ بوج جوړ شوې وو پس مونږ هغولره] سامري په وينا سره اورته ﴿فَقَدْ فَتَنَّا فَكَذٰلِكَ اَلَقٰى السَّامِرِيُّ﴾ [وغورزوله بيا دغه شان سامري] هم خپل کالي [وغورزول] وړاند الله تعالى قصه داسي مکملوی فرمائي ﴿فَاَخْرَجْنَاهُمْ مِّنْ اَرْضِنَا﴾ [بيادغي] د سامري [دي خلقوله يو سخي] [جوړ کړې] [ظاهر کړو] ددغي په نسبت هغو احمقو [خلقو] ﴿فَقَالُوْا﴾ يوئيل ته [ووئيل] ﴿ذٰٓا اِلٰهٖكُمْ﴾ چه ستاسو او د موسى [هم معبود خودادي] [دده عبادت کوي] ﴿وَاللهٗ مُؤْمِنِيْ قَتَلِيْ﴾ [دموسی] [نه] [خو هير شول] چه کوه طورته دالله تعالى په طلب کښي تلې دي حق تعالى ددوی په دي احمقانه زړه ورتيا باند فرمائي چه ﴿اَفَلَا يَرَوْنَ﴾ [ايا هغه خلق دي ته هم نه گوري چه هغه] په واسطه يابي دواسطې ﴿اَلَا يَذَّكَّرُ اَلَيْسَ لَهُمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ قُوَّةٌ اَوْ لَا تَنْفَعُ اٰتِهٖ﴾ [نه خو ددوی دڅه خبرې جواب ورکولې شي اونه ددوی په څه ضرور يا نفع رسولو قدرت لري] داسي بي کاره به څه الله تعالى وي او حق تعالى په واسطه د انبياء ضروري خطاب او کلام فرمائي

معارف او مسائل

هر کله چې موسى او بنی اسرائیل د فرعون د تعاقب او د دریاب څخه د پورې وتلو څخه وروستو مخکښي لارل نو دوی په یو بت پرست قوم باندې تیر شو، او دهغوی عبادت چې یې اوکتلو نو بنی اسرائیل او وئیل چې څنگه دي خلقو موجود او محسوس څیزونو لره یعنی بتانو لره خپل خدایان جوړ کړي دی زمونږ دپاره هم یو داسي معبود پکار دي. موسى ددهغوی ددې کم عقلۍ په جواب کښي او وئیل چې تاسو ډیر جاهل قوم یې، دا بت پرست خلق دی او دوی ټول به هلاکيږي او ددوی طریقہ باطله ده. [قَالَ اَلَمْ نَقُومْ فَتَمْلِكُوْنَ اِنْ هُوَ اَوْلٰٓا مِّنْ مَّا هُمْ فِيْهِ

وَيُطِئُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ^(۱) دغه وخت کښې الله ﷻ موسی ﷺ سره وعده او فرمائيله چې خپل قوم سره کوه طور ته راشه ، مونږ به تاته کتاب يعنی تورات درکړو ، اودا به ستا او ستا د قوم دپاره يو دستور العمل وي . خو د تورات درکولو څخه وړاندې به ته دیرش ورځې او دیرش شپې مسلسل روژه نیسې . بیا ددې څخه ورستو په دې شمیر د لسو ورځو اضافه اوشوه او څلویښتو ورځې نيته مقرر شوه . او موسی ﷺ خپل قوم سره کوه طور ته روان شو . د الله ﷻ د دې وعده په شوق کښې موسی ﷺ دیرزیات جذباتي وو او خپل قوم ته یې وصیت او کړو چې تاسو هم ما پسې راځئ . څه وړاندې خم او په عبادت روژه وغیره کښې مشغول یږم ، او ماته ددې نيتي دیرش ورځې بنودلې شوې دي ، زما په عدم موجودگي به هارون ﷺ زما نائب او قائم مقام وي . بنی اسرائیل په خپل رفتار سره وروستوروان وو او موسی ﷺ تیزی سره وړاندې لاړو او خیال یې دا وو چې د قوم خلق به کوه طور ته وروستوراورسی . خو ددوي د تلو څخه وروستو دلته د سامري د سخی د عبادت واقعہ راپیښه شوه . د بنی اسرائیلو درې فرقې شوې او اختلاف په کښې پیدا شو . او موسی ﷺ پسې د تللو معامله ختمه شوه .

کله چې موسی ﷺ حاضر شونو الله ﷻ ورته دا خطاب او فرمائیلو چې : (وَمَا آغْجَبَكَ عَنْ قَوْمِكَ مُؤْمِنِي^(۲)) يعنی اي موسی ﷺ ته د خپل قوم څخه ولې مخکښې تیزی سره راغلي .

موسی ﷺ څخه د مجلت شولو سوال او په دې څېنې حکمت : د سوال مقصد په ظاهر کښې دا وو چې موسی ﷺ دخپل قوم د حالاتو څخه بې خبره وو او دا توقع یې کوله چې هغوي به هم کوه طور ته رانزدې شوې وي ، او [خبر نه وو چې] قوم یې په فتنه کښې اخته شوې وو . چې ددې خبر موسی ﷺ ته ورکړې شی [از تفسیر ابن کثیر]^(۳)

او په روح المعانی کښې د کشف په حوالې سره ددې سوال وجه دا وه چې موسی ﷺ ته د خپل قوم د تربیت یو خاص هدایت ورکول وو او ددوي په تیزی باندې متنبه کول وو ، ستاسو د منصب رسالت تقاضا خودا وه چې تاسو خپل قوم سره وې ، ستا نظریه هغوی باندې وې او ځان سره مو راوستلی وې ستاسو د عجلت نیتجه دا شوه چې سامري ستا قوم گمراه کړو . او په دې کښې د عجلت فعل طرفته د مذمت یوه اشاره هم ده چې دا انبیاء کرامو شان سره نه ښائی . اود انتصاب په حواله نقل کړې دی چې په دې کښې موسی ﷺ ته قوم سره د سفر کولو طریقه بنودلې شوې وه چې رئیس القوم ته وروستور اتلل پکار دی ، لکه څنگه د لوط ﷺ په واقعہ الله ﷻ هغوي ته حکم ورکړو چې مؤمنان ځان سره واخله او د ښار څخه بهر اوځه ، دوي مخکښې کړه او پخپله وروستو اوسئ . (وَأَنَّهُمْ أَذْهَبَ هُمْ)^(۴)

د الله ﷻ ددې مذکوره سوال په جواب کښې موسی ﷺ د خپل گمان مطابق عرض او کړو چې زما د قوم خلق وروستور وروستور اتلل غواړي ، او څه وړاندې په تیزی سره ځکه راغلم چې د حکم په تعميل کښې پیشقدمۍ کولو سره حاکم زیات خوشحالیږي . دې وخت کښې ورته الله ﷻ ددوي په قوم بنی اسرائیلو کښې چې کومه واقعہ د سخی د عبادت راپیښه شوې وه دهغي

(۱) ترجمه :- واقعی خبره ده چې په تاسو خلقو کښې ډیر جهالت دي ، داخل چې په کوم کار کښې اخته دی دا به تباہ کړي شی او دا کار به صرف یې بنیاده دي .
(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۰۹]

خبر ورکړه. او دا چې هغوی خو سامری گمراه کړی دی او په فتنه کېنې اخته شوی دی. **سامره ۱۹۰۰**: ځینې حضرات وائی چې دا د آل فرعون قبطی سرې وو، او د موسی **علیه السلام** په گاونډ کېنې اوسیدو. په موسی **علیه السلام** باندې یې ایمان راوړو او کله چې موسی **علیه السلام** بنی اسرائیلو سر د مصر څخه اووتل نو دې هم ورسره شو. ځینې وائی چې دې د بنی اسرائیلو د سامره قبیلې مشر وو، او سامره قبیلې د شام په ملک کېنې مشهوره ده. سعید بن جبیر **رضی الله عنه** فرمائی چې دا فارسیان کس د کرمان اوسیدونکي وو. ابن عباس **رضی الله عنه** فرمائی چې ددې کس تعلق یو داسې قبیلې سره وو چې د غوا عبادت به یې کولو. دې په څه طریقې مصر ته اورسیدو، او په ظاهره د بنی اسرائیلو په دین کېنې داخل شو، خو دده په زړه کېنې نفاق وو [قرطبی].^(۱) د قرطبی په حاشیه کېنې لیکلې شوی دی چې د اسرې د هندوستان هندو وو، چې د غوا عبادت کوی، [انتهی] موسی **علیه السلام** باندې یې ایمان راوړو، بیا خپل کفر طرفته واپس شو، یا د اوله سره یې په منافقت سره د ایمان اظهار کړې وو، والله اعلم.

مشهوره داده چې د سامری نوم موسی ابن ظفر وو، ابن جریر د ابن عباس **رضی الله عنه** څخه روایت نقل کړې دې چې کله موسی سامری پیدا شو نو د فرعون طرفه د اسرائیلو د ټولو هلکاتو د قتل حکم جاری وو. دده مور سره ویره پیدا شوه چې د فرعون سپاهیان به دې قتل کړی، نو دې په خپلو سترگو د ماشوم قتل لیدلو څخه دا بهتر او گټورل چې دا ماشوم یې ځنگل کېنې په یو غار کېنې کینودو او د غار خوله یې بنده کړه، [کله کله به یې دده خبر اخستو] بل طرفته الله **جبار** ایل دده په حفاظت او خوراک ورکولو مقرر کړو. هغوی به پخپله یوه گوته باندې شهد، بله باندې مکهن یعنی کوچ، بله باندې پټ راوړل او دې ماشوم ته به یې ورکول، تردې چې دا ماشوم په غار کېنې لوې شو، او دده انجام دا شو چې دې په کفر کېنې اخته شو او بنی اسرائیل یې هم په کفر کېنې اخته کړل، بیا د الله **جبار** په قهر کېنې گرفتار شو. هم دا مضمون یو شاعر په دوو شعرونو کېنې بیان کړې دې، [از روح المعانی].^(۲)

إذا المرء لم يخلق سعيداً تحيرت
فموسى الذى رباها جبريل كافر
عقول مرييه وغاب المؤمل
وموسى الذى رباها فرعون مرسل

[ترجمه]: هر کله چې یو کس په اصل پیدا نش کینې نیک بخت نه وی، نو دهغه پرورش چې څوک کوی نو دهغوی عقلونه هم حیرانېږي، او ددې څخه امید لرلو والا محرومېږي، او گوره چې د کوم موسی پرورش جبرئیل کړې وو هغه کافر وو او د کوم موسی **علیه السلام** پرورش چې فرعون لعین کړې وو هغه د الله **جبار** رسول جوړ شو.

[الْمَرْءُ لَمْ يَكُنْ مُسَدِّدًا حَتَّىٰ] موسی **علیه السلام** ډیر د خفگان په حالت کېنې واپس راغلو او قوم ته خطاب یې اوکړو او هغوی ته یې د الله **جبار** وعده وریاده کړه. د کومې دپاره چې هغوی **علیه السلام** خپل ټول قوم د کوه طور بنی طرف ته بوتلل چې هلته په رسیدو به الله **جبار** خپل کتاب ورکړی او دهغې په ذریعه به ستاسو د دین او دنیا ټول مقاصد پوره شی.

[أَنطالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ] یعنی د الله **جبار** په هغه وعده باندې لا ډیره موده نه ده تیره شوې چې گنی

(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۲۳۳، ۲۳۶]

(۲) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶، ص: ۲۶۶]

ستاسو څخه به هيره شوې وي ، (او په دې وجه) تاسو د ديرې زمانې راسې انتظار كولو څخه وروستو مايوسه شوي او بله طريقه مو اختيار كړه .

﴿أَمْ أَرَأَيْتُمْ أَن يُؤْتِيَكُمُ الْغَيْبُ مِن دُونِ أَيْدِيكُمْ﴾ يعني د هيريډو يا د انتظار كولو څه احتمال نشته دې ، نو اوس ددې څخه سوا بل څه وئيلي كيدې شي چې تاسو پخپله پخپل قصد او اختيار سره دالله **ج** غضب ته دعوت وركړو .

﴿أَلَمْ نَأْمُرْكَ أَنِ اجْعَلْ لِّمَوَدَّتِكَ مِثْلَهُ﴾ لفظ د ملك په د فتحې ميم او په ضمي د ميم دواړه يو معنى وركوي . اودې ځانې كښې ددې څخه مراد خپل اختيار دې ، اوددې مقصد دادې چې مونږ د سخي عبادت پخپل اختيار سره نه دې كړې بلكه د سامري عمل كتلو سره مونږ په دې مجبوره شو . ښكاره خبره داده چې ددوي دا دعوى غلطه او بې بنياده ده . سامري يا د هغه عمل نه وو مجبوره كړى ، دخپل غور او فكر كولو سره يې داسې كړى وو ، وړاندې د سامري واقعه بيانېږي .
﴿وَلِكَيْتُمْ تَتْلُوا آيَاتِ أُولَئِكَ الْقَوْمِ﴾ اوزار جمع ده معنى يې دروندوالي او بوج ده ، هر كله چې د قيامت په ورځ به هم گناه د بنده په سر بوج او پيټې وي ځكه ورته وزر او اوزار وئيلي شي .

﴿لِيُنْفِىَ عَنْهُمْ﴾ دلته د زينه څخه مراد كالى دى اود قوم څخه مراد فرعونى قوم قبط دې چا څخه چې بنى اسرائيلو د اختر په بهانه كالى په سوال باندې غوښتلې وو خو بيا هم دوي سره پاتې شو ، دې ته اوزار ، گناه په دې بنا او وئيلي شوه چې د واپس كولو په ځانې دوي ځان سره راوړل او د فتون په نوم سره چې كوم حديث پاك تير شوې دې په تفصيل سره د هغې څخه معلومېږي چې هارون **عليه السلام** دغه خلق په دې خبر كړى وو چې دوي د گناه كار كړې دې ځكه يې ورته حكم او كړو چې كنده كښې دغه ټول كالى او غورزوئ .

ځينې رواياتو كښې راغلى دى چې سامري ورته د خپل مطلب پوره كولو دپاره وئيلي وو چې دغه كالى د نورو خلقو مال دې ، تاسو لره ددې ځان سره ساتل گناه ده او هم دده په وينا په كنده كښې غورزولي شوي وو .

د هافرانو مال مسلمانانو دپاره په كوم صورت حرام ده : دلته دا سوال پيدا كيږي چې كوم كافران د مسلمانانو په ملك كښې د هغوي د حكومت دقانون پابندى كوي او اوسيږي يا هغه كافران چې مسلمانانو سره يې د ځان او مال وغيره په باره كښې د امن لوظ ، قول شوې وي نو ددې قسمه كافرانو مال خو مسلمانانو دپاره يقينا حلال نه دې . ليكن كوم كافران چې دې دواړو كښې يو قسم هم نه وي ، يعنى نه ذمى او نه حربى معاهد وي نو ددوي مالونه خود مباح الاصل خيزونو پشان مسلمانانو دپاره حلال دى ، بيا هارون **عليه السلام** دغې كالوته ولې وزر او گناه او فرمايل او خپلو ځانونو سره د ساتلو په ځانې يې په كنده كښې د غورزولو حكم ولې وركړو ؟ ددې يو مشهور جواب دادې چې يقينا مسلمان دپاره د حربى كافر مال اخستل جائز دى څنگه چې عامو مفسرينو ليكلى دى خو داسې مال په حكم د غنيمت كښې دې چې د اسلامي شريعت څخه وړاندې په نورو پخوانو شريعتونو كښې د كافر د قبضې څخه ددې اوبنكل خو جائز وو خو مسلمانانو دپاره د هغې استعمال او فائدي ترې اخستل حلال نه وو . بلكه دابه په يوه غوندې باندې پورته ايښودلې شو او تندر به راغلو او دابه ئې اوخوړلو يعنى دابه ئې اوسيزلو ، او كوم مال د غنيمت به چې جهاد اوراونه سوزولو نو دابه نخښه ددې خبرې وه چې دغه كړې جهاد به قبول شوې نه وو ځكه به هغه مال هم سپيره گنرلې شو او

هيڏوڪ به هغي ته نڙدي نه ورتل.

د رسول ڪريم ﷺ په شريعت ڪنبي چي ڪوم مخصوص رعايتونه او آساني ورکړي شوي دي دهغي ځيني يو داهم ده چي د غنيمت مال مسلمانانو دپاره حلال او څښل شو، څنگه چي د مسلم شريف په يو حديث پاك ڪنبي دا بيان ښه په واضحه طور سره راغلي دي. (۱) اوس ګه دغي ته مال د غنيمت او وټيلې شي بيا هم دهغي استعمال ښي اسرائيلو دپاره جائز نه وو ځکه يې ورته اوزار او فرماڼيل او د هارون عليه السلام په حکم په يوه کنده ڪنبي ښخ کړي شو.

يوه اهمه نکتہ: ليکن فقهي لحاظ سره ددي معاملي ڪوم تحقيق چي د امام ابو حنيفه عليه السلام په سير ڪتاب (۲) او ددي په شرح ڪنبي امام سرخسي کړي دي هغه ډير زيات اهم او حق ته نڙدي دي ليکن چي د حربي ڪافر مال په هر صورت ڪنبي غنيمت نه وي بلکه په هغه حال ڪنبي غنيمت وي چي په جنگ ڪنبي ترې د تورې په زور اخستي شوي وي. ځکه خود سير په شرح ڪنبي دي دپاره مغالبه بالمحاربه شرط څښل شوې دي، هغوي ڪوم مال چي د محاربي په صورت ڪنبي حاصل کړي نو هغي ته به د غنيمت مال نه بلکه دي ته مال فيئ وټيلې شي، خود هغي د حلال کيدو دپاره دهغه ڪافرانو رضا او اجازت شرط دي. لکه څنگه چي يو اسلامي حکومت په دوي باندې ټيکس او قلنگ ايښودې وي او هغوي په هغي باندې راضي وي او دغه ټيکس ورکوي نو اگرچي دا څه جهاد او قتال نه دي خو په رضا سره ورکړي مال د مال فيئ په حکم ڪنبي دي او هغه هم حلال دي.

دلته د فرعوني قوم څخه اخستي شوي کالي په غنيمت اوفيئ دواړو ڪنبي ځکه نه حسابيږي چي په سوال ترې داختر په بهانه غوښتلې شوي وو، او بيا د واپس کولو وعده ورسره کړي شوې وه ځکه په هيڅ صورت ڪنبي د بني اسرائيلو دپاره حلال مال نه شو ګنلې.

د هجرت په موقع رسول ڪريم ﷺ د کافرانو د امانتونو واپس کولو دپاره په ډير اهتمام سره علي عليه السلام په مکه مکرمه ڪنبي ايسار کړو. دي غنيمت اوفيئ مال يې اونه ګنل و ګني نو بيا کافرانو ته ددغي امانتونو واپس کولو سوال نه پيدا کيدو، د مسلمانانو حق به يې څښل شو، والله اعلم [فَقَدْ فَنَّا] (مونږ دغه کالي او غورزولي) د تير شوي حديث فتون تر مخه دغه کار د هارون عليه السلام حکم سره اوکړي شو، او په ځيني روايتونو ڪنبي چي سامري خلق د هوکه کړل او په کنده ڪنبي يې دغي کالو غورزولو ته تيار کړل ګه دواړه خبرې شوي وي نو داهم څه لرې خبره نه ده. [فَكَذَّبَكَ الْقَائِلُ السَّامِيُّ] (په تير شوي حديث فتون ڪنبي د عبدالله بن عباس عليه السلام د روايت څخه معلوم يږي چي هارون عليه السلام کله چي ټول کالي په يوه کنده ڪنبي په خلقو باندې ورګذار کړل په هغي يې د اور بلولو حکم اوکړو چي ټول په ويلو کيدو سره رايو ځاني شي نو د موسي عليه السلام په راتلو به خبره ختمه کړي شي چي دي سره څه کول پکار دي چي ټولو خلقو خپل خپل کالي په دغي کنده ڪنبي وراغورزول نو سامري هم لاس موټي کړي دغلته وراورسيدو او هارون ت يې او وټيل چي زه هم وراو غورزوم ځکه يې ورته د غورزولو اجازت ورکړو، دغه وخت سامري هارون عليه السلام ته او وټيل چي زه يې کله او غورځوم نو تاسو دعا اوکړئ چي زما مقصد په دي سره پوره شي، هارون عليه السلام ته دده منافقت او کفر معلوم نه وو ځکه يې دعا اوکړه،

(۱) صحيح مسلم ڪتاب المساجد ومواضع الصلاة [ج: ۱ ص: ۱۹۹]

(۲) مبسوط للسرخي ڪتاب الصرف، باب الصرف في دار الحرب [ج: ۱ ص: ۱۶۹ تا ۱۷۰]

د سامري په موتی کښې د کالو په ځانې هغه ښاؤره وه چې د جبرائیل عليه السلام د اس د پښو لاندې راغلې وه ، ده دا حیرانونکې واقعہ لیدلې وه چې اس به یې قدم په کوم ځانې ایښودلو هلته به په خاوره کښې د ژوند آثار راښکاره کیدل ، د دې څخه هغه په دې پوهه شوې وو چې په دې کښې د ژوند آثار موجود دی شیطان هغه په دې باندې آماده کړې وو چې هغه دې په دې باندې سخی ژوندې کړې او د دې فن مظاہرہ دې اوکړې په هر حال دا دا د خاورې اثر وو او که د هارون عليه السلام د دعا اثر وو ، دغه ویلو کړو کالو څخه یو ژوندې سخی جوړ شو چې آوازونه به یې کول ، په کومو روایتونو کښې چې راغلی دی چې بنی اسرائیلو ته په کنده کښې د کالو غورزولو نه یې د سخی کالبوت جوړ کړو خو په کښې څه ژوند نه وو چې د جبرائیل عليه السلام د اس د پښو خاوره یې په کښې واچوله نو ژوند په کښې راغلو . دا ټول روایات په تفسیر قرطبي ^(۱) ، وغیره کښې موجود دی خو هرکله چې اسرائیلي روایات دی ځکه پرې اعتبار نشی کولې خو دې ته د غلط وټیلو هم څه دلیل نشته دې .

[فَأَعْرِجْ لَهُمْ عَجَلًا جَدًّا لَهُ غُورًا] [دغه کالو څخه سامري یو سخی راوښکلو چې په کښې د غوا آواز یعنی خوار وو] د جسد لفظ په بنا باندې ځینې مفسرینو حضراتو فرمایشی دی چې دا صرف کالبوت او ډانچه وه د ژوند نخښې او آثار په کښې نه وو او آواز ترې هم د یو خاص صفت په وجه راوتلو خو د عامو مفسرینو قول هم هغه دې چې پورته لیکلې شوې دې او د ژوند نخښې او آثار موجودیل په کښې منلې شی .

[فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَى فَقَسَى] یعنی سامري او د هغه ملگرو دا آواز کوونکې سخی چې اولیدو نو نورو بنی اسرائیلو ته یې او وټیل چې دا ستاسو او د موسی عليه السلام خدای دې خو موسی عليه السلام څخه هیر شوی دی ځکه چرته بل طرفته لاړو ، تر دې پورې د بنی اسرائیلو د غلط عذر بیان وو چې هغوی د موسی عليه السلام د زورنې په جواب کښې پیش کړو . ورپسې : [أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّ إِلَهُهُمْ قَوْلًا وَلَا جَلَدًا لَّهُمْ فَمَنْ أَوَّلَانِ فَقَا] کښې د دوی کم عقل توب او گمراهی بیانولې شی چې که واقعی یو سخی ژوندې هم شو او لکه د غوا پشان آوازی یې هم اوکړو نو د عقل د ښمنانو په دې خو ځان پوهه کړنې چې خدایین سره د دې څه واسطه ده ؟ ځکه چې دا څو نه ستاسو د څه خبرې جواب درکولې شی او نه درته نفع نقصان دررسولې شی نو دې لره د خدایین گنرلو بیوقوفی څنګه کولې شی ؟

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَقَوْمُ إِنَّمَا			
او وټیلی وو دوی ته هارون دمخکښی نه ای قومه زما بیشکه			
اونه د نفع وړ کولو او د دې نه وړاندې هارون هغوی ته وټیلی هم وو چې اې زما قومه			
فَتَنَّتُمْ	په	وَأَنَّ رَبَّكُمْ	الرَّحْمَنُ
په فتنه کښې اچولې شوی یئ تاسو په دې [سخی] سره او بیشکه رب ستاسو رحمن دې			
د دې سخی په سبب په تاسو امتحان کړې شوې دې او بیشکه ستاسو رب رحمن دې			

^(۱) (تفسیر القرطبي تحت هذه الآية ج: ۱۱ ص: ۲۳۵)

فَاتَّبَعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ۖ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ

نو تا بعداری اوکړئ زما | او اطاعت اوکړئ | د حکم زما | او وئیل هغوی | چی همیشه به اوسو مونږ
نو زما تا بعداری کوئ | او زما حکمونه منئ | هغوی او وئیل چی مونږ خو به دده په عبادت کښي

عَلَيْهِ عَٰلَفَيْنَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى ۖ قَالَ

په عبادت ددې سخی | محکم ولاړ | تردې پورې | چې واپس راشی | مونږ ته | موسی | او وئیل موسی
مشغول یو | تر دې چې موسی راته واپس راشی | موسی او وئیل چې

لَيُّرُونَ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ۖ

اي هارونه | خه خيز منع ڪري وي ته | ڪله چي | اوليدل تا دوي | چي گمراهان شول |
 ائي هارونه ته ماپسي ولي نه راتلي ڪله چي تا دا اوليدل چي دوي گمراهان شول ؟

أَلَا تَتَّبِعُنِ ۚ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ۚ قَالَ

چي عمل دي اونکر لو په طريقه زما | آيا خلاف ورزي اوکره تا | د حکم زما | اووئيل هارون |
..... آيا تاهم زما د حکم نافرمانی اوکره ؟ | هارون | اووئيل چي ائي زما دمور

يَكُونُ لَنَا خُذْ بِحَيَاتِي وَلَا بِرَأْسِي إِنَّ خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ

اے خویہ دمور | مہ نیسہ | پیرہ زما | اوندہ سر زما | بیشک زہ | یریدم | چی تہ بہ او وائی
خویہ | زورہ | اژما پیرہ او زما سر مہ رانیسہ | اما سر ہدا ویرہ شوہ چی تہ بہ دا او وائی | چی

فَرَّقَتْ بَيْنَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ۝

چې اختلاف دې پیدا کړو | په منځ | د بنی اسرائیلو کښې | او لحاظ دې اونی کړو | د خبرې زما |
تا په بنی اسرائیلو کښې اختلاف پیدا کړو | اوزما د راتلو انتظار دې اونه کړو |

آسان ترجمہ قرآن

او هارون عليه السلام ههوى ته مخکنې که وئېلې وو چه : اې زما د قوم خلقوا تسو ددې (سغې) په وجه په
فتنه کښ اچولې هوى یې، او په حقیقت کښ خو ستاسو رب رحمن دې، په دې وجه تاسو ما پسې روان شئ
او زما خبره او منق. ههوى او وئېل چه : ترڅو پورې موشى عليه السلام واپس نه وی راغلې مونږ خو به دده په
همدېت باندې کلک ولاړیو او موشى عليه السلام (واپس راتلو) سره او وئېل : هارونه ا کله چه تا اولیدل چه
دوى گمراه هوى دى نو ته څه غېږ منع کړې وې. چه ته ما پسې راغلې وې؟ آيا تا زما د خبرې خلاف ودرى
او کړه؟ هارون عليه السلام او فرمائېل : اې زما د مور ځویه ا زما کږه مه نیسه او مه زما سر، په حقیقت کښ
ما که دا ویره وه چه ته به وائې چه تا په بلې اسرائیلو کښ اختلاف و اچولو او زما د خبرې خیال دې اونکړو.

فصلنامه تخصصی

﴿وَلَقَدْ كَلَّمْنَا هَارُونَ﴾ [اودغو خلقو ته هارون] ﴿وَنَادَىٰ هَارُونَ أَخَاهُ﴾ [دحضرت موسیٰ ﷺ دواپس کیدونه] ﴿قَبْلَ نَبُوءِهِ﴾ [وراند هم ونیلی وو چه اے زما قومه] ﴿إِنَّمَا أَنتَ نَبِيٌّ لِّمِثْلِهِ﴾ [تاسو ددې] [سخی] [په عبادت کولو سره په گمراهی کښې گیر شوی] یعنی دده عبادت په هیڅ جوړه سره جائز نه دې دانښکاره

گمراهی ده ﴿وَإِنْ رَأَيْتُمْ﴾ [او ستاسو رب] حقیقی ﴿الرَّحْمَنُ﴾ [خو رحمن دې] نه چه داسخی [پس تاسو] د دین په باره کښې ﴿فَأَنْبِئُوهُمْ﴾ [زما په لاره راځی او] په دې باره کښې ﴿وَأَطِيعُوا أَمْرِي﴾ [زما خبره منی] یعنی زما په قول او فعل باندې عمل کوی ﴿قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ﴾ [دوی جواب ورکړو چه مونږ خو ترخوپورې چه موسی] واپس رانه شی په [عبادت د] ده به دغسې ټینگ یو [غرض د حضرت هارون] وینا ی نه وه منلې تردې چه حضرت موسی [هم راغې او قوم ته ی اول خطاب وکړو کوم چه بره تیر شو ددې نه پس ی حضرت هارون] ته مخ کړو او ﴿قَالَ يَهُودُ﴾ [وې وئیل اے هارونه] ﴿مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا أَنْ لَا تَتَّبِعَنِ﴾ [هرکله چه تا] دوی [ولیدل چه دوی] بلکل [گمراه شو] اونصیحت ی نه اوريدو [نو] دغه وخت [تالره په ماپسې د راتلو نه کوم کار مانع شوې وو] یعنی دغه وخت په ماپسې راتلل پکار وو چه ددې خلقو نور زیات یقین راغلې وې چه ته ددوی کار ډیر ناخوښه گنړې او دارنگ ددې باغیانو نه خو قطع تعلق چه خومره زیات وی غوره دې ﴿أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي﴾ [پس ایاتا زما د وینا نه خلاف وکړو] چه مادرتنه وئیلی وو [لاتبع سبیل المفسدون] لکه چه په نهمه پاره کښې دی چه معنی ی داده ته به دمفسدانو دلارې تابعداری نه کوي چه ددې په عموم کښې داهم داخله ده چه دمفسدانو سره به تعلقات نه ساتې او جدا کيږې په ترې ﴿قَالَ يَنْتُوهُمْ﴾ [هارون] [وئیل چه اے زما دمور خویه] یعنی زما وروره ﴿لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي﴾ ته زما ږیره مه نیسه ﴿وَلَا بِرَأْسِي﴾ او نه مې [وینسته] [دسر نیسه] او زما عذر واوړه زما په تاپسې دنه درتلو وجه داوه چه ﴿إِنِّي خَشِيتُ أَنْ﴾ [زمادا ویره پیدا شوې وه چه] که زه په تاپسې درتلې نو ماسره به هغه خلق هم درتلل کومو چه دسخی دعبادت نه ځان ساتلې وو نو دبنی اسرائیلو جماعت به دوه ټکړې شوې وو خکه چه دسخی دعبادت نه ځان ساتونکي به ماسره وو او نور خلق به دده په عبادت ټینگ پاتې شوی وو او په دې حالت کښې ﴿اتَّقُوا قَوْلَ بَنِي إِسْرَءِيلَ﴾ [به تاوئیل چه تا دبنی اسرائیلو په مینځ کښې تفریق پیدا کړو] کوم چه خنې وخت ددوی سره دپاتې کیدونه زیات مضر وی چه فساد کوونکي میدان خالی بیا مومی بې خطرې بیا فساد زیاتوی ﴿وَلَكُمْ تَرْقُبُ قَوْلِي﴾ [اوتا زما دخبرې لحاظ ونه کړو] چه ما درته وئیلی وو اصلح یعنی په دې صورت کښې به تا په ما دا الزام لگولو چه ما تا ته داصلاح کولو حکم کړې وو او تاپه بنی اسرائیلو کښې تفریق جوړ کړو او فساد د پیدا کړو

معارف او مسائل

بنی اسرائیلو کښې چې دسخی دعبادت فساد پیدا شونو هارون [د] موسی [د] په ځانې د اودریدو حق ادا کړو او قوم یې پوهه کړو، مگر څنگه چې رومبې بیان شوی دی چې په هغوی کښې درې ډلې جوړ شوې وې، یوه ډله هارون [د] سره پاتې شوه دهغوی فرمانبردار وو، اود سخی عبادت کول یې گمراهی گنړله چې شمیر یې دولس زره ښودلې شوې دې، [ابحواله قرطبی] پاتې دوه ډلې دسخی په عبادت کولو کښې شریکې پاتې شوې، فرق صرف دا وو چې دوی کښې څه کسانو به دا وئیل چې که دموسی [د] واپس راغلو او مونږ یې دسخی دعبادت کولو څخه منع کړو نو ددې څخه به منع شو، او څه کسان په کښې دومره سخت وو چې وئیل به یې چې که موسی [د] واپس راغلو نو هغوی [د] به هم دسخی په عبادت کولو مونږ سره شریک شی،

يعنى په هيڅ صورت کښې به مونږ د سخې عبادت نه پرېږدو ، په دې صورت کښې هارون عليه السلام د دولسو زرو کسانو سره دوى څخه ويزاره شول خو ورسره بيا هم په يو ځانې کښې پاتې کيدل .
موسى عليه السلام چې واپس راغلو نو اول يې بنى اسرائيلو ته هغه خطاب او کړو چې تير شوؤ آيتونو کښې بيان شو ، بيا يې خپل خليفه هارون عليه السلام ته مخ کړو او خپله سخته غصه او خفگان يې پرې ښکاره کړو ، دهغوئ دسر او ږيرې ويښته يې اونيول او وې فرمايل چې کله دې بنى اسرائيل په ښکاره گمراهۍ او شرک کښې اخته اوليدل نو زما تابعدارى دې ولې اونه کړه او زما حکم دې ولې اونه منلو .

[مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ] دلته موسى عليه السلام او فرمايل چې زما د تابعدارى کولو نه ته څه خيز منع کړې ، ددې تابعدارى نه کولو يو مطلب دادې چې ما پسې کوه طور ته ولې راغلې ، څنگه چې د تفسير په خلاصه کښې بيان شو ، او ځينې مفسرينو يې دا مطلب بيان کړې دې چې تاسو عليه السلام ولې دا خلق د شرک او کفر څخه منع نه کړل څنگه چې زما طريقه ده چې د کفر او شرک څخه منع کول کوم . په دواړو صورتونو کښې موسى عليه السلام هارون عليه السلام ته دا زورنه ورکوى چې يا خوبه دې دوى سره جنگ او جهاد کړې وې او يا به دې د دوى ځانې پرېښودې وې ، او ما پسې به راغلې وې ، دوى سره پاتې کيدل تاسو دپاره ښه نه وو .

خو بيا هم هارون عليه السلام په پوره ادب سره د موسى عليه السلام د غصې کمولو په خاطر [يَنْتَوِمَا] سره خطاب کوى چې په دې سره يې زړه نرم شى او دې ته يې خيال شى چې آخر ورور دې يم څه دښمن خو دې نه يم زما عذر واؤرنۍ نو عذر ورته داسې بيانوى چې ما سره دا خطره پيدا شوه چې که ستاسو د راتلو څخه وړاندې مې ورسره جنگ او جهاد کړې وې يا مې دوى په ځانې پرېښودى وې ، نو ويره مې وه چې تاسو عليه السلام به راته وئيل چې د بنى اسرائيلو تر مينځه دې جدائى ولې راوسته ؟ سره ددې چې د تلو په وخت کښې راته تاسو عليه السلام فرمايلى وو چې [اغْلَقْنِي فِي قُوفٍ وَأَصْلَحْ] اودامې خيال وو چې تاسو راشئ هله به څه قدم پورته کوؤ . اود قرآن پاک په بل ځانې کښې د هارون عليه السلام دا عذر هم منقول دې چې [إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضَعُّوْنِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي] ازمافوم بنى اسرائيلو زه کمزورې گنرلم ولې چې ددغې ټولو په مقابله کښې زما ملگرى ډير کم وو . کيدې شوه چې دوى زه وژلې وې .

د عذر کولو خلاصه داده چې زه په گمراهۍ کښې دهغوئ ملگرې نه ووم ، زما چې څومره وس کيدې شو په هغې انداز مې دوى پوهه کړل او هدايت مې ورته کولو خو دوى زما خبره نه منله او زما په وژلو پسې يې هم راوخستې وه ، په داسې صورت کښې مې که ورسره جهاد کړې وې يا په ځايې مې پرېښودې وې او تاسو عليه السلام ته درغلې وې نو ماسره به صرف دا دولس زره کسان وو نور خلق به مې په مقابله کښې ولاړ وو ، ځکه مې ستاسو عليه السلام د راتلو انتظار اوکړو او دغه شان سستى رانه اوشوه ، موسى عليه السلام چې د هارون عليه السلام دا عذر واؤريدو نو هغوئ يې پرېښودل او اصل فسادى ته ورغلو ، قرآن کریم کښې دا چرته هم نشته چې گنى موسى عليه السلام د هارون عليه السلام راټي صحيح او منله ، يا دهغوئ عليه السلام دغه کار ته يې اجتهادى غلطى او وئيله ، او هغوئ عليه السلام يې پرېښودل .

د دوى په مېرانو عليه السلام د ايم اختلاف او دواړه طرفونو ته د هغوالى ايمان : په دې واقع کښې د موسى عليه السلام اجتهادى راټي دا وه چې په دغه حالت کښې دغه گمراه خلقو سره د هارون عليه السلام او دهغوئ

ﷻ د ملگرو په یو ځای پاتې کیدل نه وو پکار ، موسیٰ ﷻ له به ورغلي وې چې د گمراه قوم نه یو قسم د ویزاره کیدو اعلان وو .

بل طرفته د هارون ﷻ اجتهادری رایې دا وه چې په دغه شان کولو سره به بنی اسرائیل خپل مینځ کښې جدا شوی وو او همیشه دپاره به جدا جدا پاتې شوی وو ، او دا کیدې شوه چې موسیٰ ﷻ په راتلو سره به دوی بیا ایمان او توحید راواوړي ځکه یې ورسره نرمی او کره او هغوئ سره یې یو ځای استوگنه کول لږ وخت دپاره اختیار کړل ، په دې شان د دواړو رانې د الله ﷻ د حکمونو په منلو او په ایمان او توحید باندې خلق کلک لرل وو ، خو یو ددې طریقه دا او گنډله چې دغه گمراه قوم سره یې بائیکات کړې وې او بل یې دا طریقه او گنډله چې تر څه وخته پورې ورسره نرمی او کرې شې کیدې شې چې په دې شان بیا توحید او ایمان ته راواوړي ، د عقل فکر تر مخه یو طرفته هم گناه یا غلطه نشي بللې .

پاتې شوه دا خبره چې موسیٰ ﷻ بیا خپل رورته ولې غصه شو ، او هغوئ یې د سر او پیرې وینستو څخه اونیول او رابښکل ، نو دا یو دینی غیرت وو څه وخت چې ورته پوره حقیقت نه وو معلوم شوې خو کله چې هارون ﷻ ورته حقیقت او عذر بیان کړو نو دغه عمل یې جاری او نه لرلو بلکه هغوئ دپاره یې د بخښنې دعا او کړه .

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ	يَسَامِرِيَّ ۝ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا
اوونیل موسیٰ نوڅه کار دې ستا ای سامریه اوونیل سامری لیدلې وو ما هغه خیزاچې لیدلې نه وو خلقو	
موسیٰ ﷻ اوونیل چې ښه سامریه ته اووايه چې ستا څه قصه ده هغه اوونیل چې ماته یو داسې خیز ښکاره شو چې	
په	فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا
هغه خیز نور او اخستلو ما یو موتې [خاوره] د قدم د ښې د رسول نه پس ورواچو ما هغه	
هغه بل چاته نه ښکاریدو ما د فرښتې د قدمونو نه یو موتې خاوره راوچته کړه بیا مې هغه په دې بت	
وَكَذَلِكَ سَأَلْتُ لِي نَفْسِي ۝ قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ	
او دارنگې ښه ښکاره کړو ماته نفس زما ادا کارا اوونیل موسیٰ نو څه [لرې شه] بیشکه	
کښې ورواچوله اوهم دا خبره زما نفس ماته ښه ښکاره کړې وه موسیٰ ﷻ او فرمائیل چې څه ټول	
لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا	
مقرر ده تادپاره په ژوند کښې چې وائي به ته مه لگیره [ماسره] او بیشکه دې تالره وخت مقرر	
عمر به ته هم دا وائي چې ماته لاس مه راوړئ او تاسره یوه بله وعده [د عذاب هم] ده	
لَنْ تُخْلَفَهُ	وَأَنْظُرْ إِلَى إِلٰهِكَ الَّذِي
چې هر گز به روستو نشي ته د هغې نه بلکه هم په هغې به هلاکيږي او اوگوره ته خپل معبود ته هغه	
چې د هغې نه روستو کیدې نشي او خپل دې معبود ته اوگوره دکوم چې ته	
ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَّنْ لَّنَنْسِفَنَّهُ	
چې وې ته په هغه باند محکم ولاړ خامخا به مونږ سوزوو هغه بیا به خامخا ذره ذره کوو هغه	
عبادت کوي مونږ به دا اوسیزو اوبیا [ددې يره به] په دریاب کښې	

فِي الْيَوْمِ	نَسْفَاهُ	إِنَّمَا إِلَهُمُ	اللَّهُ الَّذِي لَا
په درياب کښی په ذره کولو سره بيشکه معبود ستاسو الله دې هغه [الله] چې نشته دې			
اوبه يور ستاسو معبود خوبس يو الله دې چې هغه نه سوا بل			
إِلَهَ إِلَّا هُوَ	وَيَسِّرْ	كُلَّ شَيْءٍ	عِلْمًا
لا تق د عبادت مگر هم هغه دې فرانسه دې د هر خيز نه په لحاظ د علم سره			
معبود نشته هغه هر خيز په خپل علم کښې راگير کړی دی			

آسان ترجمه قرآن

موسى عليه السلام او فرماښتل: اي سامري! په تاڅه چل شوې وو؟ هغه او وويل: ما يو داسې څيز ليدلې وو کوم چې نورو نه وو ليدلې په دې وجه ما د رسول د نقش قدم نه يو موټې اوچت کړو، او هغه مې (په ستنې باندې) واچولو، او ما ته زما زړه دا کار هم دغه شان ښکلي کړو. موسى عليه السلام او فرماښتل: په نوڅه، اوس به ټول ژوند ستا دا کار وي چې خلکو ته به وايي چې ما ته کوټې مه راوړئ او (ددې نه علاوه) ستا دپاره د يوې وعدې وخت مقرر دې کوم چې ستا نه به روستونه کړي هي او گوره دې خپل (دروغون) معبود ته دې د چا په عبادت چې ته کلک ولاړ وي، موټې به دا اوسيزو، او بيا به ئې (اپره) ذره ذره کولو سره سمندره و اچوو. په حقيقت کښ ستاسو د ټولو معبود خوبس يو الله پاک دې چې هغه نه علاوه بل معبود نشته، د هغه علم په هر څيز باندې احاطه کړې ده.

خلاصه تفسير

بيا سامري ته متوجه شو او ده ته يې ﴿قَالَ فَمَا غَلَبَكَ يُسَارِيُّ؟﴾ [وويل چې له سامري ستا څه معامله ده] يعنې تادا حرکت ولې وکړو؟ ﴿قَالَ بَعُزْتُ بِمَا لَمْ تَبْعُرُوا بِهِ﴾ [هغه وويل چې ما ته داسې شي په نظر راغلې وو کوم چې نورو ته په نظر نه وو راغلې] يعنې حضرت جبرائيل عليه السلام په کومه ورځ په درياب کښې راپورې وټې وو کوم چې د مومنانو د مدد او دکافرانو د هلاک کولو دپاره راغلې وو او په تاريخ طبراني کښې د سدي په په سند سره نقل کړی دی چې حضرت جبرائيل عليه السلام حضرت موسی عليه السلام ته کوه طور دتلو کوم حکم راوړې وو نو په اس سو راغلې وو او دغه وخت سامري ليدلې وو (۱) ﴿فَلَقَبْتُ﴾ [بيا ماد دغه را ليرې شوی] چې دالله تعالی دطرف نه راغلې وو دسورتي ﴿قَبْضَةُ مِنَ الْوَسْطِ﴾ [دپښې دپل نه يو موټې] دك د خاورو [اوچت کړې وو] اودخانه زما په زړه کښې دا خبره راغله چې په دې کښې به دژوند نښې وي په کوم شي کښې چې واچولې شي په هغې کښې به ژوند پيدا کيږي ﴿فَبَدَأْتُهَا﴾ [پس ما هغه موټې] د خاورو ددې سخی په قالب کښې [واچولو] ﴿وَكَذَلِكَ سَوَّلْتُ لِي نَفْسِي﴾ او زما زړه ته دا خبره [غوره او] [ښه ښکاره شوه] ﴿قَالَ فَاذْهَبْ﴾ موسی عليه السلام [وفرمائيل نو ته څه قايان لک في الحيوه] بس ستا دپاره په دې [دنيوی] ﴿زُودْ كُنْزِي دَا سَزَا﴾ [تجويز شوې] ده ﴿أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ﴾ چې ته به دا وايي چې ماله دهیڅوک لاس نه راوړي ﴿وَأَنْ لَّكَ﴾ او ستا دپاره [ددې سزا نه علاوه] ﴿مَوْعِدًا لَّنْ فِى عَذَابٍ﴾ [يوه بله وعده] دحق تعالی د عذاب [ده کومه چې تانه واپس کيدو نکې نه ده]

(۱) تاريخ الطبري [ج: ۱ ص: ۲۹۶]

يعني په اخرت كښې به دې جدا عذاب وي ﴿وَالْظُّلُمَٰلِ الْهٰكِ الَّذِي﴾ [او ته خپل دې] باطل [معبود ته گوره دكوم] په عبادت ﴿ظَلَمْتَ عَلَيْهِ عَٰلَمًا﴾ [چه ته ټينگ شوې ناست وي] گوره ﴿لَقَدْ قَنَئْتُمُ﴾ [مونږ دې سيزو بيا] ايرې د ﴿لَنُنْفِثَنَّ فِي الْيَوْمِ نَفْسًا﴾ [دا لره په درياب كښې شيندو] چه نوم نښه ي ورك شي ﴿اِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ﴾ [بس ستاسو] حقيقي [معبود خو صرف الله تعالى دې دكوم نه چه سوا څوك دعبادت لائق نشته ﴿وَسِعَ كُلُّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ هغه په] خپل [علم سره ټول څيزونه په احاطه كښې راوستي دي]

معارف او مسائل

﴿هَبْرَتُ عَمَّالٍ مِّنْهُنَّ﴾ [يعني ما هغه څيز اوليدو چې نورو نه ووليدلې] دې نه مراد جبرائيل ؑ دې چې د يوروايت مطابق په آس سور هغه وخت ئې تشریف راوړو چې د موسی ؑ په معجزې سره په درياب كښې دولس اوچې لارې جوړې شوې ، بنی اسرائيل ترې پورې وتل او فرعونى لښکر په درياب كښې ورگډيدو نو جبرائيل ؑ په آس سور دغلته موجود وو . اود بل روايت مطابق په آس سور ئې هغه وخت تشریف راوړو چې موسی ؑ سره د بنی اسرائيلو درياب نه پورې وتې وو . او هغوى ته ئې كوه طور ته دراتلو بلنه وركوله نو په داسې حالت كښې سامرى اوليدو ، نورو خلقو ته معلوم نشو د ابن عباس ؓ په يوروايت كښې دادى چې د سامرى تربيت پخپله د جبرائيل ؑ په ذريعه شوې وو چې كله سامرى ، خپلې مور په يو غار كښې دپيشو ماشوم پريخودې وو ، جبرائيل ؑ ده ته د خوراك وركولو دپاره راتلو ، په دې وجه دې سره بلد شوې وو او پيژندلو ئې او نورو خلقو نشو پيژندې ، [بيان القرآن] (۱)

﴿فَبَشَّرْتُ بِحَبَشَةٍ مِّنْ اَكْثَرِ السَّوْلِ﴾ دلته درسول نه مراد د الله تعالى رالېرلې فرېسته جبرائيل ؑ ده ، د سامرى په زړه كښې شيطان دا خبره واچوله چې د جبرائيل ؑ د آس د قدم لاندې كومه خاوره چې ده په هغې كښې دژوند خاص اثرات دى ځكه ئې په دې خيال سره راواخسته . دا خبره د ابن عباس ؓ په روايت كښې ده ﴿الْقَى فِي رَوْعِهِ اَنَّهُ لَا يَلْقَاهَا عَلٰى شَيْءٍ فَيَقُولُ كُنْ كَذَا اَلَا كُنَ﴾ [يعني دسامرى په زړه كښې پخپله دا خبره راغله چې د قدم د نشان داغه بڼا وړه چې په كوم څيز باندې واچولې شى او ورته اووئيلې شى چې فلانې څيز جوړ شه نو هغه څيز به ترې جوړ شى]

او ځينې حضراتو فرمائيلې دى چې سامرى د جبرائيل ؑ د آس د قدم لاندې دا اثر اوليدو چې سمدستى به هغه رازرغون شو نو دده په زړه كښې دا خيال راغلو چې په دې كښې د ژوند آثار شته دي . [كمالين] هم دا تفسير په روح المعاني (۱) كښې راغلى دې او وئيلې يې دى چې دا تفسير د تابعينو او جمهورو مفسرينو نه منقول دي . او په دې كښې ظاهر پرستو خلقو چې كومې شېهې راوښكلې دى دهغې ټولو جواب ئې وركړې دي . ﴿هَٰذَا اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ﴾ [بيان القرآن] (۲)

بيا چې كله يې د بنی اسرائيلو راجمع كړى زيوراتو څخه چې ده د ځخى يو كال بوت ئې ترې جوړ كړو ، دخپل گمان مطابق چې په دې خاوره كښې د ژوند اثرات دى په كوم څيز كښې چې واچولې شى په هغه كښې ژوند پيدا كيږي نو دغه خاوره ئې په كښې واچوله دا الله ؑ په

(۱) بيان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۳۲، ۳۳]

(۲) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۲۵۴]

(۳) بيان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۳۳]

قدرت پہ ہفتی کبھی د ژوند نخښې پیدا شوې. او آوازونه ئې کول. یو حدیث پاک کبھی دا بیان راغلي دي چې ده د هارون عليه السلام څخه د دې دعا خواست اوکړو چې په دې ځاوري سره دې زما د طبیعت کار اوشي. هارون عليه السلام دعا او فرمائيله خو هارون عليه السلام دده د منافقت نه خبر نه وو. په دې بنا د څڅي آواز کول د هارون عليه السلام دعا په برکت سره وو. دې نه وړاندې د یو روایت حواله کبھی تیر شوی دی چې سامری د فارس یا د هندوستان د هغه قوم غړې وو چې د غوا عبادت به ئې کولو. کله چې مصر ته راغلو نو په موسی عليه السلام ئې ایمان راوړو خوروستو بیا مرتد شو. یا رومېي نه ئې منافقت کړې وو. ایمان ئې هسې ښکاره کړې وو. زړه کبھی ئې ایمان نه وو. ددې ایمان ښکاره کولو په برکت سره بنی اسرائیلو سره دریاب نه پورې وتلو.

﴿فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَوةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ﴾ موسی عليه السلام سامری دپاره دا سزا دیو قانون لاندې اوتاکله چې نه به دې چاله لاس وراوړې شی او نه به دده له څوک لاس وراوړې شی. یا الله عز وجل دده په بدن کبھی داسې اثر پیدا کړو. او د موسی عليه السلام په ذریعه خلقو ته دده سپیره توب ښکاره شو. یا د موسی عليه السلام بد دعا سره ده کبھی دا سپیره توب راغلو. کله چې به دده له چا لاس وراړو یا دده چاله لاس ورکړو نو په دواړو به تبه راغله. په دې شان هغه ټول عمر لکه د وحشی ځناور په شان تیر کړو. [معالم] (۱) ددغې ویرې نه به د خلقو نه بیل پاتې کیدو. او دهغوئ نه به لرې تښتیدو. کله چې به ئې څوک اولیدو چې زما طرفته را روان دي نو د لرې نه به ئې ورته آواز اوکړو چې لا ماساس یعنی ماته لاس مه راوړه.

د سامری په مزا هېڅ یو لطیفه: روح المعانی کبھی د بحر محیط په حواله نقل شوی دی چې کله موسی عليه السلام د سامری د وژلو اراده اوکړه نو الله عز وجل منع کړو چې دې سخي وو او د خلقو خدمت به ئې کولو [بیان القرآن] (۲)

﴿لَعَنَ قَوْمَهُ﴾ (مونږ به ئې په اور کبھی خامخا سیزو) دلته دا سوال پیدا کیږي چې هر کله دغه څڅي د سرو اوسپینو زرو جوړوونو ددې د سوځولو صورت به څه وو، ولې چې زر خو سوځی نه بلکه ویلی کیږي. ددې یو جواب دادې چې دې څڅي کبھی د ژوند د نخښو د پیدا کیدو نه پس اختلاف دي چې دا په خپل حال باندې سره او سپین زر پاتې شوی وواوکه د غوښې او خرمنې صورت ئې اختیار کړې وو. دویم صورت کبھی سوځول خو ئې ښکاره خبره ده. او په اول صورت کبھی ئې د سوځولو مطلب دادې چې په سوهان سره به ذره ذره کړې شوې وی. [در المنثور] (۳) یا په اکسیری طریقي سره به سیزلې شوې وی. [روح المعانی] (۴) او دا هم څه لرې خبره نه ده چې سوځول ئې د عادت نه خلاف د معجزې په ډول وی، (والله اعلم) [بیان القرآن] (۵)

(۱) تفسیر البغوي تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۲۹۴]

(۲) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۲۵۶] و بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۲۳]

(۳) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۳۴]

(۴) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۶ ص: ۲۵۷]

(۵) بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۲۳]

كَذٰلِكَ

| هم دارنگي

| (اٺي پيغمبره) هم دغه شان

نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ آتَيْنَكَ

بيانوو مونږ | په تاباند | دخبرونونه | هغه خبرونه | چي مخکښي تير شوي دي | او درکړي دي مونږ تاته
مونږ تاته د پخوانو واقعاتو خبرونه اورو | او مونږ درته دخپل طرفنه يوه

مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا ۚ مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَجْمَلُ

دخپل طرف نه | يو ذکر [نصیحت] | هغه چا | چي مخ وړولو | ددې نه | نو بيشکه هغه | به باروي
نصیحت نامه درکړې ده | خوګ چي ددې نه مخ او گرزوي | هغه به دقيامت په

يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَذَرَاهُ ۚ خَلِيلَيْنِ فِيهِ ۖ وَسَاءَ

په ورځ دقيامت | لوی بار [دگناهونو] | هميشه به وي | په هغي کښي | او ډير بد دي [دا بار]
ورځ خراب پند بار کړي | او په دغه ځاني کښي به هميشه اوسيږي | او دغه

لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا ۚ يَوْمَ يُنْفَخُ

دپاره دهغوي | په ورځ دقيامت | دحيثيته دبارنه | په هغه ورځ | چي پوکي به اووهلي شي
ډير بد ځاني دي | په اعتبار د بار کولو | په کومه ورځ چي شپيلی پوک ووهلي شي او

فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْجَحِيمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ۚ

په صور [شپلي] کښي | او مونږ به راجمع کړو | مجرمان | په دغه ورځ | شين سترگي
تول مجرمان به په دغه ورځ داسي رايوځاني کړو چي شني سترگي به ئي نيولي وي | به

يَتَخَفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ۚ

چي پټي خبري به کوي | په منځ خپل کښي | چي وخت نه دي تير کړي تاسو | مگر لس ورځي
خپل مېنځ کښي به پټي خبري کوي | چي تاسو خو به صرف لس ورځي په دنيا کښي پاتي شوي يڼ

كُنْ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ

مونږ ته ښه معلوم دي | هغه څه | چي وائي به هغوي | کله چي | به اوواڼي | کامل سرې دهغوي
مونږ د دوي په وينا باندې ښه پوهيږو | دغه وخت به په دوي کښي زيات عقل مند اوواڼي | چي

طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ۚ وَيَسْأَلُونَكَ

په عقل کښي | چي وخت نه دي تير کړي تاسو | مگر | يوه ورځ | او تپوس کوي ستا نه دا خلق
تاسو خو صرف يوه ورځ په دنيا کښي پاتي شوي يڼ | او (اټي زما محبوبه) خلق ستا نه د

عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ۚ فَيَذَرُهَا

دحال دغرونو (نو ورته اووايه) ذره ذره به کړي هغه | رب زما | په ذره کولو سره | نو پرې به ږدي دا زمکه
دغرونو په باره کښي تپوس کوي | نو ورته اووايه چي زما رب به دغه غرونه والوزوي | او زمکه

قَاءًا صَفْصَفًا لَا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ۚ يَوْمَئِذٍ

میدان | هموار | اچی نہ بہ وینی تہ | بہ ہغی کبسی | خہ کوہ والی | اوند لوہ والی | بہ دغہ ورخ
بہ ہموار میدان پریردی | تہ بہ بہ دے کبسی نہ خہ کوہ والی او وینی اوہ نہ لوہ والی | بہ دغہ ورخ

يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ ۖ وَخَشَعَتِ

بہ پیروی کوی تول خلق | دبلونکی | اچی نہ بہ وی | کوہ والی | دغہ بلونکی تہ | او چپ بہ شی |
بہ تول خلق بہ بلونکی پسے روان شی | اچی دھغی نہ بہ ہیخوک مخالفت کولی نشی | او تول

الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ۚ يَوْمَئِذٍ

آواز نہ | رحمن تہ | نو تہ بہ نہ اوری | مگر | کشار [دقدمونو] | بہ دغہ ورخ بہ |
آواز نہ بہ درحمان اللہ ﷻ داواز بہ وړاندے تیت شی | نو تہ بہ د پینو دکشاری د آواز نہ سوا بل آواز نہ

لَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ

نہ رسوی فائدہ سفارش | مگر | دھغہ چا | اچی اجازت اوکړو | ہغہ تہ رحمن | اوراضی شو | دھغہ نہ
اوری | بہ دغہ ورخ بہ سفارش چا تہ فائدہ نہ رسوی | خوہغہ چاتہ چي رحمان ور تہ اجازت ورکړی وی

قَوْلًا ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ

بہ لحاظ دخبری کولو سرہ | معلوم دی اللہ تہ | ہغہ خہ | اچی بہ منخ دلاسونو دھغوی کبسی دی |
اودھغہ دپارہ نی [د سفارش] اجازت کړی وی | ہغہ دتولو خلقو وړاندے روستو حالات دیرنہ پیژنی

وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ ۖ عَلِيمًا ۚ

او ہغہ خہ | اچی روستو دھغوی نہ دی | او احاطہ نشی کولی دا خلق | بہ ہغہ باند | دحیثیتہ دعلم نہ |
..... او خلق بہ خپل علم سرہ دھغہ [اللہ تعالیٰ دمعلوماتو] احاطہ نشی کولی

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۚ وَقَدْ خَابَ مَنْ

او ذلیلہ شول | مخونہ | ہمیشہ ژوندی قائم اللہ تہ | او خراب [ناکام] شو | ہغہ خوک |
اومخونہ بہ تل ژوندی اودنظام چلونکی اللہ ﷻ بہ وړاندے تیت شی | او چاچی

حَمَلٍ ظُلُمًا ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ

اچی پور تہ نی کړو | بار دظلم | او ہغہ خوک اچی کوی عمل | دنیکو عملونو نہ | او ہغہ |
دنافرمانی بوج اوچت کړو ہغہ بہ ناکامہ وی | او خوک اچی نیک کار اوکړی اوہغہ

مُؤْمِنٍ فَلَا يَخَفُ ظُلُمًا ۖ وَلَا هَضْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ

مومن ہم وی | نو نہ بہ دے پریری | دظلم نہ | اوند دکمولو دیکونہ | او دارنگی |
مومن وی | نو ہغہ سرہ بہ نہ دظلم خہ ویرہ وی اوند دنقصان | اودغہ شان مونہ دا

أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا ۖ وَصَرَّفْنَا فِيهِ

نازل کړو مونہ دا کتاب | دقران عربی بہ حیثیت | او بار بار بیان کړل مونہ | بہ دے کبسی |
قران پاک بہ عربی ژبہ کبسی نازل کړی دی | او بہ دے کبسی موہر قسم سزاگانې اورولی

مِنْ الْوَعِيدِ	لَعَلَّهُمْ	يَتَّقُونَ	أَوْ يُحْدِثُ
داينونو ويرونکو نه دپاره ددې چې هغوی خان اوساتی دغلط عمل نه يا پيدا کړی دا قرآن			
دی چې خلق او ويریږی يا دا چې دا اقران په کښې پوهه پيدا کړی			
لَهُمْ	ذِكْرًا	فَتَعَلَى اللَّهِ	الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ
دپاره دهغوی نصيحت پس او چت دې الله چې بادشاه دې حق دې او مه کوه تلوار			
او دیر لونی دې هغه الله ﷻ چې حقیقی بادشاه دې اوته د قران په لوستلو کښې			
بِالْقُرْآنِ	مِنْ قَبْلِ	أَنْ يَقْضَىٰ إِلَيْكَ	وَحْيُهُ وَقُلْ
په لوستلو دقرآن مخکښې دهغې نه چې پوره کړې شی تاته وحی دهغې او اووايه			
تلوار مه کوه اچه زر زرنې لولې ددې نه مخکښې چې ددې وحی درباندي پوره رانازلې شی اودا وایه			
رَبِّ	زِدْنِي	عِلْمًا	
لېره زما زیات کړې مالره په لحاظ دعلم سره			
چې انې زما ربه زما علم زیات کړه			

آسان ترجمه قرآن

(اې پیغمبره!) په ماضی کېن چه کوم حالات تیر شوي دي په هغې کېن شه واقعات موندې هم داسې تاته بیاوو، او موندې تاته خاص د خپل طرف نه یو نصیحت نامه درکړې ده کوم خلق چه ددې نه مخ واړوی نو قیامت په ورځ باندې به هغوی ډیر لوڼې پوج او چتوی. چه په هغې (عذاب) کېن به هغوی همیشه اوسیدي، او دا به د قیامت په ورځ باندې د هغوی دپاره بدترین پوج وی. په کومه ورځ باندې چه شهیدان پوک وهلې شي، او په هغه ورځ باندې به موندې ټول مجرمان گډوډلو سره داسې را جمع کړو چه هغوی به هغه پراته وی. خپل مینځ کېنې به پټې خبرې کوی چه تاسو (په قبرونو کېن یا په دنیا کېن) د لس ورځو نه زیات نه یق پاتې شوي. دغه په باره کېن چه به هغوی خبرې کوی دهغې حقیقت موندې ته ښه معلوم دي، او په هغوی کېن چه د چا طریقې د ټولو نه غوره وی، هغه به وائی چه تاسو د یوې ورځې نه زیات وخت نه دي تیر کړي او خلق ستا نه د غرونو په باره کېن تهوس کوی (چه قیامت کېن به دې سره څه کېږي؟) په جواب کېن اووايه چه زما رب به دا دډورو په شان والوځوی او زمکه به داسې هوار او صفا میدان پرېږدي. چه په هغې کېن به نه تاته ډوره ښکاری او نه لوړه. هغه ورځ به ټول خلق په رابلونکې پسې داسې راځي چه د هغه مخکښ به هیڅ کوډ والې نه شي ښودلې. او د رحمن ذات مخکښ به ټول آوازونه ښکته شي. پس ته به د څپو د کشاری نه علاوه هیڅ هم نه اوري. هغه ورځ به د چا سفارش هم په کار نه راځي سوا د هغه سړي (د سفارش) نه چاته چه رحمن ذات اجازت ورکړې وی، او د چا په وینا چه هغه راضي وی. هغه د خلقو په مخکښ روستو ټولو خبرو باندې پوهیږي، او هغوی د هغه د علم احاطه نه شي کولې. او ټول په ټول مخلوقه به د حق وکیوم مخکښ ښکته شي، او هر چا چه د ظلم پوج بار کړې وی.

هغه په نامراد شي. او چا چه ليک عمل کړي وي او هغه مومن هم وي نو هغه ته به نه دغه زياتي وپوره وي او نه د حق د ضائع کيدو. او مونږ هم دغه شان دا وسي د يو عربی ژبې د قرآن په شکل کښ نازل کړي ده. او په دې کښ مونږ ته بهيات قسم قسم بيان کړي دي چه خلق پر هيزگاري اختيار کړي. پادا قرآن کریم په هغوی کښ د پند اخستلو ماده پيدا کړي. هم دغه شان او چت شان دې د الله پاک. کور چه د پادهاغي حقيق مالک دې او (اي پيغمبر!) چه کله وسي د قرآن کریم په ذريعه نازلېږي نو د هغې د پوره کيدو نه مخکښ د قرآن کریم په لوستلو کښ ژوندي مه کوه او دا دعا کوه چه: اي زما به امانه په علم کښ ترقی را کړه.

خلاصه تفسير

د ايتونو دبط: په سوره طه کښې اصل بيان د توحيد رسالت او اخرت د اصولی مسئلو دې د پيغمبرانو ﷺ واقعات په دې سلسله کښې بيان شول او د حضرت موسی ﷺ قصه په تفصيل سره بيان شوه او د دې په ضمن کښې در رسالت محمد ﷺ اثبات هم دې او همدا هم د دې رسالت محمدی ﷺ حصه کومه چه په راتلونکو ايتونو کښې بيان شوه چه د دې واقعاتو او قصو اظهار د يو نبي امی په ژبه په خپله دليل در رسالت او نبوت او وحی الهی دې او د دې ټولو سر چشمه قرآن دې او د قرآن د حقوالی په ضمن کښې خه تفصيل د اخرت او ديبا پورته کيدو هم راغلې دې لکه څنگه چه مونږ د حضرت موسی ﷺ قصه بيان کړه ﴿كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ﴾ [دغه شان مونږ تاته دنورو تيرو واقعاتو خبرونه] او قصې [هم بيانوو] چه دنبوت په دليلونو کښې په دې سره زياتوالي راخي ﴿وَقَدْ اَتَيْنَكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا﴾ [او مونږ تاته دخپل طرف نه نصيحت نامه درکړې ده] يعنی قرآن چه په دې کښې هغه خبرونه دي او دغه په خپله هم په مستقل طور سره دخپل اعجاز په وجه دنبوت دليل دې او دغه نصيحت نامه داسي ده چه ﴿مَنْ﴾ [کوم خلق چه د دې] مضامينو منلو ﴿اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهُ يَخِيزُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزْرًا﴾ [نه مخ واري پس دې به د قيامت په ورځ د يرم لوې بوج] د عذاب [پورته کړي] او ﴿غَلِيظٍ فِتْنَةٍ﴾ [هغه به په دغې] عذاب [هميشه اوسي] ﴿وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ جزَاء﴾ [او دا بوج به د قيامت په ورځ د دوی دپاره لوې] بوج [وي] ﴿يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ﴾ په کومه ورځ چه شپيلی پوک وهلې شي [چه مړي پرې ژوندي کولې شي] ﴿وَنُفِخَ الْمَهِرِ مِنْ يَوْمَ ذٰلِكَ﴾ [او مونږ به په دغه ورځ مجرمان] يعنی کافران [خلق] په ميدان د قيامت کښې [په دې حالت کښې جمع کړو چه نهايت بدصورت به وي چه] سترگې به ي شني وي ﴿بَاَنفَاقَتُونِ يَنْتَهُمُ﴾ [کوم چه] خبرې به ديوبل سره پتې پتې کوي [او يوبل ته به وائي] ﴿اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا﴾ [چه تاسو خلق] په قبرونو کښې [صرف لس ورځې پاتې شوې يئ] مطلب دادې چه مونږ خو داسي گنرله چه دمرگ نه پس ژوند نشته هغه گمان خو بلکل غلط شونه ژوندي کيدل خو پر پرده داسي هم ونه شو چه لږ شان ورستو ژوندي شوې وي بلکه ډير ژر ژوندي شو چه دغه موده خو دلسو ورځو برابر معلومېږي وجه د دې مقدار معلوميدو داده چه دغه ورځ ډيره هيبتناکه او د پريشانۍ ده او اوږده چه په قبر کښې د پاتې کيدو موده به د دې په وړاندې دومره کمه معلومېږي الله تعالی فرمائي چه [د کومې] مودې ﴿تَنْحُنُّ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ﴾ [په نسبت چه به دا خلق خبرې کوي هغه مونږ ته ښه معلومه ده] چه هغه څومره ده ﴿اِذْ يَقُولُ امثالهم ظننهم اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا يَوْمًا﴾ [هر کله چه په دوی کښې زيات

هونبیار به داسې وائی چه نابلكه تاسو يوه ورځ [په قبر كښې] پاتې شوى يئ [ده ته ي صائب
 الراي يعنى پوه ځكه وونيل چه ددغي ورځې د اوږ دوالى او هيبت په اعتبار سره دا نسبت ډير
 نژدې دې پس داسې دسختوالي په حقيقت زيات يوه شو په دې وجه ددې سړى راي د
 وړاندې سړى د راي نه زياته بهتره ده او مقصود دانه دې چه ددې سړى خبره بلكل صحيح دى
 ځكه دا ښكاره ده چې دواړه مقدارونه د اصلى تحديد په اعتبار سره صحيح نه دى او نه ددې
 ويونكو دا مقصود وو [او] اے نبى كريم ﷺ د قيامت د حال په اوږدو باند ځنې ﴿وَسْأَلُوكَ عَنِ
 الْجِبَالِ﴾ [خلق ستانه دغرونو په نسبت تپوس كوى] چه په قيامت كښې به ددوى څه حال وى
 [پس ته] په جواب كښې ﴿قُلْ يَنْفُخُنَّهَا رَبِّي نُفْأَةً﴾ [ووايه چه زما رب به دوى لره] ذره ذره كړى
 [بلكل والوزوى] ﴿فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا﴾ [بيا به مزكه يوهوار ميدان كړى چه په دې كښې به ته]
 اې مخاطبه ﴿الْأَثَرُ فِيهَا جَوْجًا وَلَا أَمْتًا﴾ [نه ژوره ووينې اونه لوړه] دغره ډير كنى وغيره
 لويونې ﴿يَوْمَ يَنْبُتُ عَوْنُ الدَّاعِي لَا عَوْجَ لَهُ﴾ [په دغه ورځ به ټول د] خدائى [بلونكى] يعنى شپېلى
 وهونكى فريستې [په وينا ورپسې وى] يعنى هغه به دخپلې شپېلى په اواز سره ټول دقبرونونه
 راوبلى نو ټول به [اوځى] دهغه په وړاندې به [په هيچا كښې څه كوږدوالې نه چه گوند
 دقبرونونه به نه راوځى لكه په دنيا كښې چه به د پيغمبرانو ﷺ په وړاند كاره گرځيدل چه
 تصديق به ي نه كولو [او] د ډير هيبت نه به ﴿وَحَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ﴾ [د ټولو اوازونه به دالله
 تعالى په وړاندې غلى شى پس] اے مخاطبه ﴿فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾ [ته به بغيرد پښودكشارنه] چه
 ميدان دحشر ته به غلى غلى روان وى [نور هيڅ] اواز [نه اوږى] خواه په دې وجه چه دغه
 وخت به خبرې نه كوى اكر چه په ځنې موقع خويه رو رو خبرې كوى لكه چه بره راغلى دى
 يتخافتون او كه خواه په دې وجه چه ډيرې پټې پټې خبرې به كوى چه لږ بيرته به نه شى
 اوږدې ﴿يَوْمَ يَنْبُتُ﴾ [په دغه ورځ به] چاته دچا ﴿لَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ﴾ [سفارش نفع ورنه كړى مگر
 داسې سړى لره] به دانبياء ﷺ او صالحانو سفارش نفع وركړى [چه دچا] دسفارش كولو
 ﴿أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ﴾ [دپاره الله تعالى] سفارش كوونكوته [اجازت وركړى] ﴿وَرَفَعَى لَهُ قَوْلًا﴾ او
 دهغه سړى دپاره [دسفارشى] خبرې كولو خوښ كړى [مراد ددې نه مؤمنان دى چه سفارش
 كوونكوته به ددوى دسفارش دپاره اجازت وى اوپه دې باره كښې به دسفارشى خبرې كول دالله
 تعالى په خوښى وى او كفارو دپاره به دسفارش كولو هيچاته اجازت نه وى پس نشتوالې دنفع
 په سبب دنشتوالى دشفاعت دى او په دې كښې د اعتراض كوونكو كافرانو دپاره ويره ده چه
 تاسو خو به دشفاعت نه هم محرومه يئ او [هغه] الله تعالى ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾
 ددوى ټول وړاندې ورو ستو حالات پيژنى ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا﴾ او دهغه [معلوماتو] لره د
 دوى علم په احاطه كښې نه شى راوستي [يعنى داسې يوكار نشته چه مخلوق ته معلوم وى او
 الله تعالى ته معلوم نه وى او داسې ډير كارونه شته كوم چه الله تعالى ته معلوم دى او مخلوق
 ته معلوم نه دى پس دمخلوقاتو هغه ټول حالات هم هغه ته معلوم دى په كومو چه دشفاعت
 شافعانو ته اجازت وشى او كوم چه ي اهل نه وى دهغوى دپاره به اجازت ونه شى [او] په دغه
 ورځ ﴿وَعَلَى الْوُجُوهِ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ﴾ [ټول مخونه به ددغه ژوندى او هميشه قائم پاتې كيدونكى په
 وړاند ښكته وى] او دټولو تكبر كوونكو او انكار كوونكو تكبر او انكار به ختم شى [او] په

دی صفت کنبی بہ تول شریک وی بیا وړاندې بہ په دوی کنبی دا فرق پوی چه ﴿وَقَدْ خَابَ مَنْ عَمَلَ ظُلْمًا﴾ [داسې سړې خو به] په هر شان [ناکام وی کوم چه دظلم] یعنی شرک [سره راغلي وی] ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾ او چاچه نیک کار کړې وی او دې ایماندار هم وی پس دۀ ته به [کامل ثواب ملاوشی] ﴿فَلَا يَخْشَى ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا﴾ [نه به دڅه زیاتۍ ویره وی اونه دکمی] مثلاً دا چه څه گناه ددۀ په عملنامه کنبی زیات ولیکلې شی اویا څه نیکی ې کمه ولیکلې شی او داکنایه ده دکمال ثواب نه پس ددې په مقابلہ کنبی دکفارونه مقصود نفی کول دثواب دی په وجه دعدم موجب دثواب اگر چه ظلم او حق تلفی به دکفارو هم نه وی او دکفارو نیک عملونه په حساب کنبی نه لیکل دا څه ظلم نه دی بلکه وجه ې داده چه ددوی نیک عملونه دایمان دشرط نه خالی دی نو په شان دنیشت شول [او مونږ] لکه څنگه چه دا ذکرشوی مضامین صفا صفا ارشاد کړی دی ﴿وَكَذَلِكَ﴾ [دغه شان دې لره] او ټولو لره ﴿اَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾ [په عربی قرآن کیدلوسره نازل کړی دی] چه الفاظ ې واضحه دی ﴿وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعْدِ﴾ [او دې کنبی مونږ قسم قسم ویری] دقیامت او دعذاب [بیان کړی دی] چه په دې سره ې معنی هم واضحه شوه مطلب دادې چه دټول قران مضامین مونږ صفا صفا بنودلی دی ﴿لَعَلَّكُمْ يَتَّقُونَ﴾ [ددې دپاره چه دغه] اوریدونکی [خلق] ددې په ذریعه سره بالکل [ویریږی] او فی الحال ایمان راوړی [یا] که بالکل ددې نه ونه ویریږی نو دومره خو به وشي چه ﴿اَوْ تُخَدِّثُ لَهُمْ زُكْرًا﴾ [دا قرآن به ددوی دپاره څه قدرې پوهه] خو [پیدا کړی] یعنی که پوره اثر پرې ونه شی نو لږ خو به وشي او دغه شان څو پیړی باربار چه لږ لږ جمع شی پوره مقدار به شی او څه وخت به مسلمانان شی ﴿فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ﴾ [پس الله تعالی چه حقیقی بادشاه دې عالی شان دې] چه داسې نفع مند کلام ې نازل کړو [او] څنگه عمل کول او نصیحت منل کوم چه بره ذکر شو دقرآن دتبلیغ واجب حق دې چه اداکول ې په ټولو مسلمانانو باندې کوم چه داحکام مکلف دی فرض دی دغه شان خنې اداب دقران دنزول سره هم متعلق دی چه داداد کولو تعلق ې تاسره دې په دوی کنبی یو دادې چه ﴿وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُفْقَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ﴾ [په قرآن] لوستلو [کنبی وړاند ددې نه چه ددې وحی په تاباند پوره نازله شی تلوارمه کوه] چه په دې کنبی تاته تکلیف وی چه دجبرائیل ^{علیه السلام} نه اوریدل او لوستل عبرت پر یوخی پس داسې مه کوه او ددې ویره مه کوه چه شاید یاد به دنه شی یادول ې زمونږ په ذمه دی [اوتہ] هم ددې دیادولو دپاره زمونږ نه ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ دادعا کوه چه اے ربه زما علم زیات کړې [په دې کنبی دحاصل شوی علم دیادپاتې کیدو او دغیر حاصل دحاصلیدو او کوم چه حاصلیدونکې نه دې دهغه نه حاصلیدو لره خیر او مصلحت گنړلو او په ټولو علمونو کنبی دینې پوهې ټولې دعاگانې داخلې دی نو دلالتعجل نه پس ددې راتلل ډیر مناسب شول نچورې داشو چه تپه تدبیرونو دحفظ کنبی تدبیرونه دتلوار پریږده او تدبیر د دعا اختیار کړه .

معارف او مسائل

﴿وَكَذَلِكَ مِنْ لَدُنَّا ذُكْرًا﴾ دجمهورو مفسرینو په نزد دلته د ذکر نه مراد قرآن عظیم الشان دې ﴿مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَمْشِي يَمْشِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ [یعنی دقرآن عظیم الشان نه په مخ اړونکی به

د قیامت په ورځ دروند پیتې بار شوي وی [قرآن عظیم الشان نه دمخ اړولو مختلف صورتونه دی، یو دا چې د قرآن کریم تلاوت کولو د سره خیال نه کوی، نه چرته د قرآن عظیم الشان لوستلو او اژه کولو ته فکر کوی، یا قرآن غلط وائی، د حرفونو د صحیح کولو فکر ورسره نه وی. یا صحیح ئې لولی خو بې زړه او بې پرواه ئې لولی، یا د څه دنیوی مال او دولت حاصلولو په خیال یې لولی، دغه شان د قرآن عظیم الشان په حکمونو باندې د پوهې حاصلولو نه بې فکره کیدل د قرآن عظیم الشان نه مخ اړول دی، د قرآن عظیم الشان په حکمونو باندې پوهیدو نه پس په هغې عمل کولو کښې کوتاهی کول یا ددغې حکمونو خلاف ورزی کول خو د مخ اړولو آخری درجه ده، غرض دا چې د قرآن عظیم الشان د حقونو نه بې پرواهي کول ډیر وبال لری چې د قیامت په ورځ به دروند پیتې جوړ شوي دده په خټه به بارولي شی. لکه د حدیثو په روایتونو کښې چې راغلی دی چې د انسان خراب عملونه او گناهونه به د قیامت په ورځ یو دروند پیتې جوړ شی او په ده به بار کړې شی. (۱)

(يَتَذَكَّرُ فِي الصُّورِ) ابن عمر رضي الله عنهما فرمائیلى دی چې یو کلی وال سړی د نبی اکرم صلی الله علیه و آله نه تپوس او کړو چې صور څه خیز دي، نبی اکرم صلی الله علیه و آله او فرمایل چې دایو ښکر دي چې په کښې به پوک وهلې شی، (۲) مراد دادې چې د ښکر پشان څه خیز به وی، چې په هغې کښې به د فرښتې د پوک وهلو اثر به په ټوله دنیا باندې داوی چې مړی به ژوندی شوی راپورته شی، ددې صور په حقیقت باندې صرف الله تعالی خبر دي.

وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ) صحیح حدیث پاک کښې د ابن عباس رضي الله عنهما څخه منقول دی چې د وحی په شروع کښې به جبرائیل عليه السلام یو آیت مبارک د قرآن عظیم الشان خان سره راوړلو او نبی کریم صلی الله علیه و آله ته به ئې آوړولونو نبی کریم صلی الله علیه و آله به ورسره ورسره د لوستلو کوشش هم کولو چې هسې نه زما څخه هیر شی. په دې وجه په دې کښې دوی باندې دوه مشقتونه وو، اول به یې قرآن د جبرائیل عليه السلام څخه آوړیدو او په دې باندې د پوهیدو، او دې سره سره ددې یادولو دپاره خپلې ژبې مبارکې سره ادا کولو، الله تعالی دې باره کښې د سورة قیامة آیت مبارک نازل کړو چې [لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانُكَ] ما ستا دپاره دا آسانی پیدا کړه (۳) چې په تاسو باندې کوم آیتونه مبارک نازلېږي دهغې یاد ساتل ستاسو ذمه واری نه ده بلکه زمونږ ذمه واری ده، مونږ به دا تاته پخپله یادوو. په دې جبرائیل عليه السلام سره سره وئیل او ژبې ته د حرکت ورکولو ضرورت نشته دي، تاسو صرف په هغه وخت کښې اطمینان سره آورئ. البته دا دعا کوی چې [رَبِّ زِنِّیْ عَلٰی] یعنی ای الله تعالی زما په علم کښې اضافه او کړې، په دې جامع دعا کښې د قرآن پاک یاد ساتل هم شامل دی. او د غیر نازل شوی طلب هم او په دې باندې د پوهیدو توفیق هم.

(۱) تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحدیث [۷۲۶۵]

(۲) جامع الترمذی، ابواب صفة القيامة باب ماجاء في شان الصور [ج: ۲ ص: ۶۹]

(۳) تفسیر البغوي تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۲۹۷]

وَلَقَدْ عَهِدْنَا

ا او په تحقيق سره حكم كړې وو مونږه |

ا او مونږ ددې نه مخكې د آدم ؑ

إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا

ا دم ؑ ته | مخكې ددې نه | نو هير شو دهغه | او اونه موندو مونږه | هغه لره | كله اراده |

نه وعده اخستې وه | خود هغه نه غفلت او شو | او مونږ په هغه كې اذ نافرمانى | كله اراده نه موندلې

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا

او كله چې | او وويل مونږه | فرستو ته | سجده او كړئ | آدم ته | نو سجده او كړه هغوى | مگر نه

ا او ياد كړه هغه وخت چې هر كله مونږ فرستو ته او وويل | چې تاسو آدم ؑ ته سجده او كړئ

إِبْلِيسَ ۖ أَلَىٰ ۖ فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَّكَ

ابليس | انكار ئې او كړو | نو او وويل مونږه | اې آدمه | بيشكه | دا دشمن دې | ستا

نو ټولو سجده او كړه | خو ابليس اونه كړه | هغه انكار او كړو | نو مونږ او وويل چې اې آدم ؑ داستا

وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰ ۖ إِنَّ

او دېنځې ستا | پس اونه باسى تاسو دواړو لره | د جنت نه | نو په مشقت كې به پرېوزئ | بيشكه

اوستا دېنځې دشمن دې | نو هسې نه تاسو دواړه د جنت نه بهر اوباسئ | نو په مصيبت كې به اخته

لَكَ ۖ إِلَّا تَجُوعٌ فِيهَا وَلَا تَعْرِىٰ ۖ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ

دې تالره | چې نه به وېرې كېږې | په هغې كې | اونه به برېښيږې | او بيشكه ته | نه به تېرې كېږې

شې دلته | په جنت | كې به نه ته اوږې كېږې | اونه به چې برېښيږې | اودا هم ده چې نه به چېرې تېرې

فِيهَا وَلَا تَطْمَئِنُّ ۖ قُوسُوسَ ۖ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ

په هغې كې | اونه به دې گرمې كېږې | نو وسوسه واچوله | هغه آدم ته | شيطان | او وويل هغه

كېږې | اونه به د گرمې نه تنگېږې | نو شيطان دهغوى په زړه كې وسوسه واچوله | هغه او وويل چې

يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّامِلٍ ۖ

اې آدمه | آيا اوبنایم تاته | اونه دهميشوالى | او بادشاهى | چې نه به ختمېږې |

اې آدم ؑ | آيا زه تاته دهميشه پاتې كېدو ونه اوبنایم | اوداسې بادشاهى چې كمزورې كېږې به نه

فَاكْلًا ۖ وَنَهَا ۖ فَبَدَتْ لَهَا سَوَاتِهَا

نو اوخوږه دواړو سره | دهغې ونې ته | نو په نتيجه كې بنسكاره شو | دواړو ته | د پردې خايونه د دواړو

نو دواړو دهغې ونې نه خوراگ او كړو | نو خپل د پردې خايونه | شرمگاهونه | ورته بنسكاره شو

وَطِفْقًا ۖ يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ ۖ وَعَصَىٰ

او شروع او كړه دواړو | چې نېلولى ئې | په خان پورې | دپانږو | دونو | د جنت نه | او نافرمانى او كړه

اودواړو په خان پورې د جنت پانږې اېنېلول شروع كړل | او آدم ؑ نه د خپل رب په

أَدْمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ

آدم | درب خیل | انو بی لاری شو | بیا | اغوره کرو هغه لره | رب دهغه | انو رجوع نی اوکړه
په حکم کښې تفصیر او شو | او هغوی په غلطن کښې واقع شول | بیا خپل رب هغه مقبول کړو نو دهغه توبه نی

عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ۝ قَالَ أَهْطَا مِنْهَا

په هغه باند | او هدایت نی اوکړو هغه ته | او وویل الله | کوز شی دواړه [د لې] | ددی جنت نه
قبوله کړه | اوسمه لار نی ورته او خوله الله ورته او فرمائیل چې تاسو دواړه اوس

جَمِيعًا بَعْضُكُم لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَأَمَّا يَٰأَيُّهَا قَيْنِ

تول | بعضی ستاسو | دپاره د بعضو | دشمنان یی | نو که چری | راشی تاسو ته | زما د طرف نه
د جنت نه کوز شی په یوخل | تاسو به دیو بل دشمنان یی | بیا که چری زما د طرفه تاسو ته

هُدًى ۝ فَمِنْ أَيْنَ هُدَاىَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا

هدایت | نو هغه چا چې | تابعداری اوکړه | د هدایت زما | نو نه به بی لاری کیږی هغه | اونه به
هدایت در شی | نو څوک چې زما د هدایت پیروی اوکړی | نو هغه به نه گمراه کیږی

يَشْفِى ۝ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ

بدبخته کیږی | او هغه څوک | چی مخ نی وارولو | دنصیحت زمانه | نو بیشکه | وی به هغه لره
اونه به محرومه پاتی کیږی | او څوک چې زما د یاد نه مخ واری | نو بیشکه دهغه

مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۝ أَعْمَى ۝ قَالَ

ژوند | لنډ تنگ | او راپورته به کړو مونږ هغه | په ورځ د قیامت | روند | اوبه وائی هغه
ژوندون به لنډ تنگ وی | او د قیامت په ورځ به مونږ هغه روند راپاسو | هغه به او وائی

رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيْٓ أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ۝ قَالَ

ای ربه زما | ولې راپورته کړم تازه | روند | او بی شکه وم زه | الیدونکی | اوبه وائی الله
چې اې زما ربه تازه روند ولې راپاسوم | حالانکه زه په دنیا کښې دسترگو خاوند وم | احکم به اوشی چې

كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ

همدارنگی | راغلی وؤ تاته | ایتونه زمونږ | نو میر کړل تاهغه | او همدارنگی | نن ورځ
هم دغه شان تاته زمونږ ایتونه درغلي وی | اخوتادهغې پرواه اونه کړه | او دغه شان به

لُنْسِي ۝ وَكَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ

ته [هم] میرولې کیږی | او همدارنگی | بدله ورکوو مونږ | هغه چاته | چې اسراف نی اوکړو
ته نن میر کړې شی | او دغه شان مونږ هر هغه چالره سزا ورکوو چې د حد نه وړاندې تیر شی

وَلَكُمْ يُومِنَ بآيَاتِ رَبِّهِ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ

او ایمان نی رانورو | په ایتونو | درب خپل | او خامخا عذاب | داخرت | زیات سخت دی
اود خپل رب نڅښې اونه منی اوداخرت عذاب ډیر سخت اودیر پاتی کیدونکی دی ایا دوی

وَأَبْقَى ۝ أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا

او زيات باقى پاتي ڪيڏونڪي دي | آيا ٻنڪاره شوي نه ده | ادوي ته اچي خومره ڏير | هلاڪ ڪرل مونڙه
ددي نه هم سبق وانه خستلو چي مونڙه تراوسه دد وي نه وړاندي خومره ڏير قومونه تباہ ڪري دي

آسان ترجمو قرآن

او مونڙو ددي نه مخڪنن آدم عليه السلام ته ديوي خبري ٿا ڪيڏ ڪري وو، بيا دهغه نه هيدره اوشوه، او
مونڙه په هغه ڪنهن عزم او نه موندلو ياد ڪره هغه وخت چه مونڙه ملائڪو ته وٺيلي وو چه آدم عليه
السلام ته سجده او ڪري، پس ٿولو سجده او ڪره، خو ابليس انڪار او ڪرو پس مونڙه هغه ته او وٺيل چه:
اي آدمه! دا ستا او ستا د بهنجي دشمن دي، لهذا هسي نه چه دي تاسو دواڙه د جنت نه او پاسي او تاسو په
مشقت ڪنهن پريوخي دلته خو دا فائده ده چه تاسو به نه او پي شي، او نه پر بندي، او نه به تپي شي، او نه
به موگرمي ڪيڏي بيا شيطان د هغوي په زړونو ڪنهن وسوسه و اچوله، وي وٺيل: اي آدمه! آيا ره تاته
داسي اوله او بڻايم چه په هغي سره د هميش والي ژوند او بادشاهي حاصل ڪيڏي چه ڪله به هم نه زير پوي؟
پس دي دواڙو دهغه اولي نه ڇه خوراڪ او ڪرو چه په هغي سره د هغوي دواڙو د شرم خايونه د هغوي
مخڪنن ٻنڪاره شو، او دواڙو د جنت پائري په خان باندي لڪول شروع ڪرل، او (دغه شان) آدم عليه
السلام د خپل رب وينا روستو ڪره، نو په غلطي ڪنهن پريوتو بيا دهغه رب هغه منتخب ڪرو، پس د هغوي
توبه ٿي قبوله او فرمائيله، او هغوي ته ٿي هدايت او فرمائيلو، الله پاڪ او فرمائيل تاسو دواڙه د دي
خاني نه ڪور شي، تاسو به دي وٺل دشمنان لي، بيا ڪه تاسو ته زما د طرف نه هدايت راهي نو ڇوڪ چه
زما د هدايت تابعداري ڪوي، هغه به نه گمراه شي، او نه به په مشقت ڪنهن پريوخي او ڇوڪ چه زما د
نصيحت نه مخ واريو نو هغه ته به ڏير تنگ ژوند ملاويږي، او د قيامت په ورځ باندي به ٿي مونڙو
روند پاسو هغه به وائي چه: اي رهه! تازو روندولي راپاسولم، حال دا چه رهه خو د سترگو والا اوم؟ الله
پاڪ به او فرمائي: دغه شان زما آيتونه تاته راڻي وو، خو تا هغه هيد ڪري وو، او نن به هم دغه شان
ته هيد ڪري شي، او ڪوم سري چه د حد نه ٿور شي، او د خپل رب په نهنو باندي ايمان نه راوږي،
هغوي ته مونڙو هم دغه شان سزا ور ڪوو، اود آخرت عذاب واقعي زيات سخت او ڏير وخته پوري پاتي
ڪيڏونڪي دي.

خلاصه تفسير

﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ﴾ او ددي نه [ڏيره زمانه] وړاند مونڙه ادم [ﷺ] ته يو حڪم ور ڪري ووا
چه بيان ٿي وړاند راڻي ﴿فَلَسِي﴾ دده نه غفلت [او بي احتياطي] وشوه ﴿وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾ او
مونڙه [ددي حڪم په اهتمام ڪنسي] [په ده ڪنهن خوالي] ثابت قدمي [بيانه مونده او] ددي
اجمال تفصيل ڪه غواڙي نو ﴿وَأَذَلَّلْنَا لِلْمَلِكَةِ اسْمَهُ وَالْإِدْمَ﴾ هغه وخت ياد ڪره ڪله چه مونڙه فرستوته
ارشاد و فرمائيلو چه دادم [ﷺ] [په وړاند سجده] د تحيه [و ڪري] ﴿فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ﴾ آئي [نو
ٿولو سجده و ڪره بغير د ابليس نه] چه [هغه انڪار و ڪرو] ﴿فَقُلْنَا﴾ بيا مونڙه [ادم ﷺ] ته وٺيل
چه ﴿يَا آدَمُ! هَذَا عَدُوُّكَ وَزَوْجُكَ﴾ اء ادم [ﷺ] ياد سته د ابليس ڪه ستا او ستا بي بي [په دي وجه
[دبمن دي] چه ستا سو په معامله ڪنسي مردود شو ﴿فَلَا تَخْرُجَنَّ كُنَّامَيْنِ﴾ چرته تاسو دواڙه

دجنت نہ ونہ باسی [یعنی ددہ پہ وینا چرتہ داسی کارونہ کړی چه دجنت نہ بهر شی
 ﴿فَلَا تُفْلِحُ﴾ چه په مصیبت [د کسب د معاش کښې پریوخی] او تاسره ستایی بی هم مگر زیاته
 حصه د مصیبت به په تا پریوخی او ﴿إِنَّ لَكَ﴾ دلته په جنت کښې خو تاسو دپاره دا [ارام]
 دې ﴿الْأَثْوَىٰ فِيهَا﴾ چه تاسو به نه چرې اوږی شی [چه تکلیف به وی درته یا به ې په تدبیر کولو
 کښې وخت واوړی او پریشان به شی ﴿وَلَا تُغْنِي﴾ [او نه به لغړ شی] چه جامې به درته ملاؤ
 نشی یاد حاجت نه پس ډیر وخت ورستو به گوندی ملاؤشی چه تاسوته به تکلیف اورسی ﴿وَأَنَّكَ
 لَا تَنْظُرُ فِيهَا﴾ [اونه به دلته تری شی] چه اوبه به نه ملاویری یا به گوندی پس ملاویری چه تاسو
 ته به تکلیف رسی ﴿وَلَا تُغْنِي﴾ [اونه به په غرمو گرم شی] خکه چه په جنت کښې غرمه نشته
 اومکان هم دهر قسم دپناه دې په خلاف دهغې حالت نه چه که دجنت نه اوخی دنیا ته لار شی نو
 دا ټول مصیبتونه به درته دریښیری په دې وجه دا هر څه په نظر کښې اوساتی ښه هوښیا او
 پیدار اوسی ﴿فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ﴾ [بیا دوی لره شیطان] دوکه ورکړه [وې غولول ﴿قَالَ
 يٰأَدَمُ﴾ وې ونیل ورته چه اے ادم] ﴿هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ﴾ [زه تاته داسی اونه ونه ښانم
 چه] خاصیت په کښې [دهمیشه پاتې کیدو وی] چه دهغې په خوړلو سره به همیشه شاد او
 اباد اوسی ﴿وَمَلِكٍ لَا يَمُوتُ﴾ او داسی بادشاهی چه چرته په کښې کمزوری نه راخی پس [ددہ په
 غولولو سره ﴿فَأَكَلَا مِنْهَا﴾ [دواړو دهغې اونې نه وخوړه] دکومې نه چه دوی منع شوی وو او
 شیطان ورته دهمیشه پاتې کیدو ونه وونیل او وې غولول [نو] ددې دخوراک سره ﴿فَبَدَثَ اللَّهُ
 سَوَاقِطًا﴾ [دواړو ستر یوبل ته ښکاره شول او] دخپل بدن پتولو دپاره ﴿وَوَلَفَقَا يَنْخَفِقَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ
 قَدَقِ الْحَبِّ﴾ [دواړو دخپل خان] بدن [دپاسه دجنت] داوونو [پانرې پورې کول شروع کړل
 ﴿وَعَصَىٰ آدَمُ﴾ [او ادم] نه دخپل رب قصور وشو پس [په جنت کښې دهمیشه پاتې کیدو
 دمقصد حاصلولوپه باره کښې ﴿فَقَوَىٰ﴾ [په غلطی کښې پریوتل بیا] کله چه دوی معذرت
 پیش کړو نو ﴿لَمَّا رَأَوْهُ رَبُّهُ﴾ [بیا ددوی رب] زیات [مقبول جوړ کړل ﴿فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ﴾ پس په
 دوی باندې] په مهربانی سره [توجه وفرمانیل او په] نیغه [لارې همیشه قائم پاتې کړل] چه
 بیا ترې داسی خطا ونه شوه اوکله چه ې اونه وخوړه نو ﴿قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا﴾ [الله تعالی
 وفرمائیل چه دواړه په جمع دجنت نه کوز شی] او دنیاته [په داسی حالت کښې لار شی چه]
 ستاسو په اولاد کښې ﴿بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ﴾ [یوبه دبل دښمن وی ﴿فَلَمَّا بَايَعْتُمْ مَعَ هٰذِهِ﴾
 بیا که تاسو ته زما دطرف نه څه [ذریعه د [دهدایت] یعنی رسول یا کتاب [راورسی نو] په
 تاسو کښې ﴿لَمَنِ اتَّخَذَ هٰذِهِ﴾ کوم سړې چه زما ددې هدایت تابعداری وکړی ﴿فَلَا يَخُلُ﴾ نو
 هغه خو به نه [په دنیا کښې] گمراه شی ﴿وَلَا يَنْفَعُ﴾ اونه به [په اخرت کښې] بدبخته شی
 ﴿مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ﴾ اوکوم سړې چه زما ددې نصیحت نه مخ واړوی نو دهغه
 دپاره [دقیامت نه اول په دنیا او په قبر کښې ﴿وَمَوْعِظَةٌ لِّنَا وَنَحْنُ نَقُصُّهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى﴾ [دتنګسیا
 ژوند به وی او دقیامت په ورځ به مونږ ده لره روندې] دقبرنه [پورته کړو ﴿قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيْ
 اِلٰى هٰذَا﴾ دې به] په تعجب سره [او وانی چه اے زما ربه تا زه روند ولې راپورته کړم زه خو] په
 دنیا کښې ﴿وَلَمَّا كُنْتُ هَمِيْرًا﴾ [سترگو والاوم] زمانه به داسی څه خطا شوې وی
 ﴿قَالَ﴾ [ارشاد به وشي چه] داڅنگه چه تاله سزا درکړې شوه ﴿كَذٰلِكَ﴾ [دغسې] تانه عمل

شوي وو هغه داچه [تاته] د پيغمبر او ﷺ او عالمانو په واسطه سره ﴿أَتَتْكَ آيَاتُنَا﴾ [زمونږ احكام درسيدلي وو] ﴿فَكَيْتَهَا﴾ [بيانا دهغو هيڅ پروا ونه كړه] ﴿وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْشَىٰ﴾ [او دغسې نن ستاڅه پروانه شي كيدې] لكه تا پروانه وه كړې [او] لكه څنگه چه داسزا مناسب د عمل وركړې شوه ﴿وَكَذَلِكَ﴾ [دغه شان] ﴿نُخْرِجُ مِنْ أَنتَرَفٍ﴾ [هر سرې ته مونږ] د عمل مناسب [سزا به وركړو كوم چه دحد] اطاعت [نه تير شي] ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ﴾ او دخپل رب په ايتونو باند ايمان رانه وړي ﴿وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰ﴾ او واقعي داخرت عذاب ډير سخت او ډير پاتې كيدونكې دې [اعاذنا الله منه] چه ددې چرته انتها نشته نو ددې نه دخان بچ كولو لوي اهتمام پكار دې.

معارف او مسائل

د دې ځاني څخه د آدم ﷺ قيصه بيانېږي، ددې څخه مخكېني هم دا قيصه په سورة بقره، سورة اعراف او بيا څه لږه شان په سورة حجر او سورة كهف كېني هم تيره شوې ده. او په آخر كېني به په سورة صاد [ص] كېني راځي، په هر مقام كېني ددې مناسب حصې سره د متعلقه هدايتونو بيان كړې شوې دي.

په دې مقام باندې مفسرينو حضراتو رومبو آياتونو سره ددې قيصې مناسب په مختلفو اړخونو سره بيان كړې دي، په دې كېني د ټولو څخه زياته روښانه او بې غباره خبره داده چې په رومبو آيتونو كېني دا ارشاد شوې دي چې:

﴿كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ﴾ (۱) پدې كېني رسول كريم ﷺ ته په خطاب كولو سره فرمايلي شوي دي چې ستاسو د نبوت او رسالت ثابتولو دپاره او ستاسو د امت د خبرداره كولو دپاره مونږ د تير شوو پيغمبرانو ﷺ حالات او واقعات تاسو ته بيانوو چې په كېني د موسى ﷺ تفصيلي قيصه ددې آيت څخه مخكېني بيان شوې ده، او په دې ټولو قيصو كېني د ټولو څخه رومي او ځينو حيثيتو كېني د ټولو څخه اهمه د آدم ﷺ قيصه ده چې دلته څخه شروع شوې ده، پدې كېني امت محمديه په دې باندې خبرداره كول دي چې شيطان د ټولو بنيادمو زور دښمن دي، ده د ټولو څخه اول ستاسو په مور پلار باندې دخپلې دښمنۍ غصه اوباسي، د قسما قسم بهانو چلونو او همدردانه مشورو جالونو خورولو سره يې هغوئ لږه د هوكه كړل دهغې په نتيجه كېني د جنت نه د كوزيدو حكم وركړې شو، د جنت جامې ترې لرې كړې شي، بيا يې الله ﷻ ته زارگانې او كړې، دغه د هوكه كيدل ورته معاف كړې شو، د نبوت او پيغمبري لور مقام ورته حاصل شو، ځكه د ټولو بنيادمو د شيطاني د هوكه كولو چرې هم پې فكره كيدل نه دي پكار، د ديني حكمونو په معامله كېني د شيطاني وسوسو او چلونو څخه د بچ كيدو ډير غم كول پكار دي.

﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ نُوحٍ وَكُلِّهِمْ أَنْ لَا يَخْلُوا عَلَىٰ الْكَافِرِينَ﴾ (۲) دلته د ﴿عَهِدْنَا﴾ لفظ د امرنا [مونږ حكم او كړو] او د ﴿وَصِيْنَا﴾ مونږ وصيت او كړو، معنی وركوي [بحر محيط]. (۲) مطلب دا دي چې مونږ ددې واقعي په باره كېني تاسو ﷺ ته ډير مخكېني آدم ۷ ته يو وصيت كړې وو يعنې تاكيدى حكم مو ورته كړې وو چې په سورة بقره وغيره كېني تير شوې دي، او دې نه پس هم څه

(۱) ترجمه:- داشان مونږ تاته دنورو تير شوو واقعاتو خبرونه بيانوو.

(۲) تفسير البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۱۲۵]

راروان دي، يعنى يوه ونه يې ورته اوښودله چې ددې گل، ميوه يا بله څه حصه مه خورنئ او ددې خواته هم مه ورځئ، باقى پاتې د ټول جنت په باغونو او نعمتونو کښې تاسو دپاره ازادى ده، چې په استعمال کښې يې راوستې شئ څنگه چې بيان يې راروان دي، داهم ورته ښودلې شوى دى چې ابليس ستاسو دښمن دې دهغه په دھوکه کښې رانشئ. ځکه چې تاسو دپاره به مصيبت جوړ شئ، خو آدم عليه السلام څخه هير شو او مونږ هغوى عليهم السلام د ارادې پوخ بيان نه موندل، دلته د نسيان مشهوره معنى هيرول او بې پراه کيدل دى، او د عزت لفظى معنى د څه کال کولو پخه اراده او پوخ قصد کول دى، اوس ترې څه مراد دى؟ په دې باندې پوهيدو دپاره اول دې ته کتل پکار دى چې آدم عليه السلام د اولوالعزم پيغمبرانو عليهم السلام څينې دې او ټول پيغمبران عليهم السلام د گناهونو څخه محفوظ وي.

په رومبى لفظ کښې آدم عليه السلام ته دهيرې نسبت کړې شوې دې چې غير اختياري حرکت دې ځکه په گناه کښې نشئ حسابيدې لکه رسول کریم عليه السلام هم فرمائئ چې ارفع عن امتي الخطا والنسيان (۱) زما امت څخه خطا او هيره صادريدل معاف کړې شوى دى او دقرآن کریم د ارشاد عام دې چې: **لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا وِزْرًا** [الله تعالى هېچا ته داسې حکم نه ورکوى چې هغې باندې عمل کول يې د وس څخه بهر وي. خوداهم ټول ته معلومه ده چې الله تعالى په دې جهان کښې داسې اسباب هم پيدا کړي دي چې هغه په پوه احتياط استعمال کړې شئ، نو انسان د خطا او هيرې څخه بچ پاتې کيدې شى هر کله چې پيغمبران عليهم السلام د الله تعالى خاص نزديکان دى ځکه د هغوى گرفت په دومره خبره هم کيږي چې دغې اختياري اسبابو څخه يې ولې وانه خستو چې د هغې په ذريعه د هيرې څخه بچ کيدې شو، چنانچه دیر ځل د بادشاه يو وزير دپاره داسې کار هم قابل گرفت جوړيږي کوم چې عامو نوکرانو دپاره دانعام قابل وي په دې بنا جنيد بغدادى رحمته الله عليه فرمائيلی دى چې: **[حسنُ الابرار سيات المقربين]** د نيکانو خلکو د نيکۍ عمل دیر ځل د نزديکانو دپاره ښوئيدل او بد عمل حسابيږي. لهذا د آدم عليه السلام دا واقعہ خو اول د نبوت په دغې زمانه کښې د پيغمبرانو عليهم السلام نه گناه صادريدل د هغوى دشان خلاف نه ده، بله خبره داده چې په حقيقت کښې هيره ده چې گناه نه حسابيږي، خو هر کله چې آدم عليه السلام مقام اوچت وو او الله تعالى ته نژدې وو ځکه د هغوى په باره کښې داهم يو لغزش حساب شو او د الله تعالى د طرفه پرې ورته زورنه ورکړې شوه، او د هغوى د خبرداره کولو دپاره دغې لغزش ته عصيان او وښلې شو څنگه چې وړاندې به راشئ.

بل دا او فرمائيلې شو چې د آدم عليه السلام عزم بيا نه موندې شو چې گنى په لوظ، قول باندې کلک پاتې شوې وو، مطلب دا چې د کلکه اراده خويي کړې وه خو شيطاني وسوسو دغه کلک والى کښې فرق راستو او دهيرې په وجه يې په دغه کلک والى باندې جخت پرې نه ښو. **[والله اعلم]** **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** دا دهغه لوظ مختصر بيان دې کومې چې الله تعالى د آدم عليه السلام څخه اخستې وو، هر کله چې آدم عليه السلام الله تعالى پيدا کړو نو ټولو فرښتو ته يې آدم عليه السلام ته د سجدي کولو حکم اوکړو، دغه حکم لاندې ابليس هم ځکه راغلو چې تر دغې وخته پورې فرښتو سره په جنت کښې يو ځانې اوسيدو، پدې بنا ټولو فرښتو سجده اوکړه ليکن ابليس د تکبر او غرور په

وجه انکار او کړو. چې زه د اور څخه پیدا یم او آدم عليه السلام د خاورې څخه پیدا دی او هغه د اور څخه په درجه کښې کمه ده، په دې جرم کښې شیطان د جنت څخه ویستلې شو، او آدم عليه السلام او حوا عليهما السلام د پاره د جنت ټول باغونه او انعامونه آزاد کړي شو، او د جنت د هر یو څیز استعمالولو اجازت ورکړې شو، صرف یوه ونه ورته اوښودلې شوه چې دهغې هیڅ حصه به نه استعمالوئ، او نزدې به هم نه ورځي، د امضمون په سورة بقره کښې او سورة اعراف کښې راغلي دي. دې دلته ددې د یادگیرنې کولو په ځانې ددې عهد د محفوظ ساتلو او په دې باندې د کلک پاتې کیدو په پاره کښې او فرمائیلې شو چې د شیطان د سجدي د نه کولو په وخت تاسو ته د شیطان د ښمنۍ ښه په ډاگه شوې ده، هسې نه چې په څه چل ول سره مو ددې لوظ نه و اړوی او په نتیجه کښې د جنت نه اوبښکلي شئ.

[فَلَا يَجْرَحْكُمُ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى] [هسې نه چې تاسو دواړه د جنت نه اوباسی او په مصیبت کښې گیر شئ]

[تَشْقَى] د شقاوت نه مشتق دي، یو شقاوت د دنیا دې چې مراد ترې په مصیبت کښې اخته کیدل دی، او بل شقاوت د آخرت دې چې مراد ترې بدبختی ده، دلته ترې رومبۍ معنی اخستل دی چې دویمه معنی پیغمبر دپاره خو لا څه کوي چې یو عام نیک مسلمان دپاره هم نشي اخستي چنانچه فراء ددې شقاوت تفسیر داسې کړې دي چې [هوان یا کل من کیدیدیه] [د محنت خواری، روزی حاصلول دی] [قرطبی (۱)].

دلته دا تفسیر ځکه ښه لگیدې شی چې دې پسې آیت کښې د جنت هغه څلور نعمتونه بیان کړي شوي دي چې انساني ژوند دپاره بنیادی شان لري یعنی خوراک، ځکاک، جامه او واستوگنه.

مطلب دا شو چې دلته په جنت کښې دغه څیزونه به ډیر درته بهي محنته او بهي خواری ملاویري، په دې سره اشارې دي ته شوه چې که جنت نه اووتئ نو دا نعمتونه به تاسو څخه اخستلې شی، کیدې شی چې هم ددې اشارې په غرض د جنت لوی لوی نعمتونه بیان نه کړي شو صرف هغه نعمتونه بیان کړي شو چې انساني ژوند پرې روان دي او دا ویره ورکړې شوه چې د شیطان په لمسولو د جنت څخه اونه څي نو دغه نعمتونه به تاسو څخه واخستې شی او په زمکه به دغه نعمتونه درته په ډیرې خواری او محنت سره حاصلیږي، هم دغه وجه ده چې جمهورو مفسرینو د [تَشْقَى] دا تفسیر اختیار کړې دي، امام قرطبی رحمته الله علیه دلته دا هم ذکر کړی دی چې کله آدم عليه السلام زمکې ته تشریف راوړولو نو جبرائیل عليه السلام ورته خو دانې د غنمو، وریزو وغیره راوړې چې دا په زمکه کښې اوکړی چې ددې بوتې زرغن شی، دانې اوکړی او پوخ شی. نو وېریبۍ اوړې پې کړی، روتۍ ترې جوړه کړې او په اور پې پخه کړی او ددې ټولو کارونو طریقې یې هم آدم عليه السلام ته اوښودلې، دهغې مطابق چې آدم عليه السلام روتۍ پخه کړه، خوراک ته یې ناست وو چې یوه نمرۍ ترې دلاسه د غره لاندې ته راوغورزیده، آدم عليه السلام هغې پسې راګوز شو، او په ډیر تکلیف یې پورته کړه، دغه وخت ورته جبرائیل عليه السلام او فرمائیل عليه السلام چې آي آدم عليه السلام په زمکه باندې ستاسو او ستاسو د اولاد روزی به په داسې طریقې په محنت

تنگ شی او عیش او روزگار و غیره یی خراب شی، بله معنی یی گمراه کیدل یا غافلہ کیدل دی، د تفسیر امامانو قشیری رحمہ اللہ او قرطبی رحمہ اللہ و غیره دلتہ د غوی لفظ رومبی معنی اختیار کړې ده، مراد دادې چې د آدم علیہ السلام د جنت د مزو د ژوند په ځانې د محنت مشقت ژوند شو. (۱)
د پیغمبرانو علیہم السلام باره کښې یو ضروری هدایت د هغوی د ادب او احترام حفاظت کول دعصی و غیره قسم الفاظ د قرآن کریم چې د آدم علیہ السلام په باره کښې استعمال شوی دی، قاضی ابوبکر ابن عربی په خپلو الفاظو کښې دهغې متعلق داسې رای ښکاره کوی:

لَا يَجُوزُ لِأَحَدِنَا الْيَوْمَ أَنْ يَخْبِرَ بِذَلِكَ عَنْ آدَمَ إِلَّا أَذْكَرَ نَاهٍ فِي أَثْنَاءِ قَوْلِهِ تَعَالَى عَنْهُ أَوْ قَوْلِ نَبِيِّهِ فَأَمَّا أَنْ يَبْتَدِيَ ذَلِكَ مِنْ قَبْلِ نَفْسِهِ فَلَيْسَ بِجَائِزٍ لَنَا فِي أَبَائِنَا الْأَذْنِينَ الْيُنَا الْآلِينَ لَنَا فَكَيْفَ آيِنَا الْأَقْدَامَ الْأَعْظَمَ الْأَكْرَامَ النَّبِيَّ الْمَقْدَامَ الَّذِي عَذَرَهُ اللَّهُ سَجَانَهُ وَتَعَالَى وَتَأَبَّ عَلَيْهِ وَغُفِرَ لَهُ

نن هیچا دپاره دا جائز نه دی چې آدم علیہ السلام ته د عصیان لفظ منسوب دی، سوا دهغې څخه چې د قرآن کریم ددې ایت یا د حدیث نبوی په ضمن کښې راغلې وی ولې چې داسې قسم الفاظ منسوب کول د خپل طرفه خپلو نزدې پلرونو نیکونو ته هم جائز نه دی بیا هغه رومبی پلار ته یی د ټولو پلرونو نیکونو نه وړاندې لوې او عزت مند او دالله عزوجل عزت مند پیغمبر دي، الله عزوجل یی عذر قبول کړو د معافۍ اعلان یی دده دپاره او کړو [تفسیر قرطبی و بحر محیط] (۲)

ځکه قشیری ابوبکر نصر فرمائیلى دی چې ددې لفظ په وجه آدم علیہ السلام ته عاصی او غاوی وئیل جائز نه دی چرته چې په قرآن پاک کښې د یو پیغمبر دپاره دغه شان الفاظ راغلی دی یا خود خلاف اولی په باره کښې دی یا د پیغمبر کیدو نه وړاندې وخت دپاره دی، لهذا دقرآنی آیتونو او حدیث پاک د روایاتو په ضمن کښې خو دهغې بیانول صحیح دی، خودخپله طرفه د هغوی علیہم السلام په شان کښې دداسې لفظونو د استعمال اجازت نشته دې [قرطبی] (۳)

[أَفْطَانُهَا جَمِيعًا] [کوز شی د جنت څخه] دا خطاب آدم علیہ السلام او ابلیس دواړو دپاره کیدې په دې بنا د [بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ] مطلب داسې واضح وی چې په دناي کښې به هم انسان سره دشيطان دښمنی جاری وی او کله چې دا اوئیلې شی چې شیطان خود وړاندې څخه جنت نه اوښکلي شوي وونو په دغه بنا د [بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ] دا خطاب آدم علیہ السلام او حوا ته وی، او مطلب به یی دا وی چې ستاسو د اولاد تر مینځ به پخپلو کښې سره د ښمنی وی چې په دې قسم سره هم د مور پلار ژوند یی آرامه او تر یخ جوړیږي.

أَوْ مَنْ أَغْوَسَ عَنْ ذِكْرِي دلتہ د ذکر څخه مراد قرآن کریم هم کیدې شی او در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ذات مبارک هم کیدې شی لکه په نورو آیتونو کښې چې [اذکرا رسولا] راغلې دي، د دواړو حاصل دا راوځی چې څوک د قرأت کریم یا رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم څخه مه واړوی، په قرآن کریم عمل نه کوی او تلاوت یی نه کوی یا در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم تابعداری څخه مخ اړوی نو انجام یی دادې چې: [فَأَن لَّهُ مَعِيشَةٌ ضَنْكًا وَنَحْشَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى] (د هغه ژوند به تنگ وی او د قیامت په ورځ به وړوند راپورته کولې شی، رومبی عذاب د دنیا دي او دویم عذاب د آخرت دي) [

(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۲۵۷]

(۲) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۲۵۵، ۲۵۶] وأحكام القرآن لابن العربي [ج: ۵، ص: ۳۶۰]

(۳) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱، ص: ۲۵۷]

په دنيا كښې د هافرانو او بدهارو د ژوند د نړيوالې اونه والې حقيقت: دلته دا سوال پيدا كيږي چې په دنيا كښې خويوازي د كافرانو او بدكارو خلقو ژوند لنډ، تنگ نه وي، د نيكانو، مؤمنانو، لنډ تنگ ژوند ليدلې كيږي، بلكه د ټولو څخه زياتې سختۍ پيغمبرانو ﷺ هم تيري كړي دي، په صحيح بخاري او د حديث په ټولو كتابونو كښې د سعد ﷺ وغيره په حواله سره دا روايت منقول دي چې رسول كريم ﷺ او فرمايل: د دنيا غمونه او مصيبتونه د ټولو څخه زيات په پيغمبرانو ﷺ باندې سخت وي، دهغوئ څخه وروستو په نيكانو او اولياء كرامو خلقو باندې د درجو په مناسبت سره سخت وي، (۱) بل طرفه عام طور د كافرانو او بدكارو خلقو ژوند د خوشحالي او مزو چرچو وي، په دې بنا دا قرآني ارشاد چې ژوند به يې لنډ تنگ وي آخرت دپاره خو دا كيدې شي ليكن په دنيا كښې د ليدلو كتلو خلاف معلومېږي.

ددې صفا واضحه جواب دا دي چې دلته د دنيا د عذاب څخه د قبر عذاب مراد دي چې د قبر ژوند به يې لنډ، تنگ او سخت وي. پخپله خپل قبر به يې دومره زور وي چې پښتۍ به يې يو بل كښې ورننوځي او هډوكي به يې ماتوي څنگه چې په ځينې احاديثو كښې ښكاره بيان راغلي دي. (۲) او مسند بزار كښې په جيد سند سره د ابوهريره ﷺ په روايت دا حديث پاك منقول دي چې رسول كريم ﷺ پخپله د [مَعِيْنَةُ ضَنْكًا] تفسير دا فرمايلې دي چې دې څخه مراد د قبر ژوند او حالت دي. [مظهري] (۳)

او سعيد بن جبير ﷺ د ژوند د تنگوالي دا مطلب هم بيان كړې دي چې هغه نه د قناعت صفت واخستې شي او د دنيا لالچ او حرص يې زيات شي، [مظهري] (۴) نيتجه يې دا وي چې سره د دير مال دولت به يې زړه جمع نه وي په هيڅ حالت به ورته آرام نه نصيب كيږي، هميشه به د مال زياتولو په غم كښې وي او د مال د نقصان خطره او غم به يې مل وي، څنگه چې د عامو مالدارانو دا حال ليدلې شي، مطلب دا چې د آرام او راحت سامان به اگر چې ورسره ډير وي خوزرونو ته به يې آرام او تسلي نه نصيب كيږي.

أَفَلَمْ يَهْدِ	لَهُمْ	كُم	أَهْلَكْنَا
آيا ښكاره شوې نه ده دوى ته چې څومره ډير هلاك كړل مونږه			
آيا ددې نه هم سبق وانه خستلو چې مونږ تراوسه ددوى نه وړاندې څومره ډير قومونه تباه كړي دي			
قَبْلَهُمْ	مِّنَ الْقُرُونِ	يَمْشُونَ	فِي مَسْكِنِهِمْ إِنَّ
مخكښى ددوى نه د زمانې د خلقو نه چې [نن] گزړى دوى په كورونو دهغوئ كښې بيشكه			
چې دهغوئ په كورونو كښې اوس دوى گرځي بيشكه په دې كښې			

(۱) جامع الترمذي، ابواب الزهد باب الصبر على البلاء [ج: ۲ ص: ۶۵]

(۲) جامع الترمذي، ابواب الجنائز باب ما جاء في عذاب القبر [ج: ۲ ص: ۲۰۵]

(۳) تفسير المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۷۱، ۱۷۲] والمستدرک للحاكم رقم الحديث: [۳۶۳۹] وجمع الزوائد رقم الحديث: [۱۱۱۷۰]

(۴) تفسير المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۷۱، ۱۷۲]

فِي ذَلِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْوَلَا

په دې [هلاکت دمنکړینو] کېنې | ډیرې نېسې دې | دپاره دځاوندانو | ددعقلونو | او که چرې نه وي
دعقل دځاوندانو دپاره نخېنې پرته دې او که چرې ستا درب

كَلِمَةً سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا

خبره | چې مخکې شوې ده | دطرفه درب ستانه | نو خامخا ووېه | [عذاب] لازم |
دطرفه يوه خبره داو له نه خلاصه شوې نه وي او يو وخت مقرر نه وي نو په دوی به

وَأَجَلَ مُسَمًّى ۖ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ

او که نه وي يوه نېټه | مقرره | نو صبر کوه | په هغه څه باند | چې وائی دوی | او تسبیح وایه |
عذاب را تلل لازم شوی وونوته ددوی په خبرو باندې صبر او کړه او دخپل رب پاکي دهغه

يُحْمَدُ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

سره دحمد | درب خپل | مخکې | دراختلو | دنمر نه | او مخکې | دپریوتلو دهغې نه |
دتعریفونو سره بیانوه دنمر دختلو نه مخکې اود ډوبیدو نه وړاندې

وَمِنْ أُنَاسٍ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ

او په ځینو وختونو دشپې کېنې | نو تسبیح وایه | او په طرفونو | دورخ کېنې | شاید چې ته |
اودشپې په ځینو وختونو کېنې ئې هم تسبیح کوه او دورخي په اول او په آخر کېنې هم دپاره ددې

تَرْضَىٰ ۖ وَلَا تَمُدَّنْ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ

راضی شي | او مه اوږدوه | سترگې خپلې | هغه څیزونو ته | چې نفع ورکړی ده مونږه | په هغه څیز سره
چې خوشحاله اوسیرې او هیچرې په هغه څیزونو پسې سترگې مه پورته کوه چې

أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْسِنَهُمْ

مختلف قسم خلقو ته | ددوی نه | شان وشوکت | دژوند | دنیا | دپاره ددې چې امتحان او کړو په دوی
مونږ ددوی ځینو ټولگوله ورکړی دا تش ددنیا دژوند رونق دې چې مونږ په دې کېنې

فِيهِ ۖ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۖ وَأْمُرْ

په هغې سره | اورزق | درب ستا | بهر دې | او باقی پاتې کیدونکې دې | او حکم کوه |
ددوی از مینست او کړو اوستا درب ورکړې رزق غوره او زیات باقی پاتې کیدونکې دې

أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا

بالبع خپل ته | ادا مانځه | او پابند اوسه | په هغې باند | نه غواړو مونږه ستا نه | رزق |
او خپلو خپلوانو ته دموځ حکم ورکوه او پخپله هم دموځ پابند اوسیرې مونږ ستا نه روزی نه غواړو

لَحْنٌ نَّرْزُقُكَ ۖ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا

مونږه | رزق درکوؤ تاته | او ښه انجام | دپاره دتقوی دې | او وائی دوی | ولې نه راوړی دې مونږ ته
بلکه مونږ تاته رزق درکوؤ او ښه انجام دپرهیزگاری دې اودا خلق وائی چې دې مونږ ته دخپل

بَايَةً	مِّن رَّبِّهِ	أَوَلَمْ تَأْتِهِمُ بَيِّنَةٌ	مَا	فِي الصُّحُفِ
يوه نبيه	د طرفه درب خپل نه	ايا رانغې دوى ته	واضح بيان	دهغې ټولو تعليماتو چې په صحيفو
رب د طرفه يوه نخښه ولې نه راوړې	ايا دوى ته هغه خبرې څرگند رانغلې	چې پخوانو صحيفو كښې		
الأولى	وَلَوْ أَنَّا	أَهْلَكْنَاهُمْ	بِعَذَابٍ	مِّن قَبْلِهِ
اولنو كښې وو	او كه چرى مونږه	اهلاك كړې وې دوى	په عذاب سره	مخكښى دراتلو ددې قرآن نه
ليكلې شوې پرته وې	او كه مونږ دوى ددې اقرآن پاك	نه وړاندې په عذب باندې هلاك كړې وې		
لَقَالُوا	رَبَّنَا	لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا	رَسُولًا	
نو خامخا به وئيل دوى	اى ربه زموږه	ولې رااونه ليرو تا	مونږ ته	يو رسول
نو دوى به وئيل چې ائې زموږه ربه	اى مونږ ته	ولې يو رسول راونه ليرلو چې مونږ ستا		
فَنُنَزِّلُ	إِلَيْكَ	مِّن قَبْلِ	أَن نُّنَزِّلَ	
چې تابعدارى كړې وې مونږه	دايتونو ستا	مخكښى ددې نه	چې ذليله شوې وې مونږه	
دحکم پيروي كړې وې وړاندې ددې نه چې بې	قدره اورسوا			
وَنَخْزِي	قُلْ	كُلٌّ	مُّتَرَبِّصٌ	فَتَرَبَّصُوا
اوشرمنده شوې وې مونږه	اورته اووايه	هرسړې	انتظار كونكې دې	[دانجام] نو تاسو هم انتظار كوئ
دې شو ورته اووايه چې هريو انتظار كونكى دى	نو تاسو هم انتظار كوئ	ډير زړه درته		
فَسَتَعْلَمُونَ	مَنْ أَصْحَابُ	الصِّرَاطِ السَّوِيِّ	وَمَنْ	
ډير زړه معلوم شى تاسو ته	چې څوك دى	ملگرى	دلارې	نيغې او څوك دې
معلوم شى چې څوك په سمه لاره روان دې	او څوك هدايت			
اهْتَدَى				
چې روان دې په نيغه لار				
موندونكى دى				

آسان ترجمه قرآن

بيا آيا دې خلقو ته دې خبرې هم د هدايت څه سبق ورنكړو چه دهغوى نه مخكښ څومره نسلونه وو كور چه مولى هلاك كړې دى دچا په علاقو كښ چه دا خلق گرځي هم، يقيناً د كومو خلقو سره چه عقل دې، هغوى دپاره په دې كښ د عبرت لوټې سامان دې او كه ستا درب د طرف نه يو خبره د مخكښ نه لېسله هوي نه وه، او (دهغې په نتيجه كښ د عذاب) يو لويه مقرر نه وې نو لازمي طور به عذاب (په هغوى پورې) پيوست هوي وي لهذا (اې پېغمبره!) دا خلق چه كومې خبرې كوي، ته په هغې باندې صبر كوه او د نمر د راختلو نه مخكښ او دهغه د پريوتلو نه مخكښ د خپل رب تسبيح كوه، اود هغې په اوقاتو كښ هم تسبيح كوه اود ورځې په اړخونو كښ هم، چه ته خو هرحاله شي اود دنيوي ژوند هغه سهول ته ستړگي هم مه اوچتوه كوم چه مولى (دې كفارو كښ) مختلفو خلقو ته د مزد او چتولو دپاره

ور کړې دې، چه مونږ ددوی د هغې په ذریعه از میشت او کړو. او ستا درې رزق ډیر غوره او د ټولو له زیات
باقی پاتې کیدونکې دې. او دخپل کور خلقو ته د مانځه حکم کوه، او په خپله هم پرې ثابت قدم
اوسید. مونږ ستا نه رزق نه غواړو، رزق خو به مونږ درکړو. او غوره انعام د تقوی دې، او دا خلق وائی
چه: دا (نبي) مونږ ته دخپل طرف نه څه نڅښه ولې نه راوړې؟ آیا دوی ته د مخکښ (آسماني) صحیفو د
مضامینو گواهی نه ده راغلې؟ او که مونږ دوی ددې (قرآن) نه مخکښ دوی په څه عذاب باندې هلاک
کړې وې نو دې خلقو به وئیلې چه: ای زموږ ربه! تا مونږ ته یو پیغمبر ولې راو نه لیږلو، چه مونږ د
ذلیل او رسوا کیدو نه مخکښ ستا د آیتونو تابعداری کړې وې؟ (ای پیغمبره! دوی ته) او وایه چه:
(مونږ) ټول انتظار کوو لهدا ته هم انتظار کوه، ځکه چه ډیر ژر به تاسو ته معلومه شی چه د لیغې لارې
والا څوک دی، او چا هدایت بیا موندلې دې؟

خلاصه تفسیر

دا اعتراض کوونکي چه په مخه باند ډډه کوی نو ﴿أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمَا أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ﴾ [ایا
دې خلقو ته] تراوسه [په دې هم هدایت ونه شو چه مونږ ددوی نه وړاند ډیرو ډلو لره] ددې
ډډې کولو په سبب په عذاب سره [هلاک کړې دي] ﴿يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ﴾ [چه دهغوی] څنو
داوسیدو په ځایونو باندې دا خلق هم گرځي] راگرځي ځکه چه دمکې نه شام ته په تلو کښې
دڅنو دغو قومونو مکانات راتلل ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النَّهْيِ﴾ [په دې] ذکرشوی کار] کښې
خو دپوهانو خلقو] دپوهې [دپاره] کافی [دلیلونه] دمخ اړولو دبدو نتیجو [موجود دی او]
په دوی چه فورا عذاب نه راځي او ددې نه دوی ته دخپل مذهب دنه بدوالی شبهه ده نو ددې
حقیقت دادې چه ﴿وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ﴾ [که ستا درې دطرف نه یوه خبره د وړاندې نه
فرمانیلې شوې نه وی] هغه داچه دڅنې مصلحتونو په وجه دوی ته مهلت ورکولې شی [او]
عذاب دپاره ﴿لَکَانَ لَإِمَّا وَآجَلٌ مُّتَمِّیٌّ﴾ [یو میعاد معین نه وی] چه هغه دقیامت ورځ ده [نو]
ددوی دکفر او اعراض په مقتضاء به [عذاب په لازمی طور راغلې وو] لنډه داچه کفر خو
مقتضی د عذاب دې لیکن دیو مانع په وجه سره صبر کولې شی پس ددوی دغه شبهه او په
فوری عذاب نه راتلو سره دخپلو ځانونو په حق باند دکیدو دلیل نیول غلط دی غرض دادې
چه په مهلت سره سستی نه ده پکار [پس] هر کله چه عذاب راتلل یقینی دی نو ﴿فَاصْبِرْ عَلٰی مَا
یَقُولُونَ﴾ [ته ددوی په کفریاتو] خبرو باند صبر کوه] او دالله تعالی دپاره چه په دوی تاله کومه
غصه راځي او په دوی د عذاب نه راتلو په وجه تاته کومه پریشانی رسیږي ته دغه پریشانی
پریږده ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّکَ﴾ [او دخپل رب حمد] او ثناء [سره] دهغه [تسبیح] او پاکي [کوه] په دې
کښې مونځ هم راغلې ﴿قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ﴾ [دنمرختونه اول] مثلاً دسحر مونځ ﴿وَقَبْلَ غُرُوبِهَا﴾
[او دنمر پریوتو نه وړاند] مثلاً دماسپڅین او مازیگر مونځ ﴿وَمِنْ أُنَآءِ اللَّیْلِ فَسَبِّحْ﴾ [او دشپې
په وختونو کښې] هم [کوه] مثلاً دماښام ماسختن مونځ ﴿وَاطْرَافِ النَّهَارِ﴾ [اود ورځې په اول او
آخر کښې] دتسبیح کولو داهتمام دپاره مکرر وئیلې شی چه په دې سره دسحر او ماښام
دمونځونو ذکر هم په اهتمام سره مکرر شو ﴿لَعَلَّکَ تَرْحَمُ﴾ [ددې دپاره چه] تاته ثواب ملاوښی
[ته] په دې سره خوشحاله شی مطلب دادې چه ته خپله توجه معبود حقیقی طرف ته کړه دخلقو
فکر مه کوه ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَکَ﴾ [اوت هرهگز هغه څیزونو ته سترگې مه اړوه] ﴿إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهٖ﴾ مه

گورہ ورتہ [لکہ چہ تر اوسہ د ورتہ نہ دی کتلی ﴿أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ﴾] پہ کومو سرہ چہ مونہ د کفارو مختلفو دلونہ [مثلاً یهودو نصاراؤ اومشرکانوتہ] ددوی د ازمائش دپارہ نفع ورکری دہ چہ دغہ [محض ﴿زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْسِنَهُمْ فِيهَا﴾] ددنیا دروند بنائست دی [مطلب نوروتہ اورول دی چہ کله دمعضوم نبی دپارہ دا ممانعت دی چہ پہ ہغہ کنبی ی احتمال ہم نشستہ نو غیر معصوم لہ بہ ددی اہتمام ولی ضروری نہ وی او ازمائش داچہ خوک احسان منی او خوک سرکشی کوی ﴿وَرِزْقَ رَبِّكَ﴾] اوستا درب بخشش [کوم چہ پہ آخرت کنبی بہ ملاویزی ﴿غَيْرَ وَاقٍ﴾] پہ پیرو درجو [ددی نہ [غورہ او قائم پاتی کیدونکی دی] چہ چری بہ نہ فنا کیپی نچور دخبری داشو چہ نہ ددوی مخ اپولو طرف تہ نظر کول یعنی کتل پکاردی او نہ ددوی سامان دعیش تہ کتل پکاردی چہ دتولو انجام عذاب دی ﴿وَأَمْرًا أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ﴾] او خپلو متعلقینو تہ [یعنی دکور خلقو تہ یا مؤمنانو تہ] ہم دمونخ حکم کوه ﴿وَأَصْطَفٰہُ عَلَیْہَا﴾] او پہ خپلہ [ہم [ددی پابند اوسہ] یعنی زیات دتوجہ قابل دا کارونہ دی ﴿لَا نَسْأَلُكَ بِذُنُوبِ﴾] مونہ ستانہ او دغسی دنورو [نہ داسی د [معاش] گتیل [نہ غواړو] کوم چہ دضروری اطاعت نہ مانع وی ﴿تَمَحَّنْ نَزْوَكَ﴾] [معاش خوتانہ] او دغسی نوروتہ [مونہ ورکوو] یعنی اصل مقصود کسب کول نہ دی بلکه دین او اطاعت دی دکسب کولو خو پہ ہغہ حالتونو کنبی اجازت یا حکم دی چہ پہ ضروری اطاعت او عبادت کنبی خلل نہ اچوی ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰی﴾] او غورہ انجام خود پرهیزکاری دی [پہ دی وجہ مونہ حکم درکوو چہ [لاتمدن الخ] او [وامر اهلك الخ] او دمعرضینو خنی حالات او خبری کومی چہ برہ ذکر شوې دغہ شان ددوی یوہ بلہ خبرہ ہم ذکر کیپی چہ [دغہ خلق] دعداندہ ﴿وَقَالُوا لَوْلَا آتَيْنَا بِآيَةٍ مِّن رَّبِّہٖ﴾] داسی وانی چہ دا رسول مونہ تہ خہ ننبہ [دخپل نبوت] ولی نہ راوی [وړاندې جواب دی چہ ﴿أَوَلَمْ نَأْتِہُمْ بِنَبَیْنَةٍ مَّا فِی الصُّحُفِ الْأُولٰٓئِیَّ﴾] ایا دوی تہ دتیرو کتابونو دمضمون اظہا نہ دی رسیدلې [مراد ددی نہ قرآن دی چہ پہ دی سرہ دتیرو کتابونو دپیشگوئی دمضمون تصدیق ظاہر شو مطلب داچہ ایا دوی تہ قرآن نہ دی راغلی چہ ددی د وړاندہ شہرت وو چہ دغہ پہ نبوت کافی دلیل دی ﴿وَلَوْ أَنَّا أَهْلُکُمْ بِعَذَابٍ مِّنْ قَبْلِہِ﴾] او کہ مونہ دوی لہ دقرآن نہ وړاند [دکفر پہ سزا کنبی] پہ خہ عذاب ہلاک کری وی [او بیا ورتہ دقیامت پہ ورخ دکفر اصلی سزا ورکولی چہ دغہ بہ لازمی وه ﴿لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَیْنَا رَسُولًا﴾] نو دی خلقو بہ [پہ طور دعدر [داسی وئیل چہ لہ زمونہ ربہ تا مونہ تہ خوک رسول [پہ دنیا کنبی] ولی نہ دی رالیږلې ﴿فَنَنْبِیْہُ إِلَیْکَ مِّنْ قَبْلِ أَن﴾] چہ مونہ ستا احکام منلی وی وړاند ددی نہ چہ ﴿ثَبَلٌ وَتَحْزٰی﴾] مونہ [دلته پہ خپلہ [بی قدرہ شو او] دخلقو پہ نظر کنبی [رسواشو] پس اوس ددی عذر ہم گنجائش پاتی نہ شو کہ دوی دا وانی چہ دغہ عذاب بہ کله وی نو ﴿قُل﴾] تہ وواہ چہ [﴿کُلُّ مُتَرَدِّصٍ﴾] مونہ [ټول انتظار کوو پس] ترخہ وختہ ﴿فَتَرَبَّصُوا فَمَا تُسْأَلُونَ﴾] نور انتظار وکړی اوس بہ ډیر زر تاسو تہ [ہم [معلومہ شی ﴿مَنْ أَضْعَبُ الْقِرَاطِ السَّوِیَّ﴾] چہ نیغی لاری والا خوک دی ﴿وَمِنْ اِهْتَدٰی﴾] او ہغہ خوک دی کوم چہ [منزل مقصود تہ ورسیدو] یعنی دغہ فیصلہ بہ ډیرہ زر پس دمرگہ یا پس دحشر نہ ظاہرہ شی .

معارف او مسائل

﴿اَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ﴾ يهد ضمير د فاعل هدی ته راجع دې چې ددې لفظ په ترڅ کې راغلي دي. د هدی نه مراد قرآن عظیم الشان یا رسول دې، نو معنی ئې داشوه چې آیا قرآن عظیم الشان یا نبی اکرم ﷺ دوی یعنی مکې والو ته دا هدايت نه دې کړې او په دې ئې نه دی خبر کړې چې تاسو نه مخکې څومره امتونه او ډلې د خپلې نافرمانۍ په وجه د الله ﷻ په عذاب کې د گرفتاریدو په وجه هلاک شوي دي چې دهغوئ په کورونو او زمکو کې اوس تاسو گرځئ او دا هم کیدیشی چې په دې کې ضمير د فاعل الله ﷻ ته راجع وي چې معنی به ئې داسې جوړیږي، آیا الله ﷻ دې خلقو ته هدايت نه دې کړې الخ؟

﴿فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ﴾ مکې والو به چې د ایمان نه تستیدو دپاره قسما قسم خپلې بهانې لټولې او نبی اکرم ﷺ به ئې په خرابو الفاظو سره یادولو، چا به ورته ساحر، چا شاعر او چا کاذب وئیلو. د دوی د زیانونو ورکولو علاج قرآن عظیم الشان دلته په دوو څیزونو سره خودلې دی، اول دا چې تاسو ﷺ د دوی خبرو پسې مخه مه اوړئ، بلکه صبر کوئ، بل څیز د الله ﷻ په عبادت کې لگیا کیدل دی چې په راتلونکې جمله کې ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾ الفاظو سره بیان کړې شوې دي.

د دښمنانو د ضررونو نه د ځان ساتلو علاج دا دی چې صبر کولې او الله تعالی پادولې شي. په دې دنیا کې هېڅوک به دښمنه نشي کیدې هغه ورکوټې وي که هغه لوټې، ښه وي او که خراب، نو دښمن که هر څومره کمزوري او سپک وي هغه خپل مخالف ته څه نه څه ضرر خامخا رسوي. اگر چې صرف په کنځلو ئې وس ورسې، که مخامخ ئې وس نه رسي پشې شا ورته ضرر رسوي. ځکه هر څوک د دښمن د ضررونو نه د ځان بچ کولو په فکر کېږي وي، قرآن عظیم الشان ددې زیاته غوره او کامیابه نسخه د دوو څیزونو نه مرکبه بیان کړې ده. یو جز د هغې صبر کول، او د بدل اخستلو تکل نه کول، او بل جز ئې د الله ﷻ په یاد او عبادت کې اخته کیدل دی، تجربه گواه ده چې یوازې هم په دې نسخې سره ددغې ضررونو نه خلاصې بیا موندې شي. گنې نو بدل اخستونکې که هر څومره طاقتور، لوټې او د مرتبې خاوند وي، ډیر ځله هغه د خپل مخالف نه په بدلې اخستو باندې قابو نه بیا مومي. او د بدل اخستو په فکر کېږي پاتې کیدل هغه دپاره یو مستقل عذاب جوړ شي. او کله چې انسان خپله مخه خالص الله ﷻ ته راوړي او دا عقیده لري چې الله ﷻ ته د منظوریدو نه بغیر هېڅوک هم چاته څه زیان نشي رسولې، او د الله ﷻ هر عمل او فعل دهغه په حکمت باندې بنا وي. ځکه دا راپېښ صورت د حکمت د الله نه خالی نشي کیدې، په دې شان د انسان هغه غصه بالکل سربېږي کومه چې د مخالف د زیان رسولو په وجه راپاره شوی وي ځکه په آخر کې فرمائی چې ﴿لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ﴾ یعنی په دې شان به ستاسو وخت په خوشحالي سره تیريږي.

﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ﴾ یعنی تاسو ﷺ د الله ﷻ پاکي بیانوئې دهغه د حمد او شکر سره. دې کې اشاره ده چې د الله ﷻ د یادولو او عبادت کولو توفیق موندلو سره انسان پخپل فخر باندې د فخر اونازه په ځانې د الله ﷻ شکر او حمد ادا کول خپله وظیفه جوړه کړه دا ذکر الله یا عبادت دهغه د توفیق ثمره وي.

﴿وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ﴾ نه مراد د ماسپڅين او مازیگر او د ﴿وَمِنَ الْأَنْبِيَاءِ﴾ څخه مراد عام ذکر او حمد هم اخستې شی او خاص مونځ هم دلته عموماً مفسرینو د مونځ په معنی ځکه اخستې دی چې دې نه پس بیان شوی وختونه هم د مونځ وختونه دي، لکه ﴿قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ﴾ نه مراد د ماسپڅين او مازیگر او د ﴿وَقَبْلَ غُرُوبِهَا﴾ نه مراد د شپې ټول مونځونه د ماښام او ماسختن تردې چې د تهجدو مونځ هم په کښې شامل دي، بیا په ﴿وَأَطْرَافِ النَّهَارِ﴾ سره ددې زیات تاکید شوی دي.

دنیوی دولت د خو ورځو دې داد الله تعالی په نزد د مقبولیت نڅښه نه ده بلکه مؤمن دپاره د خطرې څیز دي: ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ﴾ دې سره نبی اکرم ﷺ ته خطاب دي او په اصل کښې هدایت کول امت ته دی چې د دنیا مالدارو او سرمایه دارو ته قسما قسم دنیوی رونقونه او نعمتونه حاصل دي تاسو هغوی طرفته مه گورئ ځکه چې دا ټول هر څه فنا کیدونکي او د خور ورځو دي، الله ﷻ چې کوم نعمت تاسو ﷺ ته او ستاسو ﷺ په واسطه مؤمنانو ته ورکړې دي هغه په ډیرو درجو د دنیوی ژوند د خو ورځنی رونق څخه زیات غوره دي.

په دنیا کښې دکافرانو او بدکارو خلقو عیش، عشرت، مال دولت، رعب او مرتبه همیشه د هر چا دپاره دا سوال جوړ شوی دي چې هر کله داخل د الله ﷻ په نزد خراب، ذلیل ناخوښه دی نو دا نعمتونه ورته ولې ورکړې شوی دي، او حکم منونکي مؤمنان، بندگان په خواری غریبې کښې ولې راگیر دي؟ تردې پورې چې فاروق اعظم ﷺ پشان د لوړې مرتبې برزګ ته هم داسوال راپورته شو کله چې هغوی ﷺ د رسول کریم ﷺ خاص حجرې مبارکې ته ورغلل چرته چې نبی کریم ﷺ خلوت نشین وو او هلته یې دا اولیدل چې د غټو غټو تیلو پوزګی باندې نبی کریم ﷺ ملاست وو او دهغې نڅښې او چاپونه یې په بدن مبارک باندې جوړ شوی وو نو بې اختیاره په ژړا شو او عرض یې او کړو چې یا رسول الله ﷺ ادا قیصر او کسری او ددوی امیران په څومره څومره نعمتونو او راحتونو کښې پراته دی، او تاسو ﷺ په ټول مخلوق کښې د الله ﷻ منتخب شوی رسول یې او محبوب یې، او ستاسو د ژوند تیریدون دا حال دي؟

رسول کریم ﷺ او فرمائیل چې ایې ابن خطاب ﷺ آیا ته تر اوسه پورې شک شبه لري، داخل خلق خو هغه دی چې ددووی د خوښې او خوندور څیزونه الله ﷻ په دنیا کښې ورکړي دي، چې ددوی هیڅ حصه نشته هلته به ورته سراسر عذاب وی، (۱) او د مؤمنانو معامله ددې په برعکس ده، هم دغه وجه ده چې رسول کریم ﷺ به د دنیا د زینت او آرام تلاش نه کولو او بې تکلفه ژوند به یې خوښولو، سره ددې چې خپل خان دپاره یې د زیات ښکلی سامان د آرام او خوند برابر وس لرلو، خو بیا هم کله چې به یې بې محنته د دنیا سامان تر لاسه شونو زړ تر زړه به یې د الله ﷻ په لار کښې په غریبانانو او فقیرانو باندې خرچ کولو، تردې چې خپل خان دپاره به یې ترې هیڅ هم نه پریښودل، د ابن ابی حاتم په روایت د ابوسعید خدری ﷺ څخه نقل شوی دی چې رسول کریم ﷺ او فرمائیل:

(۱) صحیح البخاري کتاب النکاح، باب موعظة الرجل إلخ (یاختصار) [ج: ۱، ص: ۷۸۲]

[ان اخوف ما اخاف عليكم ما يفتح الله لكم من زهرة الدنيا] (۱) په تاسو باندې چې د کوم خيزونو نه زده تولو څخه زيات ويريرېم هغه دولت او زينت د دنيا دې چې په تاسو به پرانستې شي. دې حديث پاک کښې نبي اکرم ﷺ خپل امت ته د رومبې نه دا خبر هم ورکړې دې چې کله به تاسو په دنيا کښې فتح حاصلوئ ، او مال او دولت د عيش عشرت سامان در سره ډير شي ، هغه زيات خوشحالوونکې صورت حال نه دې بلکه د ويريدو خيز ځکه دې چې په هغې کښې اخته کيدو سره به د الله ﷻ د يادولو او دهغه د احکامو نه غافله شي .

خپل بال بچ او متعلقين ته د مونځ د پابندۍ تاکيدې اودهې حکمت: ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ [۱] خپل اهل ته هم د مونځ حکم کوئ او پخپله هم پرې کلک اوسيرئ] دا په ظاهره دوه بيل بيل حکمونه دي ، يو خپل بال بچ ته د مونځ کولو تاکيد او دويم پخپله ددې پابندۍ کول ، ليکن که غور او کړو نو پخپله دخپل مونځ پوره پابندۍ دپاره هم د ضروري دې چې ستاسو چاپيرچل ستاسو بال بچ او متعلقين د مونځ پابند وي ځکه چې هر کله چاپيرچل ددې خلاف وي نو په طبعي ډول انسان پخپله هم د کوتاهۍ ښکار کيږي .

په لفظ د اهل کښې بي بي اولاد او متعلقين ټول داخل دي ، د کوم نه چې دانسان چاپيريال اوماحول او معاشره جوړيږي ، کله چې رسول کریم ﷺ باندې دا آيت مبارک نازل شونو نبي اکرم ﷺ به هر ورځ د سحر د مونځ په وخت د علي ﷺ او فاطمه ﷺ کور ته ورتلو او هلته به ئې دا آواز کولو ﴿الصَّلَاةُ الصَّلَاةُ﴾ [قرطبي] . (۲)

او عروده بن زبير ﷺ به چې کله د اميرانو او بادشاهانو دولت او دبدبه اوليدله نو سمدستي به خپل کور ته راغلو او د کور خلکو ته به ئې د مونځ بلنه ورکوله او دا آيت مبارک به ئې ورته په لوستلو آږولو ، دغه شان کله به چې فاروق اعظم په شپه کښې تهجد مونځ له پاسيدل نو دخپل کور خلق به ئې هم را بيدار کړل او دا آيت مبارک ئې ورته آږولو [قرطبي] . (۳)

خوله چې په مونځ او د الله تعالی په عبادت کښې لږياښي الله تعالی ورته د روزي معامله آسانوي: ﴿لَا تَسْأَلُكَ بِزَقَاتٍ﴾ يعنی مونځ تانه دا نه غواړو چې خپل او دخپل بال بچ روزي دخپل علم او عمل په زور پيدا کوه بلکه دا معامله مونځ پخپله ذمه لگولې ده ولې چې دروزي حاصلول در اصل د انسان په وس کښې نه دي هغه زيات نه زيات دومره کولې شي چې زمکه پسته او د کروندې جوگه کړي او څه دانې تخم په کښې واچوي مگر دغه دانې او تخم نه بوټي رازرغونول او پيدا کول د انسان کار دې ، او نه د انسان په دې کښې څه معمولی دخل شته هغه براه راست د الله ﷻ کار دې . د ونې رازرغونيدونه پس هم دانسان ټول عمل صرف د هغې حفاظت

(۱) صحيح مسلم كتاب الزکوة، باب التحذير من الاغترار بزينة الدنيا إلخ [ج: ۱، ص: ۳۳۶]

(۲) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۲۶۳]

(۳) کنز العمال رقم الحديث: [۳۵۷۵۸] و موطا مالك رقم الحديث [۳۸۹] ، كتاب النداء للصلاة ، باب ماجاء في صلاة الليل.

کول او دهغې گلونه ، دانو او میوو نه فائده حاصلول دی چې الله ﷻ په دې کبښې پیدا کړی دی ، او څوک چې د الله ﷻ په عبادت کبښې مشغول شی الله ﷻ دهغه د محنت دا پیټې هم هغه دپاره آسان او سپک کړی .

ترمذی او ابن ماجه د ابی هريره رضی الله عنه نه روایت نقل کړې دې چې نبی اکرم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې : ﴿ يقول الله تعالى يا ابن آدم تفرغ لعبادتي املأ صدرك غنى واسد فرك وان لم تفعل ملات صدرك شغلا ولم اسد فرك ﴾ (۱) څوک چې د خپلو ټولو فکرونو څخه یو فکر د آخرت جوړ کړی نو الله ﷻ دهغه د دنیا د فکرونو پخپله ذمه واری اخلی ، او د چا فکر چې د دنیا په گنډ فکرونو کبښې بوښت وی نو د الله ﷻ هیڅ پرواه نشته که هغه د دې فکرونو په یو ځنگل کبښې هلاک شی [ابن کثیر] او عبد الله بن مسعود رضی الله عنه فرمائیلی دی چې ما نبی اکرم صلی الله علیه و آله نه اوريدلی دی چې :

﴿ من جعل هبومه هماً واحدا هم البعاد كفاة الله هم دنياه ومن تشعبت به الهبوم في احوال الدنيا لم يسأل الله في اي اودية هلك ﴾ (۲) دا حدیث د ابن ماجه په حواله ابن کثیر نقل کړې دې .
﴿ يَبْنِيهِ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى ﴾ یعنی پخوانی ټول آسمانی کتابونو تورات ، انجیل او د ابراهیم عليه السلام صحیفې وغیره ټول په ټوله د رسول آخر الزمان محمد صلی الله علیه و آله د پیغمبرئې گواهی ورکوونکی راغلی دی آیا دغه ، بینات دغې منکرانو لره د کافی نه هم زیات ثبوت نه دې ؟

﴿ فَتَقْلَبُونَ مِنَ اصْحَابِ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى ﴾ یعنی نن خو الله ﷻ هر چاته ژبه ورکړې ده ، هر څوک د خپل عمل او خپلې طریقې د زیات غور والی او صحیحوالی د عوی کولې شی خو دا دعوی هیڅ پکار نه رازی زیاته غوره او صحیح طریقه هم هغه کیدېشی چې د الله ﷻ په نزد مقبوله او صحیح وی او د هغې پته به د قیامت په ورځ ټولو ته اولگی چې څوک په غلطه او په گمراهی وو او څوک په صحیح او سمې لارې باندې وو .

اللهم اهدنا لما اختلف فيه الى الحق باذنك
ولا حول ولا قوة الا بك ولا ملجأ ولا منجأ منك الا اليك

.....

الحمد لله الذي وفقني لتكميل سورة طه ضحى
يوم الخميس لاربعة عشر خلت من ذالحجة الحرام سنة ١٣٩٠ هجري
والله سبحانه وتعالى اسأل التكميل بأقوال القرآن والله المستعان وعليه التكلان

.....

(۱) سنن ابن ماجه، ابواب الزهد، باب الهم بالدنيا [ص: ۳۰۴] و جامع الترمذی ، ابواب صفة القيامة باب [ج: ۴ ص: ۷۳]
(۲) تفسير ابن كثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۲۸]
(۳) سنن ابن ماجه، ابواب الزهد، باب الهم بالدنيا [ص: ۳۰۴] و تفسير ابن كثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۲۸].

آياتونه	سورة الانبياء مكية وهي مائة واثناعشرة آية وسبع ركوعات	ركوع گاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
۱۱۲	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	۵
اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ۝		
نزدې شو خلقوته [وخت د] حساب ددوي او دوي په غفلت کښي مخ اړونکي دي		
خلقوته ددوي [دعملونود] حساب [وخت] رانژدې شو اودوي په غفلت کښي مخ اړولي پراته دي		
مَا يَأْتِيهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِمْ فَحُذِّثْ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ		
نه راځي دوي ته يو نصيحت دطرفه درب ددوي نه نوې [تازه] مگر اوري دوي هغه		
دوي ته چې ددوي درب د طرفه کوم يو نوې نصيحت هم راشي نو دوي ئې واورې خوداسې لکه		
وَهُمْ يَلْعَبُونَ ۝ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَأَسْرُوا الْجَوَىٰ ۝ الَّذِينَ		
حال دا چې دوي لوبي کوي بې پروا دي زړونه ددوي او پټې کوي دغوږ خبرې هغه کسان		
چې دوي په لوبو کښي مشغوله وي ددوي زړونه غافله دي او دې ظالمانو پټې پټې مشورې اوکړې		
ظَلَمُوا ۝ هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ		
چې ظلم ئې کړې دي نه دې دا سړې مگر يو انسان دې په شان ستاسو آيا نو راځي تاسو		
چې دې خو بس هم ستاسو په شان يو سړې دي نو آيا تاسو د جادو په خبرو پسې روان ئې		
السَّحَرِ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ۝ قُلْ رَبِّي يَعْلَمُ		
جادوته حال دا چې تاسو ښه گوري [چې جادو دې] او وييل رسول رب زما علم لري		
حال دا چې تاسو ئې په سترگو وينئ گورئ پيغمبر او وييل چې زما رب داسمان اوزمکې		
الْقَوْلِ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ		
په هغه خبره چې اوشي په آسمان کښي او په زمکه کښي او هغه هر څه اوريدونکي دي		
په هره خبره باندې عالم دې او هغه هر څه اوريدنکي		
الْعَلِيمُ ۝ بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلْ		
او په هر څه پوهه دي بلکه واني دوي [دا قران] گڼوود خوبونو دي بلکه ده دخانه جوړ کړې دي		
په هر څه عالم دې بلکه دوي خو واني چې دا [قران] بعضي گڼوود خوبونه دي بلکه پيغمبر دخانه		
بَلْ هُوَ شَاعِرٌ ۝ فَلْيَأْتِنَا بآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ		
بلکه دي شاعر دې پس رادورې دي مونږ ته څه ښه لکه څنگه چې رالېږلي شوي وؤ		
جوړ کړې دي بلکه دې شاعر دې انوده دپاره پکار دی چې داسې ښه مونږ ته راورې لکه څنگه چې		
الْأَوَّلُونَ ۝ مَا أَمَنْتُ قَبْلَهُمْ مِّنْ قُرْيَةٍ		
اولني پيغمبران دنښو سره نه وؤ راورې ايمان مخکښي ددوي نه هيڅ يو کلي		
پخوانو پيغمبرانو راورې وې ددوي نه وړاندې چه کوم خلق مونږ هلاک کړی وو هغوی خو هم		

أَهْلَكْنَاهَا	أَفْهَمُ	يُؤْمِنُونَ ①	وَمَا أَرْسَلْنَا
چی هلاک کرو مونږ هغه کلي آيا نو دوی اښه گڼي ايمان راوړی اونه وو ليرلی مونږه			
ایمان نه وو راوړی نو آيا داخلق به ايمان راوړی څه؟ او ستانه وړاندي مونږ هم سړی			
قَبْلَكَ	إِلَّا رِجَالًا	تُوحِي	إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا
مخکښی ستانه مگر انسانان چی مونږ به وحی کوله هغوی ته پس تپوس او کړی			
پیغمبران جوړ کړی ليرلی وو چا ته چې مونږ وحی ليرله وه که چرې تاسو په دې خبره			
أَهْلَ الذِّكْرِ	إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ②	وَمَا جَعَلْنَاهُمْ	جَسَدًا
داهل کتابونه که بیا تاسو چی نه پوهیږئ اونه وو جوړ کړی مونږ هغوی لره داسې بدن			
نه پوهیږئ نو دعلم د خاوندانو تپوس او کړئ او مونږ ددې پیغمبرانو داسې بدنونه نه دی جوړ کړی			
لَا يَأْكُلُونَ	الطَّعَامَ	وَمَا كَانُوا	خُلْدِينَ ③
چی نه به ئې خوړو خوراک اونه وو هغوی هميشه ژوندی بیا رښتیا کړه مونږه د هغوی سره			
چی گڼی خوراگونه دې نه کوی اونه هغوی هميشه دپاره ژوندی پاتې شوی دی بیا مونږ هغوی سره			
الْوَعْدَ	فَأَنجَيْنَاهُمْ	وَمَنْ	نَشَاءُ
وعدہ نوبچ کړل مونږه هغوی او هغه څوک چی غوښتلو مونږه نجات د هغوی او هلاک کړل مونږه			
خپله وعدہ رښتیا کړه نو هغوی ته او نورو هغه چاته چې مونږ غوښتل نجات ورکړو او دحد نه			
الْمُسْرِفِينَ ④	لَقَدْ أَنْزَلْنَا	إِلَيْكُمْ	كِتَابًا فِيهِ
دحد نه اوږدوونکی خلق نازل کړې دې مونږ تاسو ته یو کتاب چی په هغې کښی			
تیریدونکی مو هلاک کړل [خلقو] مونږ په تاسو یو کتاب اقران پاک نازل کړې دې اږه کوم کښی چی			
ذِكْرُكُمْ ⑤	أَفَلَا تَعْقِلُونَ ⑥		
ذکر ستاسو دې آيا نه پوهیږئ تاسو			
ستاسو دپاره نصیحت دې نو آيا تاسو پوهیږئ نه؟ اږه نصیحت قبول کړئ			

آسان ترجمه قرآن

دخلقو دپاره د هغوی د حساب وخت نژدې راغلې دې، او هغوی دی چې د غفلت په حالت کښې ئې اعراض کړې دې چې کله هم د هغوی درب د طرف نه د نصیحت څه نوې خبره هغوی ته راشي نو هغوی د هغې نه مسخره جوړولو سره داسې حالت کښې اوری، چې د هغوی زړونه په فضولیاتو کښې ننوځي، اودا ظالمان خلق په پټه پټه (د یو بل سره) پټې خبرې کوی چې: داسې (یعنی محمد ص) ستاسو په شان یو انسان نه دې نور څه دې؟ آيا بیا به هم تاسو سره د پوهې د جادو خبره اوری؟ پیغمبر (جواب کښې) او وئیل چې: په آسان او زمکه کښې چې څه وئیلې شی، زما رب په هغه ټولو باندې عالم دې او هغه هر خبره اوری، او د هر څه نه با خبر دې صرف دا نه بلکه هغه خلقو دا هم او وئیل چې: دا (قرآن) د بې جوړه خوږولو مجموعه

ده، بلکه دادې صاحب خپله جوړ کړې دې، بلکه دا یو شاعر دې، دې د هم زموږ مخې ته یو لښه راوړی څنگه چې مخکې پیغمبران (د لښو سره) لېږلې شوې وو حال دا چې د هغوی نه مخکې چې کوم کلي هم موندلې هلاک کړې دې، هغوی ایمان نه و راوړې، اوس به آیا دا خلق ایمان راوړي؟ او (ای پیغمبر!) موندل ستا نه مخکې بل څوک نه، هم سړی پیغمبران جوړولو سره لېږلې دی په چا بالدي چې به موندل وې نازلوله لهذا (کافرانو ته او وایه چې) که تاسو ته خپله علم نشته نو د نصیحت د علم لرونکو ته پس او کړه او موندل دا (رسولان) داسې بدلوله نه وو پیدا کړې چې هغوی دې خوراک نه کوي، او نه داسې وو چې همیشه به ژوندی وي. بیا موندل چې هغوی سره کومه وعده کړې وه، هغه مورشتیا کړه او هغوی مو هم بچ کړل، او (د هغوی نه علاوه) څوک چې موندل غوښتل هغوی هم او کوم خلق چې د حد نه تیر شوې وو، هغوی مو هلاک کړل. (اوس) موندل تاسو ته یو داسې کتاب نازل کړې دې چې په هغې کې ستاسو دپاره نصیحت دې آیا بیا هم تاسو نه پوهیږئ؟

خلاصه تفسیر

﴿اَقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ﴾ [دغو] منکرانو [خلقو ته ددوی] د [حساب] وخت [نژدې راوړسیدو] یعنی قیامت وخت په وخت رانژدې کیږي ﴿وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ﴾ [ددوی] تراوسه [په غفلت کېنې] پراته [دی] او په دې دقیقین کولو او دده دپاره دتیارۍ کولو نه ﴿مَغْرُضُونَ﴾ [دیده کوونکي دی] ﴿مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحَدَّثٍ﴾ [اوددوی غفلت دوومره زیات شوې دې چې دوی ته درب دطرف نه چې کوم تازه نصیحت] ددوی دحال موافق [راځي] په ځای ددې چې دوی پرې پوه شي ﴿اَلَا اَتَمَعُّوْهُ﴾ [دوی هغه لره په داسې طور سره اوزی چې] ﴿وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ﴾ [ورپورې] [خنداگانې کوي] او ﴿لَا هِيَّةَ قُلُوْبُهُمْ﴾ [ددوی زړونه] هرگز هغې ته [نه متوجه کیږي] ﴿وَأَسْرَأُ النُّجُومَ﴾ [الذین ظَلَمُوا] او دا خلق یعنی ظالمان او کافران [خلق] په خپل مینځ کېنې [پټې پټې مشورې کوي] په دې وجه نه چې مسلمانانونه دوی ته خطر وه ځکه چې په مکه کېنې کفار کمزوری نه وو بلکه ددې دپاره چې داسلام خلاف پټ سازش وکړي او ختم یې کړي [چې دا] ﴿هَلْ هَذَا اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ [یعنی محمد ﷺ] محض ستاسو په شان یو [معمولی] [سړی دې] [یعنی نبی نه دې] او دا کوم زړه رابښکونکې کلام چې اوزوی په دې داعجاز شبهه او په دې اعجاز سره دنبوت خیال مه کوي ځکه چې دغه په حقیقت کېنې سحرآمیز کلام دې [نو ایا] سره ددې خبرې ﴿اَفَتَأْتُونَ الْبَحْرَ﴾ [بیا هم تاسو دجادو خبرې د اوزیدو دپاره] دده خواته [ځنې؟ حال دادې] ﴿وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ﴾ [چې تاسو] دا خبره ښه [پیژنئ] پرې پوهیږئ [پیغمبر ﷺ] ته دجواب ورکولو حکم وشو او دوی ﷺ موافق دحکم په جواب کېنې ﴿قُلْ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ﴾ [اوفرمائیل چې زما رب هرې خبرې لره] خواه [په اسمان کېنې وی او که] خواه ﴿وَالْاَرْضِ﴾ [په زمکې کېنې] وی او که خواه ظاهر وی او که پټ ښه [پیژنئ] ﴿وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [او هغه ښه اوزیدونکې او ښه پوهیدونکې] [دې] [پس ستاسو دکفر دې خبرو لره هم پیژنئ او تاسو له به ښه سزا درکړي او دوی حق کلام ته صرف په جادو ونیلو باند صبر ونه کړو] ﴿بَلْ قَالُوا﴾ [بلکه داسې یې] هم [اوونیل چې دا] قرآن ﴿اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ﴾ [پریشانه خیالات دی] چې په واقع کېنې زړه رابښکونکې هم نه دی ﴿بَلْ اَقْرَبُ﴾ [بلکه] ددې نه زیاته داده چې [دوی] [یعنی پیغمبر ﷺ] [دې لره] په قصد او اختیار سره په

خپل زړه کښې [جوړ کړی] د خوب په خیالاتو کښې خو انسان څه اندازه بې اختیاره او معذور او په اشتباه کښې اخته کیدې هم شی او دا دځانه جوړول څه دقرآن سره مخصوص نه دی ﴿بَلْ هُوَ شَاعِرٌ﴾ [بلکه دې خو یو شاعر سړې دې] دده ټولې خبرې هم دغسې خیالی او دځانه جوړې شوې دی لنډه داچه رسول نه دې اولوې مدعی درسالت دې ﴿فَلْيَأْتِنَا بَيِّنَاتٍ﴾ [نوده له پکار دی چه داسې څه] لویه [نښه راوړی] ﴿كَمَا أَرْسَلْنَا الْأَوَّلُونَ﴾ لکه وړاندې رسولانو چه راوړی دی او لوې لوې معجزې ې ښکاره کړی دی نو دغه وخت به مونږ دې رسول ومنتو او ایمان به راوړو او دا وینا هم ددوی یوه بهانه وه گڼی دوی خو تیر پیغمبران ﷺ هم نه منل الله تعالی په جواب کښې فرمائی چه ﴿مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِن قُرْبَةٍ أَهْلَكْنَاهَا﴾ [ددوی نه وړاندې دڅه کلی خلقو لره چه مونږ هلاک کړی دی] سره ددې چه ددوی فرمانشی معجزې ظاهري هم شوې خو دوی [ایمان رانه وړو] ﴿أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ﴾ پس ایا دا خلق به [ددې معجزو په ظاهريدو] ایمان راوړی [او په داسې حالت کښې به په ایمان نه راوړو عذاب نازل شی په دې وجه مونږ دغه معجزې نه ظاهر وو او دقرآن معجزه کافی ده] او [درسالت متعلق چه کومه ددوی داشبه ده چې رسول بشر نه دې پکار دهغې جواب دادې چه] ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رَجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ﴾ [مونږ تانه وړاندې صرف سړو لره پیغمبران جوړ کړی دی کومو ته چه به مونږ وحی لیرله پس] اے منکرانو ﴿فَأَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ [که تاسوته] داخبره [معلومه نه وی نو داهل کتابو نه تپوس وکړی] خکه چه دا خلق اگر چه کافران دی مگر په خبر متواتر کښې د راوی مسلمان والې او ثقه والې شرط نه دې بیا تاسو خو دوی لره خپل دوستان گنړی نوپه ستاسو نزد ددوی په خبره اعتبار پکار دې [او] دغه شان درسالت متعلق کوم چه ددې شبهي دویم تقریر دې چه رسول فرېسته پکارده دهغې جواب دا دې چه ﴿وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا﴾ [مونږ ددې رسولانو] کوم چه تیر شوی دی [داسې بدن نه وو جوړ کړې] ﴿لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ﴾ چه خوراک به ې نه خوړلو [یعنی فرېستی نه وی] [او] دا خلق کوم چه ستا دوفات په انتظار کښې خوشحالی کوی لکه چه دقول دالله تعالی دې ﴿تَرْبُصُ بِهِ رَبُّكَ الْمُتَوَّينَ﴾ [۱] لکه چه داسې په معالم کښې دی دا وفات هم دنبوت نه منافی نه دې خکه چه [دغه] تیر شوی [حضرات] هم په دنیا کښې ﴿وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ﴾ [همیشه پاتې کیدونکی شوی نه دی] پس که ته هم وفات شی نو ستا په نبوت به څه اعتراض لازم شی غرض دا چه لکه څنگه وړاندې رسولان وو داسې ته هم ې او دا خلق لیکه چه څنگه تا دروغژن کوی دغه شان ددغو حضراتو هم دهغې زمانې کافرانو دروغژن والې کړې دې ﴿ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ﴾ [بیا مونږ چه کومه ددوی سره وعده کړې وه] چه دروغژن کوونکی به په عذاب سره هلاک کړو او تاسو او مومنان به محفوظ پریږدو مونږ [دغې] وعدې [لره رښتوني کړه] ﴿فَأَتَيْنَهُمُ مِنَ نَّشَأٍ﴾ [یعنی دوی لره او کومو کومو لره] نجات ورکول چه [منظور وو] هغوی لره د عذاب نه [مونږ نجات ورکړو] ﴿وَأَهْلَكْنَا السُّرَفِينَ﴾ [او] په دې عذاب سره [دحد] اطاعت [نه تیریدونکو لره هلاک کړل] پس دې خلقو له ویریدل پکار دی اے منکرانو ددې دروغژن کولو نه پس په تاسو که په دنیا او اخرت کښې عذاب راشي نو تعجب نه دې خکه چه ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا﴾ [مونږ تاسوته داسې کتاب رالیرلې دې] ﴿فِيهِ ذِكْرُكُمْ﴾ چه په دې کښې ستاسو [کافی] نصیحت موجود دې

(۱) ترجمه:- مونږ ددوی باره کښې د مرگ د حادثې په انتظار کښې یو.

ايا [سره ددي تبليغ او وعظ نصيحت ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾] بياهم تاسو نه پوهيږئ [او نه منئ].

معارف او مسائل

سورة انبياء، غوره والي: * عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فرمائيلي دي چې سورة كهف، مريم، طه او انبياء دا څلور واړه سورتونه هغه دي چې په ابتداء كښې نازل شوي دي اودا زما پخواني دولت او پخواني گټه دي چې هميشه دپاره ئې حفاظت كوم. [قرطبي: ۱].

[اَقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ] هغه وخت نژدې راغلو چې په كښې به خلقو سره د هغوي د عملونو حساب كيږي. مراد ترې قيامت دي او ددي نژدې راتلل د آخري زمانې په لحاظ سره دي ولي چې دا امت په ټولو كښې آخري دي كه عام حساب ترې مراد واخستې شي نو د قبر حساب هم په دي كښې شامل دي چې هر څوك به ئې د مرگ نه پس وركوي او هم دغه وجه ده چې د هر انسان مرگ ته دهغه ځاني قيامت وئيلي شوي دي. [من مات فقد قامت قيامته] [څوك چې مړ شو نو دهغه قيامت خو هم دغه وخت قائم شو] (ددي معني په لحاظ سره د حساب د وخت نژدې راتلل خو بالكل په ښكاره ځكه دي چې د هر عمر د انسان مرگ راتلل څه لري خبره نه ده. ولي چې د عمر انتها معلومه نه ده او هره ورځ، هر ساعت د مرگ ويره مخې ته وي.

ددي آيت مبارك څخه مقصود بي پروا خلقو ته خبرداري وركول دي چې مؤمنان او كافران ټول په كښې داخل دي چې ددنيا په خواهشاتو كښې په اخته كيدو سره ددي حساب ورځ هيره نكړي ولي چې ددي هيرول د ټولو خرابيانو او گناهونو جرړه ده.

[مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحَدَّثٍ إِلَّا اسْمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ] لاهيه قلوبهم يعني كوم خلق چې د آخرت او قبر د عذاب څخه بي پرواه دي، او ددي دپاره د تيارئ كولو څخه مخه اړوي، دادهغوي د حال بيان دي چې كله دهغوي په وړاندې د قرآن عظيم الشان څه نوي آيت راشي او دوي ته لوستلي شي نو هغوي ئې د لوبو او توقو په شان كښې آوري. او زړونه ئې د الله عز وجل او د آخرت څخه بالكل غافله وي. ددي مطلب دا هم كيدي شي چې د قرآني آيتونو د آوريدو په وخت داسې خلق پخپلو لوبو او توقو كښې داشان لگيا وي چې قرآن عظيم الشان طرفته هيڅ خيال نه كوي، اودا مطلب ئې هم كيدي شي چې پخپله د قرآني آيتونو څخه لوبي جوړوي.

[اَفَتَأْتُونَ الْبَحْرَ أَنْتُمْ تَبْعُونَ] يعني دا خلق پخپل مينځ كښې پټې پټې خبرو كولو سره دا وائي چې دا كس چې خپل ځان ته نبي او رسول وائي، دا خوزمونږ پشان انسان دي، فرېسته نه دي چې مونږ ئې خبره اومنو، او بيا دا كلام الهي به چې د دوي په مخكښي لوستلي شو، دهغې د خوږوالي او په زړونو كښې د تاثير كولو څخه خو هيچا كافر هم انكار نشو كولي هغې څخه ئې د خلقو د مخې اړولو دپاره دا صورت راوښكلو چې سحر او جادو ئې اوبللو. او د اسلام څخه د ايسارولو دپاره به ئې خلقو ته دا وئيل چې هر كله پوهه شوي چې دا كلام جادو دي نو بيا پيغمبر ته ورتلل او دغه كلام ئې آوريدل د هوبنيارتيا څخه خلاف دي، دا خبرې په پټه كول دا مطلب هم لري چې مسلمانان به ددي په آوريدو باندې د دوي د شوده توب او كم عقل توب جال سيري كړي.

۱ (تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۲۶۶])

۲ (كنز العمال رقم الحديث: [۶۲۷۱۸] والمقاصد الحسنة [ج: ۱، ص: ۲۲۴] حرف الميم.)

اَبَلْ قَالُوا اَضْعَافُ اَضْعَافٍ اَوْ اَحْلَامٌ هغه خوبونو ته وئيلي شي چي په کښې څه نفساني يا شيطاني خيالونه شاملېږي . ځکه ددې ترجمه پريشانه خيالاتو سره اوکړې شوه . يعنې دې منکرانو خو اول دې قرآن پاک ته جادو او وئيل ، بيا چي کله لږ وړاندې شونو وي وئيل چي دا پريشانه خوبونه دي ، بيا ددې څخه وروستويي او وئيل چي دا په الله تعالي باندې افتراء او بهتان دې چي دې ته دالله تعالي کلام وئيلي کيږي ، بيا يې او وئيل چي دا يو شاعر دې ، دده په کلام کښې شاعرانه خيالات دي .

[قُلْ يَا بَنِي اٰدَمَ] يعنې که واقعي نبی او رسول وي نوزمونږ فرمائشي خاص معجزې دې راته څر گندي کړي ، ددې په جواب کښې الله ﷻ فرماني چي په پخوانو امتونو کښې ددې مشاهده اوشوه او دا تجربه اوشوه چي هر کله هغوي ته خپله فرمائشي معجزه ښکاره کړې شوه او بيا ئي هم ايمان راوړنو نو الله ﷻ د خپل قانون مطابق په هغوي عذاب راوستو او بالکل نيست اوناوړ ئي کړل ، خو هر کله چي الله ﷻ د رسول کریم ﷺ په خاطر دا امت ددنيا دعام عذاب څخه محفوظ کړې دې ځکه ورته فرمائشي معجزې ښکاره کول دښيگړې کار نه دې .

ورپسې [اَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ] کښې دې طرفته اشاره ده چي آيا په فرمائشي معجزو ليدلو سره به دوي ايمان راوړي څه؟ ددې مطلب دادې چي هر کله د دوي د ايمان راوړو اميد نشي کيدې ځکه ورته فرمائشي معجزې نشي ښکاره کولي .

[قَالُوا اَهْلَ الدِّيَارِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ] دلته د [اَهْلَ الدِّيَارِ] څخه مراد د تورات او انجيل هغه عالمان دي چي په رسول کریم ﷺ باندې ئي ايمان راوړې وو ، مطلب دادې که تاسو ته پخپله د پخوانو پيغمبرانو حال معلومه نه وي چي هغوي انسانان وو که فرېستي؟ نو د تورات او انجيل د عالمانو نه معلومه کړئ ، ولې چي هغوي ټول پوهيږي چي پخواني پيغمبران هم انسانان وو ، په دې بنا که د [اَهْلَ الدِّيَارِ] څخه مراد مطلق اهل کتاب ، يهود او نصاري وي نو لرې خبره نه ده ولې چي په دې باندې دغه ټول گواهان دي ، د تفسير په خلاصه کښې دا احتمال اختيار کړې شو او تشرېح اوکړې شوه .

مثله : تفسير قرطبي کښې راغلي دي چي دې آيت مبارك څخه معلومه شوه چي يو بې علمه بنده ته د شريعت احکام معلومه نه وي هغه دپاره د عالم تقليد کول واجب دي ، يعنې هغه دپاه دا واجب دي چي د عالم څخه په تپوس کولو سره دې دهغي مطابق عمل کوي . (۱)

قرآن عظيم الشان مربوط دپاره يو عزت او فخر دې : [كِتَابُ فِيهِ ذِكْرُكُمْ] د کتاب څخه مراد قرآن عظيم الشان دې او ذکر دلته د شرف فضيلت او مشهورتيا په معنی اخستې شوې دې ، مراد دادې چي په عربي ژبه کښې د قرآن عظيم الشان نازلیدل ستاسو دپاره د لوڼي عزت اودهيميشه مشهورتيا خيز دي . تاسو لره پکار دي چي ددې قدر اوکړئ څنگه چي دنيا اوليدل چر عرب خلق الله ﷻ د قرآن کریم په برکت په ټولي دنيا باندې غالب راوستل ، فتح او برې موندونکي ئي جوړ کړل او په ټوله دنيا کښې ددوي عزت اومشهورتيا اوشوه ، او داهم ټولو ته معلوم شو چي ددې عزت اومشهورتيا موجب د عربو مقامی ، قبائلي يا لساني خصوصيت نه دې بلکه صرف قرآن عظيم الشان دې ، که دا قرآن عظيم الشان نه وي نو په دنيا کښې به چا د عربو نوم نه وو اخستې .

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ

| او څومره ډير | ريز مريز کړل مونږه | دکلونه

| انوآيا تاسو پوهيږئ نه ؟ | چه نصيحت قبول کړئ | او مونږ ډير کلي تباہ کړل

كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ۝ فَلَمَّا

چي وو | ظالمان | او راپورته کړل مونږه | روستو دهغي نه | قوم | نور | پس هر کله چي

چي دهغي خلق ظالمان وو | او دهغوي نه پس مو يو بل قوم پيدا کړو | نو هر کله چي

أَحْسَوْا بِأَسْنَاءِ إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ۝ لَا تَرْكُضُوا

اوليدو هغوي | عذاب زمونږ | نو بيا | هغوي | دهغي نه | تنبديل | مه تنبتي

هغوي زمونږ عذاب اوليدو | نو دهغه کلي نه په تيسته شروع شول | امونږ ورته او وئيل اوس مه تنبتي

وَارْجِعُوا إِلَى مَا أَتَرْتُمْ فِيهِ وَمَسْكِينُمْ

او واپس لاړ شي | هغه ځاني ته | چي ښه ژوند درکړې شوي وو | په هغي کښي | او کورونو خپلو ته |

او کوم نعمتونه چي تاسو ته درکړې شوي وو | هغي ته او خپلو کورونو طرفته واپس لاړ شي

لَعَلَّكُمْ تَسْكُونُونَ ۝ قَالُوا يُوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا

شايد چي ستاسو نه | تپوس او کړې شي | او وئيل هغوي | اے هلاکته زمونږه | بيشکه مونږه | وو

کيد يشي چي ستاسو نه تپوس اوشي | هغوي او وئيل چي افسوس بيشکه هم مونږ

ظَالِمِينَ ۝ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ

ظالمان | پس هميشه وه | دغه | بلنه دهغوي | تر دې پورې | چي کړل مونږه هغوي

ظالمان وو | نو هم دغه شان چغي ئ و هلي | تر دې چي هغوي مو دريښلي شوي

حَصِيدًا خُمِدِينَ ۝

ريښلي شوي | يخ پراته |

فصل اود مراور په شان کړل

آسان ترجمه قرآن

او مونږ څومره کلي تباہ کړل چه ظالمان وو او دهغوي نه پس مونږ نور نسلونه پيدا کړل. پس کله چه هغوي زمونږ عذاب محسوس کړو نو ناڅاپه دهغه ځاني نه په تيخته شو (هغوي ته او وئيلي شو): تختي مه، او واپس شي خپلو هغه کورونو او هم هغه د مزد سامان ته چه دهغي مزي به تاسو اخستلي کيدې شي چه تاسو نه څه تهوس او کړې شي هغوي او وئيل: افسوس هلاکت دې مونږ لره! رشتيا خبره داده چه مونږ ظالمان وو دهغوي هم دا چغي جاري وې تر دې چه مونږ دهغوي ديوکو کړې شوي پتي، او دمر شوي اوز په شان کړل.

خلاصہ تفسیر

﴿وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً﴾ [اومونر ڊير کلي دکومو اوسيدونکی چه ظالمان] يعني کافران [وو تباه کړی دی] ﴿وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ﴾ او دهغوی نه پس موبل قوم پيدا کړې دي ﴿فَلَمَّا آخَسُوا بِأَسْنَاهَا﴾ نو کله چه دغو ظالمانو به زمونږ عذاب راتلونکې وليدو ﴿إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ﴾ نو ددغه کلي نه به يې تېښته شروع کړه [چه د عذاب نه بچ شی الله تعالی فرمائی چه] ﴿لَا تَرْكُضُوا﴾ [تېښتي مه] ﴿وَأَرْجِعُوا إِلَى مَأَثَرِكُمْ فِيهِ وَمَسْكِكُمْ﴾ خپل دعیش سامان او خپلو کورونوته واپس شی ﴿لَعَلَّكُمْ تَسْأَلُونَ﴾ شاید چه تاسو نه څوک تپوس وکړي [چه په تاسو څه تیر شول مقصود ددی نه په طور د تعريض یعنی په کنایه سره دوی په خپله احمقانه زړورتيا باند پوهول دی چه په کوم سامان او مکان باند ستاسو ناز وو اوس نه هغه سامان دي اونه مکان دي اونه دڅه دوست همدرد نوم اونښه شته] [دغو خلقو] د عذاب دناز لیدو په وخت کښې ﴿قَالُوا يَا بَنِي آدَمَ إِنَّا فَتَاظِمِينَ﴾ [ووئیل چه هاي زمونږ کم بختي بيشکه مونږ وو ظالمان خلق] ﴿فَمَا زِلْنَا ثَلَاثًا﴾ ددوی دا شور فرياد ﴿حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ﴾ تر هغې پوري وو چه مونږ دوی لره داسې [نیست و نابود] کړل لکه څنگه چه کټ شوې فصل وی یا اور سور کړې شوې وی]

معارف او مآثل

دې آیتونو کښې د تباه شوؤ ودانو څخه مراد ځینې مفسرینو د یمن ودانۍ حضوراء او قلابه اخستی دی چرته چی الله ﷻ یو رسول ﷺ لیرلې وو چې په نوم کښې یی روایتونه مختلف دی، ځینې روایتونو کښې د هغوی ﷺ نوم موسی بن میشا او ځینې کښې شعيب ﷺ راغلي دي خودا د مدین هغه شعيب ﷺ نه دي، دغې خلقو د الله ﷻ رسول او وژلو، الله ﷻ دوی لره دیو کافر بادشاه بخت نصر د لاسه تباه و برباد کړل، بخت نصريې په دوی مسلط کړو، لکه څنگه چې یې فلسطين کښې سره کښه کیدو په بنی اسرائیلو باندې بخت نصر مسلط کړې وو چې دوی ته سزا ورکړې. خو صفا خبره داده چې قرآن پاک څه کلي نه دي ټاکلي، دا عام دي، په دې کښې به د یمن کلي هم شاملې وی، والله اعلم.

وَمَا خَلَقْنَا	السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا
اوند دي پيدا کړي مونږه	آسمان اوزمکه او هغه
او مونږ آسمان اوزمکه اوڅه چې ددي په مينځ کښې دي	
بَيْنَهُمَا	لَعَلَّيْنِ ۝ لَوْ أَرَدْنَا
چې په منځ ددواړو کښې دي	لوېې کونکي که اراده لرلي مونږه چې اونیسو مونږه لویه
لویه تماشاښه نه ده جوړه کړې	که چري لویه تماشاښه مو جوړول غوښتلې
لَا تَخْذُلْهُ	مِنْ لَّدُنَّا ۝ إِنَّ كُنَّا
نو خامخا نیولې به وي مونږه هغه لویه	دخپل طرف نه دخان سره که وي مونږه کونکي ددي کار
نوم دخپل خان نه به مو جوړه کړې وي	که مونږ خامخا داسې کونکي وو
بَلْ نَقْذِفُ	بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ
بلکه مونږه گوزار ورکوو	په حق سره په باطل باندې نو سرماتوی دهغه [باطل] نو بیا هغه
بلکه مونږه خو حق د باطل دپاسه وراچوو	نو هغه دهغې سرماتوی نو هغه [باطل] ورکشی

زَاهِقٌ ط وَلَكُمْ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ۝ وَلَهُ

په ځانې وړك شي | او ستاسو دپاره | تباهي ده | دهغي خبرو | چي تاسو ئې بيانوي | او هغه لره دي او تاسو چه كوم تاسو دروغ بيانوي دهغي په وجه به هلاك شي | او په اسمانونو

مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط وَمَنْ عِنْدَهُ

هغه مخلوق | چي په اسمانونو كښي دي | او په زمكه كښي دي | او هغه [فرنښتي] | چي دهغه سره دي | اوزمكه كښي ټول هرڅه دهغه ملكيت دي | او كومي [فرنښتي] | چي هغه سره دي

لَا يَسْتَغِيرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ ۝ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ۝ يُسَبِّحُونَ

ځان غټ نه گنړي | دعبادت دهغه نه | او نه ستومانه كيږي | هغوي تسبيح وائي نه دهغه دعبادت نه | ځان لوڼي حسابوي | اونه [دهغه په عبادت] سترې كيږي | د شپې او ورځې د

الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَا يَفْتُرُونَ ۝ أَمْ اتَّخَذُوا إِلَهًا مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ

دشپې او ورځې | سستي نه كوي | آيا نيولي دي دوي | خدايان | دزمكې نه | چي هغوي هغه پاكي بيانوي | او سستي نه كوي | آيا دي خلقو په زمكه كښي داسي څيزونه

يُنْشِرُونَ ۝ لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ

را ژوندي كوي مړي | كه چري وي | په دې دواړو كښي | نور خدايان | ماسوا دالله نه | معبودان جوړ كړي دي | چي هغوي پيدا كولي شي؟ كه چري په زمكه او آسمان كښي دالله نه سوا نور

لَفَسَدَتَا ۝ فَسُبْحَنَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا

نو خامخا به خراب شوې وي نظام ددواړو | پس پاكي ده الله لره | چي رب دعرش دي | دهغي خبرونه معبودان وي | نودواړه به تباه شوي وو | الله دهغه خبرو نه پاك دي كومي چي دهغه دپاره بيانوي | دعرش مالك

يَصِفُونَ ۝ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ۝

چي دوي ئې بيانوي | تپوس نه كيږي | دهغه كارونو | چي كوي ئې هغه | او ددوي نه به تپوس كيږي هغه ذات دي چي هر څه كوي نو پوښتنه ترې نه نشي كيدي | او دخلقو نه به تپوس پوښتنه كولي شي

أَمْ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ إِلَهًا ط قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا

يا نيولي دي دوي | بي دهغه نه | نور خدايان | ورته اووايه | راوړئ | دليل خپل | ادا قرآن آيا دوي دالله نه سوا | ځان دپاره | نور معبودان جوړ كړي دي | ته ورته اووايه چي تاسو خپل يو دليل

ذِكْرٌ مِّن مَّعِيَ ط وَذِكْرٌ مِّن قَبْلِي ط

نصيحت دي | هغه چاته | چي زما سره دي | او نصيحت دي | هغه چاته | چي مخكښي زمانه وو | خو پيش كړئ | دا دهغه خلقو ذكر دي چي ماسره دي | او دهغوي ذكر دي كوم چي زمانه وړاندي وو

بَلْ أَكْثَرٌ هُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝ الْحَقُّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ ۝

بلكه زيات خلق | ددوي نه | نه پوهيږي | په حق باند | نو هغوي | مخ اړونكي دي | [دقرآن نه] خو په دوي كښي زيات خلق په حقه خبره نه پوهيږي | نو [ځكه] دهغي نه مخ اړوي

وَمَا أَرْسَلْنَا	مِنْ قَبْلِكَ	مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا	نُوحِيْ	إِلَيْهِ
اونہ دي ليرلي مونږه	مخکبي ستانه	يورسول	مگر	مونږه وحى کړې ده
او مونږ ستانه	وراندي داسې هيڅ يو پيغمبر نه دي ليرلي	مگر هغه ته مو دا وحى کړې وي		
أَنَّهُ	لَا إِلَهَ	إِلَّا أَنَا	فَاعْبُدُونِ ۝	وَقَالُوا اتَّخَذَ
چي بيشکه	نشته لاتق د عبادت	مگر زه يم	نو خاص زما عبادت کوي	او وائي دوي نيولي دي
چي زمانه سوا بل معبود نشته	نو صرف هم زما عبادت کوي	او دوي وائي چي رحمن [الله ﷻ]		
الرَّحْمَنِ	وَلَكِنَّا	سُبْحٰنَهُ ۝	بَلْ	عِبَادٌ
رحمان	اولاد [فريستو لره]	پاک دي هغه [ددي نه]	بلکه	هغوي خو بندگان دي
او دوي نيولي دي	حال داچي هغه ددي نه پاک دي	بلکه	[فريستي خوا]	دهغه ډير معزز مخلوق دي
لَا يَسْتَفْقِدُونَ	بِالْقَوْلِ	وَهُمْ	بِأَمْرِ	يَعْمَلُونَ ۝
نه رومبني کيږي	دهغه نه	په خبره سره	او هغوي	په حکم دهغه
دهغه نه وراندي خبره قدر نه کوي	او دهغه په حکم پوره پوره عمل کوي	هغه ته هر هغه څه معلوم دي		
مَا	بَيْنَ أَيْدِيهِمْ	وَمَا	خَلْفَهُمْ	وَلَا يَشْفَعُونَ ۝
هغه څه	چي وړاند ددوي دي	او هغه څه	چي روستو ددوي دي	او نه هغوي سفارش کوي [دچا]
کوم چي ددوي نه وراندي دي	او کوم چي ترې شاته دي	او هغوي دچا سفارش هم نه کوي		
إِلَّا	لِمَنْ	ارْتَضَىٰ	وَهُمْ	مِّنْ خَشِيَّتِهِ ۝
مگر کوي	دپاره دهغه چا	چي راضي وي ترې الله	او هغوي	دهيبت دهغه نه
سوا دهغه چا نه دچا چي	الله ﷻ راضي وي	او هغوي ټول دالله ﷻ دهيبت نه هميشه يريدونکي وي		
وَمَنْ يَقُلْ	مِنْهُمْ	إِنِّي	إِلَهٌ	مِّنْ دُونِهِ ۚ فَذَلِك
او هغه څوک چي او وائي	دهغوي نه	چي بيشکه زه	معبود يم	سوا دهغه نه
اوپه دوي کبني چي څوک داسې او وائي چي	دهغه نه سوا زه معبود يم	نو هغه له مو مونږ		
تَجْزِيهِ	جَهَنَّمَ ۝	كَذَلِكَ	تَجْزِي	الظَّالِمِينَ ۝
بدله به ورکوو مونږ هغه له	دوزخ	دارنگي	بدله ورکوو مونږه	ظالمانو له
ددوزخ سزا ورکوو	مونږ ظالمانو ته هم دغه شان سزا ورکوو			

آسان ترجمه قرآن

او مونږ آسمان، زمکه، او څه چه دهغي ترمينه دي. ددي دپاره نه دي پيدا کړي چه مونږ څه لوبې کول غواړو که مونږ څه لوبې کولي نو خپله به مو دخپل طرف نه جوړ کړي وي، که مونږ داسې کول بلکه مونږ خو په حق باندې باطل اولو کوم چه دهغه سرماتوي، او هغه ناخپه ختم شي او کومې خبرې چه تاسو جوړوي، دهغي دوجې نه ستاسو دپاره هلاکت دي او په آسمانو او زمکه کښ چه کوم خلقي هم دي، دالله پاک دي، او کوم (ملائک) چه الله پاک سره دي، هغوي نه دهغه د عبادت نه سرکش کوي، نه

سترې کيږي. هغوی شپه ورځ د هغه تسبیح کوي، او سستی نه کوي آیا دې خلقوپه زمکه کښ داسې خدایان نیولې دي چه نوې ژوند ورکوي؟ که په زمکه او آسمان کښ د الله پاک نه سوالور خدایان وي نو دواړه به تباہ شوي وي لهذا دعرش مالک د هغه خبرونه بالکل پاک دي کومې چه دا خلق جوړوي. هغه چه څه کوي، دهغې چاته هم جواب ورکونکې نه دي، او هغوی ټول به جواب ورکوي. آیا هغه لره پریخودلو سره دوی نور خدایان جوړ کړي دي؟ (ای پیغمبره!) دوی ته اووايه چه: راورئ خپل دلیل ادا (قرآن) هم موجود دي چه په هغې کښ زما د ملګرو دپاره نصیحت دي، او هغه (کتاونه) هم موجود دي چه په هغې کښ زما نه د مخکښ خلقو دپاره نصیحت و و خو حقیقت دا دي چه په دوی کښ اکثر خلق د حق خبرې یقین نه کوي، په دې وجه اعراض کوي. او ستا نه مخکښ مونږ داسې رسول نه دي لیدلې چه هغه ته مونږ دا وې نه وی کړې چه: زما نه سوا بل معبود نشته، لهذا زما بندګی کوه. دا خلق وائی چه: الله پاک د (ملائکو په شکل کښ) اولاد لري سبحانه الله بلکه (ملائک خود الله پاک) بندګان دي چه هغوی ته عزت ورکړې شوي دي او دهغه نه وړاندې هیڅ خبره نه کوي، او هغوی دچا سفارش هم نه شي کولې، او هم دهغه په حکم باندې عمل کوي هغه دهغوی په ټولو مخکښو روستنو خبرو باندې پوه دي، او هغوی دچا سفارش نه شي کولې، سوا دهغه چا نه چه دچا دپاره د الله پاک مرضی وي، او دهغه د ویرې نه بوګلیدونکی اوسی. او که په هغوی کښ څوک (بالفرض) دا وائی چه: د الله پاک نه سوازه معبود یم، نو هغه ته به مونږ د جهنم سزا ورکوه. داسې ظالمانو ته مونږ هم داسې سزا ورکوه.

خلاصه تفسیر

[او] زما په یو والی زما دا جوړ کړی څیزونه دلالت کوي ځکه چه ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا الْغَيْبِ﴾ [مونږ اسمان او زمکې لره اوڅه چه ددوی په مینځ کښې دی داپه] داسې طور سره نه دی جوړ کړی چه مونږه عبث کار کونکی یو [بلکه په دې کښې ډیر حکمتونو دی چه په دې کښې لوی حکمت دتوحید په حقوالی دلالت دي او ﴿لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا﴾ [که چرې مونږ ته] داسمان او زمکې په جوړولو کښې څه حکمت مقصود نه وي بلکه دا محض [یو مشغولا جوړول منظور وي] چه څه عادتې فائده ترې مقصود نه وي محض زړه مشغولول منظور وي ﴿لَا تَخَذْنَهُمْ لُلَّهْوِ﴾ [نومونږ به خاص دخپلې خواپه څیز کښې مشغولا جوړه کړې وه] مثلاً خپلو صفتونو دکمال لره ﴿إِنْ كُنَّا لَعَالِيْنَ﴾ [که مونږه داسې کولې] چه مشغولا له دمشغولا کوونکو دشان سره مناسب پکار دي نو چرته ذات دکائناتو دخالق او چرته دا جوړشوی حادث څیزونه البته صفاتو له په وجه ددې چه د ذات سره په قدیم والی او لازم والی کښې مناسب دي پس هر کله چه په دلیلونو د عقل او اجماع دملتونو دځاندارو ددې هم مشغولا مقررول محال دی نو حادثو څیزونو لره خو دچاپه وهم کښې هم راتلل نه دی پکار پس ثابته شوه چه مونږ عبث یعنی فضول نه دی پیدا کړی ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ﴾ [بلکه دحق دثابتولو او دباطل دباطلولو دپاره مو پیدا کړی دی او] [مونږه] دغې [حقې خبرې لره] دکومې په ثبوت چه دا مصنوعات دلالت کوي [په باطله خبره] داسې غالب کوو لکه داسې وګنړی چه مونږ دغې حق لره په دې باطل [ورولو پس] ﴿فَيَذْمُوهُ﴾ هغه [حق] ددې [باطل] [مازغه وباسی] یعنی مغلوبه ږ کړی [پس دغه] باطل مغلوب شی ﴿فَإِذَا هُوَ أَهَقٌ﴾ [فورا ختم شی] یعنی دتوحید

دلیلونه کوم چه ددی جوړ شوو خیزونو نه حاصلېږي د شرک بلکل نفی وکړي چه دمخالف
 جانب هډو څه احتمال پاتې نه شی [او] تاسو کوم چه سره ددی زبردستو دلیلونو شرک کوئ
 نو ﴿وَلَكُمْ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ﴾ [ستاسو دپاره ددی خبرې نه لویه خرابی ده کومه چه تاسو] دحق
 خلاف [جوړوی او] دالله تعالی هغه شان دې چه ﴿وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ [خومره څه چه په
 اسمانونو او په مزکه کبښې دی ټول دهغه] مملوک [دی او] په دوی کبښې ﴿وَمَنْ عِنْدَهُ﴾ [کوم
 چه دالله تعالی په نزد] مقبول او مقرب [دی] دهغوی د بندگۍ خو داحال دې چه ﴿لَا يَسْتَكْبِرُونَ
 عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَفْسِدُونَ﴾ [دوی دهغه دعبادت نه شرم نه کوی اونه ستړی کیږي] بلکه
 ﴿يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ﴾ [شپه او ورځ] دالله تعالی [تسبیح] اویاکی [کوی] څه وخت [نہ
 بس کوی ترې] هرکله چه دهغوی دا حالت دې نو عام مخلوق په څه شمیر کبښې دی پس لائق
 دعبادت هغه دې او هرکله چه څوک بل داسې نشته نو بیا دهغه سره شریک گنړل څومره بې
 عقلی ده [ایا] سره ددی دلیلونو دتوحیدنه ﴿أَمْ اَتَّخَذُوا اِلٰهَةً مِّنَ الْاَرْضِ﴾ [دې خلقو دالله تعالی نه
 سوا نور معبودان جوړ کړی دی] خاصکر [د زمکې دخیزونو نه] کوم چه نور هم زیات ادنی او
 زیات لاند دی لکه دگټو او نورو معدنی خیزونو بتان ﴿هُمْ يُشْرِكُونَ﴾ [کوم چه چالره به ژوندی
 کړی] یعنی کوم چه روح هم په چاکبښې نه شی اچولې نو داسې عاجز دمعبود کیدو کله قابل
 دی او ﴿لَوْ كَانَتْ فِيْهِمْ اِلٰهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا﴾ [په مزکه کبښې یا آسمان کبښې که دالله تعالی نه سوی نور
 معبودان د واجب والوجود وی نو دواړه به] دمخکبښې نه [درهم برهم وی] ځکه چه عادتاً د
 دواړو په ارادو او کارونو کبښې به مزاحمت راتلو دیوېل سره به ټکراویدول او ددی سره خو
 فساد لازم دې مگر فساد واقع نه دې په دې وجه ډیر معبودان هم نه شی کیدې [پس] ددی
 تقریرونه ثابته شوه چه ﴿فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ﴾ [الله تعالی کوم چه مالک دې
 دعرش د هغو کارونو نه پاک دې کوم چه دا خلق بیانوی] چه نعوذ بالله دهغه سره نور شریکان
 هم شته حال دادې چه هغه داسې لوی دې چه ﴿لَا يَسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ﴾ [هغه څه چه کوی
 دهغه نه څوک تپوس نه شی کولې او ددوی نه تپوس کولې شی] یعنی الله تعالی تپوس کولې
 شی پس په لویۍ کبښې څوک دهغه سره شریک نه شو نو بیا په معبودیت کبښې ورسره څوک
 څنگه شریکیدې شی تردې پورې خو کلام په طور دباطلولو او ماتولو او دمحال دلازم والی وو
 وړاندې کلام په طور دسوال اومنع دې چه ﴿أَمْ اَتَّخَذُوا مِن دُونِ اِلٰهَةٍ﴾ [ایا دوی دخدای نه سوا نور
 معبودان جوړ کړی دی] دوی ته ﴿قُلْ هَاتُوا بُرْهٰنَكُمْ﴾ [ووايه چه تاسو خپل دلیل] په دې
 دعوی باند [پیش کړئ] تردې پورې خو دشرک باطلوالې په طور دسوال او عقلی دلیل وو
 وړاندې دلیل نقلی پیش کوی چه ﴿هٰذَا ذِكْرٌ مِّنْ مَّعٰی﴾ [دا زما د ملگرو کتاب] یعنی قرآن ﴿وَذِكْرٌ
 مِّنْ قَبْلِيْ﴾ [او زما نه د وړاندې خلقو کتابونه] یعنی تورات انجیل او زبور [موجود دی] چه
 ددی په رښتونوالی او دالله تعالی د طرفه په نازلیدو ئ عقلی دلیل ثابت دې او په نورو کبښې
 اگر چه تحریف شوې دي مگر په قرآن کبښې خو دتحریف دسره احتمال نشته پس کوم مضمون
 چه ددغو کتابونو دقرآن مطابق وی هغه یقیناً صحیح دې او ددی ټولو ذکر شوو دلیلونو
 مقتضاء دا وه چه دا خلق د توحید قائل شوی وې لیکن بیا هم قائل نه دی ﴿بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا
 يَعْلَمُونَ الْحَقَّ﴾ [بلکه په دوی کبښې زیات هغه دی کوم چه په حق کارباند یقین نه کوی پس]

په دې وجه سره ﴿فَهُمْ مُعْرَضُونَ﴾ [دغه خلق ددې د قبلولو نه دده کوی او] دا توحید خه نړی خبره نه ده چه ویره ترې کیدی شی بلکه دا خو پخوانې شریعت دې چنانچه ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا﴾ [مونږ تانه وړاندې یو داسې پیغمبر نه دې لیږلې کوم ته چه مونږ دا وحی نه وی لیږلې چه زما نه سوا څوک معبود] لائق د عبادت [نشته پس] خاص ﴿لَا عِبَادُونَ﴾ [زما عبادت کوی او دا] مشرکان [خلق] چه کوم دی په دوی کښې خنې ﴿وَقَالُوا﴾ [داسې وائی چه] نعوذ بالله ﴿اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا﴾ [الله تعالی] فرستولره [اولاد جوړ کړې دې] توبه توبه ﴿سُبْحَنَهُ﴾ [دغه] الله تعالی ددې نه [پاک دې] او دغه فرېنتې د هغه اولاد نه دې ﴿بَلْ عِبَادٌ﴾ [بلکه] د هغه [بندگان دی] البته ﴿مُكْرَمُونَ﴾ [عزتمند] بندگان دی په دې سره بې عقلو ته اشتباه وشوه او ددغو د بندگۍ او دحکم لاند کیدو او ادب دا حال دې چه ﴿لَا يَسْقُونَهُ بِالْقَوْلِ﴾ هغوی د هغه په وړاندې خبره نه شی کولې بلکه د حکم منتظره اوسېږی ﴿وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ﴾ [او هغوی د هغه دحکم موافق کار کوی] دهغه نه خلاف نه شی کولې ځکه چه هغوی پوهیږی چه ﴿وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ [الله تعالی ددوی د وړاندې وروستو حالاتو لره] ښه [پیژنی] پس چه څه حکم وی او کله چه حکم وی موافق د حکمت وی په دې وجه نه عملی مخالفت کوی او نه قوی وړاندې والې کوی [او] ددوی د ادب دا حال دې چه ﴿وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَى﴾ [هغوی بغیر دهغه] سړی [نه دچا دپاره چه د] شفاعت کولو د [الله تعالی مرضی وی دبل چا سفارش نه شی کولې] ﴿وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ﴾ [او دغه ټول دالله تعالی دهیبت نه په ویره کښې وسېږی او] دا خو بیان وو ددوی دمغلوبیت او محکومیت وړاندې بیان دې دالله تعالی دغالب والی او حالم والی اگر چه مطلب د دواړو یو بل ته نژدې دې یعنی ﴿وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ﴾ [په دوی کښې کوم سړې چه] بالفرض [داسې ووائی چه] نعوذ بالله ﴿إِلَّا إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ قَدْ لَكُمْ عَذَابُهُمْ﴾ [زه د خدای نه سوا معبود یم پس مونږ به ده لره دجهنم سزا ورکړو] او ﴿كَذَلِكَ يُجْزَى الظَّالِمِينَ﴾ [مونږ ظالمانو ته خاص داسې سزا ورکوو] یعنی دالله تعالی په دوی پوره وس چلیږی لکه په نورو مخلوقاتو بیادغه د خدای اولاد چه خدای کیدل ورله ضروری دی څنگه کیدی شی؟

معارف او مسائل

[وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعِشِينَ] یعنی [مونږ آسمان او زمکه او ددې دواړو مینځ کښې څیزونه د لوبو دپاره نه دی جوړ کړی] تیرو شوؤ آیتونو مبارکو کښې د ځینو آبادیانو د تباہ کولو او هلاکولو بیان شوې وو ، اوس دې آیت مبارک کښې دې طرفته اشاره ده چې څنگه د آسمانونو او زمکې او ددې د ټولو مخلوقاتو پیدا کول په ډیرو حکمتونو او ښیګړو باندې انحصار لری ، دغه شان ددغې آبادیانو تباہ کول هم خالص حکمت وو ، دا مضمون په دې آیت مبارک کښې دې شان سره بیان شوې چې د توحید یا پیغمبری څخه چې کوم خلق منکر دی ، هغوی زمونږ د قدرت ، علم او بصیرت هغې ښکاره ښو ته نه گوری او په دې نه پوهیږی ، یا دا گنډې چې مونږ دا ټول څیزونه بې فائدې دې پیدا کړی او خالص د لوبو دپاره مو پیدا کړی دی کومې چې د زمکې او آسمانونو په پیدا کولو او د ټول مخلوق په کاریگری کښې لیدلې کتلې شی.

[لَعِينٌ] دلعب څخه مشتق دي، لعب داسې يو کار ته وائي چې څه صحيح مقصد ورسره نه وي [لواغب] (۱)، او لهوهغي کار ته وائي چې هيڅ مقصد ورسره ترلې نه وي. خالص د وخت اړولو يو شغل وي، د اسلام هغه منکران چې په رسول کریم ﷺ او په قرآن عظیم الشان باندې اعتراضونه کوي او د توحید څخه انکار کوي او د الله ﷻ د قدرت دې عظیم الشانه نښو په کتلو سره ئې هم مني نو د دوي دا رویه لرل گویا که دا دعوی کول دي چې دا ټول څیزونه عبث دي، او خاص د لوبو دپاره جوړ کړي شوي دي. ځکه ددې جواب کښې دا فرمائيلي شوي دي چې دا لوبې او فضول نه دي، لږ شان د غور فکر کولو څخه کار واخلي نو دکائناتو په يوې يوې ذره کښې او د قدرت په يوې يوې کاريگرې کښې به ورته په زرگونو حکمتونه ښکاره شي چې ټول په ټوله د الله ﷻ دمعرفت او دهغه د توحید خاموش سبقونه دي.

هرگيا هي که از زمين رويد وحده لا شريك له گويد

[هره زرغنه چې د زمکې څخه راټوکيږي هغه د الله ﷻ بې شريکه يو والې بيانوي]

[لَا وَدَّ أَنْ تَتَّخِذَ لَهُمْ آلًا تَتَّخِذُهُ مِنْ دُثَاءٍ إِنْ كُنَّا فَعِلِينَ] (که مونږ د لوبو په ډول څه مشغولا جوړل غوښتلې او داکار کول زمونږ غرض وي نو د زمکې او آسمانونو وغيره پيدا کولو ضرورت مونږ ته څه وو، داسې خو مونږ په هغه څيزونو هم کولې شو چې مونږ سره دي]

عربي ژبه کښې دلې لفظ د فرضي څيزونو دپاره مستعملیږي چې هيڅ وجود نه لري، دلته هم په دې لفظ سره هم دغه مضمون بيان شوي دي چې کوم شوه گان برني او ښکتنی مخلوقات او جوړ کړي شوي عجيبه څيزونه لوبې ټوټې گنږي، آيا دوي دومره هم نه پوهيږي چې دومره لوڼي لوڼي کارونه د لوبو ټوټو دپاره څوک نه کوي؟

دې کښې دې خبرې ته هم اشاره ده چې لوبې او ټوټې کول د الله ﷻ دلونې شان سره هيڅ قسم سمون او جوړښت نه لري. بلکه داسې گول دي ښه او معقول بنده د شان څخه هم لرې خبره ده. د لېو اصلی او مشهوره معنی یو بې مطلبه کار کول دي، په دغې بنا ددې تفسیر پورته بیان شو، ځينو مفسرينو حضراتو فرمائيلي دي چې د لېو لفظ کله د خپلې ښځې او اولاد دپاره هم استعمالیږي. دلته چې ترې دا مراد واخستې شي نو د آيت مبارک مطلب به په يهودو او نصاراؤ باندې رد کول وي چې مسيح ﷺ عزيز ﷺ د الله ﷻ څوټې بولي. الله ﷻ ددې جواب ورکوي چې که مونږ لږه څوک اولاد جوړول وي نو دهغې مخلوق ځينې به مو جوړ کړي وو کوم چې مونږ سره دې انسان مخلوق به مو ولي جوړولو. [والله اعلم].

[إِنَّمَا تَقْدِيفٌ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَذْمُغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ] د قذف لغوی معنی غورزول او ویشتل دي، د یدمغ معنی په مازغو باندې گزار کول دي، د زاهق معنی تلونکي او داسې خرابیدونکي ده چې نوم نشان ئې پاتې نشي. د آيت مبارک مطلب دا شو چې د آسمانونو او زمکې عجيبه مخلوقات مونږ لوبو دپاره نه دي جوړ کړي بلکه په ډيرو حکمتونو باندې بنا کړي او موجود کړي دي، دهغې ځينې يو حکمت داهم دي چې ددې په ذریعه د حق او باطل ترمنځه بیلتون رازي. د قدرت د جوړ کړي څيزونو لیدل کتل انسان ته د حق داسې لارښائي چې باطل دهغې په وړاندې نشي ایساریدلې، نو دا مضمون په دې شان سره ادا کړې شوې دي چې حق په باطل

باندې داسې وروښتلي شى چې په هغې سره د باطل مازغه راوړى اونوم نشان نې پاتې نشى
[وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ] يعنى زمونږ خواته بندگان يعنى فرېستې هر وخت
زمونږ په عبادت كېنې بې د څه دمې څخه هميشه دپاره مشغول پاتې كيږي ، كه تاسو زمونږ
عبادت نه كوئى نو زمونږ په خدايي كېنې هيڅ فرق نه رازى ، انسان عام طور نور مخلوق هم
په ځان باندې قياس كوي انسان لره په مخه د عبادت كولو څخه دوه څيزونه منع كوي ، يودا
چې خپله مرتبه او درجه دومره لوړه اوگنړي چې د عبادت كولو څخه پاتې شى ، بل دا چې په
مخه د عبادت كولو توفيق څكه نه لري چې سترې كيږي ، د آرام دمې كولو او اوده كيدو پام
لري ، څكه په آخرى آيت مبارك كېنې د فرېستو څخه د ادواړه نفى كړې شوى دى ، نو وي فرمائيل
چې نه خو هغوى د ځان غټ گنړلو په وجه زمونږ د عبادت څخه ډډه كوي اونه په عبادت كولو
سره سترې كيږي . بيا ددې مضمون تكميل نې په ورپسې آيت مبارك كېنې داسې او كړو چې
[يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ] شپه او ورځ تسبيح كوي چرته سستى په كېنې هم نه رازى .

عبداللہ بن حارث وائي چې ما كعب اخبار څخه تپوس او كړو چې د تسبيح كولو څخه بغير د
فرېستو بل څه كار نشته ؟ كه شته دې نو هغه نې بيا په مخه د تسبيح كولو څخه څنگه نه
ايساروي ؟ كعب او فرمائيل چې ائې زما وراړه ، آيا ستا څه كار كول تا د ساه اخستلو څخه
ايساروي ؟ حقيقت دادي چې فرېستو دپاره د تسبيح كولو مثال زمونږ د ساه اخستلو يا
سترگو رپولو دي چې د اهر وخت جاري وي او په څه كار كولو كېنې هيڅ قسم خنډ نه
جوړيږي ، (قرطبي و بحر محيط) .

[أَمِ اتَّخَذُوا إِلَهًا مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ] په دې كېنې د مشركانو جهالت په گنړو طريقو سره ښكاره
كړې شوې دې . اول دا چې څومره بې عقل دي چې د زمكې ښكتنې مخلوق نې الله ﷻ جوړ
كړو چې د برنۍ مخلوق څخه په هر شان سره كمزورې او بې كاره دي ، دويم دا چې دوى دا
خپل جوړ كړنى معبودان د چا په ژوند كولو يا په كېنې په ساه اچولو چرته ليدلى دى ؟
څكه دا ضرورى ده چې د معبود په قبضه كېنې د مخلوق مرگ او ژوند دواړه وي .

[لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ] دا د توحيد دليل دي چې په عامو عادتونو باندې انحصار لري ، دليل عقلى ته په
كېنې هم اشاره ده چې مختلف تقريرونه نې د علم كلام په كتابونو كېنې راغلي دي . دا دليل
په عادت باندې داسې انحصار لري چې كه په زمكه او آسمانونو كېنې دوه خدايان وي نو
دواړه به مالكان او گل مختاره وي نو د دواړو حكومه يو شان په زمكه او آسمانونو كېنې
جاري كيدل پكار وو ، خود عادت تر مخې داسې څكه نشى كيدې چې گنى دواړه دي يو
شان حكم په يو وخت كېنې وركوي . يا د يو وركړې حكم دي بل هم گنى خوښوى . خامخابه د
يو بل څخه مخالفت حكم كول راتلل ، داسې صورت كېنې د زمكې او آسمانونو تباها كيدل وو
ولې چې كومه يوه ورځ غوښتلې نو بل به شپه كول غوښتل ، يو به باران كول غوښتل او بل به
باران نه كول غوښتل ، نو په يو وخت به دا خلاف حكومه څنگه جاري كيدلې شو ؟ كه يو په
حكم جاري كولو كېنې پاتې راغلي وي نو مالك ، كل اختياره او خدائي به نه وو . كه دا شېبه
او كړې شى چې په مشورې سره د دواړو يو حكم جاري كيدل څه لرې خبره نه ده .

نو ددې جوابونه د علم کلام په کتابونو کښې په تفصيل سره راغلي دي. دلته هم څه قدرې خان پوهول پکار دی، چې د یو بل د مشورې پابند کیدل، ددې خبرې ثبوت دې چې یو هم مالک او خپل اختیار نه دې، دواړو کښې کمې دې او د کمې خاوند خدائي هیچرې نشي کیدې په را تلونکي آیت: **[لَا يُسْئَلُ عَمَّا يُفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ]** کښې هم دې ته اشاره دا شان موندې شي چې څوک د څه قانون پابند وي او بل څوک د هغه په څه کار باندې د گرفت کولو حق لري، هغه خدائي نشي کیدې، خدائي هم هغه دې چې هیڅ قسم پابند نه وي، او څوک ترې د تپوس کولو حق نه لري، که دواړه خدایان د مشورې پابند وي نو یو به د بل څخه تپوس کولې شو او په مشورې باندې د عمل نه کولو په صورت کښې به په هغه بل گرفت کولې شو، نو دا خو د خدایي مرتبې سره هیڅ سمون نه خوري.

[هَذَا ذِكْرٌ مِّنْ مَّعْنَىٰ وَذِكْرٌ مِّنْ قَبْلِي] ددې مطلب هغه دې کوم چې د تفسیر په خلاصه کښې داسې بیان شوې دې چې **[ذِكْرٌ مِّنْ مَّعْنَىٰ]** څخه مراد قرآن عظیم الشان او **[وَذِكْرٌ مِّنْ قَبْلِي]** څخه مراد تورات، انجیل او زبور وغیره پخوانی کتابونه دي، په دې بنا د آیت مبارک معنی به داسې چې زما او ماسره د یو ځای کیدو نکو خلقو قرآن عظیم الشان او د پخوانو امتونو کتابونو تورات، انجیل وغیره موجود وي، آیا په دې یو کتاب کښې هم د الله **ﷻ** څخه سواد چا د عبادت تلقین موجود دې؟ تورات، انجیل وغیره کښې سره د بدلون راتلو څخه بیا هم په صفا ټکو کښې دا چرته نه دی بیان شوی چې الله **ﷻ** سره بل څوک شریک او منی او معبود ئې جوړ کړی. په بحر محیط کښې ددې مطلب دا بیان کړې شوې دې چې دا قرآن عظیم الشان ذکر دې ماسره د یو ځای خلقو دپاره هم او ذکر دې مانده وړاندې خلقو دپاره هم، مطلب دادې چې ماسره د یو ځای خلقو دپاره ذکر په دې اعتبار سره دې چې په دې سره ورته بلنه ورکړې شوې ده او د حکمونو تشریح ورته په کښې بیان شوې ده او پخوانو خلقو دپاره ذکر په دې معنی سره دې چې ددې په ذریعه د پخوانو خلقو حالات، معاملې او قیصې ژوندی دی.

[لَا يَسْأَلُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ] یعنی فرېستې د الله **ﷻ** څنگه اولاد جوړیدې شي چې هغوی دومره په ویره او ادب کښې پاتې کیږي چې نه په وئیلو کښې د الله **ﷻ** څخه وړاندې کیږي او نه په عمل کښې د هغه خلاف څه کوي، په خبره کښې د وړاندې نه کیدو مطلب دادې چې تر څو ورته د الله **ﷻ** حکم نه وي شوې پخپله د څه خبرې کولو همت نشي کولې، دې څخه دا هم معلومه شوه چې د مشرانو یو ادب داهم دې چې په یو مجلس کښې څه خبره راپېښه شي نو دهغې مجلس د مشرانو د کلام انتظار دې کولې شي دې څخه بغیر څه خبره کول بې ادبۍ ده.

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا	أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا
آیا نه گوري هغه کسان چې دمنلو نه ئې انکار کړې دې چې بېشکه آسمانونه او زمکه وو دواړه	
آیا کافرانو ته دا خبره نه ده معلومه چې آسمانونه او زمکه په خپل مینځ کښې ملا وو	
رَفَعْنَا فَنفَخْنَهُمَا ط	وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ط
پېوست پس جدا کړل مونږه هغه او پیدا کړل مونږه داوبونه هر څیز ژوندی	
نوبیا مونږ هغه جدا جدا کړل او مونږ داوبونه هر ژوندی څیز را پیدا کړې دې	

أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ۝	وَجَعَلْنَا	فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ	أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ ۝
آيا نونه مني دوى او ودرول مونږه په زمكه كښى غرونه چى اونه خوزى ادا زمكه په دوى باند			
نوايا دوى ايمان نه راوړى او مونږ په زمكه كښى غرونه جوړ كړل ددې دپاره چې اونه خوزى			
وَجَعَلْنَا	فِيهَا	فِجَاجًا سُبُلًا	لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝
او جوړې كړې مونږه په دې زمكه كښى فراخه لارې دپاره ددې چې دوى لارې معلوم كړي			
او په دې زمكه كښى مو ارټې بيرته لارې جوړې كړې دى دې دپاره چې خلق پرې خى راځي			
وَجَعَلْنَا	السَّمَاءَ سَقْفًا	مَحْفُوظًا ۝	وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ۝
او جوړ كړو مونږه آسمان چت محفوظ [دپريوتلونه] او دوى دنښو دهغې نه مخ اوړونكى دى			
او مونږ آسمان يو محفوظ چت جوړ كړو په دې باندې هم دوى [آسمانى] ښو نه ډډه كوي اوسوچ فكر نكوي			
وَهُوَ	الَّذِى	خَلَقَ	الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۝ كُلٌّ
او هغه هغه ذات دې چى پيدانې كړه شپه او ورځ او نمر او سپوږمى دا ټول			
او الله ﷻ هغه ذات دې چې شپه ورځ او نمر او سپوږمى ئې پيدا كړى دى هريو په خپله			
فِي فَلَكٍ	يَسْبُكُونَ ۝		
په فلك كښى لامبو وهى يعنى گزى			
خپله دائره كښى لامبو وهى			

آسان ترجمه قرآن

کو مو خلقو چه کفر خپل کړې دې، هغوی ته دا معلومه نه ده چه ټول آسمانونه او زمکې بند وو، بیا مونږ هغه پرالستل، او داوبو ته مو هر ساه لرونکې څیز پيدا کړو، آيا بيا هم دا خلق ايمان نه راوړي؟ او مونږ په زمکه باندې مضبوط غرونه پيدا کړي دي، چه په دوى باندې او نه خوزيږي او په هغې کښ مونږ پلنې پلنې لارې جوړې کړې دي چه دوى مثل ته اورسيدلې شي، او مونږ آسمان يو محفوظ چت جوړ کړې دې او دا خلق دهغې دنښه نه مخ اړوي، او هم هغه (الله) دې چه شپه او ورځ او نمر او سپوږمى ئې پيدا کړى دي، ټول په يوله يو مقدار کښ لامبو وهى.

خلاصه تفسير

﴿أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ [ايا دې کافرانو ته دا خبره معلومه نه شوه چه آسمان او مزکه] اول ﴿كَانَتَا رَتْقًا﴾ [بند وو] يعنى نه داسمان نه باران کيدو نه د زمکې نه پيداوار دې ته ئې بند والې فرمايلې دې لکه چه اوس هم که په څه ځای يا په څه وخت کښى د آسمان نه باران او د زمکې نه پيداوار نه وي نو ددغه ځای يا ددغه زمانې په اعتبار سره دوى ته بند ونيلې شي ﴿فَفَتَقْنَهُمَا﴾ [بيا مونږ دواړو لره] په خپل قدرت سره [وسپړدل] چه داسمان نه باران او د زمکې فصلونه ټوکيدل شروع شول [او] په باران سره صرف شنه بوټى ترقى نه کوي بلکه ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ [مونږه] د باران [په اوبو سره هر روح لرونکى لره جوړ کړې دې] يعنى دهر ژوندى او روح لرونکى په ژوند اوياقى پاتې کيدو کښى داوبو دخل خامخا دې خواه

بي واسطه وي اوکھ په څه واسطه سره لکه چه په بل ايت کښې دې [فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبِئْسَ فِيمَا مِنْ كُلِّ ذَاتٍ] (۱) [ايا] ددې خبرو داوړيدونه پس ﴿أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ [بيا هم ايمان نه راوړي اومونې] په خپل قدرت سره ﴿وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِي أَنْ تُمِيدَ بِهِمْ﴾ [په زمکه کښې غرونه څکه جوړ کړل چه زمکه په دې خلقو ونه خوزي] ﴿وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا﴾ اومونې په دې [زمکه] کښې ارتې لارې جوړې کړې ﴿لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾ [چه خلق] ددې په ذريعه سره [منزل] مقصود [ته ورسېږي اومونې] په خپل قدرت سره ﴿وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ﴾ [اسمان لره] په مقابله د زمکې ددې دپاسه ﴿سَفْقًا مُخَفًّوْطًا﴾ په مثل د [يو چت جوړ کړو کوم چه] په هرشان [محفوظ دې] يعنې دراغورزیدو نه هم د ماتيدو نه هم او ددې نه هم چه شيطان هلته ورسېږي داسمان خبرې واوړي مگر دا داسمان محفوظ والې او مضبوط والې هم دائمي نه دې ديوي زمانې معينې پورې دې ﴿وَهُمْ﴾ [او داخل د] اسمان د [دې] موجوده ﴿عَنْ آيَاتِهِمْ مُعْرِضُونَ﴾ [نښو نه ډډه کوي] يعنې غورو فکر په کښې نه کوي ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ﴾ [او هغه داسې] قادر [دې چه هغه شپه او ورځ اونمر او سپوږمۍ جوړ کړل] دغه نښې داسمان هم دادې او په نمر سپوږمۍ کښې هر يو په يوه دائره کښې داسې روان دی چه گویا ﴿كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ [لامبو وهي]

معارف او مسائل

[أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا] دې ځانې کښې لفظ د رؤيت په معنی د عام علم دې ، که سترگو سره په کتلو وی یا عقلی استدلال سره وی ، ځکه د راتلونکي مضمون تعلق څه په سترگو کتلو سره دې او څه علم استدلالی سره.

[أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا] لفظ د [رَتَّقَ] معنی بندیدل او د [فَتَّقَ] معنی پرانستل دی. ددې دواړو لفظونو مجموعه [رَتَّقَ وَفَتَّقَ] ده ، او ددې معنی د یو کار انتظام کول او ددې د پوره اختیار په معنی کښې استعمالیږي. د آیت د الفاظو ترجمه دا شوه چې آسمانونه او زمکې بند وو مونږ دا پرانستل. په دې کښې د بندیدو او د پرانستو څخه څه مراد دې ؟ ددې په مراد کښې حضرات مفسرینو ډیر اقوال بیان کړي دي. خو په هغه ټولو کښې چې کومه معنی صحابه کرامو او جمهورو مفسرینو اختیار کړې ده هغه هم هغه معنی ده کومه چې په خلاصه تفسیر کښې بیان شوې ده چې د بندیدو څخه د آسمان باران دې او د زمکې د پیداوار بندیدل دی. او پرانستو څخه مراد ددې دواړو پرانستل دی.

ابن کثیر کښې د ابن ابی حاتم سند سره عبدالله بن عمر رضی الله عنهما څخه دا واقعه نقل کړې ده چې دوئ ته یوکس راغلو او ددوئ څخه یې ددې آیت مبارک د تفسیر پوښتنه اوکړه. هغوی ابن عباس رضی الله عنهما ته اشاره اوکړه چې دې شیخ ته ورشه او دده څخه تپوس اوکړه او هغه چې درته څه جواب درکړی ماته هم هغه اووایه ، دا کس ابن عباس رضی الله عنهما ته ورغلو او هغوی څخه یې تپوس اوکړو چې په دې آیت مبارک کښې د ، ، رتقا ، او ، ، فتقنا ، څخه څه مراد دی ؟ ابن عباس رضی الله عنهما او فرمائیل چې اول آسمانونه بند وو او باران به ترې نه کیدو ، او زمکه بنده وه او په دې کښې

(۱) ترجمه:- اوبه چې الله تعالی جل شانه د آسمان نه اورولې، بیاني په دې سره زمکه زرخیزه کړه ددې د اوجیدنه پس، اوبه دې کښې یې هر قسمه حیوانات خواره کړل.

به پيداوار نه ڪيدو ، ڪلهه چي الله تعالى په زمڪه باندې انسان آباد ڪړو نو د آسمان څخه يې باران راوړولو ، او زمکې پيداوار شروع ڪړو . دې کس ددې آيت مبارک تفسير معلوميدو څخه وروستو عبدالله بن عمر رضي الله عنه ته ورغلو او څه چي يې د ابن عباس رضي الله عنه څخه اوريدلې وو هغه يې عبدالله بن عمر رضي الله عنه ته بيان کړل . نو عبدالله بن عمر رضي الله عنه او فرمايل چي ماته واقعي دا ثابت شو چي ابن عباس رضي الله عنه ته د قرآن پاک علم ورکړې شوي دي . ددې څخه وړاندې به ما د ابن عباس رضي الله عنه بيانات يو جرات گنړلو او زما دا خوښ نه وو ، اوس راته معلومه شوه چي الله تعالى دوي ته د قرآن پاک علم ورکړې دي ، هغوي د رتق او فتق تفسير بالکل صحيح کړې دي .^(١)

روح المعاني کښي ابن عباس رضي الله عنه دا روايت ابن المنذر او ابو نعيم او يو جماعت دمحدثينو حوالي سره نقل کړې دي . په هغې کښي د منکرينو خلاف عبرت او حجت هم دي . او د الله تعالى خاص نعمتونو او کامل قدرت اظهار هم دي او هم دا د توحيد او معرفت بنياد دي . او دې څخه وروستوي آيت مبارک [وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ] فرمايلي دي . دې سره ددې معني اعتبار سره مناسبه دي . بحر محيط کښي هم دا اختيار کړې شوي دي . قرطبي دې ته د عکرمه قول ونيلي دي او فرمايلي يې دي چي د يو بل آيت څخه هم ددې معني تائيد کيږي . يعنې [وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ] ^(٢) ، طبري هم دا تفسير اختيار کړې دي .^(٣)

[وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ] ددې څخه مراد دا دي چي د هر ساه لرونکي خيز په تخليق کښي د اوبو دخل ضروري دي . او ساه لرونکي او ذی روح د اهل تحقيق په نزد صرف انسانان او حيوانات نه دي بلکه نباتات او جماداتو کښي روح او حيات د محققينو په نزد ثابت دي . او ښکاره ده چي اوبه ددې ټولو خيزونو په تخليق او ايجاد او ارتقاء کښي لوي دخل دي .

ابن کثير رحمه الله د امام احمد سند سره يوروايت د ابوهريره رضي الله عنه څخه نقل کړې دي چي ابوهريره رضي الله عنه فرمائي چي ما نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته عرض او کړو چي يا رسول الله صلی الله علیه وسلم زه چي کله ستاسو زیارت کوم زما زړه ډير زيات خوشحاله شي او سترگي مې درياندې يخي شي ، يا رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسو ماته دهر خيز د تخليق باره کښي او فرمائي ، نبي کریم صلی الله علیه وسلم او فرمايل چي هر خيز د اوبو څخه پيدا شوي دي . دې څخه وروستو ابوهريره رضي الله عنه سوال او کړو چي يا رسول الله صلی الله علیه وسلم ما ته يو داسې عمل او ښائي چي په هغې عمل کولو سره زه جنت ته داخل شم ، نبي کریم صلی الله علیه وسلم او فرمايل چي : افش السلام واطعم الطعام وصل الارحام وقم بالليل والناس نيام ثم ادخل الجنة بسلام تفرد به احمد وهذا السناد على شرط الشيخين ^(٤)

سلام کول عام کړه اګر چي مخاطب اجنبي وي ، او په بل خوراک کول عام کړه ددې ته هم حديث پاک کښي د عام کولو حکم شوې دي ، چي په هر چا خوراک کوه اګر چي کافر فاسق ولې نه وي دا د ثواب څخه خالي نه دي ، او صله رحمي کوه او د شپې د تهجدو مونځ کوه کله چي خلق اوده وي ، نو جنت ته به سلامتيا سره داخل شي .

^(١) تفسير ابن کثير تحت هذه الآية [ج: ٥ ص: ٣٣٩]

^(٢) ترجمه: - قسم دي په آسمان چي باران ترې وربري او په زمکه چي شلبري .

^(٣) تفسير الطبري تحت هذه الآية [ج: ١٨ ص: ٤٣٢] و تفسير القرطبي [ج: ١١ ص: ٢٨٤] و تفسير البحر المحیط

[ج: ٨ ص: ١٥٥]

^(٤) ترجمه: - قسم دي په آسمان چي باران ترې وربري او په زمکه چي شلبري .

﴿وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِرِمَ﴾ لفظ د "مید" په عربی ژبه کښې د پريشانۍ حالت ته وئيلې شی، او ددې آيت مبارک مطلب دادې چې الله ﷻ په زمکه باندې د غرونو بوج اچولې دې او ددې توازن يې برقرار ساتلې دې چې دې سره يې اضطرابي حالت پيدانه شی او چې دې سره ددې دپاسه چې کوم خلق اوسېږي هغوی ته نقصان اونشی. ددې تفصيل په تفسير کبير کښې اهل علم کتلې شی او د ضرورت په قدر د سورة نمل په تفسير کښې حکيم الامت په تفسير بيان القرآن کښې هم ليکلې دي.

﴿كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ لفظ د فلک په اصل کښې هرې دائرې او هر گول څيز ته وئيلې کيږي. په دې وجه چرخه کښې چې کومه گول څرمن وي هغې ته فلکة المغزل وئيلې کيږي. (روح) او په دې وجه آسمان ته هم فلک وئيلې کيږي. دې کښې مراد د نمر او سپوږمۍ هغه مدارونه دي چې په کړمو باندې حرکت کوي. د قرآن پاک په الفاظو کښې ددې څه وضاحت نشته دي چې دا مدارونه آسمان کښې دننه دي او که بهر فضاء کښې دي. دې اوسنۍ خلائی تحقيقاتو دا واضح کړې دي چې دا مدارونه په خلاء او فضاء کښې د آسمان څخه ډير اوچت دي. ددې آيت مبارک د ظاهر څخه دا مضمون هم واضح دي چې نمر هم په يو مدار باندې حرکت کوي. او نوی فلاسفران ددې څخه منکر وو خو اوس هغوی هم ددې قائل دي. د نورو تفصيلاتو دپاره دا ځاني مناسب نه دي. والله تعالى اعلم.

وَمَا جَعَلْنَا	لِبَشَرٍ	مِّنْ قَبْلِكَ
او نه دي جوړ کړي مونږه دپاره ديو انسان مخکښي ستانه		
او مونږ ستانه وړاندې هم دهیڅ يو انسان دپاره هميشه پاتې کيدل نه دي		
الْخَالِدَۃُ	أَفَايُنْ	مَّتَّ
هميشوالي آيا پس که چري مړ شي ته نو دوی به گنی هميشه وي هر نفس ځکونکي		
جوړ کړې نو آيا که ته وفات شي نو دا خلق به دلته هميشه پاتې شي هريو نفس به دمرگ		
الْمَوْتِ	وَنَبْلُوكُمُ	بِالشَّرِّ
د مرگ دي او آزمايو مونږ تاسو په بدو حالاتو کښې او په ښه حالاتو کښې په آزمايلو سره		
مزه ځکي او مونږ د امتحان دپاره په تاسو باندې سختی اوراحت راولو اوزمونږ طرف ته به		
وَالْيَنَّا	تُرْجَعُونَ	وَإِذَا رَأَوْا
او خاص مونږ ته به راوستلې کيږي تاسو او کله چې اووينی تا هغه کسان چې دحق نه انکاريان دي		
تاسو ټول راواپس کيږئ اوهر کله چې کافران تا اووينی نو نور څه نه		
إِنْ يَتَّخِذُونَكَ	إِلَّا هُزُوًا	أَهْذًا
نه نيسي دوی تالره مگر په توقوسره آيا دا دي هغه څوک چې يادوی خدايان ستاسو		
خو توقي درپورې شروع کوي چې آيا دا هغه اسرې دي چې ستاسو د معبودانو ذکر (په بدنۍ) کوي		

وَهُمْ	يَذْكُرِ الرَّحْمَنُ هُمْ كَفَرُونَ	خُلِقَ	الْإِنْسَانُ
او حال دا چي دوى په ذكر درحمان سره پخپله انكار يان دى پيدا كړې شوې دي انسان	او حال دا دې چې دوى پخپله درحمان د ياد نه انكار يان دى د انسان په پيدائش [فطرت] كښي	دتلوار [بې صبري] نه ډير زړه اوبښايم زه تاسو ته نښي زما پس تلوار مه كوي [دعذاب] زما	تندى ايسودې شوې ده زه به ډير زرتاسو ته خپلې نخښې اوبښايم نو تاسو تندى مه كوئى
مِنْ عَجَلٍ	سَأُورِيكُمْ	أَيَّتِي	فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ
ويقولون	مَتَى	هَذَا الْوَعْدُ	إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
لويعلم	او وائى دا خلق كله به وي دا وعده كه يى تاسو رښتينى افسوس كه معلوم وي	او دوى وائى چې دا وعده به كله پوره كيږي كه تاسو رښتينوى يى انورائى ولي كاش امكنر انو ته	الَّذِينَ كَفَرُوا
الَّذِينَ كَفَرُوا	حِينَ لَا يَكْفُونَ	عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ	هغه كسانو ته چي كافران دي كوم وخت چي نه به شي منع كولي دمخونو خپلونه وور
هغه كسانو ته چي دوى به نه دخپلو مخونو نه اور منع كولي شي	وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ	وَلَا هُمْ	يُنْصَرُونَ
او نه دشاگانو خپلونه او نه به ددوى سره امداد او كړې شي بلكه رابه شي دوى ته	او نه به دخپلو شاگانو نه نه او نه به ورسره څه قسم مدد كولي شي نور څه نه خو دغه اور	بَغْتَةً	فَتَبْهَتُهُمْ
فَتَبْهَتُهُمْ	فَلَا يَسْتَطِيعُونَ	رَدَّهَا	[عذاب] ناخپه پس حيران به كړي دوى او طاقت به نشي لرلې دوى د واپس كولو دهغي
به پرې ناگهانه راشي او دوى به حيران كړي نو بيا به ترې نه هغه اور لرې كولي شي او نه به ورته	وَلَا هُمْ	يَنْظُرُونَ	وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ
او نه به دوى ته مهلت وركړې شي او بيشكه توقې شوى دى په رسولاتو پورې مخكښي ستانه	ادتبوي ويستلو مهلت وركولي شي او ستانه وړاندې هم دپيغمبرانو پورې توقې شوې وي	فَإِذَا	بِالَّذِينَ
بِالَّذِينَ	سَخِرُوا	مِنْهُمْ	مَا كَانُوا
پس چاپيره شو په هغه كسانو باندې چي توقې نې كولي په دوى پورې هغه خيزاچي ووهغوي	نو چا چې ورپورې خنداگانې كولي دهغوي نه هم هغه عذاب راتاؤ شو په كوم پورې	يَسْتَهْزِءُونَ	قُلْ مَنْ
يَسْتَهْزِءُونَ	قُلْ مَنْ	يَكْفُرْكُمْ	بِالْأَيْلِ
په هغي پورې چي توقې به نې كولي ورته اووايه څوك دي چي بچ كوي تاسو په شپه كښي	چي دوى خندل [انې پيغمبره] ورته اووايه چې څوك به درحمان دعذاب نه ستاسو د شپي	وَالنَّهَارِ	مِنْ الرَّحْمَنِ
وَالنَّهَارِ	مِنْ الرَّحْمَنِ	بَلْ هُمْ	عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ
مُعْرِضُونَ	مُعْرِضُونَ	مُعْرِضُونَ	مُعْرِضُونَ
او په ورځ كښي درحمان نه بلكه دوى ذكر درب خپل نه مخ اړونكي دي	اود ورځي حفاظت او كړي [كه هغه اوغواړي] خبره داده چې دوى دخپل رب د ياد نه مخونه اړوي		

أَمْ لَهُمُ إِلَهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِّنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ

آيا آشته دوى لره | خدايان | چي منع كړي دوى | زمونږ نه | دوى طاقت نه لري | دامداد

آيا دوى سره زمونږ نه سوا داسي معبودان شته | چي ددوى حفاظت او كړي ؟ هغوى

أَنفُسِهِمْ وَلَا هُمْ قَمِنًا لِّيُصْحَبُونَ ﴿١٠﴾ بَلْ

دنفسونو خپلو | اونه به ددوى سره | دطرفه زمونږ نه | ملگرتيا او كړي شي | بلكه

خو دخپلو خانونو مدد هم نشي كولي | اونه زمونږ په مقابله كښي دهغوى ملگرتيا كولي شي

مَتَّعِنَا هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ

بڼه سامانونه وركول مونږ | دوى ته | او پلارانو ددوى ته | تر دې پورې | چي اوږده شو | په دوى باند

مونږ دوى او ددوى پلار نيکه ته دنياوى نعمتونه وركړل | تردې چي په دوى باندې يوه اوږده موده تيره

الْعَمْرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّ نَارَ الْأَرْضِ تَنَقُّصًا

عمر نه | آيا نه وينى دوى | چي بيشكه مونږه | راخو زمكې ته | چي كموف مونږه هغه |

شوه | آيا دوى نه گوري چي مونږه ددوى دقبضي لاندې زمكه | په اسلامي فتوحاتو سره | دهرطرفه

مِّنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١١﴾ قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ

دطرفونو دهغي نه | آيا نو گنى دوى به | غالب شي | دوى ته اووايه | بيشكه چي | زه يروم تاسو

راتنگو | نو آيا د دې باوجود هم دوى غلبه بيا موندې شي | ته ورته اووايه چي زه خو تاسو صرف

بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿١٢﴾ وَلَكِنْ

په ذريعه دوحى | اونه اورى | كانړه خلق | آواز | بلنه | كله چي | هغوى يړولي كيږي | او كه چري

دوحى په ذريعه | الله | دعذاب نه يروم | او كانړه چي خه وخت ويړولي شي | انو هغوى هېو آواز نه

مَسْتَهُمُ نَفْعَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لِيَقُولُنَّ يَوْمَلَنَا

اورسيږي دوى ته | لږ شان | دعذاب درې ستانه | نو خامخا واني دوى | له هلاكته زمونږه |

اورى | او كه چري ستادرب له طرفه دوى ته دعذاب يوه چپه راشي | انو دوى واني چي هائي زمونږ

إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٣﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ

بيشكه مونږه | وژ | ظالمان | او مونږه به كيږدو | تلي | دانصاف | دپاره دورخي

بدبختي | بيشكه مونږ په خانونو باندې ظلم كړې وو | او مونږ به دقيامت په ورځ د انصاف تلي اولگوو

الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ

دقيامت | پس ظلم به نه كيږي | ديو نفس سره | هېڅ قدر له | او كه چري وي | په قدر | ديوي دانې |

نو په چا به ذره برابر هم ظلم نشي كولي | او كه ادجا عمل | دا اورى دداني هومره هم وړوكي وي | انو هم

مِّنْ خُرْدٍ لِّمَا كُنَّا بِمَا كُنَّا وَكَفَىٰ بِنَا حَسِيبِينَ ﴿١٤﴾

داوري | ارايه وړو مونږه | هغه | او كافي يو مونږه | حساب كونكي |

به هغه بيش كړو | اود حساب اخستلو دپاره مونږ يوازي بس يو |

آسان ترجمہ قرآن

او (ای پیغمبر!) ستانہ مخکین ہم مونږ همیشه ژوندی پاتې کیدل دچا دپاره نه دی مقرر کړې پس که ته وفات شوې نو آیا دا خلق داسې دی چه همیشه به ژوندی وی؟ هر ساه لرونکې به مرګ ځکي. او مونږ تاسو د ازمنېست دپاره په ښه او بدو حالتونو باندې اخته کوو، او تاسو ټول به مونږ ته واپس کولې شئ. او کومو مخلوقو چه کفر خپل کړې دې، هغوی چه کله تا ویني نو د دې نه سوا د هغوی بل څه کار نه وی چه بس په تا پورې ټوکې کوی (او وائی): آیا هم داسې دې کوم چه ستاسو د خدايانو ذکر کوی؟ (یعنی دې وائی چه د هغوی څه حقیقت نشته) حال دا چه (د دې کافرانو) خپله دا حالت دې چه هغوی درحمن ذات د ذکر کولو نه انکار کړې دې انسان د ټنډې خوښی اخستلو سره پیدا شوې دې، زه به ډیر زر تاسو ته خپلې نخښې ښاتم، لهدا په ما باندې تندي مه کوئ او دا خلق (مسلمانانو ته) وائی چه: که تاسو رشتیني یی نو آخر دا (د عذاب) وعده به کله پوره کیږي؟ کاش چه دې کافرانو ته د هغه وخت څه خبر ملاؤ شی چه دوی به نه د خپلو مخونو نه اور لرې کړې شی، او نه د خپلو ډډو نه، او نه به دوی ته څه مدد ملاؤ شی. بلکه هغه (اور) به هغوی ته ناڅاپه راشي، او د هغوی حواس به ورک کړي بیا به ئې نه دوی شاته کړې شی، او نه به ورته څه مهلت ورکړې شی. او (ای پیغمبر!) ستانہ مخکین هم د پیغمبرانو پورې ټوکې کړې شوې دی، بیا په هغوی پورې ټوکې کونکي هم هغه څیز راکیو کړل په څه پورې چه به هغوی ټوکې کولې او وایه چه: څوک دې چه په ورځ او شپه کښ درحمن ذات (د عذاب) نه تاسو بچ کړي؟ خو دوی دی چه د خپل رب د ذکر نه ئې مخ اړولې دې. آیا دوی سره زمونږ نه سوا داسې خدايان دی چه د دوی حفاظت کوی؟ هغوی خو خپله خپل مدد نه شی کولې، او نه زمونږ په مقابله کښ څوک د هغوی ملګرتیا کولې شی. بلکه معامله دا ده چه مونږ دوی ته او د دوی پلار لیکه ته د مزدو سامان ورکړو، تردې چه (هم هغه حالت باندې) په هغوی باندې یو عمر تیر شو آیا دوی ته دا په نظر نه راځي چه مونږ زمکه د هغې د مختلفو اړخونو نه را کموو، بیا آیا دوی به غالب شی؟ او وایه چه: زه خو تاسو د وحی په ذریعه وپروم، خو کالره خلق داسې دی چه کله هغوی او یرو لې شی نو هغوی هیڅ بلنه نه اوري او که ستا درېد عذاب یو چپه هم په هغوی راشي نو وائی به چه: افسوس دې په مونږ، یقیناً مونږ ظالمان وو او مونږ به د قیامت په ورځ باندې داسې تله کیږدو کومه چه به د انصاف نه ډکه وی پس په چا باندې به هیڅ ظلم نه کیږي او که یو عمل د اوری د دالې برابر هم وی، نو مونږ به هغه مخامخ راوړو. او د حساب اخستلو دپاره مونږ کافی یو.

خلاصه تفسیر

[او] داخل کوم چه ستا دوفات خوشحالی کوی لکه دا قول دالله تعالی [نترېص به ریب المنون] (۱) دا وفات هم منافی دنبوت نه دی ځکه چه ﴿وَمَا جَعَلْنَا الْبَشَرِ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ﴾ [مونږ تانه وړاندې هم چابنده لره] خواه هغه نبی وی او که غیر نبی په دنیا کښې [همیشه پاتې کیدل نه دی تجویز کړی لکه چه دا قول دالله تعالی دې [وَمَا كُنَّا لِنُخَالِدِينَ] (۲) پس لکه څنگه چه ستا نه

۱ ترجمه:- مونږ ددوی باره کښې د مرګ د حادثې په انتظار کښې یو.
 ۲ او هغه حضرات همیشه اوسیدونکي نه دی.

وړاندې پیغمبرانو ته مرګ راغلې دې او په دې سره ددوی په نبوت کښې دچا شک نه دې راغلي دغه شان ستا په وفات سره ستا په نبوت کښې هېڅ شک نه شی کیدې لنډه دا ده چه نبوت او مرګ دواړه په یو سړی کښې جمع کیدې شی [بیا] داچه ﴿اَفَاَبْنُ قَتْلِهِمْ﴾ [که چرې ستا انتقال وشي نو ایا دا خلق به] په دنیا کښې ﴿الْخِلْدُونَ﴾ [همیشه پاتې وی؟] اخر دوی به هم مری بیا د خوشحالی څه خای دې مطلب دادې چه ستا په وفات سره ددوی خوشحالی که د نبوت د باطلیدو دپاره وی نو [ماجعلنا لبشر الخ] ددې جواب دي او که په ذاتی بغض او دښمنۍ سره وی نو [اَفَاَبْنُ قَتْلِهِ] ددې جواب دې غرض په هر حال کښې دا انتظار مهمل او عبث دې او مرګ خو داسې شې دې چه په تاسو کښې ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾ [هر جاندار به د مرګ مزه وڅکی او] داچه کوم یو څو ورځې مونږ تاسو ته ژوند درکړې دې نو ددې مقصود محض دادې چه ﴿وَنَبِّئُكُمْ بِالْشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً﴾ [مونږ تاسو په بد او ښه حالتونو سره وازمایو] د بد حالت نه مراد کوم چه دمزاج نه خلاف وی لکه مرض فقر او دښه حالت نه مراد کوم چه دمزاج موافق وی لکه صحت او غنا په ژوند کښې دا حالتونه په مختلف طور سره راپېښېږي څوک په دې کښې ایمان او اطاعت په خای راوړی او څوک کفر او نافرمانی کوی مطلب دادې چه ژوند په دې وجه درکړې شوې دې چه وگورو چه څنگه څنگه عمل کوی [او ددې ژوند په ختمیدو به ﴿وَالَّذِينَ تَرَجَعُونَ﴾ [بیا تاسو ټول مونږ ته راواپس کیږئ راځئ به] او هر یو ته به دده مناسب سزا او جزا ورکوو پس اهم کار خو مرګ او دمرګ نه پس شو او ژوند خو محض عارضی شو بیا دا خلق په دې ولې مستی کوی او د پیغمبر په وفات خوشحالی کوی؟ داسې ولې ونه شوه چه په دې عارضی ژوند کښې ې دولت دایمان او طاعت گټلې کوم چه به ددوی په کار راغلي وو او اولتیه خپله عملنامه توره او د آخرت منزل درنوی ویرېږي نه [او] ددې منکرانو دا حالت دې چه ﴿وَإِذْ أَرَأَيْتَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَخْذُوا نَكَالَ الْآهْزُوا﴾ [دا کافران خلق کله چه تا ووينی نو بس په تا پورې خنداگانې او توقې شروع کړی] او په خپل مینځ کښې وائی ﴿أَهَذَا الَّذِي﴾ [چه ایا دا هغه] صاحب [دې] ﴿يَذْكُرُ إِلَهُكُمْ﴾ کوم چه ستاسو د معبودانو [په بدۍ سره] ذکر کوی [پس په تاخو دبتانونه د انکار هم اعتراض دې] او [په خپله] ﴿وَهُمْ﴾ [دا] خلق [دا] ﴿يَذْكُرُ الرَّحْمَنَ﴾ [درحمن] ﴿هُمْ كَفَرُونَ﴾ [په ذکر باند انکار] او کفر [کوی] نو د اعتراض خبره خو په حقیقت کښې داده په دې وجه دوی لره په خپل دې حالت پورې مسخرې کول پکار وو او ددوی حالت دادې چه کله دکفر دسزا مضمون اوړی لکه چه بره ذکر شوې دې [الینا ترجعون] نو په دې وجه چه دروغ ژن ې گنړی ددې خبرې تقاضا کوی چه داسزا زر راشی او دا تقاضا او تلوار کول څه د انسانی طبیعت خاصه اکثریه هم ده پس ددې طبعی کیدل داسې دی لکه چه گویا ﴿خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ﴾ [انسان د جلد بازی] دخمیر [نه جوړ دې] یعنی تلوار او جلد بازی گویا که د ده اجزاء ترکیبیه دی په دې وجه دا خلق عذاب زر زر غواړی او ددې په ژر نه راتلو باند دوی دلیل نیسی چه دا به نه واقع کیږي لیکن اے کافرانو دا ستاسو غلطی ده ځکه چه ددې وخت معین دې پس لږ صبر وکړئ ﴿سَأُوبِيَكُمْ أُنْقَى﴾ [مونږ ډیر زر] ددغې په وخت راتلو [تاسو ته خپلې نښې] دقهر یعنی سزاگانې [ښایو] ﴿فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ﴾ [پس تاسو په ما جلدی مه کوی] ځکه چه عذاب د وخت نه وړاندې نه راځی او چه وخت ې راشی نو واپس کیږي نه [او دا خلق] کله چه دامضمون اوړی چه په وعده شوی وخت به عذاب راځی نو رسول

او مومنانو ته داسې ﴿وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ﴾ [وانی چه دا وعده به خه وخت راخی ﴿إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾] که تاسو [دعذاب دواقع کیدو په خبر کنبې [رښتونى یی] نو توقف په کنبې ولې دې زر ولې نه راخی؟ اصل خبره داده چه دوی ددغې مصیبت نه خبر نه دی چه داسې بې فکره خبرې کوی ﴿لَوْ عَلِمَ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ﴾ [کاش چه دا کافران دهغې وخت نه خبر وې کله چه] دوی له دهر طرف نه ددوزخ اور راگیر کړی او ﴿لَا يَكْفُونَ عَنْ وُجُوهِهُمُ النَّارَ وَلَا عَنْ طُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يَنْصَرُونَ﴾ [داخلق به نه دغه اور دخپلې مخې نه منع کولې شی اونه دخپلې شانہ اونه به ددوی خوک حمایت کوی] یعنی که ددې مصیبت نه خبر وې نو داسې خبرې به یې نه جوړولې او دا چه کوم په دنیا کنبې د اور عذاب دپاره فرمائش کوی پس دا ضروری نه ده چه ددوی دفرمائش مطابق د اور عذاب راشی ﴿بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً﴾ [بلکه دغه اور] خو [به دوی لره یو دم راونیسې] ﴿فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ﴾ [پس دوی لره به بد حواسه کړی بیا به نه دهغې دلرې کولو ددوی قدرت وی اونه به دوی ته مهلت ورکولې شی او] که دغه خلق داسې ووانی چه ددغې عذاب وعده خو په آخرت کنبې ده په دنیا کنبې نه شی راتلې نو بیه په دنیا کنبې خو یې خه نمونه وبنایئ نو اگر چه دنمونې دپاره دهغې بنودل ضروری نه دی لیکن بیا هم دوی ته دنمونې لیدلو دپاره پته ورکوو هغه داچه ﴿وَلَقَدْ اسْتَهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ﴾ [تانه وړاندې کوم پیغمبران تیر شوی دی دهغوی سره هم] [دکفارو دطرف نه] [مسخرې وشوې] ﴿فَخَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ﴾ [پس کوم خلقو چه ددوی سره مسخرې کړې وې په هغوی هغه عذاب واقع شو] ﴿مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ [په کوم پورې چه به یې مسخرې کولې] چه عذاب کوم دې پس ددې نه معلومه شوه چه کفر موجب دعذاب دې نو که په دنیا کنبې واقع نه شی نو په آخرت کنبې به وی او داهم دوی ته ﴿قُلْ﴾ [ووايه] چه په دنیا کنبې کوم تاسو دعذاب نه محفوظ یی نو دا حفاظت هم حضرت رحمن کوی په دې کنبې هم دهغه احسان او په توحید دلالت دې او که تاسو دانه منئ نو بیا وبنایئ ﴿مَنْ يَكْلُوكُمْ بِالْبَلِيلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَنِ﴾ [چه هغه خوک دې کوم چه دشپې او ورځې درحمن] دعذاب [نه ستاسو حفاظت کوی] او ددې مضمون منلې شوې مقتضا دا وه چه په توحید قائله شوی وې مگر دغه اوس هم قائل نه شو ﴿بَلْ هُمْ﴾ [بلکه دغه خلق] اوس هم په خپل دستور دخپل [حقیقی] ﴿عَنِ ذِكْرِهِمْ﴾ [رب دذکر] دتوحید قبلولو ﴿مُغْرَضُونَ﴾ [نه مخ اړوې] البته مونږ د [مَنْ يَكْلُوكُمْ] دمصادق دوضاحت دپاره په وضاحت سره تپوس کوو چه ﴿أَمَلَهُمُ إِلَهَةٌ تُنْهَوْنَهُمْ مِّن ذُنُوبِهِمْ﴾ [ایا ددوی زمونږ نه سوا نور داسې معبودان شته چه] دذکر شوی عذاب نه [ددوی حفاظت کوی] دغه عاجزان به ددوی خه حفاظت وکړی دهغوی دعا جزئ او بې وسئ خو دا حالت دې چه ﴿لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ﴾ [هغه خو په خپله دخپل حفاظت قدرت نه لری] مثلاً که خوک ددوی په ماتولو شروع شی نو خپل خان ترې هم نه شی خلاصولې لکه دالله تعالی دا قول [وان یسلبهم الذباب الخ] پس نه دغه ددوی معبودان ددوی حفاظت کولې شی ﴿وَلَا هُمْ يَنْصُرُونَ﴾ [او نه زمونږ په مقابلہ کنبې خوک ددوی ملگرتیا کولې شی] او دا خلق سره ددې قوی دلیلونو کوم چه حق نه قبلوی نو دا وجه نه ده چه په دعوی یا دلیل کنبې خه خلل دې [بلکه] اصل وجه ددې داده چه ﴿بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءَ وَآبَاءَهُمْ﴾ [مادوی لره او ددوی پلارانو نیکونو لره] ددنیا [بڼه سامان ورکړو] ﴿حَتَّىٰ طَالَ

عَلَيْهِمُ الْعَمَلُ ﴿۱﴾ تردی چه په دوی [په دې حالت کښې] یوه اوږده زمانه تیره شوه [چه پشت په پشت عیش او ارام کوی راوان دې پس دوی مغروره شول او سترگې یې پټې شوې مطلب دادې چه په دوی کښې دغفلت خپل دې لیکن ددومره تشریعی او تکوینی پوهولو باوجود داسې غفلت نه دې پکار چنانچه دپوهولو یو بل کار ذکر کولې شی هغه دا چه ﴿أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّ النَّارَ الْأَرْضَ﴾ [ایا دوی ته داپه نظر نه راخی چه مونږ] ددوی [زمکې لره] په ذریعه داسلامی فتوحاتو ﴿نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا﴾ [دهر څلور طرفه نه برابر کموو پس] ﴿أَفَلَمْ الْغُلُوبُونَ﴾ [ایا دا خلق] دا توقع لری چه په نبی کریم ﷺ او مؤمنانو [به غالب شی] خکه چه عادتې قرینې او دلیلونه نازلیدونکې په دې متفق دی چه دوی به مغلوب او اهل حق به غالب وی تر هغه وخته پورې چه مسلمانان دالله تعالی دا طاعت نه مخ وانه روی او د اسلام حمایت پرې نه ږدی پس په دې کار کښې تامل کول هم د پوهیدو دپاره کافی دی که په دې باند هم دعناد اوجهالت په وجه د عذاب واقع کیدو فرمائش کوی نو ﴿قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ﴾ [ته ووايه چه زه خو صرف د وحی په ذریعه سره تاسو لره وروم] د عذاب راوستل زما دوس نه بهر دی [او] اگر چه دا طریقه حق ته د دعوت ورکولو او د ویرولو دپاره کافی ده مگر ﴿وَلَا تَسْمَعُ الصَّوْتِ الذِّعَاءِ﴾ [دا کانږه څه وخت چه] حق ته رابللو دپاره د عذاب نه ﴿إِذَا مَا يَأْتِيَنَّكَ رُؤُوسٌ﴾ [ویرولې شی نو نه اوری] او د حق دواضحه کیدو په طریقه تامل نه کوی مگر هم داسې په مخه عذاب غواړی [او] ددوی دلوی همت حال خو دادې چه ﴿وَلَكِنْ مَتَّعْتُهُمْ نَفْخَةً مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ﴾ [که دوی ته ستا درب د عذاب یوه ذره قدرې چپه هم ور ورسی نو] ټوله بهادری به یې ختمه شی او ﴿لَيَقُولُنَّ يَؤْتِنَا﴾ [داسې به وائی چه هائی زمونږ کم بختی] څنگه مونږ ته مخې له راغلې ﴿إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ [واقعی مونږه خطا کار وو] بس په دې همت باند د عذاب فرمائشونه کوی واقعی د شرارت هم دا مقتضا وه چه په دنیا کښې فیصله شوې وې مگر مونږ د ډیرو حکمتونو په وجه په دنیا کښې وعده شوې سزا نه غواړو چه وشي بلکه د آخرت دپاره یې ساتو [او] هلته ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ﴾ [دقیامت په ورځ به مونږ میزان د عدل قائم کړو] او د ټولو عملونو به وزن کوو ﴿فَلَا تَظْلِمُ نَفْسٌ شَيْئًا﴾ [پس په چا به هرگز ظلم نه شی کیدې] او د ظلم نه کیدو به دا فائده وی چه [او که] د چا څه ﴿وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ﴾ [عمل د اوری دانې برابر هم وی] ﴿أَتَيْنَاهَا﴾ خو مونږ به هغه لره [هلته] حاضر کړو [او دهغه به هم وزن وکړو] ﴿وَكُنْفَىٰ بِهَا حِسْبَتُهَا﴾ [او مونږ حساب اخستونکې کافی یو] زمونږ ددې وزن او حساب نه پس به بیا د څه حساب او کتاب ضرورت پاتې نه شی بلکه په دغه باند به ټوله فیصله وشي پس هلته به د خلقو د شرارتونو هم کافی او مناسب سزا جاری کړې شی.

معارف او مسائل

أَوْ مَا جَعَلْنَا لَيْسَ مِنْ قَبْلِكَ الْخَلْدُ ﴿۲﴾ ددې څخه مخکښې آیتونو کښې د کفارو او مشرکانو د باطلو عقیدو او د شرکیه عقائدو او گمراه کوونکو عقیدو تردیدو او باطل والي په واضحو دلائلو سره کړې دې چې په [هغه عقیدو او شرکونو کښې] دا وو چې [مسیح] او عزیز ﷺ یې الله ﷻ سره شریک گنړل او یا فرستو او مسیح ﷻ ته یې دالله ﷻ زوښي وئیلو، او ددې مخالفینو سره هیڅ جواب نه وو. کله چې په داسې موقعه باندي مخالف په دلیل او حجت سره مغلوب

شی نوډې سره اضطراب پیدا کيږي، او ددې نتیجه هم دا وه چې دمکې مشرکانو دا خواش کول چې نبی کریم ﷺ زر تر زره وفات شي. لکه څنگه چې په بعض آیتونو مبارکو کښې راغلي دي چې [تَتَرَبَّصُ بِهِ رَبُّكَ الْمُتَوَنِّينَ] (۱)، دې آیت مبارک کښې الله ﷻ ددغې خراب خواش دوه جوابونه ورکړي دي، يعنی که رسول الله ﷺ زر وفات شي نو تاسو ته څه فائده ده، که چېرې ستاسو مقصد دا وي چې د نبی کریم ﷺ په وفات کیدو سره به تاسو دا اووایې چې مونږ به خلقو ته دا اووایو چې که دې پیغمبر وي نو دې به وفات کیدو نه، نو ددې جواب یې دا ورکړو چې د کومو پیغمبرانو پیغمبري تاسو هم مني هغوی خو هم وفات شوی دی او بیا یې هم تاسو پیغمبران مني. نو ددوی ﷺ په وفات به تاسو ددوی ﷺ د پیغمبري څنگه پراپیښه کولی شئ، او که په زر وفات کیدو سره ستاسو غصه سړيږي نو دا یاد ساتي چې تاسو به هم وفات کيږئ. نو د بل په مړ کیدو د خوشحالي څه معنی ده؟

اگر بمرد عدد جائے شادمانی نیست که زندگانی مانیز جاودانی نیست (۲)

مراد څه خیزه؟ بیا یې او فرمائیل چې [كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ] (هر څوک به د مړګ مړه څکي) دلته د نفس څخه مراد د زمکې ساه لرونکي څیزونه دي. چې ټول به خامخا مړه کيږي. فرېستي په دې کښې نه دی شاملې، په دې کښې اختلاف دې چې یو ساعت دپاره خو به به هر ساه لرونکي څیز مړ کيږي که د زمکې مخلوق وي او که د آسمانونو فرېستي وي. بعضې حضراتو فرمائيلي دي چې فرېستي او د جنت حوري او غلمان به د مړ کیدو نه خلاص وي او الله اعلم [ارواح المعانی] (۳)

د جمهورو عالمانو په نزد د مړګ حقیقت دادي چې د عنصری بدن څخه روح اوځي، او روح پخپله یو نوراني لطیف بدن دې چې ژوندې په کښې شته او حرکت کوي، دا د انسان په ټول بدن کښې داسې خور دې لکه د گلابو عرق چې په ټول گلاب کښې خوره وي، ابن قیم د روح حقیقت بیان کړې دې او په سلو دلیلونو سره یې ثابت کړې دي، [ارواح المعانی] (۴)

[ذَائِقَةُ الْمَوْتِ] دې کښې یوه اشاره موندې شي چې هر ساه لرونکي څیز به د مړګ تکلیف محسوسوي. ځکه چې مړه څکل هم داسې موقعو دپاره استعمالیږي. ولې چې دا خبر هم ښکاره چې هر کله روح، بده سره یو ځای شي نو ددې د وتلو په وخت کښې خامخا تکلیف به محسوسیږي و چرته چې دا وئیلې شوی دی چې د ځینې الله والا خلق په مړګ کښې خوند محسوسوي، هغوی ته ځکه آرام رسي چې د دنیا د تنګسو نه بې غمه شي او محبوب اکبر سره یې ملاقات نصیب کيږي. خو ددې مطلب دا نه دي چې هغوی ته د مړګ طبعی او بدنی هیڅ تکلیف نه وي بلکه مطلب یې دادي چې په دې لوی راحت او خوشحالي په مقابله کښې هغوی ته د مړګ تکلیف هیڅ نه ښکاري، نو ځینې الله والا خلقو د دنیا غمونو، تکلیفونو او مصیبتونو ته محبوب وئیلی دي.

(۱) ترجمه:- مونږ ددوی باره کښې د مړګ د حادثې په انتظار کښې یو.

(۲) ترجمه:- که دښمن مړ شي نو دا د خوشحالي موقعه نه ده ځکه چې زمونږ ژوند هم همیشه پاتې کیدونکې نه دي.

(۳) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۷ ص: ۱۶۶]

(۴) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۷ ص: ۱۶۶]

از محبت تلخها شیرین شوند

[خه سزه چې د چا مينه وي نو په هغې لار کښې هر قسم تکليفونه ورته آرام ښکاري]

غم چه استاده تو بر در ما اندر آيار ما برادر ما

[غمه! خه دپاره زمونږ دروازي نه بهر ولاړي، رادننه شه زمونږ دوسته او وروره!]

دغه شان مولانا رومي هم فرمايلي دي چې:

رنج راحت شد چو مطلب شد بزرگ گرد گله تو تيائے چشم گرگ

[کله چې مقصد لوړ او اعلى وي نو ددغې لارې راپېښ شوى غمونه او تکليفونه آرام او راحت

جوړېږي څنگه چې د گلو بيز د رمې دورې د ليوه د سترگو رانجه، کاجل او يخوالي وي]

دنيا هر تکليف او راحت کښې يو آزميښت وي: [وَبَلِّغُوهُمْ بِالْإِسْرَارِ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً] [او مونږ په خیر او شر سره د

انسان آزمیښت کوو] دلته د شر څخه مراد د طبیعت څخه خلاف خیزونه دي لکه مرض،

بیماری، غمونه، لوږه، تنده، نیستی شوه او شتمنی او د عیش عشرت سامانونه وغیره شو.

دا دواړه قسمه خیزونه انسان ته د آزمیښت دپاره راپېښېږي چې دې په خلاف طبع خیزونو

باندې صبر کوی او که نه کوی؟ او طبع ته په خوښو خیزونو باندې شکر ادا کوی او که نه؟

بزرگانو فرمائيلى دي چې د شکر په حقونو باندې کلک پاتې کيدل گران دی د حقونو د صبر

څخه، ولي چې انسان ته په تکليفونو باندې صبر کول دومره گران نه دی څومره چې دمزو،

خوندونو او آرام او راحت په موقعه ددې شکر ادا کولو په حقونو باندې کلک پاتې کيدل دی،

په دې بنا فاروق اعظم رضي الله عنه او فرمايل چې: يَلِينَا بِالْفِرَافِصِ بِنَاوِيْنِنَا بِالْإِسْرَارِ فَلَمْ تَصْبِرْ [روح المعاني] (۱)

[د تکليفونو په آزمیښت کښې مو صبر او کرې شو خو د آرام او مزو او خوندونو په آزمیښت

کښې مو صبر او نه کرې شو].

جلدی او تادی کول خراب عادت دي: [خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ] عجل د عجلت او د جلدنی او

تادی په معنی کښې رازی. د يو خپل وخت څخه وړاندې د يو څيز غوښتل. ددې حقيقت دادي

چې دا بده خبره ده، چنانچه قرآن کریم په يو بل ځای کښې فرمائی چې: [وَكَانَ الْإِنْسَانُ

عَجُولًا] [او انسان ډیر جلدی کوونکې دي] کله چې موسی عليه السلام په جلدنی سره د د خپل قوم

څخه وړاندې کوه طور ته ځان ور او رسولو نو په دغې جلدنی ورته زورنه ورکړې شوه، چرته

چې په جلدی کولو سره د پیغمبرانو عليهم السلام او د نیکانو خلقو صفت بیان شوې دي نو هغه په نیکو

کارونو کښې جلدی کول دي چې د وخت څخه وړاندې د يو څيز طلب کول نه دی بلکه په خپل

وخت باندې د نیکیانو د زیاتولو کوشش کول دی. واللہ اعلم.

د [خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ] مطلب دادي چې د انسان په طبیعت کښې د کمزوریانو څخه جلدی کول

هم دی کوم څيز چې د چا په طبیعت او فطرت کښې داخل وی نو عرب وائی چې دغه انسان د

دغې څخه جوړ دي لکه ډیر غصه بنده ته چې وئیلې شی چې داهم د غصې څخه جوړ دي.

اَسَاوِيْنُكُمْ اَنْتُمْ] دلته د آیات څخه مراد معجزې او حالتونه دي چې د رسول کریم صلی الله علیه و آله په

رښتینوالی او حقوالی باندې گواهی ورکوی، [قرطبي] (۲)، لکه چې د بدر په غزا کښې دغسې

(۱) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۷ ص: ۱۶۶]

(۲) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۲۸۹]

نخني بنه په ټيکاره شوې چې په انجام کښې د هغې مسلمانانو کاميابي ټولو خلقو پخپلو سترگو اوليده کوم چې د ټولو څخه کمزوری او ذليل گنرلې شو.

قيامت کښې د اعمالو تلل او ددې دپاره تله: [وَنُصِّمُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ] موازين دميزان جمع ده، چې د تلې معنی ورکوي. دلته د موازين صيغې د جمعې راوړلو ځينې مفسرينو حضراتو دا مطلب اخستې دې چې د عملونو تللو دپاره به د قيامت په ورځ ډير قسمه تلې استعمالولې شي، يا خوبه د هر چا دپاره جدا جدا تله وي او يا به د جدا جدا قسم عمل دپاره جدا جدا تله وي، خو جمهورو عالمانو په دې اتفاق کړې دې چې ميزان خوب هم يوه وي خو هر کله چې هغه به د ډيرو ميزانونو کار ورکوي ځکه ددې دپاره د جمع صيغه استعمال شوې ده، آدم عليه السلام څخه تر قيامته پورې د ټولو خلقو عملونه به هم په دې ميزان تللي ش، د قسط معنی عدل او انصاف ده، مطلب يې دادې چې دغه ميزان به په عدل او انصاف سره تلل کوي، هيڅ قسم کمې يا زياتي به نه کوي.

مستدرک حاکم کښې د سلمان فارسي رضي الله عنه څخه روايت دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمايل چې د قيامت په ورځ به کوم ميزان د عملونو تللو دپاره ايښودلې شي هغه به دومره لوی وي چې که آسمانونه او زمکه په کښې تلل او غوښتلې شي نو هغه به په کښې هم راتلې شي او تللې شي. [مظهری] (١)

حافظ ابن ابوالقاسم لالکائي رحمته الله پخپل سنن کښې د انس رضي الله عنه څخه روايت نقل کوي چې په ميزان کښې به يوه فرېسته مقررې وي او هر انسان به ددې ميزان مخې ته راوستې شي، د چا دنیکي چاېرې چې دروند شي نو فرېسته به داسې آواز کوي چې د محشر ټول خلق به يې آوري چې فلانې کامياب شو، اوس به چرې هم دا کس نه بې نصيبه کيږي او د چا دنیکي چاېرې چې سپک شي نو دغه فرېسته به هم دغه شان آواز کوي چې فلانې بنده بدنصيبه شو ځکه به کله هم کامياب نشي او هم دې حافظ رحمته الله د حذيفه رضي الله عنه څخه روايت نقل کړې دې چې په ميزان باندې دغه مقررې فرېسته به جبرائيل عليه السلام وي. [قرطبي] (٢)

حاکم، بيهقي او اجري د عائشه صديقه رضي الله عنها څخه روايت نقل کړې دې چې هغه فرمائي چې ما رسول کریم صلی الله علیه و آله څخه تپوس او کړو چې آيا د قيامت په ورځ به هم تاسو صلی الله علیه و آله ته خپل آل او اولاد ياد وي؟ نو وې فرمايل چې درې ځايونو کښې هيچا ته هيڅوک نه ياديږي، يوه هغه وخت چې د ميزان عدل په وړاندې د عملونو تللو دپاره حاضر وي تر هغې پورې چې عملونه يې نه وي تللي شوي، بل هغه ځانې کښې چې کله به عمل نامه راولوزولې شي تر څو چې دا معلومه نشي چې عمل نامه په ښې لاس کښې راغله يا په گس لاس کښې، يا د چا طرفته راغله، او دريم مقام د پل صراط دې، تر څو چې دې څخه څوک پورې وتلی نه وي نو هيڅوک به چاته ياد نه وي. [مظهری] (٣)

[وَأَنَّ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا] يعنی د حساب په ورځ او د عملونو د تللو په وخت د انسان واره لوی ښه او بد عملونه حاضر کړې شي چې حساب او تلل يې اوکړې شي.

(١) تفسير المظهری تحت هذه الآية [ج: ٦، ص: ٢٠٠] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [٨٨٩١]

(٢) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ١١، ص: ٢٩٣]

(٣) المستدرک للحاکم رقم الحديث: [٨٨٧٣]

د عملونو د تول صورت: دا هم کيدې شى چې د فرستو هغه ليکلي عمل نامې به تللې شى څنگه چې د حديث بطاقت څخه ورته اشاره شوې ده او دا هم کيدې شى چې د جوته دارو څيزونو په صورت به شى او تللې به شى، څنگه چې په عامو روایتونو کښې هم راغلي دي، او جمهورو عالمانو هم دا صورت اختيار کړې دي، چنانچه قرآن پاک د [وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَافِظًا] (۱) وغيره آيتونو او حديث پاک د ديرو روایاتو څخه هم ددې تائيد کېږي.

د عملونو حساب کتاب کول: ترمذی د عائشه صدیقه رضی اللہ تعالیٰ عنہا څخه روایت نقل کړې دي چې يو سړې د نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم په خدمت کښې حاضر شو او د رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم مخې ته کښیناستو او دا بیان يې شروع کړو چې زما دوه غلامان دی هغوی ماته دروغژن وائی او په معاملو کښې خیانت کوی، زما د حکمونو خلاف ورزی کوی چې دهغې په بدل کښې ورته په خله هم بدې ردې وایم او سزا هم ورکوم، نو زما او ددې غلامانو تر مینځه به څنگه انصاف کېږي؟ رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ورته او فرمائیل چېد هغوی نافرمانی خیانت او سرکشی به تللې شى، بیا به ستا کنخل، بدې ردې او سزا هم تللې شى، که د هغوی جرم او ستا سزا برابر و نو د واره خلاص يې، او که سزا د هغوی د جرم څخه کمه وه نو هغه به ستا احسان شمارلې کېږي، او که د هغوی د جرم څخه سزا زیاته وه نو تا سره به ددغې زیاتې حساب کتاب کولې شى، او قصاص به اخستې شى، هغه سړې پورته شو او يو طرفته کښیناستو او په ژړا شو، نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ورته او فرمائیل چې آيا تا په قرآن پاک کښې نه دی لوستلی دی چې يې تپوس او کړو چې [وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِكُلِّ شَيْءٍ] هغه عرض او کړو چې اوس خو ما دپاره ددې څخه سوا بله لار پاتې نشوه چې زه يې آزاد کړم او د حساب کتاب ددغې غمه خلاص شم، [قرطبي] (۲)

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ	وَالْفُرْقَانَ	وَضِيَاءً وَذِكْرًا
او په تحقيق ورکړې وؤ مونږه موسى او هارون ته فرق کونکې په منځ د حق او د باطل کښې او نور او نصيحت او مونږه موسى <small>عليه السلام</small> او هارون ته اتورات ورکړې وؤ چې په حق او باطل کښې فرق کوونکې او رنډا وه اود پرهيزگارو		
لِّلْمُتَّقِينَ	الَّذِينَ	يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ
دپاره دپرهيزگارانو هغه پرهيزگاران چې هغوی پريږي درب خپل نه په غيب سره بې ليدو دپاره نصيحت وؤ هغه خلق چې دخپل رب نه غائبانه ويريري		
وَهُمْ	مِّنَ السَّاعَةِ	مُشْفِقُونَ ۝ وَهَذَا ذِكْرٌ مُّبَرِّكٌ
او هغوی د حساب کتاب دوخت نه پريدونکي وى او دا قرآن نصيحت دي برکتناک د قيامت نه هم ويره کوي اودا قرآن پاک بابرکته نصيحت دي کوم چې مونږ نازل		
أَنزَلْنَاهُ	أَفَأَنْتُمْ لَهُ	مُنْكَرُونَ ۝
نازل کړې دي مونږه دا آيا تاسو ددې نه انکار کونکي يى کړې دي نو آيا تاسو ددې نه انکار کوئ		

(۱) ترجمه:-- او څه چې دوى کړى وو هغه به ددوى په وړاندې حاضر وي.
(۲) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۲۵۷] و جامع الترمذي، ابواب التفسير باب ومن تفسير سورة الانبياء [ج: ۲، ص: ۱۶۹]

آسان ترجمہ قرآن

اومونبر موسیٰ او ہارون ته د حق او باطل یو معیار (د ہدایت) یو رنرا او د هغه متقیانو خلقو دپاره د نصیحت سامان ورکړي وو چه د لیدو نه بغیر د خپل رب نه اویر پیړی، او څوک چه د قیامت نه په ویره کښ وی. او اوس دا (قرآن) د برکتولو والا د نصیحت پیغام دې کوم چه مونږ نازل کړې دې. آیا بیا هم تاسو ددې د منلو نه انکار کوئ؟

خلاصہ تفسیر

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ﴾ [اومونبر] تانه وړاندې [موسیٰ] او [هارون] ﴿الْفُرْقَانَ وَضِبَاءَ وَذِكْرَ الْمُتَّقِينَ﴾ [ته یو د فیصلې او رنرا اود متقضیا نو دپاره د نصیحت څیز] یعنی تورات [ورکړې وو چه کوم] [متقیان] ﴿الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ﴾ [د خپل رب نه بې لیدو ویره کوی او] د الله تعالیٰ نه د ویرې په سبب ﴿وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُخْفُونَ﴾ [دغه خلق د قیامت نه] [هم] [ویره کوی] [ځکه چه په قیامت کښې ددې ویره ده چه د الله تعالیٰ ناراضتیا او سزا ونه شی] [او] لکه څنگه چه دغه کتاب مونږ هغوی ته ورکړې وو دغه شان ﴿وَهَذَا ذِكْرُ مُوسَىٰ﴾ [دا] قرآن هم [یو د دیرو فاندو د نصیحت] کتاب [دې کوم لره] ﴿الَّذِينَ﴾ چه مونږ نازل کړو ﴿أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ﴾ [پس ایا] پس ددې کتابونو د نزول نه چه عادت الله معلوم شو او په خپله ددې د الله تعالیٰ د طرف نه نازلیدل په دلیل سره ثابت دی [بیا هم تاسو ددې] د الله تعالیٰ د طرف نه د نازلیدو نه منکر یئ؟

معارف او مسائل

﴿الْفُرْقَانَ وَضِبَاءَ وَذِكْرَ الْمُتَّقِينَ﴾ دا درې صفتونه د تورات دی یعنی د باطل او حق ترمینځه بیلتون راوستونکې او زړونو دپاره ضیاء او نور دې، او خلقو دپاره ذکر او تذکیر او د هدایت ذریعه دې، ځینې حضراتو فرمائیلي دی چې فرقان څخه مراد د الله ﷻ مدد دې چې په هره موقعه باندې موسیٰ ﷺ سره داسې کیدو چې پالنه ئې هم د فرعون په کور کښې اوشوه او بیا هغه سره د مقابلې په وخت ئې موسیٰ ﷺ مخ روړې او فرعون ئې ذلیل کړو. بیا الله ﷻ موسیٰ ﷺ او ملگرو ته ئې په دریاب کښې لارې جوړ کړې چې هغوی ترې په خیر خیریت پورې وتل او فرعونیانو چې پرې ورگډه شو نو غرق ئې کړل، دې څخه روستو هم هغوی ﷻ سره په هر موقعه باندې د الله ﷻ امداد لیدلې کیدلې شو. ضیاء او ذکر دواړه د تورات صفتونه دی، قرطبی دا غوره کړې ده چې دا الفرقان څخه روستو په واؤ راوړو سره دې خبرې ته اشاره معلومېږي چې فرقان د تورات څخه علاوه څه بل څیز دې. والله اعلم.

وَلَقَدْ آتَيْنَا

۱ | او په تحقیق سره ورکړی وه مونږه

۲ | اومونږ ابراهیم ﷺ ته د دې [قرآن] نه وړاندې

ابْرَاهِيمَ رُشْدًا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا

بِهِ

۳ | ابراهیم ﷺ ته | ښه پوهه دهغه | مخکښی دهغې نه هم | او وژ مونږه | په ابراهیم ﷺ باندې |

۴ | هدایت ورکړې ووا | او مونږ د هغه [ابراهیم] د صلاحیتونو نه ښه خبر وو

عَلِيمِينَ ۞ اِذْ قَالَ لِاٰیِيْهِ وَقَوْمِهِ مَا هٰذِهِ السَّمَٰوِيْلُ

بنده پوهه | کله چې | اوونیل هغه | پلار خپل ته | او قوم خپل ته | چې څه دی دا | شکلونه

هرکله چې ده خپل پلار او خپل قوم ته اوونیل | چې دا څه | او اهیات | شکلونه دی

الَّتِي اَنْتُمْ لَهَا ۞ عَلِفُوْنَ ۞ قَالُوْا وَجَدْنَا

هغه | چې تاسو | هغې ته | ټینگ ولاړ یی په عبادت سره | اوونیل هغوی | موندلی وو مونږه |

چې ددې د عبادت د پاره تاسو ډیرې لگولی دی | هغوی ورته اوونیل چې مونږ خو خپل پلاران

اَبَاءَنَا لَهَا ۞ عِبِدِيْنَ ۞ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ

پلاران خپل | دې ته | عبادت کونکي | اوونیل هغه | بیشکه یی تاسو | او پلاران ستاسو

نیکونه ددوی عبادت کونکي موندلي دي | ابراهيم ۱۱۷ | اوونیل چې تاسو او ستاسو پلاران نیکونه

فِي ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۞ قَالُوْا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ

په گمراهۍ ښکاره کښی | اوونیل هغوی | ایا تاسو مونږ ته راوړې دې حق | یا ته نې

هم په څرگنده گمراهۍ کښې پراته وو | هغوی ورته اوونیل چې ایا ته مونږ ته رشتیا وایي

مِنَ اللَّعِيْنِ ۞ قَالَ بَلْ رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

دلویو کونکونه | اوونیل هغه | بلکه رب ستاسو | رب د اسمانونو | او د زمکې دې |

او که هسې توقې راسره کوئ ؟ | ابراهيم ۱۱۸ | اوونیل چې | ادڅه توقې | ستاسو رب خو

الَّذِيْ فَطَرَهُنَّ ۙ وَاَنَا عَلٰی ذٰلِكُمْ مِّنَ الشَّٰهِدِيْنَ ۞

هغه رب | چې پیدا کړی نې دی دا | اوزه | په دې باند تاسو ته | دگواهی کونکونه یم |

د اسمانونو او د زمکې رب دې | چې هغه ټول نې پیدا کړی دی | اوزه په دې خبره گواه یم

وَتَاللّٰهِ لَا كَيْدَنَّ ۙ اَصْنَامُكُمْ ۙ بَعْدَ اَنْ تَوَلَّوْا

او قسم دې په الله | خامخا به څه تدبیر او کړم | د بتانو ستاسو | روستو ددې نه چې | او گرځی تاسو |

اوپه الله ۱۱۹ قسم کله چې تاسو | ددوی نه بتانونه | لارښی | اوزه به ستاسو بتانو سره یو چل

مُذِبِرِيْنَ ۞ فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا ۙ اِلَّا كَبِيْرًا لَّهُمْ

شاگونکی | بتانو ته | | نو کړل نې هغه بتان | ټوټې ټوټې | مگر نه | لوی بت | د هغوی |

کوم | نو | ابراهيم ۱۲۰ | هغه بتان ټوټې ټوټې کړل | خو یو لونی بت نې سلامت پریخودو |

لَعَلَّهُمْ ۙ اِلَيْهِ يَرْجِعُوْنَ ۞ قَالُوْا مَنْ فَعَلَ هٰذَا

د پاره ددې چې هغوی | دې | [لوی بت] ته | واپس راشی | اوونیل هغوی | چا وکړو | دا کار |

کیدې شی چې خلق هغه ته رجوع او کړی | هغوی اوونیل زمونږ د معبودانو سره دا کار چا کړې دې

بِالْهَتٰتِ ۙ اِنَّهٗ لَمِنَ الظَّٰلِمِيْنَ ۞ قَالُوْا سَمِعْنَا

د خدا یانو زمونږ سره | بیشکه هغه | د ظالمانو نه دې | اوونیل هغوی | اوریدلی وو مونږه

بیشکه هغه خو ډیر لونی ظالم دې | چا په کښې اوونیل چې مونږ ډیو خلمی دخولې نه ددوی

فَتَى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرَاهِيمُ ۝ قَالُوا فَاتِّبَاهِ

چی بو خلمی | یادول دوی | اچی وئیلی شی | هغه ته | ابراهیم | اووئیل هغوی | انوراولی | هغه
بدی | اوریدلی | وه | اچی | هغه | ته | ابراهیم | وئیلی شی | خلقو | اووئیل | اچی | بنه | ده

عَلَىٰ اَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُوْنَ ۝ قَالُوا عَاثَتْ

په سترگو | دخلقو | ابراهیم | ددی | اچی | خلق | اووینی | [سزا دهغه] | تپوس | تر | اوکرو | خلقو | آیاتا | کړی | دی
نو | هغه | ذہولو | مخامخ | پیش | کړی | اچی | هغوی | پری | گواہان | شی | اھغوی | تپوس | اوکرو | اچی | انی | ابراهیم

فَعَلَتْ هٰذَا بِالْهَيْتَنِ يَا اِبْرَاهِيمُ ۝ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ

دا | کار | دخدایانو | زمونږ | سره | له | ابراهیم | اووئیل | ابراهیم | بلکه | کړی | دی | داکار | مشر | ددوی
ایازمونږ | دخدایانو | سره | داکار | تا | کړی | دی | اده | اووئیل | اچی | نه | داکار | دی | لوئی | بت | کړی | دی

هٰذَا فَسَلُّوْهُمْ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُوْنَ ۝ فَارْجِعُوْا

چی | دادی | نو | تپوس | اوکړی | ددوی | نه | که | وی | دوی | اچی | خبری | کوی | نو | رجوع | اوکړه | هغوی
که | چری | دوی | خبری | کوی | نو | ددوی | نه | تپوس | اوکړی | هرکله | اچی | هغوی | خپل | مینځ | کښی

اِلَىٰ اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا اِنَّكُمْ اَنْتُمْ الظَّالِمُوْنَ ۝ ثُمَّ نَكَبُوْا

ځانونو | خپلو | ته | پس | اووئیل | هغوی | بیشکه | تاسو | یی | ظالمان | بیا | انکور | کړی | شو | هغوی
سوچ | اوکړو | نو | وی | وئیل | اچی | بیشکه | هم | تاسو | بی | انصافه | یی | بیا | هغوی | [دشرم | نه] | خپل

عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ ۝ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَّا هُوَ لَآءِ يَنْطِقُوْنَ ۝ قَالَ

په | سرونو | خپلو | اووی | وئیل | اچی | پوهه | ئی | ته | اچی | نه | دی | دا | بتان | اچی | خبری | کوی | اووئیل | ابراهیم
سرونه | ښکته | کړل | اووی | وئیل | اچی | تا | ته | خو | معلومه | ده | اچی | دوی | خبری | نشی | کولی | ابراهیم

اَفْتَعْبُدُوْنَ اَفْتَعْبُدُوْنَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا

آیا | تاسو | عبادت | کوی | ماسوا | دالله | نه | دهغه | څیزونو | اچی | نفع | نشی | رسولی | تاسو | ته | دهیڅ | څیز |
اووئیل | اچی | آیا | تاسو | دالله | نه | سوا | دداسې | څیزونو | عبادت | کوی | اچی | نه | فائده | دررسوی

وَلَا يَضُرُّكُمْ ۝ اَفْ لَّكُمْ وَلِمَا

اونه | نقصان | دررسولی | شی | تاسو | ته | لعنت | دوی | په | تاسو | باند | او | په | هغه | معبودانو | باند |
اونه | نقصان | درکولی | شی | افسوس | دی | په | تاسو | او | په | هغه | بتانو | دکومو | اچی

تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۝ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝ قَالُوا

چی | تاسو | نې | عبادت | کوی | بی | دالله | نه | آیا | تاسو | د عقل | نه | کارنه | اخلی | اووئیل | هغوی |
تاسو | دالله | نه | سوا | عبادت | کوی | آیا | تاسو | د سوچ | او عقل | نه | کارنه | اخلی | هغوی | اووئیل | اچی

حَرَقُوْهُ وَاَنْصَرُوْا اِلَيْهِمْ ۝ اِنْ كُنْتُمْ فَعٰلِيْنَ ۝ قُلْنَا

اوسوزوی | دی | او | امداد | اوکړی | دخدایانو | خپلو | که | یی | تاسو | کونکی | دڅه | کار | اووئیل | مونږه |
دی | اچ | اور | کښی | اوسوزوی | اودخپلو | معبودانو | مدد | اوکړی | که | تاسو | څه | کول | غواړی | مونږ | حکم

يُنَارٌ	كُونُ	بَرْدًا	وَسَلَامًا	عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ۖ	وَأَرَادُوا	بِهِ
اے ووره شه تہ یخ او سلامتیا والا پہ ابراہیم باندی او ارادہ اوکرہ هغوی پہ دہ باند						
او کرو انہی	اورہ تہ	پہ ابراہیم باندی	یخ شہ	اوبی ضرر شہ	او خلقو هغه تہ	د نقصان رسولو
کیدا	فَجَعَلْنَاهُمْ	الْأَخْسَرِينَ ۖ	وَنَجَّيْنَاهُ			
دبدی کولو نو کرل مونہ هغوی نقصان موندونکی [ناکام] او بیج اوویستل مونہ ابراہیم						
منصوبہ جوہ کرہ خو	مونہ هغوی	نامرادہ کرل	او مونہ هغه	اولوط دوارہ		
وَلُوطًا	إِلَى الْأَرْضِ	الَّتِي	بَرَكْنَا	فِيهَا		
اولوط زمکی تہ هغه [زمکی تہ] چی برکت اینہی دی مونہ پہ هغی کنہی						
بیج اوویستل داسی ملک تہ	چی مونہ	د تولی دنیا	دخلقو دیارہ	برکتی کرہی دی		
لِلْعَالَمِينَ ۖ	وَوَهَبْنَا	لَهُ إِسْحَاقَ	وَيَعْقُوبَ	نَافِلَةً ۖ	وَكُلًّا	
دیارہ دخلقو [ددنیا] او ورکرو مونہ هغه تہ اسحاق او یعقوب پری زیات دیاسہ او داتول						
او مونہ ابراہیم تہ اسحاق [خونی اورکرو اوددی نہ علاوہ یعقوب انسی] مو ورتہ ہم دانعام پہ طور اوتول						
جَعَلْنَا	صَالِحِينَ ۖ	وَجَعَلْنَاهُمْ	آيَةً	يَهْدُونَ		
جوہ کرل مونہ صالحان او جوہ کرل مونہ هغوی امامان چی ددینا لار بہ نی بنودلہ						
نیکان کرل او هغوی مو د اوتولو خلقو پیشوایان جوہ کرل چی زمونہ پہ حکم بہ نی						
بِأَمْرِنَا	وَأَوْحَيْنَا	إِلَيْهِمْ	فَعَلَ الْخَيْرَاتِ	وَأَقَامَ الصَّلَاةَ		
پہ حکم زمونہ سرہ او وحی اوکرہ مونہ هغوی تہ دکولو دنیکو کارونو او دقائمولو دمونخ						
[خلقو تہ] ددین لار خودلہ او هغوی دوحی پہ ذریعہ د نیکنی کارونہ کول دمونخ کولو						
وَأَتَيْنَا الزَّكَاةَ	وَكَانُوا	لَنَا	عِبْدِينَ ۖ			
او دورکولو دزکات او وؤ هغوی مونہ لہ عبادت کونکی						
دزکوہ ورکولو حکم مو ورتہ کرہی ووا او هغوی ہم زمونہ عبادت کولو						

آسان ترجمہ قرآن

اوددی نہ مخکنس مونہ ابراہیم علیہ السلام تہ هغه پوہہ ورکری وہ کومہ چہ هغه سرہ لائق وہ، او مونہ هغه تہہ پیژندلو. او هغه وخت یاد کرہ چہ کلہ هغه خہل پلار او خہل قوم تہ او وئیل چہ: دا خہ شکونہ دی چہ دهغی مخی تہ تاسو پرت غزوئی (منجوران) ناست یئی؟ هغوی او وئیل چہ: مونہ خہل پلار نیکہ ددی پہ عبادت کولو باندی موندلی دی. ابراہیم علیہ السلام اوفر مائیل: یقیناً تاسو او ستاسو پلاران پہ ہکارہ گمراہی کنہ پاتی شوی یئی. هغوی او وئیل چہ: آیاتہ مونہ تہ حق خبرہ کوی کہ نہ ہسی توکی کوی؟ ابراہیم علیہ السلام او وئیل: نہ، بلکہ ستاسو رب خو هغه دی چہ دتولو اسمائونو او زمکی مالک دی، چا چہ داتول شیرونہ پیدا کری دی او ای خلقوا زہ پہ دی باندی گواہی ورکوم. او قسم پہ اللہ! چہ کلہ تاسو ہاکونکی لار ہی نوزہ بہ ستاسو بتانو سرہ یو (داسی) کار کوم (چہ پہ هغی سرہ

به ئې حقيقت ښکاره شې). پس ابراهيم عليه السلام د هغوی د غټ بت له سوا ټول بتان ټکري ټکري کړل. چه هغه خلق د دې طرف ته رجوع او کړی. هغوی او وئيل چه: زموږ د خدايانو سره دا حرکت چا کړې دې؟ هغه خو څوک لو ئې ظالم وو. څه خلقو او وئيل: موږ يو ځوان نه اوړيدلې دې چه هغه د دې بتانو په باره کښ خبرې جوړوي هغه ته ابراهيم وائي. هغوی او وئيل: نو بيا هغه د ټولو خلقو مخکښ راولي چه هغوی ټول گواهان شې. (بيا چه کله ابراهيم عليه السلام راوستلې شو نو) هغوی او وئيل: اي ابراهيمه! آيا زموږ د خدايانو سره دا حرکت هم تا کړې دې؟ ابراهيم عليه السلام او فرمائيل: نه بلکه دا د دوی مشر سردار کړې دې. اوس هم د هغې بتانو نه تپوس او کړئ که دوی خبرې کوی په دې باندې هغه خلقو په زړه کښ سوچ او کړو، او وې وئيل (خپل ځان سره) چه: رشتيا خبره خو دا ده چه تاسو خپله ظالمان يئ بيا هغوی خپل سرو نه ښکته کړل او وې وئيل: تاته خو معلومه ده چه دوی خبرې نه کوی ابراهيم عليه السلام او فرمائيل: آيا نو تاسو د الله پاک نه سوا د داسې څيزونو عبادت کوئ چه تاسو ته نه فائده درکوي او نه نقصان؟ افسوس دې په تاسو او په هغه څيزونو چه تاسو ئې د الله پاک نه سوا بندگي کوئ. آيا تاسو دومره هم نه پوهيږئ؟ هغوی (يو بل ته) او وئيل: په اور کښ اوسيزئ داسې، او دخپل معبودانو مدد او کړئ، که په تاسو کښ د څه کولو طاقت وي (پس هغوی ابراهيم عليه السلام په اور کښ واچولو، او) موږ او وئيل: اي اوره ايخ شه، او د ابراهيم عليه السلام دپاره سلامتيا جوړ شه او هغه خلقو د ابراهيم عليه السلام دپاره د بدئ منصوبه جوړه کړې وه، خو نتيجه دا شوه چه موږ هغوی سخت ناکام کړل. او موږ هغه اولوط عليه السلام بچ کولو سره هغه زمکې ته بوتلل چه په هغې کښ موږ د عالمو د خلقو دپاره برکتونه کيخودلې دي او موږ هغه ته د انعام په طور اسحاق او يعقوب ورکړل. او په دوی کښې مو هريو نيک جوړ کړلو. او هغه ټول موږ مشران جوړ کړې وو چه زموږ په حکم باندې به ئې رهنماي کوله، او موږ د دوی په ذريعه هغوی ته د ليکي کولو موندل قانښولو او د زکوٰة ادا کولو حکم کړې وو، او هغوی زموږ عبادت کولکي وو.

خلاصه تفسير

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ﴾ [اومونږ ددغې [زمانې د موسی عليه السلام] نه وړاندې ابراهيم عليه السلام] ته دده] د شان مناسب [ښه پوه ورکړې وهه اومونږ] علمی او عملی کمالاتو د ﴿وَكُنَّا بِهِ عَلِيمِينَ﴾ [هغه لره ښه پيژندل] یعنی هغه ډیر لوی کامل وو دده هغه وخت دیادولو قابل دې ﴿إِذْ قَالَ لِأَبْنَيْهِ وَقَوْمِهِ﴾ [کله چه دوی خپل پلار ته او خپلو خلقو ته] چه دوی لره ئې په بت پرستی کښې مشغول ولیدل ﴿مَا هَذِهِ التَّمَائِيلُ﴾ [و فرمائیل چه دا څه] عبث [بتان دی په] ﴿الَّتِي أَنتُم لَهَا عَاقِبُونَ﴾ [کوموچه] د عبادت دپاره [تاسو چيله شوی ناست یئ] یعنی دوی هرگز د عبادت قابل نه دی ﴿قَالُوا﴾ [دغو خلقو] په جواب کښې [وونیل] ﴿وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ﴾ چه مونږ خپلو مشرانو لره ددوی په عبادت کولو باند لیدلی دی [او هغه خلق هوښیار وو ددې نه معلوم یږی چه دا بتان لاتی د عبادت دی] ﴿قَالَ﴾ [ابراهيم عليه السلام] [وونیل] ﴿لَقَدْ كُنْتُمْ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ﴾ چه بیشکه تاسو او ستاسو پلاران نیکونه] دوی لره د عبادت په لایقو گنړلو کښې ﴿فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ [په ښکاره غلطی کښې] اخته [ینی] یعنی په خپله دهغوی سره ددوی دمعبود والی

خه دليل او سند نشته هغوی خو خکه په گمراهی کښې دی او تاسو دداسې خلقو تقلید کوئ
کوم چه بې دلیله او بې ثبوته په وهمونو پسې تلونکی دی [په دې وجه تاسو په گمراهی کښې
یئ چونکه دغو خلقو داسې خبره نه وه اوريدې نو ډیر په تعجب سره یې] **﴿قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ﴾**
وونیل چه ایا ته [په خپل نزد] رښتونی خبرې مونږ ته پېښ کوي **﴿أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ﴾** یا [هم
هسي] [توقې کوي ابراهیم] **﴿قَالَ﴾** [و فرمائیل داسې نه ده] [توقې نه دی بلکه رښتونی
خبره ده او صرف زما په نزد نه بلکه په واقع کښې هم رښتونی خبره داده چه دا د عبادت قابل نه
دی] **﴿بَلْ رَبُّكُمْ﴾** [بلکه ستاسو رب حقیقی کوم چه لایق دعبادت دې] **﴿رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي**
فَقَرَهُنَّ﴾ [هغه دې کوم چه دتولو اسمانونو او زمکې رب دې چاچه] علاوه د تربیت نه [هغو
تولو] اسمانونو او زمکې او په دې کښې چه کوم مخلوق دې چه دابتان په کښې هم داخل دی
تولو [لره پیدا کړل] **﴿وَأَنَا عَلَىٰ ذَلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ﴾** [او زه په دې] دعوی [دلیل هم لرم] ستاسو
په شان په رڼدو سترگو تقلید نه کوم **﴿وَتَاللَّهِ لَا كِيدَ لَأَنتُمْ أَصْنَامَكُمْ﴾** [اوپه الله تعالی قسم دې زه به
ستاسو ددې بتانو غور وکړم] **﴿بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُذِبِّينَ﴾** [کله چه تاسو] ددوی د خوانه [لارشی]
ددې دپاره چه ددوی عاجز والې او بې کاري زیاته ښکاره شی هغو خلقو دا وگنړله چه دې به
یوازې زمونږ خه وکړې شی هیڅ پرواه یې ونه ساتله او لاپل [نو] ددوی دتلو نه پس [ده
هغو بتانو لره] په تبر وغیره سره مات گډ **﴿فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ﴾** [تکړې تکړې یې کړل بغیر دهغه یو
لوی بت نه] کوم چه په جوته کښې یا ددغو خلقو په نظر کښې په عظیم والی کښې لوی وو
هغه یې پرېښودو چه په دې سره یې یو قسم له مسخره کول مقصود وو چه دیو په روغ پرېښودو
او دنورو په مات گډ سره دایو قسم له وهم کیدې شی چه چرته ده په داتول مات کړی وی پس
ابتداء خو وهم وو د چې کله دغه خلق د ماتوونکی تحقیق کوی او په دغه لوی بت خو به شک
هم نه کوی نو ددوی عاجز والې به ورته هم معلوم شی او حجت به نور زیات لازم شی پس داپه
اخر کښې په دوی باند الزام دې یعنی لاجوابه کول یې دی او مقصود یې په شریکه دعجز ثابتول
دی دخیڼو نه ددوی په انکار سره او دیو ددوی په اقرار سره غرض یولره یې په دې مصلحت
سره پرېښودو او نور ټول یې مات کړل **﴿لَهُمْ لَعَلَهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ﴾** [چه شاید دغه خلق د ابراهیم
[طرف ته] دتپوس کولو په طور [رجوع او کړی] او بیا په دغه تقریر دجواب سره مکرر
حق ثابت کړې شی غرض دغه خلق چه بت خانې ته راغلل نو دبتانو بدل حال چه یې ولیدو په
خپل مینځ کښې یې **﴿قَالُوا﴾** [وونیل چه دا] د بې ادبی کار **﴿مَنْ فَعَلَ هَذَا بِإِلَهِنَا﴾** [زمونږ دبتانو
سره چاکړې دې] **﴿إِنَّ لَهُنَّ الظَّالِمِينَ﴾** [په دې کښې هیڅ شک نشته چه ده ډیر لوی غضب کړې
دې] [ددې خبرې تپوس هغو خلقو وکړو کوم چه ددې قول نه نا خبره وو] [تال الله لا کیدن الخ] یا
خو په دې وجه چه دوی به دغه وخت موجود نه وو خکه چه ددغې مناظرې په وخت کښې دتول
قوم جمع کیدل ضروری نه دی او یا به موجود وو مگر اوزیدلی یې نه وو او خنوبه اوزیدلی وی
لکه په درمنشور کښې دابن مسعود **﴿رَأَى﴾** نه داسې نقل دی **﴿قَالُوا﴾** [خنو وونیل] کوم چه ددې
قول نه خبر وو **﴿سَمِعْنَا قُلُوبُنَا بِذِكْرِ هُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ﴾** [چه مونږ یو خوان سړی لره کوم ته چه ابراهیم
ونیلې شی ددې بتانو] په بدی سره [ذکر کول اوزیدلی دی] بیا [هغو] [تولو] [خلقو] یا
کومو چه اول تپوس کړې وو **﴿قَالُوا﴾** [وونیل چه] هرکله خبره داسې ده **﴿قَاتُوا بِهِ عَلَىٰ أَغْنُ**
النَّاسِ﴾ [نوبنه ده دې دتولو خلقو په وړاندې حاضر کړئ چه] **﴿لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ﴾** [شاید هغه

اقرار و کری [ہفہ خلق] ددہ پہ اقرار [گواہ شی] بیا دحجت تمامیدو نہ پس ورلہ سزا ور کری شی چہ بیا خوک ملامتہ کول ونہ کری غرض ہفہ دتولو پہ وړاندې راغی او ہفہ تہ ﴿قَالُوا أَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِالْإِيمَانِ﴾ [ہفہ خلقو وونیل چہ ایاز مونہ دبتانو سرہ دا حرکت تا کری دې اے ابراہیمہ] [ہفہ] جواب ور کرو ﴿قَالَ﴾ [او وې فرمانیل چہ] تاسو دا احتمال ولې نہ فرض کوی حہ دا حرکت ما [نہ دې کری] ﴿بَلْ فَعَلَهُ كَيْدُكُمْ هَذَا﴾ [بلکہ ددوی دغہ مشر] گرو [کری دې] او ہر کلہ چہ پہ دې مشر کبھی دکار کولو احتمال کیدی شی نو پہ دې وړو کبھی بہ دخبرو کولو ہم احتمال وی ﴿فَسَلُّوهُمْ أَنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ﴾ [پس ہم ددوی نہ تپوس وکری کہ دوی خبری کولی شی] او کہ پہ لوی بت کبھی دکار کولو طاقت او پہ نورو بتانو کبھی دخبرو کولو طاقت محال او باطل دې نو ددوی عجز خو ستاسو پہ نزد ومنلی شو بیا دمعبود والی عقیدہ لرل پرې خہ معنی لری ﴿فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنْفُسِهِمْ﴾ [پہ دې خبرہ ہغو خلقو پہ خپل زړہ کبھی] سوچ وکړو بیا ې پہ خپل مینخ کبھی ﴿فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمْ الظَّالِمُونَ﴾ [وونیل چہ پہ حقیقت کبھی تاسو خلق پہ ناحقہ یی] او ابراہیمہ [پہ حقہ دې کوم چہ داسی عاجز وی ہفہ بہ خہ معبود شی] بیا [دشرم نہ] ﴿لَمْ يَكُنْ أَعْلَىٰ رُءُوسِهِمْ﴾ [ې خپل سرو نہ بشکتہ کرل] ابراہیمہ [تہ ې پہ ډیرہ مغلوبانہ لہجہ کبھی وونیل چہ] [اے ابراہیم] ﴿لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا هَؤُلَاءِ﴾ [تاتہ خو معلومہ دہ چہ دابتان] خہ ﴿يَنْطِقُونَ﴾ [خبری نہ شی کولی] مونہ بہ ددوی نہ خہ تپوس وکړو او پہ دې سرہ د مشر دکار کولو نفی خو پہ درجہ اولی وشوہ دغہ وخت ﴿قَالَ﴾ [ابراہیم] [و فرمانیل چہ] افسوس ہر کلہ چہ خبرہ داسی دہ ﴿أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ [نو ایا خدای لہرہ پریردی او تاسو دداسی شی عبادت کوی] ﴿مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ﴾ [کوم چہ نہ تاسو تہ فائدہ رسولی شی اونہ درتہ خہ نقصان رسولی شی] ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ [اے تاسو] ددوی نہ خہ تپوس وکړو او پہ دغہ [دکومو چہ تاسو دخدای نہ سوا عبادت کوی] ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ [ایا تاسو] دومرہ ہم [نہ پوهیری] پہ دې ټول تقریر سرہ خاص د ماتولونہ ې چہ انکار ہم ونہ کړو سرہ ددې چہ احتمال دبدل اخستو مقتضی دانکار وو دوی تہ ثابتہ شوہ چہ دکار دہ کری دې او د تقریر خہ جواب ترې جوړ نہ شو نو پہ مقتضا ددې قول چہ

چو حجت نماند جفا جوئے را به پر خاموش درہم کشد روئے را

یعنی ہر کلہ چہ د جاہل سرہ بل خہ دلیل پاتې نہ شی او بی دلیلہ شی نو پہ غصہ سرہ تاؤ راتاؤ شی مخ واپوی او مقابلې تہ جوړ شی

پہ خپل مینخ کبھی ﴿قَالُوا﴾ [دغو خلقو وونیل چہ] ﴿حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ﴾ [دہ] [ابراہیمہ] [لہرہ پہ اور کبھی وسیزی او دخپلو معبودانو] ددہ نہ [بدلہ واخلی] ﴿إِنْ كُنْتُمْ فَعِلِينَ﴾ [کہ تاسو خہ کول غواړی] نو دکار وکړی ورنہ بلکل خبرہ بہ ډوبہ شی غرض ټول متفق شول او ددې سامان ې تیار کړو او دې ې سوزونکی بل اور تہ و اچولو دغہ وخت ﴿قُلْنَا إِنَّا لَمَعْنَاهُ﴾ [مونہ] اور تہ [حکم وکړو چہ اے اورہ تہ یخ اوبې ضررہ شہ د ابراہیمہ] [پہ حق کبھی] یعنی مہ داسی گرمیہ چہ وې سیزی او مہ داسی یخیرہ چہ واوړہ شی او تکلیف ورتہ د یخنی ورسیری بلکہ دمعتدلې هوا پہ شان شہ نو چنانچہ دغسی شو ﴿وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا﴾ [او ہغو خلقو ددہ سرہ بد کول غوښتلی وو] چہ ہلاک شی ﴿فَجَعَلْنَاهُمْ الْأَخْسَرِينَ﴾ [پس مونہ ہفہ خلق ناکام

کړل [چه ددوی مقصود حاصل نه شو بلکه اله د ابراهيم عليه السلام حقوالی زیات ثابت شو] **﴿وَتَجَنَّبْهُ﴾** [اومونې ابراهيم عليه السلام] [لره او] دده وراره [کذا فی درمنشور] ^(۱) دابن مسعود رضی الله عنه نه دی [لوط عليه السلام] [لره] چه دده د قوم خلاف د ابراهيم عليه السلام تصدیق کړې وو الله تعالی فرمائی [فامن له لوط] ^(۲) اوبه دې وجه سره خلق دده هم مخالف شوی وو **﴿إِلَى الْأَرْضِ الْأَيْمَى﴾** [داسې ملک] یعنی شام [طرف ته ولیرل] دکافرانو د شر او ازار نه مو [بچ کړل] **﴿بَرَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ﴾** په کوم کښې چه مونږ د دنیا د خلقو دپاره [خیر او] برکت ایښودې دې [دنپوی هم چه هر قسم میوې گلونه په کښې ډیر زیات پیدا کړې او نورو خلقوته هم ددې نه نفع رسیدې شی او دینی هم چه ډیر پیغمبران عليه السلام دلته شوی دی چه دشریعتونو برکت یې لرې لرې دنیا ته خور شو یعنی دوی دشام ملک طرف ته دالله تعالی په اجازت سره هجرت وفرمائیلو] [او] دهجرت نه پس **﴿وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ﴾** [مونږ دده ته اسحق عليه السلام خوی] **﴿وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً﴾** [اویعقوب عليه السلام نمسې اورکړو] **﴿وَوَكَّلْنَا جَعْلَنَّا﴾** اومونږ دې ټول [پلار خوی نمسې] [لره] داعلی درجې **﴿طَلِحِينَ﴾** [نیکان کړل] داعلی درجې دنیکی مصداق عصمت دې کوم چه په بشریت کښې دنبوت دخواصونه دې پس مراد دادې چه ټولو لره مونږ نبیان جوړ کړل **﴿وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً﴾** [اومونږ دوی] ټولو [لره مقتدا جوړ کړل] کوم چه دنبوت دلوازمونه دې **﴿يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا﴾** [چه زمونږ په حکم سره به یې] دالله تعالی مخلوق ته [هدایت کولو] کوم چه دنبوت دمنصبونو نه دی **﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فَعَلِ الْخَيْرَاتِ﴾** [اومونږ دوی ته دنیکو کارونو کولو او] خصوصا **﴿وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ﴾** [دمونځ دپابندئ کولو او د زکوات د ادا کولو حکم ولیرلو] یعنی دا حکم مو ورته وکړو چه دا کارونه کوی **﴿وَكَانُوا لَنَا عِبِيدِينَ﴾** [او دغو] حضراتو [به زمونږ] بڼه [عبادت کولو] یعنی دوی ته چه کوم حکم شوې وو هغه به یې په بڼه شان سره پوره کولو پس په صالحین کښې کمال نبوت طرف ته او په [اوحینا اليهم فعل الخیرات] کښې کمال علم طرف ته او په [کانو لنا عبادین] کښې کمال عمل طرف ته او په [ائمة یهدون] کښې دنورو دهدایت او تربیت طرف ته کافی اشاره ده.

معارف او مسائل

اَوَلَلَّهِ لَا كَيْدَنَ اَصْنَامُكُمْ د الفاظو د آیتونو څخه ښکاره هم داده چې دا خبره ابراهيم عليه السلام د خپل خاندان د خلقو په وړاندې کړې وه خو په دې باندې داشبه کیدې شی چې ابراهيم عليه السلام د [النَّاسِ سَقِيمَةٍ] ازده ناجوره یم په فرمائیلو سره ددغې اختر میلی ته دتلو څخه ځان پاتې کړې وو او کله چې د بتانو د ماتیدو پېښه اوشوه نو دغه خلق په دې تلاش کښې شو چې دا کار چا کړې دې؟ مطلب دا چې بتانو سره د چل کولو دا خبره که ابراهيم عليه السلام د خپل خاندان سره کړې وی نو دا دوه خبرې بیا ولې اوشوې؟

ددې جواب د تفسیر په خلاص کښې دا ورکړې شوې دې چې صرف د ابراهيم عليه السلام داسې خیالات وو، ځکه کیدیشی چې د خپل خاندان خلق یې دې خبرې ته د سره توجه نه کړی یا ترې

^(۱) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۶۱۴] والمستدرک للحاظم رقم الحديث: [۶۰۵۲] و تفسیر القرطبي، تفسیر سورة الانعام آیت نمبر ۸۴ [ج: ۷ ص: ۳۱].
^(۲) ترجمه: پس صرف لوط علیه السلام دهغوی تصدیق اوکړو.

هیر شوی وی ، [بیان القرآن] (۱)

اودا هم کیدی شی چی تلاش کوونکی نور خلق وی چی د ابراهیم علیه السلام ددی رومبی خبری خخه نه خبر نه وی . او په مفسرینو کنبی د مجاهد او قتاده قول دادی چی دا خبره ابراهیم علیه السلام د خپل خاندان د خلقو په مخکنبی نه وه کړې پخپل زړه کنبی یې کړې وه یا دتولو خلقو میلی ته د تلو خخه وروستو چی خه کس دوه کمزوری دغلته پاتې شوی وو ، دغه خبره یې دهغوئ په مخکنبی کړې وه ، کله چی د بتانو د ماتیدو پیښه رامنځ ته شوه او د خپل خاندان خلق ددی کار کوونکی په تلاش کنبی شو نو دغې خلقو مخبری اوکړه . [قرطبی] (۲)

[فَجَعَلَهُمْ جُودًا] . جذاذ د جذ جمع ده ، معنی توتې توتې کول دی .

[الْأَكْبَرُ الْأَهْمُ] یوازې غټ بت باندې یې خه غم غرض اونه کړو ، صحیح سالم یې پرېښودو ، دې ته یا خو په بدنی او جسمانی لحاظ سره غټ اووئیلې شو یا په مرتبه کنبی دتولو خخه لویې گنرلې شو .

[لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ] دلته د الیه په ضمیر راجع کیدو کنبی دوه احتمال کیدی شی ، یو احتمال دادی چی د اضمیر ابراهیم علیه السلام ته راجع دې لکه چی په تفسیر خلاصه کنبی بیان کړې شو ، او د هغې په مناسب داتشریح اوکړې شوه چی داسې گولو خخه د ابراهیم علیه السلام مقصد پخپله هم دا وو چی دا خلق ماله راشی او تپوس اوکړی ، چی داسې دې ولې کړی دی ؟ نوزده به دغه خلق ددوئ په کم عقل توب باندې پوهه کړم ، بل احتمال دا کیدی شی چی کله دا خلق دغه بتان مات اووینی صرف غټ بت روغ اووینی نو عقل به یې به خائې شی او عبادت کولو خخه به منع شی ، نو د ابراهیم علیه السلام دین ت به راواړی ، او کلبی فرمائیلی دی چی الیه کنبی ضمیر کبری یعنی غټ ته راجع دې ، په دې بنا معنی به یې داشی چی دا خلق ټول بتان مات او صرف یو غټ بت په کنبی روغ اووینی چی تبری یې هم په اوږه پروت وی نو کیدی شی چی دغې بت خخه به په تپوس کولو مجبوره شی چی داسې ولې شوی دی ؟ کله چی دا غټ بت هم جواب ورنکړې شی نو د هغې بې وسی به ورته ښکاره شی .

د ابراهیم علیه السلام خبره دروغ نه وه بلکه یوه ګناه وه ، ددې تفصیل او تحقیق : [قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْتَلَوْهُمْ] ان ګاټوا یتطفون (۳) کله چی ابراهیم علیه السلام د خپل خاندان خلقو اووینولو او اقراری کولو یې چی دا کار تاسو علیه السلام کړې دې نو ابراهیم علیه السلام جواب ورکړو چی دا کار خو دې غټ کړې دې گنی تپوس ترې اوکړئی که خبرې کولې شی ؟

دلته اوس دا سوال پیدا کیږی چی داسې خلاف واقع خبره کول خو دروغ بللې شی ولې چی دا کار ابراهیم علیه السلام پخپله کړې وو او نسبت یې غټ بت ته اوکړو حالانکه داسې خبره کول د ابراهیم علیه السلام د شان سره نه ښائیږی . مفسرینو حضراتو ددې په جواب کنبی ډیر احتمالات بیان کړی دی ، یو احتمال هغه دې چی د تفسیر بیان القرآن په خلاصه کنبی دا اختیار کړې شوې دې ، (هغه داسې چی د ابراهیم علیه السلام دا خبره د فرض کولو په ډول وه څنگه چی په :

(۱) بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۵۱]

(۲) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۲۶۰]

(۳) بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۵۱]

اِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ فَاَوَّلُ الْعَبْدِيْنَ ﴿۵﴾ کنبی د رحمان د اولاد فرض کولو خبره شوې ده ، خو صفا بې داغه او بې تاویل له توجیه هغه ده چې بحر محیط ، قرطبی او روح المعانی وغیره اختیار کړې د ه ، او وئیلې یې دی چې دا سندونه مجازی داسې دي چې دا کار اگر چې ماکړې دي خو باعث یې هم دا غټ بت ځکه وو چې تاسو خلقو په نا جائزه ددې غټ بت تعظیم کولو ، (۱) چنانچه داسې مثالونه د هرې ژبې په محاوره کنبې استعمالولې شی ، او وئیلې شی چې د غل لاس هم دهغه عمل پریکړې دي ولې چې باعث پرې هم دده غلا کول وو .

ابراہیم عليه السلام په عمل او قول دواړو سره غټ بت ته مجازی طور اسناد داسې کړې وو چې د ورو بتانو ماتولو نه پس یې د غټ بت په اوږه تېر په دې غرض ایښې وو چې لیدونکی دا خیال او کړې چې دا کار هم دې غټ بت کړې دي . ددې مثال په عربی کنبې عام دي ، چنانچه مشهوره مقوله ده چې [انبت الريم بالقلة] [سپرلی زرغونه او کره] حالانکه حقیقی زرغوونکی صرف الله تعالى دي . غرض دا چې د ډیرو دیني بنیګرو په غرض د ابراهیم عليه السلام خپله د رائي ښکاره کول چې لیدونکی دا او گنړی چې غټ بت گنی غصه شوې دي او ځکه یې دغه واره بتان مات کړي دي ، چې ماسره په عبادت کنبې دا واره بتان ولې شریکولې شی ؟ او د اشان به د توحید لار بیرته شی چې هر کله یو غټ بت پخپله مقابله کنبې د ورو بتانو عبادت کیدل نشي برداشت کولې ، نورب العالمین به د کانړو څخه وروستو په خپل لاس د جوړ کړو بتانو خان سره شریکیدل څنگه برداشت کولې شی ؟

دویمه دا چې د غه رائي ددوی قائمیدل د عقل په بنیاد داسې وو : که دوی هم لکه د الله تعالى ټول اختیار لرلې نو څنگه به ددې په ماتولو د چا وس بر شوې وو ؟ دریمه دا چې که دغه خلق د ورو بتانو ماتول ددغه غټ بت کار او گنړی نو پکار دی چې خبرې هم او کړې شی کنه ، ځکه یې او فرمائیل چې [فَتَلَوْهُمَّ اِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ] ﴿۵﴾

خلاصه دا شوه چې د ابراهیم عليه السلام دغه خبره کول دروغ ځکه نشي کیدې چې د اسناد مجازی په ډول یې غټ بت ته د ورو بتانو د ماتولو نسبت او کړو ، دا دروغ نه وو بلکه توریه وه چې مطلب یې د بتانو بې وسی او ددغې کم عقل توب ښکاره کول وو ، والله اعلم .

حديث پاك كنبې ابراهيم عليه السلام ته د درېو دروغو د نسبت حقيقت : يو سوال دا پيدا كيږي چې رسول كريم صلى الله عليه وسلم په ديو صحيح حديث پاك كنبې پخپله ابراهيم عليه السلام ته درې دروغ منسوب كړي فرمائيلې دي : (ان ابراهيم عليه السلام لم يكذب غير ثلاث [بخاری و مسلم] (۱) [ابراهيم عليه السلام سوا د درېو ځايونو څخه بل ځانې دروغ نه دی وئيلی] هم په دې حديث پاك كنبې دغه درې ځايونه داسې په گوته كړي دي چې په دې كنبې دوه دروغ خالص د الله تعالى دپاره يې وئيلی وو يو دا چې :

[اَبْلُ فَعَلَهُ كَيْزُهُمَا] دويم ددغې خلقو دا ختر د ميلې په ورځ هغوی ته دا عذر کول چې [اَيُّ سَقِيمًا] ازه بيمار يم ! دريم دا چې د خپلې بې بې د حفاظت په غرض يې هغه وخت وئيلی وو چې د يو سفر په دوران كنبې ددوی بې بې ساره د يو داسې ظالم او بدكاره بادشاه په گوته كنبې راغله چې هغه به د خپل معمول او عادت په جوړ ښځو سره سره بد كاري كوله كله به چې د چا په

(۱) تفسير البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۱۷۱] و روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۷ ص: ۱۶۵]

(۲) صحيح مسلم كتاب الفضائل، باب من فضائل ابراهيم خليل الله عليه السلام [ج: ۲ ص: ۲۶۶]

نکاح کنبی وه ، البته د چالور ، خور سره به یې بدکاری نه کوله .
دغه بادشاه ته هغوی عليه السلام خپله بی بی ساه خپله خور بنسکاره کړه او ساره بی بی ته یې هم
او فرمائیل چې تاسو به هم داسې وایې چې مونږ دلته په دیني شان سره روړا وخور ځکه یو چې
صرف هم مونږ مسلمانان یو نور ټول کافران دی ، خو سره ددې هغه ظالم بادشاه د خپل بدنیت
څخه منع نه شو ، ابراهیم عليه السلام چې مونږ او کړو نو الله جل جلاله څخه یې دعا او غوښتله نو کله چې هغه
بادشاه په بدنیت ساره بی بی ته وراوړاندې شو نو د الله جل جلاله په قدرت هغه شل شو . هغه ساره
بی بی ته خواست او کړو چې ستا په دعا که زه روغ شوم نو هیڅ به درته نه وایم ، د بی بی ساره
په دعا روغ شونو بیا هم د پخلې بدې ارادې څخه منع نه شو ، الله جل جلاله بیا شل کړو ، داسې چې
درې ځل او شونو آخر یې ساره بی بی آزاده کړه .

بهر حال دې حدیث پاک کنبی شه په بنسکاره ابراهیم عليه السلام ته د دروغو وئیلو نسبت کړې شوې دې
چې د پیغمبري د شان سره نه بنائیري خو ددې جواب پخپله هم په دې حدیث پاک کنبی د اشان
شته دې چې دا یو هم په حقیقت کنبی دروغ نه وو بلکه دوه مطلبه خبره دې دپاره کول وو چې د
ظلم څخه ځان اوساتی او دا جائز او حلال دی چې د دروغو په حکم کنبی نه راځي ، لکه خپلې
بی بی ته خور وئیل او هغې ته د داسې وئیلو هدايت کول په دې وجه وو چې مسلمانان ټول
خپل مینځ کنبی روڼه خویندې دی . دې ته په شریعتي توریو وئیلې شی مگر د شیعه گانو
تقیه دې نه مختلف څیز داسې دې چې هغه بنسکاره دروغ وئیل او په هغې باندې عمل کول دی .
توریو د فقهاء کرامو په اتفاق سره جائز ده ولې چې ددې یو طرفه کوم چې د متکلم مراد وی
هغه صحیح وی او تقیه کنبی هیڅ طرف د رنستیاو نشته بلکه سراسری دروغ دی چې هیچرې
رواکیدې نشی ، د اشان توجیه د ابراهیم عليه السلام د دووړو مېو خبرو هم کیدې شی څنگه چې مونږ
اوس اوس بیان کړل چې د اسنادو مجازی په ډول د [اَبْلُ فَعَلَهُ كَيْفَ هُمَا] نسبت یې غټ بت ته کړې
وو ، دغه شان د [اَلَيْ سَقِيمًا] مراد څنگه چې بدنې بیماری کیدې شی دغه په غم ، خفگان کنبی
د ډوب معنی هم کیدې شی کومه چې د ابراهیم عليه السلام مراد وه ، دغه حدیث پاک کنبی دا هم
راغلی دی چې دوه دروغه د الله جل جلاله د ذات دپاره وو چې ددې قرینه ده چې دا څه دگناه کار نه وو
ځکه چې د گناه کار د الله جل جلاله د رضا او ذات دپاره کیدې شی .

د ابراهیم عليه السلام د دروغو باره کنبی راغلی حدیث پاک ته غلط وئیل **جهالت** دې : مرزا قادیانی او څه
نورو مستشرقینو څخه په اثر قبلولو کنبی ځینې مغلوبو مسلمانانو دې حدیث پاک ته ځکه
غلط او باطل وئیل دی چې په دې کنبی خلیل الله عليه السلام ته د درغو نسبت شوې دې ، او د سند
ټول راویانو ته د دروغ ژن وئیلو څخه خو دا زیات ښه دی چې ابراهیم عليه السلام دروغ ژن او منلې شی
ولې چې داد قرآن پاک څخه خلاف دی ، او بیا یې ددې څخه کلیه او قاعده راوټنکله چې کوم
حدیث پاک د قرآن څخه خلاف وی که هغه هر څومره قوی صحیح او معتبرو اسنادو سره ثابت
وی هغه دې غلط او ګرځولې شی . دا خبره اګر چې بالکل صحیح او د ټول امت په نزد د فرض
محال په ډول سره منلې شوې ده خو د امت د علماء کرامو د احادیثو ذخیره په ډیرې خواری
سره چا تر کړې ده نو کوم حدیث چې په صحیح او قوی اسنادو سره ثابت شی په هغې کنبی یو
هم داسې نشی کیدې چې د قرآن پاک خلاف ورته او وئیلې شی ، بلکه دا د کم فهمی نتیجه وی
چې یو حدیث رد کول او باطلول او غواړي نو قرآن پاک سره یې ټکراؤ بنسکاره کړی او په دې

وينا سره خپل خان خلاصول او گنړی چې دا حديث پاك ځكه اعتباری نه دې چې دقرآن پاك خلاف دې، كه څوك دا او وائی چې هر كله دا توريه وه نو د درغو لفظ دې دپاره ولې استعمال كړې شو؟ ددې جواب دادې چې دې ته دروغ او وئيلې شو څنگه چې د آدم عليه السلام هيرې او بنوئيدو ته د عصی او غوی نسبت او كړې شو، چنانچه د موسى عليه السلام د سورة طه په قيصه كښې تير شوی دی چې د الله تعالى د نزديكانو معمول كمزوری، خالص په رخصت او جائز باندې عمل كول او عزيمت پريښودل هم د گرفت جوگه گنړلې شى. او په قرآن پاك كښې په داسې څيزونو كښې د الله تعالى د طرفه د پيغمبرانو عليهم السلام په باره كښې ډير ځله دملا متيا او زورنې بيان راغلې دي، دغه شان په محشر كښې كله چې ټول خلق به را جمع شي او پيغمبرانو عليهم السلام ته به د آدم عليه السلام نه تر محمد عليه السلام پورې د زر حساب كتاب كيدو دپاره د الله تعالى په دربار كښې د شفاعت خواست او كړی، نو نمبر په نمبر په هر پيغمبر خپل قصور او کوتاهی بيان كړی او د شفاعت كولو څخه به په دغې بنا ډډه او كړی، صرف محمد عليه السلام به دغې شفاعت ته غاړه كيږدی. (۱) هر كله چې په دغه موقعه به ابراهيم عليه السلام خپلې دغې توريه ته د دروغ وئيلو نو ور كوی او په دغې بنا به د شفاعت څخه ډډه كوی ځكه ورته په حديث پاك كښې د اشارې كولو په غرض دروغ او وئيلې شو. دا حق صرف رسول كريم عليه السلام ته وو او مونږ ته يې صرف د بيانولو تر حده پورې حق شته دي، خو دا مونږ دپاره جائز كيدي نشی چې دخپله ځانه ابراهيم عليه السلام ته د دروغو وئيلو نسبت او كړو، څنگه چې د موسى عليه السلام په قيصه كښې د سورة طه كښې د تفسير قرطبي او بحر محيط په حواله بيان شوی دی چې په قرآن پاك يا حديث پاك كښې دغه شان الفاظ د يو پيغمبر عليه السلام باره كښې د تلاوت يا تعليم د قرآن يا روايت د حديث بيانولو په ډول خو كولې شی خو د خپله ځانه يې ورته منسوب كول بې ادبۍ ده هيچا دپاره روا نه دی.

تير نوی حديث باب كښې يو ډير زيات ضروري هدايت او دعمل د اخلاص د بارېكمه بيان: حديث پاك كښې د ابراهيم عليه السلام باره كښې د درې دروغو په ځينې په دريو كښې خو دوه دروغ وئيل د الله تعالى دپاره او بنودلې شو او دريم قسم دروغ د ساره بې بې باره كښې الله دپاره او نه بنودلې شو، حالانكه د خپلې بې بې د ننگ ناموس حفاظت كول هم بعينه دين دي. په دې باندې تفسير قرطبي كښې د قاضی ابی بكر بن عربی نه يوه اهمه نكته نقل كړې ده هغه داسې چې اگر كه دهم يو دينی كار وو خو د خپلې بې بې د ننگ ناموس حفاظت كول يو خپل ذاتی غرض هم په كښې شامل وو ځكه ورته الله دپاره اونه وئيلې شو؟ ولې چې د الله تعالى ارشاد هم دې چې: **الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهَوْا** (۲) كه مونږ يا بل څوك وې نو خامخا به مو دا معامله د الله تعالى دپاره گرځولې وه، مگر د پيغمبرانو عليهم السلام شان دومره لوړ دې چې لږ شان ذاتی غرض شامليدو سره يې دغې معاملې ته د الله دپاره اونه وئيل. ولې چې كامل اخلاص سره يې پوره پوره سمون نه خوړو. (۳) والله اعلم، الله تعالى دې مونږ ته په هر نيك عمل كښې د اخلاص توفيق راكړی.

(۱) صحيح مسلم كتاب الايمان، باب إثبات الشفاعة إلخ [ج: ۱ ص: ۱۰۸، ۱۰۹]

(۲) ترجمه: - یاد ساته عبادت چې خالص وی صرف الله جل شانه دپاره دي.

(۳) تفسير القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۳۰۱] و أحكام القرآن لابن العربي تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۶۹] في تفسير الآية المذكورة.

ابراہیم ؑ دپارہ ۱۷ نمرود اور ہزار ہوں کے اوپہ دی گئی حقیقت: د عادت خخہ خلاف کارونو او معجزو انکار کوونکی خلق دی خانی کنبی عجیبہ نکستی راؤباسی چہ یو ذات سرہ لازم خیز دھغی نہ ہیچری نشی جدا کیدی لکہ اور خخہ چہ سوزیدل نشی جدا کیدی، حالانکہ دا بالکل غلط خخہ دی چہ د ہیخ یو خیز ذات سرہ خخہ خیز لازم نہ دی بلکہ د اللہ ﷻ عادت دی چہ اور خخہ عمومی طور د سوزولو او گرمولو کار اخلی او اوبو خخہ دیخوالی او اور مہ کولو کار اخلی خود اسی کله ہم اوشی چہ اور خخہ یخوالی کار داسی اخستو چہ کہ [بَرَدًا] [وَسَلْمًا] یی نہ وے وئیلی نو دواوری خخہ بہ ہم زیات یخ شوے وو چہ نقصان بہ یی کری وے، او دغہ شان د نوح ﷺ د طوفان پہ بارہ کنبی قرآن پاک فرمائی چہ: [اَغْرُقُوْا اٰذْخُلُوْا نَارًا] (دغہ خلق غرقیدو سرہ پہ اور کنبی داخل شو) غرض داچہ دیولو معجزو شان ہم دغہ دی چہ اللہ ﷻ کله او غواری نو دغہ حکمت پہ بنیاد یو عادت بدل کری چہ ورسرہ عقلی محال نہ لازم یی۔ [حَقُوْدًا] (د ابراہیم ؑ) تول خاندان او نمرودیانو فیصلہ او کرہ چہ دوی ﷻ دی پہ اور کنبی اوسوزولی شی۔

پہ تاریخی روایتونو کنبی راغلی دی چہ د تول بنار خلقو پہ جمع دی دپارہ لرگی وغیرہ تر یو میاشتی پوری راجع کرل، او ورته ئی اور ورته کرو، او اووہ ورخو پوری ددی دتیزولو دپارہ د بنی وھلو وغیرہ پہ کار کنبی اختہ وو، تر دی پوری چہ کہ یو مارغہ بہ ہر خومرہ لوہ پرواز دی دپاسہ کولونوھغہ بہ پری سوزیدو، خوچہ خخہ وخت ددوی پہ خیال باندی اور نہ تیار شونو دھغی دمنیخ تہ د ورغورزولو چل نہ ورتلو، شیطان ورته د منجیق پہ ذریعہ ددوی ﷻ د ورغورزولو چل اوبسودلو، کله چہ ابراہیم ؑ پہ اور کنبی ورغورزولی شو نو تولو فرستو بلکہ دزمکی او آسمان تول مخلوق پہ چغوشو چہ ایی رہہ استا پہ خلیل ﷻ باندی خخہ تیریری، اللہ ﷻ ہر خخہ تہ دمدد کولو اجازت ورکرو، فربتی چہ ابراہیم ؑ تہ دمدد کولو دپارہ حاضری شوی او اجازت یی او غوبستلو نو ابراہیم ؑ ورته او فرمائیل چہ مالرہ اللہ ﷻ کافی دی، ہغہ زما حال نہ وینی، جبرائیل ﷻ ورته دمدد کولو دپارہ عرض او کرو نو جواب یی ورکرو چہ حاجت مہ شتہ دی خواتانہ نہ، بلکہ خپل رب تہ مہ حاجت شتہ دی۔ [مظہری] (۱)

[قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ اِبْرٰهِيْمَ] پہ خینی روایتونو کنبی راغلی دی چہ د اور حقیقت بالکل پہ ہوا کنبی بدل شوخ نسکارہ خبرہ دادہ چہ اور پہ حقیقت کنبی د ہر خخہ دپارہ اور وو تر دی چہ ہغہ رسن او پری یی ہم اوسوزول پہ کومو چہ ترلے شوے وو، اور تہ ورگذار کری شوو خو د ابراہیم ؑ بدن مبارک تہ یی معمولی نقصان ہم او نہ رسولو۔

پہ تاریخی روایتونو کنبی راغلی دی چہ تر اووہ ورخو پوری ابراہیم ؑ پہ دغہ اور کنبی پاتی شوے وو، ہغوی ﷻ بہ فرمائیل چہ پہ تول ژوند کنبی ما تہ داسی آرام نہ وو خومرہ چہ پہ دغہ اووہ ورخو کنبی وو [مظہری] (۲)

(۱) تفسیر المظہری تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۲۰۷، ۲۰۸]

(۲) تفسیر المظہری تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۲۰۷، ۲۰۸]

﴿وَنَجِّنَاهُ لُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ﴾ [يعنی مونږ ابراهيم ﷺ او لوط ﷺ لره د نمرود د غلبې د زمکې څخه په خلاصۍ ورکولو سره داسې زمکې ته وراورسول چې د ټول جهان په ظاهري او باطني شان کېنې ډير برکتونه لري ، باطني برکت خو دادې چې دا گویا کېنې د پیغمبرانو ﷺ خزانه ده ، ډير پیغمبران دلته پیدا ، ظاهري برکت یې دا دې چې ټولې آب و هواری ، نهرونه ، ولې او چینې په کېنې ډيرې دي ، گلونه او میوې او هر قسم بوتې وغیره په کېنې ډير قسمونه شته چې یوازې ددغې ښاوري خلقو دپاره مفید نه بلکه د ټولې دنیا د خلقو د پاره مفید دی چې ټولې دنیا ته رسی .

﴿وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً﴾ [يعنی مونږ ورته زوږي اسحاق ورکړو څنگه چې یې خواست کړې وو ، او زیاتې مور ورته نمسي یعنی یعقوب ﷺ ورکړو ، مطلب دا چې دعا یې صرف زوږي دپاره کړې وه خو الله ﷻ پخپل فضل سره د خپل طرفه نمسي هم زیاتې ورکړو ځکه یې ورته ﴿نَافِلَةً﴾ او فرمائیل .

لُوطًا	آتَيْنَاهُ	حُكْمًا وَعِلْمًا	وَنَجِّنَاهُ	مِنَ الْقُرْيَةِ
او اولیو مونږ لوط او ورکړو مونږ هغه ته حکم [نبوت] او علم او نجات ورکړو مونږ هغه لره د کلی نه				
اولو ﷺ ته مونږ حکمت او علم ورکړې وو او دهغه کلی نه مو بچ راوویستلو د کوم اوسیدونکي چې				
الَّتِي	كَانَتْ	تَعْمَلُ	الْخَبِيثَ	إِنَّهُمْ كَانُوا
دهغه کلی نه چې وژ خلق دهغه کلی چې کولې به ئې بدکاریانې بیشکه هغوی وژ				
د بې حیایي د کارونو کونکي وو بیشکه هغه خراب او				
قَوْمَ سَوَاءٍ	فَسِيقِينَ	وَأَدْخَلْنَاهُ	فِي رَحْمَتِنَا	إِنَّهُ
قوم دبدئي فاسقان او داخل کړو مونږ هغه په رحمت خپل کېنې بیشکه هغه				
بدکاره خلق وو او هغه [لوط ﷺ] مونږ پخپل رحمت کېنې داخل کړو یقیني ده چه هغه په				
مِنَ الصَّالِحِينَ				
د صالحانو نه وژ				
نیکانو خلقو کېنې شامل وو				

آسان ترجمه قرآن

اولو ﷺ علیه السلام ته مونږ حکمت او علم ورکړو ، او هغه ته مو دهغه کلی نه خلاصې ورکړو چه غلط کارونه په ئې کول . په حقیقت کېن هغوی ډير گناه کونکي او نافرمان قوم وو . اولو ﷺ علیه السلام مونږ په خپل رحمت کېن داخل کړو ، او هغوی یقیناً په لیکانو خلقو کېن وو .

خلاصه تفسیر

﴿وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ [اولو ﷺ] [ته مونږ حکمت او علم] مناسب د شان د انبیاء ﷺ [ورکړل] ﴿وَنَجِّنَاهُ مِنَ الْقُرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيثَ﴾ [او مونږ ده له دهغه کلی نه نجات ورکړو د کومو اوسیدونکو چه گنده گنده کارونه کول] چه په هغو کېنې د ټولو نه زیات ناکاره لواطت وو اونور هم د ډير بې هوډه او ناکاره کارونه دا خلق عادت وو شراب څکل گانې بجانې گیره

خریل بریت اور دول کبتوتر بازی لوتی ویشتل شپیلی وهل رینمی جامی او اغوستل [اخرجه اسحق بن بشر والخطیب وابن عساكر عن الحسن مرفوعا کذا فی الروح] (۱) ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا سَوِيًّا فَيَقِينُ﴾ [دغه خلق لوی بد ذاتہ بد کاره وو] ﴿وَأَذَلَّٰنَهُ فِي رَحْمَتِنَا﴾ او مونږ لوط ﷺ [لره په خپل رحمت کښې] یعنی په کومو بندگانو چه رحمت کیرې په هغوی کښې [داخل کړو] ځکه چه ﴿إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ [بیشکه هغه] د [لوی] درجې [دنکانو نه وو] د لوی درجې دنیک نه مراد معصوم دې کوم چه د نبی خصوصیت دې

معارف او مسائل

د کومې ودانۍ د خلاصۍ بیان چې په دې آیتونو کښې راغلي دې دهغې نوم سدوم وو چې ورسره ترلې نورې اووه ودانۍ وې چې جبرائیل ﷺ لاندې باندې الهه کړې او صرف یوه ودانۍ یې ځکه محفوظ اوساتله چې په کښې لوط ﷺ سره د خپلو مؤمنانو او متعلقینو پاتې شې، [ابن عباس رضی الله عنهما، بحواله قرطبي] (۲)

[تَعْمَلُ الْخَبِيثَاتُ] خبائث د خبیثه جمع ده، ډیر خراب او گنده او خراب عادتونه او کارونه دتولو څخه زیات گنده او غلیظ کار او عادت ددوئ لواطت وه، کوم چې څنگلی خناور هم نه کوی. دلته دا هم وئیلې شې چې هر کله دا یوکار د لواطت ډیر زیات گنده کار وو، ځکه ددې دپاره لفظ د جمع خبائث استعمال شو څنگه چې ځینې مفسرینو فرمائیلی دی، په روایتونو کښې ثابت دی چې نور گنده گنده کارونه به هم دوئ کول لکه چې دتفسیر په خلاصه کښې دروح المعانی په حواله تیر شوی دی، نو په دغې بنا باندې خبائث ورته فرمائیل ظاهری خبره ده، والله اعلم.

وَنُوحًا	إِذْ	نَادَى	مِنْ قَبْلُ
او [دا نعمت مونږ ورکړو] نوح ﷺ له کله چې آواز اوکړو هغه مخکښې دهغوی نه			
او ددې نه وړاندې کله چې نوح ﷺ آواز اوکړو			
فَاسْتَجَبْنَا	لَهُ	فَنَجَّيْنَاهُ	وَأَهْلَهُ
نو دعا قبوله کړه مونږه هغه لره نو خلاصې ورکړو مونږ هغه ته او کوروالو دهغه ته			
نو مونږ دهغه دعا قبوله کړه او مونږ هغه اود هغه اهل ته د ډیر لوټې غم			
مِنَ الْكَرْبِ	الْعَظِيمِ	وَنَصَّرْنَاهُ	مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ
دمصیبت لوی نه او امداد اوکړو مونږ دهغه په مقابله دقوم کښې هغه قوم			
نه نجات ورکړل او مونږ د نوح ﷺ بدله دهغه خلقو نه واخسته چې زمونږ حکمونه ئې دروغ			
كَذَّبُوا	بِآيَاتِنَا	إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا سَوِيًّا	فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ
چې دروغ اوگنډل هغوی آیتونه زمونږه بیشکه هغوی وو قوم بد او غرق کړل مونږ هغوی اتول			
گنډل بیشکه چې دغه خلق ډیر خراب خلق وو نو مونږ دوئ تول غرق کړل			

(۱) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۷ ص: ۷۱] و تاریخ دمشق، باب حرف اللام [ج: ۵۰ ص: ۳۲۲]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۳۰۶]

آسان ترجمہ قرآن

اونوح علیہ السلام ته هم (مونڊر حکمت او علم ورکړو) هغه وخت یاد کړه چه کله ددې واقعي نه مخکښ هغه مونډر راوبللو، نو مونډر د هغه دعاء قبوله کړه، او هغوی او د هغوی ملگری مو د ډیر لوڼي مصیبت نه خلاص کړل. او کوم قوم چه زمونډر نڅښې دروغژني کنړلي وې، دهغې په مقابله کښ مو دهغوی مدد او کړو حقیقت دادې چه هغوی ډیر بد خلق وو، په دې وجه مونډر هغوی ټول غرق کړل.

خلاصه تفسیر

﴿وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ﴾ [او د نوح] ﷺ د قصي [ذکر وکړه کله چه ددغې] زماني د ابراهيم ﷺ [نه وړاندې دوی] ﷺ الله تعالی نه [سوال وکړو] چه ددې کافرانو نه زما بدله واخلي ﴿قَالَ نَجِّنَا لَهٗ قَوْمَهُ ۖ إِنَّهُ ظَالِمٌ لِّنَاسٍ﴾ [پس مونډر ددوی دعا قبوله کړه او ده له او دده تابعدارو له موډ لوڼي دروند غم نه نجات ورکړو] دا غم د کفار ده له دروغژن کول او قسم قسم تکليفونه ورته رسول وو [او] نجات مو داسې ورکړو چه ﴿وَنَصْرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ﴾ [مونډر داسې خلقونه ددوی بدله واخسته کومو چه ﴿كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا﴾ زمونډر حکمونو لره] کوم چه حضرت نوح ﷺ راوړي وو [دروغ کړل] ﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا سَوِيًّا ۖ فَاغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ بيشکه دغه خلق ډیر ناکاره وو په دې وجه مونډر دغه ټولو لره غرق کړل.

معارف او مسائل

﴿وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ﴾ د [من قَبْلُ] څخه مراد د ابراهيم ﷺ او لوط ﷺ څخه وړاندې زمانه ده چې اوس يې دې سره وړاندې بيان راغلې دي، دلته خود نوح ﷺ د بلنې بيان مجمل راغلې دي او په سورة نوح ﷺ کښې يې ښکاره بيان داسې راغلې دي چې دې خپل قوم ته داسې ښيري او کړه ﴿رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذِيَارًا﴾ [اي پروردگاره! د ټولو اوسيدونکو کافرانو جرړې اوباسې] په بل ځانې کښې ددوي ﷺ يوه دعا قرآن کریم داسې بيان کړې ده چې ﴿إِنِّي مُغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ﴾ [اي الله! زه پاتې راغلم دې خلقو څخه زما بدله واخله] ﴿قَالَ نَجِّنَا لَهٗ قَوْمَهُ ۖ إِنَّهُ ظَالِمٌ لِّنَاسٍ﴾ دلته د [الکرب العظيم] څخه مراد يا خو په طوفان نوح کښې غرقيدل دی چې ټول قوم په کښې غرق شو او يا ددغې قوم هغه نقصانونه مراد دی چې د طوفان نوح څخه مخکښې به يې نوح ﷺ او ددوي ﷺ خاندان ته رسول.

وَدَّادُودَ	وَسُلَيْمَانَ	إِذْ	يَحْكُمِينَ
او [دا نعمت مونډر ورکړو] داود له [او سليمان له] کله چې فيصله کوله دواړو			
..... او داود ﷺ او سليمان ﷺ هم ياد کړه کله چې دوي د			
فِي الْحَرْثِ	إِذْ	نَفَقَتْ	فِيهِ
په باره د فصل کښې کله چې د شپې ورگډې شوې په هغې کښې گډې ديو قوم او وؤ مونډر			
پتې په معامله کښې فيصله کوله په کوم کښې چې د يوې له بيزې خريدلې وې			
لِحُكْمِهِمْ	شَهِدِينَ	فَفَهَّمْنَاهَا	سُلَيْمَانَ
فيصلې دهغوی ته کتونگی [پخپله] نو پوهه ورکړه مونډر دهغه فيصلې سليمان له [او هريوله			
او مونډر ته دهغوی فيصله ښکاره وه نو مونډر دهغې فيصلې پوهه سليمان ته ورکړه			

اٰتَيْنَا	حُكْمًا وَعِلْمًا	وَسَخَّرْنَا	مَعَ دَاوُدَ	الْجِبَالَ
ورکړې وو مونږه حکم او علم	او تابع کړې وو مونږه د داود سره غرونه	او حکمت او علم مو هریو ته ورکړې وو او مونږ داود	سره غرونه مسخر کړې وو	
يُسَبِّحُنَ	وَالطَّيْرُ	وَكُنَّا	فَاعِلِينَ ۝	وَعَلْمُهُ
چې تسبیح به ئې ونیله او مارغان هم او وو مونږه کونکي [ددې کار] او بنودلی وو مونږ هغه ته	چې هغې (غرونو) او مارغانو به زموږ پاکي بیانوله او د اکار مونږ اخیل قدرت اکرې وو			
صَنَعَةٍ	لَبُوسٍ	لَكُمْ	لِتُحْصِنَكُمْ	مِّنْ بَّاسِكُمْ ۝
جوړول د جامو [زغرو] ستاسو دپاره دپاره ددې چې بچ کړې تاسو د جنگ ستاسو نه	او مونږ هغه ته د زغرو جوړول ستاسو [د فائدي] دپاره خودلې وو چې تاسو د حملونه بچ کوی			
فَهَلْ	اَنْتُمْ شَاكِرُونَ ۝	وَلِسُلَيْمَانَ	الرَّيْحَ عَاصِفَةً	
نو آیا یی تاسو شکر ایستونکي او دپاره د سلیمان مونږ مسخر کړې وه هوا تیزه	نو آیا تاسو شکر نه ادا کوئ او مونږ د سلیمان	دپاره تیزی هوا گانې مسخر کړې وې		
تَجَرُّى	بِأَمْرِى	إِلَى الْأَرْضِ	الَّتِى بَرَكْنَا	فِيهَا ۝
چې تلله به په حکم دهغه سره هغه زمکې ته چې برکت ایښې وو مونږه په هغې کښې	چې دهغه په حکم به هغې زمکې طرفته چلیدې په کومه کښې چې مونږ برکتونه اچولې وو			
وَكُنَّا	يَكُلُّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ۝	وَمِنَ الشَّيْطَانِ	مَنْ	
او وو مونږه په هر څیز باندې عالمان او د شیطانانو [تابع کړې وو مونږه] ځینې هغه	او مونږ ته خو هریو څیز معلوم دې او په شیطانانو کښې داسې هم وو چې دهغه			
يَغْوُونَ	لَهُ	وَيَعْمَلُونَ	عَمَلًا	دُونَ ذَلِكَ ۝ وَكُنَّا
چې غوږې به ئې وهلې دپاره دهغه او کول به ئې نور کارونه هم علاوه ددې نه او وو مونږ	دپاره ئې په دریابونو کښې غوږې وهلې او ددې نه علاوه نور کارونه به ئې هم کول او مونږ			
لَهُمْ	حَفِظِينَ ۝			
هغوی لره ساتونکي	به دهغوی حفاظت کولو			

آسان ترجمه قرآن

او داود او سلیمان (ته هم موږ حکمت او علم ورکړې وو) چه کله هغوی دواړو د یو پتی د جهگړې فیصله کوله، ځکه چه دڅه خلقو بیزې دشپې په وخت کښ هغه پتی ته ورگډې شوې وې او دهغه خلقو په باره کښ چه څه فیصله اوشوه هغې ته موږ کتل. پس دهغه فیصلې پوهه موږ سلیمان ته ورکړه. او (هسې خو) موږ دواړو ته علم او حکمت ورکړې وو او موږ د داود علیه السلام سره غرونه تابعدار کړې وو چه هغوی د مارغانو سره تسبیح کوی، او د اټول کارونه کونکي موږ وو. او موږ هغه ته ستاسو د فائدي

دپاره ديو جنگي جامې (يعني زغري) جوړولو کسب اوښودلو چه هغه تاسو په جنگ کښ ديو بل دگزار نه بچ کړي اوس اوښايي چه آيا تاسو شکر کونکي يي؟ او مونږ تيزه هوا د سليمان عليه السلام تابع کړه کومه چه به دهغه په حکم بالدي هغې زمکې طرف ته تلله چه په هغې کښ مونږ پرکتوله کيخودلې دي. او مونږ ته دهرې خبرې پوره پوره علم دي او بعض داسې شرارت کونکي جنات هم مونږ دهغوی تابع کړي وو چه دهغوی (عليه السلام) د خاطر به ئې په اوبو کښ غوږې وهلې او ددې نه علاوه به ئې نور کارونه هم کول، او دهغوی ټولو حفاظت کونکي مونږ وو.

خلاصه تفسير

﴿وَدَاوُدُ وَسُلَيْمَانُ﴾ [او د داود او سليمان] قصه [ذکر کړه] ﴿إِذْ يَخُكِّمْنَ فِي الْحَرِّ﴾ هرکله چه دواړو حضراتو [د فصل په باره کښې] چه غله وه په کښې يا د انگور اونې وې لکه چه په درمنثور کښې دي [فيصله کوله] ﴿إِذْ نَفَقَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ﴾ کله چه په دي [فصل] کښې دڅه خلقو بيزې دښې په وخت کښې ور وختې [او په هغې کښې خريدي] ﴿وَكُنَّا لَكُمْ شُهَدَاءَ﴾ [او مونږ دي فيصلې لره کومه چه د] مقدمه کوونکو [خلقو متعلق وشوه ليدله] ﴿فَقَهَّنَهَا سُلَيْمَانُ﴾ [پس مونږ ددي فيصلې] [داسان صورت] [پوهه سليمان] [ته ورکړه او] هسې هم ﴿وَكُنَّا أَتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا﴾ [مونږ دواړو ته حکمت او علم ورکړي وو] يعنې د داود فيصله هم د شريعت نه خلاف نه وه صورت د فيصلې دا وو چه څومره فصل نقصان شوې وو دهغې قيمت د بيزو د قيمت سره برابر وو داود فيصله په تاوان کښې د فصل خاوند ته هغه بيزې ورکړې او اصل مقتضا هم د شرعي قانون دا وه چه په دي د مدعي يا مدعي عليه رضا مندي شرط نه ده مگر چونکه په دي کښې دبيزو د خاوندانو بلکل نقصان کيدو په دي وجه سليمان فيصله په طور د مصالحت کوم چه موقوف وو دجانبينو په رضا مندي باند دا صورت په کوم کښې چه دواړو دپاره رعايت او اساني وه تجويز وفرمائيلو چه دڅو ورځو دپاره د بيزې د فصل خاوند ته ورکړې شي چه په پيو وغيره ئې خپله گذاره کوي او دبيزو خاوندانو ته ددغه فصل اوسپارلې شي چه خدمت وغيره ئې کوي نو هرکله چه فصل بيا په خپل زور حالت برابر شي بيا دي فصل او بيزې خپلو خپلو مالکانو ته واپس کړې شي لکه چه داسي درمنثور (۱) کښې دمره او ابن مسعود رضي الله عنهما او مسروق او ابن عباس او مجاهد او قتاده او زهري نه دي پس ددي نه معلومه شوه چه په دواړو فيصلو کښې څه تعارض نشته چه ديوي صحت اود بلې دعدم صحت مقتضى شي په دي وجه [کلائينا حکما وعلما] زيات کړو او دلته دي پورې خو عام کرامت ذکر وو کوم چه په دواړو حضراتو کښې مشترک وو وړاندي د دواړو حضراتو د خاصو کرامتونو بيان دي ﴿وَنَحْنُ نَأْتِي دَاوُدَ الْحِجَالَ﴾ [مونږ داود د] [سره تابع کړې شو غرونو لره چه] دده دتسبيح سره به ﴿يُسَبِّحَنَّ وَالطُّيْرُ﴾ [هغو] هم [تسبيح کوله او] دغه شان [مارغانو هم] لکه چه په سوره سبا کښې دي ﴿يُحِبُّ أَوْبَرَ مَعَهُ وَالطُّيْرُ﴾ (۲) [او] څوک دي په دي خبرو باند تعجب نه کوي ځکه چه ددي کارونو ﴿وَكُنَّا فَعِلِينَ﴾ [کوونکي مونږ وو] او زمونږ د قدرت عظيموالي ظاهر

(۱) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۷۶] ومصنف عبدالرزاق رقم الحديث [۱۸۴۳۳، ۱۸۴۳۴]

(۲) ترجمه: اي غرونو داود عليه السلام سره بيا بيا تسبيح وائي او مارغانو ته هم حکم ورکړي شو (چې هغه سره تسبيح وائي).

دې بيا په دې معجزو کښې تعجب څه دې ﴿وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ﴾ [او مونږ ده ته د زغرو جوړولو کارستاسو خلقو د] نفع د [پاره بنودلې وو] يعنې ددې دپاره چه هغه زغري ﴿لِيُخَصِّنْكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ﴾ [تاسو لره] په جنگ کښې [د يو بل دگذارنه بچ کړي] او ددې لوي نفع مقتضا داده چه تاسو شکر وکړئ ﴿فَهَلْ أُنْتُمْ شَاكِرُونَ﴾ [پس آيا تاسو] ددې نعمت [شکر هم کوئ] او که نه ﴿وَلَسَلْتُمُنَّ الرِّيحَ عَاصِفَةً﴾ [او مونږ سليمان] [لره تيزه هوا تابع کړې وه] ﴿تَجْرِي بِأَمْرِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا﴾ چې هغه به دده په حکم سره هغې زمکې طرف ته تله په کومه کښې چې مونږ برکت اچولې وو او مراد ترې د شام ملک دې کوم چې [دده خای وو لکه چه داسې په درمنثور کښې دسدي نه دی او دلالت کوي په دې باندې آبادول د بيت المقدس يعنې کله چه به چرته د شام ملک ته تلو او بيا به راتلونو داتلل راتلل به ئې د هوا په ذريعه سره وو لکه چه په درمنثور کښې په روايت او تصحيح دحاکم د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه ددې د کيفيت روايت دې چه سليمان به سره د سردارانو د حکومت په کرسو باند کښينا ستل بيا به ئې هوا ته حکم وکړو هوا به دا ټول وچت کړل په لږ وخت کښې به ئې ديوې مياشتې مزل قطع کولو (۱) ﴿وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمِينَ﴾ [او مونږ هر شی لره پيژنو] زمونږ په علم کښې سليمان به په دې خيزونو ورکولو کښې حکمت وو په دې وجه مو ورکړل ﴿وَمِنَ الشَّيْطَانِ﴾ [اوځنې ځنې شيطانان] يعنې پيريان ﴿مَنْ يَفْضُضْ لَهُ﴾ [داسې وو چه د سليمان] [دپاره به ئې] په درياب کښې [غوبې وهلې] چه ملغلرې راوباسې او هغه له ئې راوړي ﴿وَتَعْمَلُونَ عَمَلًا ذُلًّا﴾ [او هغو به نور کارونه هم ددې نه علاوه] د سليمان [دپاره] [کول او] اگر چه دغه پيريان ډير سرکشه او شرارت کوونکي وو مگر ﴿وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ﴾ [ددوی سنبالوونکي مونږه وو] په دې وجه هغوی حيلې بهانې نه شوې کولې

معارف او مسائل

[اَذْنَقَتْ فِيهِ عِلْمُ الْقَوْمِ] عربي ژبه کښې د نفس معنی داده چې د شپې په وخت څاروی دچا په پټی کښې ورگډ شی او هغې ته نقصان ورسوی .
[فَقَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ] دلته دها ضمير په ښکاره مقدمې او ددې فيصلې ته راجع دې او معنی يې داده چې کومه فيصله د الله په نزد خوښه وه په هغې باندې سليمان به ته پوهه ورکړې شوه [ددې مقدمې او فيصلې صورت د تفسير په خلاصه کښې بيا شوي دي] هغې څخه معلومېږي چې د داؤد فيصله هم د شرعي قانون تر مخه غلطه نه وه خو د کومې فيصلې پوهه چې الله په سليمان ته ورکړه په هغې کښې د دواړو فريقو ښيگړه وه ځکه د الله په نزد خوښه او گرځولې شوه ، امام بغوی رحمه الله د ابن عباس رحمه الله ، قتاده رحمه الله او زهري رحمه الله څخه ددې واقعي روايت داسې کړې دې چې دوه کسان د داؤد په خدمت کښې حاضر شو ، يو کس په کښې د چيلو او بل کس د پټی مالک وو ، د پټی مالک دعوی کوله چې دوه چيلی د شپې په وخت زما په پټی او فصل باندې ورگډې شوې او بالکل يې تباه کړو او هيڅ يې پرې نښول ، [غالباً مدعا عليه به دغه منلی وی او دهغه دخپلو قيمت او د پټی د نقصان قيمت به يو شان او برابر وی ځکه] داؤد فيصله واوړوله چې دغه ټولې چيلی به دې د پټی د خاوند په نقصان

(۱) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۸۰، ۸۱] ومصنف ابن أبي شيبة رقم الحديث [۳۱۸۵۲].

کنبی ورکړې شی څنگه چې د ذوات القیم څیزونو د نقصان په باره کنبی د فقهاء کرامو فصله هم دغه شان ده، د داؤد عليه السلام ددې فیصلې اوړولو څخه وروستو کله چې د دربار په دروازه باندې دغه فریقینو د سلیمان عليه السلام دتپوس په جواب کنبی هغوی عليهم السلام ددې فیصلې څخه خبر کړل، سلیمان عليه السلام ورته او فرمائیل چې زما فیصله کول به ددې څخه زیاته ښه وو چې دواړه فریقه به په نقصان کنبی نه بلکه په فائده کنبی به وو، بیا دخپل باباجی داؤد عليه السلام په خدمت کنبی پخپله هم حاضر او هم دغه شان خبره یې هغوی عليهم السلام ته هم اوکړه، داؤد عليه السلام ورته او فرمائیل چې دغه فیصله دې مونږ ته هم رابښکاره کړئ، هغوی عليهم السلام ورته او فرمائیل چې ټولې چیلنې د پټی خاوند ته ورکړئ، هغه به یې د پیو وغیره څخه دخپل پټی نقصان پوره کړی او پټی د چپلو خاوند ته دې دپاره اوسپارنې چې هغه یې تر هغه وخته پورې خصمانه او خدمت اوکړی چې پټی د نقصان کیدو څخه مخکښې خپل اصلی حالت ته راوړسی. په دې شان چې دواړو ته خپل خپل مال او جائیداد واپس کړې شی نو یو به هم په نقصان کنبی نه بلکه فائده کنبی پاتې شی، د داؤد عليه السلام هم دا فیصله خوښه شوه او فریقینو ته یې هم دا واوروله او ددې جاری کیدو حکم یې ورکړو [مظهری و قرطبی وغیره] (۱)

چې قاضی یوه فصله اوکړې نو آیا هغه ماتولې یا بدلولې شی: دلته دا سوال پیدا کیږي چې آیا سلیمان عليه السلام ته د داؤد عليه السلام د کړې فیصلې یا د داؤد عليه السلام ته د خپلې فیصلې د بدلون یا ماتولو حق حاصل وو؟ قرطبی په دې باندې ډیر تفصیل سره بحث کړې دي، خلاصه یې داده چې که یو قاضی د شرعی نصونو او د جمهورو امت په خلاف څه فیصله خالص په اټکل سره کړې وی نو دغه فیصله د امت په اتفاق سره رد شوې او باطله ده. بل قاضی لره دهغې خلاف فیصله ورکول نو صرف جائز بلکه واجب دی. او دغه قاضی معزول کول هم واجب دی، البته که قاضی د شرعی اجتهاد په بنیاد باندې د اجتهاد د اصولو لاندې کړې وی نو بل قاضی لره د هغه فیصله ماتول جائز نه دی چې دې څخه لوټی فساد راپورته کیږي او اسلامی قانون لوبې توقې گنرلې شی چې په دې بنا باندې امروزه حلال او حرام بدلیږي رابدلیږي، که پخپله دغه قاضی ته خپله کړې فیصله د خپل اجتهاد تر مخه داسې ښکاره شی چې په دې کنبی زما څخه غلطی شوې ده او زما اجتهاد غلط وو نو دهغې بدلول جائز بلکه زیات غوره دی، چنانچه فاروق اعظم عليه السلام د ابی موسی اشعری رضی الله عنه په نوم د قاضی د ذمه دارو او مقدمو باره کنبی یو تفصیلی خط لیږلې وو، په هغې کنبی دا خبره په ښکاره کړې شوې وه چې د یوې فیصلې ورکولو څخه وروستو چې اجتهاد بدل شی نو رومبې فیصله بدلول پکار دی. دا خط دار قطنی په سند سره نقل کړې دي، [قرطبی] (۲) او شمس الانامه سرخسی رحمته الله علیه په مبسوط باب القضاء کنبی هم دا خط په تفصیل سره نقل کړې دي

د تفسیر امام مجاهد فرمائیلی دی چې د داؤد عليه السلام او سلیمان عليه السلام فیصلې په خپل خپل ځانې صحیح وې، ددغې دواړو حقیقت دا وو چې داؤد عليه السلام د ضابطې مطابق فیصله کړې وه، اود

(۱) تفسیر البغوي تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۳۲] و تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۳۰۷، ۳۰۸] و تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۲۱۴]
(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۳۱۴] و سنن الدار قطنی رقم الحديث [۱۵۴۴] في تذكرة عمر رضي الله عنه، باب في الإفضة والأحكام.

سليمان عليه السلام فيصله نه بلڪه د فریقینو تر مینخه د صلح یو صورت وو، هر ڪله چي په قرآن پاك ڪښي هم فرمائي: **أَوَالصَّلَاحُ خَيْرًا** (۱) ځکه د ا صورت د الله تعالى په نزد غوره او ښه ځولي شو، **امظهي** (۲)

دويم خليفه امير المؤمنين فاروق اعظم رضي الله عنه خپلو قاضيانو ته دا هدايت کړې وو چي تاسو ته راغلي او پيش شوي مقدمي د فریقینو په رضا مندي سره اول د صلح په ذريعه حل کوي که داسي بالکل نشي کيدې هله خپله شرعي فيصله جاري کوي، او ددي حکمت يې دا بيان کړو چي کوم فریق فيصله او بائيلى هغه وختي طور د عدالتي فيصلې په وجه غلې شي خو د هغه په زړه دښمني او غصه بيا هم قائمه وي، کوم چي د مسلمانانو تر مینخه نه دي کيدل پکار، البته د مصالحت په صورت سره د غه نفرت او دښمني وغيره هم ختميري **امعين الأحكام** (۳)

د مجاهد د قول په بنا دغه صورت د فيصلې بدلولو يا ماتولو نه وو بلڪه ددي د نافذ کيدو څخه وړاندې وړاندې د صلح یو صورت داسي ښکاره شو چي دواړه د عدالت څخه بهر نه وو وتلي او دواړه فریقه د صلح په دغې فيصله باندې راضي هم شو.

د اجتهد په بنياد د دوو مجتهدانو هغه دواړه فيصلې به صحيح وي چي يو بل نه مخالف وي او که يو به په ڪنې به غلطه وي؟ پدې موقعه باندې قرطبي په پوره تفصيل سره او نورو مفسرينو په تفصيل سره يا په مختصر طور دا بحث هم په دې شان کړې دي چي هر مجتهد هميشه دپاره پخپل اجتهد ڪښي په حقه وي او که يو په حقه وي او بل په غلطه، ڪله چي ددي دواړو اجتهدونه د يو بل څخه خلاف وي کوم علماء کرام چي دواړو ته په حقه وائي دهغوي دليل د آيت مبارك آخری جمله ده: **وَكَلَّا أَتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا** چي گويا که دواړو ته په حقه او فرمائيلى شو البته د سليمان عليه السلام فيصله ځکه غوره او ښه ځولي شوه چي د دواړو فریقو تر مینخه دهغوي په خوښه په ڪښي صلح شوې وه، او کوم علماء کرام چي يو اړخ ته په حقه او بل اړخ ته په غلطه وائي نو دهغوي دليل د آيت مبارك رومبي جمله ده چي: **أَفَقَدْ هَمَّتْ سُلَيْمَانُ** چي د سليمان عليه السلام فيصلې ته گويا که په حقه او ونيلى شو البته بل طرف ته که د دواړو عليه السلام فيصله غلطه هم ښکاره شوه نو د هغې پرې گرفت نشته چي دا اجتهدى غلطى ده، دا بحث د اصول فقه په کتابونو ڪښي ډير په تفصيل سره راغلي دي دلته صرف دومره خان پوهول پکار دی چي د رسول کریم صلی الله علیه و آله وسلم او فرمائيلى چي چا اجتهد او کړو او د اجتهدى اصولو په بنياديو ديني حکم بيان کړو نو که اجتهد يې صحيح وو نو دومره اجر و نه به ورته ځکه ملاويړي چي يويي د اجتهد کولو محنت کړې دي او بل صحيح او درست حکم ته رسيدلي دي، او که اجتهد يې غلط وو نو د اجتهد کولو د محنت صرف يو ثواب به ورته ملاويړي. ادا حديث اکثر په مستندو کتابونو د حديث ڪښي منقول دي (۴)

(۱) ترجمه:- اودا صلح بهتر ده.

(۲) تفسير المظهي [ج: ۶ ص: ۲۱۶، ۲۱۵]

(۳) معين الأحكام، الباب السادي والعشرون القضاء بالصلح بين الخصمين [ج: ۲ ص: ۸۰]

(۴) صحيح مسلم كتاب الأفضية، باب بيان أجزاء الحاكم إذا اجتهد إلخ [ج: ۲ ص: ۷۶] و صحيح البخاري كتاب الاعتصام، باب اجرا الحاكم إذا اجتهد إلخ [ج: ۲ ص: ۱۰۹۲]

په دې حديث پاك نظر اچولو سره نو په دې باره كښې اختلاف هم كول يو قسم نزاع لفظي ده ، ولي چې حق دواړه اجتهادونه دي ، د دواړو تابعداران هم په حقه دي چې په دې باندې عمل كولو سره به ورته نجات ملاويږي . صرف په ثوابونو يې فرق دې چې دكوم مجتهد اجتهاد په حقه وي نو دوه اودكوم مجتهد اجتهاد چې په غلطه وي نو يو ثواب به بيا ورته ملاويږي خو نه به ده ته گناهنگار وئيلې شي اونه به يې تابعداران اومقلدان په دې گناهنگار وي ، په تفسير قرطبي كښې دا ټول بحثونه په پوره تفصيل سره ليكلي شوي دي ، هلته كتلې شئ .^(۱)

كه د يو كس خناور د بل كس خان و مال ته څه نقصان اورسوي نو د فقهي تر مخه ددې څه فيصله پكار ده ؟ د داؤد عليه السلام د فيصلې څخه دا ثابتيږي چې خناور د بل چا مال او خان ته نقصان اورسوي نو د خناور مالك باندې به تاوان راځي كله چې د شپې په وخت يې نقصان رسولې وي خو دا ضروري نه ده چې د شريعت داؤد عليه السلام د احكم دې په شريعت محمد عليه السلام كښې هم چليږي . ځكه په دې مسئله كښې د مجتهدينو امامانو اختلاف دې ، د امام شافعي رحمه الله په نزد د شپې د نقصان رسولو تاوان په مالك شته ، دورځي د نقصان رسولو تاوان ذمه دار نه دې . دې يو دليل دغه داؤد عليه السلام فيصله هم كيدې شي او د شريعت محمد عليه السلام د اصولو لاندې بل دليل يې هم مرسل حديث پاك هم كيدې شي چې په مؤطا امام مالك كښې داسې منقول دې چې د براء بن عازب رضي الله عنه اوبه د يو سړي په باغ كښې د شپې ور داخله شوه او هغه باغ ته يې نقصان اورسولو نو رسول كريم عليه السلام د هغې فيصله داسې او كړه چې دپټو او د باغونو حفاظت كول ددې مالكانو په ذمه دي كله چې شپه وي ، خو سره ددې چه كه بيا هم ورته د چا خناور نقصان اورسولو نو د خناور مالك يې ذمه دار دې .^(۲) په دې باره كښې د امام اعظم ابى حنيفه رحمه الله اود كوفي د فقهاء كرامو مسلك دې چې كله خناورو سره څروونكي يا څارنه كوونكي موجود وي ، دهغه په بې احتياطي يا لاپرواهۍ سره د چا پټي يا باغ ته نقصان اورسولو نو ذمه دارى يې د خناور په مالك ده كه دا صورت د شپې راپېښ شوې وي . او كه د ورځي خناور پخپله د څه محافظ او څروونكي څخه نقصان او كړى نو د خناورو مالك به يې ذمه دار نه وي ، په دې صور كښې هم شپه او ورځ دواړه برابر دي .

دامام اعظم رحمه الله دليل هغه حديث پاك دې چې بخاري شريف او مسلم شريف او ټولو محدثينو داسې روايت كړې دې چې رسول كريم عليه السلام وفرمائيل چې : [جرح العجماء جبار] ^(۳) يعنى د څاروؤ د كړې شوى نقصان مالك ذمه دار نه دې . خو هله چې څوك محافظ يا څروونكي ورسره نه وي او څاروى د خپل مالك څخه په تيښته وتلى وي .^(۴) او د براء بن عازب رضي الله عنه د واقعي روايت په سند كښې حنفى فقهاء كرامو خبرې داسې كړي دي چې د صحيحينو د بيان شوى حديث په مقابل كښې دا حديث پاك دليل نشي گرځيدلې والله اعلم .

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۳۰۹، ۳۱۰]

(۲) موطا مالك كتاب الأقضية باب القضاء في الضواير والحرسية رقم الحديث [۲۷۶۶]

(۳) صحيح البخاري كتاب الزكاة باب في الركاز خمس (بالتقديم والتاخير) رقم الحديث [ج: ۱، ص: ۲۰۳] و

صحيح مسلم كتاب الحدود، باب جرح العجماء إلخ [ج: ۲، ص: ۷۳] (بالتقديم والتاخير)

(۴) العناية شرح الهداية، كتاب الديات، باب جناية البهيمه، وبدائع الصنائع، كتاب الجنائيات، فصل في

وجوب الضمان إلخ.

د غرونو او مارغانو تسبیح وئیل: [وَسَخَّرْنَا مَاءَ دَاوُدَ الْجَبَّالَ يُسَبِّحُ وَالطَّيْرُ وَكَثَافِعِلَيْنَ] داؤد عليه السلام ته په ظاهري کمالونو کښې یو کمال د خوش آوازی هم الله جل جلاله ورکړې وو، کله به چې هغوی عليهم السلام زبور وئیلو نو مارغان به په هوا کښې پخپل خایې او دریدل او ورسره به یې تسبیح وئیله. دغه شان به غرونو او نورو ونو بوټو څخه هم د تسبیح آواز راتلو، ددوی عليهم السلام خوش آوازی یو ظاهري کمال وو. د مارغانو او غرونو وغیره په تسبیح کښې ورسره شریکیدل یوه معجزه وه، په معجزه کښې دا ضروري نه دی چې په غرونو او ونو بوټو کښې هم ژوند او شعور وي، بلکه د معجزې په ډول هر بې شعوره څیز کښې هم شعور پیدا کیدی شي، خو ددې څخه علاوه تحقیق دا هم دی چې په غرونو او کانرو کښې هم ددې د حیثیت او شان مطابق ژوند او شعور موجود دي. په صحابه کرامو کښې ابو موسی اشعری رضی الله عنه ډیر خوش آوازه وو، یوه ورځ یې د قرآن پاک تلاوت کولو، رسول کریم صلی الله علیه و آله چې په دوی تیر شو نو دهغوی رضی الله عنه د تلاوت اوریدو دپار او دریدل، نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائل چې الله جل جلاله دوی رضی الله عنه ته د داؤد عليه السلام خوش آوازی ورکړې ده. کله چې ابو موسی اشعری رضی الله عنه په دې خبر شو نو عرض یې او کړو چې که ماته دا معلومه شوې وي چې تاسو صلی الله علیه و آله زما تلاوت ته غوږ ایښې دي نو ما به په زیات ښکلی شان سره د تلاوت کولو کوشش کړې وو [ابن کثیر].^(۱)

فائده: دې څخه معلومه شوه چې قرآن پاک په ښه آواز ښه لجه کښې داسې وئیل چې زړه راکاږي په یوه درجه کښې مطلوب او محبوب دی، خو شرط دادې چې د نن صبا د قاریانو پشان صرف آواز ښائسته کول او د خلقو خوشحالول یې مقصود نه وي کوم سړي چې د تلاوت اصل مقصد فوت کیږي، والله اعلم.

داؤد عليه السلام ته د زغرو جوړولو فن د الله جل جلاله د طرفه ورکړې شو: [وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ] په لغت کښې هر قسم وسلې ته وئیلې شي چې انسان یې اغوندي او که په غاړه کوی یې، دلته ترې مراد اوسپنې وغیره دی چې په جنگ کښې د خپل ځان د حفاظت دپاره اغوستې شي لکه په بل آیت مبارک کښې راځي چې: [وَالنَّالَةَ الْحَدِيدَ] [او مونږ دده دپاره اوسپنه نرمه کړه] ددې نرمولو مطلب دادې چې لاس مبارک کښې به یې اوسپنه راغله پخپله به نرمه شوه یا داسې چې په اور کښې د ویلي کول او نرمولو چل مو ورته اوبښودلو څنگه چې نن صبا د اوسپنې په کارخانو کښې کولې شي.

خلقو د فائدي رسولو کار یو ښه څیز او د پیغمبرانو صلی الله علیه و آله کار دی: په دې آیت مبارک کښې داؤد عليه السلام د زغرو د جوړیدو کاریگری ښودل بیان شوی دی او ورسره دسای هم فرمائی چې [لِيُخْصِنَكُمْ مِنْ بَاسِكُمْ] [چې د جنگ په وخت کښې ستاسو حفاظت او کړې شي] او دتیرې تورې د گذار څخه پرې بچ شي، دا یو داسې ضرورت دی چې دیندارو او دنیا دارو دواړو ته راپېښیږي، ځکه ددې کاریگری ښودلو ته الله جل جلاله خپل یو انعام فرمائیلي دي، دې نه معلومه شوه چې خلقو ته د ضرورتونو پوره کولو په غرض څه کار کسب او کاریگری وراذه کول د ثواب کار دي. خودا به په هغه صورت کښې وی چې ددې څخه مقصد یې د خلقو خدمت کول وی، صرف ګټه کول یې مقصد نه وي. پیغمبران صلی الله علیه و آله نه مختلف قسمه کار کسب کول منقول دی، دحضرت آدم عليه السلام

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۵۸] و جامع الأصول رقم الحديث [۶۶۲۱].

د فصل کړلو ، رېښو کسب کول منقول دی ، رسول کریم ﷺ فرمائیلی دی چې کوم کسب والا پخپل کولو کښې نیک نیت لری دهغه مثال د موسی ﷺ د مور بی بی پشان دي چې هم خپل بچی ته یې پی ورکول او د فرعون د طرفته به ورته مزدوری یا عوضانه ملاویدله . دغه شان د خلقو د خدمت په نیت سره یو کار کسب کولو یو طرفته ثواب لری او بل طرفته دنیوی ګټه هم ملاوېږی ، دا حدیث پاک موسی ﷺ د سورة طه په قیصه کښې تیر شوی دي .

هوا د سلیمان ﷺ تابع ګرځولې شوې وه او ددې متعلق نور مسائل د حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ څخه منقول دی چې کله سلیمان ﷺ د خپلو آسونو په معائنه کښې کښې مصروف شو او ددې په وجه ترې د مازیګر مرنخ قضا شو نو پخپل دغې غفلت باندې پښیمانه شو ، او هغه آسونه یې بیکاره کړل او هغه یې پرېښودل د کومو په وجه چې دا غفلت واقع شوی وو هر کله چې دغه عمل یې د الله ﷻ د رضا دپاره کړې وو نو ځکه ورته الله ﷻ د آسونو څخه زیاته تیزه هوا د سورلي کولو دپاره په قابو کښې ورکړه ، په تفصیل سره دا واقعه او ددې سره د تړلو آیتونو تفسیر په سورة ص [صاد] کښې راوړان دي ، انشاء الله تعالی .

اَوَلَيْسَ مِنَ النَّارِ عَاصِفَةً [دا جمله په [سَعْرًا مَعْدَاوًا] جمله باندې عطف ده ، مطلب یې دادې چې څنګه الله ﷻ داؤد ﷺ دپاره غرونه او مارغان تابع ګرځولی وو چې دهغوی ﷺ آواز سره به یې تسبیح کولو دغه شان یې سلیمان ﷺ دپاره هوا تابع ګرځولې وه چې په هغې به سور شونو د خپلې خوښې ځانې ته به ډیر زر په آسانۍ سره رسیدلو ، دلته چې فکر او کړې شی نو داؤد ﷺ لږه تابع کول یې په [مَعْر] سره او سلیمان سره تابع کول یې په [ال] سره بیان کړل ، دې کښې یوه لطیفه اوباریګه اشاه داده چې داؤد ﷺ سره به غرونو او مارغانو پخپله بې د څه حکم نه تسبیح کول او هوا به د سلیمان ﷺ په حکم چلیده ، د تګ راتګ ، داود ریدو ، روانیدو ، کوزیدو او پورته کیدو حکم به یې ورکولو چې هغه شان به ئې کول ارواح عن بیضاوی (۱)

تفسیر ابن کثیر کښې په هوا باندې د سلیمان ﷺ تحت چلیدل ، داشان بیان شوی دی چې دهغوی ﷺ د لرګی یو لوڼې تخت جوړ کړې وو ، سره د خپلو د حکومت خاصو خلقو ، لښکر او وسلو به پرې ټول سواره وو ، بیا به یې هوا ته حکم او کړو چې چرته به یې کوزیدل غوښتل هلته به یې کوز کړل ، دې تخت به د صبا څخه تر غرمې پورې د یوې میاشتې مزل کولو او د غرمې څخه تر مابنام پورې به یې د بلې میاشتې مزل کولو ، ابن ابی حاتم د سعید بن جبیر رحمۃ اللہ علیہ څخه نقل کړی دی چې په دې تخت باندې به شپږ لکمه کرسی اېښودې شوې په هغې باندې به ورسره ایماندار انسانان سوریدل ، ورپسې به مسلمانان پیریان ورسره کښیناستل ، مارغانو ته به یې حکم او کړو چې د پاسه پرې د چترنی پشان دسای سیوری جوړ کړی چې د نمر د گرمۍ ورته تکلیف نه وی .

ځنې روایتونو کښې راغلی دی چې ددې هوانی سفر په وخت به په ټوله لار کښې سلیمان ﷺ سربښکته کړې دالله ﷻ په ذکر ، شکر کښې به مشغول وو ، یو خوا بل خوا به یې نه کتل او د اشان به ئې عملی عاجزی ښکاره کوله (ابن کثیر (۲))

(۱) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج ۱۷ ص ۷۷]

(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج ۵ ص ۳۵۸]

[عَاصِفَةً] ددې لفظی معنی سخته او تیزه هوا ده ، بل خائي کښې ددغې هوا صفت رخاء بيان کړې شوې دې ، چې معنی يې نرمه هوا ده ، ددې دواړو جمع کيدل به داسې وو چې تلل به يې تيز وو خو دیکې به يې نه وهلې او گرد غبار به يې نه الوزولو ، تر دې چې چرې ئې هم په فضا کښې څه مارغه ته ضرر نه وو ورکړې .

پيريان او شيطانان سليمان عليه السلام به قابو کښې : [وَمِنَ الشَّيْطَانِ مَنْ يَغْوُصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَفِيظِينَ] [۱] او په شيطانانو کښې داسې هم وو چې دهغه دپاره ئې [په دريابونو کښې] غوږې وهلې او ددې نه علاوه نور کارونه به ئې هم کول او مونږ به دهغوئ حفاظت کولو [لکه فرمائي چې] [يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَّحَارِبٍ وَتَمَاثِيلٍ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ] [جوړول به يې سليمان عليه السلام دپاره محرابونه ، شاندار مکانونه ، کالبوتونه ، اود کانړۍ غټې غټې پيالي چې د تلاؤ پشان به يې کار کولو] هغوئ څخه سليمان عليه السلام ډير کار واخستو او د عجيبه عجيبه کاريگرئي کارونه هم او هم مونږ د هغوئ محافظ وو .

[الشَّيْطَانِ] دا د اورنه جوړشوی لطيف او باريک جسمونه دي چې عقل او شعور لري او د بنيادمو پشان د حکمونو مکلف دي ، دې ذات دپاره اصل لفظ جن يا جنات استعمالېږي ، خو څوک چې په کښې ايمان قبول نه کړي او کافر پاتې شي هغوئ ته شيطان وئيلې شي ، بنکاره خبره ده چې مسلمانان پيريان خو هسې د عقيدت او پيرزونې په وجه هم سليمان عليه السلام تابع وو چې دا به يې خپل مذهبي فرض گنړل ځکه ددوي د تابع کولو بيان او نه شو چې ضرورت يې هم نه وو ، مطلب دادې چې صرف دهغې جناتو او شيطانانو د تابع کولو ذکر او کړې شو چې کوم په زور ، زبردستۍ سره تابع گرځولې شوي وو ، غالباً د آيت مبارك په آخر کښې دا جمله : هم مونږ په هغوئ نظر ساتلو ، دې دپاره راوړې شوه چې د نقصان رسولو خطر به بيا هم دوي نه کيدې شوه خو دالله جل جلاله د نظر ساتلو په وجه يې څه زيان نه شو رسولې .

لطيفه : يو خواله عليه السلام زيات سخت او پير خيزونه د داؤد عليه السلام تابع کړل لکه غرونه او اوسپنه وغيره بل طرفته يې سليمان عليه السلام دپاره داسې نرم او باريک خيزونه تابع کړل چې په سترگو هم نشي ليدلې لکه هوا ، پيريان ، دې سره په ډاگه کړې شو چې د الله جل جلاله کامل قدرت هر قسم مخلوق باندې راچاپيره دې ، [تفسير كبير عن امام رازی رحمه الله] (۱)

وَإِيُّوبَ		إِذْ	
او [دحکم او دعلم دا نعمت مونږ ورکړې وؤ] ايوب له کله چې			
..... او ايوب <small>عليه السلام</small> ياد کړه		څه وخت چه	
نَادَى	رَبَّهُ	أَنِّي	مَسْنَى
اواز اوکړو هغه رب خپل ته بيشکه زه چی یم رسيدلي دي ماته ضرر [تکليف] او ته		وَأَنْتَ	
هغه خپل رب ته زاری اوکړه چې ماته تکليف را رسيدلي دي او ته دتولونه زيات			

أَرْحَمُ	الرَّحِيمِينَ	فَاسْتَجَبْنَا	لَهُ	فَكَشَفْنَا
ڊير مهربانه ئي	د ٽولو مهربانانو نه	پس قبوله ڪرہ مونہ	دعا دهغه	نولري ڪرہ مونہ
رحم ڪونڪي ئي	انومونہ دهغه	دعا قبوله ڪرہ	او دهغه تڪليف مولري ڪرہ	او هغه ته
مَا	بِهِ	مِنْ ضَرٍّ	وَأَتَيْنَاهُ	أَهْلَهُ
هغه	اچي وڙ په هغه	د ضرر نه	او ورڪرہ مونہ هغه ته	اهل و عيال دهغه
او په مثل دهغوي	مو خپله ڪورني	واپس ڪرہ	او ددوي په شان مور نور خلق هم ورته	
مَعَهُمْ	رَحْمَةً	مِّنْ عِنْدِنَا	وَذِكْرَى	لِلْعَالَمِينَ
مور سره نور هم ورڪرل	خاص درحمت په طور	د طرفه زمونہ نه	او نصيحت	د پاره عبادت ڪونڪو
په خپل رحمت سره ورڪرل	او د عبادت ڪونڪو	د پاره نصيحت وو		

آسان ترجمو قرآن

او ايوب ته او ڪورہا ڇه ڪله هغه خپل رب راوبللو ڇه: ماته دا تڪليف رارسيدلې دې او ته د ٽولو رحم ڪونڪو نه زيات رحم ڪونڪي ئي بيا مونہ دهغوي دعا قبوله ڪرہ، او هغوي ته ڇه ڪوم تڪليف رارسيدلې وو، هغه مولري ڪرہ، او هغوي ته مو دهغوي ڪور والا هم ورڪرل او دهغې دومره خلق نور هم، ڇه زمونہ د طرف نه درحمت مظاھره اوھي، او عبادت ڪونڪو ته يو يادگار عبرت حاصل شي.

خلاصہ تفسير

﴿وَأَيُّوبَ﴾ [اود ايوب] ﴿ذَقَصِيَ ذَكَرَ وَكَرِهَ كُلَّهُ﴾ ڇه دہ [په سخت مرض ڪنبي داخه ڪيدو نه پس] ﴿إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ﴾ خپل رب ته آواز وڪرہ ڇه ماته دا تڪليف رارسيدلې دې او ته د ٽولو مهربانانو نه زيات مهربان يئ [نوپه خپله مهرباني سره زما د تڪليف لري ڪري] ﴿فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضِرٍّ﴾ [نو مونہ دده دعا قبوله ڪرہ او دہ ته ڇه ڪوم تڪليف وو هغه مولري ڪرہ او] بغير دده د درخواست نه ﴿وَأَتَيْنَاهُ أَهْلَهُ﴾ [مونہ دده ڪورني] يعني اولاد ڪوم ڇه دده نه غائب شوي وو [قاله الحسن كذا في الدر المنثور] يا مرمه شوي وو [كما قاله الغير] [ورڪرل] داسي ڇه هغوي دہ ته ته راغلل يا په دې معني ڇه دومره نور پيدا شول قاله عكرمه ^(۱) ﴿وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ﴾ [او ددوي سره] په شمير ڪنبي [ددوي برابر نور هم] ورڪرل يعني څومره اولاد ڇه ئ اول وو دهغې برابر مو نور هم ورڪرل خواه په خپله دده نه وشو يا د اولاد نه ئ اولاد پيدا شو [كذا في فتح المنان من كتاب ايوب] ﴿رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ﴾ [دخپل خاص رحمت په سبب سره او د عبارت ڪونڪو د پاره ديو يادگار پاتي ڪيدو په سبب سره].

معارف اومسائل

۱. **ايوب عليه السلام** ڇه هسي خود ايوب ^(۲) په قيصه ڪنبي ڊير اوڀرده اسرائيلي روايو ته راغلي دي خود لته ترې صرف هغه نقل ڪولي شي چي محدثينو حضراتو پد تاريخي درجه ڪنبي

(۱) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۸۷]

اعتباری گنہی دی. قرآن پاک نہ خو صرف دومره قدری ثابتہ دہ چي ډیر زیات ناروغه شو، په هغې یې صبر کولو، په آخر کښې الله ﷻ څخه یې دعا او کړه نوروغ شو. اود بیماری په دوران کښې یې ټول اولاد دوستان وغیره غائب شوی وو. خواهد مزگ په وجه یا به بل څه وجه، بیا چي الله ﷻ ورته صحت ورکړو نو د وړاندې په شان اولاد یې هم ورکړو بلکه دهغې په شان نور اولاد یې هم ورکړو، د قیصې یاتې نورې حصې یا خو په مستند احادیثو کښې موجود دی چي زیات په کښې تاریخی روایتونه دی، حافظ ابن کثیر رحمۃ اللہ علیہ ددې قیصې تفصیل داسې لیکلې دي. الله ﷻ ایوب عليه السلام ته په اول کښې ډیر مال دولت، جائیداد شاندار مکانونه، سورلئ، اولاد، نوکران، وینځي، غلامان ورکړي وو. بیا پرې الله ﷻ دا آزمینبت داسې اوکړو چي دغه ټول څیزونه ترې لارل، او په داسې بدنې بیماری کښې اخته شو څنکه چي جذام بیماری ده. سواد ژبي او زړه څخه دغه بیماری کښې ټول بدن مبارک راگیر شو، په داسې حالت کښې یې ژبه او زړه مبارک دالله ﷻ په ذکر، شکر کښې مشغول ساتلو، ددغې بیماری په وجه ټولو خپلوانو، دوستانو، او گواندیانو دآبادئ څخه بهر د گند غورزولو په یو ځای کښې ورواچولو. (۱) هیڅوک به هم دغلته نه ورتلل، صرف خپلې بی بی به یې تپوس کولو چي د یوسف عليه السلام لور یا نمسی وه، نوم یې نیابت یوسف عليه السلام یادیري [ابن کثیر]. (۲)

مال جائیداد وغیره یې هر څه ختم شوی وو، ددوئ بی بی به محنت مزدوری کوله خپل ځان او د هغوی خدمت به یې کولو، دایوب عليه السلام دا آزمینبت او امتحان څخه د حیرانئ او تعجب خبره نه و، درسول کریم عليه السلام ارساد دي چي:

[اشد الناس بلاء الانبياء ثم الصالحون ثم الامثل فالامثل] (۳) [د ټولو څخه زیات مصیبتونه او آزمینبتونه په پیغمبرانو رازی، ورپسې نورو نیکانو خلکو ته، درجه په درجه راپیښیږي او په یو روایت کښې راغلی دی چي هر انسان آزمینبت دهغه ددیني مضبوط والی په اندازه کیږي، څومره چي څوک په دین کښې مضبوط وی نو هغه شان پرې تکلیفونه رازی او آزمینبتونه پرې کیږي، ایوب عليه السلام ته الله ﷻ په پیغمبرانو کښې ددین مضبوط والی او صبریو جدا مقام ورکړي وو. په مصیبتونو او سختو باندې صبر کولو کښې د ایوب عليه السلام د ایوب عليه السلام مثال ورکولې شی، یزید بن میسره فرمائیلي دي چي کله الله ﷻ د ایوب عليه السلام څخه مال واخستو، اولاد وغیره هر څه د آزمینبت کولو دپاره واخستل نو هغوی عليه السلام ددې اوزگار تیا څخه فائده واخستله چي دالله ﷻ ذکر او عبادت کولو ته یې نور هم زیات زور ورکړو. الله ﷻ ته یې عرض اوکړو چي ایوب زما ربه عليه السلام ازه ستا شکر ادا کوم چي راته دي مال، جائیداد، دنیا، دولت او اولاد راکړو چي ددې مینه زما بدن په هره برخه کښې خوره وه، بیا په دې هم شکر کوم چي زه دي ددغې ټول څیزونو نه اوزگار کړم او اوس زما او ستا تر مینځه هیڅ څیز روکاوت جوړیدونکې پاتې نشو.

(۱) ترجمه:- د حضرت ایوب د بیماری باره کښې ددې روایت د اصل وضاحت دپاره معارف القرآن جلد نمبر ۷ صفحه نمبر ۵۷۸ د سورة ص لاندې اوگورئ، محمد تقی عثمانی ۱۴۲۶/۳/۱۸ هجري

(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۶۲]

(۳) المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث [۲۰۰۹۶]، ومسند احمد رقم الحديث [۱۴۸۱]، مسند سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه.

حافظ ابن کثیر رحمہ اللہ ددی بیان شوؤ روایتونو نقل کولو خخه وروستو لیکی چي د وھب بن منبہ خخه پہ دې قیصہ کنې ډیر اوږده روایتونه منقول دی چي عجیبه دی خکه مو پرېښودل (۱)

د ایوب رحمہ اللہ دعا شول د صبر خلاف نه دی: ایوب رحمہ اللہ خخه چي الله تعالی ټول هر څه واخستل، په بیماری او مصیبتونو کنې یې د آزمینست دپاره اخته کړو، خلق به یې خواته ورتلو خخه هم ویریدل، د آبادی خخه بهر د گند غورزو په ځانې کنې اوه کاله او څو میاشتې په دغه شان حالت کنې پروت وو، هیڅ قسم فریاد او گیله یې په ژبه نه وه کړې. خپلې بی بی نیاروع عرض اوکړو چي ډیر زیات تکلیف دې درته، ددې دلرې کولو دپاره د الله تعالی خخه دعا اوکړه، هغوی رحمہم اللہ افرمائیل چي اویا کاله مې دیماری او دالله تعالی د بي شمیره نعمتونو په ډیر والی کنې تیر کړی دی، آیا دهغي په مقابله کنې اوه کاله په تکلیف کنې تیروول هم څه لویه خبره ده؟ د پیغمبري، مضبوط والی، صبر او مستقل مزاجی دا حالت یې وو چي دعا کولو ته به یې هم عاړه خکه نه ایښوده چي هسې نه د صبر خلاف کار راخخه اونشی. آخر داسې څه وجه راپېښه شوه چي په دعا کولو مجبوره شو، څنگه چي پورته بیان شو، دا خالص دعا وه څه به صبری نه وه، چنانچه الله تعالی پخپله د هغوی رحمہم اللہ په کامل صبر باندې پخپل کلام پاک کنې مهر داسې لگولی دي، [اَنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا] (۲)

ابن ابی حاتم د ابن عباس خخه نقل کړی دی چي کله د ایوب رحمہ اللہ دعا قبوله شوه نو ورته حکم او شو چي په زمکه باندې پونده اووه، دغه ځایې کنې به دصفا اوبو یوه چینه راجاری شی، په هغي اولامبی، اوبه یې اوڅکئ، ټوله بیماری به دې ختمه شی، هغوی رحمہم اللہ په دې عمل اوکړو، ټول بدن مبارک یې بیکاره شوې وو، صرف هډوکي یې پاتې وو، په دغي اوبو باندې یې غسل اوکړو، زر تر زره یې ټول بدن، خرمن او ویښته روغ جوړ شو، او په اصلی حالت کنې راغلل، الله تعالی هغوی دپاره د جنت یو لباس راوړلیرلو، هغه یې واغوستو، د گند دغه ځانې خخه یو طرفته په یو گوټ کنې کښیناستل، خپله بی بی یې چي کله راغله، ایوب رحمہ اللہ یې د گند په ځانې کنې اونه لیدو، نو په ژړا شوه و د هغي خخه یو طرفته ناست ایوب رحمہ اللہ یې اونه پیژندو، هغوی رحمہم اللہ خخه تپوس اوکړو چي ای دالله تعالی بنده، دلته پروت هغه بیمار چرته لاړو؟ آیا سپو یا شرمخانو اوخورو؟ او څه وخته پورې یې ورسره په دې باه کنې خبرې کولې، د هغي ټولو خبرو په اوريدو ورته افرمائیل چي هم زه ایوب رحمہ اللہ یم، خو هر کله چي ترې دغه وخت پورې هم خپلې بی بی لانه وو پیژندلې، ځکه یې اووئیل چي ایې دالله تعالی بنده! آیا تاسو رحمہم اللہ راسره توقې کوئ؟ ایوب رحمہ اللہ ورته افرمائیل چي، بنه راته اوگوره، هم زه ایوب رحمہم اللہ یم، الله تعالی مې دعا قبوله کړه، زما بدن یې دوباره روغ جوړ کړو. ابن عباس رحمہم اللہ فرمائیلی دی چي دې خخه وروستو الله تعالی د هغوی رحمہم اللہ مال، دولت هم هغوی رحمہم اللہ ته واپس کړو او اولاد هم او دهغي رومبی اولاد په شان نور زیات اولاد یې ورکړو [ابن کثیر] (۳)

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۵۹، ۳۶۰]

(۲) ترجمه: - بیشکه مونږ هغه صبر کوونکي بیاموندو.

(۳) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۶۲] و تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث [۱۵۶۶] [ج: ۹ ص: ۳۳۶]

ابن مسعود رضي الله عنه فرمائيلى دى چې د ايوب عليه السلام ۱۷۰۰۰ روپيې اولاد اوډ نارينه او اوډ زنانه وو، ددغي آزميينست په زمانه كښې دغه ټول مړه شوى وو، كله چې الله تعالى صحت وركړ نو دغه اولاد يې هم ورته دوباره ژوندې كړو او دهغوئ عليه السلام بى بى څخه هغه شان نور اولاد يې هم وركړو څنگه چې قرآن پاك كښې د [مثلهم معهم] څخه ثابتېږي. ثعلبي رحمه الله فرمائيلى دى چې دا قول د قرآن پاك د آيت مبارك ظاهر سره زيات نژدې دې، [قرطبي] (۱) ځينې حضراتو او فرمايل چې خپل اولاد يې هغه شان وركړو څومره چې مخكښې وو او دهغې په شان د نور اولاد څخه مراد دا اولاد، اولاد يعنى نسي دى [والله اعلم]

وَاسْمِعِيلَ وَاَدْرِيسَ	وَذَا الْكِفْلِ ۖ كُلٌّ مِّنَ الصّٰبِرِيْنَ
او [دا نعمت مونږه] اسماعيل او ادریس له وركړو او ذوالكفل له هم دا ټول وو دصبر كونكونه	
او اسماعيل <small>عليه السلام</small> او ادریس <small>عليه السلام</small> او ذالكفل <small>عليه السلام</small> ياد كړه دا ټول د صبر كونكو څڼى وو	
وَاَدْخَلْنَاهُمْ	فِي رَحْمَتِنَا ۖ إِنَّهُمْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ
او داخل كړل مونږه هغوى په رحمت خپل كښې بيشكه هغوى وو دصالحانونه	
او دوى مونږ په خپل رحمت كښې داخل كړل بيشكه چې دغه ټول نيكان خلق وو	

آسان ترجمه قرآن

او اسماعيل او ادریس او ذوالكفل ته او كوره | دا ټول صبر كونكى وو او دوى مونږ په خپل رحمت كښې داخل كړي وو. يقيناً د دوى شمار په نيكو خلقو كښې دې.

خلاصه تفسير

﴿وَاسْمِعِيلَ وَاَدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ﴾ [او د اسماعيل عليه السلام او ادریس عليه السلام او ذوالكفل عليه السلام] دقصې [ذكر وكړه دا ټول] دالله تعالى په تشريعى او تكوينى احكامو باندې ﴿كُلٌّ مِّنَ الصّٰبِرِيْنَ﴾ [ثابت قدم پاتې كيدونكو خلق نه وو] ﴿وَاَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا﴾ [او مونږ دوى] ټولو [لره په خپل] خاص [رحمت كښې داخل كړى وو] ﴿إِنَّهُمْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ﴾ [بيشكه دوى] ټول [دكاملو صالحانونه وو]

معاف او مسائل

ذوالكفل پيغمبر وو څه ولې؟ دهغوئ يوه عجيبه شان واقعه: په دې آيتونو كښې د دريو حضراتو بيان دې چې په كښې دوه اسماعيل او ادریس پيغمبران وو څنگه چې دقرآن پاك دديرو آيتونو څخه ثابت دى، او ځانې په ځانې قرآن پاك كښې يې بيان هم راغلې دې، دريم بزرگ ذوالكفل دې.

ابن كثير فرمائيلى دى چې د دوؤ پيغمبرانو عليهم السلام سره د ذوالكفل يو ځانې بيانولو څخه دا معلومېږي چې دوى هم پيغمبر وو. خو ځينې نور وروايتونو كښې راغلي دي چې دوى پيغمبر نه وو بلكه يو نيك د الله تعالى بنده ولې وو. (۱) د تفسير امام ابن جرير رحمه الله پخپل سند سره د مجاهد رحمه الله څخه نقل كړى دى چې هر كله يسع عليه السلام پيغمبر كمزورې او بودا شونو

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱ ص: ۳۲۶]

(۲) تفسير ابن كثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۶۳]

چاره د خپل قائم مقام جوړولو اراده يې اوکړه چې دهغوي عليه السلام په ژوند ټول هغه کارونه کوي کوم چې د پيغمبر په فرائضو کښې شامل دي.

په دې غرض يسع عليه السلام خپل ټول صحابه را جمع کړل چې زه خپل خليفه جوړول غواړم خو دې دپاره درې شرطونه دي ، چا کښې چې دا درې واره موجود وي هم هغه به خپل خليفه جوړوم . يو دا چې هميشه روژه ساتي ، بل دا چې ټوله شپه د الله عز وجله عبادت دپاره بيدار اوسيدو دريم دا چې چرې غصه نه کوي . په ټولو خلقو کښې داسې يو کس راپاسيدو چې مشهور نه وو او خلقو به سپک گڼولو ، هغه او وئيل چې دې کار دپاره زه حاضر يم ، يسع عليه السلام ترې تپوس اوکړو چې آيا ته دا درې واره شرطونه پوره کوي ؟ هغه او وئيل چې بيشکه زه يې پوره کوم . په دغه ورځ يې واپس کړو ، بيا په يوه بله ورځ په جمع کښې هم هغه شان او فرمائيل ، جمع ټول خاموش وه ، هم هغه سړی په کښې بيا راپورته شو نو يسع عليه السلام خپل خليفه مقرر کړو ، شيطان چې د ذی الکفل کاميابيدل اوليدل نو خپل ماتحت شيطانان يې را وبلل او ورته يې او وئيل چې دده د ناکامه کولو کوشش کوئ چې مرته ترې واپس واخستې شي ، ورو شيطانانو او وئيل چې داسې کول زمونږ د وس کار نه دي . ځکه چې دې زمونږ په قابو کښې نه رازی . ابليس او وئيل چې ښه دا کار زما په ذمه شو ، ذوالکفل به د خپل اقرار په جوړ د ورځې روژه نيوله او ټوله شپه به وينو و عبادت به يې کولو . صرف د غرمې به يې لږ شان آرام کولو . شيطان دوئ ته خاص د غرمې په وخت کښې راغلو او دروازه يې ورته اوټکوله چې راييدار شونو تپوس يې ترې اوکړو چې څوک يې ؟ شيطان او وئيل چې يو بوډا مظلوم يم ، هغوی دروازه خلاصه کړه ، شيطان چې دننه ورغلو نو يوه اوږده قصه يې شروع کړه چې زما د عزيزانو ماسره جگړه ده ، راباندې يې دا ظلم کړې دي او په دې شان يې د هغوی د غرمې د خوب وخت ختم کړو ، ذوالکفل ورته او وئيل چې زه بهر ته درشم نو ستا حق به ستا رسته دارانو څخه واخلم . ذوی الکفل بهر راوؤتو او خپل عدالت کښې يې د هغه انتظار کولو ، خو هغه رانغلو ، په بله ورځ يې هم په عدالت کښې د هغه انتظار کولو خو رانغلو ، کله چې ذوالکفل د غرمې د خوب دپاره خپل کور ته لاړ نو بيا هم دغه سړی دروازه اوټکوله ، د ذی الکفل په تپوس يې جواب ورکړو چې مظلوم بوډا يم ، کله چې يې ورته دروازه خلاصه کړه نو وې وئيل چې پرون مې درته وئيلي نه وو چې د عدالت په وخت کښې به راځي . ته پرون رانغلې ، او نن هم د صبا په وخت کښې رانغلې ، شيطان او وئيل چې صاحبه ، زما مخالفين ډير خبيشان دي کله چې پوهه شوی چې د عدالت په وخت کښې زه درشم نو تاسو به ما دپاره د هغوی څخه زما حق خامخا واخلي ، ځکه يې ما ته دخپل حق را کولو اقرار اوکړو خو چې د عدالت څخه پورته شوی نو د حلق را کولو څخه يې انکار اوکړو . هغوی ورته او وئيل چې اوس څه او د عدالت په وخت کښې راځه . په دې طريقه يې د دويمې ورځې د هغوی آرام هم خراب کړو . کله چې صبا له عدالت ته لاړل هلته هغه بوډا رانغلو ، په دريمه ورځ چې کله بيا يې د غرمې د آرام دپاره کور ته تشریف يوړو او د ورځې يې خوب نه وو کړي ، نن پرې خوب زور کړې وو ځکه يې کور او فرمائيل چې خيال ساتئ څوک راته دروازه او نه ټکوی ، په دغه ورځ چې خلقو دروازي ټکولو ته بوډا پرې ښودو نو د روشن دان په لار ذی الکفل ته دننه ورغلو او دکمرې دروازه يې اوټکوله ، ذی الکفل چې راييدار شو نو وې کتل چې هم هغه سړی کورته رادننه شوې دي ، سره ددې چې د کور دروازه

بنده ده، ورته يې او فرمايل چې څنگه دننه راغلي؟ دغه وخت ذوالکفل او پيژندو چې شيطان دې وي فرمايل چې د الله دشمن ابليس يې؟ هغه او منل او وي ونيل چې زه دې ډير سترې کړم، ډير وس مې درباندي او کړو خو ما خپل دام کښې راگير نه کړې شوې، اوسنې کوشش مې دا وو چې يسع عليه السلام نبي سره په کړې اقرار کښې دروغ ژن شې چې دا مرتبه دې د گوتو او وځي، دې کښې هم کامياب نه شوم.

چنانچه ددې خصوصياتو په وجه ذی الکفل ته دا خطاب ورکړې شو، چې ذوالکفل هغه چاته ونيلې شې چې خپل لوظ، قول او ذمه دارئ پوره سرته رسوي. [ابن کثير] (۱)

په مسند احمد کښې يوروايت بل هم شته دې خو هغې کښې د ذی الکفل په ځانې صرف الکفل نوم راغلي دي، ځکه ابن کثير رحمه الله ددغې روايت نقل کولو نه پس فرمايلي دي چې دا هغه ذوالکفل نه دې کوم چې په دې آيت مبارك کښې ذکر شوي دي بلکه دا کفل نوم څوک بل څوک سرې دې، هغه دادې چې:

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمايلي دي چې ما رسول کریم صلی الله علیه و آله څخه يو حديث يو ځل نه، دوه نه، د اوو ځلو څخه مې زيات ځل آوريدلي دي، وي فرمايل چې کفل د نبي اسرائيلو يو داسې سرې وو چې د هيڅ گناه نه به يې مخ نه اړولو، هغه يوې ښځې ته شپيته ديناره په دې غرض ورکړل چې هغه سره دې بد کاري اوکي کله چې هغې سره بد کارئ کولو ته چې پرې راضي شوې وه کښينا ستونو ښځه اورپيده و په ژړا شوه، ده ورته او ونيل چې ژاړې ولې دا خوراته هم تا ونيلی وو، ما خو درباندي څه زور ظلم نه وو کړې، هغې ورته او ونيل چې خبره دې سمه ده خو ما په ټول عمر کښې دا گناه نه ده کړې، دا وخت د يو ضرورت څخه مجبوره يم، ځکه دې دپاره راضي شوم، ددې په آوريدو سره ترې کفل اوچت پاسيدو، ورته ئې او ونيل چې شپيته ديناره هسې ستا شو خو کفل به هم دې څخه وروستو گناه نه کوي، اوشوه داسې چې هم په دغه شپه کفل وفات شو، او صبا له دهغه په دروازه باندې دا غيبي ليکل شوی وو چې غفرالله للکفل [الله تعالی کفل او بخښلو] (۲)

دمسند احمد رحمه الله ددې روايت د نقل کولو څخه وروستو ابن کثير رحمه الله او فرمايل چې په صحاح سته کښې هيڅ يو کتاب، داروايت نه دې راخستې، ددې اسناد غريب دی، که روايت ثابت هم دې خو ذکر په د کفل دې، د ذی الکفل نه دې، چې څوک بل سرې معلومېږي، (۳) والله اعلم.

خلاصه د کلام دا شوه چې ذوالکفل ديسع خليفه، د الله ﷻ ولي او نيك سرې وو، دهغه د خاصو خوښ کړې شوو عملونو په وجه کيدې شې چې په دې آيت مبارك کښې د پيغمبرانو عليهم السلام په ډله کښې يې بيان او کړې شو، او دا هم څه لرې خبره نه ده چې اول سر کښې ديسع عليه السلام خليفه وی او بيا وروستو پيغمبري ورکړې شوی وی. والله اعلم.

(۱) تفسير ابن کثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۶۴] و تفسير الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۸ ص: ۵۰۸، ۵۰۹]

(۲) مسند احمد، مسند عبدالله بن عمر رضي الله عنهما رقم الحديث: [۴۸۵۰]

(۳) تفسير ابن کثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۶۵]

وَذَا النُّونِ	اِذْ ذَهَبَ مَغَاضِبًا	فَقُظِنَ
او دا [نعمت مونږ ورکړو] مهی والاله کله چی لاړو هغه په غصه نو گمان نې اوکړو		
او دمهی والا یونس <small>عليه السلام</small> یاد کړه څه وخت چی هغه خفه فهریدلې روان شو او داخیال نې اوکړو چی مونږ		
اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ	عَلَيْهِ	فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمٰتِ
چی هر گز تنگسپار انولو په ده باندې نو آواز اوکړو هغه په تیرو کښی		
به په ده تنگسپا نه راولو نو په تورو تیارو کښی نې آواز اوکړو چی [انی الله <small>عز وجل</small>]		
اَنْ لَا اِلٰهَ	اِلَّا اَنْتَ	سُبْحٰنَكَ اِنِّیْ کُنْتُ
چی نشته لائق دعبادت مگر هم ته نې پاک دې ذات ستا بیشکه زه ووم		
ستا نه بغیر بل معبود نشته ته پاک نې بیشکه چی هم زه زیاتی کونکې یم		
مِنَ الظَّالِمِیْنَ	فَاسْتَجَبْنَا	لَهٗ وَنَجَّیْنَهٗ مِنَ الْغَمِّ
د ظالمانو نه پس دعا قبوله کړه مونږه دهغه او خلاصې ورکړو مونږ هغه لره دغم نه		
نو مونږ دهغه دعا قبوله کړه او هغه مو دغم نه خلاص کړو		
وَكَذٰلِكَ	نُنَجِّی	الْمُؤْمِنِیْنَ
او دارنگې خلاصې ورکوو مونږ مومنانو له		
او مونږ ایماندار خلق هم د اشان د غم نه خلاصو		

آسان ترجمه قرآن

او دمهی والا (پیغمبر یعنی یونس علیه السلام) ته اوگوره! چه کله هغه خفه کیدو سره روان شوې وو، او خیال ئې دا وو چه مونږ به هغه نه رانیسو بیا هغوی په تیرو کښ دا آواز اوکړو چه: (یا الله) ستا نه سوا بل معبود لشته، ته د هر عیب له پاک ئې، بیشکه زه قصور واریم په دې باندې مونږ دهغه دعا قبوله کړه، او هغوی ته مو دغم نه خلاصی ورکړو، او هم دغه شان مونږ ایمان لرونکو ته خلاصی ورکړو.

خلاصه تفسیر

﴿وَذَا النُّونِ﴾ [او دمهی والا] پیغمبر یعنی د حضرت یونس عليه السلام د قصې [ذکر وکړه] ﴿اِذْ ذَهَبَ مَغَاضِبًا﴾ کله چه هغه [د خپل قوم نه چه هغوی ایمان رانه وړو] خفه شو روان شو [او دده د قوم نه چه عذاب واپس شو نو بیا هم پخپله واپس نه شو او ددې سفر دپاره ئې زمونږ د حکم انتظار ونه کړو] [اوده] په خپل اجتهاد سره ﴿فَقُظِنَ اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ عَلَيْهِ﴾ [داسې وگنږله چه مونږ به] دده په تلو باندې [به دده څه مواخذه نه کوو] چونکه دا تیښته ده په خپل اجتهاد سره جائز وگنږله او په دې وجه ئې د وحی انتظار اونه کړو لیکن چونکه د وحی تر امید پورې د وحی انتظار د انبیاء دپاره مناسب دې او دا مناسب کار دده نه ترک شو په دې وجه ده ته دا آزمائش راپیښ شو چه په لاره کښې ده ته څه دریاب راغې او هلته په کشتی کښې سور شو کشتی تله تله چه اودریده حضرت یونس عليه السلام پوهه شو چه زما دابې اجازه تیښته دالله تعالی خوښه نه شوه ددې په وجه سره دا کشتی ودریده کشتی والو ته ئې وویل چه ما دریاب ته وغورزوئ هغو راضی نه

شول اخر اتفاق ي په خسري وشو بيا هم دده نوم راو ختلو او دي ي درياب [ته وغور زولو او دخداي په حکم سره دي يو مهی تير کړو] اخر چه ابن ابی حاتم عن ابن عباس رضي الله عنه کذا في الدر المنثور (۱) ﴿فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ﴾ [پس دوی په تیارو کښې اواز وکړو] یوه تیاره دمهی دگیدې بله د دریاب د اوبو دواړه غټې تیاري چه د ډیرو تیاریو قائمقامي وی یا دریمه تیاره دشپې قاله ابن مسعود رضي الله عنه كما في الدر المنثور (۲) غرض په دي تیارو کښې ي دعا وکړه ﴿أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ﴾ [چه ستانه سوا بل معبود نشته] دا توحید دي ﴿سُبْحَانَكَ﴾ [ته] دتولو نقائصونه [پاک یی] دا تنزیه ده ﴿إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ [زه بیشکه چه قصور وار یم] دا استغفار دي چه په دي سره مقصود دادې چه زما قصور معاف کړي ددي سختې نه نجات را کړي ﴿فَأَسْأَلُكَ لَهٗ﴾ [پس مونږ دده دعا قبوله کړه] ﴿وَنَجِّنَهُ مِنَ الْعِقَابِ﴾ او ده له موددي غم نه نجات ورکړو [چه قصه ي په سوره صافات کښې [فنبذنه بالعراء الخ] (۳) کښې ذکر ده] ﴿وَكَذَٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ﴾ [او مونږ دغه شان] نورو [ایماندارو ته] هم دغم او تکلیف نه [نجات ورکړو] چه څه ډیر وخت ي په غم کښې لرل مصلحت نه وی.

معارف او مسائل

[وَدَا النُّونَ] قرآن پاک دیونس عليه السلام قیصه په سورة یونس، سورة انبياء، سورة صافات، او په سورة نون کښې بیان کړې ده. ځینو ځایونو کښې یې په خپل نوم سره او ځینو کښې یې په ذالنون او صاحب الحوت لقبونو سره یاد کړې دي. نون او حوت دواړه د کب معنی ورکوي، په دي بنا د ذوالنون او صاحب الحوت دواړه معنی د کب صاحب شوه، ذوالنون دالله عليه السلام په تقدیر سره د کب په خټه کښې پاتې شوې وو ځکه د ذی النون او صاحب الحوت لقب ورکړې شوې دي.

د یونس عليه السلام قصه: تفسیر ابن کثیر کښې دی چې یونس عليه السلام د موصل علاقې د ودانئ نیوی د خلقو د هدایت دپاره لیملي شوی وو، یونس عليه السلام هغوی ته دایمان او نیک عمل بلنه وکړه نو هغوی د سرتیزئی او بدمعاشی څخه کار واخستو، په دي باندې یونس عليه السلام هغوی څخه خفه شو او ددغې ودانئ څخه بهر لاړل او خلقو ته ئې او وئیل چې درې ورځو کښې به درباندي عذاب راځی، یونس عليه السلام چې د ودانئ څخه اووتل نو ورسره فکر شو چې اوس خوبه پرې خامخا عذاب راځی. لیکن هغوی دشرک او کفر څخه توبه کړه، ټول خلق سره دتولو څاروؤ، د خپلو او د څاروؤ بچو او زناناؤ، د ودانئ څخه بهر اووتل، څاروؤ بچی یې د خپلو میانندو څخه جدا کړل او ټولو زاری منت او ژړا شروع کړه، په ډیرې عاجزئی سره یې دالله عليه السلام پناه اوغوښتله، د څاروؤ هغه جدا کړې شوؤ بچو هم ځان له شور و غوغا شروع کړه، الله عليه السلام د هغوی ریښتوني توبه او زاری قبوله کړه، او عذاب یې ترې واپس کړو. بل طرفته د یونس عليه السلام دا یقین وو چې په دغه خلقو به عذاب راغلي وی او دغه خلق به هلاک شوی وی. لیکن د عذاب راتلو او دقوم صحیح سالم پاتې کیدو معلومات ورته او شو خو بیا هم دوی عليه السلام سره

(۱) تفسیر الدر المنثور تحت تفسیر سورة الصفت: ۱۳۹ [ج: ۸ ص: ۳۵۹]

(۲) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۹۶]

(۳) ترجمه: - پس مونږ هغوی په یو میدان کښې پرېښودل.

فکر و وچی خلق به راته دروغژن وائی. اوځینې روایتونو کښې راغلی دی چې پدغه قوم کښې دارسم و وچی څوک به دروغژن ثابت شو نو هغه ته به یې د وژلو سزا ورکوله. [مظهری:] ()

په دې وجه یونس علیه السلام سره دخپل ځان خطر په پیداشوه، یونس علیه السلام خپل قوم ته د واپس تللو په ځانې بل چرته د هجرت کولو په قصد سفر اختیار کړو، په لاره کښې یو دریاب راغلو هغې نه د پورې وتلو دپاره په یو کشتی کښې سواره شو، کشتی چې د اوبو په چورلک کښې گیره شوه چې د غرقیدو خطر یې وه، مانرگیانو فیصله اوکړه چې یو کس دریاب کښې ورگذار کړې شی نو کشتی به د غرقیدو څخه بچ شی، دې دپاره چې خسري و اچولې شونو هغه د یونس علیه السلام په نوم رااوختلو، ددوی علیهم السلام په نوم راختلی خسري باندې یې عمل اونکړو او دویم خسري یې و اچولو، هغه هم د دوی علیهم السلام په نوم رااوختلو، بیا یې هم ددوی په گذارولو باندې صلاح رانغله، دریم ځل بیا خسري د هغوی علیهم السلام په نوم رااوختلو، ددې خسري اچولو بیان په قرآن پاک کښې داسې راغلی دې چې: [فَأَنهٗمۡ فَكَانَ مِنَ الْمُدۡحَضِّیۡنَ] [په خسري به هم ددوی علیهم السلام نوم راختو] دغه وخت یونس علیه السلام پورته شو، خپلې بې ضرورته جامې یې اوویستلې او پخپله یې دریاب ته اودانگل، بل طرفته الله تعالی د بحر خضریو کب ته حکم اوکړو چې په ډیرې تیزۍ او جلدۍ سره هلته ځان اورسوه [ابن مسعود رضی الله عنه] او یونس علیه السلام هغې کب خپل ځان سره په خپته کښې واخستو، الله تعالی دغې کب ته هدایت اوکړو چې ددوی علیهم السلام د بدن مبارک غوښې، هیش اندام او هډوکۍ ته دې څه نقصان او نه رسی ولې چې دا ستاسو خوراک نه دې بلکه ستاسو خپته ددوی علیهم السلام دپاره څو ورځې قید ځانه ده، دقرآن پاک د اشارو او ځینو ښکاره الفاظو څخه معلومیږي چې کله یونس علیه السلام د الله تعالی د ښکاره حکم ملاویدو څخه بغیر د خپل قوم د ودانۍ څخه بهر لاړو نو دغه حرکت یې د الله تعالی خوښ نه شو په هغې زورنه ورکړې شوه او په دریاب کښې بیا د کب په خپته کښې پاتې کیدو ته خبره رااوریسیده.

ددې څخه اگاهو چې یونس علیه السلام خپل قوم د الله تعالی د عذاب څخه ویرولې وو، ښکاره ده چې دا د هغوی خپله رائي نه وه بلکه د الله تعالی په وحی یې کړې وو، دغه وخت خپل قوم پرېښودل هم د الله تعالی په حکم معلومیږي څنگه چې نورو پیغمبرانو علیهم السلام طریقه پاتې شوې ده، خو کله چې الله تعالی ددغې قوم زاری او منت قبول کړل او عذاب یې ترې واپس اوگرځولونو د هغې څخه وروستو د یونس علیه السلام خپل قوم ته واپس نه راتلل د اجتهاد په وجه داسې وو چې که سفر اختیار نه کړم نو قوم به راته دروغژن وائی او زما د پیغمبرۍ بلنه به اثرناکه پاتې نشی، بلکه د خپل ځان خطر یې هم وه، په دې بنا یې دغه ځای پرېښودل عذر او گنرل او رایې یې دا قائمه کړه چې الله تعالی به مې په دې باندې نه نیسی، حقیقت هم دا دې چې اجتهادی غلطی گناه اود گرفت کولو جوگه نه وی، خو کله چې د پیغمبرانو علیهم السلام شان ډیر لوړ وی، الله تعالی ته زیات نزدې بندگان وی چې مزاج شناسی دده دپاره ضروری وی، ځکه د هغوی معمولی لغزش هم د گرفت او ملامتیا کولو جوگه وی څنگه چې یونس علیه السلام سره هم اوشو.

تفسیر قرطبی کښې د قشیری نه دا هم نقل شوی دی چې د یونس علیه السلام د غضب د اصورت هغه راپېښ شو چې قوم نه یې عذاب واپس کړې شو او ددوی علیهم السلام دا خوښه نه وه، دغه شان د کب

په خيټه كښې شو ورځو دپاره لرل يې عذابول نه بلكه ادب وركول وو څنگه چې خپلو ماشومانو سره داسې داسې څه كول هغوئ ته ادب وركول وي چې بيا دپاره احتياط كوي، [قرطبي] (۱) په واقعه باندې دپوهيدو څخه وروستو د آيتونو په تفسير باندې ځان پوهه كړئ: [ذَهَبَ مَغَاضِبًا] په غصه كښې روان شو، دې څخه مراد قوم ته غصه كول دي، او چا چې ددې مفعول رب گرځولې دې نود هغې مطلب هم دا [ذَهَبَ مَغَاضِبًا لَرِيه] [دخپل رب په خاطر په غصه روان شو] او په كافرانو باندې د الله ﷻ په خاطر غصه كيدل خالص دايمن نخښه ده. [قرطبي، بحر المحيط] (۲)

[فَقُلْ أَنْ لَنْ تُقْدِرَ عَلَيْهِ] دلته د تقدر فعل كه مصدر څخه واخستې شي نو مطلب به شي دا شي چې الله ﷻ به راباندې قدرت او قابو او نه كړې شي، داسې مطلب اخستل غلط څه چې ښكاره كفر دي، ولې چې دا خيال لرل د يو عام مسلمان كار نشي كيدې، پيغمبر به داسې څنگه او كړي؟ او كه تقدر فعل د قدر مصدر څخه واخستې شي نو مطلب به يې دا شي چې الله ﷻ به راباندې تنگي نه راولي، سختي به راباندې نه كوي، څنگه چې بل ځانې كښې قرآن پاك د قدر معنى تنگي كړې شوې ده، لكه فرمائي چې [اللَّهُ يَنْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُقْدِرُ] [يعنى الله ﷻ د بعضې بندگانو په روزي كښې فراخي راولي او د بعضو په روزي كښې تنگي راولي چې او غواړي] چنانچه د تفسير په امامانو كښې عطاء ﷺ، سعيد بن جبیر ﷺ، حسن بصری ﷺ او نورو ديرو علماء كرامو ددې آيت مبارك هم دا معنى اخستې ده، مطلب يې دا شو چې يونس ﷺ د خپل قياس او اجتهاد په وجه دا گمان كړې وو چې د قوم پرېښودو او بل چرته د تللو په وجه به مې الله ﷻ نه ملامته كوي، دريم احتمال دا هم كېدې شي چې هغه قدر څخه مشتق واخستې شي د كوم معنى چې تقدير، حكم او فيصله كول دي، په دې وجه د دغې آيت مبارك معنى به داسې شي چې د يونس ﷺ گمان دا وو چې په دې باندې به مې الله ﷻ نه نيسي، چنانچه د تفسير امامانو كښې قتاده ﷺ، مجاهد ﷺ او فراء ﷺ دا معنى اختيار كړې ده، بهر حال دلته د رومبى معنى هيڅ احتمال نشي كيدې، دويمه يادريمه معنى صحيح كيدې شي د يونس ﷺ د هغه زمانه كښې هر چا دپاره د هر مقصد دپاره قبوله ده: [وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ] څنگه چې يونس ﷺ د غم او مصيبت څخه خلاص كړو دغه شان ټول مؤمنان هم خلاصوو، كله چې په صدق او اخلاص سره مونږ ته مخه كړي او پناه راڅخه او غواړي. نبي كريم ﷺ او فرماڼيل چې ذولنون ﷺ كومه دعا د كې په خيټه كښې كړې وه، دغه شان چې هر څوك مسلمان د خپل مقصد دپاره كوي، الله ﷻ به ئې قبلوي و هغه دعا داده: [لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ] [احمد، ترمذی، حاكم، او صحيح ئې ورته وئيلی دی، عن حديث سعد بن أبي وقاص ﷺ] [از مظهری] (۳)

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۱، ص: ۳۳۰، ۳۳۱]

(۲) تفسير البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۸، ص: ۱۸۴] و تفسير القرطبي [ج: ۱۱، ص: ۳۲۹]

(۳) تفسير المظهری [ج: ۶، ص: ۲۳۳، ۲۳۴] والمستدرک للحاكم رقم الحديث: [۱۸۶۴] كتاب الدعاء إلخ، و مسند احمد رقم الحديث: [۱۷۷۹]، مسند سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه و جامع الترمذي، ابواب الدعوات باب (دعوة ذي النون في بطن الحوت) [ج: ۲، ص: ۱۸۸].

وَكَرِيماً	اِذْ
او [دا نعمت ورکړو مونږ] زکریا له کله چې	
او زکریا ﷺ یاد کړه څه وخت چې	
رَبِّهِ	رَبِّ
لَا تَذَرْنِي فَرْدًا	وَأَنْتَ
اواز اوکړو هغه رب خپل ته اے ربه زما مه پرېږده ما یوازې او هم ته ئې	
هغه دخپل رب نه دعا اوکړه چې ئې زما ربه ما یوازې لا وارثه مه پرېږده او هم ته	
خَيْرُ الْوَرَثِينَ ۝	فَاسْتَجَبْنَا لَهُ
وَوَهَبْنَا لَهُ	يَحْيٰى
بهتره د وارثانو نه نو دعا قبوله کړه مونږه دهغه او ورکړو مونږ هغه ته یحیی	
د ټولو نه بهتر وارث ئې نومونږ دهغه دعا قبوله کړه او ورته مو یحیی ﷺ ورکړو	
وَأَصْلَحْنَا	لَهُ
زَوْجَهُ	إِنَّهُمْ
كَانُوا	يُسْرِعُونَ
او اصلاح اوکړه مونږ دده دپاره دده دبنځې بیشکه هغوی و چې تلوار به ئې کوله	
اودده بی بی مو دده دپاره د اولاد قابله کړه بیشکه هغوی به د نیکنۍ په کارونو کښې	
فِي الْخَيْرِ	وَيَدْعُونََنَا
رَغْبًا	وَرَهْبًا
وَكَانُوا	لَنَا
په نیکو کارونو کښې او اواز به ئې کوو مونږ ته په مینه او په یره سره او وو هغوی مونږ ته	
تلوار کولو او مونږ به ئې په امید او ویره سره یادولو او مونږ ته به ئې عاجزی	
خَشِعِينَ ۝	
تیتیدونکی	
کوله	

آسان ترجمه قرآن

او زکریا ته اوکړه! چه کله هغه خپل رب رابللې وو چه : یا ربه! ما یواځې مه پرېږده او ته د ټولو نه بهترین وارث ئې پس مونږ د هغوی دعا قبوله کړه، او هغوی ته مو یحیی (غوندې) خوښې ورکړو، او د هغوی دپاره مو د هغوی ښځه ښه کړه، یقیناً دې خلقو به د لیکنۍ په کارونو کښې تیزی کوله، او مونږ به ئې درغبت او ویرې په حالت کښې رابللو، او د هغوی زړونه مونږ ته ښکته کیدونکي وو.

خلاصه تفسیر

﴿وَكَرِيماً اِذْ نَادٰى رَبَّهُ﴾ [او د زکریا] د قصې [ذکر وکړه کله چه دوی خپل رب لرله وبللو ﴿رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَاَنْتَ﴾ چه اے زما ربه مالره لا وارثه مه پرېږدې] یعنی ماله خوئ راکړې چه زما وارث شی [او] هسې خوته ﴿خَيْرُ الْوَرَثِينَ﴾ [دټولو وارثانونه غوره] یعنی حقیقی وارث [خاص ته ئې] په دې وجه خوئ هم حقیقی وارث نه وی بلکه یو وخت به هغه هم فنا کیږي لیکن په دې ظاهري وارث سره به ځنې دیني فاندې او نفعې حاصلې شی په دې وجه ئې غواړم ﴿فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى﴾ [پس مونږ دده دعا قبوله کړه او مونږ ده ته یحیی] خوئ [ورکړو] وَأَصْلَحْنَا لَهُ

زَوْجَهُ ﴿۱﴾ او دده په خاطر سره مونږ دده بی بی هم [کومه چه شنده وه] د اولاد قابله کړه ﴿۲﴾ اَنبِیَاءَ د کومو چه په دې سوره کښې ذکر شوي دي [نیکوکارونو ته به یې منډې وهلې ﴿۳﴾ وَتَذَعُونَ نَارًا رَغَبًا وَرَهَبًا ﴿۴﴾ او په امید او ویره سره به یې زموږ عبادت کولو ﴿۵﴾ لَنَاسِخِعِينَ ﴿۶﴾ او زموږ په وړاندې عاجزی کوونکی وو] .

معارف او مسائل

زکریا عليه السلام دا خواهش کولو چې یو زما یو ځویي وارث جوړ شی خو د ځویي د وارث کیدو دپاره کولو سره سره یې دا عرض هم کول چې اَلَتَّخِذُ الْوَرِثَيْنِ [یعنی که ځوی را کړې نو او که رانکې خو په هر حال ته زیات غوره وارث یې ، دا د پیغمبرنی ادب او طریقه ده چې د پیغمبرانو عليهم السلام اصلی مخه دې هر وخت الله تعالی ته وی په هغه صورت کښې هم چې څه وخت په عارضی طور سره یې مخه الله تعالی ته را اوگرځی .

اَوْتَذَعُونَ نَارًا رَغَبًا وَرَهَبًا [هغوی عليهم السلام د شوق او ویرې یعنی د آرام او تکلیف په هر حالت کښې الله تعالی لره بلی او ددې معنی دا هم کیدې شي چې هغوی د خپل عبادت او دعا په وخت د امید او ویرې دواړو تر مینځه پاتې کیږی ، الله تعالی څخه د دعا قبولیدو او ثواب امید لری او د خپلو گناهونو او کوتاهیانو په وجه ویره ترې هم کوی [قرطبی] (۱)

وَالَّتِي	أَحْصَتْ	فَرْجَهَا	فَنَفَخْنَا
او یاده کړه قیصه دهغه جینی اچی حفاظت نی کړې وو د شرم دځانې خپل انږو کړو مونږ			
... او د هغې زنانه [مریم] ذکر او کړه اچا چې خپل عزت بچ کړې وو نو مونږ په			
فِيهَا	مِنْ رُوحِنَا	وَجَعَلْنَاهَا	وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿۱﴾
په هغې کښې د روح خپل نه او اوگرزوله مونږه هغه او ځوڼې دهغې نښه دپاره دخلقو			
هغې کښې خپل روح پوک وهل او هغه ښځه او دهغې ځوڼې مو دتولې دنیا دپاره یو نښه او گرځوله			

آسان ترجمه قرآن

او هغه زنانه ته اوگوره چا چه د خپلې شرمگاه حفاظت او کړو ، بیا مونږ په هغې کښې خپل روح او پوکلو ، او هغه او دهغې ځوڼې مو دتولو جهان دخلقو دپاره یو نښه جوړه کړه .

خلاصه تفسیر

﴿وَالَّتِي أَحْصَتْ فَرْجَهَا﴾ [او دهغې بی بی] مریم دقصې [ذکر وکړه کومې چه خپل ناموس لره] دسرونه [وساتلو] د نکاح نه هم او ناجانزو نه هم ﴿فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا﴾ [بیا مونږ په دې کښې] په واسطه دحضرت جبرائیل عليه السلام [خپل روح پوک وولو] چه په دې سره ددې بی دځاوند نه حمل شو ﴿وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ﴾ [اومونږ دې لره او ددې ځوڼې] عیسی عليه السلام ﴿آيَةً لِلْعَالَمِينَ﴾ [لره د دنیا دخلقو دپاره] د خپل کامل قدرت [نشانی جوړه کړله] چه دا واوری وویښی پوهه شی چه الله تعالی په هر څه باند قادر دې هغه بغیر دپلار نه هم اولاد پیدا کولې شی او بغیر دمور او پلار نه هم لکه حضرت ادم عليه السلام .

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ۝

بیشکه | دا امت ستاسو | امت یو دی | او زه | رب ستاسو یم | نو پس عبادت کوی زما
بیشکه ستاسو دا امت هم یو امت دی | او زه ستاسو رب یم | نو تاسو هم زما عبادت کوئی

وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ۝

او توتی توتی کرو دی خلقو | کار ددین خپل | په منځ خپل کبسی | اتول | مونږ ته | واپس راتلونکی دی
او دی خلقو په خپل دین کبسی اختلافات او کړو | هریو به مونږ ته پیش کیږی

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ

نو څوک چی عمل کوی | دنیکو کارونو نه | او هغه وی | مومن | پس نه به کیږی ناقدری
نو څوک چی دنیکنی کارونه کوی | او هغه مومن هم وی | نو دهغه د کوشش به هیڅکله ناقدری اونشی

لِسَعْيِهِ ۝ وَإِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ ۝ وَحَرَّمَ عَلَىٰ قَرِيَّةٍ

دکوشش دهغه | او بیشکه مونږه | دغه کار لره | لیکونکی یو | او حرام دی | په هغه کلی باند
او مونږ دهغه عملونه لیکو | او کومه ښاریه چی مونږ تباہ کړې ده

أَهْلَكْنَاهَا ۝ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ۝ حَتَّىٰ إِذَا

چی هلاک کړې وی مونږ هغه | چی بیشکه هغوی | به واپس نه راځی | تر هغې پورې | کله چی
دهغې داوسیدونکو دپاره ممکن نه ده | چی هغوی به بیا دنیا ته واپس راشی | تردې چی

فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ

پرانستې شی | یاجوج او ماجوج | او هغوی | دهرې لوړې نه | په جلتی راکوژیږی |
یاجوج او ماجوج راخواره شی | او هغوی به دهرې لوړې نه په منډه کوژیږی

يَتَّبِعُونَ ۝ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ

اورانزدې شی | وعده حقه | قیامت | نو یو دم به | حالت داسې وی | چی تیغی به راوتلی وی
او رښتینې وعده رانزدې شوه | نو ددغې کافرانو خلقو سترگې به وازې پاتې شی

أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ يَوِيلًا ۖ قَدْ كُنَّا

سترگې | دهغه کسانو | چی کفر نې کړې وی | او وائی به | له هلاکته زمونږه | وؤ مونږه
اییا به هغوی وائی چی | افسوس مونږ ددې حقیقت نه په غفلت کبسی پاتې شوې وو

فِي غَفْلَةٍ ۖ مِّنْ هَٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ۝ إِنَّكُمْ وَمَا

په غفلت کبسی | ددې [بد انجام] نه | بلکه وؤ مونږه | ظالمان | بیشکه تاسو | او هغه خدایان
..... نه | بلکه په ځان مونږ ظلم کړې وو | بیشکه چی تاسو او د الله

تَعْبُدُونَ ۖ مِّنْ دُونِ اللَّهِ ۖ حَصَبٌ جَهَنَّمَ ۖ أَنْتُمْ لَهَا

چی تاسو نې عبادت کوی | ماسوا دالله نه | خشاک دی | دوزخ | تاسو | دغه دوزخ ته
نه بغیر چی تاسو د چا عبادت کوئی | هغه ټول هم ددوزخ خشاک دی | تاسو ټول

وَرُدُّونَ ۞ لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ إِلَهًا مَّا وَرَدُّوهُمَا ۖ وَكُلٌّ

در تلونگی بی آنکه چری وی | دوی | معبودان | نه به و نوتی هغی ته | او تول به |
به هغی ته ننوخی | که دوی به ارستیای خدایان وی نو ادوزخ | ته به ولی ورنوتل | خوتول

فِيهَا ۖ خِلْدُونَ ۞ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ

به دی دوزخ کنی | همیشه | پراته وی | وی به دپاره دهغوی | په دغه دوزخ کنی | زبیرگی | فریاد |
به په کنی همیشه همیشه اوسیری | په هغی کنی دننه به چغی سوری وهی

وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ۞ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ

او هغوی به | په هغی کنی | هیخ نه اوری | دشور دلاسه | بیشکه هغه کسان | چی داول نه به شوی وی
او بل هیخ خبره به نه اوری | هغه خلق د کومو دپاره چی زمونږ

لَهُمْ مِنَّا الْحَسَنَىٰ ۖ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ۞

په حق دهغوی کنی | دطرفه زمونږ نه | فېصله دخیر | هغوی به | دهغی عذاب نه لرې ساتلې کیږی
د طرف د وړاندې نه دنیکی فیصله شوې ده | هغوی به ددی عذاب نه لرې ساتلې شی

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِيهَا اشْتَهَتْ

نه به اوری هغوی | کشار دهغی | او هغوی به | په هغه خیزونو کنی | چی غواړی نی
دهغی کشار قدرې به هم نه اوری | او دخپلې خوښې په ژوند کنی به همیشه دپاره

أَنْفُسُهُمْ ۖ خِلْدُونَ ۞ لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ

زړونه دهغوی | همیشه اوسیری | نه به غمژن کوی هغوی لره | دغه وخت لویه ویره
اوسیری | د قیامت لویه ویره به نی | اذری هومره | په غم کنی نه غورزوی

وَتَتَلَقَّوهُمْ الْمَلَكَةُ ۖ هَٰذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ

او ملاقات به کوی دهغوی سره | فرېستی | او ورته وانی به | داستاسو ورخ ده | هغه | چی وی ناسو
او فرېستی به ورله مخې ته راخی | چی دانن ستاسو هغه ورخ ده چی وعده به

تُوعَدُونَ ۞ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِ

چی ستاسو سره به وعده کیدی شوه دهغی | هغه ورخ | چی راونغاړو مونږ | آسمان | پشان درانغېستلو
در سره کولی شوه | هغه ورخ ایاده کړه | چی مونږ به آسمان راونغاړو | لکه چی لیکلې شوی کاغذ

لِلْكِتَابِ ۖ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ

د کاغذ دپاره دلیکلو | لکه څنگه چی شروع کړی ده مونږه | داول | پیداوېست
رانغېستلې شی | څنگه چی مو اول خل پیدا کړې وو

نُعِيدُهُ ۖ وَعَدَّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَعِلِينَ ۞

دغه شان به نی دوباره پیدا کوو مونږ | دا وعده ده | په ذمه زمونږ | بیشکه یو مونږه | کرنکی ددی کر
دغسې به نی دوباره پیدا کړو | دا زمونږ په ذمه پرته وعده ده | چی مونږ به نی خامخا پوره کوو

وَلَقَدْ كَتَبْنَا	فِي الزَّبُورِ	مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ	أَنَّ الْأَرْضَ
او ليکلی دی مونږه	په زبور کښی	روستو دنصیحت نه	چی بیشکه دا زمکه چی ده
او مونږ د لوح محفوظ د لیک نه پس په آسمانی کتابونو کښی لیکلی دی چی (دجنت) دزمکې وارثان			
يُرِثُهَا	عِبَادِي	الصَّالِحُونَ	
وارثان کیري به ددی	بندگان زما	نیکان	
به (صرف) زما نیکان بندگان وی			

آسان ترجمه قرآن

(خلقوا) یقین ساتی چه دا (دین) د کومو چه ټولو انبیاء کرامو ^{علیه السلام} دعوت ورکولو ستاسو دین دې چه یو دین دې، او زه ستاسو رب یم، لهذا تاسو زما عبادت کوئ او خلقو خپل دین خپل مینځ کښ ټکړې ټکړې کولو سره تقسیم کړو، (مکر) ټول مونږ ته واپس کیدونکی دی. بیا چه څوک مومن کیدو سره نیک عمل کوی نو د هغه د کوشش به ناقدري نه شی کولې، او مونږ د هغوی کوشش لیکو او کومې علاقې چه (دهغې خلق) مونږ هلاک کړل، دهغوی دپاره ناممکن ده چه هغوی واپس (دنیا ته) راشی تر دې چه کله یا جوج ماجوج پرانستلې شی، او د اوچتو ځایونو نه راخوښیونکی به راروان وی، او د رشتینې وعدې د پوره کیدو وخت به نزدې راشی نو ناڅاپه حالت به دا شی چه کومو خلقو کفر خپل کړې وو دهغوی سترگې به پرانستلې پاتې شی (او هغوی به وائی چه:) افسوس دې په مونږه باندي او مونږ ددې نه بالکل په غفلت کښ وو، بلکه مونږ ډیر ظلم کړې وو (اې شرک کونکو!) یقین ساتی چه تاسو او د کومو څیزونو چه تاسو د الله پاک نه سوا عبادت کوئ هغه به ټول د جهنم خشاک وی تاسو به هم دې جهنم ته کوږیږئ، که دا واقعی خدايان وې نو دې (جهنم) ته به نه تلې، او ټول په ټول به همیشه هغې کښ اوسیږي، هلته به د هغوی چغې راوځي، او هلته به هغوی هیڅ نه شی اوریډي، (بیشکه) د کومو خلقو دپاره چه زمونږ د طرف نه د مخکښ نه بڼه بدله لیکلې شوې ده (یعنی نیک مومنان) هغوی به د هغه جهنم نه لرې ساتلې شی، او د هغې آواز به هم نه اوری، او هغوی به همیشه د خپلې خوښې د څیزونو ترمینځه اوسیږي، هغوی به هغه (د قیامت) د ټولو نه لویه پریشانی نه غمژن کوی، او ملائک به د هغوی (په دې وئیلو سره) استقبال کوی (چه:) دا ستاسو هغه ورځ ده چه د هغې به تاسو سره وعده کولې شوه، هغه ورځ (یاد ساته) چه کله به مونږ آسمان داسې راغونډ کړو لکه راټولول د منشی لیکلو شوو کاغزونو لره، څنگه چه مونږ په اول کړت د تخلیق ابتداء کړې وه، دغه شان به ئې مونږ دوباره هم پیدا کړو دا یو وعده ده چه د هغې د پوره کولو مونږ ذمه اخستلې ده، مونږ به یقیناً دا کار کوو، او مونږ په زبور کښ د نصیحت نه پس لیکلې وو چه د زمکې وارثان به زمونږ نیکان بندگان وی.

د ایتونو ربط: تردې پورې د انبیاء ^{علیهم السلام} قصې او واقعات او ددې په ضمن کښی د ډیرو اصولی او فروعی مسئلو بیان وو اصول مثلاً توحید، رسالت، عقیده، داخرت، په ټولو انبیاء ^{علیهم السلام} کښی اصول مشترک دی کوم چه ددوی د دعوت بنیاد دې لکه چه په ذکر شوو واقعاتو کښی ددې حضراتو د ټولو کوششونو محور د حق سبحانه تعالی د توحید مضمون وو په راتلونکو ایتونو کښی په طور دنتیجې د قصو، د توحید اثبات او د شرک دبد والی بیان دې

خلاصہ تفسیر

﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ [اے خلقو] برہ چہ کومہ د انبیاء ﷺ طریقہ او عقیدہ دتوحید معلومہ شوہ دہ [داستاسو طریقہ دہ] پہ کومہ چہ تاسو لہ پاتہ کیدل واجب دی [چہ دغہ یوہ طریقہ دہ] چہ پہ دہ کنبہ یو نبی او یو شریعت اختلاف نہ دہ کپہ [او] نچور ددہ طریقہ دادہ چہ ﴿وَأَنذَرْتُكُمْ قَاعًا مُّغْبُوتًا﴾ [زہ ستاسو رب یم نو تاسو زما عبادت کوی او] خلقو لہ پکار وو چہ کلہ دا ثابتہ شوہ چہ تول انبیاء او تول اسمانی کتابونہ او شریعتونہ ددہ طریقہ دعوت ورکونکی دی نو چہ دوی ہم پہ دہ طریقہ وہ مگر داسہ ی و نہ کرل بلکہہ ﴿وَنَقُطِعْ أَعْنَاقَهُمْ بِئِنَّهُمْ﴾ [دہ خلقو پہ خپل دین کنبہ اختلاف پیدا کرو] مگر ددہ سزا بہ ووینی خکہ چہ ﴿كُلُّ الْإِنْسَاءِ زَئِجُوتٌ﴾ [تول مونہ تہ راتلونکی دی] او دراتلونہ پس بہ ہر یو تہ ددوی دعمل بدلہ ملاویہی ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾ [نو کوم سہری چہ نیک کار کپہ وی او دہ ایمان ہم راوہی وی] ﴿فَلَآ كُفْرَانَ لِّعِبَادِهِ إِنَّ آلَهُ لَّكَبِيرٌ﴾ نو ددہ محنت عبث کیدونکی نہ دہ او مونہ دغہ لہ لیکو] چہ پہ دہ کنبہ دہیری او خطا امکان نشہ ددغو لیکلو مطابق بہ دہ تہ ثواب ملاویہی [او] مونہ چہ کوم دا وئیلی دی چہ تول مونہ تہ راتلونکی دی پہ دہ کنبہ منکران دا شبہہ کوی چہ د دنیا دومرہ عمر تیر شوہ دہ تر اوسہ پورہ خو داسہ و نہ شوہ چہ مہری ژوندی شوی وی او ددوی حساب شوہ وی ددوی دا شبہہ خکہ غلطہ دہ چہ داللہ تعالیٰ طرف تہ د واپسی دپارہ یوہ ورخ دقیامت مقررہ دہ دغہی نہ وړاندہ ہیخوک نہ شی واپس کیدہ دا وجہ دہ چہ ﴿وَحَرَّمَ عَلٰی قُرْبٰیہٖ اَهْلَکَہَا﴾ [مونہ کومو کلو لہ] پہ عذاب یا مرگ سرہ [فنا کپہ دی ددوی دپارہ دا خبرہ] پہ شرعی ممانعت سرہ [ناممکنہ دہ چہ وی] پہ دنیا کنبہ دحساب کتاب دپارہ ﴿اَنَّهُمْ لَا یَرْجِعُوْنَ﴾ [بیا واپس راشی] مگر دانہ واپس کیدل ہمیشہ نہ دی بلکہہ د وعدہ شوی وخت یعنی قیامتہ پورہ دی ﴿حَتّٰی اِذَا فُتِحَتْ یَاۡجُوۡجٌ وَمَآجِیۡجٌ﴾ [تردہ چہ کلہ] دغہ وعدہ شوہ وخت راشی چہ دغہی ابتدائی سامان بہ داسہ وی چہ [یا جوج ماجوج] دکومو چہ اوس دسد ذوالقرنین پہ ذریعہ لارہ بندہ شوہ دہ ہغہ [راپرانستی شی] ﴿وَهُمْ مِّنْ کُلِّ حَدَبٍ یَّنْسِلُوْنَ﴾ او ہغوی [دانتہائی زیات والی پہ سبب [دہری اوچتہ] دیرکپہ او غر] نہ راکوزیدنکی راخوئیدونکی معلوم [وی او] اللہ تعالیٰ طرف تہ د واپس کیدو ربتونہی وعدہ ﴿وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ﴾ [چہ نزدہ راورسیرہ] ﴿فَاِذَا هِیَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذِیۡنَ کَفَرُوْا﴾ نو بس بیا بہ یکدم دا حالت شی چہ د منکرانو سترگی بہ باتہ پاتہ شی [او دوی بہ داسہ بنکاری چہ وائی بہ] ﴿یَوْنٰتًا قَدْ کَتَبَی غَفْلَہٗ مِنْ ہٰذَا﴾ [ہای زمونہ کم بختی مونہ ددہ نہ پہ غفلت کنبہ وو] بیا بہ خہ سوچ وکپہ نو اوبہ وائی چہ غفلت خو بہ دہ تہ ہلہ وئیلی شو چہ کہ چامونہ خبرکپہ نہ وہ ﴿بَلْ﴾ [بلکہہ] [حقیقت دادہ چہ] ﴿کُنَّا ظٰلِمِیۡنَ﴾ [مونہ قصور وار وو] مطلب داشو چہ کوم خلق پہ قیامت کنبہ ددوبارہ ژوندی کیدونہ منکر وو ہغوی بہ دغہ وخت ددہ قائل شی وړاندہی دمشرکانو دپارہ وعید دہ ﴿اِنَّکُمْ وَمَا تُعْبُدُوْنَ مِنْ دُوۡنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ [بیشکہ تاسو او چالہ چہ تاسو داللہ تعالیٰ نہ سوا عبادت کولو تول بہ جہنم تہ وغورزولہ شی] او ﴿اَنۡتُمْ لَهَا وِرْدُوۡنَ﴾ [تول بہ پہ کنبہ داخل شی] پہ دہ کنبہ ہغہ انبیاء ﷺ او ہغہ فربتہی نہ شی داخلیدہ کومو لہ چہ پہ دنیا کنبہ خنو مشرکانو خدای او معبود جوہ کپہ وو خکہ چہ پہ

هغوی کنبې یو شرعی مانع موجود دې چې هغوی ددې مستحق نه دی اونه په هغې کنبې ددوی څه قصور شته وړاندې ې په ایت کنبې په [ان الذین سبقتم لهم] سره هم ددې شبهې دفع شوې ده او دا خبره دپوهیدو ده چې ﴿لَوْ كَانَتْ هَؤُلَاءِ إِلَهًا﴾ [که چرې] دا ستاسو معبودان [واقعی معبودان وې] ﴿مَأْوَدُوهُمْ﴾ [نو دې] جهنم [ته به ولې تلل او] پوهیدل هم داسې چې څو ورځو دپاره نه بلکه ﴿وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ [ټول] معبودان او عابدان [به په دې کنبې همیشه وسپړې] او ﴿لَهُمْ فِيهَا زُفَيْرٌ﴾ [ددوی به په دې کنبې شور فریاد وی] ﴿وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ﴾ [او هلته به] [دخپل شور فریاد په وجه] [دچاڅه خبره هم نه اوری] [دا خو ددوزخیانو حال شو او] ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ﴾ [دکومو دپاره چې زمونږ دطرف نه ښیگره مقرر شوې ده] [او دغه ددوی په عملونو او کارونو سره ظاهره شوه] ﴿أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾ [دغه خلق به ددې] [دوزخ] [نه] [دومره] [لرې وساتلې شی] ﴿لَا يَسْمَعُونَ حَيِّثَ هُمَا﴾ [چې دده کش به هم نه اوری] [ځکه چې دا خلق به په جنت کنبې وی او جنت او دوزخ ډیر لرې لرې دی] ﴿وَهُمْ فِيهَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ﴾ [او هغه خلق به دخپل زړه په غوښتلو خیزونو کنبې همیشه وسپړې] او ﴿لَا يَخْرُجُ عَنْهَا الْكَافِرُ﴾ [دوی لره به لویه ویره] [یعنی په قیامت کنبې ژوندی کیدو او دمحشر دهیبتناک منظرونو لیدو حالت] [په غم کنبې نه اچوی او] [دقبر نه د وتوسره] ﴿وَتَلْقَاهُمْ الْمَلَكَةُ﴾ [فرښتې به ددوی استقبال کوی] او وائی به ﴿هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ [داده ستاسو هغه ورځ دکومې چې تاسو سره وعده کولې شوه] [داد عزتونو معامله او خوشخبري به ددوی دپاره د زیاتې خوشحالي سبب شی په یو روایت سره که چرته دا ثابته شی چې دقیامت دهیبت او خوف نه هیڅوک مستثنی نه دې ټولو ته به راپېښېږي نو چونکه دنیکو بندگانو دپاره به ددې وخت ډیر لږ وی په دې وجه دنشت برابر دې او ﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِ لِلْكِتَابِ﴾ [هغه ورځ] [هم] [یادولو قابله ده په کومه ورځ چې مونږ] [د اولې شپیلې نه پس اسمانونو لره داسې راټول کړو لکه څنګه چې دلیکلې شوی مضمون کاغذ راټولولې شی] [بیا دراتولونه پس خواه محض معدوم کړې شی یا ددویمې شپیلې پورې هم په دې حالت وی دواړه خبرې ممکنې دی او] ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ ثَعْنِدَةً﴾ [مونږ لکه څنګه چې اول ځل دپیدا کولو په وخت کنبې] [دهر شی] [ابتداء کړې وه دغه شان] [په اسانۍ سره] [به دوی دوباره پیدا کړو] ﴿وَعْدًا عَلَيْنَا﴾ [دا زمونږ په ذمه وعده ده] ﴿إِنَّا كُنَّا فَعِلِينَ﴾ [مونږ به خامخا] [دې لره] [پوره کړو او] [بره چونکه دنیکو بندگانو سره دثواب اونعمت وعده شوې ده دغه ډیره پخوانۍ او کلکه وعده ده چنانچه] ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ﴾ [مونږ په] [ټولو اسمانی] [کتابونو کنبې په لوح محفوظ] [کنبې دلیکلو] [نه پس لیکلې دی] ﴿أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ [چې ددې زمکې] [دجنت] [مالکان به زمانیک بندګان وی] [دوعدې زور والي خو ددې نه معلوم دې چې په لوح محفوظ کنبې لیکلې شوې ده او تاکیدې په دې خبره سره معلوم دې چې یو اسمانی کتاب هم ددې نه خالی نه دې].

معارف او مسائل

اَوْحَرَمَ عَلَى قُرْبَىٰ اَهْلَكْنَهَا اَللَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ دلته حرام په معنی د شرعی ممتنع دې چې په حدیث کنبې یې هېڅ ګنجائش نه وی چې د تفسیر په خلاصه کنبې یې د ،، ناممکن ،، ترجمه شوې ده او د اکثرو مفسرینو په نزد په [لَا يَرْجِعُونَ] کنبې صرف [لا زیات دې]، د آیت معنی داسې ده چې د

تباہ شوي آبادي خلقو دنيا ته دوباره راتلل ناممکن دی او بعضي مفسرينو د حرام لفظ د واجب په معنی اخستي دي او د [لَا يُزْجَعُونَ] ، لایي د نفی په خپلي معنی اخستي دي ، په دې بنا د آیت مطلب داشو چې د تباہ شوي آبادي خلقو لره دې دنيا ته دوباره نه راتلل واجب دی ، [قرطبي] د آیت مبارک مطلب دادې چې د مرگ څخه پس د توبې دروازه بنده شی ، که څوک د مرگ څخه پس دوباره دنيا ته په راتلو سره نیک عمل کول غواړي نو داسې نشي کیدی بلکه دوباره ژوندي کیدل به صرف د قیامت په ورځ وي .

[حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ قَيْنَ كُلِّ خَدَبٍ يَنْبُلُونَ] ، [حَتَّىٰ] سره اشاره دي ته ده چې دا جمله په وړاندې مضمون باندې تفریع او ترتیب شوې ده ، نو په رومبي آیت مبارک کښې وئيلي شوي دي چې کوم خلق په کفر باندې مړه شوي دي ، دنيا ته په راتلو دوباره راژوندي کیدو سره هغوی دوباره راتلل ناممکن دی ، ددې ناممکن کیدو انتها دا اوبښودلې شوه چې په دوباره راژوندي کیدو سره دې دنيا ته واپس راتلل تر هغې وخته پورې ممکن نه وي چې د یاجوج ماجوج واقعه راپېښه نشي چې د قیامت نژدې نڅېبه ده ، لکه په صحیح مسلم کښې د حذیفه رضی الله عنه په روایت منقول دی چې هغه فرمائي : مونږ یو څو صحابه کرامو خپل مینځ کښې څه بحث کولو رسول کریم صلی الله علیه وسلم تشریف راوړو ، تپوس یې او کړو چې تاسو څه بحث کولو ، مونږ عرض او کړو چې د قیامت خبرې مو کولې ، هغوی رضی الله عنه او فرمائیل چې قیامت به تر هغې قائم نشي چې تر څو پورې لس نڅېښې دهغې څخه وړاندې ښکاره نشي ، په هغه لسو نڅېښو کښې یوه نڅېښه یې د یاجوج ماجوج آزادیدل هم بیان کړل .

په دې آیت مبارک کښې د یاجوج ماجوج دپاره فتح لفظ استعمال شوې دي ، ددې ظاهري معنی هم دا معلومېږي چې دغې وخت څخه وړاندې به ددوی راوتلو کښې څه بندیز وي ، قیامت ته نژدې کله چې الله تعالی ته ددوی راوتل منظور شي نو دغه بندیز به یې دلاري برته کړي شي او ظاهر د قران څخه دغه بندیز سدی ذی القرنین دي چې قیامت ته نژدې وخت کښې به په دې شان ختم شي چې هم دغه وخت به مات شي یا مات شوې خوبه رومبي وي خو د راوتلو لار به په کښې دغه وخت ورته هواره شي ، په سورة کهف کښې د یاجوج ماجوج اود سد ذی القرنین د محل وقوع او دنورو تړلو مسئلو په باره کښې په تفصیل سره بحث شوې دي هلته یې اوگورئ .

[فِي كُلِّ خَدَبٍ يَنْبُلُونَ] حذب لوړ ځانې ته وئيلي شي ، خواه هغه غرو وي او که وړې وړې غونډۍ وي ، په سورة کهف کښې چرته چې د یاجوج ماجوج د محل وقوع باره کښې خبرې شوي دي ، دهغې څخه معلومه شويده چې دغه ځانې غرونو څخه روستو دي ځکه به د راوتلو په وخت ددغې طرف د غرونو او غونډو نه ټول راخلاص ښکارېږي .

[الْكُفْرُ وَمَا عَاقَبُوهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ] [یعنی تاسو اوستاسو معبودان سوا د الله تعالی څخه به ټول په ټوله د جهنم خشاک جوړېږي] په دې آیت مبارک کښې هغه ټول باطل معبودان د جهنم خشاک ښودلې شوي دي چې د کومو ناجائز عبادت د کافرانو مختلفو ډلو کړې دي .

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۱ ص: ۳۱۰]

(۲) صحیح مسلم کتاب الفتن واشترائط الساعة ، فصل من اشراط الساعة خروج یاجوج و ماجوج [ج: ۲ ص: ۳۸۸]

په دې بڼا باندې دا شبه کېدې شوه چې عیسیٰ عليه السلام او د فرښتو هم په ناجائزه عبادت کړې شوی دی نو آیا دوی به هم جهنم ته ځي؟ ددې جواب ابن عباس رضي الله عنه د تفسیر قرطبی په حواله سره ورکړې دې چې هغوی عليهم السلام یو ځل او فرمائیل چې د قرآن پاک په یو آیت مبارک باندې خلق شبهي کوی خو عجیبه راپیښه داسې ده چې ددې په باره کېنې ما څخه څوک تپوس نه کوی، معلومه نه ده چې ددې شبهو جواب خلقو ته معلوم شوې دې ځکه یې رانه تپوس نه کوی، یا ددې جواب ته یې د سره خیال شوې نه دي. خلقو عرض او کړو چې دغه جواب څه دي؟ هغوی عليهم السلام او فرمائیل چې دغه آیت: [اَنْكُمُومَاعَبِدُونَ] دي، کله چې دا آیت مبارک نازل شو د قریشو په کافرانو بد ځکه اولگیدو چې هغوی په کېنې دخپلو معبودانو سپکاوي لیدلو، د اخلق ابن الزبیری ته لارل، اودا شکایت یې ورته مخکېنې کړو، هغه ورته اووئیل چې که زه هلته وې نو ددې جواب به مې ورته ورکړې وو، خلقو ترې تپوس او کړو چې څنگه جواب دې ورکړې وو؟ هغوی او فرمائیل چې نصاری د عیسی عليه السلام او یهود د عزیز عليه السلام عبادت کوی، د هغوی باره کېنې به تاسو څه وایئ؟ د قریشو کافرانو چې دا واوریدل نو ډیر خوشحاله شو چې واقعی، ددې جواب به محمد صلی الله علیه و آله و سلم ورکړې شی، پدې باندې هغه آیت نازل شو چې کوم دې پسې دي: [اِنَّ الَّذِیْنَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِّنَّا الْحَسَنٰی اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ] [چا دپاره چې زموږ د طرفه بنیګره او بنه نتیجه په تقدیر کېنې لیکلې شوې ده هغوی به ددې جهنم نه ډیر لرې وي] اود دغې ابن الزبیری په باره کېنې د قرآن پاک دا آیت مبارک نازل شو چې: [وَلَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْثَمَ مَثَلًا اِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ یَصُدُّونَ] [کله چې ابن الزبیری د ابن مریم مثال پیش کړو نو ستاسو د قوم خلقو یعنی قریشو د خوشحالی نه شور جوړ کړو]

[اَلَا یَخْزٰهُمْ الْفَزَعُ الْاَکْبَرُ] ابن عباس رضي الله عنه فرمائیلی دی چې دلته د الفزع الاکبر څخه مراد دویم ځل شپیلې پوک وهل دی چې په دې سره ټول مړي راژوندی شی او حساب کتاب دپاره به او درېږي، ځینو حضراتو ترې رومبې شپیلې پوک وهل مراد اخستی دی، دابن عربی قول دادې چې شپیلې به درې ځل پوک وهلې شی، رومبې ځل سره به ټول خلق په هیبت شی چې نفخه فزع ورته وئیلې کیږي، دې ته فزع الاکبر اووئیلې شو، د دویم ځل پوک وهل نفخه بعث په نوم سره ده چې ټول مړي به ورسره راژوندی کیږي، ددې په گواهي کېنې د مسند ابی یعلی، بیهقی، عبد بن حمید، ابی الشیخ، ابن جریر طبری وغیره نه د ابوهریره رضي الله عنه یو حدیث نقل کړې شوې دي [مظهري] (۱) والله اعلم.

[اَيَوْمَ نَقُومِي السَّمَاءَ كَظَلِّ السَّجَلِ لِلْكَتٰبِ] د ابن عباس رضي الله عنه نه د سجد معنی صحیفه یعنی سپاره نقل ده، چنانچه علی بن طلحه عوفی رضي الله عنه، مجاهد رضي الله عنه، قتاده رضي الله عنه وغیره هم دغه معنی بیان کړې ده. ابن جریر او ابن کثیر هم دا معنی اختیار کړې ده، او، کتب، دلته د مکتوب معنی ورکوي، ټوله معنی یې داشوه چې آسمان به داسې راؤنځېنې شی څنگه چې یو صحیفه هغې تحریر او لیک سره راؤنځېنې شی کوم چې په کېنې شوې وي، [ابن کثیر بحواله روح]

(۱) تفسیر المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۲۳۹ تا ۲۴۱] و تفسیر الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۸ ص: ۵۴۴] و مسند اسحاق بن راهويه رقم الحديث [۱۰]

هغه نور روايتونه دمحدثينو په نزد ثابت نه دي په کومو کښې چې د سجل معنی سرې يا فرېسته بيان کړې شوې ده ، [ابن کثير په تفصيل سره بيان کړی] (۱) د آيت مبارك مفهوم باره کښې په صحيح بخاري کښې د عبد الله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دي چې رسول کریم صلی الله علیه و آله او فرماييل چې الله جل جلاله به د قيامت په ورځ ټول آسمانونه او زمکې راوڼغاړي او پخپل لاس کښې به يې اوساتي ، (۲) ابن ابی حاتم پخپل سند سره ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت کړې دي چې د قيامت په ورځ به الله جل جلاله اووه واړه آسمانونه سره ددې د مخلوقاتو او اووه واړه زمکې سره ددې د مخلوقاتو انغښتې رايوځانې کړي چې د ا ټول هر څه به د الله جل جلاله په لاس د اورې د يوې داني پشان وي [ابن کثير] (۳)

[وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ] زبور د زبور جمع ده چې معنی يې کتاب ده ، او زبور د هغې خاص آسماني کتاب نوم ههم دي چې په داود عليه السلام باندې نازل شوې وو ، دلته د زبور په معنی اخستو کښې ګڼر اقوال راغلي دي ، د ابن عباس رضي الله عنه په روايت کښې دي چې پدې آيت مبارك کښې د ذکر څخه مراد تورات او د زبور څخه مراد هغه ټول کتابونه دي چې تورات څخه پس نازل شوي دي . يعنی انجيل ، زبور د داود عليه السلام او قرآن پاک کریم [اخرجه ابن جرير] (۴) هم دا تفسير د ضحاک څخه هم نقل دي ، او ابن زيد فرمايلى دي چې د ، ، ذکر ، څخه مراد لوح محفوظ دي ، او د زبور څخه مراد هغه ټول آسماني کتابونه دي چې په پيغمبرانو عليهم السلام باندې نازل شوي دي . زجاج د ا قول اختيار کړې دي . [روح المعاني] (۵)

[الْأَرْضُ] د جمهورو مفسرينو په نزد دلته د ، ، ارض ، ، څخه مراد زمکه د جنت ده ، ابن جرير د ابن عباس رضي الله عنه څخه دا تفسير نقل کړي دي او هم دا تفسير د مجاهد رضي الله عنه ، ابن جبير رضي الله عنه ، عکرمه رضي الله عنه ، سدي رضي الله عنه او ابو العاليه رضي الله عنه څخه هم منقول دي . امام رازی رحمته الله عليه فرمايلى دي چې د قرآن کریم بل آيت مبارك ددې تائيد کوي لکه فرماني چې :

(۶) [وَأَوْرَثْنَا الْأَرْضَ نَبِّوْا مِنْ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ] او دا فرماييل چې ددې زمکې وارثان به نيکان خلق وي ، ددې قرينه ده چې د ، ، ارض ، ، څخه مراد د جنت زمکه ده ، (۷) ځکه چې د دنيا د زمکې وارثان خو هر څوک کيدې شي که هغه مؤمنان وي او که کافران وي ، بله دا چې د نيکانو خلقو د زمکې وارث کيدل د قيامت د بيان څخه پس راغلي دي ، او د قيامت څخه پس د جنت د زمکې څخه سوا بله زمکه نشته دي ، او ابن عباس رضي الله عنه څخه يو روايت داهم دي چې ددي ، ، ارض ، ، څخه مراد عامه زمکه ده ، که هغه د دنيا زمکه وي او که د جنت .

د جنت د زمکې يوازې صالحان وارثان کيدل خو ښکاره خبره ده خو ددې هم وعده شوې ده چې د دنيا د ټولې زمکې وارثان به څه وخت مؤمنان نيکان جوړېږي چې بيان يې د قرآن پاک په

(۱) تفسير ابن کثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۸۲، ۳۸۳]

(۲) صحيح البخاري كتاب التوحيد ، باب قول الله تعالى خلقت بيدي الخ [ج: ۲ ص: ۱۱۰-۱۱۱]

(۳) تفسير ابن کثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۸۲، ۳۸۳]

(۴) تفسير الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۸ ص: ۵۴۷]

(۵) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۲ ص: ۱۸۴]

(۶) ترجمه: - او مونږ يې ددې زمکې مالکان جوړ کړو او جرته چې جنت مونږ غواړو نو قيام به کوو .

(۷) تفسير الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۸ ص: ۵۴۹]

گنرو آيتونو ڪنبي راغلي دي ، يو آيت مبارك ڪنبي فرمائي چي : (۱) [اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ] ۱۰ الـايـة . بل آيت مبارك ڪنبي فرمائي چي : (۲) [وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ] ، په دريم آيت مبارك ڪنبي فرمائي چي : (۳) [اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَنُؤَيِّدُھُمْ بِالْاَشْھَادِ] دنيا يو ڄل وړاندي ليدلي دي چي الله ﷻ د دنيا په لوي و دانسـي باندې خپل مومنان نيڪان بندگان وارثان گرځولي دي چي ڊيري زماني پوري دغه صورت قائم وو او بيا به هم د مهدي ﷺ په زمانه ڪنبي همداشان ڪيري [روح المعاني ، ابن ڪثير] (۴)

اِنَّ فِيْ هٰذَا لَبَلٰغًا

| بيشڪه په دي [بيان] ڪنبي | يو لوي خبر دي

| په دي [قران پاڪ] ڪنبي د عبادت کونکو د پاره ڊير ڪافي

لِقَوْمٍ عٰبِدِيْنَ ۝ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝

د پاره د خلقو | عبادت کونکو | اونه ئي ليري موني ته | مگر | رحمت ئي | د پاره د مخلوقاتو

مضمون دي | او مونږ ته د ٽولو جهانونو د پاره رحمت جوږ ڪري ليري ئي |

قُلْ اِنَّمَا يُوْحٰى اِلَيَّ . اَتَمَّا الْهٰكُمُ . اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَمَلَّ اَنْتُمْ

ورته اووايه | بيشڪه | وحي ڪيري | ماته | چي بيشڪه معبود ستاسو | معبود يو دي | نو آيا تاسو

[اني پيغمبره] ته اووايه چي ما ته خوبس دا وحي راغلي ده | چي ستاسو معبود بس يو معبود دي | نو

مُسْلِمُونَ ۝ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اَدْنٰتُكُمْ عَلَى سَوَآءٍ ۝

منونڪي ين | نو ڪه مخ واروڙ دوي | نو ورته اووايه | چي خبردار ڪري ين ما تاسو | بنه بئڪاره

ايا تاسو هم مني ڪه نه ؟ | نو ڪه بيا هم مخونه واروي | نو ته ورته اووايه چي ما خو تاسو پوره

وَ اِنْ اَدْرٰى اَقْرَبٌ اَمْ بَعِيْدٌ ۚ مَا تُوعَدُوْنَ ۝

اونه پوهيم زه | چي آيا نزدي دي | يا لري دي | هغه خيز | چي تاسو سره ئي وعده ڪيري

خبر ڪرئي | اوما ته دامعلومه نه ده چي ڪومه وعده تاسو سره شوي ده چي هغه نزدي ده او ڪه لري

اِنَّهٗ يٰعَلَمُ الْجَهَرِ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ۝

بيشڪه الله | پوهيري | په اوچت آواز | د خبري نه | او پوهيري | په هغه خبرو | چي پتوي ئي تاسو

بيشڪه چي الله ﷻ په څرگنده خبره هم پوهه دي | او په هغي هم پوهه دي چي تاسو ئي پتوي

(۱) ترجمه:- دا زمڪه دالله تعالي ده، څوڪ چي غواري نو ددي مالك جوږوي دځپلو بندگانونه ، او اخير ڪاميابي هغوي ته حاصليري څوڪ چي دالله تعالي نه ويريري.

(۲) ترجمه:- تاسو ڪنبي چي څوڪ ايمان راڙري او نيڪو علمونه ڪوي ، هغوي سره دالله تعالي وعده ده چي هغوي ته به په زمڪه ڪنبي حڪومت ورڪوي.

(۳) ترجمه:- مونږ د خپل پيغمبرانو او د ايماندارو په دنياوي ژوند ڪنبي هم مدد ڪوڙ او په هغه ورځ هم چي په ڪومه ورځ گواهي ورڪوونكي خلق ولاړوي.

(۴) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۲ ص: ۴۸۱] و تفسير ابن ڪثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۸۴]

وَإِنْ أَدْرَىٰ	لَعَلَّهٗ	فِتْنَةً	لَّكُمْ	وَمَتَاعٌ
او څومره چې پوهیږم زه نو شاید چې دا تاخیر یوه فتنه ده ستاسو دپاره او سامان دژوند دې	او زه نه پوهیږم کیدې شی چې دا [تاخیر] ستاسو دپاره یو امتحان وی او تاسو ته ترڅو	إِلَىٰ حِينٍ ۝	قُلْ	رَبِّ
دخاص وخته پورې آخر او وویل رسول امر به فیصله اوکړه په حقه سره اورب زمونږه	وخت پورې فائده رسول دی پیغمبر او وویل چې اې زما ربه ته دحق مطابق فیصله کوه اوزما رب	الرَّحْمَنِ	الْمُسْتَعَانُ	عَلَىٰ مَا
رحمان دې چې امداد تر غوښتلې کیږي په مقابله دهغه خبرو کښي چې تاسو نې بیانوي	درحمتونو خاوند دې مونږ ترې نه مدد غواړو دهغې خبرو په مقابله کښي چې کومې تاسو بیانوي	لَصِفُونَ ۝		

آسان ترجمه قرآن

بیشکه په دې (قرآن) کښ دعبادت کونکو دپاره کافی پیغام دې. او (اې پیغمبره!) مونږ ته د ټولو جهانونو دپاره رحمت لیږلې ئې او وایه چه: په ما باندې خو دا وحی راځي چه ستاسو معبود بس یو معبود دې. نو آیا تاسو اطاعت قبلوي؟ بیا هم که دا خلق مخ وارهوي نو او وایه چه: ما تاسو عل الاعلان خبردار کړی یئ. او ماته دا معلومه نه ده چه د کومې سزا چه تاسو سره وعده کولې شی هغه نژدې ده که لرې. بیشکه الله پاک ته هغه خبرې هم معلومې دی کومې چه په تیز آواز سره کولې شی او هغه خبرو باندې هم پوهیږي کومې چه تاسو پتوي. او ماته معلومه نه ده کیدې شی (په سزا کښ) دا (روستوالې) ستاسو دپاره یو آزمینیت دې. او دیو خاص وخته پورې د فائدو اخستلو موقع درکول دی. (آخردا چه) پیغمبر او وویل چه: اې زما ربه! د حق فیصله اوکړې. اوزمونږ رب دلوثې رحمت والا دې. او کومې خبرې چه تاسو جوړوي، دهغې په مقابله کښ هم دهغه نه مدد طلب کولې شی.

خلاصه تفسیر

﴿إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ غَبِيْنٍ ۝﴾ [بیشکه په دې] قرآن یا ئ په یو جزء یعنی ذکر شوی صورت [کښې پوره مضمون دې دهغو خلقو دپاره کوم چه عبادت کوونکی دی] او کوم چه دعبادت نه سرکشی کوونکی دی دا هدایت خوددوی دپاره هم دې مگر په دوی کښې دهدایت طلب نشته په دې وجه ددې د فاندې نه محرومه دی ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِيْنَ ۝﴾ [اومونږ تالره دڅه بلې خبرې دپاره] رسول جوړ کړې [نه دې لیږلې مگر دجهان په خلقو باند د] خپلې [مهربانې کولو دپاره] دغه مهربانې داده چه خلق درسول نه ددې مضامین قبول کړی او دهدایت فاندې حاصلې کړی او څوک چه ئ قبول نه کړی هغه دهغه قصور دې په دې سره ددې مضمون په صحت هیڅ اثر نه پریوخی ﴿قُلْ﴾ [ته دې خلقو ته] په لټه سره بیا بیا [و فرمایه چه ماته خوا دموحدينو او مشرکینو په مینځ کښې د اختلاف په باره کښې] ﴿اَلَمْ يَأْتُوْا حٰی اِلٰی اَنْمَالِ الْهٰکِمِ الْوَاجِدِ﴾ [صرف دا وحی راغلې ده چه ستاسو معبود یو معبود دې] [نو دده دحقوالی ثابتیدونه پس] ﴿قُلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ۝﴾ [اوس هم تاسو منئ] او که نه منئ یعنی اوس خو ومنئ ﴿قُلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ﴾ [بیا هم که دا خلق] ددې دقبلولونه [مخ وارهوي نو ته] په طور دحجت تمامولو ﴿قُلْ اَدْعٰیكُمْ اِلٰی دَعْوَتِیْ اَوْ اِلٰی دَعْوَةِ الْوَحٰی ۝﴾ [بیا هم که دا خلق] ددې دقبلولونه [مخ وارهوي نو ته] په طور دحجت تمامولو

عَلَى سَوَاءٍ ﴿۱﴾ [و فرمايه چه مائتاسو ته نهايت واضح خبري در كړې دي] چه يوه ذره پتوالي په كښې نه دي پاتې شوې دتوحيد او داسلام دحقوالي خبر هم او ددي نه په انكار چه كومه سزا ملاويږي هغه هم صفاصفا بيان شوې ده اوس په مانه دتبليغ دحق څه ذمه واري باقى پاتې ده او نه ستاسو څه عذر باقى پاتې شوې دي [او كه چرې] ددي په حقوالي كښې تاسو په دي وجه شبهه كړئ چه كومه سزا ښودلې كيږي هغه ملاويږي ولې نه نو پوه شئ چه دسزا ملاويدل خو يقيني دي مگر ﴿وَأَنْ أَذْرَىٰ أَقْرَبُ أَمْ يُعِيدُ مَا تُوَعَّدُونَ﴾ [زه په دي پوه نه يم چه دكومي] سزا [تاسو سره وعده شوې ده ايا هغه نزدي] واقع كيدونكي ده او كه څه [اوږده] زما نه پس واقع كيدونكي [ده] البته واقع كيدل يې خامخا دي ځكه چه ﴿إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ﴾ [الله تعالى ته] ستاسو [داوچت اواز باند د ونيلې شوې خبرې هم خبر شته] ﴿وَيَعْلَمُ مَا تُكْتُمُونَ﴾ او كومه چه تاسو په زړه كښې ساتئ دهغې نه هم خبر دي او [په تاخير د عذاب سره ددي دنه واقع كيدو په دوكه كښې مه راځئ دا تاخير په څه مصلحت او حكمت سره كيدې شي ﴿وَأَنْ أَذْرَىٰ﴾ [زه نه پوهيږم] چه هغه مصلحت څه دي البته دومره ونيلې شم چه ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [شايد] دا تاخير د عذاب [ستاسو دپاره امتحان وي] چه شايد كه پوه شئ او ايمان راوړئ ﴿وَمَقَامُ الْعِزِّ﴾ [او تر يو وخت] محدود يعنى تر وخته دمرگ پورې [فائده رسول وي] چه غفلت يې ښه اوږد شي او عذاب يې زيات شي اوله معامله يعنى امتحان رحمت دي او دويمه معامله يعنى عمر اوږد كيدل او سهولتونه يې ملاويدل عذاب او سزا ده او هر كله چه په دي ټولو مضامينو سره هدايت ونه شونو [پيغمبر] ﷺ دالله تعالى په اذن ﴿قُلْ رَبِّ﴾ [و ونيل چه اے زما ربه] زما اود قوم په مينځ كښې ﴿أَحْكُمُ بِالْحَقِّ﴾ [فيصله وكړې] كومه چه هميشه [دحق موافق] وي مطلب دادې چه عملي فيصله وكړې چه دمسلमानانو سره دكومي فتح او نصرت وعدي دي هغه واقع كړې چه په دوى باند نور زيات حجت تمام شي [او] رسول الله ﷺ كفاروته دا هم وفرمائيل چه ﴿وَرَبُّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ﴾ [زما رب لوي مهربان دي چه دهغه نه دهغو خبرو په مقابله كښې مدد غوښتي شي كومي چه تاسو جوړوي] چه مسلمانان به زر ورك شي يعنى مونږ دهغه مهربان رب نه ستاسو په مقابله كښې مدد غواړو.

معارف او مسائل

[وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ] عالمين د عالم جمع ده ، عالم ټولو مخلوقاتو ته ونيلې شي كه هغه پيريان او انسانان وي ، او كه حيوانات او نباتات او جمادات وي ، رسول كريم ﷺ دي ټول مخلوق دپاره رحمت په دي شان دي چې د ټول مخلوقاتو حقيقي روح د الله ﷻ ذكر او دهغه عبادت دي ، كله چې په دنيا كښې دا پاتې نشي يعنى دلته څوك الله ، الله ويونكي پاتې نشي نو ددي ټولو څيزونو مرگ به رشي ، كله چې حقيقي روح د الله ﷻ ذكر او عبادت دي چې هغه درسول كريم ﷺ په برکت او تعليماتو سره دلته تر قيامت پورې قائم دي نو د هغوي رحمت كيدل ترې پخپله ښكاره شو ځنگه چې هغوي پخپله فرمانيلى دي چې [انارحمه مهادا] لزه د

لشه کښ بدحواس دی، حال داچه هغوی به په لسه کښ نه وی، بلکه دالله پاک عذاب به ډیر سخت وی.

خلاصه تفسیر

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ﴾ [اے خلقو دخپل رب نه وويريږئ] او ايمان او اطاعت اختيار کړئ ځکه چې ﴿إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ﴾ [يقينا دقيامت زلزله به ډير دروند څيز وي] چه راتلل ي ځامخا دی ددغې ورځې دسختو نه دبيچ کيدو اوس فکر وکړئ چه طريقه ي تقوى ده وړاندې ددغه سختۍ بيان دې ﴿يَوْمَ تَرَوْنها﴾ [په کومه ورځ چه تاسو خلق دغې] زلزلي [لره ووينئ دغه ورځ به] دا حال وی چه ﴿تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ﴾ [تولې پي ورکونکې] د هيبت او ويرې په وجه سره ﴿عَمَّا أَرْضَعَتْ﴾ [خپل پي خوړونکي] بچي [لره هير کړي] ﴿وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا﴾ او تولې حملدارې په خپل حمل [دورخوپوره کيدونه وړاندې] وغورزوي ﴿وَتَرَى النَّاسَ سُكَرَى﴾ اوتاته [اے مخاطبه] به خلق دنشې په شان په حالت کښې ښکاريږي ﴿وَمَا هُمْ بِسُكَرَى﴾ حال دادې چه هغوی به په نشه کښې نه وی [ځکه چه هغه وخت دنشې دڅه شی داستعمالولو هيڅ امکان او احتمال نشته] ﴿وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ﴾ [ليکن دالله تعالى عذاب ډير سخت څيز دې] چه هغې نه د ويرې په وجه سره به ددوی حالت دنشې والا په شان شی.

معارف او مجادل

سورة خصوصيات: د مفسرينو په دې کښې اختلاف دې چې دا سورة مکي دې او که مدني. د ابن عباس رضي الله عنه څخه دواړه روايات منقول دی. د جمهورو مفسرينو قول دادې چې دا سورت مکي او مدني دواړه قسمه آيتونه لري، قرطبي رحمه الله دې ته زيات صحيح قول وئيلي دي. دا سې نې هم وئيلي دي چې ددې سورت عجيبه خبره داده چې ددې ځينې آيتونه په شپه کښې، ځينې په ورځ کښې، ځينې په سفر کښې، ځينې په حضر کښې، ځينې په مکه مکرمه کښې، ځينې په مدينه منوره کښې، ځينې د جنگ په حالت کښې، ځينې د صلح په حالت کښې نازل شوي دي. دې کښې ځينې آيتونه ناسخ او ځينې منسوخ، ځينې محکم او ځينې متشابه دي، غرض دا چې دې سورت کښې نازلیدونکی ټول قسمه څيزونه شته دي. (۱)

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ﴾ هرکله چې په رسول کریم صلی الله علیه و آله باندې دا آیت مبارک نازل شو نو د سفر په دوران کښې نازل شو نو نبی کریم صلی الله علیه و آله په اوچت آواز سره ددې تلاوت کول شروع کړل، ددې په اوريدو سره ددغې سفر ټول صحابه کرام رضي الله عنهم نبی کریم صلی الله علیه و آله ته راغلل، نبی کریم صلی الله علیه و آله ورته او فرمائيل چې تاسو ته معلومه ده چې دقيامت د ازلزله به په کومه ورځ وی؟ صحابه کرام رضي الله عنهم عرض او کړو چې الله تعالى او دهغه رسول صلی الله علیه و آله په دې ډير ښه پوهيږي. نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائيل چې دا به په هغه ورځ وی چې الله تعالى به آدم عليه السلام ته او فرمائي چې جهنم ته تلونکی خلق راپورته کړه، آدم عليه السلام به عرض او کړی چې دا به څوک وی. الله عز وجل به ورته او فرمائي چې په زرو کسانو کښې يو کم زر کسان. نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمائيل چې دا به هغه وخت وی چې د ويرې او هيبت څخه به ماشومان بوډاگان شی، باردارې ښځې به دخيټې بار او غورزوي.

صحابہ کرام رضی اللہ عنہم تپوس اوکرو چي يار رسول الله ﷺ اييا به په مونږ کښې خلاصې موندونکي څوک نه وي؟ نبي کریم ﷺ او فرماييل چي تاسو فکر مه کوئ، په زرو کښې به ټول يا جوج ماجوج جهنم ته زی، او تاسو کښې به صرف يو کس په زرو کښې جهنم ته ځي. (صحيح مسلم وغيره د ابی سعيد رضی اللہ عنہ څخه روايت کړې دي) (١)

ځينو رواياتو کښې داسې هم راغلي دي چي په دغه ورځ به تاسو داسې دوه قسمه مخلوق سره يئ چي هغوي به کومې دلې سره وي نو په شمير کښې به هم هغوي پرې زيات وي يو يا جوج ماجوج، دويم ابليس او دهغه ملگري او تابعدار او د آدم عليه السلام په اولاد کښې چي کوم خلق وړاندې مړه شوي دي. [ځکه په تحفه سره نهه نوي کښې زيات تعداد به دهغوي وي] دا ټول روايات په تفسير قرطبي وغيره کښې نقل کړې شوي دي. (٢)

د قيامت زلزله به څه وي؟ آيا دا زلزله به د خلقو د دوباره راژوندی کيدو څخه روستو وي او که ددې څخه وړاندې په دې دنيا کښې به وي چي د قيامت د راتلو آخری نخښه به وي؟ ځينو په کښې دا دويم قول غوره کړې دي ځکه چي د قرآن عظيم الشان په ډيرو آيتونو کښې ددې بيان راغلي دي. لکه فرمائي چي (٣) [اِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا]، (٤) [وَمُحِلَّتِ الْأَرْضُ وَاَحَدَةً] (٥) [اِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا] وغيره.

ځينو حضراتو فرماييلي دي چي دغه زلزله به د دوباره ژوندی کيدو څخه روستو وي، دهغوي دليل هغه حديث پاک دي په کوم کښې چي آدم عليه السلام ته د خطاب کولو بيان دي. خو په حقيقت کښې دا دواړه روايتونه پخپل مينځ کښې داسې سمون خورې شوي چي د قرآن عظيم الشان او صحيح احاديثو تر منځ د حشر نشر څخه وړاندې د زلزلې راتلل هم ثابت دی او ددغې حديث پاک تر منځ روستو راتلل ئې هم ثابت دی. والله اعلم.

دې پسې آيت مبارک کښې دا بيان راغلي دي چي پي ورکوونکې ښځه به خپل تي ورکوونکي ماشوم ته پام نشي کولې، او بارداره ښځې به د هيبت په وجه خپل د خيتې بچي گذار کړي که د اشان د قيامت قائميدو څخه اول د زلزلې وي نو دې کښې خو هيڅ شک نشته او که د قيامت قائميدو څخه روستو وي نو ددې مطلب به دا وي چي کومه ښځه بارداره مړه شي نو هغه به خپل د خيتې دغه بچي گذار کړي. او که د تي ورکولو په حالت کښې مړه شوې وي نو سره ددغې بچي به راپورته شي خو بيا هم ورته د هيبت په وجه پام نشي کولې. (قرطبي) (٦) والله اعلم.

(١) صحيح مسلم كتاب الايمان، باب بيان كون هذه الأمة نصف اهل الجنة [ج: ١، ص: ١١٨] و جامع الترمذي، ابواب التفسير باب ومن سورة الحج [ج: ٢، ص: ١٥٠]

(٢) تفسير القرطبي [ج: ١٢، ص: ٣] و جامع الترمذي، ابواب التفسير باب ومن سورة الحج [ج: ٢، ص: ١٥٠]

(٣) ترجمه: - کله چي زمکه په خپلو غوڅيدول سره اوخوځولي شي.

(٤) ترجمه: - او زمکه از غرونه به پورته کړي شي بيا به دواړه په يو ځل ريزه ريزه کړي شي.

(٥) ترجمه: - هر کله چي په زمکه سخته زلزله راشي.

(٦) تفسير القرطبي [ج: ١٢، ص: ٦٠]

وَمِنَ النَّاسِ مَنُ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ	اور ڪيئي خلقون نه هغه دي چي جگره ڪوي په باره دالله ڪنسي بغير دعلم نه او پيروي ڪوي
أَوْ بَعْضِ خَلْقِ دَاسِي هُم دِي أَجِبِي دَاللهُ بِه بَارِه ڪَنسِي بَغِيرِ دَعِلْمِ اَوْدَلِيلِ اَنه جِگَرِي ڪَوِي اَو	او بعضي خلق داسي هم دي چي دالله په باره ڪنسي بغير د علم اودليل نه جگري ڪوي او
كُلُّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٌ ۚ كُتِبَ عَلَيْهِ	دهر شيطان سرکشه حال دا چي ليکلي شوي ده [دا خبره] په حق ددغه شيطان ڪنسي
دهر يو سرکش شيطان تابعداري ڪوي چي چا په باره ڪنسي چي دا ليکلي شوي دي چي	
إِنَّهُ مَن تَوَلَّاهُ فَآذَهُ يُضِلُّهُ	چي بيشكه هغه ڏوڪ چي دوست ڪوي ده لره نو بيشكه به بي لاري ڪوي هغه [تابع خپل]
چوڪ هغه سره ملگري شي نو هغه ئي گمراه ڪري	
وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ۚ يَأْتِيهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ	اولا به بنائي هغه ته د عذاب د وورگرم اے خلقو که بي تاسو په شك ڪنسي
اود دوزخ د عذاب لار ورته سموي ائي خلقو که تاسو دبيا ژوند په باره ڪنسي شڪمن	
مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تَرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ	ددوباره ژوندي ڪيدونه پس بيشكه پيدا ڪري بي مونږ تاسو دخاورونه بيا دنطفې نه
بين نو الڦهڪر اوکړئي چي مونږ تاسو اول دنساورې نه پيدا کړئي بيا ديو څاڅکي اوبونه	
ثُمَّ مِّن عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ ۖ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُّخَلَّقَةٍ	بيا دويني دپوٽي نه بيا دغوبني دپوٽي نه چي پوره شکل والا هم وي او نيمگري شکل والا هم وي
بيا د چکه ويني نه بيا دغوبني دپوٽي نه چي [بعضي] پوره وي او [بعضي] ناپوره وي	
لِّنَبِّئِن لَّكُمْ وَتَقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ	دپاره ددي چي واضحه ڪرو مونږ تاسو ته [حقيقت] اوقرار ورکوڙ مونږ په رحمونو [دميندو] ڪنسي
چي تاسو ته خپل قدر تونه اوبنائي او مونږ چي دچا په باره ڪنسي او غواړو نو تر	
مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا	هغه چي خونه شي زمونږه دنيتي خاصي پوري بيا رااوباسو مونږ تاسو په شکل دبچي ڪنسي
بوي مودي پوري هغه دمور په رحم ڪنسي ڄائي ڪرو بيا تاسو د پوره ماشوم په صورت ڪنسي پيدا ڪرو	
ثُمَّ لَتَبْلُوهُنَّ أَشَدَّكُمْ ۖ وَمِنْكُمْ مَّنْ	بيا [يالو تاسو] دپاره ددي چي اورسي تاسو پوره خواني خپلي ته او ڪيئي ستاسو نه هغه دي
او چي بيا د خواني زور ته اورسي او په تاسو ڪنسي څوڪ داسي دي چي [په پوخ عمر ڪنسي] مړه شي	
يَتَوَقَّى ۖ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعَمْرِ	چي وفات ڪري ڪيري او ڪيئي ستاسو نه هغه دي چي واپس ڪري ڪيري بدترين عمر ته
او بعضي داسي وي چي [دبوه] اتوب غورزيدلي عمر ته اورسي	

لَکَیْلًا یَعْلَمُ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَیْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً

دپاره ددی چی پوهه نشی | روستو دپوهیدونه | په څه څیز باند | او ته ویني | زمکه | اوچه کله
چی دپوهی نه پس یو ځل بیا په څه نه پوهیږی | او ته ویني گوري چی زمکه اوچه مړه پرته وی

فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَثْبَتَتْ

نو هر کله چی | نازل کړو مونږه | په هغی باند | اوبه | نو اوخو زېږی | او اوپس سېږی | او زرغون کړی
نو کله چی مونږ په هغی اوبه راوړوؤ | نو راوینسه شی | او زرغونه شی | او دهر قسم

مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَیْجٍ ۝ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

دهر قسم | بوټو ښایستونه | دا کار | په سبب ددی چی بیشکه | الله | هم هغه حق دی |
ښایسته شینکښ راوټوکوی | دا ځکه چی الله ﷻ حق دی | او هم هغه پخپله

وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ وَأَنَّ

او بیشکه هغه | ژوندی کوی | مړی | او بیشکه هغه | په هر څیز باند | قادر دی | او بیشکه
مړو کی ساه اچوی | او هغه په هر څیز باندی قدرت لری | اودا [ځکه] چی

السَّاعَةِ ۝ آتِيَةٌ لِّلرَّيْبِ ۝ فِيهَا ۝ وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ

قیامت | راتلونکی ۱۷ | نشته هیڅ شک | په راتلودهغی کښی | او بیشکه چی الله | به راژوندی کوی
قیامت راتلونکی دی | په دی کښی هیڅ شک نشته | او الله ﷻ به په قبرونو کښی پراته مړی

مَنْ فِي الْقُبُورِ ۝ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ

هغه څوک | چی په قبرونو کښی دی | او ځینی دخلقو نه | هغه څوک دی | چی جگړه کوی
یو ځل بیا راژوندی کوی | او په خلقو کښی بعضی داسې هم شته | چی دالله ﷻ په باره کښی

فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ ۝ ثَانِي

په باره دالله کښی | بغير دعلم نه | او بغير دهدایت نه | او بغير دکتاب روښانه نه | تا وونکي وی
بی څه علم نه اوبی څه دلیل نه اوبی دیوروښانه کتاب نه جگړی کوی | په تکبر سره

عَظِفَهُ لِيَضِلَّ ۝ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۝ لَهُ فِي الدُّنْيَا

ددی خپلی لره | دپاره ددی چی بی لاری کړی خلق | دالله دلاری نه | دپاره دهغه | په دنیا کښی
څټه گرځوی | چی [خلق] دالله ﷻ دلاری نه گمراه کړی | داسی بنده دپاره په دنیا کښی

خِزْيٌ ۝ وَنَذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ ۝ عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝

شرمندگی ده | او اوبه ځکوؤ مونږ هغه ته مزه | په ورځ قیامت | د عذاب سوزونکی |
هم رسوائی ده | او د قیامت په ورځ به مونږ دوی ته د سوزونکی عذاب مزه او ځکوو

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ يَدًا ۝ يَذَّكَّرُ ۝ وَأَنَّ اللَّهَ

دا عذاب | په سبب دهغی عمل دی | چی مخکښی لیږلی وؤ | لاسونو ستا | او بیشکه چی الله |
داد هغه عملونو سزا ده | اچي تا وړاندی لیږلی وؤ | او الله ﷻ په خپلو بندگانو چرې هم

لَيْسَ	بِظَلَامٍ	لِّلْعَبِيدِ
نه دي ظلم کونکي په بندگانو خپلو باندې		
ظلم نه کوي		

آسان ترجمه قرآن

او په دې خلقو کښې بعض داسې دي چه د الله پاک په باره کښې بغیر د علم نه جهګړې کوي، او هغه سرکش شیطان پسې روان شی. چه دچا په تقدیر کښې دا لیکلې شوې دي چه څوک هم هغه دوست جوړ کړي، نو هغه به هغه لره ګمراهه کړي، او هغه به د بلیدونکي دوزخ د عذاب طرف ته بوځي. اې خلقوا که ستاسو د دوباره ژوندی کیدو په باره کښې څه شک وی نو (لو سوچ او کړئ) مونږ تاسو د خاورې نه پیدا کړي یی بیا د نطفې نه، بیا د چکړه وینې نه، بیا د غوښې د یوې ټکړې نه چه (کله) پوره جوړ شی، او (کله) پوره جوړ نه شی، چه تاسو ته ستاسو (حقیقت) ښکاره بیان کړي، او مونږ (تاسو) د میاندو په خیتو کښې چه ترڅو پورې غواړو د یوې مقرر مودې پورې پاتې کوو، بیا تاسو د یو ماشوم په شکل کښې بهر راوولو بیا (تاسو پالو) چه تاسو خپل پوره عمر ته اور سپړئ، او په تاسو کښې بعض هغه دی کوم چه (مخکښ) د دنیا نه اوچت کړې شی او هم په تاسو کښې بعض هغه وی کوم چه بدترین عمر (یعنی انتهای بودا توب) ته واپس کړې شی، تردې چه هغه دهرڅه پیژندلو نه پس هم په هیڅ نه پوهیږي. او ته به گورې چه زمکه به اوچه شوې وی، بیا چه کله مونږ په هغې باندې اوبه راوړو نو هغه په حرکت کښې راځي، او په هغې کښې غمیدل (بوکه والې) پیدا کیږي، او هغه هر قسم مزیدار څیزونه راټوکوي دا هرڅه په دې وجه دی چه د الله پاک وجود برحق دی او هم هغه په مړو کښې ساه اچوي، او هغه په هر څیز باندې مکمل قدرت لري، او په دې وجه چه قیامت راتلونکې دي، چه په هغې کښې هیڅ شک نشته، او په دې وجه چه الله پاک به هغه ټول خلق دوباره ژوندی کوي کوم چه په قبرونو کښې دی او په خلقو کښې څه خلق داسې دی چه د الله پاک په باره کښې جهګړې کوي، حال دا چه هغوی سره نه علم شته، نه هدایت او نه رنډا ورکولکې کتاب. هغوی په تکبر سره اعراض کونکي دي، چه نور خلق هم د الله پاک د لارې نه ګمراهه کړي دهم داسې انسان دپاره په دنیا کښې رسوائی ده، او د قیامت په ورځ به مونږ هغه ته د سوروونکي اور مژه ور اوځکو (چه) دا ستا د هغه بدو عملونو بدله ده کوم چه ستا لاسونو وړاندې رالیږلې وو، او دا خبره فیصله شوې ده چه الله پاک په بندگانو باندې ظلم کولکې نه دي.

خلاصه تفسیر

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ [او ځنې خلق داسې دي چه د الله تعالی په باره کښې] یعنی د هغه ذات یا صفتونو یا کارونو متعلق [بې دپوهې نه جګړې کوي] ﴿وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مُّرِيدٍ﴾ او په هر شیطان سرکش پسې کیږي [یعنی د ګمراهې قابلیت یې داسې دي چه کوم شیطان یې کوم طرف ته لمسوي دهغه په لمسه کښې راځي پس په داسې سړي کښې انتهای درجه ګمراهی ده چه په ده د هر شیطان لاس رسېږي] ﴿كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ﴾ [د کوم په نسبت] چه د الله تعالی د طرف نه [دا خبره لیکلې شوې ده] او مقرر شوې ده [چه کوم سړي دده سره تعلق ساتي] یعنی تابعداری یې کوي ﴿فَأَنَّهُ يُضْلُهُ﴾ [نو دهغه کار دادې چه هغه ده لره] دحقی

لاری نه [بی لاری کوی ﴿وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ﴾] او ده ته د دوزخ د عذاب لار ښائی [وړاندې دې جگره کونکو ته خطاب دې چه ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ﴾] [اے خلقو ﴿إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَيْعِ﴾] که تاسو [د قیامت په ورځ] دوباره ژوندی کیدو [دامکان] نه په شک کښې یی نو [لې شان په راتلونکې مضمون کښې غور وکړئ چه شک مو لری شی او هغه دا چه ﴿فَإِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّن نُّرَابٍ﴾] [مونږ] اول وار [تاسو لره د خاورې نه جوړل کړ] ځکه چه خوراک د کوم نه چه نطفه جوړېږی اول د عناصرونه پیدا کیرې چه یو جزء په کښې د خاورې هم دې ﴿ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ﴾ [بیا د نطفې نه] کوم چه د خوراک نه پیدا کیرې ﴿ثُمَّ مِّن عُلْقَةٍ﴾ [بیا د وینې د تکرې نه] چه په نطفه کښې په سختی او سرخی راتلو سره جوړېږی ثَمَّ مِّن مَّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ [بیا د غوښې تکرې نه] کله چه د دغې وینې د زیاتې سختیدونه جوړېږی [چه] ځنې [پوره وی] چه پوره اندامونه یی جوړشی [او] ځنې ﴿وَعِظَةٌ مُّخَلَّقَةٌ﴾ [نیمگړی هم] وی چه ځنې اندامونه یی ناقص پاتې شی داپه داسې ساخت او ترتیب او تفاوت سره یی ځکه جوړ کړل ﴿لِنَبَيِّنَ لَكُمْ﴾ [چه مونږ تاسو ته] خپل قدرت [ظاهر کړو] او په دې سره د ښکاره خبره ده چه هغه په دوباره پیدا کولو هم قادر دې [او] تتمه ددې مضمون داده چه په دې سره نور زیات قدرت ظاهرېږی چه ﴿وَنَقْرُفِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ﴾ [مونږ] دمور [په رحم کښې کومې] نطفې [لره غواړو] ﴿إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ دیوې مقررې نیتې [یعنی د حمل د پیدا کیدو تر وخته [پورې ساتو] او کومې لره چه پاتې کول نه غواړو د هغې اسقاط وشي] ثَمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا [بیا] ددې مقررې نیتې نه پس [مونږ] تاسو لره بچۍ [دمور د گیلې نه] بهر راوباسو بیا [ددې نه پس درې قسمونه شی یو قسم داچه په تاسو کښې ځنل لره تر ځوانۍ پورې مهلت ورکوو] ثَمَّ لَتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ [چه تاسو خپلې د ځوانۍ پوره] عمر [ته ورسیرې] ﴿وَمِنْكُمْ مَّنْ﴾ او ځنې په تاسو کښې هغه هم دی کوم چه [د ځوانۍ نه وړاندې] ﴿يَتَوَقَّى﴾ [مړه شی] دا دویم قسم شو ﴿وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدِّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُصْرِ﴾ [او ځنې په تاسو کښې هغه دی کوم چه ارذل عمر] یعنی زیات زوړ والی [ته رسولې شی] ﴿لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا﴾ چه ددې اثر دادې چه دیوشی نه سره ددې چه خبردار وی بیا ناخبره شی [لکه د اکثر و بوداگانو دا حال لیدې شی چه اوس به ورته یو خبره وښای او اوس به یی بیا تپوس کوی دا دریم قسم شو دا ټول حالات هم دالله تعالی د عظیم قدرت ښې دی یو استدلال خو دا وو [او] وړاندې بل استدلال دې چه ﴿وَنُرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً﴾ [اے مخاطبه ته زمکې لره وینې چه اوچه] پرته [وی] ﴿فَإِذَا أَكَّرْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ هُمْزَتْ وَرَبَّتْ﴾ بیا کله چه مونږ په دې اوبه وور وو نو دغه راوپرسیرې او شنه شی او ﴿وَأَبْنَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجَةً﴾ د هر قسم [یعنی قسمونو] ښائسته بوتې په کښې راپیدا شی [پس دا هم دلیل دې د کامل قدرت وړاندې استدلال لره دنور واضحه کولو دپاره د ذکر شوو تصرفاتو وجه او حکمت بیان فرمائی یعنی [دا] چه بره دواړو استدلالونو په ضمن کښې چه د ذکر شوو څیزونو ایجاد او اظهار ذکر شو ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ﴾ دا ټول [په دې سبب سره وشو چه صرف دالله تعالی ذات یو کامله هستی ده] داخوې ذاتی کمال شو ﴿وَأَنَّهُ يُخَيِّ الْمَوْتَى﴾ [او هغه بې روحو لره روح ورکونکې دې] دای فعلی کمال دې ﴿وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [او هغه په هر څه قادر دې] دای وصفی کمال دې او دا درې واړه کارونه په جمع د ذکر شوو کارونو علتونه دی ځکه چه په دې درې واړو کمالونو کښې که یو هم غیر متحقق وي نو ایجاد به نه وو شوي چنانچه ظاهره ده]

او [دارنگ په دې سبب سره وشو چه] ﴿وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّارْتَبَ فِيهَا﴾ [قیامت راتلونکې دې په دې کښې یوه ذره شک نشته] ﴿وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ﴾ او الله تعالی به [په قیامت کښې] [قبرونو والولره دوباره پیدا کړی] دا د ذکر شوو کارونو حکمت دې یعنی مونږ دغه ذکر شوی تصرفات په دې وجه ظاهر کړل چه په دې کښې منجمله دټولو حکمتونو نه یو حکمت او اصل مقصد دا وو چه مونږ ته د قیامت راوستل او مړولره دوباره ژوندی کول منظور وو نو په دې تصرفاتو کولو سره به ددغې امکان خلقو ته ظاهري پس د مذکوره خیزونو درې علتونه او دوه حکمتونه ذکر شول او سبب په عامه معنی سره ټولو دپاره عام شو په دې وجه د [بأن الله بأعینة] په ټولو داخله شوه [او] تردې پورې خو د جگړې کوونکو دگمراهی او د دوی په رد کښې استدلال ذکر وو وړاندې ددوی نور دگمراه کولو او خپلې گمراهی او نور لره دگمراه کولو د عظیم وبال ذکر دې ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ﴾ [خني دخلقونه داسې دی چه دالله تعالی په باره کښې] یعنی د هغه په ذات یا صفتونو یا په تیرو کارونو کښې ﴿يُغَيِّرُ عِلْمَهُ﴾ [بغیر پوهې] یعنی علم ضروری [نه] ﴿وَلَا هُدًى﴾ او بغیر د دلیل [یعنی علم استدلال عقلی] [نه] ﴿وَلَا كِتَابٌ مُبِينٌ﴾ او بغیر دڅه روښانه کتاب [یعنی علم استدلالی نقلی] [نه] او دنور تحقیق کوونکو د اتباع او تقلیدنه ﴿ثَانِي عَظِيمٌ﴾ [په تکبر سره جگړې کوی] ﴿لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ددې دپاره چه [نورو خلقو لره هم] دالله تعالی دلارې نه [یعنی حق دین نه] بې لارې کړی ﴿لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ﴾ دداسې سړی دپاره رسوانی ده په دنیا کښې [خواه هر قسم رسوانی چه وی چنانچه خني گمراهان په قتل او قید وغیره سره ذلیله کیری خني داهل حقو سره په مناظره کښې مغلوب شی او دعاقلانو په نظر کښې بې عزته شی] ﴿وَنَذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ او د قیامت په ورځ به مونږ دوی ته دسیزونکی اور عذاب وځکوو [او دوی ته به ووئیلې شی] ﴿ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ يَدَكُمْ﴾ [چه دا ستاسو دلاسونو دکړوکارونو بدله ده] ﴿وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ او دا خبره ثابته ده چه الله تعالی په [خپلو] بندگانو ظلم کوونکې نه دې [پس تاسو له بې دجرم نه سزا نه درکړې شوه،

معارف او مسائل

اَوَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ] دا آیت مبارک د یو داسې سړی باره کښې نازل شو چې هغه به هر وخت جگړې کولې، فرښتو ته به ئې د الله ﷻ لونه وئیل او قرآن عظیم الشان ته به ئې د پخوانو خلقو افسانې وئیلې. د قیامت او دوباره ژوند نه منکروو. [ابن ابی حاتم عن مالک، مظهري] (۱)

اگر چې دا آیت مبارک ددغې خاص سړی باره کښې نازل شو خو حکم ئې دهغې ټولو دپاره عام دې چې دا قسم عادتونه او خویونه په کښې موندې شی.

د مور په څېه کښې د انسان د پیدا کیدو درجې او مختلف حالات: ﴿فَالأَنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ تُرَابٍ﴾ دې آیت مبارک کښې د انسان د پیدا کیدو هغه مختلفې درجې بیان شوی دی کومې چې د مور په څېته کښې پرې تیرېږي. ددې تفصیل د صحیح بخاری په یو حدیث پاک کښې راغلي دي کوم چې د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دې. هغوی رضی الله عنهم فرمائیلي دي چې رسول کریم ﷺ

(۱) تفسیر المظهري [ج: ۶ ص: ۲۵۳] وتفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث: [۱۷۶۳۰]

اوفرمائیل او هغوی عليه السلام رښتیا ویونکی دی او رښتونې گنرلې شی، چې تر څلویښتو ورځو پورې د انسان ماده د مور په رحم کښې پرته وی بیا څلویښت ورځې پس ترې چکه وینه جوړه شی بیا هم په څلویښتو ورځو کښې هغې نه غوښه جوړه شی بیا د الله جل جلاله د طرفه یوه فرېسته راوړلې لای شی چې په کښې روح پوک وهی او دهغه متعلق څلور خبرې دغه وخت په فرېستې باندې لیکلې شی، اول دا عمر به ئې څومره وی؟ دویم دا چې روزی به ئې څومره وی؟ دریم دا چې څه عمل به کوی؟ څلورم دا چې په آخری انجام کښې به دا شقی او بد بخت وی او که سعید او نیک بخت به وی [قرطبی].^(۱)

بل یو روایت کښې ابن ابی حاتم او ابن جریر د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه په روایت داسې نقل کړې دې چې کله په نطفه باندې د څو ورځو تیریدو نه پس مضغه یعنی غوښه شی نو هغه وخت هغه فرېسته د الله جل جلاله نه تپوس او کړی کومه چې د هر انسان په پیدا کولو باندې مقررې شوې وی چې [یا رب مُخَلَّقَةٍ أَوْ غَيْرِ مُخَلَّقَةٍ] [ای ربه ددې مضغې نه انسان پیدا کول ستا په تقدیر کی شته او که نشته] که الله جل جلاله په جواب کښې او فرمائی چې دا به غیر مخلقه وی نو رحم ئې گذار کړی او نورو مرتبو ته نشی رسیدې او که حکم ورته اوشی چې دا به مخلقه وی نو بیا ترې فرېسته تپوس کوی چې هلک به وی او که جینئ، نیک بخت به وی که بد بخت. دده عمر به څومره وی، عمل به ئې څنگه وي او چرته به مړ کیږی؟ [دا ټول څیزونه دغه وخت فرېستې ته او خودلې شی، ابن کثیر]^(۲) د [مُخَلَّقَةٍ] او [غَيْرِ مُخَلَّقَةٍ] دا تفسیر د ابن عباس رضی الله عنه نه هم منقول دې [قرطبی].^(۳)

ددې بیان شوی حدیث نه د [مُخَلَّقَةٍ] او [غَيْرِ مُخَلَّقَةٍ] تفسیر دا معلوم شو چې د کومې نطفې نه انسان پیدا کیدل مقدر وی هغه [مُخَلَّقَةٍ] د او د کومې نه چې انسان پیدا کیدل مقدر نه وی بلکه دهغې ضائع کیدل او غورځیدل ئې مقدر وی هغه [غَيْرِ مُخَلَّقَةٍ] ده. او ځینې مفسرینو ئې دا تفسیر کوی چې د کوم ماشوم مکمل پیدا کول وی ټول اندامونه صحیح سالم او په سمون سره وی هغه [مُخَلَّقَةٍ] او چې اندامونه ئې ځینې نیمګړی یا قد، رنگ وغیره ئې خپل مینځ کښې بې سمون وي، هغه [غَيْرِ مُخَلَّقَةٍ] ده، د تفسیر په خلاصه کښې هم دا تفسیر اخستې شوی دې، والله سبحانه وتعالى اعلم.

د [ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا] بیا ورپسې د مور د خیتې نه تاسو د یو کمزوری ماشوم په شکل کښې راوړاسو چې بدن مو هم کمزوری وی، آوریډل او لیډل مو هم کمزوری وی، په حواسو، عقلونو، حرکتونو او نیولو کښې مو هم طاقت نه وی، غرض دا چې ټول طاقتونه مو ډیر زیات ضعیف او کمزوری وی، بیا درجه په درجه په دې کښې وده ورکولې شی تر دې چې پوره طاقت ته اورسیږی.

^(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۴ ص: ۷] وصحيح البخاري كتاب بدء الخلق، باب ذكر الملائكة [ج: ۱ ص: ۴۵۶]

^(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۹۶] و ابن ابی حاتم تحت هذه الآية رقم الحديث [۱۱۶۳۵] وفتح الباري رقم الحديث: [۳۰۷ ج: ۱ ص: ۴۹۷]

^(۳) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۴ ص: ۹]

اَنْتُمْ تَنْبَلُّوْا اَشْدُّكُمْ اَمْ هُمْ دَا مَعْنٰى دِه د لفظ [اَشْدَّ] د شدة جمع ده ، څنگه چې لفظ د انعم د نعمة جمع ده ، مطلب دا چې طاقت مو درجه په درجه تر هغې زياتولې شى تر څو چې مكمل شى ا تاسو ځوانى ته اورسى .

[اَزْدَلُ الْعُمْرِ] يعنى هغه عمر چې د انسان په عقل ، شعور او حواسو كښې خلل راشى ، رسول كريم ﷺ د داسې عمر نه پناه غوښتلې ده . د نسائى په حواله د سعد رضى الله عنه روايت دې چې رسول كريم ﷺ به دا لاندې ذكر شوې دعا ډيره ډيره لوستله . او ددې حديث پاك راوى سعد رضى الله عنه دا دعا خپل اولاد ته ډيره ډيره يادوله ، هغه دعا داده :

(اللهم انى اعوذبك من البخل واعوذبك من الجبن واعوذبك من ان ادالى اذلى العبد واعوذبك من فتنة الدنيا وعذاب القبر) [قرطبي] . (۱)

د انسان د ابتدائى پيدائش نه پس د عمر مختلف مراحل او حالات : د مسند احمد او مسند ابى يعلى حواله د انس بن مالك نه روايت دې چې رسول كريم ﷺ او فرمايل چې څومره پورې ماشوم بالغ شوى نه وي نو دهغه نيك عمل د پلار يا دمور پلار دواړو په حساب كښې ليكلې شى . اود هغه كړې خراب عمل نه دهغه په عمل نامه كښې اونه ئې د مور پلار په عمل نامه كښې ليكلې شى . كله چې بالغ شى نو د حساب قلم دده دپاره جارى شى . اود د سره موجود اوسيدونكو دوؤ فرېستو ته حكم وركړې شى چې دده حفاظت دې كوى او طاقت دې ورته ورسوى . كله چې د اسلام په حالت كښې د څلوېښتو كالو عمر ته ور اورسى نو الله ﷻ هغه د درې قسمه بيمارو څخه محفوظ كوى يعنى ليونتوب ، جذام او برص څخه ، كله چې پنځوسو كالو ته اورسى نو الله ﷻ دهغه حساب سپك كړى ، كله چې شپيتو كالو ته اورسى نو الله ﷻ ورته خپل ځان ته د ماتې كولو توفيق وركړى ، كله چې عمر ئې اويا كاله شى نو د اسمان ټول مخلوق ورسره مينه شروع كړى ، كله چې عمر اتياؤ كالو ته اورسى نو الله تعالى ئې نيكي ليكي او بد نه . كله چې عمر ئې نوى كالو ته اورسى نو الله ﷻ ئې ټولې وړاندې روستو گناهونه معاف كوى او ورته د خپل كور د خلقو په باره كښې د شفاعت كولو حق وركړى ، او شفاعت ئې قبلوى او دهغه لقب امين الله او اسير الله فى الارض شى يعنى په زمكه كښې د الله قيدى . ځكه چې په دې عمر كښې عام طور د انسان طاقت ختم شى ، هيڅ څيز ورته خوند نه وركوى ، او د قيدى په حيثيت سره عمر تيروى ، او كله چې زيات ذليل عمر ته اورسى نو دهغه ، هغه ټول نيك عملونه ئې په عمل نامه كښې ليكلې شى كوم به ئې چې د خپلې روغتيا او طاقت په زمانه كښې كول خورده كړې گناه دسره نشى ليكلې . (۲)

دا روايت حافظ ابن كثير رحمه الله د مسند ابى يعلى نه نقل كړو او وي فرمايل چې [هذا حديث غريب جدا وفيه نكارة شديدة] [دا حديث پاك غريب دې او په دې كښې سخت نكارت دې] ، بيا ئې او فرمايل چې :

(۱) ترجمه :- اې الله جل شانہ ! زه تاسره پناه غواړم د بخل نه ، د بزدلي نه ، او تاسره پناه غواړم ددې چې ناكاره عمر ته اورسېږم ، او زه تاسره پناه غواړم د دنيا دفتني نه او د قبر د عذاب نه .

(۲) تفسير القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۱۲] وسنن النسائي كتاب الاستعاذة ، باب الاستعاذة من البخل [ج: ۲ ص: ۳۱۳] مسند احمد رقم الحديث: [۵۷۵۹] ، مسند عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ، ومسند ابى يعلى الموصلي رقم الحديث: [۴۱۳۶]

او مع هذا قد رواه الامام احمد بن حنبل في مسنده موقوفاً ومرفوعاً [يعني اگر چي دا غريب دي او په دي کښي نکارت دي خو باوجود ددي دا امام احمد رحمته الله عليه پخپل مسند کښي دموقوفاً او مرفوعاً په دواړو طريقو سره روايت کړې دي]. بيا ابن کثير رحمته الله عليه د مسند احمد رحمته الله عليه نه دغه دواړه قسمه روايتونه نقل کړي دي چي مضمون ئي تقريبا هم هغه دي کوم چي د مسند ابی يعلى په حواله لري شان وړاندي نقل شو. () والله اعلم.

[ثَانِي عَظْمَةٍ] د عطف معنی دده او طرف دي ، طرف کوونی نه مراد نامونکي دي .

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ

|| اوځيني دخلقونه | هغه څوک دي | چي بندگي کوي دالله

|| او په خلقو کښي بعضي هغه هم شته | چي دالله عبادت | دشک شبهي | په غاړه ولاړ | کوي

عَلَى حَرْفٍ ۚ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ ۖ اطْمَأَنَّ بِهِ ۚ وَإِنْ أَصَابَتْهُ

په غاړه باند | نو که اورسيږي ده ته | فائده | نو مطمئن شي په هغي باند | او که اورسيږي ده ته

| داسي کس ته | که چري فائده اورسيږي | نو هغه ددي نه مطمئن شي | او که چري په څه مصيبت کښي

فِتْنَةٌ ۖ يَنْقَلِبْ عَلَى وَجْهِهِ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ۚ ذَلِكَ

مصيبت | نو واپس اوگرځي | په مخ خپل باند | نقصاني شو دي په دنيا | او په آخرت کښي | دادي

اخته شي | نومخ اوچت کړي | [او د کفر طرفته] بيرته گرځي | انده په دنيا کښي او آخرت دواړو کښي نقصان

هُوَ الْخُسْرَانُ ۚ الْمُبِينُ ۖ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ

هغه نقصان | ښکاره | رابلي هغه | اما سوا دالله نه | هغه څه | چي نه ضرر رسولي شي هغه ته

بياموندو | هم دا ښکاره نقصان دي | دوي دالله ﷻ نه سوا داسي | معبودان | رابلي | چي نه ده ته نقصان

وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ۚ ذَلِكَ هُوَ الضَّلُّ الْبَعِيدُ ۖ يَدْعُوا

او هغه څه | چي نه نفع رسولي شي هغه ته | داده | هغه گمراهي | لري | عبادت کوي هغه

رسولي شي | اونه ورته نفع رسولي شي | هم دغه يوه لويه گمراهي ده | هغه داسي | ددروغو معبود | بلي

لَمْ يَكُنْ ضَرَّةً ۚ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ ۚ لَيْسَ الْمَوْلَى

دهغه چا | چي نقصان دهغه | ډير نژدي دي | دفائدي دهغه نه | ډير بد دي | دا مددگار |

دکوم نقصان چي دده دنفعي نه زيات نژدي دي | بي کاره مولي دي

وَلَيْسَ الْعَشِيرُ ۚ

او ډير بد دي | دا ملگري |

او داسي ملگري بد ملگري دي |

آسان ترجمہ قرآن

اوپہ خلقو کینں هغه سړې هم دې چه په یو غاړه بالندی د الله پاک عبادت کوی پس که هغه ته (په دنیا کینں) څه فائده ورسیرې نو هغه پړې مطمئن شی، او که هغه ته څه از میمنت پینښ شی نو هغه مخ اړولو سره (د کفر طرف ته) روان شی. داسې انسان دنیا او آخرت دواړه بائیلل، هم دا خو ښکاره تاوان دې هغوی د الله پاک نه سوا د هغه څیزونو عبادت کوی چه نه ورته نقصان رسولې شی او نه څه فائده ورکولې شی. هم دا خو گمراهی ده لري دوی داسې (د دروغو خدایي) راپلی چه د هغه نقصان د هغه د فائدي نه زیات نژدې دې. داسې مددگار هم څومره بد دې او داسې ملگري هم څومره بد.

خلاصه تفسیر

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ﴾ [او ځنې خلق د الله تعالى عبادت] په داسې طور کوی لکه څوک چه د یو څیز [کناره باند] ولاړ وی او په موقع موندو سره تلوته تیار وی ﴿ثُمَّ انْصَابَهُ خَيْرٌ﴾ [بیا که ده ته څه] د نیوی [نفع ورسیرې نو ددې په وجه سره] په ظاهره [قرار بیامومی] ﴿وَأَنْ أَصَابَتْهُ فَتْنَةٌ أَلْقَبَ عَلَى وَجْهِهِ﴾ او که په ده څه از مانش راشی نو مخ وچت کړی [کفر طرف ته] [روان شی] چه په دې سره یې ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ [دنیا او آخرت دواړه یې تاوانی شی] ﴿ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ﴾ [دادې ښکاره نقصان] د دنیا نقصان خو په دنیا وی از مانش کوم چه په څه مصیبت سره وی دغه ښکاره ده او داخرت نقصان یې داشو چه اسلام او [خدای لره یې پرېښودو او] ﴿يَدْعُوهُمْ دُونَ اللَّهِ مَا﴾ د داسې شی په عبادت شروع شو کوم چه [دومره عاجز اوبې وسه دې چه] ﴿لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا نُنْفَعُ﴾ [نه ده ته نقصان رسولې شی او نه نفع رسولې شی] یعنی که عبادت یې نه کوی نو د څه نقصان رسولو او که کوی یې نو د نفع رسولو څه قدرت یې نشته ظاهره خبره ده چه قادر مطلق لره پرېښودل او داسې بې وسه څیز اختیارل سوده تاوان دی ﴿ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ﴾ [دا انتهائی درجه گمراهی ده] صرف دانه چه د دغې په عبادت سره څه نفع نه رسیرې بلکه الله ضرر او نقصان دې ځکه چه ﴿يَدْعُوهُمْ إِلَى ضَرَّةٍ أَقْرَبَ مِنْ نَفْعِهِ﴾ [هغه د داسې څیز عبادت کوی چه دهغه ضرر د هغه د نفع نه زیات نژدې دې] ﴿لَيْسَ الْمَوْلَى وَلَا الْمَلِكُ﴾ [نفعیږه] داسې کار ساز هم ناکاره او داسې ملگري هم ناکاره [کوم چه په هیڅ شان په هیڅ حال په هیڅ کار نه راځی چه مولی او اقا جوړ کړې شی یا دوست او ملگري جوړ کړې شی په هیڅ حال کښې دده نه څه نفع نشته]

معارف او مسائل

اَوَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ^۱ بخاری او ابن ابی حاتم د ابن عباس رضی الله عنهما څخه روایت کړې دې چې کله نبی کریم صلی الله علیه و آله هجرت او فرمائیلو او په مدینه منوره کښې ئې قیام او کړو نو ځینې داسې خلق به هم د ایمان راوړلو په غرض ورته راتلل چې ایمان به ئې پوخ نه وو. که د اسلام قبلولو څخه روستو به ئې مال او اولاد کښې څه زیاتې اوشو نو دې دین ته به ئې ښه وئیل. او که داسې به اوشو نو دې دین ته به ئې بد وئیل. (۱) نو هم د داسې خلقو باره کښې دا

(۱) تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث: (۱۱۶۵۳، ج: ۹، ص: ۳۵۹) و صحیح البخاری کتاب التفسیر تفسیر سورة الحج باب ومن الناس من يعبد الله على حرف إلخ [ج: ۲، ص: ۶۹۶].

آيت مبارڪ نازل شو چي دا خلق په يوه غاړه ولاړ دي كه دوى د ايمان څخه روستو دنيوى آرام او مال سامان ملاؤ شو نو اسلام باندې به پاتې شى او كه د آزميښت په ډول به په تكليف او پريشانۍ كښې اخته شو نو دين به ئې پريښودو.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا

| بيشكه الله | دا خلوى | هغه گسان | چي ايمان ئې راوړو |

| بيشكه الله ﷻ | به هغه خلق چي ايمان ئې راوړې دي |

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

| او عملونه ئې او كړله | نيك نيك | داسې باغونو ته | چي بهيرى به | لاند دهغي نه | نهرونه

| او نيك كارونه كوي داسې باغونو ته داخل كړي | چي لاندې به ترې ولي بهيرى

إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ مَنْ كَانَ يَظُنُّ

| بيشكه الله | كوي | هغه څه | چي غواړي ئې هغه | هغه څوك | چي گمان لري |

| بيشكه الله چي څه غواړي هغه كوي | څوك چي داخيال كوي چي الله ﷻ به دنيا

أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ

| چي هرگز به امداد اونه كړي دهغه سره الله | په دنيا كښي | او په آخرت كښي | نو پكاردى چي اورسي

| او آخرت كښي دخپل پيغمبر مدد نه كوي | نو هغه له پكار دي چي يوه رسى تر اسمانه

يُسَبِّحُ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لَيَقْطَعَنَّ هَلْ يُذْهِبَنَّ

| په يوه ذريعه رسى سره | آسمان ته | بيا | دپريكړي [دغه رسى] | بيا داوگوري | چي ايا لرې كولي شى

| پورې اوغزوي | بيا دي اوخيژي او | دوحى سلسله دي پريكړي | بيا دي اوگوري چي ايا دهغه دا طريقه

كَيِّدُهُ مَا يَغِيظُ ۝ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ

| تدبير دده | هغه خيژلره | چي غصه كوي دي | او دارنگې | نازل كړې دي مونږ دا قرآن | آيتونه

| هغه خيژ ختمولي شى چي دي ئې په غصه كړې دي؟ | اوهم دغه شان مونږ دا قرآن | دښكاره نښو په صورت

بَيِّنَاتٍ ۚ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ۝

| واضحه | او بيشكه الله | هدايت كوي | هغه چاته | چي اراده او كړي هغه | |

| كښي نازل كړې دي | اوچاته چي الله اوغواړي هدايت ورته كوي |

آسان ترجمه قرآن

كومو خلقو چه ايمان راوړې دي، او هغوى ليك اعمال كړي دي، الله پاك به هغوى يقيناً داسې باغونو ته داخل كړي چه د هغې د لاندې به نهرونه بهيرى. يقيناً الله پاك هر هغه كار كوي چه اراده ئې او كړي، دچا چه دا گمان كولو چه الله پاك په دنيا او آخرت كښ د دې (پيغمبر) مدد نه كوي نو هغه دې د اسمان پورې يو رسى خوړولونه پس رابطه پرې كړي، بيا دي اوگوري چه آيا د هغه تدبير دهغه غصه ختمولي شى او مونږ دا (قرآن) د ښكاره نښو په صورت كښ هم داسې نازل كړې دي، او الله پاك چه چاته اوغواړي هدايت كوي.

خلاصہ تفسیر

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ [بیشکہ اللہ تعالیٰ داسی خلقو لره کوم چه ایمان راوړی او نیک کارونه وکړی] ﴿جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ [دجنت] داسی باغونوته داخلوی کړی دکومو لاند چه به نهرونه بهیري] او اللہ تعالیٰ کوم سړی یا قوم له چه څه ثواب یا عذاب ورکول وغواړی نو څوک یې منع کوونکې نشته ځکه چه ﴿إِنَّ اللَّهَ﴾ [اللہ تعالیٰ] قادر مطلق دی ﴿يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ [چه څه اراده وکړی کوی یې] او دکومو خلقو چه په دین حق کښې دجگړې کولو ذکر راغلې دی په راتلونکي ایت کښې دهغوی دمحرومی او ناکامی بیان دی فرمانی ﴿مَنْ كَانَ يَظُنْ﴾ [کوم سړی چه] [نبي کریم ﷺ سره مخالفت او دښمني لری] [ددې خبرې خیال ساتی چه] [اللہ تعالیٰ به] [درسول اللہ ﷺ او دده ددین ترقی به منع کړم او دا چه] ﴿أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ [اللہ تعالیٰ به] [درسول اللہ ﷺ او دده ددین] [په دنیا او آخرت کښې مدد ونه کړی] ﴿فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبِ إِلَى السَّمَاءِ﴾ نو دده له پکار دی چه یوه رسی اسمان ته وغزوی] او د اسمان سره یې وتړی [بیا] ددې رسی په ذریعه که اسمان ته رسیدې شی نو ودرسیږي دې دپاره چه ﴿ثُمَّ لَيَقَطُنَّ﴾ [دې وحی لره دبنده کړی] او ظاهره ده چه داسې هیڅوک نه شی کولې ﴿فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُدْهِبَنَّ كَيْدَهُ مَا يَغِيظُ﴾ [نو بیا غور کول پکار دی ایا دده په] دې [تدبیر سره] دکوم نه چه دې بلکه عاجز دی [دده غصه او غضب څه شی لره] یعنی وحی لره [موقوف کولې شی] ﴿وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾ او مونږ دې [قرآن لره داسې نازل کړې دی] چه په دې کښې زمونږ د ارادې او قدرت نه سوا دهیچا دخل نشته [چه په دې کښې ښکاره ښکاره دلیلونه] [دحق دتعیین دی] ﴿وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ﴾ او اللہ تعالیٰ چا لره چه غواړی هدایت ورته کوی.

معارف او مسائل

[مَنْ كَانَ يَظُنْ] مقصد دادې چې د اسلام د لارې بندونکې عنادی غواړی چې اللہ ﷻ دې د خپل رسول ﷺ اودهغه د دین مدد اونکړی نو هغه دې ځان پوهه کړی چې داسې هله کیدی شی چې معاذ اللہ د رسول کریم ﷺ څخه دپیغمبري مرتبه واخستې شی. او په هغوی باندي وحی راتلل بند شی ځکه چې اللہ ﷻ چاته نبوت او رسالت ورکوی نو هغه ته خپله وحی هم کوی او دهغه مدد په دنیا او آخرت کښې کوی اودا داللہ ﷻ پځه وعده ده. نو عقلی لحاظ سره هم ددې خلاف کیدل نه دی پکار. بیا هم که څوک نبي کریم ﷺ اوددوی ﷺ دین پرمختګ نه غواړی که دهغه په وس کښې وی نو داسې تدبیر کول پکار دی چې دا منصب نبوت ترې واخستې شی او داللہ تعالیٰ وحی بنده شی نو دې مضمون نه یې د فرض محال په عنوان سره دا شان تعبیر کړې دې چې درسول کریم ﷺ څخه د وحی منقطع کولو کار کول غواړی. نو په څه طریقه دې آسمان ته ورشی او وحی راتلل دې په پیغمبر ﷺ باندي بند کړی، او دا ښکاره خبره ده چې نه څوک دا شان آسمان ته ختلې شی او نه دا ممکن دی او نه داللہ ﷻ وحی ختمول ممکن دی، نو هرکله چې داسې دسره کیدی نشی نو داسلام او ایمان خلاف د قهر او غصې نتیجه څه راوتې شی. داتفسیر بالکل په درمنثور کښې د ابن زید څخه روایت کړې شوې دې، (۱)

(۱) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۱۲۶]

چې زما په نزد د ټولو څخه زيات غوره او صفا تفسیر دې ، [بيان القرآن مع تسهيل] (۱)
 قرطبي دا تفسیر د ابی جعفر نحاس څخه نقل کړو او وې فرمائیل چې داد ټولو څخه زيات
 ښکلي تفسیر دې او د ابن عباس رضي الله عنه نه ئې هم دا تفسیر نقل کړې دې (۲) او ځينې حضراتو
 ددې آيت مبارک تفسیر داسې کړې دې چې سماء نه مراد د خپل کور چت ئې دې ، په دې شان
 د ټول آيت مبارک مراد به داشی چې که يو عنادی جاهل دا خواهش لری چې الله تعالی دې د
 خپل رسول صلی الله علیه و آله اودهغه ددين نه مدد نه کوی ، او اسلام ته په قهر ، غصه وی نو هغه دې
 پوهه شی چې دهغه دا مراد به هيچرې هم پوره نشی ، نو ددې بې وقوفی ، د قهر ، غصې
 علاج هم دادې چې د خپل کور په چت کښې رسنی غوټه کړی په هغې دې ځان پانسی کړی او مړ
 دې شی [مظهري و غيره] (۳)

إِنَّ الَّذِينَ	أَمَنُوا	وَالَّذِينَ	هَادُوا	وَالصَّابِينَ	وَالنَّصَارَى
بیشکه هغه کسان	چې ایمان ئې راوړو	او هغه کسان	چې یهودیان شو	او صابیان	او نصاری
بیشکه کوم خلق چې مومنان دی	او کوم چې یهودیان دی	او صابیان	او عیسایان	دی	
وَالْجَوْسَ	وَالَّذِينَ	أَشْرَكُوا	إِنَّ اللَّهَ	يَقْصِلُ	بَيْنَهُمْ
او مجوسیان	او هغه کسان	چې شرک ئې اوکړو	بیشکه الله	افیصله به	او کړی
په منځ ددوی کښی	اود اور عبادت گذار دی	او څوک چې مشرکان دی	الله	به د قیامت په ورځ	ددې ټولو په مینځ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ	إِنَّ اللَّهَ	عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ	عَشِيدٌ	أَلَمْ تَرَ	أَنَّ اللَّهَ
په ورځ د قیامت	بیشکه الله	په هر څیز باند	انظر لرونکي دې	آیا نه وینئ	ته چې بیشکه الله چې دې
کښې فیصله او کړی	الله	ته هر څیز ښکاره دې	آیا ته نه گوري	چې ټول الله	
يَسْجُدُ	لَهُ	مَنْ فِي السَّمَوَاتِ	وَمَنْ	فِي الْأَرْضِ	
سجده کوی هغه ته	هغه ټول	چې په آسمانونو کښی دی	او څوک چې	په زمکه کښی دی	
ته سجده	[اطاعت]	کوی	کوم مخلوقات چې په آسمانونو	او زمکه کښی دی	
وَالشَّمْسُ	وَالْقَمَرُ	وَالنُّجُومُ	وَالْجِبَالُ	وَالشَّجَرُ	وَالْدَّوَابُّ
او نمر	او سپوږمۍ	او ستوری	او غرونه	او ونې	او ځناور
او نمر	او سپوږمۍ	او ستوری	او غرونه	او ونې	او څاروی
وَكَثِيرٌ	مِّنَ النَّاسِ	وَكَثِيرٌ	حَقُّ	عَلَيْهِ	الْعَذَابُ
او ډیر	د خلقو نه	او ډیر	[هغه خلق هم]	چې ثابت شوي دي	په هغه باند
عذاب	او ډیر انسانان هم سجده کوی	او ډیر په کښې داسې هم دی	چې عذاب پرې ثابت شوي دي		

(۱) تفسیر بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۶۵]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۲۱]

(۳) تفسیر المظهري [ج: ۶ ص: ۲۵۹]

وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ	فَمَا لَهُ مِنْ	مُكْرِمٍ	إِنَّ اللَّهَ
او هغه څوک چې ذليله نې کړی	نو نشته	هغه لره	څوک عزت ورکونکې بيشکه الله
او څوک چې الله ﷻ ذليله کړی	نو هغه له څوک عزت ورکونکې نشته		الله ﷻ
يَفْعَلُ	مَا يَشَاءُ		
کوي هغه	چې غواړي هغه		
چې څه غواړي نو هغه کوي			

آسان ترجمه قرآن

بیشکه که مومنان وی یا یهودیان، صابیان وی یا نصرانیان او مجوسیان او چا چه شرک اختیار کړې دې، الله پاک به د قیامت په ورځ د دې ټولو ترمینځه فیصله او کړې، یقیناً الله پاک په هر څیز باندې گواه دې. آیا ته نه گورې چه الله پاک ته سجده کوي هغه ټول څیزونه چه په آسمانونو کېن دي او هغه ټول چه په زمکه کېن دي، او نمر او سپوږمۍ، او ستوری او غرونه، او اونې او څاروی، او ډیر انسانان هم، او ډیر هغه هم دی چه په هغوی باندې عذاب فیصله شوې دې، او څوک چه الله پاک ذلیل کړی، نو څوک هم نشته چه هغه ته عزت ورکړې شی. یقیناً الله پاک هم هغه کوی چه څه او غواړي.

خلاصه تفسیر

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ﴾ [په دې کېنې هېڅ شک نشته چه مسلمانان او یهودیان او صابئین او نصارا او مجوسیان ﴿وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا﴾ او مشرکان ﴿إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ الله تعالی به د دې ټولو په مینځ کېنې په ورځ د قیامت [عملی] فیصله وکړي] چه مسلمانان به په جنت کېنې او دکافرانو دا ټول قسمونه به په دوزخ کېنې داخل کړي ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ [بیشکه الله تعالی دهر څه نه خبر دې] ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ﴾ [له مخاطبه ایا تاته دا خبره نه ده معلومه چه دالله تعالی په وړاندې د خپل خپل حالت په مناسبت سره] ټول عاجزی کوي ﴿مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ﴾ کوم څه چه په آسمانونو کېنې دي او کوم څه چه په زمکه کېنې دي او نمر او سپوږمۍ او ستوری او غرونه او اونې او څاروی او دټولو مخلوقاتو د تابعدار او فرمانبردار کیدو باوجود انسانان کوم چه په خاص درجه کېنې عقل هم لري دا ټول په جمع تابعدار او فرمانبردار نه دي بلکه ﴿وَكثيرٌ مِنَ النَّاسِ﴾ [ډیر] خو [بنیادم هم] فرمانبرداري او عاجزی کوي ﴿وَكثيرٌ حَقٌّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ﴾ [او ډیر داسې دي په کومو چه د عذاب استحقاق ثابت شوې دې او] رښتیا خو داده چه ﴿وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ﴾ [کوم چالره الله تعالی ذلیل کړی] چه د هدایت توفیق ورته اوند شی [هغه له هېڅوک عزت ورکونکې نشته] او ﴿إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ﴾ [الله تعالی] ته اختیار دې په خپل حکمت سره [چه څه غواړي کوي].

معارف او مسائل

رومې آیت مبارک کېنې د دنیا د ټولو قومونو، مؤمنانو، کافرانو، اوبیا دکافرانو دمختلفو عقیدو د ډلو په باره کېنې او فرمایلې شو چې الله ﷻ به د دې ټولو فیصله کوي او هغه د هر یو ظاهر، باطن، نه خبر دې، فیصله به څه وی؟ د دې بیان بیا بیا په قرآن عظیم الشان کېنې

راغلي دي چي نيکانو مؤمنانو لره به تل دپاره نه ختميدونکې راحت وي او کافرانو دپاره به دهميشنه عذاب وي ، په دويم آيت مبارک کښې دتولو مخلوقاتو خوا هغه ژوندي ساخستونکي وي يا جمادات او نباتات وي ، دسجد په عنوان سره د الله ﷻ دپاره ددي ټولو فرمانبردار کيدل بيان شو چي په کښې د انسانانو دوه قسمه بيان او شو ، يو قسم تابعدار او فرمانبردار چي په سجده کښې ټولو سره شريک دي او بل قسم سر تيزه باغيان چي د سجده نه اعراض کوي ، د فرمان تابعدار کيدلو نه په سجده کولو سره تعبير کړې شوې دي چي ددي ترجمه د تفسير په خلاصه کښې په عاجزي کولو سره شوې ده ، دپاره ددي چي دتولو مخلوقاتو هر شان او هر قسم سجده لره شامل شي ولې چي د هريو خيز سجده کول د هغه د شان او حال مناسب وي او د انسان سجده کول دادي چي تندي په زمکه کيږدي او د نورو مخلوقاتو سجده کول دادي چي هغه خدمت ترسره کړي کوم دپاره چي پيدا شوي وي .

دټولو مخلوقاتو فرمانبرداره کيدلو حقيقت: د الله ﷻ فرمانبرداره کيدل دوه قسمه دي يو قسم تکويني او تقديري دي چي هغې کښې د مخلوق هيڅ اختيار نه وي بلکه خالص د الله ﷻ په حکم او ارادي باندي انحصار لري ، دې قسم ته تابعداري نه هيڅ مخلوق خلاص نه دي ، خواه هغه انسان وي ، مؤمن وي يا کافر ، ژوندي وي که مړ ، کاري وي او که بوتې وغيره يوه مستثنی ، په دې حيثيت سره ټول په ټوله يو شان د الله ﷻ د حکم او ارادي تابع وي ، ددنيا يوه ذره يا غرد هغه د حکم او ارادي نه بغير معمولي قدرې حرکت هم نشي کولي . بل قسم اختياري فرمانبرداري ده چي څوک پخپله خوښه او اختيار کوي او څوک ئې په خپله خوښه او اختيار نه کوي ، اول قسم مؤمن او دويم قسم کافر بللي شي ، دلته په آيت مبارک کښې هر کله چي د مؤمن او کافر فرق بيان شوې دي ځکه ترې تکويني او تقديري فرمانبرداري نه بلکه اختياري او ارادي فرمانبرداري مراد ده ولې چي د قرآن عظيم الشان دبي شميره نصونو او تصريحاتو نه ثابت ده چي هريو مخلوق کښې عقل ، شعور ، قصد او اراده شته چا کښې زيات او چا کښې کم ، په انسان او پيريانو کښې پوره عقل او شعور شته ځکه دوي مکلف گرځولې شوي دي ، د امر او نهی پابند دي ، پاتي نورو مخلوقاتو ته دخپل خپل ضرورت مطابق عقل او شعور ورکړې شوي دي ، د انسان نه پس د ټولو نه زيات عقل او شعور په حيواناتو کښې دي ، بيا په نباتاتو کښې دريم نمبر په جماداتو کښې دي ، د حيواناتو عقل او شعور عام طور محسوس کېدشي ، د نباتاتو عقل او شعور هم په لږ شان غور او تحقيق کولو سره پيژندلې شي ، مگر د جماداتو عقل او شعور دومره کم او پټ دي چي عام انسان ئې نشي پيژندي . خو ددي خالق او مالک خبر ورکړې دي چي دا عقل او شعور او قصد او اراده لري لکه قرآن عظيم الشان کښې د زمکې او آسمان په باره کښې فرمائي چي :

[قَالَتْ اَيْنَا طَائِعِينَ] يعنی کله چي الله ﷻ آسمان او زمکې ته او فرمايل چي تاسولره زما تابعدار او فرمانبردار اوسيدل دي که په خوښه او اختيار سره ئې نه کوئي نو په جبر او حکم سره به تابعدار کړې شي ، ددي په جواب کښې دواړو اوويل چي په خوشحالي او اختيار سره ستا فرمانبرداري قبولو .

بل ځاني کښې د غرونو او کانو باره کښې الله ﷻ فرمائي چي : [وَاِنَّ مِنْهَا لَمَنْ يَهْمُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ] ځيني کاري داسې دي چي د الله ﷻ د ويرې دپورته نه بنسټه رارغري ، دغه شان په گڼو

احاديثو کنبی خپل مينځ کنبی د غرونو دخبرو اترو ذکر هم شوې دي او په نورو مخلوقاتو کنبی د عقل او شعور گنر احاديث موندې شي (۱).
اوس دلته په آيت مبارک کنبی کومه تابعداري او فرمانبرداري چې د سجدي په لفظ سره تعبير کړې شوې ده دهغي نه اختياري او ارادي فرمانبرداري مراد ده، په دې بنا معنی د آيت مبارک دا شوه چې د انسانانو نه علاوه ټول مخلوقات په خپل قصد او اختيار سره د الله ﷻ په درگاه کنبی سجده کوونکي دي، صرف د انسانانو او پيريانو په کنبی دوه قسمونه داسې شو چې يو مؤمن، فرمانبردار او سجده کوونکي او بل کافر نافرمانه او سجدي نه ډډه کوونکي کوم چې الله ﷻ ذليله کړې دي، او د سجدي توفيق ئې نه دي ورکړې، والله اعلم.

هَذِينَ	خَصَمِينَ	اِخْتَصَمُوا
دا دوه ډلې دي جگړه کونکي چې جگړه نې اوکړه		
دا دواړه ډلې دي چې د خپل رب په باره کنبی		
فَالَّذِينَ	كَفَرُوا	قُطِعَتْ لَهُمْ
په باره درب خپل کنبی نو هغه کسان چې کفر نې اوکړو پریکړې شوی دی دهغوی دپاره		
جگړه کوی نو څوک چې کافران دي هغوی دپاره به داور جامی		
ثِيَابٌ مِّنْ ثَارٍ	يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ	الْحَمِيمُ ۖ يُصَهَّرُ
جامی داور نه اچولې کیږي به دپاسه دسرونو دهغوی اوبه یشیدلې چې ویلی کیږي به		
کتې کړې شي دسرونو دپاسه په پرې اختکیدلې تودې اوبه و اچولې شي په هغې سره به		
مَا	فِي بَطُونِهِمْ	وَالْجُلُودُ ۖ وَلَهُمْ
په هغې سره هغه څه چې په گیدو دهغوی کنبی وی او څرمنې هم اووی به دپاره دهغوی		
ددوی دخیتې دننه کولمې اوددوی څرمنې ویلی کیږي او ددوی دوهلو دپاره		
مَقَامٍ مِّنْ حَدِيدٍ ۖ	كُلًّا	ارَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ
گرزونه داوسپنې هر کله چې اراده اوکړه هغوی چې وځي د[دوزخ] نه دغم نه		
به ورته داوسپنې گرزونه پراته وی کله چې ترې دغم د وجې بهرته وتل غواړي نو بیا		
أَعِيدُوا	فِيهَا	وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ۖ إِنَّ اللَّهَ
نو واپس به وردیکه کړې شي په هغې کنبی چې اوڅکې مزه د عذاب دسوزیدو بیشکه الله		
به ورواپس کولې شي او ورته به اووئیلې شي چې دسوزیدو عذاب اوڅکې الله ﷻ به		
يَدْخُلُ	الَّذِينَ آمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ
به داخل کړي هغه کسان چې ایمان نې راوړو او عملونه نې اوکړل نیک داسې جنتونو ته		
هغه کسان چې ایماندار دي او د نیکۍ کارونه کوي داسې باغونو ته داخل		

تَجْرِي	مِنْ تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ	يَجْلُونَ	فِيهَا	مِنْ أَسَاوِرَ
چي بهيري به	لاندي دهغي نه	نهرونه	اوبه چولي شي هغوي ته	په هغي کښي	بنگري
کري	چي دهغي لاندي به	نهرونه بهيري	اهلته به ورته	دسرو زرو	
مِنْ ذَهَبٍ	وَلَوْوَاطَ	وَلِبَاسُهُمْ	فِيهَا	حَرِيرٌ	وَهَدُوءًا
دسروزرو	او ملغلري	او جامي دهغوي به	په هغي کښي	درينمووي	او هدايت اوکري شو هغوي ته
بنگري	او ملغلري اچولي شي	او هلته به دهغوي جامي	درينمووي	او داخکه چي په دنيا کښي	
إِلَى الطَّيِّبِ	مِنَ الْقَوْلِ	وَهَدُوءًا	إِلَى صِرَاطٍ	الْحَمِيدِ	
پاکي ته	دخبري نه	پاکي قبلولوته	او اوبنودلي شوه هغوي ته	لاره	دستائيلي شوي الله
دوي ته	دپاکيزه خبري	هدايت شوې وو	او دستائيلي شوي	الله	لار ورته خودلي شوې وه

آسان ترجمه قرآن

دا (مومنان او کافران) دودولې دي چاچه د خپل رب په باره کښ د يو بل سره جهگړه کړې ده. اوس (ددې فيصله به داسي وي چه) چاچه کفر خپل کړې دې. د هغوي دپاره به د اور جامي کټ کيږي. د هغوي په سرونو باندې به ويشيدلې اوبه اچولې شي چه په هغي سره به د هغوي د خيتو دننه خيزونه او خرمني اوسولې شي. او دهغوي دپاره به د اوسپنې ستکان وي چه کله د تکليف نه تنگ راتلو سره دهغي نه وتل غواړي. نو هغوي به بيا په هغي کښ واپس کړې شي چه اوڅکي د بليدونکي اور مژه (بل طرف ته) کومو خلقو چه ايمان راوړي دي. او چاچه نیک کارونه کړي دي. الله پاک به هغوي داسې چلتولو ته داخل کړي چه د هغي دلاندي به نهرونه بهيري. چرته چه به هغوي دسروزرو په کړو باندې ډولي کولې شي. او چرته به چه د هغوي جامه درينمووي. او (وجه دا ده چه) دهغه خلقو رسيدنه پاکي خبرې (يعني کله توحيد) ته شوې وه. او هغوي دهغه الله پاک لارې ته رسيدلي وو کوم چه د تعريف مستحق دې.

خلاصه تفسير

دکومو ذکرچه بره په ايت [ان الذين امنوا] کښي شوې دې ﴿هُذُنْ خَصْمَيْنِ﴾ [دا دوه فريقه دي] يوه مؤمنه او بله کافره بيا د کافرانو ډير قسمونه دي يهود، نصارا، صابئين، مجوسيان، او بت پرست ﴿اَخْتَصَمَوْا فِي رَبِّهِمْ﴾ [کومو چه دخپل رب په باره کښي] اعتقاد او کله کله مباحثه هم [د يو بل سره اختلاف وکړو] ددې اختلاف فيصله به په قيامت کښي داسې وي چه ﴿قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [کوم خلق کافران وو ددوي] دا غوستلو دپاره ﴿قَطَعَتْ لَهُمْ نِصَابَ مَن تَارَ﴾ [به د اور جامي قطع کړې شي] يعنی اور به ددوي ټول بدن داسې راگير کړې وي لکه جامي ﴿يُنْصَبُ مِنْ قَوْقُ رُغُوسِهِمُ الْحَمِيمُ﴾ [او ددوي دسر دپاسه به تيزگرمي اوبه اړولې شي] ﴿يُضْهِرُّهُ مَائِي بَطْنُونُهُمُ وَالْجُلُودُ﴾ چه په دې سره به د دوي دگيدې خيزونه [يعنی کولمې] او خرمن ټول وراته کړې شي [يعنی دا جوشيدلې تيزې اوبه به څه گيدې ته دننه لارې شي چه کولمې او په گيده کښي دننه ټول خيزونه به ي پري وسوزي او څه به پري دپاسه وبهيري چه خرمن به ورله وسيزي] ﴿وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِنْ حَدِيدٍ﴾ [او ددوي] دوهلو دپاره [به د اوسپنې گرزونه وي] او ددې مصبت نه به چري نجات نه مومي ﴿كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ﴾ [دغه خلق چه کله] په دوزخ کښي

[دغم] په وجه وويريږي او [ددې نه بهر وتل وغواړي] ﴿اعْبُدُوا فِيهَا﴾ نو بيا به ورته ورديکه کولې شي ﴿وَذُقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ او ورته به وويلې شي چه د سوزيدو عذاب [دهميشه دپاره [خکي] چرې به ترې نه ستاسو وتل نصيب نه شي او ﴿إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ الله تعالى به هغو خلقو لره کوم چه ايمان راوړي او هغوی نيك عمل کړي [دجنت] ﴿جَنَّاتُ نَجْمٍ مِنْ ثَمَرِهَا الْأَلْنَبُزُ﴾ [په داسې باغونو کښې به داخل کړي دکومو لاند چه به نهرونه بهيرې ﴿يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا﴾ دوی ته به هلته دسرو زرو کنگرې اوملغلرې اغوستولې شي ﴿وَلِبَاسُ سُمْرٍ مِثْلَ النَّجْمِ﴾ او کپړې به ددوی هلته د ريخمو وي او [دا ټول انعام او اکرام ددوی دپاره په دې سبب سره دي چه په دنيا کښې] ﴿وَهَذَا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ﴾ دوی ته [دکلمې طبيې] دعقيدې [هدايت شوې وو] ﴿وَهَذَا إِلَى صِرَاطٍ الْحَيْدِ﴾ او دوی ته دهغه [الله تعالى] دلارې هدايت شوې وو کوم چه لائق دحمد دې [هغه داسلام لاره ده.

معارف او مسائل

[هَذَيْنِ خَصْمَيْنِ اخْتَصَمُوا] دې آيت مبارک کښې ذکر شوې دوه ډلې يو خوا عام مؤمنان دي او بل طرفته ددوی په مقابله کښې د کافرانو ټولې ډلې دي خواه هغه د اولي قرن سرې وي او که وروستنو قرنونو وي البته دا دهغه دواړو ډلو باره کښې نازل شوی دی چې دبدر په غزا کښې د يو بل په مقابله کښې راغلي وو د مسلمانانو نه علي عليه السلام، حمزه عليه السلام او عبيده عليه السلام وو او د کافرانو نه عتبه بن ربيعه، دده ځوئي وليد او دده ورور شيبه وو. په دې موقعه درې واړه کافران اووړلي شو، په مسلمانانو کښې علي عليه السلام او حمزه عليه السلام صحيح سالم راواپس شو، عبيده عليه السلام سخت زخمی شوي راغلو او درسول کریم عليه السلام په قدمونو مبارکو کښې ئې ساه ورکړ. [بحواله بخاري ومسلم] (۱) خو ددې حکم هم دوی پورې خاص نه دې بلکه ټول امت دپاره عام دې خواه په هر زمانه کښې وي.

جنانو ته د بنجر و اچولو حکمت:- دلته دا شبه کيږي چې په لاسونو کښې بنګري اچول خو د زنانو کار دې او دا خو هم د دوی زينت دې د سرو دپاره بد ګنرلې شي جواب دا دې چې د دنياوی بادشاهانو دا امتيازي شان پاتې شوې دې چې په سر باندې تاج او په لاسونو کښې بنګري اچوی لکه څنگه چې په حديث کښې دی چې رسول الله عليه السلام سراقه بن مالک ته په کوم وخت کښې چې هغه لا مسلمان شوې نه وو او د هجرت په سفر کښې د نبی کریم عليه السلام د نيولو دپاره په دوی پسې راوتلي وو څه وخت چې د هغه اس د الله تعالى په حکم سره په زمکه کښې ورڅخ شو او هغه توبه اوويستله نو د نبی کریم عليه السلام په دعا سره اس د زمکې نه راووتل نو په هغه وخت کښې يې د سراقه بن ملک عليه السلام سره وعده کړې وه چې د فارس د بادشاه بنګري به په مال غنيمت کښې مسلمانانو ته په لاس راځي هغه به تاته درکولې شي او کله چې د فاروق اعظم عليه السلام په زمانه کښې د فارس ملک فتح شو او د ايران دا بنګدې د نور مال غنيمت سره په مال غنيمت کښې راغلل نو سراقه بن مالک عليه السلام مطالبه اوکړه او هغه ته ورکړې شو.

(۱) صحيح البخاري كتاب المغازي، باب قتل ابي جهل [ج: ۲، ص: ۵۶۵] و صحيح مسلم كتاب التفسير، باب في قوله تعالى هَذَيْنِ خَصْمَيْنِ الآية [ج: ۲، ص: ۴۲۴]

خلاصہ دا چي لکھ ڄنگه په سر باندې تاج اچول په عامو خلقو کښې رواج نه دې خوشاهي عزت دې دغه شان په لاسونو کښې بنگري اچول هم شاهي اعزاز گنرلې شي د دې وجې به جنتيانو ته بنگري اچولې شي

پوتراض او دهغي جواب: د بنگرو په باره: کښې په دې آيت کښې او په سورة فاطر کښې خودا دې چې هغه به د سرو زرو وي او په سورة دهر کښې دا بنگري د سپينو زرو خودلې شوي دي د دې وجې حضرات مفسرينو دا فرمايلي دي چې د جنتيانو په لاسونو کښې به درې قسمه بنگري اچولې شي يو د سرو زرو دويم د سپينو زرو او دريم د ملغلو لکه څنگه چې په دې آيت کښې د ملغلو ذکر هم شته [قرطبي] (۱)

د رينمو جامې د نارينو دپاره حرامې دي: په ذکر شوي آيت کښې دي چې د جنتيانو لباس به رينم وي مراد دا دې چې د هغوی ټول ملبوسات فرشونه پردې وغيره به د رينمو وي کوم چې په دنيا کښې د ټولونو زيات غوره جامې گنرلې شي او د جنت رينم به ښکاره ده چې د دنيا د رينمو سره صرف په نوم کښې مشترک دي ځکه چې د هغې د غوره والي او ښه والي د دنيا د رينمو سره څه مناسبت نشته [بلکه د جنت رينم د دنيا د رينمو نه په درجها غوره او بهتر دي]

په جنت کښې د رينمو وونه: امام نسائي بزار او بيهقي په جيد سند سره د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه دا روايت نقل کړې دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې د جنتيانو د رينمو جامې به د گلولو نه راوتلې شي (۲) او د حضرت جابر رضي الله عنه په يو روايت کښې دي چې په جنت کښې به يوه وونه داسې وي چې د هغې نه به رينم پيدا کيږي د جنتيانو جامې به هم دهغې نه تياريږي [مظهري] (۳)

په دنيا کښې د رينمو استعمالونکي په جنت کښې د دې نه محروم: په حديث کښې امام نسائي د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت کړې دي چې نبي کریم ﷺ فرمايلي دي [من لبس الحرير في الدنيا لم يلبسه في الآخرة ومن شرب الخمر في الدنيا لم يشربها في الآخرة ومن شرب في آنية الذهب والفضة لم يشرب فيها في الآخرة ثم قال رسول الله ﷺ هذه لباس لباس اهل الجنة وشراب اهل الجنة وآنية اهل الجنة] [از قرطبي بحواله د نسائي] (۴)

توجه: کوم کس چې په دنيا کښې د رينمو جامې واغوندي هغه به يې په آخرت کښې نه اغوندي او څوک چې په دنيا کښې شراب او څکي نو هغه به په آخرت کښې د شرابو نه محروم وي او چا چې په دنيا کښې د سرو زرو او سپينو زرو په لوښو کښې خوراک څکاک او کرل نو هغه به يې په آخرت کښې د سرو او سپينو زرو په لوښو کښې نه څکي بيا رسول الله ﷺ او فرمايل دا درې واړه څيزونه د جنتيانو دپاره مخصوص دي.

د حديث مقصد: مراد دا دې چې کوم کس په دنيا کښې دا کارونه او کرل او توبه يې اونه ويستله نو هغه به د جنت د دې درې واړه څيزونو نه محروم وي اگرچې جنت ته داخل هم شي لکه څنگه چې د عبد الله بن عمر رضي الله عنه په روايت کښې دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي کوم کس چې په

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۲، ص: ۲۸، ۲۹]

(۲) مسند البزار رقم الحديث: [۲۶۳۶]، وجمع الزوائد رقم الحديث: [۱۸۷۳۶]

(۳) تفسير المظهر [ج: ۶، ص: ۲۶۷]

(۴) تفسير القرطبي [ج: ۱۲، ص: ۲۹] والسنن الكبرى للنسائي رقم الحديث: [۶۸۶۹]

دنیا کنبی شراب او څکل او بیا ئې د هغې نه توبه اونه ویستله نو هغه به آخرت کنبی د جنت د شرابو نه محروم وی [رواه ائمه - قرطبی] (۱)

داشان د ابی سعید خدری رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې:

من لم یس الجور فی الدنیا لم یلبسه فی الاخرة وان دخل الجنة لبسه اهل الجنة ولم یلبسه هو [رواه ابو داود الطیالسی فی مسنده، وقال القرطبی اسناه صحیح] (۲)

څوک چې درینمو جامې په دنیا کنبی اغوندي هغه به ئې په آخرت کنبی نه اغوندي، اگر چې جنت ته داخل شی. نور جنتیان به رینمی جامې اغوندي خودې به ئې نشی اچولې

دلته دا شبه کیدې شی چې یو جنتی د څه جنتی څیز نه محروم کول خو هغه دپاره افسوس او ارمان جوړیږي حالانکه جنت ددې ځای نه دې هیڅ قسم افسوس او غم به جنتی ته هلته نه وی، که دغه افسوس او غم نه وی نو ددغه څیزونو نه د جنتی د محرومولو بیا څه فائده نه معلومیږي. [قرطبی].

ددې بڼه جواب داسې ورکړې دې چې څنگه د لاندې درجې جنتی به د پورته درجې جنتی ته نه پسخیږي او نه به ورته زهیريږي. داسې به ددغې څیزونو په باره کنبی څه افسوس او ارمان ورته ځکه نه راځي چې الله تعالی به د هر جنتی د زړونو نه افسوس ارمان او ښکلي وی او بل جنتی بنده یا جنتی څیزونو ته به نه پسخیږي. والله سبحانه وتعالی اعلم.

[وَهْدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ] ابن عباس رضی الله عنه فرمائیلی دی چې دې نه مراد کلمه طیبه لا اله الا الله ده، ځینو فرمائیلی دی چې دې نه مراد قرآن عظیم الشان دې. [قرطبی] (۳) صحیح خبره داده چې دا ټول څیزونه په دې کنبی داخل دی

إِنَّ الَّذِينَ	كَفَرُوا	وَيَصَّدُّونَ	عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ	وَالْمَسْجِدِ
بیشکه هغه کسان	چې کفر ئې او کړو	او منع کوی خلق	دلاري دالله نه	او دمسجد
بیشکه هغه خلق چې	کو مو کفر کړې دي	او چې خلق دالله <small>تعالی</small> دلاري نه	او مسجد	
الْحَرَامِ	الَّذِي	جَعَلْنَاهُ	لِلنَّاسِ	سَوَاءً
حرام نه	هغه [مسجد حرام]	چې جوړ کړې دې مونږ هغه	دپاره دخلقو	برابر حقونه
حرام نه منع کوی	کوم چې مونږ دټولو	دپاره مقرر کړې دي	چې په هغې کنبی	
الْعَاكِفُ	فِيهِ	وَالْبَادِ	وَمَنْ	يُرِدُّ
دمقامی خلقو	په هغې کنبی	او دبهر نه دراتلونکو خلقو	او هغه څوک	چې اراده لري
کنبی اوسیدونکي	(کوربه) اود بهر نه راتلونکي	(مسافرا) یو برابر دی	او څوک چې	

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۳۰] و صحیح البخاري كتاب الأشربة، باب قوله إنما الخمر والميسر إلخ [ج: ۲ ص: ۸۳۶]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۳۰] و مسند الطیالسی رقم الحديث: [۲۳۱۹] و ما روي ابو سعيد الخدری رضي الله عنه

(۳) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۳۰]

فِيهِ	بِالْحَاكِ	بِظُلْمٍ	تُذِقُهُ
په دې مسجد حرام كېنې د حق نه په مخ اړولو سره په ظلم سره مونږ به اوڅكوو هغه ته مزه			
په ظلم سره په دې ځانې كېنې د گناه كولو اراده او كړې نو مونږ به پرې دردناك			
مِنْ عَذَابِ الْيَوْمِ			
د عذاب دردناك نه			
عذاب اوڅكوو			

آسان ترجمه قرآن

بیشکه هغه خلق (د سزا لائق دي) چا چه کفر خپل کړې دي، او څوک چه نور خلق د الله پاک د لارې اود مسجد حرام نه منع کوي کوم چه مونږ د خلقو دپاره داسې جوړ کړې دي چه په هغې کښ د هغه ځانې اوسیدونکي او دبهر نه راتلونکي ټول برابر دي او کوم انسان چه په دې کښ ظلم کولو سره کړه لاره اوباسي، مونږ به هغه ته دردناک عذاب مزه ورڅکوو.

خلاصه تفسیر

﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [بیشکه کوم خلق چه کافر شول او] مسلمانانو لره ﴿وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ [د الله تعالی د لارې او د مسجد حرام نه منع کوي] چه مسلمانان عمرې ونه کړي حال دادې چه د حرم حیثیت دادې چه په دې کښې د چا خصوصیت نشته بلکه ﴿الَّذِينَ جَعَلَهُ لِنَاسٍ سَوَاءً﴾ [دې لره مونږ دټولو بنیادمو دپاره مقرر کړې دي چه په دې کښې ټول برابر دي په دې] حرم حدونو کښې دننه ﴿الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ﴾ [کښې اوسیدونکي هم] یعنی کوم خلق چه هلته مقیم دی [او دبهر نه راتلونکي] مسافر [هم] ﴿وَمَنْ يَرْذُفْهُ بِالْحَاكِ يَظْلَمُ﴾ او څوک چه په دې کښې [یعنی په حرم شریف کښې] د ظلم سره د بې دینۍ دڅه کار کولو اراده وکړي ﴿تُذِقُهُ مِنْ عَذَابِ الْيَوْمِ﴾ نو مونږ به هغه سړي ته دردناک عذاب ورڅکوو

معارف او مسائل

په تیر شوی آیت مبارک کښې د مؤمنانو او کافرانو دوو جماعتونو تر مینځه د جنگ بیان وو، ددغې جنگ یو خاص صورت په دې آیت مبارک کښې داسې بیانېږي چې په دوی کښې ځینې کفار داسې هم دی چې پخپله په گمراهۍ باندې کلک دی. نور خلق هم د الله ﷻ د لارې څخه اړوي هم دا خلق دی چې رسول کریم ﷺ او د هغه صحابه کرامو رضی الله عنهم په مسجد حرام کښې د داخلیدو څخه ایسار کړل چا چې د عمرې احرام ترلې وو. او مسجد حرام ته داخلیدل ئې غوښتل، سره ددې چې د حرم شریف هغه حصه د دوی په ملکیت کښې داخله نه وه کومې سره د خلقو عبادت، عمره او حج چې تړون لري، ځکه په هغې کښې د مداخلت کولو هیڅ حق نه لرلو. هغه د ټولو خلقو دپاره یو شان ده چرته چې د حرم اوسیدونکي، دبهر مسافر، ښاریان او ناپیژندو خلق برابر دی. دې پسي د هغې سزا بیان دې کومه چې د مسجد حرام څخه د خلقو په بندولو او دبیدینۍ په کارونو کولو باندې مرتب کیږي چې دغه دردناک عذاب څکول دی. خاص کر کله چې دغې دبیدینۍ کارونو سره ظلم، یعنی شرک هم یو ځانې کړې شی

څنگه چې د مکې د مشرکانو حال وو چې مسلمانان ئې په حرم شریف کښې د داخلیدو څخه منع کړل، د دوی دغه عمل هم د دین څخه خلاف او ناروا او سره د دې دوی په کفر او شرک کښې هم اخته وو، او اگر که د دین خلاف هر یو کار خصوصاً شرک او کفر هر چرته په هره زمانه کښې حرام او بې حده زیاته گناه او جرم دې چې د عذاب باعث جوړیږي، مگر په حرم مبارک کښې د غسې ناگاره کار کول غیرک جرم جوړیږي ځکه دلته د حرم تخصیص او کړې شو. **وَيُذْنُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ** څخه مراد اسلام دې، په دې بنا د آیت مبارک معنی دا شوه چې دا خلق پخپله د اسلام څخه لرې دی او نور خلق هم د اسلام څخه منع کوي.

وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ دا د هغوی دوهمه گناه ده چې مسلمانان مسجد حرام ته د داخلیدو څخه منع کوي، مسجد حرام په اصل کښې د هغې مسجد نوم دې چې بیت الله شریف څخه گیر چاپیره پروت دې چې د مکې د حرم یوه مهمه حصه ده. لیکن کله د مسجد حرام څخه د مکې ټول حرام مراد اخستې شی. څنگه چې په دې موقع باندې مسلمانان یوازې د مسجد حرام څخه نه بلکه د مکې د حرم شریف په حدودو کښې د داخلیدو څخه منع کړې شوی وو. چې د صحیح احادیثو څخه ثابت دی او قرآن عظیم الشان په دې واقعه کښې د مسجد حرام لفظ د مطلق حرم په معنی استعمال کړې دې لکه فرمائی چې **وَصَدَّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ** (۱) څنگه چې د ابن عباس رضی الله عنه په روایت په تفسیر در منثور کښې منقول دی (۲).

د هغې په حرم کښې د ټولو مسلمانانو د یونان حق مطلب څه دی : په دومره خبره باندې د ټول امت او د فقهاء کرامو او امامانو اتفاق دې چې مسجد حرام او د مکې د حرم شریف هغه ټولې حصې چې ورسره د حج د کارونو تعلق دي، لکه د صفا، مروه ترمنځه میدان چې په کښې سعی کولې شی، دمنی، عرفات او مزدلفې پوره میدان، دا ټولې زمکې د مسلمانانو دپاره په عام طور سره وقف دی، یو خاص بنده نه ددې مالک جوړ شوی دې او نه جوړې دې شی، دې نه علاوه د مکې مکرمې عام مکانات او د حرم د زمکې نورې زمکې هم ددې متعلق هم د ځینو فقهاء کرامو هم دا قول دې چې دا هم وقف عام دی. دهغې اخستل، خرڅول او په کرایه ورکول حرام دی هر مسلمان هر ځانې اوسیدې شی مگر د نورو فقهاء کرامو مختار مسلک دادې چې د مکې مکانات خاص ملکیت کیدې شی، ددې اخستل او خرڅو اودا په کرایه باندې ورکول جائز دی. فاروق اعظم رضی الله عنه نه ثابت دی چې هغوی رضی الله عنه په مکه مکرمه کښې د صفوان بن امیه مکان په بیعه واخستو او د مجرمانو دپاره ئې ترې قید خانه جوړه کړه، امام اعظم رحمته الله علیه نه دې باره کښې دوه روایات نقل دی، یو د رومی قول مطابق او بل د دویم قول مطابق. خو فتوی په دویم قول ده. **ارواح المعانی** (۳) دابحث په تفصیل سره د فقه په کتابونو کښې شوې دې (۴) مگر پدې آیت مبارک کښې د حرم شریف د کومو حصو نه د ایسارولو بیان چې راغلې دې هغه حصې په هر حال کښې د ټولو په نزد وقف عام دی، دهغې نه بندول حرام دی، ددې آیت

(۱) ترجمه: - او تاسو یې د مسجد حرام نه منع کړئ.

(۲) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۲۴۱]

(۳) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۳۹، ۴۰]

(۴) تفصیل دپاره اوگورئ: - الدر المختار، کتاب الحظر والإباحة [ج: ۶ ص: ۷۱۱] وبدائع الصنائع، کتاب البيوع، فصل في الشرط الذي يرجع إلى المعقود عليه.

مبارک نہ ئی ہم حراموالی ثابتیری ، واللہ اعلم .
 اَوْ مَنْ يُؤْذِيهِ بِالْحَافِظِ الْحَادِ پە لغت کنبی د سمي لاری نہ د آوریڈلو معنی ورکوی ، دلته دالحاد
 نہ مراد د مجاهد رضی اللہ عنہ اوقتاده رضی اللہ عنہ پە نزد کفر او شرک دی ، خو نورو مفسرینو ددی خپله عامه
 معنی مراد اخستی ده چې پە کنبی هر قسم گناه ، اود الله جل جلالہ او رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نافرمانی داخله
 ده ، تر دی چې خپل خادم ته هم کنخل کول او بدرد ورته وئیل داخل پە کنبی دی ، او ددی معنی
 پە لحاظ عطاء رضی اللہ عنہ او فرمائیل چې پە حرم کنبی د الحاد معنی داده چې پە دی کنبی د شریعت
 ترمخه دهغی کول منع شوی دی لکه پە حرم مبارک کنبی بنسکار کول یا دهغی نه ونه وغیره
 پریکول ، پە شریعت کنبی منع شوی خیزونه پە هر خانی کنبی دگناه کار او د عذاب باعث دی . د
 حرم تخصیص پە دی بنا او کړې شو چې څنگه دلته د نیکی ثواب ډیر زیات وی دغه شان دگناه
 عذاب هم ډیر زیات وی ، [مجاهد] . او د عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ نه ددی یو تفسیر د اهم منقول
 دی چې د حرم نه علاوه پە نورو خایوو کنبی صرف د گناه پە ارادی کولو سره گناه نشی لیکلی
 ترڅو چې دهغی عمل ئی نه وی کړې او پە حرم کنبی صرف پە کلکې ارادی کولو باندې هم گناه
 لیکلی شی . قرطبی هم دغه تفسیر د ابن عمر رضی اللہ عنہ نه نقل کړې ی ، او ورته ئی صحیح وئیلی دی
 . (۱) عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ به چې حج له تلل نو دوه خیمې به ئی لگولې ، یو پە حرم کنبی دننه او
 بله بهر ، که پە حرم کنبی دننه خپل بال بچ یا خادمانو اتو متعلقینو ته به پە څه خبره سزا ورکول
 راپیښ شو نو د حرم نه بهر خیمې ته به ئی بوتلل او هلته به ئی سزا ورکړه . خلقو تر ددی وجه
 او پوښتله ، نوې وی فرمائیل چې مونږ ته به دا بیانولې شو چې انسان ته د سزا ورکولو یا
 ناراضگی پە موقعه کلا والله یا بلی والله وایی نو داهم پە حرم کنبی الحاد کول دی [مظہری] (۲)

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ	او کله چی اوبنودو مونږه ابراهیم ته خانی ددی کور [کعبی]
أَنْ لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا وَطَهَّرَ بَيْتِي لِّلطَّائِفِينَ	او هر کله چی مونږ ابراهیم <small>رضی اللہ عنہ</small> ته دبیت الله شریف [دجوړولو] خانی پە نښه کړو
وَالْقَائِمِينَ	چی مد شریکوه زما سره هېڅ څیز او پاک اوساته کور زما دپاره دطواف کونکو خلقو
وَالرُّكَّعَ	[او حکم مو ورته او کړو] چی ماسره هېڅ څیز مه شریکوه اوزما کور د طواف کوونکو
وَالسُّجُودَ	دپاره دقیام کونکو او رکوع کونکو سجده کونکو خلقو او اعلان او کړه پە خلقو کنبی
وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ	اوقیام کونکو او رکوع کونکو او سجده کونکو دپاره پاک کړه او پە خلقو کنبی د
يَا أَيُّهَا النَّاسُ	په کولو دحج سره چی راشی تاته پیاده او په هر اوبښ باند سواره چی راخی
وَعَلَىٰ كُلِّ صَامِرٍ	حج اعلان او کړه خلق به درته پیاده هم راخی او په تپوتپو اوبښو باندې سواره هم چی په
يَا أَيُّهَا النَّاسُ	

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۳۱]

(۲) تفسیر المظہری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۲۷۴] والدر المنثور [ج: ۶ ص: ۲۸] واخبار مكة للأزرقي رقم الحديث: [۷۳۹]

مِنْ كُلِّ فِجٍّ عَمِيقٍ ۝	لِيَشْهَدُوا	مَنْفَعَهُمْ	وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ
دهرې لارې ژورې نه دپاره ددې چې حاضر شي فاندو خپلو ته او چې یاد کړي نوم دالله			
لویو اوږدو لارو به خان رارسوي دپاره ددې چې دلته خپلو فاندو ته حاضر شي او په مقررو ورځو کښي			
فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ	عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ	مِّنْ بَهِيمَةٍ	الْأَنْعَامِ ۝
په ورځو معلومو کښي په هغه څاروؤ باند چې ورکړي دي الله هغوی ته دڅریدونکو څاروؤ نه			
دالله ۝ نوم یاد کړي په هغو څاروؤ کوم چې ورته الله ۝ ورکړي دي			
فَكُلُوا	مِنْهَا وَأَطِيعُوا	الْبَآئِسَ	الْفَقِيرَ ۝ ثُمَّ لِيَقْضُوا
پس خوری په خپله هم ادهغې نه او خوروی نې په تنگ دسته فقیر باندې هم بیا د لرې کړي هغوی			
نو تاسو ترې پخپله هم خورئ او په بد حالو فقیرانو باندې هم خورئ بیا پکار دی			
تَقْتَبَهُمْ	وَلِيُوقُوا	نُذُورَهُمْ	وَلِيُطَوِّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝
خیري خپلې او پوره دکړي نذرونه خپل او اوکړي طواف دکور پخوانی			
چې خلق خپلې خیرې لرې کړي او خپل نذرونه پوره کړي او پکار دی چې ددې زور کور طواف اوکړي			

آسان ترجمه قرآن

او یاد کړه هغه وخت چه کله مونږ ابراهيم ته د دې ځانې (يعني د خانه کعبې) ځانې اوښودلو (او دا هدايت مو ورکړې وو چه) ماسره هيڅوک مه شريکوه، او زما کور د هغه خلقو دپاره پاک ساته کوم چه (دلته) طواف کوي، او د عبادت دپاره اودريږي او رکوع او سجدي کوي. او په خلقو کښ د حج اعلان اوکړه، چه هغوی به تاته پيدل راشي، او دلرې لرې لارو نه سفر کولو سره په هغه اوښو باندې سوريږي سره په راشي چه (په اوږد سفر سره) مائده شوې وي، چه هغوی د دې فوائد په خپلو سترگو باندې وويني کوم چه هغوی دپاره کيڅودلې شوې دي، او په مقررو ورځو کښ په څاروؤ باندې دالله پاک نوم واخلي کوم چه الله پاک هغوی ته ورکړې دي پس (اې مسلمانانو!) په هغه څاروؤ کښ خپله هم خورئ او غريب او محتاج باندې هم خورئ، بيا (حج کونکو له) پکار دی چه هغوی خپل خورې لرې کړي، او خپل لږونه پوره کړي، او ددې بيت عتيق طواف اوکړي.

فلاسه تفسير

[او] ددې قصې ذکر وکړه ﴿وَاذْبُحْنَا لِابْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ﴾ [کله چه مونږه ابراهيم ۝] ته دخانه کعبې ځای وخودلو] ځکه چه دغه وخت خانه کعبه جوړه نه وه او حکم مو ورته وکړو [چه] دامکان دعبادت دپاره تيارکړه او په دې عبادت کښې ﴿اَنْ لَا تُشْرِكَ بِي شَيْئًا﴾ [ماسره هيچا لره مه شريکوه] دا په اصل کښې ددوی نه پس خلقو ته اور ول وو او دبیت الله دجوړولو سره دشرک دمانعت يو خاص وجه دا هم ده چه بیت الله طرف ته په مونځ کولو او ددې نه په طواف کولو سره څوک جاهل دا شبهه ونه کړي چه دا معبود دې ﴿وَطَهَّرَ بَيْنِي لِقَابَيْنِ وَالْقَابَيْنِ وَالْوَكْمِ السُّجُودِ﴾ [او زما کور لره د طواف کوونکو او] په مانځه کښې [دقيام او رکوع او سجده کوونکو دپاره] دباطنی او ظاهري پليسيو يعنی کفر او شرک نه [پاک ساته] دا هم په اصل

کښې نورو ته اوږول وو د حضرت ابراهيم عليه السلام نه خود دې نه دخلاف کولو دسره احتمال نه وو [او] حضرت ابراهيم عليه السلام ته داهم وويلې شول چه ﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ﴾ [په خلقو کښې د حج] فرض کيدو [اعلان وکړه] په دې اعلان سره ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْجِعُوا إِلَى اللَّهِ﴾ [خلق به تاته] يعنى ستا دې مقدسې ابادي طرف ته [راځي پياده هم او] د اوږد سفر ﴿وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ﴾ [په وجه خوارو شوو اوښو باندې هم] ﴿يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَتْرٍ عَمِيقٍ﴾ [کومې چه دلرو لرو لارو نه رارسيدلى وي] او دغه خلق به ځکه راځي ﴿لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ﴾ [چه دخپلو] ديني او دنيوي [فائدو دپاره حاضر شي] ديني فائدي خوي معلومې او مشهورې دى دنيوي فائدي هم که ئي مقصود نه وي مثلاً اخستل خرڅول د قرباني غوښې وغيره نو داهم څه بدې نه دي [او] ددې دپاره به راځي ﴿وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي آيَاتِهِ مَعْلُومَاتٍ﴾ [چه په مقرر وړځو کښې] کومې چه د قرباني ورځې دلسم نه تر دولسم تاريخ پورې دي ﴿عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ﴾ [په هغو مخصوصو څارو باند] يعنى د قرباني په څارو د ذبح په وخت [دالله تعالى نوم واخلې کوم چه الله تعالى دوى ته ورکړى دى] حضرت ابراهيم عليه السلام ته د خطاب مضمون پورته شو وړاندې امت محمدى صلى الله عليه وسلم ته خطاب دې ﴿فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَمْرَ الْفَقِيرِ﴾ [ددې] قرباني د [څارو نه تاسو هم خوري] چه دا جائز دى او مستحب دادى چه [بد حاله محتاج باندې هم خوروى بيا] د قرباني نه پس خلقو لره پکار دى چه خپل خيرې لري كړي [يعنى احرام وسپري سر او خروي] او خپلو واجباتو لره خواه په نذر سره ئي قرباني وغيره واجب كړى وي ﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ﴾ يا بغير د نذر نه كوم چه د حج واجب كارونه دي هغه ټولو لره [پوره كړي او] په دغو معلومو وړځو كښې ﴿وَلْيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ [ددې مامون او محفوظ كور] يعنى بيت الله شريف [طواف وكړي] دې ته طواف زيارت وائي.

معارف او مسائل

دې نه مخکښې آيت مبارک کښې په هغې خلقو باندې د سخت عذاب راوستو زور نه کړې شوې ده څوک چې مسلمانان د مسجد حرام او حرم نه منع کوي ، اوس دې پسې په دغې مناسبت سره د بيت الله شريف خاص فضائلو او لويي بيان دې چې دهغې نه دهغوى د کارنا کاروالي نور زيات ښکاره شي.

د بيت الله شريف د جوړولو افاضه : ﴿وَأَذِّنْ لِلْبُرْهَانِ مَكَانَ الْبَيْتِ﴾ د بوء لفظ په لغت کښې چاته د استوگنې د مکان وړکولو په معنى راځي ، په دې بنا د آيت مبارک معنى دا شوه چې دا خبره د يادولو او ياد لرلو قابله ده چې مونږ ابراهيم عليه السلام ته د هغې ځانې استوگنه ورکړه چرته چې بيت الله شريف دې ، په دې کښې اشاره ده چې ابراهيم عليه السلام رومبې نه دغه ځانې کښې آباد نه وو څنگه چې د روايتونو نه هم ثابتېږي چې د شام ملک نه دهجرت حکم ورته اوکړې شو ، او دغه ځانې ته راوړسولې شو ، په مکان البيت کښې دې خبرې ته اشاره ده چې بيت الله شريف د ابراهيم عليه السلام نه مخکښې موجود وو څنگه چې د معتبرو روايتونو نه ثابت دى چې بيت الله شريف په اول ځل هغه وخت جوړ شوې دې چې آدم عليه السلام زمکې ته نه وو راوستې شوې يا د دوى عليه السلام د راوستو سره جوړ شوې وو ، آدم عليه السلام او ورپسې ټولو پيغمبرانو عليهم السلام ددې طواف کړې دې ، د نوح عليه السلام د طوفان په موقعه د بيت الله شريف آبادي پورته کړې شوه خو بنيادونه او

اصلی خانی موجود وو، ابراهیم علیہ السلام دغه خانی کنبی استوگن کړې شو^(۱) او حکم ورته اوشو چې: [أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي شَيْئًا] ازما په عبادت کنبی هیڅ شریک مه گرځوئ! ابراهیم علیہ السلام نه د شرک کولو هیڅ احتمال نشی کیدی. د هغوی علیہم السلام دا واقعات ښه مشهور دی چې ددې نه اول ئې بتان مات کړی وو، د شرک کوونکو مقابلې ئې کړې وه او په سختو سختو آزموینتونو کنبی پوره ختلې وو، ځکه ددې نه مطلب عامو خلکو ته اړول دی چې شرک نه دې خان ساتی، دویم حکم ورته دا ورکړې شو چې: [وَأَطِيعُوا أَمْرًا] ازما کور پاک کړئ! دغه وخت اگر چې دبیت الله شریف د عمارت وغیره نوم نه بلکه د هغې پاکې زمکې نوم دې چرته چې مخکښی بیت الله شریف جوړ شوې وو، او اوس ئې د دوباره جوړولو حکم ورکولې شی، خو هغه خانی او مکان بهر حال موجود وو د هغه د پاکولو حکم ځکه ورته اوشو چې په هغه زمانه هم جرهم او عمالقه قوم څه بتان ایښودی وو چې د هغې عبادت به ئې کولو. [قرطبی] ^(۲) او دا هم کیدی شی چې دا حکم راتلونکو خلکو ته اړول وواو د پاک لرلو نه مطلب د شرک او کفر پشان خیزونو نه ئې پاک لرل وو دغه شان د ظاهری پلټنو او گندگونو نه ئې پاک لرل هم مراد وو، خو ابراهیم علیہ السلام ته ددې خطاب کولو مطلب نور خلق دې انتظام ته تیارول او اومضبوطول دی. ولې چې ابراهیم علیہ السلام خوړو مې نه په دې کار کنبی اوچته سرگرمی ښکاره کړې وه، بیا هم چې کله هغوی ته ددې حکم اوشو نو نور خلق دې ددې زیات فکر او کړی.

ابراهیم علیہ السلام ته دریم حکم دا ورکړې شوې وو چې: [وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ] [خلقو ته دا اعلان او کړئ چې حج درباندي فرض دې] [بغوی] ^(۳)

ابن ابی حاتم د ابن عباس رضی الله عنہ نه نقل کړی دی چې کله ابراهیم علیہ السلام ته د حج د فرض کیدو د اعلان کولو حکم اوشو نو هغوی علیہم السلام الله تعالی ته عرض او کړو، چې دلته خو ځنگلی میدان دې څوک اوريدلو والا نشته چیرته چې آیا آبادنې به زما آواز ځنگه رسی؟ الله تعالی ورته او فرمائیل چې اعلان کول ستاسو علیهم السلام ذمه داری ده او ټولې دنیا ته د هغې رسول او خورول زما ذمه داری ده، ابراهیم علیہ السلام په مقام ابراهیم باندې اودریدل او دغه اعلان ئې او کړو چې الله تعالی ډیر پورته کړو^(۴) او په ځینې روایاتو کنبی راځی چې هغوی علیهم السلام ابی قیس غزته اوختل او هغه خانی نه ئې په دې شان اعلان او کړو چې په غوږنو مبارکو کنبی ئې گوتې کیخودې، ښی، گس، مشرق او مغرب طرته ئې دا آواز او کړو چې ائې خلقو! ستاسو رب خپل کور جوړ کړې دې، او تاسو باندې ئې ددې بیت الله شریف حج فرض کړې دې. نو تاسو ټول د خپل رب حکم باندې عمل او کړئ.

په دغه روایت کنبی داهم دی چې د ابراهیم علیہ السلام دغه آواز الله تعالی ټولې دنیا ته اورسولو، صرف ددغه وخت ژوندو بنیادونه بلکه تر قیامت پورې پیدا کیدونکو بنیادونه ئې د معجزې په طور دا آواز اورسولو او د چا په قسمت کنبی چې حج ادا کول نصیب شوی وو

(۱) نور تفصیل دپاره اوگورئ: - روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۱۶۱] والتفسير الكبير للرازي تحت تفسير سورة آل عمران رقم الآية: ۹۶ [ج: ۴ ص: ۳۰۶]

(۲) تفسير القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۳۷۰]

(۳) تفسير البغوي تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۷۸]

(۴) المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۴۶۶] ومصنف ابن ابی شیبة رقم الحديث: [۳۱۸۱۸] (بلاختصار)

هغوی هر یو ددی په جواب کښې لیبک اللهم لیبک او وئیل . یعنی د خپلو حاضریدو اقرار نهي او کړو ، ابن عباس رضی الله عنہ فرمائیلى دى چې د حج د تلبیې اصل بنیاد ددغې ابراهیمی عليه السلام آواز جواب ورکول دى [قرطبی و مظهری] (۱)

دې پسې آیت مبارک کښې دهغې تاثیر بیان دې کوم چې د ابراهیم عليه السلام په اعلان باندې الله عز وجل تر قیامته پورې مرتب کړې دې ، فرمایي چې : **إِنَّا نُوَكِّدُكَ رَجُلًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ** [لَشَهَادَةُ آمَنَافَةٍ لَهُمْ] [خلق به د دنیا د گوت گوت [کونج کونج] نه بیت الله شریف ته پیاده اوسواره د لرې لرې ملکونو نه راځي چې د هغې په وجه به یې سورلن هم مانده [ډنگری] شوی وی] دهغه وخت نه تر اوسه پورې زرگونه کالونو پس اوس هم حج ته د راتلونکو هغه شان حال جاری دې ، ابراهیم عليه السلام نه پس راتلونکي پیغمبران عليهم السلام اود هغوی امتونه هم ددې پابند وو ، دعیسی عليه السلام نه پس د جاهلیت په هغه اوږده زمانه کښې هم عرب خلق اگر چې په بت پرستی کښې اخته وو مگر د حج دارکانو هم هغه شان پابند وو څنگه چې د ابراهیم عليه السلام نه نقل شوی راغلی دى **إِنَّا نُوَكِّدُكَ آمَنَافَةٍ لَهُمْ** یعنې دلرې لرې ملکونو نه د خلقو دغه حاضریدل ددوی د فائدي دپاره دى ، قرآن عظیم الشان د منافع لفظ نکړې راوړلو سره عامو فائدو ته اشاره کړې ده که هغه دیني وی او که دنیوی وی ، یعنې دیني فائدي خو په کښې بې شمیره شته دې او سره ددې دنیوی فائدي هم په گڼ شمیر کښې لیدلې شی ، کم ناکم دا خبره خود ډیر تعجب او حیرانتیا ده چې د حج په سفر باندې خلق عام طور غټ غټ خرچونه کوی ، د ټول ژوند دمخت ، مشقت لږې لږې پسې نې راجمع کړې وی او دلته نې په یو وخت خرچ کړی ، خو د ټولې دنیا په تاریخ کښې داسې څه واقع شوک نشی خودلې چې څوک د عمرې یا د حج کولو په وجه فقیر یا محتاج شوې وی ، لیکن د دنیا په نورو کارونو کښې د خرچ په وجه ډیر خلق غریبانان شوی دى ، لکه د واده بنادنی په رسمونو رواجونو او د کورونو حجرو په آبادلو باندې د خرچ په وجه هم داسې کیږي ، الله عز وجل د حج او عمرې په سفر کښې دا خصوصیت هم ایښودې دې چې دې سره هیڅوک په دنیوی نیستی او لوړو تندو کښې اخته نه دی لیدلې شوی ، بلکه په ځینې روایتونو کښې راغلی دى چې حج او عمره با فقر و محتاجی لږې کوی (۲) که غور او کړې شی نو ددې مشاهده هم عام طور لیدلې کیږي ، د حج دیني فائدي بې شمیره دى دهغې ځینې دا یوه فائده هم څه کمه نه ده :

چې د ابی هریره رضی الله عنہ په روایت کښې دې چې رسول کریم صلی الله علیه و آله او فرمائیل چې چا د الله تعالی دپاره حج او کړو او په هغې کښې دبې حیایی د خبرو اود گناه د کارونو نه نې ځان ساتلو هغه به د حج نه په داسې حالت کښې واپس راځي لکه چې نن د مور د خیتي نه پیدا شوې وی ، یعنې څنگه چې اوس پیدا شوې ماشوم څنگه د گناه نه پاک وی دغه شان به دغه حاجی هم وی [بخاری و مظهری] (۳)

(۱) تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث: (۱۴۷۱۱، ۱۴۷۱۲ ج: ۹ ص: ۲۷۳) او تفسیر القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۳۸] او تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۲۷۵]

(۲) ددې مفهوم یو بل حدیث مبارک او گورثی په: - جامع الترمذی ، ابواب الحج باب ماجاء فی ثواب الحج والعمرة [ج: ۱ ص: ۱۶۷]

(۳) صحیح البخاری ابواب العمرة ، باب قول الله تعالی عز وجل ولا فسوق ولا جدال فی الحج [ج: ۱ ص: ۲۴۵] و صحیح مسلم کتاب الحج باب فضل الحج [ج: ۱ ص: ۴۳۶] او تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۲۷۶]

بيت الله شريف ته دراجمع کيدونکو حاجيانو يوه فائده خو پورته بيان شوه چې دغه ځانې کښې حاجيان د خپلې ديني ، دنيوي فائدي مشاهده او کړې او بله فائده ئې دا اوځودلې شوه چې : **وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَرِّهِمَ الْأَنْعَامِ** [يعنی دپاره ددې چې د الله ﷻ نوم ياد کړي په معلومو ورځو کښې په هغه چارپايه څاروؤ باندې چې الله ﷻ ورکړې دي] په دې کښې د ټولونه اول خبره داده چې د قربانۍ په غوښو او هغې نه په حاصلولو شوؤ فوائدو باندې نظر کول پکار نه دی ولې چې اصل څيز د الله ﷻ ذکر دې چې په دغې ورځو کښې د قربانۍ کولو په وخت په څاروؤ باندې کولې شي کوم چې د عبادت روح دې ، د قربانۍ غوښه پخپله هم دوي دپاره حلالول زياتي انعام دې . د **[أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ]** نه مراد هم دغه ورځې دي په کومو کښې چې قربانۍ جائز ده يعنی د ذوالحجې د مياشتې لسمه ، يولسمه او دولسمه ورځ او د **[مَّا رَزَقَهُمْ مِنْ بَرِّهِمَ الْأَنْعَامِ]** الفاظ عام دي ، په دې کښې هر قسم قربانۍ داخله ده که هغه واجبه وي او که مستحب . **[فَكُلُوا مِنْهَا]** دلته د **[كُلُوا]** [امر] مطلب مباحوالي او جائز والې دې ، واجبوالي نه دې څنگه چې : **(۱) [وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا]** کښې د ښکار کولو حکم د اجازت په معنی دې .

مسئله : په مکه مکرمه او دحج په زمانه کښې مختلف قسمه څاروي ذبح کولې شي ، يو قسم قربانۍ هغه ده چې د څه جرم په عوض کښې واجب شوی وي ، لکه چا د حرم شريف په حدونو کښې دننه څه کار کړې وي نو هغه باندې د څاروي قربانۍ کول واجبېږي . تفصيل ئې د فقه په کتابونو کښې موجود دې چې د کوم قسم څناورد وژلو په بدله کښې کوم قسم قربانۍ کول واجب دی . دغه شان کوم کارونه کول چې د احرام په حالت کښې منع کړې شوي دي نو دهغې په کولو باندې هم د څاروي قربانۍ ورکول واجبېږي . کومې ته چې د فقهاء کرامو په اصطلاح دم جنایت وئيلې شي ، په دې کښې هم څه تفصيل شته ، د ځينې ممنوعاتو د کولو په صورت کښې د غوايانو ، اوښ قربانۍ ورکول ضروري دي او په ځينې صورتونو کښې د چيلۍ يا گډه قربانۍ ورکول هم کافي کيږي . په ځينې صورتونو کښې د قربانۍ ورکولو په ځانې صرف صدقه ورکول کافي کيږي دلته ددې د تفصيل بيانولو گنجائش نشته ، احقر پخپله رساله احکام الحج کښې د ضرورت په اندازه ليکلې دي ، هغه قسم دم يعنی قربانۍ چې د څه جنایت او جرم په سزا کښې لازم شوی وي دهغې غوښه خوړل پخپله دغه کس له جائز نه دی بلکه دا صرف د فقيرانو او مسکينانو حق دې ، بل هيڅ مالدار لره ئې نه خوړل نه روا کيږي . په دې باندې د امت فقهاء کرام متفق دي . دې نه سوا د نور قسمه واجب يا نفلي د احنافو ، مالکيانو ، او شوافعو **(۲)** په نزد دم تمتع او دم قران هم واجب دې قربانۍ غوښه قربانۍ کوونکې بنده پخپله هم خوړلې شي دهغه دوستان ، رسته داران هم خوړلې شي اگر چې مالدار وي ، په دې آيت مبارک کښې ددې بيان دې او ددې پوره تفصيل او مسائل د فقهې په کتابونو کښې اوکتلې شئ ، د عامې قربانۍ يا خاص د حج د قربانۍ حکم هم دغه دې چې

(۱) ترجمه :- او کله چې تاسو احرام پرانيږئ نو ښکار کولې شئ .

(۲) ترجمه :- دلته د شوافعو د مسلک په ذکر کولو کښې سهو يا غلطی شوې دې . د شوافعو په نزد دم تمتع او دم قران غوښه دم ورکوونکي دپاره جائز نه ده (المجموعه شرح المذهب [ج: ۸ ص: ۱۱۷]) تفسير مظهری کښې هم ددې مطابق مسئله ليکلې شوې ده . ددې نه علاوه د احنافو په نزد د نذر قربانۍ غوښه خوړل هم جائز نه دی . (فتح القدیر [ج: ۳ ص: ۸۰]) والبحر الرائق [ج: ۳ ص: ۷۶]

قربانی کوونکي پخپله او هر مسلمان ئې خورې شې که هغه غنی وی او که فقیر، لیکن مستحب دادی چې کم ناکم دریمه حصه ئې غریبانو ته ورکړې شې، ددې مستحب بیان په راتلونکي جمله کښې داسې فرمائی چې: **[وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ]** دبائس معنی بالکل تش لاسې غم زیلې او د فقیر معنی حاجت مند ده، مطلب دادې چې د قربانی غوښې نه دوی باندې هم خورول او ورهت ئې ورکول مستحب او مطلوب دی.

[ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ] په لغت کښې هغه خیرې ته وئیلې شې چې د انسان په بدن باندې جمع کیږي، د احرام په حالت کښې هر کله چې سرخرئیل وینسته ئې پریکول، په نوسی ئې اوبنګل، نوکونه پریکول او خوشبو، ئې لګول، دا ټول څیزونه حرام دی، اوته دې لاندې خیرې راجمع کیدل طبعی خبره ده ځکه په دې آیت مبارک کښې فرمائی چې هر کله په حج کښې د قربانی نه فارغ شوی نو دغه خیرې وغیره لږې کړئ مطلب دا شو چې اوس احرام پرانیځي، سر او خړنې، نوکونه پریکړئ، د نوم نه لاندې وینسته صفا کړئ، په دې آیت مبارک کښې اول د قربانی کولو بیان راغلو، دې پسې د احرام پرانستو ځکه ترتیب هم دغه شان لرل پکار دی مطلب دا چې قربانی کولو وړاندې سرخرئیل یا نوکونه پریکول منع دی که چا داسې اوکړل په هغه باندې د جنایت دم واجب شو.

د حج په کارونو کښې د ترتیب درجه: د حج دکارونو کوم ترتیب چې په قرآن عظیم الشان کښې او حدیث پاک کښې راغلي دي او فقهاء گرامو هغه په ضبط کښې راوستي دي په دغې ترتیب سره ادا کول په اتفاق دامت سره کم ناکم سنت ضرور دی په واجبوالی کښې ئې اختلاف دي، د امیام اعظم رحمه الله علیه او امام مالک رحمه الله علیه په د واجب دی چې دهغې نه په خلاف کولو سره ئې دم واجبیږي خود امام شافعی رحمه الله علیه په نزد سنت دی ځکه ددې پخلاف کولو سره په ثواب کښې کمی راځي خود نه لازمیري، دابن عباس رضی الله عنهما په حدیث پاک کښې راغلی دی چې:

[من قدم شئاً من نسكه او اخره فله برق دمأ] [ابن ابی شیبه موقوف روایت کړو، خودا په حکم د مرفوع حدیث کښې راغلي دي، مظهری:]

یعنی چا چې د حج دکارونو په ترتیب کښې وړاندې والې، روستوالې راوستو نو په هغه باندې یو دم ورکول لازم دی، دا روایت طحاوی هم په مختلفو طریقو سره نقل کړې او د سعید بن جبیر رضی الله عنه قتاده رحمه الله علیه، نخعی رحمه الله علیه، او حسن بصری رحمه الله علیه هم دغه مذهب دي چې د ترتیب نه په خلاف کولو سره پرې دم لازموی، په تفسیر مظهری کښې دلته دي د مسئلې پوره تفصیل او تحقیق بیان شوي دي، دشان د حج نور مسائل هم په تفصیل سره لیکلي دي.

اولیو فوائدهما ندور، د نذر جمع ده چې پښتو کښې ورته منښته وئیلې شې، ددې حقیقت دادې چې په خپلې وینا سره د یو کار کولو منښته اوکړی یا داسې اوواښي چې دالله تعالی دپاره په ما باندې فلانې کار کول لازم دی ودا نذر شې چې ددې سرته رسول واجب شې اگر

(۱) تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۲۸۰] و مصنف ابن ابی شیبه رقم الحدیث [۱۷۹۵۸] (پاختلاف یسیر)

(۲) تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۲۷۷ تا ۲۸۳]

چې په اصل او حقيقت کښې دا واجب نه وو خو په اتفاق دامت سره دا هله واجبيږي چې په شريعت کښې د گناه يا ناروا کار نه وي، د گناه د کار په منبتي کولو سره دغه کار کول په هغه نه لازميږي، بلکه دهغې خلاف کول واجب دي، البته د قسم گفاره ورکول به پرې لازم شي، دامام ابو حنيفه رحمه الله عليه وغيره فقهاء او امامانو په نزد دا شرط هم دې چې ددغې منبتي په جنس کښې څه شرعي مقصودي عبادت موندې شي لکه مونځ، روژه، صدقه، قرباني، وغيره چې ددې په جنس کښې څه شرعي واجبات او مقصودي عبادات شته، په دې بنا که څوک څه نفلي عبادت لکه مونځ، روژه او صدقه وغيره او مني نو دغه نفل پرې واجب شي، دهغې سر ته رسول په ده باندې لازم او واجب دي، ددې آيت مبارک نه هم دا حکم ثابتيږي ولې چې پدې کښې د نذر د پوره کولو او سرته رسولو حکم ورکړې شوې دي.

مسئله: خو پورې چې په خله ئې د منبتي خبره نه وي کړي صرف په زړه کښې ارادې کولو سره منبته نه شي کيدې، په تفسير مظهری کښې دلته د نذر او منبتي احکام او مسائل ښه په تفصيل سره بيان کړي شوي دي چې پخپل ځاني ډيرې ضروري دي خو دلته ئې په دې تفسير کښې د بيانولو گنجائش نشته. (۱)

پوښوال او دهغې جواب: دې آيت مبارک نه مخکښې هم د حج د کارونو د قرباني او احرام پرانستو بيان شوې او بيا ورپسې هم د طواف زیارت بيان دې نو په مينځ مينځ کښې د منبتي پوره کولو بيان دې سره ربط او مناسبت نه لري ځکه چې منبته پوره کول ځان له يو مستقل حکم دې چې د حج او حرم شريف سره څه خصوصيت نه لري بلکه په هره موقعه او په هر ځاني کښې کيدې شي؟

جواب ئې دادې چې اگر چې د نذر پوره کول يو مستقل شرعي حکم دې د ايام حج او افعالو د حج سره مخصوص نه دی لیکن ددې ذکر دلته د حج کارونو په بيان کښې ددې د بيانولو وجه داوی چې انسان کله حج ته اوځي نو زړه ئې دا غواړي چې پدې سفر کښې زیات نه زیات نیک کارونه او عبادات ادا کړي، په دې کښې د ډيرو څيزونو منبته هم اوکړي، خصوصا د څاروؤ د قرباني کولو خو عام رواج دې، ابن عباس رضي الله عنه دلته د نذر نه مراد هم د قرباني نذر اخستي دي، د حج حکمونو سره د نذر يو ربط داهم دې چې څنگه په نذر او قسم سره په انسان باندې ډير داسې څيزونه ناجايي واجبيږي کوم چې د شريعت تر مخه واجب نه وو او ډير داسې څيزونه او حرام گرځي چې د اصلی حکمونو د شرع تر مخه حرام او ناجائز نه وو بلکه دا حرام تول احکام تقريبا هم دغسې دي چې گندلې جامې به نه اغوندي، خوشبوئي به نه استعمالوي، وينسته به نه خرائي، نه به ئې پريکوي اونه به نوکونه پريکوي، يعنی په اصل شريعت کښې دا څيزونه حرام نه وو خو په احرام تړلو سره ئې دغه ټول کارونه په ځان حرام کړل، دغه شان د حج نور کارونه چې په عمر کښې يو ځل فرض کيږي مگر ددې نه پس د حج او عمرې په احرام تړلو سره دا ټول کارونه فرض کيږي، په دې وجه عکرمه دلته د نذر په تفسير کښې هم دا او فرمائيل چې دې نه د حج هغه واجب څيزونه مراد دي چې د حج په وجه په ده باندې لازم شوي دي.

(۱) تفسير المظهری [ج: ۶، ص: ۲۸۱ تا ۳۰۵]

اَوَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝ دلته د طواف نه مراد طواف زیارت دی چې د ذالحجې د میاشتی په لسم تاریخ د جمر ویشتلو او قربانی کولو نه پس کولې شی ، دا طواف د حج دویم رکن او فرض دی ، رومې رکن په عرفات باندې وقوف کول دی چې دې نه وړاندې ادا کولې شی ، په طواف باندې د احرام ټول احکام مکمل شی او پوره احرام پرانستی شی [ابن عباس رضی اللہ عنہ اوضحاکی او کنزې دلی نه روایت شو بلکه طبری فرمائیلی دی چې اگر که په آیت مبارک کنبې ددی تاریخ نه وو ټاکلې شویدې خود تاویل کوونکو په دې کنبې خلاف نشته چې دې نه مراد طواف افاضه یعنی طواف زیارت دی چې هم دلونې اختر په ورځ وی [الروح المعانی] (۱)

[بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ] بیت الله شریف ته ځکه بیت عتیق وئیلې شی چې د عتیق معنی آزاد شوې ده ، او څنگه چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چې الله تعالی د خپل کور نوم بیت عتیق ځکه ایښودی دې چې هغه د کافرانو او جابرانو د غلبې او قبضې نه آزاد کړې دې . [عن ترمذی ، او دې ته نې صحیح او وئیلو ، او دغه حاکم هم روایت کړې دې او ورته نې صحیح او وئیل او ابن جریر وغیره هم روایت کړې دې ، روح المعانی] (۲) د هیڅ کافر پدې باندې د غلبې او قبضې کولو وس نه شی رسیدي ، د اصحاب فیل واقعه ددې ثبوت دی ، والله اعلم ، په تفسیر مظهری کنبې په دې موقعه د طواف تفصیلی احکام او مسئلې جمع کړی دی چې ډیرې اهمې او د کتو قابل دی ، (۳) والله اعلم .

ذَلِكَ	وَمَنْ يُعَظِّمْ	حُرْمَتِ اللَّهِ	فَهُوَ خَيْرٌ
دا وو [مقصد دکعبې دجوړولو] او څوک چی عزت کوی دحرمتونو دالله نو دا کار بهتر دی			
دا خبره اوشوه او څوک چې دالله <small>تعالی</small> د درنو حکمونو ادب کوی نو دا کار د هغه دپاره د هغه درب			
لَهُ	عِنْدَ رَبِّهِ ط	وَأَحَلَّتْ لَكُمْ	الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا
دپاره دهغه په نز درب دهغه او حلال کړې شو ستاسو دپاره خریدونکی خاروی ماسوا دهغه خیزونو			
په نیز ډیر غوره دي اوستاسو دپاره ټول خاروی حلال دی بغیر دهغې نه چې دکومو			
يُنْتَلَى عَلَيْكُمْ	فَاجْتَنِبُوا	الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ	وَاجْتَنِبُوا
چی لوستلې شوی دی په تاسو باند نو خان ساتی دپلستی دبتانو نه او خان ساتی			
[دحرمت احکام] چې به تاسو ته بیان کړی شی نو تاسو دبتانو دپلستی نه خان			
قَوْلَ الزُّورِ ۝	حَنَفَاءَ لِلَّهِ	غَيْرِ مُشْرِكِينَ	بِهِ ط
دخبری ددروغو نه یو مخیزی بندگان شی دالله چی نه یی شریک کونکی دهغه سره			
ساتی او ددروغو دخبرو نه خان بچ کړی دالله اړخ ته مائله او سپړشی هغه سره څوک مه شریکوی			

(۱) تفسیر الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۸ ص: ۶۱۵، ۶۱۶] وروح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۵۴]

(۲) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۵۴] والمعجم الكبير للطبراني رقم الحديث [۲۸] وجامع الترمذي ، ابواب التفسير باب تفسير سورة الحج [ج: ۲ ص: ۱۵۰] والمستدرک للحاكم رقم الحديث: [۳۴۲۲] تفسير سورة الحج .

(۳) تفسير المظهری [ج: ۶ ص: ۳۰۵ تا ۳۱۷]

وَمَنْ يُشْرِكْ	بِاللَّهِ فَكَانَ كَافِرًا	خَرَّ	مِنَ السَّمَاءِ فَتَخَطَّفَهُ
او څوک چې شریک کوی د الله سره انو لکه چی ارا او غورزیدو هغه د آسمان نه اناو و تبتوی هغه لره			
..... او څوک چې د الله سره ابل څه شریکوی انو هغه داسی دی لکه چې د آسمان نه			
الطَّيْرُ	أَوْ تَهْوِيْ	بِهِ الرِّيحُ	فِي مَكَانٍ سَجِيْقٍ ۝
مارغان یا	او غورزوی	هغه لره	هوا په یو ځانې ژور کبسی
راپریوتلو	یا مارغانو په	افضا کبسی	اوتبتولولو یا سیلی چرته لری په څه ځانې کبسی او غورزولو
وَمَنْ يُعَظِّمْ	شَعَائِرَ اللَّهِ	فَإِنَّهَا	مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ۝
او څوک چې عزت کوی	دنبو د الله	نوبیشکه دا عزت	د تقوی د زړونو نه دی
دا خبره اوشوه	او څوک چې د الله	دنبو عزت کوی	نو دا خبره د زړونو د پرهیزگاری خبره ده
لَكُمْ	فِيهَا مَنَافِعُ	إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ	فَحِلَّاهَا
دی ستاسو دپاره	په دی کبسی اډیری فاندی	دنیتی مقرری پوری	ایا اځانې د ذبیحه کولو دهغی
ستاسو دپاره	د څارو نه یوې مقرری نیتی پوری	فائده اخستل جائز دی	ایا ددغی څارو د حلالی
إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝			
د پخوانی کور خواته دی			
ځانې د زور کور اکعبی په خوا کبسی مقرر دی			

آسان ترجمه قرآن

دا ټولې خبرې یاد ساتئ، او کوم انسان چه د هغه څیزونو تعظیم کوی کومو ته چه الله پاک حرمت ورکړې دي، نو د هغه په حق کبش دا عمل د هغه د رب په نزد ډیر غوره دي، ټول څاروی ستاسو دپاره حلال کړې شوي دي، سوا د هغه څارو نه چه د هغې تفصیل په تاسو باندې لوستلې شوې دي. لهذا د بتانو د گندگي نه او د دروغو څلې خبرې نه داسې بیج اوسیږی. چه مائل یی تاسو خاص الله ته، څوک هم هغه سره شریک نه منی، او څوک چه د الله پاک سره شریک اومنی نو گویا هغه د آسمان نه راپریوتلو، بیایا خو مرغانو او چتولو سره یورو، او یا هوا چرته لری ځانې ته گزار کړو دا ټولې خبرې یاد ساتئ، کوم انسان چه د الله پاک د شعائرو تعظیم کوی، نو دا خبره د زړونو په تقوی سره حاصلیږی تاسو ته د یو مقزور وخته پوری (د دې څارو په) د فوائدو حاصلولو حق دی بیا د هغې د حلالیدو منزل هم هغه زور کور (یعنی خاله کعبی) سره دي.

خلاصه تفسیر

﴿ذَلِكَ﴾ [دا خبره وشوه] کوم چه د حج مخصوص احکام وو [او] اوس نور احکام چه په کومو کبسی حج او علاوه د حج نه نورې مسئلې هم دی واوری چه ﴿وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرْمَتَ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ﴾ [کوم سړی د الله تعالی د محترموا احکامو عزت کوی پس داد ده په حق کبسی دده درب په نزد غوره ده] دا احکامو په عزت کولو کبسی داهم داخله ده چه علم یی هم حاصل کړی او داهم

چه په دې د عمل کولو اهتمام کوی او د الله تعالی د احکامو عزت کول دده د پاره ځکه غوره دی
 چه هغه د عذاب نه نجات او د دائمی راحت سامان دې ﴿وَأَجَلْتُ لَكُمْ الْأَنْعَامَ﴾ [او دغو
 مخصوصو څارو لره په استثنا دهغو] څنوخنو ﴿إِلَّا مَا يَتْلُو عَلَيْكُمْ﴾ [کوم چه تاسو ته لوستلې شوی
 دی] یعنی دسوره انعام وغیره په ایت [قل لا اجد فیما اوحی الی محرماً] (۱) کنبې د حرامو څارو
 تفصیل بنودلې شوې دې دهغې نه سوا نور څاروی [تاسو دپاره حلال کړې شوی دی] په دې
 ځای کنبې د څارو د حلال والی ذکر ئې ځکه وکړو چه په حالت د احرام کنبې د ښکار په منع
 کیدو سره چاته د احرام په حالت کنبې د عامو څارو د ځناورو د ممانعت شبهه ونه شی او هرکله
 چه د دین دنیا ښیگره د الله تعالی د حکمونو په تعظیم کولو کنبې ده ﴿فَأَجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ
 الْأَوْثَانِ﴾ [نو تاسو خلق د گندگۍ نه یعنی د بتانو نه په دده وسپړئ] ځکه چه بتانو لره د الله
 تعالی سره شریکول خو د حکم الهی نه ښکاره بغاوت دې دلته د شرک نه د بېج کیدو هدایت په
 خاص طور سره ځکه وشو چه د مکې مشرکانو به په خپل حج کنبې کومه تلبیه لوستله په هغې
 کنبې به ئې [الا شریکا هو لك] ملاوول یعنی د الله تعالی هیڅوک شریک بغیر دهغو بتانو نه
 نشته کوم چه په خپله د الله دی ﴿وَأَجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ [او د دروغو د خبرې نه ځان ساتئ] خواه
 د عقیدو دروغ وی لکه د مشرکانو د شرک عقیده یا نور قسم دروغ وی ﴿حَقَّقَ اللَّهُ غَيْرَ مَثْرَكَيْنَ
 بِهِ﴾ [په دې طور سره چه الله تعالی ته ښکته کیږي د هغه سره] چالره شریک مه جوړوی
 ﴿وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾ او کوم سړې چه د الله تعالی سر شریک جوړوی نو [دهغه حالت به داسې وی
 لکه چه ﴿فَكَأَنَّمَا خَرَمِنَ السَّمَاءِ﴾] گویا دې د اسمان نه را پریوتو ﴿فَتَخَطَّفَهُ الظُّيُورُ وَتَهَوَّىٰ بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ
 سَعِيْقٍ﴾ بیا الوتونکو مارغانو دده غوښې وشو کولې یا هوا چرته لرې ځای ته
 غوزار کړو ﴿ذَلِكَ﴾ دا خبره هم [کومه چه په طور د قاعدې کلنې وه] وشوه او [اوس یوه ضروری
 خبره د قربانی د څارو متعلق بله واوړئ چه ﴿وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَابِرَ اللَّهِ﴾] کوم سړې چه د الله تعالی
 د دین ددې [ذکرشوو] یادگارونو پوره لحاظ وساتئ ﴿فَأَلْهَمْنِ الْقُلُوبَ﴾ نو دده دا
 لحاظ ساتل په زړه سره د الله تعالی نه ویره حاصلوی [دیادگارونو د لحاظ ساتلو نه مراد د الله
 تعالی د هغه احکامو پابندی ده چه د قربانی متعلق دی خواه د ذبح نه وړاندې احکام وی یا
 د ذبح په وخت وی لکه په هغې د الله تعالی نوم اخستل یا پس د ذبح نه وی لکه دهغې خوړل چه
 د کومو دپاره ئې خوړل حلال دی هغه ئې خوری دچا دپاره چه ئې خوړل حلال نه وی هغه ئې نه
 خوری په دې احکامو کنبې څه خو وړاندې ذکر شوی دی ﴿لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى﴾
 [او ځنې دادی چه تاسو لره د دوی نه تر یو مقرر وخته پورې فائده حاصلول جائز دی] یعنی
 تر څو پورې چه هغه د شرعی قاعدو مطابق هدی نه وی جوړه کړې نو ددې نه پیئ یا سورلی یا
 بار وړل وغیره فائده اخستل جائز دی مگر هر کله چه دا د بیت الله او حج یا عمرې دپاره
 هدی قربانی جوړه کړې شی نو بیا ددې نه څه نفع اخستل جائز نه دی [بیا] یعنی د قربانی

(۱) ترجمه: - ته اووايه چي څه احکام د وحی په ذریعه ماته راغل دی په هغې ماڅه حرام خوراک نه دې موندلې

جو پیدونه پس ﴿لَمْ يَجْلِهِا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ [ددې د ذبح حلالیدو موقع د بیت عتیق په خوا کښې ده] مراد ترې نه پوره حرم دې یعنی د حرم نه بهر دې ذبح نه کوی.

معارف او مسائل

﴿حُرْمَتِ اللَّهِ﴾ دې څخه مراد هغه څیزونه دي چې الله ﷻ ورته احترام او عزت ورکړې دي. یعنی دې څخه احکام شرعیه مراد دی د کومو چې تعظیم کول یعنی د هغې علم حاصلول او په هغې باندې عمل کول د دنیا او آخرت د نیک بختی خزانه ده.

﴿وَأُجِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُنْتَلَى عَلَيْكُمْ﴾ د انعام څخه مراد، اوبښ، غوا چلې گډه وغیره دي چې د احرام په حالت کښې هم حلال دي، او په ﴿إِلَّا مَا يُنْتَلَى﴾ سره د مستثنی کړې شوو څاروو بیان په نورو آیتونو مبارکو کښې راغلې دي. چې هغه مردار څاروی موقوذه او داسې څاروی دی چې د الله ﷻ نوم پرې نه وی اخستې شوی یا د الله ﷻ څخه بغیر د بل چا نوم پرې اخستې شوې وي، هغه ټول همیشه دپاره حرام دی که دا حرام په حالت کښې وي او که د غیر احرام په حالت کښې وي. ﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ﴾ د رجز معنی ناپاکی او گندگی ده، اوثان د وثن جمع ده او ددې معنی ده بت. بتانو ته ئې پلټی ځکه او وئیله چې هغه د انسان باطن لره د شرک د پلټی څخه وکوی.

﴿وَأَجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾، ﴿قَوْلَ الزُّورِ﴾ څخه مراد دروغ دی، یعنی د حق څخه خلاف هر څه چې وی هغه په باطلو او دروغو کښې داخل دی. خواه دغه د کفر او شرک فاسدې عقیدې یا په معاملو او گواهي ورکولو کښې دروغ وئیل وی، رسول اکرم ﷺ او فرمائیل چې د ټولو لویو لویو گناهونو ځینې ډیر لوئې گناهونه دادی چې الله ﷻ سره څوک شریک او گرځولې شی، د مورپلار نافرمانی او کړې شی، د دروغو گواهي او کړې شی یا په عامو خبرو کښې دروغ او وئیلې شی، رسول اکرم ﷺ آخری لفظ ﴿قَوْلَ الزُّورِ﴾ بیا بیا او فرمائیلو. (رواه البخاری) (۱)

﴿أَوْ مِنْ يُعْظَمُ شَعَائِرُ اللَّهِ﴾، ﴿شَعَائِرُ﴾ د شعیره جمع ده چې معنی ئې علامت او نښه ده یعنی هغه څیزونو ته شعائر وئیلې شی چې د یو خاص مذهب یا ډلې خاص نښې وی، په دې بنا د اسلام شعائر هغه خاص احکام دي چې په عرف کښې د مسلمانئ خاص نښې گنلې شی، نو د حج اکثر احکام هم داسې دي.

﴿أَوْ مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ یعنی د شعائرو تعظیم کول د زړه د تقوی نښه ده، ددې تعظیم هم هغه څوک کوی چې په زړه کښې ئې تقوی او د الله ﷻ ویره وي، نو دهغې اثر په ټولو عملونو او کارونو کښې لیدلې کیدای شی.

﴿لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُّتَمَّيْنٍ﴾ یعنی د چار پایو څاروو څخه د پیښو اخستلو، سورلئ کولو او دبار اورلو هر قسم فائدې تر هغې پورې حاصلولې شی تر څو پورې چې دغه څاروی مود مکې مکرمې په حرم کښې د ذبح کولو په غرض د هدې په ډول نه وي ټاکلی. هدې هغه څاروی ته

(۱) صحیح البخاری کتاب الشهادات، باب ما قبل فی شهادة الزور [ج: ۱ ص: ۳۶۲]

وئیلې شی چې حج یا عمره کوونکې خان سره یو څاروی بوځي، داسې څاروی څخه بغیر د څه مجبورې فائده اخستل جائز نه ده. لکه د هدی د اوبس بغیر ورسره بل څاروی د سورلۍ کولو څخه نه وی او پیاده تلل ورته مشکل وی نو په دغه اوبس هدی باندې سورلی کولې شی

اِنَّهُمْ جِئْنَاهُمْ اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿۱﴾ دلته د بیت عتیق څخه مراد ټول حرم شریف دې چې په حقیقت کښې د بیت الله شریف خاص حدود دی څنگه چې په تیر شوی آیت مبارک کښې د مسجد حرام دلفظ څخه ټول حرم مراد اخستی شوې دې، دغه شان دلته هم د بیت عتیق څخه پوره حرم مبارک مراد دې، په محلېا کښې د محل معنی د اجل راتلو ځانې ده چې مراد ترې د ذبح کولو ځانې دې. یعنی د هدی د ذبح کولو ځانې په حرم کښې دننه ضروری دې، د حرم څخه بهر ذبح کول جائز نه دی. او بیا حرم عام دې که هغه منی وی یا دمکې مکرمې څه بل یو ځانې وی (روح المعانی) (۱)

وَلِكُلِّ اُمَّةٍ	جَعَلْنَا	مَنْسَكًا
او دپاره دهر امت مقرر کړې ده مونږه یوه طریقه دقربانۍ		
او مونږ هر یو امت دپاره یو د قربانۍ ځانې کړې دې		
لِيَذْكُرُوا	اسْمَ اللَّهِ	عَلَى مَا رَزَقَهُمُ
دپاره ددې چې یاد کړي هغوی نوم دالله په هغه [څارو] باندې چې ورکړی دی هغه هغوی ته		
دې دپاره چې مونږ ورته کوم څاروی ورکړی دی په هغې دالله نوم واخلی		
مِّنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ فَالَهُكُمْ	إِلَهُ وَّاحِدٌ	فَلَهُ اَسْلِمُوْهُ
دخریدونکو څاروونه نو معبود ستاسو معبود یو دې او خاص هم هغه ته غاړه کېږدئ		
.....نوستاسو معبود صرف یو دې لله ﷻ دې نو هم دهغه تابعدارۍ کولی		
وَبَشِّرِ	الْمُحْسِنِينَ ﴿۱﴾	الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ
او زیرې ورکړه عاجزی کونکو خلقو لره هغه [عاجزی کونکي] کله چې یاد کړې شی الله		
او انې پیغمبره عاجزی کونکو ته زیرې ورکړه ادا هغه خلق دې چې کله دالله ﷻ نوم یاد شی نو ددوی		
وَجِلَتْ	قُلُوبُهُمْ	وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا اَصَابَهُمْ
نو ویرېږي زړونه دهغوی او صبر کونکي وی په هغه مصیبت باند چې رسیږي هغوی ته		
..... او کوم مصیبتونه چه ورته اورسی په هغې صبر کوی		
وَالْمُقِيمِي	الصَّلَاةِ	وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿۲﴾
او قائمونکی وی دمانځه او دهغې رزق نه چې ورکړې دې مونږ هغوی ته خرچ کوی		
اود مونږونو پابندی کوی اوزمونږ د ورکړې روزنې نه دنیکۍ په لار کښې خرچونه کوی		

وَالْبُدْنَ	جَعَلْنَاهَا	لَكُمْ	مِّنْ شَعَائِرِ اللَّهِ	لَكُمْ
او اوبښان د قرباني اگر خولی دی مونږ هغه د پاره ستاسو دنښو د الله نه دې ستاسو د پاره				
اوبښان مونږ ستاسو د پاره د الله اددینا نښې مقرر کړې دي په دې کښې ستاسو خپل خیر دي				

۱) د قرباني اهمیت: ارشاد دې چې په ټولو امتونو کښې په هریو امت کښې اوهرې یوې دلې ته مونږ د قرباني حکم ورکړې وو د هغوی د پاره یوه ورځ د اختر مقرر وه هغوی به هم د الله تعالی په لار کښې حلاله کوله ټول په ټولو به خپلې قرباني مکې ته رالیکلې دي د پاره چې د قرباني د څاروو د حلالې په وخت کښې د الله تعالی د نوم ذکر اوکړي. حضور ﷺ له هم دوه برکات گډان لوي لوي ښکړو والا راوړلې شو هغوی دا راسملول او د هغې په مرئې نې پښه مبارکه کيځوده اوبسم الله الله اکبر لوستلو سره نې حلال کړل. (صحیح بخاری ۵۵۶۵، صحیح مسلم: ۱۸۶۶) مسند احمد کښې دی صحابه کرامو ﷺ د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو دا قرباني څه خیز دي؟ حضور ﷺ جواب ورکړ ستاسو د پلار ابراهیم ﷺ سنت دی. تپوس نې اوکړو مونږ ته په دې کښې څه ملاویرې؟ ونې فرمائیل د هریو وینښته په بدله کښې یوه نیکی. تپوس نې اوکړو ورنې څه حکم دي؟ ونې فرمائیل د ورنې کولوسره د هریو ریشې په بدله کښې یوه نیکی. دا امام ابن ماجه ﷺ هم راوړې دي. (احمد: ۳۶۸/۴، ابن ماجه: ۳۱۲۷) ستاسو د ټولو الله تعالی هم یو دي سره د دې چې د شریعت بعضې احکام بدلیری رابدلیری خو په توحید کښې د الله تعالی په یووالی کښې یو رسول ته هم په نیک امت کښې اختلاف نه دي شوي ټول د الله تعالی توحید اوهم د هغه د عبادت د پاره ټول جهان رابلی په ټول باندې اول هم داوحی نازل شوې ده نوتاسو ټول د هغه طرف ته تپت شنی اوهم د هغه شنی اوهم د هغه د احکامو پابندی اوکړنې هم د هغه په تابعدارنې کښې استحکام اوکړنې کوم خلق چې مطمئن دی کوم چې متواضع دی کوم چې د تقوی والا دی څوک چې د ظلم نه ویزاره دی د مظلومیت په حالت کښې د بدلي اخستلو نه دی د مولا په مرضی اورب په رضا باندې راضی دي هغوی ته زیری واوروئ هغوی د مبارکوقابل دی. څوک چې د الله تعالی ذکر اوری زړه نرم کړی او د الله تعالی د ویرې نه زړه ډک کړی د رب طرف ته ښکته کیري. په سختو کارونو باندې صبر کوی، په مصیبتونو باندې صبر کوی. امام حسن بصری ﷺ فرماني وال الله که تاسو د صبر اوبرداشت عادت په خان کښې وانچولو نوتاسو به بریاد کړې شنی. د (وَالْمُقِیْمِ) قراءت په اضافت سره خود جمهورو دې خوا بن سميع (وَالْمُقِیْمِ) لوستلې دي د (الصَّلَاةِ) نې زیر لوستلې دي. امام حسن ﷺ خولوستلې دي د نون په حذف او اضافت سره خود (الصَّلَاةِ) زیر نې لوستلې دي او فرماني چې د نون حذف دلته د تخفیف په وجه سره دي. ځکه چې په وجه د اضافت اومنلې شی نود دي زیر لازم دي نوکیدی شی چې په وجه د نیزدیکت وی مطلب دا چې د رب د فریضې پابند دی او د الله تعالی حق ادا کونکی دی. او د الله تعالی ورکړې شوی ورکوی د خپلې کورنۍ خلقو ته فقیرانو محتاجانو ته او ټول مخلوق ته څوک چې ضرورت مندوی او ټولوسره په ښه سلوک او احسان سره مخ کیري. د الله تعالی د حدودو حفاظت کوی د منافقانو په شان نه دی چې یوکار اوکړی بل پرېږدي. په سورت براءه کښې هم دا صفتونه بیان کړې شوي دي او هلته د الله تعالی په حمد سره پوره تفسیر هم مونږ کړې دي.

د قرباني فضائل: - دا هم د الله تعالی احسان دي چې هغه څاروي پیدا کړي او هغه نې په خپل نوم باندې قرباني کولو او خپل کور ته د قرباني په توگه باندې د رسولو حکم کړې دي او داني شعائر الله اوگر خول بل حکم نې فرمائیلې (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشُّعْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَتَتَفَعُونَ فِيهِمَا مِنْ رِّبِهِمْ ذُكُوًّا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمُكُمْ شَتَانُ قَوْمٍ أَنْ صَدَّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِلْمِ وَالْعُدْوَانِ وَالْقَوَالُ إِلَّا أَنْ شَرِدَ الْوَعَابُ) (۵/۲۱۵) مه د الله تعالی د دې عظمت والا د نښو بي ادبي کونې اومه د حرمت والا د میاشتو گستاخی کوی الخ. هر اوبښ او غوا چې د قرباني د پاره مقرر کړې شی هغه په بدن کښې داخل دی. (صحیح مسلم: ۱۲۱۳، ابوداؤد: ۲۸۰۹، ترمذی: ۹۰۴) اگرچې بعضې خلقو صرف اوبښ ته بدن وښلې خو صحیح دا دی چې اوبښ خودي ولي غوا هم په دې کښې شامله ده. حدیث شریف کښې دی چې څنگه اوبښ د اووه کسانو د طرف نه قرباني کیدی شی دغه شان غوا هم د جابر بن عبد الله ﷺ نه په صحیح مسلم کښې روایت دي مونږ ته... ابقیه حاشیه په راروان مخ...

فِيهَا خَيْرٌ فَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ فَإِذَا وَجَبَتْ

په هغې کښې | خیر | پس یاد کړئ | نوم دالله | په هغې باند | په ولاړه | نو کله چې | اولې
نو څه وخت چې تاسو دغه [خاروی قربانۍ ته] قطار کښې اودروئ | نو دالله ﷻ نوم پرې اخلئ | بیا چې

جَنُوبَهَا فَاكْمُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا الْقَائِمَ

اړخونه دهغې | نو خورئ | دهغې نه [پخپله هم] | او خوروی نې | په صبر کونکې فقیر باندې هم
هغوی په اړخونو پرېوځئ | نو دهغې نه خپله هم خورئ | او دصبر کونکو او غوښتونکو فقیرانو [دواړو] باندې

وَالْمُعْتَرِّطَ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ

او په سوال کونکې باند هم | دارنگې | تابع کړی دی مونږ داخاروی | دپاره ستاسو | دپاره ددې چې تاسو
هم خوروی | دغه شان مونږ داخاروی ستاسو دپاره تابع کړی دی | چې تاسو زمونږ شکر ادا کړئ

تَشْكُرُونَ ۝ لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ

شکر اوباسئ | هر گز نه رسی | الله ته | اغوښې دهغې | اونه اووښې دهغې | وليکن رسی هغه ته |
الله ﷻ ته نه خو ددې [خناورو] غوښه رسيږي | اونه ئې وينه | بلکه هغه ته ستاسو صرف

التَّقْوَى مِنْكُمْ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ

تقوی | ستاسو نه | دارنگې | تابع کړل هغه داخاروی | دپاره ستاسو
پرهیزگاري رسيږي | په دې شان هغه داخاروی ستاسو تابع کړی دی | چې تاسو

لِتَكْبِرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ

دپاره ددې چې تاسو لوني بيان کړی دالله | په هغه هدايت باند | چې بنودلې ئې دې تاسو ته |
دالله ﷻ لوی بيان کړئ | چې هغه تاسو ته لار خودلې ده

.... بقیه د تیرمخ] رسول الله ﷺ حکم راکړ چه مونږ په اوبښ کښې اووه کسان شریک شو او په
غواکښې دې هم اووه کسان سړی شریک شی. امام اسحاق بن راهویه رحمۃ الله علیه و غیره فرمائی چه په دې
دواړو خاروو کښې لس لس کسان شریکیدلې شی. په مسند احمد اوسنن نسائی کښې داسې حدیث هم
راغلي دي. والله اعلم.

بیا فرمائی چه په دې خناورو کښې ستاسو د آخرت گټه ده. حضور ﷺ فرمائی چه د قربانۍ د اختر په
ورځ د انسان یو عمل هم د الله تعالی په نیز د قربانۍ نه زیات خوښه دې خاروې به د قیامت په ورځ
د خپلو ښکرو نوکو او وښتوسره د انسان په نیگو کښې پیش کولې شی. یاد ساتئ د قربانۍ د وښې
د څاڅکۍ په زمکه باندې د پریوتلونه وړاندې الله تعالی ته رسی نو په یخوږو ونوسره قربانۍ کونئ. (ابن
ماجه، ترمذی: ۱۴۹۳، ابن حبان: ۳۱۲۶)

حضرت سفیان ثوری رحمۃ الله علیه خو به په قرض کولو سره هم قربانۍ کوله او د خلقو په تپوس کولو به ئې
فرمائیل چه الله تعالی فرمائی په دې کښې ستاسو ښیگره ده. رسول الله ﷺ فرمائی د یوې خرچې
غوره والې د الله تعالی په نیز په نسبت د دغه خرچې چه د قربانۍ د اختر په ورځ په قربانۍ باندې
کولې شی هیڅ شی نه دي. (دارقطنی: ۲۸۲/۴) (دارقطنی). الله تعالی فرمائی ستاسو د پاره په دې
خاروو کښې ثواب دي گټه ده د ضرورت په وخت کښې ښی څکلي شنی سورلی کولې شنی اوبیاد دي
د قربانۍ کولو په وخت کښې د خپل نوم لوستلو هدايت کوی.

الْحُسَيْنِ

وَبَشِيرٍ

او زيرې ورکړه [اے نبی ﷺ] نيکي کونکو خلقو له

او [انې نبی ﷺ] نيکي کونکو ته زيرې ورکړه

آسان ترجمه قرآن

او مونږ دهر امت دپاره قرباني په دې غرض باندې مقرر کړې ده چه هغوی په هغو څاروو باندې دالله پاک نوم واخلی کوم چه الله پاک هغوی ته ورکړې دی. لهندا ستاسو معبود بس یو معبود دی، پس تاسو هم د هغه فرمانبرداري کوئ، او زيرې ورکړه هغه خلقو ته چه د هغوی زړونه الله پاک ته ښکته کيدونکي دی. چه د هغوی حال دا دی چه کله د هغوی مخکښ د الله پاک ذکر کولې شی نو د هغوی په زړونو باندې رعب راخوړ شی، او په هغوی باندې راغلی هر مصیبت باندې صبر کوی او مونږ لره قائمونکی دی، او کوم رزق چه مونږ هغوی ته ورکړې دی د هغې نه (دالله پاک په لاره کښ) خرج کوی او د قرباني اوبیان او غواګانې مونږ ستاسو دپاره دالله پاک په شعائرو کښ شامل کړې ده، ستاسو دپاره په دې کښ خیر دی پس کله چه هغه په یو قطار کښ لاړې وی، په هغوی باندې دالله پاک نوم واخلی، بیا چه کله (ذبح کیدو سره) د هغوی آرخونه په زمکه اولږی نو د هغې (د غوښې) نه خپله هم خوړئ، او هغه محتاجو باندې هم اوخوړئ کوم چه صبر کولکی ناست دی، او هغوی باندې هم چه خپل حاجت ښکاره کړی. او دغه څاروی دغه شان مونږ ستاسو تابع کړې دی چه تاسو شکر گزار شی الله پاک ته نه د هغوی غوښه رسیږی، نه د هغوی وینه، خو هغه ته ستاسو تقوی رسیږی مونږ دا څاروی داسې ستاسو تابع کړې دی، چه تاسو په دې خبره باندې دالله پاک تکبیر او کړئ چه هغه تاسو ته هدايت درکړو، او څوک چه په ښه طریقه باندې نیک عمل کوی، هغوی ته زيرې ورکړه.

خلاصه تفسیر

[او] بره چه کوم په حرم کښې د قرباني ذبح کولو حکم دی په دې سره دې څوک دانه گنړی چه اصل مقصود د حرم تعظیم دی بلکه اصل مقصود دالله تعالی تعظیم او د هغه سره تقرب دی او مذبح او مذبح ددې یو اله او ذریعه ده تخصیص د ځنو حکمتونو په وجه سره دې او که دا تخصیصات اصلی مقصودونه وې نو په یو شریعت کښې به نه بدلیدل مگر ددې بدلیدل ظاهر دی البته تقرب الی الله کوم چه اصل مقصود وو هغه په ټولو شریعتونو کښې محفوظ پاتې شو چنانچه [مونه] چه څومره اهل شرائع تیر شوی دی په دوی کښې ﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنَسَكًا لِّیَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِیمَةِ الْأَنْعَامِ﴾ [دهر امت دپاره قرباني کول په دې غرض سره مقرر کړی وو چه هغوی په دغو مخصوصو څاروو باند دالله تعالی نوم واخلی کوم چه هغه دوی ته ورکړی وو] پس اصل مقصود دا نوم اخستل وو [پس] ددې نه دا خبره راووته چه ﴿فَالِیْكُمْ أَلَهُ وَاجِدٌ﴾ [ستاسو معبود [حقیقی] یو خداي دی] چه د هغه په ذکر کولو سره ټولو ته د تقرب حکم کیږی ﴿فَلَهُ اسْمُؤُا﴾ [نو تاسو همه تن د هغه شی] یعنی خالص موحدین و سیري څه مکان وغیره په معظم بالذات گنړلو دیوې ذرې قدرې د شرک شائبه په خپل عمل کښې رانه ولی [او] اے محمد ﷺ کوم خلق چه زمونږ په دې تعلیم عمل کوی [ته] دداسې الهی احکامو په

وراندې ﴿وَيَسِّرِ الْخُرُوجَ﴾ [گردن بنکته کوونکو ته] دجنت وغيره [خوشخبری ورکړه کوم چه
 ددې توحيد خالص په برکت سره] داسې دی چه کله [ددوی په وړاندې ﴿الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِاللهِ﴾
 دالله تعالى] داحکامو صفتونو وعدو وعيدونو [ذکر کولې شی ﴿وَجَلَّتْ قُلُوبُهُمْ﴾ نو ددوی زړونه
 ویرېږي ﴿وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا آصَابَهُمْ﴾ او کوم چه په هغو مصیبتونو چه په دوی پریوخی
 صبر کوي ﴿وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ﴾ او کوم چه دمونځ پابندی کوي ﴿وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ او چه مونږ
 دوی لره ورکړی دی دهغې نه] په قدر دحکم او توفیق [خرڅ کوي یعنی خالص توحيد داسې
 برکت ناک څیز دې چه ددې په وجه سره بدنی او نفسانی اومالی کمالات پیدا کيږي] او [دغه
 شان بره چه کوم په تعظیم دشعائر الله الخ کښې دخونفعو اخستل ممنوع معلوم شوی دی په
 دې سره هم په دې قربانو دمعظم بالذات شبهه ونه کړې شی ځکه چه دې سره هم اصل هغه
 دالله تعالى او دهغه ددين تعظیم دې او دا تخصیصات ددې یوه طریقه ده پس ﴿وَالْبَذَنَ جَعَلْنَاهَا
 لَكُمْ﴾ [دقربانی اوبښ او غوا لره] او دغه شان بیزي [چیلی] گډې لره هم ﴿مِنْ شَعَائِرِ اللهِ﴾ [مونږ
 دالله تعالى] ددين [یادگار جوړ کړې دې] چه ددې متعلق داحکامو په علم او عمل سره دالله
 تعالى دعظمت او ددين عزت ظاهرېږي چه دده دنامزدڅیز نه نفع اخستو کښې دمجازی مالک
 رای قابل اعتبار پاتې نه شی چه په دې سره دده پوره بنده والې او دمالک حقیقی معبود والې
 ظاهرېږي او ددې دینی حکمت نه علاوه ﴿لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ﴾ [په دې څاروو کښې کښې ستاسو]
 نورې هم [فاندې دی] مثلاً دنیوی فائده په خپله خوړل او په نورو خوړول او اخروی فائده
 ثواب دې [پس] هرکله چه په دې کښې دا حکمتونه دی نو ﴿فَاذْكُرُوا السَّمَاءَ عَلَيْهِا صَوَافٌ﴾ [تاسو
 چه دوی ودروئ] د ذبح کولو په وخت کښې [دالله تعالى پرې نوم اخلئ] دا صرف داوبښانو
 په اعتبار سره فرمائی چه ددوی په ولاړې ذبح کول په وجه داسانی د ذبح او وتلو دروح غوره
 دی پس په دې سره خو اوخروی فائده یعنی ثواب حاصل شو او دا رنگ دالله تعالى لوئی
 ظاهره شوه چه دهغه په نوم بانديو روح قربان شو چه په دې سره دهغه خالقوالې او دده مخلوق
 والې ظاهر کړې شو ﴿فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا﴾ [پس کله چه هغه په] کومه [ډډه وغورزیږي] اویځ
 شی ﴿فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا الْقَائِمَ وَالْمُعْتَصِرَ﴾ [نوتاسو په خپله ترې نه هم خوری او بې سوال کوونکی او
 سوال کوونکی] محتاج [ته] کوم چه دبائس او فقیر دوه قسمونه دی [هم ورکوي] چه دا
 دنیوی فائده هم ده او ﴿كَذَلِكَ نَحْنُ نَكْتُبُهَا لَكُمْ﴾ [او مونږ دې څاروو لره دغه شان ستاسو دحکم لاند
 کړی دی] چه تاسو سره دخپلې کمزورۍ او دهغوی دقوت دغه شان ددوی په ذبح قادر شوی]
 ددې دپاره چه تاسو] په دې تسخیر باند دالله تعالى ﴿لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ [شکر ادا کړئ] دا
 حکمت مطلق په ذبح کښې دې قطع نظر ددې دقربانی کیدونه او وړاندې دذبح تخصیصات
 مقصود بالذات نه کیدو لره په یوې عقلی قاعدې سره بیان فرمائی چه گوري ظاهري خبره خو
 داده چه ﴿لَنْ يَنَالَ اللهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤها﴾ [الله تعالى ته نه ددې غوښه رسیږي او نه ددې
 وینه] ولکن ﴿يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ﴾ لیکن هغه ته ستاسو تقوی [چه نیت دتقرب او اخلاص ددې
 دشعبونه دې البته] رسیږي] پس دغه تعظیم الهی مقصود والې ثابت شو او لکه څنگه چه بره
 په [کذالك سخنېا الخ] کښې دتسخیر یوعام حکمت یعنی دقربانی کیدو په خصوصیت سره
 دقطع نظر کولو په اعتبار سره بیان شوي وو وړاندې ددې تسخیر یو خاص حکمت یعنی په
 لحاظ دقربانی کیدو ارشاد فرمائی چه ﴿كَذَلِكَ نَحْنُ نَكْتُبُهَا لَكُمْ﴾ [دغه شان الله تعالى دې څاروو لره

ستاسو دحکم لاند کړل چه تاسو [دالله تعالی په لاره کښې دوی لره قربانی کړئ] ﴿لَتُكْفِّرُوا بِاللّٰهِ عَلٰی مَا هُمْ بِكُمْ﴾ [په دې خبره دالله تعالی لوی] بیان [کړئ چه هغه تاسو لره] په داسې شان دقربانی کولو [توفیق درکړو] ورنه دالله تعالی توفیق که ستاسو رهبر نه وې نو په ذبح کولو کښې به تاسو شېبې راوستلې ددې عبادت نه به محرومه شوی وئ او یابه تاسو دغیرالله په نوم ذبح کوله [او] اے محمد ﷺ ﴿وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ﴾ [اخلاص والوته خوشخبری واوړه] ددې نه وړاندې خوشخبری د اخلاص په شعبووه دا په خاص اخلاص باند ده.

معارف او مسائل

اَوَّلُكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مُنْكَا ، [مُنْكَ] او [نُك] په عربی ژبه کښې درې معنو دپاره استعمالیږي ، د خاروؤ دقربانی ، دحج ، د ټولو کارونو او د مطلق عبادت دپاره . په مختلفو ځایونو د قرآن عظیم الشان کښې د درې واړو معنو دپاره استعمال شوې دي . دغه وجه ده چې د تفسیر په امامانو کښې مجاهد وغیره دلته د منسک معنی قربانی اخستې ده ، په دې بنا د آیت مبارک معنی به داسې چې د قربانی کوم حکم چې ددې امت خلقو ته ورکړې شوې دي ، دا څه نوې حکم نه دي ولې چې پخوانو امتونو ټولو ته د قربانی د عبادت حکم شوې وو . قتاده رحمته الله ددې دویمه معنی اخستې ده ، د آیت مبارک مراد دا ښائی چې څنگه د حج کارونه ددې امت په ذمه کړې شوې دي دغه شان په پخوانو امتونو باندې هم حج فرض کړې شوې وو ، ابن عرفه ، دلته دریمه معنی مراد اخستې ده ، په دې اعتبار سره د آیت مبارک مراد به دا وی چې د الله تعالی عبادت کول مونږ په ټولو پخوانو امتونو باندې هم فرض کړی وو ، اگر چې ددې په طریقو کښې دامتونو تر مینځه څه نه څه فرق پاتې شوې دي ، مگر اصل عبادت په ټولو کښې شریک پاتې شوې دي .

اَوَّلِ الْمُخْتَلِفِينَ [عربی ژبه کښې خبت د ښکته زمکې معنی ورکوی ، په دې بنا خبیت هغې انسان ته وئیلې شی چې خپل ځان کم گنړی ، ځکه قتاده رحمته الله او مجاهد رحمته الله د مخبتین معنی مواضعین یعنی عاجزی کوونکی کړې ده . عمرو بن اوس فرمائیلي دي چې مخبتین هغه خلق دي چې په خلقو باندې ظلم نه کوی ، او که په دوی باندې څوک ظلم کوی نو دهغې بدله ترې نه اخلي ، سفیان رحمته الله ، فرمائیلي دي چې دا هغه خلق دي چې د الله عزوجل په تقدیر باندې په هر حالت کښې راضی وی که په دوی آرام او فراخی وی یا تکلیف او تنگی وی .

اَوَّلَتْ قُلُوبَهُمَا د وجل اصلی معنی هغه ویره او هیبت ده چې د چا دلویي په وجه په زړه کښې پیدا کیږي ، د الله تعالی د نیکانو بندگانو حالت داوی چې دا الله عزوجل د یادگیرنې او د هغه د نوم په اوريدو سره دهغه عظمت او لویي په وجه یو خاص قسم هیبت پرې راځي .

اَوَّلْبَدَن جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ وړاندې تیر شوی دی چې شعائر د هغې خاصو حکمونو او عبادتونو نوم دي چې د دین اسلام نڅښې گنرلې شی ، قربانی دهغې ځینې یوه ده ، ددغې حکمونو پابندی کول زیارت ضروری دی .

[فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٌ] دصواف معنی مصفوفه یعنی صف ترلی ده ، عبد الله بن عمرو ددې تفسیر دا بیان کړې دې چې رومبئ یوه پښه ترلې په درې پښو ولاړ (۱) د اوبښ د قربانی مخصوص طریقه ده چې دغه شان په ولاړه ئې قربانی کول سنت او بهتر دی ، (۲) نور خاړوی قربانی کول او ذبح کول په دې شان سنت دی چې څملولې شی .

[فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا] دلته د [وَجَبَتْ] لفظ د سقطت معنی ورکوی لکه د وجبت الشمس محاوره چې مشهوره ده ، خو مراد ترې نه د خاړوی ساه وتل دی .

[الْقَائِمَ وَالْمُعْتَصِمَ] ددې نه په مخکښې آیت مبارک کښې د قربانی دغوبښې حقدار بائس ، فقیر خودلې شوې دې چې معنی ئې مصیبت زپلې محتاج ده ، په دې آیت مبارک کښې دلته د هغې تفسیر او وضاحت په قانت او معتبر دوو لفظونو سره کړې شوې دې ، د قانت نه مرادهغه محتاج او فقیر دې چې چا نه سوال نه کوی ، فقیر او غریب وی خو په خپل ځانې ناست وی چا نه سوال نه کوی او چې څه ورته په گوتو ورځی په هغې صبر کوی . او د معتبر نه مراد داسې کس دې چې دطمع ځایونو ته ورځی خواه په ژبه سوال کوی او که نه کوی [مظهري] (۳)

د عبادت خاص صورتونه اصل مقصود نه دی بلکه د زړه اخلاص او حکم منل مقصود دی : [لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومًا وَلَا دِمَآؤًا] کښې دا خودل مقصود دی چې الله ﷻ ته د قربانی د لوئې عبادت غوښه او وینه نه رسی ، او مقصودی څیز قربانی کول هم نه دی بلکه اصلی مقصود په دې باندې د الله ﷻ نوم اخستل او د الله ﷻ حکم د زړه د اخلاص په ځانې راوړل دی ، هم دغه حکم د نورو ټولو عبادتونو دې ، یعنی په مونځ کښې صرف کیناستل ، پاسیدل ، او په روژه کښې صرف اوږې تږې او سیدل اصلی عبادت نه وی بلکه اصلی مقصود په کښې د زړه د اخلاص د الله ﷻ حکم په ځانې راوړل دی که اخلاص او محبت په کښې نه وی نو دغه عبادتونه هسې بې روحه او بې ساه کالبتونه دی ، مگر د عبادتونو شرعی صورت او کالبت هم ځکه ضروری دې چې د الله ﷻ په حکم باندې د عمل کولو دپاره ، هم دغه صورتونه ټاکلې شوی دی ، والله اعلم .

إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ
بیشکه الله مدافعت کوی دهغه خلقو دطرفه
بیشکه چې الله ﷻ به دمومنانو نه
أَمْنًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ
چی ایمان نې راوړې دې بیشکه الله نه خوښوی هر خیانتگر نعمت ناشکړه
دمشرکانو غلبه ختمه کړی اوبیشکه الله ﷻ هیڅ خیانت گر ناشکړه نه خوښوی

(۱) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۶۷]

(۲) صحيح البخاري كتاب الحج ، باب نحر الإبل مقيدة [ج: ۱ ص: ۲۳۱] وصحيح مسلم كتاب الحج ، باب استحباب نحر الإبل قياما معقولا [ج: ۱ ص: ۴۴۱]

(۳) تفسیر المظهري [ج: ۶ ص: ۳۴۴]

آسان ترجمہ قرآن

بیشکہ اللہ پاک بہ دھغہ خلقو دفاع کوی چا چه ایمان راوړې دې یقین اوساتی چه الله پاک هیڅ دھوکه کولکې ناشکړه نه خوښوی.

خلاصہ تفسیر

﴿إِنَّ اللَّهَ﴾ [بیشکہ الله تعالیٰ به] ددې مشرکانو غلبه او دتکلیف رسولو قدرت لره ﴿يُذِفُمُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ [دایماندارو نه] ډیر زر [لرې کړې] چه بیا به یې دحج وغیره نه نه شی منع کولې ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ﴾ [بې شکہ الله تعالیٰ دوکه باز کفر کوونکی لره نه خوښوی] بلکه دداسې خلقو نه ناراضه دې په دې وجه اخر به دغو خلقو لره مغلوبه او موټمانو مخلصانو لره به غالب کړې

معارف او مسائل

وړاندې آیتونو کښې ددې بیان وو چې کله رسول اکرم ﷺ او صحابه کرام رضی اللہ عنہم د عمرې په احرام کښې مکې مکرمې ته نزدې شو، دحدیبیه مقام ته اورسیدل نو مشرکانو حرم شریف ته او مسجد حرام ته نه پرېښودل چې عمره ئې ادا کړې وې. ځکه په دې آیت مبارک کښې مسلمانانو ته په دې خبره تسلی ورکړې شوې ده چې الله ﷻ به زر ترزره ددغې مشرکانو زور مات کړی کوم چې په مسلمانانو باندې زیاتې کوی، دا واقعه په شپږمه هجری کښې راپېښه شوې وه، دې څخه روستو د کافرانو او مشرکانو زور او طاقت په مخه کمیدو او په مخه ئې بهادری ختمیدله، ترد چې په اتمه هجری کښې مکه مکرمه فتح شوه، دې پسې راتلونکو آیتونو کښې ددې تفصیل بیانېږي.

أَذِنَ لِلَّذِينَ	يُقْتَلُونَ	بِأَنَّهُمْ	ظَلَمُوا
اجازت ورکړې شو هغه کسانو ته چې د چا خلاف جنگ کېږي په سبب ددې چې په هغوی باندې ظلم شوې دې هغه مسلمانانو ته کوم سره چې جنگ کولې شی اوس دجنگ کولو اجازت کولی شی ځکه چې په دوی ظلم کېږي			
وَإِنَّ اللَّهَ	عَلَىٰ نَصْرِهِمْ	لَقَدِيرٌ	الَّذِينَ أَخْرَجُوا
او بیشک الله په مدد د هغوی باند خامخا قادر دې دا هغه کسان دی چې اووېستلې شو او بیشک الله ﷻ ددوی په مدد کولو باندې قادر دې دا هغه خلق دی کوم چې ددوی			
مِنْ دِيَارِهِمْ	بِغَيْرِ حَقٍّ	إِلَّا أَنْ	يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ
دکورونو خپلو نه په ناحقه بل سبب نه وږ مگر دا چې ونیل به هغوی رب زموږ الله دې دکورونو نه په ناحقه وېستلې شوی دی صرف په دې وجه چې دوی دا وائی چې زموږ رب الله ﷻ دې			
وَلَوْلَا	دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ	بَعْضُهُمْ	بِبَعْضٍ لَّهُدَمَتْ
اوکه نه وې دفع کول دالله خلقو لره ځینی د هغوی لره په ځینو نورو باندې انو نړولې شوی به وږ اوکه چرې الله ﷻ خلق دیو بل په ذریعه نه دفع کولې انو [دراهبانو] خانقاهاگانې او [دعیسیایانو]			

صَوَامِعُ	وَبِيعٌ	وَصَلَوَاتٌ	وَمَسَاجِدُ
د رابهانو خانقاهگاني د عيسايانو گرجي او د يهوديانو عبادت خاني او د مسلمانانو جوماتونه			
د رابهانو خانقاهگاني او د يهوديانو عبادت خاني او د مسلمانانو جوماتونه چې د الله ﷻ			
يَذْكُرُ	فِيهَا	اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا	وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ
چي يادولې شي په هغې کښي نوم د الله ډير او خامخا به امداد کوي الله دهغه چا			
نوم په کښي ډير ډير يادولی شي د اتول به وړان شوی وو او الله ﷻ به دهغه چا مدد کوي			
يَنْصُرُهُ	إِنَّ اللَّهَ	لَقَوِيٌّ	عَزِيزٌ
چي مدد کوي دهغه بيشکه الله ډير طاقتور دي غالب دي دا هغه خلق دي			
څوک چې دهغه د دين مدد کوي بيشکه الله ﷻ زور آور او غالب دي دغه مظلومان			
إِنْ مَكَانَهُمْ	فِي الْأَرْضِ	أَقَامُوا	الصَّلَاةَ
چي که اقتدار وړکړو مونږ هغوی لره په زمکه کښي نو قائموي به مانځه لره او ورکوي به			
داسې خلق دي که مونږ ورته د زمکې په مخ باندې حکومت ورکړو نو د مونږ پابندي به کوي			
الزَّكَاةَ	وَأَمَرُوا	بِالْمَعْرُوفِ	وَنَهَوْا
زکات او حکم به کوي د نيکي او منع کوي د بدۍ نه او د الله په لاس کښي دي			
او زکاتونه به ورکوي او نورو ته به د نيکي کولو حکم کوي او بدۍ نه به ښي منع کوي			
عَاقِبَةُ الْأُمُورِ			
انجام د ټولو معاملاتو			
او د هر کار انجام د الله ﷻ په اختيار کښي دي			

آسان ترجمه قرآن

د کومو خلقو سره چه جنگ کولې شي، هغوی ته اجازت ورکولې شي (چه په خپله دفاع کښ جنگ او کړي) ځکه چه په هغوی باندې ظلم کړې شوې دي او يقين اوساتي چه الله پاک هغوی ته په فتح ورکولو باندې پوره طريقې سره قادر دي دا هغه خلق دي څوک چه صرف په دومره خبره باندې د خپلو کورونو نه ناحق راويستلې شو چه هغوی دا وئيلي وو چه زمونږ رب الله دي. او که الله پاک يوه ډله (يعني د هغې ش) د بيلې په ذريعه نه دفع کولې نو خانقاهگاني، او کليساگاني او عبادت خاني او جوماتونه چه په هغې کښ د الله پاک ذکر په کثرت سره کولې شي، ټول به راغورځولي شوي وو او الله پاک به ضرور د هغه خلقو مدد کوي کوم چه د هغه (د دين) مدد کوي. بيشکه الله پاک ډير قوت والا، او لوښي اقتدار والا دي دا داسې خلق دي چه که مونږ هغوی ته اقتدار ورکړو نو هغوی به مولخ قائم کړي، او زکوة به ادا کړي، او خلقو ته به د نيکي تاکيد کوي، او د بدۍ نه به منع کوي او د ټولو کارونو انجام د الله پاک په قبضه کښ دي

خلاصہ تفسیر

اگر چہ تر اوسہ دتھ مصلحتونو پہ وجہ کفارو سرہ دجنگ ممانعت وو لیکن اوس ﴿اَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَتْلُونَ﴾ [دجنگ هغو خلقو ته اجازت ورکړې شو د کومو سره چہ] [د کافرانو نه] [دجنگ کولې شی په] ﴿بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا﴾ [دې وجہ سره چہ په دوی] [ډیر] [ظلم شوې دې] [دا علت دې دجائز کیدو دجهاد] [او] [په دې حالت کبښې چہ اجازت دجهاد وشو دمسلمانانو لږ والی او د کفارو ډیر والی ته کتل نه دی پکار ځکه چہ] ﴿وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ [بیشکه الله تعالی ددوی په غالب کولو باند قادر دې] [وړاندې دمسلمانانو د مظلومیت بیان دې چہ] [کوم] [بې چاره] ﴿الَّذِينَ أُغْرِقُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ﴾ [د خپلو کورونو نه بې وجهې وویستلې شول محض په دې خبره چہ هغوی دا وئیل چہ زمونږ رب الله دې] [یعنی د کفارو دا ټوله غصه او غضب ددوی د توحید د عقیدې په وجہ باند په دوی باندې وو چہ دوی یې دومره پریشانه کړل چہ وطن یې پرېښو دو وړاندې دجهاد حکمت دې] ﴿وَأُولَٰئِكَ دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ﴾ [او که دا خبره نه وې چہ الله تعالی] [همیشه د خلقو د یو بل د] [لاسه] [زور نه کمولې] [یعنی اهل حق یې په اهل باطل وқта فوقتا نه غالب کولې] [نو] [په خپلو خپلو زمانو کبښې به] ﴿لَهُمْ مِمَّا صَوَّمُوا عَوْنٌ وَصَلَاتٌ﴾ [دنصاراو خلوت خانې او عبادت خانې او دیهودو عبادت خانې او] [دمسلمانانو] ﴿وَمُسْجِدٌ يَذْكُرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا﴾ [جماتونه په کومو کبښې چہ دالله تعالی نوم ډیر یادولې شی ټول به نږدلی] [او وران شوی] [وو] [وړاندې په جهاد کبښې داخلاص په وجہ دغلبې خوشخبری ده] ﴿وَلِيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ﴾ [اوبې شک الله تعالی دهغو مدد کوی کوم چہ دالله تعالی] [د دین] [مدد کوی] [یعنی ددوی] [په جنگ کبښې نیت خالص دالله تعالی د کلمې او چتوالې وې] ﴿إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ [بیشکه الله تعالی قوت والا] [او] [غلبې والادې] [هغه چې چالره غواړی قوت او غلبه ورکولې شی وړاندې ددوی فضیلت دې] ﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنْهُمْ فِي الْأَرْضِ﴾ [داخلق په خپله داسې دی چہ که مونږ دوی ته په دنیا کبښې حکومت ورکړو] ﴿أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ﴾ [نو داخلق په خپله هم د مونږ پابندی کوی او زکوات ورکوی او] [نوروته هم] ﴿وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ [د نیکو کارونو د کولو وائی او بدو کارونو نه یې منع کوی] ﴿وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [اود ټولو کارونو انجام خود الله تعالی په اختیار کبښې دې] [پس دمسلمانانو د موجوده حالت په لیدو داڅوک څنگه وئیلې شی چہ انجام به ددوی دغه شان وی بلکه ممکنه ده چہ ددې عکس وشي چنانچه وشوه]

معارف او مسائل

کافرانو سره د جهاد کولو رومي حکم: مکه مکرمه کبښې مسلمانانو باندې د کافرانو د ظلمونو کولو حال دا وو چې هر وخت به مسلمانانو ته د نقصان رسولو په تکل کبښې وی او هر قسم نقصان به یې ورته رسولو، په مکه مکرمه کبښې د اوسیدو په آخری دور کبښې د مسلمانانو تعداد هم زیات شوې وو هغوی به کافرانو نه د زور ظلم شکایت کولو او د هغې په مقابله کبښې به یې د جنگ، جهاد اجازت او غوښتنه خور رسول کریم ﷺ به ورته په جواب کبښې فرمائیل چې صبر کوئی ماته تر اوسه پورې د جهاد کولو اجازت نه دې را کړې شوې پدې حال

کنبی بس کاله تیر شو [قرطبی عن ابن عربی] (۱)

کله چې رسول کریم ﷺ د خپل وطن مکې مکرمې په پریښودو او په هجرت کولو باندې مجبور کړې شو، او صدیق اکبر رضی الله عنه د رسول کریم ﷺ ملګري وو د مکې مکرمې نه ددغې وتلو په موقعه ئې او فرمائیل چې: [اخرجوهم انهم لایملکن] [دوی چې خپل پیغمبر ﷺ د وطن نه اوبښکلو نو خامخا به هم دوی هلاکيږي]. کله چې مدینې منورې ته رسول کریم ﷺ اورسیدلو نو دا آیت مبارک پرې نازل شو [په کوم کنبې چې مسلمانانو ته کافرانو سره د جهاد کولو اجازت ورکړې شوې دې] [نسائی، ترمذی عن ابن عباس رضی الله عنه، قرطبی] (۲)

او ابن عباس رضی الله عنه ترمذی، نسائی، ابن ماجه، ابن حبان او حاکم وغیره چې کوم روایت کړې دې، او ترمذی ورته حسن وئیلی دی، هغه روایت دادې چې ابن عباس رضی الله عنه او فرمائیل چې دا رومبې آیت دې چې کافرانو سره د جهاد کولو اجازت په کنبې ورکړې شو، کله چې ددې نه رومبې د اويا آیتونو نه په زیاتو کنبې د جهاد کولو نه منع راغلې وه (۳)

د جهاد او قتال یو حکمت: [وَلَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ] دې کنبې د جهاد او قتال د حکمت او ددې خبرې بیان دې چې داڅه نوې حکم نه دې، پخوانو پیغمبرانو ﷺ اوددوی امتونو ته هم ددې حکم ورکړې شوې وو، که داسې نه وې شوې نو اوس به د یو دین نوم نشان هم نه وو او نه به ئې عبادت خانې چرته د دنیا په مخ موجود وې.

[لَهْدِمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ] په دنیا کنبې څومره دینونه او مذهبونه چې اصل بنیاد ئې څه وخت د الله ﷻ د طرفه په وحی باندې قائم شوې وو چې بیا منسوخ شو او بیا په کنبې بدلون راغلو د کفر او شرک صورت ئې اختیار کړې نو په دې آیت مبارک کنبې ددغې ټولو دینونو د عبادت د خانې بیان دې، ولې چې په خپل خپل وخت کنبې ددغې عبادت د ځایونو احترام او حفاظت کول فرض وو، دهغې مذهبونو د عبادت خانو بیان ئې اونه کړو چې هیڅ وخت ئې هم په وحی باندې بنیاد نه وو قائم کړې شوی لکه آتش پرست، مجوس یا بت پرست هندوان شو چې هیڅ وخت ئې عبادت خانې د قدر او عزت وړ نه وې.

[صَوَامِعُ] د صومعه جمع ده، د نصاراؤ هغه عبادت کولو خاص عبادت خانې ته وئیلې شی کوم چې تارک الدنیا بللې شی.

[بِيَعٌ] د بیعه جمع ده، د نصاراؤ عامو عبادت خانې ته وئیلې شی.

[وَصَلَوَاتٌ] د صلوات جمع ده، د یهودو عبادت ته وئیلې شی.

[وَمَسَاجِدُ] د مسلمانانو عبادت خانې ته وئیلې شی.

د آیت مبارک مطلب دا شو چې کافرانو سره د جهاد حکمونه که نه وې راغلې نو په هیڅ زمانه کنبې به هیڅ یو مذهب په امن او حفاظت کنبې نه وو پاتې شوې، د موسی علیه السلام په زمانه کنبې

(۱) تفسیر القرطبی [ج: ۱۴ ص: ۶۹] وأحكام القرآن لابن العربي [ج: ۵ ص: ۱۴۹] وسورة الاحقاف الآية الثالثة عشر.

(۲) جامع الترمذی، ابواب التفسیر باب ومن سورة الحج [ج: ۲ ص: ۱۵۰] والسنن النسائی کتاب الجهاد، باب وجوب الجهاد [ج: ۲ ص: ۵۱]

(۳) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۷۵] والبحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۲۲۴] وتفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۳۲۶] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۲۳۳۷] (ناقصاً)

به صلوات د عیسی علیه السلام په زمانه کښې به صوامع ، بیع او د خاتم الانبیاء علیهم السلام په زمانه کښې به مسجدونه وړان کړې شوی وو [قرطبی: ۱].

د خلفاء راشدينو باره کښې د قرآن کریم پښتوونې او دهغې بڼکاره کېدل: [الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمُ فِي الْأَرْضِ] په دې آیت مبارک کښې [الَّذِينَ] د هغه خلقو صفت دې چې ددې نه په وړاندې آیت مبارک کښې ئې داسې بیان راغلې دې.

[الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ] [یعنی کوم خلق چې د خپلو کورونو نه په ناحقه او ظلم سره اوبښکلې شوی دی] اوس په دې آیت کښې ددوئ باره کښې فرمائی چې دا داسې خلق دی چې که په زمکه کښې ورته حکومت او اقتدار ورکړې شی نو دا خلق به خپل اقتدار په داسې کارونو کښې پکار راوالی چې مونږونه به قائم کړی ، زکوټونه به ادا کوی ، خلقو ته به نیکو کارونو بلنه ورکوی ، د بدو کارونو نه به ئې منع کوی ، او دا لږ شان مخکښې معلوم شوی دی چې دا آیتونه مدینې منورې ته د هجرت کولو نه پس سمدستی هغه وخت نازل شوی دی چې مسلمانانو ته په هیڅ زمکه کښې حکومت او اقتدار حاصل نه وو مگر الله تعالی د هغوی باره کښې درو مې نه دا خبر ورکړو چې اقتدار تر لاسه کړی نو دا خلق به دغه مهم دینی خدمتونه تر سره کوی ، عثمان غنی رضی الله عنه دې باره کښې اوفرمائیل چې : [ان شاء قبل بلاءاً] [الله تعالی ددې خلقو په داسې صفت کارونو کولو کوی چې لا تر اوسه ئې کړی نه دی] چې څه وخت ددوئ رضی الله عنهما دغه کارونه عمل ته راغلل نو ثابته شوه چې څلور واړه خلفاء راشدين او مهاجرین د [الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ] صحیح مصداق وو ، ولې چې الله تعالی د ټولو نه اول په زمکه کښې هم رسول کریم صلی الله علیه و آله ته حکومت او وس خائې ورکړو ، او د قرآن عظیم الشان د پېشنګویی په جوړ د دوئ عملونو ، کردار او کارنامو دنیا ته اوخودل چې دوئ خپل اقتدار په دې کار کښې استعمال کړو چې مونږونه ئې قائم کړل ، د زکوٰۃ نظام ئې مضبوط کړو ، خو کارونو له ئې رواج ورکړو د بدو کارونو لار ئې بنده کړه .

ځکه علماء کرامو فرمائیلی دی چې دا آیت مبارک ددې دلیل دې چې خلفاء راشدين ټول په ټوله ددې زیری مصداق دی ، ددوئ رضی الله عنهما په زمانه کښې د خلافت قائم شوي نظام حق ، صحیح او بعینه د الله تعالی د ارادې او د وړاندې ورکړې شوی خبر مطابق دې ، [روح المعانی: ۱]. دا خو ددې آیت مبارک شان نزول د واقعاتو اړخ دې ، دا خبره ښکاره ده چې کله د قرآن عظیم الشان الفاظ عام دی نو حکم ئې هم عام دې څه خاص واقعي پورې منحصر نه دی ، په دې وجه د تفسیر په امامانو کښې ضحاک رضی الله عنه فرمائیلی دی چې په دې آیت مبارک کښې هغې خلقو دپاره هم هدایت دې چې ورته الله تعالی ملک او بادشاهی ورکړی نو هغوی دې خپل هم هغه قسم کارونه سرته رسوی کوم چې خلفاء راشدينو په خپل وخت کښې سرته رسولی وو [قرطبی مع توضیح: ۲].

۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۲ ص: ۷۰]
 ۲) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۷۹]
 ۳) تفسیر القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۷۲]

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ

او که دروغ گنری دوی تالره | نو دروغ گنرلی دی | رسولان خپل | مخکنی ددوی نه |
او که نن دوی تا دروغن گنری | نو | خه او شوا |

قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودٌ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ

قوم | دنوح | او عادیانو | او ثمودیانو | او قوم | دابراهیم | او قوم | دلوط |
ددوی نه وړاندې د نوح قوم او عاد او ثمود هم او دابراهیم قوم او دلوط قوم او د مدین

وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكَذَّبَ مُوسَى فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ

او مدین والو | او دروغ گنرلی شوې دې | موسی | نو مهلت ورکړو ما | کافرانو لره |
خلغو هم | خپل پیغمبران | دروغن گنرلی وو | او موسی هم دروغن گنرلی شوی وو | نو ما کافرانو

ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرٌ فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ

بیا | را و نیول ما هغوی | څرنګې وؤ | عذاب | زما | پس ډیر دی | د کلونه |
له مهلت ورکړو | بیا ما دوی را و نیول | نو اتا اولیدل | چې زما عذاب څنګه وو | نو څومره کلی

أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ

چې هلاک کړی دی مونږه هغه | حال دا چې هغه | ظالمان وؤ | پس هغه | پریوتی دی |
دی چې مونږه هغه هلاک کړل | ځکه چې هغوی نافرمانه وو | نو اوس دهغوی چتونه

عَلَى عُرُوشِهِمْ وَيَذُرُ مُعْطَلَةٌ وَقَصِيرٌ مَشِيدٌ

په چتونو خپلویاندي | او ډیري کویان دی | چې شار پراته دی | او ډیري مانړی | او چتې محکمې وړانې دی |
الته پراته دی | او شار کوهیان او څومره لوړ لوړ محلونه | وړان | پراته دی

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ

آیا دا خلق ګرزدلی نه دی | په زمکه کښی چې وې | دوی لره | زړونه | چې پوهه نې حاصلولي |
نو آیا دوی د زمکې په مخ تګ راتګ نه کوی | چې د دوی داسې زړونه وې | چې پوهه نې

بِهَاءِ أَوَّادَانَ يَسْمَعُونَ بِهِاءٍ فَأَنَّهَُا

په هغې سره | یا وې غوږونه دوی لره | چې اوریدل کولې دوی | په هغې سره | پس بېشکه حقیقت دادې |
پرې کولې شوې | یا داسې غوږونه نې وې چې په هغې نې | حقه خبره | اوریدې شوی | خو حقیقت

لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ

چې ړندې نه دی | سترګې | ولیکن | اړانده دی | زړونه | هغه | چې په سینو کښی وی |
دا دې | چې سترګې نه ړندیږی بلکه هغه زړونه اړانده دی چې په سینو کښی پټې پراته دی

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ	بِالْعَذَابِ	وَلَكِنْ يُخْلِفَ اللَّهُ	وَعْدَهُ ط
او تلوار کوی دا خلق په تا په راوستلو د عذاب او هرگز به خلاف نه کوی الله دوعدي خپلي			
		او دا خلق له تانه زر عذاب غواړي او الله ﷻ به هيچرې دخپلي وعدې خلاف ورزي نه کوي	
وَإِنَّ يَوْمًا	عِنْدَ رَبِّكَ	كَأَلْفِ سَنَةٍ	مِّمَّا تَعُدُّونَ ۝
او بيشکه چي يوه ورځ په نزدرب سنا پشان دزرو کالو ده دهغي کلونو نه چي تاسو نې شماري			
		اوستا درب يوه ورځ ستاسو دشمير مطابق د زرو کالو سره برابره ده	
وَكَايْنٍ مِّنْ قَرْيَةٍ	أَمْلَيْتُ	لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ	ثُمَّ أَخَذْتُهَا
او ډير دى دکلونو چي مهلت ورکړو ما دهغي ته ظالمان وو بيا رااونيول ما هغه			
		اوڅومره ډير کلى وو چي ما هغوى ته مهلت ورکړي وو او هغوى ظالمان وو بيا ما هغوى راوونيول	
وَالَّذِي	الْمَصِيرُ ۝	قُلْ يَٰ أَيُّهَا النَّاسُ	إِنَّمَا أَنَا لَكُمُ
او خاص ما ته راتلل دى دهر چا اووايه اے نبي ﷺ چي اے خلقو بيشکه زه ستاسو دپاره			
		اوهم زما طرفته دتولو واپس کيدل دى اووايه چي اني خلقو زه ستاسو دپاره ښکاره	
نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝	فَالَّذِينَ	آمَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
بيرونکي ښکاره يم نو هغه کسان چي ايمان نې راوړو او عملونه نې اوکړل نيك دهغوى دپاره			
		بيرونکي يم نو چاچي ايمان راوړي دي او دنيکي کارونه کوي نو دهغوى دپاره	
مَغْفِرَةٌ	وَرِزْقٌ	كَرِيمٌ ۝	وَالَّذِينَ
بخښانه ده اورزق دي عزتمند او هغه کسان چي کوشش کوي په آيتونو زمونږ کښي			
		بښنه او دعزت روزي ده او هغه کسان چي زمونږ د آياتو نوږه حقله دهغي	
مُعْجِزِينَ	أُولَٰئِكَ	أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ۝	
عاجزه کونکي هغي لره دغه کسان ملگري ددوزخ دي			
		دعاجزه کولو کوششونه کوي انوهم دغه کسان جهنميان دي	

آسان ترجمه قرآن

او (اې پيغمبره!) که دا خلق تا دروغون گنري، نو د دې نه مخکېنې د نوح عليه السلام قوم، او د عاد او ثمود قومولو هم (د خپلو پيغمبرانو عليه السلام) تکذيب کړې دي، او د ابراهيم عليه السلام قوم، او د لوط عليه السلام قوم، او د مدين خلکو هم. او د موسي عليه السلام هم تکذيب کړې شوي وو، پس هغه کافرانو ته ما څه مهلت ورکړې وو، بيا ما هغوي اوليول، اوس اوگوره زما ليوول څنگه ووا غرض دا چه څومره کلي وو کوم چه مونږ هغه وخت هلاک کړل چه ظلمونه ئي کول، پس هغه په خپلو چمتونو باندي پريوتلي وو او څومره کوهيان دي چه اوس بيمکاره پراته دي، او څومره پاڅه محلونه (چه کهنديرې ترې نه جوړ شوي دي) نو آيا دا خلق په زمکه کښ نه دي گرځيدلي چه په هغي سره هغوي ته داسې زړونه حاصل شوي وي چه هغوي ته ئي پوهه ورکړې وي، يا داسې غوږونه چه په هغي سره ئي اوريدل کولي؟ حقيقت دا دي چه

سترگي نه رنديږي، بلکه هغه زړونه رنديږي چه په سينو کښ دي. او دا خلق ستانه د عذاب در راوستلو مطالبه کوي، حال دا چه الله پاک هرگز د خپلې وعدي خلاف نه کوي، او يقين ساته چه ستاد رب په نزد يو ورځ ستاسو د شمار مطابق د زرو کالو په شان ده او څومره کلي دي کومو ته چه ما مهلت ورکړې وو، او هغوي ظلمونه کول، بيا ما هغوي راو نيول، او ټول به آخر ماته راواپس کيږي. (اي پيغمبره!) او وايه چه: اي خلقوا زه خوتاسو لره په وضاحت سره خبردار کولکي يم. بيا چه کومو خلقو ايمان راوړلو او ليک عمل ئي کولو، نو د هغوي دپاره بخښنه ده، او د عزت روزي ده، او کومو خلقو چه زمونږ د نخبو د کمزور کولو دپاره کوشش کړې دي، نو هغوي د دوزخ اوسيدونکي دي.

خلاصه تفسير

﴿وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ﴾ [او دا] جگړه کونکي خلق [که تا دروغژن کوي] نو ته مه غمژن کيږه ځکه چه ﴿فَقَدْ كَذَّبْتَ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودٌ﴾ [ددې خلقونه وړاندې قوم دنوح] [او عاديانو او ثموديانو] ﴿وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ﴾ [او قوم د ابراهيم] [او قوم دلوط] ﴿وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ﴾ [او اهل دمدين هم] خپلو خپلو انبياؤ لره [دروغژن کړي دي] (و کذب موسي) او موسي [لره هم دروغژن کړې شوې دي] مگر د دروغژن کولو نه پس ﴿فَأَمَلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ﴾ [مادي کافرانو ته] څو ورځې [مهلت ورکړو لکه نن چه منکرانوته مهلت ورکړې شوې دي] (لَمَّا أَخَذْتَهُمْ) بيا مادوي لره [په عذاب کښې] [ونيول نو] گوره ﴿فَكَيْفَ كَانَتْ تَكْيِدهُ﴾ [زما عذاب څنگه شو] ﴿فَكَانَتْ مِنْ قُرْبَةٍ أَهْلُكُنَّهَا﴾ غرض څومره کلي دي کومو لره چه مونږه [په عذاب سره] هلاک کړل (و هي ظالمة) د کومو چه دا حالت وو چه دوي نافرمانئ کولې نو [اوس ددوي دا حال دي] چه ﴿فَهِيَ خَاطِئَةٌ عَلَى عُرْسِهَا﴾ [هغه په خپلو چتونو پريوتی دی] يعنی ويران پراته دی ځکه چه عادتاً اول چت غورزيږي بيا ديوالونه راغورزيږي [او] دغه شان په دغو کلو کښې ﴿وَيَبْرُمُ عَقَلُهُ﴾ [ديريږي کاره کوهيان] کوم چه وړاندې اباد وو ﴿فَصُرْمِشِدْهُ﴾ [دیر چونه شوې محلونه وو] کوم چه اوس نريدلي دي داتول ددغو کلو سره تباہ شول پس دغه شان په وعده شوي وخت به ددې زمانې داخلق هم په عذاب کښې ونيولې شي ﴿أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ [نو ايا داخلق په ملک کښې نه دی گرځيدلي] ﴿فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا﴾ چه په دې سره ددوي زړونه داسې شي چه پوه شي ﴿أَوَإِذَا نَسَمِعُوهَا﴾ [ياي غورونه داسې شي چه واورى خبره دا ده چه] [دنه پوهيدونکو] څه ﴿فَلَيْسَ إِلَّا نَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾ [سترگي رندي نه دي بلکه زړونه ئي کوم چه په سينو کښې دی دغه رنديږي] ددې موجوده منکرانو هم زړونه رانده شوي دي ورنه دتيرو امتونو د حالاتو نه به ئي سبق اخستي وو ﴿وَسْتَغْفِلُونَكَ بِالْعَذَابِ﴾ [او داخلق] په نبوت کښې د شهبې راويستودپار [ستانه د عذاب تقاضا کوي] او د عذاب په ژر نه راتلو سره دا دليل نيسي چه عذاب راتلونکې نه دي ﴿وَلَكِنْ يُخْلِيفُ اللَّهُ وَعْدَهُ﴾ [حال دادې چه الله تعالی چرې خپلې وعدي نه خلاف نه کوي] يعنی دوعدي په وخت کښې به خامخا عذاب واقع کيږي (وَإِنْ يَوْمَ أُغْبِثُ رَيْكَ) [اوستا د رب په نزد يوه ورځ] په کومه کښې چه به عذاب واقع کيږي يعنی د قيامت ورځ په خپل اوږدوالي يا سخت والی کښې ﴿كَأَلِفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعْدُونَ﴾ [د يو زر کلونو برابره ده] ستاسو خلقو دشمير مطابق [نو دا ډير بي وقوف دی چه د داسې مصيبت تقاضا کوي] [او د

ذکر شوی جواب نچور بیا و اوزی چه ﴿وَكَايْنِ مِنْ قُرْبَةٍ أَمَلَيْتَ لَهَا﴾ [دیر کلی دی کوموله چه ما مهلت ورکړې وو ﴿وَهِيَ ظَالِمَةٌ﴾ او هغوی به نافرمانی کولې ﴿ثُمَّ أَخَذْنَاهَا﴾ بیا ما دوی لره] په عذاب کښې [ونیول ﴿وَأَلَى الْمَصِيرِ﴾ او ټولو لره به زما طرف ته واپسی وی] دغه وخت به پوره سزا ملاوېږي [او ته] دا هم ﴿قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا آتَاكُمُ نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ [ووايه چه اے خلقو زه تاسو دپاره یو صفا ویرونکي یم] د عذاب په واقع کولو او نه واقع کولو کښې زما دخل نشته اونه ما ددې دعوی کړې ده ﴿فَالذِّينَ﴾ [نو کوم خلق] چه دا ویره و اوزی ﴿آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ [ایمان راوړی او نیک عملونه وکړی] ﴿لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ ددوی دپاره مغفرت اود عزت رزق [یعنی جنت] دې ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيْتِنَا﴾ او کوم خلق چه زمونږ دایتونو متعلق [ددوی دانکار او ابطال] [کوشش کوی] نبی او ایماندارو لره ﴿مُعْجِزِينَ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ [دعاجز کمزوری کولو دپاره داسې خلق به په دوزخ کښې] اوسیدونکی [وی].

معارف او مسائل

د عبرت او سترگو غږولو په خاطر په زمکه کښې سفر او گرځیدل ددین مقصد دی :: [أَفَلَمْ نَجْعَلِ فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ] دزمکې سفر او گرځیدل کول که د عبرت حاصلولو او سترگو غږولو په غرض وی نو په دې آیت مبارک کښې د هغې شوق پیدا کول دی. نو [فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ] سره دې ته اشاره شوېده چې د پخوانی زمانې او د پخوانو قومونو حالات لیدل کتل د انسان عقل او دبصیرت رابرخیره کوی خو شرط دادي چې غرض ئې ترې عبرت حاصلول وی، صرف سیل کول او په تاریخ باندې پوهیدل ئې غرض نه وی. ابن ابی حاتم په کتاب التفکر کښې د مالک بن دینار رحمته الله څخه نقل کړی دی چې الله ﷻ موسی عليه السلام ته حکم ورکړو چې د اوسپنې پټې جوړې کړه. د اوسپنې همسا په لاس کښې واخله او د الله ﷻ په زمکه کښې دومره سفر او کړه چې د اوسپنې د غه پټې دې اوسولېږي او د اوسپنې همسا دې ماته شی [روح المعانی] (۱) که دا روایت صحیح وی نو ددې مقصد هم هغه عبرت او بصیرت حاصلول دی.

د اخرت ورځ به زر کاله وی ؟ ددې جملې څه مطلب دی :: [وَأَنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ] دوه مطلبونه دی. یو مطلب ئې دادي چې د قیامت د ورځې سختوالي او هیبت به دومره وی چې د زرو کالو برابر به خلقو ته ښکاری څنگه چې د تفسیر په خلاصه کښې دې ته اشتداد وئیلې شوی دی. دیرو مفسرینو ئې هم دا مطلب اخستی دی.

بل مطلب ئې دا کیدی شی چې په واقع کښې به دغه ورځ زر کاله اوږده وی څنگه چې په دې باندې د حدیث پاک روایتونه دلیل دی. نو په مسند احمد او ترمذی کښې د ابی هریره رضی الله عنه څخه روایت دې چې یوه ورځ رسول اکرم ﷺ مهاجرینو فقیرانو ته او فرمائیل چې زه درته د قیامت په ورځ د مکمل نر زبیرې د رکوم او داهم چې تاسو به د مالدارو څخه نیمه ورځ مخکښې جنت ته داخلېږئ. او د الله ﷻ په نزد به یوه ورځ زر کاله وی. په دې بنا به فقیران، د مالدارو څخه پنځه سوه کاله مخکښې به جنت ته داخلېږي. [ترمذی روایت کړې دې ورته

(۱) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۸۴]

حسن و نیلی دی، مظهری ۱.

د تفسیر په خلاصه کښې دا مطلب په لفظ د امتداد سره بیان کړې شوی دی. [والله اعلم]
 دېو شېوې جواب: سورة معارج کښې چې د آخرت ورځې لره د پنځوس زره کالو برابره ګرځولې
 شوې ده: [كَانَ مِقْدَارُهُ ثَمِّينَ أَلْفَ سَنَةٍ] (۱) په دې کښې هم دواړه تفسیرونه د اشتداد او امتداد
 کیدې شي. د هر کس د مصیبت سختوالي به د بل څخه مختلف وی نو په دې وجه به هغه چاته زر
 کاله معلومېږي، چاته به پنځوس زره کاله، او که په بله معنی کښې واخستې شي چې په
 حقیقت کښې به د آخرت ورځ پنځوس زره کاله وی نو په ظاهره به په دې دواړو آیتونو کښې
 تعارض وی چې یو کښې پنځوس کاله او بل کښې زر کاله ذکر شوی دی، ددې تطبیق حکیم
 الامت قدس سره په بیان القرآن کښې بیان فرمائیلي دي چې اهل علم حضرات دپاره د علمی او
 اصطلاحی الفاظو کښې نقل کیږي. هغه دا چې دا تفاوت د زرو کالو څخه تر پنځوس کالو
 پورې د اختلاف آفاق په اعتبار سره وی، لکه څنګه چې په دنیا کښې د معد النهار حرکت کله
 دولاښی وی او کله حمایلی، چرته رحوی، او هم په دې وجه په خط استواء باندې یوه شپه
 ورځ د څلیریشو گنټو وی. او عرض تسعین یعنی قطب شمالی د یو کال او ددې په مینځ
 کښې مختلف مقادیرو باندې مختلف اندازو سره وی، داشان ممکن دی که اول د نمر حرکت
 سره چې معدل سره دي، په طور د خرق عادت او اعجاز داشان سست شي چې په یو افق
 باندې د یو زرو کالو ورځ وی، چې د افق څخه پنځوس حصې لرې شوې وی، په هغې باندې د
 پنځوسو زرو کالو وی، او ددې په مینځ کښې دا په تفاوت سره وی. والله اعلم [بیان القرآن]
 د آخرت ورځ زر کاله ده او که پنځوس زره کاله؟ دا فرق د اطرافو او طرفونو په اعتبار سره
 داسې کیدې شي لکه په دنیا کښې د معدل النهار حرکت چې چرته رهتی دی، چرته د اچولې
 پیټن په شان، چرته د میچنې پشان، په دې بنا په خط استواء باندې یو شواروز د څلیریشو
 گینټو جوړیږي او په عرض تسعین [قطب شمالی] باندې د یو کال او ددې دواړو تر مینځه په
 مختلفو اندازو سره مختلف جوړیږي، په دې شان شان کیدې چې اول د نمر حرکت کوم چې
 معدل سره دي د عادت په خلاف د معجزې په ډول دومره سست شي چې په یوه غاړه باندې د
 زور کالو ورځ وی او کومه غاړه چې پنځوس واره ترې لرې وی او ددې تر مینځه په اندازه
 اندازه فرق وی، والله اعلم، بیان القرآن (۲)

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ

۱ اونه دې لیرېلې مونږ | مخکښی ستانه

۱۱ او مونږ چې ستانه وړاندې کوم رسول

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۲۳۵] و جامع الترمذي، ابواب الزهد باب ما جاء ان الفقراء والمهاجرين
 الخ (بالإختصار) [ج: ۲ ص: ۶۰] ومسنداحمد، مسند أبي سعيد الخدري رضي الله عنه رقم الحديث: [۱۱۹۱۹] (بالإختصار)
 (ترجمه: - چې دهغې مقدار پنځوس زره کاله دي.
 (۲) تفسیر بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۷۷]

مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ	بورسول او نه يونبي مگر کله چي تلاوت او کړو هغه نو واچوؤ خلل شيطان
فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ	يا نبي را يولي دي اڅو کله چي به هغه د الله ﷻ حکمونه لوستل نو شيطان دهغه په لوستلو په دوران
بِهِ تِلَاوَتٍ دَهْغَه كُنْبِي نُو ختموي الله هغه خلل چي اچوي نبي شيطان بيا محکم کوي الله	کښي اد کافرانو په زړونو کښي او سوسه غورزولي ده بيا الله د شيطان وسوسي ختمې کړې بيا الله ﷻ خپل
أَيْتَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ لِّيَجْعَلَ مَا	ايته او الله ښه پوهه دي او حکمت والا دي دپاره ددي چي جوړ کړي الله هغه خلل
ابنونه خپل او الله ښه پوهه دي او حکمت والا دي دپاره ددي چي جوړ کړي الله هغه خلل	ايته مضبوط کړي او الله په هره خبره پوهه دي د صاحب د حکمت دي اودا هرڅه ځکه کيږي چي الله
يُلْقِي الشَّيْطَانُ فَتْنَةً لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ	چي اچوي نبي شيطان فتنه دپاره دهغه خلقو چي په زړونو دهغوي کښي مرض دنفاق وي
وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ	د شيطان غورزلي وسوسي يو امتحان او گرځوي دهغه خلقو دپاره چي دهغوي په زړونو کښي بيماري دي
وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ	او چي سخت وي زړونه دهغوي او بيشکه دا ظالمان خلق په ضد مخالفت لري کښي دي
أَوْ جِي سَخْتِ نِي سَخْت شَوِي دِي اوبيشکه ظالمان په ډيرلري مخالفت کښي اخت دي	او دپاره ددي چي پوهه شي هغه کسان چي ورکړي شوي دي علم چي بيشکه دا قران حق دي
أَوْ جِي کومو خلقو ته علم ورکړي شوي دي چي هغوي ښه پوهه شي چي داستا درب	مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ
د طرفه درب ستانه او ايمان راوړي په هغې او نرم شي هغې ته زړونه دهغوي	طَرَفَهُ حَقٌّ دِي نو هغوي په دي ايمان راوړي او دهغوي زړونه د الله ﷻ په حضور کښي ټيټ شي
وَأَنَّ اللَّهَ لَهَادٍ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ	او بيشکه الله لارښودونکي دي هغه کسانو ته چي ايمان نبي راوړي دي لاري نيغې ته
..... اوبيشکه الله ﷻ ايمان دارو ته د نيغې لاري طرفته خوندنه کوي	وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى
او هميشه به وي هغه کسان چي انکار کونکي دي په شک کښي ددي دين نه تر هغه وخته پوري	تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَقِيمٍ
چي راشي هغوي ته قيامت ناساپه يا راشي هغوي ته عذاب دورځي شنډي منحوسي	تر دي چي ناگهانه به دوي ته قيامت راشي يا دشنډي ابي برکته ورځي عذاب به نبي په سر او دريږي

الْمَلِكُ	يَوْمَئِذٍ	بِإِذْنِ اللَّهِ	يَحْكُمُ	بَيْنَهُمْ	فَالَّذِينَ
بادشاهی به په دغه ورځ الله لره وی فیصله به کوی هغه په منځ دهغوی کښی انو هغه کسان	په دغه ورځ به بادشاهی صرف دیوالله وی هغه به د دوی په مینځ کښی فیصلی کوی نو کومو	امَنُوا	وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	فِي جَنَّاتٍ	التَّعِيمِ
چی ایمان نی راوړو او عملونه نی اوکړل نیک هغوی به په جنتونو دنعمتونو کښی وی	کسانو چی ایمان راوړې دي او نیک عملونه نی کړي دي هغوی به دجنت په باغونو کښی وی	وَالَّذِينَ	كَفَرُوا	وَكَذَّبُوا	بِآيَاتِنَا
او هغه کسان چی کفر نی اوکړو او دروغ نی اوگنړل آیتونه زمونږه نو دغه کسان چی دی	او کومو خلقو چی کفر اختیار کړې دي او زمونږ آیتونه نی دروغ گنړلی دي هغوی	لَهُمْ	عَذَابٌ مُّهِينٌ		
دي دهغوی دپاره عذاب سپکونکي	دپاره سپکونکي عذاب مقرر دي				

آسان ترجمه قرآن

او (ای پیغمبره!) ستا نه مخکښ چه مونږ کوم رسول اولی هم لیږلې دي نو هغه سره دا واقعه ضرور راغلې ده چه کله هغه (د الله پاک کلام) اولوستلو نو شیطان د هغه د لوستلو سره (د کفارو په زړونو کتب) څه بندیز واچولو، بیا کوم بندیز چه شیطان اچوی، الله پاک هغه لرې کوی، بیا خپل آیتونه زیات مضبوطی، او الله پاک د لوڼې علم، او لوڼې حکمت مالک دي. هغه (شیطان دا بندیز ځکه واچولو) چه کوم بندیز شیطان اچولې دي، الله پاک هغه د خلقو دپاره فتنه جوړه کړی چه د چا په زړونو کښ بیساری ده، او د چا زړونه چه سخت دي. او یقین ساته چه دا ظالمان خلق په مخالفت کښ ډیر لرې تلې دي، او (هغه بندیز الله پاک په دې وجه لرې کړو) چه کومو خلقو ته علم ورکړې شوې دي، هغوی دې ځان پوهه کړی چه هم دا (کلام) حق دي کوم چه ستا د رب د طرف نه راغلې دي، پس هغوی په دې ایمان راوړی، او دهغوی زړونه هغه ته ښکته شی او یقین ساتی چه الله پاک خلقو ته د نیغې لارې هدایت کولکې دي. او کوم خلق چه کفر کوی، هغوی د دې (کلام) د طرف نه برابر په شک کښ پراته دی تردې چه په هغوی باندې ناخپه قیامت راشی، یا د داسې ورځې عذاب راشی کومه چه (د هغوی دپاره) د خپل د راوړلو د صلاحیت نه خالی وی. بادشاهی به په هغه ورځ د الله پاک وی، هغه به د دوی تر مینځه فیصله کوی، پس کومو خلقو چه ایمان راوړې دي، او هغوی نیک عملونه کړې دي هغوی به د نعمتونو په باغونو کښ وی. او چا چه کفر خپل کړې دي، او زمونږ د آیتونو تکذیب کړې دي، نو د داسې خلقو دپاره به د ذلت عذاب وی.

خلاصه تفسیر

[او] اے محمد ﷺ داخل کوم چه د شیطان په لمس تاسره جگړه کوی داڅه نوې خبره نه ده بلکه ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ﴾ [مونږه تانه وړاندې یو رسول او یو نبی داسې نه دي

ليېلې کوم ته چه دا قصه نه ده پيښه شوي ﴿إِلَّا إِذْ أَتَمَلَّى﴾ چه کله ده [دالله تعالی په احکامو کښې
 [خه ولوستل] نو دغه وخت ﴿الْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ﴾ [شیطان دده په لوستو کښې] دکفارو په
 زړونو کښې [شبهه] او اعتراض [واچولو] او کفارو به دغه شبهې او اعتراضونه پيش کول او
 دانبیاء سره به یې جگړې کولې لکه چه رو نو ایتونو کښې ارشاد دي [وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا
 شَيْطَانًا الرَّجِيمَ وَالْجِنُّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا] (۱) ﴿فَيَسْخَرُهُمُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ﴾ [بیا الله تعالی
 دشیطان غورزولو شوو شبهو لره] په قاطعه جوابونو او واضحه دلیلونو سره [نیست و نابود
 کړی] لکه چه ظاهره ده چه دصحيح جواب نه پس اعتراض دفع کيږي ﴿ثُمَّ يُخَيِّمُ اللَّهُ إِلَهُهُ﴾ [بیا
 الله تعالی خپل ایتونه] یعنی مضامین یې [زیات مضبوط کړی] اگر چه په خپله هم هغه
 مضبوط او محکم وو لیکن د اعتراضونو په جوابونو سره دهغو استحکام زیات واضحه شو
 ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ [او الله تعالی] ددې اعتراضونو متعلق [بڼه علم والا دي] او ددوی
 دجواب په تعلیم کښې [بڼه حکمت والا دي] او دا ټوله قصه یې ځکه بیان کړې ده ﴿لِيَجْعَلَ مَا
 يُلْقِي الشَّيْطَانُ﴾ [چه الله تعالی دشیطان غورزولو شوو شبهو لره دداسې خلقو دپاره] د﴿فِتْنَةٍ
 لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ [آزمائش] ذریعه [کړی دکومو په زړه کښې چه] دشکونو [مرض
 دي] (وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ) او دکومو زړونه چه [بالکل] سخت دي [چه دوی شک نه زیات په باطل
 یقین کوونکی دی پس ددوی آزمائش کيږي چه وکتلې شی چه دجواب نه پس اوس هم
 دشبها تو تابعداری کوی یا په جواب پوه شی او حق قبلوی ﴿وَأَنَّ الظَّالِمِينَ﴾ [او واقعی] دا [د
 ظالمان خلق] یعنی شکیان هم او په باطل یقین کوونکی هم (لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ) [په لوی
 مخالفت کښې دی] چه حق سره د واضح کیدو نه محض دعنا دپه سبب نه قبلوی شیطان ته د
 وسوسې اوچولو تصرف خو ځکه ورکړې شوې وو چه آزمائش وشي [او] ددې شبهو په صحیح
 جوابونو او هدایت رنرا سره باطلوالې ځکه کيږي [ددې خبرې زیات یقین وکړی (وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ
 أُوتُوا الْعِلْمَ) چه کومو خلقو ته] صحیح [پوهه ورکړې شوې ده هغوی] په دې جوابونو اونور
 هدایت سره ﴿أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾ چه دا [کوم چه نبی لوستی دی هغه] ستاد رب دطرف نه
 حق دی ﴿فَيُؤْمِنُوا بِهِ﴾ پس په ایمان زیات قائم شی بیا [دزیات یقین په برکت سره] دهغې [په
 عمل کولو] ﴿فَتُخَيِّتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ﴾ [دهغه طرف ته دهغوی زړونه نور هم مائله شی ﴿وَأَنَّ اللَّهَ لَهُ
 الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ او بې شکه ایماندارو ته الله تعالی نیغه لار ښائی] بیا به دغو ته
 هدایت څنګه نه کيږي دا خو دایماندارو حالت شو ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرَّةٍ مِّنْهُ﴾ [او] پاتې
 شول [کافران خلق] پس هغوی [همیشه دهغې] لوستې شوی حکم [دطرف نه په شک کښې
 وسپړی] کوم چه ددوی په زړونو کښې شیطان اچولې وو ﴿حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْثَةً﴾ [تر دې چه په
 دوی ناڅاپه قیامت راشي] چه دهغې هغه ویره هم پوره ده خواه که عذاب وی او که نه [یاد] دې
 نه زیاته دا چه ﴿أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ [په دوی دڅه بې برکته ورځې] چه دقیامت ورځ ده [د
 عذاب راشي] او د دواړو جمع کیدل هم کوم چه په واقع کښې وی نور زیات سخت مصیبت
 دې مطلب دادې چه دوی بغیر دلیدلو دعذاب نه دکفر نه نه واپس کيږي مګر دغه وخت به

(۱) ترجمه:- او دا شان مونږ د هر نبی دښمنان دیر شیطانان پیدا کړی وو، ځه د انسانانو نه او ځه د جناتو نه، او ځینو
 به ځینو ته ددهوکې خبرې کولو سره وسوسي اچولې چې په دهوکه باندې راواړوي.

فائده مند نه وی (الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ) [بادشاهی به په دغه ورځ د الله تعالی وی] (يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ) هغه به ددې ټولو [ذکرشوو] [په مینځ کښې] عملی [فیصله وفرمانی] (قَالِذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي حَبْتِ النَّعِيمِ) پس کومو خلقو چه ایمان راوړي وی او نیک عملونه یې کړي وی هغوی به دارام په باغونو کښې وی (وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ) او کومو چه کفر کړي وی او زمونږ ایتونه یې درغژن کړي وی دهغو دپاره به د ذلت عذاب وی [

معارف او مسائل

[مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ] دې الفاظو څخه معلومېږي چې رسول او نبی بیل بیل مطلب لري، په دې دواړو کښې فرق څه دې؟ په دې کښې مختلف اقوال ذکر شوي دي، مشهور او واضح قول په کښې دادې چې نبی د الله ﷻ هغه پیغمبر وی چې مستقل کتاب او شریعت نه وی ورکړې شوې، د پخوانو یا د خپلې زمانې د پیغمبر د کتاب او شریعت په چلولو باندې مامور وی، او رسول د مستقل کتاب او شریعت خاوند پیغمبر ته وئیلې شی. لکه موسی ﷺ او عیسی ﷺ او خاتم الانبیاء محمد ﷺ او درومي مثال لکه هارون ﷺ شو، په دې بنا هر رسول به نبی وی او هر نبی رسول نه وی. دا فرق د بنیاد مو په پیغمبرانو ﷺ کښې دې فرېستو کښې دا فرق نشته دې. د الله ﷻ هر پیغام راوړونکې فرېستې ته رسول هم وئیلې شی، تفصیل یې په سورة مریم کښې تیر شوې دې.

[الْقِيَافُ فِي أُمْنِيَّتِهِ] دلته لفظ د [ثَمَنِي] د قرء معنی ورکوي، او [أُمْنِيَّتِهِ] د قرآت یعنی لوستلو معنی ورکوي. د عربی لغت په اعتبار سره دا معنی هم مشهور او معروف ده لیکلې شوې تفسیر ډیر صفا او بې غباره دې، ابو حیان په بحر محیط کښې او نورو ډیرو مفسرینو دې لره اختیار کړې دې، (۱) د حدیث په کتابونو کښې د غرائیق په نوم سره کومه واقعه چې په دې باره کښې نقل کړې شوې ده، هغه د جمهورو محدثینو په نزد ثابتې نده. نو ځینې حضراتو دې ته موضوع او د ملحدانو بیدینو او زندیقانو د ځانه جوړ کړې شوی حدیث بللې دې. او کومو چې معتبر هم بللې دې سره دهغې یې بیا هم دهغې شبهو مختلف جوابونه ورکړي دي کوم چې ددې دظاهری الفاظو څخه د قرآن عظیم الشان او سنت په قطعې او یقینې حکمونو باندې راپورته کیږي لیکن دومره خبره په ډاگه ده چې د قرآن عظیم الشان ددې آیت مبارک تفسیر په دې واقعه باندې څه اړه نه لري. بلکه ددې نیغ او ساده مطلب هغه دې چې کوم مخکښې بیان کړې شوې دې. هېڅ بې هیڅه دې واقعي لره ددې آیت مبارک تفسیر او حصه جوړول او د شکونو شبهو دروازه پرانستل او بیا دهغې جوابونه ورکولو ته تیاریدل څه فائده مند نه دی، ځکه یې مونږ هم پرېږدو. والله سبحانه وتعالى اعلم

(۱) تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۲۳۵] و تفسیر البغوي تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۳۹۶] تفسیر الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۸ ص: ۶۶۸]

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

| او هغه کسان | چی هجرت نی اوکړو | په لار دالله کښی

| او کومو خلقو چی دالله ﷻ په لاره کښی هجرت کړی دی |

(۱) د هجرت او جهاد ثواب:- کوم خلق چه خپل وطن خپل پال بچ خپل یاران دوستان پریردی او د الله تعالی د رضاد پاره د هغه په لار کښی هجرت او کړی د هغه د رسول ﷺ اود هغه د دین د امداد د پاره اورسی اویا د جنگ په میدان کښی د دښمن په لاس شهید کړی شی اویا بی جنگه د خپلی قضاسره په خپله بستره هغه له مرگ راشی د هغه د پاره د الله تعالی د طرف نه ډیر لوی اجر او زبردست ثواب دی. لکه چه ارشاد دی (وَمَنْ يُهَاجِرْ مِنْ بَيْتِهِ مِهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يُذْكَرْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا) (۴/النساء: ۱۰۰) کوم سړی چه خپل کور او وطن پریردی او د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ طرف ته هجرت او کړی بیا هغه له مرگ راشی نو د هغه اجر الله تعالی سره ثابت شو په هغه به د الله تعالی فضل وی هغه ته به د جنت نعمتونه ملایری په کوموسره چه به دهغه سترگي یخې وی الله تعالی بهترین رازق دی هغوی به پروردگار جنت ته رسوی کوم خای چه به دوی خوشحاله وی. لکه چه ارشاد دی کوم چه زمونږ په مقربو کښی دی د هغوی د پاره راحت او خوشبودار گلونه اود نعمتونو په ډک باغونه دی داسی خلقو ته راحت رزق او جنت ملایری. (۵۶/الواقعه: ۸۸-۸۹) په خپله لار کښی رښتونی مهاجر په خپله لار کښی جهاد کونکی اود خپلو نعمتونو مستحق خلق الله تعالی ښه پیرنی. هغه د ډیر حلم والا دی. د بنديگانو گناه معاف کوی د هغوی د خطاگانو نه تیریری د هغوی هجرت قبلوی د هغوی توکل ښه پیرنی. کوم خلق چه د الله تعالی په لار کښی شهیدان وی که مهاجر وی او که نه وی هغه به رب سره ژوند او رزق بیامومی. لکه چه ارشاد دی (وَلَا تَحْزَنَ الَّذِينَ قَاتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَالُهُمْ أَمْوَالُهُمْ رَيْبٌ مِّنْهُمُ يَوْمَئِذٍ) (۳/آل عمران: ۱۶۹) دالله تعالی د لاری شهیدان مړه مه گنړنی هغوی خپل رب سره ژوندی دی روزنی ورکولې شی. په دې باره کښی ډیر احادیث دی کوم چه بیان شوی دی. د الله تعالی په لار کښی د شهیدانو اجر هم د الله تعالی په ذمه ثابت دی په دې آیت سره هم اود دې باری کښی په احادیثوسره هم. حضرت شرجیل بن سمط رضی الله عنه فرمائی چه د روم د یوې قلعه په محاصره باندې زمونږ موده تیره شوه اتفاقی حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه په هغه خای تیریدو ونی فرمائیل ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی کوم سړی چه د الله تعالی د لاری په تیاری کښی مړشی نو د هغه اجر او رزق د الله تعالی د طرف نه د همیشه د پاره جاری وی او هغه په فتنه کښی د اچونکو والا نه محفوظ وی که تاسو غواړنی نو آیت (وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ مَالٌ وَلَا بَنُونَ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ) (۲۲/الحج: ۵۷) اولولسی (صحیح مسلم: ۱۹۱۳) حضرت ابوقبیل او ربیع بن سیف معافری رضی الله عنه وائی مونږه د رودس په جهاد کښی وو مونږه سره حضرت فضاله بن عبید رضی الله عنه هم وو زمونږ مخې ته دوه جنازې تیرې شوې په کومو کښی چه یو شهید وو او په خپل مرگ مړ شوې وو خلق د شهید په جنازه ورښکته شو. حضرت فضاله رضی الله عنه وفرمائیل دا څه خبره ده؟ خلقو ونیل حضرت دا شهید دی اود ابل دی نه محروم دی. هغوی اوفرمائیل والله ماته خودواره خبرې برابر دی که د دې قبر نه پاسم او که د هغه قبر نه پاسم. واورنی د الله تعالی په کتاب کښی دی بیا هغوی د دې آیت تلاوت اوکړو. (الطبری: ۱۸۲/۹) یویل روایت کښی دی چه هغوی هم په خپل مرگ د مړ شوی په قبر باندې اودریدو او ونی فرمائیل تاسو له نور څه پکار دی په جنت کښی خای اورزق ښکلې. یویل روایت کښی دی چه هغه دې وخت کښی امیر وو. دا آخری آیت د صحابه کرامو رضی الله عنهم د یووړوکی لښکر باره کښی نازل شوې دی کوموسره چه د مشرکانو یولښکر سره د هغوی د منع کولو د حرمت په میاشت کښی جنگ اوکړو. الله تعالی د مسلمانانو امداد اوکړو اومخالفین نی ښکته کړل الله تعالی معاف کونکی او ښونکی دی. (الطبری: ۱۸۸/۶۷۴)

ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا	لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا	حَسَنًا	وَإِنَّ اللَّهَ
بیا قتل کری شو یا مړه شو خامخا به رزق ورکوی هغوی له الله رزق ښه او بیشکه الله	بیا هغوی شهیدان کری شول یا مړه شول نو الله به هغوی ته خامخا رزق ورکړی او یاد ساتی چې	لَهُوَ خَيْرٌ	الرَّزَقَيْنِ
لَيُدْخِلَنَّهُمُ	مُدْخَلًا	خامخا هغه بهتره رزق ورکونکي دي خامخا به داخل کری هغوی لره داسې ځای د داخلیدو ته	بیشکه الله ﷻ ښه رزق ورکونکي دي هغه ذات به هغوی یقینا داسې ځای ته داخل کری
وَأَنَّ اللَّهَ	لَعَلِيمٌ	حَلِيمٌ	يَرِضُّونَهُ
چې خوښ به کری هغوی هغه او بیشکه الله ډیر پوهه دي صبر ناک دي	کوم چې به هغوی خوښوی او بیشکه الله ډیر پوهه دي صبر ناک دي		

آسان ترجمه قرآن

او کومو خلقو چه د الله پاک په لاره کښ هجرت او کړو، بیا قتل کری شو یا وفات شو، نو الله پاک به ضرور هغوی ته ښه رزق ورکوی، او یقین ساته چه الله پاک بهترین رزق ورکونکي دي. او هغه به دوی ضرور داسې ځای ته رسوی چه په هغې سره به دوی خوشحاله شي. او الله پاک یقینا په هره خبره باندې پوهیدونکي دي، ډیر صبر کونکي دي.

خلاصه تفسیر

﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [او کومو خلقو چه د الله تعالی په لاره کښي] یعنی د دین د حفاظت د پاره [خپل وطن پرېښودو] چه ذکرې په تیرو ایتونو کښي هم په [الذین اخرجوا من ديارهم] (۱) الفاظو سره شوې دي ﴿ثُمَّ قُتِلُوا﴾ [بیا دغه خلق] د کفارو په مقابلې کښي [قتل کری شول] یا [هسي په طبعي مرگ سره (أَوْ مَاتُوا)] [مړه شول] دغه ناکامه او محرومه نه دی اگر چه دوی ته د دنیا فاندې ملاونه شي مگر په اخرت کښي ﴿لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا﴾ [الله تعالی به دوی ته خامخا یو ښه رزق ورکړی] یعنی د جنت بې شمیره نعمتونه ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّزُقِينَ﴾ [او یقینا الله تعالی د ټولو ورکونکو ښه] ورکونکي [دي] او د دې ښه رزق سره به ﴿لَيُدْخِلَنَّهُمُ مَدْخَلًا﴾ [الله تعالی دوی لره] داوسیدو ځای هم ښه ورکړی یعنی [داسې ځای ته به ئې داخل کری کوم لره چه به هغوی] ډیر ﴿يَرِضُّونَهُ﴾ [خوښ کری] پاتې شوه دا خبره چه ځني مهاجرین د غسې د دنیوی فتح او نصرت او د دې د فاندونه محروم ولې شول او د دوی په مقابلې کښي کفار د دوی په قتل کولو قادر ولې شول هغوی د الله تعالی په قهر ولې هلاک نه شول نو د دې وجه داده چه ﴿وَإِنَّ اللَّهَ﴾ [بیشکه الله تعالی] د هر کار حکمت او مصلحت لره ﴿لَعَلِيمٌ﴾ [ښه پیزنی] د دوی په دې ظاهري ناکامی کښي هم ډیر مصلحتونه دي او ﴿حَلِيمٌ﴾ [ډیر بردباره دي] په دې وجه دښمنانو ته فوراً سزا نه ورکوی.

(۱) ترجمه:- هغه کسان چې د خپلو کورونو نه اووښتلې شو.

ذَلِكَ	وَمَنْ	عَاقَبَ	بِمِثْلِ مَا	عُوقِبَ
دا خودې حال دهغوئ او چاچي بدل واغستو په مثل دهغې لکه څنگه چې عذاب ورکړې شوې وو [ده لره]				
هم داسې ده او څوک چې د ظلم صرف دومره بدله واخلې څومره ظلم چې ده سره شوې وي				
يَا	ثُمَّ يُغْنِي	عَلَيْهِ	لِيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ ط	إِنَّ اللَّهَ
په هغې بيا زياتې هم شوې وي په هغه باند نو خامخا به امداد کوي دهغه الله بيشکه الله				
اوبيا دوباره په ده ظلم اوشي نو الله ﷻ به ضرور دده مدد کوي بيشکه الله ﷻ				
لَعَفُو	غَفُورٌ ۵			
خامخا معاف کونکې دې بښونکې دې				
ډير معاف کونکې او بښونکې دې				

آسان ترجمه قرآن

دا خبره خو فيصله ده او (وراندي دا هم واورئ چه) کوم انسان چه چاته په بدل کښ دومره تکليف ورکړو کوم چه هغه ته رسولې شوې وو، دهغي نه پس هغه سره بيا زياتي اوکړې شو، نو الله پاک به ضرور دهغه مدد کوي يقين ساته چه الله پاک ډير معاف کونکي، ډير بښنه کونکي دي.

خلاصه تفسير

﴿ذَلِكَ﴾ [دا] مضمون خو [و شو او] وړاندي دا واورئ چه ﴿وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ﴾ [کوم سړي] چه دښمن ته [دومره قدرې تکليف ورسوي څومره چه [دښمن دطرف نه [ده ته تکليف رسولې شوې وو بيا] ددې سر په سر کيدونه پس که دهغي دښمن دطرف نه ﴿ثُمَّ يُغْنِي عَلَيْهِ لِيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ﴾ [په دې سړي زياتي وشونو الله تعالي به ددې سړي خامخا مدد وکړي ﴿إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌ غَفُورٌ﴾ بيشکه الله تعالي ډير معاف کونکي ډير مغفرت کونکي دي]

معارف او مسائل

خو آيتونه وړاندي دا مضمون بيان شوې دي چې الله ﷻ د مظلوم مدد کوي، اَوَانُ اللَّهُ عَلَى نُصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ [خو مظلوم په دوه قسمه وو، يو قسم هغه چې ظالم نه شي د ظلم هيڅ بدله نه وي اخستي يا ئې بالکل معاف کړې وي، دويم قسم هغه مظلوم دي چې سر په سر بدله ئې اخستي بلکه هغه وي، پکار وو چې په دې سره دغه سلسله ختمه شوې وي خو دښمن د ده په بدل اخستلو زيات راپاره شي او دوباره پرې حمله اوکړي نور زيات زور ظلم ورسره اوکړي چې داشان هغه بيا مظلوم پاتې شي. نو په دې آيت مبارك کښې دداسي مظلوم د مدد کولو هم وعده شوې ده. خود الله ﷻ خوښه داده چې وخت د سره انسان په اول ظلم باندې هم صبر اوکړي. معاف ئې کړي او بدل وانخلي، څنگه چې په گنرو آيتونو مبارکو کښې ئې بيان راغلي دي. لکه يو ځانې کښې فرمائي چې:

لَفَنُ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۝ (۱) او [وَأَن تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى ۝ (۲)]

(۱) ترجمه:- بيا چې کوم سړي معافي اوکړي او اصلاح اوکړي نو دهغه د ثواب ذمه الله تعالي جل شانه اخستي ده.
(۲) ترجمه:- او ستا معاف کول تقوي ته زيات نژدې دي.

او [وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ] (۱)

دې آیات مبارکو کښې د خلقو مخه راگرځولې شوې ده چې د ظلم بدله دې نه اخلې بلکه معافې دې کوي او صبر زغملو نه دې کار اخلې چې دا ډیر غوره کار دې، چا چې د ظالم نه سر په سربدله واخستله گویا کښې هغه زیات غوره کار او د قرآن عظیم الشان په هدايتونو باندې نې عمل اونه کړو نو دا شبه کيدې شوه چې اوس به شاید ورسره الله ﷻ مدد نه کوي ځکه په آخر د آيت کښې ارشاد دې چې [إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ] يعنی کله چې ده په ډیرې غوره طريقې باندې عمل اونه کړو او کوتاهی ترې اوشوه، نو بیا به نې هم الله ﷻ گرفت نه کوي بلکه که مخالف پرې ددې څخه وروستو هم زور زیاتي او کړو نو الله ﷻ به نې مدد کوي. [روح المعانی] (۲)

ذَلِكَ	يَاَ اَللّٰهَ	يُؤَلِّجُ	الَّيْلَ
دا کار په سبب ددې چې بيشکه الله ننباسی شبه			
.....دا په دې وجه چې الله ﷻ شبه په ورځ کښې داخلوی			
فِي النَّهَارِ	وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ	فِي الْيَلِّ	وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ
په ورځ کښې او ننباسی ورځ په شبه کښې او بيشکه الله اوریدونکي لیدونکي دې			
او ورځ په شبه کښې داخلوی او بيشکه الله ﷻ هر څه اوری هر څه وینی			
ذَلِكَ	يَاَ اَللّٰهَ	هُوَ الْحَقُّ	وَأَنَّ مَا
دا ځکه چې بيشکه الله هم هغه حق دې او بيشکه هغه ټول چې دوی رابلی هغوی			
گوري دا مدد به [ځکه] کيری چې صرف الله ﷻ حق دې اودا کافران چې دالله ﷻ نه سوا			
مِنْ دُونِهِ	هُوَ الْبَاطِلُ	وَأَنَّ اللَّهَ	هُوَ الْعَلِيُّ
ماسوا دالله نه هغه باطل دی او بيشکه الله خاص هم هغه داوچتي مرتبی والا دې لوی دې			
نور معبودان رابلی هغه باطل دی او په دې کښې شک نشته چې الله ﷻ اوچت دې لوڼي دې			
أَلَمْ تَرَ	أَنَّ اللَّهَ	أَنْزَلَ	مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
ایا ته گوري نه چې بيشکه الله نازلوی داسمان نه اوبه نوشی زمکه			
ایا ته دې ته نه گوري چې الله ﷻ دپورته نه اوبه رانازلوی نو په هغې باندې زمکه تکه			
فَخَضَرَّتْ	إِنَّ اللَّهَ	لَطِيفٌ	خَيْرٌ
شنه بيشکه چې الله مهربانه باریک بین دې خبردار دې هغه لره دی هغه څه			
شنه شی بيشکه الله ﷻ ډیر مهربان په هرڅه خبر دې څه چې په اسمانونو کښې دې			
فِي السَّمَوَاتِ	وَمَا فِي الْأَرْضِ	وَأَنَّ اللَّهَ	لَهُ
چې په اسمانونو کښې دی او هغه څه چې په زمکه کښې دې او بيشکه الله خامخا دې هغه			
اوڅه چې په زمکه کښې دی ټول دالله ﷻ ملکیت دې او الله ﷻ بي نیازه اودهر تعریف			

(۱) ترجمه:- او کوم کس چې صبر اوکړی او معاف اوکړی دا البته د همت والا کارونه دي.

(۲) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۱۱۸]

الْغَنِيِّ	الْحَمِيدُ	الْمُتَرَّ	أَنَّ اللَّهَ	سَخَّرَ	لَكُمْ
غنی	او ستائلی شوی	آیات نه گوری	چی بیشکه الله	تابع کړی دی	دپاره ستاسو
مستحق دی	آیاتا نه دی کتلی	چی الله	د زمکې ټول څیزونه	ستاسو تابع کړی دی	
مَا	فِي الْأَرْضِ	وَالْفُلْكَ	تَجْرِي	فِي الْبَحْرِ	يَأْمُرُهُ
هغه ټول هر څه	چی په زمکه کښی دی	او کشتی	چی چلېږی	په دریاب کښی	په حکم دهغه سره
	او بیرې هم چې	د هغه په حکم	سره په دریابونو	کښی روانی دی	
وَيُمِصُّ	السَّمَاءَ	أَنْ تَقَعَ	عَلَى الْأَرْضِ	إِلَّا	يَأْذِنُهُ
او نیولی نی دی	آسمان	د دې نه چې راپریوزی	په زمکه باند	مگر	په حکم دهغه سره
او هم د هغه ذات په حکم	سره آسمان په زمکه	د راپریوتو نه ټینګ شوی دی			
إِنَّ اللَّهَ	بِالْأَنفَاسِ	لَرَّءَوْفٌ	رَحِيمٌ	وَهُوَ	الَّذِي
بیشکه الله	په خلقو باند	خامخا مهربانه دی	رحم کونکې دی	او هغه	هغه ذات دی
بیشکه الله	په انسانانو ډیر مهربان	رحم کونکې دی		او الله	هغه ذات دی چې کوم
أَحْيَاكُمْ	ثُمَّ مَيِّتَكُمْ	ثُمَّ يُحْيِيكُمْ	إِنَّ الْإِنْسَانَ		
اچې ژوندی نی کړی تاسو	بیا به مړه کړی تاسو	بیا به ژوندی کړی تاسو	رښتیا ده چې انسان		
تاسو پیدا کړنی	بیا به درباندي مرګ راولی	بیا به مو ژوندی کړی	خو په دې کښی شک نشته چې		
لَکُفُورٌ					
ډیر ناشکره دی					
انسان ډیر ناشکره دی					

آسان ترجمه قرآن

داپه دې وجه چه الله پاک (د داسې عظیم قدرت مالک دې چه) شپه په ورځ کښ داخلوی او ورځ په شپه کښ داخلوی او بیشکه الله پاک هره خبره اوری، هر څیز وینی. داپه دې وجه چه الله پاک حق دی، او دا خلق چه د هغه نه سوا د کومو څیزونو بندګ کوی، هغه ټول باطل دی، او الله پاک هغه دې چه د چا شان هم اوچت دی، او مرتبه ئې هم اوچته ده آیاتا نه دی کتلی چه الله پاک د آسمان نه اوبه نازلې کړې، چه په هغې سره زمکه شنه شی؟ حقیقت دا دې چه الله پاک ډیر مهربان، د هرې خبرې نه خبر دی. څه چه په آسمانولو کښ دی، او څه چه په زمکو کښ دی ټول هم د هغه دی. او یقین ساتئ چه الله پاک هغه ذات دی چه د ټولو نه بې نیازه دی، پخپله قابل تعریف دی. آیاتا نه دی لیدلی چه الله پاک د زمکې ټول څیزونه ستاسو په کار کښ لگولي دی، او هغه کشتی هم کومې چه د هغه په حکم باندي په سمندر کښ روانې وی؟ او هغه آسمان داسې ټینګ کړې دې چه هغه دهغه د اجازت نه بغیر په زمکه باندي نه شی غورځیدلي حقیقت دا دې چه الله پاک په خلقو باندي شفقت کونکې، ډیر مهربان دی، او هم هغه دې

چا چه تاسو ته ژوند درکړو بيا به تاسو ته مرگ درکړي، بيا به تاسو ژوندي کوي. واقعي انسان ډير ناشکړه دي.

خلاصه تفسير

﴿ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ﴾ [دا] موټنان غالب كول ځكه [چه الله تعالى] د كامل قدرت خاوند دي هغه ﴿يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ﴾ [دشپي] اجزاء [په ورځ كښي] ﴿وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ﴾ او دورځ [اجزاء] [په شپه كښي دننه كوي] داد كائناتو انقلاب ديو قوم په بل قوم دغالب كوونكي انقلاب نه زيات عجيبه دي ﴿وَأَنَّ اللّٰهَ﴾ [او په دي سبب سره دي چه الله تعالى] ددي ټولو خبرو او حالاتو لره ښه ﴿سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ او زيردونكي او ښه ليدونكي دي [هغه دكافرانو ظلم او دموټنانو مظلوميت اوږي ويني په دي وجه هغه د ټولو حالاتونه خبردار هم دي او قوت او قدرت هم دهغه دټولونه لوي دي دا مجموعه سبب شو كمزورولره دغالب كولو] او [درانگ] ﴿ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ﴾ [دا] نصرت [په دي سبب سره] يقيني [دي چه] په دي كښي ديو طاقت مجال نشته چه په دي دالله تعالى مزاحمت وكړي ځكه چه [الله تعالى كامل هستي ده] ﴿وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ﴾ او دكومو خيزونو چه دالله تعالى نه سوا داخلق عبادت كوي هغه بالكل باطل دي [چه هغوي په خپله په خپل وجود كښي محتاج هم دي كمزوري هم دي هغوي به څه دالله تعالى سره مزاحمت وكړي شي] ﴿وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَزِيزُ﴾ [او الله عالي شان دټولو نه لوي دي] په دي كښي په غور كولو سره دتوحيد په حقوالي او دشرک په باطلوالي باند هر سرې پوهيدې شي ددي نه علاوه ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ [ايا تاته خبر نشته چه الله تعالى داسمان نه اوبه راوړولي] ﴿فَتَصْبِغُ الْأَرْضَ مُخْضَرَّةً﴾ چه په دي سره مزكه سر سبز شوه [بيا] ﴿إِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾ [بيشكه الله تعالى ډير مهربانه دټولو خبرونه خبردار دي] نو په دي وجه دبندهگانو په ضرورتونو خبردار دي مناسب مهرباني كوي ﴿لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ [ټوله هر څه دهغه دي څه چه په اسمانونو كښي دي او څه چه په مزكه كښي دي] ﴿وَأَنَّ اللّٰهَ لَهُ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾ او بيشكه الله تعالى داسي دي چه دهیچا محتاج نه دي د هر قسم صفتونو لائق دي [او له مخاطبه] ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ﴾ [ايا ته نه گوري چه الله تعالى ستاسو دخلقو په كار كښي لگولي دي د زمكي خيزونولره او كشتي لره] هم ﴿تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِ﴾ [چه هغه په درياب كښي دهغه په حكم سره چلېږي] ﴿وَمِنْ سِكَ السَّمَاءِ أَنَّ تَقَعُ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا يَأْذِنَهُ﴾ او هغه اسمانونو لره په مزكه دغورزیدونه ټينگ كړي دي البته كله چه دهغه حكم اوشي [نو دا هر څه كيدي شي او دبندهگانو گناهونه او بد عملونه اگر چه دداسي حكم كولو مقتضي دي مگر بيا هم چه داسي حكم نه كوي نو وجه داده چه] ﴿إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرُءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ [بيشكه الله تعالى په خلقو لوي شفقت او رحمت كوونكي دي] ﴿وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ﴾ او هغه هغه ذات دي چاچه تاسوله ژوند درکړو بيا [په وعده شوي وخت] به ﴿لَمَّا مَيِّتَ كُمْ﴾ تاسوله مرگ درکړي بيا [په قيامت كښي] به ﴿لَمَّا نَحْيَاكُمْ﴾ تاسو ژوندي كړي [ددي انعاماتو او احساناتو تقاضا وه چه خلقو توحيد او دالله تعالى شكر اختيار كړي وي مگر] ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ﴾ [واقعي انسان لوي ناشكړه دي] چه اوس هم دكفر او شرک نه نه واپس كيږي مراد ټول انسان نه دي بلكه هغه دي كوم چه دهغه په ناشكړي كښي اخته دي.

معارف او مسائل

اَسْتَغْفِرُكُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ | د زمکې ټول څيزونه ئې د انسان تابعدار کړل. د انسان تابع جوړولو ظاهري او او عام معنی دا کیږي چې هغه دده د حکم تابع روان وي، ددې معنی لحاظ سره دلته دا شبه پیدا کیږي چې گني د زمکې څيزونه د انسان په حکم کار نه کوي، حالانکه داسې نه ده بلکه تابع کول دلته دا مطلب لري چې دا څيزونه د الله ﷻ په حکم هر وخت د انسان په کار کېنې اخته دي، الله ﷻ دا قدرت هم لري چې دا څيزونه ئې د انسان داسې تابع کړي وي خو ددې په نتیجه کېنې به انسان ته ضرر داسې وو چې هر کله انساني طبیعتونه، خواهشات او ضرورتونه مختلف دي نو یو انسان به ددې مطابق دریاب ته یو شان حکم ورکولو او بل انسان به هم په دغه وخت ورته بل حکم ورکولو. صرف د دوو انسانانو تر مینځ به نه تضاد وو بلکه په دغه وخت کېنې به د زرگونو انسانانو د حکمونو تضاد خپل مینځ کېنې راتلو چې نتیجه به ئې فساد وه، ځکه الله تعالی دا ټول څيزونه یوازې د خپل حکم تابع کړل مگر د انسان د بښگړي او فائدي په کارونو کېنې اخته کړي دي.

لِكُلِّ اُمَّةٍ	جَعَلْنَا	مِّنْ سَکَّاهُمْ	نَاسِکُوهُ
دپاره دهرامت مقرر کړی ده مونږه یوه طریقه دعبادت چې هغوی عمل کونکی دی په هغې			
مونږ دهرامت دپاره دعبادت طریقي مقرر کړی دی په کومو چې هغوی روان دی			
فَلَا یَنَازِعُکَ	فِی الْاَمْرِ	وَادْعُ	اِلٰی رَبِّکَ ط
پس اے نبی دوی د جگړه نه کوی ستا سره په کار د دین کېنې او ته رابله خلق رب خپل ته			
نودوی دی تا سره په دې باره کېنې جنگ نه کوی او ته لگیا اوسه دوی الله ﷻ طرفته			
اِنَّکَ	لَعَلٰی هُدٰی مُسْتَقِیْمٌ ۝	وَ اِنْ	جَدَلُوکَ
بیشکه ته په لاره نیغه باندې ئې او که چرې هغوی جگړه کوی ستا سره نو ورته اووایه			
رابله بیشکه ته په سمه لار ولاړ ئې او که دوی تا سره جگړه کوی نو دوی ته اووایه چې			
اَللّٰهُ اَعْلَمُ	بِهَا	تَعْمَلُوْنَ ۝	اَللّٰهُ یَحْکُمُ
الله ته ښه معلوم دی هغه څه چې تاسو ئې کوئ الله به فیصله کوی په منځ ستاسو کېنې			
تاسو څه کوئ الله ﷻ دهغې نه ښه خبر دی الله ﷻ به ستاسو تر مینځ په هغې خبرو			
یَوْمَ الْقِیَمَةِ	فِیْهَا	کُنْتُمْ	فِیْهِ
په ورځ د قیامت په هغه ټولو خبرو کېنې چې وئ تاسو په هغې کېنې چې اختلاف به مو کولو			
کېنې د قیامت په ورځ فیصله اوکړې په کومو کېنې چې تاسو اختلاف کوئ			
اَلَمْ تَعْلَمُ	اَنَّ اللّٰهَ	یَعْلَمُ مَا	فِی السَّمٰوٰتِ
آیا تاته معلومه نه ده چې بیشکه الله پوهیږي په هغه هرڅه چې په آسمان کېنې دی او په زمکه کېنې دی			
آیا تاسو نه پوهیږئ چې په آسمانونو او زمکه کېنې څه دی هغه د الله ﷻ په علم کېنې دی			

إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

بیشک | دا ټول هر څه په کتاب کښی دی | بیشک دا ټول کارونه | په الله باندې | آسان دی |

بیشک دا ټولې خبرې په کتاب الوح محفوظا کښی لیک دی | بیشک دا خبره په الله ډیره آسانه ده

آسان ترجمه قرآن

مونږ د هر امت د خلقو دپاره د عبادت یو طریقہ مقرر کړې ده، چه د هغې مطابق هغوی عبادت کوی لهذا (ای پیغمبره!) خلقو لره تاسره په دې معامله کښ جهگړه نه دی کول پکار، او ته خپل رب ته دعوت ورکوه، ته یقیناً په لیغ لاره باندې روان ټی او که هغوی تاسره جهگړه کوی نو اووايه چه: څه چه تاسو کوئ، الله پاک ته ښه معلوم دی، الله پاک به د قیامت په ورځ باندې ستاسو ترمینځه د هغه خبرو فیصله اوکړی په کومو کښ چه تاسو اختلاف کولو آیاتاته پته نشته چه د آسمان اوزمکې ټول څیزونه د الله پاک علم کښ دی؟ دا ټولې خبرې په یو کتاب کښ محفوظ دی بیشک دا ټول کارونه د الله پاک دپاره ډیر آسان دی.

خلاصه تفسیر

خومره امتونه چه داهل شریعتو تیر شوی دی په دوی کښې ﴿لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْكَاًفُمْ تَلْکُوهَ﴾ [مونږ د هر امت دپاره د ذبح کولو طریقې مقرر کړی دی چه هغوی به په دغو طریقو ذبح کولې نو] اعتراض کوونکو ﴿فَلَا يَنۡزَعُ عَنْکَ فِی الْأَمْرِ﴾ [خلقو لره پکار دی چه په دې کار] ذبح [کښې تاسره جگړه نه کوی] ددوی خو تاسره دبحث او دجگړې کولو حق نشته مگر ستا دپاره شته ځکه [ته] ددوی لره ﴿وَإِذۡعُرۡ إِلَىٰ رَبِّکَ﴾ [دخپل رب] یعنی دهغه ددین [طرف ته بلنه ورکوه] ﴿إِنَّکَ لَعَلۡیٰ هٰذِیۡ مُسْتَقِیۡمٌ﴾ ته یقیناً په صحیح لاره باند ینی [په صحیح لاره تلونکو ته حق وی چه په غلطه لاره تلونکی خپل طرف ته راوبلی په غلطه لاره باند تلونکو ته دا حق نه وی] ﴿وَإِنۡ جَدَلُوکَ﴾ [او که چرې] په دې هم [دا خلق تاسره جگړه کوی] ﴿فَقُلۡ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُوۡنَ﴾ نو ته د افرمایه چه الله تعالی ستاسو کارونو لره ښه پیژنی [هغه به تاسو سره پوه شی وړاندې ددې وضاحت دې چه] ﴿اَللّٰهُ یَخۡبُرُکُمۡ بِیۡنَکُمۡ یَوۡمَ الْقِیۡمَةِ﴾ [الله تعالی به ستاسو په مینځ کښې د قیامت په ورځ] عملی [فیصله وکړی] ﴿فَمَا کُنۡتُمۡ فِیۡهِ تَخْتَلِفُوۡنَ﴾ په کومو څیزونو کښې چه تاسو اختلاف [کولو وړاندې ددې تائید دې چه] ﴿اَلَمْ تَعْلَمُوۡا اَنَّ اللّٰهَ یَعْلَمُ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ [له مخاطبه ایا تاته معلومه نه ده چه الله تعالی ټولو څیزونو لره پیژنی څه چه په آسمان اوزمکه کښې دی] او په علم الهی کښې دمحفوظ کیدو سره دا هم ﴿اِنَّ ذٰلِکَ فِی کِتٰبٍ﴾ [یقینی خبره ده چه دا] یعنی ددوی ټولې خبرې او عملونه [په عملنامه کښې] هم محفوظ [دی] پس [یقیناً] ثابته شوه چه ﴿اِنَّ ذٰلِکَ عَلٰی اللّٰهِ یَسِیۡرٌ﴾ [دا] فیصله کول [دالله تعالی په نزد آسان دی].

معارف او مسائل

﴿لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْكَاًفُمْ﴾ ددې سورت په څلورديرشم آیت مبارک کښې هم د امضمون تقریباً هم په دا شان الفاظو سره تیر شوېدې. مگر دواړو ځایونو کښې د منسک لفظ په معنی او مراد کښې فرق دې. هلته نسک او منسک د حج د احکامو په بحث کښې د قربانی په معنی کښې راغلې

دې څکه ورسره واؤ راوړې شوې دې او داسې او فرمائيلې شو چې [وَلِكُلِّ أُمَّةٍ] او دلته د منسك بله معنی او بل مراد دې هر کله چې دا يو مستقل حکم دې څکه د عطف په صورت کښې بيان نه کړې شو. ددې آيت مبارک په تفسير کښې يو قول خو هغه دې چې د تفسير په خلاصه کښې داسې بيان کړې شو چې ځينې کافرانو به مسلمانانو سره د دوی د ذبيحو باره کښې فضول بحث کولو او جگړه به ئې کوله. دا به ئې ونيول چې ستاسو د مذهب د ايو عجيبه حکم دې چې کوم څاروې پخپل لاس او وژنې نو هغه حلال گنړئ او کوم چې الله ﷻ نيغ په نيغه او وژنې نو هغه حرام گنړئ. نو ددې فضول بحث او جگړې په جواب کښې دا آيت مبارک نازل شو. [حاکم روايت کړو او صحيح ئې ورته او ونيول او بيهقي په شعب الايمان کښې روايت کړو، د علي بن حسن او ابن عباس رضی الله عنهما څخه چې دا د بنی خزاعه د قول په سبب کښې نازل شوي دې [روح المعاني]. (۱)

نو دلته به د منسك معنی د ذبح طريقه وي، حاصل د جواب به داوی چې الله ﷻ هر امت او شريعت دپاره د ذبيحې احکام جدا جدا مقرر کړي دي. د رسول اکرم ﷺ شريعت مبارک يو مستقل شريعت دې. ددې د احکامو مقابله د پخوانو شريعتونو احکامو سره کول جائز نه دي. نو د خپلې رائې او باطل خيال سره به ئې مقابله کول څنگه جائز شي؟ مطلب دا شو چې يوازې ددې امت او شريعت خصوصيت نه دې چې مردار شوي څاروې په کښې حرام دې بلکه په پخوانو ټول شريعتونو کښې حرام پاتې شوي دې، هر کله چې ستاسو دا قول بالکل بې بنياده دې نو ددې په بنياد باندې د شريعت خاوند پيغمبر ﷺ سره جنگ کول بالکل غلط دي. [روح المعاني]. (۲)

جمهورو مفسرينو دلته لفظ د منسك د شريعت دعامو حکمونو په معنی اخستي دي، ولي چې په اصل لغت کښې د منسك معنی داسې يو څانگې دې چې د خيري يا د شريو خاص عمل دپاره ټاکلې شوې وي. او هم په دې بنا احکام د حج ته مناسك څکه ونيلي شي چې په دې کښې خاص خاص مقامات، خاص خاص اعمال او احکامو دپاره مقرر دي. [ابن كثير]. (۳)

او په قاموس (۴) کښې د نسك معنی عبادت ليکلې شوې ده نو په قرآن عظيم الشان کښې [وَأَرْثَا مُنَاسِكًا] (۵) هم دې معنی دپاره راغلې دي، د مناسك څخه مراد د عبادت شرعي احکام دي، د ابن عباس رضی الله عنهما نه دا دويم تفسير هم روايت کړې شوې دې.

ابن جرير رضی الله عنه، ابن كثير رضی الله عنه، قرطبي رضی الله عنه او روح المعاني وغيره هم ددې عامې معنې تفسير اختيار کړې دي، (۶) د آيت مبارک روانی او وړاندې روستو بيان ددې قرينه ده چې منسك څخه مراد شريعت او ددې عام احکام دي، د آيت مبارک مطلب دا شو چې مشرکين او

(۱) تفسير روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۱۲۹] والمستدرک للحاکم رقم الحديث: [۳۶۷۸] (بالإختصار) وشعب الإيمان رقم الحديث [۷۰۷۳] (بالإختصار)

(۲) تفسير روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۱۲۸]

(۳) تفسير ابن كثير تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۱۵۱]

(۴) القاموس [ج: ۳ ص: ۱۶۳] (مادة نسك)

(۵) ترجمه: - او مونږ زمونږ ته د حج احکام هم اوښايه.

(۶) تفسير القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۹۳] و تفسير روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۱۲۸]

د اسلام مخالفين چې د شريعت محمديه ﷺ په احكامو كښې جنگ كوي او بنياد يې د اوي چې د دوي د پلار نيکه په مذهب كښې دا احكام نه وو ، نو دوي دې واوري چې د پخواني څه كتاب او شريعت سره دنوي كتاب يا شريعت معارضه او مجادله كول باطل ځكه دې چې الله ﷻ هر امت ته پخپل خپل وخت كښې يو خاص شريعت او كتاب ورکړې دې چې په هغې باندې عمل كول دغې امت دپاره تر هغې وخته پورې درست وو تر څو چې بل امت او شريعت د الله ﷻ د طرفه نه وو راغلې . د بل نوي شريعت په راتلو سره كه ددې څه حكم د پخوانو شريعتونو سره مخالف وي نو دا به ناسخ او هغه به منسوخ گنرلې شي . په دې وجه ددې نوي شريعت خاوند سره چاته د جنگ جگړې اجازت نشي ورکولې ځنگه چې د آيت مبارك د آخرى الفاظو [فَلَا يَنَازِعُكَ فِي الْأَمْرِ] حاصل هم دادې .

دې څخه دا هم معلومه شوه چې په رومي او په دې دويم تفسير كښې حقيقت كښې هيڅ اختلاف نشته ، كيدې شي چې دا آيت مبارك د ذبيحود يو خاص جگړې په وجه نازل شوي وي ، خو د آيت مبارك عام الفاظ هر كله چې په ټولو شرعي احكامو باندې مشتمل دي ځكه به د دواړو تفسيرونو حاصل هم دا وي چې الله ﷻ هر امت ته بيل بيل شريعت ورکړې دې چې په كښې جزئي احكام مختلف وي ، نو دې كښې د جگړې جوړولو هيڅ حق د چا نشته دې بلكه د نوي شريعت تابعداري كول به واجب وي ځنگه چې په آخر د آيت مبارك كښې فرمائي چې : [وَأَذِّنْ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ] [تاسو دخلقو په خبرو او د جگړو په وجه بې زړه كيږئ مه ، بلكه پخپلو منصبې فرائضو كښې اخته اوسئ چې هغه حق ته رابلل دي ځكه چې تاسو په حقه او صراط مستقيم باندې يئ او ستاسو مخالفين بې لارې شوي دي]

د يوې نېغې جواب :: دې سره دا خبر هم ښكاره شوه چې كله شريعت محمديه نازل شو نو دې نه مخكښې د پخوانو شريعتونو د تابعداري دعويداران لكه يهود او نصاري ددې وئيلو حق نه لري چې پخپله قرآن عظيم الشان ددې آيت مبارك تر مخه زمونږ دپاره دا گنجائش پريښودې دې چې هر شريعت دالله تعالى د طرفه دې . نوزه كه د اسلام په زمانه كښې هم مونږ د موسى ﷺ يا عيسى ﷺ په شريعت باندې عمل كوؤ نو مسلمانان دې مونږ سره اختلاف نه كوي . يهود او نصاري دداسې وئيلو د سره ځكه حق نه لري چې په آيت مبارك كښې هر يو امت ته د يو خاص شريعت ورکولو بيان شوې دې او ددې نه پس د دنيا خلقو ته دا حكم هم ورکړې شوې دې چې د محمدي ﷺ شريعت د قائميدو نه پس دې دوي ددې شريعت مخالفت نه كوي ، دائې نه دي فرمائيلي چې مسلمانان دې ددوي د پخواني شريعت دڅه حكم خلاف څه نه وائي ، ددې آيت مبارك نه پس آيتونو نه دا مضمون نور زيات واضح كيږي په كومو كښې چې د اسلامي شريعت په خلاف جگړې كوؤنكو ته خبرداري ورکړې شوې دې چې الله ﷻ ستاسو په دې حركتونو باندې ښه پوهيږي هم هغه به ئې سزا دركوي [وَأَن جَدُّوْكَ قُلُّ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ] ۱۰

وَيَعْبُدُونَ	مِنْ دُونِ اللَّهِ	مَا	لَمْ يَنْزَلْ	بِهِ
او عبادت كوي	دا خلق	ماسوا	دالله نه	دې نازل كړې الله
او دا	[خلق]	دالله نه	سوا	دهغه بتانو عبادت كوي
				د چا د عبادت په جواز چې الله ﷻ څه

سُلْطٰنًا	وَمَا كَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا
هیخ سند او دهغه خیز چی نشته دپاره دهغوی په هغې باند څه علم او نشته	
لِلظَّالِمِينَ	مِنْ تَصِيرَةٍ ۝ وَاِذَا تُتْلٰی عَلَيْهِمْ اٰیٰتُنَا
دپاره ددې ظالمانو هیڅوک مددگار او هر کله چی لوستلې کیږی په دوی باند آیتونه زمونږ	
بَيِّنٰتٍ	تَعْرِفُ فِيْ وُجُوْهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
واضحہ صفا ته پیژنې په مخونو کښی دهغه کسانو چی دحق نه نی انکار کړې دې	
النَّٰكِرَۃِ	يَكَادُوْنَ ۝ يَسْطُوْنَ بِالَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ
ناخوښتیا بدشکلۍ نزدې وی دوی اچی اوس به حمله کوی په هغه کسانو باند چی اوروې هغوی	
عَلَيْهِمْ اٰیٰتِنَا ۝ قُلْ	اَفَاَنْتُمْۤ اَشْرَکُۢمۡۤ اَمْ اَنْتُمْۤ اٰتٰیۤتُۢمۡ
دوی ته آیتونه زمونږ ورته اووایه آیانو خبر درکړم زه تاسو ته په ډیر بد خیز سره ددې حملې ستاسو نه	
النَّارِ ۝ وَعَدَهَا اللّٰهُ	الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۝ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝
وور دې وعده کړې ده ددې الله دهغه کسانو سره چی کافران دی او ډیر بد ځانې دې دورتلو	
يَاۤاَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌۭ	فَاَسْتَمِعُوْا لَهُ ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ
ای خلقو بیانیږی یو مثال نو غوږ کیږدی هغې ته بیشکه هغه [معبودان]	
تَدْعُوْنَ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۝ لَنْ يَّخْلُقُوْا
چی تاسو نی رابلۍ اماسوا دالله نه هرگز نشی پیدا کولی هغوی یومچ هم او اگر که راجمع شی ټول	
لَهُ ۝	وَ اِنْ يَّسْأَلْهُمْ الدُّبَابُ شَيْۤا ۝ لَا يَسْتَنْقِذُوْهُ
پیدا کولو دهغې ته او که او تښتوی دهغوی نه یو مچ څه خیز نو نشی خلاصولی هغوی هغه خیز	
مِنْهُ ۝	ضَعْفٌ ۝ الطَّالِبُ ۝ وَالْمَطْلُوْبُ ۝ مَا قَدَرُوْا
دهغه [مچ] نه نو کمزورې دې اغوښتونکي هم او دچا نه چی مدد غوښتلې شی هغه هم او نه پیژندو خلقو قدر	
	غوښتو والا عابد اودکوم دروغژن معبود نه چې غوښتل کولی شی دواړه کمزوری دی دې خلقو

اللَّهُ حَقٌّ قَدْرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ

دالله | پشان دحق | قدر پیژوندولو دهغه | بیشکه الله | ډیر قوی دی | غالب دی |

دالله ﷻ هغه شان قدر او نکر و څنگه چې پکار وو | بیشکه الله ﷻ زور آور او غالب دی |

آسان ترجمه قرآن

او دا خلق دالله پاک نه سوا دهغه څیزونو عبادت کوی چه دهغوی (د معبود کیدو) الله پاک څه دلیل نه دی نازل کړې، او خپله دی خلقو ته هم دهغې په باره کښ څه علم نه دی حاصل او ددې ظالمانو به په (آخرت کښ) څوک هم مددگار نه وی. او کله چه دوی ته زمونږ آیتونه د خپلو پوره وضاحتونو سره اورولې شی نوته به ددې کافرانو په مخونو باندې د خفگان اثرات صفا پیژنې، داسې ښکاره کیږی چه دوی به په هغه خلقو باندې حمله او کړی کوم چه په دوی باندې زمونږ آیتونه لولی. او وایه چه: ای خلقوا آیاه تاسو ته داسې څیز او ښایم کوم چه ددې نه زیات شری دی هغه اور دی! الله پاک دهغې کافرانو سره وعده کړې ده، او هغه ډیره بده استوگنه ده. ای خلقوا یو مثال بیانولې شی، پس دی ته غوږ کیږدئ! تاسو چه دالله پاک نه سوا کوم کوم څیزونه رابلئ، هغوی یو مچ هم نه شی پیدا کولې، اگر که ددې کار دپاره ټول راجمع هم شی، او که مچ د هغوی نه څه څیز او تختوی نو هغه هم ترې نه نه شی اخستلې. داسې دعا کونکې هم کمزورې او د چاله چه کولې شی هغه هم کمزورې دي. دی خلقو دالله پاک صحیح قدر او نه پیژندلو. حقیقت دا دی چه الله پاک د قوت هم مالک دی او د اقتدار هم.

خلاصه تفسیر

﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ [او دا] مشرکان [خلق دالله تعالی نه سوا دداسې څیزونو عبادت کوی ﴿مَا لَهُمْ بِه سُلْطَانٌ﴾ د کومو] د عبادت د جواز [دپاره چه الله تعالی څه دلیل] په خپل کتاب کښې [نه دی رالیرلې] ﴿وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ﴾ اونه ددوی سره ددې څه [عقلی] دلیل شته او [په قیامت کښې] [کله] چه دوی ته په شرک سزا ورکولې شی نو ﴿وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾ [ددې ظالمانو به هیڅوک مددگار نه وی] نه قولا چه ددوی ددې کار په غوره والی باند څه دلیل پیش کړی نه عملا چه دوی لره د عذاب نه بچ کړی [او] دا خلق په دې گمراهی او داهل حقو سره په عناد ساتلو کښې دومره د حد نه اوریدل دی چه ﴿وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا﴾ [کله ددې خلقو په وړاندې چه زمونږ آیتونه] د توحید وغیره متعلق [کوم چه] په خپلو مضامینو کښې [ښه واضح دی] داهل حقو د ژبې نه [لوستلې اورولې شی] ﴿تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ﴾ نو تاسو به د کافرانو په مخونو کښې [په زړونو د بد لگیدو په وجه] بدې نخښې وینی! لکه مخ گونجی کیدل پوزه تروهل وغیره او په دې ښو سره داسې معلومېږی چه ﴿يَكَادُونَ يَسْطُونَ﴾ [نژدې ده چه په دغو خلقو] اوس [حمله وکړی] ﴿بِالَّذِينَ يَقْتُلُونَ عَلَيْهِمْ﴾ [آیتاً] کوم چه زمونږ آیتونه ددوی په وړاندې لولی! یعنی همیشه د حملې شبهه وی او کله کله دا حمله واقع شوې هم ده پس [یکادون] ې د استمرار په اعتبار سره وفرمائیلو [ته] دی مشرکانو ته [و وایه چه] په تاسو چه کوم ددې قرآن دا آیتونه او زیدل بدلگی ﴿قُلْ أَفَأَنْتُمْ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ نو آیا زه تاسو ته ددې [قرآن] هم [زیات دبد لگیدو څیز وښایم هغه

دوزخ دي [چه ﴿وَعَذَابُ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾] دهغي الله تعالى د کافرانو سره وعده کړې ده ﴿وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ او هغه ډير بدخاي د اوسيدو دي [يعنی د قرآن د بدلگيدو نتيجه بد لگيدونکي دوزخ دي ددي بدو لگيدو خو په غصه سره غضب سره په انتقام سره څه تدارک هم کولې شي مگر ددغه بد لگيدو به څه علاج وکړي کوم چه به په دوزخ سره وي وړاندې په يو بديهي دليل سره د شرک ابطال دي چه ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبٌ مِّثْلُ مَا تَسْمَعُونَ﴾ [اے خلقو يوه عجيبه خبره بيانولې شي دي ته غور کيردي واورئ] هغه داده چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ په دي کښي هيڅ شک نشته چه دکومو تاسو خلق د خداي نه سوا عبادت کوي هغه خويو [ادني ﴿لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ﴾] مچ قدرې نه شي پيدا کولې اگر که ټول جمع [هم [شي او] پيدا کول خو لويه خبره ده هغه خو داسې عاجزان دي چه ﴿وَأَنْ يَسْلُبَهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا﴾] که چرې ددوي نه مچ څه شي [چه په دوي ايسودې شوې وي دهغه نه [وتښتوي ﴿لَا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ﴾] نو دغه خوي دهغه نه ازاد کولې هم نه شي ﴿ضَعْفُ الظَّالِمِ وَالْمُظْلُومِ﴾ داسې بي کاره عبادت کوونکي او داسې بي کاره معبود دي [افسوس دي ﴿مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾] چه دي خلقو د الله تعالى چه څنگه تعظيم پکار وو [چه دهغه نه سواي دچا عبادت نه کول وو [هغه ئې ونه کړو] چه شرک ئې شروع کړو حال دادي چه ﴿إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾] الله تعالى لوي قدرت والا په ټولو غالب دي [نو عبادت خالص دهغه خلق وو نه چه دغير قوي او غير غالب دکوم چه نشتوالی دقوت په واضحو وجهو سره معلوم شو.

معارف او مسائل

د خدا اوت پرستي يو مثال :: [ضَرْبٌ مِّثْلُ] دلته ترې ديوي مخصوص قيصي مثال مراد نه دي کوم چې په عام طور سره ددي لفظ ضرب مثل څخه مراد اخستې شي بلکه دشرک او بت پرستي بيوقوفي په يو ښکاره مثال سره بيانول دي چې کوم بتان تاسو خپل کار سازان گنړئ هغه خو دومره بي وسه وي چې که ټول په ټوله راجمع شي نو يو مچ هم نشي پيدا کولې . او دا ډير معمولي څيز دي . ددي پيدا کول خو لا څه کوي بلکه هغه دده څخه هغه خواږه څيزونه هم محفوظ نشي ساتلي کوم چې دده ته خلقو دمنښتي دپاره ايسودي دي . هرکله چې خپل څه څيز د مچ څخه محفوظ نشي ساتلي نو تاسو به د څه آفت څخه څنگه اوساتلي شي ؟ نو ځکه په آخر کښي د آيت مبارک کښي دا شان ئې په دي الفاظ سره او فرمائيل چې [ضَعْفُ الظَّالِمِ وَالْمُظْلُومِ] ، مطلب ئې دا شو چې هر کله معبود دومر بي وسه دي نو ددي څيز عبادت کوونکي خو ددي څخه هم زيات بي وسه شو.

﴿مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾ [يعنی د اڅنگه بي قوفه احسان هيرونکي خلق دي چې د الله ﷻ هيڅ قدر ئې اونه پيژندو چې داسې د عظيم الشان قدرت خاوند سره ئې داسې بي وسه او بي شعوره کانړي برابر کړل .] والله اعلم .

اللَّهُ يَصْطَفِي	مِنَ الْمَلَائِكَةِ	رُسُلًا	وَمِنَ النَّاسِ	إِنَّ اللَّهَ	سَمِيعٌ
الله غوره کوي	د فرشتو نه	استازی	او	د انسانانو نه هم	ايشکه الله اوريدونکي
الله ﷻ	په فرشتو کښي هم	استاذي غوره کوي	او په انسانانو کښي هم	ايشکه الله ﷻ	هر څه آوري

بَصِيرٌ ۝ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا

لیدونکی دې | پوهیږی هغه | په هغه څه | چې په منځ د لاسونو د دوی کښی دی | او په هغه څه
وینی گوری | هغه (الله تعالی) ته د دوی وړاندې روستو هر څه معلوم دی

خَلْفَهُمْ ۝ وَآلِ اللَّهِ تَرْجِعُ الْأُمُورَ ۝ يَأْتِيهَا الَّذِينَ

چې روستو د دوی نه دی | او خاص الله ته | واپس کیږی | ټول کارونه | له هغه کسانو
او ټول کارونه به د الله څخه طرفته واپس پېش کولې شی | انې د ایمان خاوندانوا

آمَنُوا ۝ ارْكَعُوا ۝ وَاسْجُدُوا ۝ وَاعْبُدُوا ۝ رَبَّكُمْ ۝ وَافْعَلُوا

چې ایمان موراوړې دې | رکوع کوی | او سجده کوی | او بندگی کوی | درب خپل | او کوی
دهغه په وړاندې تبت شی | او سجده کوی | او دخپل رب عبادت کوی | او دینکي کارونه کوی

الْخَيْرَ ۝ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ ۝ وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ

نیکي | دپاره ددې | چې تاسو کامیاب شی | او جهاد کوی | په لار د الله کښی | پشان د حق
..... چې تاسو کامیاب شی | او د الله څخه په لار کښی داسې

جِهَادٍ ۝ هُوَ اجْتَبَاكُمْ ۝ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ

د جهاد کولو دهغه | هغه غوره کړی یی تاسو | اونه نه ده ایښی | په تاسو باند | په دین کښی
کوششونه کوی | څنگه چې پکار دې | هغه تاسوله عزت درکړو | او په تاسو ئې د دین په

مِنْ حَرْجٍ ۝ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۝ هُوَ سَمَّاكُمْ

څه تنگسیا | پیروی او کړی د دین | دپلار خپل | ابراهیم | هغه | نوم ایښی دې ستاسو |
حقله هیڅ قسمه تنگسیا رانوستله | تاسو دخپل پلار ابراهیم څخه په ملت (قائم اوسئ) | هغه په تاسو

الْمُسْلِمِينَ ۝ مِنْ قَبْلُ ۝ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ

مسلمان | مخکښی ددې قرآن نه | او په دې قرآن کښی هم | دپاره ددې چې شی | رسول
دمسلمانانو نوم ایښودې وو | پخوا هم او اوس هم په دې اقران پاک کښی | ددې دپاره چې رسول

شَهِيدًا ۝ عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۝ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ

گواه | په تاسو باند | او شی تاسو | گواهان | په خلقو باندې | پس ودروی مونځ
په تاسو باندې گواه شی | او تاسو په نورو خلقو گواهان شی | نو همیشه دمونځ پابندی کوی

وَأَتُوا ۝ الزَّكَاةَ ۝ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ ۝ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۝

او ورکړی | زکات | او منگولې اولگوي په دین د الله | هغه | مولى مالک ستاسو دې
او زکاة ورکونی | او د الله څخه په (حکمونو) مضبوطیا سره عمل کوی | هغه ستاسو مالک دې

فَتَعْمَلُوا مَوْلَى ۝ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ۝

پس ډیر ښه مالک دې | او ډیر ښه | مددگار دې [هغه] |
نو څومره ښه آقا او څومره ښه مددگار دې

آسان ترجمہ قرآن

اللہ پاک پہ ملائکو کبھی ہم خپل پیغامات رسول کی منتخب کوی، او پہ انسانانو کبھی ہم۔ یقیناً اللہ پاک ہر شے آوری پہ ہر خیز باندی پوہیپی۔ ہغہ د هغوی مخکین او روستو ټولو خبرو باندی پوہیپی، او خاص پہ اللہ پاک باندی د ټولو خبرو دارو مدار دی، ای ایمان والو! رکوع کوئی، او سجدہ کوئی، او د خپل رب بندگی کوئی، او د نیکی کارونه کوئی، چه تاسو ته کامیابی ملاؤ شی، او د الله پاک په لاره کبھی جهاد کوئی، څنگه چه د جهاد حق دی هغه تاسو (د خپل دین دپاره) منتخب کړی یی، او په تاسو باندی ئې د دین په معامله کبھی څه تنگیسیا نه ده ایخودلې د خپل پلار ابراهیم عليه السلام دین په مضبوطیا سره ونیستی، هغه مخکین هم ستاسو نوم مسلم کیخودلې وو، او په دې (قرآن) کبھی هم دپاره ددې چه دا رسول ستاسو دپاره گواه شی، او تاسو په نورو خلقو باندی گواه شی، لهذا مونږ قائم کړی، او زکوٰۃ ادا کوئی، او الله پاک په مضبوطوالی سره ونیستی، هغه ستاسو دوست دی، څه بڼه دوست! او څه بڼه مددگار دی!

خلاصه تفسیر

(اللَّهُ يُصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ) [الله تعالی] ته اختیار دی چه درسات دپاره چالره غواړی [منتخب کوی دفرښتونه] کومو فرښتولره چه غواړی [احکام] دالله نبیانو عليه السلام ته (رُسُلًا) [رسوونکی] مقرر کوی [او] دغه شان (وَمِنَ النَّاسِ) [دبنیاد مونه هم] چالره چه غواړی دعامو خلقو دپاره احکام رسوونکی مقرر کوی چه رسالت د الله تعالی هغه چالره ورکوی کومو لره چه هغه منتخب کړی په دې کبھی څه دفرښته کیدو خصوصیت نشته یعنی لکه څنگه چه دفرښته کیدو سره رسالت جمع کیدې شی کوم چه مشرکان هم منی لکه چه دفرښتو رسول کیدل به دوی په خپله تجویز کولو دغه شان دبنیاد والی سره هم دغه جمع کیدې شی پاتې شوه دا خبره چه دا انتخاب په یو خاص پورې څنگه واقع شو نو ظاهری سبب ئې خو خصوصیات د احوال ددغه رسولانو دی او دا (إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ) [یقینی خبره ده چه الله تعالی بڼه اوريدونکې بڼه لیدونکې دی] یعنی (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ) [هغه ددغو] ټولو فرښتو او بنیادمو [راتلونکو اوتیرو حالتونو لره] بڼه [پیژنی] نو موجوده حالات خو به ئې په درجه اولی سره پیژنی غرض ټول حالات د اوريدو اولیدو هغه ته معلوم دی په دې کبھی دخو حال ددې انتخاب کولو مقتضی شو [او] حقیقی سبب ددې دادې چه (وَاللَّهُ تَرْجِمُ الْأُمُورَ) [دټولو کارونو مدار په الله تعالی باند دی] یعنی هغه مالک مستقل بالذات او فاعل مختار دی دهغه اراده مرجح بالذات د دغه ارادې دپاره دڅه مرجع ضرورت نشته پس حقیقی سبب اراده دالله تعالی ده او دهغې دسبب تپوس کول عبث دی او دا معنی ددې قول دالله تعالی ده [لایسل عما یفعل] [یعنی دالله تعالی نه دهغه دڅه کار دسبب دتپوس کولو هیچا ته حق نشته وړاندې د سورت په ختمولو باند اول دفروعو او شرانعو بیان دی او په ملت ابراهیمی باند داستقامت حکم ئې ورکړې دی او ددې دترغیب دپاره ئې ځنې مضامین ارشاد فرمایلی دی (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) [ای ایماندارو] تاسو داصولو قبلولو نه پس د فروعو هم پابندی ساتی خصوصاً دمونځ پس تا سر (ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا) [رکوع کوی او سجدہ کوی] او په عام طور سره فروع هم په ځای کوی (وَأَعْبُدُوا)

رَبِّكُمْ] [دخيل رب عبادت كوي] «وَأَفْعَلُوا الْخَيْرَ» اونيڪ ڪارونه كوي اميد] يعني وعده [ده] «فَعَلْنَكُمْ تَقْبَلُونَ» چه تاسو به فلاح بيا مومي «وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ» او دالله تعالى په ڪار ڪنبي ښه ڪوشش كوي لکه چه دڪوشش ڪولو حق دي «هُوَ اجْتَبَاكُمْ» هغه تاسولرہ [دنورو امتونونہ] ممتاز فرمائيلي دي [لکه چه په ايت] [جعلنكم امة وسطا] (۱) وغيره ڪنبي ذڪر دي «وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمُ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ» [او په تاسو ي په دين ڪنبي دڅه قسم تنگي نه ده راوستي] او اے ايماندارو دڪوم اسلام چه تاسوته حڪم شوي دي چه احڪام ي ٽول پوره ڪول دي اوهم داملت ابراهيمي دي «مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ» [تاسو دخيل پلار ابراهيم] «أَلَمْ تَرَ أَنَّهُ [په ملت قائم اوسي] «هُوَ مَلَكُ الْمُؤْمِنِينَ» هغه ستاسو لقب مسلمان اينودي دي وړاندي هم «وَفِي هَذَا» او په دي [قرآن] ڪنبي هم «لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ» چه تاسو دپاره رسول [الله] [گواه شي او] ددي گواهي درسول الله ﷺ نه وړاندي [تاسو] په يوه لويه مقدمه ڪنبي په ڪومه ڪنبي چه به يو فريق انبياء ﷺ وي او فريق ثاني به ددوي مخالف قومونه وي ددي مخالفو «وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ» [خلقو په مقابله ڪنبي گواه يي] او درسول الله ﷺ په شهادت سره به ستاسو تصديق وشي او دانبياء ﷺ په حق ڪنبي به فيصله وشي [پس] زمونږ احڪام پوره په خائي كوي پس [تاسو خلق] په خصوصيت سره «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا دِينَ أَبِيكَ وَمُحَمَّدٌ» [دمونږ پابندي ساتي او زڪوة وركوي او] په باقي احكامو ڪنبي هم «وَأَعْتَصِمُوا بِاللهِ» [الله تعالى لره مضبوط ونيسي] يعني په عزم او همت سره ددين احڪام په خائي كوي دغير الله رضا او عدم رضا او دخيل نفس مصلحت او مضرت طرف ته مه گوري «هُوَ مَوْلَاكُمْ» قِنْعَمَ الْيَوْمِ وَنَعْمَ النَّصِيرُ» [هغه ستاسو ڪارساز دي پس څنگه ښه ڪارساز دي او څنگه ښه مدد ڳاردي].

معارف او مسائل

دسورة حج سجدة تلاوت :: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ) دسورة حج ديو بل تير شوي آيت سجدة تلاوت ڪول په اتفاق سره واجب دي. ددي آيت مبارك په تلاوت ڪنبي دسجدة تلاوت په واجب و ڪنبي د امامانو اختلاف دي. د امام اعظم ابي حنيفه رحمته الله عليه، امام مالڪ رحمته الله عليه او سفيان ثوري رحمته الله عليه په نزد ددي آيت سجدة تلاوت ڪول واجب نه دي. ولي چي دي سره درڪوع ذڪر هم راغلي دي چي دمونڊ سجده ترې مراد ڪيدل ښڪاره دي لکه بل ڇائي ڪنبي فرمائي چي : (۱) «وَأَسْجُدْ بَيْنَ يَدَيْهِ» (۲) چي دي ٽولو په اتفاق سره دي ڇڏه دمونڊ سجده مراد ده د هغه په تلاوت ڪولو سره سجدة تلاوت نه واجبيري همداشان ددي مذڪوره آيت په تلاوت باندې سجدة تلاوت نه واجبيري، خو امام شافعي رحمته الله عليه او امام احمد رحمته الله عليه ددي آيت سجده د تلاوت هم واجب بولي، ددوي رحمته الله عليه دليل هغه حديث مبارك دي چي په ڪنبي فرمائي شوي دي چي دسورة حج غوروالي په نورو سورتونو باندې ڇڪه دي چي دي ڪنبي دوه سجدي د تلاوت دي، خو امام اعظم رحمته الله عليه په نزدي ددي روايت په ثبوت ڪنبي ڪلام دي، ددي تفصيل د

(۱) ترجمه:- او داشان مونږ تاسو يو داسي جماعت جوڙ ڪرو چي په دير اعتدال باندې.

(۲) تفسير روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۱۶۹]

(۳) ترجمه:- او سجده ڪوي او رڪوع ڪوي هغه خلقي سره چي رڪوع ڪوون ڪي دي.

فقہ او حدیث پہ کتابونو کنبی کتلی شی (۱)

[وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ] د جہاد او مجاہدہ معنی دادہ چي د یو مقصد پہ حاصلولو کنبی خپل پوره طاقت او مشقت څخه کار واخستې شی. نو کفارو سره په جنگ کنبی هم مسلمانان د خپلو خبرو او طاقتونو استعمالولو سره ښه پوره کار اخلي ځکه ورته جہاد وئیلی شی. د [حَقَّ جِهَادِهِ] مطلب دادې چي په پوره اخلاص سره یعنی خالص د الله ﷻ دپاره او کړې شی او په کنبی دنیوی هیڅ غرض، نوم، نمائش او د غنیمت د مال طمع شامله نه وی.

ابن عباس رضی الله عنہما او فرمائل چي [حَقَّ جِهَادِهِ] دادې چي په جہاد کنبی پوره طاقت خرچ کړي او د چا ملامت کوونکی ملامتیا پسې مخه نه اوړي. او ځیني مفسرینو حضراتو دلتہ د جہاد معنی د عام عبادتونو او د الله ﷻ د حکمونو په پوره کولو کنبی د خپل طاقت او اخلاص سره ادا کول اخستی ده. ضحاک او مقاتل فرمائل ی دی چي مراد د آیت مبارک دادې چي [اعملوا لله حق عمله واعدوه حق عبادته] هغه الله ﷻ دپاره عمل کوئ څنگه چي حق دي [او په هغه شان د الله ﷻ عبادت کوئ څنگه ئي چي حق دي]، او عبد الله ابن عباس رضی الله عنہما فرمائل ی دی چي دلتہ د جہاد څخه مراد د خپل نفس او ددي د بي ځايه خواهشونو په مقابلہ کنبی جہاد کول دي هم دا حق جہاد دي. امام بغوی رحمه الله (۲) او نورو ددي قول په تائید کنبی یو حدیث پاک هم د جابر بن عبد الله څخه نقل کړی دی چي هغه داسې دي چي یو ځل د صحابه کرامو رضی الله عنہم یوه ډله د کفارو سره جہاد کولو نه چي واپس شوه نور رسول اکرم ﷺ او فرمائل چي:

[قدمت خير مقدم من الجهاد الا صغرى الى الجهاد الاكبر قال] [یعنی الراوي] مجاہدة العبد لهواه [ارواه البيهقي وقال هذا اسناد فيه ضعف] تاسو خلق د وړوکی جہاد څخه لوئې جہاد ته راواپس شوئ چي هغه د خپل نفس د بي ځايه خواهشاتو خلاف جہاد کول دی. [دا بیهقي روایت کړې دي او فرمائی چي ددي په اسناد کنبی کمزوری ده]. (۳)

فائدہ: تفسیر مظہری کنبی دا دویم تفسیر اختیار کړې شو او دامستله ترې راوټکلې شوې ده چي کله صحابه کرامو رضی الله عنہم کافرانو سره جہاد کولو، هغه وخت هم د نفس په خلاف جہاد کنبی اختہ وو، نو په حدیث پاک کنبی او فرمائلې شو چي نفس سره جہاد هلته شروع شو چي کفارو سره جہاد نه راواپس شوئ په دي کنبی اشاره دي خبرې ته شوه چي د نفس خواهشاتو سره جہاد کول اگر چي په میدان جنگ کنبی هم جاری وو، خو عادتاً دا جہاد د کامل شیخ یعنی مرشد په صحبت باندې انحصار لری ځکه د کافرانو د جہاد نه په واپسئ سره د رسول کریم ﷺ په خدمت کنبی د حاضریدو په وخت شروع شو. (۴)

د محمد ﷺ امت د الله ﷻ غوره کړې شوې امت دي: [هُوَ أَجْتَمَعُكُمْ] د واثله ابن ناسق رضی الله عنہ څخه روایت دي چي رسول اکرم ﷺ او فرمائل چي الله ﷻ په ټولو بنی اسماعیلو کنبی کنانه

(۱) فتح القدیر کتاب الصلاة باب سجود التلاوة [ج: ۳ ص: ۱۱۶] والمرقاۃ کتاب الصلاة باب سجود القرآن [ج: ۴ ص: ۱۳۳]

(۲) تفسیر البغوی تحت هذه الآية [ج: ۵ ص: ۱۰۴]

(۳) الجامع الكبير للسيوطي رقم الحديث: [۲۸۰] والزهد الكبير للبيهقي رقم الحديث: [۳۸۴].

(۴) تفسیر المظہری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۳۵۴]

چونر کرو ، بيا په ڪنانه ڪنبې ئې قريش ، بيا په قريشو ڪنبې بنى هاشم او بنى هاشم ڪنبې يې زه چونر ڪرم . [مسلم په حواله د مظهرى] (۱)

[وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ] (۱) د الله ﷻ د دين په مقابله ڪنبې په تاسو څه تنگي نه ده ايښودې شوې ، [د تنگي د نېشتوالي مطلب ځينې حضراتو دا بيان کړې دې چې د مسلمان داسې هيڅ يو گناه به نه وي چې په توبه به گني نه معاف کيږي . او د آخرت د عذاب څخه به گني په هيڅ شکل نه خلاصيږي ، پخلاف د پخوانو امتونو ځينې گناهونه به يې داسې وو چې توبې سره هم نه معاف کيدل .

ابن عباس رضي الله عنه او فرمايل چې د تنگي څخه مراد هغه سخت احکام دي چې بنى اسرائيلو ته ورکړې شوي وو او قرآن عظيم الشان ورته اصر او اغلال وئيلی دی . ځينې حضراتو دلته د تنگي څخه مراد هغه تنگي او سختي اخستي ده چې انسان ئې نشي برداشت کولی . نو په دې دين ڪنبې هيڅ داسې حکم نشته دې چې په هغې باندې عمل کول د انسان د وس څخه بهر وي هسې خو څه لږ ډير مشقت د دنيا په هر کار ڪنبې وي ، که هغه د تعليم حاصلولو کار وي او که د تجارت يا د کاريگرۍ وغيره څه کار وي خود هغې په وجه داسې نشي وئيلې چې دا کار ډير سخت دې ، دغه شان چې په يو چاپير چل ڪنبې څه کار برابري نه خوري يا د څه کار رواج په يو ځايي ڪنبې نه وي نو دا د کار سختوالي او تنگي نشي گنرلي کوونکي ته خوبه په دغې حالاتو گران ڪنبې ځکه ښکاري چې ده سره به په ڪنبې څوک ملگرتيا يا لاس يا مدد نه کوي . خو بيا هم دغې کار ته سخت نشي وئيلې لکه په يوه علاقه يا ملک ڪنبې چې د روټي پخولو او خوړلو رواج نه وي نو هلته اگر چې روټي موندل ډير گران کار خو ضرور وي خو بيا هم داسې نشي وئيلې چې روټي پخول ډير سخت کار دي .

قاضي ثناء الله پاني رحمته الله عليه په تفسير مظهرى ڪنبې فرمايلی دی چې په دين ڪنبې د تنگي د نېشتوالي دا مطلب هم کيدې شي چې الله ﷻ دا امت په ټولو امتونو ڪنبې خپل ځان دپاره چونر کړې دې چې ددې په برکت سره ددې امت خلقو ته د دين په لاره ڪنبې لوټي لوټي سختي په سر اخستل هم آسان بلکه خوندناکه جوړيږي . په دغې محنت ڪنبې ورته آرام حاصليږي ، خاص کر چې په زړه ڪنبې د ايمان خوږوالي پيدا شي نو ټول درانه کارونه ورته هم آسان ښکاري (۲) لکه د انس رضي الله عنه څخه روايت دې چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله او فرمايل چې : [جعلت قرة عيني في الصلاة] [مونږ سره زما سترگو ته پخوالي حاصليږي] [احمد ، نسائي ، حاکم روايت کړې دي او دې ته ئې صحيح وئيلی دی] (۳)

[إِلهَ آبَائِكُمْ إِبْرَاهِيمَ] دا ستاسو د پلار د ابراهيم عليه السلام ملت دي . دا خطاب اصل ڪنبې د قريشو مؤمنانو ته دې چې د ابراهيم عليه السلام د نسل څخه دي ، بيا ټول خلق د قريشو په تبع ، په دې غورولي ڪنبې شامليږي ، لکه يو حديث پاك ڪنبې راغلی دی چې : [الناس تبع لقريش في هذا]

(۱) صحيح مسلم كتاب الفضائل ، باب فضل نسب النبي صلى الله عليه وسلم إلخ [ج: ۴ ص: ۲۶۵]

(۲) تفسير المظهرى تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۳۵۴ ، ۳۵۵]

(۳) المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۲۶۲۷] و سنن النسائي كتاب عشرة النساء باب حب النساء [ج: ۴ ص: ۹۳] ، مسند انس بن مالك رقم الحديث: [۱۶۱۰۱] .

الشان مسلمہ تہ لمسلمہم وکافرہم تہ لکافرہما ارواہ البخاری ، ومسلم ، مظهری^(۱)، قول خلق پہ دے دین کنہی د قریشو تابع دی ، مسلمانانو د قریشی مسلمانانو تابع دی او کافر خلق د قریشی کافرانو خلقو تابع دی . او خینی حضراتو فرمائیلی دی چہ د [مِلَّةَ اٰبِیْنٰکُمْ اِبْرٰہِیْمَ] خطاب د قول امت مسلمانانو تہ دے او ابراہیم علیہ السلام تہ ئی ددی تول امت پلار پہ ہغی لحاظ سرہ وئیلی دی چہ پہ کوم لحاظ سرہ نبی کریم ﷺ تہ ددی امت روحانی پلار وئیلی شوی دی . لکہ فرمائی چہ : **اَوَاذِہِمَا مِمَّا ہُمَا د ہغوی بیبیانی د امت میندی دی . نو نبی کریم ﷺ خامخا پلار شو^(۲) ، او دانہکارہ خبرہ دہ چہ رسول اکرم ﷺ د ابراہیم علیہ السلام پہ نسلی اولاد کنہی ہم دے .** [هُوَ تَمَّسُّکُمُ الْمُسْلِمِیْنَ مِنْ قَبْلُ وَفِیْ ہٰذَا] ابراہیم علیہ السلام د قرآن عظیم الشان خخہ وړاندے امت محمدیہ او تول اہل ایمان د مسلمانانو پہ نوم بللی دی لکہ قرآن عظیم الشان ہم د ابراہیم علیہ السلام دعا داسی نقل کوی چہ :

[رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِیْنِ لَکَ وَمِنْ ذُرِّیَّتِنَا اُمَّةٌ مُّسْلِمَةٌ لَّکَ] ^(۳) او قرآن پاک کنہی چہ د اہل ایمان نوم مسلم ایبودلی شوے دے ، ددی ایبودنکی اگر چہ نیغ پہ نیغہ ابراہیم تہ دے ، خو د قرآن عظیم الشان خخہ وړاندے دہغوی دانوم تجویز کول پہ قرآن پاک کنہی ددی نوم د ایبودو سبب جوړ شو ، پہ دے وجہ ددی نسبت ہم ابراہیم علیہ السلام تہ شوے دے .

اَلِیْکُوْنُ الرَّسُوْلُ شَہِیْدًا عَلَیْکُمْ وَتَکُوْنُوْا شَہَدَاءَ عَلَی النَّاسِ ^(۴) یعنی رسول اکرم ﷺ بہ پہ محشر کنہی گواہی ورکوی چہ ما د اللہ تعالیٰ حکمونہ دے امت تہ رسولی وو او امت محمدیہ بہ ددی اقرار کوی مگر نور پیغمبران علیہم السلام بہ چہ کلہ داسی او فرمائی نو امتونہ بہ ئی نہ منی . دغہ وخت بہ امت محمدیہ گواہی ورکوی چہ بیشکہ تولو پیغمبرانو ﷺ خپل قوم تہ د اللہ ﷻ احکام رسولی وو ، نور امتونہ بہ د دوی پہ گواہی باندے داسی اعتراض او کری چہ زمونږ پہ زمانہ کنہی خو د محمد ﷺ امت نہ وو ، نو دوی پہ مونږ خنګہ گواہی ورکوی ؟ دوی بہ عرض او کری چہ بیشکہ مونږ ہغہ وخت نہ وو موجود خو مونږ د رسول اکرم ﷺ خخہ داشان آوریدلی دی . او د رسول اکرم ﷺ پہ رښتیا وینا کنہی ہیڅ شک نشته . نو پہ دے وجہ مونږ دا گواہی ورکولی شو . نو دا گواہی بہ ئی قبولہ کرې شی . اد حدیث پاک دا مضمون بخاری شریف وغیرہ د ابی سعید خدری رضی اللہ عنہ خخہ روایت کرې دے^(۵) .

[اَقِیْمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّکٰوةَ] مراد دادے چہ ہر کلہ اللہ تعالیٰ پہ تاسو خپل باندے داسی لونږی لونږی احسانونہ کری دی چہ وړاندے ئی بیان او شو نو ستاسو فرض دادے چہ د اللہ ﷻ د احکامو پہ پابندی کنہی پوره کوشش کوئ دہغی خینی دلته د مونږ او زکوٰۃ ذکر کول خکہ کافی او گنرلې شو چہ دا پہ بدنی او مالی عبادتونو کنہی د تولو خخہ غوره مونږ او زکوٰۃ دے ، نو گویا کنہی مراد د تولو شرعی احکامو پابندی کول دی .

(۱) صحیح البخاری کتاب المناقب وقول اللہ تعالیٰ یاایہا الناس انا خلقنکم ، الآیہ ، [ج: ۱ ص: ۱۹۶] و صحیح مسلم کتاب الإمارة ، باب الناس تبع لقریش الخ [ج: ۴ ص: ۱۱۹]

(۲) جاء فی حدیث: انما انا لکم مثل الوالد ، السنن النسائی کتاب الطہارة ، باب النہی عن الاستطابة [ج: ۱ ص: ۱۶] (ترجمہ:- ای زمونږ پروردگار! او مونږ خپل نور ہم زیات تابعدار جوړ کړه ، او زمونږ پہ اولاد کنہی ہم داسی یو جماعت جوړ کړه چہ ہغہ ستا تابعدار وی .

(۳) صحیح البخاری کتاب التفسیر ، باب البقرة قوله: کذلکم جعلنکم امۃ وسطا [ج: ۲ ص: ۶۶۴]

[وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ] یعنی په ټولو کارونو کې یې صرف په الله ﷻ باندې تکیه لرئ، هم دهغه څخه مدد غواړئ، او عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہ او فرمائل چې ددې اعتصام څخه مراد د الله ﷻ څخه دعا غوښتل دی چې د دنیا او آخرت د ناخوښو څیزونو څخه مو په امن کړي، ځینې حضراتو فرمائیلی دی چې د [وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ] معنی داده چې په قرآن عظیم الشان او سنت نبوی صلی اللہ علیہ وسلم باندې منگلي او لگوي، په هر حال کې یې ددې پابندی کوئ څنګه چې رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی چې:

[تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ] (۱) ما تاسو ته داسې دوه څیزونه پریښودی دی چې تر څو پورې تاسو ددې پابندی کوئ نو ګمراه به نشئ، یو د الله تعالی کتاب او بل دهغه د رسول صلی اللہ علیہ وسلم سنت.

تمت سورة الحج بعون الله سبحانه وبه نعتصم هو مولانا ونعم النصير
الحمد لله د سورة د تفسیر اکثره حصه د اشهر حج په آخری میاشت ذی الحجه کې پوره شوه،
د ټول سورت تفسیر په اووه ورځو کې ختم شو، پنځه ورځې د ذی الحجه او دوه ورځې
محرم ۱۳۹۱ هجری،

ولله الحمد اوله واخړه وبه استعین فی تکمیل الاباقی وما ذلک علی الله العزیز

آیاتونه	سورة المؤمنون مکيه وهی مائة وثمان عشرة اية وست ركوعات	ركوع ګانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
①	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	①
قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ①	الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ	
کامیاب شوی دی مومنان	هغه [مومنان] چې هغوی په مونځ خپل کې	
یقینې ده چه هغه مومنان کامیاب شول کوم چې په خپلو مونځونو کې		
خَشِعُونَ ②	وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ②	
عاجزی کونکې دی او هغه [مومنان] چې هغوی د بدو کارونو نه مخ اړونکې وی		
عاجزی کونکې دی او [هغه مومنان کامیاب شول] کوم چې د فضول خبرو نه ځان ساتي		
وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ③	وَالَّذِينَ هُمْ	
او هغه [مومنان] چې هغوی د زکات طریقې لره کونکې وی او هغه [مومنان] چې هغوی		
او هغه [مومنان کامیاب شول] کوم چې زکوة ادا کونکې دی او هغه چې		
لِفِرْوَجِهِمْ ④	حِفْظُونَ ④	إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ ④
د شرم ځایونو خپلو لره حفاظت کونکې وی ماسوا د ښځو خپلو نه یا هغه وینځي		
د خپلو شرمګاهونو حفاظت کونکې دی مگر د خپلو ښځو او د خپلو		

(۱) موطا مالک رقم الحديث [۱۶۲۸]، کتاب القدر باب النہی عن القول بالقدر و تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۳۵۸]

مَلَكْتُ	اَيْمَانُهُمْ	فَاللَّهُمَّ
چی مالکان شوی دی بنی لاسونه دهغوی خکه چی هغوی [دوی ته په ورتلو سره]		
وینځو نه [دا احتیاط] نه کوی خکه چی په دې کنبې دوی		
غَيْرُ مُلْكُومِينَ ۝	فَمَنْ	اَبْتَغَىٰ وَرَاءَ
نه دی ملامت کړې شوی نوهغه څوک چی تلاش کړی غیرددغه [بښو او وینځو خپلو] نه		
نشی ملامته کولی نو څوک چی ددې نه علاوه [د نورو بښو وغیره]		
ذَلِكَ ۝	فَاُولَٰئِكَ هُمُ الْعَدُوْنَ ۝	وَالَّذِينَ هُمْ
نو دغه کسان چی دی دوی او پریدونکی دی د حد نه او هغه [مومنان] چی هغوی		
خواهش لری نو داسې خلق د حد نه تیریدونکی دی او هغه څوک چی هغوی		
لَا فَنَاءَ لَهُمْ	وَعَهْدُهُمْ	رَعُوْنَ ۝
امانتونو خپلو لره او وعده خپلو لره لحاظ ساتونکی وی او هغه [مومنان] چی هغوی		
دخپلو امانتونو او دخپلو لوظونو خیال ساتی او هغه څوک چی		
عَلَىٰ صَلَواتِهِمْ	يَحَافِظُوْنَ ۝	اُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ۝
په مونځونو خپلو ساتنه کوی		
دخپلو مونځونو حفاظت کوی هم دا خلق حقیقی وارثان [او حقدار] دی		
الَّذِينَ	يَرِثُونَ	الْفِرْدَوْسَ ۝ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝
هغه [وارثان] چی په میراث کنبی به اخلی جنت فردوس دوی به په هغې کنبی همیشه وی		
چی جنت فردوس به په میراث کنبی اوږی او همیشه به په هغې کنبی وی		

آسان ترجمه قرآن

هغه ایمان والا یقیناً کامیاب شو. کوم چه په خپلو مونځونو کښ په زړه سره ښکته کیدونکی دی او چا چه د لغوه څیزونو نه مخ اړولې دې. او کوم چه په زکوٰۃ باندې عمل کونکی دی، او کوم چه د خپلو شرمگاهونو (او د نورو ټولو نه) حفاظت کوی او د خپلو ښځو او د هغه وینځو نه کومې چه د هغوی په ملکیت کښ راغلې وی، ځکه چه داسې خلق قابل ملامت نه دی خو که څوک د دې نه علاوه بل څه طریقه اختیارول غواړی نو داسې خلق د حد نه تیریدونکی دی او کوم خلق چه د خپلو امانتونو او لوځونو خیال ساتونکی دی، او کوم خلق چه د خپلو مونځونو لگران کونکی دی دا دی هغه وارثان، چاته چه به د جنت الفردوس میراث ملاویږی. دوی به په هغې کښ همیشه همیشه اوسېږی.

سورة مؤمنون فضائل او خصوصیتونه: مسند احمد کښې د عمر فاروق رضی الله عنه روایت منقول دې چې نبی کریم صلی الله علیه و آله ته دوحی د نازلیدو په وخت به هلته د موجودو خلقو په غوږونو کښې د شاتو د مچو پشان آواز راتلو. یو ځل چې دغسې آواز مونږ واوریږو نو ددغې وحی د آوریږو

په غرض هلته ایسار شو. کله چې دغه وحی ختمه شوه نو نبی کریم ﷺ مخ مبارک قبلې ته کړو او کیناستل او دا دعائي او فرمائیل چې: [اللهم زدنا ولا تنقصنا واکرمنا ولا تعهننا واعطينا ولا تمحرنا واثربنا ولا تؤثر علينا وارض عنا وارضنا] یا الله! مونږ ته زیات راکړې، کم نه کړې، زمونږ عزت زیات کړې، ذلیل مونه کړې، او په مونږ بخشیش او کړې، بې نصیبه مونه کړې، او مونږ د نورو څخه غوره کړې نور راڅخه غوره مه کړې. زمونږ څخه راضی شې او مونږ هم په خپلې رضا سره راضی کړې. بیا ئې او فرمائیل چې په ما باندې دا وخت داسې لس آیتونه نازل شو چې پرې پوره عمل کولو والا به نیغ جنت ته داخلېږي. بیا ئې هم دا لس آیتونه مبارکه اولوستل. [ابن کثیر] (۱)

او نسائي په کتاب التفسیر کښې د یزید بابنوس څخه نقل کړی دی چې هغوی د عائشې رضی الله عنها څخه تپوس او کړو چې د نبی کریم ﷺ اخلاق مبارک څنگه او څه وو؟ عائشه صدیقۀ رضی الله عنها ورته او فرمائیل چې دهغوی طبعی اخلاق دا وو چې په قرآن عظیم الشان کښې راغلي دي. او دا لس آیتونه ئې اولوستل چې بس هم دا اخلاق مبارک ئې وو. [ابن کثیر] (۲)

خلاصه تفسیر

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ [په تحقیق سره هغومسلمانونو] په آخرت کښې کامیابی [بیامونده کوم چه] د صحیح عقیدو سره په دې لاندینو صفتونو باند هم موصوف وی یعنی هغوی ﴿الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خُشْعُونَ﴾ [په خپلو مونځونو کښې] خواه فرض وی یا غیر فرض [عاجزی کوونکی وی] ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ﴾ او کوم چه دعبثو [یعنی فضول] خبرونه [خواه که هغه قولی وی او که فعلی] په ډډه اوسیدونکی وی ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ﴾ او کوم چه [په عملونو او اخلاقو کښې] خپله پاکی کوونکی وی ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ﴾ او کوم چه دخپلو شرم گاهونو [په حرامه طریقه د شهوتونو پوره کولونه] حفاظت کوونکی وی ﴿إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ﴾ لیکن دخپلو بیبیانو یا ﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ﴾ [دخپلو شرعی وینځونه] حفاظت نه کوی ﴿فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ﴾ [ځکه چه په دوی] په دې کښې [څه الزام نشته] ﴿فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ﴾ البته کوم چه ددې نه علاوه [بل خای د شهوت پوره کولو] طلبگار شول ﴿فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾ داسې خلق دحد [شرعی] نه وتونکی دی ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِهِمْ وَعَقْدِهِمْ﴾ او کوم چه دخپلو [خانته حواله کړې شو] امانتونو او خپلو وعدو [کوم چه دڅه عقد په ضمن کښې شوې وی یا هسې ابتداء ې کړې وی] ﴿رُغُوعُونَ﴾ [خیال ساتونکی وی] ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ﴾ او کوم چه دخپلو [فرض] مونځونو پابندی کوی ﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ﴾ داسې خلق وارثان کیدونکی دی ﴿الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ﴾ کوم چه به د جنت [او چتې طبقې] وارثان وی [او] ﴿هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ [هغوی به په دغه کښې همیشه وسپړي]

(۱) مسند احمد، مسند عمر ابن الخطاب رضي الله عنه رقم الحديث: (۲۲۸) و تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۵]

ص: ۳۵۹

(۲) سنن النسائي الكبرى، كتاب التفسير سورة المؤمن رقم الحديث: (۱۱۳۵۰)

معارف اوسائل

فلاح ڇه خبر ڏي ڊا چرته او ځنجه حاصليري ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾ د فلاح لفظ په قرآن او سنت کښي ډير استعمال شوي دي په آذان او اقامت کښي پنځه وخته فلاح اړخ ته بلنه ورکولې شي د فلاح معنی داده چه هر مقصد حاصل او هر تکليف لرې شي [قاموس] (۱) دا لفظ اگر چه لنډ دي مگر داسي ټول اړخيز دي چه هيڅ يوانسان دي نه دزيات بل څيز خواهش نشي کولې داهم ښکاره خبره ده چه په دنيا کښي هيچا ته مکمل فلاح نشي حاصليدي چې داسي يو مقصد پاتي نشي چې هغه پورا رانه شي او داسي يو تکليف نه وي چې هغه لرې نشي او دا دنيا ديو لوني نه لوني انسان د وس خبره نه ده. خواه هغه دټولي دنيا بادشاه هفت اقليم وي يا دډيري لوړې مرتبې پيغمبر وي ولې چه داسي کيدي نشي چه هغه ته دي دطبيعت خلاف څه څيز راپيښ نشي او دزړه هر خواهش نې بغير د تاخير نه پوره کيږي که داسي هيڅ نه وي نوکم نه کم دومره ويره خو ضروري وي چه دا شته نعمت به ترې لار شي او څه تکليف به ورته راپيښ شي.

ددې څخه معلومه شوه چې کامل فلاح خو داسي څيز دي چې په دي جهان او ملک کښي بالکل نشي په لاس راتلې ځکه چې دنيا خو دار التکليف والمحنه هم ده. او ددې يو څيز هم باقي پاتي کيدونکي نه دي. دا متاع په بل جهان کښي ملاويږي چې دهغي [جهان] نوم جنت دي شي. هغه يو داسي ملک دي چرته به چه دانسان هر مراد هر وخت سمدستي حاصليدي شي ﴿وَلَهُمْ مَا يَدْعُونَ﴾ جنتيان به هر هغه څيز موندې شي کوم چه غواړي، هلته به هيڅ قسم غم تکليف نه وي بلکه هر څوک به جنت ته د داخيليدو په وخت داسي وائي ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْقَامَةِ مِن فَضْلِهِ﴾، يعنی الله تعالی لره شکر دي چا چه رانه غم لرې کړو بيشکه زمونږ رب معافي کوونکي او قدردان دي. او چا چې مونږه په خپل فضل سره داسي يو مقام ته اورسولو چه هر څيز ئي هميشه په ځاي ولاړ دي [په دي آيت کښي دا اشاره هم موجوده ده چه په دنيا کښي هيڅوک دغم ډډ نه خالي نه وي ځکه به جنتي کله چه جنت ته ورننوي نو دا به وائي چه زمونږ غم لرې شو. قرآن کریم په سورة اعلى کښي چه د فلاح حاصلولو کومه نسخه ښودلې ده لکه فرمائي (۱) ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى﴾ [هغه چا فلاح بيا موندو چه ځان ئي دگناه نه پاک کړو] دي سره ئي دا اشاره هم اوفرمايله چه دکامل فلاح موندلو اصلي ځاني آخرت دي څوک چه فلاح غواړي هغه دي دنيا پورې زړه نه تړي ورپسي فرمائي ﴿بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى﴾ تاسو دنيا د آخرت نه غوره گنري سره ددي چه آخرت غوره او پائيدار دي هلته هر مراد حاصليري او هر تکليف لرې کيږي او تل د پاره هم دغه حال پاتي کيدونکي هم دي خلاصه دا شوه چه کاميابي موندل صرف په جنت کښي کيدي شي دنيا د دي ځاي نه دي البته د اکثري حالاتو په اعتبار سره فلاح موندل چه مرادونه پوره شي او د تکليفونو نه خلاص شي دا حالت الله تعالی په دنيا کښي هم په خپلو بندگانو باندې راولي په دي آيتونو کښي الله تعالی د فلاح موندلو وعده هغه مؤمنانو سره کړيده چه اووه صفتونه پکښي موجود وي کوم چه په دي آيتونو کښي راغلي دي دي فلاح نه مراد د دنيا او آخرت دواړو فلاح ده خو د آخرت فلاح به کامل او مکمل وي او د

(۱) القاموس المحيط [ج:ص:] (بلا اختصار)

(ترجمه:- مراد ته اورسيدو هغه کس چي پاک شو.

دنیا فلاح به تر څه اندازې اوڅه حده پورې وي. دلته يو سوال دا راپورته کيږي چه د آخرت کامله فلاح موندل خويقینا د نيکانو مؤمنانو په برخه به وي مگر د دنيا فلاح موندل اکثر د کافرانو فاجرانو او فاسقانو په برخه ليدلې کتلې شي ولې چه دهرې زمانې پيغمبران ﷺ او ورپسې د امت نيکان خلق په مصيبتونو او تکليفونو کښې گير پاتې شوي دي.

جواب ئی دادې چه په دنيا کښې څنگه چه کامله فلاح پيغمبرانو ﷺ بزرگانو او نيکانو مؤمنانو ته نه حاصلېږي دغه شان کافرانو، فاجرانو او فاسقانو ته هم نه حاصلېږي دغه حالت د مطلب حاصلیدو هم دې چه د هيڅ نیک و بد هر يو مراد نه حاصلېږي لهذا په دنيا کښې فلاح موندل په آخر انجام باندې اړه لري، په دنيا کښې تجربې او ليدل کتل گواه دي چه کوم خلق دا اووه صفتونه لري او په دې باندې ټينگ هم وي نو اگر چه د دنيا وختي تکليفونه هغوی ته هم راپيښېږي خو په انجام کښې دهغوی تکليفونه زر لرې او مراد ئی حاصل شي ټوله دنيا دهغوی په عزت کولو باندې مجبوره وي او په دنيا کښې د هغوی نیک نوم پاتې کيږي که په انصاف او غور سره د دنيا د حالاتو مطالعه او کړې شي نو په هر دور هر زمانه او هر زمکه کښې د دې شهادتونه ملوېږي

د کامل مؤمن هغه اووه صفتونه چه په دې آيتونو کښې د دنيا او آخرت د فلاح وعده پرې شوې ده: د ټولونه رومي صفت دا دې چه مؤمن دې وي، مگر هغه يو بنيادی څيز بلکه د بنيادونو بنياد دې، ځکه هغه جدا بيان شو نور اووه صفتونه دلته دا بيان شوي دي. اول په مونځ کښې خشوع د خشوع لغوی معنی سکون او قلاری ده او د شريعت په اصطلاح کښې خشوع داده چه په زړه کښې هم سکون او قلاری وي يعنی د غير الله خيال په ارادې سره په زړه کښې نه راوولی او د بدن په اندامونو کښې هم قلاری داسې وي چه عبث او بې فائدي حرکتونه نه کوي [بيان القرآن] (۱) خصوصاً هغه حرکتونه چه رسول الله ﷺ ترې په مونځ کښې منع فرمائيلې ده او فقهاؤ ﷺ د مونځ د مکروهاتو د عنوان لاندې جمع کړې دي په تفسير مظهری کښې د خشوع هم دا تعريف د حضرت عمرو بن دينار رضی الله عنه نه نقل شوې دې (۲) او نورو بزرگانو ﷺ چه د خشوع په تعريف کښې مختلف کوم څيزونه نقل کړي دي هغه په اصل کښې هم د زړه او د بدنی اندامونو د دې قلارې تفصيلات دي مثلاً حضرت مجاهد رضی الله عنه فرمايلي دي چه نظر او آواز ښکته کول خشوع ده، حضرت علي رضی الله عنه او فرمايل چه د سترگو په گوټونو باندې يو خوا بل خوا د کتلو نه ځان ساتل خشوع ده حضرت عطاء رضی الله عنه فرمايلي دي چه د بدن د څه برخې سره لويې نه کول خشوع ده د حضرت ابي ذر رضی الله عنه په روايت رسول الله ﷺ او فرمايل چه الله تعالی د مونځ په وخت کښې خپل بنده ته په مخه متوجه وي تر څو چه هغه يو خوا بل خوا د سترگو په گوټونو باندې نه گوري خو کله چه دغسې بل خواته او گوري نو الله تعالی ترې مخ وارهوي [احمد، نسائی، ابوداود وغيرهم مظهری] (۳) اور رسول الله ﷺ حضرت انس رضی الله عنه ته حکم ورکړ چه خپل نظر په هغه ځای لره چرته چه سجده کوي او دا چه په مونځ کښې يو خوا بل خوا د سترگو په گوټونو مه گوره [بيهقي په سنن

(۱) تفسير بيان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۸۶]

(۲) تفسير المظهری [ج: ۶ ص: ۳۶۲]

(۳) مسند احمد، حديث ابي ذر رضي الله عنه رقم الحديث: [۲۴۱۲۸]، وسنن النسائي كتاب السهو، باب التشديد في الالتفات في الصلاة

هم په مکه کښې فرض شوې وو چنانچه په مکه کې سورت مزمل کښې (۱) «وَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا» سره،
 «وَأَتُوا الزَّكَاةَ» هم ذکر شوې دې صرف خبره دا ده چه په مکه کښې د دې د وصولولو باقاعده عام
 انتظام نه وو او نصابونه ئې هم د هجرت [مدینه] نه پس ټاکلې شوې دې خلاصه دا شوه چه کوم
 حضرات د زکوٰۃ فرض کیدل د مدینې منورې حکم گنړی نو هغوی په دې آیت کښې د زکوٰۃ لغوی
 معنی،، خان پاکول،، مراد اخستی دی څنگه چه د تفسیر په خلاصه کښې ئې هم دا معنی
 اخستې شویده د دې نشانه دا هم ده چه چرته هم په قرآن کریم کښې د فرض شوی مالی زکوٰۃ بیان
 راغلې دې نو هلته د «إِنَاءَ الزَّكَاةِ»، «وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ» او «وَأَتُوا الزَّكَاةَ»، په عنوان سره راغلې دې، او
 دلته ئې په بدل عنوان یعنی «لِلزَّكَاةِ فَعِلُونَ» ئې او فرمائېل، دلته د دې بله مضبوطه قرینه دا
 هم ده چه اصطلاحی زکوٰۃ د مال یو خاص برخه ده چه د الله تعالی په نوم خیرات کولې شی څه
 فعل نه دې چه گڼی د «فَعِلُونَ» لفظ به ورله استعمال شوې وی. که په آیت کښې د زکوٰۃ
 اصطلاحی معنی،، زکوٰۃ،، مراد واخستې شی نو یقیناً چه دا په مؤمن باندې فرض دې، او که
 د دې نه لغوی معنی،، خان پاکول،، مراد واخستې شی نو دا هم ځکه فرض دې چه شرک، خودنه
 ، تکبر، حسد، بغض، حرص، او بخل، ټول عملونه حرام او گناه کبیره دی چه خان ترې پاک ساتل
 ضروری دی. او دې ته د نفس تزکیه وئیلې شی.

خلود صفت: د حرامونه د پردې خپل اندامونه محفوظ لرل دی لکه فرمائی، «وَالَّذِينَ هُمْ
 لِغُرُوبِهِمْ حَفِظُونَ» (۲) (إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ) یعنی هغه خلق چه د خپلو بیبیانو او شرعی
 وینځونه علاوه تولونه د پردې خپل اندامونه په حفاظت کښې ساتی [یعنی خپل شهوت
 خالص هم د دوی نه په شرعی طریق پوره کوی، بل هیچانه ئې په ناجائز طریق نه پوره کوی د
 دې آیت په ختمیدو فرمائی، «فَلْيَأْتِهِمْ غَيْرُ مُلْتَمِئِينَ» (۳) یعنی په شرعی طریق د خپلې بی بی او
 وینځې نه چه خپل شهوت پوره کوی په هغوی هیڅ ملامتیا نشته. دې کښې اشاره دې خبرې
 ته هم ده چه دې ته د ضرورت درجه ورکول پکار دی د ژوند مقصد ئې نه دی ګرځول
 پکار، مطلب دا شو چه د دې کار کونکې د ملامتې جوگه نه دې - والله اعلم

«فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَدَّاعَ ذَلِكَ فَاولئك هم الغدورون» (۴) یعنی د خپلې نکاح کرې ښځې او د شرعی خپلې وینځې نه
 بغیر شهوت په بل هیڅ صورت کښې پوره کول جائز نه دی په دې کښې د زنا صورت هم داخل
 دې او کومې زنانه سره چه د شریعت له مخې نکاح کول حرام دی هغه هم په حکم د زنا کښې
 شو، دغه شان خپلې ښځې یا خپلې وینځې سره د حیض او نفاس په حالت کښې یا په غیر فطری ډول
 کور والې کول هم په دې کښې داخل دی - مثلاً یو نارینه، هلک، یا څاروی، ځناور سره دا کار
 کول هم په دې کښې داخل دی او د جمهورو په نزد په لاس سره شهوت پوره کولو سره خان
 تشول هم په دې کښې داخل دی. (تفسیر بیان القرآن، په حواله د قرطبی او د بحر محیط وغیره) (۵)

بنهم صفت: د امانت حق ادا کول دی لکه فرمائی: «وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ» (۶) امانت په
 لغت کښې هر هغه څیز ته وئیلې شی چه د هغې ذمه داری یو کس اخستې وی او د دې اعتبار

(۱) ترجمه:- او د مونږ پابندی کوئی او زکوٰۃ ورکوئی.

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۱۰۶] والبحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۵۴۹] و بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۲ ص: ۵۳۴]

پري کړې شوې وي د دې قسمونه هر کله چه بې شميره دي ځکه ئې په ځانې د مصدر د جمعې د صيغې سره ذکر کړو چه د امانت ټولو قسمونو لره شامل شي که هغه د الله تعالي حقونو سره تعلق لري او که د بنديگانو حقونو سره ، چنانچه د الله تعالي حقونو سره تعلق لرونکي امانتونه په دې کښې داخلیدل خو مشهور دي ، يعنې چا سره د اښودلي مالي امانت پوره حفاظت کول او روغ جوړ ئې ورته رسول د امانتگر ذمه داري ده دغه شان د راز خبره هم ستاسره امانت دي ، بغير د څه شرعي عذر نه چې راز ښکاره کړي په امانت کښې خیانت دي ، مزدور ، ملازم سره چه د کار کولو کوم وخت یا څومره وخت ټاکلې شوې وي په هغې پوره عمل نه کول په امانت کښې خیانت کول او د کار غلا کول دي ، د دې نه معلومه شوه چه د امانت حفاظت کول او د هغې حق ادا کول ډیر جامع لفظ دي ټول بیان شوي تفصیلات په دې کښې داخل دي -

خبرم صفت - لوظ ، [قول] پوره کول دي ، عهد ، دوه اړخیز لوظ او قول ته وئيلې شي چه د هغې پوره کول [دواړو اړخو د پاره] فرض او د هغې خلاف کول ، ټگي کول او غولول دي چې شرعي لحاظ سره حرام دي ، يو اړخیز لوظ ته وعده وئيلې شي چه د هغې پوره کول هم لازم او واجب دي لکه په حديث شريف کښې راغلې دي . العدة دين . او عده يو قسم قرض دي [يعنې څنگه چه د قرض ادا کول واجب دي دغسې د وعده پوره کول هم واجب دي بې د څه شرعي عذر نه د هغې نه خلاف کول گناه ده د دوه اړخیزه لوظ ، قول [عهد] او يو اړخیزه لوظ [وعده] تر منځه فرق دا دي چه اول قسم لوظ پوره کولو باندې د عدالت په ذريعه بل اړخ مجبوره کولې شي او په دويم قسم لوظ پوره کولو باندې نشي مجبوره کولې خو په ديني لحاظ سره د [يو اړخيزې] وعده پوره کول هم واجب او بې د شرعي عذر نه خلاف کول ئې گناه ده

اووم صفت :: د مونځ پابندی کول دي لکه فرمائي ، «وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ» د مونځ د پابندئ کولو مطلب دا دي چه هر مونځ په خپل مستحب وخت کښې په پابندئ سره ادا کړې شي څنگه چه حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ئې تفسير کړې دي [روح] دلته ، ، صلوات ، د جمع په صيغې سره دا مطلب لري چه د پنځو واره مونځونو په خپل مستحب وخت کښې په پابندئ سره ادا کول مقصود دي ، او په مونځ کښې د خشوع د پاره لفظ د ، ، صلوة ، ، مفرد ځکه راوړې شو چه په هر قسم مونځ [فرض ، واجب ، سنت ، او نقل ،] کښې د هر مونځ روح خشوع ده ، که ژور نظر واچولې شي نو په دغه بيان شوؤ اوؤ صفتونو کښې د الله تعالي او د بندگانو ټول حقونه او دې سره تړلې حکمونه راځي ، څوک چه د دغې صفتونو خاوند شي او مضبوط پري پاتې شي نو هغه کامل مؤمن او د دنيا او آخرت د فلاح او کاميابئى حقدار دي . دې خبرې ته هم ژور فکر کول پکار دي چه د دې اوو صفتونو شروع هم د مونځ نه اوشوه او په مونځ سره ختم هم کړې شو ، په دې کښې اشاره دي ته وه چه څوک مونځ لره د مونځ پشان په پابندئ سره ادا کوي پاتې نور صفتونه به په هغه کښې پخپله راپيدا کيږي [والله اعلم]

«أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ» الَّذِينَ يَرْتُونَ الْفِرْدَوْسَ دغه پورته بيان شوي صفتونه چه په چا کښې وي هغوی ته ئې د جنت فردوس وارثان ځکه افرمائيل چه اشاره دي خبرې ته شي چه څنگه د مورث مال د هغه وارث ته رسيدل قطعې او لازمي دي دغه شان دا صفت لرونکي به هم خامخا جنت کښې

داخلی بی او د ﴿قَدْ أَفْلَحَ﴾ نه پس ، دمفلحینو ، دیوره صفتونو ذکر کولو نه پس په دې جمله کښې اشاره دې ته ده چه د کاملې او اصلی فلاح خائی جنت دې

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ۖ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ

او جوړ کړې دې مونږه | انسان | دست نه | دختې نه | بیا | جوړ کړو مونږه هغه
او مونږه انسان د خالصې خاورې نه پیدا کړو | بیا مونږه د دې نه نطفه

نُطْفَةٍ ۚ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ۖ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً

| یوه نطفه | په خائي دقرار محکم کښې | بیا | جوړه کړه مونږه | ددغه نطفې نه | توبه دوينې
جوړه کړه | او په یو محفوظ خائي [رحم] کښې مو او ساتله | بیا مودهغه څاڅکي نه چکه وینه جوړه کړه

فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً ۖ فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ

بیا جوړ کړو مونږه | ددغه پوتې د وینې نه | بوتې دغوبښې | بیا جوړ کړو مونږه | ددغه بوتې دغوبښې نه
بیا مودهغې چکه وینې نه | دغوبښې | پوتې جوړ کړه | بیا مو هغه پوتې

عِظًا ۖ فَكَسَوْنَاهُ لَبَنًا ۖ ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ

هډونکې | بیا ورواغستوله مونږه | دغه هډوکو ته | غوښه | بیا | پیدا کړو مونږه ده لره
هډوکې کرل | بیا مو هغې هډوکو باندې غوښه او خپړوله | بیا مو ترې نه یو بل

خَلْقًا آخَرَ ۖ فَتَبَرَّكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ۖ ثُمَّ

په پیدا وښت بل سره | پس ډیر برکت والا دې | الله | چی ډیر ښه | پیدا کونکې دې | بیا
نوي مخلوق جوړ کړو | نو برکت اچونکې دې هغه الله ﷻ چې د ټولونه ښه پیدا کونکې دې | بیا

إِنكُم بِعَدَدِ ذَلِكُمْ لَمَيِّتُونَ ۖ ثُمَّ إِنكُم

بیشکه تاسو چی یی | اړوستو ددې نه | خامخا مړه کیدونکې یی | بیا | بیشکه تاسو
ددې نه پس به ضرور تاسو مړی | بیا به د قیامت په ورځ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۖ تَبْعُونَ ۖ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ

په ورځ د قیامت | به راپاسولې کیږی | او پیدا کړی دی مونږه | دپاسه ستاسو | اوه |
دنوی سره راژوندی کیږی | او مونږه ستاسو دپاسه اووه

طَرَائِقَ ۖ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَفِيلِينَ ۖ وَانزَلْنَا

لارې | اونه وؤ مونږ | دپیدا کولونه | ناخبره | او نازلې کړې مونږه |
آسمانونه جوړ کړل | او مونږه [دخپل] مخلوق نه بې خبره نه یو | او مونږه د آسمان

مِنَ السَّمَاءِ	مَاءٌ	بِقَدْرِ	فَأَسْكَنِيهِ	فِي الْأَرْضِ ۝
د آسمان نه اوبه	په يو خاص مقدار کبسي نو ودرولي مونږه هغه اوبه په زمکه کبسي نه په يوه اندازه اوبه راوړو بيا هغه مونږ په زمکه کبسي ايسارو			
وَأَنَا	عَلَىٰ ذَهَابٍ	بِهِ	لَقَدِيرُونَ ۝	فَأَنشَأْنَا لَكُمُ
او بيشکه مونږه په غائبولو ددې سره خامخا قادر يو بيا پيدا کړل مونږه ستاسو دپاره او بيشکه مونږ ددې په ختمولو باندې هم قادر يو بيا مونږ ددې [اوبو] په				
بِهِ	جَنَّتِ مِّنْ نَّحِيلٍ	وَأَعْنَابٍ ۝	لَكُمُ	فِيهَا
په دې [اوبو] سره باغونه دکجورو او دانگورو ستاسو دپاره په دې کبسي ذريعه ستاسو دپاره دکهجورو او انگورو باغونه پيدا کړل				
فَوَاكِهَ	كَثِيرَةً	وَمِنْهَا	تَأْكُلُونَ ۝	وَشَجَرَةً
ميوې دى ديرې او ددې باغونونه تاسو خوراك كوي او [پيدا كړه مونږه] هغه ونه هم چې په هغې کبسي ډيرې ميوې دى اوله دې نه خوراكونه هم كوئى او يوه بله ونه				
تَخْرُجُ	مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ	تَثْبُتُ	بِالذَّهْنِ	وَصَبْغٍ
چې راوځي د طور سينا نه اچې زرغونېږي دتيلو سره او انگولي دې ئې پيدا كړه اچې په طور سينا کبسي راتوكيږي تيل په کبسي پراته وي او دا د خوړونكو				
لِّلْأَكْلَيْنِ ۝	وَأَنَّ	لَكُمُ	فِي الْأَنْعَامِ	لَعِبْرَةً ۝
دپاره دخوړونكو او بيشکه ستاسو دپاره په خاروؤ کبسي عبرت [سبق] دې دپاره تركاريدو او ستاسو دپاره په خاروؤ کبسي هم د عبرت اخستو موقع ده				
نُسْقِيكُمْ	مِمَّا	فِي بَطُونِهَا	وَلَكُمْ	
مونږه څكوؤ په تاسو باندې دهغې نه چې په خيتو دهغوئ کبسي دى او ستاسو دپاره مونږ په تاسو باندې د هغوئ د خيتو ځينې څيزونه څكوو او ستاسو				
فِيهَا	مَنَافِعُ	كَثِيرَةً	وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ۝	
په دغه خاروؤ کبسي [نورې] فائدي هم دى ډيرې او ددې نه خوړئ تاسو دپاره په دې کبسي نورې فائدي هم پرته دى او په کبسي بعضې تاسو خوړئى هم				
وَعَلَيْهَا	وَعَلَى الْفُلْكِ	تَحْمَلُونَ ۝		
او په دغه خاروؤ باندې او په کشتي باندې بارولي كيږئ تاسو او په دې خارو او بيرو باندې تاسو سورلى كوئى				

آسان ترجمہ قرآن

او مونږ انسان د خاوري دست (خالصې خاوري) نه پيدا کړې دي يا مونږ هغه د يو غور خيډلي څاڅکي په شکل يو محفوظ ځائي کښ کيځو دلو بيا مونږ هغه څاڅکي ته د چکې وينې شکل ورکړو، بيا مو دهغه چکې وينې نه د غوښې ټکړه جوړه کړه، بيا مو هغه ټکړه په هډوکو کښ بدله کړه، بيا مو هډوکو ته د غوښې جامه واچوله، بيا مو هغه داسې کړو چه د يو بل مخلوق په شان اودريدو، غرض ډير لوڼې شان دي دهغه الله پاک چه د ټولو کاريگرونه لوڼې کاريگر دي، ۱. بيا د دي ټولو نه پس په تاسو باندې يقيناً مرګ راروان دي، بيا به د قيامت په ورځ تاسو يقيناً دوباره ژوندي کولې شي، او مونږ ستاسو دپاسه لاندې باندې اووه لاري پيدا کړي دي، او مونږ د مخلوق نه غافل نه يو او مونږ د آسمان نه د صحيح اندازې مطابق اوبه نازلې کړې، بيا مو هغه په زمکه کښ اودرولې او يقين ساته، مونږ د هغې په غائب کولو باندې هم قادر يو، بيا مونږ په هغې سره ستاسو دپاره د کهجور او انگورو باغونه پيدا کړل چه په هغې سره تاسو ته ډيرې ميوې حاصلېږي، او هم دهغې نه تاسو خوراک کوئ، او هغه اوله مو هم پيدا کړه کومه چه د طور سينانه راوځي، چه خپل ځان سره تيل راوباسي او د خوراک کونکو دپاره د ترکاري سره راټوکيږي او حقيقت دا دي چه ستاسو دپاره په څارو کښ ډير نصيحت دي، کوم (په) دهغوی په خيټه کښ دي، دهغې نه مونږ تاسو خړوب کوو او په هغې کښ ستاسو دپاره ډيرې فائدي دي، او هم دهغې نه تاسو خوراک هم حاصلوئ، او هم په هغې باندې او په کشتو باندې تاسو سورولې شي.

خلاصه تفسير

اول بيان دي انسان د نوي پيدا کيدو ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ طِينٍ﴾ [او مونږ انسان لره د خاورې دنچور] يعنې خوراک [نه جوړ کړو] يعنې اول خاوره وي بيا ددي نه په ذريعه دشنو بوټو خوراک حاصل شي ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً﴾ [بيا مونږ ده لره د نطفې نه جوړ کړو کومه چه] ديوي مقررې نيتې پورې ﴿فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ﴾ [په يو محفوظ مقام] يعنې رحم يعنې بچي دانه [کښې پرېږدو] اودغه نطفه دخوراک نه حاصله شوې وه ﴿ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً﴾ [بيا مونږ دغې نطفې لره د وينې ټکړه جوړه کړه] ﴿ثُمَّ خَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً﴾ [بيا مونږ ددغې وينې ټکړې لره] دغوښې [ټکړه جوړه کړه] ﴿ثُمَّ خَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظْمًا﴾ [بيا مونږ دغوښې ددي ټکړې] دځنو اجزاو [نه هډوکي جوړ کړل] ﴿فَكَوْنُوا الْعِظْمَ لَحْمًا﴾ [بيا مونږ په دغو هډوکو باند غوښه وخيژوله] چه دغه هډوکي پرې پټ شول [بيا] ددي ټولو بدليدو رابديدو نه پس ﴿ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ [مونږ] په دي کښې روح واچولو [ده لره مويو بل] قسم [مخلوق جوړ کړو] کوم چه د وړاند حالت نه ډير په فرق او جدا دي ځکه چه ددي نه وړاند ټول ادلون بدلون په يو بې روحه [جماد] کښې کيدو او اوس ترې دروح خاوند يعنې ژوندي انسان جوړ شو ﴿فَتَبَرَّكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ [پس څنگه شان دي دالله تعالی چه دټولو جوړونکو نه لوې دي] ځکه چه نور جوړونکي خو دالله تعالی په پيدا کړې شوو څيزونو کښې جوړ توپ او کړي او څيز جوړ کړي ژوند پيدا کول دا خاص دالله تعالی کاردې او په نطفه کښې ددي ذکر شوی ادلون بدلون تفصيل په دي ترتيب سره په قانون وغيره دطب په کتابونو کښې هم ذکر دي وړاند دانسان داخري انجام يعنې فنا بيان دي ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ﴾ [بيا تاسو ورو ستو ددي] ټولې عجيبه قصې [نه به خامخا

مری [وړاند بیان دې دا عادي [بیا راپورته کیدو] یعنی ﴿ثُمَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تَبَعُوتٌ﴾ [بیا به تاسو د قیامت په ورځ دوباره ژوندی کړې شئ] او لکه څنگه چې مونږ تاسو لره اول وجود درکړې دې دغه شان موستاسو د باقی پاتې کیدو سامان هم کړې دې چې ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ﴾ [مونږ ستاسو د پاسه اووه اسمانونه] چې په دې کبښې دملاتکو دتلو راتلو دپاره لارې دی [جوړ موکړل] چې په دې پورې ستاسو څنې مصلحتونه ترلی دی ﴿وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ﴾ [او مونږ د مخلوق] د مصلحتونو [نه بې خبره نه وو] بلکه دهر مخلوق د مصلحت او حکمت رعایت مو وکړو جوړ کړل ﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ﴾ [او مونږ] دانسان د بقاء او نشونما دپاره [داسمان نه په] مناسب [مقدار سره اوبه را وورولې ﴿فَأَسْكَنَهُ فِي الْأَرْضِ﴾ [بیا مونږ دغولره] تریوې مودې پورې [په زمکه کبښې ایسارې کړې] چنانچه څه اوبه د مزکې د پاسه وی او څه لاند کوزې شی کومې چې وخت په وخت بیا راوځي ﴿وَأَنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ﴾ [او مونږ] لکه څنگه چې ددې په وړولو قادر یو دغه شان [ددغو] اوبو [په ورکولو باندې] هم ﴿لَقَدِرُونَ﴾ [قادر یو] خواه په هوا کبښې ې والوزو ویا په زمکه کبښې دومره لاندې کړو چې دالاتوبه ذریعه ې هم بیا راویستلې نه شی خو مونږه باقی پاتې کړې ﴿فَأَنشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّتٍ مِّنْ نَّحِيلٍ وَأَفْجَافٍ﴾ [بیا مونږ ددې] اوبو [په ذریعه سره باغونه پیدا کړل د کجورو او انگورو ﴿لَكُمْ فِيهَا﴾ ستاسو دپاره په دغو [کجورو او انگورو] کبښې ﴿فَوَاكِهَ كَثِيرَةً﴾ ډیرې میوې هم دی] هرکله چې تازه تازه او جوړې شی نومیوه گنرلې شی ﴿وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾ [او ددې نه] چې کومې پاتې شی اوچې ې کړئ نو هغه په طور دغلي [خورئ هم او] په دغو اوبوسره [یوه] دزیتون ﴿وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ﴾ [اونه هم] مونږ پیدا کړه [کومه چې په طور سیناء کبښې] ډیرې [پیدا کیرې ﴿تَنَبَّتْ بِالذُّهْنِ وَصَبْرٍ لِّلْأَكْلِينَ﴾] کومه چې زرغونیرې دتیلو سره او دخوړنکو دپاره سالن سره] یعنی ددې دمیوې نه دواړه فاندې حاصلیرې برابره خبره ده که د رنړا کولو او مالش په کارې راولی او که روتی پورې ې خورئ دا ذکر شوې سامان د اوبو او بوټونه حاصلیرې [او] وړاند دڅارو په ذریعه دانسان دنفعو او اسانیو بیان دې چې ﴿وَأَن لَّكُمْ فِي الْأَنْعَامِ﴾ [ستاسو دپاره په څارو کبښې] هم ﴿لَعِبْرَةٌ﴾ [دغور کولو موقع ده ﴿تَسْقِيكُمْ مِّنْهُنَّ فِي بُطُونِهِنَّ﴾ چې مونږ تاسوته ددوی دگیدې خیزونه] یعنی پی [څښلو له درکوو ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ﴾ او ستاسو دپاره په دې کبښې نورې هم ډیرې فاندې دی] چې وینسته او وړې ې پکار راځي او [دارنگه ﴿وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾] په دوې کبښې څنولره خورئ هم او په دوی [کبښې چې کوم دبار اوړلو قابل دی په ﴿وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ﴾] هغو [باندې او کشتو باند سواره گرځئ]

معارف او مسائل

په تیرو شوو آیتونو کبښې د انسان د دنیا او آخرت دکامیابۍ طریقه دا خودلې شوې وه چې هغه دې د الله تعالی عبادت کوی ، د هغه حکمونه دې په ځای راوړی ، خپل ظاهر او باطن دې پاک لری او دټولو انسانانو حقونه دې اداکوی ، اوس په دې آیتونو کبښې د الله تعالی کامل قدرت او د انسان په پیدا کولو کبښې د هغه دکاریگری خاص تندی بیان شوی دی ، دې سره دا خبره په ډاگه کیرې چې کوم انسان عقل او شعور لری ، هغه د دې نه سوا بله لار نشی اختیارولې .

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾ د ﴿سُلَالَةٍ﴾ معنی خلاصہ او د ﴿طِينٍ﴾ معنی لندہ ختہ دہ، مطلب ئی دا شو چه د زمکې د خاورې د خاص برخونه انسان پیدا کړې شو درومبې انسان حضرت آدم عليه السلام پیدا کیدل هر کله چه د خاورې د خلاصې نه شوی وونو څکه دغه رومبې پیدا کیدل خاورې ته منسوب کړې شو، بیا د یو انسان نطفه د بل انسان د پیدا کیدو سبب جوړه شوه په ورپسې آیت کښې د دې مرحلې بیان داسې راغلی دی، ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً﴾ مطلب دا چه په اول سر کښې انسان د خاورې نه پیدا شو بیا د ده پیدا کیدل د خاورې د نرۍ برخې د لطیفې [نطفې] نه جاری شو څنگه چه جمهورو مفسرینو رحمهم الله د دې آیت تفسیر هم دا لیکلې دې او دا هم وئیلې شی چه د ﴿سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾ نه مراد هم انسانی نطفه څکه د ده چه دا د غذا نه پیدا کړې او غذا د انسان خاورې نه جوړېږي [والله اعلم]

د انسانی پیدائش اووه پورې، په دې آیتونو کښې د انسان د پیدا کیدو اووه دورونه بیان شوي دي، د ټولونه رومبې دور ﴿سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾ دویم نطفه، دریم علقه، څلورم مضغه، پنځم عظام، [هډوکي] شپږم په هډوکو باندې غوښه خیزول، اووم دور د پیدائش د مکمل کولو دې چه هغه د روح پوک و هلو دور دې

د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه یوه عجیبه لطیفه: تفسیر قرطبی د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه د معراج د شپې [شب قدر] د ټاکلو په باره کښې د دې آیت په دلیل یوه عجیبه لطیفه نقل کړې ده چې یو ځل حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه د لویو صحابه کرامو په ډله دا سوال واچولو چه د لیلۃ القدر د روژې د میاشتې په کومه نیټه کښې ده؟ ټولو د دې جواب په،، والله اعلم،، سره ورکړو دغه وخت حضرت ابن عباس رضی الله عنه هلک وو او په دغه ډله کښې موجود وو، حضرت عمر رضی الله عنه د هغوی نه د دې په باره کښې تپوس او کړو هغوی رضی الله عنه په جواب کښې او فرمائیل چه امیر المؤمنین، الله تعالی آسمانونه اووه پیدا کړل، زمکې ئې اوۀ پیدا کړې د انسان د پیدا کیدو اوۀ درجې ئې جوړې کړې د انسان غذائې اوۀ خیزونه جوړ کړل، څکه زما په پوهه کښې خودا راځی چه د شب قدر به هم په اوویشتم د رمضان شریف وی فاروق اعظم رضی الله عنه چه په عجیبه شان سره دا دلیل نیول واوړیدل نو هغې لویو صحابه کرامو رضی الله عنهم ته ئې او فرمائیل چه گوري تاسو چه کوم جواب ورنکړې شو هغه جواب دې هلک ورکړو چه تر اوسه ئې د سر وینسته هم نه دې پوره شوې [دا اوږد حدیث د ابن ابی شیبې په مسند کښې راخستې شوی دی] ابن عباس رضی الله عنه د انسانی پیدائش د اوو درجونه هغه مراد اخستی دی کومې چه په دې آیت کښې راغلی دی او د انسانی غذا اوۀ خیزونه ئې هغه مراد اخستی دی کوم چه په سورة عبس کښې داسې راغلی دی: ﴿فَأَلْبَسْنَاهَا حَبًّا وَعِنَبًا وَقَضْبًا وَزَيَّنَّاهَا وَمَخْلًا وَحَدَّاهَا بَقْلًا وَقَاكِهَةً وَأَبًّا﴾ (۱) په دې آیت کښې رومبې اووه غذاگانې د انسان او یوه آخرئ،، اب،، د څارو و خورا که ده [قرطبی] (۲)

د قرآن کریم دې بلاغت ته او گوري چه د انسان د پیدائش پورې ئې په یوه اندازه ذکر نه کړې بلکه د دې تر منځه چرته ﴿ثُمَّ﴾ راوړلې شوي دي چه د زیات وخت اخستو دلیل دې چرته . فاء . راوړې شويده چه په بلا تاخیر کیدو باندې دلیل دې. په دې لحاظ سره دې کښې هغې بدلون

(۱) ترجمه: او بیا مونږ په هغې کښې غله او انگور او زیتون او کڼر باغونه اوميوې او وابنه پیدا کړل.
(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۱۱۰، ۱۱۱]

نه اشاره ده چه د دې تر منځه په فطري ډول موندې شي، هغه داسې چه ځنې بدلونونه د انساني عقل په لحاظ سره ډير مشکل وي او ډير مهلت غواړي او ځينې ډير وخت نه غواړي چنانچه قرآن پاك اول درې دورونه په لفظ د شم سره بيان كړل. اول «سَلَكَةُ مِنْ طِينٍ» بياني نطفه جوړول په لفظ د شم بيان كړل لكه فرمائي، «ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نَظْفَةً» ولې چه د خاورې نه غذا پيدا كيدل بيا غذا د بدن برخه جوړيدل، بيا د هغې خاص برخې نه نطفه جوړيدل د انساني عقل او قياس له مخې ډير وخت غواړي دغه شان په دريمه درجه كښې د نطفې نه د غوښې توبه جوړيدل هم يو اوږد وخت غواړي ځكه ئې دلته هم، «ثُمَّ» داسې راوړو، فرمائي، «ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً» ورپسې درې دورونه علقې نه مضغه، مضغې نه هډوكې، او هډوكو باندې غوښه خيژول ئې، فا، راوړلو سره ځكه ذكر كړل چه په لږه لږه موده كښې د دې سرته رسيدل څه لرې خبره نه معلومېږي دې نه پس روح اچولو د پاره ئې «ثُمَّ» ځكه راوړو چه بې ساه څيز كښې ساه اچول د قياس او عقل له مخې لويه موده غواړي

خلاصه داده چې د يو دور څخه د بل دور طرفته چې انقلاب په كومو صورتونو كښې د انساني عقل او قياس مطابق زړيا د مودې كار وو، هغه ځانې كښې يې لفظ شم سره دې طرفته اشاره كړې ده، او كوم ځانې كښې چې د عام انساني قياس په وجه زياته موده نه وه پكار نه وه ځانې كښې يې د فاء په حرف سره دې طرفته اشاره كړې ده. په دې وجه په هغه حديث پاك باندې شبهه نشي كيدې كوم كښې چې دا بيان فرمائيلې شوې دي چې د هر دور څخه تر بل دور پورې په بدليدو كښې څلويښت څلويښت ورځې لگي^(۱) ځكه چې دا د الله ﷻ د كامل قدرت كار دي. او دا د انساني قياس تابع دي.

د انساني پيدائش آخري مقام، يعنې ساه او ژوند پكښې پيدا كول: د دې آخري مقام بيان، قرآن كريم په يو خاص او جدا انداز سره داسې بيان كړي دي «ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ» يعنې مونږه ورته بيا يو خاص قسم بل پيدائش وركړو، د بيان د دې بدلون وجه دا ده چه رومبني د پيدائش شپږ دورونو عالم عناصر، مادياتو، او په دې كښې د بدلونونو راتلو سره تعلق لرلو او دې آخري اووم دور، بل جهان يعنې عالم ارواح سره تعلق لرلو چه جسم ته د روح د رابد ليدو دور وو ځكه ئې ورته، «ثُمَّ خَلْقًا آخَرَ»، او فرمائيل.

طيفي او حيواني روح: دلته حضرت ابن عباس رضي الله عنه مجاهد رضي الله عنه، شعبي رضي الله عنه، عكرمه رضي الله عنه ضحاك او ابو العاليد وغيره، د «ثُمَّ خَلْقًا آخَرَ» تفسير په روح پوك وهلو سره كړيدي په تفسير مظهرې كښې ليكي چه غالبا د دې روح نه مراد حيواني روح دي چه هغه هم مادي او يو لطيف جسم دي چه د حيواني جسم په هره برخه كښې ځانې شوې وي،^(۲) كوم ته چه حكيمان او فلسفيان روح وائي. چه د ټولو انساني اندامونو پيدا كيدو نه وروستو پيدا كيږي ځكه ئې په شم لفظ سره ذكر كړو، او حقيقي روح چې دهغه تعلق د عالم ارواح سره دي الله تعالي د عالم ارواح نه په راوستو سره ئې تړون په څه شان باندې دي روح حيواني سره په خپل قدرت سره

(۱) صحيح البخاري كتاب بدء الخلق، باب ذكر الملائكة [ج: ۱، ص: ۳۵۶] وصحيح مسلم كتاب القدر باب كيفية الخلق الآدمي، باب [ج: ۲، ص: ۳۳۲]
(۲) تفسير المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۳۶۹]

پیدا کرو چه حقیقت پیژندل ئی د انسان د وس خبره نه ده، د دې حقیقی روح پیدا کیدل خود ټولو انسانانو د پیدا کولو نه ډیر وړاندې دی، دا هغه روحونه دی چه الله تعالی په عالم ارواح کښې راجمع کړل او ورته ئې «الْأَنفُسُ بِرَبِّكُمْ» (۱) او فرمائېل، او دغې ټولو روحونو د الله تعالی درېوالی اقرار په «بَلَىٰ» وئیلو سره او کړو لیکن د بدن سره د دې تعلق د اندامونو د جوړیدو نه روستو کیرې، دلته د روح پوک وهلو نه که دا مراد واخستې شی چه روح حیوانی سره د روح حقیقی تعلق هم دغې وخت نه قائم شویږي نو دا هم کیدې شی خو په حقیقت کښې د انسان ژوند هم دې حقیقی روح سره تعلق لری خو کله ئې چه روح حیوانی سره تړون پیدا شی هله انسان ژوندې بللې شی او کله ئې چه تعلق ورسره ختم شی نو انسان ته مړ وئېلې شی او روح حیوانی هم کار کول پرېږدی -

﴿قَتَبَكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ﴾ د خلق او تخلیق اصلی معنی د یو څیز په داسې شان سره پیدا کول دی چه د وړاندې نه ئې څه بنیاد او څه نمونه موجوده نه وی کوم چه د الله تعالی مخصوص صفت دې، په دې لحاظ سره، بغیر د الله تعالی نه بل هیڅوک مخلوق (انسان یا فرشته وغیره) د یو معمولی څیز خالق هم نشی کیدې، خو کله کله خلق او تخلیق د جوړولو او کاریگری کولو په معنی هم استعمالیږی، چه حقیقت ئې سوا د دې نه بل هیڅ نشی کیدې چه د الله تعالی پیدا کړی څیزونه رایو ځای کولو یا د یو بل نه په بیلولو سره ترې بل څه څیز نوې جوړ کړی په دې بنا انسان هم د یو خاص څیز خالق بللې شی، لکه په خپله قرآن کریم فرمائی، «تَخْلُقُونَ أَفْكَاءَ» (۲) دا شان د حضرت عیسی علیه السلام په باره کښې فرمائی: «إِنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطَّيْرِ كَيْفَ تَطِيرُ» (۳) په داسې موقعو کښې د خلق مجازی معنی کاریگری کول اخستې شوې ده اوس دې ته خیال او کړئ چه دلته د، «الْخَلْقِينَ»، لفظ ځکه راوړې شو چه که یو انسان وغیره ته په مجازی معنی سره خالق او وئیلې شی نو بیا هم الله تعالی د ټولو کاریگرانو نه زیات غوره کاریگر دې (والله اعلم

﴿ثُمَّ أَنْكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ﴾ په تیرو شوو درې آیتونو کښې د انسان د پیدائش د شروع بیان وو اوس په دوو آیتونو کښې د دې د آخر، د انجام بیان داسې دې چه تاسو ټول به د شته کیدو او ژوندی پاتی کیدو نه څه موده پس مړه کیږئ، هیڅ شې به د ختمیدو نه بغیر پاتی نشی، بیا فرمائی، «ثُمَّ أَنْكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ» یعنې د مرگ نه پس به بیا هم د قیامت په ورځ ژوندی را پورته کړې شی چه ستاسو د حساب کتاب اخستو نه پس به تاسو خپلو خپلو اصلی ځایونو جنت یا دوزخ ته رسولې شی -- په دې شان هر کله چه د انسان د پیدائش د شروع او انجام بیان اوشو نو اوس د دې دواړو حالا تو ترمنځه د انسان حالات او په دغه دوران کښې پرې د الله تعالی کړی شوی انعامونه او احسانونه څه قدرې تفصیل سره بیانولې شی چې هغه مینځنی د آسمان د پیدائش په ذکر سره په ورپسې آیت کښې داسې شروع کولې شی.

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا قَوْمَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ﴾ «طَرَائِقُ» د طریقه، جمع ده، د دې معنی طبقه او درجه هم کیدې شی معنی به ئې دا شی چه قط په قط او ه آسمانونه تاسو د پاره جوړ کړې شو او که د،، طریقه

(۱) ترجمه:- آیا زه څه ستا رب نه یم.

(۲) ترجمه:- تاسو د دروغو خبرې جوړوئ.

(۳) ترجمه:- زه به تاسو خلقو لره د ختې نه داسې شکل جوړ کړم لکه څنگه چې د مرغی شکل وی.

، مشهوره معنی ،، لاری ،، واخستې شی نو مطلب به ئې دا وی چه دغه ټول آسمانونه د فرشتو د تگ را تگ لاری دی چه د الله تعالی د حکمونو وړو راوړلو د پاره ئې استعمالوی .

﴿وَمَا كُنَّا مِنَ الْخَلْقِ غَافِلِينَ﴾ د دې مطلب دا دې چه د انسان د پیدا کولو نه پس مونږ انسان داسې خوشې نه دې پر یښې بلکه د ده د ودې (ترقی) ، استوگنې او آرام سامانونه مو هم برابر کړل چه د هغې شروع د آسمانونو پیدا کول دی ، بیا د آسمان نه مو اوبه راوړولې د هغې په ذریعه مو د زمکې نه انسان د پاره د غذا او د ده د آرام د سامان مثلاً د میوو او گولونو وغیره د را پیدا کولو انتظام یې او کړو چې هغه ذکر یې په ورپسې آیت مبارک کښې داسې فرمایلي دي : ﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَتْهُ فِي الْأَرْضِ ۚ وَالْأَعْلَىٰ ذُحَاهٍ ۚ بِهٖ لَقْدُرُونَ﴾

انسانو ته د اوبو رسولو قدرتی مجیه او نسا آفنا انتظام : دلته د آسمان نه د اوبو نازلولو سره ئې بقدر... لفظ زیات راوړلو سره دې ته اشاره ده چه انسان دومره یو ضعیف مخلوق دې چه په اوبو باندې د ده ژوند اړه لری لیکن بیا هم که دا ، د اندازې نه زیاتې شی نو طوفان او سیلاب ترې جوړشی چه انسان او ضروری سامان د پاره ئې وبال او عذاب جوړشی البته که د الله تعالی پخپله د طوفان او عذاب جوړولو اراده اوشی نو هلته د اندازې نه زیات باران وروی که د انسان امروزه ضرورت د پاره امروزه باران ورولی . د هغه په میزاج به پیتې و نور ضروریات به ئې په تپه ولاړ وو که د انسان میاشتیز دوه میاشتیز یا د زیاتې مودې د ضرورت د پاره ئې په یو ځل د وړاندې نه اوبه راوړه ولې او خلقو ته دا حکم وې چه د دغې اوبو د ساتلو او محفوظ لرلو انتظام دې په خپله کوی نو هر چا به هم داسې نه شو کولې که په ډنډونو او تالاوونو کښې دومره مودې د پاره اوبه ساتل غوښتلې نو بیا به هم ترې سخا شوې او بې خونده شوې وې لهذا الله تعالی د دې د محفوظ ساتلو انتظام داسې او فرمایلو چه د باران د وریدو په وخت د زمکو او اونو بوټو وختی ضرورت پرې پوره شی بیا په مختلفو تالاوونو او قدرتی ډنډونو کښې دغه اوبه څه وخت د پاره جمع پاتې کیږی چه د انسانانو او نورو حیواناتو ضرورتونه پرې پوره کیږی چه د وخت په تیریدو سره دغه اوبه ختمې شی ځکه الله تعالی د هر ځای انسانانو ته هر وخت د تازه اوبو رسولو انتظام داسې او کړو چه د واړو په شکل کښې ئې د غرونو په سرونو ځکه دا اوساتلې چه یو خو د گرد و غبار او گند گریل نه محفوظی وی بل دا چه دغلته د انسانانو او نورو ځناورو د رسیدلو امکان نه وی ، په داسې صورت کښې دغه واړې نه سخا کیږی او نه پلیتیږی او نه گنده کیږی او دغه اوبه په دمه دمه ویلی کیږی او راڅاخی او د غرنیزو رگونو په واسطه د زمکې هرې برخې ته دغه اوبه چرته د چینو په شکل کښې راڅرگندې شی چه د لختو او د ولو په شکل کښې د زمکې په مخ باندې بهیږی په دې شان تازه تازه اوبه هر انسان او حیوان ته رسیدل آسان شود و واړې ځنې راڅخیدلې اوبه زمکې ته ژورې وربښکته شی چه په کوهی کنیستو سره دغه اوبه حاصلولې شی چنانچه قرآن کریم دا ټول نظام په یو لفظ ، ﴿فَأَسْكَنَتْهُ فِي الْأَرْضِ﴾ ، کښې بیان کړیدی د آیت په آخر کښې دې ته اشاره او کړې شوه چه ستاسو د آسانۍ د پاره دغه اوبه د زمکې په نزدې حصه اولی ژور والی کښې ساتلې شوې که دا ئې ډیر ژور والی د زمکې کښې ساتلې وې نو انسان به ورته رسیدې نه شو چه خپل ضرورت ئې ترې پوره کړې وې ، اود اوبو طبعی خاصیت هم دادې چې هغه د زمکې په ژوره حصه کښې ایسارې شی چې د انسان رسیدل ورته نه شی کیدی لکه قرآن کریم

دلته فرمائی ، ، ﴿وَالْأَعْلَىٰ دَهَابٍ بِهِ لَقْدُورُونَ﴾ ورپسې قرآن کریم د اوبو په ذریعه پیدا کیدونکې او د عربو د مزاج او طبیعت مطابق خاص خاص خیزونه مثلاً د کجورو او انگورو باغونه راپیدا کول بیانوي او دې نه پس نورې میوې په یو عام لفظ سره ذکر کړې لکه فرمائی ﴿لَكُمْ فِيهَا قُلُوبُ كَثِيرَةٌ﴾ یعنې په دغه باغونو کښې د کجورو او انگورو نه علاوه بې شمیره نورې میوې پیدا کړلې چې ځنې پکښې صرف د شوق پوره کولو او خوند اخستو د پاره خورې ، او ځنې میوې پکښې خوندی کوئ او مستقل د غذا کار ترې اخلي لکه فرمائی ﴿وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾ دې پسې الله تعالی د زیتون او دې نه د حاصلیدونکو تیلو بیان په خصوصیت سره ځکه فرمائی چې د دې فائدې ډیرې زیاتې دي او دې ته ئې هم اشاره او فرمائیله چې د زیتون اونې په کوه طور کښې زیاتې پیدا کیرې لکه فرمائی ، ﴿وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ﴾ سَيْنَاءَ ، او ، سینین ، د هغې مقام نوم دې چرته چې کوه طور واقع دې د زیتون تیل د بدن د مالش او درنې د حاصلولو د پاره هم استعمالولې شی او د پخکړې یعنې سالن په حیثیت هم استعمالولې شی ، لکه دلته فرمائی ﴿تَنْبُتُ بِالذَّهْنِ وَصَبْغٍ لِلْأَكْلَيْنِ﴾ د زیتون اونې د پاره د کوه طور خصوصیت دا دې چې دا اونه د ټولو نه اول په کوه طور پیدا شوې ده - او ځنې علماؤ عليهم السلام فرمائیلي دي چې د طوفان نوح نه پس په مخ د زمکې باندې د ټولو نه رومبې راتوکیدونکې اونه د زیتون ده [مظهري] . (۱)

ورپسې الله تعالی د هغې نعمتونو بیان فرمائی کوم چې انسان ته ئې د ځناورو او څاروو په ذریعه ورکړي دي الله تعالی دا غواړي چې په دې سره انسان د الله تعالی په کامل قدرت او په کامل رحمت دلیل اونیسی او په تو حید او عبادت کښې مشغول پاتې شی چنانچه فرمائی ﴿وَأَنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً﴾ تاسو د پاره په څاروو کښې یو عبرت او نصیحت دې [ورپسې د دې تفصیل داسې ښائی ﴿لِيُفِيكُم مَّا فِي بَطُونِنَا﴾ چې د دې څاروو په خیتو کښې مونږه ، تاسو د پاره پاکیزه پی تیار کړل چې د انسان زیات غوره خوراک دې . ورپسې فرمائی چې یواځې پی نه بلکه په دې څاروو کښې تاسو د پاره ډیرې [بې شمیره] فائدې دي ، چنانچه فرمائی ﴿وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ﴾ چې غور او کړې نو د څاروو د بدن هره یوه برخه د انسان پکار راځي ، د انسان د ژوند تیرولو د پاره بې شمیره قسمه سامانونه ترې تیارولې شی ، د څاروو د وینستو ، هډوکو ، کلمو او ټولو برخو نه ئې انسان خپل ځان د پاره ډیر سامانونه جوړوي او تیاروي چې شمیرل ئې گران دي . د دې بې شمیره فائدو نه علاوه یوه لویه فائده ئې دا هم ده چې په دې کښې د حلالو څاروو غوښې هم د انسان زیاته غوره خوراک ده لکه دلته فرمائی ﴿وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ﴾ په آخر کښې د دغې څاروو یوه بله لویه فائده دا بیان کړې شوه چې تاسو په هغې باندې سورلي هم کوئ او د پیتی اوړلو کار ترې هم اخلي ، هر کله چې دا فائده په دریاب کښې د چلیدونکو کشتو نه هم اخستې شی نو ځکه ئې دې سره یو ځای کشتی هم ذکر کړې چنانچه فرمائی ﴿وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ﴾ دلته هغه سورلي هم د کشتو په حکم کښې دي کومې چې د پایو په ذریعه چلیږي -

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۳۷۵، ۳۷۶]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا

| او بيشكه اوليرو مونره | نوح عليه السلام

| او مونره حضرت نوح عليه السلام دده

إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمٍ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَهٍ

قوم دهغه ته انوا وويل هغه | قوم زما | بندگي کوي | الله | نشته تاسو لره | هېڅ يو معبود

قوم طرفته اوليرو | انودۀ ورته او وويل چې ائي قوم | تاسو | الله | عبادت کوئي | او د

غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۝ فَقَالَ الْهَلْؤَا الَّذِينَ كَفَرُوا

بي دهغه نه | آيا نو نه يريزي تاسو | نو او وويل سردارانو | هغه | سردارانو | چې دمنلو نه انکار او کړو هغوي

هغه نه سوا ستاسو بل معبود نشته | نو آيا تاسو نه ويريزي | نو دهغه د قوم سردارانو او وويل

مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ

د قوم دهغه نه | چې نه دي دا | مگر | انسان دي | په مثل ستاسو | اراده لري دي | چې اوچت شي

کوم چې کافران وو | چې دي خو ستاسو په شان يو انسان دي | دي غواړي چې تاسو باندې

عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً مَّا سَمِعْنَا

په تاسو باندې | او که غوښتلې | الله | نو خامخا راليرلي به | وي | فرېستي | نه دي | اوريدلي مونره

خپل خان اوچت کړي | او که | الله | رسولان | راليرل غوښتلې | نو فرېستي به | وي | راليرلي وي

بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ۝ إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ

دا خبري | په پلارانو زمونږ اولنو کښي | نه دي | دا نوح | مگر يو سړي دي | چې په ده باندې

مونږ خود خبره دخپلو پخوانو مشرانو نه ده اوريدلي | دي | خويو داسې سړي دي

جَنَّةٍ فَنَرَبُّوْا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ۝ قَالَ رَبِّ

پريان دي | پس انتظار اوکړئ | ده ته | دڅه وخته پورې | او وويل | نوح | | له ربه زما

چې دليونتبو اثر پرې راغلي دي | تر يو وخت پورې ورته | انتظار اوکړئ | نوح | دعا

النَّصْرُ بِي ۝ فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ

امداد اوکړې زما | په سبب دهغې | چې دروغ نې او گنېلم زه | نو وحې اوکړه مونره | هغه ته

اوکړه | چې ائي زما ربه ما سره مدد اوکړه | ځکه چې دوي زه دروغ ژن او گنېلم | نو مونږ ورته

أَنِ اصْنَعِ الْفُلَكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحِّينَا فَإِذَا جَاءَ

چې جوړه کړه | کشتي | په نگراني | زمونږ کښي | او زمونږ دوحې مطابق | نو کله چې | راشي

حکم ورکړو | چې ته زمونږ په نگراني کښي يوه بيرئ جوړه کړه | او زمونږ په حکم نې

أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورَ ۖ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ

حکم زمونږه | او را اوخوتکیرې تنور | نو سواره کړه | په دې کشتۍ کښې | دهر قسم خناور نه | جوړه کړه | نو کله چې زمونږ حکم [د عذاب] راشي | اود زمکې نه اوبه راوختکیرې | نو

زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ

جوړه جوړه | دوه دوه | او اهل و عيال خپل | مگر [مه سوره] | هغه څوک | چې مخکښې شوی ده | دهر قسم خناور و نه دوه دوه جوړې په کښې کینوه | او خپل د کور خلق هم | خو هغه څوک

عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ ۖ وَلَا تُخَاطَبُنِي فِي الَّذِينَ

په هغه باند | خبره د عذاب | دهغوئ نه | اومه کوه خبرې زما سره | په معامله دهغه کسانو کښې | په کښې مه پریږده | چې د ډوډیو حکم پرې شوې دي | او دهغه خلقو باره کښې ماسره

ظَلَمُوا ۖ إِنَّهُمْ مُفْرَقُونَ ۚ فَإِذَا اسْتَوَيْتَ

چې ظلم ئې کړې دي | بیشکه چې هغوئ | ډوډیونکي دي | نو کله چې | برابر [سور] شې ته | خبره مه کوه | څوک چې ظالمان دي | هغوئ غرقیدونکي دي | نوبیا څه وخت چې ته

أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلِكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي

ته او هغه څوک | چې ستا سره دي | په کشتۍ باند | نو اووایه | ثناده | الله لره | هغه الله | اوستا ملگری په بیرې کښې ځانې اونیسی | نو ته دا دعا اولوله چې دهرې ثناء لائق الله دي

نَجِّنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۖ وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي

چې خلاص ئې کړو مونږه | د قوم ظالم نه | او اووایه | اریه زما | کوز کړه ما | چې مونږ ته ئې د ظالم قوم نه نجات راکړو | اودا دعا کوه | چې ائې زما ربه ما [د کشتۍ نه]

مُنْزَلًا مُبْرَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ۖ إِنَّ

یه یو داسې ځانې کښې | چې برکتناک وی | او ته | بهتره ځانې ورکونکې ئې | بیشکه | د برکت په ځانې باندې کوز کړه | او ته د ټولو نه ښه کوزونکې ئې | بیشکه

فِي ذَلِكَ لَا آيَاتٍ لَكَ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ۖ

په دې قیصه کښې | ډیرې ښې دي | او بیشکه چې یو مونږه | خامخا آزمینیت کونکي دي | [واقعہ] کښې ډیرې [د عبرت] ښې دي | او مونږ خو امتحان کونکي یو

آسان ترجمه قرآن

او مونږ نوح علیه السلام دهغه قوم ته لیرې وړو، پس هغوی (قوم ته) اووئیل چه: ای زما د قوم خلقوا د الله پاک عبادت کوئ دهغه نه سوا ستاسو بل څوک معبود نشته. آيا تاسو ویرېږئ نه؟ په دې باندې دهغه د قوم کافرانو سردارانو (یو بل ته) اووئیل: ددې سړی د دې نه سوا هیڅ حقیقت نشته چه دې هم

ستاسو په شان يو انسان دې چه په تاسو باندې خپل او چتوالې ثابتول غواړي، او که الله پاک غوښتلې وې نو ملائک به ئې نازل کړې وې. دا خبره خو مونږ په خپلو مخکښينو مشرانو کښ هم نه ده اورېدلې. (پاتې شوي داسې نو) دا بل هيڅ نه دې، يو داسې سړې دې چه ليون توب ورته رسيدلې دې، په دې وجه د څه وخته پورې انتظار کولو سره ورته او کورئ (چه کيدې شي په خپلو حواسو کښ راشي) لوح عليه السلام او فرمايل: يا ربه! دې خلقو چه څنگه زه دروغون کړې يم، په هغې باندې ته زما مدد اوکړه. پس مونږ هغه ته وسې راو ليږله چه: ته زموږ په نگراني کښ او زموږ د وسې مطابق يوه کشتي جوړه کړه. بيا چه کله زموږ حکم راشي، او تنور جوش اووه او د هر قسم ځناورو نه يو يو جوړه اخستلو سره هغه هم په کشتي کښ سواره کړه او د خپل کور خلق هم سوا د هغې نه د چا خلاف چه د مخکښ نه حکم صادر شوې دې او د دې ظالمانو په باره کښ ماته هيڅ خبره مه کوه، دا خبره مقرر ده چه دوی ټول به غرق شي. بيا چه کله ته او ستا ملگري په کشتي کښ برابر کيښئ، نو اووايي: شکر دې الله پاک لره چا چه مونږ ته د ظالمانو خلقو نه خلاصې را کړو. او اووايه اي ربه ماته داسې کوزيدل نصيب کړه چه برکت والا وي او ته بهتر کوزونکې ئې په ټوله واقعه کښې لوټې نخښې دي او يقيني خبره ده چې مونږ خو از ميښت کولکي يو.

خلاصه تفسير

هم ددې نه په وړاند ايتونو کښې دانسان دپيدائش او دده دبقاء او ارام دپاره دمختلف قسم دسامان پيدا کولو ذکر وو وړاند دده دروحاني تربيت او ديني فلاح چه کوم انتظام فرمائيلې دې دهغې ذکر دې ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ﴾ [اومونږ نوح] دده د قوم طرف ته پيغمبر جوړ کړو وليږلو پس دوي [خپل قوم ته] ﴿فَقَالَ يٰ قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ﴾ [وفرمانيل چه له زما قومه خاص دالله تعالى عبادت کوي] ﴿مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ د هغه نه سوا څوک ستاسو دپاره د معبودانو جوړولو لائق نشته] او هرکله چه دا يوه خبره ثابته ده نو ﴿أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾ [بيا اياتاسو] دنورو دمعبود جوړولونه [نه ويرېږئ پس] دنوح دده دا خبره ئې چه واوريده نو ﴿فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ﴾ [دده په قوم کښې چه کوم کافران سرداران وو] عواموته ئې [وويل] ﴿مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ چه داسې بغير ددې نه چه ستاسو په شان يو معمولی [بنیادم دې او بل څه] رسول وغيره [نه دې] په دې دعوی سره ﴿يُرِيدُ أَنْ يَتَّخِذَ عَلَيْكُمْ﴾ [دده] اصل [مطلب دادې چه تاسو نه ځان لوي کړي] يعنی دده مقصد محض خپله مرتبه او عزت دې ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ﴾ [او که الله تعالى ته] رسول ليږل [منظور وي نو] ددې کار دپاره ﴿لَأَنْزَلَ مَلَكًا﴾ به ئې [فرېښتې راليږلې وې] پس دده دعوی غلطه ده دغه شان دده توحيد طرف ته دعوت ورکول بله غلطی ده ځکه چه ﴿مَا سَمِعْنَا بِهَذَا﴾ [مونږه دا خبره] چه بل څوک معبود مه جوړوي ﴿فِي آيَاتِنَا الْأُولَىٰ﴾ [په خپلو ورومېو مشرانو کښې] چرې [نه ده اورېدلې] ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ يَّهْجُوهُ﴾ بس دا يوسړې دې چه دې ليونې شوې دې [په دې وجه دتولي دنيا نه خلاف خبرې کوي چه زه رسول يم او معبود يودې] ﴿فَتَرْصُوهُ حَتَّىٰ يَمُوتَ﴾ [پس تر يو خاص وخته] يعنی دده تر مرگه [پورې دده] ددې حالت [نور انتظار کوي] اخر دې به يو وخت ته ورسيږي ختم به شي او ټوله معامله به سره پاتې شي ﴿قَالَ﴾ [نوح] چه ددوی دايمان راوړو نه نا اميده شو نو دالله تعالى په دربار کښې ئې]

عرض وکړو ﴿رَبِّ النَّارِ﴾ چه اے زما ربه [دوی نه] زما بدله واخلې ﴿بِمَا كَذَّبْتُمْ﴾ په وجه د دې چه دوی زه دروغژن کړې يم ﴿فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ﴾ بس مونږه [دده دعا قبوله کړه او] ده ته [مو] حکم ولیږلو ﴿أَبِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا﴾ چه ته کشتی جوړه کړه زمونږ په نگرانی کښې ﴿وَوَحَيْنَا﴾ او زمونږ په حکم سره [چه اوس به طوفان راځي او تاسو او مؤمنان به ددغې په ذریعه محفوظ پاتې کیرئ] ﴿فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا﴾ بیا چه څه وخت زمونږ حکم [دعذاب نژدې] راشي او [نښه یې] داده چه ﴿وَفَارَ التَّنْوُرُ﴾ [دزمکې نه اوبه خو تکیدل شروع شی نو] دغه وخت ﴿فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ الثَّنَيْنِ﴾ [دهر قسم] ځناورو [نه] کوم چه دانسان په کار راځي او په اوبو کښې ژوندی نه شی پاتې کیدې لکه گلده بیزه غوا، غواښی، اوبښ، آس او خر وغیره [یویو نړاویوه یوه ماده یعنی دوه دوه په شمیر په دې] کشتی [کښې داخل کړه] ﴿وَأَهْلَكَ﴾ او خپل دکور خلقو لره هم [سواره کړه] ﴿الْأَمْنُ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ﴾ [بغیر دهغونه په کومو چه] دغرقیدو [حکم نافذ شوې دې] یعنی ستا په اهل و عیال کښې چه کوم کافران وی هغه مه سوړوه [او] دا واوړه چه دعذاب راتلو په وخت کښې ﴿وَلَا تَخْطِئُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ [ماسره دکافرانو] دنجات [په باره کښې هېڅ خبرې مه کوه] خکه چه ﴿إِنَّهُمْ مُعْرِقُونَ﴾ [دغه ټول به غرقیرئ] ﴿فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَلْتَّ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكَ﴾ بیا چه څه وخت تاسو او ستاسو ملگری [مسلمانان] په کشتی کښې کښینی ﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يَجْنِيَكُمْ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ نو داسې وایی چه شکر دې دالله تعالی چه مونږ له یې دکافرانو خلقو نه [یعنی ددوی دکارونو او ددوی دوبال نه] نجات راکړو او [کله چه دطوفان ختمیدو نه] ﴿وَقُلْ رَبِّ انْزِلْنِي مُنزَلًا مُبْرَكًا﴾ پس زمکې ته دکشتی نه راکوزیرئ نو داسې وایی چه اے زمونږه ربه مونږ لره [په زمکه] دببرکت په کوزیدوسره کوز کړې [یعنی په باطنی او ظاهری اطمینان سره مو اوساتې] ﴿وَأَلْتَّ﴾ [او ته دټولو] دخان سره په طور دمیلستیا ﴿خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ﴾ [دتولو کوزونکو نه غوره یئ] یعنی نور خلق چه کوم میلمانه دخان سره کوزوی هغوی دخپلو میلمنو په مقصدونو پوره کولو او دمصیبتونو نه په نجات ورکولو قدرت نه لری او ستا په دې ټولو څیزونو قدرت دې ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ﴾ [په دې] ذکرشوي واقعه [کښې] دعقل لرونکو دپاره زمونږ دقدرت [دیرې نښې دی] ﴿وَأَنْ كُنَّا لَبُتْلِينَ﴾ او مونږ [دانښې] بنایو او خپلو بندگانو لره پرې [ازمایو] یعنی ازمانش یې کوو چه وگورو چه کوم ددې نه نفع اخلي او کوم نه اخلي او نښې دادی رسول لیرل ایماندارو لره بېچ کول کافرانو لره هلاکول او ناڅاپه طوفان پیدا کول کشتی لره محفوظ ساتل وغیره وغیره

معارف او مسائل

﴿وَفَارَ التَّنْوُرُ﴾ د، تنور، یوه مشهوره معنی د روټې پخولو ځانې دې او هم دغه معنی مشهوره ده او ټولې زمکې ته هم تنور وئیلې شی څنگه چه د تفسیر په خلاصه کښې ئې ترجمه شوې ده، ځنې مفسرینو عليه السلام ترې یو خاص، تنور، [د روټې پخولو ځای] مراد اخستې دې چه دکوفي په جمات کښې یا دشام ملک په یو بل ځانې کښې جوړوو، دغې تنور نه اوبه راخوت کیدل حضرت نوح عليه السلام ته د طوفان نښه گرځولې شوې وه [مظهري] (۱) د حضرت نوح عليه السلام د هغوی د طوفان او دکشتی قصه په تیرو شوو سورتونو کښې په تفصیل سره بیان شوې ده [

ثُمَّ أَنشَأْنَا	مِنْ بَعْدِهِمْ	قَرْنًا	آخَرِينَ ۖ	فَأَرْسَلْنَا	فِيهِمْ
بيا پيدا ڪړو مونږه	اروستو دهغوی نه	يو قوم بل (۱)	بيا اوليږو مونږه	په هغوی کښي	
بيا ددوي نه	پس مونږ يو بل قوم	راپيدا ڪړو	نو هغوی ته	مونږ دخپل [قوم] نه	
رَسُولًا	مِنْهُمْ	أَنۡ يَعْبُدُوا	اللَّهَ	مَالِكُمْ	مِّنۡ إِلَهِ غَيْرَ ۖ أَفَلَا
يورسول	دهغوی نه	چي بندگي کوي	دالله	نشته تاسو لره	خوڪ معبود بي دهغه نه آيا نو تاسو
يو پيغمبر	اوليږلو	نو	[هغه پيغمبر او وئيل]	چي تاسو دالله عبادت کوئي	دهغه نه سوا
تَتَّقُونَ ۚ	وَقَالَ	الْمَلَائِكَةُ	مِنْ قَوْمِهِ	الَّذِينَ	كَفَرُوا
يرپږي نه	او او وئيل	سردارانو	دقوم دهغه نه	هغه کسانو	چي دمنلو نه ئي انکار اوکړو
ستاسو بل	معبود	نشته	آيا تاسو نه	يرپږي	او دهغه دقوم سردارانو او وئيل اکوم چي
وَكَذَّبُوا	بِلِقَاءِ	الْآخِرَةِ	وَأَتْرَفْنَاهُمْ		
او دروغ ئي	اوگنږله	پيشي	دآخرت	او دخوشحالي سامان ورکړي	و مونږ هغوی ته
کافران وو	او دآخرت	راتلل ئي	دروغ گنږل	او مونږ ورله	په دنيا کښي
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	مَا هَذَا	إِلَّا	بَشَرٌ	مِّثْلُكُمْ	يَاكُلُ
په ژوند ددنيا کښي	چي نه دي	دا [سړي]	مگر	انسان دي	په مثل ستاسو دي خوري
دراحت او عيش	سامانونه	ورکړي وو	چي دي	ستاسو په شان	سړي دي اکوم خيزونه

(۱) د نوح علیه السلام د قوم نه پس عاديان او نموديان :- الله تعالی بيان فرمائي چه د حضرت نوح علیه السلام نه پس هم ډير امتونه راغله لکه عاديان هغوی سره متصل وويانموديان چه په هغوی باندې د چغې عذاب راغلي وولکه چه په آيت کښي دي هغوی له هم دالله تعالی رسول راغلي وودالله تعالی دعبادت اودهغه دتوحيد تعليم ئي ورکړو خو هغوی تکذيب اوکړو اومخالفت ئي اوکړو. د تابعدارنې نه ئي انکار اوکړو صرف په دي وجه چه دا انسانان دي. قيامت ئي هم اونه منلو اودبدني حشر نه هم منکر شو او وني وئيل چه دا خوبالکل د قیاس نه هم لري دي. بعث نشر حشر قيامت هيڅ خيز نشته. دي سړي دا ټولې خبرې د خان نه جوړې کړي دي مونږ د داسې فضول خبرو منونکي نه يو. نبی علیه السلام دعا اوکړه اوپه هغوی باندې ئي امداد اوغوښتلو هم هغه وخت جواب ملاو شو خوڪ چه ستا موافقت نه کوي په هغوی به هم اوس عذاب راشي اودوي به په چغو چغوژاري آخر په يوه زبردسته چغه او آواز سره ټول ختم کړي شو اوهم د دي هغوی حقدار هم وو. ډيري تيزي سيلني او د هوا په پوره طاقت سره د فريستو زړه ويستونکي او خطرناک آواز هغوی ذره ذره کړه او تباہ بريد ئي کړل. بوس ترې والوتل او صرف د کورو کنډرې پاتي شوې د خلقو د عبرت د پاره پاتي شواود گندگريل په شان بي کار خيزونه شول. د داسې ظالمانو د پاره لريوالي دي په هغوی باندې رب ظلم نه دي کړي بلکه هم د هغوی کړه وو کوم چه د هغې مخي ته راغله نو اي خلقو تاسو له هم د رسول ﷺ د مخالفت نه زيات ويريدل پکار دي.

مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ۖ وَلَكِنَّ

دهغي نه | چي خوري تاسو | دهغي نه | او دې خكي | دهغي نه | چي خكي ني تاسو | او كه چري
چه تاسو خوري هغه دې هم خوري | او دهغه څه نه خكاك كوي كوم چه تاسو خكي | او كه تاسو

أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ ۖ إِنَّكُمْ إِذَا لَخَسِرُونَ ۖ

خبره او منله تاسو | ديو بشر | چي ستاسو پشان دې | نو بيشكه تاسو | ايا | خامخا نقصان موندونكي يي
دخان غوندي يو سړي تابعداري او كړه | نو بيا خو تاسو به په بنسكاره تاوان كښي ني

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا

ايا دې وعده كوي ستاسو سره | چي بيشكه تاسو | كله | مړه شي | او شي تاسو | خاوري
داسړي خو تاسو ته وائي | چي هر كله تاسو مړه شي | او خاوري هډوكي شي

وَعِظَامًا ۖ إِنَّكُمْ تُخْرَجُونَ ۖ هِيَ هَاتِ هِيَ هَاتِ

او هډوكي | نو بيشكه تاسو به | را ايستلي كيږي [د قبرونو نه] | | دير لري دې | | دير لري دې
نو بيا به د نوي سره راويستلي شي [ژوندي كيږي] | [د عقل نه] | ډيره لري ده | ډيره لري ده

لَهَا تُوْعَدُونَ ۖ إِنَّ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا

هغه خيز | چي ستاسو سره ئي وعده كولې شي | نه دې دا ژوند | مگر | ژوند زمونږ د دنيا دې
دا وعده چې تاسو سره كولې شي | زمونږ دا ژوند | خو صرف هم د دنيا ژوندي دې

نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ۖ إِنَّ هُوَ

چي مونږ مړو مونږه | او ژوندي كيږو مونږه | اونه يو مونږه | رايا سيدونكي د قبرونو نه | نه دې داسړي
چي مونږ څوك مړو | او څوك پيدا كيږو | او مونږ به د مرگ نه پس بيا هيچري نه ژوند كيږو | دا خو

إِلَّا رَجُلٌ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ

مگر | يو سړي دې | چي ترلي دي | په الله باندي | دروغ | اونه يو مونږه | ده لره
يو داسي سړي دې | چي په الله باندې ئي دروغ جوړ كړي دي | او مونږ هيڅ كله دده دخبري

بِمُؤْمِنِينَ ۖ قَالِ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ۖ

مونكي | او نيل رسول | له ربه زما | امداد او كړي زما | په سبب دهغي | چي دروغ ئي او گنېلم زه
مونكي نه يو | نو | پيغمبر | دعا او كړه | چي ئي زما ربه ته زما مدد او كړه | ځكه چي دوي زه دروغ ژن كړي يم

قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لِّيُصْبِحَنَّ لِيْ دِمْيْنٍ ۖ فَاخَذَتْهُمْ السَّيِّئَةُ

او نيل الله | چي دلري مودي نه پس به | شي دوي | بنسيمانه | نو او نيل هغوي | يوي چي
[الله ورته] او نيل چي داخل به ډير زر [پخپلو خبرو] بنسيمانه شي | نو بيا يو سخت آواز

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ	فَجَعَلْنَهُمْ	غَشَاءً	فَبَعْدًا	لِّلْقَوْمِ
په حق سره نو جوړ کړل مونږه دهغوی نه خسرې دسیلاب پس لرې والې دوی دپاره دقوم				
په دهغوی باندې راغلو نو مونږ دوی ریزه ریزه کړل نو د ظالمانو دپاره				
الظَّالِمِينَ				
ظالم				
هلاکت دې				

آسان ترجمه قرآن

بيا دهغوی نه پس مونږ نور نسلونه پيدا کړل، او په هغوی کېن مو هم دهغوی نسل نه يو سړې رسول اولېږلو (چا چه اووئيل) چه: د الله پاک عبادت کوئ، د هغه نه سوا ستاسو هيڅوک معبود نشته، آيا تاسو ويرېږئ نه. د هغوی د قوم هغه سرداران چه کافر وو، او چا چه د آخرت د ملاقات تکذيب کړې وو، او چاته چه مونږ په دنيوی ژوند کېن بڼه مزې ورکړې وې، هغوی (يو بل ته) اووئيل: د دې سړې حقيقت د دې نه سوا هيڅ نه دې چه دا هم ستاسو په شان انسان دې، څه چه تاسو خورئ، هغه دې هم خوري، او څه چه تاسو څکئ، دې هم څکي. او که چرته تاسو د خپل ځان په شان د يو انسان تابعداری قبوله کړه نو تاسو به ډيره د تاوان سودا اوکړئ. آيا داسې تاسو د دې نه ويروي چه کله تاسو مړه شئ، او په خاورو او هډوکو کېن بدل شئ، نو تاسو به دوباره د زمکې نه راويستلې شئ؟ د کومې خبرې نه چه تاسو ويرولې شئ، هغه خو ډيره لرې ده، د پوهې نه ډيره لرې ژوند خو د دې دنيا د ژوند نه علاوه بل نشته، (هم دیکېن) مونږ مړو او ژوندي کېږو، او مونږ دوباره نه شو ژوندي کيدلې (پاتې شو داسې نو) هيڅ نه دې دې مگر يو داسې سړې چه په الله پاک باندې ئې دروغ بهتان تړلې دې، او مونږ په ده باندې ايمان راوړونکي نه يو. پيغمبر اووئيل: ياربې! دې خلقو چه زه څنگه دروغژن کړې يم، په هغې باندې ته زما امداد اوکړې الله پاک او فرمائيل: اوس دلږ وخت خبره ده چه دا خلق به افسوس کونکي پاتې شي. پس د دې رشتينې ودي مطابق هغوی يو هيبتی چغې راوئيول، او مونږ هغوی نه خوله جوړه کړه، لعنت دې په داسې ظالمانو باندې!

خلاصه تفسير

[بيا] دنوح عليه السلام د قوم نه پس ﴿لَمَّا آتَيْنَاهُمْ بُعْدَهُمْ قُرْنَآٰ اٰخِرِيْنَ﴾ [مونږ بله ډله پيدا کړه] مراد عاديان دي يا ثموديان ﴿فَاَرْسَلْنَا فِيْهُمْ رُّسُلًا مِّنْهُمْ﴾ [بيا مونږ په دوی کېنې يو پيغمبر وليږلو کوم چه ددوی نه وو] مراد هود عليه السلام يا صالح عليه السلام دې دغې پيغمبر ورته ووئيل ﴿اَنۡ اَعْبُدُوْا اللّٰهَ﴾ چه تاسو خلق د الله تعالی عبادت کوئ ﴿مَا لَكُمْ مِّنۡ اِلٰهٍ غَيْرُهُ﴾ د هغه نه سوا ستاسو بل څوک معبود حقيقي [نشته] ﴿اَفَلَا تَتَّقُوْنَ﴾ [ايا تاسو] د شرک نه [نه] ويرېږئ او [د هغه پيغمبر په دې خبره اوريدو] ﴿وَقَالَ الْمَلٰٓئِكَةُ لِمَنِ الْقُوٰمَةُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا﴾ [دهغوی په قوم کېنې چه کوم سرداران وو کومو چه] خداي او رسول سره [کفر کړې وو] ﴿وَكَذٰٓبُوْا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ﴾ او داخرت راتلل ئې دروغژن کړې وو ﴿وَاَتَرَفْتُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ او مونږ دوی لره په دنيوی ژوند کېنې فراخی هم ورکړې وه اووئيل

﴿مَاهَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾ چه بس دا خوشاسو په شان يو [معمولی [سرې دې] چنانچه دې ﴿يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ﴾ هغه څه خوری کوم چه تاسو خوری ﴿وَلَشَرَبُ مِمَّا شَرَبْتُمْ مِنْهُ﴾ او هغه څه څښی کوم چه تاسو څښی او هرکله چه دې ستاسو په شان بشر [سرې] دې نو ﴿وَلَكِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا مِّثْلَكُمْ﴾ [که تاسو دخپل خان په شان دیو] معمولی [سرې په خبره پسې لاری] ﴿إِنْ كُنْتُمْ إِذْ لُحِيتُمْ بِهِ﴾ نو بیشکه تاسو به [د عقل [په تاوان کښې شی] یعنی دا لویه بې وقوفی ده] ﴿أَبَعْدُكُمْ أَنْتُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا﴾ آیا دا سرې تاسو ته د اوایی چې کله تاسو مړه شی او [د مرگ نه پس [خاورې او هډوکی شی] مطلب داچه داد غوښې اجزاء خاورې شی نو هډوکی بې غوښې پاتې شی بیا په خو ورڅو کښې دغه هم خاورې شی نو داسې وایی چه کله دې حالت ته ورسیرئ [نو] بیا به دوباره ژوندی شی او دزمکې نه ﴿أَنْتُمْ مُعْرِجُونَ﴾ به [راوړستلې شی] نوایا داسې سرې هم چرې داطاعت او تابعدارئ قابل کیدې شی او ﴿هِيَ هَاتِ هِيَ هَاتِ لِمَا تُوعَدُونَ﴾ [دیره لرې او دیره لرې ده کومه خبره چه تاسو ته کولې شی ﴿إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا﴾ بس ژوند خو زمونږ د دنیا دا ژوند دې ﴿تَمُوتُ وَنَحْيَا﴾ چه په مونږ کښې څوک مری او څوک پیدا کیرئ ﴿وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ﴾ او مونږ دوباره ژوندی کیدې نه شو ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ يُفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ بس دا یو داسې سرې دې کوم چه په الله تعالی باند دروغ جوړوی [چه زه ئ رسول رالیرلې یم او څوک بل معبود نشته او قیامت به راځی] ﴿وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ﴾ او مونږ خو هرگز دې رښتونی نه شو کڼرلې ﴿قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كُنتُ بِنَاءٍ﴾ پیغمبر دعا وکړه چه ا زما ربه زما بدله واخله په دې وجه چه دوی زه دروغژن کړم ﴿قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَدِيمِينَ﴾ ارشاد وشو چه داخلق به ډیر زر پښمانه شی ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ﴾ چنانچه دوی لره یو سخت اواز [یاسخت عذاب [د حقې وعدې موافق] چه [لیصبحن ندمین] (۱) [ونیول] چه په دې سره دوی ټول هلاک شول ﴿فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً﴾ [بیا] د هلاکولو نه پس [مونږ دوی لره] د [خس و خاشاک [په شان چخنړوی [کرل] ﴿فَبَعْدَ اللَّقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ پس دالله تعالی عذاب دې په کافرانو باندې]

معارف او مسائل

د دې نه په وړاندې آیتونو کښې د هدایت په لړ کښې د حضرت نوح علیه السلام قصه بیان کړې شوې ده اوس ورپسې د ځنې نورو پیغمبرانو علیه السلام او د هغوی امتونو چې نوم ئې اگرچه ندې اخستې شوې، خو د نښو نښانو له مخې مفسرینو علیه السلام فرمائیلې دې چه مراد ترې عادیان او ثمودیان یا دواړه دی، اجمالی حال ذکر کړې شوې دې. عاد قوم ته هود علیه السلام او ثمود قوم ته صالح علیه السلام د پیغمبر په حیثیت لیرلې شوې وو، دلته د دوی هلاکیدل، صیحه، [سخت آواز] سره بیان شوې دی چه په نورو آیتونو کښې په، صیحه، سره هلاکیدل د ثمودیانو بیان شوې دی، په دې بنا ځنې حضراتو علیه السلام فرمائیلې دی چه په دې آیتونو کښې د،، قرنا آخرین،، نه مراد ثمودیان دی، مگر دا هم کیدشی چه د،، صیحه،، لفظ نه مراد دلته کښې مطلق عذاب

(۱) ترجمه:- او زړه چې داخلق پښیمانه شی.

اخته شوې وى نو بيا عاديانو سره هم دا لكيدې شى ، والله اعلم ،
 ﴿إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ﴾ (د دې دنيا د ژوند نه علاوه څه بل ژوند نشته نو
 مو كيدل او ژوندى كيدل هم په دې دنيا كېنې س دى ، بيا دوباره ژوندى كيدل نشته] - هم دا
 وينا د عامو كافرانو ده چه د قيامت نه منكر دى ، كوم چه په ژبې سره دا انكار كوي نو هغوى
 خو ډير يقيناً چه كافر دى ، خو افسوس او فكر څيز دا دې چه اوس خو د ډيرو مسلمانانو د
 قول او فعل نه په عملى ډول دغسې انكارېنكاره كيږي چه د آخرت او قيامت حساب كتاب ته
 نې هم فكر نه ځي الله تعالى دې د ايمان خاوندانو ته د دې مصيبت نه خلاصې وركړي .

ثُمَّ أَنشَأْنَا	مِنْ بَعْدِهِمْ	قُرُونًا	أُخْرَىٰ
بيا	پيدا كړل مونږه	اروستو دهغوى نه	قومونه نور (۱)
..... بيا مونږ دهغوى نه پس نور قومونه پيدا كړل			
مَا تَسْقُ	مِنْ أُمَّةٍ	أَجَلَهَا	وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ
نشى مخكېنې كيدې	يو قوم	دنيتي خپلې نه	اونه روستو كيدې شى بيا
هيڅ يو امت نه خو د خپلې نيتي نه وړاندې كيدې شى اونه روستو پاتې كيدې شى بيا			
أَرْسَلْنَا	رُسُلَنَا	تَتَرَا	كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةٌ رَّسُولُهَا
راوليږل مونږه	رسولان خپل	پرلپسې هر كله چې راغې	يو امت ته رسول دهغوى
ورپسې مونږ خپل پيغمبران پرله پسې راوليږل څه وخت چې به يو امت ته خپل رسول			
كَذَّبُوهُ	فَاتَّبَعْنَا	بَعْضَهُمْ	بَعْضًا
نوهغوى دروغژن او گنډو هغه	پس راوستل مونږه	ځينى دهغوى	په ځينى نورو پسې
ورغلو او هغوى به دروغژن او گنډولو نو مونږ به هم [پيغمبران] يو په بل پسې اوليږل			

(۱) د مختلفو امتونو ذكر :- د دوى نه پس هم ډير امتونه او مخلوق راغلو كوم چه مونږ پيدا كړې وو د
 هغوى د پيدا كولو نه اول چه الله تعالى د هغوى اجل مقرر كړې وهغه الله تعالى پوره كړو نه وړاندې والي
 اوشو اونه روستو والي . بيا مونږ يو بل پسې برابر رسولان راوليگل (الطبري: ۱۹/۲۴) هريو امت ته پيغمبر
 راغلو وهغه خپل امت ته د رب پيغام اورسولو چه د يو الله تعالى عبادت كوئى د هغه نه بغير د بل چا
 عبادت مه كوئى بعضې په نيغه لار راغله او په بعضوياندي د كفر كلمه راست راغله (ثابته شوه) د
 ټولو امتونو اكثريت د انبياء كرامو ﷺ منكر وولكه سورت يس كېنې چه فرماني ﴿يَحْذَرُوا عَلَى الْعِبَادَةِ مَا
 يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ (۳۶/يس: ۳۰) افسوس دې په بنيادمانوياندي هغوى له چه كوم رسول
 راغلو هغه پسې توقي مسخرې او كړې مونږ يو بل پسې ټول غرق او فنا كړل ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نوحٍ
 وَكُلٌّ يَوْمَئِذٍ يَكْفُرُونَ﴾ (الاسراء: ۱۷) د نوح ﷺ نه پس هم مونږ ډير كلې تباه كړل هغوى مونږ
 زړې قصې جوړې كړې . د هغوى قصې باقى پاتې شوې او هغوى تباه او برباد شو ذره ذره كړې شوډ بې
 ايمانود پاره د رحمت نه لري والي دې .

وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ ۖ فَبَعْدًا لِّقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

او جو پرکړل مونږه هغوی | قیصې | پس لرې والې دي | دپاره دهغه قوم | چې ایمان نه راوړی
او دهغې خلقو نه مو قصې جوړې کړې | نو دهغه خلقو دپاره هلاکت دي چې ایمان نه راوړی

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ ۖ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ

بیا | اولیو مونږه | موسیٰ علیہ السلام | او رور دهغه | هارون علیہ السلام | دښو زمونږ سره | او ددلیل
بیا مونږ موسیٰ ۷ او دهغه رور هارون ۷ را ولیږل | دخپلو حکمونو او ښکاره

مُبِیِّنٍ ۖ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَٔیْهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا

ښکاره سره | فرعون ته | او دسلطنت واکدارانو دهغه ته | نو تکبر او کړو هغوی | او ووهغوی
دلیلونو سره | فرعون ته او دهغه سردارا ته | خو هغوی تکبر او کړو | او هغه

قَوْمًا عَالِیْنَ ۖ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرٍ مِّثْلَنَا

قوم | خان غټ گنړونکی | نو او وویل هغوی آیا ایمان راوړو مونږ | په دوشو | چې زموږ پشان دي
ډیر سرکشه خلق وو | نو هغوی او وویل چې آیا مونږ دي | هیله بیله | دخان غوندي په دوه کسانو

وَقَوْمَهُمَا لَنَا عِبْدُونَ ۖ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا

او حال دا چې قوم ددواړو | زمونږه | غلامان دي | نو دروغ او گنړل هغوی هغه دواړه | نو شو هغوی
باندې ایمان راوړو | حال دا چې ددوی دقوم خلق زموږ غلامان دي | نو هغوی دواړه | پیغمبران |

مِّنَ الْمُهْلَكِیْنَ ۖ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ الْكِتٰبَ لَعَلَّهُمْ

دهلاک کړي شو | نه | او بیشکه ورکړو مونږه | موسیٰ علیہ السلام | ته کتاب | دپاره ددې چې هغوی
دروغون کړل | نو هغوی هلاک کړي شول | او مونږ موسیٰ ۷ ته | تورات نومې | کتاب ورکړو

يَهْتَدُونَ ۖ وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً ۖ وَأَوَيْنَهُمَا

نیغه لاریا مومی | او جو پرکړه مونږه | خوي دمريم | او مور دهغه | یوه ښښه | او پناه ورکړه مونږه دواړو له
چې خلق ترې نه سمه لاریا مومی | او مونږ دمريم خوني او دهغه مور یوه غټه او څرگنده نخښه او څرخوله

إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ۖ

یو لوړ ځای ته | چې دا طمینان ځای وو | او دروانو او بو ځایي وو |
او هغوی ته مو په یوه اوچته زمکه پناه ورکړې وه | چې داستوگنې قابله او جاري او بووالاوه |

آسان ترجمه قرآن

د دې نه پس مونږ نور نسلونه پیدا کړل. هېڅ امت نه د خپل مقرر وخت نه وړاندې تلې شې. نه دهغې
نه پس ایساریدلې شې بیا مونږ پرله پسې خپل پیغمبران اولیږل. کله به هم چې یو قوم ته د هغوی
پیغمبر راتلو نو هغوی به هغه دروغون گنړلو، پس مونږ هم د یو نه پس د بل (د هلاکولو) سلسله

اوتر له، او دهغوی نه مو قصه جوړه کړه لعنت دې په هغه خلقو باندې چه ایمان نه راوړی! بیا مونږ موسی علیه السلام او دهغه ورور د خپلو نخښو او واضح ثبوت سره فرعون او دهغه سردارانو ته اولیږلو نو هغوی د تکبر مظاهره او کړه، او هغوی ډیر د تکبر والا خلق وو. پس وې وئیل: آیا مونږ دځان په شان دوه سړو باندې ایمان راوړو حال دا چه د هغوی قوم زمونږ غلامی کوی؟ دغه شان هغوی د دواړو تکذیب او کړو، او آخر هغوی هم د هغه خلقو سره ملاؤ شو کوم چه هلاک کړې شوې وو. او موسی علیه السلام ته مونږ کتاب ورکړو، چه د هغوی قوم ترې رهنمائی حاصله کړی. او د مریح خوځې (عیسی علیه السلام) او دهغه مور مونږ یو نخښه جوړه کړې وه، او هغوی ته مو په داسې اوچت ځانې باندې پناه ورکړې وه کوم چه یو پړسکون ځانې وو او چرته چه صفا اوبه بهیدلې.

خلاصه تفسیر

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ﴾ [بیا ددې] عادیانو او ثمودیانو د هلاکیدو [نه پس مونږ نور امتونه پیدا کړل] کوم چه درسلانو د دروغژن کولو په سبب دغه هم هلاک شول او ددوی د هلاکیدو چه کومه نیتبه دالله تعالی په علم کښې مقرر وه ﴿مَّا تَشِيقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا﴾ [یو امت] هم په دې امتونو کښې [دخپلې] دې [معینې مودې نه] په هلاکیدو کښې [نه مخکښې والې] کولې شو ﴿وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ﴾ [اونه] ددغې مودې نه [دغه خلق وروستو کیدل شول] بلکه په عین وخت باند هلاک کړې شول غرض دغه امتونه اول پیدا کړې شوی وو [بیا] دوی به ته ﴿ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَاءً﴾ [مونږ خپلو پیغمبرانو لره په یو بل پسې] د هدایت دپاره [ولیرل] لکه څنگه چه دغه امتونه په یو بل پسې پیدا شول مگر ددوی حالت داشو ﴿كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةٌ رُسُلُنَا﴾ [چه کله به یو امت ته ددغې امت] خاص [رسول] دالله تعالی د احکامو سره [راغې] گډیوه ددوی هغه لره به دروغژن کړو ﴿فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا﴾ [پس مونږ] هم په هلاکولو کښې [دیونه پس دبل تار وټرلو] ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ﴾ [او مونږ ددوی لره قصې جوړې کړې] یعنی دوی داسې نیست و ناویدو شول چه بغیر دقصونه ددوی څه نوم نښه پاتې نه شوه ﴿فَبَعَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُكْفَرُونَ﴾ [پس دالله تعالی عذاب دې په هغو خلقو باندې کومو چه] دانبیاؤ سره په پوهه کولو هم [ایمان نه راوړو] ﴿ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ﴾ [بیا مونږ موسی] [او دده ورور هارون] لره خپل احکام او ښکاره دلیلونه [یعنی ښکاره معجزه چه دنبوت دلیل دې] ورکړل [الی فرعون و ملائکة] او فرعون او دده درباریانو ته [هم پیغمبر جوړ کړو] [او موسی لیرلو] اوبنی اسرائیلو ته یی نبی جوړیدل هم معلوم دی ﴿فَأَسْتَكْبَرُوا﴾ [پس دغو خلقو] دده د تصدیق او اطاعت نه [تکبر وکړو] ﴿وَكَانُوا قَوْمًا غَالِينَ﴾ [او دغه خلق وو متکبره] یعنی داوول نه ددوی دماغ خراب وو [چنانچه دوی] ﴿فَقَالُوا الْاَوَّلُ خَيْرٌ مِنْ لَٰسَرِئِنْ مِثْلُنَا﴾ ته دیویل سره [وونیل چه ایا مونږ په داسې دوه سړو کوم چه زمونږ په شان بنیادم دی] په دوی کښې د امتیاز څه خبره نشته [ایمان راوړو؟] او ددوی فرمانبردار جوړشو؟ ﴿وَقَوْمُهُمْ لَنَا غٰیذُونَ﴾ [حال دادې چه ددوی دقوم خلق] خو په خپله [زمونږ دحکم لاند دی] یعنی مونږ ته خو په خپله ددوی په قوم باند ریاست حاصل دې بیا ددې دواړو اقتدار او ریاست مونږ څنگه منلې شو؟ دغو خلقو دینی ریاست لره په دنیوی ریاست باندې قیاس کړو چه مونږ ته یو قسم حکمرانی د دنیا حکمرانی حاصل ده

نو د بل قسم هم مونږه مستحق یو او هر کله چه دوی ته دنیوی ریاست نه دې حاصل نو دینی ورته څنگه ملاویدې شی او فساد ددې قیاس ظاهر دې ﴿فَكَذَّبُوهُمَا﴾ [غرض دوی خلقو دې دواړو لره دروغژن کړل پس] ددې دروغژن کولو په وجه سره ﴿فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ﴾ [هلاک کړې شول او] ددوی دهلاکیدونه پس ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ﴾ [مونږ موسی] ﴿تَهْ كِتَابٌ﴾ [یعنی تورات] [ورکړوچه] ددې په ذریعه سره ﴿لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ﴾ [دغه خلق] یعنی دموسی قوم [بنی اسرائیل] [هدایت بیا موسی] ﴿وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ﴾ او مونږه [په خپل توحید اود قدرت د دلیل دپاره او دارنگ دبنی اسرائیلو دهدایت دپاره] [دمریم خوی] [عیسی] [لره او] ﴿وَأُمَّةً﴾ [دده مور] [حضرت بی بی مریم] [لره] ﴿آيَةً﴾ [لوی نښې] [دخپل قدرت او دهغه دصدق] [جوړې کړې] [چه بی پلاره پیدا کیدل د دواړو دپاره عظیمې نښې دی] [او] چونکه دې نښې جوړول منظور وو او یو ظالم بادشاه په ورکووالي کښې دده په قتل پسې شوې وو په دې وجه [مونږه] [دده نه بچ کړو] ﴿وَأَوْنَيْنَاهُمَا إِلَى رِبْوَةٍ﴾ [دې دواړو لره مویو داسې اوچت ځای ته بوتلل او پناه موورکړه] ﴿ذَاتِ قُرَابٍ مَعِينٍ﴾ [کوم چه] په وجه دغلو اومیو پیدا کیدو [دپاتې کیدو قابل او] په وجه دجاری کیدو د نهر [خړوبه ځای وو] تردې چه په امن وامن سره ځوان شو او نبوت ورکړې شو نو په توحید او په دعوی درسالت کښې دده تصدیق ضروری وو مگر ځنونه کړو.

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا

ا ا له رسولانو ا خورئ

ا ائي زما پيغمبرانو

مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

دپاکو څيزونونه ا او عمل کوئ نیک ا بیشکه زه ا په هغې څه ا چی کوئ ئي تاسو ا ښه عالم یم

تاسو ټول پاکیزه څيزونه خورئ ا او تل دنیکی کارونه کوئ ازه ستاسو په کارونو ښه خبر یم

وَأَنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ

او بیشکه ا چی دا امت ستاسو ا امت یو دې ا اوزه رب ستاسو یم ا نو اوویرېږئ زمانه ا

او بیشکه ستاسو دا امت یو امت دې ا اوزه ستاسو رب یم ا نو تاسو زما ا د مخالفت نه اوویرېږئ

فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا

پس پرېکړو خلقو ا دین خپل ا په منځ خپل کښی ا ټوټې ټوټې ا هره ډله ا په هغې سره ا

بیا خلقو دخپل دین په معامله کښې اختلاف اوکړو ا هره ډله هم په

لَدَيْهِمْ فَرَحُونُ فَذَرُهُمْ فِيْ غَمَرَتِهِمْ حَتَّى حِينٍ

چی دهغوئ سره دې ا خوشحاله دی ا نو پرېږده دوی ا په غفلت ددوی کښی ا دیو خاص وخته پورې

خپله خبره باندي خوشحالی کونکې ده ا نوته دوی تریو وخته پورې په خپل غفلت کښې پرېږده

اَيُّسِبُونَ	اَنبَا	نِيْلُهُمْ	بِه
آيا دوى دا خيال كوى چى بيشكه هغه خيز چى مونږه امداد كوو ددوى په هغې سره			
آبادوى د اگمان كوى چې مونږ دوى ته كوم خامن او مالونه وركړى دى			
مِنْ مَالٍ	وَبَيْنَيْنِ	نَسَارِعُ	لَهُمْ فِي الْخَيْرِ ط
د مال نه او د خامنونه دا گنى مونږ كوشش كوو د پاره ددوى په خير رسولو كښى			
..... نو دا ورته مونږ په فائده وركولو كښى تلوار كوو؟			
بَلْ لَا يَشْعُرُونَ			
بلكه نه پوهيږى دوى			
دا خبره نه ده بلكه دوى نه پوهيږى			

آسان ترجمه قرآن

اي پيغمبرانو! د پاكو څيزونو نه (چه څه غواړئ) خورئ! او نيك عمل كوئ. يقين اوساتم چې كه كوم عملونه تاسو كوئ، دهغې ماته پوره پوره علم دي. او حقيقت دا دي چې هم دا ستاسو دين دي، (د ټولو دپاره) يو دين، او زه ستاسو رب یم، په دې وجه په زړه كښ (صرف) زما ويره ساتئ. بيا داسې اوشوه چې خلقو په خپل دين كښ اختلاف پيدا كولو سره ډلې جوړې كړې. هرې ډلې چې په خپل خيال باندي كومه لاره اختيار كړې ده هم په هغې خوشحاله دي. (اي پيغمبره!) هغوى تر يو خاص وخته پورې په خپل جهالت كښ پنج پر پورده آيا دا خلق په دې خيال كښ دي چې مونږ دوى ته كوم مال او دولت وركوو، نو آيا هغوى ته د خير په رسولو كښ تندي كوو؟ نه! بلكه هغوى په حقيقت پوهيږى نه.

خلاصه تفسير

مونږ چې څنگه تاسو ته دخپلو نعمتونو داستعمال اجازت دركړې دي او د عبادت حكم مو دركړې دي دغه شان ټولو پيغمبرانو ته او ددوى په واسطه سره ددوى امتونو ته مو هم حكم وركړې وو چې ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنْ الطَّيِّبَاتِ﴾ [اي پيغمبرانو تاسو] او ستاسو امتونه [پاك څيزونو خورئ] چې د خداي نعمتونه دي [او] دخوراك شكر ادا كوي چې ﴿وَاغْلُظْ أَصَابِعَكُمْ﴾ [نيك كارونه كوي] يعنى عبادت او ﴿إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ [زه ستاسو ټول كړى كارونه ښه پيژنم] نو په عبادت او نيكو كارونو به ددى او جزا ثوابونه دركړم [او] مونږ دوى ته دا هم ووييل چې كومه طريقه تاسو ته تر اوسه ښودلې شوې ده ﴿وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ﴾ [داده ستاسو طريقه] په كومه چې تاسوله تلل او پاتې كيدل واجب دي ﴿أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ [چه هغه يوه طريقه ده] دټولو پيغمبرانو او ددوى دامتونو په يو شريعت كښې دا طريقه نه ده بدله شوې [او] حاصل ددغې طريقې دادې چې ﴿وَأَنذَرْتُكُمْ فِتْنَتًا﴾ [زه ستاسو رب یم تاسو زمانه ويره كوي] يعنى زما د احكامو مخالفت مه كوي ځكه چې درب والى په حيثيت سره څه ستاسو خالق او مالك هم یم او دمنعم والى په حيث سره تاسو ته بهي شميره نعمتونه هم دركوم ددې ټولو څيزونو تقاضا اطاعت او فرمانبردارى ده [پس] ددې نتيجه خو دا پكاروه چې ټول په يوه طريقه چې دا ذكر شوه پاتې وي مگر

داسې ونه شوه بلکه ﴿فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا﴾ [دغو خلقو خپل دین او خپله طریقه جدا جدا کړه او اختلاف یې پیدا کړو] ﴿كُلٌّ فِيْ فِئَةٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فِرَاقُونَ﴾ [دهرې ډلې سره چه کوم دین] یعنی خپله جوړه شوې طریقه [ده چه هغه پرې خوشحاله اومین دي] او دباطوالی باوجود یې حق گنړی ﴿فَذَرَهُمْ فِيْ غَمَرَاتِهِمْ خُشْيًا جِئْنَا﴾ [نو ته دوی لره ددوی په جهالت کښې تر یو خاص وخته پورې پرېږده] یعنی ددوی په جهالت ته غم مه کوه کله چه په مقرر وخت ددوی دمرگ وخت راشی نو ټول حقیقت به ښکاره شی او اوس چه کوم په فوری طور په دوی عذاب نه راځی نو [ایا] په دې سره ﴿أَتَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهِ مِنْ مَّالٍ وَبَيْنِينَ﴾ [داخلق دا گمان کوی چه مونږ دوی ته کوم مال او اولاد ورکوو] ﴿لَسَاءَ لَّهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ﴾ [نو دامونږ دوی ته زر زر فائده رسوو] دا خبره هر گز نه ده ﴿بَلْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ [بلکه داخلق] ددې مهلت په وجه سره [نه پوهیږی] یعنی دا مهلت خو دوی ته په طور داستدراج ورکولې شی کوم چه به اخر ددوی دپاره نور زیات د عذاب سبب جوړیږی ځکه چه زمونږ په مهلت ورکولو سره به دوی نور مغروره شی په سرکشی او گناهونو کښې به نور زیات شی او عذاب به یې زیات شی

معارف او مسائل

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ د طیبیات،، لفظ لغوی معنی پاکیزه او ښکلې خیزونه دی، چنانچه په اسلامی شریعت کښې حرام کړی شوی خیزونه نه خو پاکیزه دی او نه ئې هوښیار او عقلمند خلق خوښوی ځکه د،، طیبیات،، نه مراد په ظاهری او باطنی هر اعتبار سره پاکیزه او عمده خیزونه دی، په دې آیت کښې دا ښودلې شوی دی چه ټولو پیغمبران ﷺ ته په خپل خپل وخت کښې دوه هدایتونه ورکړې شوی دی، اول دا چه حلال او پاکیزه خیزونه خورئ، دویم دا چه نیک او صالح عمل کوئ، هر کله چه الله تعالی پیغمبران ﷺ معصوم او د گناه نه محفوظ گرځولې دی او هغوی ته د احکم اوشو نو امتیان خو ئې د دې زیات جوگه شو چه ورته دا هدایتونه وکړې شی بلکه د دې اصل مقصود امتیانو ته هدایتونه ورکول وی چه په دې حکمونو باندې عمل او کړی -

علماء ﷺ فرمائی چه د دې دواړو هدایتونو په یو ځای راوړل اشاره دې ته هم ده چه د حلال خوراک او ځکاک سره نیک عمل زبردست جوړ او پیوند لری، یعنی په حلال خوراک ځکاک کولو سره د نیکو عملونو توفیق پخپله موندې شی او د حرام خوراک ځکاک اثر دا وی چه د نیک کار په ارادې کولو سره هم د هغې په کولو کښې خنډونه را ولاړیږی، په حدیث شریف کښې راغلې دی چه ځینې خلق اوږده اوږده سفرونه کوی گرد او غبار نه ډک وی، بیا الله تعالی ته دعا د پاره لاسونه پورته کوی او یا رب یا رب نعري وهی خو چه خوراک ځکاک ئې حرام وی، جامه ئې حرامه وی، او غذا ئې هم حرامه وی نو څنگه به ئې دعا قبوله شی؟ [قرطبی ۱] دې نه معلومه شوه چه د هغه چا عبادت او دعا د قبلیدو جوگه وی چه خوراک ځکاک ئې حلال وی، ورنه د قبلیدو جوگه نه وی.

۱) تفسیر القرطبی تحت هذه الآية [ج: ۱۴ ص: ۱۲۷] وصحیح مسلم کتاب الزکوة، باب بیان اسم الصدقة یقع علی کل نوع من المعروف [ج: ۱ ص: ۳۴۶]

﴿وَأَنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ «أُمَّة»، مشهوره معنی یوه ډله او د یو خاص پیغمبر قوم، ده، کله د طریقې او د دین معنی هم ورکوی لکه قرآن کریم په یو ځای کښې فرمائی ﴿وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ﴾ (۱) دلته د امت نه مراد دین او طریقه ده او هم دغه معنی دلته مراد ده.

﴿تَقْتَضُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ ذُبْرًا﴾ د «ذبرا» د «ذبور» جمع ده، معنی ئې کتاب دی، په دې لحاظ د آیت مراد دا دی چې الله تعالیٰ خو ټول پیغمبران ﷺ او د هغوی امتونو ته د اصولو او عقیدو په مسئلو کښې هم په یو دین او یوه طریقه باندې د چلیدو هدايت کړې وو خو امتونو او نه منل او په خپل مینځ کښې مختلفې ټکړې (ډلې) شوې هرې یوې ځان ځان له بیله طریقه او بیل کتاب جوړ کړو او «ذبر»، کله د «ذبرة»، جمع هم راځي چې معنی ئې ټکړه او فرقه ده، دلته دا معنی زیاته واضحه ده. د آیت مراد دا دی چې ده دا خلق د اصولو او عقیدو په لحاظ هم مختلفې فرقې او ډلې جوړ شو، خو دې کښې د مجتهدینو امامانو ﷺ فروعی اختلاف ځکه داخل نه دی چې په دغې اختلاف سره نه خو دین او ملت بیل جوړیږي او نه په دغې بنیاد باندې اختلاف لرونکی د یو بل نه بیلې ډلې بللې شي چنانچه اجتهادی او فروعی اختلاف ته د فرقه واریت رنگ ورکول خالص جهالت دی چې د هیڅ یو مجتهد په نزد نشي روا کیدي.

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشِيَةِ رَبِّهِمْ	
بیشکه هغه کسان چې هغوی دیرې درب خپل نه	
بیشکه کوم کسان چې دخپل رب نه دیرې د وجې	
مُشْفِقُونَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ	
یریدونکی دی او هغه کسان چې هغوی په ایتونو درب خپل باندې ایمان راوړی	
یريږي او کوم کسان چې دخپل رب په نښو باندې یقین کوی	
وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ	
او هغه کسان چې هغوی درب خپل سره [هیڅوک] نه شریکوی او هغه کسان چې ورکوی هغوی	
او کوم کسان چې دخپل رب سره بل هیڅوک نه شریکوی او کوم کسان چې ورکړه کوی	
مَا اتُّوا وَكَلَّوْهُمْ وَجَلَّةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ	
هغه څه چې ورکوی او زړونه دهغوی یریدونکی وی چې بیشکه هغوی رب خپل ته	
څومره چې ورکوی او زړونه ئې د دې نه ویريږي چې دوی به یوه ورځ خپل رب ته واپس	
رَاجِعُونَ أُولَٰئِكَ يُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا	
واپس تلونکی دی دا کسان چې دی دوی منډې وهی په نیکو کښې او دوی هغې ته	
کښي همدغه خلق دی چې د نیکو په کولو کښې تلوار کوی او هم دا خلق دی چې	

(۱) ترجمه: - مونږ خپل پلار نکه په یو طریقه باندې اوموندل.

سَيُقُونَ ۝ وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

خان مخکبی رسونکی دی | اونه ورکوز تکلیف مونږه | یو نفس ته | مگر | مطابق د طاقت دهغه

په دې کنبې وړاندې کیدونکی دی | او مونږ هیچا ته د دوس نه زیات تکلیف نه ورکوو

وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۝

او زموږ سره | یو کتاب دې | چې بیانوی | حق | او دا خلق چې دی | هیڅ ظلم به نه کيږي په دوی باندې

او مونږ سره یو کتاب دې چې همیشہ حق خبره کوی | او په خلقو به دیوې ذرې هومره ظلم هم نه کيږي

آسان ترجمه قرآن

حقیقت دا دې چه کوم خلق د خپل رب درعب نه ویريږي. او کوم خلق چه دخپل رب په آیتونو باندې ایمان راوړي، او څوک چه دخپل رب سره هیڅوک شریک نه مني، او هغوی چه کوم عمل هم کوي، دهغې د کولو په وخت د هغوی زړونه په ویره کښ وي چه هغوی به خپل رب ته واپس کیږي هغه دی چه په نیکو حاصلولو کښ تیزی کوي، او هم هغوی دی چه د هغې طرف ته په تیزی سره وړاندې کیږي. او مونږ چاته هم دهغه د طاقت نه زیات دیو کار ذمه داری نه ورکوو، او مونږ سره یو کتاب دې چه (د ټولو حال به) صحیح صحیح بیان کړي، او په هغوی باندې به هیڅ ظلم نه کیږي.

خلاصه تفسیر

﴿إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ﴾ [په دې کنبې هیڅ شک نشته چه کوم خلق دخپل رب دهیبت نه په ویره و سیري] ﴿وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ﴾ او کوم خلق چه دخپل رب په ایتونو ایمان لري ﴿وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ﴾ او کوم خلق چه دخپل رب سره شرک نه کوي ﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ﴾ او کوم خلق چه [د الله تعالی په لاره کنبې] مال ورکوي ﴿مِمَّا آتَوْا﴾ څه چه ورکوي او [سره ددې چه د الله په لاره کنبې ورکوي او خرچ کوي] ﴿وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ﴾ [ددوی زړونه ددې نه په ویره کنبې وي] ﴿أَتُحْمَلُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمْ أَجْعُونَ﴾ چه دوی خپل رب ته تلونکی دی [چه گوري هلته به ددوی ددې صدقو څه فائده حاصله شی کنه؟ هسې نه چه دا صدقې ورکول د حکم موافق نه وي مثلاً مال حلال نه وي یانیت د الله تعالی دپاره خالص نه وي او په نیت کنبې د کامل اخلاص نشتوالي یا په مال کنبې حراموالي مونږ ته معلوم نه وي او البته موږ اخذه راباند رانه شی نو په کومو خلقو کنبې چه دا صفتونه وي ﴿أُولَٰئِكَ يُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ﴾ [دا خلق خپلې فاندې زر زر حاصلوي] ﴿وَهُمْ لَهَا سَاقُونَ﴾ او هغه دهغوی طرف ته منډې وهي او [دا ذکر شوی عملونه څه سخت هم نه دی چه کول ی مشکل وي ځکه چه] ﴿وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ [مونږ په چا دهغه د طاقت نه زیات کار بوج نه اچو] په دې وجه دا ټول کارونه اسان دی او دې سره ددوی ښه انجام او ثمره یقینی ده ځکه چه ﴿وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ﴾ [مونږ سره یو کتاب دې] عملنامه محفوظ ده [کوم چه تیک تیک] ټول حال [به اوبنائی] ﴿وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ او په خلقو به یوه ذره ظلم نه وي]

معارف او مسائل

﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ﴾ د ﴿يُؤْتُونَ﴾ مصدر،، ايتاء دي چه معنی ني ورکول او لگول دي ځکه ني تفسير په صدقات [خير اتونه] سره شويدي. د حضرت عائشې رضي الله عنها نه د دي يو قرات،، ﴿يُؤْتُونَ مَا آتَوْا﴾ هم منقول دي معنی ني دا چه عمل کوي څه چه کوي. په دي کسبي خير اتونه، مونځونه، روزي، او ټول نیک کارونه شامليري، او د مشهور قرات په بنا اگر چه دلته ذکر د صدقاتو [خير اتونو] به وي خو مراد ترې په هر حال نیک عملونه دي لکه د يو حديث شريف نه چه ثابت دي، چنانچه حضرت عائشې رضي الله عنها فرمايلي دي چه، ما، د دي آيت مطلب د رسول الله ﷺ نه او پښتو چه د دي کار په کولو سره وپريدونکي خلق هغه دي چه شراب څکي يا غلا کوي؟ رسول الله ﷺ او فرمايل،، اي د صديق رضي الله عنه لور بي بي. داسي نه ده بلکه دا هغه خلق دي چه روزي نيسي، مونځونه کوي او صدقې ورکوي او سره د هغې د دي نه ويريري چه کيدي شي چې زمونږ دا عملونه د الله تعالی په نزد [زمونږ د څه کوتاهي په وجه] قبول شوي نه وي، هم داسي خلق په نيکو کارونو کسبي تادي او وړاندي والي کوي [احمد، ترمذي، ابن ماجه [په حواله د مظہري] (۱)]

او حضرت حسن بصري رحمته الله فرمايلي دي چه مونږه داسي خلق ليدلي دي چه د نیک عمل کولو باوجود به هم دومره ويريدل چه تاسو په خرابو عملونو کولو سره هم نه ويريدئ [قرطبي] (۱)

﴿أُولَٰئِكَ يُسْرِعُونَ فِي الْحَزَنِ هُمَ هَٰذَا سَبْقُونَ﴾ د دي مطلب دا دي چه سنگه د دنيا خلق په فائدو حاصلولو پسې مندي وهي او د يو بل نه د وړاندي کيدو کوشش کوي، دا حضرات د دين د فائدو حاصلولو په غرض دغسي کوي ځکه خود دين په کارونو کسبي د نورو نه وړاندي وي

بَلْ قُلُوبُهُمْ	فِي غَمْرَةٍ	مِّنْ هَٰذَا	وَلَهُمْ	أَعْمَالٌ
بلکه زړونه ددوي	په غفلت کسبي دي	ددې [کتاب عملنامي] نه	او دوي لره	عملونه دي
بلکه ددې کافرانو زړونه	د دين نه غافل دي	او ددې نه علاوه څه		
مِّنْ دُونِ	ذَٰلِكَ	هُمْ	لَهَا	عَمَلُونَ
[چې هغه هم]	مختلف دي	د دغه طريقې نه	چې دوي	هغه عملونو لره
				کونکي دي
				نور [خراب] کارونه هم دي چې داخل ني کوي اتردي چې هرکله
حَتَّىٰ	إِذَا	أَخَذْنَا	مُتَرَفِّعِيهِمْ	بِالْعَذَابِ إِذَا
تر هغې پورې	کله چې	ارا ونيول مونږه	مالداره عياشان خلق ددوي	په عذاب سره
				نوبيا به
				مونږ ددوي مالداره خلق په عذاب کسبي راو نيسو نو دوي دغه
هُمْ	يَجْرُونَ	لَا تَجْرُوا	الْيَوْمَ	إِنَّكُمْ
هغوي	رماري وهلي	شور زوړ مه کوي	نن ورځ	بيشکه چې تاسو ته
				زمونږ د طرفنه
				وخت چغې کړي [ورته به او ويلي شو] چې نن چغې مه وهي ولي چې زمونږ

(۱) جامع الترمذي، ابواب التفسير باب سورة المؤمنون [ج: ۲، ص: ۱۵۱] و مسند احمد، حديث السيدة عائشة رضي الله عنها رقم الحديث: [۲۶۱۵۳]
(۲) تفسير القرطبي [ج: ۱۴، ص: ۱۳۴]

لَا تُنصَرُونَ ۝ قَدْ كَانَتْ آيَتِي تُنْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ

هیچ امداد نه ملا میری | په تحقیق سره وو | آیتونه زما | چی لوستلې کیدل به | په تاسو باندې
د طرفه به ستاسو مدد نشی کولی | زما آیتونه تاسو ته لوستلې شول

فَلَنْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ ۖ تَنكِصُونَ ۚ مُسْتَكْبِرِينَ ۖ

نو وی تاسو | په پوندو خپلو باند | چی واپس به تنستیدئ | تکبر کونکی به وی | په هغه پورې
نو تاسو به ترې نه په شاروان وئ | تکبر به مو کولو

سِرًّا ۚ تَهْجُرُونَ ۖ أَفَلَمْ يَذَّبُوا الْقَوْلَ

د شپې قیصه کونکی وی | اوبکواس به مو کولو | آیا غور و فکر اونه کړودې | خلکو | په دې کلام باند
قیصی به مو ترې جوړولې | بیهوده | آیا دوی په دې کلام کبې سوچ فکر نه کوی

أَمْ جَاءَهُمْ مَّا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ۖ أَمْ لَمْ

یا راغلي دې دوی ته | هغه خیز | چی نه وړاغلي | پلرونو ددوی | اولنو ته | یا اونه
یا دوی ته څه داسې علم راغلي دې | چې ددوی وړاندینو مشرانو ته نه وو ورغلي | یا

يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ۖ أَمْ يَقُولُونَ

پیژندو دوی | رسول خپل | نوگنی دوی | دهغه نه | دناشنا والی په وجه ترېږي | یا وائی دوی
دوی خپل پیغمبر اونه پیژندو | او ددې په وجه دوی دهغه منکران شول | او که دوی دا وائی

يَا بَنِي إِسْرَءِيلَ ۖ مَا كَفَرْتُمْ بِالْحَقِّ ۖ جَاءَهُمُ بِالْحَقِّ ۖ وَكَثُرَ هُمْ

چی په ده باندې | یونتبوب دې | [نه ده داسې] بلکه | هغه دوی ته حق راوړې دې | او زیات خلق ددوی
چې دې سودائی دې | نه ، بلکه هغه خو ورته ریستونې خبره راوړې ده | او په دوی په زیاتو

لِلْحَقِّ كَرِهُونَ ۖ وَلِاتَّبِعَ الْحَقَّ أَهْوَاءَهُمْ ۖ لَفَسَدَتِ

حق لره | ناخوښونکی دی | او که پیروی کولی | حق | دخواهشاتو ددوی | نو خامخا به خراب شوی وو
باندې رښتیا بد لگی | او که چېرې حق د دوی د خواهشاتو تابعداری کړې وې | نو آسمانونه

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ ۖ بَلْ أَتَيْنَهُمُ

آسمانونه | اوزمکه | او هغه څوک | چی په دې کبې دی | بلکه | راوړې دې مونږ دوی ته
اوزمکه او څه چې په دې کبې دی | ټول تباه به شوی وو | بلکه مونږ خو دوی

بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ۖ أَمْ لَسَّ لَهُمْ خُرْجًا

ذکر ددوی | نو دوی | د ذکر خپل نه | مخ اړونکی دی | یا ته غواړی ددوی نه | څه اجرت
ته سودمنده خبره ورکړه | خودوی د سودمندي خبرې نه هم مخ اړوی | آیاته ددوی نه څه

فَخَرَّاجِرْ رَبِّكَ	خَيْرٌ وَهُوَ	خَيْرُ الرِّزْقِينَ ۝	وَأَنَّكَ	لَتَدْعُوهُمْ
نو ثواب درب ستا بهتر دي او هغه بهتره رزق ورکونکي دي او بيشکه ته خامخا رابلي دوي				
معاوضه غواړي خو ستا درب عوض دتولو بڼه دي او هغه دتولو نه بڼه رزق ورکونکي دي او بيشکه ته				
إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝	وَأَنَّ الَّذِينَ	لَا يُؤْمِنُونَ	بِالْآخِرَةِ	
لاري نيغي ته او بيشکه هغه کسان چي ايمان نه راوړي په آخرت باندي				
دوي سمې لاري ته رابلي او بيشکه هغه خلق چي په آخرت باندي يقين نه ساتي				
عَنِ الصِّرَاطِ	لَنَكْبُونَ ۝	وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ	وَكَشَفْنَا	
ددغي نيغي لاري نه خامخا ډډه کونکي دي او که رحم او کړو په دوي باندي او لري کړو مونږ				
هغوي دسمې لاري نه بي لاري شوي دي او که مونږ په دوي باندي رحم او کړو اوددوي				
مَا يَهُمُّ	مَنْ ضَرَّ	لَلْجُورِ	فِي طُغْيَانِهِمُ	
هغه چي په دوي باندي دتکليف نه نو بڼه به ټينگ شي دوي په سرکشي خپله کبسي				
تکليفونه لري کړو نوبيا به هم دوي په خپله گمراهي کبسي سرگردانه وي				
يَعْمَهُونَ ۝	وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ	بِالْعَذَابِ	فَمَا اسْتَكَانُوا	
چي سرگردانه به وي او په تحقيق سره اونيول مونږ دوي په عذاب سره پس ټيټ نه شو دوي				
او مونږ دوي په عذاب کبسي رانيولي وو خوبيا هم نه خو رب ته تسليم شول				
لِيَهُمُّ	وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ۝	حَتَّىٰ	إِذَا	فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ
رب خپل ته اونه دوي عاجزي اختياروي تر هغي پوري چي کله پرانستله مونږه په هغوي باندي				
اونه ئي ورته عاجزي اوکړه تر دي چي کله مونږ په دوي باندي د سخت عذاب				
بَابًا	ذَاعَذَابٍ شَدِيدٍ	إِذَا هُمْ	فِيهِ	مُبْلِسُونَ ۝
دروازه د سخت عذاب بيا دوي په هغي کبسي انا اميده وي دهر خيرنه				
دروازه پرانستله نو بيا دوي په دي کبسي نا اميده شول				

آسان ترجمه قرآن

خو د هغوي زړونه د دي خبرې نه په غفلت کښ پراته دي او د دي نه علاوه د هغوي نور اعمال هم دي کوم چه هغوي کوي تر دي چه کله مونږ د هغوي دولت مند خلق په عذاب کښ اوني سو نو ناخاپه به هغوي چلې وي، اوس چلې مه وهي | زموږ د طرف نه به تاسو ته هيڅ مدد نه ملاويږي، رما آيتونه به تاسو ته لوستلې شو، نو تاسو به په خپلو پولندو واپس کيدلئ، ډير په غرور سره د دي (قرآن) په باره کښ د شهې مجلسونو کښ پکواس خبرې کولې، آيا دي خلقو په دي کلام باندي غور نه دي کړي، او يا که هغوي ته داسې خيژ راغلې دي کوم چه د هغوي پلارانو ليکونو ته نه ووراغلې؟ يا دوي دا خپل پيغمبر

(د مخکنې نه) نه پیژندلو، په دې وجه ترې نه انکار کوی؟ یا د هغوی وینا ده چه دا (پیغمبر) لیونې شوې دې؟ نه! بلکه (اصل وجه دا ده چه) دې پیغمبر دوی ته حق راوړې دې، او په دوی کښ اکر خلق حق نه خوښوی او که حق د دوی د خواهشاتو تابع شوې وې نو آسمان او زمکه او په هغې کښ اوسیدونکي به ټول برباد شوې وې. نه، بلکه مونږ دوی ته د دوی د نصیحت سامان راوړې دې، او دوی دی چه په خپله د خپل نصیحت نه مخ اړوی یا (ددوی د انکار وجه داده چه) ته ددوی نه څه معاوضه غواړې؟ نو (دا خبره هم غلطه ده، ځکه چه) ستا د پروردگار درکړې شوې معاوضه (ستا دپاره) ډیره بهتره ده، او هغه بهترین رزق ورکونکې دې، او حقیقت دادې چه ته خودوی لیږي لارې طرف ته رابلې او کوم خلق چه په آخرت باندې ایمان نه لری، هغوی د لارې نه بالکل اوږیدلی دی. او که مونږ په دوی باندې رحم او کړو او ددوی تکلیف لرې کړو په کوم کښ چه دوی مبتلا دی بیابا به هم دوی اوږی په خپله سرکشی باندې کلک (په ضد) وی، واقعہ داسې ده چه مونږ دوی (یوځل) په عذاب کښې اونیول، نو هغه وخت هم داخل د خپل پروردگار په مخکښې ښکته نه شول او دوی خود عاجزې طریقہ کله هم نه اختیاروی، تردې چه کله مونږ په دوی باندې د سخت عذاب والا دروازه پرانیزو نو دوی به یو دم په هغې کښې نا امید پاتې شی.

خلاصہ تفسیر

دا بره خوتاسو د مؤمنانو حال واوړیدو مگر کفار داسې نه دی ﴿بَلْ﴾ [بلکه] ددوی نه برعکس ﴿قُلُوبُهُمْ فِي غَمَرَةٍ مِّنْ هَٰذَا﴾ ددغو کفارو زړونه ددې دین نه [چه ذکرې په] [بایات ربهم] کښې دې [په جهالت] او شک [کښې] دوب [دی] چه حال یې بره هم معلوم شو [فذرهم فی غمرتهم] ﴿وَلَهُمْ أَثْمَالٌ مِّنْ ذُؤُنِ ذَٰلِكَ﴾ [او ددې] انکار او جهالت [نه علاوه ددې خلقو نور هم] [ډیر خبیث] عملونه دی ﴿هُمْ لَهَا غَمْلُونَ﴾ [کومو لره چه] دوی پرله پسې [کوی] دا خلق دشرک او بدو عملونو سره برابر عادت شوی دی ﴿حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِیْهِم بِالْعَذَابِ﴾ [تر دې چه کله مونږ ددوی خوشحاله خلق] د کومو سره چه مال دولت نوکران هر څه دی د مرګ نه پس به یې [په عذاب کښې راگیرونیسو] نو غریبانان لاپه کوم شمیر کښې دی چه د عذاب نه به څه بچاؤ کړې شی غرض دا چه کله په دې ټولو عذاب نازل شی ﴿إِذَا هُمْ مُجْتَرُونَ﴾ [نو فوراً به چغې کوکاري کړی] او ټول انکار او تکبر د کوم چه اوس عادت دی ختم به شی دغه وخت به دوی ته وونیلي شی چه ﴿لَا تَجْنُوا الْيَوْمَ﴾ [اوس چغې مه وھی] اوس یې هیڅ فائده نشته ځکه چه ﴿إِنَّکُمْ مِّنَ الْآتِفُِونَ﴾ [زمونږ دطرف نه ستاسو مطلق مدد نه شی کیدی] ځکه چه دادارالجزاء دې دارالعمل نه دې په کوم کښې چه چغې وهل او عاجزی کول مفید وو چه دارالعمل وو په هغې کښې خوستاسو دا حال وو چه ﴿قَدْ کَانَ آتِیَ تِلْکَ عَلَیْکُمْ﴾ [زمونږ ایتونه به تاسوته] درسول په ژبه [لوستلې اوږولې شول] ﴿فَکُنْتُمْ عَلٰی أَعْقَابِکُمْ تَنِکُصُونَ﴾ [نو تاسو به په شاتښتیدی] ﴿مُسْتَكْبِرِينَ﴾ [په شپړا] تکبر کونکي د قرآن نه مشغله جوړونکي [دقرآن په شان کښې] ﴿تَهْجُرُونَ﴾ [بې هوده بکواس کوونکي] چه چابه درته سحر و نیلو چابه ورته شعر و نیلو او د مشغلي هم دا مطلب دې پس تاسو چه په دارالعمل کښې څه کړی دی دهغې نن په دارالجزاء کښې مزه وځکی او دا خلق کوم چه دقرآن او صاحب قرآن تکذیب کوی نو ددې سبب څه دي؟ اَفَلَمْ يَذَّبُوا الْقَوْلَ ایا دې خلقو په دې کلام الهی [کښې فکر ونه کړو] چه دده اعجاز ورته ظاهر شی او ایمان راوړی [یا] د

دروغڙن کولو وجه داده چه ﴿أَمْ جَاءَهُمْ مَّالٌ بَاطِلٌ أَتَاءَهُمُ الْآوَلِينَ﴾ [دوی ته څه داسې شي راغلي دي کوم چه ددوی وړاندينو مشرانو ته نه وو راغلي] مراد ددې نه د الله تعالی د احکام راتلل دی کومه چه څه نوې خبره نه ده دهمیشه نه دانبیاو په ذریعه ددوی امتونو ته دا احکام ورکولې کيږي لکه چه دا قول دالله تعالی دي [ماكنت بدعامن الرسل] (۱) پس ددروغڙن کولو دا وجه هم باطله شوه او دا دوه وجهې خو دقرآن متعلق دي وړاند دصاحب قرآن متعلق فرمانی یعنی ﴿أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ﴾ [یا] وجه ددروغڙن کولو داده چه [داخلق دخپل رسول] ددیانت، صدق او امانت دصفت [نه خبر نه وو] ﴿فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ﴾ په دې وجه دده نه منکر دی [یعنی داوجه هم باطله ده ځکه چه ددوی ﷺ په صدق او دیانت دتولو اتفاق وو] ﴿أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ﴾ [یا] دا وجه ده چه [داخلق] نعوذ بالله [ستا په نسبت دلیونتوب قائل دی] پس ستاسو خو دا علی درجې عالم او صاحب الراي کیدل ښکاره خبره ده پس په ظاهره کښې په دې کښې یوه وجه هم معقوله نه ده ﴿بَلْ﴾ [بلکه] اصل وجه داده چه ﴿جَاءَهُمُ بِالْحَقِّ﴾ [دې رسول دوی ته حقه خبره راوړې ده] ﴿وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كُفْرُونَ﴾ او په دوی کښې اکثر د حق خبرې نه نفرت کوی. بس دا ټوله دتکذیب او عدم اتباع وجه ده او دا خلق به دحق دین تابعداری څه وکړي دوی خو البته دا غواړي چه دغه حق دین ددوی دخیالاتو تابع کړي شي او کوم مضامین چه په قرآن کښې ددوی نه خلاف دی هغه خارج کړي شي یا په کښې بدلون او کړي شي لکه دالله تعالی دا قول چه په سوره یونس کښې دي [قال الذین لایرجون انت بقران غیر هذا ویدله] (۲) [او] به فرض محال ﴿وَلَوْ أَتَبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ﴾ [که چرې] داسې کار واقع کیدی او [دین حق ددوی دخیالاتو تابع] او موافق [کیدې نو] په ټول عالم کښې به کفر او شرک خور شوي وو او اثر به یې دا شوي وو چه دحق تعالی غضب به ټول دنیا ته متوجه شوي وو او اثر به یې دا شوي وو او مقتضاء به یې دا وه چه ﴿لَقَدْ ذَلَّلْنَا السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ﴾ [ټول اسمانونه او زمکه او څه چه په دوی کښې] اباد [دی ټول به تباہ شوي وو] لکه چه په قیامت کښې به په ټولو انسانانو کښې دگمراهۍ عام کیدو په سبب دالله تعالی غضب هم په ټولو عام وی او دالله تعالی دعام غصې په وجه به هلاکت هم عام وی اول خو دیو حق کار مقتضاداده چه هغه قبول کړي شي اگر چه نافع هم نه وی او دهغې نه قبلول په خپله عیب دي مگر په دې خلقو کښې صرف دا یو عیب نه دي چه حق بد گنړی [بلکه] ددې نه زیات دویم عیب په کښې هم دي چه دحق تابعداری کومه چه ددوی دنفع سامان دي دهغې نه لرې تښتی بس ﴿بَلْ أَتَيْنَهُم بِذِكْرِهِمْ﴾ [مونږ دوی ته ددوی دنصیحت] او نفع [خبره ولیږله] ﴿فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ﴾ پس دا خلق دنصیحت نه هم منع گرزوی [یا] که علاوه دمذکوره وجهونه ددوی ددروغڙن کولو دا وجه ده چه دوی ته دا شبهه شوې وی چه ﴿أَمْ تَسْأَلُهُمْ غَرْجًا﴾ [ته ددوی نه څه امدنی غواړي نو] داهم غلطه ده ځکه چه کله ته پوهیږي چه ﴿فَقَرَأْ بِرَبِّكَ حَيْرَةً﴾ [امدنی خو ستادرب دتولو نه غوره ده] ﴿وَهُوَ خَيْرُ الرَّزَاقِينَ﴾ او هغه دتولو ورکوونکو نه ښه دي [نو ته دخلقو نه ولې غواړي] [او] نچور ددې حالاتو دادي

(۱) ترجمه: - زه څه عجیبه رسول خو نه یم.
(۲) ترجمه: - دا خلق چې دوی دا گمان نه کوی چې کڼی دوی به مونږ ته راځي داسې وایي چې ددې نه سوا بل قرآن راوړه یا په دې کښې څه ترمیم اوکړه.

چہ ﴿وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ [وہ جو دوی لہ نہ نیغی لاری طرف تہ] کومی تہ چہ برہ حقہ و نیلی شوی دہ [رابلی ﴿وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾] او ددی خلقو کوم چہ پہ آخرت ایمان نہ لری دا حالت دی ﴿عَنِ الصِّرَاطِ لَنُنَبِّئَنَّ﴾ [چہ ددی] نیغی [لاری نہ واپس کیری] مطلب دادی چہ حقوالی نیغوالی او فائدہ مند کیدل دا تول مقتضیات دایمان جمع دی او کومی وجهی چہ منع کوونکی کیدی شوی هغه یوہ موجودنہ دہ بیا ایمان نہ راوڑل سخته درجہ دجهالت او گمراہی دہ [او] ددوی دسخت والی او عناد دا حالت دی چہ لکہ خنگہ دا خلق دشرعی ایتونو نہ نہ متاثرہ کیری دغہ شان دقہری ایتونو مصیبتونو او افتونو نہ ہم نہ متاثرہ کیری اگر چہ دمصیبت پہ وخت کنبی پہ طبعی طور سرہ مونو لہ بلی ہم لیکن دغہ رابلل وختی وی چنانچہ ﴿وَلَوْ رَحَّمْنَاهُمْ﴾ [کہ مونو پہ دوی مہربانی او کرو] ﴿وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ قُرْبَىٰ﴾ [او پہ دوی چہ کوم تکلیف دی هغه مونو لری کرو] ﴿لَلْجَوَانُ طُعْيَانَهُمْ نَعْمُهُمْ﴾ [نو دغہ خلق] بیا [پہ خپلہ گمراہی کنبی سرگر دانہ اصرار کوی] او هغه قول اقرار کوم چہ ی پہ مصیبت کنبی کیری وی تول ختم شی لکہ دا قول دالله تعالیٰ [اذ مس الانسان الضر دعانا الخ] (۱) او دا قول دالله تعالیٰ [فاذا ركبوا في الفلك الخ] (۲) [او] گواہ ددی دادی چہ خنی وخت ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ﴾ [مونو دوی لہ پہ عذاب کنبی گرفتار کری ہم دی ﴿فَمَا اسْتَكْبَرُوا إِلَيْهِمْ﴾] پس دی خلقو نہ [پہ پورہ طور سرہ] خپل رب تہ زاری وکړہ ﴿وَمَا يَنْتَعَزُونَ﴾ [اونہ ی عاجزی اختیار کړہ] پس کلہ چہ بہ عین مصیبت کنبی بل مصیبت ہم داسی سخت کوم تہ چہ عذاب و نیلی شی لکہ قحط کوم چہ پہ مکہ کنبی دبی کریم ﷺ پہ خیرو سرہ شوی وو دوی عاجزی اختیار نہ کړہ نو پس د مصیبت لری کیدونہ پس خو پہ درجہ اولی ددوی نہ ددی توقع نشته مگر ددوی دا توله بی پرواہی او بی باکی تر هغو مصیبتونو پورې دہ دکومو چہ دوی عادت شوی دی ﴿حَتَّىٰ إِذَا فُتِنَّا عَنْهُمْ بِآثَارِ عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾ [تردی چہ مونو ہر کلہ پہ دوی دسخت عذاب دروازی پرانیزی] کوم چہ دعادت نہ زیات وی خواہ پہ دنیا کنبی پہ دوی خہ غیبی قہر راپریوخی یا پس دمرگ نہ چہ ضرور بہ واقع کیری ﴿إِذَا هُمْ فِيهِ مُبِينُونَ﴾ [نو دغہ وخت بہ بلکل حیران پاتی شی] چہ داخہ وشو او توله نشہ بہ ی وخی

معارف او مسائل

﴿غَمْرَةً﴾ داسی ژورو ابو تہ و نیلی شی چہ انسان پکنبی دویبری، او خوک چہ پری ورگدشی نو هغه پہ خان کنبی پت کړی، خکہ ددی معنی پرده او هر پتوونکی خیز دی دلته ددوی مشرکانہ جہالت تہ، غمرة، و نیلی شوی دہ، چہ زړونہ ئی پکنبی دوی شوی او پت شوی دی چہ د اړخہ دوی تہ د رنرا پلوشی نہ رسیږی. ﴿وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّنْ دُونِ ذَلِكَ﴾ یعنی ددوی د گمراہی د پاره خو یواخی د شرک او کفر د غفلت پرده کافی وه خو دوی پہ دی نہ صبریږی او نور ناکارہ عملونہ کول ورسره پہ مخہ جاری لری. ﴿مُتَرَفِّفِيهِمْ﴾ ﴿مُتَرَفِّفٌ﴾ د، ترف، نہ مشتق دی چہ معنی ئی پہ مزو او خوشحالی کنبی پاتی کیدل دی، دلته ددوی قوم پہ عذاب کنبی د بنکیل کولو بیان دی، چہ امیر، غریب، خوشحالہ او بد حالہ بہ تول پکنبی داخل وی، خو، مترفین، او د خوشحالہ خلقو ذکر ئی پہ

(۱) ترجمہ:- کلہ چہ دا خلق پہ کشتی کنبی سوارہ شی.

(۲) ترجمہ:- او کلہ چہ انسان تہ خہ تکلیف اورسی نو مونو بلی.

خاص ډول خکه او کړو چه هم داسې خلق د دنيا د مصیبتونو نه د خان ساتلو څه انتظام کوی، خو د الله تعالی عذاب هر کله چه راشی نو د ټولو اول هم دغه خلق به په پاتې شی، په دې آیت کښې د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د فرمایشو مطابق هغه عذاب مراد دې چه د بدر په غزا کښې د مسلمانانو د تورو په ذریعه د دوی په سردارانو راغلي وو څنو ترې نه د قاطن راتلو هغه عذاب مراد اخستی دې چه د رسول الله صلی الله علیه و آله د بد دعا په وجه په دوی راوستي شوي وو، تر دې چه دوی د مردارو ځناورو، سپو او هډوکو خوړلو باندې مجبوره شوی وو اگر چه رسول الله صلی الله علیه و آله د نیست برابر ډیرې کمې بد دعا وې کړې دی خو هر کله چه دوی [مشرکانو] په مسلمانانو باندې ډیر سخت ظلمونه شروع کړل نو دوی د مجبورې نه دا بنسیره کړې وه.

(۱) «اللهم اشد ذواتك على مضر واجعلها عليهم سنين كسني يوسف». [بخاری، مسلم. (قرطبي ومظهري) (۲)]

«مُتَكَبِّرِينَ» په سیمه اتفه جوړون. دلته په «په»، کښې ضمیر اکثر و مفسرینو رحم شریف ته راجع گرځولي دي چه اگر چې د دې نه وړاندې چرته ذکر شوي نه دي مگر دې سره د قریشو ژور تعلق او په هغې باندې د هغوی نازیدل دومره معروف او مشهور وو چه د هغې د ذکر کولو ضرورت نه وو، معنی ئې دا شوه چه [د مکې د قریشو د الله تعالی د آیتونو په اوريدو سره مخ پشا زغليدلو او نه منلو وجه ئې دا وه چه دوی د مکې مکرمې حرم ته منسوب کیدلو او د دې په خدمت کولو ئې ناز او تکبر کولو «سیمه» د سمر نه مشتق دي چه اصلی معنی ئې د سپوږمۍ د رنځ کولو شپه ده څنگه چه عربو به د خپل عادت مطابق په دغې شپه کښې یو ځای کښیناستل او قیصې به ئې ونيلې ځکه اوس، سمر، د قیصو په معنی کښې استعمالیږي او سامر قیصه ویونکی ته ونيلې شی دا لفظ اگر چه مفرد دي خو دلته معنی د جمع ورکوی - مشرکانو د مکې مکرمې چه د الله تعالی د آیتونو نه انکار کولو د هغې یو سبب دا وو چه د مکې مکرمې په خدمت کولو او دې ته په منسوب کیدلو به نازیدل، بله وجه ئې دا اوfer مائبله چه دا خلق به یې اصله او بهی بنیاده قیصو کښې مشغول اوسېږي د دې عادت لرلو له کبله د الله تعالی آیتونو اوريدو ته ئې زړه نه کیږي «تفه جوړون» دا لفظ د هجر په ضمیمه د هاء نه مشتق دي معنی ئې هسې بکواس او کنخل کول دی داني د مشرکانو دریم حال داسې بیان کړو چه دا خلق هسې د بکواس او کنخلو کولو عادت دی او د رسول الله صلی الله علیه و آله په شان کښې ځنې دغسې د بهی ادبي خبرې کوی.

د ماسختن مونه نه پس د قیصو ونېلو بندیز او خاص هدایتونه: پخوا زمانې راسې دا دستور راروان دي چه عرب او عجم خلق قیصې افسانې بیانوی چه ډیر وخت ور سره خرابیږي او نورې خرابۍ ترې هم را ولاړیږي په دې وجه رسول الله صلی الله علیه و آله د دې رسم ختمولو د پاره د ماسختن د مونه نه وړاندې د اوده کیدو او د ماسختن د مونه نه پس د عبثو قیصو ونېلو نه بندیز کړي دي (۳) د دې حکمت دا دي چه د انسان د ورځې آخری وخت دي په مونه ختم شی چه د ټولې ورځې د گناهونو کفاره ئې شی

(۱) ترجمه: - ای الله! په مضر قوم باندې خپل عذاب رانازل کړه او دا عذاب په دوی باندې د قحط په صورت کښې نازل کړه، داسې قحط چې یوسف علیه السلام د قحط په شان وی.

(۲) صحیح البخاري کتاب الإستسقاء، باب دعاء النبي صلى الله عليه وسلم [ج: ۱، ص: ۱۳۶] و صحیح مسلم کتاب المساجد إلخ، باب استحباب القنوت إلخ [ج: ۱، ص: ۲۳۷]

(۳) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱، ص: ۱۳۵] و تفسیر المظهری [ج: ۶، ص: ۳۹۰]

(۴) صحیح البخاري کتاب المواقيت الصلاة، باب ما يكره من النوم قبل العشاء [ج: ۱، ص: ۸۰]

که د ماسخوتن مونځ نه پس دا وخت په عبثو قيصو ونېلو کښې تیرشی نو اول خو پخپله دغه کار عبث او مکروه دې بله دا چه د دې په ترس کښې غیبت، دروغ او نور قسما قسم گناهونه کیږي او خراب انجام ئې دادې چه د شپې ډیر وخت بیدار پاتې کیدو سره صبا وختی پاسیدی نشی، هم دغه وجه ده چه کله به حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه د ماسختن د مونځ نه پس څوک په فضول قيصو ونېلو کښې مشغول لیدل نور تل به ئې چه زر او ده کیږي کیدې شی چه په آخر د شپې کښې الله تعالی د تهجدو کولو توفیق در کړی (قرطبي ۱)

﴿أَفَلَمْ يَذَّبُوا الْقَوْلَ﴾ نه تر ﴿أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ﴾، پورې د داسې پنځو څیزونو بیان دې چه مشرکانو په رسول الله صلی الله علیه و آله باندې ایمان راوړلو ته په یو درجه کښې خنډان جوړیدې شو په دې کښې د هر یو د نیستوالی وجه هم هغې سره بیان کړې شوې ده حاصل ئې دادې چه کوم څیزونه د دغې خلقو په ایمان راوړو کښې خنډان جوړیدې شو هغه بیخی نشته دې او د ایمان راوړو د پاره بلونکی اسباب او وجهې ټول موجود دی په دې وجه اوس د دوی انکار کول خاص ضد کیدې شی بل هیڅ نه، چنانچه د هغې بیان دې پسې آیت کښې داسې راغلې دې: ﴿بَلْ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَآكَرَهُمْ الْحَقُّ﴾. یعنې د پیغمبری نه د دوی د انکار کولو څه عقلی یا طبعی وجه خو موجود نه ده بیا د دوی د انکار وجه صرف دا کیدې شی چه هر کله رسول الله صلی الله علیه و آله حقه خبره راوړې ده او د دې خلقو حقه خبره بدې شی د سره ئې اوريدل نه غواړی ولې چه دوی باندې د خپلو خواهاشاتو غلبه ده، د جاهلانو هغه خپلې مشرې، امیرې، او حاکمې سره مینه او د جاهلانو په پل باندې تلل دی، د ایمان راوړو او د پیغمبری په منلو کښې خنډ جوړیدونکو پنځو څیزونو کښې د یو بیان داسې هم شوې دې -

﴿أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ﴾ یعنې د دوی د انکار یوه وجه دا هم کیدې شوه چه رسول الله صلی الله علیه و آله د نااشنا ځانې نه راغلې وې، د دوی د خاندان، نسب، قام، قبیله له مخه نه پیژنو نو څنگه ئې نبی او رسول اومنو او تابعداران ئې جوړشو دلته دا خبره ښکاره ده چه دوی صلی الله علیه و آله د قریش اعلی خاندان خنې دی هم دې ښار د مکه کښې پیدا شوی دی د پیدا کیدونه تر اوسه پورې ټوله زمانه هم د دې خلقو په وړاندې پاتې شوی دی د دوی هیڅ یو کردار، عمل او عادت د دغې خلقو نه پټ نه دې پاتې شوې چنانچه د پیغمبری د دعوی کولو نه وړاندې خو د مکې مکرمې ټولو کافرانو دوی لره په صادق او امین مشهور کړې وو، د دوی صلی الله علیه و آله په کردار او عمل باندې هیچا هم څه شک شته نه وه ښکاره کړې ځکه دا خنډ هم جوړیدې نشی چه گنی دغه خلق ئې پوره نه پیژنی.

﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ﴾ د دې نه په وړاندې آیت کښې د مشرکانو په باره کښې ونېلې شوې وو چه په عذاب کښې د ښکیل په وخت که د دې خلقو فریاد الله تعالی یا رسول الله صلی الله علیه و آله واوړی په دوی باندې رحم کولو سره ترې عذاب برته کړې شی نو کومه سرکشی او نافرمانی چه د دوی په خمیر کښې اغېزې شویده هغې کښې به نور هم زیات والې راشی او دوباره به سرکشی او نافرمانی شروع کړی، په دې آیت کښې د دغې واقعي بیان د اشان راغلې دې چې دوی لره په یو عذاب کښې راگیر کړی دی مگر د نبی کریم صلی الله علیه و آله په دعا سره د عذاب

خُذْ بِنَجْ شَوْ خَوْبِيَا هَمْ دَوِي دَالله ﷻ مَخْكَبْنِي نَه تِيْتِيْ اَوْ پَخِيْل اَوْ شَرْك بَانْدِي كَلَك وَلَا دِي .

د مَكِّي مَكْرَمِي بَه خَلْقُو د قَاطِي عَذَاب اَوْ د رَسُوْل الله ﷺ بَه دَعَا سِرِه د هَغِي تَرِي پورته كِيْدَل :

پو مَبِي معلومه شويده چه رسول الله ﷺ د مَكِّي مَكْرَمِي بَه خَلْقُو بَانْدِي د قَاطِي د عَذَاب رَاتَلُو بَنِيْرِه كَرِي وه چه د سَخْتِي قَاطِي رَاتَلُو پَه صَوْرَت كَبْنِي هَغِه قَبُوْلَه شُوِه . تَر دِي پورِي چه د مَرْدَارُو پَه خورو بَانْدِي مَجْبُوْرَه شُو پَه دِي مَوْقِع اَبُو سَفِيَان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رَسُوْل الله ﷺ تَه پَه مَدِيْنَه كَبْنِي حَاضِر شُو ، د الله تَعَالٰى اَوْ د خِيْلُوِي پَه خَاطِر نِي تَرِي خَوَاسْت اَوْ كَرُو چه آيَا تَاسُو ﷺ دَا نَه وُو وُئِيْلِي چه خَه د تَوَلِي دَنِيَا د خَلْقُو د پَارَه د رَحْمَت پَه حِيْثِيْت رَالِيْ پَلِي شُوِي يَم . هَغُوِي اَوْ فَرْمَانِيْل ، وَاقَعَه دَاسِي دَه چه اَوْ مَا وُئِيْلِي هَمْ دَغْسِي دِي ، اَبُو سَفِيَان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اَوْ وُئِيْلِي چه تَاسُو خُو د خِيْل قَوْم مَشْرَان د بَدْر پَه غَزَا كَبْنِي پَه تَوْرَه اَوْ وُزْل اَوْ پَاتِي نُوْر پَه قَاطِي بَانْدِي د لَوِيْ پَه نَه وَزْنِي ؟ الله تَعَالٰى نَه دَعَا اَوْ غَوَارِي چه دَا عَذَاب زَمُوْنِيْ نَه لَرِي شِي ، رَسُوْل الله ﷺ دَعَا اَوْ كَرَه دَغِه عَذَاب تَرِي سَمْدَسْتِي پورته شُو پَه دِي مَوْقِعَه ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ﴾ (۱) آيت نَازِل شُو .

د دِي آيت مَضْمُون دَا دِي چه هَر كَلَه دَوِي پَه عَذَاب كَبْنِي بَنَكِيْل شُو اَوْ الله تَعَالٰى تَرِي دَغِه عَذَاب د رَسُوْل الله ﷺ پَه دَعَا پورته كَرُو بِيَا هَمْ دَا خَلْق د خِيْل رَب پَه وِرَآنْدِي تِيْتِيْ نَه شُو چَنَان چه د وَاقِعِي مَطَابِق قَاطِي چه تَرِي پورته شُوِه بِيَا هَمْ د مَكِّي مَكْرَمِي مَشْرَكَان پَه خِيْل شَرْك اَوْ كَفَر بَانْدِي هَمْ هَغْسِي تِيْنَك وُو [مَظْهَرِي وَغِيْرَه] (۲)

وَهُوَ الَّذِي			
اَوْ هَغِه هَغِه ذَات دِي			
اَوْ الله هَغِه ذَات دِي			
أَنشَأَ	لَكُم	السَّمْعَ	وَالْأَبْصَارَ
چي پيدائي كړو ستاسو دپاره طاقت داوړيدو اَوْ طاقت دليدو اَوْ زړونه [دپاره دسوچ]			
چي تاسو ته ئي غوږونه سترگي اَوْ زړونه دركړل			
قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ	وَهُوَ الَّذِي	ذَرَأَكُمْ	
ډير لږ دي هغه چي تاسو شكر اوباسي اَوْ هغه هغه ذَات دِي چي خواره ئي كړي تاسو			
خو تاسو ډير كم شكر اوباسي اَوْ الله ﷻ هغه ذَات دِي چي تاسو ئي د زمكې په مخ			
فِي الْأَرْضِ	وَالْيَهُ تُحْشَرُونَ	وَهُوَ الَّذِي	يُحْيِي
په زمكه كښي اَوْ خاص هغه ته به تاسو ورجمع كړي شي اَوْ هغه هغه ذَات دِي چي ژوندي كول كوي			
خواره كړي ئي اَوْ هم دهغه طرفته به تاسو جمع كولې شي اَوْ هم هغه هغه ذَات دِي چي ژوندي كول			

(۱) دلائل النبوة للبيهقي رقم الحديث: [۶۱۶، ۶۱۷]

(۲) تفسير المظهري [ج: ۶ ص: ۳۹۵، ۳۹۶]

وَيُبَيِّنُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

اومره کول کوی | او خاص دهغه کار دی | بدلول | دشپې | او دورځې | آیا نو تاسو عقل نه چلوی
کوی او وژل کوی | اودشپې ورځې | پرول دهغه په اختیار کښې دی | انوآیا تاسو عقل نه کار نه | خلې

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ قَالُوا عَازَا

بلکه | وائی دوی | په مثل دهغې | چی وئیلی دی | پرمېنو کافرانو | دوی وائی | آیا هر کله چی
بلکه دا خلق هم هغه خبرې کوی | لکه چې پخوانو [کافرانو] کړې وې | دوی وائی کله چې

مِثْنًا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا عَازَا لَمَبْعُوثُونَ

مړه شو مونږه | او شو مونږه | خاورې | او هډوکي | انوآیا مونږ به | گنی خامخا ژوندی راپاسولې کېږو
مونږ مړه شو | او ښاورې | او هډوکي شو | نوآیا لاییا به راژوندی کولی شو

لَقَدْ وَعَدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا

په تحقیق وعده شوی ده | زموږ سره | اودپلارانوزموږ سره | دا | امخکښی ددې نه | نه دی دا خبری
داسې وعده خو مونږ سره | او زموږ مشرانو سره | پخواراسې کېږی | دا ټول بل هیڅ نه دی

إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ قُلْ لِّمَنِ الْأَرْضُ

مگر | هسې [قیصې] دی | دپخوانو خلقو | ورته اووایه | چالره ده | دا زمکه
بلکه تشې د پخوانو خلقو بې سنده خبرې دی | [انې پیغمبره] ته ورته اووایه چې ښه دا زمکه

وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ سَيَقُولُونَ

او هغه مخلوقات چې په دې کښې دی | که چری یی تاسو | چی پوهیږئ | ضرور به اووایی دوی
اوددې دپاسه اوسیدنکی خلق ټول دچا مخلوق دی | که تاسو ترې نه خبر یی | دوی به ضرور اووایی

لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ

چې الله لره دی | ورته اووایه | آیا نو تاسو نصیحت نه چلوئ | اووایه | څوک دی | رب دآسمانونو
چې دا ټول د الله مخلوق دی | نو ورته اووایه چې نوییا فکر پرې ولې نه کوئ | ورته اووایه چې د

السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ

اووه | او درب | دعرش | لوی | ضرور به اووایی دوی | الله لره دی | ورته اووایه
اووه آسمانونو رب څوک دی | اود لوی عرش مالک څوک دی | دوی به جواب اوکړی چې دا هرڅه

أَفَلَا تَتَّقُونَ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ

آیا نو تاسو یریرئ نه | ورته اووایه | څوک دی | چې په لاس دهغه کښې | بادشاهی |
دالله دی | نو ورته اووایه چې تاسو ترې نه ولې نه ویریرئ | ورته اووایه چې هغه څوک دی چې په لاس کښې یی

كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ

دهر خيز ده | او هغه | پناه ورکوي | اونه شی ورکولې خوک پناه | په مقابله دهغه کښي | که یی تاسو

دهر خيز اختيار دي | او هغه پناه ورکوي | او دهغه په مقابله کښي خوک چاته پناه نشي ورکولې

تَعْلَمُونَ ۝ سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَأَنَّى

چی پوهیږئ | ضرور به اووانی دوی | چی دا اختیار الله لره دي | ورته اووايه | نو بیا څنگه

که چرې تاسو پوهیږئ | نوبه وائي چې الله ﷻ | نو ورته اووايه چې بیا په تاسو د کوم طرفه

تُسَكِّرُونَ ۝ بَلْ أَتَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝

دوکه کيږئ | بلکه راوړې دي مونږ دوی ته | حق | او بیشکه چې دوی | دروغژن دي

جادو کولې شي؟ | بلکه مونږ دوی ته حقه خبره رسولې ده | او دوی یقینا دروغژن دي

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذَا

نه دي نیولې الله | هیڅوک خوئي | او نشته | دهغه سره | بل خوک معبود | که داسې وي

الله ﷻ هیڅوک ځان له خوئي کړې نه دي | اونه هغه سره بل خوک معبود شریک شته | که

لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ

نو بوتلې به وي | هر معبود | هغه مخلوق | چی پیدا کړې نې وړ | او خامخا به غلبه کولې

داسې وي نو هر یو معبود به خپل مخلوق ځان له بیل کړې وو | او بیا به نې

بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ ۝ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا

ځینو دهغوئ | په ځینو باندي | پاکي دالله ده | دهغه خبرونه | چی بیانوي نې دا خلق | عالم دي

په یو بل باندي حملې کولې | الله ﷻ دهغه خبرونه پاک دي | د کومو خبرو چه دوی هغه ته نسبت کوي

الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۝ فَتَعَالَى

په پټو | او په ښکارو باندي | پس ډیر اوچت دي | دهغه څیز نه | چی شریکوي نې دا خلق | اورسره

هغه په پټو او څرگنده ټولو خبرو باندي ډیر ښه عالم دي | او د دوی دشرک د خبرونه پاک دي

آسان ترجمه قرآن

هم هغه الله دي چا چه ستاسو غوږونه او سترگي او زړه پيدا کړل. (خو) تاسو ډير کم شکر کوئ او هم هغه دي چا چه تاسو په زمکه کښ خواره کړئ، او هم دهغه طرف ته به تاسو يوځایې بوتللي شئ. او هم هغه دي چه مرگ او وژند ورکوي، او هم دهغه په قبضه کښ د شپې او ورځې بدلون دي. آیا بیا هم تاسو د عقل نه کار نه اخلئ؟ د دي په ځایې دا خلق هم هغه شان خبرې کوي څنگه چه مخکښ خلقو کړې وي. وائی چه: آیا چه کله مونږه مره شو او په خاورو او هډوکو کښ بدل شو، نو آیا واقعي به مونږ دوباره وژندی کولې شو؟ دا هغه وعده ده چه مونږ سره هم کړې شوې ده، او زموږ پلار لیکه سره هم کړې شوې

وہ ددی خہ حقیقت ددی نہ سوا نشته چه دا د مخکین خلقو جوړې کړې قصې دی. (ای پیغمبره! دوی ته) او وایه چه دا ټوله زمکه او په دې باندې اوسیدونکي د چا ملکیت دې؟ او ښایي که تاسو علم لرئ. هغوی به ضرور هم داسې وائی چه: دا ټول هر خه د الله پاک دی. او وایه چه: آیا بیا هم تاسو پند نه اخلئ؟ او وایه چه: دا ووا اسمانونو مالک او دا وچت عرش مالک څوک دې؟ دوی به ضرور داسې وائی چه: دا هر خه د الله پاک دی او وایه چه: آیا بیا هم تاسو د الله پاک نه نه ویریدئ؟ او وایه چه: څوک دې چه دهغه په لاس کښ د هر څیز مکمل اختیار دې او کوم ذات چه پناه ورکوی، او دهغه په مقابلې کښ څوک هم چاته پناه نه شي ورکولې؟ او ایی که تاسو علم لرئ. دوی به ضرور هم داسې وائی چه: ټول اختیار د الله پاک دی. او وایه چه: بیا د کوم ځانې نه په تاسو باندې جادو او کړې شي؟ نه! (دا قصې نه دي) بلکه مونږ دوی ته حقه خبره رسولې ده. او دا خلق یقیناً دروغ ژن دي. نه الله پاک څوک په ځوی ولی نیولی دی، او نه هغه سره څوک معبود شته، که داسې وي نو هر ځداني به خپل مخلوق اخستلو سره بیل شوي وي او بیا به ئې په یو بل باندې حمله کولې پاک دې الله پاک دهغه خبرو نه کوم چه دا خلق جوړوي هغه الله پاک چه هغه ته ستاسو د پتو او ښکاره خبرو مکمل علم دې. لهذا هغه د هغوی د شرک نه ډیر اوچت دې.

خلاصه تفسیر

﴿وَهُوَ الَّذِي﴾ [او هغه] الله [داسې] قادر او منعم [دې] ﴿أَنشَأَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾ کوم چه تاسو دپاره غوړونه او سترگې او زړونه جوړ کړل [چه ارام درته هم وی او د دین پوهه هم حاصله کړئ لیکن] ﴿قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ [تاسو خلق ډیر کم شکر کوی] ځکه چه اصلی شکر دا وو چه ددغه منعم غوره دین تاسو قبول کړې وي او دوباره په قیامت کښې د ژوندی کیدو نه موانکار نه کولې ﴿وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ﴾ [او هغه داسې دې کوم چه تاسو په زمکه کښې خواره کړې یئ] ﴿وَاللَّهُ يُخْشَرُونَ﴾ [او تاسو ټول به] د قیامت په ورځ [هغه ته رواستلې شي] دغه وخت به تاسو ته ددې نعمت د ناشکری حقیقت معلوم شي ﴿وَهُوَ الَّذِي يُخَيِّ وَ يُمَيِّتُ﴾ [او هغه الله تعالی داسې دې چه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی] ﴿وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ او دهغه په اختیار کښې دی د شپې اود ورځې کمول او زیاتول ﴿أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ [پس ایا تاسو] په دومره خبره [نه پوهیږئ] چه د قدرت دا دلیلونه په توحید او په قیامت کښې په دویم ژوند دواړو باند دلالت کوی مگر ﴿بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالِ الْأَوَّلُونَ﴾ [بیا هم منی نه بلکه دوی هم هغسې خبره کوی کومه چه وړاندې] کافرانو [خلقو وئبله اوس ی دوی وائی] یعنی ﴿قَالُوا إِذَا مِتْنَا﴾ [داسې وائی چه ایا کله مونږ مړه شو] ﴿وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَا لَنَبْعُثُنَّ﴾ [او مونږ خاورې او هډوکي شونو ایا مونږ به دوباره ژوندی کړې شو] ﴿لَقَدْ وَعَدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِن قَبْلُ﴾ ددې خو زموږ او [زمونږ نه] [د رواند مشرانو سره وعده کیدل راروان دی] ﴿إِنَّ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ [دا هیڅ هم نشته محض بې سند خبرې دی کومې چه دوران د خلقو نه نقل کیدونکې راروانې دی] [چونکه په دې خبره سره د قدرت نه انکار لازمېږي او په دې سره لکه دبیا پورته کیدو نه په انکار سره انکار د توحید نه هم کیږي په دې وجه ددې قول په جواب کښې د قدرت د ثابتولو سره د توحید ثابتول هم ارشاد کیږي] ﴿قُلْ﴾ یعنی [ته] په جواب کښې [دا ووايه چه] [ښه یودا وښایي چه

﴿لَيْسَ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [دازمکه او خه چه په دې اوسیرې دچا ملکیت دې تاسو ته خه خبر نشته؟] ﴿سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ﴾ هغوی به خامخا دا ووائی چه د الله تعالی دی [نو] ﴿قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾ [دوی ته ووايه چه بیا ولې غوراو فکر نه کوی] چه دبیا پورته کولو په قدرت او توحید د حکم ثبوت وشي او ﴿قُلْ﴾ [ته داهم ووايه چه] [بنه تاسو دا وبنایي چه] ﴿مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ [ددې اوو اسمانونو مالک او دعالی شان عرش مالک خوک دې؟] ﴿سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ﴾ ددې به هم هغوی ضرور دا جواب درکړی چه داهم [تول ملکیت] [دالله تعالی دی ته] [دغه وخت] ﴿قُلْ﴾ دوی ته [ووايه چه بیا تاسو] دهغه نه ﴿أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾ [ولې نه ویریرې] [چه دهغه د قدرت او دبیا پورته کیدو دایتونو نه انکار کوی او] [ته] [دوی ته] ﴿قُلْ﴾ [داهم ووايه چه] [بنه] ﴿مَنْ يَبْدَأُ مَلَكُوتَ كُلِّ شَيْءٍ﴾ [هغه خوک دې دکوم په لاس کبسي چه دتولو خیزونو اختیار دې] ﴿وَهُوَ يُعْزِزُ﴾ [پناه ورکوی] ﴿وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ﴾ او هغه [چالره چه غواړی او دهغه په مقابله کبسي خوک چالره پناه نه شي ورکولې] ﴿إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ تاسو ته خه خبر شته؟ [بیا به هم په جواب کبسي] ﴿سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ﴾ [هغوی ضرور داسې ووائی چه داتول صفتونه هم دالله تعالی دی ته] [دغه وخت] ﴿قُلْ فَأَنِّي تُخَرِّوْنَ﴾ دوی ته [ووايه چه بیا په تاسو دکوم طرف نه لیونتوب شوې دې] [چه دا تولې مقدمې منی او نتیجه چه توحید او قیامت عقیده ده نه منی] دا خو دلیل وو په مقصود باندې ددوی په جواب کبسي وړاندې ددوی دمقدمې دلیل یعنی د [ان هذ الاساطیر الاولین الخ] باطلول دی یعنی داچه کومه دوی ته بنودلې شي چه قیامت به راخی او مړی به ژوندی کیرې دا اساطیر الاولین نه دی ﴿بَلْ أَتَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا كَذِبُونَ﴾ [بلکه مونږه دوی ته رښتونی خبره رسولې ده او یقینا] په خپله [دوی دروغژن دی] تردې خای پورې مکالمه ختمه شوه او توحید اوبیاپورته کیدل دواړه ثابت شول مگر په دې دواړو مسئلو کبسي دتوحید مسئله چونکه زیاته اهمه او په حقیقت کبسي داخرت او قیامت مسئله هم په دې پورې اړه لری او محل دخبرې هم زیات وو په دې وجه دتقریر په تمامیدو کبسي دې لره مستقل ارشاد فرمائی چه ﴿مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ﴾ [الله تعالی چالره خپل اولاد نه دې مقرر کړې یا] لکه څنگه چه مشرکانو دملاتکو په باره کبسي وئیل ﴿وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ﴾ [اونه دده سره خوک بل خدای شته] ﴿إِذَا الذَّهَبَ كُلُّهُ يَخْلُقُ﴾ که داسې وې نو هر خدای به خپل مخلوق لره [تقسیم کړی] [جدا کړی وو او] بیا به یې لکه ددنیا د باشاهانو په شان دیو بل په مخلوق دقبضې کولو دپاره ﴿وَلَعَلَّا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ [په یو بل حمله کوله] نو بیا خو به دمخلوق دتباهی هډو خه انتها نه وه لیکن ددنیا نظام په خپل دستور سره قائم دې نو ددې نه ثابته شوه چه ﴿سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُشْفِقُونَ﴾ [الله تعالی ددې] مکروهو [خبرونه پاک دې کوم چه داخل] دهغه په نسبت [بیانوی] ﴿غَلِيمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ پوهه دې په تولو پتو اوبنکارو باند ﴿فَتَعْلَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ غرض ددې خلقو دشرک نه هغه ډیر لږی او پاک [دې]

معارف او مسائل

﴿وَهُوَ يُعْزِزُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ﴾ یعنی الله تعالی چه غواړی نو چا ته د عذاب، مصیبت، غم او تکلیف نه پناه

ورکوی او هیڅوک دا وس نه لری چه د هغه په مقابله کښې چاته پناه ورکړی او د هغه د عذاب او تکلیف نه ئې خلاص کړی، دا خبره د دنیا په اعتبار سره هم صحیح ده چه د الله تعالی چاته په نفع رسولو کښې هیڅوک څه خنډ نشی راوستې او د هغه د تکلیف او عذاب نه څوک خلاصولې نشی او د آخرت په اعتبار سره خو دا مضمون د نمر په شان ښه په ډاگه دې چه د هغه عذاب به څوک لرې کولې یا ایسارولې نشی او د هغه چاته د جنت او راحت ورکولو کښې څوک خنډان نشی راوستې [قرطبی] (۱)

قُلْ	رَبِّ	إِمَّا	تُرِيَّتِي	مَا	يُوعِدُونَ ۝
اوایه اے نبی اے ربه زما که چرې ته ښایي ما ته هغه عذاب چې وعده ئې کړې ددوی سره ته ورته اوایه چې ائې زما ربه که ته ماته هغه عذاب خودل غواړې دکوم چې دوی سره وعده کولې شی					
رَبِّ	فَلَا تَجْعَلْنِي	فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝	وَأَنَا	عَلَى	
اے ربه زما پس مه شاملوه ما په دې خلقو ظالمانو کښې او بیشکه مونږه په دې کار باندي نوا ئې زما ربه ما په دې ظالمانو کښې مه شاملوه ، او مونږ په دې					
أَنْ تُرِيكَ	مَا	نَعِدُهُمْ	لَقَدِرُونَ ۝	إِدْفَعْ	
چې اوبښایو تاته هغه عذاب چې مونږه یروړو دوی دهغې نه خامخا قدرت لرونکی یو دفعه کوه خبره پوره قدرت لرو چې کومه وعده مونږ دوی سره کوو هغه تاته اوبښایو ائې پیغمبره					
يَا لَتَنِي	هِيَ	أَحْسَنُ	السَّيِّئَةِ ۝	نَحْنُ	أَعْلَمُ بِهَا
په هغه طریقه چې هغه ډیره ښه وی بدې لره مونږه ښه پوهیږو په هغه خبرو ته د بدې خبرې په جواب کښې هغه وایه کومه چې غوره ده او څه چې دوی بیانوی					
يَصِفُونَ ۝	وَقُلْ	رَبِّ	أَعُوذُ بِكَ	مِنْ هَمَزَاتِ	
چې دوی ئې بیانوی اوایه اے ربه زما زه پناه غواړم په تا سره دوسوسو [چيخولو] هغه مونږ ته ډیر ښه معلوم دی او دعا او کره چې ائې زما ربه زه د شیطانانو دوسوسو نه					
الشَّيَاطِينِ ۝	وَأَعُوذُ	بِكَ	رَبِّ	أَنْ يَحْضُرُونِ ۝	حَتَّى
دشیطانانو نه او زه پناه غواړم په تا سره اے ربه زما چه دوی حاضرشی ماته ترهغې پورې په تا سره پناه غواړم او ائې زما ربه زه ددې خبرې نه هم په ستا سره پناه غواړم چې هغوی ماته راشی					
إِذَا	جَاءَ	أَحَدُهُمُ الْمَوْتُ	قَالَ	رَبِّ	ارْجِعُونِ ۝
کله چې راشی یو ددوی ته مرګ انو وائی به اے ربه زما واپس اولیږه ما [دنیا ته] تر دې چې کله په دوی کښې چاته مرګ راشی نو وائی ائې زما ربه ما دوباره دنیا ته واپس کړه					

لَعَلَّ	أَعْمَلُ	صَالِحًا	فِيهَا	تَرَكْتُ	كَلَّا
امید دی چی زه عمل اوکرم نیک په هغه دنیا کبسی چی پرینودی ده هرگز نه					
ددې دپاره چی کومه دنیا مې پرینودی ده په هغې کبسی څه نیک کارونه اوکرم هیڅ کله نه					
إِنَّهَا	كَلِمَةٌ	هُوَ	قَالَهُمَا	وَمِنْ وَرَائِهِمُ	بَرْزَخٌ
بیشکه دا هسې یوه خبره ده چی دی اویونکی دی دهغې اوروستو ددی مړو خلقونه پرده ده					
داخو هسې یوه خبره ده چی دغه کافر ئې کوی اود ددوی مخې ته به یوه پرده وی تر هغه					
إِلَى يَوْمٍ	يَبْعَثُونَ				
دهغه ورځې پورې چی راپاسولې کیږی به دوی					
وخته پورې چی کله دوی دوباره راژوندی کړې شی					

آسان ترجمه قرآن

(ای پیغمبره!) دعا اوکړه چه ای زما ربه! دکوم عذاب دهمکې چه دی (کافرانو) ته ورکولې شی، که ته هغه زما دسترگو وړاندې راولې نو ای زما ربه! ما ددې ظالمانو سره مه شاملوه. او یقین اوساته چه مونږ د کوم څیز دوی ته دهمکې ورکوو، هغې لړه ستا دسترگو مخې ته راوړلو باندې قادریو. (خو ترڅو چه هغه وخت نه وی راغلې) ته دبدی دفعه کول په داسې طریقه باندې کوه چه ډیره غوره وی. کومې خبرې چه دا خلق جوړوی مونږ ته ښه معلومې دی. او دعا اوکړه چه: ای زما ربه! زه د شیطان د وسوسو نه ستا پناه غواړم. او ای زما ربه! زه د هغوی ځان ته د نزدې راتلونو نه هم ستا پناه غواړم. تردې چه کله په هغوی کبې په چا باندې مرګ راشی نو هغه به وائی چه: ای زما ربه! ما واپس اولیږه دې دپاره چه کومه دنیا ما پرینودلې ده، هغې ته تلو سره لیک عمل اوکرم. هرگز نه! داخو هسې خبره ده چه هغه ئې په ژبه وائی او دهغوی (یعنی مړو) مخې ته د بربخ پرده ده کومه چه به تر هغه وخته پورې قائمه وی چه کله هغوی دوباره ژوندی کولې شی.

خلاصه تفسیر

[ته] دالله تعالی نه ﴿قُلْ رَبِّ اِمَّا تُرِيْنِي مَا يُوْعَدُوْنَ﴾ [دعاکوه چه اے زما ربه دکوم عذاب چه ته ددې کافرانو سره وعده کوي] لکه چه بره په [اذا فتحنا عليهم] (۱) سره هم معلومه شوه [که ته ئې ماته ښاي] مثلاً داچه دغه عذاب په دوی زما په ژوند کبسي په دې طور سره راشی چه زه ئې هم ووينم ځکه چه ددغه وعده کړې شوی عذاب څه خاص وخت نه دی ښودلې شوې لکه چه په ذکر شوی ایت کبسي هم وضاحت نشته چه دا ذکر شوي احتمال په کبسي دې غرض که داسې وشوه ﴿رَبِّ فَلَا تُجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِيْنَ﴾ [نولې زما ربه ما په دې ظالمانو خلقو کبسي مه شاملوي] ﴿وَالَاَعْلَى اَنْ تُرِيْكَ مَا يُوعَدُوْنَ﴾ او مونږ په دې خبره چه دکومې ددوی سره وعده کوو تاته هم په ښودلو باندې قادر یو! باقی ترڅو پورې چه په دوی عذاب نه راځی [ته]

(۱) ترجمه: - کله چی مونږ په دوی باندې د سخت عذاب دروازه پرانیزو.

ددوی سره داسې معامله کوه چه ﴿اذْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ﴾ [ددوی دبدی دفع په داسې سلوک سره کوه کوم چه ډیرینه او نرم [وی] او دخپل خان دپاره بدله مه اخله بلکه مونږ ته یې حواله کوه ﴿تَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ﴾ [ماته ښه معلوم دی څه چه داخلې] ستا په باره کښې [وانی او] که چرې تاته په مقتضا د بشریت غصه راشی نو ﴿وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ﴾ [ته داسې دعا کوه چه اے زما ربه زه ستا پناه غواړم ﴿مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ﴾ دشیطانانو دوسوسو نه] کوم چه په ما داسې کار وکړی چه خلاف مصلحت وی اگر چه خلاف شریعت نه وی ﴿وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَّخْضَرُّونَ﴾ [او اے زما ربه زه ستا پناه غواړم ددې نه چه شیطانان ماته هم راشی] او وسوسه غورزول خو لا پریږده پس په دې سره به دغه غصه لاره شی دا کفار دخپل کفر او دخپل بیا ژوندی کیدو د انکار نه نه منع کیږی ﴿حَتَّى اِذَا جَاءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ﴾ [تردې چه کله په دوی کښې په چامرګ] په سر دپاسه [راشی] او آخرت ووينی [دغه وخت] یې سترګې وسپړدې شی او په خپل جهل او کفر ستومانه شی ﴿قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ﴾ [وانی چه اے زما ربه] زمانه مرګ لږ واپس کړه او [ماله] دنیاته [بیا واپس ولیږه] ﴿لَعَلِّيْ اَعْمَلُ صَالِحًا فَمَّا تَوَكَّتُ﴾ ددې دپاره چه کومې [دنیا] لره مایاتې کړې ده هغې ته [بیا واپس لاړشم] [نیک کار او کریم] یعنی تصدیق او طاعت دالله تعالی وکړم دې درخواست لره رد فرمائی چه ﴿کَلَّا﴾ [هرگز] داسې [نه ده] نه شی کیدې [د] دوی ﴿اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا﴾ [دایوه خبره ده چه وانی یې] اوپوره کیدونکې نه ده او ددې وجه داده چې ﴿وَمِنْ قَدَّاهُمْ يَرْثُهَا﴾ ددې خلقو مخې ته یو څیز او جوړیدونکی راروان [دې] چه دهغې راتلل ضروری دی او هغه دنیا ته د واپس رانلونه مانع دې مراد ددې نه مرګ دې چه دهغې واقعي کیدل هم په مقرر وخت باند ضروری دی [ولن یوخرالله نفسا اذا جاء اجلها] (۱) او دمرګ نه پس دنیاته راتلل هم ﴿اِلَى يَوْمٍ نَّتَعَوَّنُ﴾ [دقیامت دورځې پورې] دالله تعالی دقانون نه خلاف دی

معارف او مسائل

﴿قُلْ رَبِّ اِمَّا تُبَيِّنُ مَا نُوعِدُونَ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ ددې دواړو آیتونو مطلب دا دې چه دقرآن کریم په ډیرو آیتونو کښې مشرکانو او کافرانو باندې د عذاب وعید راغلي دي چه په قیامت کښې خو به یقینا پرې عذاب راځی او په دنیا کښې نې هم د راتلو احتمال شته بیا په دنیا کښې عذاب راتلل داسې هم کیدې شی چه د رسول الله ﷺ د زمانې مبارکې نه پس وی او داسې هم کیدې شی چه د هغوی په زمانه کښې د هغوی په وړاندې پرې راشی خو په دنیا کښې د عذاب راتلو قاعده عام طور داسې وی چه اوچو سره لوانده هم سوځی یعنی بدانو سره په نیکانو هم تعالی پخپله فرماني ﴿وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتُعَذِّبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً﴾ [یعنی د داسې عذاب نه ویریږی په دې آیتونو کښې رسول الله ﷺ ته دا دعا ښودلې شویده چه [یا الله که په دې خلقو باندې ستاسو عذاب څما په وړاندې راځی نو ما دغې ظالمانو سره مه لرې] دا خبره یقینی ده چه رسول الله ﷺ دگناه نه پاک او دالله تعالی د عذاب راتلو نه خلاص وو بیا هم دا دعا ورته په دې غرض اوښودلې شوه چه هغوی ﷺ دې په هر حال کښې خپل رب یاد لری هغه ته دې فریاد کوی چه

(۱) ترجمه:- او کله چې ډیو سړی نیټه پوره شی نو الله یو کس ته مهلت نه ورکوی.

اجر نی زیاتیری [قرطبی] (۱)

﴿وَأَنَّا عَلَىٰ أَن نُّرِيكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَدْ رَوَوْا﴾ یعنی مونہ پہ دی باندی قدرت لرو چہ ستاسو پہ وړاندی پہ دوی باندی عذاب راولو [خنی مفسرینو ﷺ فرمائیلى دی چہ د رسول الله ﷺ په موجود گئی کښی الله تعالیٰ په دی امت باندی د عذاب نه راوستو وعده داسی فرمائیلى ده ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَن تَفِيَهُمْ﴾ په دی وجه په دی آیت کښی په خاصو خلقو باندی د عذاب راتلو بیان دی خلاصه دا شوه چہ الله تعالیٰ د رسول الله ﷺ په موجود گئی کښی په دی امت باندی عام عذاب راوستل بند کړی دی په خاصو باندی د عذاب نه راوستو وعده ئی نه ده فرمائیلى چنانچه په اهل مکہ باندی د رسول کریم ﷺ په موجود گئی کښی د قاطی او لوړی عذاب راغلو دغه شان د بدر په غزا کښی د توری عذاب ئی په خاصو خلقو [کفارو] باندی راوستی وو [قرطبی] (۲)

﴿إِذْ قُمْنَا لِلنَّبِيِّ هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ﴾ یعنی تاسو دښیگری په ذریعه بدی، د انصاف په ذریعه ظلم، او د رحم په ذریعه بی رحمی په شا تمبوی [دا د غوره اخلاقو تعلیم رسول الله ﷺ ته د مسلمانانو تر منځه د جاری معاملاتو د حل کولو د پاره ورکړی شوی دی چہ همیشه د پاره جاری دی البتہ د کافرانو او مشرکانو د ظلمونو په مقابلہ کښی د هغوی د معاف کولو، او په هغوی باندی د لاس نه پورته کولو حکم د جهاد په آیتونو سره منسوخ کړی شو خو بیا هم د جهاد په موقعه هم د دغی بنواخلا قو ډیری تندی داسی باقی اولرلی شوی چہ ښځی او ماشومان دی نشی وژلی هغه مذهبی خلق دی هم نشی وژلی چہ د مسلمانانو د مقابلې په جنگ کښی برخه نه اخلی، او نه دی د وژلې شوی مثله کولی شی چہ غوړ پوزه وغیره ئی پرې کړی شی ځکه په ورپسې آیت کښی رسول الله ﷺ ته د شیطان او د هغه د وسوسو نه د پناه غوښتو ښودنه کړی شوی ده چہ هسې نه خالص د جنگ په میدان کښی شیطان غصه درولی او د لاسه دی څه داسی کار اوشی چہ د اوچتو اخلاقو نه خلاف وی هغه دعا دا ده.

﴿وَقُلْ رَبِّ اعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿۱﴾ د، همز، معنی دیکه ورکول زورل او د روستو نه آواز ورکول هم کیدی شی د عام مطلب په اعتبار سره د شیطان د شر او د چل نه بچ کیدو د پاره دا یو ټول اړخیزه دعا ده ځکه رسول الله ﷺ مسلمانانو ته د دی دعا ښودنه په دی غرض کړی ده چہ د یو بی قابو قهر او غصې په حالت کښی کله چہ د شیطان د همز دخل پکښی وی انسان د هغی نه محفوظ پاتې شی دی نه علاوه د شیطانانو او جناتو د نورو چپو او حملونه د بچ کیدو د پاره دا دعا مجربہ ده حضرت خالد رضی الله عنه به د شپې خوب نه ورتلو رسول الله ﷺ هغه ته د دعا کلمات اوښودل چہ د ځملاستو په وخت دا وایه نو په دی دعا وئیلو سره ئی دا شکا یت ختم شو دعا دا ده ﴿اعوذ بکلمات الله التامة من غضب الله وعقابه ومن شر عباده ومن همزات الشياطين وان يحضرون﴾ (۲)

﴿أَنْ يَحْضُرُونِ﴾ د صحیح مسلم په حواله د حضرت جابر رضی الله عنه په روایت رسول الله ﷺ فرمائیلى دی

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۱۶۷]

(۲) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۱۶۷]

(۳) ترجمه: - زه دالله تعالیٰ کلمات تامه سره پناه غواړم د هغه د غضب او غصې نه، اودهغه دعذاب نه، او دهغه دښدگانو دشر نه، اودشیطانانو د وسوسې نه، اوددی خبرې نه چي هغوی ماته راشی.

(۴) موطا مالک کتاب الجامع باب ما يؤمر به من التعوذ رقم الحديث [۳۶۹۹]

چه شیطان په هر کار او هر حالت کښې تاسو ته راځي او د گناهونو او غلطو کارونو وسوسې درته په زړونو کښې اچوي [قرطبي] (۱)، چنانچه هم دې نه د پناه غوښتلو په غرض دا دعا بنسودلې شوې ده، رب ارجعون، کله چه د کافر څنګدن شي او د آخرت عذاب ورته مخامخ کړې شي نو هغه آرزو کوي چه کاش زه بيا دنيا ته لاړلې او په نیک عمل کولو سره د دې عذاب نه خلاصې راته حاصل شي. ابن جریر رحمته الله د ابن جریر رحمته الله په روایت نقل کړې دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله او فرمائیل، د مرګ په وخت کله چه یو مؤمن د رحمت فرشتې او د رحمت سامان خپلې مخې ته وینی نو فرشتې ترې تپوس کوي چه آیا ته غواړې چه بيا دنيا ته واپس کړې شي؟ هغه به وائی، د غم دغې جالې ته په ورتلو به زه څه او کړم؟ اوس خوم الله تعالی ته بیا یه او کافر نه چه تپوس او کړې نو هغه به وائی چه، ﴿رَبِّ ارْجِعُونِ﴾ دنيا ته م بیرته اولیره. (۲)

﴿كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ د برزخ لفظی معنی د دوو څیزونو تر منځه د بندیز او بیلتون معنی ورکوي په دې وجه د مرګ او د قیامت تر منځه زمانې ته برزخ وئېلې شي ولي چه دا د دنيا او آخرت د ژوند په منځ کښې د بیلتون راوستو یو حد دې او د آیت معنی دا ده چه کله مړ کیدونکې کافر بیرته تلو د پاره دا کلمه وائی نو وئیل خو به ئې راځي ځکه چې اوس عذاب مخې ته راغلې دې د دې هیڅ فائده ځکه نشته چه دې اوس برزخ ته رسیدلې دې د هغې قانون دا دې چه واپس راتلل ترې نشته [والله اعلم]

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ	فَإِذَا	نَفَخَ	فِي الصُّورِ
انو بيا کله چی پوکې اووهلې شي په صور کښې			
انو څه وخت چې شپیلې پوک وهلې شي			
فَلَا أُنْسَابَ	بَيْنَهُمْ	يَوْمَئِذٍ	وَلَا يَتَسَاءَلُونَ
نونه به خپلولی پاتې وی په منځ ددوی کښې په دغه ورځ اونه به تپوس کوي دیوبل نه			
نونه به ددوی ترمنځه خپلولی پاتې وی اونه به څوک دچاتپوس کوي			
فَمَنْ ثَقُلَتْ	مَوَازِينُهُ	فَأُولَٰئِكَ هُمُ	الْمُفْلِحُونَ
نوهغه څوک چی درنې شوې تلې دهغه نودغه کسان چی دی هم دوی کامیاب دی			
خو چې دچا [دعمل] تله درنه شي نو هغه کسان به کامیاب شي			
وَمَنْ خَفَّتْ	مَوَازِينُهُ	فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ	خَسِرُوا
اوهغه څوک چی سپکې شوې تلې دهغه نودغه کسان هغه کسان دی چی په نقصان کښې و اچوړ هغوی			
اود چا [دعمل] تله چې سپکه شي نو دا به هغه خلق وی چې خپل ځانونه ئې دخپله لاسه			

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۱۱۹] و صحیح مسلم کتاب الأشربة، باب استحباب لعق الأصابع إلخ [ج: ۲ ص: ۱۷۵]
(۲) تفسیر الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۹ ص: ۶۹]

أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ۖ تَلْفَحُ وُجُوهُهُمُ النَّارُ وَهُمْ

خانوئنه خپل | په دوزخ کښی به | همیشه وسی | سوزی به | مخونه دهغوی | وور | او هغوی به
په تاوان کښی اچولی وو | او همیشه به په دوزخ کښی وی | اددوزخ | اور به ددوی مخونه سوزی | او هلته به

فِيهَا ۖ كَالْحُوتِ ۖ أَلَمْ تَكُنْ أَيْتِي تَتْلِي ۖ عَلَيَّكُمْ

په هغی کښی | بدمخی وی | آیا نه وو | آیتونو زما | چی لوستلې کیدل به | په تاسو باندې
ددوی مخونه وړان شی | آیا زموږ آیتونه به تاسو ته نشو لوستلې

فَكُنْتُمْ بِهَا تُكْذِبُونَ ۖ قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ

نوی تاسو | هغی لره | چی دروغ به مو گنړل | اوبه وائی کافران | له ربه زموږه | غالبه شوی وه
نو تاسو به هغه دروغ ژن گنړل | هغوی به وائی چی انې زموږ ربه | موږ خپلې بدبختی

عَلَيْنَا شَقَوْتَنَا ۖ وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ۖ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا

په موږ باندې | بدبختی زموږه | اوو موږه | یو قوم | بی لارې | له ربه زموږه | اوباسه موږه
راگیر کړې وو | او موږ دلاری نه بی لارې شوی خلق وو | انې زموږ ربه | اوس موږ ددې دوزخ نه

مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا ۖ فَأَنَا ظَالِمُونَ ۖ

ددې دوزخ نه | نو که چری | دوباره اوکړو موږه | [هغه قصور] | نو بیشکه موږه | به ظالمان یو |
اوباسه | که موږ دوباره داسې کارونه اوکړو | نو بیشکه موږ به ظالمان یو

قَالَ اخْسَوْا ۖ فِيهَا وَلَا تَكَلِّمُونَ ۖ إِنَّهُ كَانَ قَرِيبٌ

اوبه وائی الله | ذلیل او سی | په دې کښی | او مه کوئ خبری زما سره | بیشکه | چی وه | یوه ډله |
الله به او فرمائی چی لری شی | اهم په دې کښی پراته اوسئ | او ماسره خبرې مه کوئ | حقیقت ددې

مَنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا ۖ فَاغْفِرْ لَنَا

د بندگانو زما نه | چی ونیل به هغوی | له ربه زموږه | ایمان راوړو موږه | نو بښنه اوکړه موږ ته
چی زما د بندگانو یوه ډله وه | چی دا دعا به ئې کوله | انې زموږ ربه | موږ ایمان راوړې دې | نو ته راته

وَارْحَمْنَا ۖ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۖ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سَخِرَآءَ

او رحم اوکړه په موږه | اوته | بهتره | درحم کونکونه ئې | نو او نیول تاسو هغوی | په توقو سره
بښنه اوکړه | او په موږ رحم اوکړه | او ته دهر چا نه زیات رحم کونکې ئې | نو تاسو به هغوی پورې توقی

حَالِي ۖ أَلَسَوْكُمْ ذِكْرِي ۖ وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ

تر دې پورې | چی هیر کړو هغوی ستاسو نه | یاد زما | اووی تاسو | چی په هغوی پورې
کولی | اتر دې چی [دغې مشغوله] درنه زه هم هیر کړې ووم | او تاسو لگیا وئې په هغوی پورې مو

تَضَحَّكُونَ ۝	إِنِّي	جَزَيْتَهُمْ	الْيَوْمَ	بِهَا
به موخندل	بیشکه زه چی یم	بدله ورکړه ما هغوی ته	نن ورځ	په سبب دهغې
خداگانې کولې	انون ما هغوی ته دصبر بدله دا ورکړه	اچې صرف هغوی		
صَبْرًا ۝	أَتَهُمُ	هُمْ	الْفَائِزُونَ ۝	قُلْ
چی صبر اوکړو هغوی	بیشکه هغوی	خاص هم هغوی	کامیابی موندونکي دی	اوبه وائی الله
پوره پوره	کامیاب شول	ته ورته اووایه چې	[بڼه]	
کُمْ لَيْسْتُمْ	فِي الْأَرْضِ	عَدَدَ سِنِينَ ۝	قَالُوا	لَيْسْنَا
خومره	وخت تیر کړو تاسو	په زمکه کښی	په شمار دکلونو	اوبه وائی هغوی
تاسو دکلونو په حساب خومره موده په دنیا کښې تیره کړې ده ؟	هغوی به اووایی چې			
يَوْمًا	أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ	فَسَلِ	الْعَادِينَ ۝	قُلْ
یوه ورځ	یا څه حصه دورځې	اېس تپوس اوکړه	دشمار کونکونه	اوبه وائی الله
یوه ورځ قدر به پاتې شوی وو	یا د ورځې څه لږه حصه به وه	دشمیر کونکونه تپوس اوکړه	[الله ع]	
إِلَّا قَلِيلًا	لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ	تَعْلَمُونَ ۝	أَفَحَسِبْتُمْ	
مگر	اې افسوس که چرې تاسو اوئ تاسو	اچې پوهیدلی وې	په هغه وخت کښی	ایا نو گمان کوئ تاسو
به او فرمائی چې تاسو	په دنیا کښې	دیره نه بلکه لږه موده پاتې وې	که تاسو پوهیږئ ایا	
أَنَّا	خَلَقْنَاكُمْ	عَبَادًا	وَأَنَّا	إِلَيْنَا
چی بیشکه پیدا کړی یئ مونږ تاسو	فضول	او چی بیشکه تاسو	مونږ ته	نه به راوستلې کیرئ واپس
ستاسو دا خیال دې	اچې مونږ تاسو بې فائدې پیدا کړی یئ	او دا چې تاسو به مونږ ته نه واپس کیرئ		

آسان ترجمه قرآن

بیا چه کله شپېلئ او وېلې شئ نو دهغوی تر مینځه به رشتې باقی پاتې نه شي، اونه به څوک دچا تپوس کوی هغه وخت چه د چا تلې درنې او خپړې، نو هم هغه به وی چه کامیابی به بیا مومی، او دچا چاېرې چه سپک شي نو دا به هغه خلق وی چا چه د خپل ځان دپاره د نقصان سودا کړې ده، هغوی به دوزخ کښ د همیشه همیشه دپاره اوسیدو او ربه د هغوی مخونه اوسیزی، او په هغې کښ به د هغوی شکونه خراب شي، (هغوی ته به او وئیلې شي چه:) آیا زما آیتونه به تاسو ته لوستلې نه شو؟ او تاسو به دهغوی تکذیب کولو، هغوی به وائی: اې زموږ ربه! په موږ باندې زموږ بد بختی غالبه شوې ده او موږ گمراه خلق وو، زموږ ربه! موږ د دې ځانې نه بهر اویاسه، بیا که موږ دوباره دا کارونه او کړل نو بیشکه موږ به ظالمان یو الله پاک په او فرمائی: هم په دې (دوزخ) کښ دلیلله پراته اوسئ، او ما سره خبرې هم مه کوئ، زما په بندگانو کښ یو جماعت دا دعا کوله چه: اې زموږ ربه! موږ ایمان راوړې دې، پس موږ ته بخښنه اوکړه، او په موږ باندې رحم اوکړه، او ته د ټولو نه لوڼې رحم کولکې ئې، نو تاسو په هغه خلقو

پورې ټوټې کولې، تردې چه هم هغوی (سره چیر چار) تاسو زما دیاد نه غافل کړئ او تاسو به په هغوی پورې مسخرې کولې هغوی چه څنگه د صبر نه کار اخستلې وو، لن ما هغوی ته دهغې دا بدله ورکړې ده چه هغوی خپل مراد موندلې دي. (بیبا) الله پاک به (دې دوزخیانو ته) او فرمائی: تاسو په زمکه کښ په شمار څومره کلونه پاتې شوی یئ؟ هغوی به وائی چه: مونږ یو ورځ یا دیوې ورځې نه هم کم پاتې شوي یو. (مونږ ته پوره یاد نه دی) په دې وجه چا چه (د وخت) شمیر کړې وی، دهغوی نه تپوس او کړه. الله پاک به فرمائی چه: تاسو د لږې مودې نه زیات نه وئ اوسیدلې څه ښه خبره به وه که په دې خبره باندې تاسو (هغه وخت) ځان پوهه کړې وې آیا تاسو دا گمان کړې وو چه مونږ تاسو هم دغه شان بې مقصده پیدا کړی یئ، او تاسو به مونږ ته نه شی واپس کیدلې؟

خلاصه تفسیر

﴿فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ﴾ [بیا چه کله] د قیامت ورځ شی او [شپیلې ووهلې شی نو] په داسې ویره او هیبت کښې به گرفتاروی چه ﴿فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ﴾ [په دوی کښې چه کومې خپلولې وې په دغه ورځ به] هغه هم گویا [پاتې نه شی] یعنی څوک به دچا همدردی نه کوی لکه دپرو په شان به شی ﴿وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ [او نه به څوک دچا نه تپوس کوی] چه گوند وروړه ستاڅه حال دې غرض نه به رسته او خپلولې پکار راځی اونه دوستی او پیژندگلو پس هلته به دکارشې یو ایمان وی چه دعام شاخ دپاره به په ټولو ظاهر شی یوه تله به ودرولې شی او په هغې به عملونه او عقیدې تللې کیږي ﴿فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ﴾ [پس دچاتول چه] دایمان [دروند شی] یعنی دې مؤمن وی ﴿فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [نوداسې خلق به کامیاب] یعنی نجات موندونکی [شی] او دغه ذکر شوې دویرې او دهیبت حال چه نه به په کښې رسته پکار راځی نه دوستی اونه به په کښې څوک دچانه تپوس کوی چه ستاڅه حال دې دابه دې مؤمنانو ته نه راپښیږي لکه چه الله تعالی فرمائی [لا یحزنهم الفزع الا کبر الخ] ^(۱) ﴿وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ﴾ [او دکوم سړی تول] دایمان [چه سپک وی] یعنی دې کافروی ﴿فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ﴾ [پس دغه به هغه خلق وی کومو چه خپل نقصان وکړو] ﴿فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ﴾ [او په جهنم کښې به همیشه همیشه وسیري] ﴿ثَلَاثُ مِائَةٍ أَوْ مِائَتَانِ أَوْ ثَمَانِينَ﴾ [دوی مخونه به] دجهنم [اور وسیري او په دغه] جهنم [کښې به ددوی مخونه وران شوی وی] او دوی ته به الله تعالی په واسطه یا بې واسطې ارشاد او فرمائی چه ﴿أَلَمْ تَكُنْ أَتَقُولُ عَلَى كُنُفٍ﴾ [ولې ایا زما ایتونه] په دنیا کښې [تاسو ته نه لوستلې کیدل] ﴿فَكَنتُمْ بِهَا تُكْذِبُونَ﴾ [پس تاسو هغو لره دروغژن کړي وو] دادهغې سزا ملاویرې ﴿قَالُوا رَبَّنَا﴾ [هغوی به ووائی له زمونږ ربه] واقعی ﴿عَلَيْتَ عَلَيْنَا نُنَافِقُ﴾ [زمونږ بدبختی مونږ لره] زمونږ دخپله لاسه [گیر کړی وو او] بیشکه ﴿وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ﴾ [مونږ گمراهان خلق وو] یعنی مونږ دجرم اقرار او په دې ستومانۍ او عذر پیش کوو درخواست کوو چه ﴿رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا﴾ [له زمونږه ربه مونږ ددې] جهنم [نه] اوس [اوباسې] او دوباره مودنیا ته اولیرې لکه چه داقول د الله تعالی دې په [ألم السجده] کښې

(۱) ترجمه:- ددوی غیته ویره به په غم کښې نه بدلوی.

فارجعنا نعمل صالحا] (۱) ﴿فَإِنْ عُدْنَا﴾ [بیا کہ مونږه دوباره] داسې [وکرل] ﴿فَإِنَّا ظَالِمُونَ﴾ نو
مونږ به بیشکه پوره قصور وار یو [بیا هغه وخت مونږ له پوره سزا راکړه او اوس مونږ پرېږده
﴿قَالَ اخْسَوْفِيهَا﴾ [ارشاد به اوشی چه په دې] جهنم [کښې شړلی شوی پراته اوسې] ﴿وَلَا
تُكَلِّمُوْنَ﴾ او ماسره خبرې مه کوی [یعنی مونږ اوس ستاسو عذرونه نه منو ولې تاسو ته یاده
دی چه] ﴿إِنَّهُ كَانَ لَرِئِقٌ مِّنْ عِبَادِي﴾ [زما په بندگانو کښې یوه ډله] دایماندارو [وہ کومو]
چارو [چه به] مونږ ته ﴿يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا﴾ [عرض کولو چه اے زمونږه پرودرگاره مونږ ایمان
راوړوې دې] ﴿فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا﴾ پس مونږ وبخښه او په مونږ رحمت او کړه ﴿وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيمِينَ﴾ او
ته دټولو رحم کوونکونه زیات رحم کوونکې یی پس تاسو [صرف دې خبره باندې چه په هر
شان دقدر قابله وه] ﴿فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سَخِرَاءَ﴾ [ددوی مذاق مقرر کړې وو او دومره] په کښې مشغول
شوی ﴿حَتَّىٰ أَلْسَوْكُمْ زُرُوفًا﴾ [چه دې شغل تاسونه زما یادولو لره هم هیر کړل] ﴿وَكُنْتُمْ فِيهِمْ
تَضْحَكُونَ﴾ او تاسو به په هغوی پورې خندا گانې کولې [پس په دې دهغو هیڅ وړان نه شو
دیو خو ورڅو تکلیف وو چه صبرې پرې وکړو او نتیجه یی ورته داملاؤ شوه چه] ﴿إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ
بِمَا صَبَرُوا﴾ [مونږ هغوی ته نن دهغوی دصبر دا بدله ورکړه] ﴿أَنَّهُمْ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ چه هغوی
کامیاب شول [او تاسو په دې ناکامی کښې اخته شوی مطلب د جواب داشو چه ستاسو قصور
ددې قابل نه دې چه د سزا په وخت کښې په اقرار کولو سره معاف کړې شی خکه چه تاسو
داسې معامله کړې ده چه زمونږ حقوق پرې هم ضائع شوی دی او حقوق العباد هم او دبندگانو
هم دداسې چه زمونږ مقبول او محبوب دې کومو چه مونږ سره خاص خصوصیت لرلو خکه چه
په دوی پورې مسخرې کول او دوی ته تکلیف رسول ددوی دحقوقو ضائع کول دی او دحق
دروغږن کول کومه چه منشاء ددې مسخرو وه دالله تعالی حق ضائع کول دی دواړه لازم شول
پس ددې د سزا دپاره همیشوالې او دوام او تمام مناسب دې او مؤمنانو لره ددوی په وړاندې
دجنت په نعمتونو سره کامیابی سره روحانی تکلیف رسیږي کافرانو ته دا خو جواب شو ددوی
د درخواستونو وړاند خبردارې دې ددوی دعقیدې په باطلوالی او ددوی په طریقه ددې دپاره
چه په ذلت دپاسه ذلت او په افسوس دپاسه افسوس زیات شی په عذاب کښې یی سختی راشی
په دې وجه ﴿قُلْ﴾ [ارشاد به وشي چه] بڼه دا ونسایي ﴿كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ﴾ [تاسو
دکلونو په شمیرڅومره موده په زمکه کښې پاتې شوی وی؟] چونکه دهغه ځای دویږې او
هیبت په وجه به ددوی عقل هوش او حواس وړک شوی وی او ددغې ورځې اوږ دوالې په هم
پیش نظر [مخ ته] وی ﴿قَالُوا﴾ [هغوی به جواب ورکړی چه] کلونه څه دی که ډیر پاتې شوی یو
نو ﴿لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ [یوه ورځ یا دیوې ورځې نه هم کم پاتې شوی یو] او رښتیاخو داده
چه مونږ ته یاد نه دی ﴿فَسَقِلِ الْعَاقِبِينَ﴾ [پس دشمیر کوونکونه] یعنی فرښتنو نه عملونه او
عمرونه یی ټول حسابول [تپوس وکړی] ﴿قُلْ﴾ [ارشاد به وشي چه] ورځ او ځنې دورځې خو
غلطه ده مگر دومره خو ستاسو په اقرار سره کومه چه صحیح هم ده ثابته شوه چه ﴿إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا
قَلِيلًا﴾ [تاسو] په دنیا کښې [لږه موده پاتې شوی] لیکن ﴿لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [څه به بڼه دې
که تاسو] دا خبره هغه وخت [معلومه کړې وی] چه ددنیا بقاء د اعتبار قابله نه ده او ددې نه

علاوہ بل دارالقرار شتہ مگر ہلتہ خو تاسو بقا صرف د دنیا گنہگار او ددی عالم نہ موانکار کولو [وقالوا ان هی الا حیاتنا الدنیا وما نحن بمبعوثین] (۱) او اوس چہ غلطی ظاہر شوہ صحیح ۾ گنہگار دہی او د عقیدہ د غلطی پہ خبردارولو نہ پس وړاند بیا پہ دہی عقیدہ زور نہ دہ کومہ چہ د مضمون د پنجور پہ طور د جرم ثابتیدو قرار دا ددی چہ ﴿اَفَحَسِبْتُمْ اَنْمَّا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا﴾ [البته نو ایا تاسو دا خیال کړې وو چہ مونږ تاسو لره هم د غسې عبث] د خہ حکمت نہ خالی [پیدا کړی یی او] دا خیال مو کړې وو ﴿وَاَنْتُمْ اِلَيْنَا لَا تَرْجِعُونَ﴾ [چہ تاسو به مونږ ته رانه وستلې شی] مطلب دادې چہ کله مونږ پہ ایتونو کښې چہ رښتونوالې ۾ پہ صحیح دلیلونو سرہ ثابت دې د قیامت او پہ دې کښې د عملونو د بدلې خبر درکړې وو نو معلومہ شوې وه چہ کوم خلق پہ عملونو کولو مکلف دی ددوی د پیدا کولو پہ حکمتونو کښې یو حکمت دا هم دې چہ ددی نہ منکر کیدل خو مره لوی ناکارہ کار دې

معارف او مسائل

﴿فَاِذَا نْفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ﴾ د قیامت پہ ورځ به دوه خل شپیلی پوک وهلې شی، د اول خل شپیلی پوک وهلو اثر به دا وی چہ ټول جهان آسمانونه او زمکې او د دې په منځ کښې ټول مخلوق به فنا شی او په دویم خلې پوک وهلو سره به ټول مړی ژوندی شوی راپورته شی لکه قرآن کریم فرمائی ﴿ثُمَّ نَفْخُ فِيْهِ اٰخَرٰی فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُوْنَ﴾ (۲) اوس پہ دې آیت کښې رومبې خل پوک وهل مراد دی او که دویم خلې؟ دې کښې اختلاف دې د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه په روایت د ابن جبیر رضی اللہ عنہ منقول دی چہ پہ دې آیت کښې رومبې خل پوک وهل مراد دی او حضرت عبداللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ فرمائی او په روایت د عطاء رضی اللہ عنہ د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه هم دا منقول دی چہ دلته ترې مراد دویم خلې پوک وهل دی، تفسیر مظہری دې ته صحیح وښلې دی (۳) د حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ قول داسې دې چہ د قیامت پہ ورځ به یو یو بنده سرې او ښځه میدان محشر ته راوستې شی او د ټولو اولینو او آخرینو پہ گنہگار کښې به او درولې شی بیا د اللہ تعالیٰ یو آواز کونکې به آواز او کړی چہ دا کس فلان خوښی د فلان دې د چا چہ په دہ حق وی نو مخې ته دې راشی او دہ نه دې خپل حق وصول کړی دا به داسې وخت وی چہ خوښی به په دې خوشحاله شی چہ زما حق پہ پلار باندې ثابت شو او پلار به په دې خوشحاله شی چہ حق ئې په خپل خوښی ثابت شی، دغه شان ښځه، خاوند، ورور، خور به په یو بل حق ثابتیدو باندې خوشحاله شی دا هغه وخت دې چہ پہ دې آیت کښې ﴿فَلَا اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ﴾ (۴) سره ئې بیان راغلې دې، دغه وخت به خپل منځ کښې نسبې خپلوی او نور قسم هیڅ تعلقات [د دوستی وغیرہ] پکار نه راخی هیڅوک به په بل رحم نه کوی هر چا سره به خپل خپل غم وی دا هغه وخت دې چہ قرآن کریم پہ دې بارہ کښې داسې فرمائی ﴿يَوْمَ يَفْزَعُ الْمُؤْمِنُ مِنْ اَخِيهِ ۖ وَاُمِّهِ ۖ وَاَبْنِهِ ۖ وَصَاحِبَتِهِ ۖ وَيَنْتَهِ ۖ﴾ یعنی پہ دغه ورځ به هر انسان د خپل ورور، مور، پلار، ښځې، او خامنونه لرې تښتی [

(۱) ترجمہ: او دوی وائی ژوند بل چرته نشته دې صرف ہم دلته فی الحال ژوند دې او مونږ نشو ژوندی کولی.

(۲) ترجمہ: بیا به دوبارہ شپیلی او وهلې شی نو اچانک به ټول راپاسی اور گوری به.

(۳) تفسیر المظہری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۶۰۲]

(۴) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۲ ص: ۱۵۱]

به محشر کنبې د مؤمنانو او کافرانو په حالاتو کنبې فرق: دا بيان شوې حال د کافرانو دې د مؤمنانو حال به داسې نه وي بلکه قرآن کریم د هغوی حال داسې بيانوي، ﴿الْعَفْصَاءِ يَوْمَ ذُرِّيَّتِهِمْ﴾ [يعني مؤمنانو نيکانو سره به د هغوی مؤمنان اولاد هم يو ځای کولې شي] په حديث شريف کنبې راغلې دي چه رسول الله ﷺ او فرمايل، د قيامت په ورځ به ټول خلق تېري وي نو د مسلمانانو نابالغه مړه شوي اولاد به د جنت اوبه راوړي هر څوک به ترې دغه اوبه غواړي خو هغوی به واني چه مونږ خو به دا اوبه يواځې خپل مور او پلار ته ورکوؤ- ابن ابی الدنيا، د عبدالله بن عمر رضی الله عنهما او د ابی ذر رضی الله عنه روايت کړې دي [مظهری] (۱)

يو بل حديث کنبې ابن عساكر رضی الله عنه په صحيح سند سره د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما نه نقل کړې دي چه رسول الله ﷺ او فرمايل د قيامت په ورځ به ټول نسبې تعلق د نبخې خاوند او د دوستانو ترمنځه چې کوم تعلق او رشتې وي دهغه تار به او شلېږي [يو به د بل هيڅ پکار نشي راتلې] سوا زما د نسبت او د نکاح د تعلق نه. (۲) علماؤ فرمايلي دي چه ټول مسلمانان د رسول الله ﷺ په نسبې رسته کنبې هم ځکه راځي چه الله تعالی د هغوی بيبيانو ته د امت ميندې فرمايلي دي نو نبی کریم ﷺ پخپله پلار شو - غرض دا چه په محشر کنبې نسبې، د نکاح، دوستي وغيره رشتې به د کافرانو ترمنځه شلېږي خو مؤمنان به د يو بل شفاعت او امداد کوي او خپل مينځ کنبې تعلقات به ئې هم پکار راځي -

﴿وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ [يعني څوک به خپل مينځ کنبې د چا د خبرې تپوس نشي کولې] يو بل آيت کنبې يو بل نه د تپوس کولو کوم بيان چه داسې راغلې دي چه ﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ﴾ نو د دې په باره کنبې حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمايلي دي چه په محشر کنبې به د مخامخ مختلف او بيل بيل ځايونه وي چه حال به ئې د يو بل نه مختلف وي يو وخت به داسې هم راځي چه څوک به د چا نه تپوس نشي کولې بيا کله چه د پيشې په يو ځانې کنبې هيبت او ويره څه قدرې کمه شي نو خپل مينځ کنبې به د يو بل حال معلوموي [مظهری] (۳)، ﴿فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَيْرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ﴾ [يعني د عمل په ميزان [تله] کنبې د چا د نيکو چاېرې يعنی تله چه به درون شي هغوی به فلاح [کاميابي] موندونکي وي او د چا چاېرې چه به سپک پاتې شي نو دا به هغه خلق وي چه د خپله لاسه ئې خپل نقصان کړې وي او اوس به هميشه په جهنم کنبې اوسيدونکي وي]

په دې آيت کنبې صرف د کاملو مؤمنانو او د کفارو تر مينځه د مقابلې جاج اخستې شوې دي او د هر يو د انجام بيان داسې شوې دي چه د کاملو مؤمنانو د نيک عمل چاېرې به درون وي چه کامياب به وي او د کفارو د اعمالو چاېرې به سپک وي چه هميشه به په جهنم کنبې پاتې کېږي او د قرآن کریم د نورو ډاگيزو خبرو نه ثابته ده چه دلته د مؤمنانو د چاېرې درنيدو مطلب دا دي چه د هغوی د گناهونو او بدو عملونو چاېرې به تش تور وي چه هيڅ وزن به نه لري او د کفارو د چاېرې د سپکيدو مطلب به دا وي چه د هغوی د نيکي چاېرې به تش تور وي هيڅ وزن به نه لري

(۱) تفسير المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۵۰۲، ۵۰۳]

(۲) المعجم الأوسط للطبرانی رقم الحديث: [۵۲۸۲]

(۳) تفسير المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۵۰۳]

لکه قرآن کریم بل خای کنبی فرمائی ﴿فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ نَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزَنَاهُ﴾ [د قیامت پہ ورخ به مونږ د کفارو د عملونو هیڅ وزن تیگاونه کړو] دا حال خود کاملو مؤمنانو شو او د چانه چه بیخی گناه نه وی شوې یا په توبې وغیره سره معاف کړې شوې وی نو د عملونو د تللو په موقعه به د گناهونو په چاپری کنبی د هغوی په نوم هیڅ نه وی بل اړخ ته د کفارو نیک عملونه به هم د عدل په میزان کنبی هیڅ وزن ځکه نه لری چه دوی د ایمان نه خالی دی د گناهگارو مسلمانانو شان به دا وی چه د هغوی د نیکی په چاپری کنبی به نې نیک او د بدی په چاپری کنبی به نې بد عملونه وی د هغوی بیان په دې آیت کنبی په ډاگه نه دې کړې شوې بلکه عموماً په قرآن کریم کنبی د گناهگارو مسلمانانو د جزا او سزا نه خاموشی اختیار کړې شویده د هغې وجه دا کیدی شی چه د قرآن کریم د نازلیدو په زمانه کنبی چې خومره مؤمنان صحابه کرام وو هغه ټول په ټوله عدول ادا لویو گناهونو نه پاک [و و که چانه به لویه گناه اوشوه نو توبه به نې کړه چه د هغې سره به معاف شوه [مظهری] (۱)]

د قرآن کریم په یو بل آیت کنبی د داسې خلقو بیان دې چه نیک او بد عملونه نې گډوډ دی لکه فرمائی ﴿خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا﴾ (۲) د دې خلقو په باره کنبی ابن عباس رضی الله عنهما او فرمائیل چه د قیامت په ورخ به د دې خلقو د عملونو حساب په دشان وی چه د چا یوه نیکی هم د گناهونو په مقابله کنبی زیاته شوه هغه به جنت ته ځی او که د چا یوه گناه هم د هغه د نیکو په مقابله کنبی زیاته شوه نو هغه به دوزخ ته ځی خو دا ورتلل د دغه گنهگار مؤمن د پاکولو د پاره داسې دی لکه چه سره، سپین زر وغیره چه په اور سره پاکولی شی په دې شان د گناهونو زنگ نې چه څه وخت لری شی نو په جنت کنبی د داخلیدو به جوگه شی او هلته به اولیرلې شی حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائیلی دی چه د عمل تله به دومره صحیح ټول کوی چه د اوری د یوې دانې برابر د نیکی یا بدی په زیاتیدو کمیدو به پورته کیږی او بشکته کیږی او د چا نیکی او بدی چه بیخی سر په سر او خیرې نو هغه به اعراف کنبی دا خلولې شی تر څه مودی پورې به د دویم حکم په انتظار کنبی د دوزخ او جنت تر منځه په اعراف کنبی پاتې شی چه آخر به دې هم جنت ته لاړشی ابن ابی حاتم په حواله د مظهری (۳) د ابن عباس رضی الله عنهما په دې قول کنبی صرف د گنهگارو مؤمنانو بیان دې د کفارو بیان پکنبی نشته -

د عملونو تللو طریقه: د حدیث شریف د ځنی روایتونو نه معلومیږی چه مؤمن او کافر به بذات خود په میزان عدل کنبی تللی شی د کافر به هیڅ وزن نه وی اگر چه د هغه بدن به ډیر غټ او خورب وی [بخاری و مسلم په روایت د ابی هریره (۴) او د حدیث د ځنی روایتونو نه معلومیږی چه د خلقو عمل نامې به تللی شی چنانچه ترمذی، ابن ماجه، ابن حبان او حاکم دا مضمون د حضرت عبداللہ بن عمر رضی الله عنهما نه روایت کړې دې (۵) او د ځنی روایتونو نه معلومیږی چه د انسان هر عمل له بد شکل او جسم ورکړې شی هله به تللی شی دا روایت طبرانی وغیره په روایت د ابن

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية (ج: ۶ ص: ۱۰۶)

(۲) ترجمه: چا چې یو شان نیک او بد عملونه کړی وی.

(۳) تفسیر المظهری (ج: ۶ ص: ۱۰۵، ۱۰۶)

(۴) صحیح البخاری کتاب التفسیر تفسیر سورة الکف، باب اولئك الذين كفروا بايت ربهم الآية (ج: ۲ ص: ۶۹۱) و

صحیح مسلم کتاب، باب صفة القيامة (ج: ۲ ص: ۳۷۰)

(۵) جامع الترمذی، ابواب الإيمان باب ماجاء فيمن يموت وهو يشهد ان لا اله الا الله (ج: ۲ ص: ۹۴)

عباس عليه السلام د رسول الله ﷺ نه نقل کړې دي (۱) د حديث د دې ټولو روايتونو الفاظ او متن په تفسير مظهری کښې مکمل موجود دي که څوک غواړي نو هلته ئې کتلې شي. د دې آخری قول په تائيد کښې يو حديث عبدالرزاق په فضل العلم کښې د ابراهيم نخعی نه نقل کړې دي چې د قيامت په ورځ به د يو کس عملونه د تللو د پاره راوړې شي او د تلې په چاپري کښې به کښودې شي خو دغه به بيا هم سپک پاتې شي بيا د ورېځې په شان يو څيز به راوړې شي چې د دغه نیکو په چاپري کښې به کښودې شي نو هغه به دروند شي دغه وخت به دغې کس ته اووئيلې شي چې تاسو پوهيرئ چې دا څه څيز دي؟ هغه به او وائي چې ماته معلوم نه دي ورته به اوښودلې شي چې دا ستا هم هغه علم دي چې خلقو ته به دي ښودلو، دا شان امام ذهبي رحمه الله د علم د فضيلت په باره کښې د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه نه روايت کړې دي چې رسول الله ﷺ او فرمايل، د قيامت په ورځ به د شهيدانو وينه او د عالمانو سياهی (په کومو سره ئې چې ديني کتابونه ليکلي وو) چې د يو بل په مقابلې کښې او تللې شي نو د عالمانو د سياهی وزن به د شهيدانو د وينې نه زيات او خيژي [مظهری] (۲)

د عملونو د تللو د طريقې په باره کښې درې قسمه روايتونو نقل کولو نه پس تفسير مظهری کښې فرمائيلی دی چې دا څه هيڅ لري خبره نه ده چې پخپله انسان او د هغه عملونه په جسماني شکل کښې او تللې شي يا عملنامه ئې ورسره کښوي شي او او تللې شي په دې وجه په دې درې واړو روايتونو کښې څه

بې سمونی او اختلاف نشته - ﴿وَهُمْ فِيهَا كَاكِبُونَ﴾ د لغت له مخې، کالج، هغه انسان ته وائي چې په دواړو شونډو ئې غاښونه نه پټيږي، پښتو کښې ورته داړې چينگې وئيلې شي چې په ډير بد شکله وي په جهنم کښې به د جهنمی پاسني شونډه پورته او خيژي او لاند يني شونډه به ئې لاتدي زوړنده شي چې غاښونه به ئې ترې ښکاري.

﴿وَلَا تُكَلِّمُون﴾ حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائيلی دی چې د جهنميانو به دا آخری خبره وي، په جواب کښې به ورته حکم اوشي چې مونږ سره خبرې مه کوئ --- دې نه پس به هغوی هيچا سره خبره نشي کولې او د ځناورو غوندې به يو بل ته غاږي. او بيهقي وغيره د محمد بن کعب نه نقل کړي دي چې په قرآن کښې د جهنميانو پنځه خواستونه نقل کړي شوي دي په دې کښې د څلورو جواب ور کړي شو او د پنځم په جواب کښې ورته دا حکم او شو: ﴿لَا تُكَلِّمُون﴾ نو دا به د هغوی آخری خبره وي دې نه پس به هيڅ نشي وئيلې [مظهری] (۳)

فَتَعَالَى	اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ
پس ډير اوچت دي الله چې بادشاه حقيقي دي انشته بل خدائي مگر اهم هغه دي چې مالک دي هغه الله چې بادشاه حقيقي دي دهغه شان اوچت دي دهغه نه سوا بل معبود نشته	

(۱) المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث: [۱۳۰۲۴] (بألفاظ مختلفة)

(۲) تفسير المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۴۰۶، ۴۰۵] و كنز العمال رقم الحديث: [۲۸۸۹۹] كتاب العلم الباب الأول في الترغيب فيه.

(۳) تفسير المظهری [ج: ۶ ص: ۴۰۸]

الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ۝ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ	دعرش عزتمند او څوک چې رابلی دالله سره خدائي بل چي نشته دليل
لَهُ دَعَزَتْ وَلَا دَعْرَشَ مَالِكٍ دِي ۥ اَوْ څوک چې دالله سره بل معبود رابلی د دې باوجود	
لَهُ يَهْ ۥ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۥ إِنَّهُ	هغه لره په عبادت دبل چا نو بيشکه حساب دهغه دهغه درب سره دې بيشکه شان دادې
يَهْ ۥ هِيْخَ دَلِيلٌ وَرْسَرَهُ نَهْ وِي ۥ نود دهغه حساب به خامخا دخپل رب سره کيږي	
لَا يُفْلِحُ ۥ الْكَافِرُونَ ۝ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ	چي خلاصې نه شي موندې دا کافران او اووايه اے نبی اے ربه زما لمعافي اوکړه
دایقيني ده چې کافران کاميابيږي نشي او ته ورته اووايه چې انهي زما ربه	
وَأَرْحَمُ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيمِينَ ۥ	او رحم اوکړه اوته بهتره دتولو رحم کونکو نه ئي
ما اوبخښه او په ما رحم اوکړه او ته دتولو نه ښه رحم کونکي ئي	

آسان ترجمه قرآن

غرض دا چه ډير اوچت شان دې د الله پاک کوم چه په صحيح معنو کښ بادشاه دې! دهغه نه سوا هيڅوک معبود نشته، هغه د عزت والاعرش مالک دې. او کوم سرې چه د الله پاک نه سوا بل خدائي رابلی، چه په هغې باندې هغه سره هيڅ قسم دليل نشته، نو دهغې حساب دهغه درب سره دې. يقين اولري چه کافران خلق به کاميابي نه مومي. او ته (اي پيغمبره!) داسې اووايه چه: اي زما ربه! زمونږ گناهونه معاف کړه، او په مونږ رحم اوکړه، او ته دتولو رحم کونکو نه زيات رحم کونکي ئي.

خلاصه تفسیر

او دا ټول مضامين چه هرکله معلوم شول [پس] ددې نه داپه کامل طور سره ثابت شوه چه ﴿فَتَعَلَّى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ﴾ [الله تعالى ډير د اوچت شان والا دې کوم چه بادشاه] دې او بادشاه هم [حقيقي دې ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾] دده نه سوا څوک هم لائق دعبادت نشته [او دئ ﴿رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ﴾] دعرش عظيم مالک دې ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ او کوم سرې چه [په دې کار ددليلونو قائميدو نه پس] دالله تعالى سره دچابل معبود هم عبادت کوي په کوم چه [دمعبود کيدو ﴿لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ﴾] دوی سره هيڅ هم دليل نشته ﴿فَأِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ﴾ پس دده حساب به دده درب سره وي [چه لازمي نتيجه ئې داده چه ﴿إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾] يقينا کافران فلاح نه شي موندې [بلکه دهميشه دپاره به په عذاب کښې وي] [او] هرکله چه دالله تعالى دا شان دې نو ﴿وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ﴾ [ته] او نور خلق په درجه اولي [داسې وايي چه اے زما ربه] زما خطا گانې [معاف کړه او] په هر حالت کښې په ما [رحم وکړه] په معاش کښې هم او دعبادت په توفيق کښې هم په نجات داخرت کښې هم په راکولو دجنت کښې هم ﴿وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيمِينَ﴾ [او ته دتولو رحم کونکو نه زيات رحم کونکي ئي]

معارف او مسائل

د سورة مؤمن دا آخری آیتونه د ﴿اَفَحَسِبْتُمْ اَنْمَّا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ نه تر آخر د سورت پورې خاص فضيلت او غوره والې لري بغوی، او ثعلبی رحمته د حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ روایت کړې دې چه هغوی په داسې یو رنخور باندې ور پینښ شو چه په سختو رنخونو کښې اخته وو، حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ د هغه په غوږ کښې دا آیتونه د، افحسبتم، نه تر آخر د سورت پورې اولوستل هغه رنخور سمدستی ښه شو، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ترې تپوس او کړو چه تاد هغه په غوږ کښې څه اولوستل؟ عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ او وئیل چه دا آیتونه م اولوستل - رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل په هغه ذات م دې قسم وی چه د چا په قبضه کښې زما خان دې چه په یقین سره دا آیتونه څوک په غر باندې اولولی نو هغه د خپل ځای نه خو ځیدې او لري کیدې شی [قرطبی و مظهری] (۱)

﴿رَبِّ اغْفِرْ وَاَرْحَمْ﴾ دلته د، اغفر، او، ارحم، دواړو مفعول ذکر شوې نه دې چه څه معاف کړې او په چا رحم او کړې دې کښې اشاره عموم ته داسې ده چه مغفرت [بښنه] شامل دې هر مضر او تکلیف ورکونکې څیز لري کولو لره او رحمت شامل دې هر مراد او محبوب څیز حاصلولو لره [مطلب دا چه د ضرر او تکلیف هر څیز رانه لري کړې او هر مراد او محبوب [د خوښې څیز] راته حاصل کړې [مترجم]

ولې چه ضرری څیزونه دفع کول او د نفع څیزونه حاصلول دواړه په دې کښې شامل شو کوم چه د انسانی ژوند او د هغه د مقصدونو خلاصه دی [مظهری] (۲)، هر کله چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د گناه نه پاک او رحمت پرې کړې شوې دې نو د هغوی صلی اللہ علیہ وسلم د بښنې او د رحمت غوښتو دعا په اصل کښې د امت د ښودلو د پاره ده چه دوی دې د داسې دعا کولو څومره زیات خیال ساتی [قرطبی] (۳)

[انه لَا يُغْلِقُ الْكُفْرُونَ]، د سوره مؤمن شروع د ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾، نه شوې وه او ختمیدل ئې په ﴿لَا يُغْلِقُ الْكُفْرُونَ﴾ باندې اوشو دې نه معلومه شوه چه فلاح، یعنی مکمله کامیابی هم د مؤمنانو برخه ده کافران دې نه بې برخې دی

تمت سورة المؤمنون في ثمانية ايام من المحرم ۱۳۹۱ هجري
وذلك في يوم عاشوراء يوم الاثنين ولله الحمد اوله واخره
واياه اسأل التوفيق لاتمام الباقي كما يحب ويرضاه
وان يتقبل مني ويجعله دخرا لاخرتي وهو المستعان

(۱) تفسير القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۱۵۷] و مجمع الزوائد رقم الحديث: [۸۶۶۹]

(۲) تفسير المظهری [ج: ۶ ص: ۴۱۲]

(۳) تفسير القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۱۵۷]

آياتونه	سورة النور مدنية وهي اربع وستون آية وتسع ركوعات	ركوع گاني
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
⑤	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	①
سورة	أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا	
دا یو سورت دې چې نازل کړې دې مونږه دا او فرض کړې دې مونږه دا او نازل کړې دې مونږه		
دا یو سورة دې چې مونږ نازل کړو او ددې [حکمو نه مو په تاسو] فرض کړل او		
	فِيهَا آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ لِّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ① الزَّانِيَةُ	
په دې کبسي آيتونه واضحه دپاره ددې چې تاسو نصيحت قبول کړئ زناکاره ښځه		
په دې کبسي مو واضحه حکمو نه نازل کړل چې تاسو ترې نصيحت حاصل کړئ زناکاره		
	وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةً جَلْدَةٍ	
او زناکار سړې پس اووهی تاسو هریو دهغوی دواړو نه سل درې		
او زناکار سړې په دواړو کبسي هریو سل سل کورې اووهی		
	وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ	
اونه دې نیسي تاسو لره په دغو دواړو باند زړه سواندی په معامله ددین دالله کبسي که یی تاسو		
او تاسو ته دې په دې دواړو دالله ﷻ د حکم په نافذ کولو کبسي هېڅ ترس رانشی که چرې		
	تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْسَ لَهُمَا عَذَابُهُمَا طَافَةٌ	
چې ایمان لرئ په الله باند او په ورځ آخرت او حاضر دشی عذاب ددې دواړو ته یوه ډله		
تاسو په الله ﷻ او دقیامت په ورځ باور کوئ او پکار دی چې ددې دواړو کسانو سزاته دې د		
	مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ②	
دمومنانو نه		
مسلمانانو یوه ډله حاضره اولاره وی		

آسان ترجمه قرآن

دا یو سورة دې چه مونږ نازل کړې دې، او دکوم (احکام چه) مونږ فرض کړی دی، او په دې کبسي مو ښکاره ښکاره آیتونه نازل کړی دی چه تاسو نصيحت حاصل کړئ. زنا کونکې زنانه او زنا کونکې سړې دواړو ته سل سل کورې ورکړئ او که تاسو په الله پاک او په آخرت باندې ایمان لرئ، نو دالله پاک د دین په معامله کبسي دې په هغوی باندې درحم کولو څه جذبه په تاسو غالبه رانشی، او دا هم پکار دی چه دمومنانو یو مجمع دهغوی سزا ښکاره اووینی.

د سورة نور خصوصيات: دې سورة کښې اکثر احکام د خپلې پاک دامنې د حفاظت کولو او د ستر، پردې باره کښې دی، چې د هغې د تکميل دپاره په کښې د زنا د حد بیان راغلو، دې نه مخکښې تیر شوی سورة مؤمنون کښې د مسلمانانو د دنیا او آخرت کامیابی په کومو صفاتو باندې چې انحصار لرلو په هغې کښې یو صفت د شرمگاه د حفاظت بیان راغلی وو چې د پاک دامنې خلاصه ده. دې سورت کښې ددغې پاک دامنې د بندوبست کولو احکام بیان شوی دی. هم دغه وجه ده چې بنځو ته ددې سورت د تعلیم ورکولو خصوصي هدایتونه راغلي دي. عمر فاروق رضی الله عنه د کوفیانو په نوم خپل فرمان کښې داسې لیکلی وو چې اعلموا نساءکم سورة النور یعنې خپلو بنځو ته د سورة نور تعلیم ورکړئ. ^(۱) بل دا چې ددې سورت په شروع کښې د [سُورَةُ النُّورِ وَأَنزَلْنَاهَا وَقَرَّضْنَاهَا] راغلی الفاظ هم ددې سورت اهمیت ته اشاره کوي.

خلاصه تفسیر

﴿سُورَةُ﴾ [دایوسورت دې چه ددې] الفاظو [لره] هم خاص ﴿أَنزَلْنَاهَا﴾ [مونږ نازل کړی دی] ﴿وَقَرَّضْنَاهَا﴾ [او ددې] معانیو یعنی احکامو [لره] هم خاص [مونږ مقرر کړی دی] که هغه فرض وی او که واجب او که مستحب او مندوب ﴿وَأَنزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾ [او مونږ] په دې احکامو د دلالت کولو دپاره [په دې] سورت [کښې صفا صفا ایتونه نازل کړی دی] ﴿لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ ددې دپاره چه تاسو پوهه شئ [او عمل وکړئ] ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي﴾ [زنا کوونکې بنځه او زنا کوونکې سړې] ددواړو حکم دادې چه ﴿فَأَجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ﴾ [په دوی کښې هریوه لره سل سل درې ووهئ] ﴿وَلَا تَأْخُذْ بَعِثَاتُ فِي دِينِ اللَّهِ﴾ او تاسو خلقو لره دالله تعالی په معامله کښې په دې دواړو یو ذره رحم راتلل نه دی پکار [چه گوند رحم پرې وکړئ او پریردئ ئې او یایې په سزا کښې کمی وکړئ] ﴿إِن كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ [که تاسو په الله تعالی او د قیامت په ورځ ایمان لرئ] ﴿وَلْيَشْهَدْ عَذَابُهُمَا شَافِعٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ او د دواړو دسزا په وخت کښې دی د مسلمانانو یوه ډله حاضره شی [چه ددوی رسوائی وشي او لیدونکو او اوږیدونکو ته عبرت حاصل شی]

معارف او مسائل

د دې سورت په رومبې آیت کښې د یوې سریزې په حیثیت ددې د حکمونو خاص اهمیت بیانول مقصود دی هرکله چه په احکامو کښې د ټولونه وړاندې د زنا د سزا بیان دې چه د دې سورت مقصود دې دې پسې د راتلونکو حکمونو شان دا وو چه د هغې نه په ورتیریدو او د هغې د حدونو نه په وتلو سره زنا کولو ته نوبت رسیدلو کومه چه د الله تعالی د حکمونو نه سرغړونه ده دغه راتلونکي حکمونه د نظر حفاظت کول بې اجازته د چا کورته ورننوتل او کتل کول دی ځکه ددې نه د راولاړیدونکې زنا سزا د نورو هغې سزا گانو [حدونو] په نسبت زیاته او سخته ده کومې چه قرآن ټاکلې دی، زنا پخپله هم یو سخت جرم دی او نور په سوؤنو جر مونه هم ځان سره راوړی چه تیجې ئې د پوره انسانیت تباهی راخیژی که تحقیق او کړې شی نو په دنیا کښې د کیدونکو غټو غټو جر مونو مثلاً د چا د وژلو لوټ مار وغیره کولو اصلی وجه به اکثر دا څر گنده شی چه د دې باعث د چا بنځې سره حرام تعلق لرل وو ځکه د دې سورت په اول سر کښې د زنا شرعی حد [سزا] اوبښودلې شوه.

^(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۱۵۸] وشعب الإيمان رقم الحديث: (۲۱۴۸)

زنا پولوي جرم دي او نور ده جرمونه ګڼې راجمع دي ځکه په اسلام ګڼې دي مزا هم د ټولو له لويه ملوده شويده: قرآن کریم او احاديث متواتره د څلورو جرمونو سزا او د هغې طريقه پخپله ټاکلې ده د قاضي يا د امير رأي ته ئې نه ده سپارلې دغې ټاکلو شوو سزاګانو ته د شريعت په اصطلاح ګڼې، حد، وئيلې شي دي نه علاوه د نورو جرمونو سزاګانې ئې داسې نه دي ټاکلې بلکه د امير يا د قاضي رأي ته ئې پرېښودې دي چه هغه د مجرم حالت د جرم شان او چاپيريال وغيره ټولوا ته دي او ګوري چه په څومره سزا ورکولو سره د دغې جرم مخ نيوي کولې شي هغه او مړه سزا به ورکوي داسې سزاګانو ته په شريعت ګڼې، تعزيرات، وئيلې شي شرعي حدونه څلور دي، د غلا، يوې پاک لمنې بې بې باندي د تور پورې کولو حد، د شرابو څکلو، او د زنا کولو حدونه، (۱) دا څلور جرمونه په خپل خپل ځای باندي هر يو ډير سخت لوني د دنيا امن و امان بربادونکي او د ډيرو خرابيانو مجموعه دي بيا په دي څلورو وارو ګڼې د ټولو نه زيات سنگين جرم زنا کول دي ولي چه د دي خرابي نتيجې او انجام انسانيت تباه کول او بربادول دي چې په نورو جرمونو ګڼې کم دي، د چا لور، خور او ښځې ته لاس اچول گويا دهغه تباه کول دي ولي چه يو شريف انسان خپل ټول مال جائيداد او هر څه په داؤ کول زغملي شي خو خپلې مور خور لور بې بي ته د چا لاس اچول نشي زغملي، چرته چه مونږ ګورو نو د دي تاؤ وهلي خلق د لاس اچونکي لژناکارا په وژلو او فنا کولو پسې اړم وي او د بدل اخستلو دغه جوش نسلونه او خاندانونه تباه کوي

① کوم قوم ګڼې چه زنا کول باک نه لري هلته د چا نسب محفوظ نه پاتې کيږي چرته چه دا خرابي پيدا شي نو خپله لور خور نشي پيژندلې کيدې او په نتيجه ګڼې د چا نکاح د خپلې لور، خور سره هم کيدې شي چه د زنا نه هم سخت جرم دي

② چه په ژور نظر او کتلې شي نو په دنيا ګڼې د بدامني، فتنو، فسادونو غټ سبب ښځه کيدې شي او د دي نه په ډيره کمه مرتبه ګڼې مال کيدې شي کوم قانون چه د ښځې او دولت حفاظت په صحيح انداز ګڼې کولې شي او د ټاکلو شوو حدونو نه بهر وتلوته ئې پرې نږدې نو دغسې قانون د دنيا د امن ضامن جوړيدې شي دلته د زنا ټولې خرابي او ناکار والي په تفصيل سره بيانيدل نشي کيدې، دلته دومره هم کافي دي چه په سرسري ډول په انساني معاشره ګڼې د دي تباه کاري بيان شوه، په دي وجه د ټولو جرمونو په نسبت د زنا د جرم سزا اسلام ډيره سخته مقرره کړې ده چنانچه په دي آيت ګڼې ئې دا شان بيان راغلې دي.

﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةً جَلْدَةٍ ۚ﴾ په دي آيت مبارک ګڼې ئې ښځه لژناکاره اول ذکر کړه او سړي لژناکارا ئې روستو ذکر کړو اگر چه د دواړو سړي او ښځه لژناکارو سزا يو شان ده عام قياس د احکامو بيانولو دادې چې اکثر خو صرف نارينه مخاطب کولې شي او حکم ورته کولې شي ښځې هم په دي ګڼې ضمني طور باندي راځي، ددوي د مستقل ذکر کولو څه ضرورت هم نه راځي. ټول قرآن پاک ګڼې چې کومه د ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ صيغه استعمال شوې ده او په هغې ګڼې چې کوم احکام بيان شوي دي په هغې ګڼې ښځې هم شاملې دي اگر چې ددوي ذکر په ګڼې نشته دي. شايد چې ددي حکمت دادې چې ځنګه الله ﷻ ښځوته په پرده ګڼې د اوسيدو حکم ورکړې دي ځکه عموما د نارينو په ترڅ ګڼې زنانه هم په پرده ګڼې بيان شوې بيا

(۱) د ارتداد سزا چې ورسره يو ځاني کړې شي نو اکثر و فقهاؤ د حدودو تعداد شپږ بيان کړې دي. محمد تقی عثمانی ۳ رجب ۱۴۲۷ هجري.

هم دا شک را پیدا کیدی شو چه گنی دا ټول حکمونه هم د نارینه د پاره دی د بنځو د پاره نه دی په دې وجه په خاص خاص آیتونو کښې د بنځوبیان هم ځان له په مستقل ډول داسې راغلي دي **﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ﴾** (۱) الایه، بله خبره داده چه کله نارینه او زنانه په یو ځای ذکر کولې شی نو د طبعی ترتیب په ډول اول نارینه ذکر کولې شی او بنځې روستو لکه فرمائی **﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾** (۲) دلته نې تر غل اول بیان کړو او بنځه غله ورپسې. خو دلته د زنانه په سزا کښې یو خو د نارینه او زنانه زنا کارو ذکر ځان ځان له او کړې شو زنانه د نارینه په ذکر کښې تابع اونه گر خولې شوه بله دا چه زنا نه نې اول ذکر کړه او نارینه نې ورپسې نو د دې ډیر حکمتونه کیدی شی یو دا چه عموماً زنانه په طبعی ډول د رحم قابلې گنلې شی که دلته نې په ډاگه ذکر نه وي راغلي نو دا شبهه کیدی شوه چه گنی دا به د سزا نه مستثنی وی، بل دا چه زنانه نې زکه وړاندې ذکر کړه چه زنا داسې یو بې حیائی ده چه بنځې نه نې مخې ته راتلل د انتهای بې پرواهۍ او بې باکۍ په وجه کیدی شی ولې چه الله تعالی د بنځې په مزاج کښې په فطری ډول د حیا او د خپلې پاک دامنې د حفاظت کولو قوی جذبه ایښې ده او د دې د حفاظت د پاره نې ډیر لوی اسباب راجمع کړي دی په داسې صورت کښې د سړي په نسبت د بنځې نه د زنا مخې ته راتلل زیات ناکاره شو خو د غلا معامله د دې نه اپو ته داسې ده چه الله تعالی نارینه ته د کار روزگار او د گټې کولو طاقت ور کړي دي د لاسونو خپو په محنت او مشقت سره د خپلو ضرورتونو حاصلولو د پاره نې ورته موقعې ورکړي دي کله چه نارینه د دغې ټولو موقعونه پرې ورتیر شی او په غلا کولو لاس پورې کړی نو هغه د پاره دا ډیره د شرم خبره ده. په دې وجه په زنا کښې د زنا نه د سزا او په غلا کښې د نارینه د سزا بیان وړاندې او کړې شو او بنځه چونکه په طبعی کمزوري ده نو که هغې غلا او کړه نو د سړي په نسبت دا سپک او د کمې درجې ده.

﴿فَأَجْلَدُوا﴾ د، جلد، معنی په درې وهل دی ولې چه دا لفظ د، جلد، نه مشتق دي چه څرمنې ته ونیلې شی او، دره، هم عموماً د څرمنې نه جوړولې شی — ځنې مفسرینو **﴿فَرْمَائِلِي﴾** دی چه درې ته جلد ځکه ونیلې شی چه د درې د گزار اثر د انسان د څرمنې پورې محدود وی غوښې ته نې ندرسی، چنانچه رسول الله **﴿ﷺ﴾** د درې وهل د دې شان بیان داسې فرمائیلې دي چه د دې وهل دې دومره سخت نه وی چه د انسان غوښه دې ورسره رابریځه شی او نه دې دومره په مزه او رو او وهلې شی چه مجرم ته پرې هیڅ څه تکلیف نه رسی - دلته اکثر و مفسرینو **﴿ﷺ﴾** د حدیث دا روایتونه سند او الفاظو سره لیکلي دي (۳)

مل درې وهل ناواده هڅې بنده [نارینه او زنانه] د پاره خاص دی ه واده هڅې بنده مزا سزا ده: دا خبره یاده لری چه د زنا د سزا حکمونه پورې په پورې د سپکوالی نه سختوالی ته راغلی دی ځنګه چه د شرابو حراموالې پورې په پورې پخپله قرآن کریم کښې راغلي دي او تفصیل نې تیر شوي دي د ټولو نه اول د زنا د سزا حکم د سورة نساء په آیت ۱۵، ۱۶، کښې داسې تیر شوي دي **﴿وَالَّذِينَ يَأْتِيَنَّ الْقَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاَسْهَدُوا عَلَيْهِمْ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسَكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَخْرُجُنَّ﴾**

(۱) ترجمه:- او تاسو مونږ پابندی کوی او زکوة ورکوئ.

(۲) ترجمه:- او کوم سړي چې غلا او کړی او یا بنځه غلا او کړی نو د دې دواړو لاس پرېکړئ.

(۳) تفصیل دپاره او کورنی: موطا مالک، کتاب الحدود باب ماجاء فیمن اعترف علی نفسه بالزنا رقم الحديث [۳۰۶۸] والسنن الکبری للبيهقي رقم الحديث: [۱۸۰۲۹]

اللَّهُ لَهُنَّ سِبْيَلًا ﴿٦٥﴾ وَالَّذِينَ يَأْتِيْنَهَا مِنْكُمْ فَادُّوْهُمَا ۖ فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿٦٦﴾ [يعنی خوک چه بدکاری او کری ستاسو په زنانو کښې نو گواه راوړئ پرې څلور نارینه د خپلو ځنی، بیا که هغوی گواهی او کری نو بندي لری دغه زنانه په کورونو کښې تر دې چه پورته کری هغوی لره مرگ یا مقرره کری الله تعالی هغوی د پاره څه لار، او کوم دوه نارینه چه په تاسو کښې دغه بدکاری او کری نو هغوی ته تکلیف ورکړئ بیا که هغوی توبه او کری او خپله اصلاح او کری نو د هغوی خیال پرېږدئ بيشکه الله تعالی توبه قبلوونکې مهربان دی]

د دې دواړو آيتونو تفسير او ضروري بيان په سورت نساء کښې بيان کړې شوي دي دلته ئې څکه دوباره ذکر او کړې شو چه د زنا د سزا ابتدائي دور مخې ته راشي په دې آيتونو کښې يو بيان دا راغلي دي چه د زنا ثبوت به د څلورو نارينو په گواهي سره کيدې شي، بله دا چه زنانه د پاره د زنا سزا په کور کښې ئې بند لرل دي او دواړو ته تکليف رسول بيان شوي دي دې سره دا بيان هم شوي دي چه د زنا د سزا دا حکم آخري نه دي دې پسي ئې بل حکم هم راتلونکې دي لکه چه ﴿أَوْ يُجْعَلِ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا﴾ نه ثابتېږي، د زناؤ د سزا بيان داسې او شو چه په کور کښې ئې بنديواني لرل کافی او گرځولې شو او دواړو ته د تکليف ورکولو سزا کافی او گرځولې شوه، خود دغې تکليف څه خاص صورت او خاص اندازه او حد بيان نه کړې شو بلکه د قرآن د الفاظو نه معلومېږي چه د زنا ابتدائي سزا صرف تعزيري وه چه شريعت د هغې هيڅ حد بندي نه وه کړې د قاضي يا امير په صوابديد او رأي باندي ئې اړه لرله په ﴿أَوْ يُجْعَلِ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا﴾ سره دېته اشاره او کړې شوه چه په آئنده کښې د دې سزا بله طريقه هم جاري کيدې شي کله چه د سورت نور دا رومبي آيت نازل شو نو حضرت عبداللہ بن عباس رضي الله عنه او فرمانيل چه د سورة نساء، ﴿أَوْ يُجْعَلِ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا﴾، وعده په دې سره پوره شوه چه نارينه او زنانه دواړو د پاره دا سزا سل درې وهل مقرر شو سره د دې حضرت ابن عباس رضي الله عنه د سلو درو سزا ورکول د ناواده کړې بنده د پاره مخصوص او گرځول او وې فرمانيل،، يعني الرجم للثيب والجلد للبکر^(۱) [يعنی هغه بله طريقه د سزا ئې دا ده چه واده کړی به سنگسارولو سره ختمولې شي او ناواده کړی به سل درې وهلې شي]

د سورت نور په دې آيت کښې د زنا سزا سل درې بنودلې شوې ده د واده کړی او نا واده کړی د سزا څه بيلتون پکښې نه دي کړې شوي معلومه شوه چه دا بيلتون په حديث شريف سره ذکر کړې شوي دي لکه رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم فرمانيلې دي،، ﴿خُذُوا عَنِّي خُذُوا عَنِّي قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا الْبُكَرُ بِالْبُكَرِ جُلْدَ مِائَةٍ وَتَعْزِيبُ عَامُوَالِثِيبُ بِالْثِيبِ جُلْدَ مِائَةٍ وَالرَّجْمُ﴾ يعني مانه علم حاصل کړئ مانه علم حاصل کړئ چه الله تعالی په سورت نساء کښې د زنا د سزا کړې وعده اوس د سورة نور په دې آيت کښې دا شان پوره کړه چه ناواده کړی د پاره سل درې وهل او د يو کال د پاره بې وطنه کول او واده کړی [نارینه او زنانه] بنده د پاره سل درې او سنگساری ده [حواله د ابن کثير^(۲)]

په سورت نور کښې د ناواده کړی سزا صرف سل درې خودلې شوې ده او په دې حديث کښې زنا کونکي نارينه ته ورسره يو کال د پاره د بې وطنه کولو سزا ورکول هم بنودلې شوې دي په دې باره کښې د فقهاؤ اختلاف داسې دي چه نارينه زنا کونکی د پاره څلورو درو سره د يو کليز بې

(۱) صحيح البخاري كتاب التفسير، باب سورة النساء [ج: ۲، ص: ۶۵۷]

(۲) صحيح مسلم كتاب الحدود، باب حد الزنا [ج: ۲، ص: ۶۵]، و سنن ابن ماجه، كتاب الحدود، باب حد الزنا. و مسند احمد، حديث عبادة بن الصامت رضي الله عنه رقم الحديث [۲۳۳۴]

وطنی سزا ورکول لازمی دی یا د قاضی په صوابدید او رانی باندې اړه لری؟ چنانچه د امام
 ابی حنیفه رحمہ اللہ په نزد دا د قاضی په رانی او صوابدید باندې اړه لری بله خبره په دې حدیث کښې
 د آیت په نسبت دا زیاتی ده چه د سنگسارولو نه پرمهې به واده کړی بنده ته د سلو درو و هلو سزا
 هم ورکولې شی خود حدیث د نورو روایتونو او د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او د اکثر و خلفاء د عمل او
 معمول نه دا ثابتېږی چه دواړه سزا گانې به نشی جمع کولې واده کړی بنده ته به صرف د
 سنگساری سزا ورکولې شی په دې حدیث شریف کښې په خاص ډول دا خبره د نظر کولو جوگه ده
 چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په دې کښې د «أَوْ يَجْعَلُ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا»، تفسیر فرمائیلې دې او د سورة نور د
 آیت په تفسیر کښې د سلو درو سزا ورکول بیان شوې دی خو په دې باندې څه زیاتوالې داسې
 کړې شوې دې چه اول خود سلو درو سزا ورکول نا واده کړی بنده د پاره خاص کړې شوې باندې
 د یو کلیز د بې وطنه کولو سزا زیاتی کړې شوه او دریم زیاتوالې پکښې دا او کړې شو چه واده
 کړی بنده د پاره د سنگساری حکم او کړې شو ښکاره خبره ده چه د سورت نور په آیت کښې چه
 کوم زیاتوالې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او کړو هغه هم د الله تعالی په حکم او د هغه په وحی سره نې او کړو
 لکه قرآن کریم فرمائی «وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ» (۱) په دې بنا پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم او هغو د پاره
 ښه د پیغمبر نه نیغ په نیغه وحی آوری هغه وحی چه په قرآن کریم کښې تلاوت کولې شی او هغه
 وحی چه تلاوت کولې نشی دواړه برابرې دی چنانچه پخپله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د صحابه گرامو د عام
 جنتې په وړاندې په دې باندې عمل او کړو، په حضرت ماعز رضی اللہ عنہ او غامدیه رضی اللہ عنہ باندې نې د
 رجم او سنگساری حکم جاری کړو چه د حدیثو په ټولو کتابونو کښې په صحیح سندونو سره
 بیان کړې شوې دی دا شان د حضرت ابی هریره رضی اللہ عنہ او حضرت زید بن خالد الجهنی رضی اللہ عنہ د هغې
 روایت مطابق چه په صحیحینو کښې راغلې دې چه یو نا واده کړې نارینه د یو واده کړې زنانه
 نوکرو و هغې سره نې زنا او کړه د هلک پلار دغه زنا کونکې هلک د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت
 کښې حاضر کړو د هغه په اقرار سره په هغه باندې زنا کول ثابت شو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل
 «لَا تَخِينُ بَيْنَهُمَا كِتَابُ اللَّهِ» [یعنی زه به ستاسو د دواړو تر مینځه فیصله د الله تعالی په کتاب
 کوم] چنانچه په هلک باندې نې د سلو درو سزا ورکولو حکم جاری کړو او زنانه د پاره نې
 حضرت انیس رضی اللہ عنہ ته د هغې د سنگسارولو حکم ورکړو حضرت انس رضی اللہ عنہ چه زنانه له ورغلو
 هغې هم د خپلې زنا کولو اقرار او کړو ځکه پرې د سنگساری حکم جاری کړې شو [ابن کثیر] (۲)
 د دې حدیث مطابق هلک ته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د سلو درو و هلو د سزا حکم واوړولو او زنانه ته نې د
 سنگساری د سزا حکم واوړولو دواړو سزا گانو ته نې، قضاء بکتاب الله، [د الله تعالی په کتاب
 فیصله کول] او فرمائیل سره د دې چه په سورت نور کښې یوازی د درو د سزا ورکولو بیان دې
 د سنگساری د سزا بیان پکښې نشته لهذا د دې مطلب هم هغه دې چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته د دې
 آیت مکمل تفسیر، تشریح او تفصیلی حکم د وحی په ذریعه الله تعالی خودلې و و نو دا ټول د
 کتاب الله په حکم کښې شو، اگر چه د دې ځنې برخه په کتاب الله کښې ذکر شوې او تلاوت
 شوې نه وه -

(۱) ترجمه:- اودده ارشاد خالص وحی ده کومه چې په ده باندې لېږلې کیږی.

(۲) صحیح البخاری کتاب المحاربین، باب الإعتراف بالزنا [ج: ۲، ص: ۱۰۰۸، ۱۰۰۹] و صحیح مسلم کتاب الحدود، باب حد الزنا [ج: ۲، ص: ۶۹]

د صحيح بخاری او مسلم وغيره كتابونو په حواله د حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه خطبه په روايت د ابن عباس رضي الله عنه منقول ده په دې باره كښې د صحيح مسلم الفاظ دا دي قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه وهو جالس على منبر رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله بعث محمد صلى الله عليه وسلم بالحق وانزل عليه الكتاب فكان مما انزل الله عليه اية الرجم قرأناها ووعيناها فرجم رسول الله صلى الله عليه وسلم ورجمنا بعده فاخشى ان طال بالناس زمان ان يقول قائل ما نجد الرجم في كتاب الله تعالى فيضلوا بترك فريضة انزلها الله وان الرجم في كتاب الله حق على من زنى اذا احصن من الرجال والنساء اذا قامت البينة او كان المحمل او الاعتراف [مسلم ص ۶۵/ ۲/ ۶] (۱)

يعني حضرت عمر رضي الله عنه په منبر د رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ناست وو او وې فرماييل چه الله تعالى محمد صلى الله عليه وسلم حق سره راووليږلو او په هغوی نې كتاب نازل كړو په دغه نازل كړی شوی كتاب [قرآن] كښې د رجم آيت هم دې چه مونږه اولوستلو او ياد مو كړو بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم رجم او كړو او مونږه هم د هغوی نه پس رجم او كړو اوس زما دا ويره كيږي چه د زمانې په تيريدو څوك داسې اونه وائي چه مونږ خو د رجم حكم په كتاب الله كښې نه بيا موندو نو هغوی به د يوې فرضي حكم په پرېښو گمراه شي كوم چه الله تعالى نازل كړې دې او پوهه شي چه د رجم حكم په كتاب الله كښې حق دې په هغو چه واده كړې نارينه يا واده شوې زنانې وي كله چه د دوی په زنا كولو باندې شرعي گواهي تيره شي يا د زنانه حمل شي يا پخپله [نارينه يا زنانه] د دې اقرار او كړی.

د روايت په صحيح بخاری كښې هم په زيات تفصيل سره راغلي دي [بخاری ص ۱۰۰۹، ج ۲]، او په نسائي كښې د دې روايت ځنې الفاظ دا دي قالا لا نجد من الرجم بدأفانه حد من حد والله الا وان رسول الله صلى الله عليه وسلم قد رجمورجمنا بعده ولولا ان يقول قائلون ان عمر زادني كتاب الله ما ليس فيه لكتبت في نأحية المصحف وشهد عمر بن الخطاب وعبد الرحمن بن عوف وفلان وفلان ان رسول الله صلى الله عليه وسلم رجمورجمنا بعده الحديث [ابن كثير] (۲): يعني مونږه د رجم د حكم نه خلاصې ځكه نه بيا مو مو چه دا د الله تعالى د حدونو ځنې يو حد دې رسول الله صلى الله عليه وسلم د رجم حكم به كولو مونږه هم د هغوی نه پس د رجم حكم كوو، او كه د خلقو نه م دا خطر نه كيدې چه په ما باندې به په كتاب الله كښې د زياتي كولو تور پورې كړی نو ما به د قرآن په يو څو كوت كښې دا ليكلي وو، عمر بن الخطاب، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او فلاني فلاني گواه دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د رجم حكم كړې وو او د هغوی نه پس مونږه هم د رجم حكم كوو [ابن كثير]

د حضرت عمر رضي الله عنه د دې خطبې نه په ظاهره دا ثابتيږي چه د رجم د حكم په باره كښې څه مستقل آيت هم شته چه د سورت نور د دې آيت نه علاوه دې خو حضرت عمر رضي الله عنه نه د دغې آيت الفاظ اوبښودل او نه ئې دا او فرماييل چه د سورة نور د آيت نه علاوه دا ځان له يو بل آيت دې نو په قرآن كريم كښې ولي نشته او ولې د دې تلاوت نشي كولې صرف دومره ئې او فرماييل، چه خلق به را باندې په قرآن كريم كښې د زيات والي راوستو تور پورې كړی نو دغه وخت به م د قرآن كريم دا آيت يو طرف ته ليكلي وو، [حواله د نسائي] (۳) كه ژور نظر واچولې شي نو د حضرت عمر رضي الله عنه د دې فرماييلو نه مطلب دا څر گنديږي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم هم د سورة نور د دې آيت تشرېح او تفسير داسې فرماييلې دي چه نا واده كړی بنده له د زنا سزا سل درې وهل او واده كړی له سنگسارول دي او د هغوی د عملي كولو نه هم دا ثابتيږي او ځكه ئې ورته كتاب الله يا د

(۱) صحيح مسلم كتاب الحدود، باب حد الزنا [ج: ۲ ص: ۶۵]

(۲) تفسير ابن كثير تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۶] و مسند احمد رقم الحديث: [۱۵۸]

(۳) مسند احمد، مسند عمر بن الخطاب رضي الله عنه رقم الحديث: [۱۵۶] و كنز العمال رقم الحديث: [۱۳۵۱۳]

کتاب الله آیت او فرمائیلو چه د رسول الله ﷺ دغه تشریح، تفسیر او عملدرآمد د کتاب الله په حکم سره دی چه مستقل آیت نډې د حضرت عمر رضی الله عنه د فرمائیلو مطلب هیچرې دانه راخیژی چه گنی د رجم یو مستقل آیت شته دې ورته د خلقو د ویرې به نې په قرآن کریم کښې د دغې آیت لیکل هیچرې نه وې پریښی او دا سې به یې نه وو فرمائیلې چه ما به د قرآن کریم په گوټ کښې دغه آیت لیکلې وې ولې چه هغوی د دین په باره کښې ډیر مضبوط انسان مشهور وو — د خنې روایتونو له مخې په دې مقام چه د یو مستقل آیت کوم الفاظ منقول دی هغه د اسناد او ثبوت په لحاظ سره د اشان نه لری چه په قرآن کریم کښې دغه آیت اضافه اولیکلې شی فقهاؤ رضی الله عنهم چه دې ته منسوخ التلاوة او یا منسوخ الحکم آیت وئیلې دی نو هغه نې د مثال پیش کولو په حیث وئیلې دی هغې نه دا نه ثابتیږی چه گنی دغه د قرآنی آیت الفاظ دی —

خلاصه د کلام دا شوه چه د رسول الله ﷺ په تشریح او تفسیر سره د سورة نور د دې آیت له مخې ناواده کړی بنده لره د زنا سزا سل درې وهل دی او د واده کړی سزا رجم [سنگسار] دې چنانچه د رسول الله ﷺ خوځو واره په دې عمل کول هم په تواتر سره ثابت دی او مونږ ته په تواتر سره رارسیدلې دی. په دې وجه دا هم وئیلې شی چه د رجم حکم د کتاب الله حکم دې او دا هم وئیلې شی چه د دې ثبوت په سنت متواتره سره یقینی دې. څنگه چه حضرت علی رضی الله عنه هم فرمائیلې دی چه د رجم حکم د سنت نه ثابت دې (۱) او حاصل د دواړو هم یو دې.

ابو ضروري خبره اړې: چرته چه مونږ واده کړی یا ناواده کړی لیکلی دی هغې د پاره اصلی الفاظ، محصن، او غیر محصن یا ثیب او بکر په حدیث کښې راغلی دی د محصن شرعی تعریف دادې چه چا له نکاح صحیح له مخې خپلې بی بی سره کور والې کړې وی خو عاقل هم وی (الیونی نه وی) مطلب دادې چې د احکامو په ذکر کښې به په هر ځانې هم دا معنی لری.

د زنا په سزا کښې پورې په پورې درجې: د حدیث شریف په تیرو شوؤ روایتونو او د قرآن کریم په آیتونو باندې غور کولو نه معلومیږی چه په شروع کښې د زنا سزا سپکه ایښودې شوې وه چه د قاضی په رانې او صوابدید باندې به نې اړه لرله هغه به نارینه او زنانه دواړو ته په خپله خوښه او رای څه تکلیف رسولې شو او زنانه به نې په کور کښې بند یوانه ساتلې شوه لکه په سورت نساء کښې نې حکم راغلې دې د دې دویم دور او دویمه پورې هغه ده چه د سورت نور په دې آیت کښې داسې بیان شوې ده چه دواړه دې سل سل درې اووهلې شی دریم دور نې هغه دې چه د دې آیت د نازلیدونه پس رسول الله ﷺ داسې ارشاد او فرمائیلو چه سل سل درې به ناواده شوی وهلی شی او واده شوی به سنگسارولې شی.

په اسلامی قانون کښې د کوم جرم سزا چه سخته وی د هغې د ثبوت د پاره شرطونه هم سخت ایښوي نښوي: څنگه چه پورته بیان شوی دی چه د زنا سزا په اسلام کښې د ټولو جرمونو د سزا گانونه زیاته سخته ده د دې د ثبوت د پاره په اسلامی قانون کښې شرطونه هم زیات سخت ایښودې شوی دی په هغې کښې چه لگ څه کمې وی یا شک شبهه په کښې راپیداشی نو د زنا اتهائې سزا [حد] معاف شی صرف تعزیری سزا به د جرم په مناسب ورکولې شی په ټولو معاملو کښې د دوؤ نارینو یا د یو نارینه او دوؤ زنانو گواهی د ثبوت د پاره کافی گیدې شی خو د زنا حد جاری کولو

(۱) مسند احمد، مسند علی بن ابی طالب رضي الله عنه رقم الحديث: [۷۲۷] و مصنف عبد الرزاق رقم الحديث: [۱۳۵۶]

د پاره د څلورو نارینو چشم دید گواهی ضروری شرط دی کومه کښې چه څه شک شبه نه وی څنگه چه د سورة نساء په آیت کښې تیر شوې دی په دې گواهی کښې یوه بله سختی او دشواری داده چه د څه شرط د نشتوالی په بنا باندې د کومو گواهانو د زنا گواهی چه رد کړې شوه نو هغوی به د دروغو تور پورې کولو مجرمان گرځولې شی او اتیا اتیا درې حد قذف به پرې جاری کولې شی ځکه خو به څوک په آسانه د زنا گواهی ته غاړه نه اړدی البته په کوم صورت کښې چه د ډاگیزې زنا ثبوت نه وی په گواهی سره صرف دا ثابت شی چه نارینه او زنانه په یو ناروا حالت کښې لیدلې شوې دی نو قاضی د جرم په مناسبت سره د درو وهلو وغیره تعزیری سزا پرې جاری کولې شی. د زنا د سزا او د دې د شرطونو تفصیلی احکام د فقه په کتابونو کښې بیان شوې دی هلته ئې کتلې شی.

د یو نارینه یا ځناور سره د بدکارۍ کولو حکم: تر په نریا څه ځناور او څاروی سره د غسې بدکاری کول اگر چه په لغت او اصطلاح کښې زنا نشی بللې او نه د دې سزا ته حد و نیلې شی لیکن سزا ئې په سختوالی کښې د زنا د سزا نه څه کمه هم نه ده تفصیل ئې د سورت نساء په تفسیر کښې تیر شوې دې چنانچه صحابه کرامو رضی الله عنہم داسې یو نارینه ته د ژوندی سوځولو سزا ورکړې ده (۱)
﴿وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ﴾ هر کله چه د زنا سزا ډیره سخته ده دا احتمال کیدې شی چه سزا جاری کوونکې پکښې د زړه سواندئ نه کار واخلي د سره سزا ورنه کړې یا څه کمه ئې کړې ځکه دا حکم ورکړې شو چه یو ډیر ضروری دینی فرض ادا کولو کښې دې په مجرمانو باندې د زړه سواندئ او ترس کولو نه کار وانخلي ځکه چه د دې مطلب په ټولو خلقو باندې بې ترسی او بې رحمی کول دی چه ناروا دی.

﴿وَلْيَشْهَدْ عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [د زنا د جاری کولو په موقعه پکار دی چه د مسلمانانو یوه ډله دې موجوده وی، په اسلام کښې د عامو خلقو په وړاندې د ټولو سزا گانو او خصوصاً د حدونو جاری کولو طریقه رواج لری خو د یوې ډلې د موجود گۍ حکم ورکول د زنا د سزا سره خاص دی. په اسلام کښې اول حکم داده چه د جا په جرم دې پرده واچولې شی لیکن کله چه معامله په گواهی سره ثابته شی نو بیا د مجرمانو پوره شرمول هم حکمت ګرځولې شوې ده: د فحاشی او بې حیایی د بندیز په غرض اسلامی شریعت تر لرې لرې پورې پیرې لگولې او کینولې دی چنانچه زنانو د پاره پرده کول لازم کړې شو نارینو ته دا حکم ورکړې شو چه خپل نظر دې ښکته لری د زنانه آواز او د هغې د کالی (زیوراتو) آواز منع او ګرځولې شولې چه دا بې حیایی ته لاز ورکونکی دی خو بیا هم په دې کښې بې احتیاطی کوونکولره په تنها یی کښې د پوهولو حکم دې د شرمولو اجازت ئې نشته البته څوک چه دغه ټول بندیزونه مات کړی او داسې حد ته اورسی چه جرم ئې په شرعی گواهی سره ثابت شی نو په داسې حالت کښې په هغه باندې پرده اچول نور خلق دغې جرم ته را بلل دی هم دغه وجه ده چه تر دغې وخته پورې شریعت پرده اچول ضروری ګرځولې وو اوس د مجرم شرم منده کول ضروری ګرځوی یعنی د زنا سزا یواځې په عام ځای کښې ورکول ئې ضروری او نه ګرځول بلکه دا حکم ورکړې شو چه د مسلمانانو یوه ډله دې خامخا په دغه موقعه حاضره وی.

(۱) تفصیل دپاره اوکورنی: سنن البیهقی کتاب الحدود باب ماجاء فی حد الوطی رقم الحديث: [۱۷۴۸۴]

الزَّانِي	لَا يَنْكِحُهَا	إِلَّا زَانِيَةً	أَوْ مُشْرِكَةً
زنا کار سړې د نکاح نه کوی مگر د زنا کارې ښځې سره یا د مشرکې ښځې سره			
زنا کار سړې زنا کارې ښځې یا مشرکې ښځې نه سوا بل چا سره			
وَالزَّانِيَةُ	لَا يَنْكِحُهَا	إِلَّا زَانٍ	أَوْ مُشْرِكٌ
او زنا کاره ښځه چی ده نکاح دنه کوی دهغې سره مگر زنا کار سړې یا مشرک سړې			
نکاح نه کوی او زنا کارې ښځې سره هم بغیر د زنا کار سړې یا مشرک سړې نه بل څوک نکاح نه کوی			
وَحُرِّمَ	ذَلِكَ	عَلَى الْمُؤْمِنِينَ	
او حرام کړې شوی دی دغه په مومنانو باندې			
اودا عمل [د زنا] په مومنانو حرام کړې شوې دي			

آسان توجهه قرآن

زانی سړې چه نکاح کوی نو د زنا کارې یا مشرکې زنانه سره نکاح کوی، او زنا کاره ښځه چه نکاح کوی نو د هم هغه سړې سره چه خپله زنا کار وی، یا مشرک وی، اودا خبره د مومنانو دپاره حرام کړې شوې ده.

خلاصه تفسیر

زنا داسې گنده شې دې چه په دې سره دانسان طبیعت او مزاج وران شی او بدو څیزونو طرف ته دده رغبت پیدا شی دداسې سړی طرف ته رغبت هم دچا داسې خبیث النفس کیدې شی چه اخلاقی مزاج یې وران شوې وی چنانچه ﴿الزَّانِي﴾ [زنا کار] دخپلې زنا کارۍ او زنا طرف ته درغبت په وجه سره ﴿لَا يَنْكِحُهَا الزَّانِيَةُ أَوْ مُشْرِكَةٌ﴾ [نکاح هم دچا سره نه شی کولې بغیر د زنا کارې او مشرکې ښځې نه او] دغه شان ﴿وَالزَّانِيَةُ﴾ [د زنا کارې سره هم] ددې د زنا کارۍ او زنا طرف ته درغبت په وجه سره ﴿لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ﴾ [بل څوک نکاح نه شی کولې بغیر د زنا کار سړې او مشرک نه] ﴿وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ او دا [داسې نکاح کوم چه د زنا کارې د زنا کارۍ په حیثیت سره وی چه نتیجه یې ائنده هم ددې په زنا کښې اخته کیدل دی یا د مشرکې ښځې سره وی] په مسلمانانو حرام او موجب دگناه [گرځولې شوې دي] اگر چه په صحت او عدم صحت په دواړو کښې فرق وی چه زنا کاره په حیثیت د زنا کارۍ سره څوک ورسره نکاح وکړی نو دگناه والی باوجود نکاح منعقد کیږی او صحیح کیږی او که د مشرکې سره یې نکاح وکړه نو د ناجائز او گناه والی نه علاوه دغه نکاح دسره کیږی نه او باطله به وی

معارف او مسائل

۱. زنا په پاره ګڼې دویم هضم: دلته د زنا اول حکم د دې د سزا وو چه په رومبې آیت کښې تیر شو، اوس دویم حکم زنا کار نارینه او زنانه سره د نکاح کولو دې چه ورسره د مشرک نارینه او مشرکې زنانه سره د نکاح حکم تل کړې شو، د دې آیت په تفسیر کښې د تفسیر د امامانو مختلف قولونه منقول دی په دې ټولو کښې زیات آسان او بې داغه تفسیر هم هغه معلوم کیږی کوم چه د تفسیر په خلاصه کښې د بریکتونو تر منځه د وضاحتونو په ذریعه بیان کړې شوې دي خلاصه د هغې دا ده چه د دې آیت د شروع برخه څه شرعی حکم نه بلکه عام لیدل کتل او تجربه

بیان شوی ده چه په کښې د زنا د نا کار والی او د هغې ضررونو بیان دي چه خراب اثر نې تر لرې پورې خواره دی د آیت مطلب دا دي چه زنا یو قسم اخلاقی زهر دی چه د دي زهرجن اثرونو سره د انسان اخلاقی مزاج وړان و بجاړ شی ، د ښه او خراب تر مینځه فرق نشی کولی بلکه خرابی او پلټی ورته زړه پورې شی ، د حلالو حرامو تر مینځه د فرق کولو تکل نه کوی او کومه زنانه نې چه خوښه شی د هغه اصلی مقصود د هغې سره زنا کول او په زنا باندې د هغې راضی کول وی که د زنا په اراده کښې کامیاب نشی نو د مجبورۍ نه په نکاح کولو راضی شی خو په زړه کښې ورته نکاح خوښ نه وی ولې چه د نکاح مقصودونه هغه په خپل خان باندې پټې گنړی ، چنانچه د نکاح مقصودونه دا دی چه انسان پدې پاک لمنه پاتې کیږی نیک اولاد ترې پیدا شی او د دې په خاطر د خپلې ښځې د حقونو [خرڅ خوراک وغیره] پابند پاتې کیدل ضروری شی - هر کله چه د داسې انسان په اصل کښې نکاح سره هیڅ غرض نه وی په دې وجه د هغه شوق یوازې مسلمانانو زناتو سره نه بلکه مشرکانو زناتو سره هم وی که مشرکه زنانه د خپل مذهب په وجه او یا د قامی خاندانی رسم په وجه د نکاح کولو شرط او لگوی نو د مجبورۍ نه ورسره دې کولو ته هم تیار شی هغه د دې د معلومولو هیڅ تکل نه کوی چه د شریعت له مخې دغه نکاح به صحیح وی او که د سره به شوي هم نه وی ځکه دا خبره هم ده سره جوړېږی چه کومه زنانه نې زړه پورې وی که هغه مسلمانان وی نو د اول نه به زنا کاره وی یا ده سره په زنا کولو به زنا کاره بللې شی او که مشرکه زنانه نې زړه پورې وی نو هغې سره نکاح کول به هم د زنا په حکم کښې وی دا د دې آیت د رومبې جملې: ﴿الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً﴾ معنی شوه .

دغه شان کومه زنانه چه د زنا کارۍ عادت وی توبه ترې نه اوباسی نو داسې ریښتوني مسلمان ته به هیچرې زړه پورې نه گرځی د کوم اصلی مقصد چه نکاح کول او د نکاح کولو شرعی فائدي او مقصودونه وی ، ولې چه دغه زنا کارې زنانه نه خود دې امید نشی کیدې ، خصوصاً چه دا هم معلومده وی چه د نکاح نه پس به هم دغه زنانه د خپل دغه زنا کاره عادت [زنا] نه نه آږی ، البته دغسې زنانه به زنا کار نارینه ته زړه پورې خوښه وی چه اصلی مقصد نې خپل خواش پوره کول وی ، نکاح کول نې مقصود نه وی په داسې صورت کښې که دغه زنا کاره زنانه ورسره د نکاح کولو شرط په دې غرض او لگوی چه د دغه زنا کار نارینه نه خپل دنیوی غرض پوره کړی یا ورسره چه یو خای شی او سره ملگری شی نو په ناخوابۍ سره نکاح ته هم غاړه کیږی دی یا داسې زنانه سره مشرک نارینه نکاح کولو ته غاړه اړدی چه ورسره د شریعت له مخې نکاح نه کیږی په دې وجه یو خو مشرک سره نکاح کول شو او بل زنا کول شو ځکه چه دغه نکاح د سره کیدې نشی دا د دې آیت د دویمې جملې: ﴿وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ﴾ معنی شوه ،

دې بیان شوی تفسیر نه دا خبره واضحه شوه چه په دې آیت کښې د ، زانی ، او ، زانیة ، نه مراد داسې زنا کار دی چه د زنا نه توبه نه اوباسی که داسې اوشی نو چه یو زنا کار سړی د کور جوړولو یا د اولاد د نیک کیدو په خاطر یو پاک لمنې شریفې زنانه سره نکاح او کړی یا دغسې [زنا کاره] ښځه په ښه نیت یو نیک سړی سره نکاح او کړی نو په دې آیت کښې د داسې نکاح د نه کیدو هیڅ اشاره نشته بلکه د شریعت له مخې به دغه نکاح درست شی - د امت د جمهورو فقهاؤ رضی الله عنہم امام ابی حنیفه رضی الله عنه امام مالک رضی الله عنه امام شافعی رضی الله عنه وغیره هم دا مذهب دي او صحابه کرامو رضی الله عنهم نه د داسې نکاح کولو واقعات ثابت دي په تفسیر ابن کثیر کښې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه

هم دافتبوی منقول ده (۱)، د آیت آخری جمله کښې فرمائی ﴿وَحُتِرَ ذَلِكُمْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾ دلته ځنې مفسرینو علیهم السلام د، ذالک، اشاره زنا ته ګرځولې ده. په دغې بنا د جملې معنی دا شوه چه هر کله زنا یو داسې ناکاره کار دې نو ځکه مؤمنانو باندې حرام او ګرځولې شوه د دې تفسیر له مخې په معنی کښې خو هیڅ څه مشکل نه را پېښېږي خو، ﴿ذَلِكُمْ﴾، سره زنا ته اشاره کول مراد اخستل د آیت د روانۍ نه څه قدرې لرې ضرور دی په دې وجه نورو مفسرینو علیهم السلام د، ﴿ذَلِكُمْ﴾ اشاره د زانې او زانې، مشرک او مشرکې نکاح اړخ ته ګرځولې ده چنانچه مشرک او مشرکې سره د مسلمانانو د نکاح حرام والې د قرآن کریم د نورو نصوصو [څرګندو حکمونو] نه هم ثابت دې چه د ټول امت په نزد اجماعی مسئله ده خو د یو زنا کار بنده بل نیکو کار او پاک لمنه بنده سره نکاح کول به هغه صورت کښې حرام وی چه د نکاح کولو نه پس هم د خپلې ښځې یا خاوند په زنا کارۍ باندې راضی وی دې کښې زیات شرمیدلې صورت هغه دې چه د نکاح نه پس هم د خپلې ښځې په زنا کارۍ باندې نې خاوند راضی وی ولې چه دا یو بې غیرتی ده بهر حال دا ځکه حرام دی چه ګناه کبیره ده خو بیا هم د شریعت له مخې به دغه قسم نکاح صحیح وی. د حرام لفظ د شریعت په اصطلاح کښې دوه معنی ورکوی یوه معنی د ګناه ورکوی چه د هغې کونکې به په آخرت کښې د سزا حقدار وی لیکن په دنیا کښې به پرې څه فائدې مرتب کیږي او معامله به نې صحیح وی مثلاً یوه زنانه په ټګۍ سره راپټه کړې شی راولی او د شرعی قاعدې مطابق د دوو ګواهانو په وړاندې د هغې په خوښه ور سره نکاح او کړی نو دغه ټګۍ کول اگر چه ناجائزه او حرام وو خو نکاح نې صحیح شو او لا به نې جائز وی د اولاد نسب به نې ترې ثابت وی دغسې د نکاح د زنا کار او پاک لمنې زنانه تر مینځه چه اوشی او اصل مقصود نې ترې زنا وی یوازې د څه دنیوی غرض د پاره نې نکاح کړې وی او د زنا نه تویه نه کوی نو داسې نکاح کول اگر چه حرام دی خو په دنیوی احکامو کښې باطل او د نیشته په توګه نه دی، د نکاح شرعی نتیجې مثلاً خرڅ خوراک، مهر، نسب، ثابتیدل او میراث وغیره ټولې پرې مرتب او جاری کیږي -

بله معنی دا ورکوی چه د دې کونکې په آخرت کښې د سزا هم حقدار دې او په دنیا کښې نې هم دغه عمل بیخي بې اثره باطل او د نیشته برابر دې په دې باندې هیڅ شرعی فائده په دنیا کښې نه مرتب کیږي مثلاً مشرکې زنانه یا هغې زنانه سره نکاح کول کومې چه همیشه د پاره حرامې دی نو داسې نکاح په شریعت کښې د نیشته برابر ده لویه ګناه هم ده په زنا او دې کښې هیڅ فرق نشته - دا شان په دې آیت کښې د، حرم، رومبۍ معنی د زانې او زانې د نکاح په باره کښې واخستې شوه او دویمه معنی د مشرک او مشرکې د نکاح په باره کښې واخستې شوه، په دې بنا د دې آیت د منسوخ ګنړلو ضرورت پاتې نشو څنګه چه ځنې مفسرینو علیهم السلام فرمائیلى دی (والله سبحانه وتعالى اعلم)

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۳]

وَالَّذِينَ	يَرْمُونَ
او هغه کسان چي دزنا الزام لگوي	
او هغه خلق چي په پاک دامنو	
الْمُحْصَنَاتِ	ثُمَّ لَمَّا تَوَّأَ بِأَرْبَعَةٍ شُهَدَاءَ فَاجْلَدُوهُمْ
په پاک لمنو بنځو باندې بيا اړانه ولي هغوي خلور گواهان نو اووهي هغوي	
بنځو باندې تهمتونه اولگوي بيا پرې خلور گواهان پيش نکړې شي نو هغوي	
ثُمَّ ثَمَّ جَلَدَةً	وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ
اتيا درې اومه قبلوي تاسو دهغوي گواهي هميشه او دغه کسان پخپله هغوي	
اتيا درې اووهي او بيا دپاره هيڅ کله دهغوي گواهي مه قبلوي او هم دغه خلق	
الْفَاسِقُونَ	إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا
فاسقان دي سوا دهغه کسانو نه چي توبه ئي اوويستله روستو ددې نه او نيك ئي کړو عمل خپل	
بد کړداره دي مگر څوک چي ددې کار نه پس توبه او باسي او دخپلو عملونو اصلاح او کړي	
فَإِنَّ اللَّهَ	غَفُورٌ رَّحِيمٌ
پس بيشکه الله ببڼونکي مهربانه دي	
نوبيشکه الله ﷻ ډير بخښونکي مهربان دي	

آسان ترجمه قرآن

او کوم خلق چه په پاکو زناو باندې تهمت اولگوي، بيا خلور گواهان رانه ولي، نو هغوي ته اتيا کورې ورکړي او دهغوي گواهي مه قبلوي، او هغوي خپله فاسقان دي، خو چه کوم خلق خپله توبه او کړي، او (خپله) اصلاح او کړي، نو الله پاک ډير بخښنه کونکي، او ډير رحم کونکي دي.

خلاصه تفسير

﴿وَالَّذِينَ﴾ [او کوم خلق چه] ﴿يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ﴾ دزنا [تهمت ولگوي په پاکدامنو بنځو] دکومې چه زناکاره کيدل په څه دليل يا شرعي نخښې سره ثابته نه وي ﴿ثُمَّ لَمَّا تَوَّأَ بِأَرْبَعَةٍ شُهَدَاءَ﴾ [او بيا خلور گواهان] په خپله دعوي [پيش نه کړې شي] ﴿فَاجْلَدُوهُمْ ثَمَّ ثَمَّ جَلَدَةً﴾ نو داسې خلقو لره اتيا درې اووهي ﴿وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا﴾ او ددوي هيڅ گواهي چرې مه قبلوي [دا هم د تهمت لگولو دسزا بدله ده چه دوي دهميشه دپاره مردود الشهادت شول دا خو ددنيا دسزا ذکر وو] ﴿وَأُولَٰئِكَ﴾ [او داخلق] په آخرت کښې هم دسزا مستحق دي ځکه چه ﴿هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ [فاسقان دي] ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ﴾ ليکن کوم خلق چه ددې نه پس [الله تعالي ته] توبه وباسي [ځکه چه په تهمت لگولو کښې دوي دالله تعالي نافرمانی وکړه او دالله تعالي حق ئي ضائع کړو] [او] په چاچه ئي تهمت لگولې وودهغې نه ئي معافي هم وغوښتله ﴿وَأَصْلَحُوا﴾ [او خپله اصلاح ئي وکړه] ځکه چه دهغې حق ئي ضائع کړې وو ﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ [نو الله تعالي

خامخا بڅښنه کوونکې او رحمت کوونکې دې [یعنی په رښتونی توبه کولو سره به یې د آخرت عذاب معاف شی اگر چه دشهادت نه قبلیدل کومه چه دنیوی سزا وه دغه به باقی وی ځکه چه دغه دشرعی حد جزء دې او دجرم دثبوت نه پس په توبه کولو سره شرعی حد نه ساقطیږي

معارف او مسائل

د زنا په پاره ښې دریم حکم دا دې چه په دروغه تور پورې کول جرم دې او د هغې شرعی حد وړاندې هم بیان شوی دی چه د زنا په جرم سره په معاشره او چاپیریال کښې د نورو ټولو جرمونو نه زیات اړې گرې پیدا کیږي ځکه اسلامی شریعت د دې سزا هم د نورو جرمونو په نسبت زیاته سخته ایښې ده چنانچه عدل او انصاف په دې شان کیدې شو چه د دې معاملې ثابتیدو له لوني شان ورکړې شی چه د شرعی ثبوت نه بغیر څوک په چا نارینه باندې د زنا د تور پورې کولو زړورتیا اونکړې شی په دې وجه کله چه څوک د شرعی ثبوت [خلورو گوهانو پیش کولو] نه بغیر په چا باندې ښه په ډاگه د زنا کولو تور پورې کړی نو د هغه سزا ئې اتیا درې اوتاکله چه هیڅوک د زنا تور په چا باندې تر هغې او نه لگولې شی چه ده سره نور درې گواهان اټول څلور گواهان په دې شان گواهی اوننه کړي چه دغه زنا کول ئې په خپلو سترگو لیدلې دی که گواهان د څلورو نه کم وی یا د هغوی دگواهی په ورکولو کښې څه شک شبه اونکړې شی نو یواځې سرې د زنا په گواهی ورکولو سره پخپله د سزا [اتیا درو وهلو] حقدار گرځي ځکه به په یواځې خان دې لوی بامبیر پورته کولو د پاره نه را وړاندې کیږي.

دوه ښه او د هغې جواب: دلته دا شبه پیدا کیده چه هر کله ئې د زنا د سزا ورکولو دومره سخت شرطونه کیښول چه د هغې په نه پوره کیدو سره گواهی ورکونکی ته هم سخته خطره تر دې حده پیښیدې شی چه پخپله به د سزا حقدار اوگرځي نو بیا خوبه هیڅوک د زنا گواهی ورکولو ته نه تیارېږي او په دې شان به زنا کار خلق ښه په آزادی سره زنا کولو ته بډي او وهی د دې جواب دا دې چه دغه شرطونه د زنا د گواهی سره دی چه سزا ئې سل درې یا سنگسارول دی که د زنا د گواهی شرطونه نه برابرېږي نو د زنانه او نارینه د بیحيایی په حالت کښې د یو ځای کیدو گواهی دې کوی چه په ثابتیدو سره به ئې تعزیر وی یعنی قاضی ورته دخپلې خوښې مناسب سزا ورکولې شی گنی نو گواهی کوونکی ته خوبه څه سزا نه شی ورکولې.

محضات خول زنا نه کیدې شي: دا لفظ د احصان نه مشتق دې چه دوه قسمه لری یو قسم احصان هغه دې چه په حد د زنا کښې داسې معتبر گرځولې شوې دې چه هغه عاقل، بالغ، او آزاد مسلمان بنده وی او چا سره ئې صحیح نکاح کړې وی چه کور والې هم په کښې شوې وی مطلب دا چه د داسې محصن سرې او محصنې زنانه سزا او حد به رجم او سنگساری وی، اوبل قسم احصان هغه دې چه په حد قذف کښې معتبر گنلې شوې دې یعنی په دې آیت کښې د، محصنت، نه مراد هغه زنانه اخستې شوې دی چه هغه عاقلې بالغې او پاک لمنې وی او د دې نه وړاندې چرې هم پرې د زنا ثبوت نه وی شوې [جصاص] (۱)

[مثله] دلته د آیت د شان نزول یا د قرآن کریم د عام مشهور عادات مطابق د زنا د تور پورې کولو بیان داسې شوې دې چه نارینه په زنانه باندې د زنا تور پورې کړي خو هرکله چه علت او باعث شریک وی نو دا حکم د هغه وخت او موقعې د پاره هم دې چه تور پورې کونکې نارینه په نارینه

(۱) أحكام القرآن للجصاص تحت تفسیر سورة النساء [ج: ۴ ص: ۲۷۶، ۲۷۷] وتفسیر تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۲۷]

وی زنانه په نارینه وی یا نارینه په زنانه وی او شرعی ثبوت موجود نه وی نو په هر صورت کنبې به تور پورې کونکې د حد قذف حقدار وی [جصاص و هداية] (۱)

[مسئله] دلته په آیت کنبې د زنا تور پورې کول مراد دی چه د شریعت له مخې د هغې د ثبوت د نیشتوالی په وجه به تور پورې کونکې ته د حد قذف سزا ورکولې شی اگر چه په آیت کنبې دا حد د زنا د تور پورې کولو سره په ډاگه نه دي مخصوص کړې شوي خو د خلورو گواهانو د گواهي بيان کول د دغې خصوصیت دلیل گرځي ولې چه د خلورو گواهانو شرط د زنا د ثبوت د پاره خاص دي البته که د بل څه جرم تور پورې کول د شریعت له مخې غلط ثابت شي نو د هغې تور پورې کونکې بنده ته به قاضی تعزیری سزایه خپلې رای او صوابدید سره ورکولې شی [جصاص و هداية] (۲)

[مسئله] هر کله چه په حد قذف کنبې د هغې بنده حق هم شامل دي په کوم چه تور پورې کړې شوي دي ځکه به دا هله جاری کولې شي چه دغه بنده ئې مطالبه او کړي ورنه حد به نشي جاری کولې [هدايد] (۳) خو هر کله چه د زنا حد خالص د الله تعالی حق دي ځکه د چا په مطالبه او غوښتنه باندې اړه نه لري يعنی که څوک بنده ئې غواړي او که نه غواړي نو د زنا د جرم په ثابتیدو به حد جاری کولې شي.

﴿وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا﴾ په چا باندې د زنا تور پورې کول چه غلط او دروغ ثابت شي نو د تور پورې کونکې يوه سزا سمدستي دا شوه چه اتيا درې به وهلې شي - تر مرگه پورې د ټول ژوند ئې بله سزا دا شوه چه په هيڅ باره کنبې به د دغې بنده گواهي نشي قبلولې تر څو چه د الله تعالی په وړاندې په پخیمان ئې سره نه وي توبه گار شوي او په چائي چه تور پورې کړې دي هغه نه ئې معافی نه وي حاصله کړې نو تر دغې وخته پورې په اجماع د امت سره به ئې په هيڅ معامله کنبې گواهي نشي قبلولې او د توبې کولو نه پس به ئې هم د احنافو په نزد گواهي ټول عمر د پاره نشي قبلولې ځنگه چه د تفسیر په خلاصه کنبې تیر شو ، ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [يعنی په کومو خلقو چه د زنا د تهمت شرعی حد جاری کړې شوي دي که هغوی توبه او کړي او خپل حالت سم کړي چه په آئنده کنبې د دغسې کار کولو خطره پاتې نشي او د هغه بنده نه هم معافی حاصله کړي نو الله تعالی ببښونکې او رحمت کونکې دي]

د امام اعظم ابی حنیفه رحمته الله او د خنې نورو امامانو په نزد د [الا الذين تابوا] تعلق د تیر شوي آیت خالص آخری جملې ، اولئك هم الفسقون ، سره دي مطلب ئې دا شو چه په چا باندې حد قذف جاری شوي دي هغه فاسق دي لیکن که هغه د زړه د اخلاصه توبه او کړي او خپله اصلاح په دي شان سره او کړي چه د هغه چانه معافی حاصله کړي په چائي چه تور پورې کړې دي نو فاسق پاتې نه شو او د آخرت سزا به ئې معاف شي د هغې نتیجه دا ده چه د دنیا دواړه سزاگانې به ئې په خپل ځای پاتې شي کومې چه د دي آیت په شروع کنبې بنودلې شوي دي چنانچه د اتيا درو وهلو سزا خو ورکړې شوې ده او د دي سزا دویم جز [دویمه برخه] ځکه نشي معاف کیدې چه دا د یو شرعی حد یوه برخه ده او د شرعی حد نه معاف کیدل د ټولو په نزد منلې شوي خبره ده البته امام

(۱) أحكام القرآن للجصاص [ج: ۸ ص: ۳۷] والهداية كتاب الحدود باب حد القذف.

(۲) أحكام القرآن للجصاص [ج: ۸ ص: ۳۷] والهداية كتاب الحدود باب حد القذف.

(۳) والهداية كتاب الحدود باب حد القذف.

ابو حنیفہ رحمہ اللہ او نورو امامانو رحمہم اللہ د **﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا﴾**، تعلق د تیر شوی آیت تولو جملو **﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾** سره بللی دی مطلب داشوچه څنگه په توبې سره ئې فسق ختم کیدیشی دغه شان ورسره دگواهی نه قبلولو سزا ئې هم ختمیدې شی جصاص رحمہ اللہ او مظہری کنبې د دواړو طرفونو دلیلونه او جوابونه په تفصیل سره بیان شوی دی د علم خاوندان ئې هلته کتلي شی (۱) [والله اعلم]

وَالَّذِينَ	يَرْمُونَ	أَزْوَاجَهُمْ
او هغه کسان چی د زنا الزام لگوي په خپلو ښځو باند		
او کوم خلق چي پخپلو ښځو باندې د زنا الزام اولگوي		
وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ	شُهَدَاءُ	إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعَةٌ
اونه وی هغوی لره گواهان ماسوا دځانونو خپلونه [نو] گواهی دیو دهغوی څلور		
او هغوی سره دخپل ځان نه سوا نور گواهان نه وی نو دداسې سړی د گواهی صورت دا دی چي هغه به		
شَهِدَتْ	بِاللَّهِ	إِنَّهُ
گواهیاني دی په الله باند [په دې خبره] چی بیشکه دی درښتیاویونکونه دی او پنځمه گواهی داده		
څلور ځله په الله <small>ﷻ</small> قسم خوری چی بیشکه هغه پخپله دعوی کنبې ریښتونی دی او په پنځم ځل		
أَنَّ	لَعَنَتَ اللَّهُ	عَلَيْهِ إِنَّ كَانَ مِنَ الْكَذِبِينَ ۝ وَيَدْرُؤُا
چی بیشکه لعنت دالله دوی په ده باند که چرې وی دی ددروغ ویونکونه او دفعه کوی		
به داسې وائی چي که چرې هغه دروغژن وی نو په هغه دی دالله <small>ﷻ</small> لعنت وی او دښځې نه سزا		
عَنْهَا	الْعَذَابَ أَنَّ	تَشْهَدُ
دهغه ښځې نه عذاب لره دا خبره چی گواهی اوکړی هغه ښځه څلور گواهیاني		
په دې صورت کنبې لرې کیدیشی چي هغه څلور ځله په الله <small>ﷻ</small> باندې قسم اوخوری چي		
بِاللَّهِ	إِنَّهُ	لَمِنَ الْكَذِبِينَ ۝ وَالْخَامِسَةُ
په الله باند چی بیشکه دا سړی ددروغ ویونکونه دی او پنځمه گواهی داده چی بیشکه غضب دالله ددوی		
داسې دروغژن دی او په پنځم ځل دی داسې او وائی چي په ما دی دالله <small>ﷻ</small> غضب نازل شی		
عَلَيْهَا	إِنَّ كَانَ	مِنَ الصَّادِقِينَ ۝ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
په هغې باند که چرې وی داسې درښتیاویونکونه او که چرې نه وی فضل دالله په تاسو باند		
که دا خاوند ریښتیا وائی او که په تاسو دالله فضل او مهربانی نه وې او دا خبره نه وې		
وَرَحْمَتُهُ	وَأَنَّ اللَّهَ	تَوَّابٌ
او رحمت دهغه او بیشکه الله ډیر توبه قبلونکې دی او دحکمت خاوند دی		
چي الله <small>ﷻ</small> توبه قبلونکې او دحکمتونو خاوند دی نو ډیر څه به شوی وو		

(۱) تفسیر المظہری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۴۴۸ تا ۴۵۰] وأحكام القرآن للجصاص [ج: ۸ ص: ۵۱ تا ۷۰]

آسان ترجمہ قرآن

او کوم خلق چه په خپلو بیبیانو باندې تهمت ولگوي او خپله د خپل ځان نه سوا هغوی سره بل څوک گواه نه وي نو داسې یو سړې به چه څنگه گواهی ورکوي هغه دا ده چه څلور کرته په الله پاک قسم کولو سره دا بیان ورکړی چه هغه (په ښځه باندې لکولې الزام کښ) یقیناً رشتینې دي. او په پنځم کړت دي دا اوواڼی چه: که زه (په خپل الزام کښ) دروغ ژن یم نو په ما باندې دي د الله پاک لعنت وي او د زنا له نه (د زنا) د سزا لري کولو لاره دا ده چه هغه څلور کرته قسم خوړلو سره گواهی ورکړی چه د هغې خاوند (په دي الزام کښ) دروغ ژن دي. او په پنځم کړت دي داسې اوواڼی چه: که دي رشتینې وي نو په ما دي د الله پاک غضب وي او که په تاسو باندې د الله پاک فضل او د هغه رحمت نه وي او دا خبره نه وي چه الله پاک په کثرت سره توبه قبلونکي حکمت والا دي. (نو تاسو خپله سوچ وکړئ چه تاسو به څه کول؟)

خلاصه تفسیر

﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ﴾ [او کوم خلق چه په خپلو بیبیانو] د زنا [تهمت ولگوي] ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ اِلَّا اَنْفُسُهُمْ﴾ او دده سره بغیر دخپلې [دعوې نه] [بل څوک گواه نه وي] کوم چه په شمیر کښې څلور تنه ضروری دي ﴿فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ﴾ [نو دده گواهی] چه لري کوونکې د حد قذف یا قید کولو وي [داده] ﴿اَزَيْتُمْ شَهَدِيَّتِ بِاللّٰهِ﴾ چه څلور ځله به په الله قسم وخورئ ﴿اِنَّهُ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ﴾ دا به اوواڼی چه بیشکه زه رښتونې یم ﴿وَالْخَامِسَةُ اَنْ لَّعْنَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ﴾ او په پنځم ځل دا وواڼی چه په ما دي د الله تعالی لعنت وي ﴿اِنْ كَانَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ﴾ که زه دروغ ژن یم او [ددي نه پس] ﴿وَيَذَرُوْا عَنْهَا الْعَذَابَ﴾ [ددغې ښځې نه سزا] یعنی قید کول یا حد د زنا [په دي شان سره منع کيدې شی] ﴿اَنْ تَشْهَدَ اَزَيْتُمْ شَهَدِيَّتِ بِاللّٰهِ﴾ چه دغه زنا نه څلور ځله قسم وخورئ ﴿اِنَّهُ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ﴾ اوواڼی چه بیشکه دا سړې دروغ ژن دي ﴿وَالْخَامِسَةُ اَنْ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا﴾ او په پنځم ځله دا وواڼی چه په ما د الله تعالی غضب وي ﴿اِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ﴾ که دا سړې رښتونې وي [په دي سره دواړه ښځه خاوند د دنیوی سزانه بچ کيدې شی البته دغه ښځه په دي سړي حرامه شوه] ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ﴾ [او که دا خبره نه وي چه په تاسو د الله تعالی فضل او کرم دي] چه داسې داسې احکام يې مقرر کړل چه په دي کښې دانسان د فطری جذباتو پوره رعایت شوې دي ﴿وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيْمٌ﴾ [او دا چه الله تعالی توبه قبلوونکي حکمت والا دي نو تاسو به په لویو تکلیفونو کښې پریوتی وي] چه بیان يې وړاندې راځي

معارف او مسائل

زنا سره تړون لرونکو څیزونو کښې څلورم حکم د لعان دي: د، لعان، او، ملاعنت، معنی دا ده چه یو بل ته د الله تعالی د رحمت نه د لرې کیدو او د الله تعالی د عذاب راتلو ښیره او کړې شی د شریعت په اصطلاح کښې هغه خاص قسمونو ورکولو ته لعان وئیلې شی چه ښځې خاوند ته ورکولې شی په داسې صورت کښې چه یو خاوندن پخپلې ښځې باندې د زنا تور پورې کړی یا د خپل ځوی په باره کښې دا اوواڼی چه دي زما د ابونه نه دي او ښځه ئې په دغې تور پورې کولو کښې دروغ ژن او بلې او هغه دا غوښتنه او کړې چه هر کله م خاوند را باندې په دروغه د زنا تور پورې کړې دي نو ځکه دي د حد قذف په ډول اتیا درې اووهلې شی دغه وخت به خاوند نه

غوښتنه او کړې شې چې څلور گواهان دې د زنا په تور پورې کولو باندې پېش کړه که هغه څلور گواهان پېش کړل نو ښځه باندې به نې د زنا حد جاری کولې شې که څلور گواهان نې پېش نکړې شو نو د دواړو تر مینځه به لعان کولې شې یعنې اول به خاوند ته او وئیلې شې چې د قرآنی الفاظو مطابق دې څلور ځله دا گواهی ورکړې چې زه په دغې تور پورې کولو کښې رېښتونې یم او پنځم ځل دې دا گواهی ورکړې چې که زه دروغ وایم نو په ما باندې دې د الله تعالی لعنت وی.

که خاوند دا الفاظ نه وئیل نو تر هغې به قید ساتلې شې چې د خپلې دروغښتنې اقرار او کړې نو په دې صورت کښې به پرې حد قذف جاری کولې شې او که نه هم په دغه بیان الفاظو سره نې قسمی بیان او کړو نو بیابانه نې ښځې ته او وئیلې شې چې د دغه قرآنی الفاظو مطابق دی د خاوند د دروغښتنې پنځه قسمونه او خورې که داسې نې نه کول نو تر هغه به قیده او بندیوانه لرلې شې چې یا خو د خاوند د رشتنې اقرار او کړې او د زنا حد به پرې جاری کړې شې یا به د بیان شوو الفاظو په جوړ پنځه کرته د خاوند د دروغښتنې قسمونه او خورې چې لعان به نې پوره شې نتیجه به نې دا وی چې د دنیا د سزا نه خو به دواړه خلاص شې د آخرت معامله به نې الله تعالی ته اوسپارلې شې چې څوک پکښې دروغښتن او څوک پکښې رېښتونې وو چې د هغې مطابق معامله به ورسره الله تعالی پخپله کوی البته په دې صورت کښې به دنیا کښې ورسره داسې کولې شې چې دواړه خو په یو بل باندې حرام شو هیڅ کله هم بیا خپل مینځ کښې ښځه، خاوند نشي جوړې دې، یا به ورته خاوند پخپله طلاق ورکړې او خپل مینځ کښې به همیشه د پاره یو بل نه بیل شې ورنه حاکم به نې د یو بل نه بیل کړې چې حکم به نې د طلاق وی د لعان پوره مسئله د فقه په کتابونو کښې بیان شوې ده (۱)

په اسلامی شریعت کښې د لعان قانون په دې وجه نافذ شوې دې چې د خاوند [میره] د جذباتو او نفسیاتو خیال پکښې ساتلې شوې دې ځکه چې بې تعلقه او پردې خلق پخپل منځ کښې په یو بل باندې د زنا تور پورې کړی نو د هغې قانون په تیرو شوو آیتونو کښې بیان شوې دې هغې کښې د تور پورې کونکې د پاره څلور گواهان برابرول ضروری وو ورنه اپوټه هغه ته د حد قذف ورکولو حکم دې په دې وجه عام بنده که څلور گواهان برابرولې شو نو تور پورې کول سرته رسولې شې ورنه خپل خان د حد قذف د سزا نه د ساتلو په غرض غلې شې خو د خاوند [میره] د پاره معامله سخته ځکه ده چې هغه خپله ښځه په بد کارې کښې اخته په خپلو سترگو او وینې او په دې صورت کښې څلور گواهان نشي برابرولې نو په دغې تور پورې کولو سره به ده لره پخپله حد قذف سره مخامخ کیدل پریوخی او که پرې غلې پاتې شوې وې نو ټول عمر به نې په زړه کښې غم کولو او وینه به نې اوچیده ځکه د خاوند د پاره په عام قانون کښې دغه ښودلې شوې بدلون راوستې شو بلکه دې د پاره یو بل مستقل قانون جوړ کړې شو دې نه دا هم معلومه شوه چې د لعان معامله یوازې د ښځې او خاوند تر منځه کیدې شې دنورو خلقو حکم هم هغه دې چې مخکښې آیت مبارک کښې تیر شوې دې. د حدیثو په کتابونو کښې دلته دوه واقعي بیان شوې دي په هغې کښې د لعان د آیتونو شان نزول کومه واقعه ده په دې باره کښې د تفسیر د امامانو مختلف قولونه دي قرطبی فرمایلې دي چې چونکه دا آیتونه دوه ځل نازل شوي دي ځکه هم دواړه واقعي دي د آیتونو شان نزول کیدې شې حافظ ابن حجر رحمته الله علیه د بخاری رحمته الله علیه په شرح او امام نووی د مسلم

(۱) المبسوط باب اللعان [ج: ۸ ص: ۳۶۴] و بدائع الصنائع کتاب اللعان [ج: ۸ ص: ۵۱]

په شرح کښې د دواړو تطبيق [جوړښت] داسې راوستې دې چه هم په يو ځل نازلیدو کښې دا دواړه واقعي د دې آيتونو شان نزول دې د دوی تو جیه زیاته صفاده چه دې پسې را روانه ده، یوه واقعه د هلال بن امیه او د هغه د بی بی ده چه په صحیح بخاری کښې په روایت د ابن عباس رضی الله عنهما سره مذکوره ده او په مسند احمد رضی الله عنهما کښې ددې واقعي ابتدائی حصه دا شان راغلې ده، حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمانيلی دی چه کله په قرآن کریم کښې د حد قذف د احکامو دا آیتونه نازل شو چې: ﴿وَالَّذِينَ يَزُمُونَ الْمَخَضْنَتَ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةٍ شَهَادَةٍ فَاَجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً﴾.

چې دې کښې په نارینه باندې څلور گواهان پیش کول لازم گرځولې شوی دی کله چه هغه په یو ښځې باندې د زنا کولو تور پورې کړی چې په دغې څلورو گواهانو کښې به دې پخپله هم شامل وی که څلور گواهان پیش نکړې شی نو دروغژن به او گرځولې شی او د اتیا درو وهلو سزا به پرې جاری کړې شی او همیشه د پاره به نې گواهی نشي قبلولې. د دې آیتونو په آوریډو سره د مدينې منورې د انصارو سردار حضرت سعد بن عبادہ رضی الله عنهما د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم په خدمت کښې عرض او کړو چه یا رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم، آیا دا آیتونه په دې شان نازل شوی دی رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اد دې په آوریډو په تعجب کښې شو او انصارو ته نې داسې خطاب او فرمانيلو: تاسو آوری چه ستاسو سردار څه خبره کوی؟ خلقو عرض او کړو چه یا رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم تاسو دوی رضی الله عنهما ځکه مه ملامته کوی چه دا خبره له زیات غیرت له کبله کوی - بیا حضرت سعد بن عبادہ رضی الله عنهما پخپله عرض او کړو چه، یا رسول الله مور او پلار م در باند قربان شه زه ښه پو هیږم چه دا آیتونه حق دی او د الله تعالی له اړخه نازل شوی دی خو حیران په دې سیم چه که څه خپله بې حیا بی بی په دې حال کښې اووینم چه یو پردې سرې پرې ختلې دې نوولې ما دپاره به هم په دغې موقعه د هغې رتل دکل او د سرې لرې کول جائز نه وی او دا به ماله ضروری وی چه د بهر نه نور څلور گواهان راولم چه تر هغې به دواړو خپل کار خلاص کړې وی او تنبیدلې به وی؟ [دلته د حضرت سعد رضی الله عنهما مختلف قولونه منقول دی چه خلاصه د ټولو هم یوه ده [قرطبی] (۱)

د حد قذف د دې آیتونو د نازلیدو او د حضرت سعد رضی الله عنهما د دې کلام کولو نه لږ وخت پس هلال بن امیه رضی الله عنهما ته دا قیصه را پیښه شوه چه د ماسخوتن په وخت د خپلې زمکې نه واپس راغې نو خپلې بی بی سره نې یو سرې په خپلو سترگو اولیدو او د هغوی خبرې نې په خپلو غوږونو واوړې دې بیاني لاس خپې او نه خوځولې او تر صبا پورې غلې پاتې شو د صبا په وخت نې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ته دا قصه عرض کړه هغوی صلی الله علیه و آله وسلم د دې په آوریډو باندې ډیر خفه شو. بل خوا انصار رضی الله عنهم را جمع شو او خپل مینځ کښې نې دا خبرې شروع کړې چه زمونږ د سردار سعد بن عبادہ رضی الله عنهما هغه کړې خبره کښې دا دې اوس مونږه را گیر شو چه د شرعی قانون په جوړ به اوس رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم هلال بن امیه رضی الله عنهما ته د اتیا درو حد [حد قذف] ورکوی او تل د پاره به د دوی د گواهی نه قبلولو حکم او فرماني. خو هلال بن امیه په قسم سره او ونیل چه امید دې الله تعالی به مې دې مصیبت نه خلاص کړی او د صحیح بخاری په روایت کښې دا هم شته چه دغه وخت هلال بن امیه رضی الله عنهما ته د قرآنی حکم مطابق رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم او فرمانيل چه یا خود دې واقعي [څلور] گواهان راوله ورنه په تا به حد قذف جاری کیږی نو هلال بن امیه رضی الله عنهما هم هغوی ته عرض او کړو چه قسم م دې په هغه ذات وی چا چه په حق سره رالیرې نې زه په خپل کلام کښې رښتونی یم، لهذا الله تعالی به

داسې يو حکم خامخا نازل کړئ چې زما شا [ملا] به د حد قذف د سزا نه خلاصه کړي دا خبرې اترې جاري وې چې حضرت جبرائيل عليه السلام د لعان د قانون آيتونه ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ﴾ راوړل. ابویعلی هم دا روايت د حضرت انس رضی الله عنه نه نقل کړې دې په هغې کښې دا هم دی چې کله د لعان آيتونه نازل شو نو رسول الله ﷺ هلال بن امیه ته زيرې ورکړو چې الله تعالی دې د مشکل حل نازل کړو حضرت هلال رضی الله عنه عرض او کړو چې ما د الله تعالی نه هم دغه اميد لرلو بیا رسول الله ﷺ د هلال بن امیه رضی الله عنه بی بی هم راوغوښتله تپوس ئې ترې او کړو نو هغې او وئیل چې خاوند م په ما دروغ وائی، رسول الله ﷺ او فرمائیل چې الله تعالی پوهیږي چې په تاسو کښې یو کس دروغ ژن دې په تاسو دواړو کښې یو کس داسې شته دې چې [د الله تعالی د عذاب نه او ویريږي] او توبه کړي او رشتیا خبره ښکاره کړي دغه وخت هلال بن امیه رضی الله عنه عرض او کړو زما مور پلار دې په تاسو باندې قربان وی ما بیخي رشتیا خبره کړې ده او حق م وئیلی دی بیا رسول الله ﷺ حکم او کړو چې د نازل شوو قرآني آیتونو مطابق دې د دواړو ښځې او خاوند ترمینځه څلور کرته گواهي ورکړې شي چې په قرآن کریم کښې داسې بیان شوې ده چې زه الله تعالی حاضر ناظر ګڼم او وایم چې په خپل تور پورې کولو کښې زه رښتونی یم، هلال رضی الله عنه په دې شان څلور ځله گواهي ورکړه او کله چې پنځم ځلې گواهي ته چې تیارېده دوو دغه وخت رسول الله ﷺ ورته او فرمائیل چې ای هلاله، خدای نه او ویريږه ولې چې د دنیا سزا د آخرت د عذاب نه سپکه ده او د الله تعالی عذاب د خلقو د ورکړې سزا نه څه ډیر زیات سخت دې او دا پنځمه گواهي آخری گواهي ده په دې باندې به فیصله کيږي. خو هلال بن امیه رضی الله عنه او وئیل چې څه په قسم سره وایم چې الله تعالی به راته په دې گواهي باندې [ځکه] عذاب نه راکوي [چې رشتیا گواهي کوم] څنگه به چې په دنیا کښې رسول الله ﷺ هم د حد قذف سزا نه راکوي او بیا د پنځمې گواهي الفاظ ئې ادا کړل دې نه پس ئې د هلال رضی الله عنه بی بی نه هم دغسې څلور قسمي گواهي واخستلې چې خاوند به ئې پکښې دروغ ژن بللو پنځمې گواهي ته چې راوړسیده نو رسول الله ﷺ ورته د لې غوندې ایساریدو حکم ورکړو او دغې ښځې ته ئې او فرمائیل چې دا پنځمه گواهي آخری گواهي ده او د الله تعالی عذاب د خلقو د عذاب نه څه ډیر زیات سخت دې. د دې په اوريدو سره هغه لږه شان غلې شوه او بیاني او وئیل چې قسم په خدای زه به خپل قوم رسوانه کړم او پنځمه گواهي ئې داسې سرته اورسوله چې که زما خاوند رښتونی وی نو په ما دې د الله تعالی غضب وی. دا دلحان کار وائی مکمله شوه نو رسول الله ﷺ د دې دواړو تر مینځه جدا والي او کړو [یعنی د دوی تر مینځه شوې نکاح ئې ماته کړه] او دا فیصله ئې او کړه چې د دې اوسنئ گیدې پیدا کیدونکې ماشوم به یواځې د ښځې اولاد بللې شي، پلار ته به ئې نسبت نشي کولې خو ماشوم ته به پیغور هم نشي ورکولې - انتهى - [تفسیر مظهری په حواله د مسند احمد د ابن عباس رضی الله عنه] (۱). بله واقعه: هم په بخاری او مسلم کښې بیان شوې ده او د واقعي تفصیل امام بغوی رحمه الله په روايت د ابن عباس رضی الله عنه دا شان نقل کړې دې چې رسول الله ﷺ په منبر باندې اودریدو او دا: ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ﴾ آيتونه ئې اولوستل خلقو ته ئې واوړول په کومو کښې چې د زنا په تور پورې کونکي بنده باندې د حد قذف جاري کولو حکمونه نازل شوي دي په دغه مجلس او ډله کښې عاصم بن عدی انصاری رضی الله عنه هم

(۱) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۰۳، ۵۰۴] و مسند احمد، مسند عبدالله بن عباس رضي الله عنه رقم الحديث: (۲۱۶۶)

موجود وو او دریدو او عرض ئې او کړو یا رسول الله ﷺ زما خان دې په تاسو قربان وی چه که په مونږ کښې څوک بل څوک سرې د خپلې ښځې سره لگیا او وینی ، که هغه بیانوی نو سل درې وهلې شی او همیشه د پاره به ئې گواهی نشی قبلولې مسلمانان به ورته فاسق وائی په داسې حالت کښې به مونږ د کوم ځای نه گواهان راولو که گواهانو لتولو پسې بهر ته لاړ شو نو دغې دواړو به خپل کار ختم کړې وی او ټنټیدلې به وی ، دا هم هغسې سوال دې چه په رومبې واقعہ کښې سعد بن عبادہ رضی اللہ عنہ پورته کړې وو او ددې دویمې واقعې کښې عاصم بن عدی رضی اللہ عنہ دا سوال د یوې جمعې په ورځ پورته کړې شوی وو چه ورپسې دا واقعہ داسې راپیښه شوه چه د عاصم بن عدی رضی اللہ عنہ یو تر بور عویمر رضی اللہ عنہ نکاح د دۀ د بلې ترلې خوله سره شوې وو یوه ورځ عویمر رضی اللہ عنہ خپلې ښځې سره شریک بن سحما په زنا کښې لگیا او لیدو چه دا هم د دوی ترپور وو عویمر رضی اللہ عنہ دا حال عاصم بن عدی رضی اللہ عنہ ته او ونیلو ، عاصم رضی اللہ عنہ «إِنَّا لِلَّهِ وَإِلَيْهِ رُجْعُونَ» او وویل او په راتلونکې جمعه بیا د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو عرض ئې او کړو چه په تیره شوې جمعه چه ما کوم سوال ستاسو رضی اللہ عنہ په وړاندې پورته کړې وو افسوس دې چه هغسې واقعہ زمونږه خپله کورنۍ کښې را پیښه شوې ده ، بغوی رضی اللہ عنہ د دغې دواړو د حاضرولو او بیا د دوی تر مینځه د لعان کولو واقعہ په ډیر تفصیل سره بیان کړې ده [مظهری] (۱)

او د حضرت سہل بن سعد ساعدی په روایت سره په صحیحینو کښې د دې خلاصہ داسې بیان شوې ده چه عویمر عجلانی رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ په وړاندې دا عرض او کړو چه یا رسول الله ﷺ که څوک سرې خپلې ښځې سره یو پر دې سرې لگیا او وینی نو هغه دغه زانی اوژلې شی چې بیا خلق دې وژنی یا بیا څه او کړی ؟ رسول الله ﷺ او فرمائیل چه الله تعالی ستاسو او ستاسو د بی بی په معاملہ کښې حکم نازل کړې دې ورشه بی بی دې راوله ، د دې حدیث روایت کونکې حضرت سہل بن سعد رضی اللہ عنہ دې هغه فرمائې چه دواړه رسول الله ﷺ راؤ بلل او په جمات کښې ئې د دغې دواړو تر مینځه لعان او کړو [طریقہ ئې په رومبې واقعہ کښې بیان شوې ده] کله چه دواړو طرفو نو نه پنځه گواهی پوره شوې او لعان ختم شو نو عویمر عجلانی رضی اللہ عنہ عرض او کړو چه یا رسول الله ﷺ که زۀ اوس هم دې لره په مخه ښځه ساتم نو گویا کښې زۀ به خپل خان دروغژن ثابتوم ځکه ورته درې طلاق ورکوم [مظهری] په حواله د صحیحینو (۲) ، د دې دواړو واقعو څنې په هره یوه کښې دا بیان شوی دی چه د لعان آیت هم د دې په باره کښې نازل شوې دې حافظ بن حجر رحمہ اللہ او شیخ الاسلام نووی رحمہما اللہ په دواړو کښې د جوړښت راوستو دا صورت بیانوی چه غالباً د ہلال بن امیہ رضی اللہ عنہ واقعہ رومبې وه چه د لعان آیت هم په دغه موقعه نازل شوې وو چه عویمر رضی اللہ عنہ ته دا واقعہ راپیښه شوه او هغوی رسول الله ﷺ ته عرض او کړو کیدیشی چه د ہلال بن امیہ رضی اللہ عنہ واقعہ دوی رضی اللہ عنہ ته نه وه معلومه ځکه ورته رسول الله ﷺ او ښودل چه ستا د معاملې فیصلہ دا ده . د دې خبرې نخښه دا ده چه د ہلال بن امیہ رضی اللہ عنہ په واقعہ کښې د حدیث الفاظ دا دي ، فنزل جبریل ، او د عویمر رضی اللہ عنہ په واقعہ کښې د حدیث الفاظ دا دي ، قدانزل الله فیک ، د دې مطلب دا کیدې شی چه الله تعالی هم ستا د دې واقعې په شان په بله واقعہ کښې د دې حکم

(۱) تفسیر البغوی تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۶، ۱۵] و تفسیر المظہري [ج: ۶ ص: ۴۵۵، ۴۵۶]
 (۲) تفسیر المظہري [ج: ۶ ص: ۴۵۲] و صحیح البخاري کتاب الطلاق ، باب اللعان [ج: ۱ ص: ۷۹۹] و صحیح مسلم کتاب اللعان [ج: ۱ ص: ۴۸۹]

نازل کړې دې والله اعلم [مظهری] (۱)

مسئله: د کومې بنځې او خاوند ترمینځه چه د حاکم په وړاندې لعان اوشی نو دغه بنځه او خاوند خپل منځ کښې همیشه د پاره داسې حرام شی لکه چه په رضاعت سره همیشه د پاره چه حرامیږي چنانچه رسول الله ﷺ فرمائیلي دي ، المتلاعنان لا یجمعان ابداً ، (۲) حرمت [حراموالي] خو په لعان کیدو سره سمدستی ثابت شی لیکن د امام اعظم ابی حنیفه رحمته الله په نزد دغې بنځې سره به د دې د عدت تیریدونه پس د بل چا نکاح کول هله جائز کیږي چه دغه لعان کونکی خاوند ورته طلاق ورکړي یا هسې په ژبه او وائی چه ما دا بنځه پرېښوده او که سړی دغه شان او نه کړل نو حاکم یا قاضی د دغې دواړو ترمینځه چه د جدا والی حکم او کړې هغه هم په حکم د طلاقو کښې شو عدت د طلاقو درې حیضه تیریدونه پس دغه بنځه به آزاده شی او بل چا سره به نکاح کولې شی [مظهری وغیره] (۳)

مسئله: د لعان نه پس د دغې بنځې پیدا شوې اولاد به ئې مورته منسوب کیږي پلار ته به نه منسوب کیږي څنگه چه رسول الله ﷺ د هلال بن امیه رضی الله عنه او د عویمر عجلانی رضی الله عنه په معاملو کښې فیصله کړې وه .

مسئله: د لعان نه پس اگر چه په دې دواړو کښې د دروغژن د آخرت سزا به نوره هم زیاته شی لیکن د دنیا سزا به نشی ورکړې کیدې دغه شان به بنځې ته زناکاره او اولاد ته به ئې حرامیان وئیل هم چا د پاره جائز نه وی چنانچه رسول الله ﷺ د هلال بن امیه رضی الله عنه په معامله کښې چه فیصله او کړه نو دا حکم ئې او فرمائیلو (۴) : وقضى بان لا ترمى ولا ولدها (۵) : [دغه بنځه به هم سنگساره ولې نشی او نه به ئې دغه اولاد حرامیان بللې شی]

إِنَّ الَّذِينَ				
اییشکه هغه کسان				
جَاءُوا	بِالْإِفْكِ	عَصَبَةٍ	مِّنْكُمْ	لَا تَحْسَبُوهُ
چې راغلل	په دروغو سره	هغه	یوه ډله ده	ستاسونه
کومان مة کوی په دې دروغو				
چې شر دي				
کومو خلقو چې				
په حضرت عائشه				
باندې تهمت لگولې و				
هغه په تاسو کښې یوه ډله وه				

(۱) تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۱۵۶] و فتح الباری کتاب التفسیر ، سورة النور ، باب قوله ویدرا عنها العذاب الایة [ج: ۱۳ ص: ۲۵۱] و شرح النووی علی صحیح مسلم کتاب اللعان [ج: ۵ ص: ۲۶۰]

(۲) سنن الدار قطنی رقم الحدیث: [۳۷۴۹]

(۳) تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۱۶۳] و بدائع الصنائع کتاب اللعان فصل فی حکم اللعان [ج: ۸ ص: ۷۸]

(۴) ترجمه: حضرت نبی کریم فیصله او فرمائیله چې نه به بنځه باندې د زنا تهمت لگولې کیږي او نه به دې ماشوم ته ولد الزنا وئیلې کیږي.

(۵) سنن الکبری للبيهقي رقم الحدیث [۱۵۰۶۹] و مصنف ابن ابی شیبة رقم الحدیث: [۲۹۰۶۷]

لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ

ستاسو دپاره | بلکه | دغه دروغ | خير دي | ستاسو دپاره | دپاره هر سړی | په هغوی کښي
تاسو دخان دپاره دا | قصي | ابد مه گنړنی | بلکه ستاسو دپاره دا | بهتره ده | په دي کښي چي

مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ

دغه حصه ده | چي ده کړې ده | دگناه نه | او هغه خوک | چي ذمه واري ئې | واغستله | دلوني حصي دهغي
هر چا خومره حصه اخستي ده | هغه هومره گناهگار دي | او چا چي په کښي د ټولو نه زياته

مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ لَّوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ

دهغوی نه | هغه لره دي | عذاب | لوی | ولي نه | کله چي | واوریدو تاسو دا خبر
حصه اخسته ده | دهغه سزا هم | دنورو نه زياته | ده | هر کله چي تاسو دا | دتهمت | خبره واوریده

ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا

گمان او کړو | مومنانو سړو | او مومنانو ښځو | په خانونو خپلو باند | دخبر | او ويلي ئې وې
نو ولي داسي نه وه | چي مسلمانانو سړو او ښځو دخپلو خپلوانو په حقله نیک گمان کړې وې | او

هَذَا أَفْلَاكٌ مُّبِينٌ لَّوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةٍ شُهَدَاءَ

چي دا دروغ دی | ښکاره | ولي رانه وستل هغوی | په دي خبره باندي | څلور | گواهان
دائي ويلي وې | چي دا خو ښکاره بهتان دي | دوئ پخپله خبره باندي ولي څلور گواهان پيدانه کړل

فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشَّهَدَاءِ فَأُولَٰئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ

پس هر کله چي رانه وستل هغوی | گواهان | نو دغه گمان چي دی | په نزد الله | هم هغوی
نو هر کله چي دوئ گواهان رانه وستي شول | نو بس دالله ﷻ په نزد خو هم دوئ دروغ غرن شول

الْكَاذِبُونَ وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا

دروغ غرن دی | او که چري نه وې فضل الله | په تاسو باندي | اورحمت دهغه | په دنيا
او که په تاسو باندي په دنيا او آخرت کښي دالله ﷻ فضل او مهربانتي نه وې

وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِيهَا أَفَضْتُمْ

او په آخرت کښي | نور سیدلي به وؤ تاسو ته | په هغه خبره کښي | چي اخته شوي وئ تاسو
انوتاسو چي په کومه گناه کښي اخته شوي وئ | دهغي په وجه به

فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِالْإِسْتِغْنَاءِ

په هغي کښي | عذاب | لوی | کله چي | اغستل تاسو دا دروغ | په ژبو خپلو سره
درباندي لوني عذاب نازل شوي وو | ... څه وخت چي تاسو دا خبره په خپلو خولو يو بل ته کوله

وَتَقُولُونَ بِأَفْوَهِكُمْ مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ

او وٺيل تاسو | په خلو خپلو باند | هغه څه | چي نه وو تاسو لره | په هغې باند | څه علم | او تاسو په خولو باندې هغه څه وٺيل چې تاسو ترې نه خپله خبر نه وي

وَتَحْسِبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ۝ وَلَوْلَا

او تاسو سرگڼلره دا خبره | آسانه [معمولي] | حالانکه هغه | په نزد الله | لويه خبره وه | او ولي نه اودا مو معمولي خبره گڼلره | حال دا چې د الله ﷻ په نزد ډير لوڼې جرم وو | او څه

إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا

کله چې واوريدو تاسو دا خبره | او وٺيل تاسو | چي نه ښاني | مونږ لره | چي خله او خوزو | په دې دروغو وخت چې تاسو اوريدلې وه | نو داسې مو ولي نه وٺيل چې مونږ له داسې خبره دخولي نه ايستل نه دي پکار

سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ۝ يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا

پاکي ده تالره | دا بهتان دي | لوی | نصيحت کوي تاسو ته | الله | چي بيا اونه کړي سبحان الله | دا خو ډير لوڼې بهتان [دروغ] دي | [واورئ] الله ﷻ تاسو ته نصيحت کوي

لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝ وَيَعِظُ اللَّهُ لَكُمْ

کارېشان ددې دروغو | هيڅکله | که يي تاسو | مومنان | او بيانوي الله | تاسو ته | که چېرې تاسو مومنان يي نو بيا هيچرې داسې کار اونه کړئ | او الله ﷻ تاسو ته په وضاحت سره

الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۝ إِنَّ الَّذِينَ يُجِبُونَ

آيتونه | او الله | ښه پوهه دي | د حکمت خاوند دي | بيشکه هغه کسان | چي خوبوي حکمونو بيانوي | او الله ﷻ په هر څه پوهه او صاحب د حکمت دي | بيشکه کوم خلق چې دا غواړي

أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ

دا خبره | چي خوره شي | بې حياني | په هغه کسانو کښي | چي ايمان ئې راوړې دي | دې دهغوی دپاره چې په مومنانو کښي بې حياني خوره شي | دهغوی دپاره په دنيا او آخرت کښي دردناک

عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۝ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۝

عذاب | دردناک | په دنيا کښي | او په آخرت کښي | او الله | پوهيږي | او تاسو نه پوهيږئ | عذاب مقرر دي | او الله ﷻ په هره خبره پوهيږي | او تاسو نه پوهيږئ

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَعُوفٌ

او که چري نه وي فضل دالله | په تاسو باندې | او رحمت دهغه | او بيشکه الله | مهربانه دي | او که چېرې تاسو باندې دالله ﷻ فضل او رحمت نه وي | نو تاسو ته به سخته سزا درکړې شوې وه | اودا

رَحِيمٌ ۞	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	آمَنُوا	لَا تَتَّبِعُوا	خُطُوتِ الشَّيْطَانِ ط
رحيم دي	اے هغه كسانو	چي ايمان مو راوړي دي	پيروى مه كوي	د قدمونو د شيطان
چي الله ﷻ	دير نرمي كونكي	مهربان دي	انې مومنانو	تاسو د شيطان په لاره باندې مه ځي
وَمَنْ يَتَّبِعْ	خُطُوتِ الشَّيْطَانِ	فَإِنَّهُ	يَأْمُرُ	بِالْفَحْشَاءِ
او چا چي پيروى او كړه	د قدمونو	د شيطان	نو بيشكه چي هغه	حكم كوي
د بي حيايي	او څوك چي	په شيطان پسې روان شي	انو هغه خو هميشه	د بي شرمي او د بدو كارونو
وَالْمُنْكَرِ ط	وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ	عَلَيْكُمْ	وَرَحْمَتُهُ	مَا زِلَ
او د بدې	او كه چري نه وي	فضل د الله	په تاسو باندې	او رحمت دهغه
ننه شو	پاكيدې	حكم كوي او كه په تاسو باندې	د الله ﷻ فضل او مهرباني نه وي
انو په تاسو كېنې به	مِنْكُمْ	مَنْ أَحَدٌ أَبَدًا	وَلَكِنَّ اللَّهَ	يُنْزِلُ
مِنْكُمْ	يُنْزِلُ	مَنْ	يَشَاءُ ط	
ستاسو نه	هيڅوك	هيڅكله	ليكن الله	پاكوي
هغه څوك	چي غواړي	ني هغه	هيڅوك پاك شوې نه و	او اخو الله ﷻ چي څوك پاكول او غواړي نو هغه پاك كړي
وَاللَّهُ	سَمِيعٌ ۞	عَلِيمٌ ۞	وَلَا يَأْتِلِ	أُولُوا الْفَضْلِ
او الله	اښه اوريدونكي دي	اښه پوهه دي	او نه دخوري قسم	اخواندان د فضل
استاسو نه	او الله ﷻ	هر څه اوړي	په هر څه پوهه دي	او تاسو كېنې چي څوك د بزرگي والا دي
وَالسَّعَةِ	أَنْ يُؤْتُوا	أُولَى الْقُرْبَى	وَالْمَسْكِينِ	
او خاوندان د فراخي	دي خبري ته چي وركړي	هغوي	خاوند درشتي ته	او مسكينانوته
مالداران دي نو هغوي دي	خپلوانو	مسكينانو	
وَالْمُهَاجِرِينَ	فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۞	وَلِيَعْفُوا	وَلِيَصْفَحُوا ط	
او هجرت كونكو ته	په لار د الله كېنې	او پكار دي چي معافي او كړي	او مخ واړوي	
او د الله ﷻ	په لار كېنې هجرت كونكو ته	د څه نه وركولو قسمونه نه خوري	او پكار دي چي معافي	
أَلَا تُحِبُّونَ	أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ	لَكُمْ ط	وَاللَّهُ	غَفُورٌ ۞
آيا نه خوښوي تاسو	چي ببښه او كړي الله	تاسو ته	او الله	بخښونكي
مهربانه دي	ورته كوي	او د عفونې دي	كار اخلي	آيا دامو خوښه نه ده چي الله ﷻ ورته ببښه او كړي
او الله ﷻ ډير	إِنَّ الَّذِينَ	يَرْمُونَ	الْمُحْصَنَاتِ	الْغَافِلَاتِ
بېشكه هغه كسان	چي ولي په الزام دزنا	پاكي	ناخبره	مومنانې بښخي
بښونكي	مهربان دي	هغه خلق چي په پاكدامنو	بي خبره	او ايماندارو بښځو باندې

لُعْنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ

لعنت او کړې شو په هغوی باندې | په دنیا کښې | او په آخرت کښې | او دې دهغوی دپاره | عذاب ته متونه لگوي | نو په هغوی باندې په دنیا او په آخرت دواړو کښې لعنتونه ورپېږي | او هغوی دپاره

عَظِيمٌ ۝ يَوْمَ كَشَفُوا عَنْهُمْ أَسْتَنَتَهُمْ وَأَيْدِيَهُمْ

لوی | په هغه ورځ | چې گواهي به کوي | په هغوی باندې | ژبې دهغوی | او لاسونه دهغوی | دردناک عذاب مقرر دي | په کومه ورځ چې به دوی په هغه عملونو کوم چې دوی کړي وی د دوی

وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ يَوْمَئِذٍ

او ښې دهغوی | په هغه کارونو | چې ووهغوی | چې کول به شي | په دغه ورځ به | ژبې او لاسونه او پښې گواهي ورکوي | په دغه ورځ

يُوقِفُهُمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقُّ وَيَعْلَمُونَ

پوره پوره ورکړي هغوی له | الله | بدله دهغوی | چې لایق به وي | او معلوم به شي هغوی ته | به | الله | دوی ته د دې پوره پوره سزا ورکړي | او دوی ته به معلومه شي

أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ۝ الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ

چې بېشکه الله اهم هغه حق دي | رښتیاو لره رښتیا کونکي دي | ناپاکې ښځې | دپاره دناپاکو سړو دي | چې یقیني ده چې الله رښتونې او دهرې خبرې ښکاره کونکي دي | پېلېتې ښځې د پلېتو سړو لائقې دي

وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ

او ناپاک سړي | دپاره دناپاکو ښځو دي | او پاکې ښځې | دپاره پاکو سړو دي | او پاک سړي | او پلېت سړي د پلېتو ښځو لائق دي | او پاکې ښځې د پاکو سړو او پاک سړي

لِلطَّيِّبَاتِ ۝ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ ۖ لَهُمْ

دپاره دپاکو ښځو دي | دا کسان | پاک دي | دهغه خبرونه | چې دوی ئې وایي | ده ددوی دپاره | دپاکو ښځو لائق دي | دا خلق دهغه خبرونه بیخي پاک دي کومې چه هغوی کوي | او دوی

مَغْفِرَةٌ ۖ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝

ښانه | او رزق عزتمند |

دپاره ښانه او دعزت روزی ده |

آسان ترجمه قرآن

یقین او لرې چه کومو خلقو [په حضرت عائشې رضی الله عنها باندې] دا تهمت لگولې دي، هغه ستاسو له یو ډله ده، تاسو دا د ځان دپاره بده مه گنږئ، بلکه دا ستاسو دپاره ډیر خیر دي په هغه خلقو کښن چه د

هر يو په حصه كېن خپله كړې كناه راغلې ده، او په هغوی كېن چه چا د دې (بهتان) لويه حصه په خپل سر اخستلې ده، د هغه دپاره خو زېر دست عذاب دې كور وخت چه تاسو دا خبره اوریدلې وه، نو داسې ولې اونشو؟ چه مومنانو سړو او مومنانو زنانو هم د خپل ځان په باره كېن نيك گمان كړې وې او وئيلې ئې وې چه دا ښكاره دروغ دی؟ هغوی (بهتان لكونكو) په دې خبره باندې څلور گواهان ولې رانه وستل؟ اوس چه هر كله هغوی گواهان رانه وستل نو د الله پاك په نزد هم دوی دروغمن دی. او كه په تاسو باندې په دنيا او آخرت كېن د الله پاك فضل او د هغه رحمت نه وې نو په كومو خبرو كېن چه تاسو لكیدلې وئ، نو د هغې په وجه باندې به په تاسو باندې سخت عذاب راغلې وې. چه كله تاسو په خپلو ژبو باندې دا خبره يو بل ته نقل كوله او په خپلو خولو باندې مو هغه خبره كوله چه د هغې تاسو ته علم نه وو، او تاسو دا خبره معمولي گنډله، حال دا چه هغه د الله پاك په نزد ډیره سخته خبره وه. او كور وخت چه تاسو دا خبره اوریدلې وه، هم هغه وخت تاسو ولې اونه وئيلې چه: مونږ ته هېڅ حق نه دې حاصل چه مونږ دا خبره د خولې نه اوباسو، یا الله! ستا ذات د هر عیب نه پاك دې، دا خو ډیر لوڼې بهتان دې. الله پاك تاسو ته نصیحت كوی چه بیا كله هم داسې مه كوئ، كه تاسو واقعی مومنان یئ. او الله پاك ستاسو مخكېن د هدايت خبرې صفاً صفاً بیانوی، او الله پاك د علم هم مالک دې او د حكمت هم مالک دې یاد ساتئ چه كور خلق دا غواړی چه په ایمان والو كېن بې حیائی راشی، د هغوی دپاره په دنيا او آخرت كېن دردناك عذاب دې او الله پاك پوهیږی، او تاسو نه پوهیږئ. او كه دا خبره نه وې چه د الله پاك فضل او د هغه رحمت شامل حال دې، او الله پاك ډیر شفقت كولكې، او ډیر مهربانه دې (نو تاسو به هم نه وې بچ شوی) اې ایمان والو! تاسو په شیطان پسې مه ځئ، او كور انسان چه په شیطان پسې لاړو، نو شیطان خو همیشه د بې حیایی او بدئ تلقین كوی، او كه په تاسو باندې د الله پاك فضل او رحمت نه وې نو په تاسو كېن به څوك هم پاك صفا شوې نه وې، خو الله پاك چه څوك او غواړی، پاك صاف كوی ئې، او الله پاك هره خبره اورې، هر څیز باندې پوهیږی. او په تاسو كېن چه كور سړې اهل خور دی او مالی فراخی لری هغوی دې داسې قسمونه نه خوری چه هغه به رشته دارو، مسكینانو او د الله پاك په لاره كېن هجرت كولو ته هېڅ نه وركوی او هغوی له پكار دی چه د معافۍ او بخښنې كولو نه كار واخلي. آیا ستاسو دا نه ده خوښه چه الله پاك به ستاسو گناهونه معاف كړی؟ او الله پاك ډیره بخښنه كولكې، ډیر مهربان دې. یاد ساتئ چه كور خلق په پاك او ساده مسلمانانو زنانو باندې تهمت لگوی، په هغوی باندې په دنیا او آخرت كېن لعنت شوې دې، او هغوی ته به په هغه ورځ باندې سخت عذاب وی، كله چه به خپله د هغوی ژبې، د هغوی لاسونه او د هغوی خېږ د هغوی خلاف د هغوی د هغه اعمالو گواهی وركړی كور ئې چه كول. هغه ورځ به الله پاك هغوی ته پوره پوره بدله وركړی د كور چه هغوی مستحق دی، او هغوی ته به پته اولكې چه الله پاك حق دې او هم هغه ټوله خبره ښكاره كولكې دې. ناپاكې زنانه د ناپاكو سړو دپاره دی، او ناپاك سړی د ناپاكو زنانو لائق دی او پاكې زنانه د پاكو سړو دپاره دی، او پاك سړی د پاكو ښځو دپاره دی (پاك سړی او پاكې ښځې) د هغه خبرو نه بالكل پاك دی كومې چه دا خلق بیانوی. د دې (پاكو خلقو) په حصه كېن خو مغفرت دې او د عزت روزی ده.

۱. آيتونو ربط: ۱. څنگه چې مخکښي بيان شويدي چې د سورة نور زياته حصه يو خوا د هغې احکامو په باره کښي دي چې د پاکوالي او پاک لمني د حفاظت دپاره جاري کړې شوي دي. او بل خوا په پاکوالي او پاک لمني باندې د لاس اچولو او دهغې د خلاف ورزي دنيوي سزاگانې او په هغوئ باندې د آخرت دلوئې وبال بيان شوې دي. نو په دې کښي اول د زنا دحد، بيا دحد قذف او بيا د لعان بيان راغلي دي. د حد قذف په بيان کښي دا هم راغلي دي چې ترڅو پورې د څلورو کسانو گواهي نه وي نو په پاک لمنو بيبیانو باندې د گناه الزام لگول لويه گناه ده چې شرعي سزايې اتيا درې وهل دي.

دا مسئله د عامو پاک لمنو مسلمانانو بيبیانو باره کښي وه، او هر کله چې په شپږمه هجري کښي ځيني منافقانو په ام المؤمنين عائشه صديقه رضي الله عنها باندې داسې غلط تور پورې کړې وو چې ځيني مسلمانان هم دهغوئ خبرو پسې تلې وو. دا معامله د عامو مسلمانانو بيبیانو د معاملي څخه زياته سخته وه، په دې وجه قرآن عظيم الشان کښي د عائشه صديقه رضي الله عنها د بي گناهۍ او پاکۍ په بيان کښي دلته لس رومبي آيتونه مبارک نازل شو چې په کښي يو خوا د عائشي رضي الله عنها د پاکۍ او بي گناهۍ بيان دي، بل طرفته هغې خلقتو خبردارې او په دنيا او آخرت کښي د هغوئ د وبال بيان دي چا چې دغې د دروغ تور پورې کولو کښي په څه شان سره حصه اخستې وه. په دروغه د تور پورې کولو دا واقعه په قرآن عظيم الشان او حديث مبارکه کښي د افک په نوم سره مشهور ده، ولې چې د افک معنی په دروغه ډير ناکاره تور پورې کول دي. ددې آيتونو په تفسير باندې پوهيدلو دپاره د افک قصه معلومول ډير دخل لري، ځکه اول په لنډو ټکو کښي ددې قيضي بيانول مناسب دي.

۲. افک او بختان قصه: ۱. په صحيحينو (۱) او حديث په نورو کتابونو کښي دا واقعه په ډير اوږد تفصيل سره بيان کړې شوې ده. د هغې څه لنډه شان بيان داسې دي: کله چې نبي کریم صلی الله علیه و آله په شپږمه هجري د بنی المصطلق غزاته روان شو، ددې غزا بل نوم مریسيع هم دي، نو د مؤمنانو د ميانو، بيبیانو نه يوه بي بي عائشه رضي الله عنها ورسره وه. په يو اوبن دپاسه په پرده داره کجاوه کښي کيناستله او چونکه دغه وخت زنانو دپاره د پردې حکم نازل شوې وو. طريقه د سوريډو دا وه چې اول به عائشه رضي الله عنها په دغې پرده داره کجاوه کښي کيناستله او بيا به خلقو هغه اوچته کړه، په اوبن به ئې کيخوده. ددغې غزا څخه په واپسني کښي يوه شپه دغه قافلي د شپې يو ځانې کښي پراو واچولو. د شپې په آخری حصه کښي اعلان او شو چې قافله روانيدو والا ده هر سړي دې ځان تيار کړي. عائشه صديقه رضي الله عنها د قافلي څخه وروستو څنگل ته اودس ماتې دپاره لاړه. هلته ئې اميل او شليدو چې دهغې په راټولولو کښي زيات وخت تير شو چې کله واپس خپل ځانې ته راغله نو قافله ددغې ځانې څخه روانه شوې وه. ددې د اوبن قصه داسې شوې وه چې که خلقو کوچ اوکړو نو د عادت مطابق يې د عائشه رضي الله عنها کجاوه په اوبن باندې بار کړه، او د ادب او احترام به وجه ئې اونه کتل چې عائشه صديقه رضي الله عنها دې کښي شته دي او که نه. او دا خيال ئې اوکړو چې عائشه

(۱) صحيح البخاري كتاب المغازي، باب يث الإفك [ج: ۲، ص: ۵۹۳] و صحيح مسلم كتاب التوبة، باب في حديث الإفك، و مسند احمد، حديث السيدة عائشة رضي الله عنها رقم الحديث: [۲۶۳۷۱]

صديقه رضی اللہ عنہا دي کنبی موجوده ده. دکجاوې د سپکوالی او دروندوالی اندازه ئې هم ځکه اونه کړې شوه چې د عائشه صديقه رضی اللہ عنہا عمر مبارک دې وخت کنبی ډیر کم وو او وزن مبارک ئې هم دومره نه وو. عائشه صديقه رضی اللہ عنہا چې دغلته راغله نو ډیر د عقل مندئى څخه ئې کار واخستو چې د اخوادي خوا منډې وهلو په ځانې هلته ئې څادر د ځانه چاپیره کړو او کیناسته او خیال ئې اوکړو چې کله نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او ملگری ته یې دا معلومه شی چې زه په کجاوه کنبی نه یم نو زما د لتولو دپاربه ما پسې به راشی. که اوس زه یو خوا بل خوا چرته لاره شم نو زما لتول به نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته گران شی او ملگرو ته به ئې هم گرانه شی. دغه شان په څادر کنبی انغبستې ناسته وه، دشیې وخت وو، خوب ورغلو او هم هلته ځملاسته او اوده شوه.

بل د قدرت کارونو ته گوره چې صفوان بن معطل رضی اللہ عنہ صحابی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مقرر کړې وو چې ته به دا خدمت کوي چې د قافلي څخه روستو روستو په دې غرض رازي چې د قافلي څخه پاتې څه خیز قافلي ته راوړسوي. دصبا په وخت صفوان بن معطل رضی اللہ عنہ چې دغلته راوړسیدو نو پوره رنړا شوې وه. وې لیدل چې څوک بنیادم اوده پروت دي چې نژدې ورغلو نو عائشه صديقه رضی اللہ عنہا ئې اوپیژندله چې د پردې نازلیدو وړاندې ئې لیدلې وه. د افسوس او خفگان په وجه ئې انا لله وانا اليه راجعون او وئیل. ددې په اوريدو عائشه صديقه رضی اللہ عنہا را بیداره شوه، مخ ئې په پرونی پټ کړو. صفوان رضی اللہ عنہ ورته نژدې اوبن چوک کړو او دائې پرې سوره کړه. صفوان رضی اللہ عنہ د اوبن مهار نیولې روان وو تردې چې قافلي ته اورسیدو.

عبدالله بن ابی ډیر خبیث منافق د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سخت دښمن وو، هغه ددې خبرې څخه خبر شو نو گډوډې وئیل ئې شروع کړې. ځینې ساده مسلمانانو لکه حسان بن ثابت رضی اللہ عنہ، مسطح رضی اللہ عنہ او حمنه رضی اللہ عنہا هم دده په خبرو د هوکه شو څنگه چې په درمنثور کنبی د ابن مردویه په روایت ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی چې: (۱) [اعانه ای عبدالله ابن ابی حسان و مسطح و حمنه] (۲)

ددې غټ منافق په خبر خورولو باندې چې کله نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خبر شو ډیر زیات خفه شو چې نور مسلمانان هم ورسره خفه شو. تریوې میاشتې پورې دا شور بن جاری وو. آخر الله ﷻ د عائشه صديقه رضی اللہ عنہا په صفائی او په دروغه د تور پورې کوونکو یا په هغې پسې د تلونکو په بدئ بیانولو کنبی دغه پورته آیتونه نازل کړل چې تفسیر به ئې دې پسې کولې شی. د قرآنی ضابطې مطابق چې بیان ئې د حد قذف لاندې راغلې دي تور پورې کوونکو نه د گواهي غوښتنه اوکړې شوه. خو هر کله چې دا یو بې بنیاده خبر وو نو گواهان به د کومې راغلي وو؟ نتیجه ئې دا شوه چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د شرعی ضابطې مطابق حد قذف جاری کړو او هر یو ته ئې د اتیا اتیا درو وهلو سزا ورکړه. بزار او ابن مردویه د ابی هریره رضی اللہ عنہ څخه روایت کړې دي چې دغه وخت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په درې مسلمانانو مسطح رضی اللہ عنہ، حمنه رضی اللہ عنہا، او حسان رضی اللہ عنہ باندې حد قذف جاری کړو. او طبرانی د عمر فاروق رضی اللہ عنہ څخه روایت کړې دي چې

(۱) ترجمه:- حضرت حسان رضی الله عنه، حضرت مسطح رضی الله عنه او حضرت حمنه رضی الله عنه د عبدالله بن ابی ملگریا کړې وه.

(۲) الدر المنثور (بألفاظ مختلفة) تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۲۵۶]

نبی کریم ﷺ اصلی او بیادی تور پورې کوونکی عبدالله بن ابی منافق باندې غبرگي حد جاری کړو. بیا مؤمنانو ترېه او کړه، او منافقان پخپل حال باندې کلک پاتې شو. [بیان القرآن] (۱)

خلاصه تفسیر

[اے مسلمانانو تاسو چه کوم دحضرت عائشې صدیقې رضی اللہ تعالیٰ عنہا متعلق د دروغو په تهمت سره غمژن شوی یی په دې غمژن کیدو کښې په خپله حضرت عائشه صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا هم داخله ده نو تاسو زیات غم مه کوئ ځکه چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ﴾ [کومو خلقو دا طوفان یعنی تهمت دحضرت عائشه رضی اللہ تعالیٰ عنہا په نسبت] پورته کړې دې ﴿عُصْبَةٌ مِنْكُمْ﴾ هغه تاسو نه یوه] وړوکې شان [وله ده] ځکه چه تهمت لگوونکي ټول څلور وو یو پخپله د دروغو تهمت جوړونکې یعنی عبدالله بن ابی منافق او درې په واسطه سره کوم چه دده دخبرنه متاثره شوې وو یعنی حسان رضی اللہ عنہ، مسطح رضی اللہ عنہ او حمنه رضی اللہ عنہا کوم چه مخلص مؤمنان وو دا ټول قرآن په منکم کښې داخل کړل یعنی مسلمانانو کښې حال دا دې چه عبدالله بن ابی منافق وو دهغه وجه دده ظاهري دعوی داسلام وه مطلب د ایت تسلی ورکول دی چه زیات غم مه کوئ اول خو خبر دروغژن بیانقل کوونکي عم څلور تنه دی او زیات خلق خو ددې مخالف دی پس عرفا هم په دې دومره زیات غم کول نه دی پکار وړاندې په یوه بله طریقه تسلی ده چه ﴿لَا تَحْزَبُوا شَرًّا لَّكُمْ﴾ [تاسو دې] دروغو جوړولو [لره په خپل حق کښې بد مه گنړئ] اگرچه په ظاهر کښې دغم خبره ده مگر په حقیقت کښې په دې کښې ستاسو هیڅ ضرر نشته ﴿بَلْ هُوَ﴾ [بلکه دا] په اعتبار دانجام ﴿غَيَّرَ لَكُمْ﴾ [ستاسو په حق کښې غوره ده] ځکه چه په دې غم سره تاسوته دصبر ثواب ملاو شو او درجې مو وچتې شوې او بیا خاص په چاچه تهمت لگیدلې وو دهغوی حضراتو پاکدامنی په نص قطعی سره راغله او ائنده هم دمسلمانانو په حق کښې خیر دې چه داسې مصیبت په چاراشی نو په دې واقعي سره به تسلی حاصلوی پس ستاسو هیڅ نقصان نه شو البته کومو خلقو چه ددې چرچه کوله دهغوی ضرر وشو چه ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ﴾ [په دوی کښې کوم سړی خومره څه کړی وو هومره گناه یې وشوه] مثلاً په ژبه سره دیان کوونکو زیاته گناه وشوه او چاچه واوړیده او خاموش پاتې شول یا کومو چه په زړه کښې بدگمانی وکړه نو ددې موافق گناه یې وشوه ﴿وَالَّذِينَ تُولُوا كِبْرًا مِنْهُمْ﴾ [او په دوی کښې چه چاپه دې] بهتان [کښې لویه حصه اخستې ده] چه دادروغ یې جوړ کړی دی مراد ددې نه عبدالله بن ابی منافق دې ﴿لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ [ده لره به] دټولونه [سخته سزاوی] مراد ددې نه جهنم دې چه ددې نه وړاندې هم دې په وجه دکفر اونفاق او دښمنی درسول الله ﷺ مستحق دعذاب وواوس دنورې زیاتې سزاستحق شو داخود غم زیلو تسلی وه چه ستاسو هیڅ نقصان ونه شو اود بهتان جوړونکو ضرر ثابتول وو وړاندې چه په دوی کښې کوم مومنان ووهغوی ته په طور دنصیحت ملامتیاده چه ﴿لَوْلَا إِذْ بَعَثْتُمُوهُ﴾ [کله تاسو داخبره واوړیده] ﴿ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ﴾ نو مسلمانانو سړی] چه حسان او مسطح په کښې هم راغلل ﴿وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِنَّ خَيْرًا﴾ [او مسلمانانو ښځو] چه حمنه په کښې هم راغله [په خپل مینځ کښې په خپلو خلقو] یعنی حضرت عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا او دغه صحابی رضی اللہ عنہ باند په زړه سره [نیک گمان ولې نه کولو او] په ژبه سره ﴿وَقَالُوا هَذَا أَفْكٌ مِّنْهُمْ﴾ [داسې مو

(۱) تفسیر بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۸] والمعجم الكبير رقم الحديث: [۱۹۱۸۲]

ولي نه ونيل چه دا صريح دروغ دي] لکه چه په در منشور^(۱) کښي دابو ايوب رضي الله عنه او دده دبی بی دا قول ذکر دي چه په دي کښي دبهتان جوړونکوسره هغه هم شامل دي کومو چه واوزيدل او خاموش پاتي شول يا په شك کښي پريوتل په دي ټولوملامتياده چه عام مؤمنان سپري او ښځې په کښي هم داخل شول وړاند ددي تهمت درد کولو او دنیک گمان کولو دوجوب وجه ارشاد ده چه [دي] بهتان لگوونکو ﴿لَوْلَا جَاءُوْهُ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ﴾ [خلقو په دي] خپله وينا [خلور گواهان ولي نه پيش کوي] کوم چه شرط دي د زنا د ثابتولو دپاره ﴿فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ﴾ [پس په کوم حالت کښي چه دي خلقو گواهان] دقاعدي موافق [رانه ولي] ﴿فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَذِبُونَ﴾ نو بس دالله تعالی په نزد] چه کوم قانون [دي] په دي اعتبار سره دوی دروغژن دي] وړاند په بهتان لگوونکو کښي چه کوم مؤمنان وو په هغوی هم درحمت ذکر دي ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ﴾ [او که چري] اي حسان مسطح او حمني [په تاسو دالله تعالی فضل او کرم نه وي] ﴿فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ په دنيا کښي [هم چه دتوبي مهلت ي درکړو] او په اخرت کښي [هم چه دتوبي توفيق ي درکړو] اوستاسو دغه توبه ي قبوله هم کړه که دانه وي ﴿لَسُئِلْتُمْ فِيمَا أَفْضَلْتُمْ فِيهِ عَذَابَ عَظِيمٍ﴾ [نو په کوم شغل کښي چه تاسو پريوتی وی په دي کښي به په تاسو سخت عذاب واقع شوي وو] لکه چه عبدالله بن ابي دپاره چه به دتوبي نه کولو په وجه وی اگر چه دا وخت مهلت په دنيا کښي هغه ته هم ورکړي شو مگر په مجموعه دارينو کښي رحمت نه دي او ددي نه معلومه شوه چه صحابه مقبول التوبه يعنی دعائي قبوله شوه او پاک شول په اخرت کښي مرحوم دي او په عليکم کښي خطاب مؤمنانو ته دکیدو نخښه بره په ايت کښي دا ذکر ده [ظن المؤمنون] او دويمه [فی الآخرة فرمائيل چه منافقان خو په اخرت کښي دجهنم دلاند طبقې مستحق دي هغوی يقينا مرحوم فی الآخرة نه شی کيدي دريم وړاند په يعظکم لولا فضل الله عليکم] کښي طبرانی دابن عباس رضي الله عنه قول نقل کړي دي چه [يريد مسطحاً وحمناً وحساناً] لکه په درمشور کښي دي يعنی د [لولا فضل الله عليکم] مخاطب صرف دري مؤمنان دي يعنی مسطح، حمنه، حسان، وړاند ددي بيان دي چه په مؤمنانو که دالله تعالی خاص فضل نه وي چه دوی له ي دتوبي توفيق ورکړو او توبه ي هم وکړه نوکوم کارچه دوی کړي وو هغه په خپل ذات کښي دعظيم عذاب واجبوونکي وو فرماني ﴿إِذْ تَلَقَّوْهُ بِالْأَيْتِ كُفُّمُ﴾ [هرکله چه تاسو دي] دروغ خبري [لره په خپلو ژبو سره يو بل ته نقل کوله] ﴿وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ﴾ او په خپلو خلو مو داسي خبره کوله ﴿مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ﴾ دکومي چه تاسو ته] په څه دليل سره [مطلق خبر نه وو] او داسي خبره چه د نقل کوونکو دروغژن والي په [فأولئك عند الله هم الكذِبُونَ] کښي بيان شوي دي ﴿وَتَحْسِبُونَهُ هَيِّئًا﴾ [او تاسو دي لره سپکه خبره گنرله] ﴿وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ﴾ حال دادي چه دغه دالله تعالی په نزد ډيره درنه خبره] يعنی دلوي عذاب موجهه [وه] اول خو په يو پاکدامنه ښځه دزنا تهمت لگول په خپله يوه لويه گناه ده اوبيا هغه هم هغه څوک کومه چې د پاکو بيبيانونه چه په هغي تهمت لگول جناب رسول الله صلی الله علیه و آله ته دازار رسولو سبب [دي] [پس په دي کښي د گناه ډيري وجي راجمع دي] ﴿وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ﴾ او تاسو چې کله دي خبري [لره] اول [وازيده] ﴿قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا﴾ نو داسي مو ولي ونه ونيل چه مونږ له نه دي لائق چه داسي

(۱) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۲۶۵]

خبره دخلی نه وباسو ﴿سُبْحٰنَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيْمٌ﴾ پناه غوارو په الله تعالى سره داخلوي بهتان دي [لکه ځنې اصحابو کرامو عليه السلام داسې ونيلى وو لکه چه د سعد بن معاذ عليه السلام زيد بن حارثه عليه السلام او ابى ايوب عليه السلام نه داسې خبره نقل ده او دزياتونفى هم نشته ممکنه ده چه نورو ديرو ونيلى وي مطلب داچه تهمت لگوونکو او چپ پاتى کيدونکو ټولو لره داسې ونيل پکار وو تردې خو په تيره زمانه باندې ملامتيا وه اوس داندې دپاره نصيحت دې کوم چه اصل مقصود دې د ملامتيانه پس ارشاد دې چه ﴿يَعْظُمُ اللّٰهُ﴾ [الله تعالى تاسوته نصيحت کوي] ﴿اَنْ تَعُوْذُوْا بِالْمِثْلَةِ اَبَدًا﴾ چه بيا داسې حرکت مه کوي هيڅ کله هم ﴿اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ﴾ که تاسو ايمانداري ﴿وَيَبِيْنُ اللّٰهُ لَكُمْ الْاٰيٰتِ﴾ او الله تعالى تاسو ته صفافصا احکام بيانوي [چه په دې کبې حد قذف او قبول دتوبې کوم چه بره ذکرشوي دى ټول داخل دي] ﴿وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ﴾ [والله تعالى لوي پوهيدونکې او حکمت والا دي] ستاسو دزړه نه دستومانه کيدو حال هم هغه ته معلوم دې په دې وجه يې ستاسو توبه قبوله کړه او دسياست احکام هم ښه پيژني په دې وجه يې سياست تاسو ته په دنيا کبې سزا درکړه دا تقسيم يې ابن عباس عليه السلام بيان کړې دې لکه چه په درمنشور کبې دي تردې ځاى پورې دبراءت نازلیدونه وړاندې دتهمت د ذکر کوونکو ذکر وو وړاندې ددې ذکر دې چه څوک په قرآن کبې دبراءت نازلیدونه پس هم نه منع کيږي اوظاهره ده چه داسې سړې بې ايمانه دي پس ارشاد دې ﴿اِنَّ الْاٰزِيْنَ﴾ [کوم خلق چه] پس دنازلیدو ددې ايتونونه هم ﴿يُحْيَوْنَ﴾ [غواړي] يعنى عملي کوشش يې کوي ﴿اَنْ تَشِيْعَ الْفَاجِئَةُ فِي الْاٰزِيْنَ اٰمَنُوْا﴾ [چه دبې حيايي دخبرې په مسلمانانو کبې چرچه خوره شي] يعنى داخبره خوره شي چه په دې مسلمانانو کبې دبې حيايي خبره ده لند مطلب دادې چه کوم خلق دې پاكو حضراتو طرف ته دزنا نسبت کوي ﴿لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ﴾ [ددوى دپاره په دنيا او اخرت کبې دردناکه سزا] مقرر [ده او] په دې کارپه سزا تعجب مه کوي ځکه چه ﴿وَاللّٰهُ يَعْلَمُ﴾ [الله تعالى پوهيږي] چه کومه گناه دکومې درجي ده ﴿وَاَنْتُمْ﴾ [اوتاسو] ددې په حقيقت پوره ﴿لَا تَعْلَمُوْنَ﴾ [نه پوهيږي] دا روايت دابن عباس عليه السلام نه دې په درمنصور کبې وړاندې هغو خلقو ته خطاب دې کومو چه توبه وکړه او په دې سره داخرت دعظيم عذاب نه محفوظ شو [او] اے توبه کوونکو ﴿وَلَوْ اَفْضَلُ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ وَدَمَتُمْ﴾ [که داخبره نه وې چه په تاسو دالله تعالى فضل او کرم دې] کوم چه تاسوله يې توفيق دتوبې درکړو ﴿وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ﴾ [او داچه الله تعالى ډير نرمى کوونکې او لوي رحيم دې] کوم چه ستاسو توبه قبوله کړه [نو تاسو به هم] ددې عذاب دوعدي نه [نه وي بچ شوي وړاند مسلمانانو ته په خپل رحمت سره بې دتخصيص ددې ذکرشوي گناه نه دټولو گناهونو نه دخان ساتلو امر او په توبې سره دپاکيدو وضاحت دې کوم چه داهتمام دپاره په مختلفو عنواناتو سره بيا بيا ذکر شوې دې ارشاد فرمائي چه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا﴾ [اے ايماندارو] ﴿لَا تَتَّبِعُوا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ﴾ تاسو دشیطان په قدمونو پسې په قدمونو اينودو مه ځي [يعنى دده په لمسه او گمراه کولو عمل مه کوي] ﴿وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ﴾ [او کوم سړې چه د شیطان په قدمونو قدم ږدي اوځي] ﴿فَاِنَّهٗ﴾ نو دغه [شیطان هميشه هر سړي ته] ﴿يَاْمُرُ بِالْفَحْشَاۤءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ [دبې حيايي او بې عقلۍ دکار کولو واني] لکه چه په دې واقعه دافک کبې تاسو وليدل [او] دشیطان په قدمونو دتللو او گناه گټلو نه پس ددې دوبال او ضرر نه کوم چه ثابت

شوی و نجات در کول داهم زمونې فضل و ورنه ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ﴾ [که په تاسو د الله تعالی فضل او کرم نه وې] ﴿مَا زَكَّيْنا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا﴾ نو په تاسو کښې به هیڅوک چرې هم [په توبو کولو] پاک شوې نه و[و] یابه ورته دتوبې توفیق نه و و ورکړې شوې لکه چه منافقانو ته ونه شو او یابه ئې توبه نه وه قبوله شوې ځکه چه په مونږ څه شې واجب خو نه دې ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ﴾ [لیکن الله تعالی چالره چه غواړی] دتوبې توفیق ورکړی [پاک صاف کوی ئې] او پس دتوبې نه ئې په خپل فضل سره د توبې د قبلیدو وعده هم فرمائیلې ده ﴿وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ [او الله تعالی هر څه اوزی په هر څه پوهیږی] پس ستاسو توبه ئې واوړیده او ستاسو په پښیمانتیا باندې پوهه شو په دې وجه ئې فضل و فرمائیلو وړاند ددې بیان دې چه پس د نزول دایتونو دبراعت نه خنې اصحابو کرامو رضی الله عنہم چه په دوی کښې ابوبکر صدیق رضی الله عنہ هم دې رواه البخاری اونور اصحاب هم دی کذا فی الدامثور عن ابن عباس رضی الله عنہ د ډیرې غصې نه قسم و خورو چه کومو کومو ددې خبرې مشهورتیا کړې ده چه په دوی کښې حاجتمند هم و و دوی ته به اوس هېڅ قسمه مالی امداد ورنه کړو. الله تعالی ددوی د معافۍ د نه کولو او امداد جاری کولو دپاره ارشاد فرمائی ﴿وَلَا يَأْتِلْ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ﴾ [او کوم خلق چه په تاسو کښې] دینی [او] ﴿وَالسَّعَةِ﴾ دنیوی [فراخی والادی] ﴿أَنْ يُوْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ دوی دخپلوانو ته اومسکینانو ته او دالله تعالی په لاره کښې هجرت کوونکو ته د ورکولونه قسم نه کوی [یعنی په داسې قسم دې قائم نه پاتې کیږی بلکه مات دې ئې کړی او هم دغه ئې مطلب دې ورنه قسم خوشوې و و یعنی ددې صفتونو غوښتنه ده امداد کول خاصکر چه په دې کښې څه سبب د امداد کولو وی لکه حضرت مسطح رضی الله عنہ چه دې د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنہ نزدې رشته دار هم دې او مسکین او مهاجر هم دې وړاندې د ترغیب دپاره فرمائی چه ﴿وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا﴾ [او پکار دی چه دوی معافی وکړی او درگزر وکړی] ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ ایا تاسو دا خبره نه غواړی چه الله تعالی ستاسو قصور معاف کړی [پس تاسو هم خپلو تصور کوونکو لره معاف کړی] ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [بیشکه الله تعالی بخښونکی او رحم کوونکی دی] پس تاسو لره هم پکار دی چه دالله تعالی خوښونه په خان کښې پیدا کړی وړاند د منافقانو د عذاب د وعدې تفصیل دې دکومې چه پورته په [ان الذین یحبون الخ] کښې اجمالاً ذکر و و یعنی ﴿إِنَّ الَّذِينَ﴾ [بیشکه کوم خلق چه] پس د نزول دایتونو نه دبدکاری ﴿يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ﴾ [تهمت لگوی په هغو ښځو کومې چه پاکدامنې دی] او د داسې خبرو [دکولو او ارادو] نه [هم بالکل] ﴿الْفُطُلِ﴾ [بې خبره دی] او ﴿الْمُؤْمِنَاتِ﴾ [ایمانداری دی] او دکومو پاکوالې چه دقرآن په نص سره ثابت شوې دې او جمع ئې ځکه راوړه چه ټولو پاکو بیبیانو لره شامل شی چه په الطیبات سره دټولو پاکۍ ثابته ده اوظاهره ده چه کوم خلق په داسې پاکو بیبیانو تهمت لگوی کافران او منافقان کیدې شی ﴿لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ [په دوی په دنیا او په اخرت کښې لعنت کولې شی] یعنی دالله تعالی دخاص رحمت نه په دواړه جهان کښې به لرې وې ﴿وَلَهُمْ﴾ [او دوی لره به] په اخرت کښې ﴿عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ [لوې عذاب وی] ﴿يَوْمَ كُفِّرُوا عَنْهُمْ أَسِنَّتُهُمْ﴾ په کومه ورځ چه ددوی خلاف ددوی ژبې گواهی ورکوی او ﴿وَأَيَّدِيَهُمْ وَأَزْجَلَهُمْ﴾ ددوی لاسونه او ددوی پښې هم [گواهی ورکوی] ﴿يَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [دهغه کارونو کوم چه دغو خلقو کول] مثلاً ژبه به ئې وواښی چه ده زما په ذریعه

فلانی: فلانی: د کفر خبره کړې ده اولاس پښې به یې وواښی چه ده د کفریاتو درواج کولو دپاره داسې منډې ترړې وهلې دي ﴿يَوْمَ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْتُواهُمُ اللَّهُ دِينَ هَذَا﴾ [په دغه ورځ به الله تعالی دوی ته ددوی مقرر کړې شوې بدله پوره پوره ورکړي او] په دغه ورځ به تیک تیک ﴿وَلَعَلَّكُمْ أَنْتُمْ اللَّهُ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ﴾ [دوی ته معلومه شی چه الله تعالی تیک فیصله کوونکي] او د [خبرې] حقیقت لره ښکاره کوونکي دي] یعنی اوس خود کفر په وجه ددې خبرې اعتقاد دوی ته کماحقه نشته مگر د قیامت په ورځ به هغوی ته معلومه شی او چه دا ورته معلومه شی نو د نجات نه به بالکل مایوسه شی ځکه چه ددغې مناسب فیصله د همیشه عذاب دي دا ایتونه دهغو په باره کښې دي چه توبه یې نه ده کړې او دبرأت دایتونو دنازیدونه پس هم د عقیدې د تهمت نه واپس نه شو او توبه کوونکولره یې په [فضل الله ورحمته] کښې مرحوم د دواړو جهانو وفرمائیل او غیرتوبه کوونکولره یې په لعنوا [د دواړو جهانو لعنتیان وفرمائیل او توبه کوونکولره یې په] لمکرم فی ما افضتم فی عذاب عظیم] کښې د عذاب نه محفوظ وښودل او تونه ویستونکو لره یې په [لهم عذاب عظیم] کښې او دارنگ ددې نه وړاند [والذی تولى کبره] کښې ئې په عذاب کښې اخته د عذاب وښودل توبه کوونکو ته یې په [ان الله غفور رحیم] کښې خوشخبری د عفو اویخښې او د گناه پتولو وفرمائیل توبه نه ویستونکو ته یې په [تشهداویوفیه] کښې وعده د عدم عفو او رسوا کولو وفرمائیل توبه کوونکولره یې په [مازکی منکم الخ] کښې پاک ښودلی وو غیرتوبه کوونکي یې راتلونکي ایت کښې خبیث وفرمائیل چه په دې کښې یې په مضمون دبرأت باند استدلال وکړو او قصه یې ختم وفرمائیله یعنی دا قاعده کلیه ده چه ﴿الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ﴾ [گنده ښځې د گنده سړو لائقې وې] ﴿وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ﴾ او گنده سړي د گنده ښځو لایق وې ﴿وَالْطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ﴾ او پاکې ښځې د پاکو سړو لائقې وې ﴿وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ﴾ او پاک سړي د پاکو ښځو لایق وې] یوه مقدمه خوداشوه او دویمه مقدمه د ضروریاتونه ده چه جناب رسول کریم ﷺ ته هرڅیز ددوی ﷺ لائق او مناسب ورکړې شوې دي او هغه ستره څیزونه دي نو خامخا ددې ضروري مقدمې په اعتبار سره ددوی بی بی هم صفا ده او ددې په ستره کیدو سره ددې خالص تهمت نه د حضرت صفوان رضی الله عنه پاکوالي هم لازم شو په دې وجه وړاند فرمانی چه ﴿أُولَئِكَ مُبَرَّغُونَ﴾ [دوی ددې خبرې نه پاک دي] ﴿مِمَّا يَقُولُونَ﴾ کوم چه دغه [منافقان] بکو اسونه کوی ﴿لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ [ددوی] حضراتو [دپاره] په آخرت کښې مغفرت او دعزت رزق [یعنی جنت] دي]

معارف او مسائل

د حضرت عائشې صدیقې رضی الله عنها خصوصي غوره والی او کمالونه او د اهل د قیصې څه پاتې برخه: د رسول الله ﷺ دشمنانو د هغوی په خلاف ټول خپل چلونه او تدبیرونه پکار راوستل او هغه ټول صورتونه ئې اومائیل چه په ذهنونو کښې ئې راتلې شو چنانچه هغوی ته په ټولو زیانونو کښې د ټولو نه زیات او آخری زیان دا ځکه وو چه دا روحانی زیان د هغې بی بی رضی الله عنها په باره کښې وو چه په ټولو بیبیانو د هغوی کښې عالمه ، غوره او پاکیزه بی بی حضرت عائشه صدیقې رضی الله عنها وه چه په هغې باندې عبدالله بن ابی منافق د هغې صحابی حضرت صفوان رضی الله عنه سره تور پورې کړو چه هغه هم پاکیزه وو منافقانو دې له زیات رنگ روغن ورکړو او خور ئې کړو په دې کښې غم زیاتوونکي

خبره دا وه چه يو خو ساده مسلمانان په دې چال کښې راگير شو او د دغې تور پورې کولو خبرې
نې يادولې ددې بې اصله او بې دليله هوائی تهمت په خو ورڅو کښې پخپله حقيقت
څرگنديدونکې وو خو ام المؤمنين او پخپله رسول الله ﷺ ته په دې سره چه کوم روحاني غم،
درد رسيدلې وو الله تعالى د هغې د لرې کولو او د حضرت عائشې رضی الله عنها د صفايې د پاره د وحی
نې څه اشاره کافی او نه گنړله بلکه د قرآن کریم تقریبا دوه رکوع گانې نې د هغې رضی الله عنها په صفايې
کښې نازلې کړې او کومو خلقو چه دا تور پورې کړې وو يا کومو خلقو چه دې ته په شورېش
ورکولو کښې برخه واخسته په هغې ټولو باندې د دنیا او آخرت د عذاب داسې وعيدونه بيان
کړل چه غالبا په بله هيڅ موقعه باندې دغسې زورنې نه دی راغلې حقيقت دا دې چه د، افک، دې
واقعي د حضرت عائشې رضی الله عنها يواځې بې داغی او پاک لمنی روښانه نه کړه بلکه د هغې د اعلى
عقل او پوهې کمالونه نې هم روښانه کړل ځکه د دې آيتونو ځنې په رومبې آيت کښې الله تعالى
فرمانی چه دا پيښه د ځان د پاره شرمه گنړی بلکه دا ستاسو د پاره خير دې دې نه به لوی خير بل
کوم وی چه الله تعالى په لسو آيتونو کښې د هغوی د پاکي او بيگناهي گواهي ورکړه چه تر
قيامته پورې به تلاوت کولې شی پخپله حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها فرماني چه په خپل ځای خو
م دا يقين وو چه الله تعالى به د وحی په ذريعه زما صفائي او بيگناهي ښکاره کوی خو خپل ځان
م د دې جوگه نه گنړلو چه زما په باره کښې به د قرآن کریم آيتونه نازليرې چه هميشه دپاره به
لوستلې شی دلته د واقعي په زيات تفصيل باندې ځان پوهول هم په آيتونو باندې په
پوهيدلو کښې مددگاروی ځکه نې په لنډو کښې ليکل غواړم د دغې سفر نه په واپسې کښې
حضرت عائشه رضی الله عنها په خپلو کارونو کښې مصروفه شوه د دغې تور پورې کولونه هغوی هيڅ خبر
نه وو چنانچه پخپله حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها فرماني چه د دغې سفر نه په واپسې کښې م
طبيعت څه خراب شو او د طبيعت خرابيدو د ټولونه غټه وجه م داوه چه د رسول الله ﷺ هغه
رومبې مهرباني م ځان سره نه ليدله بلکه په دغې ورځو کښې به رسول الله ﷺ چه کورته تشریف
راوړو سلام به نې واچولو او تپوس به نې اوکړو چه څه حال دې؟ او بيا به نې واپس تشریف يوړلو.
هرکله چه په ما باندې د تور پورې کيدو نه زه بيخي ناخبره وم ځکه د هغوی د دغې رويې په راز
نه پوهيدم او په زړه زړه کښې د غم نه ويلې کيدم يوه ورځ م د مسطح رضی الله عنه مور بې بی ځان سره
واخسته چه بهر اودس ماتې له لاره شم ولې چه زه کمزورې وم او زمونږ په کورونو کښې د اودس
ماتې د انتظام کولو څه رواج نه وو د بهر نه په واپسې کښې د مسطح رضی الله عنه د مور بې بی رضی الله عنها خپه
د هغې په لوی ځادر کښې اونښته او را پريوته دغه وخت نې د خولې نه داسې ښيره اوواته
، (تعس مسطح ، دا داسې کلمه ده چې په عربي کښې د خيرې دپاره استعماليرې. حضرت
عائشه رضی الله عنها فرماني څه حيرانه شوم چه خپله مور بې بی خپل ځوی ته ولې ښيرې کوی ورته م او
ونيل چه يو نیک بنده ته ته ولې خيرې کوي چه د بدر په غزا کښې هم شريک شوې دې او ځوی
دې هم دې دغې بې بی په حرانتيا سره او ونيل چه لورې ته خبرې نه نې چه زما مسطح ځوی نن
صبا څه څه وائی لگيادې؟ ما تپوس اوکړو چه هغه څه وائي نو دغې بې بی زه په تور پورې کولو
او په دې کښې د مسطح په برخې اخستو او د دې په خوړولو باندې خبره کړم صديقه رضی الله عنها فرماني
چه په دې سره زما مرض نور هم زيات شو څه وخت چه رسول الله ﷺ دننه تشریف راوړو سلام نې

او کړو او مزاج پرسي نې او کړه نو حضرت عائشې رضی اللہ عنہا د دې اجازت ترې او غوښتو چه د والدينو کورته لاړه شی هغوی اجازت ورکړو د دې اجازت د غوښتو مطلب دا وو چه د والدينو نه به د دې معاملې تحقيق او کړم هلته په ورتلو م د خپلې مور بې بې رضی اللہ عنہا نه تپوس او کړو هغوی راته تسلي را کړه چه ستا په شان د بيبيانو دشمنان شته دې او هم دغسې څيزونه مشهوروی ته هيڅ غم مه کوه معامله به بيخي صفاشی - حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه سبحان الله م او وئيل او دا م او وئيل چه هر کله په خلقو کښي خبره مشهوره شوې ده نو څنگه پرې صبر کولې شم ؟ فرمائی چه ټوله شپه م ژړل نه مې اوښکې بندې شوې او نه مې سترگې پټې شوې بل اړخ ته د دې خبرې په خوریدو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هم ډیر زیات غمژن وو په دغې ورځو کښې پرې څه وحی هم نه وه راغلې لهذا د حضرت علي رضی اللہ عنہ او د اسامه بن زيد رضی اللہ عنہ نه نې مشوره او غوښتنه ولې چه دواړه نې د کور سړی وو وې فرمائيل چه په دې حال کښې څه کول پکار دی حضرت اسامه رضی اللہ عنہ خوښه په ډاگه عرض او کړو چه د خپل علم او خبر مطابق م د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا په باره کښې هيڅ بدگمانی نشته هغې کښې هيڅ خبره داسې نشته چه بدگمانی ته ترې لار پيدا کيږي تاسو د دغې افواگانو هيڅ پروا مه کوئ [د غم او پریشانۍ کمولو د پاره ورته] حضرت علي رضی اللہ عنہ دا مشوره ورکړه چه الله تعالی در باندې هيڅ تنگی نه ده راوستې که د افواگانو په بنا مو څه قدرې طبیعت خړ شوې وی نو ښځې نورې هم ډیرې دی او ستاسو دا طبیعت خریدل په دې هم لرې کيدې شی چه د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا د وښځې بریرې رضی اللہ عنہا نه د هغوی [حضرت عائشې] د حالاتو تحقيق او کړئ څه وخت چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د بریرې نه تپوس او کړو نو هغې عرض او کړو چه سوا د دې نه م په حضرت عائشې رضی اللہ عنہا کښې بل څه نقص نه دې ليدلې چه د کشر عمر جينی ده کله کله اغړلی اوږه چه کيږدی نو ترې اوده شی نو چيلی [بزه] راشی دغه اوږه او خوری [دې نه پس په حديث کښې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خطبه ورکول او په منبر باندې د دروغ تور پورې کونکو او د افواه خوراوونکو د شکايت بيانولو او اوږده قيصه بيانول راغلی دی ورپسې لنډه قيصه داده چه] حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه زما دغه ټوله ورځ ورپسې راتلونکې ټوله شپه دغسې په ژړا تيره شوه والدين مې هم خوا ته راغلی وو هغوی وريدل چه هسې نه د غم نه م زړه پرق اوچوی په دې کښې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هم زما خوا ته تشریف راوړو راسره کيناستو د دې خبر خوریدو راسې تر اوسه پورې هغوی صلی اللہ علیہ وسلم زما خوا کښې نه وو کيناستل هغوی د شهادت يوه لنډه شان خطبه اولوسته او وې فرمائيل ، اي عائشه ، ستا په باره کښې ماته دا خبرې رارسيدلې دی که ته پاکه نې نو الله به دې ضرور پاکي نازله کړی او که څه غلطی تانه شوی وی نو د الله تعالی په وړاندې توبه کړه او بخښنه ترې او غواړه ځکه چه د توبه کونکي بنده گناه الله تعالی بښی ، د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په دې خبره زما اوښکې بيخي اوچې شوې خپل باباجی ابو بکر رضی اللہ عنہ ته م او وئيل چه تاسو رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د خبرې جواب ور کړئ هغوی عذر او کړو او وې فرمائيل چه زه څه وئيلې شم ؟ بيا م خپلې مور بې بې رضی اللہ عنہا ته د جواب ورکولو د پاره او وئيل هغې هم دغسې عذر او کړو او وې فرمائيل چه څه څه وئيلې شم ؟ چه مجبوره شوم نو پخپله خبره شروع کړه دغه وخت زه يوه کشره جينی وم تر اوسه م قرآن کریم هم زیات نه وو لوستلې . د داسې سخت غم خفگان په حالت کښې لوڼې لوڼې د عقل خاوندان هم په آسانۍ سره د عقل خبره نشی کولي خو حضرت عائشې رضی اللہ عنہا په دغه موقعه يو عجيب غريب د عقل اود علم نه ډک کوم کلام چه او کړو هم د هغوی رضی اللہ عنہا په الفاظو کښې نقل کولې شی فرمائی - والله لقد عرفت لقد سمعتم هذا الحديث حتى استقر في انفسكم وصدقتم به ولئن قلت

لکم انی بریئة واللہ یعلم انی بریئة لاتصدقونی ولان اعترفت لکم بأمر واللہ یعلم انی منه بریئة لاتصدقونی واللہ لا اجد لی ولکم مثلاً الا کما قال ابو یوسف فصبر جمیل واللہ المستعان علی ما تصفون﴾ [یعنی قسم پہ خدائی ماتہ معلومہ شوی دہ چہ تاسو دا خبرہ دومرہ واؤریدلہ چہ زرونو تہ مو پریوتہ او پہ عمل سرہ مورشتیا او بللہ اوس کہ زہ دا وایم چہ زہ د دے نہ پاکہ یم خنگہ چہ اللہ ہم پوہیری چہ پہ حقیقت کنبی پاکہ یم نو تاسو بہ م رشتنوالی او نکری او کہ زہ د داسی کار اقرار او کرم چہ د هغی نہ پاک پاتی کیدل م اللہ تعالیٰ پیڑنی نو تاسو بہ زما خبرہ او منی قسم پہ خدائی اوس زہ د خپلی او ستاسو د معاملی مثال سوا د دے نہ نہ موم چہ د یوسف علیہ السلام پلار یعقوب علیہ السلام اوفرمائیل کله چہ د خپلو خامنو غلطہ خبرہ نی واؤریدہ چہ زہ صبر جمیل اختیاروم او د اللہ تعالیٰ نہ پہ دے معاملہ کنبی مدد غوارم چہ تاسو نی بیانوی . حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا فرمائی چہ دے نہ پس زہ خپلی بستری لہ لازم او خملاستم او دا نی اوفرمائیل چہ یقین م وو چہ خنگہ پہ واقع کنبی زہ بیگناہ یم اللہ تعالیٰ بہ م دغہ بی گناہی ضرور پہ وحی سرہ بنکارہ کری خودا م پہ خیال کنبی ہم نہ راتلل چہ زما پہ بارہ کنبی بہ د قرآن آیتونہ نازلیری چہ ہمیشہ بہ لوستی کیری ولی چہ خپلہ درجہ م دے نہ ډیرہ کمہ کوخہ کنرلہ البتہ خیال م دا وو چہ غالباً رسول اللہ ﷺ تہ بہ پہ خوب کنبی زما دا بیگناہی بنکارہ کری شی حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا فرمائی چہ دغی مجلس نہ زمونږ د کور هیخوک ہم نہ وو پورته شوی او رسول اللہ ﷺ ہم د خپل خانہ نہ نہ وو پورته شوی چہ پری باندي د وحی نازلیدو حالت بنکارہ شو خنگہ بہ چہ پہ یخ ژمی کنبی نی ہم تندي مبارک پہ دغی حالت کنبی د خولونہ لونډ شو چہ د وحی راتلو دغہ حالت ختم شو نو هغوی ﷺ مسکا کونکي [پہ خندا] را پورته شو او د هر څه نه اول کلام مبارک نی دا وو ، ابهری یاعائشہ اما اللہ فقد ابونک ، عائشہ رضی اللہ عنہا زیری م در باندي اللہ تعالیٰ تہ بری کری [وائی چہ خپلی مور بی بی رضی اللہ عنہا راتہ او وئیل چہ ، پاسہ او رسول اللہ ﷺ لہ ورشہ ، ما او وئیل چہ د اللہ تعالیٰ نہ سوا زہ د بل چا احسان نہ منم او نہ وریاسم ، زہ د خپل رب شکر گزارہ یم چہ هغه بری کرم (۱)]

۱ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا خو خصوصیتونہ : امام بغوی رضی اللہ عنہ ہم د دے آیتونو پہ تفسیر کنبی لیکلی دی چہ د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا یو خو داسی خصوصیتونہ دی چہ بلې هیخ یوی زنانه تہ نہ دی نصیب شوی حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا بہ ہم هغه خیزونہ د شکر نی په انداز کنبی په ډیر فخر سرہ بیانول :

① دا چہ د رسول اللہ ﷺ په نکاح کنبی د راتلونہ وړاندي حضرت جبرائیل علیہ السلام په یو رښمنینه کپړه کنبی زما تصویر رسول اللہ ﷺ تہ راوړو او وې فرمائیل چہ دا دے بی بی ده اترمذی د عائشہ رضی اللہ عنہا نه (۲) په ځنی روایتونو کنبی راغلې دی چہ حضرت جبرائیل علیہ السلام ورته دغہ تصویر په خپل تلی [لاس] باندي جوړ کړي راوړو (۳) .

② دا چہ رسول اللہ ﷺ د دے نه سوا بلې پیغلې جینئ سره نکاح نہ ده کړي .

③ دا چہ رسول اللہ ﷺ هم د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا په غیر کنبی وفات شو .

④ دا چہ هم د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا په کمره کنبی هغوی ﷺ دفن شو .

⑤ دا چہ په رسول اللہ ﷺ به هم هغه وخت وحی نازلیدہ چہ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا سره به په یوه

(۱) صحيح البخاري كتاب المغازي ، باب حديث إفاك [ج: ۲، ص: ۵۹۶]

(۲) جامع الترمذي ، ابواب المناقب ، باب من فضل عائشة رضي الله عنها [ج: ۲، ص: ۲۲۶]

(۳) مجمع الزوائد ، رقم الحديث / ۱۵۳۰۷

بستره کنبې وو بلي بي بي [ام المؤمنين] ته دا خصوصيت حاصل نه وو

① دا چه آسمان نه د دې ﷺ بري کيدل نازل شو.

② دا چه حضرت عائشه رضي الله عنها د رسول الله ﷺ د خليفه ﷺ لور بي بي او صديقه يعنى ريښتونې بي بي ده ، او دا په هغې خلقو کنبې شامله ده چه الله تعالى ورسره هم په دنيا کنبې د مغفرت او بنائسته رزق وعده کړې ده [مظهري] د حضرت صديقي رضي الله عنه فقيهانو او عالمانو تحقيقونه او فاضلانو تقرير چه حضرت موسی ابن طلحه رضي الله عنه او ليدو نو وې فرمائيل چه ما د حضرت عائشې رضي الله عنها زيات فصيح او بليغ بل څوک نه دې ليدلې [ترمذی] (۱) تفسير قرطبي کنبې نقل شوې دې چه کله يوسف عليه السلام باندې تور پورې کړې شو نو الله تعالى د غيږې يو ماشوم گوي کړو او د هغوی عليه السلام بي گناهي ئې ښکاره کړه چه په حضرت مريم عليها السلام باندې تور پورې کړې شو نو الله تعالى هم د هغې د فرزند حضرت عيسي عليه السلام په گواهي سره هغه بري کړه سره د دې چه هغه اوس اوس پيدا شوې د څلوېښتې ماشوم وو خو چې په حضرت عائشه رضي الله عنها چه تور پورې کړې شونو الله تعالى د لس قرآني آيتونو په نازلولو سره د هغې د بي گناهي اعلان او کړو چه د هغې غوره والې او عزت ورسره نور هم زيات شو د دې (۲) اوسنو آيتونو اجمالي تفسير د تفصيل په خلاصه کنبې پورته بيان شوې دې اوس د آيتونو خاص خاص جملو سره متعلق څه بحثونه دلته او گوري.

﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ﴾ د افک اصلي معنی اپوته کول او بدلول دی ډير ناکاره قسم دروغ چه حق د باطل او باطل د حق په شکل کنبې بدلوی او پاک لمنه متقی د فاسق او فاسق د متقی او پرهيزگار په شکل کنبې ښکاره کړی نو دغسې دروغو ته هم ، افک ، و نیلې شی د ، عصبه ، معنی ډله ده چه د لسو نه تر څلوېښت کسانو پورې پکنبې راځی دې نه کم او زیاتو د پاره هم دا لفظ استعمالیږی د ، منکم ، نه مراد مؤمنان دی اصلی تور پورې کونکې عبدالله بن ابی اگر چه مسلمان نه بلکه منافق وو خو هرکله چه په ظاهره ئې د اسلام دعوه کوله ځکه پرې په ښکاره د مؤمنانو احکام جاری کیدل او هم په دې وجه په ، منکم ، لفظ سره په مؤمنانو کنبې شامل کړې شو په مسلمانانو کنبې دوو نارینه او یوې زنانه هم په دغه تور خورولو کنبې کار کړې وو د صفایي د آيتونو د نازلیدو نه پس په هغوی حد قذف جاری شو ځنگه چه وړاندې ئې بیان تیر شوې دې مگر مؤمنانو ټولو توبه او ښکله چه الله تعالى قبوله کړه په دوی کنبې حضرت مسطح رضي الله عنه او حضرت حسان رضي الله عنه دواړه د بدر په غزا کنبې شریک شوې وو چا د پاره چه الله تعالى په قرآن کریم کنبې د مغفرت او ببني اعلان کړې دې هم په دې وجه به حضرت عائشې رضي الله عنها د حضرت حسان رضي الله عنه د اوريدل د چا د خلې نه نه شو زغملي او فرمائيل به ئې چه د رسول الله ﷺ د اړخه حضرت حسان رضي الله عنه د کفارو سره شاعرانه مقابله په ښه شان سره کړې ده ځکه ورته بد وئیل نه دې پکار حالانکه په حسان رضي الله عنه باندې هم رسول الله ﷺ دافک ، په واقعہ کنبې حد قذف جاری کړې وو کله به چه حضرت حسان رضي الله عنه د حضرت عائشې رضي الله عنها په خدمت کنبې حاضر شونو په تعظیم سره به ئې هلته کینولو [مظهري و غيره] (۳)

﴿لَا تُحِبُّونَهُ أَكْثَرُ النَّاسِ﴾ دا خطاب رسول الله ﷺ عائشې صديقي رضي الله عنها حضرت صفوان رضي الله عنه او ټولو

(۱) جامع الترمذی ، ابواب المناقب ، باب من فضل عائشة رضی الله عنها [ج: ۲، ص: ۲۴۷]

(۲) تفسير القرطبي [ج: ۱۲، ص: ۲۱۴]

(۳) تفسير المظهري [ج: ۶، ص: ۱۷۵]

مؤمنانو ته دې چه د دغې افواه په خوریدو سره ورته ډیر غم درد رسیدلې وو د دې معنی دا ده چه دا واقعه ځکه بده مه کنړئ چه په قرآن کریم کښې په صفایې نازلیدو سره د هغوی عزت نور هم زیات شو او چا چه دغه خراب حرکتونه کړي وو د هغوی په باره کښې سخت وعید نازل شو چه تر قیامته پورې به په محرابونو کښې مونځونو کښې بهر دننه په یاد او په قرآن کښې لوستلې شی

﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ﴾ [کومو خلقو چه په دغه بهتان کښې برخه اخستې ده د هر یو گناه د هغه د برخې په اندازه لیکلې شوې ده او هم په دغسې حساب به ورته عذاب ورکولې شی یعنی چا چه دا خبر د خانه جوړ کړو او وي چلولو [چې بیان ئې راروان دې] هغه د ټولونه د زیات عذاب حقدار دې او چا چه د دې خبر په اوريدو سره ئې تائید او کړو هغه په گناه او عذاب کښې د دوی نه کم دې، او څوک چه په اوريدو ئې غلی شو هغه به د دې نه هم کم وی-

﴿وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ د کبر، په زیر د کاف سره معنی، لونې، ده مطلب دا دې چه چا په دغې تور پورې کولو کښې لوی کار او کړو یعنی د خانه ئې جوړ کړو هغه لره لوی عذاب دې، مراد ترې عبداللہ بن ابی منافق دې [بغوی وغیره] ()

﴿لَوْلَا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا آفَكٌ مُّبِينٌ﴾ [یعنی داسې ولې او نه شو چه کله تاسو د دې تهمت خبره واوريده نو نارینه او زنانه مسلمانانو په خپله باره کښې یعنی د خپلو مسلمانانو روڼو خویندو په باره کښې مونځ گمان کړې وې او وئیلې مو وې چه دا په ښکاره دروغ دی] په دې آیت کښې گنړ څیزونه د غور کولو جوگه دی اول دا چه په ، ﴿بِأَنفُسِهِمْ﴾، لفظ سره قرآن کریم دې ته اشاره او کړه چه کوم یو مسلمان بل مسلمان رسوا کوی او بدناموی ئې هغه په حقیقت کښې خپل ځان رسوا کوی ولې چه د اسلام رشتې خپل مینځ کښې ټول مسلمانان یو جوړ کړې دی چنانچه قرآن کریم په داسې ټولو موقعو کښې دا اشاره استعمال کړې ده لکه یو ځای کښې فرمائی ﴿وَلَا تَلْبِزُوا الْاَنفُسَکُمْ﴾، [په خپلو ځانونو عیب مه لگوي] مراد ترې دا دې چه په خپل مسلمان ورور خور باندې عیب مه لگوي بل ځای کښې فرمائی ﴿وَلَا تَقْتُلُوا الْاَنفُسَکُمْ﴾، [خپل ځانونه مه وژنئ] یعنی خپل مسلمان ورور خور مه وژنئ په دریم ځای کښې فرمائی، ﴿وَلَا تُخْرَجُونَ اَنفُسَکُمْ مِنْ دِيَارِکُمْ﴾ [خپل ځانونه د خپلو کورونو نه مه اوباسئ] په څلورم ځای کښې فرمائی، ﴿فَلَمَّا عَلِيَ الْاَنفُسَکُمْ﴾، [په خپلو ځانونو باندې سلام اچوی] دې ټولو ځایونو کښې د ، ﴿اَنفُسَکُمْ﴾ نه مطلب مسلمانان روڼه خویندې دی لهذا قرآن کریم دا ضمني هدايت ورکوی چه په یو مسلمان باندې عیب لگول یا ورته زیان رسول ځکه ناجائز دی چه په انجام کښې د ټول قوم بدنامی او رسوائی ورسره کیږي چنانچه سعدی شیرازی فرمائی

چواز قومي یکی بے دانشی کرد
نه که را منزلت ما ندنه مه د را

[نود دغې قوم د ادنی او اعلی خلقو [دواړو] پرې عزت خرابیږي]

په قوم کښې چه یو کس بې وفای او کسري :: دا د قرآن کریم د دې تعلیم اثر وو چه کله مسلمانان اوچت شونو ټول قوم ورسره اوچت شود دوی هر یو کس را پورته شو او د دې د پریښودو نتیجه نن د سترگو په وړاندې ده چه ټول اوغور خیدل او هر کس اوغور خیدو دویمه خبره په دې آیت کښې دا د نظر کولو جوگه ده چه د مقام غوښتنه دا وه چه داسې فرمائیلې شوې وې.

﴿لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ ظَنَنْتُمْ بِأَفْئِسِكُمْ﴾ د خطاب په صیغې سره فرمائیلې شوې وې څنگه چې په سر کښې د ﴿سَمِعْتُمُوهُ﴾، صیغه د خطاب راغلې ده مگر قرآن کریم دا لنډه جمله پرېښوده او دلته ئې طرز بدل کړو چې د، ظننتم، په ځای، ﴿ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ﴾ او فرمائیل په دې کښې څه معمولی غوندې اشاره دې ته کیدې شی چې دا کار د چا نه چې اوشو هغوی د دې کار له مخې د دې حقدار نه دی چې مؤمنان ورته اووئیلې شی ولې چې د ایمان غوښتنه دا وه چې یو مسلمان په بل مسلمان نیک گمان کولې. دریمه خبره دا د نظر جوگه ده چې د دې آیت په آخری جمله، ﴿وَقَالُوا هَذَا إِلْفٌ مُّبِينٌ﴾ کښې دا تعلیم ورکړې شویدې چې د ایمان غوښتنه دا وه چې مسلمانانو د دې خبر په آوړیدو دا وئیلې وې چې دا په ښکاره دروغ دی دې نه ثابتې شوه چې د یو مسلمان په باره کښې د څه گناه یا عیب علم په شرعی دلیل سره حاصل نه شی تر هغې پورې په هغه باندې نیک گمان کول او بې د څه دلیل نه د عیب او گناه خبرې ورته منسوب کول دروغ گرځول بعینه د ایمان غوښتنه ده۔

مطلب: د دې نه ثابتې شوه چې په هر یو مسلمان باندې ښه گمان لرل واجب دی تر څو پورې چې په یو دلیل شرعی سره د دې خلاف ثابت نه شی او څوک چې د دلیل شرعی نه بغیر په یو مسلمان څه تور پورې کوی نو د هغه خبره رد کول او دروغ ژن ئې گرځول واجب دی ځکه چې دا خالص غیبت او بې وجهي یو مسلمان شرمول دی [مظهري] (۱)

﴿لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشَّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴾ د دې آیت په رومبې جمله کښې خود دې ښودنه ده چې د داسې خبر مشهور کوونکو په باره کښې مسلمانانو له پکار وو چې د هغوی خبرې له د مخې ورکولو په ځای باندې د هغوی نه ئې د دلیل غوښتنه کړې وې هرکله چې د زنا د تور پورې کولو په باره کښې شرعی دلیل سوا د څلورو گواهانو پیش کولو نه نشی قائمیدې ځکه ترې دا غوښتنه کول پکار وو چې تاسو څه وایئ په هغې څلور گواهان پیش کړئ یا خوله بنده کړئ په دویمه جمله کښې فرمائی چې هرکله دوی څلور گواهان پیش نه کړې شونو د الله تعالی په نزد هم دا خلق دروغ ژن دی دلته دا خبره د غور کولو جوگه ده چې هرکله څوک په خپلو سترگو یوه واقعه اووینی او په هغې باندې نور څوک گواهان پیش کول ئې د وسه او نه شی نو د دغې واقعې بیانولو سره دروغ ژن ولې بللې شی خصوصاً د الله تعالی په نزد ورته دروغ ژن وئیل خو ځکه په ذهن کښې نشی راتلې چې الله تعالی ته ټول واقعات معلوم دی او دا واقعه موجودیدل ورته هم معلوم دی بیا د الله تعالی په نزد ورته دروغ ژن څنگه اووئیلې شو؟ د دې دوه جوابه دی اول دا چې د، عندالله، [دالله په نزد] نه مراد د الله تعالی حکم او قانون دې مطلب ئې دا شو چې د الله تعالی د حکم او قانون له مخې دغه کس دروغ ژن گرځولې شی چې حد قذف به پرې جاری کولې شی ولې چې د الله تعالی حکم دا وو چې تر څو پورې څلور گواهان نه وی نو د واقعې لیدلو باوجود ئې مټ بیانوی او څوک چې ئې بغیر د څلورو گواهانو بیانوی نو هغه به د الله تعالی د حکم او قانون له مخې دروغ ژن بللې شی او سزا به بیا مومی. دویم جواب دا دې چې د مسلمان شان سره عبت او فضول کار کول نه ښائی چې څه تېبجه ئې نه راخیژی خصوصاً داسې کار چې په یو مسلمان باندې تور پورې کول وی نو یو مسلمان د بل مسلمان د عیب او گناه

(۱) تفسیر المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۷۶]

گواهی صرف په دې نیت ورکولې شی چه د جرم او گناه بندیز کول ئې مطلب وی څوک شرمول یا ورته ضرر او زیان رسول ئې مقصد نه وی په دې بنا که څوک د څلورو گواهانو نه بغیر دغسې گواهی ورکوی او په دې پوهیږی چه د شریعت له مخې د تور پورې شوی خلاف دې نه هیڅ نه جوړیږی بلکه البته به دا گواهی ورکونکې سزا [حد قذف] بیا مومی په دې لحاظ هغه به په دې نیت سره دغه دعوی کولو کښې دروغ ژن وی چه هغه گنې د خلقو د اصلاح او د جرمونو د بندیز په نیت گواهی ورکوی ولې چه د شرعی ضابطې مطابق د [شرعی] گواهی د نیشتوالی په صورت کښې دغسې نیت د سره هډو کیدې نشی [مظهري] (۱)

پوه اومه او ضروري خبره ده: په دې دوؤ آیتونو کښې دا واجب گرځولې شوې دی چه هر مسلمان دی د بل مسلمان په باره کښې نیک گمان لری او د هغه خلاف بې دلیل خبرې دې رد کوی که څوک دا شک او کړی چه بیا رسول الله ﷺ ولې یقین اونکړو چه دا خبر غلط دې او دا خبر ئې رد ولې نه کړو تر یوې میاشتي پورې په داسې تردد حالت کښې ولې پاتې شو چه حضرت عائشې رضی الله عنها ته ئې هم او فرمائیل: که څه لغزش تانه شوې وی نو د هغې نه توبه کړه [بخاری] (۲)

جواب ئې دا دې چه د نیک گمان کولو مطلب دا نه دې چه په طبیعت کښې دې بې یقینۍ او پریشانی نه وی چنانچه رسول الله ﷺ دې خبرته رشتیا نه وو وئیلې نه ئې د هغې په غوښتنه باندې څه عمل کړې وو او نه ئې د هغې مشهور کول خوښ کړی وو بلکه د صحابه کرامو رضی الله عنهم د ولې په وړاندې ئې فرمائیلی وو، «ما علمت علی اهلی الا خیرا» [بخاری] (۳) [یعنی سوا د خیر نه م دخیلې بې بې په باره کښې بل څه یقین نه راځی] دا ټول داسې څیزونه دی چه د آیتونو په غوښتنه باندې د عمل کولو او د نیک گمان کولو گواهی ورکوی، البته د صفایۍ د آیتونو په نازلیدو سره د رسول الله ﷺ هغه طبعی پریشانی او دوجالی هم لرې شوه او یقین ئې هم حاصل شو.

خلاصه دا شوه چه په زړه کښې شک شبه راتلل او احتیاطی تدبیرونه استعمالول په مسلمانانو باندې د نیک گمان کولو سره بې سمونه او بې جوړه نه دی کله چه د دې په غوښتنه باندې عمل هم اونکړې شی څنگه چه رسول الله ﷺ کړی وو هم دغه وجه ده چه په هغې مسلمانانو باندې حد قذف جاری کړې شو چه د دې خبر په غوښتنه باندې ئې عمل او کړو او خور ئې کړو چه دا د صفایۍ د آیتونو د نازلیدو نه وړاندې هم ناجائز کار او د سزا ورکولو باعث وو -

«وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَكْتُمْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ» دا آیت د هغې مؤمنانو په باره کښې نازل شو چه په غلطۍ سره په دې تور پورې کولو کښې په څه شان سره شریک شوي وو او بیانې توبه کړې وه او په بعضو باندې سزا هم جاری شوې وه دغې ټولو ته دې آیت دا هم اوبسودل چه کوم جرم ستاسو نه اوشو هغه لوی جرم وو د هغې په وجه دنیا کښې هم عذاب درياندې راتلې شو څنگه چه د پخوانی قومونو په مجرمانو باندې راغلې وو او په آخرت کښې به هم پرې سخت عذاب وی خو ستاسو مؤمنانو سره الله تعالی د خپل فضل او رحمت معامله په دنیا او آخرت کښې داسې اوکړه چه د دنیا عذاب ئې تاسو نه ایسار کړو یعنی په دنیا کښې ئې درته د

(۱) تفسیر المظهري تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۷۶]

(۲) صحيح البخاري كتاب المغازي، باب حديث إفك [ج: ۲ ص: ۵۹۶]

(۳) صحيح البخاري كتاب المغازي، باب حديث إفك [ج: ۲ ص: ۵۹۶]

ایمان او اسلام را ورلو توفیق در کرو بیا د رسول الله ﷺ د صحابی کیدو عزت نی در کرو بیا د کړې گناه نه د رشتیا توبې او ښکلو توفیق نی در کرو او هغه نی قبوله هم کړه . او تاسو سره چه الله تعالی د عفو ، درگزر او مغفرت وعده او کړه نو په دې شان نی در باندې په آخرت کښې فضل او رحمت کول څرگند کړل -

﴿اِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِالْاِسْتِغْثَارِ﴾ د ، تلقی ، مطلب دا دې چه د یو بل نه په پوښتنه سره نقل کولې شی دلته نی مطلب دا دې چه صرف په آوريدو سره څه خبره بې دلیله او بې تحقیقه گرځینده او گرځولې شی .
﴿وَتَحْسِبُوْنَهُ هَيْبًا وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيْمٌ﴾ [یعنی تاسو په خیال کښې خو دا معمولی خبره راغله چه څنگه مو واړیده هغسې مو بل ته وراورسوله خو داسې کول د الله تعالی په نزد د لوڼې گناه کارو او چه بې دلیله او بې تحقیقه دغسې خبر ته گردش ورکړو چه نورو مسلمانانو ته د سخت زیان باعث وه چې هغوی پرې شرمیدل او ژوند نی تریخ شو ،

﴿وَلَوْلَا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُوْنُ لَنَا اَنْ نَّتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحٰنَكَ هَٰذَا بَهْتَانٌ عَظِيْمٌ﴾ [یعنی د دې افواه په آوريدو مو ولې داسې او نه وئیل چه مونږ د پاره داسې خبره په ژبه راوستل هم جائز نه دی الله تعالی ته پاک نی دا خو غټ تور پورې کول دی] په دې آیت کښې هغه هدایت دوباره کړې شوې دې کوم چه د دې نه په رومبې آیت کښې راغلې وو خو په دې کښې د دې زیات وضاحت شوې دې چه کله داسې خبر واوری نو مسلمانانو له څه کول پکار دی ؟ هغه دا چې صفادې وائی چه داسې څه خبره بې دڅه دلیله دخولې نه او ښکل هم مونږه د پاره جائز نه دی ولې چه دا خو یو غټ تور پورې کول دی -
پوه ښه او جواب : که دا شک یا اعتراض راپورته شی چه څنگه د یو واقعی رشتیا والې بې دلیله نشی معلومیدې او په داسې حالت کښې نی د خلې نه ویستل او شورېښ ورکول ناجائز دی دغه شان د یو کلام دروغژن کیدل خو هم بې د څه دلیل نه نشی ثابتیدې نو څنگه ورته ، ﴿بَهْتَانٌ عَظِيْمٌ﴾ وئیلې شی ؟ -- جواب نی دا دې چه هر مسلمان لره د گناهونو نه پاک او صفا گنرل یو شرعی اصل دې چه په دلیل سره ثابت دې ځکه د دې نه خلاف څه خبره چه بې د دلیل نه او کړې شی نو د هغې د دروغ بللو د پاره د بل څه دلیل ضرورت نشته صرف دومره کافی دی چه په یو مؤمن مسلمان باندې بې د څه شرعی دلیل نه تور پورې کړې شوې دې ځکه ورته بهتان او فرمایشی شو -

﴿اِنَّ الَّذِيْنَ يُجَيِّنُوْنَ اَنْ تَشِيْعَ الْفَاجِشَةُ فِي الَّذِيْنَ اٰمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ﴾ په دې آیت کښې بیا د هغې خلقو بدې بیان شوې ده او په دنیا او آخرت کښې د عذاب درکه ورکړې شویده کومو چه په دغې تور پورې کولو کښې څه برخه اخستې وه په دې آیت کښې دا خبره زیاتې ده چه کوم خلق داسې خبرونه مشهوره وی گویا کښې هغوی دا غواړی چه په مسلمانانو کښې بد کاریانې او بې حیائی زیاته شی .

د بې حیایانو بندولو فرآنی نظام او یو زیات ضروری ته بیر چه د هغې شاته د غورځولو نتیجه داده چه نن صابې هیانې زیاتې شوې :: قرآن کریم د فواحشو کارونو د بندولو دا خاص نظام جوړ کړې دې چه اول خو داسې دا قسم خبر چرته خور نشی او که خوریدل نی وی نو چې په شرعی ثبوت سره دې وی ځکه چه د دغې خوریدو مشهوریدو په بنیاد د عامې گنډې په وړاندې په مجرم باندې د زنا حد جاری کړې شی او دغه مشهورتیا د دې د بندیز سبب جوړ شی . او چرته چې شرعی ثبوت نه وی هلته د بیحیایۍ خبرونه خورول او مشهور کول د دې سبب جوړشی او دې سره څه سزا نه وی نو

بیا د خلقو په زړونو کښې د بې حیایی او فواحشو نفرت ډیر کم شی او ددې سبب دا شی چې خلق جرمونو باندې زړور شی او ددې شهرت کوی څنگه چې ددې مشاهده نن صبا د اخبارونو د خبرونو خوریدو نه کولې شی ځکه چې داسان خبرونه هره ورځ په اخبار کښې شائع کیږی. خوانان، سړی او ښځې دا گوری، روزانه چې دوی دا خبرونه گوری او بیا دا هم گوری چې په دې باندې څه سزا نشته دې نو بیا ددې طبیعی اثر دا وی چې ددې په کتلو کتلو سره دهغوی په نظرونو دا خبیث کار ډیر وړوکی ښکاری. او بیا په نفس کښې دا خائنه یو خایې جوړ کړی. لهذا قرآن کریم د داسې خبرونو خورولو اجازت صرف په هغې صورت کښې ورکړې دې کله چې ددې د پاره شرعی ثبوت وی. د دې په نتیجه کښې چې د دغې خبر سره سره د دغې بې حیایی هیبتناکه سزا د خلقو په لیدلو او اوريدلو کښې راشی. او چرته چې ثبوت او سزا نه وی نو ددغسې خبرونو خورولو لره قرآن کریم په مسلمانانو کښې د بې حیایو خورولو ذریعه ګرځولې ده، کاش چې مسلمانان په دې غور او کړی. په دې آیت کښې هغې خلقو د پاره د دنیا او آخرت د درد ناک عذاب بیان راغلې دې چې ددغسې خبرونه بې ثبوت مشهوره وی، ښکاره خبره ده چې د آخرت عذاب خو به د قیامت نه پس وی چې دلتنه نې لیدل نشی کیدې لیکن د دنیا عذاب خو په لیدلو کښې راتلل پکار دی. نو چې په کومو خلقو باندې حد قذف [د تور پورې کولو سزا] چې جاری کړې شی په هغوی باندې د دنیا عذاب خو راغلو او که په چا باندې حد قذف په دې وجه جاری نه کړې شو چې ددې د پاره نې شرطونه موجود نه وو نو بیا هم په دنیا کښې یو قسم د عذاب حقدار خوا ګرځیدو چې د آیت د مصداق د پاره دا هم کافی دی ﴿وَلَا يَأْتَلِيْ اُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوْا اُولَى الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِيْنَ وَالْمُهَاجِرِيْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلْيَغْفُوا لِمَنْ سَفَحَ اُولَٔٓا نَحْيُوْنَ اَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾

صحابه کرامو ته د اوچتو اخلاقو تعلیم وړ کول

﴿وَلَا يَأْتَلِيْ﴾، د، انتلاء، معنی قسم خوړل دی په حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا باندې تور پورې کولو کښې حضرت مسطح رضی اللہ عنہ او حضرت حسان رضی اللہ عنہ دواړه ککړ شوی وو کله چې د صفایي آیتونه نازل شونو په دې دواړو باندې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حد قذف جاری کړو دا دواړه جلیل القدر صحابه کرام رضی اللہ عنہم د بدر په غزا کښې هم شریک شوي وو خو دغه غلطی چې ترې اوشوه نور رښتونی توبه نې نصیب شوه او الله تعالیٰ چې څنگه د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا بری کیدل نازل کړل دغسې د دغې مؤمنانو د توبې قبلولو او معاف کولو اعلان نې هم او کړو مسطح رضی اللہ عنہ د حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ عزیز هم وو او غریب هم وو چې حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ به نې مالی امداد کولو کله چې د افک په واقع کښې د دوی رضی اللہ عنہم یو قسم شریکیدل ثابت شونو د حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ لور بې بی حضرت عائشې رضی اللہ عنہا ته د سختې صدمې رسول او پلار ولې محبت په وجه د حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ قسم او خوړو چې بیابه دوی رضی اللہ عنہم سره هیڅ قسم مالی امداد نه کوم دا ښکاره خبره ده چې یو خاص فقیر سره یو خاص مسلمان لره علی یقین امداد کول واجب نه دی او په چا باندې خپل جاری امداد بندول څه ګناه نه جوړیږی خو هر کله چې الله تعالیٰ د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم معاشره یو مثالی معاشره جوړول غوښتل نو ځکه نې د هغې حضراتو رښتونی توبه او په آئنده کښې حالات سمول نصیب کړل چانه چې لغزش شوې وو، بل اړخ ته نې هغه حضراتو ته د اعلیٰ اخلاقو د تعلیم وړ کولو په غرض دا هدایت ورکړو چې غریبانو حضراتو رضی اللہ عنہم نه دې خپل جاری امداد نه بنده وی چې ورته نې غم او خفګان رسولې دې او په دې باره کښې کړې قسم دې مات کړی او دهغې کفاره

دې ادا کړې ولې چه د دوی د مالی امداد نه لاس اخستل د هغوی د لورې درجې او لوړ مقام سره نه ښانې او څنگه چه الله تعالی دوی ﷺ معاف کړل نو دوی دپاره هم معافی او درگزر کول پکار دی. په شرعی لحاظ سره په حضرت ابی بکر رضی الله عنه باندې د دغه غریب صحابی مسطح رضی الله عنه مالی امداد کول واجب نه وو ځکه قرآن کریم دا عنوان اختیار کړو چه د علم او فضل خاوندان کومو ته چه الله تعالی دینی کمالونه ورکړي دی او د الله تعالی په لار کښې د خرڅ وس لاس نې هم رسی هغوی ﷺ لره داسې قسم خوړل نه دی پکار چنانچه په آیت کښې دوه لفظونه، اولو الفضل، او، والسعة، هم د دې معنی د پاره راغلي دي. د دې آیت آخری جمله، ﴿الَّذِينَ يُؤْتُونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾، [تاسو دا نه خوښوئ چه الله تعالی ستاسو گناهونه معاف کړي] نازله کړه نو صدیق اکبر رضی الله عنه سمدستی او وئیل، والله انی احب ان یغفر الله لی [بخاری و مسلم] ^(۱) یعنی [قسم په خدای څه ضرور غواړم چه الله تعالی راته ښه او کړي] او سمدستی نې د حضرت مسطح رضی الله عنه امداد جاری کړو او دا نې هم او فرمائیل چه اوس به دا امداد چرې هم نه بندیدی [بخاری و مسلم] ^(۲) دا هغه ښکلي خوښه دی په کومو سره چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم تربیت شوې دې په صحیح بخاری کښې د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دی ﴿لیس الواصل بالمکافی ولكن الواصل الذی اذا قطعت رحمه وصلها﴾ [مظہری] ^(۳) [یعنی خپلوی پالونکې هغه نه دی چه صرف د خپلوانو د احسان بدله پوره کړي بلکه اصلی خپلوی پالونکې هغه دی چه خپلوان ورسره تعلق ختم کړي او دې بیا هم ورسره تعلق جاری ساتي]

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعْنَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ په دې آیت کښې په ظاهره هغه مضمون دوباره بیان شوې دې چه د دې نه رومبې د قذف په آیتونو کښې داسې راغلي دي:

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَنِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاقُونَ﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ لیکن حقیقت دا دې چه د دې دواړو په مینځ کښې ډیر فرق دې ولې چه د حد قذف د آیتونو په آخر کښې د توبه کونکو استثناء او د دوی د پاره د بخښنې وعده ده په دې آیت کښې داسې نه ده بلکه د دنیا او آخرت لعنت او عذاب عظیم بې د استثناء نه راغلي دي، د دې نه معلومیږي چه د دې آیت تعلق د هغې خلقو سره دې چا چه په حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها باندې تهمت اولگولو او توبه نې ترې اونکړه سره د دې چه په قرآن کریم د هغوی صفایې نازل شوې ده بلکه په مخه په دروغه تور پورې کولو کښې لگیا وو او په مخه نې خورول ښکاره خبره ده چه دا د یو مسلمان کار نشی کیدې او کوم مسلمان هم چه د قرآن کریم د داسې ښکاره خبرو نه خلاف کوی هغه مسلمان نشی پاتې کیدې په دې وجه دا مضمون د هغې منافقانو په باره کښې راغلي دي چه د صفایې د آیتونو د نازلیدو نه پس نې هم په صدیقه رضی الله عنها باندې په مخه تور پورې کول پرې ښودل چه د دوی په کافر او منافق کیدو کښې هیڅ شک شبه نشته د توبه کونکو په باره کښې الله تعالی، فضل الله ورحمته، او فرمائیل او دا

(۱) صحیح البخاری کتاب التفسیر سورة النور، باب ان الذین یحبون الآیة [ج: ۲، ص: ۷۰۰] و صحیح مسلم کتاب التوبة، باب فی حدیث الإفک [ج: ۲، ص: ۳۶۶]

(۲) صحیح مسلم کتاب التوبة، باب فی حدیث الإفک [ج: ۲، ص: ۳۶۶]

(۳) صحیح البخاری کتاب الأدب، باب لیس الوصل بالمکافی [ج: ۲، ص: ۸۸۶]

شان ني په دنيا او آخرت کښې د رحمت الهي حقدار ثابت کړل او چا چه توبه او نکره نو هغوی ني په دې آيت کښې په دنيا او آخرت کښې لعنتيان او بنودل توبه کونکو ته ني د عذاب نه د خلاصی زيرې ورکړو او نه توبه کونکو ته ني د عذاب عظيم درکه ورکړه چنانچه د توبه کونکو په باره کښې ني، ان الله غفور رحيم، او فرمائيل او د بښنې زيرې ني ورکړو او نا توبه گارو ته ني په راتلونکي آيت کښې، يوم تشهد عليهم، سره د نه معاف کيدو درکه ورکړه [بيان القرآن] (۱) د دوی په کافر کيدو کښې دهیڅ شک وشبهې گنجانش نشته، دوی به اجماع د امت سره کافر دی؟

په ضروري خبره دې: په حضرت عائشه رضی اللہ عنہا باندې تور پورې کولو کښې چه څه مسلمانانو برخه اخستې وه دا دهغه وخت خبره ده چه په قرآن کریم کښې د هغوی [حضرت عائشه رضی اللہ عنہا] د صفایي آيتونه نه وو نازل شوی خو دې نه پس چه څوک هم په دې کښې برخه اخلي نو هغه په اجماع د امت سره کافر دې چه په کفر کښې ني هیڅ شک شبه نشته ولي چه دا د قرآن کریم نه هم انکار کول دي څنگه چه بعض شيعه کسان او بعض شيعه فرقې په دې کښې اخته دي -

﴿يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [يعنی په کومه ورځ به چه د دوی خلاف په خپله د دوی ژبې او لاسونه او خپې خبرې کوي او د دوی د جرمونو گواهي به ورکوي] لکه د حديث په روايتونو کښې راغلي دي چه کوم گنهگاران به د قيامت په ورځ د خپلو جرمونو اقرار او کړي نو الله تعالی به ني معاف کړي او د میدان محشر د عام مخلوق نه به د هغوی گناهونه پټ اوساتي او څوک چه د خپلو گناهونو دکولو نه انکار او کړي او اووايي چه ما خودغه گناه نه ده کړې څارونکو فرستو زمونږ په عمل نامه کښې هسې په غلطه ليکلي دي نو هغه وخت به ني خله بنده کړې شي او د خپو لاسونو نه به ني گواهي اخستې شي هغه به خبرې کوي او گواهي به ورکوي لکه، (۲) ﴿أَلَيْسَ لِكُلِّ نَفْسٍ عَلَىٰ نَفْسٍ حَافِظٌ﴾، کښې هم ددې بيان دي، دې آيت مبارك کښې او فرمائيل چې په خپلو به يې مهر اولگولې شي مگر مذکوره آيت کښې ني دا او فرمائيل چه ژبې به ني گواهي ورکوي خو په دې دواړو کښې بې سموني ځکه نشته چه دغه وخت به ني خپله ژبه هم د خپل اختيار نه بهر شي او د دوی د طبيعت خلاف خبرې به کول شروع کړي او دا هم کيدې شي چه يو وخت به ني خله او ژبه بيخي بنده کړې شي بيا به ني خپلې ته د رشتنې خبرې کولو حکم اوشي [والله اعلم]

﴿الْمُحْسِنَاتُ لِلْغَيْبِاتِ وَالْغَيْبَاتُ لِلْغَيْبَاتِ وَالْغَيْبَاتُ لِلْغَيْبَاتِ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ [يعنی گنده زنانه د گنده نارينو جوگه وي او گنده نارينه د گنده زنانو جوگه وي او پاکي صفا بيبياني د پاکو صافو نارينو جوگه وي او پاک صفا نارينه د پاکو صفا بيبيانو جوگه وي] په دې آيت کښې خويوه عامه ضابطه دا اوښودلې شوه چه الله تعالی په طبيعتونو کښې يو بل سره طبعي تړون او جوړښت داسې راوستي دي چه گنده او بدکارې زنانه، گنده او بدکارو نارينو سره او گنده او بدکار نارينه، په گنده او بدکارو زناو پسې مخه وړي او مينه ورسره ساتي دغه شان پاک صفا نارينه او زنانه هم يو بل سره مينه او جوړ لري، چه هر يو د دې مطابق خپل خان له جوړه لټوي او قدرت ته اوگوري چه هر يو ته خپله مناسبه جوړه ملاوېږي. د دې عام عادت او عامې کليي او ضابطې نه په ډاگه شوه چه هرکله په دنيا کښې د پيغمبرانو عليهم السلام

(۱) تفسير بيان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۱۱]
(۲) ترجمه: نن به مونږ ددوی په خلو باندې مهر اولگوو.

ظاہری او باطنی پاکبازی مثالی وی خکہ ورتہ بیبیانی ہم ہفسی مناسب ملاوی بی پہ دی بنا
 خنگہ چہ رسول اللہ ﷺ د تولو پیغمبرانو ﷺ سردار دی خکہ ہغوی تہ د ہغوی بیبیانی ﷺ ہم
 د ہغوی جو کہ ملاؤ شوی چہ حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا پہ ہغوی تولو کنسی یوہ خانگری بی بی
 وہ د ہغی ﷺ پہ بارہ کنسی ہم ہغہ خوک شک شبہ کولی شی چہ پہ خپلہ پہ رسول اللہ ﷺ نی
 ایمان نہ وی او پہ چہ قرآن کریم کنسی چہ د حضرت نوح علیہ السلام او حضرت لوط علیہ السلام بیبیانی
 کافرانہ ذکر شوی دی نو د ہغوی متعلق ہم دا ثابت دی چہ د کافر کیدو باوجود فاسقانی
 فاجرانہ او بدکاری نہ وی، حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمائیلی دی، مابغت امرءہ نبی قط، اد
 ہیخ یو نبی بی بی زنا نہ دہ کری (درمنشور) (۱) دی نہ معلومہ شوه چہ د یو نبی بی بی کافره
 کیدی شی لیکن بدکارہ ہیچری نشی کیدی خکہ چہ د بدکاری نہ د عوامو طبیعت ہم کر کہ
 کوی او د کفر نہ نی نہ کوی (بیان القرآن) (۲)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا
اے ہغہ کسانو چہ ایمان موراوی دی مہ ننوزی	اے ہغہ کسانو چہ ایمان موراوی دی مہ ننوزی
اے ایمان خاوندانو دخپلو کورونو نہ سوا	اے ایمان خاوندانو دخپلو کورونو نہ سوا
بِیُوتَا غَيْرِ بِيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا	بِیُوتَا غَيْرِ بِيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا
کورونو تہ غیر د کورونو ستاسو نہ تر ہغی پوری چہ تاسو رضا حاصلہ کری او سلام اووایی	کورونو تہ غیر د کورونو ستاسو نہ تر ہغی پوری چہ تاسو رضا حاصلہ کری او سلام اووایی
د بل چا کورونو تہ مہ داخلیرئی تر خو چہ موا جازت نہ وی غوبستی او تر خو چہ پہ ہغی	د بل چا کورونو تہ مہ داخلیرئی تر خو چہ موا جازت نہ وی غوبستی او تر خو چہ پہ ہغی
عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ	عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ
پہ اہل د ہغہ کور باند دا طریقہ بہترہ دہ ستاسو دپارہ دپارہ ددی چہ تاسو نصیحت واخلی	پہ اہل د ہغہ کور باند دا طریقہ بہترہ دہ ستاسو دپارہ دپارہ ددی چہ تاسو نصیحت واخلی
خلقو سلام وانچوئی کوم چہ پہ کنسی اوسیری اداکار ستاسو دپارہ دیر غورہ دہ چہ تاسو نصیحت قبول کری	خلقو سلام وانچوئی کوم چہ پہ کنسی اوسیری اداکار ستاسو دپارہ دیر غورہ دہ چہ تاسو نصیحت قبول کری
فَإِنْ لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى	فَإِنْ لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى
پس کہ چری بیانہ موندل تاسو پہ ہغہ کور کنسی ہیخوک نو مہ ننوزی ہغی تہ تر ہغی پوری	پس کہ چری بیانہ موندل تاسو پہ ہغہ کور کنسی ہیخوک نو مہ ننوزی ہغی تہ تر ہغی پوری
نو کہ پہ ہغہ کور کنسی درتہ خوک ہیکارہ نشی او تر ہغی مہ ورتنوخئی چہ تر	نو کہ پہ ہغہ کور کنسی درتہ خوک ہیکارہ نشی او تر ہغی مہ ورتنوخئی چہ تر
يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا	يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا
چہ اجازت اوکری شی تاسوتہ او کہ اووئیلی شی تاسوتہ چہ واپس لارشی	چہ اجازت اوکری شی تاسوتہ او کہ اووئیلی شی تاسوتہ چہ واپس لارشی
خودرتہ اجازت اونشی او کہ دا درتہ اووئیلی شی چہ واپس لارشی	خودرتہ اجازت اونشی او کہ دا درتہ اووئیلی شی چہ واپس لارشی
فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ	فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ
نو واپس شی دا طریقہ دیرہ پاکہ دہ ستاسو دپارہ او اللہ پہ ہغہ کارونو باند چہ تاسو نی کوی	نو واپس شی دا طریقہ دیرہ پاکہ دہ ستاسو دپارہ او اللہ پہ ہغہ کارونو باند چہ تاسو نی کوی
نو واپس لارشی ہم دا خبرہ ستاسو دپارہ غورہ دہ او اللہ ﷻ ستاسو پہ عملونو بنہ	نو واپس لارشی ہم دا خبرہ ستاسو دپارہ غورہ دہ او اللہ ﷻ ستاسو پہ عملونو بنہ

(۱) الدر المنثور تفسیر سورة ہود رقم الآية ۴۵: [ج: ۵ ص: ۳۱۱]

(۲) تفسیر بیان القرآن تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۱۲]

عَلَيْكُمْ ۝	لَيْسَ عَلَيْكُمْ	جُنَاحٌ	أَنْ تَدْخُلُوا	بُيُوتًا
ښه عالم دي نشته په تاسو باندې څه گناه چې تاسو ننوځئ داسې کورونو ته				
پوهه دي په دي خبره کښې په تاسو څه گناه نشته چې کومو کورونو کښې څوک				
غَيْرَ مَسْكُونَةٍ	فِيهَا	مَتَاعٌ	لَكُمْ	وَاللَّهُ يَعْلَمُ
چې دهيچا د اوسيدو ځاني نه وي او په هغې کښې څه فائده وي ستاسو دپاره او الله پوهيږي				
نه اوسيږي او ستاسو سامان په هغې کښې دننه پروت وي چې هغې ته ورننوځئ او الله ستاسو				
مَا	تُبْدُونَ	وَمَا	تَكْتُمُونَ ۝	
په هغې چې ښکاره کوي ئې تاسو او په هغې چې پټوي ئې تاسو				
په څرگنده او پټو کارونو باندې ښه پوهيږي				

آسان ترجمه قرآن

اي ايمان والو! دخپلو کورونو نه سوا نورو کورونو ته تر هغه وخته پورې مه داخلېږئ ترڅو چه مو اجازت نه وي اخستلې، او د هغه کور اوسيدونکو ته مو سلام نه وي کړې. هم دا طريقه ستاسو دپاره غوره ده، اميد دي چه تاسو به خيال ساتئ. او که تاسو په هغه کورونو کښ څوک بيا نه مومي نو بيا هم هغې ته تر هغه وخته پورې مه داخلېږئ ترڅو چه تاسو ته اجازت درلکړې شي او که تاسو ته اووئيږي شي چه: واپس لاړ شئ! او واپس شئ. هم دا ستاسو دپاره ډيره پاکه طريقه ده او تاسو چه څه عمل هم کوئ، الله پاک ته د هغې پوره پوره علم دي. ستاسو دپاره په دي کښ هيڅ گناه نشته چه تاسو داسې کورونو ته (د اجازت نه بغير) داخل شئ چه په هغې کښ څوک نه اوسيږي، او د هغې نه تاسو ته د څه فائدي او چټولو حق وي او کوم کار چه تاسو ښکاره کوئ او کوم چه پټ کوئ، الله پاک ته هغه هر څه معلوم دي.

خلاصه تفسير

پنجم حکم: د اجازت غوښتل او پوښل سره د ملاقات ادا د چا کور ته د داخلېدو نه وړاندې اجازت حاصلول. د سوره نور د شروع نه دفوا حشو او د بي حيايو بندولو دپاره د دغوسره د متعلقه جرمونو د سزاگانو ذکر او بي دليله په چاته مت لگولو د بدوالي بيان وو وړاندې د دغو فحش او بي حيا کارونو د بندولو او د پاکي او د پاکدامني د تحفظ دپاره داسې احکام ورکړي شوي دي په کوموسره چه داسې حالات د سره نه شي پيدا کيدې د کومونه چه د بي حيايي لارملاوشي په دي احکامو کښې د اجازت اخستو مسنلې او احکام دي چه د چا کور ته بغیر د هغه د اجازت نه داخليدل يا په دروازه وغيره کښې دننه کتل منع کړي شو په کومو کښې چه يو حکمت دا هم دي چه په غير محرمو ښځو باندې نظرونه او نه لگي په ذکر شوو ايتونو کښې د مختلف قسم کورونو مختلف احکام بيان کړي شوي دي

کورونه په څلور قسمه دي يو خاص دخپل اوسيدو کور په کوم کښې چه دبل دراتلو هيڅ احتمال نه وي دويم هغه کور په کوم کښې چه بل هم اوسي خواه هغه خپل محرمان ولې نه وي يا دبل دراتلو احتمال په کښې وي دريم قسم هغه کور په کوم کښې چه د چادبالفعل اوسيدو يا نه اوسيدو دواړو احتمال وي څلورم قسم هغه کور کوم چه د چا خاص سړي د اوسيدو دپاره

مخصوص نہ وی لکہ جماعت، مدرسہ، خانقاہ وغیرہ دعا مو خلقو دنفعی او دتلو راتلو خایونہ وی پہ دے کنبی داول قسم حکم خوظاھر وو چہ دے تہ دنوتو دپارہ دچانہ داجازت اخستو ضرورت نشته پہ دے وجہ ددغہ ذکرے پہ ایتو کنبی پہ ۱۱ اگہ نہ دے کرے دباقی درے قسمہ کورونو حکمونہ پہ وړاندے ایتونو کنبی بیانوی چہ ۱۱ **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا** [اے ایماندارو تاسو] **لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ** [دخپلو] اوسیدو خاصو [کورونو نہ سوا پہ نورو کورونو کنبی] پہ کومو کنبی چہ نور خلق اوسیرے خواہ هغه دهغو خپل وی اوکہ پہ سوال یا کرایہ ې داوسیدو دپارہ اخستی وی [مه داخلیرے] **حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَلِأَعْلَىٰ أَهْلِهَا** [تر خو چہ اجازت حاصل نہ کرے] یعنی اول دبهرنہ سلام وکرے بیا دهغوی نه تپوس وکرے چہ ایامونې ته دننه دراتلو اجازت شته اوبغیر داجازت نه دغسې مه ورننوخې او اگر چہ خنې خلق اجازت اخستل دخپل شان نه خلاف گنرې لیکن په حقیقت کنبی **ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ** [دا ستاسو دپارہ غوره ده] چہ اجازت واخلې او لاړ شی او دا خبره ې تاسو ته خکه وښودله **لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ** [چہ تاسو خیال ساتی] او په دې عمل وکرے چہ په دے کنبی لوی حکمتونه دی دا حکم شو دکورونو ددویم قسم **فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا** [بیا که په دے کورونو کنبی تاسو ته څوک بنیادم معلوم نه شی] خواہ په حقیقت کنبی هلته څوک وی اوکہ نه وی [خو] هم **فَلَا تَدْخُلُوهَا** [دغو کورونو ته مه ورځی] **حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ** [ترخو چہ تاسو ته اجازت درنه کرې شی] خکه چہ اول خودا احتمال دے چہ په هغې کنبی به څوک سرې موجود وی اگر چہ تاسو ته معلوم نه وی اوکہ په واقع کنبی څوک موجود نه وی نو دبل چا خالی کورته بې اجازته ورننوتل دبل په ملک کنبی دهغه داجازت نه بغیر تصرف کول دی کوم چہ ناجائز دی دا حکم شو ددریم قسم **وَإِنْ** [اوکہ چرې] داجازت طلب کولو په وخت کنبی **قِيلَ لَكُمْ** [تاسو ته دا اووئیلې شی] **أَرْجِعُوا فَرَجِعُوا هَؤُلَاءِ لَكُمْ** [چہ واپس شی نو تاسو واپس شی] دا خبره ستاسو دپارہ غوره ده [ددې خبرې نه چہ هلته ورته اودریرې چہ چرته به راوؤخی خکه چہ په دے کنبی خپل ذلت او بل ته بلا وجهې په دباؤ غورزلو تکلیف رسول دی اویومسلمان ته تکلیف ورکول حرام دی] **وَاللَّهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ** [او الله تعالی ستاسو دتولو عملونو نه خبر دے] که دحکم نه خلاف وکرې نو سزا به بیا مومی او دا حکم په هغه صورت کنبی دے چہ دکوروالواگر چہ دواپس کیدو وئیلې نه وی مگر څه خبرې یا غږې هم نه وی کرې په داسې حالت کنبی درې ځله اجازت به په دې احتیاط سره غوښتې شی چہ شاید چا اوړیدلی نه وی تردرې ځله پورې چہ کله څوک جواب ورنه کرې نو واپس کیدل پکار دی لکه چہ په حدیث کنبی ددې وضاحت موجود دے **لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا** [او تاسوله داسې کورونوته] بغیر دڅه خاص اجازت نه [په تلو کنبی گناه نشته] **غَيْرَ مَسْكُونَةٍ** [په کومو کنبی چہ] دکور په طور [څوک نه وسیرې] او **فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ** [په دے کنبی ستاسو دضرورت څه وی] یعنی ددغو کورونو داستعمالولو تاسو ته حق وی دا حکم دے دخلورم قسم کورونو کوم چہ دعامې فاندې کورونه مکانونه وی او په کومو پورې چہ دعا مو خلقو فاندې متعلق وی نو هلته دتلو عاداتا عام اجازت وی **وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ** [او تاسو چہ په ښکاره کوی یا پټ کوی الله تعالی ته هر څه معلوم دی] په دے وجہ په هر حال دالله تعالی ویره اوتقوی لازم ده

معارف او مسائل

خپل مینځ کښې د زیت روزگار کولو په پاره کښې د قرآن کریم د ښودلو طریقو یو ضروری باب د چا ملاقات له چه ورځنی نو اول اجازت اخلي بې اجازته د چا په کور کښې مه ور ننوځئ: د افسوس خبره ده چه اسلامی شریعت څومره چه دې معاملې له اهمیت وړ کړې دي او په قرآن کریم کښې دې د پاره په تفصیل سره احکام نازل کړې شوي دي دغه شان رسول الله ﷺ په خپل قول او عمل سره د دې ډیره زوره کړې ده هومره ترې دنن زمانې مسلمانان غافلې دي، لیک، پوست کونکی خلق هم دې لره څه گناه نه گنري، او نه په دې باندي د عمل کولو فکر کوي د دنیا نورو مهذبو قومونو دغه طریقې اختیار کړې او خپل زیست روزگار نې درست کړو خو یواځې مسلمانان په دې کښې د ټولو نه ورستو پاتې دي په اسلامی حکمونو کښې د ټولو نه رومبی سستی هم په دې حکم کښې شروع شوه په هر حال اجازت غوښتل د قرآن کریم هغه حکم دې چه عمل کول پرې واجب دي او په دې کښې یو ذر هس بدلون راوستل او سستی پکښې کول هم د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما په قول د قرآني آیت نه انکار کول دي موجوده خلقو خو دا قرآني حکمونه واقعی ده چه داسې شاته غورځولي دي لکه چه د سره دې لره قرآني احکام نه گنري ﴿إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾،

د اجازت غوښتنو حکمونه او پکښې د لوی شان ښکاري: هر انسان ته الله تعالی چه د استوگنې ځای کوم وړ کړې دې که هغه نې خپل ملکیت وي او که په کرایه وغیره نې د بل چا نه حاصل کړې وي خو دا د هغه، مسکن، بللې شي چه د دې نه اصل غرض سکون او آرام حاصلول دي چنانچه قرآن کریم د دې لوی نعمت یاد گیرنه او اشاره په دې شان سره کړې ده فرماني: ﴿جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا﴾ الله تعالی تاسوته کورونه د سکون او آرام حاصلولو د پاره درکړل دا سکون او آرام هله راتلې شي چه انسان د خپل استوگنې په ځای کښې په خپله خوښه د بل چا د دخل ورکولو نه بغیر د خپل ضرورت مطابق په آزادي سره پکښې پاتې کیدې شي په دې شان کښې نې بدلون راوستل د دې اصلی ښیگره د مینځه وړل دي چه لوی زیان او تکلیف دي- چاته په نا حقه تکلیف رسول اسلام حرام گرځولي دي چنانچه د اجازت غوښتلو یو لویه ښیگره دا ده چه د خلقو په آزادي سکون او آرام کښې خلل وانه چولې شي او زیان نه ورسوي چه د هر شریف انسان عقلی ذمه واری هم ده. بله ښیگره په کښې په خپله د دغه کس هم داسې ده چه څوک په بل چا باندي په سړیتوب، طریقې او شرافت سره ورننوځي نو مخاطب به نې خبره په ډیر قدر او عزت سره آوري، که حاجت مند وي نو د ده د حاجت پوره کولو جذبه به نې په زړه کښې راولاړه شي او که بې سړی تو بې، بې طریقې او بې اجازته پرې ورننوځي نو مخاطب به نې یو ناڅاپی آفت او گنري هسې به ترې د ځان خلاصولو کوشش کوي ده سره به نې د همدردی جذبه د زړه نه اوځي او په خپله به دغه ورتلونکې بنده مسلمان ته د ضرر رسولو په گناه ککړ شي.

دریمه ښیگره نې دا ده چه په دې سره د ناکاره او د بیحیایي د کارونو مخ نیوې داسې کیدې شي چه که مثلا څوک بې اجازته د چا په کور ورننوځي هلته نې په پرده درو پرادو زنانو نظر اولگی او په زړه کښې نې ناکاره ارادې په ټوپونو شي او که په اجازت غوښتو سره ورننوځي نو دې نه به محفوظ شي هم دغه وجه ده چه د اجازت دا حکمونه په قرآن کریم کښې حدزنا او حد قذف وغیره سره متصل راوړلې شوي دي -

خلور مه بنیگره نی دا ده چه انسان په ځینې وخت کښې د خپل کور په تنهائی کښې پداسې کارونو کښې لگیا وی چه د بل چا خبریدل په هغې باندې نه خوښوی او کله نی ډیر خطرناک هم گنړی که سره د دې څوک پرې بې اجازته ورننووخی نو دا دهغه پټ راز په زبر دستی سره معلومول دی چه ډیره سخته گناه ده او نورو ته د زیان ورکولو ذریعه هم دی.

د اجازت غوښتلو څه مسنلې خو په خپله په دې آیتونو کښې راغلې دی اول دهغې تفصیل او تشریح او گورئ، پاتې نورې مختلفې مسنلې به دې نه پس لیکلې شی -

مسئله: دلته د ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾، خطاب اگر چه نارینو ته دې خو په کښې زنانه هم داخلې دی څنگه چه د قرآن کریم عامه طریقه هم دا ده سوا د خاصو مسئلونه چه خصوصیت نی نارینو سره بیانولې شی، چنانچه صحابه کرامو رضی الله عنہم زنانو دا طریقه خپله کړې وه چه د چا کورته ورننوتونه اول د دغې کور د خلقونه به نی اجازت غوښتلو حضرت ام ایاس رضی الله عنہا فرمائی چه مونږه څلور زنانه به اکثر حضرت عائشې رضی الله عنہا له ورتلو چه کورته د ورننوتونه اول به مو د هغې نه اجازت غوښتلو صرف د هغې په اجازت ورکولو به دننه ورتلو ابن کثیر په حواله د ابن ابی حاتم^(۱)

مسئله: د دې آیت د عموم نه معلومیږی چه د بل کور ته هر ننوتونکې د د کور خلقونه اجازت غواړی اگر چه د دوی ترمنځه نزدې خپلوی هم وی، نارینه نارینه له، زنانه زنانه له، یا نارینه زنانه له یا زنانه نارینه له، ورځی نو هر یو ورتلونکې به اجازت غواړی چه واجب دی دغه شان که څوک نارینه خپلې مور، خور یا بلې هغې زنانه له ورځی چه نکاح کول نی ورسره همیشه د پاره حرام وی نو بیا هم اجازت غوښتل پکار دی امام مالک رحمته الله علیه په خپل مؤطا کښې یو مرسل حدیث د عطاء بن یسار رضی الله عنہ نه روایت کړې دې چه یو سړی رسول الله صلی الله علیه و آله نه تپوس او کړو چه آیا زه والدې ته د ورتلو په موقعه هم اجازت ترې غواړم؟ هغوی رضی الله عنہم ورته او فرمائیل چه بیا هم بې اجازته مه ورننووڅه هغه او وئیل چه زه خو هم مور سره اوسیرم رسول الله صلی الله علیه و آله ورته او فرمائیل چه بیا هم د اجازت نه بغیر مه ورځه هغه بیا عرض او کړو چه، یا رسول الله صلی الله علیه و آله زه خو هر وخت د هغې په خدمت کښې پاتې کیږم. هغوی رضی الله عنہم او فرمائیل بیا هم بې اجازت اخستو کورته ځکه مه ورننووڅه چه هسې نه هغه برېنده وی نو آیا ته به نی برېنده لیدل خوښوی؟ هغه عرض او کړو چه نا وی فرمائیل چه ځکه اجازت غوښتل پکار دی چه کیدې شی مور دې د څه ضرورت په وجه برېنده وی [مظهری]^(۲)

دې حدیث نه دا هم ثابت شوه چه په آیت کښې لفظ د ﴿يُؤْتَاغَيْرُ يَوْمَ تَكْمَلُ﴾ نه مراد هغه کورونه دی چه انسان په کښې یواځې خان له او سیرې، والدین روڼه، خویندې وغیره ورسره پکښې نه اوسیرې. **مسئله:** په کوم کور کښې چه صرف د چا خپله ښځه اوسیرې هغې ته د ورننوتو د پاره اگر چه اجازت غوښتل واجب نه دی خو مستحب او سنت طریقه دا ده چه هلته دې هم ناڅاپی بې اطلاع نه ورننووڅی بلکه داخلیدو نه اول دې د خپو په کشار یا غاړې تازه کولو سره هغه په ښه شان خبره کړی. د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنہ خپله بی بی فرمائی چه کله به حضرت عبدالله رضی الله عنہ د بهر نه کورته راتلو نو په غاړه تازه کولو سره به نی څه اول خبرولم چه داسې حالت کښې م او نه گوری کوم چه د هغه خوښ نه وی ابن کثیر په حواله د ابن جریر او وې وئیل چه اسناد نی صحیح

^(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۳۹] وتفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث: [۱۵۱۸۸]

^(۲) تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۴۸۸] والموطا کتاب الجامع باب الاستئذان رقم الحديث: [۱۲۵۳۸]

دی (۱) پہ دی صورت کنبی د اجازت غوښتلو نه واجبوالی دی نه معلومیری چه ابن جریج رحمہ اللہ حضرت عطاء رحمہ اللہ نه تپوس اوکړو چه آیا څوک سرې چه هغې کورته ورننووخی کوم کنبی چه نه خپله بی بی وی نو بیا هم اجازت غوښتل واجب دی ؟ هغوی افرمائیل چه نه - ابن کثیر رحمہ اللہ د دی روایت نقل کولو نه پس فرمائیلی دی چه دی نه مراد دادی چه واجب نه دی لیکن مستحب او بهتر دغلته هم دی (۲)

د اجازت غوښتو مسنون طریقہ: په آیت کنبی ښودلې طریقہ داسې ده ﴿حَتَّى تَسْأَلُوهُ وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾ [۱] دچاپه کور کنبی تر هغې مه ورننووخی تر څو چه دوه کاره او نه کړئ اول استیناس چه لفظی معنی نهې طلب د انس ده د جمهورو مفسرینو رحمہم اللہ په نزد دی نه مراد استیذان یعنی اجازت حاصلول دی استیذان لره په لفظ د استیناس ذکر کولو کنبی دی ته اشاره ده چه د ورننوو نه وړاندې په اجازت حاصلولو سره مخاطب مانوس کیږی وحشت او اوپر والی نهې ختم شی بل دا چه د کور خاوندانو ته سلام اوکړی بعضو مفسرینو رحمہم اللہ دی نه مراد دا اخستی دی چه رومبې اجازت حاصل کړئ او کله چه په کور ورننووخی نو سلام پرې واچوی چنانچه قرطبی رحمہ اللہ دا خبره غوره کړیده ولې چه د دی مراد اخستو په اعتبار سره په آیت کنبی څه وړاندې روستو والی نه راخی چه رومبې اجازت واخستی شی د اجازت بیا موندو نو په ورننوو سره د کور په خلقو سلام واچوی (۲) او هم دی لره نهې د حضرت ابی ایوب انصاری رضی اللہ عنہ د حدیث تقاضا او غوښتنه گرځولې ده (۳) او ماوردی (۴) په دی کنبی دا تفصیل کړې دی چه که د اجازت اخستونه وړاندې د کور په یو بنیاد م باندې نهې نظر پریوخی نو اول دی ورته سلام کوی بیا دی اجازت غواړی ورنه اول دی اجازت غواړی او کور ته په ورننوو دی سلام اچوی خود عامو روایتونو د حدیث نه چه کومه مسنونہ طریقہ معلومیری هغه داده چه اول دی د بهر نه سلام کوی ، السلام علیکم ، د وائی بیا دی خپل نوم واخلي چه فلانی در سره ملاویدل غواړی . امام بخاری رحمہ اللہ ، الادب المفرد ، کنبی د حضرت ابی هریره رضی اللہ عنہ نه روایت کړې دی چه هغوی رضی اللہ عنہ افرمائیل چه څوک د سلام اچولو نه وړاندې اجازت غواړی نو اجازت مه ورکوی اولې چه ده مسنون طریقہ پریښوه لروح المعانی (۵) او د ابی داؤد په یو حدیث کنبی راغلي دی چه د بنی عامریو سری د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه داسې اجازت او غوښتو چه بهرنه نهې اوونیل ، الحج ، [یعنی زه رانتوخم ؟] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خپل خادم ته افرمائیل چه دا سرې د اجازت غوښتو په طریقہ نه پوهیږی بهر ورشه او د اجازت غوښتو طریقہ ورته اوښایه چه داسې دی وائی ، ﴿السلام علیکم ادخل﴾ [یعنی آیا زه رانتوتې شم ؟] خادم لا بهرنه وو وروتی چه هغه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خبره مبارکه پخپله واؤریده او سمدستی نهې اوونیل ، السلام علیکم ادخل ، نور رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته د دننه راتلو اجازت ورکړو [ابن کثیر] (۶) او بیهقی په

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۳۹] و مسند احمد، مسند عبدالله بن مسعود رضي الله عنه رقم الحديث: [۳۶۸۲]

(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۳۹]

(۳) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۲۱۴]

(۴) تفصیل دپاره اوکورنی :- سنن ابن ماجه، ابواب الأدب، باب الإستئذان [ص: ۲۶۳]

(۵) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۳۹۷] والأدب المفرد رقم الحديث: [۱۱۰۶] كتاب الإستئذان باب

الإستئذان غير السلام

(۶) سنن ابوداود، كتاب الأدب، باب الإستئذان [ج: ۲ ص: ۳۵۶]

شعب الایمان کنبی د حضرت جابر رضی اللہ عنہ نه روایت کړې دی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل «لا تأذنوا لمن لم یبدأ بالسلام» [خوک چه وړاندې سلام وانه چوی هغه ته د دنته راتلو اجازت مه ورکوی [مظهری] (۱).

په دې واقعہ کنبی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دوه قسمه اصلاح او کړه یو دا چه اول سلام کول پکار دی بله دا چه هغه ، اداخل ، په خای ، الج ، ونیلې وو چه نا مناسب او بی تهذیبه وو ولې چه ، ولوج ، په یوه سوره او تنگ خای کنبی د ننوتو معنی ورکوی او ، اداخل ، په اړت خای مثلاً کمره او کور کنبی د راتنوتو معنی ورکوی په هر حال دې روایتونو نه معلوم شو چه په قرآن کنبی دلته د سلام اچولو مطلب دا اجازت غوښتلو د پاره سلام اچول دی چه د بهر نه اچولې شی چه د دنته خلقو ورته مخه شی او د اجازت غوښتو د پاره د دۀ ونیلې الفاظ واورې خو کورته په راتنوتو به اصلی سلام بیا اچوی **مسئله** : د بره بیان شوو احادیثو نه ثابت شو چه اول دې سلام اچوی او بیا د اجازت غواړی په دې کنبی زیاته غوره طریقه دا ده چه اجازت غوښتونکي پخپله خپل نوم او ښائی او اجازت او غواړی څنگه چه حضرت فاروق اعظم رضی اللہ عنہ به کول د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دروازې ته چه راغلو نو داسې ئې اووئیل (۲) «السلام علی رسول الله السلام علیکم ایدخل عمر» یعنی سلام نه پس ئې اووئیل چه عمر رضی اللہ عنہ راتنوتې شی ؟ [قاسم بن اصبع او ابن عبد البر په تمهید کنبی د ابن عباس رضی اللہ عنہ نه روایت کړو چه ابن عمر رضی اللہ عنہ نه ئې روایت کړې وو [ابن کثیر] (۳) او په صحیح مسلم کنبی دی چه حضرت ابو موسی اشعری رضی اللہ عنہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ له ورغلو نو اجازت ئې په داسې الفاظو سره او غوښتو «السلام علیکم هذا ابو موسی السلام علیکم هذا الاشعری» [قرطبی] (۴) په دې کنبی ئې هم اول خپل نوم ابو موسی او ښودلو بیا د زیات وضاحت په خاطر ئې د ، اشعری ، لفظ اووئیلو د دې غرض دا وو چه په ښه شان م اوپیژنی او په بصیرت او ډاډه زړه سره راته اجازت را کړی دې تشویش او پریشانی نه هم مخاطب خلاصول پکار دی

مسئله : په دې باره کنبی د ټولو نه خرابه طریقه دا ده چه اول خو بهر نه ورتلونکي بنده خپل نوم او نه ښائی بیا د دنته بنده په تپوس وائی چه ، زۀ یم ، ولې چه هر کله په اول ځل خبرو ئې او نه پیژندو نو په ، زۀ یم ، سره به ئې څنگه او پیژنی ؟ - خطیب بغدادی رحمۃ اللہ علیہ په خپل جامع کنبی د علی بن عاصم واسطی نه نقل کړیدی چه هغه بصرې ته لاړو نو د حضرت مغیره بن شعبه رضی اللہ عنہ د ملاقات د پاره ورغلو دروازه ئې چه ورته اوټکوله نو حضرت مغیره رضی اللہ عنہ دنته نه تپوس او کړو چه خوک ئې ؟ جواب ئې ورکړو ، انا ، [زۀ یم] نو حضرت مغیره رضی اللہ عنہ او فرمائیل چه په خپلو دوستانو کنبی په ، انا ، نوم خوک بنده زۀ نه پیژنم ، بیا بهر ته راووتو هغه ته ئې حدیث واورولو چه یو ځل حضرت جابر بن عبد الله رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنبی حاضر شو او د اجازت غوښتو د پاره ئې دروازه اوټکوله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دنته نه تپوس او کړو چه خوک ئې . نو جابر رضی اللہ عنہ ، انا ، اووئیل [چه زۀ یم] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د زورنې په ډول او فرمائیل ، انا انا ، یعنی د انا انا وئیلو څه مطلب دې په

(۱) شعب الایمان للبيهقي رقم الحديث [۸۵۴۶]

(۲) ترجمه :- السلام علیکم ، دا ابو موسی دې ، السلام علیکم دا اشعری دې .

(۳) التمهید لابن عبد البر [ج: ۳ ص: ۳۰۴] و سنن ابوداود، کتاب الأدب ، باب فی الرجل یفارق الرجل إلخ

(۴) صحیح البخاری کتاب الأدب ، باب الإستئذان [ج: ۲ ص: ۴۱۱]

دې سره خو د چا پيژندل نشي کيدې^(۱)

مسئله: د دې نه هم زياته خرابه طريقه داده چه نننې تعليم يافته خلق نې هم استعمالوي چه دروازه او تکوي دننه نه آواز راشي چه څوک نې نو بهرنې صاحب خاموش شي هيڅ جواب نه ورکوي دې سره مخاطب پريشانه کيږي چه د زبان رسولو ډيره خرابه طريقه ده په دې سره د اجازت غوښتو فائده او مصلحت د سره ختميږي -

مسئله: د بيان شوو روايتونو نه دا طريقه هم جائزه معلوميږي چه دروازي ټکولو سره د بهر نه خپل نوم او بنائي -

مسئله: دروازه ټکول دې داسې په زوره نه وي چه دننه خلق په ويره شي بلکه په درميانه ډول کښي دې ټکوي چه دننه خلق نې صرف واوري او څه پريشاني ترې محسوس نه کړي د رسول الله ﷺ دروازه به صحابه کرامو ﷺ په نوکونو ټکوله ، چه هغوی ﷺ ته پرې څه تکليف او نه رسي [خطيب په خپل جامع کښي روايت کړو (قرطبي)^(۱)]

په دې ټولو هدايتونو باندې هغه څوک عمل کولې شي چه د اجازت غوښتو په مقصد پوهيږي چه د دې اصلي مطلب د مخاطب مانوس کيدل دي چه په ښه شان ورته اجازت ورکړي مخاطب ته به د تکليف ورکولو نه خان ساتي خپل نوم به بنائي دروازه به په درميانه انداز کښي ټکوي دا ټول خيزونه پکښي شامل دي -

ضروري خبره ده: نن صبا خو د اجازت غوښتو د سره رواج نشته چه په ښکاره د واجب پريښو گناه لري کوم خلق چه اجازت اخستل غواړي هغوی په مسنون طريقه د بهر نه سلام کوي بيا خپل نوم بنائي نو دوی د پاره په دې زمانه کښي ځنې دشواريانې داسي هم راپښيږي چه عموما مخاطب د دروازي نه لرې وي هغه پورې د سلام اچولو او اجازت غوښتو آواز نه رسي ځکه په دې باندې خان پوهول پکار دي چه اصل واجب دا دې چه بي اجازته دې د چا کورته نه ورستوڅي د اجازت غوښتو طريقې د هر ملک او هرې زمانې بيلې بيلې وي د دروازي ټکولو يوه طريقه نې د حديث د روايتونو نه ثابته ده په دروازه باندې لگيدلې تلې غږول هم د واجب اجازت غوښتو يوه طريقه ده خو پکار دا دي چه تلې غږولو سره سره خپل نوم هم په داسي آواز سره او بنائي چه مخاطب ته نې آواز اورسي دغه شان چرته چه د دې بله طريقه وي د هغې استعمالول هم جائز دي نن صبا د شناختي کاره کوم رواج چه د يورپ نه راروان شوي دې د دې مقصد اجازت اخستل دي چه په ښه شان سره پوره کيږي دې ته نه دې کتل پکار چه طريقه د يورپ نه راروانه شوي ده ولې چه په دې سره د اجازت غوښتونکي نوم او پته په خپل کور کښي دننه مخاطب ته په ښه شان سره معلوميږي چه هيڅ تکليف پکښي نشته ځکه د دې په اختيارولو کښي هيڅ بديت نشته -

مسئله: که اجازت غوښتونکي ته اوونيلې شي چه دا وخت ملاقات نشي کيدې واپس شي نو بده ځکه نه دې گنډل پکار چه د هر چا حالات او غوښتنې مختلفې وي کله د څه مجبوري له کبله بهرته نشي راتلې يا ملاقات ته جوړيدې نشي نو داسي حالت کښي نې عذر قبولول پکار دي څنگه چه په دې آيت کښي هم دغه هدايت دي چې، ﴿وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هَؤُلَاءِ لَكُمْ﴾ يعنې کله چه تاسو ته د واپس کيدو اوونيلې شي نو په ښه زړه سره تاسو واپس کيږئ دا به تاسو د پاره ډير

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۴ ص: ۲۱۷] والجامع الاخلاق وآداب السامع للخطيب رقم الحديث: [۲۳۰]

(۲) الجامع للخطيب رقم الحديث: [۲۲۵] و مجمع الزوائد رقم الحديث: [۱۲۸۰۲]

پاکیزہ کاروی [داسی خبرہ بدہ گنرل او هلته ورته رنڈیدل دواړه خیزونه صحیح نه دی د بعضی پخوانو بزرگانو نه منقول دی چه دا ارمان ئی ټول عمر پوره نه شو چه د اجازت غوښتوپه جواب کښې راته مخاطب دا اووائی چه واپس شه او زه واپس شم چه د قرآن په حکم باندې د عمل کولو ثواب حاصل کړې شم او وائی چه ماته چرې هم دا نعمت نصیب نه شو یعنی هیچا راته د واپس کیدو اونه ونیل -

مسئله: اسلامی شریعت د ښه ژوند تیرولو دوه طرفه طریقه دلته هم داسې ښودلې ده چه د اجازت غوښتوپه صورت کښې چه اجازت ورنکړې شی او د واپس کیدو ورته اوونیلې شی نو بدنه مه گنړی واپس شه او مخاطب په دې کښې معذوره گنړه لیکن بل خواپه حدیث کښې داسې فرمائیلې شوې دی رسول الله ﷺ فرمائی «ان لزورك عليك حقاً» (۱)، [یعنی ستا د ملاقاتی حق هم درباندي شته] هغه داسې چه خان ته ئې راوېله یا بهر راوځه او ملاقات ورسره او کړه په عزت او احترام ورسره خبره او کړه خبره ئې واوړه د سختې مجبورې او عذرنه بغیر د ملاقات نه انکار مه کوه -

مسئله: د اجازت غوښتوپه صورت کښې هر کله چه دننه نه هیڅ آواز رانشی نو سنت طریقه دا ده چه دویم ځل دې اجازت واخلی که بیا هم څه جواب رانشی نو دریم ځل دې اجازت او غواړی که دویم ځل هم جواب رانشی نو د دې حکم هم هغه ارجعوا یعنی واپس کیدل دی ولې چه د دې دا مطلب راوځی چه دننه بنده په داسې حالت کښې دې چه جواب نشی ورکولې مثلاً مونځ کوی یا بیت الخلاء کښې دې یا غسل کوی یا په دې وخت کښې ملاقات کولو ته برابر نه دې په دواړو حالتونو کښې هم هغلته رنډیدل او په مخه دروازه ټکول هغه ته ضرر رسول دی کوم نه چه خان ساتل واجب دی چنانچه د اجازت غوښتو اصلی مطلب د زیان ورکولو نه ډډه کول دی - د حضرت ابی موسی اشعری رضی الله عنه په روایت یو ځل رسول الله ﷺ او فرمائیل ، «اذا استاذن احدکم ثلاثاً فلم یذن له فلیرجع» [یعنی چاته چه په درې ځل اجازت غوښتو باندې هم اجازت ورنکړې شو او څه جواب ورته رانغې نو هغه له واپس کیدل پکار دی (ابن کثیر په حواله د صحیح بخاری) (۲) او مسند احمد رضی الله عنه کښې د حضرت انس رضی الله عنه په روایت منقول دی چه یو ځل رسول الله ﷺ د حضرت سعد بن عبادہ رضی الله عنه مکان ته تشریف یووړ او د سنت طریقې مطابق ئې بهر نه د اجازت غوښتو د پاره سلام و اچولو ، وې فرمائیل السلام علیکم، حضرت سعد بن عبادہ رضی الله عنه په دې غرض غلې سلام واخستو چه هغوی رضی الله عنه ئې واوړه ری دغه شان هغوی رضی الله عنه دویم ، دریم ځل هم سلام و اچولو مگر درې واړه ځل به ورته حضرت عبادہ رضی الله عنه د سلام جواب غلې ورکولو ، درې ځل سلام اچولو نه پس هغوی رضی الله عنه واپس روان شو سعد رضی الله عنه چه د هغوی رضی الله عنه آواز مبارک په څلورم ځل واوړه ریدو نو کورنه راووتو ورپسې په منډه ورغلو او دا عذر ئې وړاندې کړو عرض ئې اوکړو چه یا رسول الله ﷺ درې واړه ځل م ستاسو د سلام جواب غلې ځکه درکړو چه ستاسو د خلې مبارکې نه ماته بیا د سلام الفاظ اوخیژی چه زه ورسره برکت حاصل کړې شم (په دې شان رسول الله ﷺ سنت طریقه اوښودله چه درې ځله د سلام د جواب نه راتلو په وجه واپس کیدل پکار دی) دې نه پس حضرت سعد رضی الله عنه هغوی رضی الله عنه لره خپل کور ته بوتلل ، د هغوی میلستیا

(۱) صحیح البخاری کتاب الأدب، باب حق الضیف [ج: ۲، ص: ۹۰۵]

(۲) صحیح البخاری کتاب لإستئذان، باب التسلیم وإلستئذان ثلاثاً [ج: ۲، ص: ۹۲۳]

نہی او کرہ چہ هغوی علیہ السلام قبولہ کرہ (۱)

دا د حضرت سعد رضی اللہ عنہ د عشق او محبت اثر و و چہ هغه وخت یی ذهن دې طرفته نشو چي د دواړو سردار په دروازه باندې ولاړ دی ماته پکار دی چي سمدستی د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم قدمبو سی او کړم. بلکه ذهن کښې دا خیال راغلو چي د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ژبې مبارکې څخه څومره خل د السلا علیکم الفاظ څو خل نو دا زما دپاره زیات مفید دی. په هر حال دې نه دا سنت طریقه ثابته شوه چہ درې خل اجازت غوښتو سره که د ننه نه جواب را نشی نو واپس کیدل پکار دی داسې نه دی کول پکار چہ هم هلته پوخ او درېږی چہ دا د مخاطب کوربه ته تکلیف ورکول دی او بهر ته راوتو نې مجبوره کول دی.

مثله: دا حکم د هغه وخت دې چہ درې خل د سلام یا دروازي ټکولو په ذریعہ چا اجازت غوښتي وې او هیڅ جواب ورته را نشی نو هلته رنډیدل او ټیکاویدل خلاف سنت دی لیکن د یو بزرگ په انتظار کښې که هر څومره وخت څوک ایسارشی چہ هغه بزرگ راوځی او دې ورسره ملاقات او کړی کله چہ ده هیڅ قسم اجازت نه وی غوښتي نو دا اصلی ادب دې څنگه چہ په خپله قرآن کریم هم خلقو ته هدایت کړې دې چہ کله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په کور کښې دننه وی نو په آواز کولو سره نې بهر ته را بلل د ادب نه خلاف دی بلکه پکار دی چہ انتظار نې او کړې شی چہ د خپل ضرورت په جوړ پخپله بهر ته راوځی نو ورسره به ملاقات او کړی هغه آیت دا دې، (۲) ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ﴾ او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمائیلي دي چہ څه کله کله د یو انصاری صحابی د کور په دروازه دهغوی علیہ السلام د راوتو د پاره ټوله غرمه انتظار ځکه کوم چہ هغوی علیہ السلام زما د اجازت غوښتو نه بغیر پخپله راوځی او زه ترې نه د څه حدیث په باره کښې تحقیق او کړم که ما ترې اجازت غوښتلي یا م په بل څه طریقي خبرولي نو سمدستی به راله راوتې وو خو د بې ادبی نه د دې کولو په وجه داسې نه کوم [صحیح بخاری] (۱)

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ﴾ د متاع لغوی معنی د څه څیز استعمالول او فائده ترې اخستل دی هغه څیز ته هم متاع و نیلي شی چہ فائده ترې اخستي شی په دې آیت کښې ترې لغوی معنی اخستل مراد دی چہ ترجمه نې د یو څیز استعمالول کړې شویده - د حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ په روایت منقول دی چہ کله د اجازت غوښتو دغه آیتونه نازل شو او په هغې کښې بې اجازته د چا کور ته ورننوتل منع کړې شوي دي نو صدیق اکبر رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې عرض او کړو چہ یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چہ د دې منع نازلیدو نه پس به قریش سوداگر خلق څه کوی چہ د مکې او مدینې نه تر شامه پورې سوداگری پسي سفرونه کوی، په دغې لارو کښې ځای په ځای د دغې خلقو مسافر خانې وی چہ هلته دمه کوی په هغې کښې څوک مستقل اوسیدونکی نه وی نو هلته به د اجازت غوښتو څه صورت وی؟ په دې باندې دا آیت نازل شو [ابن ابی حاتم په حواله د مظهری] (۳) - د شان نزول د دې واقعي نه معلومه شوه چہ په

(۱) مسند احمد، مسند انس بن مالک رضي الله عنه رقم الحديث: [۱۲۷۱۱]

(۲) ترجمه: - او که دې خلقو صبر کړې وې تر دې چي تاسو پخپله دوی لره بهر راوتلي وې نو دابه بهرته خبره وه.

(۳) ترجمه: - دا روایت په صحیح بخاری کښې نه شوملاؤ، البته په مستدرک حاک کښې دا روایت مذکور دي، اوددې روایت نه پس امام حاکم فرمائی چي: هذا حديث صحيح علي شرط البخاري، المستدرک للحاکم رقم الحديث: [۶۳۵۵ و ۶۳۹۶] و سنن الدارمي رقم الحديث: [۵۸۱].

(۴) تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۱۶۹۰] و تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث: [۱۵۱۹۳]

آیت کنبی د، بیوت غیر مسکونه، نه مراد هغه خایونه او کورونه دی چه خاص بنده یا خاص قوم او خلق پکنبی په خصوصی ډول استوگنه نه کوی بلکه د قوم ټول خلق په عام اجازت سره هلته ورتلې شی دمه پکنبی کولې شی او پکنبی ټیکاویدې شی، دا هغسې مسافر خانې دی چه په بنارونو او ځنگلونو کنبی په دې غرض جوړې کړې شوې وی دا شان د جوماتونو، درگاهونو، دیني مدرسو، هسپتالونو، ډاگخانو، د اورگاډی د سټیشنونو، د هوانی جهازونو د اډو، د پارکونو، باغونو، چمنونو، او مکانونو دې کوم چه د عامو خلقو د فائدي د پاره جوړ کړې شوې وی او هرڅوک ورته بې اجازته ورتلې شی -

مسئله: د عامو خلقو د فائدي اخستو د پاره جوړ شوی خایونو ته داخلیدو باندې چه د متولیانو او منتظمینو د اړخه شرطونه او پابندیانې لگولې شوې وی نو د شریعت له مخې د هغې پابندی کول واجب دی مثلاً د ریل گاډی سټیشن ته د ورننوتو د پاره چه د پلیټ فارم ټکټ اخستل ضروری گرځولې شوې دی نو بغیر د پلیټ فارم د ټکټ نه هلته ورننوتل ناجائز دی دغه شان د هوائی اډې کومې برخې ته ورتلل چه منع کړې شوې وی هلته بې اجازته ورتلل د شریعت له مخې جائز نه دی -

مسئله: دغه شان په جوماتونو مدرسو درگاهونو او هسپتالونو وغیره کنبی چه کوم خایونه یا کمري د هغې د منتظمینو یا د نورو خلقو د اوسیدو د پاره مخصوص وی لکه د جماتونو مدرسو درگاهونو خاص حجري [کوټگي] یا د ریل گاډی، هوانی اډې، او هسپتال د فټرونه او مخصوص کمري چه د مریضانو یا نورو خلقو د استوگنې خایونه دی هغه د، بیوت غیر مسکونه، په حکم کنبی نه دی بلکه د، مسکونه، په حکم کنبی دی چه بې اجازته ورننوتل ورته د شریعت له مخې منع دی او د گناه کار دي -

د اجازت غوښتنو په پاره کنبی څه نوري مسئلې: کله چه دا معلوم شوه چه د اجازت غوښتنو په پاره کنبی د شرعی حکمونو اصل مقصد خلکو ته د زیان رسولو نه ډډه کول دی او د ښه زیست روزگار کولو طریقې ښودل دی نو د علت د شریک والی په بنیاد د لاتدي بیان شوو مسئلو حکم هم معلوم شو -

د ټیلیفون په پاره کنبی څه نوري مسئلې: داسې وخت کنبی چاته ټیلیفون کول منع دی چه د عادت له مخې د خاطب د اوده کیدو، د مونځ یا نورو ضروریاتو کنبی د مشغولیدو وخت وی خو که زیات ضرورت وی نو بیاروادی، ولې چه دا هم هغسې شان لری څنگه چه د چا کورته دننه تلو د اجازت شان وو یعنی څنگه چه بې اجازته د چا کورته ورننوتل د هغه په آزادي کنبی خلل اچول دی هغسې حکم د دې هم دي -

مسئله: چا سره چه په ټیلیفون باندې اکثر وختونو کنبی خبرې کولې شی مناسب دی چه هغه نه معلوم کړې شی چه ټیلیفون باندې خبرو کولو کنبی هغه ته کوم گوم وخت کنبی آسانی وی؟ نو د آسانی په وخت دې ورته ټیلیفون کوی -

مسئله: په ټیلیفون که څوک اړده خبره کول غواړی نو مناسب دی چه مخاطب نه دا تپوس اوشی که فرصت درته وی چه څه اړده خبره درته او کړم که هغه د دې اجازت ورکړی نو هله دې داسې اوکړی ولې چه په تلې غږیدو سره په ټیلیفون پورته کولو باندې بنده مجبوره وی چه څوک راته څه

وانی؟ په دې بنا هغه خپل ضروری کار پرېږدي او ټیلیفون پورته کړي که څوک بهي رحمه بنده ورسره خبرې اوږدې کړي نو هغه ته سخت تکلیف شی.

مسئله: ځنې خلق داسې وی چه د ټیلیفون تلئ کیدو باوجود هغه نه پورته کوي دا د اسلامی اخلاقو نه خلاف خبره ده او د خبرې کونکي حق تلفی ده لکه په حدیث شریف کښې راغلي دي، ان لزورک علیک حقاً^(۱)، [یعنی د ملاقاتی هم دریاندې حق شته] هغه سره خبرې اوکړه، بهي ضرورته د ملاقات کولو نه نې انکار مه کوه په دې شان څوک چه درسره په ټیلیفون خبرې کول غواړي د هغه حق دې چه جواب ورکړي شی -

مسئله: د اجازت حاصلولو په انتظار کښې ولاړ ملاقاتی دې د کوربه په کور کښې په غلا کتل نه کوي، ولې چه دې سره د اجازت حاصلولو مقصد داسې فوت کیږي چه کوربه کوم خیز تاته ښکاره کول نه غواړي ته په غلا سره په هغې خان خبر کړي چه دا هغه ته زیان ورسول دي او په حدیث کښې دې سخته منع راغلي ده [بخاری و مسلم په روایت د سهل بن سعد الساعدي]^(۲) چنانچه د رسول الله ﷺ عادت مبارک دا وو چه د چا کور ته به نې یوو، د اجازت غوښتو د پاره به هلته د هغوی ﷺ د انتظار طریقه دا وه چه د هغې دروازي ته بیخي مخامخ به نه اودیدو بلکه د دروازي ښی یا گس اړخ ته به په څنګ څکه اودیدو چه دغه وخت به عموماً د خلقو په دروازو باندې پردې اویزان نه وې که وې به هم نو د هوا په وجه د هغې د یو خوا بل خوا کیدو خطر به وه او د کور د راز ښکاره کیدو احتمال پکښې وو کوم چه د کوربه د پاره د زیان سبب جوړیدې شو [مظهری]^(۳)

مسئله: کورونو کښې بهي اجازته ورننوتل په عامو حالاتو کښې منع شويدي که ناڅاپه څه راپیښه هلته اوشوه مثلاً اور اولگیدو یا دغه مکان راپریوتو نو بهي اجازته هلته تلل هم روا دی چه د دغې خلقو امداد اوکړې شی [مظهری]^(۴)

مسئله: که څوک ملاقاتی د بلونکي قاصد سره یو ځای د هغه ځای ته راوړسیدو نو ورننوتو د پاره د اجازت غوښتو ضرورت ورته نشته البته که د هغه د ریبار نه څه وخت پس د هغه ځای ته راوړسیدو نو ورتلو د پاره د اجازت غوښتو ضرورت شته، ولې چه رسول الله ﷺ فرمائیلي دي: اذا دعی احدکم [یعنی بللې شوې چه د بلونکي قاصد [ریبار] سره یو ځای د هغه کور یا دفتر ته راوړسی نو هم دا ورد پاره د دننه تلو اجازت بللې شی. [ابوداؤد په حواله د مظهری]^(۵)

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ
اَلْاٰنِیْ اَوَایِهٖ مَوٰمِنٰوَتِهٖ
..... [ای پیغمبره] مومنانوته اووايه

(۱) صحیح البخاري كتاب الأدب، باب حق الضیف [ج: ۲ ص: ۹۰۵]
 (۲) صحیح البخاري كتاب الاستئذان، باب الاستئذان من أجل البصر [ج: ۲ ص: ۹۲۴] و صحیح مسلم كتاب الأدب، باب تحريم النظر في بيت غيره [ج: ۲ ص: ۲۱۲]
 (۳) تفسير المظهری [ج: ۶ ص: ۱۹۰]
 (۴) تفسير المظهری [ج: ۶ ص: ۱۸۸]
 (۵) سنن ابوداؤد، كتاب الأدب، باب في الرجل يدعى ايكون ذاك اذنه؟ [ج: ۲ ص: ۳۵۷]

يَغْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ

چی بنکته دلری | سترگی خپلې | او حفاظت دکوی | د پردې د خایونو خپلو | دا طریقہ
چی خپلې سترگی ټیټې ساتی | او د خپلو شرمگاهونو حفاظت کوی | دا خبره ددوی

أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

ډیره پاکه ده | د پاره دهغوی | بیشکه الله | خبردار دې | په هغې کارونو | چی کوی نې هغوی
د پاره ډیره بهتره ده | الله ﷻ د خلقو په ټولو کارونو خبر دې

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ

اووایه | مومنانو بنځو ته | چی بنکته دساتی | نظرونه خپل | او حفاظت دکوی
او مومنانو بنځو ته اووایه | چی خپلې سترگی دې ټیټې ساتی | او د خپلو شرمگاهونو

فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ

د پردې د خایونو خپلو | او نه د ښکاره کوی | ښائست خپل | مگر | هغه | چی ښکاره شی په خپله
حفاظت دې کوی | او خپل ډول سنگار دې نه ښکاره کوی | البته چی کوم نه شی پټیدي

مِنْهَا وَلِيُضْرَبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ

او خپلې لوپټې دې په سینو باندې غوړیدلې لری | او خپل ډول سنگار دې نه ښکاره کوی
دهغې نه | او واچوی | لوپټې خپلې | په گریوانو خپلو باندې | او نه د ښکاره کوی | ښائست خپل

إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوِ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ

مگر | خاوندانو خپلو ته | یا پلارانو خپلو ته | یا پلارانو د خاوندانو خپلو ته | یا خامنو خپلو ته
خو خپلو خاوندانو ته | یا خپلو پلارانو ته | یا د خاوندانو پلارنو [سخرانو] ته | یا خپلو خامنو ته

أَوْ أَبْنَاءَ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ

یا خامنو د خاوندانو خپلو ته | یا روڼو خپلو ته | یا خامنو دروڼو خپلو ته |
یا د خاوندانو خامنو [پرکتو] ته | یا خپلو روڼو ته | یا د خپلو روڼو خامنو [ورروڼو] ته

أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ

یا خامنو د خویندو خپلو ته | یا دمیل ملاپ بنځو خپلو ته | یا هغه چاته چی مالک شوی وی دهغې
یا د خپلو خویندو خامنو [خوریونو] ته | یا [مسلمانانو] بنځو ته | یا خپلو وینځو ته

أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّبَعِينَ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ

بنی لاسونه دهغوی | یا هغه ماتحتانو ته | چی نه وی خاوندان د حاجت بنځو ته | دسرونه
یا په سرو کښې هغه خادمانو ته چی نفسانې خواهشات نه لری |

أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ كُمُ يَظْهَرُونَ عَلَى عَوَاتِ النِّسَاءِ

یا [وړو] هلکانو ته | هغه هلکان | چی نه وی خبر هغوی | په پټو خبرو د بنځو باندې
یا هغه ماشومان ته چی لا د بنځو د پردو د خبرو نه خبر نه وی

وَلَا يَضْرِبْنَ	بِأَرْجُلِهِنَّ	لِيَعْلَمَ	مَا	يُخْفَيْنَ
اونه دوهی ښځی پښې خپلې دپاره ددې چې پته اولگی خلقو ته دهغه څیز چې پټوی نې دوی				
او ښځې دې اېه تگ کښې خپلې خپې زمکې ته په زوره نه راپریږدی چې په دې سره ددوی				
مِنْ زِينَتِهِنَّ ط	وَتُوبُوا	إِلَى اللَّهِ	جَمِيعًا	أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ
دزینت خپل نه او توبه اوباسی الله ته ټول اے مومنانو دپاره ددې				
دپټو کالو اواز واوریدې شی او تاسو ټول الله ته توبې اوباسی ائي مومنانو				
تَفْلِحُونَ ۞				
چې تاسو خلاصې بیا مومی				
ددې دپاره چې کامیاب شی				

آسان ترجمه قرآن

مومنانو سړو ته او وایه چه هغوی خپلې سترگې ښکته اوساتي، او دخپلو شرمگاهونو حفاظت او کړی. دا د هغوی دپاره ډیره پاکه طریقه ده. هغوی چه څه عمل کوی، الله پاک د هغې نه ښه خبر دی. او مومنانو زناتو ته او وایه چه هغوی دې خپلې سترگې ښکته ساتي، او دخپلو شرمگاهونو حفاظت وکړی، او خپل ډول دې په چا باندې نه ښکاره کوی، سوا د هغې نه کوم چه خپله ښکاره شی او دخپلو خادرونو پیلسکې دې په گریوانو باندې راواچوی، او خپل ډول دې په چا هم نه ښکاره کوی سوا دخپلو خاوندانو نه، یا دخپلو پلارانو نه، یا دخپلو خاوندانو د پلارانو نه، یا دخپلو خامنو یا دخپل خاوند د خامنو نه، یا دخپلو ورونو یا دخپلو ورونو د خامنو نه، یا دخپلو خویندو د خامنو نه، یا دخپلو زنانو نه یا دهغه چا نه کوم چه ددوی په ملکیت کښ دی یا دهغه خدمت کارو نه چه د هغوی په زړه کښ څه (جنس) تقاضه نه وی یا دهغه ماشومانو نه چه لا تر اوسه پورې د زنانو د پټو حصو نه خبر نه دی، او مسلمانانو زنانو له پکار دی چه هغوی خپلې پښې داسې زمکې ته نه راچوی چه هغوی کوم ډول پټ کړې وی، هغه معلوم شی او اې مومنانو تاسو ټول د الله پاک په وړاندې توبه او کړئ، چه تاسو کامیاب شی.

خلاصه تفسیر

نور حکم د ښځو د پردې احکام: ﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّونَ أَبْصَارَهُمْ﴾ [ته مسلمانو سړو ته او وایه چه خپل نظرونه دې لاندې ساتي] یعنی کوم اندام طرف ته چه مطلق کتل ناجائز دی هغې ته دې بالکل نه گوري او کوم ته چه فی نفسه کتل جائز دې مگر په شهوت سره جائز نه دی هغه ته دې په شهوت سره نه گوري ﴿وَيَحْفَظُوا أَرْوَاحَهُمْ﴾ [او دخپلو شرمگاهونو حفاظت دې کوی] یعنی په ناجائزځای کښې دې شهوت نه پوره کوی چه زنا اولواطت په کښې ټول داخل دی ﴿ذَلِكَ أَكْبَرُ لَهُمْ﴾ [دا ددوی دپاره زیاته دصفایې خبره ده] او ددې په خلاف کښې گندگی ده یعنی په زنا یا په مقدمه دزنا کښې ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ [بیشکه الله تعالی خبر دې دټولو هغه څه نه چه خلق یې کوی] پس خلاف کوونکی په دسزا مستحق وی [او] دغه شان ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ﴾ [مسلمانانو ښځو ته او وایه چه] دوی هم ﴿يَغُضُّْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ﴾ [خپل نظرونه لاند ساتي] یعنی کوم اندام طرف ته چه مطلق کتل ناجائز دی هغې ته دبالکل نه گوري او کوم ته چه فی نفسه

کتل جائز دی مگر پہ شہوت سرہ جائز نہ دی هغی ته دپہ شہوت سرہ نہ گوری ﴿وَمَحْظَرْنَ قُرُوجَهُنَّ﴾ [او دخپلو شرمگاہونو حفاظت دکوی] یعنی په ناجائز خای کنبی دې شہوت نه پوره کوی چه زنا اوسحاق یعنی موتی وهل ټول په کنبی داخل دی ﴿وَلَا يُدْنِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ [او خپل زینت] خایونو [لره دنه ښکاره کوی] دزینت نه مراد کالی دی لکه کنگر، بنگری، پازیبونه، بازوبند، اود هغوی د واقعو نه مراد مری، خټ، سر، سینه، پندی، لیچې، غوږونه، یعنی داتول خایونو دټولونه پټ ساتی په لحاظ دهغو دوه استثناگانوسره کومې چه وړاند راخی او کله چه ددې خایونو دپردونه پټ ساتل واجب دی دکومو چه محرمانو مخامخ ئ ښکاره کول جائز دی لکه چه وړاندې راخی نو نور خایونه او اندامونه کوم چه پاتې شول لکه شا گیده وغیره چه ښکاره کول ئ دمحرمانو په وړاند هم جائز نه دی ددوی پټ ساتل په دلالت النص سره واجب شو حاصل داشو چه دسر نه تر پښوپورې ټول بدن پټ ساتی دوه استثنا دکومو ذکر چه بره راغلي دي په دې کنبی اوله استثنا دخایونو دضرورت په لحاظ سره ده چه روزانه په کار روزگار کنبی چه دکومو اندامونو دښکاره کولو ضرورت وی هغه ئ ترې نه مستثنا گرخولی دی دهغې تفصیل دادې ﴿الْمَاطَرَاتُ مِنْهَا﴾ [مگر کوم چه په دې] خایونو دزینت [کنبی ښکاره وی] چه په پټولو کنبی ئ هروخت حرج وی مراد ددې زینت دخایونو نه مخ دلاسو ورغوی او دصحیح قول مطابق دواړه قدمونه هم دی خکه چه مخ خو په قدرتی طور سره دټول ښائست خای دې اوځنې زینتونه په مخ کنبی قصدا هم کولې شی مثلا رنجوسرخي پوږو وغیره خای دې او ورغوی او کوتې دگوتو نکریزو وغیره خایونه دی او قدمونه هم دپانزیبونو او دنکریزو خایونه دی پس دا خایونه ددې ضرورت په وجه مستثنا کړې شول چه ددې دښکاره کولونه بغیر کار روزگار نه شی کیدې او د [ماظهر] تفسیر په مخ او ورغووسره په حدیث کنبی راغلي دي او قدمونه فقهاؤ په دې قیاس کړی او شامل کړی ئ دی [او] خاص کردسر اوسینې دپټولو ډیر اهتمام دکوی او ﴿وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ﴾ [خپلې لوپټې د] کومې چه د سرپټولو دپاره دی ﴿عَلَى جُيُوبِهِنَّ﴾ [په خپلو سینو راغور زوی] اگر چه سینه خو په قمیص پټه وی لیکن په قمیص کنبی اکثر گریوان سپردلې وی اود سینې هیئت دقمیص باوجود ښکاره کیږی په دې وجه داهتمام ضرورت شو وړاند دویمه استثنا بیانولې شی چه په کومه کنبی محرمانو سړو وغیره لره دپردي دذکر شوی حکم نه مستثنا کړی دی ﴿وَلَا يُدْنِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ [او خپل دزینت] خایونو [لره] دې دچا په وړاندې

[نه ظاهر وی] ﴿الْأَلْبَعُولَتُهُنَّ﴾ مگر دخپلو خاوندانو [خپلو محرمانو لره] ﴿أَوَابَائِهِنَّ أَوْ آبَاءَ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءَهُنَّ أَوْ أَبْنَاءَ بُعُولَتِهِنَّ﴾ [یا خپل پلار یا دخپل خاوند پلار یا خپلو خامنویا دخپل خاوند خامنو] ﴿أَوْ إِخْوَانَهُنَّ أَوْ إِخْوَانَهُنَّ﴾ [یا دخپلو] حقیقی یا پلار راوړی یا مور راوړی [ورونرو ته] نه چه تره خامنویا ماما وغیره خامنوپه وړاند [یا دخپلو] دې ذکر شو [ورونرو خامنویا دخپلو] حقیقی یا پلار راوړو یا مور راوړو ﴿أَوْ بَنَاتِ أَخُو تِهِنَّ﴾ [خویندو خامنوپه وړاندې] نه چه دتره یا ترور دلونرو خامنوپه وړاند ﴿أَوْ نَسَائِهِنَّ﴾ [یا دخپلو] یعنی دین شریکو [ښخوپه وړاند] مطلب دادې چه دمسلمانانو ښخوپه وړاند خکه چه دکافرو ښخو حکم په مثل دپردي سړی دې [رواه فی الدرعن طاوس رضی الله عنه مجاهد رضی الله عنه عطاء رضی الله عنه سعید بن المسیب رضی الله عنه ابراهیم رضی الله عنه] ﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ [یا دخپلو وینخوپه وړاند] مطلقا اگر چه کافرې وی خکه چه دغلام سړی حکم په

شان د پردی سړی دې دامام ابوحنيفه په نزد او پرده کول ترې نه واجب دی دا روایت (۱) په درکښې دې دطاوس رضی اللہ عنہ، مجاهد رضی اللہ عنہ، عطاء رضی اللہ عنہ، سعید بن المسیب رضی اللہ عنہ او ابراهیم رضی اللہ عنہ نه (۲) او الثعلبی رضی اللہ عنہ غیر اولی الارزیه من الرجال (۳) [یا هغوسرو په وړاندې کوم چه] [دخوراک خښاک دپاره په طور د] [تابعینووی او ددوی] په وجه دحواسود خرابیدو ښخو طرف ته [یوه ذره توجه نه وی] دتابعینو تخصیص ځکه دې چه په هغه وخت کښې داسې خلق موجود وو لکه چه په درکښې دابن عباس رضی اللہ عنہ نه دی او په دې حکم کښې دې هریو هغه چه عقل یې بې کاره وی پس مدار دحکم د عقل په بې کاره کیدو دې نه داچه دتابع او طفیلی والی باند مگر دغه وخت دغه تابعان داسې وو په دې وجه دتابع ذکر یې وکړو په وجه دقول دابن عباس رضی اللہ عنہ نه په درکښې: (۴) [مغل فی عقله احمق لایکتث للنساء] (۵) او کوم چه عقل لری هغه په هرحال اجنبی سړی دې اگر چه بودا یا خصی یا مجبوب [مقطوع الذکر] ولې نه وی دده نه پرده واجب ده (۶) او القفل الذین (۷) [یا دداسې هلکانو په وړاند] [لَمْ يَطْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ] کوم چه دښخو د پردې په خبرو باند پوهه نه وی [مراد ترې نه هغه بچی دی چه لابلوغ ته نه وی نزدې شوی او دشهوت نه خبر نه وی پس ددې ټولو په وړاند دمخ ورغوو او قدمونو نه علاوه دښانست دغه ذکر شوی خایونه ظاهرول هم جائز دی یعنی سر او سینه او دځاوند په وړاند دیوځای هم پټول واجب نه دی اگر چه دغه خاص اندم ته کتل خلاف اولی دی (۸) [قالت سيدتنا ام المؤمنين عائشة رضي الله عنها ما محصله لما رمنه ولم يرمي ذلك الموضع، اورده في المشكوة] (۹) وروی بقی ابن مخلد و ابن عدی عن ابن عباس مرفوعا اذا جامع احدکم زوجته او جارتته فلا ينظر الى فرجها فان ذالك يورث العی (۱۰) قال ابن صلاح جيد الاسناد کذا فی الجامع الصغير (۱۱) [او] د پردې دې تردې پورې اهتمام کوی چه په تلو کښې [وَلَا يَخْشَرْنَ بَارِجُهُنَّ] [خپلې پښې دې په زوره نه ږدی] [لِيَعْلَمَ مَا يَخْفَيْنَ مِنْ زَيْنْتِهِنَّ] چه پټ کالی معلوم شی [یعنی دکالو اواز دغیر محرمو غوږونو ته ونه رسیږی] [او مسلمانانو] ستاسونه چه کومه کوتاهی په دې احکامو کښې شوی وی نو [وَتَوْبُوْا اِلَى اللّٰهِ جَمِیْعًا اِنَّهُ الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ] [تاسو ټول دالله تعالی په وړاند توبه وکړئ چه تاسو فلاح بیا مومی] ورنه نافرمانی دکاملې فلاح دپاره مانعه کیږی

معارف او مسائل

یحییو د مطی نیولو او د پاکیزېښت یو زیات مقصود ی باب د زناؤ پرده کول دی :: د ښخو [زنانو] د پردې رومبې حکمونه هغه دی کوم چه په سورت احزاب کښې هغه وخت نازل شوې وو چه ام المؤمنین

(۱) تفصیل دپاره او کورنی: - الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۲۸۷]
(۲) ځکه په الدر المنثور کښې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه دا فرمان موجود دې چې: تابع هغه ته وائی چې عقل مند نه وی احمق وی، د ښخو پرواه نه کوی.

(۳) الدر المنثور تحت هذه الآية [ج: ۷ ص: ۲۸۸]

(۴) ترجمه: - ام المؤمنین سیده عائشه رضي الله عنها او فرمائیل چې ما نه ستا شرمکاه اولیده اونه نه تا زما شرمکاه اولیده، حضرت ابن عباس رضي الله عنه د نبی کریم ارشاد نقل کړې دې چې کله یو سړی خپلې ښځې یا وینځې سره جماع کوی نو د هغې شرمکاه ته دې نه گوری ځکه چې دې سره نظر متاثره کیږی.

(۵) تفسیر روح البیان سورة الاعراف آیت: ۲۰ [ج: ۴ ص: ۱۱۹]

(۶) سنن الکبری للبيهقي رقم الحديث [۱۳۳۱۸]

(۷) الجامع الصغير رقم الحديث: [۱۶۶۵]

حضرت زینب بنت جحش رضی اللہ عنہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ نکاح کنبی راغلہ د خنی حضراتو پہ نزد دا [کال ۳ هـ] او د خنی پہ نزد [کال ۵ هـ] واقعہ ده په تفسیر ابن کثیر او نیل الاوطار کنبی [کال ۵ هـ] غوره کنرلې شوې دې^(۱)، دغه شان په روح المعانی کنبی د حضرت انس رضی اللہ عنہ نه نقل شوې دی چه دا نکاح په [کال ۵ هـ] کنبی شوې ده^(۲)، خو په دې باندې د ټولو اتفاق دې چه د پر دې رومبی آیتونه هم په دې موقعه نازل شوې دی او دسورت نور دا آیتونه د افک قیصې سره نازل شوې دی چه بنی المصطلق یا مرسیع غزا نه د واپسی په موقعه راپیښه شویده کومه چه په [کال ۶ هـ] کنبی شوې وه دې نه معلومه شوه چه په دغې اعتبار سره د سورت نور د پردې دا آیتونه د سورت احزاب د خلورو آیتونو د پردې نه پس نازل شوې دی چنانچه د شرعی پردې حکمونه د سورت احزاب د دغې آیتونو د نازلیدو د وخت نه شروع شوې وو په دې بنا د پردې پوره بحث خو به انشاء الله تعالی په سورت احزاب کنبی راخی، دلته صرف د دې آیتونو د سورت نور تفسیر لیکلې شی.

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّونَ أَبْصَارَهُمْ وَيَحْفَظُوا أَرْوَاجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّا اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا يَصْنَعُونَ﴾، يغضو، د، غض، نه مشتق دې چه معنی ئې کمول او ښکته کول دی [راغب]^(۳)، د نظر ښکته کولو مطلب دا دې چه هغې خیزونو ته نه گوری چه د شریعت له مخه هغې ته کتل منع شوې دی [ابن کثیر] ابن حبان رحمہم اللہ هم دا تفسیر کړې دې^(۴)، په دې کنبی پردې زنانه ته په خراب نظر کتل حرام دی او هسې ورته کتل په مکروه کنبی داخل دی دغه شان حکم د یو نارینه یا زنانه د پردې اندامونو ته د کتلو دې [د ضرورت لکه د علاج وغیره موقعې دې نه مستثنی دی] دغه شان د چاڅه راز معلومولو د پاره ئې کور کنبی غلې غلې [پټ پټ] کتل او هغسې نظر کول او کتل هم په دې کنبی داخل دی چه شریعت منع کړی وی - ، ﴿وَيَحْفَظُوا أَرْوَاجَهُمْ﴾ د شرم گاهونو د حفاظت کولو مراد دا دې چه داسې هرڅه نه ئې په حفاظت کنبی ساتی چه دنفسانی خواش کولو دپاره ناجائز گرځولې شوې دی لکه زنا، لواطت، سحاق او موټک وهل وغیره ټول په دې کنبی داخل دی د دې آیت نه مراد په ناجائزه او حرام طریقې سره د شهوت پوره کولو او د دې د سبب گرځیدو ټول خیزونه منع گرځول دی دلته ئې ابتداء او انتهاء په ډاگه بیان کړه چه د دې سبب جوړیدونکی منخومیانه خیزونه ټول پکنبی داخل شو چنانچه د شهوت د فتنې د ټولو نه رومبی سبب او مقدمه کتل دی او آخری نتیجه ئې زنا وغیره دی دا دواړه په ډاگیز بیان سره حرام او گرځول، د دې په منخ منخ کنبی ټول حرام مقدمات او سببونه لکه خبرې کول، لاس وروړل وغیره ټول د دې په ترڅ کنبی راغلل. ابن کثیر د حضرت عبیده رضی اللہ عنہ نه نقل کړې دی چه ﴿کل ماعسی الله به فهو کبیره وقد ذکر الطر فین﴾^(۵) [یعنی په کوم خیز سره چه د الله تعالی د حکم مخالفت کیری هغه ټول لوی گناهونه دی خو په آیت کنبی د دې اول او آخر بیان کړې شو] د دې اول نظر کول او کتل دی او آخر ئې زنا و

(۱) تفسیر ابن کثیر سورة الأحزاب، آیه: ۵۳ ونیل الاوطار [ج: ۹ ص: ۱۶۴] کتاب النکاح، باب النہی عن الخلوة بالأجنبية إلخ.

(۲) روح المعانی سورة الأحزاب، آیه: ۶۰ [ج: ۱۶ ص: ۱۳۷] و سورة الأحزاب، آیه: ۵۳ [ج: ۱۶ ص: ۱۹۴]

(۳) مفردات القرآن للراغب [ج: ۱ ص: ۳۶۱]

(۴) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۱] و تفسیر البحر المحیط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۳۰۴]

(۵) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۴۴]

غيره کول دی چنانچه طبرانی د حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ پہ روایت د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دا فرمان نقل کړې دې:

النظر سهم من سهام ابليس مسموم من تركها مخافتى ابدلته ايمانا بجد حلاوته فى قلبه [ابن كثير] (۱) [يعنى نظر کول او کتل د شيطان يو زهرجن غشي دې څوک چه سره د زړه غوښتو باوجود هم خپل نظر واپړوی نو زه به ورته په بدل کښې داسې پوخ ايمان ورکوم چه خوند به نې زړه کښې محسوس کړي] - او په صحيح مسلم کښې د حضرت جرير بن عبداللہ بجلي رضی اللہ عنہ په روایت د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دا فرمان مبارک منقول دې چه په پردې زنانه باندې د ناخاپې نظر پريوتو په وخت دې نارينه نظر اړوی [ابن كثير] (۲) چنانچه د حضرت علي رضی اللہ عنہ په روایت د نقل شوی حديث مطلب هم دا دې - کوم کښې چه فرمايلې شوې دې چه اول نظر کول معاف دې (۳) خو په مخه ورته کتل گناه ده دا هله چه اول نظر کول بې اختياره او ناگاهانې وى که په اراده وى نو رومبې خل کتل هم گناه ده معاف نه دى -

په پردې هلکانو ته په قصد سره نظر کول هم دا حکم لري: ابن كثير رحمته الله ليکلي دې چه د امت پخوانو ديرو بزرگانو امر د [بې پرې هلک] ته د کتو نه سخته منع کوله او ديرو عالمانو رضي الله عنهم دې ته حرام ونيلې دى [غالباً دا په هغه صورت کښې وى چه په بد نيت سره د نفس په خواهش ورته کتل وى - والله اعلم]

په پردې نارينه ته زنانه لره نظر کول هم حرام دى تفصيل يې دا دې: ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَفْضُنْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ﴾ دې اوږد آيت په اول سر کښې نارينو ته دا حکم ورکړې شوي دې چه پردې زنانه ته دې نه گوري نظر دې په دغه موقعه ښکته لري او بل خوا دې اړوي په دغه حکم کښې زنانه هم راتلې خوبيل بيان نې د تاکيد د پاره کړې شوې دې دې نه معلومه شوه چه زنانه لره د نزدې خپلوانو نارينو او خپل خاوند نه بغير پردې نارينه ته کتل بيخي حرام دى اگر که په شهوت او په بد نيتي سره نه وى چنانچه په دې باندې د حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا حديث دليل گرځولې شوې دې چې هغه کښې داسې ذکر دى چه حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا او حضرت ميمونه رضی اللہ عنہا [دواړه بيبيانې] رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سره موجودې وې ناخاپه حضرت عبداللہ بن ام مکتوم رضی اللہ عنہ نابينا صحابې د غلته راغلو چه دې نه وړاندې د پردې احکام هم نازل شوى وو نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دغې دواړو بيبيانو ته حکم اوکړو چه د دوى [نابينا صحابې] رضی اللہ عنہ نه پرده اوکړئ، حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا عرض اوکړو چه يا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دوى رضی اللہ عنہ خو نابينا دى، نه مونږ ته کتې شى او نه مونږ پيژندې شى رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او فرمايل چه تاسو خو نابينا نه يئ کنه دوى ته خو کتې شى [ابوداؤد، ترمذی، ترمذی ورته حسن، صحيح حديث ونيلى دى] ځنى نورو فقهاؤ رضي الله عنهم فرمايلې دى چه بې شهوته نظر کول ور د پاره څه بديت نه لري، دوى د حضرت عائشه صديقه رضی اللہ عنہا هغه حديث دليل جوړوى په کوم کښې چه راغلى دى چه د مسجد نبوى صلی اللہ علیہ وسلم په احاطه کښې حبشې خوانانو د خپل سپاهي توب د لوبې د اختر په ورځ ننداره ورکوله - دې ته رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم هم کتل او حضرت عائشه رضی اللہ عنہا ورته هم په داسې شان کتل چه د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شاته ولاړه وه او دهغوى صلی اللہ علیہ وسلم په اوږو مبارکو باندې ئې خپله څنه ايښې وه هغه پورې دغه تماشه کول چې پخپله ستړى شوه نو دغه ځانې نه روانه شوه او هغوى صلی اللہ علیہ وسلم په

(۱) المعجم الكبير للطبرانی رقم الحديث: (۱۰۲۱۱)

(۲) صحيح مسلم كتاب الآداب باب نظر الفجارة [ج: ۴، ص: ۴۱۴]

(۳) سنن ابوداؤد، كتاب النکاح، باب فيما يومر به غض البصر إلخ [ج: ۱، ص: ۴۹۹]

دغه ټول وخت هغه عليه السلام د کتونو منع نه کړه په شهوت سره کتل خو نې ټول په اتفاق سره حرام بولي خو بې شهوت ته کتل نې هم د غوره والي نه خلاف دی او د دې آيت د الفاظو له مخې دا هم حرام دی چه يوه زنانه د بلې زنانه پټو اندامونو ته گوري تر څو پورې چه خاص ضرورت نه وي ځکه لکه څنگه چې پورته بيان شوي دي چه پټ اندامونه د نارينه د نوم نه تر گوډو پورې دي او د زنانو پټ اندامونه سوا د مخ، څپرو او قدمونو نه ټول بدن نې دي چه پټول^(۱) نې د هر چانه فرض دی يو نارينه د بل نارينه ستر ته نشي کتې، او نه زنانه د بلې زنانه ستر ته کتې شي نو دا خوبه نور هم زيات حرام وي چه زنانه د نارينه ستر گوري يا نارينه د زنانه ستر گوري ولې چه دا آيت د حکم، غض بصر، [نظر اړولو] نه خلاف ځکه دی چه په دې سره هغه ټولو څيزونو نه نظر بنسکته او نظر ترې اړول حرام دی چه په شريعت کښې ورته کتل منع گرځولې شوی وي په دې کښې د يوې زنانه د بلې زنانه ستر ته کتل هم داخل دی -

﴿وَلَا يَدْرِيْنَ زَيْنْتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْحَكُنَّ يَخْمُرُهُنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُدْرِيْنَ زَيْنْتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ﴾ د زينت لغوی معنی هغه څيز دی چه ورسره انسان خپل ځان د بنسکلي او بنائسته بنسکاره کيدو ننداره جوړوي خواه هغه بنسکلي جامې هم کيدې شي او کالي هم، کله چه داسې څيزونه د زنانه په بدن باندې پراته نه وي نو په اتفاق د امت سره دې ته کتل نارینه د پاره څه بدیت نه لري په دې بنا جمهورو مفسرينو عليهم السلام په دې آيت کښې د زينت نه مراد د زينت ځايونه اخستې دي په کومو خپلو اندامونو چه زنانه دغه څيزونه استعمالوي ځکه به د آيت مطلب دا شي چه زنانه دې د زينت ځايونه نه بنسکاره کوي چه واجب دی [کذا فی الروح]^(۲) ورپسې دې نه دوه استثنا گانې داسې بيان شوي دي چه يوه هغه چا سره تعلق لري چه نظر ورته کولې شي او بله کتونکي سره تعلق لري -

۱ پر دې **ه حکمونو استثناء** رومي استثناء د «مَا ظَهَرَ» ده مطلب دا چه زنانه له دا جائز نه دی چه د خپل زينت او بنائست ځايونه چا نارينه ته بنسکاره کړي سوا د هغې ځايونو نه چه په خپله بنسکاره کيږي چه پټول نې ډير گران وي نو د دې په بنسکاره کيدو کښې څه گناه نشته [ابن کثير]^(۳) حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه په «مَا ظَهَرَ»، سره مستثنی شوي څيز پورتنی جامې لکه برقع يا لوی پروني [مراد اخلي کومې چه د زينت د جامې پټولو د پاره استعمالولې شي نو د دوی عليهم السلام په نزد به د آيت مراد داوی چه د زينت هيڅ څيز هم بنسکاره کول سوا د هغه څيز نه روانه دی چه د ستر او پردې کولو په غرض د بورقي يا د پروني په ډول استعمال کيږي ولې چه د هغې پټول د بهر وتو په وخت د ضرورت له کبله نشي کيدې او حضرت ابن عباس رضي الله عنه دا مستثنی شوي څيزونه مخ بولي ځکه چه زنانه د څه ضرورت په وجه بهر ته اوځي نو په گرځيدو لين دين کښې مخ او تلی پټول گران شي په دې لحاظ د دې تفسيری اختلاف تتيجه دا راخيږي چه د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د تفسير مطابق د پردو نارينه په وړاندې زنانه لره مخ او خپره بنسکاره کول هم جائز نه دی صرف د برني جامې [لکه بورقي او پروني] بنسکاره کول د ضرورت له کبله مستثنی دی او د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د تفسير مطابق مخ او خپره هم د پردو نارينه په وړاندې بنسکاره کول جائز دی - په دې بنا د امت فقها عليهم السلام هم په دې کښې اختلاف لري چه مخ او خپري د پردې نه

(۱) يعنی د ټولو نامحرمانو نه د محرم حکم مخکښي راروان دي. (تقي عثمانی ۱۴۱۹ هجري)

(۲) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۴۰۴]

(۳) تفسير ابن کثير تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۴۵]

مستثنی دی او د پردو نارینو په وړاندې ئې ښکاره کول روا دی او که نه؟ البته په دې دټولو اتفاق دې چه که مخ او خپرو ته په کتلو کښې د فتنې څه اندېښنه وی نو هغې ته هم کتل ناجائز دی او زنانه لره د هغې ښکاره کول هم نه روا کیږي دا شان په دې هم د ټولو اتفاق دې چه د اجماع د مخې په مونځ کښې او د زیات صحیح روایتونو له مخې بهر د مونځ نه کوم پټول د عورت چه فرض دی هغې کښې مخ او خپرې پټول داخل نه دی د دې ښکاره کیدو سره کړې مونځ به صحیح او درست وی -

قاضی بیضاوی رحمته الله علیه او خازن د دې آیت په تفسیر کښې فرمائیلی دی چه د آیت غوښتنه دا معلومېږي چه زنانه د پاره اصل حکم دا دې چه د زینت هیڅ یو څیز ئې ښکاره نشي سوا د هغې نه چه د څرخیدو حرکت کولو او دکار روزگار کولو په وخت د عادت له مخې ښکاره کیږي په دې کښې بورقه او څادری [پروني] هم داخل دی دا شان مخ او خپرې هم کله چه زنانه د څه مجبوري او ضرورت په وجه بهر ته اوځي نو د بورقې او څادری [پروني] ښکاره کیدل خو هرو مرو کیږي لیکن د دیني ضرورت له مخې په ځنې وختونو کښې مخ او خپرې هم ښکاره کیږي هم هغه معاف دی چه گناه ئې نشته خو دې آیت نه چرې هم دا نه ثابتیږي چه نارینو لره د زنانه مخ او خپرو ته بې ضرورته گني کتل روا دی بلکه نارینو ته د نظر ښکته لرلو هم هغه حکم دې که د ضرورت له کبله د زنانه مخ یا خپره چرته ښکاره شي نو نارینه دې ورته د شرعی عذر او ضرورت نه بغیر نه گوري په دې (۱) توجیه کښې دواړه روایتونه او تفسیرونه راجمع کیږي د امام مالک رحمته الله علیه مشهور مذهب هم دا دې چه د پردې زنانه مخ او خپرو ته هم بې د مباح کونکي ضرورت نه کتل جائز نه دی او په زواجر کښې ابن حجر مکي رحمته الله علیه شافعي رحمته الله علیه د امام شافعي رحمته الله علیه هم دا مذهب نقل کړې دې چه اگر که د زنانه مخ او خپرې د عورت په فرض پټولو کښې نه راځي چه د دې په ښکاره کیدو سره هم مونځ کیږي خو پردو نارینو لره جائز نه دی چه بې د شرعی ضرورت نه ورته گوري دا پورته معلوم شو چه کومو فقهاؤ رحمته الله علیه مخ او خپرې د زنانه کتل روا بللي دی خو هغوی رحمته الله علیه هم په دې اتفاق لری چه د فتنې راپورته کولو اندېښنه چه وی نو هلته ورته کتل هم ناروا دی او دا خبره څرگنده ده چه د حسن او زینت اصلی مرکز د انسان مخ دې اوس د فتنې فساد زمانه ده شهوت او غفلت غلبه ده لهذا د مخصوص ضرورتونو نه بغیر د پردو نارینو په وړاندې زنانه لره مخ ښکاره کول هم منع دی بیا بې د شرعی ضرورت نه نارینو لره هم هغې ته کتل جائز نه دی - په آیت کښې د ظاهري زینت د استثنا کولو نه پس ارشاد دې ، «وَلْيَضْحَكُنَّ يَخْمَرْنَ عَلَىٰ خُبُورِهِنَّ» [یعنی خپل څپوتې یعنی پروني دې پخپلو گریوانونو ښه ټینګ اچوی] ، خمر، د خمار جمع ده دا هغې جامې ته وئیلی شي چه زنانه ئې په سرونو باندې اچوی چه مری او سینه ئې هم ورسره پټیږي جیوب د جیب جمع ده د دې معنی ، گریوان ، ده هرکله چه پخوانه دا رواج جاری دې چه گریوان په سینه د پاسه وی ځکه د ، جیوب، د پټولو نه مراد د سینه پټول دی د آیت په شروع کښې د زینت د ښکاره کولونه منع شوي وه او په دې جمله کښې د زینت پټولو تاکید او د دې د یو صورت بیان دې د کوم اصلی وجه چه د جاهلیت یو رسم د منځه ایستل دی د جاهلیت په زمانه کښې دا رواج وو چه زنانو به لوپټه [څپوتې وغیره] په سرباندې واچوله او د هغې دواړه پلوونه به ئې شا اړخ ته زورپنده پریښول ، دا شان به ئې گریوان ، مری ، سینه او غوږونه ښکاره

(۱) تفسیر البیضاوي تحت هذه الآية [ج: ۴ ص: ۳۷۷] و تفسیر الخازن تحت هذه الآية [ج: ۴ ص: ۴۹۹]

پاتې کيدل ځکه مسلمانانو بيبیانو ته حکم ورکړې شو چه دوی دې دغسې نه کوی بلکه د لوبې (خپوتې و غیره) پلؤ دې په بل باندې واچوی چه دغه ټول اندامونه ئې ورسره پټ شی اروایت کړو ابن ابی حاتم د ابن جبیر نه (روح) ورپسې دویمه استثنا دهغې نارینؤ بیان کړې شوی ده چه د شریعت له مخې ترې پرده کول نشته د دې دوه سببه دی اول دا چه دغه نارینؤ نه د څه فتنې اندیښنه نشته ولې چه هغه نزدې خپلوان دی چه په پیدائشی ډول د هغوی طبیعتونه الله تعالی داسې جوړ کړې دی چه هغوی د دغه زنانؤ د ننگ ناموس حفاظت کونکی وی او پخپله ترې د څه فتنې احتمال نه وی بله دا چه دوی خپل منځ کښې هروخت یو ځای ناسته پاسته لری چه تر منځه ئې آسانی پیدا کيدل پکار دی دا هم یاد لری چه د خاوند نه سوا د نورو نزدې خپلوانو نارینؤ مستثنی کول دا مطلب لری چه هغوی نه پرده کول نشته ، د دې دا مطلب هم نه دې چه گڼی دوی ته په دې سره د خپلوانو زنانو هغه اندامونو ته هم کتل روا شو چه په مونځ کښې ئې پټول گران دی^(۱)

په دې آیت کښې د اتو قسمو خپلوانو نارینؤ او نور د څلور قسمه نارینؤ نه د پردې کولو استثنا شوي ده او د دې نه په وړاندې نازل شوی سورت احزاب کښې صرف د اوو قسمونو بیان دې د سورت نور په آیت کښې پنځه پکښې اضافه شوي دی کوم چه دې نه پس نازل شوي دي -

هغه اړې: یاد لری چه دلته ، محرم ، لفظ په عامه معنی کښې استعمال شوي دي چه خاوند د بنځې پکښې هم شامل دي د فقهاؤ په اصطلاح کښې د دې هغه خاص تفسیر نه دې شوي چه ورسره په هیڅ صورت کښې د زنانه نکاح نشی روا کیدي د سورت نور په آیت کښې دولس مستثنی شوي کسان دا دی

اول خاوند بیان شوي دي چه د خپلې بی بی د هیڅ اندام پرده ترې نشته اگر چه د دې هغه مخصوص اندامونو ته بې ضرورت ته کتل څه ښه کار نه دې چنانچه حضرت عائشې رضی اللہ تعالیٰ عنہا فرمایلی دی ، مارای منی ولا رایت منه ، [نه هغوی زما خاص اندام لیدلې دي او نه ما دهغوی خاص اندام لیدلې دي] ^(۲) ورپسې پلار بیان شوي دي چه نیکه او غرنیکه ټول پکښې داخل دی - دریم د خاوند پلار دې په دې کښې هم د هغه نیکه او غرنیکه داخل دی - څلورم خپل خامن چه ټول نمسی او کړوسی پکښې هم داخل دی -

پنځم د خاوند هغه خامن چه د بلې بنځې نه ئې وی - شپږم خپل روڼره چه ځکه وی که پلار گڼی وی یا مورنی وی خو د ماما خامن تربوران او د دواړه قسمه ترور یانو خامن په دې کښې داخل نه دی هغه نزدې خپلوان نه دی -

اووم ورپرونه دی کوم چه د ځکه یاد پلار گڼی یا د مورنی روڼرو خامن وی د نورو تربورانو ، د ترورئ پکښې نه راځی اگر چه په عرف او رواج کښې دې ته هم روڼره وئیلې شی - اتم خوریونه

(۱) دلته په مسئله لږ شان تفصیل دي چې دهغې بیان پاتې شوي دي. هغه تفصیل دادې چې د بنځې د ستر هغه حصه د نامه او ځنگونو تر مینځه ده ، داشان خپته او ملا د محرم دپاره هم کتل جائز نه دی. البته ددې نه علاوه نورې حصې لکه سر ، مړندونه ، پندې وغیره د محرم په وړاندې پرانیستلې شی. البته چونکه د فتنې دور دي ددې وجې بغیر د ضرورت نه د پرانیستلو عادت جوړول مناسب نه دی ، شاید هم په دې وجه حضرت منصف رحمه الله علیه دمونځ ستر لړه د محرم ستر گرځولي دي ، والله اعلم. (محمد تقی عثمانی ۱۴۱۹ هجری)
(۲) تفسیر روح المعانی سورة الأعراف آیت ۴۰: [ج: ۴ ص: ۱۱۹]

دی چه د خکه یا د پلار گنی یا د مورنی خویندو خامن وی ترلی او د تروریانو لونره پکنبی نه راخی اگر چه دی ته په رواج او عرف کنبی خویندې ونیلې شی - دا اته قسمه د خپلوانو دی -
 نهم قسم ، ﴿اَوْسَافِیْنَ﴾ خپلې [مسلمانې] زنانه دی چه د هغوی په وړاندې هم ټول هغه اندامونه ښکاره کول جائز دی کوم چه د پلار او خامنو و غیره په وړاندې ښکاره کولې شی چنانچه پورته لیکلې شوې دی چه دا استثناء د پردې د حکمونو ده . د ستر د حکمونو نه ده لهندا کوم اندامونه چه د نزدې خپلوانو په وړاندې یوه زنانه نشی ښکاره کولې هغه د یوې مسلمانې زنانه په وړاندې هم نشی ښکاره کولې د علاج و غیره ضرورتونه دې نه مستثنی دی ، ﴿نِسَافِیْنَ﴾ د مسلمانانو زنانو د قید لگولو نه معلومه شوه چه د کافرو مشرکانو زنانو نه هم پرده کول واجب دی ولې چه هغه د پردو زنانو په حکم کنبی دی ابن کثیر د دې آیت په تفسیر کنبی نقل کړې دی چه دې نه معلومه شوه چه مسلمانې زنانه د پاره جائز نه دی چه د کافرې زنانه په وړاندې خپل اندامونه ښکاره کوی (۱) بیا هم په احادیثو کنبی داسې روایتونه موجود دی چه د مؤمنانو میندو بیبیانو له کافرې زنانه کورته دتنه ورغلې دی خکه په دې مسئله کنبی د مجتهدینو امامانو اختلاف دې ځنو امامانو کافرې زنانه د پردو نارینو په شان بللې دی او ځنو امامانو په دې باره کنبی مسلمانانې او کافرې زنانه یو شان بللې دی چه پرده کول د دواړو نه نشته امام رازی رحمته الله علیه فرمائیلې دی چه په ، ﴿نِسَافِیْنَ﴾ ، کنبی ټولې [مسلمانانې او کافرې] زنانه راخی - پخوانو بزرگانو چه د کافرو زنانو ته د ستر پردې کولو فرمائیلې دی هغه استحبابی [مستحب] کار دې چنانچه په روح المعانی کنبی د بغداد مفتی علامه آلوسی هم دا قول غوره کړې دې فرماني ،
 هذا القول اوفق بالناس اليوم فانه لا يكاد يمكن احتجاب المسلمات عن الذمیات [روح المعانی] (۲) - [یعنی دا قول د تنی خلقو د حالاتو سره خکه جوړیگی چه په دې زمانه کنبی د کافرو زنانو نه د مسلمانانو زنانو پرده کول تقریبا ناممکنه خبره گرځیدلې ده] -

لسم قسم ﴿اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ﴾ دې [یعنی هغه چه دغه زنانه ئې مالکانې وی] دلته د الفاظو عموم نه خو دا معلومیږی چه دې کنبی و ینځې غلامان دواړه داخل دی لیکن د اکثر و فقهاؤ رحمته الله علیهم په نزد دې نه مراد صرف و ینځې دی غلامان [نارینه] پکنبی داخل نه دی چنانچه دوی نه دعا مو نزدې خپلوانو په شان پرده کول واجب دې حضرت سعید بن المسیب رحمته الله علیه په خپل آخری قول کنبی فرمائیلې دی ﴿اَیة النور فانه فی الاناث دون الذکور﴾ یعنی تاسو د سورت نور د دې آیت نه په دې غلطی کنبی مه پریوځی چه گنی د ، ماملکت ایمانهن ، الفاظ عام دی او غلامان هم پکنبی داخل دی خو داسې نه ده بلکه دا آیت صرف د زنانو [وینځو] په باره کنبی دې غلامان [نارینه] پکنبی داخل نه دی حضرت عبد الله بن مسعود رحمته الله علیه ، حسن بصری رحمته الله علیه او ابن سیرین رحمته الله علیهم فرمائیلې دی چه غلام [نارینه] لره د خپلې مالکې [زنانه] وینستو ته کتل هم جائز نه دی [روح المعانی] (۳) دلته یو سوال دا را پورته کیږی چه هر کله دې نه وړاندې په ، نساء هن ، کنبی و ینځې هم داخلې وې نو دوباره د ، ماملکت ایمانهن ، راوړلو بیا څه ضرورت پاتې کیدو ؟ - د دې جواب امام جصاص رحمته الله علیه دا ورکړې دې چه هر کله د ظاهر په اعتبار سره لفظ د ، نساء هن ، صرف

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۴۷]

(۲) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۴۰۹]

(۳) تفسیر روح المعانی سورة بحواله بالا.

مسلمانانو زنانو د پاره کیدې شو او په وينځو [زنانو] کښې کافرانې او مسلمانانې دواړه وې نو د کافرانو وينځو [زنانو] شاملولو د پاره دا لفظ مستقل راوړې شو (۱)

يوو لسم قسم: ﴿أَوَالْتَبِعِينَ غَيْرَ أُولَى الْإِرَةِ مِنَ الرِّجَالِ﴾ دې، حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائيلې دي چې دې نه مراد هغه بولگان او گډوډ دماغی نارینه مراد دی چې نه ئې زنانو ته څه شوق راپورته کړې او نه ئې ورسره زړه لگي [ابن کثير] (۲)، او هم دا مضمون ابن جرير رحمته الله عليه د ابی عبدالله رحمته الله عليه، ابن جبیر رحمته الله عليه، ابن عطیه رحمته الله عليه وغيره نه نقل کړې دي (۳)، ځکه ترې نه مراد هغه نارینه دی چې زنانو سره څه شوق او شهوت نه لري او نه د زنانو ښکلا او حالاتو سره څه دلچسپي لري چې نورو خلقو ته ئې بيانوی البته د هجر اگانو [تر ښځيانو] نه پرده کول ځکه واجب دی چې دوی د زنانو خاصو صفتونو سره تعلق لري، چنانچه د حضرت عائشې صدیقې رضي الله عنها په حديث کښې راغلي دي چې يو هجر ا به د ازواجو مطهراتو رضي الله عنهن خواته راتلو چه، امهات المؤمنین، به په ﴿غَيْرَ أُولَى الْإِرَةِ مِنَ الرِّجَالِ﴾، کښې په شامل گنړلو سره د کورنه نه منع کولو کله چه رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم هغه [هجر ا] اوليدو او خبرې ئې د هغه واوړيدې نو په کورونو کښې ننوتونه ئې منع کړو [روح المعاني] (۴) په دې وجه ابن حجر مکي رحمته الله عليه د منهاج په شرح کښې فرمائيلی دی چې يو نارینه اگر که، عین، [نامرده] محبوب [ذکر پرېکړې] يا ډیر بودا وی خوبياهم د، ﴿غَيْرَ أُولَى الْإِرَةِ مِنَ الرِّجَالِ﴾، په لفظ کښې داخل نه دی او د دې ټولو نه پرده کول واجب دی (۵)، دلته، ﴿غَيْرَ أُولَى الْإِرَةِ مِنَ الرِّجَالِ﴾، لفظ سره چه د ﴿أَوَالْتَبِعِينَ﴾، لفظ راغلي دي دې نه مراد هغه بولگان او گډوډ دماغی خلق مراد دی چې نه نابللی د خلقو په کورونو کښې خالص د خوراک ځکاک د پاره ورتنوخې، نو دا هم مستثنی دی، د دې بيان ځکه اوکړې شو چه دغه وخت به دغې بولگان او گډوډ دماغی ځنی خلق د خلقو کورونو ته دننه صرف د خوراک ځکاک د پاره ورتوتل په دې بنا د دې حکم اصلی اډانه د هغوی په بولتوب او په دماغی گډوډۍ ده په تابع کیدو او نابللی کیدو باندې نه ده - والله اعلم -

دولسم قسم: ﴿أَوَالْقُلُوبِ الَّذِينَ﴾ دې. دې نه مراد هغه نابالغ ماشومان دی چې بالیغیدو ته هم نژدې شوي نه وی او د زنانو د خاصو حالاتو صفتونو او کړو وړو نه بیخي ناخبره وی او کوم هلک چه په دغې خبرو کښې کار لري نو هغه مراهق [بالیغیدو ته نژدې] دي چې پرده کول ترې واجب دی - [ابن کثير] (۶)، امام جصاص رحمته الله عليه فرمائيلی دی چې دلته د، طفل، نه مراد هغه ماشومان دی چې د مخصوصو معاملو په بنیاد د زنانو او نارینو تر منځه فرق نشي کولې [د مجاهد نه ئې بیان کړل] (۷)، د پردې نه د مستثنی شوو بیان ختم شو -

(۱) أحكام القرآن للجصاص سورة النور باب ما يجب من غض البصر عن المحرمات [ج: ۸ ص: ۱۷۰، ۱۷۱]

(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۶۸]

(۳) تفسیر الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۹ ص: ۱۶۲، ۱۶۳]

(۴) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۱۱۰] د حديث تفصيل دپاره اوگورئ: - صحيح مسلم كتاب السلام، باب منع المخت من الدخول علي النساء الأجانب [ج: ۴ ص: ۲۱۸]

(۵) نهاية المحتاج شرح المنهاج كتاب النكاح [ج: ۲۰ ص: ۱۹۶]

(۶) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۱۶۹]

(۷) أحكام القرآن للجصاص [ج: ۸ ص: ۱۷۲]

﴿وَلَا يَغْنَبْنَ فِي الْأَرْجَاءِ لِيُعْلَمَ مَا يَفْعَلْنَ مِنَ زِينَتِهِنَّ﴾^۱ یعنی زنانو د پاره ضروری دی چه خپلې خپې دومره په زوره په زمکه باندې نه اړدی چه د کالی آواز ترې راوځي او دهغې پټ زینت نارینو ته ښکاره شی.

د هالې آواز پردو نارینو ته اړول جائز نه دی: د آیت په شروع کښې خپل زینت پردو نارینو ته د ښکاره کولو نه زنانه منع کړې شوې وې په آخر کښې ئې د دې زیات تاکید داسې دی چه د زینت د خایونو، یعنی د سر او سینې وغیره پټول خو واجب وو، خپل پټ زینت ښکاره کول [په هر شان سره چه وی] روانه دی په کالی کښې د آواز کولو څه څیز ایښول یا یو برخه د بلې برخې جنگیدو سره آواز ترې راختل یا داسې په زوره په زمکه باندې قدم ایښول چه آواز ترې راخیژی او پردی نارینه ئې آوری دا ټول څیزونه د دې آیت له مخې ناجائز دی او هم په دې وجه ډیرو فقهاؤ رحمهم الله فرمائیلي دی چه هر کله د دې آیت له مخې د کالی وغیره آواز پردو نارینو ته اړول ناروا او ګرځولې شونو د زنانو خپل آواز پردو نارینو ته اړول د دې نه هم زیات خامخابه ناروا وی ځکه د زنانو آواز هم دغې حضراتو په ستر کښې داخل ګرځولې دی او په دې بنا باندې په، نوازل، کښې راغلې دی چه تر خپله وسه پورې زنانو لره د قرآن تعلیم هم زنانو نه اخستل پکار دی نارینو نه ئې تعلیم اخستل د مجبوري په وجه جائز دی - د صحیح بخاری او مسلم په نقل کړی حدیث کښې راغلې دی چه د نارینه مونځ گذار په وړاندې دې تیریدونکی لره مونځ گذار په، سبحان الله، وئیلو سره خبر داره کوی خو زنانه مونځ گذاره دې په آواز سره نه بلکه د ښی لاس په خپره دې ګڼس لاس د خپرې په شا وهلو سره خبرداره کوی^(۱)

د زنانو آواز مسئله: په دې کښې د امامانو اختلاف دی چه د زنانه آواز ستر دې او پردی نارینه ته ئې آواز اړول روا دی او که نه؟ - د شافعی مذهبو علماؤ رحمهم الله په څه کتاب کښې د زنانه آواز ته ستر نه دي وئیلې شوي د احنافو په نزد هم په دې باره کښې مختلف قولونه راغلې دي چنانچه ابن همام رحمهم الله، نوازل، د روایت په بنا په ستر کښې داخل کړې دې په دې وجه د حنفیانو رحمهم الله په نزد د زنانه آذان کول مکروه دی لیکن د حدیث نه ثابت دی چه ازواج مطهرات رضوان الله عنهن به د حجاب د نازلیدو نه پس هم د پردې نه وروستو پردو نارینو سره خبرې کولې د دې ټولو په رابوځای کولو سره غوره او صحیح خبره دا معلومېږي چه په کومه موقعه او په کوم ځای کښې د زنانو د آواز نه د فتنې پیدا کیدو خطره وی نو هلته به منع وی ګڼی نه به وی [بجصاص]^(۲) احتیاط په دې کښې دې چه زنانه دې د پردې شاته هم پردو نارینو سره ښې ضرورته خبرې نه کوی [والله اعلم]

د بهر وتو په موقعه خوشبوئې په ځان پورې څول: دا حکم د هغې صورت هم دی چه زنانه د بهر وتو په وخت په ځان باندې خوشبوئې پورې کوی دا ځکه ناروا دی چه پردو نارینو ته د دغې خوشبوئې وگمه رسیدل هم زینت ښکاره کول دی. چنانچه په ترمذی کښې د حضرت ابی موسی رضی الله عنه د روایت کړی حدیث له مخې د هغې زنانه بدی بیان شوې ده چه د بهر وتو په موقعه په ځان باندې خوشبوئې مړی^(۳)

(۱) صحیح البخاري کتاب الجنائز قبیل، باب الإشارة في الصلاة [ج: ۱ ص: ۱۶۵] و صحیح مسلم کتاب

الصلاة، باب تقديم الجماعة إلخ [ج: ۱ ص: ۱۷۹]

(۲) أحكام القرآن للجصاص سورة النور باب ما يجب من غض البصر عن المحرمات [ج: ۸ ص: ۱۷۳]

(۳) جامع الترمذی، ابواب الاستئذان والأدب باب ماجاء في كراهية خروج امرأة المتعطرة [ج: ۲ ص: ۱۰۶]

دولتی برقعہ پہ سر کړې د زنانه بهرته وتل هم ناروا دی. امام جصاص رحمہ اللہ فرمائیلې دی چې هر کله قرآن کریم د کالی آواز هم د زینت ښکاره کول گرځولی دی نو د ښکلې رنگونو دولتی برقعہ په سر کړې بهرته وتل یې د دې نه زیات منع شو او دا هم ترې معلومه شوه چې د زنانه مخ اگرچه په ستر کښې داخل نه دې خو د ټولونه لوی د زینت مرکز دې. ځکه یې د پردو نارینو نه پټ لرل هم واجب شو سوا د ضرورت د وخت نه [جصاص^(۱)]

﴿وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ﴾ [یعنی الله ته تاسو ټول مؤمنان توبه کړئ] په دې آیت کښې اول نارینو ته د نظر ښکته لرلو حکم دې بیا زنانونو ته هم دغه شان حکم دې بیا زنانونو ته د پردې بیل بیل حکم ورکړې شو او دهغې نه پس په دې جمله کښې ټول نارینه زنانه شامل کړې شو او هدایت او کړې شو چې د نفسانی شهوت معامله نازکه ده چې نور څوک پرې خبرول ډیر گران دی خو الله تعالی ته هر یو پټ او څرگنده څیز یو شان ښکاره وی په دې وجه که چا نه په دې بیان شوو حکمونو کښې څه وخت کوتاهی شوې وی نو توبه ترې کول ور د پاره ضروری دی په شوې کوتاهی دې سره د خیسمانی د الله تعالی نه دې بښنه او غواړی او آئنده دپاره دې هغې ته د نه ورتلو پخه اراده او کړې.

وَأَنكِحُوا الْأَيَّامِي مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ
او نکاح اوکړئ د بې نکاحو ستاسو نه او د صالحانو نه
او په تاسو کښې چې کومې ښځې کونډې دي دهغوئ
مِنْ عِبَادِكُمْ وَأَمَّا بَكُمُ فَإِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ
د غلامانو ستاسو نه او د وینځو ستاسو نه که چری وی هغوئ فقیران غنیان به کړی هغوئ لره الله
نکاح کوئ او دخپلو نیکانو غلامانو هم اود وینځو هم نکاح کوئ که دوی غریبانان وی
مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ وَلِيَسْتَعْفِفَ
د فضل خپل نه او الله د فراخی مالک دې او ښه پوهه دې او پکار دی چې ځان دي پاک ساتی
نو الله <small>ﷻ</small> به یې په خپل فضل سره غنیان کړی او الله <small>ﷻ</small> د ډیرې فراخی خاوند دې په هر څه پوهه دې
الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ
هغه کسان چې نه مومی هغوئ اسباب د نکاح تر هغې پورې چې غنیان کړی هغوئ لره الله
او کوم خلق چې د نکاح طاقت نه لری پکار دی چې هغوئ ځان پاکدامن ساتی تر دې چې الله <small>ﷻ</small>
مِنْ فَضْلِهِ
د فضل خپل نه
یې په خپل فضل سره غنیان کړی

(۱) احکام القرآن للجصاص تفسیر سورة النور باب ما یجب من غرض البصر عن المحرمات [ج: ۸ ص: ۱۶۵ تا ۱۶۷]

آسان ترجمہ قرآن

او پہ تاسو کہیں چہ د کومو (سرو یا پنکو) دے وخت کہیں نکاح نہ وی شوے د هغوی هم نکاح او کړئ، او ستاسو په غلامانو او وينکو کهیں چہ کوم د نکاح قابل وی، د هغوی هم، که هغوی غريبانان وی نو الله پاک به هغوی په خپل فضل بالدي مالداره کړی، او الله پاک ډیر وسعت والا دي، په هر څه بالدي پوهیږی او کومو خلقو ته چہ د نکاح موقعي حاصلې نه وی، هغوی دې ځان پاک ساتي، تر دې چہ الله پاک هغوی په خپل فضل سره مالدار کړی،

خلاصه تفسیر

﴿وَالَّذِينَ لَا يَمْلِكُونَ﴾ [په ازادو کښې] چہ کوم بې نکاح وی] خواه سړی وی او که ښځې او بې نکاح والې هم عام دي خواه تراوسه پورې ي نکاح دسره نه وی شوې او یا شوې وی خو ښځه ي مړه وی یا د طلاق په وجه بې نکاح شوې وی تاسو د هغوی نکاح کوئ او] دغه شان ﴿وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ﴾ [ستاسو په غلامانو او وينکو کښې چہ کوم ددي] نکاح [لاتق وی] یعنی دنکاح حقونه ادا کولې شی [د هغوی هم] نکاح کوئ محض په خپل مصلحت سره د هغوی دنکاح دخواهش مصلحت مه فوت کوئ او د ازادو دنکاح دپیغام ورکونکو په فقیري او غریبي باند نظر مه کوئ چہ په دې وجه ورته انکار وکړئ هرکله چہ په دوی کښې د کسب کولو دمعاش صلاحیت موجود وی ځکه چہ ﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ﴾ [که دغه خلق مفلسان وی] ﴿يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ [نو الله تعالی به] که وغواړی [هغوی لره په خپل فضل سره غنیان کړی] لنډه داچہ نه خوند مالداري په وجه سره دنکاح نه انکار کوئ او مه دا خیال کوئ چہ که اوشوه نو خرچ به زیات شی کوم چہ په موجوده حالت کښې غنی او مالداره دي دې به هم په نکاح کولو غریب او محتاج شی ځکه چہ مدار درزق په اصل کښې د الله تعالی په رضا سره دي هغه څوک مالدار بغیر دنکاح کولونه هم غریب او محتاج کولې شی او څوک غریب نکاح والا سره دنکاح نه هم د غریبي او حاجتمندی نه ويستلې شی ﴿وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ [او الله تعالی فراخی والا دي] چالره چہ غواړی مالدار کوی ي او دتولو په حال [ښه پوهیدونکي دي] چالره چہ غنی کول د حکمت او مصلحت تقاضاوی هغه لره غنی کوی او دچاچہ په فقیر او محتاج اوسیدو کښې مصلحت وی هغه لره فقیر ساتی [او] که چاته دخپلې غریبي اوفقیري په وجه دنکاح سامان حاصل نه وی نو ﴿وَلْيَسْتَغْفِبِ الَّذِينَ لَا يُحْدُونَ نِكَاحًا﴾ [داسې خلقو لره چہ دنکاح طاقت ي نه وی هغوی له پکار دي چہ] خپل نفس لره [په قابو کښې ساتي] ﴿حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ [تر دې چہ الله تعالی] که وغواړی نو [ده لره به په خپل فضل سره غنی کړی] هغه وخت دنکاح وکړی

معارف او مسائل

د نکاح ځينې حکمونه: رومي بي بيان شوې دي چہ په سورت نور کښې زيات هغه حکمونه دي چہ پاک لمنی او خان ساتلو سره تړون لری او ځنې د بيحيایو او ناکاره کارونو د لاز بندولو په باره کښې دي په دې باره کښې د زنا او دې سره د تړون لرونکو څيزونو د سختو سزاگانو بيان راغلو بيا د اجازت غوښتنو بيان راغلو بيا د زنانو د پردې بيان راغلو هر کله چہ اسلامي شريعت يو درميانه شريعت دي ځکه ئې احکام هم درميانه، د انسان فطري جذبو او خواهشاتو لحاظ لرونکی او د حد نه د تيريدو د بنديز په اصولو باندي بنا دي نو کله چہ انسان په ناجائزه طريقه د

شہوت پورہ کولو نہ پہ سختی سرہ ایسار کړې شو ځکه ضروری شو چه د دۀ د فطری جذبو او خواہشونو پہ جوړ د دې څه جائز او صحیح طریقہ ورته هم او بنسودلې شی دې نه علاوه د انسانی نسل د باقی لرلو د پاره عقلی او شرعی تقاضا هم دا ده چه د څه حدودو پہ دائره کښې پاتې کیدو سره د نسخې او سړی تر منځه د گډون څه صورت تجویز کړې شی چنانچه د قرآن او سنت پہ اصطلاح کښې دې ته نکاح وئیلې شی په دې آیت کښې د اصیلو زنانو اختیار منو خلقو او د وینځو غلامانو مالکانو ته حکم ورکړې شوی دې چه د دوی د نکاح کولو انتظام د کوی فرمائی.

﴿وَالْكَافِرَاتُ الْآيَاتُ﴾ الایة، ایامی، د، ایم، جمع ده چه معنی نې بې نکاح نارینه او زنانه ده چې د سره نې نکاح نه وی شوې یا د خپلې جوړې د وفات او طلاق وغیره په وجه بې نکاح شوې وی - د دې آیت د خطاب کولو د طرز نه دا خبره په اتفاق د امامانو سره ثابتېږی چه په مسنون او غوره طریقہ نکاح کول دا دی چه نارینه او زنانه دواړه دې دا کار د خپلو اختیار منو په ذریعہ سرته اورسوی ولې چه په دې کښې د دین دنیا ډیرې ښیگرې او فائدې دی خصوصاً جنګی چه هر کله د خپل نکاح انتظام پخپله نیغ په نیغہ او کړی نو یو قسم بې حیایی هم ده او د بې حیایو او ناکاره کارونو د لارې پرانیستیدو خطرہ هم ده په دې وجه د حدیث په څنې روایتونو کښې زنانه د خپل نکاح انتظام پخپله د کولو نه منع کړې شوې هم ده (۱) او دا حکم د امام اعظم رحمہ اللہ او د څنې نورو امامانو په نزد د سنت او شریعت د یو خاص ہدایت حیثیت لری مطلب دا چه څوک بالغہ زنانه کہ پخپله، خپل نکاح د اجازت د ولې [اختیار من] نه بغیر خپل یو سیال نارینه سره او کړی نو نکاح به نې صحیح شی اگر چه د سنت خلاف کیدو په وجه به هغه موجب د ملامتیا وی کله چه هغې د څه مجبورې نه نه، بلکه د آزاد طبیعتی د وجې نه دغسې کړی وی -

د امام شافعی رحمہ اللہ او څنې نورو امامانو رحمہم اللہ په نزد دغسې نکاح باطلہ ده د سره نه دۀ شوې تر څو چه د ولې [اختیار من] په ذریعہ نه وی شوې دلته د اختلافی مسئلو مکمل تحقیق او د دواړو فقہاؤ رحمہم اللہ دلیلونه بیانیدل نشی کیدې خو دومره خبرہ ښکاره ده چه دې آیت نه زیات نه زیات هم دا ثابتیدې شی چه په نکاح کښې اولیاء [اختیار من] ذریعہ جوړیدل پکار دی خو قرآن د دې نه خاموش دې چه د اختیار من نه بغیر شوې یا کړې نکاح او شوه او که نه؟ خصوصاً کله چه په لفظ د، ایامی کښې بالغان نارینه او زنانه دواړه داخل دی او د بالغو هلکانو نکاح د ولې [اختیار من] په ذریعہ چه اونشی هغه د ټولو په نزد صحیح کیږی ہیڅ څوک هم ورته باطلہ نه وائی. د اشان ښکاره خبرہ داده چه د بالغې جینې نیغ په نیغہ کړې نکاح دې هم صحیح شی. البته د دواړو [نارینو او زنانو] ملامتہ کول به ځکه کولې شی چه نیغ په نیغہ نکاح نې د سنت نه په خلاف طریقہ کړې دې -

نکاح کول واجب دی او که سنت او که مختلفو عالمنو کښې نې حکم مختلف کیږی: په دې خبرہ باندې تقریباً ټول مجتہدین امامان متفق دی چه د نکاح نه کولو په صورت کښې په خپل خان باندې د چا غالب گمان دا وی چه هغه به د شریعت پابند پاتې نشی او په گناه کښې به راگیر شی. حالانکہ د نکاح کولو وس هم لری چه وسیلې او ذریعې لری نو په داسې خلقو باندې نکاح کول فرض یا واجب دی په نکاح نه کولو سره به گنہگار پاتې کیږی. البته چه د نکاح کولو وس نې نه رسی ذریعې وسیلې نې نه لری مناسبہ نتیجہ بیانشی موندې یا د سمدستی مهر وغیرہ ترحدہ پورې

(۱) جامع الترمذی، ابواب النکاح باب ماجاء فی لانکاح الا بولی [ج: ۱ ص: ۲۰۸]

ضروری خر خې نه لری نو په ورپسې آیت کښې د هغې حکم دا دې چه پکار دی چې د وسیلو راجمع کولو کوشش دې کوی ترڅو چه په دې باندې نې وس نه وی بر شوې نو خپل خان دې په قابو کښې لری او د صبر کولو کوشش دې کوی چنانچه رسول الله ﷺ د داسې کس په باره کښې فرمائیلې دی چه په مخه دې روژې نیسی (۱) چه ورسره نې دشهوت غلبه په آرام شی په مسند احمد کښې روایت دې چه حضرت عکاف رضی الله عنه نه رسول الله ﷺ تپوس او کړو چه بنځه دې شته؟ هغوی رضی الله عنه عرض او کړو چه نشته - بیاني ترې تپوس او کړو چه شرعی وینځه لري؟ وې وئیل نه ، بیاني تپوس ترې او کړو چه وس دې شته او که نه؟ عرض نې او کړو چه وس مې شته یعنی د نکاح کولو ټول خرچونه کولې شم - بیا هغوی رضی الله عنه او فرمائیل چه ته خود شیطان روری او وې فرمائیل چه زموږ سنت نکاح کول دی په تاسو کښې زیات ناکاره بنده بې نکاح بنده دې او په تاسو کښې د ټولو نه زیات رذیل مړې هغه دې چه بې نکاح مړشی [مظهری] (۲) - دا روایت هم جمهورو فقهاؤ رضی الله عنه هلته چسپان کړی چه د نکاح نه کولو په صورت کښې ترې د گناه کیدو غالبه خطره وی . د حضرت عکاف رضی الله عنه حال به رسول الله ﷺ ته معلوم وو چه هغه صبر نشی کولې دغه شان په مسند احمد کښې د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ د نکاح کولو حکم او فرمائیلو او ، بتل ، [نکاح نه کولو] نه نې په سختی سره منع فرمائیلې ده [مظهری] (۳) دغه شان د حدیث نور روایتونه هم شته . دا ټول روایتونه د هغې صورتونو په باره کښې دی چه د نکاح نه کولو په صورت کښې د بې قابو کیدو او په گناه کښې د اخته کیدو غالبه خطره وی - دغه شان په دې باندې هم د ټولو فقهاؤ رضی الله عنه تقریبا اتفاق دې چه څوک د خپل غالب گمان له مخې دا گنړی چه په نکاح کولو سره به هغه په گناه کښې اخته شی مثلا د خپلې ښځې د ښځولۍ حقونه نه شی ادا کولې او په ښځه باندې په ظلم کولو کښې به اخته شی یا د گناه څه بل صورت ترې صادر یږی نو په داسې یقیني صورتونو کښې سړی لره نکاح کول حرام یا مکروه دی - د داسې بنده په باره کښې فقهاؤ رضی الله عنه اختلاف کړې دې چه د نکاح کولو او نه کولو په [دواړو] صورتونو کښې ترې د گناه کیدو څه یقیني او غالبه خطره نه وی چه ده د پاره نکاح کول زیات غوره دی یا د نکاح نه کول او په نفلی عبادت کښې مشغولیدل ور دپاره غوره دی؟ د امام ابی حنیفه رضی الله عنه په نزد په نفلی عبادت کښې د مشغولیدو نه ور دپاره زیات غوره نکاح کول دی او د امام شافعی رضی الله عنه په نزد په عبادت کښې مشغول پاتې کیدل ور دپاره زیات غوره دی . (۴) د دې اختلاف اصلی وجه دا ده چه نکاح کول خو پخپله د خوراک ، ځکاک او اوده کیدو وغیره پشان یو مباح کار دې دې کښې د عبادت اړخ بالواسطه داسې پیدا کیږی چه د دې په ذریعه خپل خان د گناه نه ساتل غواړی ، دا غواړی چه نیک اولاد م پیدا شی . دا شان په ښه نیت دا عبادت جوړیږی او په عبادت کښې مشغولیدل پخپله [نیغ په نیغه] عبادت دې په دې وجه امام شافعی رضی الله عنه په عبادت کښې مشغولیدل د نکاح کولو نه زیات غوره بولی او د امام اعظم رضی الله عنه په نزد په نکاح کښې د عبادت اړخ په نسبت د نورو مباحو کارونو نه غالب دې چنانچه په صحیح احادیثو کښې دې ته رسول الله ﷺ خپل او دنورو رسولانو سنت فرمائیلې دی . او گنړ تاکیدونه نې د دې

(۱) تفصیل دپاره اوگورئ:- جامع الترمذی ، ابواب النکاح [ج: ۱ ص: ۲۰۶]

(۲) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۰۷ ، ۵۰۸] و مسند احمد رقم الحديث: [۲۲۰۶۶]

(۳) تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۵۰۹] و مسند احمد رقم الحديث: [۱۲۹۴۸] و مسند انس بن مالك رضي الله عنه.

(۴) نو تفصیل دپاره اوگورئ:- الشامية كتاب النکاح ، بدائع الصنائع كتاب النکاح.

کړې دی د حدیث د روایتونو د دغې مجموعې نه دومره خوښه په ډاگه ثابتېږي چه نکاح د عامو مباحو په شان مباح نه دی بلکه د پیغمبرانو ﷺ یو سنت عمل دی چه په حدیث کښې نې تاکیدونه هم راغلي دی صرف د نیت په وجه دې ته د عبادت شان نه ورکړې کیږي بلکه د دې د عبادت شان په دې وجه هم دې چه دا د پیغمبرانو ﷺ یو سنت هم دی دلته دا سوال راپورته کیږي چه هر کله خوراک څکاک او اوده کیدل هم انبیاء او پیغمبرانو ﷺ کړې دی نو دې ته هم سنت د پیغمبرانو ﷺ و نیل پکار دی جواب نې دا دی چه واقعی پیغمبرانو ﷺ هم خوراک څکاک وغیره کول خوبیا هم په هیڅ یو حدیث کښې دې ته د انبیاء ﷺ سنت نه دی و نیلې شوې اگر چه د انسانانو د یو عمل په حیثیت پیغمبرانو ﷺ هم دا کار کړې دې په خلاف د نکاح نه چه دې ته رسول الله ﷺ خپل او د رسولانو ﷺ سنت فرمانیلي دی په تفسیر مظهری کښې یو منځومیا نه خبره په دې موقعه باندې داسې کړې شوې ده چه میانه حال بنده د پاره په هغه وخت کښې نکاح کول غوره دی چه هغه دا محسوسوی چه په نکاح کولو سره به هم را دپاره د نکاح او دبال بچ ذمه داری د الله تعالی په ډیر ډیر ذکر کولو او الله تعالی ته په ماتې کولو کښې خنډ نه جوړېږي چنانچه دا د پیغمبرانو ﷺ او د امت د صالحانو عام حال وو که یو بنده دا گنډی چه په نکاح کولو سره به د نکاح او دبال بچ ذمه داریانې به م په دینی ترقی او ډیر ډیر ذکر کولو وغیره عبادت کښې خنډ جوړ شي نو په منځو میانه حال کښې ور دپاره خلوت اختیارول او نکاح پرېښول زیات غوره دی د قرآن کریم گنډی آیتونه د دې په تطبیق ور کولو باندې گواه دی چه د هغې خنډه یو دا دی :-

(۱) «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ» [یعنی مالونه او اولاد ستاسو دې تاسو ته د الله تعالی په یاد او ذکر کولو کښې خنډ جوړ نشي] (۲) [والله سبحانه وتعالى اعلم] -
 «وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَأَمَّا بَكُمْ» [یعنی د خپلو نیکانو غلامانو او وینځو د نکاح کولو انتظام کوي] دا خطاب د دوی مالکانو او نیکانو ته دې دلته د ،صلحین ، لفظ په خپله لغوی معنی راغلي دي یعنی په دوی کښې چه څوک د نکاح کولو جوگه وی او د دې وس هم لرلې شي نو د هغوی د انتظام کولو حکم نې مالکانو ته ورکړې شوې دې مراد دا دی چه د خپلې ښځې د ښځولۍ حقونه ادا کولې شي د خپلې ښځې خرچ او اخراجات پوره کولې شي او نغد مهر هم ادا کولې شي که د ،صلحین ، مشهوره معنی نیکان خلق واخستې شي نو د دې خالص لفظ راوړلو اصلی مقصد دا دی چه حرامونه پرې ځان اوساتلې شي کوم چه هم په ،صلحین ، کښې کیدې شي په هر حال په خپلو غلامانو او وینځو کښې چه څوک د نکاح کولو جوگه وی نو د هغوی مالکانو ته دا حکم ورکړې شوي دي نه مراد دا دی چه دوی د نکاح کولو ضرورت ښکاره کړي او د نکاح کولو خواهش او کړی نو د ځنې فقهاؤ ﷺ په نزد نې په مالکانو باندې د دوی نکاح کول واجبېږي او د جمهورو فقهاؤ ﷺ په نزد په دوی لازم دی چه د دوی په نکاح کښې څه خنډ نه راولي بلکه اجازت دي ورکړی ولې چه د مملوک غلامانو او وینځو نکاح بغیر د مالکانو د اجازت نه نشي کیدې نو دا حکم به هم داسې وی لکه چې د قرآن کریم په دې آیت مبارک کښې چې ، (۳)

(۱) ترجمه:- ای ایمان والو! تاسو دې ستاسو اولاد او ستاسو مال دالله تعالی د یاد نه غافله نه کړی.

(۲) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶، ص: ۵۰۶، ۵۰۷]

(۳) ترجمه:- نو ته دوی ددې امر نه مه منع کوه چې دوی خپلو خاوندانو سره نکاح اوکړی.

﴿فَلَا تَقْضُوا مِنْ أَنْ يَنْكِحَنَّ أَوْ أَجْهَنَ﴾ یعنی د زنانو و لیانو اختیار منواد پاره ضروری دی چه د دوی د اختیار لاندې زنانه دې د نکاح نه نه منع کوی ا یو شان شو او رسول الله ﷺ هم فرمایلی دی چه خوک داسې کس درته د لور، خور، په نکاح سره د غوښتو پیغام درکړی چه اخلاق نې ستاسو خوښ وی نو ضرور نې قبول کړی که داسې مو اونه کړل نو په زمکه کښې به فتنه او په لویه پیمانه فساد پیدا شې اترمذی (۱) خلاصه دا شوه چه د وینخو غلامانو مالکان دې دوی ته د نکاح په اجازت ورکولو کښې کوتاهی نه کوی خو د مالکانو په ذمه د دوی نکاح واجب کیدل ضروری نه دی - (والله اعلم)

﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ په دې کښې هغه نیستمو غریبانو مسلمانانو ته زیرې ورکړې شوي دي کوم چه د خپل دین د حفاظت په خاطر نکاح کول غواړی او مالی وسیلې نه لری فرماني چه که دوی د خپل دین د حفاظت او د رسول الله ﷺ په سنتو باندې عمل کولو په نیک نیت سره نکاح کوی نو الله تعالی به نې په مال هم شتمن کړی او په دې کښې هغه خلقو ته هم هدایت دې چه داسې غریبانان خلق ورته د لور، خور غوښتو د پاره پیغام ورکوی نو هغوی دې صرف د دوی د غریبۍ په وجه د رشتې ورکولو نه انکار نه کوی مال تلونکې راتلونکې خیز دې اصل خیز نیک عملی ده هر کله چه دا په دوی کښې شته نو د نکاح کولو نه نې انکار مه کوی حضرت ابن عباس رضی الله عنهما او فرمایلی چه په دې آیت کښې الله تعالی ټولو مسلمانانو ته د نکاح کولو شوق ورکړې دې چه آزاد او غلامان ټول پکښې داخل دی په نکاح کولو سره نې د دوی د غنی کولو وعده فرمایلی ده [ابن کثیر (۲)]

او ابن ابی حاتم رحمه الله د حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه نقل کړی دی چه هغوی مسلمانانو ته په خطاب کولو سره او فرمایلی چه تاسو په نکاح کولو کښې د الله تعالی په حکم باندې عمل او کړی نو ستاسو د غنی کولو د هغه کړې وعده به پوره کړی بیاني دا آیت اولوستو، ﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ (۳) او حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او فرمایلی چه که تاخو غنی کیدل غواړی نو نکاح او کړی ولې چه الله تعالی وعده فرمایلی ده، ﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ (الایة)﴾، [ابن جریر رحمه الله روایت او کړو او بغوی رحمه الله د حضرت عمر رضی الله عنه هم دغسې روایت کړيدي [ابن کثیر (۴)]]

همه اړې په تفسیر مظهری کښې راغلې دی چه یاد لری چه نکاح کوونکو سره د هغوی دغنی کولو او د مال ورکولو وعده الله تعالی په داسې حال کښې کړې ده چه د دوی نیت د خپلې پاکۍ حفاظت او په سنت باندې د عمل کولو وی او بیاني په الله تعالی باندې توکل او تکیه وی د دې دلیل د ورپسې آیت دا الفاظ دی ﴿وَلَيْسَتُغْنِيهِمُ الْذِينَ لَا يَجِدُونَ بِنِكَاحٍ حَاشَىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ (۵) [یعنی خوک چه د مال او سامان له مخې د نکاح کولو طاقت نه لری او په نکاح کولو کښې نې دا ویره وی چه د ښځې د حقونو نه ادا کولو له کبله به گنهگار شی هغوی له پکار دی چه په پاکیزگۍ کښې او صبر سره د دې انتظار کوی چه الله تعالی نې په خپل فضل سره غنی کړی او د دې صبر د

(۱) جامع الترمذی، ابواب النکاح باب ماجاء اذا جاءكم من ترضون دينه فزوجوه [ج: ۱ ص: ۲۰۷]

(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۱]

(۳) تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحديث: [۱۵۲۷۷]

(۴) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۱] و تفسیر الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۹ ص: ۱۶۶]

(۵) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۱]

پاره حديث شريف يو تد بير دا هم بنودلې دې چه ډيرې ډيرې روژې نيول دې شروع كړې په دغسې كولو سره به ورته الله تعالى په خپل فضل مالي وسيلې وركړې چه دهغې په وجه به ي دنگاح كولو وس اوشى -

وَالَّذِينَ	يَتَّخُونَ	الْكِتَابَ	مِهًا
او هغه [مريان] چي طلب كوي هغوى دمكاتب والى دهغه وينځو مريونه			
او كوم غلامان چي تاسو سره مكاتب [د آزادي معاهده كول]			
مَلَكَتْ	أَيْمَانَكُمْ	فَكَاتَبُوهُمْ	إِنْ عَلِمْتُمْ
چي مالكان وي دهغوى بنى لاسونه ستاسو نومكاتبان كړي هغوى كه معلوم وي تاسو ته			
غواړي كه چرې تاسو ته په هغوى كښي نيكي او صلاحيت معلوم وي نو هغوى سره مكاتب			
فِيهِمْ	خَيْرًا	وَأَتَوْهُمْ	مِنْ مَّالِ اللَّهِ الَّذِي
په هغوى كښي خه خيرا او وركړي هغوى ته د مال د الله نه هغه مال چي الله دركړې دې تاسو ته			
او كړئ او كوم مال چي تاسو ته الله ښه دركړې دې هغې نه دوى ته هم لږ وركړئ			
وَلَا تُكْرِهُوا	فَتَيِّبَتُمْ	عَلَى الْبَغَاءِ	إِنْ أَرَدَنْ
اومه مجبوروي وينځي خپلي په زنا باندي كه غواړي هغوى پاك ساتنه دخان خپل			
او خپلي وينځي د دنيا د ژوند د فائدي حاصلولو دپاره په زنا كارئي مه مجبوره كوي			
لِتَبْتَغُوا	عَرَضَ	الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	وَمَنْ يَكْرِهْهُمْ
دپاره ددې چي طلب كوي تاسو مال [فائده] د ژوند د دنيا او هغه څوك چي مجبوره كوي هغوى			
كله چي هغوى پاكدامني او سيدل غواړي او څوك چي هغوى په زنا كولو مجبوره كړي			
فَإِنَّ اللَّهَ	مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِمْ	غَفُورٌ رَحِيمٌ	
نو بيشكه چي الله روستو د مجبورتيا دهغوى نه بښونكي مهربانه دې			
نو الله ښه دهغوى د مجبورتيا نه پس بښونكي او مهربان دې			

آسان ترجمه قرآن

او ستاسو په غلامانو وينځو كښي چه څوك د مكاتب كړي كولو غواړي، كه په هغوى كښي نيكي وينئ نو هغوى سره د مكاتب كړي او كړئ او (اي مسلمانانو) الله پاك چه تاسو ته كوم مال دركړې دې، په هغې كښي داسي غلامانو او وينځو ته هم وركوي، او خپلي وينځي د دنيا د فائديو دپاره په زنا باندي مه مجبوره كوي چه هغوى پاكدامني غواړي او څوك چه هغه مجبوره كړي نو د هغوى د مجبوره كيدو نه پس الله پاك (هغه وينځو لره) بښونكي مهربانه دې.

غلامه تفسیر

﴿وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ [اوستاسو په مملوكانو کښې] چه غلامان یا وینځي وی [کوم چه مکاتب کیدل غواړی نو] غوره ده چه ﴿فَكَانُوا هُمُ الرِّبَا عَلِيمٌ فِيهِمْ غَيْرَاتٌ﴾ [دوی لره مکاتب کړی که په دوی کښې] نښې د [غوره والی بیامومی] ﴿وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ﴾ او دالله تعالی د درکړې [دهغې مال نه دوی له هم ورکړی] ﴿الَّذِي أَنْكُمُ﴾ کوم چه الله تعالی تاسوله درکړې دې [چه ژر ازادی حاصله کړی] ﴿وَلَا تُكْرَهُوا فَتَيِّبُكُمْ عَلَى الْبَغَاءِ﴾ [او خپلو] مملوکه [وینځولره په زنا کولو مه مجبوره کوی] خاص کر ﴿إِنْ أَرَدْتُمْ تَحَصُّنًا﴾ [هرکله چه هغوی پاکدامنې وسیدل غواړی] اوستاسو دا ذلیل حرکت ﴿لَتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ [محض ددې دپاره چه ددنیا د ژوند څه فائده] یعنی مال [تاسوته حاصل شی] ﴿وَمَنْ يَكْرِهْهُمْ﴾ او کوم سرې چه دوی لره مجبورې کړی [او دوی خان ساتل غواړی] ﴿فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِمْ﴾ [نو الله تعالی ددوی دمجبوره کیدو نه پس] ددوی دپاره ﴿عَفْوَ رَجِيمٌ﴾ [بخښنې والا مهروبان دې]

معارف او مسائل

په تیر شوی آیت کښې دا بیان وو چه که مملوکو وینځو او غلامانو ته د نکاح ضرورت وی نو مالکانو ته نې هدایت ورکړې شوې وو چه د نکاح اجازت ورکول پکار دی د خپلې ښیگرې د پاره د هغوی طبیعت غوښتنې مژند وی دا د دوی د پاره زیات غوره دی د دې هدایت خلاصه دا ده چه خپلو مملوکو غلامانو او وینځو سره دې په ښه شان ژوند تیرولې شی او هغوی ته دې زیان نه ورکوی په دغسې مناسبت سره د هغوی مالکانو ته دا هدایت ورکړې شوې دې چه که دوی خپل مملوک غلامان او وینځي مکاتب کول غواړی نو د هغوی د خواهش پوره کول هم مالکانو د پاره نې زیات غوره مستحب او د ثواب باعث دی چنانچه صاحب د هدایې او عام فقهاؤ رحمهم الله دا حکم استحبابی بللی دې^(۱) چه مکاتب کول نې واجب نه بلکه مستحب دی د مکاتب کولو صورت دا دی چه د مملوک مطالبه دا وی چه هغه دې د یو ټاکلی مال په بدل کښې آزاد کړې شی یا مالک ورته او وانی چه څه ټاکلې مال راکړه او آزاد شه په دې صورت کښې مملوک د خپلې خواری مزدوری مال خپل مالک ته چه ورپوره کړی نو آزاد به شی خو شرط دا دې چه ایجاب او قبول د دواړو اړخو نه وی کله چه دغسې اوشی نو هغه د شریعت له مخې لازم شی مالک نې د دې د وړانولو او واپس کولو هیڅ اختیار نه لری کله هم چه مملوک هغه ټاکلې مال ورکول ورته پوره کړی نو پخپله به آزاد شی - دغه ټاکلی مال ته د کتابت بدل و نیلې شی شریعت د دې هیڅ حد نه دې ټاکلې او نه د دغې مملوک په قیمت څه اړه لری بلکه د دواړو اړخو تر منځه چه په څه باندي خبره غوڅه شوه یعنی فیصله اوشوه هغه به د کتابت بدل وی اسلامی شریعت چه د غلام یا وینځي د مکاتب کولو هدایت ورکړې دې او دې ته نې مستحب او زیات غوره و نیلې دی د هغې نه معلومېږی چه شریعت غواړی چه شرعی وینځي، غلامان دې په گنډ شمیر کښې آزاد شی چنانچه په ټولو کفارو کښې د وینځو غلامانو د آزادولو حکم ورکړې شوې دې داسې هم دغلا مانو وینځو د آزادولو ډیر ثواب په اسلامی شریعت کښې ښودلې شوې دې او د مکاتب کولو صورت هم د دې یوه لاره ده ځکه د دې شوق ورکړې شو البته دې سره یو شرط، ﴿إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ

(۱) بدائع الصنائع کتاب المكاتب، بیان جواز المكاتبه [ج: ۹ ص: ۱۱۱] والهدایة کتاب المكاتب

خَيْرًا ﴿۱﴾ او لگولې شو. مطلب ئې دا دې چه کله تاسو په دوی او ینځو غلامانو [کښې د غوره والی څه نښې نښانې بیامو می: په دې بنا حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما او اکثر و امامانو حضراتو رضی اللہ عنہم د دې غوره والی مطلب په ښه شان کار روزگار کول بیان کړی دی یعنی که دوی د گټې وټې کولو او د مکاتب کیدو د بدل پوره کولو وس لری نو هله ئې مکاتب کوی ورنه د غلام و غیره خواری به هم عبث شی او د مالک نقصان به هم اوشی او صاحب د هدائی د دې مطلب دا بیان کړې دې چه د دوی په مکاتب کولو کښې د دې خیال هم ساتی: چه په آزادیدو کښې خوبه ئې مسلمانانو ته د نقصان رسولو څه خطر نه وی مثلاً که کافر وی نو د خپلو کافرانو خلقو به امداد نه کوی ^(۱) او صحیح خبره دا ده چه د لفظ د ،خیر، نه دلته مطلب دا دې چه غلام د کار کسب کولو جوگه وی او د ده په آزادیدو ترې مسلمانانو ته څه خطر نه وی [مظہری] ^(۲)

﴿وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي أَتَاكُمْ﴾ [دوی ته د هغې مال خنې ور بخښی: چه الله تعالی تاسو ته درېښلې دې] دا خطاب مسلمانانو ته عموماً او غلامانو وغیره مالکانو ته خصوصاً داسې کړې شوې دې چه د خپلو خانو نو په آزادولو کښې وینځو غلامانو سره مالی امداد کوی. زکوٰۃ هم ورکولې شی او نور هر قسم خیر خیرات هم ورکولې شی. او داسې هم چه مالکان ورسره په ټاکلی مال کښې څه کمې او کړې چنانچه صحابه کرام رضی اللہ عنہم عموماً هم دغسې کړیدی چه مالکانو به په بدل د کتابت کښې خپلو وینځو غلامانو سره داسې مدد کولو چه په هغوی باندې د مقرر کړې مال دریمه څلورمه برخه به ئې مثلاً ورته پرېښوله څومره به ئې چه توفیق کیدی شو [مظہری] ^(۳)

د معاشیاتو فن یوه اهمه مسئله او د هغې په باره کښې قرآنی فیصله: نن صبا په دنیا کښې د ماده پرستی دور دوره ده ټولې دنیا آخرت هیر کړې دې صرف د فانی دنیا د روزگار په جال کښې انښتی ده د دوی ټول عقل فکر صرف د فانی دنیا زیست روزگار کښې لگولې شی ټول زور ئې هم په دې راوړې دې چه بحث او تحقیق یواځې هم د دې دنیا په زیست روزگار کښې کوی د دې یوه معمولی مسئله ئې یو مستقل فن گرځولې دې په فنونو کښې د ټولونه لوی فن د معاشیاتو دې - په دې باره کښې نن صبا د دنیا د عقلمنو دوه نظریې زیاتې مشهورې دی چه خپل منځ کښې ئې هیڅ سمون نشی راتلې او دواړه ډلې په هر قسم جنگ جگړو کښې سره بوښتی دی چه په دې وجه د ټولې دنیا خلق د امن او اطمینان نه بې نصیبه شوې دی - په دغه دوو نظامونو کښې یو ډنگه وری نظام دې چه په ،کیپیټل ازم، باندې مشهور دې بل د اشتراکیت نظام دې چه ورته ، کمیونترزم، یا ،سوشلزم، وئیلې شی -

دا خو ښکاره او د لیدلو کتلو څیز دې چه د دواړو نظامونو خلق ترې انکار نشی کولې هغه دا چه انسان په خپل محنت او مشقت سره چه څه گټی یا پیدا کوی ئې د هغې ټولو اصل بنیاد د پیداوار قدرتی وسیلې. زمکه اوبه او په کانونو وغیره کښې پیدا کیدونکی قدرتی څیزونه دی انسان د خپل غور فکر محنت او مشقت په ذریعه د پیداوار په دغې وسیلو کښې د رایوځای کولو پیوند کولو او سمون ورکولو په ذریعه د خپلو ضرورتونو لکونه څیزونه پیدا کوی او جوړوی د عقل تقاضا خو دا وه چه دې دواړو نظامونو اول دې ته کتلې وې چه دغه قدرتی وسیلې خو

^(۱) الهدایة کتاب المکاتب

^(۲) تفسیر المظہری [ج: ۶ ص: ۵۱۶]

^(۳) تفسیر المظہری [ج: ۶ ص: ۵۱۷، ۵۱۸]

پخپله نه دی پیدا شوې د دې څوک پیدا کونکې شته دې او دا هم ښکاره خبره ده چه د دې پیدا کونکې هم د دې اصل مالک دې مونږه په دغې وسیلو باندې قبضې کولو. دهغې مالک جوړیدو یا استعمالولو کښې آزاد نه یو بلکه اصل مالک او خالق چه کوم هدایتونه ورکړي دی هم د هغې تابع چلیدل زموږ فرض دی مگر ماده پرستی لیونتوب دا ټول د اصل خالق او مالک د تصور کولو نه بې پرواه کړل. د هغوی په نزد اوس صرف دا بحث کول دی چه د پیداوار په وسیلو قبضې کولو سره چه څوک د ژوند ضرورتونه پیدا کوی هغه به د دغې ټولو څیزونو پخپله یو آزاد مالک او اختیار من وی یا دا ټول څیزونه عام وقف شوی او د ټولو انسانانو ترمنځه شریک دی هر څوک دا حق لری چه دې نه فائده حاصله کړي شی - اوله نظریه د سرمایه دارنۍ د نظام ده چه یو انسان ته د دغې څیزونو د آزاد مالک کیدو حق ورکوی چه څنگه او غواړي نو هغسې نې حاصلولي شی چرته نې چه غواړي لگوي او استعمالوی به نې دې به هیڅ خنډ راپورته کول نشي زغملې دا نظریه د پخوانۍ زمانې د مشرکانو او کافرانو وه چاچه په حضرت شعيب علیه السلام باندې دا اعتراض کړي وو چه دا مالونه زموږه دی په دې باندې د پابندۍ لگولو ستاسو هیڅ حق نشته. چه په فلانی کار کښې نې لگول جائز او په فلانی کار کښې نې لگول گنې حرام دی لکه قرآن فرمائي، (۱) «وَأَنْ تَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ»، او بله نظریه د اشتراکیت ده چه هیڅ څوک د څه څیز مالک جوړولونه نه پرېږدي بلکه ټول څیزونه د ټولو انسانانو ترمنځه شریک بولي چه هر څوک ترې خان خان له فائده پورته کولې شی چنانچه د اشتراکیت د نظریې اصلی بنیاد هم دا دې خو هرکله چه اشتراکیانو او کتل چه دا صرف یو تصور دې او عمل پرې کول ناممکن دی هیڅ یو نظام پرې نشي چلیدي ځکه نې په ځنې څیزونو باندې د انسان ملکیت [مالک کیدل] او منل - قرآن کریم دا دواړه بیکاره نظریې رد کړي او دا اصول نې جوړ کړل چه د دنیا د هریو څیز اصل مالک الله تعالی دې چه خالق او پیدا کونکې هم دې بیا هغه په خپل فضل و کرم سره د خپل یو خاص قانون له مخې څوک انسان د دې مالک جوړ کړي دې چه هیڅ څوک پکښې د دخل ورکولو حق نه لری که دغه مالک تصرف کوونکې انسان اجازت ورنکړي نو د بل چا دخل ورکول به پکښې حرام وی خو دغه کس به داسې آزاد مالک هم نه وی چه خالص پخپله خوښه به نې گټې او په خپله خوښه به نې لگوي بلکه په دواړو اړخونو باندې د یو عادلانه او حکیمانه قانون قطعن لگولې شوې دې چه د گټلو فلانی طریقې حلاله او بله حرامه ده. داشان د لگولو هم دوه طریقې [حلال او حرام] نې مقرر کړيدي بیا په دغه څیز الله تعالی د ځنې نورو خلقو حقونه هم مقرر کړي دي چه ادا کول نې د هغوی ذمه داری ده.

دا آیت اگر چه د یو مضمون دپاره راغلې دې خو د دې په ضمن کښې د دې مهمې معاشي مسئلې خو اصول هم راغلې دي د آیت په الفاظو باندې نظر واچوی فرمائي، (وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ) یعنی دغې حاجتمنو ته ورکوي د الله تعالی د هغې مال ځنې چه تاسو ته نې درکړي دي [د دې نه درې خبرې ثابتې شوې اوله دا چه د هر څیز اصلی مالک الله تعالی دې دویمه دا چه هم هغه په خپل فضل سره د دې د څه برخې تاسو مالکان جوړ کړي یی دریمه دا چه د کومو څیزونو نې تاسو مالکان جوړ کړي یی نو په هغې باندې الله تعالی څه پابندیانې هم لگولې دي څه څیزونو کښې لگول نې منع کړيدي. څه څیزونو کښې نې لگول لازم او واجب گرځولي دي او څه

(۱) ترجمه: - یا دا خبره پرېږدئ چې مونږ په خپل مال کښې څه خرچ کول غواړو نو هغه به خرچ کوؤ.

خيزونو کڻي ٺٺي لڳول مستحب او زيات غوره گرځولي دي. (والله اعلم) -
 په دې آيت کڻي دويم حکم د جاهليت د يو رسم د بيخ ويستو او د زنا او د بيحيايو لاري بندولو
 په غرض دا ورکړې شوې دي چه ، ﴿وَلَا تُكْرَهُوا فِتْنَتَكُمْ عَلَى الْبُعَاثِ﴾ (يعني خپلي وينځي په دې غرض په
 زنا باندې مه مجبوره کوي چه هغوي د خپلي زنا کاري گټه تاسو له درکوي) د جاهليت ډيرو
 خلقو به خپلي وينځي هم دې غرض د پاره استعمالولي. کله چه اسلام په زنا باندې سختې سزا
 گاني جاري کړې. آزاد او غلامان خلق ټول د دې پابند او گرځولي شو ځکه د جاهليت د دې رسم
 ورانولو د پاره خاص احکام ورکول ضروري شو ﴿إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ (يعني کله چه دغه وينځي د زنا
 نه د بچ کيدو او پاک لمنې اراده لري نو په زنا باندې د دوي مجبوره کول ډيره د بيحيائي او بي
 عزتي خبره ده) دا الفاظ اگر چه د يو شرط شکل ورکوي خو په اجماع د امت سره په حقيقت کڻي
 دې نه شرط مراد نه دي چه گني هغه وينځي دي په زنا مجبوره کول روا وي کومې چه پخپله زنا
 کول غواړي حالانکه په هيڅ صورت کڻي زنا د پاره وينځي استعمالول د سره جائز نه دي په
 اصل کڻي دلته دا بنودل دي چه د جاهليت په زمانه کڻي پاک لمنې او حيانا کي وينځي عموما
 ډيري کمې د نښت برابر وي. د اسلامي احکامو په راتلو سره هغوي توبه کړه بيا هم چه د دغې
 وينځو مالکانو هغوي لره په زنا باندې مجبوره کول او غوښتل نو دا حکمونه دغه وخت راغلل چه
 کله هغوي د زنا نه خان ساتل غواړي نو تاسو ئي په دې مه مجبوره وي. په دې سره د دوي
 مالکانو ته زور نه ورکول رتبه او دکنه ئي کول او بدې ئي بيانول دي چه دا څومره د بي غيرتي
 خبره ده چه وينځي خو دې خان پاک ساتل غواړي او تاسو دې هغوي په زنا کولو مجبوره کوي ، ﴿فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِمْ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ د دې جملې حاصل دا دي چه وينځي په زنا باندې مجبورول حرام
 دي که چا داسې او کړل او هغوي وينځي ا د دغې کبله په زور زياتي کولو سره زنا کڻي اخته
 شوي ، نو الله تعالي به د هغوي گناه معاف کړي چه ټوله گناه به ئي په مجبورونکي مالک باندې
 وي. (والله اعلم) [مظهري] (۱)

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا			
او نازل کړی دی مونږه			
او مونږ ستا طرفته			
إِلَيْكُمْ	آيَاتٍ	مُبَيِّنَاتٍ	وَمَثَلًا
تاسو ته	آيتونه	واضحه	او مثالونه
د هغې کسانو نه چي تير شوی دی			
بڼکاره حکمونه نازل کړي دي او د هغه خلقو مثالونه بيان کړي دي چي ستاسو نه			
مِنْ قَبْلِكُمْ	وَمَوْعِظَةً	لِلْمُتَّقِينَ	اللَّهُ
مخکښي ستاسو نه	او نصيحت	د پاره ډېرهيزگارانو	الله
نور د آسمانونو			
وړاندې تير شوی دی او د ويريدونکو د پاره د نصيحت ذريعه ده الله د آسمانونو			

وَالْأَرْضُ	مَثَلُ	نُورِهِ	كِبْشُكُو	فِيهَا	مُصْبَاحٌ
او دزمکي دي	امثال	دنور دهغه	پشان دتاخ دي	اچي په کښي	ديوه وي
او دزمکي رنړا ده	دده	درنړا مثال داسي دي	لکه چي يو تاخ وي	په هغې کښي يوه ديوه وي	
الْمُصْبَاحُ	فِي زُجَاغَةٍ	الزُّجَاغَةُ	كَأَنَّهُا	كُوكَبٌ	
دغه ديوه	دشيشي په فانوس کښي وي	دغه فانوس	داسي وي لکه چي هغه	يو ستوري وي	
او هغه ديوه په يوه شيشه کښي وي	[او هغه]	شيشه لکه يو خلنده ستوري وي			
دُرِّيٌّ	يُوقَدُ	مِنْ شَجَرَةٍ	مُبْرَكَةٍ	زَيْتُونَةٍ	
دملغري پشان خليدونکي	اچي بلولي شي	دوني	ابرکتناکي	دزيتون نه	
دغه ديوه ديوي فائده مندي برکتی ونې نه بليږي	[يعنې]	دزيتون نه چي نه			
لَا شَرْقِيَّةٍ	وَلَا غَرْبِيَّةٍ	يَكَادُ	زَيْتُهَا	يُضِيءُ	
چي نه مشرق طرفته وي	او نه مغرب طرفته وي	قريبه وي	اچي تيل دهغي	ارنړا اوکړي	
دنمر خاته طرف ته ولاړه وي	اونه دقبلي طرف ته	د هغې تيل داسي ښکاري		
وَكُلُّ	لَمْ تَمْسَسْهُ	نَارٌ	نُورٌ	عَلَى نُورٍ	يَهْدِي اللَّهُ
او اگر که	نه وي رسيدلي هغې ته	اور	دغه شان نور وي	دپاسه دنور	لار ښائي الله
لکه چي په خپله به اوس بله شي	اگر که اور ورته نژدې هم نشي	هغه ټوله رنړا رنړا ده	الله		
لِنُورِهِ	مَنْ	يَشَاءُ	وَيَضْرِبُ اللَّهُ	الْأَمْثَالَ	لِلنَّاسِ
طرف دنور خپل ته	هغه چاته	اچي خوښه شي	او بيانوي الله	امثالونه	دپاره دخلقو
چي د چا په حقله او غواړي نو دخپل نور هدايت ورته اوکړي	او الله	خلقوته مثالونه بيانوي			
وَاللَّهُ	يُكَلِّ شَيْءٍ	عَلَيْهِمْ	فِي بُيُوتٍ	أَذِنَ	اللَّهُ
او الله	په هر خيز باندې	ښه خبر دي	په هغه کورونو کښي وي	اچي حکم کړي دي	الله
او الله	په هر خيز ښه پوهه دي	په داسي کورونو يعني جماتونو کښي چي	الله	دهغي باره کښي	
أَنْ تَرْفَعَهُ	وَيَذْكُرَ	فِيهَا	أُمَمٌ	يُسَبِّحُ	لَهُ
چي پورته دکړي شي	او ياد دکړي شي	په هغې کښي	انوم دهغه	تسبيح وائي	هغه لره
حکم کړي دي	اچي دهغي	د ادب لحاظ دي ساتلي شي	او دهغه نوم دي په کښي اخستلي شي	په هغې	
فِيهَا	بِالْغُدُوِّ	وَالْأَصَالِ	رِجَالٌ	لَا تُلْهِهِمْ	تِجَارَةٌ
په هغې کښي	صبا	او بېگاه	[داسي] سړي	اچي نه غافله کوي هغوي لره	تجارت
کښي سحر ماښام خلق دالله	پاکي بيانوي	داسي خلق چي نه يي تجارت غافله کولي			

وَلَا يَبِيعُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَأَقَامِ الصَّلَاةَ وَآتِ الزَّكَاةَ يَخَافُونَ

اونه خرڅول | د ذکر د الله نه | او د قائمولو د مانځه نه | او دور کولو د زکات نه | بریري هغوی | شی | اونه اخستل خرڅول د الله ذکر نه | اونه مونځ قائمولو نه | اونه زکوة ورکولو نه | هغوی

يَوْمًا تَتَّقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

دهغه ورځې نه | چې اوړي راوړي به | په هغې کبسي | زړونه | او سترگې

دهغه ورځې نه ویریري | چې زړونه او سترگې به په کبسي | پد بل مخ | اوړي |

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا

دپاره ددې چې بدله ورکړي هغوی لره | الله | د نیکو کارونو | هغو | چې کړي وی هغوی |

انجام به شي داوی چې الله ﷻ به ورته دخپلو نیکو عملونو ډیره ښه بدله ورکړي

وَيَزِيدَهُم مِّنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ

او زیات ورکړي هغوی ته | د فضل خپل نه | او الله | رزق ورکوي | هغه چاته | چې خوښه شي

او دخپل فضل نه به زیات هم ورکړي | او الله چې د چا په حق کبسي | او غواړي | انو بې حساب

بِغَيْرِ حِسَابٍ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ

بې حساب | او هغه کسان | چې کفر شي او کړو | عملونه دهغوی | پشان د سراب دی |

رزق ورکوي | او څوک چې کافران دي دهغوی عملونه د سراب په شان دي

بِقِيعَةٍ يَّحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ

په بیابان کبسي | چې گمان کوي په هغې تږي | [سړي] | داوبو اتر هغې پورې | کله چې راغي هغه ځاني ته

چې په یو هموار میدان کبسي پرې تږي | داوبو گمان کوي | خوهر کله چې ورته نژدې ورشي | نو

لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ

نوی نه موندو هغه | هېڅ څیز | او وي موندو الله | په نژدې خان خپل | [هلته] | پس پوره پوره شي ورکړو هغه ته

هېڅ بیا نه مومي | او هلته د الله ﷻ | [تقدیر] | بیامومي | نو هغه ورسره خپل حساب

حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ أَوْ كُظُمْتُ

حساب دهغه | او الله | زر اخستونکي | دې د حساب | یا مثال دهغې پشان د تیارو دې

پوره کړي | او دې مرکري | او الله ﷻ | ډیر زر حساب خلاصوي | یا | دهغه عملونه | داسې دي | لکه چې

فِي بَحْرِ لَّجِّي يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ

په دریاب چپو وهونکي کبسي | چې پټ کړي وي هغه | یوې چې | د پاسه دهغې | بله چې وي

دلوني ژور سمندر دلاندې نه توري تیارې وي | چې لوني لوني چې پرې راځي | ا دیوې چې

مِّنْ فَوْقِهِ سَكَابٌ ظَلُمْتُ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ

د پاسه دهغې | وریځ وي | تیارې وي | ځینې دهغې | د پاسه د ځینو وي | کله چې | را او باسي | سړي

د پاسه بله چې وي | او بیا دهغې چپو د پاسه وریځ وي | اغرض دا چې | لاندې باندې تیارې وي | کله چه

يَدَهُ	لَمْ يَكْذِبْ لَهَا	وَمَنْ	لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ	نُورًا
لاس خپل قريبه نه ده چې اووینی هغه او هغه څوک چې ورته کړی الله هغه له نور	څوک خپل لاس راوباسی نو داسې اتیاره وی لکه قریبه وی چې هغه هم اونشی لیدي او چاته چې الله			
فَمَا	لَهُ	مِنْ نُورٍ		
پس نشته هغه لره	هیڅ نور			
[دهد ایت] نور ورنکړی نو هغه دپاره چرته هم رنړا نشته				

آسان ترجمه قرآن

او مونږ هغه آیتونه هم نازلولو سره تاسو ته رارسولې دي کوم چې هرې خبرې لره واضح کونکې دي، او د هغه خلقو مثالونه هم چې ستاسو له مخکېن تیر شوي دي، او هغه نصیحت هم کوم چې د متقیانو دپاره مفید دي. الله پاک د ټولو اسمانونو او زمکې نور دي. د هغه د نور مثال څه داسې دي لکه چې یو طاغ وی چې په هغې کښ ډیوه کیځودلې شوې وی ډیوه په یو شیشه کېن وی، شیشه داسې وی لکه یو ستوري، د ملغلرې په شان پریقیدونکې هغه ډیوه د یو داسې برکت والا اولې یعنی زیتون نه روښانه کولې شي چې نه (صرف) مشرق وی او نه (صرف) مغرب داسې معلومیږي چې د هغې تیل به په خپله رنړا ورکړي، اګر که په هغې اور هم او نه لکي نور دپاسه لور! الله پاک چې څوک او غواړي خپل نور ته ئې رسوي، او الله پاک د خلقو د فائدي دپاره مثالونه بیانونی، او الله پاک په هر څیز باندې پوهه دي. د کومو کورونو په باره کېن چې الله پاک دا حکم ورکړې دي چې هغې ته دي اوچت مقام ورکړې شي، او په هغې کېن دي د هغه د نوم ذکر وکړې شي، په هغې کېن سحر او ماهاجم هغه خلق تسبیح کوي څوک چې هیڅ تجارت او اخستل او خرڅول نه د الله پاک د یاد نه غافله کوي نه د مونځ کولو او زکوٰۃ ورکولو نه او هغوی د هغه ورځې نه ویریږي چې په هغې کېن به سترګې او زړونه اړولې [پریشانه] پاتې شي. نتیجه دا ده چې الله پاک به دي خلقو ته د هغوی د اعمالو بهترینه بدله ورکوي او دخپل فضل نه به ورسره زیاتې هم ورکوي، او الله پاک چې چاته غواړي، بې حساب په رزق ورکوي، او (بل طرف ته) کومو خلقو چې کفر کړې دي، د هغوی د اعمالو مثال داسې دي لکه په یو صفا صحرا کېن چې د شګو یو ډیر کڅ وی چې تېرې انسان پرې د اوبو کمان کوي، تردې چې کله د هغې خواله ورځي نو معلومه شي چې هغه هیڅ هم نه وو او هغې سره الله پاک بیامومي، پس الله پاک هغه ته پوره پوره حساب ورکړي او الله پاک ډیر زر حساب اخستونکې دي او یاد هغې (اعمالو) مثال داسې دي لکه په یو ژور سمندر کېن خوري شوې تیرې، چې سمندر یو چې پت کړې وی، چې د هغې دپاسه بله چپه وی، او د هغې دپاسه وریځ وی، غرض د یو بل دپاسه ټولې تیرې تیرې وی ا که څوک خپل لاس بهر راوباسي نو هغه ورته هم په نظر نه راځي. او کوم انسان ته چې الله پاک نور ورنکړي د هغه په نصیب کېن هیڅ نور نشته.

خلاصه تفسیر

[او مونږ] ستاسو خلقو د هدايت دپاره په دې سورت کېنې یا په قرآن کېنې د نبی کریم ﷺ په ذریعه سره ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا الْبَنِيَّانَ مَبْنِيَّتٍ﴾ [تاسو ته ښکاره ښکاره احکام] عملی او علمی [درلیږلي]

دی ﴿وَمَثَلُ الْإِذْنِ خَلْوَامِنْ قَبْلِكُمْ﴾ او کوم خلق چه تاسونه وړاند تیر شوی دی دهغوی [یادهغوی په شان دخلقو خنې قصې او] دالله تعالی نه ﴿وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [دویریدونکو دپاره دنصیحت خبرې] درلیرلی دی ﴿اللَّهُ نُورٌ﴾ [الله تعالی نور] دهدایت [ورکوونکې دې] ﴿الْأَشْمُوتِ﴾ په [اسمانونو] کښې اوسیدونکو [ته ﴿وَالْأَرْضِ﴾ او] په [زمکه] کښې اوسیدونکو [ته] یعنی داسمانونو اومزکې اوسیدونکو ته چه کوم هدایت شوې دې دې ټولو ته الله تعالی هدایت ورکړې دې اومراد داسمانونو اومزکې نه ټول عالم دې پس کوم مخلوقات چه داسمانونو اومزکې نه بهر دی هغه په کښې هم داخل دی لکه حاملان دعرش ﴿مَثَلُ نُورٍ كَمِثْلِ نُورٍ﴾ [دهغه دنور] دهدایت [عجیبه حالت داسې دې لکه] فرض کړه [یوتاخ دې] او ﴿فِيهَا مِصْبَاحٌ﴾ [په هغې کښې یوه دیوه] ایښودې [ده] او ﴿الْمِصْبَاحُ﴾ [هغه دیوه] په خپله په یوتاخ کښې نه ده بلکه ﴿فِي زُجَاجَةٍ﴾ [په یوقنديل کښې ده] او قنديل په تاخ کښې ایښودې شوې دې او ﴿الزُّجَاجَةُ﴾ [هغه قنديل داسې] صاف شفاف [دې] ﴿كَأَنَّهُ كَوْكَبٌ دُرٌّ﴾ لکه چه یو پرقیدونکې ستورې وی] او ﴿يُقَدِّمُ شَجَرَةً مُّبَارَكَةً﴾ [هغه دیوه دیوې ډیرې مفیدې اونې] دتیلو [ته بله کړې شوې وی ﴿زَيْتُونَةٍ﴾ کومه چه دزیتون] اونه [ده کومه چه] په څه اړ کښې ﴿لَا شَرْقِيَّةٌ وَلَا غَرْبِيَّةٌ﴾ [نه مشرق ته ده او نه] په څه اړ کښې مغرب ته ده] یعنی نه ددې نه مشرق طرف ته دڅه اونې یاغربناهی شته چه دورځې په شروع کښې ترې نه نمر پناه کوی اونه مغرب طرف ته ترې نه څه پناه یی یا غر شته چه دورځې په اخر کښې ترې نه نمر پناه کړی بلکه په یو ډاگه میدان کښې ده چه ټوله ورځ پرې نمر لگی دداسې اونې تیل ډیر صفا شفاف او روښانه وی او ﴿يَكَادُزْنْتَهَا﴾ [دهغې تیل] دومره صاف او رنړه دی چه ﴿يُضَيُّ عُلُوكُمْ مَنَسَةً ثَارَةً﴾ [که دې ته اورهم نه رسی خوییا هم داسې معلومیږی چه دځانه به بل شی] او کله چه اورورته هم رسی بیا خو ﴿نُورٌ عَلَى نُورٍ﴾ [نور علی نورده] یعنی یو خو په کښې په خپله قابلیت دنورپه اعلی درجه باند وو بیا دپاسه پرې بل کارکوونکې اور هم ورسره جمع شو او بیا دا جمع کیدل یی هم په داسې کیفیاتوسره چه دیوه په قنديل کښې ایښودې شوې وی چه په هغې سره هسې هم رنړا زیاتیرې او بیا هغه په داسې تاخ کښې ایښودې شوی وی چه دیو طرف نه بندوی په داسې موقع شغلې یو طرف ته جمع شی اورنړا ډیره تیزه شی او بیاتیل هم دزیتون چه په صفارنړا او دلوگی په کموالی کښې مشهوردی نو دومره تیزه رنړاوی لکه چه ډیرې رنړا گانې جمع شوې وی دې ته یی [نور علی نور] وفرمائیل داځای مثال ختم شو پس دغه شان دمومن په زړه کښې چه الله تعالی کله نور دهدایت غورزوی نو ورځ په ورځ دده زړه دحق دقبلولو دپاره سپړدلې کیږی او هروخت دعمل کولو دپاره تیارېږی اگر چه بالفعل دخوا حکامو علم ورته حاصل شوې هم نه وی ځکه چه علم لږ لږ په وار وار حاصلیږی لکه دغه دزیتون تیل چه وړاند درنړا کولو دپاره تیار وو مومن هم په احکامو دعلم راتلونو وړاند په دوی دعمل کولو دپاره تیاروی او کله چه ده ته علم حاصلیږی نو رنړا دعمل یعنی دعمل دپخې ارادې سره نور دعلم ورته هم حاصلیږی چه په دې سره یی فوراً قبلوی پس عمل او علم جمع شی نور علی نور پرې صادق شی او داسې نه کیږی چه په احکامو دعلم راتلونو پس ورته څه تردد وی چه گنی دنفس موافق یی مومی نو قبلوی یی او که داسې نه وی نو رد کوی یی دسینې دې پرانستو اونور یی په بل ایت کښې داسې بیان فرمائیلې دې [افمن شرح الله صدره للاسلام فهو علی نور من ربه] یعنی دکوم سړی سینه چه الله تعالی داسلام دپاره وسپړ ده

نو دي دخيل رب د طرف نه په نور باند وي اويو بل خاي فرماني [فمن ير دلله ان يهديه يشرح صدره للاسلام (۱)] غرض د الله تعالى د هدايت دنور دامثال دي او ﴿يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ﴾ [الله تعالى خپل دي [نور] د هدايت ته ﴿مَنْ يَشَأْ﴾ چالره چه غواړي لار ورکوي او ورته ي رسوي [او] د هدايت چه کوم دامثال بيان شو دغه شان په قرآن کښي ډير مثالونه بيان شوي دي نو په دي سره هم خلغو ته هدايت مقصود دي په دي وجه ﴿وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ﴾ [الله تعالى دخلغو] د هدايت [دپاره] دا [مثالونه بيانوي] چه عقلي مضامين د محسوسو خيزونو په شان پوه کيدو ته نژدې شي ﴿وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ [او الله تعالى هر شي لره ښه پيژندونکي دي] په دي وجه کوم مثال چه د مقصود د فائده کولو دپاره کافي وي او په کومو کښي چه د غرضونو د مثال پوره رعايت وي هغوي لره اختيار وي مطلب دادي چه الله تعالى مثالونه بيانوي او هغه مثال نهايت مناسب وي چه هدايت پرې ښه وشي وړاندې د اهل هدايت حال بيانوي چه ﴿فِي يُؤْتِ﴾ [هغوي په داسي کورونو کښي] ورتلو سره عبادت په کښي کوي ﴿أَفَإِنَّ اللَّهَ أَنْ تُرَفَّعَ وَيُذَكَّرَ فِيهَا انْمُةٌ﴾ [د کومو په نسبت چه الله تعالى حکم کړي دي چه د هغو ادب د اوشي او په هغو کښي د الله تعالى نوم اخستې شي] مراد د هغو کورونو نه جماتونه دي او د هغو ادب دا چه جنب او حائضه د ورته نه داخلېږي او پليت شي دورته دننه کولې نه شي او شور زوږ دهلته نه شي کولې د دنيا دکارونو او خبرو کولو دپاره دهلته نه کښيني چه بدبويه شي وخوري هلته د نه خي او داسي نور غرض ﴿يَسْتَعْلِمُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ رَجَالٌ﴾ [په هغو] جماتونو [کښي داسي خلق سحر ماښام د الله تعالى پاکي] په مونخونو کښي [بيانوي] ﴿لَا تُلْهِهُمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَأَقَامِ الصَّلَاةَ وَآتَا الزَّكَاةَ﴾ کومو ته چه د الله تعالى په يادو] يعني د حکمونو په خاي کولو [سره] د کوم وخت متعلق چه کوم حکم وي [او] خاصکر [په مونخ کولو سره او په زکات ورکولو سره] چه داپه فرعي احکامو کښي د ټولونه اهم دي [نه ي اخستل په غفلت کښي غورزوي اونه خرخول] اوسره د عبادت او اطاعت نه ددوي دويري داحال دي چه ﴿يَخَافُونَ يَوْمًا﴾ [هغوي د داسي ورځي] د عذاب [نه ويرېږي] ﴿تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾ په کومه کښي چه ډير زړونه او سترگي التيه کيږي [لکه چه په بل ايت کښي دي] [يوتون ما اتوا وقلوبهم ورجلة انهم الى ربهم راجعون (۲)] يعني داخلق د الله تعالى په لاره کښي خرچ کوي او ددي باوجود ددوي زړه د قيامت دبا زيرس نه ويرېږي او مقصود ددي نه د اهل نور د هدايت صفتونه او د عملونو بيان فرمائيل دي او وړاند ددوي د انجام ذکر دي چه [انجام] ددي خلغو [به داوي] ﴿لِيَجْزِيَ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا﴾ چه الله تعالى به دوي ته ددوي د علمونو ډيره ښه بدله ورکړي] يعني جنت [او] علاوه د جزانه ﴿وَيَزِيدُهُمْ قِسْرَ ظُلْمِهِ﴾ [دوي ته به دخپل فضل نه نوره هم زياته بدله ورکړي] جزابه هغه وي چه وعده ي په تفصيل سره ذکرده او زياتي هغه چه مفصله وعده ي نشته اگر چه په مجملو عنوانونو سره شوي ده ﴿وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ [او الله تعالى چالره چه غواړي بي شميره] يعني ډير په کثرت سره [ورکوي] پس هغو خلغو ته به دغه شان په جنت کښي بي شميره نعمتونه ورکړي

(۱) ترجمه: پس کوم کس لره چې الله تعالى په لار کول غواړي نو دهغه سينه اسلام دپاره فراخه کړي يا پرانيزي.
(۲) ترجمه: - څه چې غواړي نو هغه ورکوي او ددوي زړونه په دي وجه ويره کښي دي چې دويه دالله تعالى په وړاندې پيش کيږي.

تردي خائي پوري خو دهدايت او اهل هدايت بيان وو وړاند دگمراهي او دگمراهانو ذکر دي يعني ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [او کوم خلق چه کافران] او گمراهان او نور دهدايت نه لري [دي] ﴿أَعْمَاءُ﴾ ددوي عملونه په وجه د کافرانو د دوه قسمه کيدو د دوه مثالونو مشابه دي ځکه چه يو قسم خو هغه کفار دي کوم چه داخرت او قيامت قائل دي او په خپلو خنوعملونو يعني کوم چه ددوي دگمان مطابق کار د ثواب او نيکيودې داخرت او قيامت نه منکر دي داوول قسم کفارو عملونه خو [داسې دي] ﴿كَسْرًا بِقِيَعَةٍ﴾ لکه په يو خالي ميدان کښې پرقيدونکې شگه ﴿يَحْسَبُ الظَّالِمُ﴾ [چه تېري] سړي [په هغې] دلري نه [داو بوگمان کوي] ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ﴾ او هغې ته منډې وهی [تردي چه کله هغې ته راشي نو هغې لره] چه ئي کوم گمان وو ﴿لَمْ يَذْكُرْ﴾ [هيڅ ونه مومي] او دديرې تندې نه بيا په نهايت نااميدۍ کښې کومه چه بدني او روحاني صدمه ورته رسيدلي وي او دهغې نه و ترقيزې مړشي نو داسې ونيل پکاردې چه په خائي داو بو ﴿وَوَجَدَ اللَّهُ عِنْدَهُ﴾ [دالله تعالی حکم يعني مرگ لره بيا موندو] ﴿فَوَقَّعَهُ جِسَابَةً﴾ [پس الله تعالی دده] د عمر [حساب ده] ته برابر وڅکولو [اوبې باقه ئي کړو يعني د عمر خاتمه ئي ورله وکړه] ﴿وَاللَّهُ﴾ [او الله تعالی] د کوم شي ميعاد چه راشي دهغې ﴿سَرِيرَ الْحِسَابِ﴾ [په يو دم کښې حساب] ختم [کړي] هغه ته څه ديل کول په دې کښې نه وي چه وخت په کښې واخلي يا د ميعاد نه څه توقف وشي پس دامضمون داسې دي لکه بل خائي چه ارشاد دي [ان اجل الله اذا جاء لا يؤخر] (۱) او د قول [لن يؤخر الله نفسا اذا جاء اجلها] (۲) مطلب ددې مثال داشو چه څنگه تېري په شگه د ظاهري چمک په وجه داو بوگمان کوي دغه شان دا کافران دخپلو عملونو په ظاهري صورت سره داخرت دپاره دمقبول او فائده مند گمان کوي او لکه څنگه چه هغه اوبه نه دي دغه شان دا عملونه د شرط دقبول يعني دايمان دنشتوالی په سبب مقبول او فائده مند نه دي اولکه چه هلته لاړشي نو دغه تېري ته حقيقت معلوم شي دغه شان به ده ته اخرت ته په رسيدو حقيقت معلوم شي اولکه څنگه چه داتېري دخپل گمان دغلطيدو په حسرت او افسوس کښې ناکامه او مړشي دغه شان به دا کافر هم دخپل گمان په غلطيدو دغه وخت په حسرت او هلاکت ابدی يعني په عذاب دجهنم کښې اخته شي ديو قسم کافرانو مثال خو داشو وړاند ددويم قسم کافرانو دعملونو بيان دي يعني [يا هغه] عملونه په اعتبار دخصوصيت دمنکرانو دقيامت ﴿أَوْ كُظِّلَتْ فِي بَحْرِ رَجْتٍ﴾ [داسې دي لکه په ژور سمندر کښې دننه تيارې] چه يو سبب ئي ددرياب ژور والي دي او بيا دا ﴿يَفْقَهُ مَوْجٌ﴾ [چه هغې] دسمندر اصلي سطح [لره يوي لوي چپي پټه کړي وي] بيا دغه چپه هم يوازي نه وي بلکه ﴿مِنْ قَوْفِهِ مَوْجٌ﴾ [دهغې] چپي [دپاسه بله چپه] وي بيا ﴿مِنْ قَوْفِهِ سَحَابٌ﴾ [دهغې] دپاسه وريخ [وي چه دهغې په وجه دستور و غيره رنرا ورته هم نه رسيږي غرض] ﴿ظَلُمْتُ بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ﴾ [په يوبل دپاسه ديرې تيارې] په تيارو [وي چه] ﴿إِذَا أَعْرَجَ يَذْكُرُ﴾ که چرې په داسې حالت کښې څوک سړي ددرياب په ويخ کښې [خپل لاس راوباسي] اوليدل ئي وغواړي [نوا] ليدل خو پرېږده ﴿لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ﴾ [دلیدو احتمال هم نشته] ددې مثال مطلب دادې چه داسې کافر کوم چه داخرت او قيامت نه منکړوي اوجزا اوسزا هم نه مني ددوي سره وهمي نور هم نشته

(۱) ترجمه:- کله چې دالله تعالی مقرر شوي وخت راشي نو هغه به نه روستو کيږي.

(۲) کله چې ديو کس وخت پوره شي نو الله تعالی هغه ته مهلت نه ورکوي.

لکه داول قسم کافرانو سره چه یووهمی او خیالی نور وو مگر دشرط دنشتوالی په سبب حقیقی نور نه وو یو وهمی نور وو داخل کوم چه د آخرت نه منکر دی دوی دخپلې عقیدې اوخیال مطابق هم څه کار د آخرت دپاره کړې نه دي دکوم دنور چه ددوی وهم او خیال وی غرض دوی سره تیاره په تیاره ده دنور وهم اوخیال هم نه شی کیدې لکه چه ددریاب په ویخ کښې د مثال چه دي اودنظر په نه راتلو کښې دلاس تخصیص شاید په دي وجه دي چه دانسان په اندامونو کښې لاس زیات نزدې دي اوبیا چه دي څومره نزدې کول غواړي نو نزدې کیږي او هرکله چه لاس په نظر رانغې نو نور اندامونه خو ظاهره خبره ده چه نه شی لیدي [او] وړاند ددي کفارو په تیاري کښې دکیدو وجه دایمان فرماني چه ﴿وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُّورٍ﴾ [چالره چه الله تعالی نور] دهدايت [ورنه کړی هغه ته] دچرې نه هم [نورنه وی] نه شی حاصلیدي.

معارف او مسائل

د علم خاوندان دي آيت ته ، آيت نور ، ځکه وانی چه پکښې د ايمان د نور او د کفر د تیاره مثال په ډیر تفصیل سره بیان شوي دي .

د نور تعریف : امام غزالی رحمته الله علیه د نور تشریح داسې کوي ﴿الظاهر بنفسه والمظهر لغيره﴾ [یعنی پخپله ښکاره او بل ښکاره کونکي څیز] او په ، تفسیر مظهری کښې ، لیکي چه نور په اصل کښې داسې یو شان ته وانی چه اول ئې د انسان د لیدلو طاقت درک لگوي بیا د هغې په ذریعه د هغې ټولو څیزونو درک لگوي کوم چه په سترگو لیدلې شی لکه د نمر او سپوږمۍ پلوشې چه اول دي ته مخامخ سخت څیزونو باندې پریوخی نو دغه څیز روښانه کړي بیا د هغې پلوشې راوتمیږي او نور څیزونه روښانه کوي دي نه معلومه شوه چه د لغوی او عرفی معنی په لحاظ سره د نور اطلاق د الله تعالی په ذات باندې نشي کیدي ولې چه نه خو پخپله جسم دي او نه جسم سره تعلق لرونکي دي بلکه د هغه اصلی شان په تصور کښې هم نشي راتلې ځکه خو په دي آيت کښې د راغلي ، نور ، معنی د تفسیر امامانو رحمته الله علیهم ، منور ، [روښانه کونکي] کړیده یا د مبالغې په ډول د نور خاوند ته نور وئیلې شوي دي څنگه چه سخاوت کونکي ته سخاوت او انصاف کونکي ته انصاف وئیلې شی^(۱) د ټول آيت معنی د تفسیر په خلاصه کښې داسې بیان شوې ده چه الله تعالی نور بښونکي دي آسمانونو او زمکو او په دي کښې آباد ټول مخلوق ته دي نور نه مراد د ، هدايت نور ، دي چنانچه ابن کثیر رحمته الله علیه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه د دي په تفسیر کښې داسې نقل کړي دي^(۲) «اللله هادي اهل السموات والارض»^(۳)

د مؤمن نور : «مَثَلُ نُورٍ كَبَشْكُوَّةٍ» ، د الله تعالی د هدايت نور چه د مؤمن په زړه کښې راځي دا د هغې یو عجیبه مثال دي چنانچه ابن جریر رحمته الله علیه د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه نه د دي په تفسیر کښې ذکر کړي دي . هوالمؤمن الذي جعل الله الايمان والقران في صدره فضرب الله مثله فقال : «اللله نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ»^(۴) فهداهنور نفسه ثم ذكر نور المؤمن فقال مثل نور من امن به فكان ابي بن كعب يقرأها مثل نور من امن به [ابن کثیر]^(۵) [یعنی دا د هغه مؤمن مثال دي چه په زړه کښې ئې الله تعالی د ايمان او د قرآن د هدايت

(۱) تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۵۲۱]

(۲) ترجمه: - الله تعالی آسمان والو ته او زمکې والو ته هدايت ورکوونکي دي .

(۳) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۷]

(۴) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۷] و تفسیر الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۹ ص: ۱۷۹]

نور چولي دي په دي آيت كښي حواله الله تعالى رومي د خپل نور بيان داسي او كړو ، ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ، بيا د مؤمن د زړه نور نې داسي بيان كړو ، مثل نوره ، حضرت ابى بن كعب رضي الله عنه چه به دا آيت لوستو نو د ، مثل نوره ، په خاي به نې ، مثل نور من آمن به ، لوستلو او سعيد بن جبیر هم دغسې قرات او د آيت هم دغسې مطلب د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه هم روايت كړې دي ابن كثير (۱) د دي روايتونو نقل كولو نه پس ليكلي دي چه د ، مثل نوره ، د ضمير په باره كښي د تفسير د امامانو عليهم السلام دوه قوله دي يو قول دا دي چه ضمير الله تعالى ته راجع دي په دي بنا به معنى د آيت داسي شي [چه د الله تعالى د هدايت د هغې نور مثال داسي دي كوم چه الله تعالى د مؤمن په زړه كښي په فطري ډول ايښي دي] ، ﴿كَيْشْكُوه﴾ الخ ، دا قول د ابن عباس رضي الله عنه دي دويم قول دا دي چه دا ضمير هم مؤمن ته راجع وي چه د كلام چلن رواني پرې دلالت كوي خكه د دي مثال حاصل دا شو چه د مؤمن د سينې مثال د يو تاخ دي چې په دي نې زړه لكه د فانوس دي په دي كښي ډير زيات رنځ د زيتون تيل دي [دا د هدايت د فطري نور مثال دي د مؤمن په خمير كښي اغېزې شوې دي] د دي خصوصيت دا دي چه په خپله هم حق قبله وي او خنګه چه د زيتون تيل په اور اخستو سره روښانه شي او نور خيزونه هم روښانه كوي دغه شان د هدايت فطري نور چه د مؤمن په زړه كښي ايښودې شوې دي كله چه وحى الهى او علم الهى سره يو خاي شي نو روښانه شي او ټول جهان روښانه كړي صحابه كرامو رضي الله عنهم او تابعينو عليهم السلام چه دا مثال د مؤمن زړه سره مخصوص كړې دي د هغې وجه غالبا دا ده چه د دي نور نه صرف مؤمن فائده پورته كوي ورنه د هر انسان په زړه كښي د هدايت نور د هغه د پيدائش په وخت ايښوې شي چنانچه د دي اثر د دنيا په هر قوم په هرې برخه هر مذهب او مسلك كښي داسي ليدلې شي چه هر انسان د الله تعالى شته والي او د هغه لوى قدرت په فطري ډول مني هغه ته ماتي كوي د دي په تصور او تعبير كولو كښي كه هر څومره غلطيانې كوي مگر د الله تعالى موجودگي هر انسان په فطري ډول مني . سوا د يو څو هغه ماده پرستو چه فطرت نې وران شوې وي دغسې خلق د الله تعالى د موجودگي نه منكر دي - چنانچه د يو صحيح حديث نه د دي عموما تائيد كيږي په هغې كښي ارشاد دي ، كل مولود يولد على الفطرة ، (۲) [يعنى هر پيدا كيدونكې ماشوم په فطرت باندې پيدا كيږي بياني مور پلار د فطرت د لارې نه واړوي په غلطو لارو نې روان كړي] دغې فطرت نه مراد د ايمان هدايت دي ، د ايمان دا هدايت او د دي نور په هر انسان كښي پيدا كيدو په وخت ايښوې شي چه د دغې نور د هدايت په وجه په هغه كښي د حق د قبلولو قابليت وي . كله چه د پيغمبرانو عليهم السلام او د هغوئ د نانبانو په ذريعه ورته د وحى الهى علم رسي نو هغه نې په آساني سره قبلوي سوا د هغې خلقو نه چه فطرت نې مسخ [وران] شوې وي او دغه فطري نور نې په خپلو حركتونو سره د منځه اوړي وي شاند هم د دي وجې د آيت په شروع كښي د نور وركول عام بيان شوى دي چه د آسمانونو او زمكې ټول مخلوق لره شامل دي او د مؤمن او كافر هم پكښي څه تخصيص نشته او په آخر د آيت كښي نې دا وفرمائيل ، ﴿يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ﴾ [الله تعالى هغه چاته خپل نور اړخ ته هدايت كوي چه غواړي نې] دلته د الله تعالى د قرآن نور سره تړون خكه لري چه د فطرت نور نې په هر انسان كښي په پيدائشي ډول ايښي دي مطلب دا چه الله تعالى دمشيت

(۱) تفسير ابن كثير تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۸]

(۲) صحيح البخاري كتاب الجنائز ، باب ما قيل في اولاد المشركين [ج: ۱ ص: ۱۸۵]

قيد ددي فطري نور دپاره ندي چې په هر انسان كښې يې ايښې دي بلكه دقرآن پاك دنور دپاره قيد دي چې هر كس ته نشي حاصليدې سوا دهغه چا څخه دالله تعالى دطرفته ورته توفيق نصيب وي ورنه د انسان كوشش كول هم د الله تعالى د توفيق وركولو نه بغير بيكاره بلكه بعضې وخت ضروري ثابتېږي -

اذا لم يكن عون من الله للفتي :: فاول ما يهنى عليه اجتهاده

[يعنى كه د الله تعالى امداد چاسره نه وي .. نو دهغه كوشش هم ورته زيان رسوي]

د رسول الله صلى الله عليه وسلم سور: او امام بغوي عليه السلام يو روايت نقل كړې دي چې حضرت ابن عباس رضي الله عنه كعب احبار نه تپوس او كړو چه د دي آيت د تفسير په باره كښې تاسو څه وايئ؟ يعنى د ﴿مَثَلُ نُورٍ كَمِثْلُ نَارٍ﴾، الاية - په باره كښې كعب احبار د تورات او انجيل يو مسلمان لوى عالم وو هغه او فرمايل چه دا درسول الله صلى الله عليه وسلم د زړه مبارك مثال بيان كړې شوې دي، مشكوة، نه مراد د هغوى سينه مبارك، زجاجه، نه مراد [فانوس] د هغوى زړه مبارك او، مصباح، ديوې نه مراد پيغمبري ده د پيغمبري د دي نور خاصه داده چه د پيغمبري ښكاره كولو او اعلان كولو نه وړاندې هم په دي كښې د خلقو د پاره د رڼا سامان دي بيا چه ورسره د الله تعالى وحى او د دي اعلان يو ځاى شي نو دا نور داسې شان اختيار كړي چه ټول جهان روښانه كړي (۱) - درسول الله صلى الله عليه وسلم د پيغمبري ښكاره كولو بلكه د دوى صلى الله عليه وسلم د پيدا كيدو نه هم رومبې چه ډير عجيبه داسې واقعات په دنيا كښې راپيښې شوې چه د دوى صلى الله عليه وسلم د پيغمبري زيرې نې وركولو او د محدثينو په اصطلاح كښې ورته، ارهاصات، ونيلى شي ولې چه معجزې خو خاص هغې واقعاتو ته ونيلى شي چه د پيغمبري د دعوي رشتينولى پرې كولې شي او د الله تعالى د اړخه د يو پيغمبر په لاس جاري كولې شي -

غرض دا چه ډير، ارهاصات، د عجيبه په واقعاتو په صورت كښې د صحيح روايتونو نه ثابت دي چه شيخ جلال الدين سيوطي رحمته الله عليه په خصائص كبري كښې او ابو نعيم په دلائل النبوة كښې او نورو علماء كرامو هم پخپلو كتابونو كښې جمع كړي دي. ددي يوه كافى حصه په دي مقام كښې په تفسير مظهرى كښې هم نقل كړې شوې ده.

د زياتونو د تيلو برخونه: [شجره مؤبرگه زيتونه] ددي څخه د زيتونو او ددي د ونې د تبرك او د نافع او مفيد كيدو كيدل ثابت دي. علماء كرامو فرمايل دي چې الله تعالى په دي كښې بې شميره فائدي ايښودى دي. دا رڼا دپاره په ديوو كښې هم استعمالېږي. او ددي رڼا د نورو تيلو د رڼا څخه زياته صفا او واضحه وي. دا روتى سره د سالن په طور هم استعمالېږي. ددي ميوه د ميوو په ځانې هم خورلې كيږي، اودا داسې تيل دي چې ددي دپاره د مشين يا چرخي وغيره ضرورت نه وي بلكه پخپله ددي دميوي څخه راوړي، نبى كريم صلى الله عليه وسلم فرمائي چې د زيتونو تيل خورنى هم او په دي بدن هم مالش كوئى ځكه چې دا مبارك ونه ده، ارواه البغوى والترمذى عن عمر رضي الله عنه مرفوعا، مظهرى (۲)

(۱) تفسير البغوى تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۴۸]

(۲) جامع الترمذى، ابواب الأطعمة باب ماجاء في اكل الزيت [ج: ۲ ص: ۶] و تفسير البغوى تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۴۷]

[فِي يُؤْتِي أذنَ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسْتَعْمَلُ فِيهَا بِالْعُدْوَةِ الْوَالِئَةِ] الآية ددې څخه مخکېني آيتونو کښې الله ﷻ د مؤمن په زړه کښې د خپل هدايت نور اچولو يو خاص مثال بيان فرمائيلی وو او په آخر کښې يې دا فرمائيلی وو چې ددې نور څخه هغه خلق فائده حاصلوی کومو ته چې الله ﷻ دا ورکول غواړی او هغوی ته ددې توفيق ورکوی. دې آيت مبارك کښې دداسې مؤمنانو مستقر او محل بيان کړې شوې دي چې دداسې مؤمنانو اصل مقام او مستقر هغه دي کوم ځانې کښې چې دوی اکثر پنځه وخته مونځ ادا کوی هغه بيوت يعنی مکانات دي چې دهغې باره کښې دالله ﷻ حکم دادې چې دا دي اوچت اولرلې شې او په دې کښې دالله ﷻ دنوم ذکر اوکړې شې، او ددې بيوت او مکاناتو شان دادې چې په دې کښې دالله ﷻ دنوم تسبيح او تقدیس سحر مابنام په ټولو وختونو کښې داسې خلق کوی چې دهغوی د خاص خاص صفاتو بيان راروان دي.

ددې تقرير بناء په دې باندې ده چې په نحوی ترکیب کښې د [فِي يُؤْتِي] تعلق د آيت ددې جملې [يَقْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ] سره وی، [کما يستفاد من ابن كثير وغيره من المفسرين] بعضې حضراتو ددې تعلق د لفظ [يسبح] محذوف سره کړې دي چې په دې باندې وړاندې راتلونکي لفظ [يسبح] دلالت کوی، خو اول احتمال د نسق کلام په اعتبار سره بهتر معلومېږي، او د آيت مبارك مطلب به داشی چې په دې مخکښې مثال کښې چې دالله ﷻ د نور هدايت ذکر شوې دي دهغې د ملاوید ځانې هغه بيوت او کورونه دي چې چرته سحر مابنام دالله ﷻ نوم اخستلې کيږي. د جمهورو مفسرينو په نزد ددې بيوت څخه مراد مساجد يعنی جماتونه دي.

مساجد يعنی جماتونه دالله ﷻ کورونه دي. ددې تعظيم واجب دي: قرطبي دي ته ترجيح ورکړې ده، او په دليل کښې يې د انس رضی الله عنه حديث پيش کړې دي چې نبی کریم ﷺ او فرمايل:

من احب الله عزوجل فليحبني ومن احبني فليحب اصحابي ومن احب اصحابي فليحب القرآن ومن احب القرآن فليحب المساجد فانها افنية الله اذن الله في رفعها وبارك فيها ميمونة ميمون اهلها محفوظه محفوظ اهلها هم في صلاتهم واللّه عزوجل في حوائجهم هم في المساجد واللّه من ورائهم [قرطبي] (۱)

کوم کس چې الله ﷻ سره محبت کول غواړی هغه ته پکار دی چې ما سره محبت اوکړي، او څوک چې ماسره محبت کول غواړی هغه ته پکار دی چې زما صحابه کرامو سره محبت اوکړي، او څوک چې زما صحابه کرامو سره کول غواړی هغه ته پکار دی چې قرآن پاک سره محبت اوکړي، او څوک چې قرآن پاک سره محبت کول غواړی هغه ته پکار دی چې جماتونو سره محبت اوکړي ځکه چې دا دالله ﷻ کورونه دي، الله ﷻ ددې تعظيم کولو حکم کړې دي، او په دې کښې يې برکت ايښودې دي، داهم برکت والا دی او دې کښې چې څوک اوسيري هغوی هم برکت والا دی، داهم دالله ﷻ په حفاظت کښې دی او څوک کښې په دې کښې اوسيري نو هغوی هم دالله ﷻ په حفاظت کښې دي، دا خلق دالله ﷻ په عبادت کښې مصروف وی او الله ﷻ ددوی کارونه او حاجتونه پوره کوی، دوی په جماتونو کښې نو الله ﷻ [ددوی په عدم موجودگي کښې] ددوی د څيزونو حفاظت کوی،

هر هېڅ مساجد معنی: [أذن الله أن تُرْفَعَ]، أذن د اذن څخه مشتق دي او ددې معنی ده اجازت، او ترفع د رفع څخه مشتق دي او ددې معنی ده اوچت او تعظيم ده. د آيت مبارك معنی داشوه چې

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۴ ص: ۲۶۶]

اللہ ﷻ د جماتونو داوچتولو اجازت ورکړې دې. ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی چې د اوچتولو په حکم کښې اللہ ﷻ په جوماتونو کښې د عبشو کارونو او عبشو خبرو کولو نه منع فرمائیلې ده [ابن کثیر^(۱)، عکرمه رحمۃ اللہ علیہ او د تفسیر امام مجاهد رحمۃ اللہ علیہ فرمائیلې دی چه، رفع، نه مراد جمات جوړول دی څنگه چه اللہ تعالیٰ د کعبې د جوړولو په باره کښې فرمائی ﴿وَإِذْ يُرَفِّعُ الْفَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِنَّمِ يَنْشُؤُا﴾^(۲) او حضرت حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ فرمائیلې دی چه د جماتونو د، رفع، نه مراد د دې تعظیم او قدر کول دی او د پلیتو او گندگۍ نه نې پاک ساتل دی لکه په حدیث شریف کښې راځی چه کله جمات ته پلیتې راوړلې شی نو جومات ورسره داسې راغونډیږی څنگه چه د انسان د بدن څرمن په اور سره راغونډیږی^(۳) - حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ فرمائیلې دی چه رسول اللہ ﷺ او فرمائیل چا چه د جومات نه ناپاک او گنده څیز لرې کړو اللہ تعالیٰ به وردپاره په جنت کښې کور جوړ کړی [ابن ماجه^(۴)] حضرت عائشې صدیقې رضی اللہ عنہا او فرمائیل چه رسول اللہ ﷺ مونږ ته حکم را کړو چه په خپلو کورونو کښې هم جماتونه [دمونځونه د پاره خاص ځایونه] جوړوی او د هغې د صفا ساتلو پوره انتظام کوی [قرطبی^(۵)]

خو اصل خبره دا ده چه، ترفع، نه مطلب جوماتونه جوړول هم دی. د دې تعظیم او ادب کول صفا او پاک ساتل نې هم دی چنانچه پاک ساتل نې دا دی چه پلیتو او گنده څیزونو نه پاک اوساتلې شی او د بد بویه څیزونو نه هم محفوظ اوساتلې شی چنانچه رسول اللہ ﷺ جوماتونو ته تلونه هغه خلق منع کړیدی چه پیاز، اوږه، وغیره خوړلو نه پس نې ځله نه وی صفا کړې څنگه چه د حدیثو په عامو کتابونو کښې مشهوره خبره ده^(۶). سگرت، چیلیم، او پان کښې د تماکو استعمالول هم په دې حکم کښې دی دغه شان جومات کښې د خاورو تیل استعمالول هم دا حکم لری ولې چه د هغې هم بد بوئی وی -

په صحیح مسلم کښې د حضرت فاروق اعظم رضی اللہ عنہ په روایت منقول دی هغوی رضی اللہ عنہم فرمائیلې دی چه ما پخپله لیدلې دی چه کله به د چا د خلې نه رسول اللہ ﷺ د پیاز یا اوږې بد بوئی محسوسه کړه نو جومات نه بهر بقیع ته به نې لیږلو او فرمائیل به نې چه څوک اوږه پیاز وغیره خوړل غواړی نو ښه دي نې پاڅه کړی چه بد بوئی نې ورکه شی هله دي نې خوری^(۷) فقهاؤ رحمۃ اللہ علیہم دا حدیث د لیل جوړ کړې دي او فرمائیلې نې دی چه څوک داسې ناجوړه وی چه ورسره اوږیدونکی خلق تنگیږی نو هغه هم د جومات نه ویستې شی ښه دا ده چه داسې مونځ گزار دي جومات ته تر هغې پورې مونځ کولو له نه راځی څوپورې چه دغې ناجوړتیانه جوړ شوې نه وی مونځونه دي هم په کور کښې کوی.

(۱) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۶۲]

(۲) ترجمه: - او کله چې ابراهیم د خانه کعبې دیوالونه پورته کول.

(۳) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۲ ص: ۲۶۶] و تنزیل الشریعة المرفوعة لابن العرق رقم الحديث: [۱۰۱]

(۴) سنن ابن ماجه، ابواب المساجد والجماعات، باب تطهير المساجد و تطييبها [ص: ۵۵]

(۵) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۲ ص: ۲۶۶] و سنن ابوداود، کتاب الصلاة، باب اتخاذ المساجد في الدور

[ج: ۱ ص: ۷۲]

(۶) صحیح مسلم کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب نهی من أكل الثوم إلخ [ج: ۱ ص: ۲۰۹]

(۷) صحیح مسلم کتاب المساجد و مواضع الصلاة، باب نهی من أكل الثوم إلخ [ج: ۱ ص: ۲۱۰]

د رفع مساجد مفہوم د جمهور و صحابہ کرام رضی اللہ عنہم او تابعینو رضی اللہ عنہم په نزد د، رفع مساجد، مطلب ددې جوړول او هر خراب څیز نه ئې پاک او صفالول وی خو ترې نه د جوماتونو ظاهري شان شوکت او لوړوالي مراد اخستې دې او دلیل ئې دا نیولې دې چې حضرت عثمان غنی رضی اللہ عنہ مسجد نبوی کښې د آبنوس لرگې لگولې وو او ډیر ښکلې ئې جوړ کړې وو دغه شان حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی اللہ عنہ په مسجد نبوی کښې د نقش و نگار کولو او د تعمیر ښکلا ښه بند و بست کړې وو دغه زمانه کښې لوی لوی صحابہ کرام رضی اللہ عنہم هم موجود وو خو هیچ چا هم دا څه بد نه وو گنړلې ورسې نورو بادشاهانو هم د جوماتونو په جوړولو او ښانسته کولو باندې غټ مالونه لگولې دی ولید بن عبدالملک دخپل خلافت په زمانه کښې د دمشق د جامع مسجد په آبادولو او ښانسته کولو باندې د ټول شام ملک د یو کلیزې د آمدنې په درې چنده زیات مال لگولې وو چه تراوسه پورې دغه جمات موجود دې دامام اعظم ابی حنیفه رضی اللہ عنہ په نزد د جماتونو بلند شاندار او ښکلې جوړول څه منع نه دی بلکه د ثواب امید ئې کیدې شی خو هله چه نمائش او مشهورتیا کول ئې مطلب نه وی.

د جماتونو څنې فضیلتونه :: د ابی داؤد په حواله د ابی امامه رضی اللہ عنہ په روایت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلې دی. څوک چه د خپل کورنه په اودس کښې جمات ته د مونځ کولو د پاره اوځی د هغه ثواب د هغې مسلمان هومره دې چه احرام ترلې حج د پاره د کورنه اوځی او څوک چه د اشراق مونځ د پاره په اودس کښې روان شی نو هغه ته د عمرې ثواب ملاوېږی دغسې یو مونځ پسې د بل مونځ په انتظار په جومات کښې په پاتې کیدلو ثواب علیین کښې لیکلې شی (۱) خو هله چه د دغې دواړو مونځونو تر منځه ئې څه کار یا دنیوی خبرې نه وی کړې او حضرت بریده رضی اللہ عنہ په روایت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل کوم خلق چه تیرو کښې جماتونو ته ځی هغوی ته د قیامت په ورځ د مکمل نور زیری واؤروه [مسلم]

سیوطی رحمۃ اللہ علیہ په، خصائص کبری، او، ابو نعیم رحمۃ اللہ علیہ په، دلائل النبوة، کښې او نورو علماوهم په خپلو مستقلو کتابونو کښې جمع کړی دی د دې یوه کافی برخه دلته په تفسیر مظهری کښې هم نقل کړې شوې ده (۲)

او د صحیح مسلم په حواله د حضرت ابی هریره رضی اللہ عنہ په روایت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه د نارینه مونځ په جمع سره ادا کول په کور یا دکان کښې د مونځ کولو په نسبت د شلو درجونه زیات غوره والې لری او دا ځکه چه څوک اودس کوی او په ښه شان [د سنت په مطابق] ئې کوی بیا جمات ته صرف د مونځ په نیت ځی بل هیڅ غرض ئې نه وی نو په هر قدم باندې د هغه مرتبه یوه درجه پورته کیږی او یو گناه ئې ښلې شی کله چه جومات ته اورسی او د جمع د مونځ په انتظار کښې وی نو د مونځ ثواب به ورکولې شی او فرشتې به ورته په مخه دا دعا کوی چه یا الله ته پرې رحمت نازل کړې او وې بخښې تر هغې چه چاته زیان اونه رسوی یا اودس ئې مات نشی (۳) او د حضرت حکیم بن عمیر رضی اللہ عنہ په روایت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل، په دنیا کښې د میلمنو په شان اوسیدو او جماتونه خپل کورنه جوړ کړی او خپل زړونو کښې د نرمۍ عادت واچوی [یعنی د نرمو زړونو خاوندان جوړ شی] او [دا الله تعالی په نعمتونو کښې] ډیر ډیر فکر او غور کوی او

(۱) سنن ابوداود، کتاب الصلاة، باب ما جاء في فضل المشي إلى الصلاة [ج: ۱، ص: ۸۹]

(۲) جامع الترمذي، ابواب الصلاة، باب ما جاء في فضل العشاء والفجر في الجماعة [ج: ۱، ص: ۵۳]

(۳) صحيح مسلم، كتاب المساجد ومواضع الصلاة، باب فضل صلاة الجماعة وانتظار الصلاة [ج: ۱، ص: ۲۳۱]

اِنَّ الله تعالى د ويرې نه ازيات ژارې هسې نه چه د دنيا خواهشات تاسو لره د دې حال نه مختلف نه کړې چه تاسو د کورونو په عبثو آباديانو کولو کښې لگيانشي چه مو پکښې استوگنه هم نه وي او د ضرورت نه زيات د مال جمع کولو په فکر کښې لگيا شي او آنده د پاره په داسې عبثو ارزوگانو کښې اخته شي چه نه به شي موندلې (۱) - او حضرت ابو الدرداء رضي الله عنه خپل خوي ته نصيحت او کړو چه، ستا کور دې جمات يعني مسجد وي، ولې چه ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلې دې چه جوماتونه د پرهيز گارو خلقو کورونه دي چا چه جوماتونه (د دير ذکر کولو په ذريعه) خپل کورونه جوړ کړو الله تعالى د هغه شو (۲) - او ابو صادق ازدي شعيب بن الجحاب ته خط وليکو چه جوماتونه خپل ټينگ خايونه جوړ کړي ولې چه ماته دا روايت رسيدلې دې چه هم جوماتونه د پيغمبرانو عليهم السلام د ناستې خايونه وو (۳)

په يوبل حديث کښې رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل چه په آخره زمانه کښې به داسې خلق وي چه جوماتونو ته به راځي هلته به ځاي په ځاي گرځي يعني خلقي جوړوي چه پکښې به هم د دنيا او دې سره د مينې کولو خبرې کوي تاسو داسې خلقو سره مه کيڼي ځکه چه الله تعالى ته د دغسې خلقو جوماتونو ته د راتلو ضرورت نشته - او حضرت سعيد بن المسيب رضي الله عنه او فرمايل چه څوک په جمات کښې کيناستو گويا چه هغه د الله تعالى په مجلس کښې ناست دې زکه د هغه ذمه داري دا ده چه په خله باندې به سوا د خير د خبرې نه بل څه نه راولي اقرطبي (۴)

د جوماتونو بنفلي آه بونه: علماني گرامو عليهم السلام د جوماتونو پنځلس ادبونه بيان کړي دي اول دا چه جمات ته ور اورسي، نور خلق چه وي نو سلام دې پرې واچوي ورنه، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين (۵)، دې او وائي (دا هله چه څوک په نفل مونځ د قرآن کریم په تلاوت او په ذکر، تسبيح کښې مصروف نه وي گڼي نو سلام اچول پرې درست نه دی - ش)

دويم: دا چه جومات ته په ورننوتو د کيناستو نه رومي دوه رکعته مونځ د تحية المسجد او گذاري (او کړي) [خو هله چه دغې وختونو کښې مونځ کول مکروه نه وي مثلاً خالص د نمر راختو، پريوتو يا په منځ آسمان د کيدو وخت نه وي - ش]

دريم: دا چه په جومات کښې خريد و فروخت نه کوي -

خلورم: دا چه هلته توري، غشي او نورې وسلې نه راؤباسي -

پنځم: دا چه په جومات کښې د خپل ورک شوي څيز لټون نه کوي -

شپږم: دا چه په جومات کښې آواز نه اوچتوي -

اووم: دا چه هلته دنيوي خبرې نه کوي -

اتم: دا چه په جومات کښې د کيناستو په ځاي چا سره جگړه نه کوي -

نهم: دا چه چرته په صف کښې ديوکس پوره ځاي خالي نه وي هلته دې په ورننوتو خلق نه تنگوي.

(۱) جامع الأحاديث للسيوطي رقم الحديث: [۱۵۸۴۳]

(۲) كنز العمال رقم الحديث: [۲۰۷۸۵]

(۳) جامع الأحاديث للسيوطي رقم الحديث: [۳۴۸۷۰] و كنز العمال رقم الحديث: [۲۳۰۹۷]

(۴) تفسير القرطبي [ج: ۱۲ ص: ۲۷۷]

(۵) ترجمه: - سلامتيا دې وي په مونځ باندې او دالله تعالى په نيكو بندگانو باندې.

اسم : دا چه د مونځ گذار مخې ته دې نه تیرېږی -

پوولسم : دا چه په جمات کښې دې د توکلو او پوزې سونږ کولو نه پرهیز کوی -

دولسم : دا چه د گوتو نه دې تقونه نه او باسی -

دهارلسم : دا چه د خپل بدن څه برخې سره دې لویې نه کوی -

خوارلسم : دا چه د پلټونه دې خپل خان پاک او صفا لری. څوک ماشوم یا لیونې دې جمات ته خان سره نه بوخی.

پنځلسم : دا چه هلته دې د الله تعالی ذکر ډیر ډیر کوی -

قرطبی رحمته الله علیه چه دا پنځلس آداب او لیکل نو وې فرمائیل چه چا دا کارونه او کړل نو هغه د جمات حق ادا کړو او جومات ور د پاره د حفاظت او امان ځای جوړ شو - ما احقر . د آداب المساجد، په نوم د جوماتونو د آدابو او احکامو یوه مستقلة رساله جوړه کړې ده د چا چه ضرورت وی هغه دې مطالعه کړی -

کوم ځایونه او مکانونه چه د الله تعالی د ذکر . د قرآن او د دین تعلیم د پاره مخصوص وی هغه هم د جوماتونو په حکم کښې دي :: په تفسیر بحر محیط کښې ابو حیان فرمائیلی دی چه ، فی بیوت ، لفظ په قرآن کښې عام دي څنگه چه جوماتونه په دې کښې داخل دی دغسې هغه مکانونه چه خاص د قرآن او د دین د تعلیم د پاره یا وعظ و نصیحت او ذکر شغل د پاره جوړ شوي دي لکه مدرسې او خانقا وی شوی هغه هم په دې حکم کښې داخل دی د هغې ادب او عزت کول هم ضروری دی (۱)

په . اذن الله ان ترفع . کښې د اذن د لفظ خاص حکمت :: د تفسیر د عالمانو په دې اتفاق دي چه دلته ، اذن ، په معنی د امر او حکم دي خو سوال دا دي چه دلته ، اذن ، د لفظ د راوړلو څه مصلحت دي روح المعانی کښې باریک مصلحت ددې دا بیان کړې شوې دي چه په دې کښې نیکانو مؤمنانو ته د دې ادب تعلیم او شوق ورکول دی چه دوی دې د الله تعالی د رضا حاصلولو هر کار دپاره داسې تیار او چابک اوسېږی چه کله به ورته اجازت ورکولې شی چه دا سعادت حاصل کړی (۲)
﴿وَيَذْكُرُهَا النِّمَّةُ﴾ دلته د الله تعالی دنوم په ذکر کولو کښې هر قسم ذکر شامل دي خواه هغه تسبیح . حمد وغیره ونیل وی نفلی مونځونه د قرآن کریم تلاوت وعظ و نصیحت . دینی علم زده کول او تعلیم نې ورکول او دغسې د دینی علمونو ټولې مشغلي کول پکښې داخل دی ﴿رَجَالٌ لَا تُلْمُوهُمْ بِمَا عَمِلُوا﴾ په دې کښې د هغې مؤمنانو خاص صفتونه بیان کړي شوي دي چه د الله تعالی د هدایت د نور د اوريدلو خاص ځایونه او د جوماتونو آباد لرونکی دی دلته د ﴿رَجَالٌ﴾ ، په راوړلو کښې دې ته اشاره ده چه جوماتونو ته حاضریدل په اصل کښې نارینه د پاره دی د زنانو مونځ کول په کورونو کښې زیات غوره دی - په مسند احمد رحمته الله علیه او بیهقی کښې د حضرت ام سلمه رضی الله عنها په روایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی : ﴿خَيْرُ مَسَاجِدِ النِّسَاءِ قَعْرِيصَةُ﴾ (۳)
[د زنانو زیات غوره جوماتونه د هغوی د کورونو تنگ او تیاره گوتونه دي] په دې آیت کښې د

(۱) تفسیر البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۳۱۷]

(۲) روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۴۴۷]

(۳) مسند احمد ، حدیث ام سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم رقم الحديث: [۲۷۳۰۱]

نيکانو مؤمنانو دا صفت بيان کړې شوي دي چه په تجارت او اخستل خرڅولو کښې مشغول ليدل
ي د الله تعالی د ياد نه نه غافله کوي خو هر کله چه په لفظ تجارت کښې بيع هم داخله ده خو په
مقابلې کښې نې چه بيع راوړې شوه ځکه ځنې مفسرينو عليه السلام د تجارت لفظ عامه معنی [الين دين
او خريد و فروخت و غيره] مراد اخستې ده بيا د بيع بيل بيانولو حکمت دا بنودلې دي چه د
تجارت معاملې يو ډير لوی مفهوم لري چه فاندې او نفعې نې په مودو کښې لاس ته راځي او د يو
څيز د خرڅولو په وخت د هغې قيمت سره د نفع د نغد وصولولو فائده سمدستی او نغده وي د
دې ذکر نې په خصوصيت سره ځکه او کړو چه د الله تعالی د ذکر او مونځ په مقابلې کښې هغه د
يوې ډيرې لوني فاندې هم پروا نه کوي -

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما او فرمايل چه دا آيت د بازار د خلقو په باره کښې نازل شوي دي او
د دوی رضي الله عنهما خوي حضرت سالم رضي الله عنه فرمايلي دي چه يوه ورځ حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په
بازار تيريدو د مونځ وخت وو خلق نې اوليدل چه د کانونه نې بندول او جوماتونو ته روانيدل نو
دغه وخت نې او فرمايل چه هم د دې خلقو په باره کښې د قرآن کریم دا ارشاد دي ﴿رَجُلٌ لَا تُلْمِزُهُمْ
تِجَارَةً وَلَا يَتَعَمَّرُ فِي الْأَرْضِ﴾ د رسول الله صلی الله علیه و آله په زمانه کښې دوه صحابه کرام رضي الله عنهما وو چه يوه به تجارت
کولو او بل به د کاریگری یعنی لوهاري کار کولو او تورې به نې د خرڅولو د پاره جوړولې د
تاجر [سودا گر] صحابی دا حال وو چه د سودا تللو په وخت به نې د آذان آواز تر غوږه شونو
سمدستی به نې تله په زمکه کيښوده او مونځ د پاره به پاسيدو او د بزگ دا حال وو چه په گرمه
اوسپنه به نې پلک د گذار د پاره پورته کړې وو د آذان آواز به نې چه واوړيدو نو د پلک دغه گزار
راخلاصول به نې په ځای پريښول او مونځ د پاره به روان شو دا آيت د دوی په صفت کښې نازل
شو. [قرطبي] (۱)

اخر صحابه کرام تجارت پښه وو: دې آيت نه دا هم معلو شو چه اکثر صحابه کرام رضي الله عنهم سودا گر يا
کاریگر وو چه د دواړو تعلق هم بازار سره وي ولې چه سودا گري او خرڅول د الله تعالی په ياد
کښې د هغې خلقو د پاره خنډ نه جوړيدل صفت کيدې شي چه کار نې سودا گري او خرڅول
اخستل وي ور نه دا وئيل به بيکاره وي [طبرانی د ابن عباس رضي الله عنهما نه روايت کړو [روح] (۲)
﴿يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾ دا د هغې مؤمنانو آخري صفت دي چه بيان نې په تير شوي
آيت کښې راغلې دي دې کښې دا بنودلې شوي دي چه دا حضرات هر وخت د الله تعالی په ذکر او
عبادتونو کښې مشغول هم وي خو سره د هغې بې فکره او بې ويرې کيږي نه بلکه د قيامت د
حساب ويره پرې سوره وي دا د هدايت د هغې نور کمال دي چه د الله تعالی د اړخه دوی ته ورکړې
شوي دي او په تير شوي آيت کښې نې بيان په دې الفاظو سره راغلې دي.

﴿يُعَذِّبُ اللَّهُ النَّارِ مَنْ يَشَاءُ﴾ په آخر کښې د داسې صاحبانو د جزا بيان دي چا ته چه به الله تعالی د
هغوی د عمل زياته غوره جزا ورکوي او بيا فرمائي: ﴿وَيَرْزُقُ مِنْهُمْ مِمَّنْ يَشَاءُ﴾ يعني يوڅي د دوی د
عمل جزا به نه ورکوي بلکه د الله تعالی د اړخه به ورته زياتي انعامونه ورکولې شي ﴿وَاللَّهُ يَرْزُقُ
مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ يعني الله تعالی د څه قانون پابند نه دي نه نې په خزانه کښې څه کمې راځي.

(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۲ ص: ۲۷۹]

(۲) روح المعاني تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۴۵۳]

هغه چه چا ته او غواړی بې حساب په روزی وړ کوی تر دې پورې د هغې نیکانو مؤمنانو بیان وو د چا سینې چه د هدایت د نور د پاره تاخونه وی او په خاص ډول د هدایت نور قبلوی ورپسې د هغې کفارو بیان دي د چا په فطرت کښې چه الله تعالی خو د هدایت د نور ماده ایښې وه مگر د دغې مادې روښانه کوونکی وحی الهی چه ور اور سیده نو مخ ئې ترې واړولو او دنور نه بې برخې شو چه هم داسې په تیرو کښې پاتې شو هر کله چه په دوی کښې کافران او منکران دوه قسمه وو خکه د دوی دوه مثالونه بیان کړې شو ، تفصیل ئې د تفسیر په خلاصه کښې بیان کړې شوي دي د دواړو مثالونو بیانولو نه پس فرمائی ﴿وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ﴾ دا جمله د کفارو په باره کښې هغسې ده لکه د مؤمنانو په باره کښې چه فرمائیلي شی.

﴿يَهْدِي اللَّهُ لِنُورٍ مِّنْ يَّشَاءُ﴾ په دې جمله کښې د هدایت د نور نه د کفارو بې نصیبی بیان شوي ده چه دوی د الله تعالی د حکمونو نه مخ واړولو او خپل نور ئې هم فنا کړو اوس کله چه د الله تعالی د هدایت د نور نه بې نصیبه شونو نوریه د کومې راشی ؟

دې آیت نه دا هم معلومه شوه چه هیڅوک یوازي په دې وجه د بصیرت خاوند عالم نشی جوړیدی چا سره چه د علم او بصیرت اسباب راجمع وی بلکه دا خالص د الله تعالی په فضل کیږی چنانچه ډیر خلق په دنیوی کارونو کښې بیخی نا خبره گنړلې او بللې شی خو د آخرت په باره کښې هغوی ډیر عقلمند او د بصیرت خاوندان ثابت شی بل خوا د دنیا په کارونو باندې ډیر زیات پوه خلق ماهران د بصیرت او د تحقیق خاوندان منلې شی لیکن د آخرت په باره کښې ډیر بې وقوفه او جاهلان ثابتیږی - [مظهری] (۱)

الْمُتَرِّ	أَنَّ اللَّهَ	يُسَبِّحُ
آيا نه وینی ته چی بیشکه الله تسبیح وائی		
آيا تاسو ته معلومه نه ده چی ټول [مخلوقات] د		
لَهُ	مَنْ فِي السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ
هغه لره هغه ټول چی په آسمانونو او زمکه کښی دی او مارغان هم چی خورونکی وی وزرو خپلو لره		
الله تسبیح وائی که په آسمانونو کښې دی او که په زمکه کښې دی او الوتونکی مارغان هم چی وزرې		
كُلٌّ	قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ	وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا
هر یو ته معلومه ده طریقه دمونځ خپل او د تسبیح خپل او الله ښه خبر دی په هغه عملونو		
ئې غوړولې وی هر یو ته خپله خپله دعا او خپل خپل تسبیح معلوم ده او الله ﷻ ته د دوی ټول عملونه		
يَفْعَلُونَ	وَلِلَّهِ	مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
چی کوی ئې دوی او الله لره ده بادشاهی د آسمانونو او د زمکې او خاص الله ته		
معلوم دی او د آسمانونو او د زمکې بادشاهی د الله ﷻ دی او هم الله ﷻ ته		

الْمَصِيرُ ۝ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَذَّجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ

ورتلل دي [دتولوا] آيانا نه گوري ته اچي بيشكه الله | بوزي | وريخي | بيا | بوخاني كوي
واپس نگ دي آيانا نه دي ليدلي چي الله وريخي روانوي | بياني په خيل مينخ كنبي

يُنِيكُهُ ثُمَّ يُجْعَلُهُ رُكَّامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۝

توتي دهغي | بيا جوړوي هغه | لاندي باندې | پس ته وينې باران | چي را اوخي | دمخ دهغي نه |
لاندي باندې كوي انو ته ئي وينې چي دهغي د مينخ نه باران راوخي

وَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ

اونازلوي | داسمان نه | دغرونونه | اچي په هغي كنبي وي | گلي | پس رسوي [الله]
او د وريخو لويو لويو گتمانو نه ډلي را وروي | انو په چا چي ئي

بِهِ مِنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ

دا | گلي | هغه چاته چي غواړي | او بچ كوي دا گلي | دهغه چاته چي غواړي | نزدي وي |
او غواړي نو په هغي ئي وروي | او دچاته چي ئي او غواړي دهغه نه ئي لري ساتي | دهغي

سَابِقَهُ يُذْهِبُ بِالْأَبْصَارِ ۝ يَقْلِبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۝ إِنَّ

بريښنا د بجلي دهغي اچي بوزي | نظرونه د سترگو | گرځوي الله | شپه | او ورځ | بيشكه
د بجلي پړق داسي ښكاري | لكه چي اوس به د سترگو نظر اوسوزي | هم الله شپي او ورځي اړوي راړوي

فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةٌ ۝ لِلأُولَى الْأَبْصَارِ ۝ وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ

په دي كنبي | خامخا عبرت دي | دپاره د خاوندانو | د سترگو | او الله | پيدا كړو | هر جاندار خيز |
بيشكه په دي كنبي د سترگو د خاوندانو دپاره لوئي عبرت دي | او الله ﷻ هريوساه لرونكي

مِّن مَّاءٍ ۝ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ ۝ وَمِنْهُمْ

داوبو نه | نو ځيني دهغوي نه | هغه دي | اچي گريزي | په خيټه خپله باند | او ځيني دهغوي نه |
داوبو نه پيدا كړي دي | انو بعضي په كنبي داسي دي چي په خيټه باندې خونيري | اوڅه په كنبي

مَّن يَمْشِي ۝ عَلَىٰ رِجْلَيْنِ ۝ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي

هغه دي | اچي گريزي | په دوو خپو باندې | او ځيني دهغوي نه | هغه دي | اچي گريزي |
داسي دي چي په دوو پښو گرځي | اوڅه په كنبي داسي دي چي په څلورو پښو

عَلَىٰ أَرْبَعٍ ۝ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ۝ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

په څلورو خپو باندې | پيدا كوي الله | هغه چي غواړي هغه | بيشكه الله | په هر څيز باند | قادر دي
گرځي | الله ﷻ چي څه غواړي هغه پيدا كوي | بيشكه الله ﷻ په هر څيز باندې قدرت لري

آسان ترجمہ قرآن

آیا تاسو نه گورئ چه په آسمان او زمکه کښ چه څه هم دی، د الله پاک تسبیح کوی، او هغه مارغان هم کوم چه وزرې پراستلې الوځی. هر یو ته دخپل مولخ او تسبیح طریقه معلومه ده او الله پاک دهغوی د ټولو کارونو نه پوره خبر دی. او د آسمانونو او زمکو بادشاهی د الله پاک دپاره ده، او د الله پاک طرف ته به ټول واپس کولې شی. آیا تاسو نه گورئ چه الله پاک ورېځې راولی، بیا هغه دیو بل سره یو ځای کړی، بیا هغه دیو بل دپاسه کولو سره په درنه ورېځ کښ بدله کړی، بیا تاسو گورئ چه باران دهغې تر مینځه راوړیږی. او په آسمان کښ (د ورېځو په شکل کښ) چه کوم غرونه دی، الله پاک دهغې نه کلن راوړی، بیا د چا دپاره چه غواړی، هغه مصیبت جوړوی، او د چا نه چه غواړی دهغې مخ واړوی. داسې معلومیږی چه دهغې چمک به د سترگو نظر یوسی. هم هغه الله پاک ورځ او شپه بدلوی. یقیناً په ټولو خبرو کښ د هغه خلقو دپاره د نصیحت سامان دې چا سره چه لیدونکې سترگې دی. او الله پاک په زمکه باندې تلونکې هر ساه لرونکې د اوبو نه پیدا کړې دې. بیا په هغې کښ څه هغه دی کوم چه په خپله خپته باندې گرځی څه هغه دی کوم چه په دوه خپو باندې روان وی، او څه هغه دی چه په څلورو (خپو) باندې ځی الله پاک چه څه غواړی پیدا کوی. یقیناً الله پاک په هره خبره باندې قادر دې.

خلاصه تفسیر

اے مخاطبه ﴿الْمُرْتَدَّة﴾ [آیا تاته] په دلیلونو او مشاهدو سره [معلومه نه شوه] ﴿أَنَّ اللَّهَ يَسْخَرُهُمْ﴾^۱ فی السموات والأرض﴾ چه د الله تعالی پاکې بیانونی ټول هغه څه چه په اسمانونو او په زمکه کښې مخلوقات [دی] خواه په قال سره لکه چه په ځنې مخلوقاتو کښې لیدې شی خواه په حال سره لکه چه په ټول مخلوقاتو کښې په دلالت د عقل سره معلومه ده [او] په خصوصیت سره ﴿وَالظَّالِمِينَ﴾ [الوتونکی] هم ﴿صَفَّتْ﴾ [کوم چه ځانگونه ی خواره کړی دی] په هوا کښې الوزی چه ددوی دلالت په وجود دصانع باند نور هم عجیبه دې چه سره ددې دومره درنوجسمونوپه هوا کښې ټینګ شوی دی او ﴿كُلُّ قَدٍّ عَلِيمٌ صَلَاتُهُ﴾ [ټولو] الوتونکو [ته] [دخپلې خپلې دعا] او دالله تعالی نه التجاء ﴿وَتُسَبِّحُهُ﴾ [او خپلې تسبیح] او پاکې طریقه په الهام سره [معلومه ده او] سره ددې دلیلونو بیا هم ځنې توحید نه منی ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾ [نو الله تعالی ته ددې ټولو خلقو دټولو کارونو پوره علم دې] په دې انکار او مخ اړولو به دوی لره سزا ورکړی ﴿وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ [او الله تعالی حکومت دې په اسمانونو او په زمکه کښې] اوس هم [او] په اخر کښې به ﴿وَالِلَّهِ الْمَصِيرُ﴾ [الله تعالی طرف ته] دټولو [واپس کیدل وی] هغه وخت به هم حاکمانه تصرف دده وی چنانچه د حکومت یو اثربیانولې شی هغه داچه اے مخاطبه ﴿الْمُرْتَدَّة﴾ الله﴾ [آیا تاته دا خبره نه ده معلومه چه الله تعالی] ﴿يُزَيِّنُ سَمَاءًا﴾ یوې [ورېځې لره] دبلې ورېځې طرف ته [روانوی] او ﴿ثُمَّ يُولِّفُ بَيْنَهُنَّ يَجْعَلُهُنَّ رُكَّامًا﴾ [بیادغې ورېځو] ټولو لره دیوبل سره ملاوئی بیادې لره قط په قط کوی ﴿ثُمَّ فُتْرَى الْوَدْقُ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ﴾ بیا ته باران لره وینې چه ددغې [ورېځې] د مینځ نه راوځی راوړیږی ﴿وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا﴾ او ددې ورېځې یعنی ددې د لویولو یو حصونه ﴿مِنْ بَرَدٍ فَيَصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ بلای وروی بیا دغې لره چه په چا [یعنی په] خان ی یا په مال ی غواړی راغورزوی [چه دهغه نقصان پرې وشي] ﴿وَيَصْرِفُهُ عَنِ مَنْ يَشَاءُ﴾ [او

دچانه چه غواړی دغه بچ کوی] او دهغه خان اوما لره بچ کوی او ﴿يَكَادُ سَنَابِرُ قَه﴾ [ددغې وریځې] نه بجلئ هم پیدا کیرې او داسې پریقیدونکې وی چه ددغې وریځې [دبجلئ دبرق داسې معلومیرې ﴿يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ﴾ چه گویا اوس یې نظر لره وتبستولو] دا هم دالله تعالی دکارونونه دی او ﴿يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ﴾ [الله تعالی شپې او ورځې لره بدلوی رابدلوی] داهم منجمله دالله تعالی دکارونونه دی ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ﴾ [په دې] مجموعه ټولو [کښې د عقل د خاوندانو دپاره] موقع د [دلیل نیولوده] چه په دې سره په مضمون دتوحید او په مضمون د [له ملك السموات والارض] باند دلیل نیولې شی ﴿وَاللَّهُ﴾ [او الله تعالی] دا تصرف یې هم دې چه هغه ﴿خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ﴾ [هرتلونکې خناور] داوچې وی او که ددریاب ﴿مِنْ مَّاءٍ﴾ [داوبونه پیدا کړې دې] ﴿فَمِنْهُمْ مَنْ﴾ بیا په دغو [خناورو] کښې ځنې هغه [خناور] دی ﴿يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ﴾ کوم چه په خپله خټه باند روان وی [لکه مار مهی] ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ﴾ [اوځنې په دغو کښې هغه دی کوم چه په دوه پښو روان وی] لکه انسان او مارغان الوتونکی چه په هوانه وی په زمکه ځی ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ﴾ [اوځنې په دغو کښې هغه وی چه په څلورو] پښو [روان وی] لکه څاروی اوځنې په زیاتو پښو هم ځی اصل خبره داده چه ﴿يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ﴾ [الله تعالی څه چه غواړی جوړوی] ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ بې شکه الله تعالی په هرڅه پوره قادر دې [هغه ته هیڅ گرانه نه ده

معارف او مسائل

﴿كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ﴾ د آیت په شروع کښې ئې دا فرمائیلی دی چه د آسمانونو او زمکې تر منځه ټول مخلوق د الله تعالی په تسبیح او تقدیس کښې لگیادی حضرت سفیان رضی الله عنه د دې تسبیح مفهوم دا بیان کړې دې چه الله تعالی د دنیا هر څیز آسمانونه زمکه . نمر . سپوږمۍ . او ټول گرځنده او نا گرځنده ستوری او د زمکې عنصرونه . اور . اوبه ، خاوره ، او هوا ټول د خاص خاص کارونو د پاره پیدا کړې دی او کوم یو ئې چه د کوم کار د پاره پیدا کړې دې هغه په مخه په هغې کښې لگیا دې یوه ذره خلاف ترې نه کوی دغې تابعدارئ او غاړې ایښولوته د دې څیزونو تسبیح ونیلې شوې دې حاصل ئې دا شو چه د دې څیزونو تسبیح حالی دې د وینا نه دې دا څیزونه په زیان حال سره وائی چه الله تعالی پاک او د ټولونه پورته دې او د هغه په تابعدارئ کښې لگیا دی زمخشری او نورو مفسرینو رضی الله عنهم فرمائیلی دی چه دا هم څه لرې خبره نه ده چه الله تعالی په هر څیز کښې دومره پوهه او شعور ایښې دې چه په هغې سره خپل خالق او مالک پیژندی شی او دا هم څه لرې خبره نه ده چه الله تعالی دې څیزونو ته خاص قسم گویانې ورکړې وی او خاص قسم تسبیح او عبادت ئې ور ازده کړې وی چه په کښې هغه لگیا او سپړی (۱) چنانچه په آخری جمله ، ﴿كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ﴾ ، کښې هم دې مضمون ته اشاره موندې شی چه دالله تعالی په تسبیح او مونځ کښې د هغه ټول مخلوق لگیا دې خود هر یو د مونځ او تسبیح طریقه او صورت مختلف دې د فرشتو طریقه جدا ده د انسان بیله ده د ټوکیدونکو څیزونو بل شان ده او د کاینو بوټو بل شان ده د قرآن کریم د یو بل آیت نه هم د دې مضمون تائید کیرې لکه فرمانی ﴿أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ [الله تعالی هر څیز پیدا کړو بیا ئې ورته هدایت او کړو] د

دې هدايت مطلب دا دې چه هر يو څيز خپل خپل سپارلې کار سر ته رسولو کښې لگيا دې دغسې د دې څيزونو د ژوند د ضرورتونو په باره کښې نې هم ورته هدايت په دې شان کړې دې چه لوی لوی د عقل خاوندان ورته حيران شي د خپلو اوسيدو او ټيکاويدو د پاره قسما قسم سوړې او جالې جوړوي او د خپل خوراک ځکاګ د پاره عجيبه عجيبه انتظامونه کوي -

﴿مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا﴾ دلته د ، سماء، نه مراد وريخ ده او ، جبال ، نه مراد غټې غټې وريخې دي ، برد ، رلي ته ونيلې شي .

لَقَدْ أَنْزَلْنَا	آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ	وَاللَّهُ يَهْدِي	مَنْ يَشَاءُ
نازل کړی دی مونږه ایتونه حقیقت بنودونکی او الله هدايت کوی هغه چاته چی غواړی	بیشکه مونږ ښکاره حکمونه نازل کړی دی او الله چی دچا باره کښې غواړی		
إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ	وَيَقُولُونَ	أَمَّا	بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ
لارې نیغې ته او وائی دا خلق چی ایمان راوړو مونږه په الله او په رسول باند	نو په سمه لارنې روان کړی او دا خلق وائی چی مونږ په الله او دده په رسول باندې ایمان راوړې دې		
وَاطْعَنَا	ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ	مَنْ بَعْدَ ذَلِكَ	
او اطاعت قبول کړو مونږه بیا اړوی مخ یوه ډله دهغوی نه روستو ددې [اقرار] نه	او دهغه حکمونه مومنی دی خوددې نه پس هم ددوی یوه ډله مخ اړوی		
وَمَا أُولَئِكَ	بِالْمُؤْمِنِينَ	وَإِذَا	دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ
اونه دی دا خلق مومنان او هر کله چی رااوېلې شي هغوی الله ته او رسول دهغه ته	او دا خلق ایمان نه راوړی او کله چی دوی الله او دده رسول طرفته راوېلې شي		
لِيَحْكُمَ	بَيْنَهُمْ	إِذَا	فَرِيقٌ مِّنْهُمْ
دپاره ددې چی فیصله او کړی رسول په منځ دهغوی کښې نو هغه ساعت یوه ډله دهغوی نه	چی ددوی تر مینځه فیصله او کړی	نو په دغه وخت کښې دوی کښې یوه ډله مخ اړوی	
مُعْرَضُونَ	وَأَنْ يَّكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ	يَأْتُوا إِلَيْهِ	مُذْعِنِينَ
مخ اړونکی وی او که چری وی دپاره دهغوی حق انوراخی هغوی رسول ته فرمان منونکی	او که چرې ددوی په چاڅه حق وی انو بیا رسول ته فرمان منونکی را روان وی		
أَفِي قُلُوبِهِمْ	مَرَضٌ	أَمْ ارْتَابُوا	أَمْ يَخَافُونَ
ایا په زړونو دهغوی کښې مرض دې منافقت یا په شک کښې پریوتی دی یا بیربري هغوی	ایا ددوی په زړونو کښې مرض دې ایا په شک کښې اخته دی ایا دا ویره ورسره		
أَنْ يَّخِيفَ اللَّهُ	عَلَيْهِمْ	وَرَسُولُهُ	بَلْ أُولَئِكَ هُمْ
چی ظلم به او کړی الله په هغوی باند او رسول دهغه بلکه دا خلق په اصل کښې هم دوی	ده چی الله او رسول به پرې زیاتې او کړی داسې نه ده بلکه دوی		

الظَّالِمُونَ ۝	إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ	الْمُؤْمِنِينَ	إِذَا	دُعُوا	إِلَى اللَّهِ
ظالمان دی	بیشک	ده خبره	دمومنانو	کله چی	اراوبللی شی الله ته
پخپله ظالمان دی	هرکله چی مومنان الله ﷻ	اودهغه رسول ته	اوبللی شی	چی ددوی	
وَرَسُولِهِ	لِيَحْكُمَ	بَيْنَهُمْ	أَنْ يَقُولُوا	سَمِعْنَا	
اورسول دهغه ته	چی فیصله اوکړی رسول په منځ دهغوی کنی	دا چی اووانی	چی واوریده مونږه		
ترمینځه فیصله اوکړی	نو ددوی وینا بس صرف دا وی	چی مونږ واوریدل او حکم			
وَاطَعْنَا	وَأُولَئِكَ	هُمْ	الْمُفْلِحُونَ ۝	وَمَنْ يُطِيعِ	
او اومو مونږه حکم	او دا خلق چی دی	هم دوی	خلاصی موندونکی دی	او څوک چی حکم منی	
مواومندو	او هم دا خلق کامیاب دی	او څوک چی دالله ﷻ			
اللَّهُ	وَرَسُولُهُ	وَيَخْشَى اللَّهَ	وَيَتَّقِهِ	فَأُولَئِكَ	
دالله	او درسول دهغه	او یریری دالله نه	او ځان ساتی دنافرمانی دهغه نه	انو دا خلق چی دی	
اودهغه درسول ﷺ	تابعدری کوی	اودالله ﷻ نه ویریری	اودهغه دنافرمانی	نه ځان بچ ساتی	نو هم
هُمْ الْفَائِزُونَ ۝	وَأَقْسَمُوا	بِاللَّهِ	جَهْدَ آيْمَانِهِمْ		
هم دوی کامیاب دی	او قسمونه خوری [منافقان]	په الله باندی	په سختو قسمونو خپلو سره		
دغه خلق به کامیاب وی	اودا خلق په الله ﷻ باندی سخت قسمونه خوری	اوتاته وائی	که ته دوی ته څه		
لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ	لَيَخْرُجُنَّ ۖ	قُلْ	لَا تَقْسِمُوا		
که ته حکم اوکړی دوی ته	نو خامخا به اوزی دوی [جهادته]	ورته اووايه	چی مه خوری قسمونه		
حکم اوکړی	نودوی به ضرور [جهاد دپاره دکورونونه]	اووخی	دوی ته اووايه چی قسمونه مه خوری		
طَاعَةً مَّعْرُوفَةً ۖ	إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ	بِمَا	تَعْمَلُونَ ۝		
فرمانبرداري معلومه [مطلوب ده]	بیشک الله	خبر دی	په هغه کارونو	چی تاسو نې کوی	
ستاسو تابعدری معلومه ده	الله ﷻ	ستاسو په ټولو کارونو	بښه پوهیږی		
قُلْ	أَطِيعُوا اللَّهَ	وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ	فَإِنْ تَوَلَّوْا		
ورته اووايه	اطاعت کوی دالله	او اطاعت کوی درسول	نو که تاسو مخ اوگرځوی		
[ای پیغمبره]	ورته اووايه چی تاسو دالله ﷻ	اود رسول تابعدری کوی	نو که تاسو		
فَإِنَّمَا	عَلَيْهِ	مَاحِجِلٌ	وَعَلَيْكُمْ	مَا	
نو بیشک دی په رسول باندی	هغه بار	چی پرکینودې شوې دی	او دی په تاسو باند	هغه بار	
ترې بیا هم مخ وړولو	انو پوهه شی	چی درسول ذمه صرف خپلې ذمه داری			

حَسِبْتُمْ	وَأَنْ تُطِيعُوهُ	تَهْتَدُوا
چی په تاسو کینډوې شوې دي او که اطاعت او کړو تاسو دهغه نو پخپله به سمه لار بیا مومنی		
دی اوستاسو په ذمه ستاسو ذمه داری دی او که تاسو دهغه تابعداری او کړه نوسمه لار به بیا مومنی		
وَمَا عَلَى الرَّسُولِ	إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ	
او نشته په رسول ﷺ باندې مگر رسونه ښکاره		
او در رسول په ذمه خو صرف په وضاحت سره [حکمو نه] رسول دی		

آسان ترجمه قرآن

بیشکه مونږ هغه آیتونه نازل کړي دي کوم چې حقیقت لره ښکاره ښکاره بیانونکي دي، او الله پاک چې چا لره او غواړي په نیغه لاره روان کړي. او دا (منافق) خلق وائی چې مونږ په الله پاک او رسول (ص) باندې ایمان راوړې دي، بیا په هغوی کښ یو ډله د دې نه پس اوړي. او دا خلق (په حقیقت کښ) مومنان نه دي او کله چې هغوی د الله پاک او دهغه در رسول (ص) طرف ته راوبللي شي چې رسول الله (ص) د هغوی ترمینځه فیصله او کړي نو په هغوی کښ څه خلق ناخاپه مخ واړوي. او که خپله د هغوی حق وصول کول وي نو هغوی ډیر فرمانبردار جوړیدو سره رسول الله (ص) ته راځي. آیا د دوی په زړونو کښ څه بیماری ده، یا که دوی په شک کښ پراته دي، یا د دوی دا ویره ده چې الله پاک او دهغه رسول (ص) به په دوی باندې څه ظلم او کړي؟ نه، بلکه ظلم کونکي خو دوی خپله دي. د مومنانو خبره خودا ده چې کله هغوی د الله پاک او رسول الله (ص) طرف ته راوبللي شي دپاره ددې چې رسول الله (ص) د هغوی ترمینځه فیصله او کړي نو هغوی وائی چې: مونږ (حکم) واوریدلو، او او مو منلو، او هم داسې خلق دی چې کامیابیدونکي دي. او کوم خلق چې د الله پاک او دهغه در رسول (ص) فرمانبرداري او کړي، او د الله پاک نه اویريږي، او دهغه د نا فرمانی نه ځان بچ کړي، نو هم دا خلق کامیاب دي. او دوی (یعنی منافقان خلق) په الله پاک کلک کلک قسمونه خوري چې (ای پیغمبره) که ته دوی ته حکم او کړي نو دوی به اوځي (جهاد دپاره) (هغوی ته) او وایه چې: قسمونه مه خوري. (ستاسو) د فرمانبرداري ټولو ته پته ده یقین ساتی چې تاسو څه کوئ الله پاک دهغې نه خبر دي. (هغوی ته) او وایه چې: د الله پاک حکم اومنی، او دهغه در رسول فرمانبردار شي بیا هم که تاسو مخ واړولو نو په رسول الله (ص) باندې دومره بوج دي څومره ذمه داری چې په هغه باندې اچولې شوې ده او کوم بوج چې په تاسو باندې اچولې شوې دي د هغې ذمه دار تاسو خپله یئ. او که تاسو د هغوی (ص) فرمانبرداري او کړئ نو هدایت به بیا مومنی، او در رسول الله (ص) فرض ددې نه زیات نه دي چې هغوی ښکاره ښکاره خبره اورسوي.

خلاصه تفسیر

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ﴾ [مونږ] په حق [پوه ورکونکي دلیلونه] دعام هدایت دپاره [نازل فرمانیلي دي او] ددې عامونه ﴿وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ [چالره چې الله تعالی غواړي دنیغې لارې طرف ته] خاص [هدایت ورته فرمائی] چې بیا هغوی علمی حقونه د

الوہیت یعنی صحیح عقیدے اور عملی حقونہ یعنی فرمانبرداری پہ خائ راوی ورنہ دیر
 محرمہ پاتی کیری ﴿وَقُولُونَ﴾ [او دامنفاقان خلق] پہ ژبہ سرہ [دعویٰ خو کوی] ﴿أَمَّا بِاللّٰهِ
 وَبِالرَّسُولِ وَأَصْنَا﴾ چہ مونہ پہ اللہ تعالیٰ ایمان راوی دے [او] دالہ تعالیٰ او درسول [حکم] پہ
 زہہ سرہ [منہی دے] ﴿ثُمَّ تَوَلَّىٰ فِرْقًا مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ﴾ بیا ددی نہ پس [ہرکله چہ دعمل کولو
 او خپلی دعویٰ ثابتولو وخت راغی نو] [ددوی نہ یوہ دلہ] کومہ چہ زیاتہ شرارتی دہ دالہ
 تعالیٰ او درسول دحکم نہ [مخ اروی] ددی وخت نہ ہغہ صورت مراد دے چہ کلہ ددوی پہ
 ذمہ دچا حق غوبستونکی وی او دحق مالک دے منافق تہ درخواست وکری چہ راخہ مقدمہ دنیسی
 کریم ﷺ مخی تہ ورو پہ دے موقع دے مخ اروی خکہ چہ دے پوہ وی چہ ددوی ﷺ پہ وړاندے
 ہرکله حق ثابت شی نو بیا بہ دہغی موافق دوی ﷺ فیصلہ کوی لکہ چہ دیر زر پہ ایت [واذا
 دعوا] کنسی ددی موقع دایمان راوان دے او تخصیص دیوی فرقے سرہ ددی چہ ټول منافقان
 داسی وو خکہ دے چہ دغریبانو غریبان سرہ ددی چہ پہ زہہ سرہ بہ ے بدہ گتہلہ خو دصفا انکار
 کولو ہمت بہ ے نہ شو کولے دا کار ہغہ خلق کوی کومو تہ چہ مرتبہ او قوت حاصل وی ﴿وَمَا
 أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ﴾ [او داخل بالکل ایمان نہ لری] یعنی پہ زہہ کنسی خو دیو منافق ہم ایمان
 نشہ مگر ددوی خو دغہ ظاہری بنائستہ شوے ایمان ہم پاتی نہ شو لکہ چہ پہ دے ایت کنسی
 دی (۱) ﴿وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ﴾ او پہ دے ایت کنسی دی [قد کفرتم بعد ایمانکم] (۲) او بیان
 ددی نافرمانی کولو دادے چہ ﴿وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [داخل ہرکله چہ دالہ تعالیٰ او دہغہ
 درسول طرف تہ پہ دے غرض سرہ راوبللی شی] ﴿لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ﴾ [پہ مینخ کنسی فیصلہ وکری] ﴿وَإِذَا
 فَرِيقٌ مِّنْهُمْ﴾ چہ رسول ﷺ [ددوی] او ددوی دمقابل خصم نو پہ دوی کنسی یوہ دلہ [ہلتہ
 دحاضریدونہ] ﴿مُعْرَضُونَ﴾ [دہہ کوی] او خبرہ شاتہ غورزوی او دابلنہ اگر چہ درسول طرف
 تہ دہ مگر چونکہ ددوی ﷺ فیصلہ دالہ تعالیٰ دحکم پہ بنا باندوی پہ دے وجہ دالہ تعالیٰ
 طرف تہ ے ہم نسبت وشو غرض کلہ چہ ددوی پہ ذمہ دچا حق غوبستونکی وی نو بیا ددہ
 داحالت وی ﴿وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ﴾ [اوکہ چرے] اتفاقا [ددوی حق] دبل چاہہ ذمہ وی [نو
 سردتسلیم ے نہکتہ کرے وی] بی تکلفہ ستاپہ بلنہ باندے ﴿يَأْتُوا إِلَيْهِمْ مُذْغَبِينَ﴾ [ستاخواتہ
 راخی] خکہ چہ مطمئن وی چہ ہلتہ فیصلہ پہ حقہ وی پہ دے کنسی زما فائدہ دہ وړاند ددی
 خلقو دمخ اړولو اونہ حاضریدو وجہ او اسباب پہ طور دخوا احتمالاً توسرہ بیانونی او دنورو ټولو
 احتمالاتو نفی او دیو احتمال اثبات دے ﴿أَفَلَا يَلْمِزُوهُمْ مَّرْضٌ﴾ [آیا] ددی مخ اړولو سبب دادے چہ [
 ددوی پہ زړونو کنسی] دیقینی کفر [مرض دے] یعنی ددوی دایقین دے چہ تہ دالہ رسول نہ ے
 ﴿أَمْ أَرَأَيْتُمْ﴾ [یادوی] دنبوت دطرف نہ [پہ شک کنسی پراتہ دی] چہ درسول نہ کیدو یقین خو ے
 نشہ مگر درسول کیدو یقین ے ہم نشہ ﴿أَمْ تَخْشَوْنَ أَنْ يُخَيِّفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ رَسُولَهُ﴾ [یا ددوی سرہ
 داویرہ دہ چہ اللہ تعالیٰ او دہغہ رسول ﷺ] [بہ پہ دوی ظلم وکری] او ددوی پہ ذمہ چہ کوم
 حق دے دہغی نہ بہ ترے زیات واخلی پس واقعہ دا دہ چہ پہ دے اسبابو کنسی یو سبب ہم [نہ]
 دے ﴿بَلْ﴾ [بلکہ] اصل سبب دادے چہ ﴿أُولَٰئِكَ﴾ [داخل] پہ دے مقدمہ کنسی ﴿هُمْ﴾

(۱) ترجمہ:-- حالانکہ ہغوی د کفر خبرہ کرے وہ او دخپل اسلام نہ پس کافر شو۔

(۲) ترجمہ:-- تاسو خپل خان تہ مؤمنان وایی اور کفر مو کولو۔

الظَّالِمُونَ ﴿۱﴾ [په زیاتی باند دی] په دې وجه د نبی کریم ﷺ حضور ته مقدمه راوړل نه خوښوی چه مونږ به بیلاد وکړو اوباقی تیر ټول اسباب نه دی ﴿اَلَمْ اَكُنْ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ [دمسلمانانو] شان او ددوی [خبره] ﴿اِذَا دُعُوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ﴾ خو کله چه دوی لره [په څه مقدمه وغیره کښې] دالله تعالی او دهغه رسول طرف ته راوبللې شی داده چه هغه ی [په خوشحالی خوشحالی] ﴿اَنْ يَقُولُوا﴾ [واښی چه] ﴿سَمِعْنَا﴾ مونږه [ستا خبره] [واوړیده او] دې لره مو ﴿وَاَطَعْنَا﴾ [ومنله] او بیا فوراً راځی داده ښه ددې چه دداسې خلقو امنا او اطعنا ونیل په دنیا کښې هم رښتونی دی ﴿وَاُولٰٓئِكَ﴾ [او داسې خلق به] په اخرت کښې ﴿هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [فلاح پیامومی او] زمونږ په نزد خوقاعده کلیه داده چه ﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ﴾ [کوم سړې دالله تعالی او دهغه در رسول خبره ومنی] ﴿وَنَخَشِ اللّٰهَ﴾ او دالله تعالی نه ویره وکړی ﴿وَيَتَّقَهُ﴾ او دهغه دمخالفت نه ځان وساتی ﴿قُلْ اُولٰٓئِكَ هُمُ النَّاسُ الْبَارُونَ﴾ پس داسې خلق به مراد موندونکی وی او [دا رنگ ددې منافقانو داحال دې چه] ﴿وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ﴾ [هغه خلق ډیر زور دار قسمونه خوری چه په الله تعالی قسم] مونږ داسې فرمانبردار یوچه ﴿لَبِئْسَ اَمْرُهُمْ﴾ [که ته دوی ته] یعنی مونږ ته [حکم وکړې] چه کور وغیره هرڅه پرېږدی ﴿لِيُخْرِجَنَّ﴾ [نو هغه] یعنی مونږ [به اوس] هرڅه پرېږدو ﴿قُلْ لَا تَقِيْمُوا﴾ [اوځوته] دوی ته [ووايه چه بس قسمونه مه خوری] ستاسود ﴿طَاعَةَ مَعْرُوفَةٍ﴾ [فرمانبرداري حقیقت معلوم دې] ځکه چه ﴿اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ [الله تعالی ستاسود عملونو پوره خبرلری] او هغه ماته ښودلی دی لکه بل ځای ارشاد دې [قل لا تعذبون] نو من لکم قد نبأنا الله من اخبارکم () او [ته] دوی ته ﴿قُلْ﴾ [ووايه چه] په خبرو جوړولو کار نه کیږی کار وکړی یعنی ﴿اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاطِيعُوا الرَّسُوْلَ﴾ [دالله تعالی فرمانبرداري وکړی او در سول] فرمانبرداري وکړی [وړاند الله تعالی دمضمون دشان په اهتمام سره په خپله دې خلقو ته خطاب فرمانی چه در سول الله ﷺ ددې وينا او تبلیغ نه پس] ﴿قُلْ اِنْ تَوَلَّوْا﴾ [بیا که تاسو خلق] دفرمانبرداري نه [مخ اړوی نو پوه شی چه] در سول هیڅ ضرر نشته ځکه چه ﴿قُلْ اَلْمَسَاعِلُ﴾ [در سول په ذمه خو دغه] کارد [تبلیغ دې دکوم چه په ده بار ایښودې شوې دې] کوم چه هغه وکړو او غاړه ی ازاده شوه ﴿وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ﴾ [ستاسوپه ذمه دغه] دفرمانبرداري [کاردې دکوم چه په تاسو بار ایښودې شوې دې] کوم چه تاسو پوره نه کړو پس ستاسو به ضرر وی ﴿وَإِنْ﴾ [او که چرې] روگردانی ونه کړی بلکه ﴿اَطِيعُوا﴾ [تاسودده فرمانبرداري وکړه] کوم چه عین فرمانبرداري دالله تعالی ده ﴿تَهْتَدُوا﴾ [نو لا به بیا مومی او] په هر حال ﴿وَمَا عَلَيَّ الرَّسُوْلُ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ﴾ در سول په ذمه صرف په صاف طور سره رسول دی وړاند تپوس به تاسو نه کیږی چه قبول موکړو او که نه

معارف او مسائل

دا آیتونه په یو خاص واقعہ کښې نازل شوي دي چه طبری وغیره په دې شان بیان کړي ده چه د منافقانو څخه یو سړې وو چه بشر نوم ئې وو یو یهودی سره ئې په زمکه باندې جگړه وه یهودی او

() ترجمه: - تاسو او وائي چې دا عذر مه پیش کوئی مونږ به تاسو هیڅکله هم رښتونی اونه گنرو، الله تعالی مونږ ته ستاسو خبر را کړې دي.

ونیل چه خئی په رسول الله ﷺ باند فیصله او کړو خو هر کله چه بشر په ناحقه وو خکه ویریدو چه هغوی ﷺ به په حقه باندې فیصله کوی چه زما خلاف به وی خکه نې انکار او کړو او د دې په خای کعب بن اشرف یهودی ته د مقدمې وړاندې کولو د پاره او ونیل په دې باندې دا آیتونه نازل شو^(۱) او په «أَفَلَيْ قُلُوبُهُمْ مُّزْجَضٌ» الایه کښې د دوی په زړونو کښې د یقیني کفر مرض یا په پیغمبري کښې د شک نیشستوالی چه بیان شوې دې د هغې مراد دا دې چه دغه یقیني کفر یا په پیغمبري کښې شک کول د رسول الله ﷺ په دربار کښې د مقدمې نه راوړلو سبب نه دې بلکه د دې سبب دا دې چه هغوی ﷺ به خامخا حق فیصله کوی چه مونږ به نې اوبانیلو اگر چه د منافقانو کفر او شک دواړه ثابت او واضح دی -

د کامیابیدو او مراد موندو ظهور شرطونه: «وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَخَشِيَ اللَّهَ وَيَتَّقِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ»^(۲)، په دې آیت مبارک کښې یې څلور څیزونه اوبښودل او وې فرمائیل چې د دې څلورو څیزونو په پابندۍ کولوسره مراد موندلې شی او په دین دنیا کښې کامیابیدې شی -

یوه عجیبه واقعیه: دلته په تفسیر قرطبی کښې د حضرت فاروق اعظم رضی الله عنه یو واقعیه نقل کړې شوې ده چه هغې نه د دې څلورو واړو څیزونو د مفهوم فرق او وضاحت کیدې شی واقعیه داسې وه چه یوه ورځ حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په مسجد نبوی کښې ولاړ وو ناڅاپه یو رومی دهقان د هغوی رضی الله عنه خوا کښې ورسره تردې او دریدو او وې ونیل ، «إِنَّا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ترې تپوس او کړو چه څه خبره ده ؟ هغه او ونیل چه څه الله د پاره مسلمان شوې یم حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ترې د دې وجه اوبوښتله هغه ورته او ونیل چه ما پخوانی آسمانی کتابونه ډیر لوستی دی چه هغه تورات ، انجیل ، زبور ، او نورې آسمانی صحیفې دې خو چه اوس م د مسلمان د خلی نه یو آیت واړیدو نوراته معلومه شوه چه دې ورکوټی آیت کښې ټول آسمانی کتابونه خای کړې شوې دی خکه م یقین راغې چه دا خاص د الله تعالی د اړخه دې فاروق اعظم رضی الله عنه ترې د دغې آیت په باره کښې تپوس او کړو چه هغه کوم آیت دې نو هغه ورته هم دا آیت تلاوت کړو او ورسره نې د دې تفسیر په یو عجیبه انداز کښې داسې بیان کړو چه ، «وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ» ، د الله تعالی فرائضو سره تعلق لری «وَرَسُولَهُ» ، سنت نبوی سره تعلق لری ، «وَيَخْشَى اللَّهَ» د تیر شوی عمر په باره کښې دې او «وَيَتَّقِهِ» دراتلونکی عمر په باره کښې دې کله چه انسان د دې څلورو څیزونو عمل کونکی جوړ شی نو هغه ته د «فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ»^(۳) ، زیرې ورکړې شی او فائز هغه څوک دې چه جهنم نه خلاص شی او په جنت کښې خای بیا مومی فاروق اعظم رضی الله عنه د دې په آوړیدو او فرمائیل چه رسول الله ﷺ (د دې تصدیق داسې کړې دې) فرمائی نې دی ، أُوتِيتْ جَوَامِعَ الْكَلِمِ^(۴) ، (الله تعالی راته ټول اړخیز کلمات راکړې دی) [چه په لې الفاظو کښې بې شمیره معنی او حکمتونه موجود دی (قرطبی) (۵)]

(۱) تفسیر روح المعانی تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۴۷۹] و تفسیر کشاف [ج: ۱ ص: ۸۴۶]

(۲) مشکوة المصابیح باب فضائل سید المرسلین صلی الله علیه وسلم ، الفصل الأول ص: ۵۱۲

(۳) تفسیر القرطبی [ج: ۱۲ ص: ۲۷۰]

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ

| وعده کړې ده الله | دهغه خلقو سره |

| او په تاسو کښې

لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ

مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

أَمَنُوا

چې ایمان راوړې | ستاسو نه | او عملونه او کړې | نیک | چې خامخا به خلیفگان جوړوي هغوی لره

چې چا ایمان راوړې دي | او د نیکۍ کارونه کوي | نو الله تعالی ورسره وعده کړې ده | چې د

فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

په زمکه کښې | لکه څنگه چې نې | خلیفگان جوړ کړي و | هغه خلق | چې مخکښې دهغوی نه وو

زمکې سلطنت به ورته ورکړې | لکه چې ددوی نه وړاندې خلقو ته ئې ورکړې وو

وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى

او خامخا به مضبوط کړې | دپاره دهغوی | دین دهغوی | هغه دین | چې خوښ کړې دي الله |

اود دوی دپاره به هغه دین مضبوط کړې | کوم چې ئې دوی ته خوښ کړې دي

لَهُمْ وَلَيَبْذِلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا

دپاره دهغوی | او خامخا به بدل کړې حالت دهغوی | روستو دیرې دحالت دهغوی نه | په امن سره |

اود یرې په بدل کښې به ورته امن ورکړې | [په دې شرط] چې

يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ

پس هغوی د بندگۍ کوي زما | نه د جوړوي شریک | زما سره | هیڅ څیز | او چا چې | کفر او کړو

زما عبادت کوي | هیڅوک رارسره نه شریکوي | او چا چې

بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ۝ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ

روستو ددې نه | نو دا خلق چې دي | هم دوی فاسقان دي | او قائموي مونځ

ددې نه پس هم کفر او کړو | نو هم دغه خلق نافرمان دي | او اې مسلمانانو | د مونځ پابندی کوئ

وَاتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝

او ورکوي زکات | او حکم منئ | رسول | دپاره ددې | چې په تاسو رحم او کړې شي |

او زکوٰۃ ورکوئ | اود رسول ﷺ حکم منئ | چې مهرباني درباندي او کړې شي

لَا تُحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ

مه که نه گمان | په هغه خلقو چې کفر کوي | چې هغوی گنې عاجزه کونکي دي الله لره | په زمکه کښې

دا خیال مه کوئ چې کافران به مونږ په زمکه کښې عاجزه کړي | او

وَمَا لَهُمْ	النَّارُ	وَلَيْسَ	الْمَصِيرُ
او ځاني داستوگني دهغوی وور دې او خامخا بد ځاني دې دروتلو [دغه دوزخ]			
ددوی د استوگني ځاني دوزخ دې اودا ډیر خراب ځاني دې			

آسان ترجمه قرآن

په تاسو کښ چه کومو خلقو ایمان راوړې دې، او چا چه نیک عملونه کړي دي، هغوی سره الله پاک وعده کړې ده چه هغوی لره به ضرور په زمکه کښ خپل خلیفه کان جوړ کړي، څنگه چه ئې د هغه خلقو نه خلیفه کان جوړ کړې وو چه ددوی نه مخکښې وو او د هغوی دپاره به هغه دین ته ضرور اقتدار ورکوي کوم ئې چه د هغوی دپاره غوره کړې دې او هغوی ته چه کومه ویره پېښېږي، دهغې په بدله کښ به هغوی ته ضرور امن ورکوي. (بس) هغوی دې زما عبادت او کړي ماسره دې یو څیز هم نه شریکوي. او کوم خلق چه د دې نه پس هم ناشکري او کړي، نو داسې خلق به نافرمان وي او مونږ قائم کړئ، او زکوٰۃ ورکړئ، او در رسول الله (ص) فرمانبرداری کوئ، چه تاسو سره در حیت معامله او کړې شی. دا هرگز مه گنډه چه کومو خلقو دکفر لاره خپله کړه، هغوی به په زمکه کښ (تیخته کولو سره مونږي) عاجز کړي. د هغوی دواپسې ځاني دوزخ دې، او یقیناً هغه ډیره بده استوگنه ده.

خلاصه تفسیر

اے مجموعی امته ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ [په تاسو کښي چه کوم خلق ایمان راوړي او نیک عمل وکړي] یعنی دالله تعالی درالبرلي شوی نور دهدایت کامله تابعداری وکړي [دهغوی سره الله تعالی وعده فرمائي ﴿لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ﴾ چه هغوی ته به] ددې تابعداری په برکت سره [په زمکه کښي حکومت ورکړي] ﴿وَمَا اسْخَلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ لکه چه دهغوی نه وړاند [اهل هدایت [خلقو ته ئې حکومت ورکړې وو] لکه چه بنی اسرائیل لره ئې په فرعون اودده قوم قبطیانو باند غالب کړل بیاي په شام کښي دعمالقه په شان په بهادر قوم باند دوی لره غلبه ورکړه او دمصر اودشام دحکومت ئې دوی وارثان جوړ کړل [او] مقصود ددې حکومت ورکولو نه به داوی چه ﴿وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ﴾ [کوم دین لره] الله تعالی [ددوی دپاره غوره کړې دې] یعنی اسلام لکه چه په بل ایت کښي دی [رضیت لکم الاسلام دینا] (۱) [هغې لره به دهغوی د] نفع داخرت د [پاره قوت ورکړي او] دوی ته به کومه چه ددښمنانو نه طبعی ویره ده ﴿وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا﴾ [دهغوی ددې ویرې نه پس به هغوی ته هغه په امن سره بدله کړي] ﴿يَعْبُدُونَنِي﴾ په دې شرط چه زما عبادت کوي [او] ﴿لَا يَشْرِكُونَ بِي شَيْئًا﴾ [ماسره دهیڅ قسمه شرک ونه کړي] نه ښکاره نه پټ کوم ته چه ریا و نیلې شی یعنی دا وعده دالله تعالی مشروطه ده په دین باند پوره ثابت قدم اوسیدو پورې او دا وعده په دنیا کښي ده او په اخرت کښي په ایمان او نیک عمل چه کومه د عظیمي جزا او همیشه راحت وعده ده هغه ددې نه علاوه ده ﴿وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ﴾ [او کوم سړي چه پس] دظهور [ددې وعدي] ناشکري وکړي [یعنی ددین نه خلاف لار اختیار کړي] [نو] دداسې سړي دپاره دا وعده نه ده

(۱) ترجمه:- او ما اسلام لره ستاسو دپاره دین خوش کړو.

بلکہ ﴿قَالَ لَيْكَ هُمُ الْفٰقِقُونَ﴾ [داخلی نافرمانه دی] او وعده وہ فرمانبردارو دپاره په دې وجه په دنیا کښې هم ددوی سره وعده دحکومت ورکولو نشته او داخرت عذاب ددې نه علاوه دې [او] له مسلمانانو هرکله چه دایمان او نیک عمل دنیوی اودینی فائدې تاسو واوړیدې نو تاسولره پکار دی چه ﴿وَأَقِمُوا الصَّلٰوةَ﴾ [دماڅخه] ښه [پابندی ساتنې] ﴿وَأَتُوا الزَّكٰوةَ﴾ اوزکوات ورکوی او [په باقی حکمونو کښې هم ﴿وَأَطِيعُوا الرَّسُوْلَ﴾] [درسول] ﷺ فرمانبردارۍ کوی ﴿لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ ددې دپاره چه په تاسو [کامل] [رحم وکړې شی] وړاند د کفر اونا فرمانی انجام ذکر شوې دې چه له مخاطبه ﴿لَا تُخٰبِئِ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا﴾ [د کافرانو په نسبت داخیال مه کوه] ﴿مُعْجِزِیْنَ فِی الْاَرْضِ﴾ چه په [خه حصه د] [زمکه کښې] به وتښتی اومونې لره [عاجزه کړی] اوزمونې دقهر نه به بچ شی داسې نه ده بلکه دوی به په خپله عاجزه شی اومقهوړ اومغلوب به شی دا خو نتیجه په دنیا کښې ده [او] په اخرت کښې ﴿وَمَا لَهُمْ النَّارُ وَلَیْسَ الْمَیْمِرُ﴾ [دهغوی خای دوزخ دې اودیرناکاره خای دې]

معارف او مسائل

شان نزول :: قرطبی رحمہ اللہ د ابی العالیہ رحمہ اللہ نه نقل کړې دی چه رسول الله ﷺ د وحی د نازلیدو او د پیغمبری اعلان کولو نه پس لس کاله په مکہ مکرمه کښې پاتې شوی وو - دغلته به هر وخت د کافرانو او مشرکانو نه په ویره کښې وو د مدینې منورې د هجرت حکم چه ورته اوشونو دغلته به هم هر وخت د مشرکانو د حملې نه په خطرہ کښې وو یو سړی ترې تپوس اکر وچه یا رسول الله ﷺ چرې داسې وخت به هم په مونږ راشی چه وسله به کیږدو او په امن او آرام سره به ژوند تیرولی شو؟ رسول الله ﷺ او فرمائیل چه ډیر زر داسې وخت راتلونکې دې په دغه موقعه دا آیتونه نازل شو [قرطبی و بحر] ^(۱) حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ فرمائیلی دی چه په دې آیتونو کښې هغسې وعده بیان شوې ده څنگه چه د دې امت د موجودیدو نه وړاندې الله تعالی په تورات او انجیل کښې کړې وه [بحر محیط] ^(۲) الله تعالی رسول الله ﷺ سره د درې څیزونو وعده کړې ده ① ستاسو امت به د زمکې خلیفه گان او حکمرانان جوړولې شی ، ② د الله تعالی د خوښې دین به غالب کړې شی او مسلمانانو ته به دومره طاقت او غلبه ورکړې شی چه دشمنانو نه به ئې ویره کول ورک شی دا وعده الله تعالی په دې شان پوره کړه چه په خپله هم د هغوی په زمانه مبارکه کښې مکہ مکرمه خیبر بحرین د عربو ټوله جزیره او د یمن ټول ملک هم د هغوی په ذریعه فتح شو د هجر د مجوسیانو او د شام ملک د څه برخو نه هغوی رحمہم اللہ په خپله جزیه وصول کړه د روم بادشاه ، هرقل ، د مصر او سکندر ئې بادشاه مقوقس او د عمان بادشاهانو او د حبشې بادشاه نجاشی وغیره هغوی رحمہم اللہ ته د الی راؤلیرلې ، د هغوی عزت او احترام ئې اوکړو . د رسول الله ﷺ د وفات نه پس حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ چه خلیفه شونو دغه وخت ورته راپورته شوې فتنې ئې ختمې کړې د فارس او شام ښارونو او مصر ته ئې اسلامی لښکرونه اولیرل بصری او دمشق هم د دوی په زمانه کښې فتح شو او د نورو ملکونو هم څه برخې فتح شوې د حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ د وفات وخت چه راتړدې شونو الله تعالی ورته په زړه کښې دا الہام اوکړو چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ په خپل خای باندې خپل خلیفه جوړ کړی چه حضرت عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ خلیفه شونو

^(۱) تفسیر القرطبی [ج: ۱۴ ص: ۲۷۲] و تفسیر البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۳۳۰]

^(۲) تفسیر البحر المحيط تحت هذه الآية [ج: ۸ ص: ۳۳۰]

هغوی علیہ السلام د خلافت انتظام داسې برابر کړو چه د پیغمبرانو علیهم السلام نه پس آسمان دغسې انتظام نه وولیدلې هم د دوی علیهم السلام په زمانه کښې د شام ملک ټول فتح شو د مصر پوره ملک او د فارس ملک اکثره برخه فتح شوه هم د دوی په زمانه خلافت کښې د کسری او قیصر کسرائیت او قیصریت ختم شو - د دوی علیهم السلام نه پس چه حضرت عثمان رضی الله عنه خلیفه شونو د مشرق نه تر مغربه پورې د اسلامی فتوحاتو دائره دیره لویه شوه مغربی ملکونه اندلس او قبرص پورې او په مشرق بعید کښې چین پورې دا شان عراق خراسان اهواز ټول هم د دوی علیهم السلام په زمانه کښې فتح شو په صحیح حدیث کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله هغه فرمان په خلافت عثمانیه کښې پوره شو چه فرمائیلې ئې وو چه ماته د ټولې زمکې مشرقونه او مغربونه راغونډ کړې شوې او بنودلې شو چه زما د حکومت لاندې به راځی (۱)، چنانچه د الله تعالی دغه وعده هم د دوی په خلافت کښې مکمله کړې شوه [دا ټول مضمون د تفسیر ابن کثیر نه راخستې شوې دي] (۲)

په یو حدیث کښې چې راغلې دی چې زمانه پس به خلافت تر دیرشو کالو پورې چلیږي (۳) دهغې نه خلافت راشده مراد دي چې خالص د رسول الله صلی الله علیه و آله په نقش قدم باندې قائم وو حضرت علی المرتضی پورې او چلیدو ولې چه دا دیرش کاله د حضرت علی رضی الله عنه ترزمانې پورې پوره شو -

د حضرت جابر بن سمره رضی الله عنه په روایت ابن کثیر رحمته الله دلته د صحیح مسلم دا حدیث هم نقل کړې دي چه راوی د رسول الله صلی الله علیه و آله نه پخپله واوړیدو وې فرمائیل، چه زما د امت کار به روان وی د دولسو خلیفه گانو تر پاتې کیدو پورې (۴) ابن کثیر رحمته الله دي حدیث نقل کولو سره او وئیل چه د حدیث شریف په مطابق دولس خلیفه گان به ضرور په دې امت کښې راځی خو پرله پسې راتلل ئې ضروری نه دی چنانچه خلور خلیفه گان خو پرلپسې راغلې دی چه په خلفاء راشدینو مشهور دی څه وقفې نه پس حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه راغلو بیا په مختلفو وختونو کښې به خلیفه گان دغسې تر قیامته پورې راځی آخری خلیفه د دې دولسو به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه وی شیعو چه کوم دولس خلیفه گان په گټه کړې دی د هغې هیڅ دلیل په حدیث شریف کښې نشته بلکه دې کښې خو ځنې داسې دی چه خلافت سره ئې هیڅ تعلق نه دي پاتې شوې (۵) دا هم ضروری نه ده چه د ټولو درجې دې خپل منځ کښې برابر وی او د ټولو په زمانه کښې دې امن او آرام په دنیا کښې یو شان [برابر] وی بلکه دا وعده په ایمان، نیک عمل، استقامت او مکملې تابعداری باندې اډانه وه درجې چه مختلفې وی نو د حکومتونو نو عیت او طاقت کښې به هم خامخا فرق وی چنانچه د اسلام څوارلس سوه تاریخ په دې گواه دي چه په مختلفو زمانو او په مختلفو ملکونو کښې چرته چه مسلمانان انصاف داره او نیکان بادشاهان تیر شوې دی هر یو ته په هغوی کښې د خپل عمل او نیکی په پیمان د الله تعالی د دې وعدې برخه په گټو ورغلې ده لکه قرآن کریم یو بل آیت کښې فرمائی - ﴿فَإِنْ جَزَبَ اللَّهُ هُمَ الْغُلَبُونَ﴾، [هم د الله تعالی ټولې به غالب پاتې کیږي] -

(۱) صحیح مسلم کتاب الفتن، فصل إذا التقى المسلمان إلخ [ج: ۲ ص: ۳۹۰]

(۲) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۷۷، ۸۷]

(۳) صحیح ابن حبان رقم الحديث: [۶۹۴۳]

(۴) صحیح مسلم کتاب الإمارة، باب الناس تبع لقریش [ج: ۲ ص: ۱۱۹]

(۵) تفسیر ابن کثیر تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۷۸]

دي آيت نه د خلافتي رانديښو د خلافت او د دې نبوت چه دوى رضي الله عنه د الله تعالى په نزد مقبول دي
دا آيت د رسول الله ﷺ د نبوت او پيغمبري دليل هم دي ولي چه په دې آيت كښې كړې شوې
پيشن گوښې هو به هو هم هغسې پوره شوه دا شان دا آيت د دې خبرې دليل هم دي چه د خلفاء
راشدينو رضي الله عنهم خلافت حق او صحيح وو او دوى رضي الله عنهم د الله تعالى په نزد مقبول وو وجه نې دا ده چه
په دې آيت كښې د الله تعالى كړې وعده هم د دوى رضي الله عنهم په زمانه كښې په پوره شان څرگنده شوه
كه د دوى خلافت حق او صحيح اونه منلې شى څنگه چه د شيعو خيال دي نو بيا د قرآن كريم دا
وعده چرته هم نه ده پوره شوې شيعه دا وائي چه دا وعده به د امام مهدي عليه السلام په زمانه كښې پوره
كېږي نو دا د خدا خبره ځكه ده چه گڼي دي نه وړاندي زرگونه كلونه خو دي امت په ذلت او
خواري كښې تير كړل قيامت ته نژې صرف يو څو ورځې د امام مهدي عليه السلام حكومت به د الله
تعالى د دې وعدي مطابق وي [معاذ الله] -

حقيقت دادې چه د الله تعالى دا وعده په كومو شرطونو چې ايمان، نيك عمل، باندي اډانه
كړې شوې وه دغه شرطونه هم په دغې حضراتو رضي الله عنهم كښې د ټولو نه زيات كامل او مكمل وو او د
الله تعالى دغه وعده پوره پوره هم د دوى رضي الله عنهم په زمانه كښې سر ته اورسيده دوى رضي الله عنهم نه پس نه
خو د ايمان او عمل هغه درجه قائمه پاتې شوه او نه د خلافت او حكومت هغسې قدر و عزت
چرته قائم شو -

﴿وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ﴾ په لغت كښې د كفر معنی ناشكري ده او په اصطلاح كښې
نې معنی د ايمان اپوټه [بې ايماني] ده دلته دا دواړه معني مراد اخستې كيدي شي په دې بنا د
آيت معنی به داسې چه كله الله تعالى مسلمانانو سره خپله دا وعده پوره كړي، مسلمانانو ته
حكومت په گټو ورشي د طاقت خاوندان شي، امن او سكون بيا مومي او دين نې مضبوط شي
دي نه پس هم كه څوك كفر كوي يعنی د اسلام نه واړي يا ناشكري كوي چه د دې اسلامي
حكومت د حكم منلو نه وډه كوي نو داسې خلق د حد نه وتونكي دي په رومي صورت كښې د
ايمان نه او وتل او په بل صورت كښې د حكم منلو نه او وتل. كفر او ناشكري كول هر وخت په هر
حال كښې لويه گناه ده خو كله چه اسلام او مسلمانان طاقت، غلبه او حكومت حاصل كړي نو
هغې نه پس دا خيزونه غبرگ جرم شي، ځكه په ﴿بَعْدَ ذَلِكَ﴾، سره مؤكد كړې شو. امام بغوي رحمته الله عليه
فرمايلى دي چه د تفسير علماء وائي چه د قرآن دا جمله د ټولو نه اول په هغه چا حاوي كيږي چه
خليفه حضرت عثمان رضي الله عنه نې شهيد كړو كله چه هغوى دا لوى جرم او كړو نو د الله تعالى دغه
بيان شوو انعامونو كښې هم كمې راغلو په خپل منځ كښې مرگ جوبلې سره د ويرې ترهې ښكار
شو چنانچه اول په خپل مينځ كښې رونه رونه او خو دي نه پس نې يو بل وژل شروع كړل
بغوي رحمته الله عليه په خپل سند سره د حضرت عبد الله بن سلام رضي الله عنه هغه خطبه نقل كړې ده چه هغوى رضي الله عنهم
د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلاف هله گله كښې وركړې وه د خطبې الفاظ دا دي :-

د الله تعالى فرشتې ستاسو د ښار نه چاپېره د هغې وخت راسې په حفاظت كښې مشغوله وي كله
نه چه رسول الله ﷺ مدينې منورې ته تشریف راوړو او ننه پورې دغه سلسله جاري وه قسم م دي
په خدای وي كه تاسو حضرت عثمان رضي الله عنه شهيد كړو نو دغه فريشتې به بيرته لاړې شي چه بيا

چري هم رانشی قسم په خدای چا چه دوی لره شهید کړو هغه به د الله تعالی په وړاندې لاس پرېکړې حاضرېږي لاسونه به نې بیخي نه وی او اوگنړي چه د الله تعالی توره تر اوسه پورې په کاتې کنبې وه قسم په خدای که دغه توره د کاتې نه راووته نو هیچري به بیا په کاتې کنبې دتنه نه کړې شی ولې چه کله یو پیغمبر شهید شی نو د هغه په بدل کنبې اویا زره کسان وژلې شی او کله چه یو خلیفه شهید کړې شی نو پنځه دیرش زره کسان وژلې شی . [مظهری] (۱) د حضرت عثمان رضی الله عنه د شهیدگي نه چه خپل منځ کنبې د وینو توپولو کومه سلسله شروع شوې وه هغه په امت کنبې په مخه جاری پاتې شویده څنگه چه د حضرت عثمان رضی الله عنه قاتلان د خلیفه جوړولو او د دین د مضبوط والی د نعمت مخالفت او ناشکری کړې وه دغسې د خارجیانو او رافضیانو ډلو دې نه پس د خلفاء راشدینو په مخالفت کنبې ټولې جوړ کړل هم دغې سلسلې کنبې د حضرت حسین بن علی رضی الله عنه د شهیدگي لویه غمناکه واقعه راپېښه شوه [الله تعالی نه د هدایت او د هغه د نعمت د شکرني د ادا کولو سوال کوو .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا	لِيَسْتَأْذِنَكُمْ	الَّذِينَ
اے هغه کسانو چی ایمان موراوړی دې خامخا داجازت غواړی ستاسو نه هغه کسان		
ای مسلمانانو استاسو [خادمان] مریانوله او هغې ماشومانوله چې د عقل حد ته رسیدلی نه دی		
مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمُ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ	ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۖ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۖ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ	وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۖ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ
چی مالکان شوی دی دهغوی [بی لاسونه ستاسو] او هغه کسان چی نه دی رسیدلی حد د عقل ته		
پکار دی چې په دې درې وختونو کنبې ستاسو نه [کوروته د درتلو] اجازت او غواړی [یو]		
ستاسو نه درې ځله مخکنبی دمانځه د صبا نه او په هغه وخت کنبی		
د سحر دمونځ نه وړاندې او [بل] څه وخت چې تاسو د غرمې خپلې جامې اوباسئ		
چې ږدئ تاسو جامې خپلې د غرمې اوروستو دمانځه د ماسختن نه		
او [بل] د ماسختن د مونځ نه روستو دا د درې وختونه ستاسو د پردې وختونه دی		
درې د پردې وختونه دی استاسو دپاره نشته په تاسو باندې اونه په هغوی باندې څه گناه		
ددې درېو وختونو نه سوا [ددوی د اجازت نه بغیر تگ راتگ کنبې] نه په تاسو څه گناه شته		

(۱) تفسیر البغوی بحواله بالا، و تفسیر المظهری ج: ۶ ص: ۵۵۳، و مصنف عبدالرزاق رقم الحديث [۲۰۹۶۳]

بَعْدَ هُنَّ ط	طَوَفُونَ	عَلَيْكُمْ	بَعْضُكُمْ
روستو ددی وختونونه بار بار تلونکی راتلونکی دی په تاسو باندي ځینی له تاسو نه			
اونه په دوی چې [کار دپاره تاسو] یو بل له ځنی راځی			
عَلَى بَعْضٍ ط كَذَلِكَ يبين الله لكم الآية ط والله عليم			
په ځینو باندي دارنگې بیانوی الله دپاره ستاسو آیتونه [د احکامو] او الله ښه عالم دی			
دغه شان الله ﷻ تاسو ته خپل حکمونه ښکاره اورو او الله ﷻ ډیر ښه پوهه			
حَكِيمٌ ۞	وَإِذَا	بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمْ	الْحُلُمَ
او د حکمت خاوند دی او کله چې			
او د صاحب د حکمت دی او هر کله چې ستاسو هلکان بالغان شی نو پکار دی چې هغوی هم			
فَلْيَسْتَأْذِنُوا	كَمَا	اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ	مِنْ قَبْلِهِمْ ط
نو په کار دی اجازت غواړی دراتلو که څنگه چې اجازت غواړی هغه بالغان چې مخکې د دوی نه وو			
اجازت او غواړی که چې وړاندي ذکر شو خلکو ته د اجازت غوښتلو حکم شوې دی			
كَذَلِكَ يبين الله لكم آيته ط والله عليم حَكِيمٌ ۞			
دارنگې بیانوی الله تاسو ته آیتونه خپل او الله ښه پوهه دی د حکمت خاوند دی			
دغه شان الله تاسو دپاره خپل حکمونه په وضاحت سره بیانوی او الله په هر څه پوهه صاحب د حکمت			
وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ			
او ناستې د ښځو نه هغه چې امید نه لری د نکاح کولو پس نشته په هغوی باندي			
دی او زړې بودی گانې ښځې چې د نکاح امید نې پاتې نه وی په هغوی هیڅ گناه نشته که			
جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ	ثِيَابَهُنَّ	غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ	
څه گناه چې کېږدی جامې خپلې [یعنی خادرې لوپتې] په دې حال کې چې ښکاره کونکې نه وی			
خپلې زیاتې جامې که پروښی او لوپته کوزه کړی خوداسې نه چې خپل ډول سنگار ښائی			
يَزِينَةً ط	وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ	خَيْرٌ	لَهُنَّ ط والله
د ښائست خپل او چې خان اوساتی [د خادر کېښودلو نه هم] دا بهتره ده دپاره دهغوی او الله			
او که [د دې نه هم] احتیاط او کړی نو دا د هغوی دپاره غوره ده او الله هر څه اوری په هر څه			
سَمِيعٌ ۞	عَلِيمٌ ۞		
اوریدونکې او ښه پوهه دی			
باندي پوهه دی			

آسان ترجمہ قرآن

ای ایمان والو! کوم غلامان او وینھی چه ستاسو په ملکیت کښ دی، او په تاسو کښ چه کوم ماشومان لا بلوغ ته نه وی رسیدلی، هغوی له پکار دی چه هغوی په درې وختولو کښ (تاسو ته دراتلو دپاره) ستاسو نه اجازت غواړی: د سحر دمونځ نه مخکښ اوکله چه تاسو د ماسپڅین په وخت خپلې کپړې او باسې او ایږدئ، اود ماسخوتن د مونځ نه پس. دا درې وختونه ستاسو د پردې وختونه دی. د دې وختونو نه علاوه په تاسو باندې هیڅ تنگی نشته، نه په هغوی باندې. هغوی هم تاسو ته ځی راځی، تاسو هم یو بل ته. الله پاک هم دغه شان آیتونه ستاسو مخې ته ښکاره ښکاره بیانوی، او الله پاک د علم هم مالک دی، او د حکمت هم. او چه کله ستاسو اولاد بلوغ ته اورسیږی، نو هغوی دې هم دغه شان اجازت اخلي څنگه چه د هغوی نه مخکښ بالغ کیدونکو اجازت اخستلو. الله پاک دغه شان خپل آیتونه ښکاره ښکاره ستاسو مخکښ بیانوی، او الله پاک د علم هم مالک دی، د حکمت هم مالک دی. او کومو مشرانو بودی زنانونو ته چه د نکاح هیڅ توقع نه وی پاتې شوې دهغوی دپاره په دې کښ هیڅ گناه نشته چه هغوی خپلې (زیاتې) جامې (مثلاً پرونی د نامحرمو مخکښ) لرې کولو سره کیږدی په دې شرط چه ډول نه ښکاره کوی او که هغوی احتیاط او کړی نو د هغوی دپاره نوره هم زیاته غوره ده. او الله پاک هر څه اورې په هره خبره باندې پوهیږی.

خلاصه تفسیر

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ [ای ایماندارو] تاسو دراتلو دپاره ﴿لَيْسَ أَفْنُكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَلْبُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثٌ مَرَّاتٍ﴾ [ستاسو مملوک غلامان او کوم چه تاسو کښې حد دبلوغ ته نه وی رسیدلی دوی لره په درې وختونو کښې اجازت اخستل پکار دی] یو خو ﴿مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ﴾ [د سحر دمونځ نه وړاندو] بل ﴿وَجِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ﴾ [کله چه غرمې] [د خوب او ځملاستودپار] [خپلې] زیاتې [کپړې و باسې] او [دریم] ﴿وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ﴾ [د ماسخوتن دمونځ نه پس] ﴿ثَلَاثٌ غَوَّاتٍ لَكُمْ﴾ [د درې وختونه ستاسو د پردې دی] یعنی دا وختونه چونکه دعام عادت مطابق دیوازې کیدو او دارام دی په کومو کښې چه بنده په بې تکلیفۍ سره پاتې کیدل غواړی او په یوازې کیدو کښې ځنې وخت پټ اندامونه هم ښکاره کیږی یا په څه ضرورت سره ښکاره کولې شی په دې وجه خپلو مملوکو غلامانو وینځو لره او خپلونا بالغو بچولره پوهوی چه بې خبر او اجازت نه په دې وختونو کښې ستاسو خواله نه راځی او ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ هُنَّ﴾ [د دې وختونو نه علاوه نه] خوبې اجازته په راتلو او منع نه کولو کښې [په تاسو څه الزام شته او نه] په بې اجازته راتلو کښې [په هغو څه الزام شته] ځکه چه ﴿طَوَفُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ [دغه ډیر ستاسو خواته ځی راځی څوک دچا خواته او څوک دچا] پس هروخت په اجازت اخستو کښې تکلیف دې او چونکه دا وخت د پردې نه دې په دې وجه په دې کښې خپل دستر اندامونه پټ ساتل څه گران نه دی ﴿كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ﴾ [دغه شان الله تعالی تاسو ته خپل حکمونه صفا صفا بیانوی] ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ او الله تعالی پوه او حکمت والا دی ﴿وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ﴾ او څه وخت چه په تاسو کښې [یعنی په ازادو کښې] هغه هلکان د کومو چه بره حکم راغلې دې [حد دبلوغ ته ورسېږی] یعنی بالغ شی یا بالغیدو ته نزدې

شی ﴿فَلَيْسَ أَذْنًا﴾ [نوهغو له هم دغه شان اجازت اخستل پکار دی] ﴿كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ [لکه چه ددوی نه وړاندینو] یعنی ددوی نه دلوی عمر [خلقو اجازت اخستلو] ﴿كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ﴾ [دغه شان الله تعالی تاسوته خپل احکام صفا صفا بیانوی] ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ [او الله تعالی پوه حکمت والادی او] یو په دې خبره خان پوهول پکار دی چه د پردې په احکامو کښې سختوالې دفتنې په ویره باند مېنې دې کوم خای چه دفتنې عادتاً احتمال نه وی مثلاً ﴿وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي﴾ [کومې زړې بودې گانې ښځې دکومو چه] ﴿لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا﴾ [چه دچا په نکاح] کښې دراتلو [امیدنه وی] یعنی رغبت ورته نه کیږی داتفسیر دې د زړیدو بودې کیدو ﴿فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ﴾ [ددوی ته په دې خبره کښې څه گناه نشته] ﴿أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ﴾ [چه دوی خپلې] زیاتې [کپړې] په کوموسره چه مخ وغیره پټ وی دغیر محرم په وړاندې [اوباسی] ﴿غَيْرُ مُتَّبِعَاتٍ بِزِينَةٍ﴾ [په دې شرط چه دزینت دخایونو] [اظهانه کوی] دکومو ظاهرول چه دغیر محرم په وړاندې بالکل ناجائز دی پس مراد ددې نه مخ دواړه ورغوی او دخنوبه قول دواړه قدمونه هم په خلاف دخوانې ښځې نه چه په وجه داحتمال دفتنې ددې دمخ وغیره هم پرده ضروری ده [او] اگر چه زړو بودې گانوښځو ته دغیر محرمو په وړاندې مخ ښکاره کولو اجازت دې لیکن ﴿وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ غَيْرَ لَهُنَّ﴾ [ددې نه هم که احتیاط وکړی نوددوی دپاره زیاته غوره ده] ځکه چه اول خوبې احتیاطی ده دویم بالکل دبې پردگی بندول مقصود دی ﴿وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ [او الله تعالی هر څه اوږی په هرڅه پوهیږی]

معارف او مسائل

د سورت په شروع کښې دا بیان شوې دې چه د سورت نور زیات احکام د بې حیایی او ناکار والی د بندیز د پاره راغلی دی او هم په دې مناسبت سره څه حکمونه خپل منځ کښې دروند تیرولو او ملاقات کولو هم بیان شوي دي بیا د زنانو د پردې احکام بیان کړي شو.

د ډیر نژدې خپلوانو د پاره په خاص وختونو کښې د اجازت غوښتنو حکم :: د زیست روزگار او خپل منځ کښې د ملاقات کولو طریقې دې نه وړاندې هم د دې سورت په ۲۷، ۲۸، ۲۹، آیت کښې د اجازت غوښتنو د حکمونو په عنوان سره بیان شوي دي چه د چا د ملاقات په غرض د هغه په کور کښې بې اجازته مه ورننوؤ ځی که د زنانه کور وی او که د نارینه وی ملاقات له راتلونکې نارینه وی او که زنانه ټولو د پاره دا واجب دی چه د چا په کور ورننوټو نه پرمې د هغه نه اجازت واخلي خو د اجازت غوښتنو دا حکمونه د پردو د پاره وو کوم چه بهرنه ملاقات د پاره راغلي وی. اوس په دې آیت کښې د هغې نژدې خپلوانو د اجازت غوښتنو حکمونه بیان شوي دي چه عموماً په یو کور کښې په یو ځای او سپړی او هروخت هلته ځی راځی او د زنانو شرعی پرده ترې هم نه وی داسې خلکو د پاره هم اگر چه دغې کورونو ته د ورننوټو په وخت دا حکم دې چه خبر دې ورکوی یا کم نا کم د قدم آواز دې لگ شان په زوره کوی یا دې غاړه تازه کوی دا اجازت اخستل دغسې نژدې خپلوانو د پاره واجب نه بلکه مستحب دی چه پریښول شي مکروه تنزیهی دی په تفسیر مظهری کښې لیکلی دی (۱) «فمن اراد الدخول فی بیت نفسه وفيه محرمات یکره له الدخول فیہ من غیر استیذان

(۱) ترجمه: - څوک چې خپل کور ته داخلیدل غواړی او په کور کښې محرمه ښځې وی نو هغه دپاره داجازت نه بغیر کور ته داخلیدل ښه نه دی ځکه کیدې شي چې په کور کښې یو محرمه ښځه برېښه وی، دا یو ضعیف احتمال دی او ددې تقاضا داده چې داسې کول ښه نه دی.

تذمیر بالا احتمال رؤیة واحدة منهن عربانة وهو احتمال ضعيف ومقتضاه التثنية [مظهري] (۱) دا حکم خو دهغه وخت دې چه کورته نه وی ورننوتی او ورننوتل غواړی بیا دا ټول سره یوځای پاتې کیږی او یو بل له ورځی دوی د پاره په درې خاص وختونو کښې چه په خلوت کښې د پاتې کیدو وختونه دی - د اجازت غوښتو یو بل حکم په دې آیتونو کښې بیان شوی دې دغه درې وختونه د صبا د موندنې نه رومبې ، د غرمې د آرام کولوپه وخت او د ماسختن د موندنې نه پس وختونه دی په دې کښې نزدې خپلوان خولاڅه کوی چه پوه نابالغ ماشومان او خپلې وینځې هم د دې اجازت غوښتو پابند گرځولې شوې دی چه د خلوت په دغې درې وختونو کښې د دوی ځنې هم څوک دې د چا د خلوت ځای ته بې اجازته نه ورځی ولې چه په دغې وختونو کښې هر انسان آزاد او بې تکلفه اوسیدل غواړی زیاتې جامې هم اوباسی او کله خپلې بې بی سره آزادی کول غواړی په داسې وختونو کښې چه یو هوښیار ماشوم یا د خپل کور څوک زنانه یا پخپله اولاد کښې څوک پرې بې اجازته دغلته ورځی نو ډیر کړته به نې په داسې حالت کښې بیامومی چه د هغې په ښکاره کیدو باندې انسان شرمیږی سخت تکلیف ورته رسی او کم نا کم د ده په بې تکلفی کښې رځنه او خنډ راپیدا کیږی ځکه په دې آیتونو کښې دوی د پاره د خصوصی اجازت غوښتو حکمونه راغلې دی چه په دغې درې وارو وختونو کښې یو کس بل باندې بې اجازته نه ورځی ، د دې حکمونو نه پس دا هم فرمائی چه :

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ هُنَّ﴾ یعنی د دغې وختونو نه علاوه څه بدیت نشته چه د یو بل خواته بې اجازته ورځی ولې چه دغه وختونه عموما د هر چا د پاره په کار روزگار کښې د مشغولیدو او د پردې د اندامونو د پټولو وختونه دی چه د عادت له مخې پکښې انسان خپلې بې بی سره خاص گډون هم نه کوی.

دلته یو سوال داراپیدا کیږی چه په دې آیت کښې بالغ بنده [نارینه او زنانه] ته د اجازت غوښتو حکم ورکول خو ښکاره خبره ده مگر نابالغه ماشومان د دې حکم پابند گرځول په ښکاره د اصولونه خلاف ځکه دی چه دوی د شریعت له مخې مکلف نه دی جواب نې دا دې چه د دې مخاطب په اصل کښې بالغان [نارینه او زنانه] دی چه هغوی دې دغسې ماشومان هم پوهه کړی چه په دغسې وختونو کښې دې بې اجازته دننه نه ورځی بلکه په حدیث شریف کښې راغلې دی چه ، ماشومانو ته موندنې ور اړده کوی کله چه د اوو کالو شی او د موندنې کولو حکم ورکوی او کله چه عمر نې لس کاله شی نو په سختی سره نې د موندنې پابند کوی که نه منی نو په وهلو پرې موندنې کوی (۲) دغسې د اجازت غوښتو اصل حکم بالغانو [نارینو، زنانو] ته دې او په دغې جمله کښې داسې فرمائیل چه د دې وختونو نه علاوه په نورو وختونو کښې په تاسو باندې د دې څه ، جناح ، نشته ، نودلته د ، جناح ، عامه معنی [گناه] نشی کولې بلکه کله مطلقا د بدیت په معنی راځی ځکه به نې معنی داسې کولې شی چه څه بدیت تاسو د پاره نشته ، په دې سره دا شبه ختمه شوه چه گنی په آیت کښې ماشومان مکلف او گناهکار گرځولې شوې دی [بیان القرآن] (۳)

(۱) تفسیر المظهري [ج: ۶ ص: ۵۵۸]

(۲) سنن ابوداود، کتاب الصلاة ، باب متى يؤمر الغلام بالصلاة [ج: ۱ ص: ۷۷]

(۳) بیان القرآن تحت [ج: ۸ ص: ۳۲]

مثله: په دې کښې «مَلَكْتُ أَيْمَانَكُمْ» راغلي دې، معنی یې: مملوک یعنی غلام او وینځه دواړه ده. مملوک غلام چې بالغ وی د شریعت تر مخه هغه د پردې نارینه په حکم کښې داخل دې، چې مالکې لره یې هم ترې ستر کول واجب دی څنگه چې ددې بیان تیر شوی دې ځکه به دلته د مملوک نه مراد نابالغه غلامان یا وینځې وی چې د عادت تر مخه هر وخت کور ته دننه ځي راځي.

مثله: د علماؤ او فقهاؤ اختلاف دې چې دا خاص اجازت غوښتل نژدې خپلوانو د پاره واجب حکم دې که مستحب؟ بل داچه دا حکم اوس هم باقی او جاري دې او که منسوخ شوی دې؟ د جمهورو فقهاؤ په نزد دا حکم محکم نامنسوخ دې او نارینؤ، زنانؤ دواړو د پاره واجب دې - [قرطبي] (۱)

لیکن دا ښکاره خبره ده چې د دې د واجبه و علت او وجه هغه ده چې وړاندې بیان شوه چې په دې درې وختونو کښې عام انسان خلوت غواړي او اکثر په دې کښې خپلې بی بی سره هم څه شغل لري کله نې چې د پردې اندامونه هم ښکاره وی که څوک داسې احتیاط او کړی چې په دغې وختونو کښې د پردې د اندامونو پټول هم خپل عادت او ګرځوی او خپل ښځې سره مشغولتیا هم په داسې وخت کښې نه کوی چې د چا د راتلو احتمال پکښې وی څنگه چې عموماً دا عادت جوړ شوی دې نو په داسې صورت کښې پرې دا هم واجب نه پاتې کیږي چې نژدې خپلوان او ماشومان د اجازت غوښتو پابند او ګرځوی او نه په نژدې خپلوانو باندې اجازت غوښتل واجب پاتې کیږي البته په هر حال کښې دا مستحب او ښه دی مګر د ډیرې زمانې راسې په دې باندې عمل کول پرېښودې شوي شان دی په دې وجه حضرت ابن عباس رضی الله عنه خو په یو روایت کښې په دې باندې د ډیرې سختې الفاظ استعمال کړي دي او په بل روایت کښې نې په دې باندې د عمل نه ګونکو خلقو څه عذر بیان کړي دې رومبي روایت ابن کثیر رحمته الله په سند د ابن ابی حاتم (۲) دا نقل کړې دې چې حضرت عبداللہ بن عباس رضی الله عنه او فرمائیل درې آیتونه داسې دی چې خلقو پرې عمل کول بیخي پریخی دی، یو دا آیت د اجازت غوښتو: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ» دې، چې په کښې نژدې خپلوانو او نابالغو ماشومانو ته هم د اجازت غوښتو تعلیم ورکړې شوي دې دویم آیت - واذا حضر القسمة اولو القربى، دې چې په کښې د میراث د ویش په وخت وارثانو ته د دې هدایت کړې شوي دې چې د میراث د ویش په وخت که ستاسو داسې څوک خپلوان دغې موقعې ته حاضر شي چې په دغې میراث کښې د څه برخې حقدار نه وی خو هغوی ته هم څه ورکوي چې زړه نې مات نشي دریم آیت «إِنْ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَمَكُمْ» دې چې په کښې د عزت خاوند هغه څوک په ګوته کړې شوي دې چې د ټولو نه زیات متقی او پرهیزګار وی نن صبا خلق د دولت خاوند زیات عزت من ګنړی چې موټر، بنگله، نوکران، چاکران، نې وی - په ځنې روایتونو کښې د دې الفاظ د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه داسې هم منقول دي د درې آیتونو په معامله کښې په خلقو باندې شیطان غالب شوي دي بیا نې او فرمائیل چې ما خو خپلې وینځې باندې هم دا پابندی ایښې ده چې په دغې درې وختونو کښې دې بې اجازه ماته نه راځي (۳)

(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۲، ص: ۳۰۴]

(۲) تفسیر ابن ابی حاتم رقم الحدیث: [۱۵۵۸۵]

(۳) تفسیر ابن کثیر [ج: ۶، ص: ۸۲]

هم د ابن ابی حاتم په حواله دویم روایت د حضرت عکرمه رضی اللہ عنہ نه دا منقول دی چه دؤو کسانو حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه د نزدې خپلوانو د دې اجازت غوښتو په باره کښې سوال او کړو چه په دې باندې خلق عمل نه کوی ابن عباس رضی اللہ عنہ او فرمائیل ، «ان الله يستريح بالستر» [الله تعالی ډیر پرده لرونکې دې او د ستر پابندی کول خوښوی] خبره داده چه د دې آیتونو د نزول په وخت زیست روزگار کول په ډیرې ساده طریقی وو نه د خلقو په دروازو پردې اویزان وې او نه په پرده لرونکې چپرکتونه وو دغې زمانه کښې به کله داسې اوشو چه د چا خپل ځوی لور یا نوکر به پرې ناڅاپه راننوتو او دغه سرې به خپلې بی بی سره مشغول وو ځکه الله تعالی د دې آیتونو په ذریعه پابندی د اجازت غوښتو او لگوله او اوس هر کله چه د کور په دروازو باندې پردې اویزان شوې پرده لرونکې چپرکتونه موجود شو ځکه خلقو دا اوگنډله چه بس دومره قدرې پرده کافی ده ، د اجازت غوښتو ضرورت پاتې نشو [ابن کثیر د دې روایت نقل کولو سره او فرمائیل دا اسناد حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ نه صحیح دی] (۱) په هر حال د ابن عباس رضی اللہ عنہ د دې دویم روایت نه دومره خبره راوځی چه کله د دغسې واقعاتو اندیښنه نه وی چه سرې خپلې بی بی سره مشغول وی یا به ئې د ستر اندامونه بریند وی او د چا د راتلو احتمال وی نو په داسې حالاتو کښې څه نرمی او سهولت شته - لیکن -

قرآن کریم د پاکیزه زیت روزگار کولو تعلیم ورکړې ده: هغه داسې چه څوک دې د بل په آزادی کښې خلل نه اچوی چه ټول په آرام او په تسلی اوسیدې څوک چه د خپل کور خلق د دغسې اجازت غوښتو نه پابندی کوی هغوی پخپله په تکلیف کښې پاتې کیږی خپل ضرورت او خواهش پوره کولو کښې ورته تکلیف راپیښیږی.

د زنانو د ستر پردې د حکمونو تاکید او د هغې ځنې یو استثنا: دې نه وړاندې د زنانو د ستر پردې احکام په دؤو آیتونو کښې په تفصیل سره راغلې دی. د هغې ځنې دوه استثناگانې هم بیان کړې شوې د کتونکو په اعتبار سره زیات نزدې خپلوان خپلې وینځې او نابالغ هلکان مستثنی کړې شو او د کومو خیزونو پټول چه مقصود دی د هغې په اعتبار سره ، بنسکاره زینت ، مستثنی کړې شو چه پکښې پورتنی جامې ، برقع ، پروڼې په اتفاق سره مراد دی او د ځنو په نزد مخ او تلی [ورغوی] هم په دې مستثنی کښې داخل دی - دلته په ورپسې آیت کښې یوه دریمه استثنا د زنانه د شخصی حال په اعتبار سره دا اوکړې شوه چه که یو زنانه دومره بودی وی چه د چا نارینه خواهش ورته نه کیږی او نه هغه د نکاح کولو جوگه وی نو هغې ته د پردې په حکمونو کښې دا آسانی ورکړې شوې ده چه پردی خلق ئې هم د خپلوانو په شان شی خپل هغه اندامونه ئې ترې پټول ضروری نه وی کوم چه د نزدې خپلوانو نه پټول ضروری نه وی لکه فرمائی «وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي» ، الا ید ، [مختصر تفسیر ئې پورته بیان شوې دې] خوداسې بودی گانو زنانو د پاره هم یو قید دا دی چه دغسې هله کولې شی چه ډول او سنگار ئې نه وی کړې بله خبره ئې په آخر کښې دا او فرمائیل «وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ» [چه که د پردو نارینو مخې ته د راتلونه بیخی خان اوساتی نو دا به ور دپاره زیات غوره وی

(۱) تفسیر ابن کثیر [ج: ۶ ص: ۸۳] ورواه ابوداود فی سننه (بألفاظ مختلفة)، کتاب الأدب ، باب الإستئذان فی العورات الثلاث [ج: ۲ ص: ۳۵۹]

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ

انشته په | روند باندې | څه گناه | اونه په گود باند |

ان په روند سپړی څه ملامتیا شته | اونه په گډ سپړی څه ملامته شته

حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ

څه گناه | اونه په مریض باندې | څه گناه | اونه په ځانونو ستاسو باند |

اونه په ناروغه څه گناه شته | اونه پخپله په تاسو څه گناه شته

أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ

چی اوخوری تاسو | دکورونو ستاسو نه | یا دکورونو دپلارانو ستاسو نه | یا دکورونو دمیندو ستاسو نه

که تاسو دخپلو کورونو نه خوراک خورئ | یا دپلارانو دکورونو نه | یا دمیندو دکورونو نه

أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ

یا دکورونو روڼو ستاسو نه | یا دکورونو دخویندو ستاسو نه | یا دکورونو دتروڼو ستاسو نه |

یا دروڼو دکورونو | یا دخویندو دکورونو نه | یا دتروڼو دکورونو نه | یا دپلار دخویندو | تروریانو |

أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَلَتِكُمْ

یا دکورونو دپلار دخویندو ستاسو نه | یا دکورونو دماماگانو ستاسو نه | یا دکورونو دمور دخویندو ستاسو نه

دکورونو نه | یا دماماگانو دکورونو نه | یا دمور دخویندو | تروریانو | دکورونو نه

أَوْ مَا مَلَكَتْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ

یا دهغه کورونو نه | چی مالکان یی تاسو | دکنجیانو دهغې | یا ددوستانو ستاسو نه | نشته

یا | دهغه کورونو نه | چی دهغې کنجیانې ستاسو په اختیار کښې وې | یا دخپلو دوستانو دکورونو نه

عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا

په تاسو باندې | گناه | چی خوراک کوئ تاسو | یو ځای شریک | یا جدا جدا | نو هرکله

په دې کښې هیڅ گناه نشته | که په شریکه خوراک کوئ | او که جدا جدا کوئ

دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةٌ

چی ننوزی تاسو | کورونو ته | نو سلام اچوئ | په خلقو خپلو باندې | یعنی دخیر دعا پرې وایئ

خوچی کله دغې کورونو ته داخلېږئ | نو اول خپلو خلقو ته سلام کوئ

مَنْ عِنْدَ اللَّهِ مَبْرَكَةٌ طَبَّعَ كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ

دطرفه دالله نه | برکتناکه | پاکه | دارنگې | بیانوی الله | تاسو ته | آیتونه |

چی ددعا په شان دالله دطرفه مقرر دې | برکتی او پاکیزه | دغه شان الله تاسو ته خپل حکمونه

تَعْقِلُونَ

لَعَلَّكُمْ

دپاره ددې | چې تاسو د عقل نه کار واخلئ |

ښکاره او روی | چې تاسو پرې ښه پوهه شئ |

آسان ترجمه قرآن

نه د یو نابینا دپاره په دې کښن څه گناه شته، نه په کور د باندې څه گناه شته، نه د یو بیمار سړی دپاره څه گناه شته، او نه خپله ستاسو دپاره څه تاسو د خپلو کورونو له څه او خړی یا د خپل پلار لیکه د کور نه، یا د خپلو میالندو د کورونو نه، یا د خپلو وروڼو د کورونو نه، یا د خپلو خویندو د کورونو نه، یا د خپلو ترور یانو د کورونو نه، یا د خپلو ماماگانو د کورونو نه، یا د خپلو خاله گانو د کورونو نه، یا د هغه کورونو نه څه دهغې چا بیاني ستاسو په اختیار کښن وی یا د خپلو دوستانو د کورونو نه، په دې کښن هم ستاسو دپاره هیڅ گناه نشته څه ټول یو ځای خوراک کوئ، یا بیل بیل پس کله څه تاسو کورونو ته داخل شئ نو خپلو خلکو ته سلام کوئ، څه دا د ملاقات هغه بابرکت پاکه دعا ده کومه څه د الله پاک د طرف نه راغلي ده. الله پاک هم دغه شان آیتونه ستاسو مخکښ ښکاره ښکاره بیانوی، څه تاسو پوهه شئ.

خلاصه تفسیر

هر کله څه تاسو وړاندې د بیمار غریب لره د چا خپلوان یا ملاقاتی کور ته بوتلو او څه مو پرې وخورول وځنول یا په خپله څه وخورئ وځنئ نو کله څه په یقیني طور د معلومه وی څه دغه خپلوان یا ملاقاتی به زمونږ په دې خورولو خورولو راضی وی ده ته به څه تکلیف نه وی نو په دې صورتونو کښې ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ﴾ [نه په وړند سړی باند څه تکلیف شته] ﴿وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ﴾ [نه د گور دپاره] ﴿وَلَا عَلَى الْمَرْيُوسِ حَرْجٌ﴾ [نه د بیمار دپاره څه تکلیف شته] ﴿وَلَا عَلَى الْأَنْفِيِّ حَرْجٌ﴾ [نه په خپله ستاسو دپاره] ﴿أَنْ﴾ په دې خبره کښې [څه تکلیف شته] ﴿تَأْكُلُوا مِنْ يُسْوِتِكُمْ﴾ [څه تاسو] خواه په خپله یا تاسو سره د دغو معذورانو ټول [په خپلو کورونو کښې] څه په هغو کښې د خپلې بی بی او خپل اولاد کورونه هم راغلل [خوراک خورئ] یا په هغو کورونو کښې د کومو ذکر څه وړاند راځی خوراک خورئ یعنی نه ستاسو په خپله په خورلو کښې څه گناه شته اونه په دغو معذورانو په خورولو کښې دغه شان څه تاسو پرې خوروی نو دغو معذورانو لره هم په خورلو کښې څه گناه نشته او هغه کورونه دادی مثلاً ﴿أَوْ يُسْوِتُ آهَابَكُمْ﴾ [د خپلو پلارانو په کورونو کښې] په خپله خورئ او په هغو خوروی ﴿أَوْ يُسْوِتُ أُمَّتِكُمْ﴾ [یا د خپلو میندو په کورونو کښې] ﴿أَوْ يُسْوِتُ إِخْوَانَكُمْ﴾ [یا د خپلو وروڼو په کورونو کښې] ﴿أَوْ يُسْوِتُ غُفَاتِكُمْ﴾ [یا د خپلو ترور یانو په کورونو کښې] ﴿أَوْ يُسْوِتُ أَعْمَانَكُمْ﴾ [یا د پلار د خویندو په کورونو کښې] یا د خپلو ماماگانو په کورونو کښې ﴿أَوْ يُسْوِتُ غُلَامَكُمْ﴾ [یا د خپلو ترور یانو] دمورد خویندو [په کورونو کښې] ﴿أَوْ مَمْلُكَتَكُمْ﴾ [یا د خپلو غلامانو] یا په هغو کورونو کښې د کومو کنجیانې څه ستاسو په اختیار کښې دی ﴿أَوْ صَدِيقَكُمْ﴾ [یا د خپلو دوستانو په کورونو کښې] بیایه دې کښې هم ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بَيْنِ أَوْ أَشْتَاتًا﴾ [په تاسو څه گناه نشته چې ټول په یو ځای خورئ یا جدا جدا بیا] په دې هم پوهه شئ

چہ ﴿فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا﴾ [ھر کله چہ تاسو کورونو ته ننوخی] ﴿فَسَلِّمُوا عَلٰی اَنْفُسِكُمْ﴾ نو خپلو خلقو ته [يعنی هلته چہ کوم مسلمانان وی هغوی ته [سلام کوی] کوم چہ [په طور ددعا] دې او ﴿تَحِيَّۃٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ﴾ [دالله تعالی دطرف نه چہ کوم مقرر دې او] په دې وجه چہ ثواب پې ملاوېږي ﴿مُبَرَکَةٌ طَیِّبَةٌ﴾ [برکت والا] او په وجه دمخاطب دزره خوشحالولو [ښه شي دې] ﴿كَذٰلِكَ یُنِیِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ الْاٰیٰتِ﴾ دغه شان الله تعالی تاسوته [خپل] احکام بیانوی ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ﴾ چہ تاسوپوه شي او عمل وکړی۔

معارف او مسائل

کورونو ته ورښتونو نه پس خپل هڅونه او د رات روزگار کولو طريقې : په تیرو شوو آیتونو کښې د چا کورته د ورښتونو نه وړاندې د اجازت غوښتنو حکم راغلې دې اوس په دې آیت کښې هغه حکمونه او طریقې بیانېږي چہ په اجازت ملاویدو سره کورته د ښتونو نه پس مستحب یا واجب دی د دې آیت د مفهوم او په دې کښې بیان شوو حکمونو باندې پوهیدو د پاره رومې هغه حالتونه معلومول مناسب دي په کومو کښې چہ دا آیتونه نازل شوي دي - هېڅ یو مسلمان د دې نه بې خبره نه دې چہ په قرآن کریم او د رسول الله ﷺ په تعلیماتو کښې د بنديگانو د حقونو د حفاظت کولو او د هغې د لحاظ ساتلو د پاره ډیر تاکیدونه راغلي دي په دې بنا سخت وعیدونه او ډرکې راغلي دي چہ د بل په مال کښې څوک بې اجازه دخل او کړی بل اړخ ته الله تعالی د خپل آخری رسول ﷺ داسې خوش قسمته خلق ملگری کړی وو چہ د الله تعالی او رسول حکم منلو ته به هروخت غوږ لرلی تیار اوسیدل د دوی په هر حکم باندې عمل کولو د پاره به ئې خپل ټول طاقتونه لگول په قرآني تعلیماتو باندې د عمل کولو او د رسول الله ﷺ د ملگری تیا په برکت الله تعالی دا یو داسې ډله تیاره کړې وه چہ فرشتې پرې هم فخر کوی . صحابه کرامو رضی الله عنہم ټولو دا ښکلي او سپېڅلي عادت لرلو چہ د چا د مرضی او اجازت نه بغیر به ئې د هغه په مال کښې هېڅ قسم دخل نه ورکولو پوتې قدرې تکلیف به ئې چا ته ورکول نه خوښول او د تقوی او پرهیز گاری په اعلی پیمانه باندې پورته ختل په دې باره کښې داسې څه واقعات د رسول الله ﷺ په زمانه کښې راغلل چہ د هغې په وجه د آیت دا بیان شوی حکمونه نازل شو مفسرینو رضی الله عنہم دغه ټول واقعات لیکلي دي چایوه واقعه د دې شان نزول گرځولي ده او چا بله خو صحیح خبره دا ده چہ دې ټولو کښې هېڅ بې سمونی نشته دغه ټول د خیرمې واقعات د دې شان نزول کیدي شي -

یوه واقعه هغه ده چہ امام بغوی رحمه الله د حضرت سعید بن جبیر رحمه الله او ضحاک رحمه الله (د تفسیر د امامانو رضی الله عنہم) نه داسې نقل کړې ده چہ د دنیا د خلقو عام رواج او طبیعت داسې جوړ دې چہ شل ، گډ ، او رنځور بنده سره په یو تالی خوراک کولو نه کرکه کوی صحابه کرامو رضی الله عنہم کښې چہ کوم دغسې معذوران وو د هغوی داخیال راتلو چہ روغو خلقو سره به په یو تالی باندې زمونږ خوراک کول د هغوی د تکلیف باعث جوړ شي ځکه به ئې دې نه ډډه کوله دغه شان د نابینا صحابه کرامو رضی الله عنہم دا جذبه وه چہ په یو درستر خوان باندې شریک خوراکیان دې د بل حق نه خوری زه نابینا یم د دې اندازه نه شم کولی هسې نه د بل حق خپلې خیتې ته ور واچوم نو د بل حق به خراب کړم ځکه به ئې په شریکه د خوراک کولو نه خان ساتلو ، د گډ صحابه کرامو رضی الله عنہم دا جذبه وه چہ زمونږ د گډ والی په وجه په یواځې خان د دوو دریو کسانو ځای نیول د نورو شریکانو د تکلیف باعث جوړیدل دی ځکه به ئې په شریکه خوراک کولو ته غاړه نه ایښوه - ځکه دا آیت نازل شو چہ

پکښې د يو خای [په شریکه] د خوراک کولو اجازت ورکړې شو او د باریک احتیاط پرې بنسټ
 نبوده ورته اوشوه چه خپل خان دې هم نه تنگوي^(۱) او بغوی^(۲) په روایت د ابن جریر^(۳) د
 حضرت ابن عباس^(رضی الله عنه) نه یوه بله واقعہ نقل کړې ده چه د دغې بیان شوې واقعې بل مخ دې هغه
 دا چه کله د قرآن کریم دا آیت نازل شو چه ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ [په ناحقه د بل مال مه
 خورئ] نوروغو خلقو نابیناؤ، رنخورو، گډو، خلقو وغیره [معذورانو] سره د شریک خوراک
 کولو نه ځکه ډډه کول شروع کړل چه نابینا خو څه نه وینی هسې نه د نه لیدو په وجه د هغه حق
 ماته رانشی ناروغه خلق په دمه دمه او کم خوراک کوی هسې نه د هغه حق ماته را واؤ نه پری گډ
 خلق په ناسته خای ډیر نسی هسې نه په شریکه ورسره زما په کیناستو هغه ته تکلیف نه شی چه د
 هغه د حق تلفی باعث جوړ شی ځکه دا آیت نازل شو چه روغ خلق دې دا باریکیانې لټول پرېږدی
 په شریکه دې خوراک ځکاک کوی د معمولی کمی زیاتۍ دې دومره فکر نه کوی^(۴) او سعید بن
 المسیب^(رضی الله عنه) فرمایلی دی چه کله به مسلمانان جهاد او غزاله تلل نو د خپل کور کنجیانې به
 ئې معذورانو ته حواله کولې او ورته به ئې وئیل چه زما د کور څیزونو نه ته خوراک ځکاک کولې
 شي خو سره د دې به دغې معذورانو د دغې کورونو نه خوراک نه کولو چه هسې نه د کور د
 مالک د طبیعت نه خلاف ثابت نشی ځکه دا آیت نازل شو^(۵) په مسند بزار کښې په صحیح سند
 سره د حضرت عائشې^(رضی الله عنها) نه هم دا مضمون منقول دی چه کله به رسول الله^(صلی الله علیه و آله و سلم) یو غزاته
 تشریف اورلو نو د عامو صحابو^(رضی الله عنهم) د زړه خواش به دا وو چه ټول ئې په ملگر تیا کښې جهاد
 ته لاړشی او د خپلو کورونو کنجیانې به ئې غریبو معذورانو ته حواله کولې دا اجازت به ئې هم
 ورکړو چه زمونږ د کور د څیزونو نه خوراک ځکاک کولې شی خو هرکله چه دغه معذوران هم
 زیات متقیان او پرهیز گاره وو د دې فکر له وجې به ئې د کورونو نه څه خوړل ځکل نه کول چه
 هسې نه د مالکانو د طبیعت نه خلاف څه څیز ئې اوخرو اوځکو^(۶)

بغوی^(۷) د حضرت ابن عباس^(رضی الله عنه) نه دا هم نقل کړې دی چه په دې آیت کښې د لفظ،
 ﴿صَدَقْتُمْ﴾ [د دوست د کور نه هم خورک ځکاک کولې شی څه پاک ئې نشته] دا د حارث بن
 عمرو^(رضی الله عنه) په واقعہ کښې نازل شویدی بغوی^(۸) یو ځل د رسول الله^(صلی الله علیه و آله و سلم) په ملگر تیا کښې
 جهاد له تلې وو بغوی^(۹) خپل دوست مالک بن زید^(رضی الله عنه) یې ته د خپل کور او د کور د خلقو
 خیال ساتل حواله کړل کله چه حضرت حارث^(رضی الله عنه) واپس راغلو نو مالک بن زید^(رضی الله عنه) ډیر کمزوري
 اولیدو نو تپوس ئې ترې اوکړو بغوی^(۱۰) جواب ورکړو چه ستاسو د کور نه م خوراک کول
 مناسب نه گنرل ځکه ډیر کمزوري شوي یم [د ټول روایتونه په تفسیر مظهری کښې منقول
 دی]^(۱۱) او صفا خبره هم دا ده چه دا ټول قسمه واقعات د دې آیت شان نزول کیدی شی -

مسئله: څنگه چه پورته بیان شوې دی چه بې د خاص اجازه د کومو کورونو نه د خوراک ځکاک
 اجازت ورکړې شوې دی دا د هغې وخت د عربو د عام عادت او رواج په بنیاد ورکړې شوې دی

(۱) تفسیر البغوی تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۶۳]

(۲) تفسیر الطبري تحت هذه الآية [ج: ۱۹ ص: ۲۱۹] والبغوي [ج: ۶ ص: ۶۲، ۶۳]

(۳) تفسیر البغوی تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۶۳، ۶۴]

(۴) مجمع الزوائد (وقال روه البزار) رقم الحديث: [۱۱۲۳۸]

(۵) تفسیر المظهری تحت هذه الآية [ج: ۶ ص: ۵۶۱] والبغوي [ج: ۶ ص: ۶۵] والدر المنثور [ج: ۷ ص: ۳۴۴]

چه دغې کورونو کښې به خپل خلق بې تکلفه ورتلل او خوراک خکاګ به ئې پخپله هم کولو او خپل ملګري معذوره و غیره ته به ئې د دغې کورونو نه هم خوراک خکاګ ورکولو. کور به په دې هیچرې هم څه خفګان نه کولو بلکه خوشحالیږو به ولې چه د دوی خپل مینځ کښې بې تکلفی او آزادی وه. لهدا اوس هم چرته چه داسې رواج او عام عادت وی نو دغسې کورونو نه به بې اجازته خوراک خکاګ کول او په بل باندې خورول څکول جائز وی، چرته چه داسې عام رواج نه وی او د مالګ [کوربه] اجازت ښکې وی نو د ښکاره اجازت ورکولو نه به غیر پخپله د خوراک خکاګ کولو او بل ته د ورکولو اجازت نشته بلکه دغسې کول حرام دی څنگه چه نن صبا دغسې عادت او رواج نشته ځکه د آیت په دغه اجازت باندې عمل کول پاتې نه شو البته که چاته د کوربه اجازت یقینا معلوم وی نو بیا به میلمه له هم په دې اجازت عمل کول جائز وی.

مسئله: دې بیان نه دا ثابتې شوه چه دا حکم منسوخ شوې نه دې او دا خبره صحیح نه ده چه دا اجازت د اسلام په ابتدا کښې ورکړې شوې و وروستو منسوخ شو بلکه اجازت اوس هم جاری دې چرته چه عام رواج او عادت د خلقو دې سره سمې خوری او که سمې ئې نه خواړو نو اجازت نشته او جائز نه دی څنگه چه بیان ئې پورته اوشو^(۱).

مسئله: یواځې د خپلوانو کورونو سره دامعامله مخصوصه نه ده بلکه په هغې کورونو کښې هم عامه ده چه خپل منځ کښې ئې آزادی وی او یقینا ورته معلومه وی چه د میلمه په دغسې حرکت کولو به کوربه بده نه ګنړی بلکه خوشحاله به شی [مظهري]^(۲) د بیان شوو حکمونو تعلق هغې کارونو سره دې چه د چا په کور کښې په اجازت ورتوتو نه پس جائز یا مستحب وی په دغې کارونو کښې لویه مسئله د خوراک خکاګ وه ځکه ئې وړاندې بیان کړه.

مسئله: په کور کښې د داخلیدو یو ادب دا دې چه کله په اجازت یو میلمه د چا په کور ورتوخی نو د دغې کور په مسلمانانو دې سلام اچوی څنگه چه په آیت ﴿فَسَلِّمُوا عَلٰی اَنفُسِكُمْ﴾ کښې فرمائی - ولې چه مسلمانان په خپلو کښې د یو کورنۍ مثال لری په ډیرو صحیح احادیثو کښې د دې تاکید او فضیلت راغلي دي چه مسلمانان دې خپل منځ کښې په یو بل سلام اچوی.^(۳)

اِنَّهَا الْمُؤْمِنُونَ		الَّذِينَ	
ایبشکه مومنان		په اصل کښې هغه کسان دی	
امومنان خو بس هغه خلق دی چې الله ﷻ اودده په رسول			
أَمَنُوا	بِاللَّهِ	وَرَسُولِهِ	وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ
عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ			
چې ایمان راوړی په الله او په رسول دهغه او کله چې وی هغوی دهغه سره په یو کار راجمع کونکی باندې			
باندې ایمان راوړی او کله چې در رسول ملګرتیا ته په یو داسې کار پسې راټول شوی وی			

(۱) تفسیر المظهري [ج: ۶ ص: ۵۶۲]

(۲) تفسیر المظهري [ج: ۶ ص: ۵۶۲]

(۳) ددې احادیثو تفصیل دپاره اوګورئ: - سنن ابوداود، کتاب الأدب، ابواب السلام.

لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ	يَسْتَأْذِنُوهُ	إِنَّ الَّذِينَ	يَسْتَأْذِنُونَكَ
نونه ځي هغوی تر هغې پورې چې اجازت او غواړي دهغه نه بيشكه هغه كسان چې اجازت غواړي ستانه	چې دهغې دپاره ټولنه شوي وي نو ترڅو چې اجازت وانخلي تر هغې واپس نه ځي (اي پيغمبره) څوك		
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ	يُؤْمِنُونَ	بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ	فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ
هم دغه كسان هغه كسان دي چې ايمان راوړي په الله او په رسول دهغه نو كله چې اجازت او غواړي ستانه	چې ستانه اجازت اخلي نو هم دا هغه خلق چې په الله ﷻ او دهغه په رسول ايمان ساتي پس هر كله چې دوي		
لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ	فَإِذْ	لَمِنْ شَيْءٍ	مِنْهُمْ
دپاره دځينو كارونو خپلو نو اجازت وركړه هغه چاته چې غواړي ته دهغوی نه	دخپل څه كار دپاره ستانه اجازت غواړي نو په دوي كې چې ته چاته غواړي اجازت وركړه		
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ	اللَّهُ	إِنَّ اللَّهَ	غَفُورٌ رَّحِيمٌ
او بخښنه او غواړه دپاره دهغوی دالله نه بيشكه الله ببښونكي مهربانه دي مه گڼي	او ددوي دپاره دالله ﷻ نه بښنه غواړه بيشكه الله ﷻ ببښونكي مهربان دي (مو منانو) امه گرځوئ		
دُعَاءَ الرَّسُولِ	بَيْنَكُمْ	كَدُعَاءِ	بَعْضِكُمْ
بلنه درسول په منځ ستاسو كې پشان دېلني دځيني ستاسو ځينو لره	تاسو درسول بلنه داسې معمولي مه گڼي څنگه چې تاسو خپل مينځ كې يوبل رابلئ يقيني ده چه		
قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ	الَّذِينَ	يَتَسَلَّلُونَ	مِنْكُمْ
ښه پيژني الله هغه خلق چې غلي غلي اوځي ستاسو نه ديوبل نه پناه پناه پس او دې پيژي	الله ﷻ هغه خلق ښه پيژني چې كوم يو اړخ ته شي نو (غلي غوندي) او كشيږي نو څوك چې دالله ﷻ		
الَّذِينَ	يَخَالِفُونَ	عَنْ أَمْرٍ	أَنْ تُصِيبَهُمْ
هغه كسان چې مخالفت كوي دحكم دهغه چې اورسيږي هغوی ته فتنه په دنيا كې	دحكم نه مخالفت كوي هغوی دې دې نه او پيږي چې دنيا كې پرې څه آفت راشي ايا دردناك		
أَوْ يُصِيبَهُمْ	عَذَابٌ أَلِيمٌ	إِنَّ اللَّهَ	مَا
يا اورسيږي هغوی ته عذاب دردناك خبردار شه چې الله لره دي هغه ټول	عذاب ئې (په آخرت) كې راونيسي ايا دساتن چې په آسمانونو او په زمكه كې		
فِي السَّمَوَاتِ	وَالْأَرْضِ	قَدْ يَعْلَمُ	مَا أَنْتُمْ
چې په آسمانونو كې دي او په زمكه كې دي معلوم دي الله ته هغه حالت چې تاسو	چې هرڅه دي هغه ټول دالله ﷻ دي هغه ته ستاسو دا موجوده حالت		

عَلَيْهِ	وَيَوْمَ	يُرْجَعُونَ	إِلَيْهِ	فَيُنَبِّئُهُم
په هغې باند یی او په کومه ورځ چي واپس روان شی خلق هغه ته نو خبر به ورکړي هغوی ته				
هم ښه معلوم دي او په کومه ورځ چي خلق هغه ته واپس کړي شی نو هغه به ورته هغه ټول				
بېما	عَمِلُوا	وَاللَّهُ	بِكُلِّ شَيْءٍ	عَلِيمٌ
دهغه هر څه چي کړي دي هغوی او الله په هر څه باند ښه علم لرونکي دي				
عملونه په گوته کړي کوم چه هغوی کړي وی او الله په هر څه پوهه دي				

آسان ترجمه قرآن

مومنان خو هغه خلق دي کوم چه الله پاک او رسول د زړه نه مني، او کله چه در رسول الله (ص) سره په څه اجتماعي کار کښ شريکيږي نو د هغوی (ص) د اجازت نه بغير نه شي (اي پيغمبره) کوم خلق چه ستانه اجازت غواړي، هم دا هغه خلق دي چه الله پاک او رسول د زړه نه نه مني. پس چه کله هغوی دخپل څه کار دپاره اجازت او غواړي نو په هغوی کښ چه دي چاته خوښه وي، اجازت ورکوه، او د هغوی دپاره دالله پاک نه بخښنه غواړه، يقيناً الله پاک ډير بخښنه کونکي، ډير مهربانه دي. (اي خلقوا) خپل مينځ کښ در رسول الله (ص) بلنه داسي (مصولي) مه گنړئ څنگه چه خپل مينځ کښ يو بل رابلي الله پاک ته په تاسو کښ هغه خلق هم معلوم دي کوم چه د يو بل پناه اخستلو سره په پټه باندې لار شي، لهذا څوک چه در رسول الله (ص) د حکم خلاف ورزي کوي، هغوی له د دې خبرې نه ويره کول پکار دي چه په هغوی باندې څه آفت راشي، يا هغوی ته څه دردونکي عذاب او نه رسيږي ياد ساتي چه په زمکه او آسمان کښ چه څه دي، هغه دالله پاک دي، تاسو چه په کوم حالت باندې يي، الله پاک ته هغه ښه معلوم دي، او په کومه ورځ باندې چه ټول هغه ته واپس کولې شي، هغه ورځ به هغه دوی ته اوښاتي چه هغوی څه عمل کړي وو، او الله پاک ته د هرې خبرې پوره پوره علم دي.

خلاصه تفسير

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [پس مسلمانان خو هغه دي کوم چه په الله تعالی اود هغه په رسول ﷺ ايمان لري] ﴿وَأَذَانًا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ﴾ او کله چه در رسول سره په څه داسي کار جمع کيږي دکوم دپاره چه راتول کړې شوی وي [او اتفاقاً ورته که چرې دهغه ځای نه دتلو ضرورت پيښ شي] ﴿لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْأَلُوا﴾ [نو ترڅو پورې چه ي ددوی ﷺ نه اجازت نه وي اخستي] او دوی ﷺ ورته اجازت ورکړې نه وي دمجلس نه [نه ځي] له پيغمبره ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَسْأَلُونَكَ﴾ [کوم خلق چه تانه] په داسي موقعو باند [اجازت غواړي] ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ بس هغوی په الله تعالی او دهغه په رسول ايمان لري [وړاند داسي خلقو ته داجازت ورکولې بيان] ﴿فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ﴾ [نو هرکله چه دا] ايماندار [خلق] په داسي موقعو باند [دخپل څه کار دپاره تانه] دتلو [اجازت طلب کړي] ﴿فَأَذْنُ لِمَنْ شِئْتُمْ مِنْهُمْ﴾ نو په دوی کښي ته دچا دپاره چه [مناسب گنړي] او اجازت ورکول [غواړي اجازت ورکوه] او چالره چه مناسب گنړي اجازت مه ورکوه ځکه چه داکيدې شي چه اجازت طلب کوونکي هغه کارلره

ضروری گنری دکوم دپاره چه اجازت غواړی او هغه په واقع کښې ضروری نه وی یا ضروری هم وی خو دهغه په تلو سره دهغې نه دخه لوی ضرر پیدا کیدو خطر ده وی په دې وجه داجازت اونه اجازت فیصله دښی کریم ﷺ په صوابدید باند پرېښودې شی [او] چه اجازت ورکړې هم ﴿وَأَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اللَّهُ﴾ [ته ددوی دپاره دالله تعالی نه دمغفرت دعا کوه] خکه چه ددوی دا اجازت غوښتل اگر چه دقوی عذر په وجه سره وی مگر په دې کښې دنیا په دین د وړاندې کولو صورت خولازمېږی چه دیوې کوتاهې شائبه په کښې ده په دې وجه ستادعا دمغفرت پکار ده دویمه داهم ممکنه ده چه اجازت غوښتونکی دکوم عذر ضرورت چه قوی گنرلې وی اجازت یې اخستې وی په هغې کښې دده نه اجتهدی خطاء شوې وی چه غیر ضروری یې ضروری گنرلې وی او دا اجتهدی خطاء داسې وی چه په لږ غور او فکر سره رفع کیدې شوه نو په داسې صورت کښې دغور او فکر کمی هم یوه کوتاهې ده په دې وجه استغفار ته ضرورت شو ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [بیشکه الله تعالی بخښنې والا مهربان دې] چونکه دهغه نیت نیک وو په دې وجه په داسې باریکاتو مواخذه نه فرمائی ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ﴾ [تاسو خلق درسول ﷺ [بلنې لره] هرکله چه هغه د اسلامی ضرورت دپاره تاسولره جمع کړی [داسې] معمولی بلنه [مه گنرئ] ﴿كَذُوعَاءَ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾ لکه چه تاسوپه خپل مینخ کښې یو بل لره رابلئ] چه که غواړی راشی ورنه رانه شی بیا چه راشی نو هم چه ترخو پورې غواړی ناست وی کله چه غواړی نو پاخی او بې اجازته خی درسول الله ﷺ بلنه داسې نه ده بلکه دده داحکم منل واجب دی او بې اجازته واپس تلل حرام دی اوکه څوک بې اجازته لاړو نو داخو ممکنه ده چه دښی کریم ﷺ نه دده تلل پټ پاتی شی لیکن دا یاد ساتئ چه ﴿قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا﴾ [الله تعالی هغه خلقو لره] ښه [پیژنی کوم چه] دبل نه [په پناه کښې شی او تاسونه] دمجلس نبوی نه [پټ لارشی] ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ﴾ نو کوم خلق چه دالله تعالی دحکم [کوم چه په واسطه دښی کریم ﷺ ورته ورسیرې] مخالفت کوی ﴿أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ﴾ دوی له ددې نه ویره پکار ده چه په دوی [په دنیا کښې] څه آفت راپریوخی ﴿أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ یا په دوی [په اخرت کښې] څه دردناک عذاب نازل شی [او داهم ممکنه ده چه په دنیا او اخرت دواړو کښې عذاب وی او داهم [یاد ساتئ] ﴿أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ﴾ چه څه په اسمانونو کښې او په زمکه کښې دی ټول دالله تعالی دی ﴿قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ﴾ الله تعالی هغه حالت لره هم پیژنی په کوم چه تاسو [اوس] یئ ﴿وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ﴾ او هغې ورځې لره هم په کومه کښې چه به ټول هغه ته [دوباره ژوندی کړې شی] راوستې شی ﴿فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا﴾ نو هغه به ټول هغه کارونه دوی ته وښائی کوم چه دوی کړی وو [اوستاسو دموجوده حالت او قیامت دورځې څه تخصیص نشته] ﴿وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ [الله تعالی] خو [هر څه پیژنی]

معارف او مسائل

خاص د رسول الله [ص] د مجلس او د عام زېت روز چار کولو څخه طریقې او حکمونه : په دې آیتونو کښې دوه حکمونه ورکړې شوي دي رومبې حکم دا دې چه کله رسول الله ﷺ څه دینی کار [جهاد و غیره] د پاره مو راجمع کوی نو د ایمان تقاضا دا ده چه ټول راجمع شی او بیا د دغې مجلس مبارک نه دې څوک بې اجازته نه اوځی چا ته چه څه ضرورت راپیښ شی نو رسول الله

ﷺ نه دې اجازت غواړي په دې موقع هغوی ته هدايت ورکړې شوې دې چه څه خاص خنډ او ضرورت نه وي نو اجازت دې ورکوي په دې ترڅ کښې د هغې منافقانو بدې بيان شوې ده چه د ايماني تقاضا په خلاف بدنامي نه د ځان ساتلو په غرض حاضر خوشی بيا د چا اړ کښې په غلا باندې دغه مجلس مبارک نه اووځي -

دا آيت د غزوة احزاب په موقع باندې نازل شوې دې کله چه د عربو مشرکانو او نورو ډلو په شريکه يو موټی شو او په مدينه منوره باندې ئې حمله اوکړه د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم په مشوره باندې رسول الله ﷺ د دغې حملې د ايسارولو د پاره خندق کنستې وو ځکه دغې جهاد ته غزوة غندق هم ونيلې شې چه په شوال، پنځمه هجري، کښې راپښه شوې وه (۱) - د بيهقي او ابن اسحاق د روايت مطابق دغه وخت رسول الله ﷺ پخپله او ټول صحابه کرام رضی اللہ عنہم په خندق کنستو کښې لگيا وو خو منافقانو اول دغلته په راتلو کښې سستی او چل ول کولو که را به غلل نو معمولی کار به ئې اوکړو او بيا به په پټه دغې ځای نه اووتلو بل خوا به مؤمنانو ښه په مړانې سره د خندق په کنستو کښې لگيا وو که څه مجبوری او ضرورت به ئې پيښ شونو د رسول الله ﷺ په اجازت به دغې ځای نه تلل په دې موقعه دا آيت نازل شو [مظهری] (۲)

پو سوال او جواب :: دې آيت نه معلومېږي چه د رسول الله ﷺ د مجلس مبارک نه دهغوی د اجازت نه بغير تلل حرام دی حالانکه داسې ډيرو مجلسونو مبارکونو ډير صحابه کرام بې اجازته تللي دي ؟ - جواب ئې دا دې چه دغه د عامو مجلسونو حال وو خو دلته د خاص مجلس په باره کښې د آيت حکم داسې دې چه ضرورت د پاره د رسول الله ﷺ په بلنه راجمع کړې شوی وو چه هغه د خندق کنستو ضرورت وو لکه په ﴿عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ﴾ کښې چه ورته اشاره شويده لهندا داسې خاص مجلسونو مبارکونو په اجازت د تللو حکم دې بې اجازته تلل ترې ناجائز دی د عامو مجلسونو مبارکونو بې اجازته وتل هم جائز دی

(أَمْرٍ جَامِعٍ) نه څه مراد دي ؟ په دې باره کښې مختلف قولونه دي خو ډاگيزه خبره دا ده چه ، ﴿أَمْرٍ جَامِعٍ﴾ نه مراد هغه کار دي کوم د پاره چه رسول الله ﷺ خلق راجمع کول ضروری گنړي او څه خاص کار دپاره ئې راجمع کړي لکه په غزوة احزاب کښې چه د خندق کنستو کار وو [قرطبي، مظهری] (۳)

دا حکم د رسول الله ﷺ مجلس مبارک سره خصوصيت لري او که عام دي ؟ په اتفاق د فقهاؤ رضی اللہ عنہم سره هر کله چه دا حکم د يو ديني او اسلامي ضرورت دپاره جاری کړې شوې دې چه په هره زمانه کښې را پيښيدې شې ځکه د رسول الله ﷺ مجلس مبارک سره خصوصيت نه لري بلکه د مسلمانانو هر يو امير چه د داسې ديني کار د پاره د راجمع کيدو بلنه مسلمانانو ته ورکړي کوم چه د

(۱) تفسير القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۴ ص: ۳۲۱]

(۲) تفسير المظهری [ج: ۶ ص: ۵۶۵، ۵۶۶] و دلائل النبوة للبيهقي باب تخريب الأحزاب، إلخ، رقم الحديث [۱۴۹۳]

(۳) تفسير المظهری [ج: ۶ ص: ۵۶۶] و تفسير القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۳۲۰]

حکومت چلولو انتظام په لاس کښې لری نو د هغه په حکم باندې عمل کول واجب دی او بغیر اجازته ترې تلل ناجائز دی [قرطبی، مظهری او بیان القرآن] (۱) د رسول الله ﷺ د مجلس مبارک د پاره خو دا حکم زیات مضبوط او د دې مخالفت کول ډاگیزه بد بختی ده څنگه چه منافقانو نه صادره شوه د اسلامی زیست روزگار د طریقو له مخې خو دا حکم د ټولو او عامو مسلمانانو د پاره هم کم نا کم مستحب او ښه ضرور دې چه په یو اجتماعی معامله باندې د غور کولو یا پرې د عمل کولو د پاره مسلمانان راجمع شوې وی هغې نه د مجلس د امیر په اجازت سره تلل پکار نه دی - دویم حکم په آخری آیت کښې دا ورکړې شوې دې چه ﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ﴾ د دې یو تفسیر خو د تفسیر په خلاصه کښې بیان کړې شو چه ، ﴿دُعَاءَ الرَّسُولِ﴾ نه مراد د رسول الله ﷺ رابلل دی (۲) [چه د نحوی قاعدې مطابق فاعل ته اضافت شوې دې] د آیت معنی دا شوه چه د رسول الله ﷺ رابلل د عامو خلقو د رابللو په شان مه گنړئ چه تاسو به گنی په کښې د راتلو او نه راتلو اختیار لری بلکه ستاسو راتلل به فرض شی چه بغیر اجازت نه به ترې تلل حرام وی د آیت د روانی او وړاندې وروستو سره دا تفسیر زیات مناسب لگی ځکه تفسیر مظهری او بیان القرآن هم دا تفسیر اختیار کړې دې د دې یو بل تفسیر حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه ابن کثیر او قرطبی و غیره نقل کړې دې چه ﴿دُعَاءَ الرَّسُولِ﴾ نه مراد دا دې چه بل څوک رسول الله ﷺ لره بلی [په دې بنا به د نحوی ترکیب په لحاظ د اضافت مفعول ته وی] د دې تفسیر په بناء به مطلب دا وی چه کله تاسو رسول الله ﷺ لره د ضرورت په غرض بلی یا ورته خطاب کوئ نو د عامو خلقو په شان ئې په نوم مبارک [محمد] مه بلی ځکه چه دا بې ادبی ده بلکه د ادب او تعظیم په الفاظو [یا رسول الله ﷺ، یا نبی الله ﷺ] سره ئې بلی د دې مطلب د رسول الله ﷺ ادب او تعظیم کول دی چه بې ادبی ترې او نشی او هغوی ﷺ ته پرې څه خفگان او نه رسی د دې مثال به د سورت حجرات د دې حکم پشان وی مثلاً ﴿وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ﴾ (۳) یعنی هغوی ﷺ سره خبره هم په ادب سره کوئ د ضرورت نه زیات په اوچت آواز سره خبرې مه کوئ څنگه چه عام خلق خپل منځ کښې خبرې کوی ، او مثلاً دا چه کله دوی ﷺ په خپل کور مبارک کښې تشریف لری نو د بهر نه په آواز کولو سره ئې مه رابلئ بلکه د دې انتظار کوئ چه پخپله بهر ته تشریف راوړی هله ورته خپل عرض معروض وړاندې کړئ چنانچه په ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ﴾ (۴) کښې هم د دې بیان دې -

خبره دي: د دې دویم تفسیر نه د مشرانو او بزرگانو یو عام ادب کول هم داسې معلومیږي چه هغوی په نوم سره بلل او آواز کول بې ادبی ده د ادب په الفاظو سره ئې مخاطب کول پکار دی -

(۱) تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۳۴۰] و تفسیر المظهری [ج: ۶ ص: ۵۶۷] و بیان القرآن [ج: ۸ ص: ۳۸]

(۲) تفسیر ابن کثیر [ج: ۶ ص: ۸۹] و تفسیر القرطبي [ج: ۱۴ ص: ۳۴۴]

(۳) ترجمه: - اومه هغه سره په زوره خبره کوئ لکه څنگه چې تاسو دیوبل سره په زوره خبرې کوئ.

(۴) ترجمه: - بیشکه کوم خلق چې تاسو ته د حجرونه د بهر آوازونه کوی.

سورة فرقان

آیاتونہ	سورة الفرقان مکية وهى سبع وسبعون آية وست ركوعات	رکوع گانې
	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	
④	شروع کوم په نوم د الله چه ډیر مهربان زیات رحم کونکې دې	①
تَبْرَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ	ډیر برکت والا دې هغه ذات چې نازل نې کړو دا فرقان په بنده خپل باند دپاره ددې چې شی	
	هغه الله ﷻ ډیر د برکت خاوند دې اچا چې خپل بنده محمد ﷺ باندې قرآن نازل کړې دې اچې دتولو	
لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ۝ الَّذِي لَهُ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ	دپاره دتول جهان والو یرونکې هغه ذات چې هغه لره ده بادشاهی دآسمانونو او دزمکې	
	جهانونو دپاره دغذاب نه ویرونکې دې صرف هغه ذات دې چې په آسمانونو او په زمکه کښې	
وَلَمْ يَخْزَ وَلَكِنَّ لَّهُ شَرِيكَ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ	اونه نې دې نیولې خونې او نشته هغه لره شریک په بادشاهی کښې او پیدانې کړو	
	دهغه بادشاهی ده او هغه هیڅوک په خویتوب سره نیولی نه دی نه ورسره په بادشاهی کښې څوک شریک شته دې	
كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا ۝ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً	هر څیز پس په اندازه نې کړو هغه په اندازه کولو سره او ونيول خلقو بې دهغه نه نور خدایان	
	او هغه هر څیز پیدا کړې دې بیاني دهر څیز دپاره جدا جدا اندازه مقرر کړې ده او دې مشرکانو د الله ﷻ	
لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ	چې نه پیدا کوی هیڅ څیز بلکه هغوی پیدا کړې کیرې اونه لری اختیار هغوی	
	نه علاوه نور داسې خدایان جوړ کړې دې چې هیڅ څیز پیدا کولې نشی بلکه دوی په خپله جوړ کړې	
لَا أَنْفُسَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَوَةً	دپاره دځانونو خپلو دنقصان اونه دنفعې اونه لری اختیار دمرګ اونه دژوند	
	شوی دې اودوی دخپل ځان دپاره د نفعې او د نقصان څه اختیار نه لری اونه د چا دمرګ اونه	
	وَلَا نُشُورًا ۝	
	اونه دپورته کولو دقبرنه	
	دژوندې اونه د چا دراپورته کولو اختیار لری	

آسان ترجمه قرآن

ډیر لوڼې شان دې د هغه ذات چا چه په خپل بنده باندې د حق او باطل فیصله کونکې کتاب نازل کړو.
چه هغه د دنیا جهان خلقوته خبردارې ورکړی. هغه ذات کوم چه د آسمانونو او زمکې د بادشاهت یواځې

مالک دې او هغه نه خو څوک څوئې نیولې دې اونه د هغه په بادشاهت کښ څوک شریک دې، او چا چه هر څیز پیدا کړې دې بیائې هغه اندازه کړې دې په اندازه کولو سره او خلقو هغه پریځودلو سره داسې معبودان جوړ کړې دی چه هیڅ هم نه شی پیدا کولې، بلکه خپله پیدا کړې شوې دی او دچا چه خپله په نقصان یا فائده باندې هم وس نه رسیږی، او نه دچا مړه کیدل یا ژوندی کیدل د هغوی په اختیار کښ دی نه دچا دوباره ژوندی کول.

خلاصه تفسیر

﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ﴾ [لوی عالی شان ذات دې چاچه داد فیصلې کتاب] یعنی قران ﴿عَلَى عَبْدِهِ﴾ [په خپل خاص بنده] محمد ﷺ [باند نازل کړو] ﴿لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ﴾ چه هغه دتولې دنیا جهان والو دپاره] دایمان نه راوړو په صورت کښې د عذاب الهی نه ﴿نَذِيرًا﴾ [ویرونکې وی] ﴿الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ داسې ذات دچا دپاره چه داسمانونو او مزکې حکومت دې ﴿وَلَمْ يَخْذَ وَلَدًا﴾ او هغه چالره] خپل [اولاد نه دې مقرر کړې ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ﴾ اونه څوک د هغه شریک شته په حکومت کښې ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدْ رُءُوهُ تَبْدِيرًا﴾ او هغه هر شی لره پیدا کړو بیائې دهر شی جدا جدا انداز جوړ کړو] چه دخنې څیزونو خواص او اندازې او اثرونه یوشان دی دخوبل شان ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْ دُونِهِ الْإِثْمَ﴾ [او دې مشرکانو دالله تعالی نه سوا نور داسې معبودان مقرر کړې دی ﴿لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا﴾ کوم چه په هیڅ شان دمعبود کیدو قابل نه دی ځکه چه هغه دڅه شی پیدا کوونکی نه دی ﴿وَهُمْ يُخْلَقُونَ﴾ او بلکه هغه په خپل مخلوقات دی ﴿وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ فَتْرًا وَلَا أَنْفَعًا﴾ او دخپل خان دپاره نه دڅه نقصان] دفع کولو [اختیار لری اونه دڅه دنفع] حاصلولو ﴿وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا﴾ [اونه دچا دمړک څه اختیار لری] چه دیو جاندار روح واخلی ﴿وَلَا حَيَاةً﴾ [اونه دچا دژوند] اختیار لری چه په بې روحه کښې روح واچوی ﴿وَلَا نُشُورًا﴾ [اونه چالره] په قیامت کښې [دوباره ژوندی کولو] اختیار لری او څوک چه په دې کارونو قدرت نه لری هغه معبود کیدې نه شی

معارف او مسائل

د سورت خصوصیتونه: د جمهورو مفسیرینو ﷺ په نزد دا سورت ټول مکې دې حضرت ابن عباس رضی الله عنهما او قتاده رضی الله عنهما د درې آیتونو په باره کښې فرمایلي دي چه دامکې نه بلکه مدنی دی ځنی حضراتو داهم فرمایلي دي چه دا سورت مدنی دې صرف یو څو آیتونه پکښې مکې دی [قرطبی] (۱)

د دې سورت د مضمونونو خلاصه د قرآن کریم لوتې والې او د رسول الله ﷺ د پیغمبري حق والې بیانول دی او د هغې اعتراضونو جواب دې کوم چه د دشمنانو د اړخه په دوی شوې وو - ﴿تَبَارَكَ﴾ برکت، نه مشتق دې د برکت معنی د خیر او بهتری ډیر والې دې حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د آیت معنی دا بیانوی چه هر خیر او برکت د الله تعالی د طرفه دې فرقان د قرآن کریم لقب دې لغوی معنی نې فرق او بیلتون راوستل دی هر کله چه قرآن کریم د خپلو ډاگیزو ارشاداتو په

(۱) تفسیر القرطبي تحت هذه الآية [ج: ۱۳ ص: ۱۱]

ذریعہ د حق او باطل تر منځه بیلتون او فرق بیانوی او د معجزې په ذریعہ د حق او د باطل د خاوندانو تر منځه بیلتون ښکاره کوی ځکه دې ته ، فرقان ، وئیلې شئ .

﴿لِّلْعَالَمِينَ﴾ دې نه ثابتېږي چه رسول الله ﷺ د ټولې دنیا د پاره پیغمبر دې تیر شوی نور ټول پیغمبران ﷺ د یو خاص قوم او خاص علاقې او ملک د پاره پیغمبران وو چنانچه د صحیح مسلم د روایت کړې حدیث له مخې رسول الله ﷺ چه خپل کوم شېر خصوصیتونه چه بیان کړې دی د هغې ځنې یو خصوصیت نې دا هم بیان کړې دې چه د هغوی ﷺ پیغمبري د ټول جهان د پاره عامه ده .

﴿قَدْرَةُ تَقْدِيرٍ﴾ د ، تخلیق ، نه پس ، تقدیر ، بیان کوی د تخلیق معنی بې څه نمونې د اول سره د نیست نه د یو څیز شته کول دی -

د مخلوقاتو ځنې په هر یو څیز کې خاص خاص حکمتونه: د تقدیر مطلب د هریو پیدا کړې څیز د برخو شکل و صورت اثر او خاصیتونو په ډیر حکمت سره د هغې کار په مناسب پیدا کول دی کوم د پاره چه دا څیز پیدا کړې شوي دې چنانچه د آسمان ساخت [جوړ] د دې هغه برخې کوم نه چه جوړ دي او د دې شکل او رغونې د هغې کار مناسب ده کوم د پاره چه الله تعالی آسمان جوړ کړې دې د گرځنده او په ځای ولاړو ستورو په پیدا کولو کېنې هغه څیزونه ایښوي شوي دی چه د دې د پیدا کولو د غرض مناسب دی زمکې او دې کېنې هر څیز ته چه اوگورئ د هریو رغونې د دې شکل صورت نرمی او سختی د هغې کار مناسب جوړ کړې شوي دې کوم کار د پاره قدرت چه دا پیدا کړې دی زمکه ئې لکه د اوبو په شان دومره نرمه نه ده جوړه کړې چه هر وزندار څیز پکېنې ډوبیږي نه ئې د کانړی او اوسپنې په شان دومره سخته جوړه کړې ده چه کنستی به نه شوه ولې چه د دې د کنستو ضرورت وو چه په کنستو سره به اوبه راوښکلې شې په دغه کنستی ځایونو کېنې د لوړو لوړو مضبوطو عمارتونو بنیادونه کیښوي شې اوبه ئې نرمې جوړې کړې چه زرگونه حکمتونه پکېنې دی هوا هم نرمه ده خود اوبو نه په مختلف شان اوبه هر چرته پخپله نشي ورسیدې په دغې غرض انسان ته پکېنې خواری کول راپېښیږي خو هوا لره الله تعالی په یو داسې شان یو انعام جوړ کړو چه هغه د انسان د خواری نه بغیر هر چرته پخپله رسی بلکه دې نه د ځان ساتلو د پاره د ډیرې خواری کولو ضرورت پېښیږي د الله تعالی د مخلوقاتو د حکمتونو بیانیدل دلته نشي کیدې خو هر یو مخلوق ته چه اوگورئ نو هر یو د حکمت او قدرت یو اعلی نمونه ده . امام غزالی رحمته الله علیه په دې موضوع باندې خپل یو مستقل کتاب لیکلې دې چه ، الحکمة فی مخلوقات الله تعالی نومېږي په دې آیتونو کېنې اول د سره د قرآن کریم د لویوالی او هغه عزت مند شخصیت په چا چې دا قرآن پاک نازل شوي دې د عزت او لویوالی عجیبه بیان دې چه الله تعالی ورته د ، عبد ، خطاب ورکړو ولې چه د یو مخلوق د دې نه نور زیات بل عزت او شرافت نشي کیدې چه خالق ئې ، خپل ، اوبولی -

بند حسن بصد زبان گفت که بنده توام تو بزبان خود بگو بنده نواز کیستی؟

[حسن بنده خو بې شمیره واره او وئیل چه ستا بنده یم .. خوته پخپله او فرمایه چه بنده پالل شوی د چانې ؟] -

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَٰهٌ

| اووانی | هغه کسان | چی انکار نی کری دی | چی نه دی دا فرقان | مگر

| او کافران وائی چی دا اقران | خوبس تش

إِفْكُ إِفْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ ۖ

دروغ دی | چی دخانه نی جوړ کری دی | او امداد کری دی دده سره | په دی کار باند | خلقو نورو

دروغ دی | چی دی سری دخان نه راجوړ کری دی | او نورو خلقو ورسره ددی جوړولو کبسی مدد کری دی

فَقَدْ جَاءُوا ظُلُمًا وَزُورًا ۖ وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

پس راتلل کری دی دی خلقو | په ظلم | او په دروغ سره | اووانی دوی | چی دا قیسی دی دپخوانو خلقو

خلقو دیر زیاتې او کړوا او غټ دورغ نی او وئیل | اودوی وائی چی دا دپخوانو خلقو

اَلْتَّبَهَا فَهِيَ تَمْلِي عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۖ

چی لیکي نی دی په بل چا | اوهم دغه لیکل | اورولی کبسی | په ده باند | صبا | او بیگه

قیسی دی | چی دی سری په چا لیکلی دی | انوهم دغه لیک ورته صبا بیگه | اورولی شی

قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ

ورته اووایه | چی نازل کری دی دا فرقان | هغه چا | چی پوهیږی | په هر پټ راز | چی په آسمانونو

ته ورته اووایه چی دا [قران] هغه ذات نازل کری دی | چی هغه ته دزمکې او آسمانونو

وَالْأَرْضِ ۖ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ۖ وَقَالُوا

او زمکه کبسی دی | بیشکه چی الله | دی | بښونکي | مهربانه | اووانی دوی |

هریو راز معلوم دی | بیشکه هغه بښونکي مهربان دی | اودوی وائی

مَا لَ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَشْفِي فِي الْأَسْوَاقِ ۖ لَوْلَا أَنْزَلَ

خه دی دی رسول لره | چی خوری | طعام | او گریزی | په بازارونو کبسی اولی راونه لیرلې شوه

دا لا څنگه رسول دی چی خورا کونه کوی | او په بازارونو کبسی گریخی | اده ته څوک فرېسته

إِلَيْهِ إِلَيْهِ مَلِكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا ۖ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ

ده ته | یوه فرېسته | چی وی | دهغه سره | یرونکی | یا چی راغورزولی شوې وی | اده ته |

ولی راونه لیرلې شوه | چی هغه ورسره دویرولو دپاره ملگری وی | یا ورتنه دغیبو

كَذَّبُوا أَوْتَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۖ وَقَالَ الظَّالِمُونَ

یوه خزانه | یا چی وی | اده لره | یو باغ | چی خوراک نی کولی | دهغې نه | اووانی ظالمان

خزانه ورکړې شوې وی | یا ورسره باغ وی | چی دهغې نه نی خوړلې | اودا ظالمان وائی

إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا	مَسْحُورًا ۝	أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا
نه یی روان تاسو! مگر په یو سړی پسې چي جادو پر شوې دي او گوره له نبي څرنگې بیانوي دوی		
چي تاسو خلق خوپه داسې سړی پسې روان یی چي جادو پرې شوې دي انبي نبي ﷺ او گوره کنه		
لَكَ الْأَمْثَالُ فَضَلُّوا	فَلَا يَسْتَطِيعُونَ	سَبِيلًا ۝
تالره مثالونه پس دوی بې لارې شوي دي پس دوی طاقت نه لري دلاري موندلو		
دوی ستا په حقله څنگه عجيبه عجيبه خبرې کوي دوی گمراه شول نو ځکه دوی سمه لار موندلې نشي		

آسان ترجمه قرآن

او کومو خلقو چه کفر خپل کړې دي، هغوی وائی چه: دا (قرآن) خو هیڅ نه دي، بلکه یو دروغون څیز دي کوم چه دي سړی دځان نه جوړ کړې دي، او په دې کار کښ نور خلق هم دده مدد کوی دغه شان (په دې خبره و نیلو سره) دا خلق ډیر د ظلم او ښکاره دروغو خبره کوی. او وائی چه: دا خود مخکښ خلقو قصې دی کومې چه دي سړی لیکلې دي، او صبا او بیگاه هم هغه د هغه مخکښ لوستلې شي او وایه چه: دا کلام خو هغه (الله پاک) نازل کړې دي کوم چه د هر راز نه پوره خبر دي، په آسمانونو کښ هم، زمکه کښ هم بیشکه هغه ډیر بڅښنه کولکې، او ډیر مهربانه دي. او دوی وائی چه: دا څنگه رسول دي چه خوراک هم کوی، او په بازارو کښ هم گرځي راگرځي؟ ده ته یو فرشته ولې نه ده رالېږلې شوې چه ده سره په اوسیدلو باندې ئې خلق ویرو لې یا به ده ته یو خزانه ورکړې شوې وي، یا به ده سره یو باغ وي چه دهغې نه به ئې خوراک کولې، او دا ظالمان (مسلمانانوته) وائی چه: تاسو چه د چا تابعداري کوئ هغه نور هیڅ نه دي، بس یو سړی دي چه جادو پرې کړې شوې دي. (ای پیغمبره!) او گوره دي خلقو ستا په بارة کښ څنگه څنگه خبرې جوړې کړې دي پس داسې گمراه شوې دي چه په لاره باندې راتلل ددوی د وس نه بهر دي.

خلاصه تفسیر

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [او کافران خلق] د قرآن په باره کښې [داسې وائی] ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا أَلْفَافَةٌ﴾ چه دا [قرآن] نور هیڅ نه دی صفا دروغ دی کوم لره چه دي سړی [یعنی پیغمبر] جوړ کړی دی ﴿وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ﴾ [اونورو خلقو په دي] [جوړولو] کښې دده مدد کړې دي [مراد هغه اهل کتاب دی کوم چه مسلمانان شوي وو یا به هسې ددوی په خدمت کښې حاضریدل] [پس] په داسې خبره و نیلو سره ﴿فَقَدْ جَاءُوا ظُلُمًا وَزُورًا﴾ [دا خلق دلوې ظلم او دروغو مرتکب شول] ددوی ظلم او دروغوالې به وړاند بیان شي ﴿وَقَالُوا﴾ [او دا] کافران [خلق] دخپل دي اعتراض په تائید کښې [داسې وائی چه دا] قرآن ﴿أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ [بې سنده خبرې دی کومې چه د وړاندې خلقو نه نقل زاروانې دي] ﴿اَكْتَتَبَهَا﴾ کومو لره چه دي سړی [یعنی پیغمبر په بناسته عبارت کښې په سوچ سوچ سره دخپلو اصحابو په لاسونو] لیکلې دي [ددي دپاره چه محفوظ پاتې شي] ﴿فَهِيَ﴾ [بیا هغه] مضامین [ده ته] ﴿تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُرُوءٌ وَأَصِيلًا﴾ [سحراو ماښام لوستلې شي] چه یاد پاتې شي بیا هغه مضامین یاد کړې شوي په مجمع کښې بیانوي او دالله تعالی طرف ته ئې نسبت کوی [ته] ددي په جواب کښې ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ أَزُكَّرُ﴾ [ووايه چه دي] قرآن [لره خو هغې]

[پاک] ذات نازل کرے دی ﴿يَعْلَمُ الْغَيْبُ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ﴾ کوم ته چه دتولو پتو خبرو خواه هغه په اسمانونو کښې وی یا په زمکه کښې وی خبر دی [دجواب نچور دادی چه ددی کلام اعجاز دده ښکاره دلیل دی چه دکفارو دا اعتراض غلط دروغ او ظلم دی خکه چه که قرآن دتیرو خلقو قصې وې یا دبل په مدد سره جوړ شوې وې نو ټوله دنیا به ددی دمثل راوړونه ولې عاجزه وه ﴿إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ [واقعی الله تعالی بخښنې والا مهربان دی] په دې وجه په داسې دروغو فورا سزانه ورکوی ﴿وَقَالُوا﴾ [او دا کافران خلق] دښی کریم ﷺ په نسبت [داسې وائی] ﴿مَالِ هَذَا الرَّسُولِ﴾ چه په دې رسول څه شوی دی ﴿يَا أَكُلُ الطَّعَامِ﴾ چه هغه [زمونږ په شان] خوراک [هم] [خوری] او دژوند دانتظام دپاره زمونږ په شان ﴿وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ﴾ [په بازارونو کښې ګرځی] مطلب دادی چه رسول اویغمبر دانسان په ځای فرېسته پکارده کوم چه دخوړلو څښلونه اونورو ضرورتونو نه بې حاجته وی او کم نه کم دومره خو خامخا پکار دی چه رسول که په خپله فرېسته نه ده نو دده ملګری اومشران خو فرېستې پکار دی خکه وائی چه ﴿لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ الْمَلَكُ﴾ [دده] رسول [سره څوک فرېسته ولې راونه لېږلې شوه] ﴿فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا﴾ چه هغه دده سره وسپړی [خلق دالله تعالی دعذاب نه] [ویروی] او که داهم نه وې نو چه کم نه کم رسول دخپل خوراک څښاک دضرورتونو نه خو چه بې فکره وې داسې چه ﴿أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ الْكِتَابُ﴾ [دده سره] [دغیبونه] [څه خزانه راپریوتې] ﴿أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا﴾ یادده سره څه باغ وې چه ده ترې نه خوراک [څښاک] [کولې او] مسلمانانو ته ﴿وَقَالَ الظَّالِمُونَ﴾ [دا ظالمان داسې] هم [وائی چه] هرکله دده سره نه څوک فرېسته شته نه خزانه نه باغ او بیا هم دې دښت دعوی کوی نو معلومېږی چه دده په عقل کښې نقصان دی په دې وجه ﴿إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَنحُورًا﴾ [تاسو خلق دیو مسلوب عقل] یعنی لیونی [سړی په لاره روان شوی یی] [اے محمد ﷺ] ﴿أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ﴾ [وګوره چه دا خلق ستا په نسبت څنگه عجیبه عجیبه خبرې بیانوی پس] په دې خرافاتو سره ﴿فَضْلُوا﴾ [هغوی] بالکل [ګمراه شول] ﴿فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾ پس دوی لار نه شی موندې]

معارف او مسائل

په قرآن کریم او د رسول الله ﷺ په پیغمبري باندې د کفارو او مشرکانو اعتراضات کول د دې ځای نه شروع کیږی بیا د دې د جوابونو سلسله ئې تر لرې پورې تلې ده - پوښې اعتراض دا وو چه قرآن کریم د الله تعالی د ارځه څه نازل کړې شوې کلام نه دی بلکه رسول الله ﷺ د خپله ځانه څه دروغ جوړ کړیدی یا د پخوانو یهودو او نصاراؤو غیره نه ئې قیصې اوريدلې په خپلو صحابه کرامو ﷺ باندې ئې لیکې هر کله چه په خپله امی دې په لیک لوست باندې نه پوهیږی خکه هم دغه قیصې صبابیګا آوری چه ورته یاد شی او بیاني د خلقو په وړاندې د الله تعالی د کلام په نوم باندې بیانونی.

د دې اعتراض جواب قرآن کریم دا ورکړو ﴿قُلْ أَزَلَّهُ الَّذِينَ يَعْلَمُ الْغَيْبُ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ﴾ د دې جواب حاصل دا دی چه دا کلام په خپله د دې گواه دی چه د دې نازلوونکي هغه ذات پاک د الله تعالی دی چه د اسمانونو او زمکې ټولو پتو رازونو نه خبر دی خکه ئې قرآن کریم یو معجز کلام جوړ کړو او ټولې دنیا ته ئې بلنه ورکړه چه که دا د الله تعالی کلام نه ګنړی نو تاسو خو هم انسانان یی د دې پشان کلام که زیات نه وی نو یو سورت بلکه یو آیت جوړ کړی راته اوبښایئ د دې چیلنج او

بلنې جواب ورکول خو د عربو فصیحانو بلیغانو ته څه گران نه وو بیا هم هغوی د دې نه په تیښته شو په دوی کښې هیچا هم دومره زړه او نه شو کړې چه د قرآن کریم په مقابله کښې نې دې پشان یو آیت خو نې لیکلې راوړې وې سره د دې چه در رسول الله ﷺ په مخالفت کښې خپل ټول مال متاع بلکه خپل اولاد او خپل ځانونه داو کولو ته تیار وو او دا لنډه شان خبره نې او نه کړې شوه چه د قرآن کریم په شان یو سورت نې لیکلې راوړې وې دا د دې خبرې ډاگیز دلیل دې چه دا کلام د چا انسان نه دې ورنه نورو انسانانو به هم داسې کلام لیکلې شو بلکه خالص د الله تعالی علیم او خبیر کلام دې د دې د فصاحت او بلاغت نه علاوه ټول معنی او مضمونونه نې داسې علوم لری چه خالص د هغې ذات له اړخه کیدې شی کوم چه په ظاهر او باطن خبردار دې [د دې مضمون پوره تفصیل په سورت بقرة کښې په اعجاز قرآن باندې د مکمل بحث په صورت کښې بیان شوې دې د معارف القرآن په اول جلد کښې نې اوگوری].

دویم اعتراض نې دا وو چه که دوی ﷺ رسول وې نو د عامو انسانانو غوندې به نې خوراک ځکاک نه کولو بلکه د فرشتې په شان به نې د دې ضرورت نه لرلو که داسې هم نه وې نو کم نا کم دوی ﷺ سره به د الله تعالی د اړخه دومره خزانه یا باغونه وې چه د خپل ژوند تیرولو انتظام نه به بې فکره وې بازارونو کښې د گرځیدو راگرځیدو ضرورت به ورته نه وو دې نه علاوه مونږه دوی ﷺ لره د الله تعالی د طرفه رسول څنگه اومو چه اول خو دوی ﷺ فرشته نه دی دویم دا چه دوی ﷺ سره څوک فرشته هم مل نه ده چه د دوی ﷺ د کلام رشتنوالی خو کوی ځکه داسې معلومیږی چه په دوی ﷺ باندې چا جادو کړې دې چه هغې سره نې دماغ خراب شوې دی او هسې گډوې وې خبرې کوی - د دې اجمالی جواب خو په دې کښې دا ورکړې شو ﴿أَنْظُرْ كَيْفَ فَزَّيَّلَكَ الْآمَنَاتُ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾ یعنی اوگوری کنه ، - دا خلق ستاسو ﷺ په شان کښې څنگه څنگه عجیبه خبرې کوی نتیجه نې دا ده چه دا ټول گمراه شوی دی چه اوس ورته د لارې روځ گودرنه معلومیږی د دې تفصیلی جواب په ورپسې آیتونو کښې داسې راغلي دي.

تَبَرَّكَ	الَّذِي	إِنْ شَاءَ	جَعَلَ	لَكَ	خَيْرًا
ډیر برکت والا دې	هغه ذات	که او غواړی	نو او به گرځوی	[در به کړی]	تالره بهتره
هغه ذات ډیرد برکت خاوند دې که او غواړی نو تاته به ددې نه هم بهتر څیز درکړی					
مِنْ ذَلِكَ	جَدَّتْ	تَجَرَّتْ	مِنْ تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ	
ددې څیزونو نه	ډیر باغونه	اښه وې	چی بهیږی به	لاند [دونو]	دهغې نه نهرونه
[یعنی] باغونه چی دهغې [دونو] لاندې به ولې بهیږی اوستا دپاره به					
وَيَجْعَلُ لَكَ	قُصُورًا	بَلْ كَذَّبُوا	بِالسَّاعَةِ	وَأَعْتَدْنَا	
او جوړ به کړی	تالره محلونه	بلکه دروغ گنړلی	دوی قیامت	او تیار کړې	دې مونږه
محلونه جوړ کړی خبره داده چی دا خلق د قیامت نه منکر دی او څوک چی د قیامت نه					
لِمَنْ	كَذَّبَ	بِالسَّاعَةِ	سَعِيرًا	إِذَا	رَأَتْهُمْ
دپاره دهغه چا	چی دروغ گنړی	قیامت دلمبوور	کله چی	اووینی	دوی هغه وور
منکر وی نومونږ هغوی دپاره دوزخ تیار کړې دې څه وخت چی هغه [خلق]					

مِّنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغِيْظًا وَزَفِيرًا ۖ وَإِذَا

دخانی لری نه | اوبه وری دوی | دغه اور لره | غصه | او آوازونه | او کله چی
دوزخ د لری نه او وینی | نو دوی به دهغه غصه او آوازونه واری | او هر کله چی

الْقَوَا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنَيْنِ دَعَوَاهُنَا لِكَ

او غور زولې شی دوی | د دوزخ نه | خانی | تنگ ته | ترلې شوی | آوازونه به او کړی | هلته
دوی د دوزخ په یو تنگ خانی زنجیرونو کښې ترلې شوې او غور زولې شی | نو هلته به د مرگ دعا گانې

تُبُورًا ۖ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ تُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا تُبُورًا

هلاکت ته | مه رابلئ | تاسو | نن ورځ | مرگ [هلاکت] | یو | او راوبلئ | مرگ
او غواړی | ورته به او وئیلې شی | چی نن مرگ مه غواړئ | بلکه ډیر ډیر مرگونه غواړئ

كَثِيرًا ۖ قُلْ أَذِلَّكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ

ډیر | ورته او وایه | آیا دا انجام | به تر دې | یا جنت د همیشوالی | هغه | چی وعده شوی ده [دهغې]
..... تپوس ترې نه او کړه چی دا [دوزخ] غوره دې | یا همیشه جنت کوم چی د نیکانو خلقو

الْمُتَّقُونَ ۖ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ۖ لَهُمْ

ډیر هیزگارانو سره | وی به [دا] | دپاره دهغوئ | بدله | او خانی دورتلو | وی به دپاره دهغوئ |
سره وعده شوې ده | هغه د دوی دپاره بدله او د واپس راتلو خانی دې | هلته چه دوی څه

فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ ۖ كَانَ عَلَى رَبِّكَ

په هغې کښې | هغه څه | چی غواړی هغوی | همیشه به وی په هغې کښې | داده | په رب ستا باند |
غواړی هغه به موجود وی | همیشه به په کښې او سپړی | دایوه وعده ده | ستاسو درب

وَعْدًا ۖ مَسْئُولًا ۖ وَيَوْمَ يُكْشَرُ لَهُمْ

وعده | غوښتلې شوی [خامخا پوره کونکی] | او هغه ورځ | چی راجمع کړی الله دوی لره |
په ذمه د غوښتلو قابله | او په کومه ورځ چی الله ﷻ دوی راجمع کړی | او ورسره

وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنْتُمْ

او هغه معبودان | چی عبادت نې کوی دوی | بې د الله نه | نو اوبه وائی الله دوی ته | آیا تاسو |
هغه معبودان هم چی دوی به نې د الله ﷻ نه بغیر عبادت کولو | نو بیا به ورته او وائی چی

أَضَلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ۖ قَالُوا

بې لارې کړی وؤ | بندگان زما | ادا کسان | یابې لارې شوی وؤ | پخپله | د نیغې لارې نه | اوبه وائی هغوی
آیا تاسو زما دا بندگان گمراه کړی وؤ؟ | یا دوی پخپله د لارې نه بې لارې شوی وؤ؟

سُبْحَنَكَ	مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا	أَنْ نَتَّخِذَ	مِنْ دُونِكَ	مِنْ أَوْلِيَاءَ
پاکي ده تالره نه بناني	مونږ لره چي اونيسو مونږ بي ستانه خوک دوستان			
هغوي به اوواني ستا دپاره پاکي ده مونږ دپاره دا خبره مناسب نه وه چي ستانه بغير موبل مددگار نيولي				
وَلَكِنْ مَتَّعْتَهُمْ	وَأَبَاءَهُمْ	حَتَّىٰ	نَسُوا الذِّكْرَ	
وليکن نفع ورکړه تادوي ته او پلارانو ددوي ته تر دې پورې چي هير کړو دوي نصيحت				
ليکن حقيقت دادي چي هم تا هغوي او دهغوي پلارانو ته خوشحالي ورکړې ده تر دې چي ستا يادول				
وَكَاثُورًا	قَوْمًا	يُورَا	فَقَدْ	كَذَّبُوكُمْ
او وو دوي يو قوم هلاک شوي پس دغه شان به دروغژن کړي هغه معبودان تاسو لره				
ئي هير کړل او هلاک شول نو دغه فرضي معبودانو ستاسو خبرې پخپله دروغژنې کړې نو اوس نه				
يَا	تَقُولُونَ لَا	فَمَا تَسْتَطِيعُونَ	صَرَفًا	
په هغه خبره کښي چي وايئ تاسو نونه به لرئ طاقت تاسو دارولو د عذاب [د خان نه]				
خو تاسو په خپله دا [عذاب] بندولي شئ اونه د چا نه مدد				
وَلَا نَصْرًا	وَمَنْ	يَظْلِمُ	مِنْكُمْ	نُزِقُهُ
اونه دممد کولو ديوبل سره او هغه خوک چي ظلم ئي اوکړو ستاسو نه اوبه خکوو هغه ته				
اخستلي شئ او چا چي په تاسو کښي [په خان ظلم] اوکړو نومونږ به پرې دغې عذاب				
عَذَابًا كَبِيرًا	وَمَا	أَرْسَلْنَا	قَبْلَكَ	مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنَّهُمْ
عذاب لوی او اوس ئي نه ووه ليرلي مونږ مخکښي ستانه درسولاتونه مگر وو هغوي				
مزه خکوو او مونږ چي ستانه وړاندې هر څومره پيغبران ليرلي دي نو ټولو به				
لَيَاْكُلُونَ الطَّعَامَ	وَيَمْشُونَ	فِي الْأَسْوَاقِ	وَجَعَلْنَا	بَعْضَكُمْ
چي خوړولو به ئي طعام او گرزيدل به په بازارونو کښي او گرزولي دي مونږ ځيني دتاسو				
خوراکونه هم کول اوبه بازارونو کښي به هم گرځيدل او مونږ تاسو ديوبل دپاره د				
لِبَعْضٍ	فِتْنَةً	أَتَصْبِرُونَ	وَكَانَ رَبُّكَ	بَصِيرًا
دپاره دځينو نورو آزمايښت آيا تاسو صبر کوئ او دې رب ستا ښه ليدونکي				
د امتحان ذريعه هم گرځولي يئ نو اوس هم صبر کوئ که نه او ستارب ډير ښه ويني گوري				

آسان ترجمه قرآن

ډير لوڼي شان دې دهغه (الله پاک) چه که هغه او غواړي نو تاته به د دې ټولو نه ډير غوره، (د يو باغ په حالت) ډير باغونه درکړي چه د هغې دلاندې به لهرونه روان وي، او تابه د ډيرو محلونو مالک کړي.

اصل حقیقت دا دی چه دی خلقو د قیامت ورخ دروغونه کنړې ده او څوک چه د قیامت د ورځې تکذیب او کړی، د هغه دپاره مونږ تیز اور تیار کړې دی. کله چه هغه دوی لره د لرې نه وینی نو دا خلق به د هغه غرمبیدل او چغې اوری. او کله چه هغوی ښه تړلو سره په یو تنگ ځانې کښ او غورځولې شی نو دوی به هلته مرگ ته چغې وځی. (هغه وخت به دوی ته او وښلې شی چه:) نن تاسو یو کړت مرگ ته آواز مه کوئ، بلکه بار بار مرگ ته چغې وځی او وایه دا انجرام غوره دی که د همیشه اوسیدو جنت، د کوم وعدة چه د متقیانو سره کړې شوې ده؟ هغه به د هغوی دپاره انعام وی، او د هغوی آخری انجرام. هلته به هغوی ته همیشه اوسیدو سره سره هر څیز ملاوړې کوم چه هغوی غواړی. دا هغه د ذمه دارئ وعدة ده کوم چه ستار ب په خپل ځان باندې لازمه کړې ده. او هغه ورخ (دوی ته یاده کړه) چه کله الله پاک دوی (یعنی کفار) هم په حشر کښ راجمع کړی او وائی به (د هغوی معبودانو ته:) آیا تاسو زما دا بندگان گمراه کړی وو یا دوی خپله د لارې نه اوړیدلې وو. هغوی به وائی چه: ستا ذات د هر عیب نه پاک دی. زموږ مجال نشته چه مونږ ستا نه سوا د نورو معبودانو قائل شو، خو اوشوه داسې چه تا دوی ته او د دوی پلارانو ته د دنیا فائدې ورکړې، تر دې چه کومه خبره یاد ساتل پکار وو، دوی هغه هیډه کړه، او دغه شان (دوی خپله) برباد پاتې شو. پس (ای کافرانو!) هغوی خو ستاسو هغه ټولې خبرې دروغونې کړې کومې چه به تاسو کولې. اوس نه (د عذاب) لړې کول ستاسو په وس کښ دی، نه څه مدد حاصلول. او په تاسو کښ چه څوک ظلم او کړی، مونږ به هغه ته ډیر لوټی عذاب او ځکوو او (ای پیغمبره!) مونږ چه ستا نه مخکښ څومره پیغمبران لیدلې دی، هغوی ټول هم داسې وو چه خوراک به ئې هم کولو او په بازارونو کښ به هم گرځیدل. او مونږ تاسو دیو بل دپاره د ازیمینت ذریعه جوړه کړې ده، او وایه! آیا تاسو به صبر کوئ! او ستار ب هره خبره وینی.

خلاصه تفسیر

﴿تَبَرَّكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ﴾ [هغه ذات ډیر لوې عالیشان دی چه که هغه وغواړی نو تالره به د] کفارود [دې] فرمائش [نه] هم [ښه شی درکړی یعنی ډیر] غیبی ﴿جَنَّتِ نَجْوَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ [باغونه چه لاند به ترې نه نهرونه بهیږی] غوره ئې ورته ځکه وونیل چه هغوی خو مطلق دباغ فرمائش کولو اگر چه یو هم وی او ډیرو باغونو خو دیونه غوره والې ظاهر دي [او] بلکه ددې باغونو سره به نور هم مناسب څیزونه درکړی کومو چه دوی فرمائش هم نه دي کړې یعنی ﴿وَجَعَلَ لَكَ قُصُورًا﴾ [تاله به ډیر محلونه درکړی] کوم چه به په دې باغونو کښې جوړوی یابه بهر وی چه په دې سره به ددوی فرمائش نور هم زیاتو نعمتونو سره پوره شی مطلب دا چه په جنت کښې ملاوړې که الله تعالی وغواړی نو تاله به ئې په دنیا کښې درکړې لیکن په ځنې مصلحتونو سره نه غواړی اوفی نفسه ضروری هم نه وه پس شبهه محض بی هوده ده ددې کفارو ددې ذکرشوو شبهو سبب دانه دي چه دوی ته دحق طلب کول او فکر کول پیدا شوی دی بلکه دا اعتراضونو وجه محض شرارت او دحق دطلب نه بی فکری ده او ددې بی فکری او شرارت سبب دادې چه ﴿بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ﴾ [دا خلق قیامت لره دورغ گنړی] په دې وجه ورسره د انجام فکر نشته او څه چه ئې په زړه کښې راځی کوی او بکواس کوی [او] انجام به ددوی داوی چه ﴿وَاعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا﴾ [مونږ دداسې سړی د] سزاد [پاره کوم چه

قیامت دروغ گنری دوزخ تیار کړې دې [ځکه چه د قیامت په دروغژن کولو سره د الله تعالی او رسول ﷺ دروغژن گنرل لازمیږي کوم چه اصل سبب دې دوزخ ته دتلو او ددې دوزخ به دا کیفیت وی چه ﴿اِذَا رَأَوْهُم مِّنْ مَّكَانٍ يَّعْبُدُونَ﴾ کله هغه [دوزخ] دوی لره دلرې نه وینی نو [دلیدو سره به غضبناک شی دومره جوش به اووهی چه ﴿سَمِعُوا لَهَا تَفَيُّظًا وَتَفْزِيرًا﴾] هغه خلق به [دلرې نه] دهغه جوش خروش واوړی او [بیا] ﴿وَإِذَا أَلْقَاوْا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مَّقْرِنِينَ﴾ [هر کله چه هغوی ددې] دوزخ [په یو تنگ خای کښې] دلاسو پښونه ترلې وغورزولې شی ﴿دَعَا هُنَالِكَ ثُبُورًا﴾ نوهلته به مرگ ته چغې وهی [لکه چه په مصیبت کښې داعادت دې چه مرگ رابللې شی او ارزوې کوی دغه وخت به دوی ته ووئیلې شی چه ﴿لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا﴾] یو مرگ مه راغواری ﴿وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا﴾ بلکه ډیر مرگونه راوغواری [ځکه چه دمرگ غوښتل علت دمصلحت دې اوستاسو مصیبتونه بې انتهادی او دهر مصیبت مقتضا دمرگ غوښتل دی نو غوښتل هم ډیر شول اودې ډیروالی ته ی دمرگ ډیروالی ووئیل [ته] دوی ته داهم مصیبت واوړوه ﴿قُلْ﴾ ووايه چه [داوښایی چه ﴿أَذَلِكْ خَيْرٌ﴾] آیادا [دمصیبت] حالت ښه دې [کوم چه ستاسو دکفر او انکار په مقتضی سره دې ﴿أَمْ جِنَّةٌ خُلْدٍ﴾] یا هغه دهمیشه اوسیدو جنت [ښه دې ﴿الْبَقِيَّةُ وَعَذَابُ الْمُتَّقُونَ﴾] [دکوم چه الله تعالی د طرفنه دوبریدونکوسره] یعنی اهل ایمانوسره [وعده شوې ده ﴿كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَفُضِّلَ لَهُ﴾] چه هغه ددوی دپاره [ددوی داطاعت [بدله ده اوددوی] اخری [داوسیدو خای دې] او ﴿لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ﴾] دوی ته به هلته هغه ټول څیزونه ملاوېږي کوم چه دوی غواری او ﴿خُلْدٍ﴾ [هغوی به] په دې کښې [همیشه وسیږي] له پیغمبره ﴿كَانَ عَلَى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا﴾] [دا یو وعده ده کومه چه] په طور د فضل او مهربانی [ستادرب په ذمه ده اوقابله ددرخواست ده] اوظاهره ده چه دهمیشه جنت غوره دې پس په دې کښې دترهیب نه پس ترغیب دایمان وشو [او] هغه ورځ دوی ته یاده کړه چه ﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ﴾] په کومه ورځ الله تعالی دې [کافرانو] خلقو لره ﴿وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ اودکومو چه هغو خلقو دالله تعالی نه سوا عبادت کولو [چه هغوی په خپل اختیار سره چالره نه دی گمراه کړی خواه صرف بتان مراد وی یا ملائکې وغیره هم] دې [ټول] لره [جمع کړی بیا] ددوی معبودانو ته ددغو عابدانو درسوا کولو دپاره ﴿فَيَقُولُ أَأَنْتُمْ أَضَلُّتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ﴾] اوفرمانی چه آیا تاسو زما دې بندگانو لره [دحقې لارې نه] گمراه کړی وو؟ ﴿أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ﴾] یادوی [په خپله] دحقې لارې نه گمراه شوی وو؟ [مطلب داچه دوی ستاسو عبادت کوم چه په واقع کښې گمراهی ده ستاسو په حکم اورضا سره کړې وولکه چه ددې خلقو گمان وو چه دامعبودان زمونږ په دې عبادت سره خوشحالېږي او چه خوشحاله شی نو الله تعالی ته به زمونږ شفاعت وکړی یا ی په خپل فاسد خیال سره دخانه جوړه کړې وه ﴿قَالُوا سُبْحَنَكَ﴾] هغه [معبودان] به عرض وکړی چه په الله تعالی پناه ﴿مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ﴾] زمونږ څه مجال وو چه مونږ ستانه سوا نورو کارسازانو لره [په خپله عقیده کښې [تجویز کړو] عامه خبره ده چه دغه کارسازان مونږ یو اوکه زمونږ نه سوا نوروی مطلب دادې چه هرکله مونږ خدائی تالره ثابته گنرله نو مونږ به دوی ته دشرک کولو حکم یا پرې رضامندی څنگه ظاهروله ﴿وَلَكِنْ﴾] اولیکن [هغوی په خپله گمراه شوی وو اوگمراه هم په داسې نامعقول طور سره شول چه اسباب دشرکې اسباب

د کفر جوړ کړل چنانچه [تا] خو ﴿مَنْعَتَهُمْ وَأَبَاءَهُمْ﴾ [هغو ته او دهغوی مشرانو ته] ښه [اسودگي ورکړه] چه ددې مقتضی داوه چه نعمت ورکوونکی لره ې پيژندلې وې او دهغه شکر او فرمانبرداري ې کړې وې مگر دا خلق ﴿حَثَى﴾ [تردې پورې] شهوتونو او لذتونو کښې اخته شول [چه] ستا ﴿نَسْأَلُكَ﴾ [يادول ې هير کړل] ﴿وَكُلُّوا قَوْمًا بُورًا﴾ او دا خلق په خپله برباد شول [مطلب د جواب ظاهر دې چه په دواړو شقونو کښې ې هغه شق اختيار کړو چه دوی په خپله گمراه شول مونږ نه دی گمراه کړی او ددوی گمراهي ې د الله تعالی دلویو نعمتونو په دوی باند د مبذول کیدو په ذکر سره نوره واضحه کړه هغه وخت به الله تعالی هغو عابدانو لره دلا جوابه کولو دپاره کوم چه اصل مقصود وو په ذکر شوی سوال سره دا وفرمائی ﴿فَقَدْ كَذَّبُوا كَذِبًا تَقُولُونَ﴾ [نو ښه ده ستاسو دې معبودانو خو تاسو لره ستاسو په] ټولو خبرو کښې دروغژن کړی [او هغوی خو هم ستاسو ملگرتیاونه کړه او جرم پوره په پوره ثابت شو [پس] اوس ﴿فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا﴾ [تاسو نه په خپله] عذاب دخان نه [لرې کولې شی] ﴿وَلَا نُفْرًا﴾ [ونه] دبل چاد طرف نه [تاسو ته څه مدد درکيدې شی] [تردې چه په چاستاسو پوره تکیه وه هغه هم صفا جواب درکوی او ستاسو واضح مخالفت کوی] ﴿وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نَذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا﴾ [او کوم کوم چه په تاسو کښې ظالمان] یعنی مشرکان وی مونږ به هغه ته لونی عذاب ورکوؤ اگر چي هغه وخت به مخاطبین ټول هم مشرکان وی مگر دداسې فرمائیلو وجه داده چه مقتضی دظلم دعذاب کیدل بیان فرمائیل مقصود دی ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ [او مونږ ستانه وړاند چه څومره پیغمبران لیږلي دی] ﴿إِلَّا أَنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمُمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ﴾ ټولو به طعام هم خوړلو او په بازارونو کښې به هم گرځیدل [مطلب دادې چه نبوت او خوړل دطعام وغیره دیوبل سره منافي نه دی چنانچه دچانبوت په دلیلونو سره ثابت دې اگر چه معترضین ې اعتراف نه کوی هغوی ټولو هم دا کارونه کړي دی پس په تاهم دا اعتراض غلط دې] [او] اے پیغمبره او اے پیغمبر تابعدارو ددې کفارو په دې عبثو خبرو مه غمژن کیږئ ځکه چه ﴿وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً﴾ [مونږه تاسو] ټولو مجموعه مکلفینو [کښې یوله دبل دپاره ازماښ جوړ کړې دې] [پس ددې جاری عادت مطابق انبیاء لره یې په داسې حالاتو باند جوړ کړل چه دامت ازماښ پرې وشي چه څوک ددوی په بشری حالاتو باند نظر کوی دروغژن کوی ې او څوک ددوی په نبوی کمالاتو باند نظر کوی او تصدیق ې کوی پس هرکله چه دا خبره معلومه شوه نو ﴿أَنصُرُونَ﴾ [ایا تاسو] اوس هم [صبر کوی] یعنی صبر درله کول پکار دی [او] دا خبره یقینی ده چه ﴿وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا﴾ [ستاسو رب ښه وینی] [نو په وعده شوی وخت به دوی ته سزا ورکړی بیا تاسو ولې فکر او غم کوی؟]

معارف او مسائل

په تیرو شوؤ آیتونو کښې د کافرانو او مشرکانو د طرفه چه د رسول الله ﷺ په پیغمبري باندې کومې شبهې پیش کړې شوې وې او هلته د هغې اجمالی جواب ورکړې شوې وو په دې آیتونو کښې د هغې څه تفصیلی بیان شوې دې حاصل ئې دا دې چه تاسو هر کله حقیقت نه پيژنئ او په جهالت کښې اخته یئ او په دې بنیاد مو یو خبره دا هم کړې ده چه که دوی ﷺ د الله تعالی رسول وې نو ورسره به د دولت لوئی خزانې وې د لوی جانداد او باغونو خاوند به وو چه د ژوند د خپلو ضرورتونو پوره کولو د جنجال به نه خلاص وې - د دې جواب دا ورکړې شو چه مونږ د پاره

داسې کول څه گران نه دی چه مونږ خپل رسول د دولت او خزانو مالک او گرځو و بلکه لوی حکومت او بادشاهی ورکړو څنگه چه مو حضرت داؤد عليه السلام او حضرت سلیمان عليه السلام به د دنیا یو بې مثاله حکومت ورکړې وو او خپل کامل قدرت مو په دې شان څرگند کړې وو خود عامو خلقو د ښیگرې او د بیشمیره حکمتونو په خاطر مو داسې او کړل چه د پیغمبرانو عليهم السلام ټولې د مادی او دنیوی مال، دولت به بیل اولرلې شی خصوصاً سید الانبیاء عليهم السلام د پاره الله تعالی دا خوښ کړل چه د عامو غریبو مسلمانانو په منځ کښې هم د هغوی پشان حالاتو کښې ژوند تیروی او پخپله هم هغوی عليهم السلام خپل خان د پاره دغسې شان خوښ کړې وو چنانچه په مسند احمد رحمته الله علیه او ترمذی کښې د حضرت ابی امامه رضی الله عنه په روایت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم او فرمائیل چه، زما رب راته او فرمائیل چه زه ستاسو عليهم السلام د پاره د مکې مکر مې ټوله کار چنه زمکه او د دې غرونو سره زر کول غواړم - نو ما ورته عرض او کړو چه داسې نه غواړم ای زما پروردگاره زما خودا خوښه ده چه یوه ورځ په مړه خیتې خوراک را کړې شی [چه شکر نه ادا کړم] او بله ورځ اوړې اوسم [چه صبر پرې او کړم] (حضرت عائشې رضی الله عنها فرمائیلې دی چې رسول کریم صلی الله علیه و آله و سلم او فرمائیل که ما غوښتې نو د سرو غرونه به ماسره گرځیدل [مظهری]) خلاصه ددې داشوه چه د انبیاء عليهم السلام د لوړې تندې او غریبې او نیستې ژوند تیروول دالله تعالی په زرگونو حکمتونو او د عامو انسانانو په ښیگرې ویاړنې بنا وو خودا د دوی د مجبورې وجه نه وه بلکه په خوشحالی سره ئې دا غوښتل که دوی مالداري او مزی چرچې کول غوښتلې نو الله تعالی به دا هم ورکړې وو ځکه چه هغه سره خود هیڅ کمی نشته -

د کفارو بله خبره دا وه چه که دې پیغمبر وی نو د دې عامو انسانانو پشان خوراک ځکاک به یې نه کولې او د ژوند د ضروریاتو د پوره کولو په خاطر بازارونو کښې دې نه گرځیدو د دې اعتراض اصلی بنیاد دا وو چه پیغمبر دې فرشته وې، انسان دې نه وې قرآن کریم خای په خای د دې جواب ورکړې دې چه کوم پیغمبران عليهم السلام تاسو منئ هغوی هم انسانان وو د انسانانو په شان خوراک ځکاک به ئې کولو په بازارونو کښې به گرځیدل ځکه داسې کول پیغمبر سره بې سمونه نه دی چنانچه په دې آیتونو کښې «وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنَّهُمْ لِيَاْكُلُوا الطَّعَامَ» هم دامضمون بیانوی.

په مخلوق کښې د معاشې یو رنځر نشوای په لوی حکمت باندې بنا دې: «وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً» په دې کښې دې اړخ ته اشاره ده چه الله تعالی خو هر قسم قدرت لری که هغه ټول انسانان یو شان مالداره یو شان روغ جوړ د یو شان مرتبې خاوندان لرلې نو د دنیا په نظام کښې به ډیر روکاوتونه پیدا شوې وې ځکه الله تعالی د انسانانو ترمنځه په دې ټولو څیزونو کښې فرق کیښو چه د انسانانو از میښت پرې او کړې شی چه مالدار روغ جوړ د لویو مرتبو خلق شکر ادا کوی نیستمن رنځور او بې مرتبې او بې وسه خلق صبر کوی او که نه؟ هم په دې بنیاد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فرمائیلې دی چه کله د خپل خان زیات مالداره د روغتیا او مرتبې خاوند او وینئ نو سمدستی هغې خلقو ته پام را اوگرځوی چه په دې څیزونو کښې تاسو نه کم وی [چه د حسد د گناه نه خلاص شی او د الله تعالی شکر ادا کړې شی] بخاری و مسلم په حواله د مظهری (۲) [جلد ۱ ختم شو]

(۱) جامع الترمذی ابواب الزهد باب ماجاء فی الکفاف والصبر علیه [ج: ۴ ص: ۶۰] و مسند احمد حدیث ابی امامه رضي الله عنه رقم الحديث: [۲۲۸۶۷]

(۲) مجمع الزوائد رقم الحديث: [۱۴۴۱۰] و تفسیر المظهری [ج: ۷ ص: ۱۳]

(۳) صحيح البخاري كتاب الرقاق، باب لينظر إلي من أسفل منه إلخ [ج: ۲ ص: ۹۶۰] و صحيح مسلم كتاب الزهد، باب ولينظر في الدنيا إلي من هو أسفل منه إلخ [ج: ۴ ص: ۱۰۷]